SIMON SEBAG MONTEFIORE

STALİN:
KIZIL ÇAR'IN SARAYI

BİYOGRAFİ: İKİNCİ KİTAP

"Dehşet verici, aydınlatıcı....."
John le Carré

İTHAKİ

SIMON SEBAG MONTEFIORE, 1965'te doğan Simon Sebag Montefiore, Cambridge Üniversitesi, Gonville & Caius Koleji'nde tarih öğrenimi gördü. *Catherine the Great & Potemkin* (Büyük Katerina ve Potemkin) adlı kitabı, Samuel Johnson, Duff Cooper ve Marsh Biyografi Ödüllerine aday gösterildi. *Stalin: Kızıl Çar'ın Sarayı*, 2004'te İngiliz Kitap Ödülleri'nin Yılın Tarih Kitabı Ödülü'nü, *Genç Stalin* ise Bruno Kreiski Siyasi Edebiyat Ödülü'nü ve 2007 Costa Biyografi Ödülü'nü kazandı. Montefiore'nin kitapları dünya çapında çok satanlar listesine girerek, 30 dilde yayımlandı. Kendisi aynı zamanda Sashenka adlı bir romanın yazarıdır. Montefiore'nin yeni tarih kitabı, Jerusalem: *The Biography* (Kudüs: Biyografi), canlı bir Ortadoğu tarihidir. Kraliyet Edebiyat Derneği'nin üyesi olan Montefiore, kendisi de bir romancı olan eşi Santa Montefiore ve iki çocuğuyla birlikte Londra'da yaşamaktadır.

Simon Sebag Montefiore

STALİN:
KIZIL ÇAR'IN SARAYI

Çeviren

Yavuz Alogan

STALİN: KIZIL ÇAR'IN SARAYI
Simon Sebag Montefiore
Özgün Adı: *Stalin The Court of the Red Tsar*

İthaki Yayınları - 875

Son Okuma: *Burak Fidan*
Redaksiyon: *Melih Pekdemir*
Kapak Uygulama: *Şükrü Karakoç*
Grafik Uygulama: *Şükrü Karakoç*
1. Baskı, Ekim 2013, İstanbul
ISBN: 978-605-375-315-5

Sertifika No: 11407

Türkçe Çeviri © Yavuz Alogan 2010
© Simon Sebag Montefiore, 2003
© İthaki, 2013

Bu eser AKCALI Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.
Eserin orjinali HarperCollins Publishers Ltd. tarafından yayınlanmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 30 06 - Faks: 0212 613 51 97
Sertifika No: 25001

Lily Bathsheba'ya

İÇİNDEKİLER

Stalin'in Aile Ağacı XI
Haritalar ..... XII-XIII

Giriş ve Teşekkür 1
Karakterler Listesi 7

Başlangıç: Tatil Yemeği: 8 Kasım 1932 11

Bölüm Bir: Şahane Zamanlar: Stalin ve Nadya, 1878-1932 29
1. Gürcü ve Okul Kızı 31
2. Kremlin Ailesi 43
3. Büyücü 48
4. Kıtlık ve Kırsal Ortam: Hafta Sonu Tatilinde Stalin 61
5. Tatiller ve Cehennem: Politbüro Deniz Kıyısında 74
6. Ceset Dolu Trenler: Aşk, Ölüm ve Histeri 84
7. Entelektüel Stalin 94

Bölüm İki: Yakın Dostlar: Stalin ve Kirov, 1932-1934 103
8. Cenaze Töreni 105
9. Her Şeye Gücü Yeten Dul ve Sevgi Dolu Ailesi: Bolşevik Prens Sergo 114
10. Tadı kaçan Zafer: Kirov, Komplo ve XVII. Kongre 125
11. Sevilen Adamın Katledilmesi 129

Bölüm Üç: Eşikte, 1934-1939 141
12. "Öksüz Kaldım": Cenaze Törenlerinin Ustası 143
13. Gizli Bir Dostluk: Novgorod'un Gülü 154
14. Cüce Yükselir; Kazanova Düşer 161
15. Metroda Bir Çar 169
16. İşbirlikçilerinizi Seçin; Mahkûmlarınızı Artırın: Göstermelik Mahkeme 177

Bölüm Dört: Katliam: Zehirli Cüce Yejov, 1937-1938 187
17. Cellat: Beria'nın Zehri ve Buharin'in Dozu 189
18. Sergo: "Mükemmel Bir Bolşevik"in Ölümü 201
19. Generallerin Katledilmesi: Yagoda'nın Düşüşü ve Bir Annenin Ölümü 209
20. Sayılarla Kan Banyosu 218
21. "Böğürtlen" Var Gücüyle Çalışıyor 226
22. Kanlı Gömlek Kolları: Katilin Yakın Çevresi 235
23. Terör Sırasında Sosyal Hayat: Liderlerin Eşleri ve Çocukları 245

Bölüm Beş: Katliam: Beria Geliyor, 1938-1939 251
24. Stalin'in Yahudileri – Aile Tehlikede 253
25. Beria ve Cellatların Bezginliği 260
26. Yejovlar'ın Trajedisi ve Düşkünlüğü 267
27. Stalin Ailesinin Ölümü: Tuhaf Bir Öneri ve Hizmetçi 274

Bölüm Altı: "Büyük Oyun": Hitler ve Stalin, 1939-1941 285
28. Avrupa'nın Bölüşülmesi: Molotov, Ribbentrop ve Stalin'in Yahudi Sorunu 287
29. Eşlerin Öldürülmesi 301
30. Molotov Kokteylleri: Kış Savaşı ve Kulik'in Karısı 310
31. Molotov, Hitler'le Buluşuyor: Gerilim Siyaseti ve Kuruntu 320
32. Gerisayım: 22 Haziran 1941 336

Bölüm Yedi: Savaş: Acemi Dâhi, 1941-1942 343
33. İyimserlik ve Tutukluk 345
34. "Köpek Gibi Yırtıcı": Jdanov ve Leningrad Kuşatması 364
35. "Moskova'yı Tutabilir misin?" 373
36. Molotov Londra'da, Mehlis Kırım'da, Huruşov Çöküş Halinde 386
37. Churchill, Stalin'i Ziyaret Ediyor: Malborough, Wellington'a karşı 395
38. Stalin ve Kafkasya: Savaşta Beria ve Kaganoviç 400

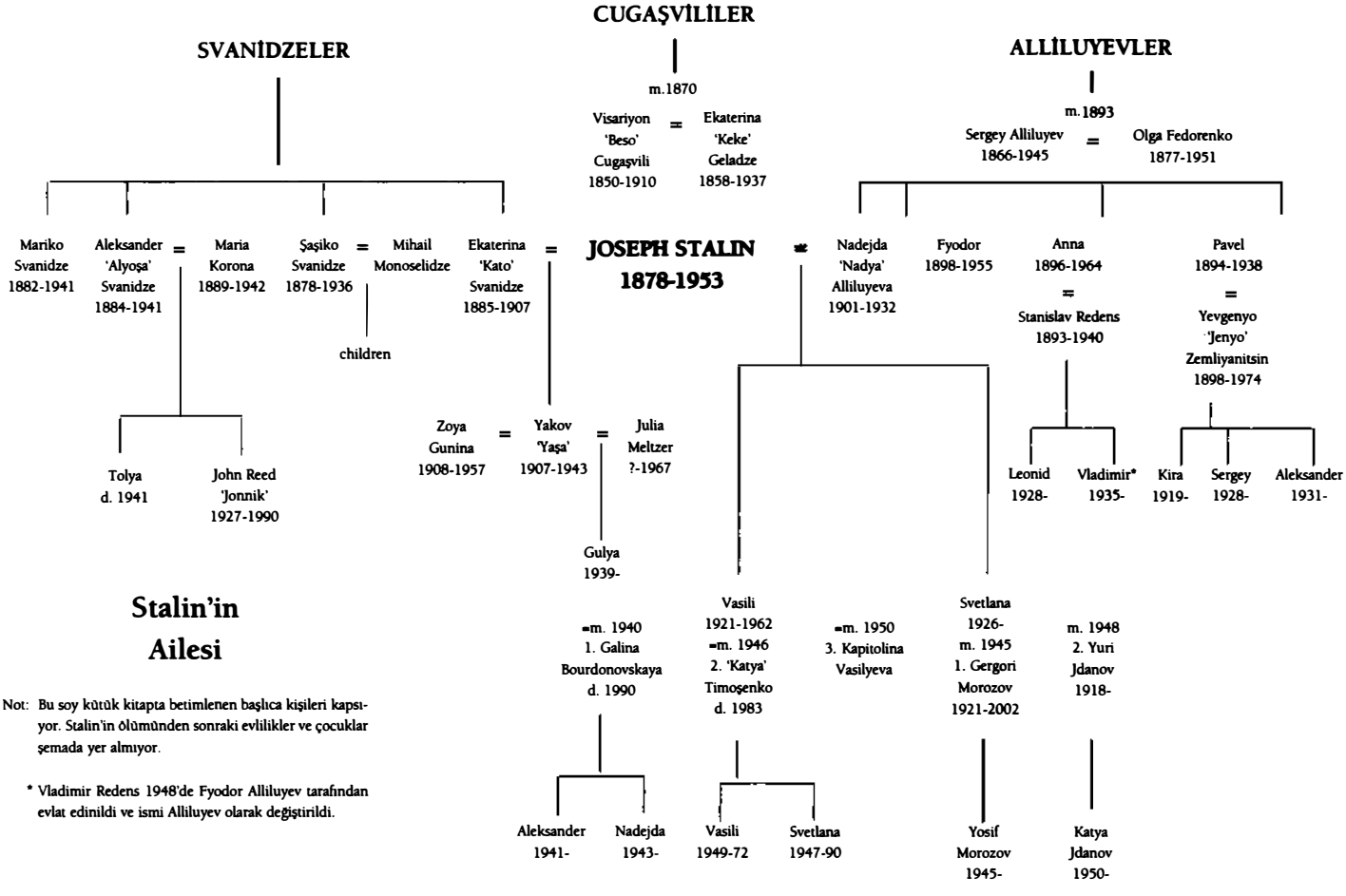
Bölüm Sekiz: Savaş: Muzaffer Dâhi, 1942-1945 409
39. Stalingrad'ın Yüce Önderi 411
40. Oğullar ve Kızlar: Stalin ve Savaş Döneminde Politbüro Çocukları 422
41. Stalin'in Şarkı Yarışması 431
42. Tahran: Roosevelt ve Stalin 437
43. Büyük Fatih: Yalta ve Berlin 452

Bölüm Dokuz: Tehlikeli Ardıllık Oyunu, 1945-1949 461
44. Bomba 463
45. Beria: Hükümdar, Koca, Baba, Âşık, Katil, Tecavüzcü 473

46. Gece Yaşayan Yosif Visariyonoviç'in Hayatında Bir Gece: Filmlerin ve Akşam Yemeklerinin Zulmü 483
47. Molotov'un Şansı: "Sarhoş Olduğunda Yapmayacağın Şey Yoktur." 502
48. Vâris Jdanov ve Abakumov'un Kanlı Halısı 508
49. Jukov'un Düşüşü ve Avrupa Vurguncuları: Emperyal Seçkinler 514
50. "Siyonistler Seni Kendilerine Çektiler" 527
51. Tatilde Yalnız Bir Adam 532
52. İki Tuhaf Ölüm: Yidiş Aktör ve Meşru Vâris 541

Bölüm On: Topal Kaplan, 1949 – 1953 551
53. Bayan Molotov'un Tutuklanması 553
54. Cinayet ve Evlilik: Leningrad Davası 559
55. Mao, Stalin'in Doğum Günü ve Kore Savaşı 569
56. Ufaklık ve Katil Doktorlar: Dövün, Dövün ve Yine Dövün! 577
57. Kör Kedi Yavruları ve Suaygırları: Eski Muhafız'ın Yıkımı 590
58. "Onu Geberttim!": Hasta ve Titreyen Doktorları 601

Son Söz 613
Kaynak Notları 619
Kaynakça 619

Stalin'in Ailesi

Not: Bu soy kütük kitapta betimlenen başlıca kişileri kapsıyor. Stalin'in ölümünden sonraki evlilikler ve çocuklar şemada yer almıyor.

* Vladimir Redens 1948'de Fyodor Alliluyev tarafından evlat edinildi ve ismi Alliluyev olarak değiştirildi.

Stalin döneminde Sovyetler Birliği
1929–1953
1940 Fin savaşında kazanılan topraklar
1939/1940 Molotov–Ribbentrop Paktı'ndan sonra eklenen topraklar
1945'de SSCB tarafından ilhak edilen Alman ve Çek toprakları
Ocak–Temmuz 1942'de Alman işgalinin ulaştığı sınır
İSVEÇ
FİNLANDİYA
Leningrad
ESTONYA
Baltık Deniz
LETONYA
LİTVANYA
Moskova
Gorky (Nizhny-Novgorod)
SOVYETLER BİRLİĞİ
Smolensk
Minsk
BELARUS
Kuibyshev (Samara)
POLONYA
Kursk
Kiev
ÇEKOSLAVAK
Horkov
Stalingrad (Tsaritsyn)
MACARISTAN
UKRAYNA
Rostov-on-Don
ROMANYA
YUGOSLAVYA
Kerch
Yalta
Hazar Denizi
BULGARİSTAN
Karadeniz
GÜRCİSTAN
Tiflis
Bakü
AZERBAYCAN
ERMENİSTAN
YUNANİSTAN
İRAN
Tahran
Stalin'in yoldaşlarının ismi verilen bazı şehirler
Molotov (Perm)
Zhdanov (Mariupol)
Kalinin (Tver)
Voroshilov (Lugansk)
Ordzhonikidze (Vladikafkas)
Kirov (Viatka)
Gorky (Nizhny-Novgorod)
Kuibyshev (Samara)
Voroshilovsk (Stavropol)
Stalingrad (Tsaritsyn)
Stalino (Yuzhovka)
Stalinabad (Dushanbe)
Kirovabad (Elizavetpol)
Akdeniz

Stalin Döneminde Sovyet Kafkasları 1929–1953

Kasım 1942 itibariyle Alman birliklerinin güneyde ulaştığı en uç nokta

GİRİŞ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı gerçekleştirirken, Moskova ve St. Petersburg'dan Suhumi'ye, Tiflis'ten Buenos Aires ve Rostov-on-Don'a kadar pek çok kişiden cömertçe yardım gördüm. Buradaki amacım, Stalin'in, ona bağlı en nüfuzlu yirmi kişinin ve ailelerinin portresini çıkararak onların nasıl yönettiklerini, Stalin'in en yüksek iktidar yıllarında oluşan o benzersiz kültür içinde nasıl yaşadıklarını göstermekti. Kitap, Stalin'in iç ve dış siyasetlerinin, askeri seferlerinin, gençlik döneminin ya da Troçki'yle mücadelesinin tarihi olma iddiasında değil. Bu sadece, onun 1929'da "lider" olarak kabul edilmesinden ölümüne kadar geçen süre içinde yaşadıklarının kronolojik tarihi; aynı zamanda, yakın çevresindeki insanların biyografisi; yüksek siyasete, resmi olmayan iktidara ve âdetlere ilişkin bir incelemedir. Bir bakıma bu, Stalin'in yakın çevresinde yer alan güçlü insanlarla kurduğu ilişkilerden hareketle yazılan biyografisidir. Bu ilişkilerde Stalin, asla sahnenin gerisinde değildir.

Amacım, Stalin'e ilişkin "muamma", "deli" ya da "Şeytani dâhi" gibi, yoldaşlarına ilişkin ise "biyografisi olmayan adamlar," siyah-beyaz fotoğraflarda kalmış, kasvet saçan, bıyıklı dalkavuklar gibi geleneksel açıklamaları aşmaktı. Yeni açılan arşivler, yayımlanmamış anılar, yaptığım mülakatlar ve bilinen malzeme sayesinde Stalin'in, daha az itici olmasa da, daha anlaşılabilir ve daha yakın bir karakter haline geldiğini umuyorum. Stalin ve oligarklarını askeri-dini bir "kılıç kardeşliği tarikatı"nın üyeleri olarak benzersiz Bolşevik bağlamlarına yerleştirmenin, anlaşılmaz olan pek çok şeyi açıkladığına inanıyorum. Stalin kesinlikle benzersizdi, fakat görüşleri ve siyasi araç olarak ölüm bağımlılığı ve paranoya gibi özelliklerinin pek çoğu yoldaşları tarafından paylaşılıyordu. O, çevresindeki insanlar gibi, içinde yaşadığı dönemin adamıydı.

Molotov ve Beria muhtemelen bu insanların en önemlileriydi, fakat diğerleri Batı'da yeterince tanınmıyordu. Yejov ve Jdanov döneme damgalarını vurmuş olsalar da gölgede kalmışlardır. Mehlis gibi bazıları akademisyenler tarafında bile pek bilinmezler. Mikoyan'a pek çok kişi hayranlık duyar; Kaganoviç ise genellikle küçümsenirdi. Onlar dış dünyaya gri bir maskeyle sunulmuş olabilirler, fakat çoğu aslında coşku dolu, dinamik ve efsanevi kişilerdi. Bu kişilerin yazışmalarına, hatta aşk mektuplarına ulaşılması, onları en azından canlandıracaktır.

Onların öyküsünü anlatırken, ihtiyatlı olmak gerekir: Kitle katliamı yapanlar içinde sadece Beria ve Yejov cezalandırıldı (gerçek suçları için değil). Bütün suçlardan ötürü tek bir adamı, Stalin'i suçlamak insanlara cazip gelmektedir. Günü-

müzde, Batı'da bir cürüm kültü saplantısı, Stalin ile Hitler'in varsayılan kurbanları sayılarak ikisi arasında "dünyanın en kötü diktatörü"nü bulmak için başlatılmış ürkütücü, fakat saçma bir rekabet vardır. Bu, tarih değil demonolojidir [şeytanların ve cinlerin varlığını araştıran bilim –*çn.*]. Sonuç olarak sadece tek bir adam suçlanmakta ve bize ne ütopyacı fikirlerin ve sistemlerin tehlikesi, ne de bireylerin sorumluluğu hakkında herhangi bir ders verilmektedir.

Modern Rusya geçmişiyle henüz yüzleşmemiş, yaşananların kefareti ödenmemiştir. Bu durum, sivil toplumun gelişimini belki de hâlâ gölgelemektedir. Modern Rusların çoğu unutmayı ya da kaçınmayı tercih edecekleri bir tarihi açıkça gözler önüne serdiğim için bana teşekkür etmeyecektir. Bu kitap Stalin'in muazzam suçluluğunu küçültmese de, bütün liderliğin öldürülmesini, yanı sıra onların kendi acılarını, özverilerini, zaaflarını ve ayrıcalıklarını açığa çıkararak, sadece Stalin'in sorumlu olduğuna dair göreneksel kurguyu hayal kırıklığına uğratabilir.

Bana yardımcı olanlar konusunda çok şanslıydım. Bu kitabı esinleyen, en büyük sabrı gösteren, cömertçe destek sunan ve tavsiyelerde bulunan kişi Robert Conquest oldu. Kitabımı, beni cesaretlendirerek, seçkin bir bilgi birikimiyle "denetleyen", ayrıntılara inerek yaptığı metin okuması ve düzeltmeleri paha biçilmez bir değer taşıyan Oxford Üniversitesi Rus Tarihi Profesörü Robert Service'a derinden müteşekkirim. Rusya'da, süreç boyunca beni yönlendiren ve yardımcı olan Rusya Federasyonu Devlet Arşivi'nin (GARF) kıdemli araştırmacısı, Stalinist yüksek siyasetin en seçkin âlimi Oleg Hlevniyuk tarafından "denetlendim". NKVD/MGB'yle ilgili konularda, bugünün Rusya'sında gizli polis faaliyetleri konusunda en mükemmel âlim, Moskova Anı Belgeleri Bilimsel Araştırma Merkezi Başkan Yardımcısı Nikita Petrov'dan yardım gördüm. Askeri konularla ilgili yorumlarda ve arşiv araştırmalarında Profesör Oleg Rjeşevskiy ve yardımcıları bana rehberlik ettiler ve yardımcı oldular. Tahran, Yalta ve Potsdam konferanslarına ve 1940'ların sonunda Stalin'in bulunduğu toplantılara katılan, denetleyici ve büyüleyici Hugh Lunghi'nin arkadaşlığı sayesinde, diplomatik sorunlarda bir bilgi hazinesine sahip oldum. Sir Martin Gilbert hem bilgisini hem de Rusya'daki ilişkilerini benimle cömertçe paylaştı. Gürcistan konusunda, Profesör (Amerikan Araştırmaları) Zakro Megrelişvili, Tiflis İlya Çavçavadze Dil ve Kültür Devlet Üniversitesi ve Gela Çarkviyani bana yol gösterdiler. Abhazya konusunda, Suhumi'de yüksek âlim, Profesör Slava Lakoba'ya teşekkür etmeliyim. Şu kişilerin rehberliğine ve fikirlerine de müteşekkirim: Londra Üniversitesi Rus Tarihi Profesörü Geoffrey Hosking; Londra Üniversitesi'nde Slav Araştırmaları Emeritus Profesörü Isabel de Madariaga; Moskova'daki Rus Devlet Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi'nde Erken ve Erken-Modern Rus Tarihi Profesörü Aleksander Kamenskiy. Roy Medvedev, Edvard Radzinskiy, Arkadiy Vaksberg ve Larissa Vasilyeva da bana yardımcı oldular ve tavsiyelerde bulundular. Böylesine donanımlı kişilerden yardım görmek benim için en büyük şans. Onlara ancak teşekkür edebilirim. Bilgelik onlara, hatalar bana aittir.

Zamanlama konusunda çok şanslıydım. Toplumsal ve Siyasal Tarih Rus Devlet Arşivi'ndeki Başkanlık Arşivi'nin büyük bir bölümü 1999'da açıldı ve böylece çok sayıda yeni ve büyük önem taşıyan belge ve fotoğraflara ulaşabildim. İçlerinde, bu kitabın yazılmasını sağlayan, Stalin'e, yakın çevresine ve ailelerine ait mektuplar vardı. Ayrıca, Podolsk'taki Rus Devlet Savaş Arşivleri (RGVA) ve Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı Merkez Arşivleri'ndeki (TSAMO RF) yeni askeri malzemeye ulaşma imkânı buldum. Oleg Hlevniyuk gerek RGASPI'de, gerekse GARF'ta benim özgün sponsorum oldu. Bana her adımda yardımcı olan, Stalin belgeleri uzmanı ve Stalin'in el yazısının yetkin yorumcusu, RGASPI'de Bölüm Başkanı Larisa A. Rogovaya'ya bütün kalbimle teşekkür ediyorum. Rus Tarihi Enstitüsü'nde araştırmacı Dr. Ludmilla Gatagova'ya da teşekkür ederim. Fakat en önemlisi, *Potemkin* adlı kitabımda olduğu kadar bu kitapta da bana yardımcı olan Rus Devlet Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü'nün eşsiz yetenekli âlimi Galina Babkova'ya teşekkür borçluyum.

Dönemin pek çok tanığına, babaların yayımlanmamış anılarını kapsayan çeşitli aile belgelerine ulaşma şansına sahip oldum. Mihail Fridman, Ingaborga Dapkunayte ve Rusya Federasyonu Basın, Televizyon ve Radyo Bakan Yardımcısı, Vagrius yayınevinin kurucusu Vladimir Grigoryev'e; çok değerli ilişkilerini benimle paylaşan, RGASPI'den Galina Udenkova'ya; yaptığım çeşitli mülakatları düzenleyen Olga Adamişina'ya; Alliluyev ailesiyle bağlantı kurmamı ve Svetlana Alliluyeva'yla yaptığı mülakatın bant kayıtlarına ulaşmamı sağlayan Rosamond Richardson'a çok teşekkür ederim. Kitty Stidworthy, Vera Trail'in Yejov'la ilgili yayınlanmamış anılarını kullanmama izin verdi. Yaptığım pek çok mülakata, yetkinliği, cazibesi, empati ve sabrıyla yardımcı olan Dr. Luba Vinogradova'ya teşekkür ederim. Alan Hirst ve Louise Campbell'e beni Molotovlar'la tanıştırdıkları için özellikle teşekkür ediyorum. Stepan Mikoyan ve kızı Ashen, her zaman ince, misafirperver, yardımcı ve cömert oldular. Şu kişiler de bana anılarını ve zamanlarını sundular: Kira Alliluyeva, Viladimir Alliluyev (Redens), Natalya Andreyeva, Nikolay Baybakov, Nina Budyonniy, Julya Huruşçeva, Tanya Litvinova, İgor Malenkov, Volya Malenkova, Sergo Mikoyan, Yosif Minervin (Kaganoviç'in torunu), Stas Namini Vyaçeslav Nikonov (Molotov'un torunu), Eteri Ordjonikidze, Martha Peşkova, Natalya Poskrebişeva, Leonid Redens, Natalya Rikova, Korgeneral Artyom Sergeev, Yuri Solovyev, Oleg Troyanovskiy, Yuri Jdanov, Nadejda Vlasik. Araştırmacım Galina Babkova'ya, Tina Egnataşvili ve Gulya Cugaşvili'yle mülakat yapmamı sağladığı için minnettarım. Granada Productions'tan, çabalarıyla takdire değer Mark Fielder'a teşekkür etmeliyim. BBC2'nin Stalin belgeselinde onunla birlikte çalışmak benim için bir zevkti. St. Petersburg'da SM Kirov Müzesi'nin Müdür ve yöneticilerine teşekkür ederim.

Tiflis'te, Profesör Megrelişvili pek çok mülakat yapmamı sağladı, üvey babası Şalva Nutsibidze'nin anılarını aktardı ve beni babasının yayımlanmamış anılarını paylaştığım Maya Kavtaradze'yle tanıştırdı. Gela Çarkviyani bana gençlik döne-

mi anılarını anlattı ve en önemlisi babasının yayımlanmamış anılarına ulaşmamı sağlama inceliği gösterdi. Şu kişilere de müteşekkirim: Nadya Dekanozova, Alyoşa Mirtshulava, Eka Rapava, Nina Ruhadze. Likani Sarayı'na ve Gori'ye giderken bana eşlik eden Lika Basileya'ya ve enerjik yardımlarından ötürü Nino Gagoşidze ve İrina Dmetradze'ye; çeviri ve mülakatlar konusunda yaptığı yardımlardan ötürü Nata Patyaşvili'ye; Zurab Karumidze'ye; Gori'deki Stalin Müzesi Müdürü Lila Aburşvili'ye teşekkür ederim.

Abhazya seyahatim sırasında bana yardımcı olan, İngiltere'nin Gürcistan Büyükelçisi Deborah Barnes Jones'a, Birleşmiş Milletler Gözetim Misyonu (UNOMIG) Yöneticisi Thadeus Boyle'a; Abhazya Başbakanı Anri Djirgonya'ya teşekkür etmem gerekir. Victoria Ivleva-Yorke olmasaydı bu seyahat gerçekleşemezdi. Novi Afon daçası ve Stalin'in Suhumi'deki diğer rezidansları, Holodnaya Reçka, Lake Ritza, Museri ve Soçi'nin Müdürü Sayda Smir'e teşekkürler. Buenos Aires'te, Leopoldo Bravo ve ailesiyle mülakat yapmamı sağlayan Eva Soldati'ye de teşekkür ediyorum.

Moskova'ya ve başka yerlere yaptığım seyahatler sırasında bana yer gösterdikleri için, Maksim Litvinov'un torunu çıkan Maşa Slonim'e; kitaptaki pek çok olayın geçtiği, Marşal Konyev'in Granovskiy'deki apartmanında yaşayan Mark ve Raşel Polonskiy'e; Moskova'da İngaborga Dapkunayte, David Campbell ve Tom Wilson'a; St. Petersburg'da Saygıdeğer Olga Polizzi ve Julietta Dexter'e teşekkür ediyorum.

En bilge tarih zihnine sahip olan iki kişiye, Potemkin'in yanı sıra Stalin'in psikolojisine de gayet parlak yorumlar getiren babam, tıp doktoru Sebag-Montefiore'ye; ve kusursuz dil ve psikoloji yeteneklerinden ötürü, annem April Sebag-Montefiore'ye özel olarak teşekkür ediyorum.

Temsilcim, Georgina Capel'e; Anthony Cheetham'a; yayıncım Ion Trewin'e; Lord ve Lady Weidenfeld'e teşekkür etmem gerekir. Soruları yanıtladıkları, çeşitli biçimlerde bana yardımcı oldukları için teşekkür borçlu olduğum kişiler: Andy Apostolou, Anne Applebaum, Joan Bright Astley, Profesör Derek Beales, Anthony Beevor, Vadim Benyatov, Michael Bloch, Dr. David Brandenvurger, Pavel Chinsky, Winston Churchill, Bernadette Cini, Lady Dahrendorf, Dr. Sarah Davies, Yelena Durden-Smith, Ellen, Lisa Fine, Sergey Degtiarev Foster, Mark Franchetti, Levan ve Nino Gaçeçiladze, Profesör J. Arch Getty, Nata Gologre, Jon Halliday, Andrea Dee Harris, Mariana Haseldine, Dr. Dan Healy, Laurence Kelly, Dimitri Hankin, Marya Lobanova, V. S. Lopatin, Edward Lucas, Gürcistan Büyükelçisi Sayın Teymuraz Mamatsaşvili, Üstat Neil McKendrick, Gonville&Caius College, Cambridge, Catherine Merridale, Prenses Tatyana Metternich, Profesör Richard Overy, Charles ve Patty Palmer-Tomkinson, Martin Poliakoff, Aleksander Prozverkin, David Pryce-Jones, Julia Tourchaninova ve Ernst Goussinski, Profesör E.A. Rees, Kont Fritz von der Schulenburg, Hugh Sebag-Montefiore, Lady Soames, Profesör Boris Sokolov, Geia Sulkanişvili, Swynnerton Lordu Thomas, Kont Nikolay Tolstoy, Prens George Vassiltçikov, Dr. D. H. Watson, Adam Zamoyski. Rusça öğretmenim Galina

Oşeksiyuk'a çok şey borçluyum. Kitabı yayına hazırlayan yiğit Jane Birkett'e, haritalar için John Gilkes'e, dizin için Douglas Matthews'e teşekkürler ve bulguları karşılaştırmak gibi kahramanca bir iş yapan Victoria Webb'e çok teşekkürler.

Son olarak, sadece Leopoldo Bravo'yla ilgili malzemeyi İspanyolca'dan çevirdiği için değil, en önemlisi, Stalin'in hayatımızın içinde dolaşıp durmasına yıllarca katlandığı, hatta bazen bu durumdan hoşlandığı için Santa Montefiore'ye sevgi dolu teşekkürler.

Karakterler Listesi

Josef Stalin. Aile adı, Cugaşvili. "Soso" ve "Koba" olarak da bilinir. Bolşevik Partisi Sekreteri (1922-1953) ve Başbakan (1941-1953). Mareşal. Başkomutan.

Aile

Keke Cugaşvili, Stalin'in annesi

Kato Svanidze, Stalin'in ilk eşi

Yakov Cugaşvili, Stalin'in ilk eşi Kato Svanidze'den doğan oğlu. Almanlar tarafından tutsak alındı

Nadya Alliluyeva, Stalin'in ikinci eşi

Vasili Stalin, Stalin'in Nadya Alliluyeva'dan doğan oğlu, pilot, General

Svetlana Stalin, günümüzde Alliluyeva olarak tanınır, Stalin'in kızı

Artyom Sergeev, Stalin ile Nadya'nın evlatlığı

Sergey Alliluyev, Nadya'nın babası

Olga, Alliluyeva, Nadya'nın annesi

Pavel Alliluyev, Nadya'nın erkek kardeşi, Kızıl Ordu Komiseri; Nadya'nın görümcesi, aktrist, Kira'nın annesi Jenya Alliluyeva'yla evli

Alyoşa Svanidze, Kato'nun erkek kardeşi, Gürcü, Stalin'in kayınbiraderi, banka memuru, günlük yazarı, Gürcü Yahudisi Opera şarkıcısı Marya Svanidze'yle evli

Stanislas Redens, Nadya'nın eniştesi, gizli polis, Nadya'nın ablası Anna Redens'le evli

Dostlar

Viktor Abakumov, gizli polis, Smerş'in (Sovyet Ordusu Karşı İstihbarat Bölümü) Başkanı, Devlet Güvenlik Bakanı

Andrey Andreyev, Politbüro üyesi, MK Sekreteri; Nadya'nın en yakın dostu, Tekstil Bakanı Yardımcısı, Nataşa Andreyeva'nın annesi Dora Kazan'la evli

Lavrenti Beria, "Lara Amca", gizli polis, NKVD şefi, nükleer bombadan sorumlu Politbüro üyesi; Stalin'in "kızı gibi" davrandığı, bilim kadını Nina Beria'yla evli

Sergo Beria, Lavrenti ve Nina'nın oğulları, bilim insanı, Gorki'nin torunu Martha Peşkova Beria'yla evli

Semyon Budyonniy, süvari, Mareşal, Çaritsin grubundan

Nikolay Bulganin ("Tesisatçı"), Çekist, Moskova Belediye Başkanı, Politbüro üyesi, Savunma Bakanı, vâris

Kandid Çarkviyani, Gürcistan parti şefi, Stalin'in güvendiği adamlardan Semyon İgnatyev, Devlet Güvenlik Bakanı, Doktorlar Komplosu'nu düzenleyen kişi

Lazar Kaganoviç, "Demir Lazar" ve Lokomotif", Yahudi, eski Bolşevik, 1930'ların başında Stalin'in yardımcısı, Demiryolu şefi, Politbüro üyesi

Mihail Kalinin, "Baba", "Köyün Yaşlısı", Sovyet Başkanı, köylü/işçi

Nikita Huruşov, Moskova, daha sonra Ukrayna Birinci Sekreteri, Politbüro üyesi

Sergey Kirov, Leningrad şefi, MK sekreteri, Politbüro üyesi ve Stalin'in yakın arkadaşı

Valeryan Kuybişev, ekonomi şefi ve şair, Politbüro üyesi

Aleksey (A.A.) Kuznetsov, Leningrad'da Jdanov'un yardımcısı; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra MK Sekreteri ve Devlet Güvenlik Bakanlığı sorumlusu, Sekreter olarak Stalin'in yerine geçti

Nestor Lakoba, Abhazyalı şef

Georgi Malenkov, takma adı "Melanye" ya da "Malanya", MK Sekreteri, Beria'nın adamı

Lev Mehlis, "Kasvetli Şeytan" ve "Köpekbalığı", Yahudi, Stalin'in sekreteri, daha sonra *Pravda* editörü, Kızıl Ordu'nun siyasi şefi

Akaki Mgeladze, Abhaz, daha sonra Gürcistan şefi, Stalin ona "Kurt" derdi

Anastas Mikoyan, Ermeni, eski Bolşevik, Politbüro üyesi, Ticaret ve Levazım Bakanı

Vyaçeslav Molotov, "Demir Kıçlı" ve "bizim Veça" olarak da bilinir, Politbüro üyesi, Başbakan, Dışişleri Bakanı

Polina Molotova, Vyaçeslav Molotov'un eşi, kızlık soyadı Karpovskaya, Yoldaş Jemçujina ve "İnci" olarak da bilinir, Yahudi, Balıkçılık Komiseri, parfüm üretimi şefi

Grigori Ordjonikidze, Yoldaş Sergo ve "Stalin'in Kuyruğu" da olarak bilinir, Politbüro üyesi, Ağır Sanayi şefi

Karl Pauker, Budapeşte Operası'nın sabık berberi, Stalin'in koruması ve Güvenlik şefi

Aleksander Poskrebişev, sabık hastane hademesi, Stalin'in özel sekreteri

Bronka Metalikova Poskrebişeva, Aleksander Poskrebişev'in eşi, doktor, Yahudi

Mihail Riyumin, "Küçük Mişa", "Cüce", Devlet Güvenlik Bakanı Yardımcısı ve Doktorlar Komplosu'nun yöneticisi

Nikolay Vlasik, Stalin'in koruması ve Muhafız Teşkilatı'nın şefi

Klim Voroşilov, Birinci Mareşal, Politbüro üyesi, Savunma Komiseri, Çaritsin kahramanı

Ekaterina Voroşilova, Klim Voroşilov'un eşi, günlük yazarı

Nikolay Voznesenskiy, Leningradlı iktisatçı, Politbüro üyesi, Başbakan yardımcısı, Başbakan olarak Stalin'in kutsanmış vârisi

Yevgenya Yejova, editör, sosyetik, Yahudi

Andrey Jdanov, "Piyanist", Politbüro üyesi, Leningrad şefi, MK sekreteri, Donanma şefi, Stalin'in yakın dostu ve vârisi

Yuri Jdanov, Andrey Jdanov'un oğlu, MK Bilim Bölümü şefi, Svetlana Stalin'le evlendi

Generaller

Grigori Kulik, Mareşal, Topçu Birlikleri Komutanı, kadın düşkünü ve sakar, Çaritsin kahramanı

Boris Şapoşnikov, Mareşal, Kurmay Başkanı, Stalin'in gözde subayı

Semyon Timoşenko, Mareşal, Finlandiya fatihi, Savunma Komiseri, Çaritsin kahramanı, kızı Vasili Stalin'le evli

Aleksander Vasilevskiy, Mareşal, Kurmay Başkanı, rahibin oğlu

Georgi Jukov, Mareşal, Başkomutan Yardımcısı, Stalin'in en gözde generali

Düşmanlar ve Eski Dostlar

Nikolay Buharin, "Parti'nin sevgilisi", "Buharçik" (Buharincik), teorisyen, Politbüro üyesi, 1925-1929 arasında Stalin'le birlikte ülkeyi yönetti, Nadya'nın dostu, Sağcı. Göstermelik ilk duruşmada birinci sanık.

Lev Kamenev, Solcu Politbüro üyesi, Stalin'le birlikte Troçki'yi yenilgiye uğrattı, 1924-1925 arasında Stalin'le birlikte ülkeyi yönetti, Yahudi. Göstermelik ilk duruşmada sanık

Aleksey Rikov, "Rikvodka", Sağcı Politbüro üyesi, Başbakan, 1925-1928 arasında Stalin ve Buharin'le birlikte ülkeyi yönetti. Göstermelik son duruşmada sanık

Leon Troçki, Devrim'in dahisi, Yahudi, Savaş Komiseri ve Kızıl Ordu'nun kurucusu, Stalin'in sözleriyle "operet komutanı"

Grigori Zinovyev, Solcu Politbüro üyesi, Leningrad şefi, Yahudi. 1924-1925 arasında Stalin ve Kamenev'le birlikte Triumvira içinde yer aldı. Göstermelik ilk duruşmada sanık

"İnsan Ruhunun Mühendisleri"

Anna Ahmatova, şair, Jdanov'un deyişiyle "fahişe rahibe"

İsaak Babel, *Kızıl Süvari*'nin yaratıcısı, Eisenstein ve Mandelstam'ın dostu

Demyan Bedniy, "proleter şair", Stalin'in eğlence arkadaşı

Mihail Bulgakov, Romancı ve oyun yazarı, Stalin onun *Turbin Günleri* adlı oyununu on beş kez izledi

İlya Ehrenburg, Yahudi yazar ve Avrupa'da tanınmış bir edebiyatçı

Sergey Eisenstein, Rusya'nın en büyük film yönetmeni

Maksim Gorki, Rusya'nın en ünlü romancısı, Stalin'in yakını

İvan Kozlovskiy, Stalin'in saray tenoru

Osip Mandelstam, şair; Stalin: onu "tecrit edin fakat koruyun"

Boris Pasternak, şair, Stalin'in deyimiyle "bulutların sakini"
Mihail Şolohov, Kazaklar'ın ve kolektifleştirmenin romancısı
Konstantin Simonov, şair ve editör, Vasili Stalin'in dostu, Stalin'in gözdesi

BAŞLANGIÇ:

Tatil Yemeği: 8 Kasım 1932

8 Kasım 1932 günü saat 19.00 civarında, Bolşevik Genel Sekreter'in o sırada 31 yaşında olan, oval yüzlü, kahverengi gözlü eşi Nadya Alliluyeva Stalin, Devrim'in 15. yıldönümünü kutlamak için verilen tantanalı partiye katılmak için giyiniyordu. Her zaman sade, ağırbaşlı fakat kırılgan olan Nadya, "Bolşevik tevazu" sahibi olmakla gurur duyar, genellikle gösterişsiz, vücut hatlarını gizleyen, yakası kapalı elbiseler giyer, omuzlarını bir şalla örter ve makyaj yapmazdı. Fakat o gece özel bir çaba harcıyordu. Stalin'in XVII. yüzyıldan kalma iki katlı Poteşniy Sarayı'ndaki kasvetli apartman katında fırıl fırıl dönerek üzerindeki elbiseyi kız kardeşi Anna'ya gösteriyordu. Kırmızı gül desenleri işlenmiş uzun, siyah ve şık elbise Berlin'den getirilmişti. Nadya, her zaman topuz yaptığı, fakat ilk kez serbest bıraktığı saçlarına bir de kırmızı gül iliştirmişti.

Başbakan Molotov ve Nadya'nın en iyi arkadaşı, ince, zeki ve flörtçü eşi Polina gibi önemli Bolşevikler'in katıldıkları parti, her yıl Poteşniy'ye neredeyse beş adım mesafedeki, ince uzun Atlı Muhafız Birliği binasında yaşayan Savunma Komiseri Voroşilov tarafından düzenleniyordu. Bolşevik elitin küçük ve mahrem dünyasında, bu basit ve neşeli toplantılar genellikle kadınlı erkekli Kazak dansları ve hep birlikte söylenen Gürcü şarkılarıyla sona ererdi. Fakat o gece verilen parti her zamanki gibi sonlanmayacaktı.

O sırada, birkaç yüz metre doğuda, Lenin'in Mozolesi'ne ve Kızıl Meydan'a yakın bir yerde, XVIII. yüzyıldan kalma, üçgen biçiminde inşa edilmiş Sarı Saray'ın ikinci katındaki bürosunda oturmakta olan, Bolşevik Partisi Genel Sekreteri ve Sovyetler Birliği'nin *Vojd*'u –lideri- Yosif Stalin en gözde gizli polisiyle toplantı halindeydi. Nadya'dan 22 yaş büyük olan Stalin, o sırada 53 yaşında ve iki çocuk babasıydı. Gizli polis, GPU'nun[1] Başkan Yardımcısı Genrih Yagoda'dan başkası değildi. Nijni Novgorod'lu Yahudi kuyumcunun oğlu, "Hitler bıyıklı", fare surat-

1 Sovyet gizli polis örgütünün ilk ismi Karşıdevrim ve Sabotajla Savaşmak için Olağanüstü Komisyon idi ve Çeka olarak biliniyordu. 1922'de Devlet Siyasi Yönetimi (GPU), daha sonra da Birleşik GPU: OGPU adını aldı. 1934'te bu kurum İçişleri Halk Komiserliği'ne (NKVD) bağlandı. Ancak gizli polisler hâlâ "Çekistler", gizli polis ise "Organlar" olarak biliniyordu. 1941 ve 1943'te Devlet Güvenlik (örgütü) ayrı bir Komiserlik, NKGB olarak ayrıldı. Bu kuruluş, 1954'ten 1991'e kadar Devlet Güvenlik Komitesi, KGB olarak faaliyet gösterdi.

lı, orkidelere, Alman pornografisine ve yazınsal dostluklara düşkün olan Yagoda, Stalin'e parti içinde kendisine karşı düzenlenen komplolar ve ülke içindeki karışıklıklar hakkında bilgi veriyordu.

O sırada 42 yaşında olan Molotov'un ve karmakarışık saçlarıyla çılgın bir şairi andıran, içki ve kadın düşkünü, kendisinden bekleneceği gibi şiir de yazan 45 yaşındaki ekonomi şefi Valeryan Kuybişev'in desteğiyle Stalin, muhaliflerin tutuklanmasını emretti. Aylardır süren gerginlik boğucuydu. Stalin, bir açlık ve kargaşa diyarına dönüşen Ukrayna'yı kaybetmekten korkuyordu. Yagoda, saat 19.05'te ayrıldı. Diğerleri, köylülük "sorunu"na karşı, tarihin insan eliyle gerçekleştirilen en büyük kıtlığında milyonlarca insanın aç kalması pahasına verdikleri savaşı konuşmayı sürdürdüler. Rusya'yı modern bir sanayi gücü haline getirmek için başlattıkları devasa hamleyi finanse etmek için tahılı kullanmaya kararlıydılar. Fakat o gece bir trajedi yaşanacak ve Stalin hayatının en yaralayıcı ve gizemli kişisel kriziyle yüz yüze gelecek, hayatının geri kalan bölümünde o geceyi tekrar tekrar zihninde canlandıracaktı.

Saat 20.05'te Stalin, diğerleriyle birlikte, kızıl duvarlı ortaçağ kalesinin karlarla kaplı patikalarından ve meydanlarından geçerek partinin verileceği salona girdi. Üzerinde parti ceketi, bol ve eski bir pantolon, yumuşak deri çizmeler, sırtında eski bir asker paltosu ve başında, kulaklarını örten, kurt derisinden bir şapka vardı. Sol kolu diğerinden biraz kısaydı, fakat yaşlandıkça bu özellik fark edilmez olmuştu. Her zamanki gibi sigara içiyor ya da piposunu tüttürüyordu. Başının biçimi ve ilk beyaz tellerin belirdiği gür siyah saçları, dağlı Kafkas erkeklerinin vakur gücünü yansıtıyordu. Doğululara özgü, kurnaz bakışlı gözleri "bal rengi"ydi, fakat öfkelendiği zaman kurtları andıran sarımsı bir renge dönüşürdü. Çocuklar onun bıyıklarını çalıya benzetirler ve keskin tütün kokusundan pek hoşlanmazlardı, fakat gerek Molotov'un gerekse kadın hayranlarının hatırladıkları gibi, Stalin kadınları hâlâ cezbediyor, onlarla sakar ve biraz da utangaç bir tavırla flört ediyordu.

Ağır Gürcü aksanıyla, alçak sesle Molotov'a bir şeyler anlatan, 1.64 cm. boyundaki bu ufak tefek güçlü adam, ağır adımlarla fakat havalı bir tavırla, ayaklarını içe doğru basarak yürüyordu. Bolşoy Tiyatrosu'nun aktörleri Çarları oynadıklarında bu yürüyüşü tam tamına taklit ederlerdi. Stalin'in yanında sadece bir ya da iki koruma olurdu. Liderler Moskova'nın içinde dolaşırken güvenlik kurallarını pek umursamazlardı. Kırsal kesimde kendisinden nefret edilen, kuşkucu Stalin bile, Eski Meydan'daki bürosundan evine sadece tek bir korumayla yürüyerek giderdi. Bir gece Molotov ve Stalin, kar fırtınasının içinde "korumasız" yürüyerek evlerine gidiyorlardı. Manej Meydanı'nda karşılarına bir dilenci çıktı. Stalin adama 10 ruble verdi. Uzaklaştıklarında, dilenci arkalarından bağırdı: "Lanet burjuvalar!"

"Halkımızı kim anlayabilir?" diye mırıldandı Stalin. Sovyet liderlerine her zaman suikastlar düzenleniyordu (1918'de Lenin'e yapıldığı gibi). Buna rağmen, 1927 yılının Haziran ayına kadar güvenlik önlemleri gözle görülecek kadar gev-

şekti. Bu tarihte Polonya'daki Sovyet büyükelçisinin öldürülmesi üzerine önlemler biraz sıkılaştırıldı. 1930'da Politbüro, "Yoldaş Stalin'in şehir içinde yürümesini yasaklamak için" bir kararname çıkardı. Fakat o, birkaç yıl daha sokaklarda dolaşmayı sürdürdü. O dönem, sadece birkaç saatlik bir sürede, cinayetle değilse de ölümle sona eren bir altın çağdı.

Stalin donuk ve anlaşılmaz havasıyla, yaşlı bir köylü gibi gösterişli bir tavırla tüttürdüğü piposunun simgelediği ağır kanlı, mütevazı halleriyle ünlüydü. Troçki'nin küçümsediği gibi renksiz ve sıradan bir bürokrat olmaktan uzaktı. Gerçek Stalin, her bakımdan olağanüstü özellikler taşıyan, enerjik ve mağrur, aşırı duygusal biriydi.

Bu sırrına erişilmez suların esrarengiz sükûnetinin ardında, öldürücü hırs, öfke ve mutsuzluk girdapları vardı. Stalin, denetimli ve evreler halinde hareket etme, pervasız bir tutumla risk alma yeteneğine sahipti. Kendi içinde çelikten soğuk bir zırha bürünmüş gibiydi, fakat duyargaları öylesine hassas ve Gürcü mizacı zaman zaman öylesine denetimsizdi ki, bir keresinde öfkesini Lenin'in eşine yönelttiği için neredeyse kariyerini mahvedecekti. Kendi hayat dramasında da açığa vurduğu, yetenekli bir aktöre özgü, gergin, içten içe kaynayan mizacıyla Stalin, ruh hali her an değişebilen nevrotik bir kişiydi. Ardılı Huruşov onun bir *litsedey*, yani çok yüzlü bir adam olduğunu söylemiştir. Otuz yıldan fazla bir süre en yakın yoldaşlarından biri olan, o geceki yemekte de hazır bulunan Lazar Kaganoviç, bu "benzersiz karakter"i şu sözlerle, en iyi şekilde tanımladı: O, "farklı zamanlarda farklı bir adam" idi. "En az beş ya da altı Stalin tanıdım."

Ne var ki, Stalin arşivlerinin açılması ve yakın zamanda ulaşılan pek çok kaynak onu geçmişe kıyasla çok daha iyi aydınlatmaktadır. Artık onu bir "muamma" olarak tanımlamak yeterli değildir. Onun nasıl konuştuğunu (kendisi hakkında durmaksızın, çoğu kez tam bir dürüstlükle), notlarını ve mektuplarını nasıl yazdığını, ne yediğini, hangi şarkıları söylediğini ve hangi kitapları okuduğunu artık biliyoruz. Benzersiz bir ortam olan, bölünerek çoğalan Bolşevik liderlik bağlamına yerleştirildiğinde, Stalin gerçek bir kişi haline gelir. İçteki insan olağanüstü zeki ve yetenekli bir siyaset adamıdır. Bu adam için en önemli olan, kendi tarihsel rolüydü; deli gibi tarih ve edebiyat okuyan gergin bir entelektüel; kronik bademcik iltihabı, sedef hastalığı, deforme kolundan ve Sibirya sürgünü sırasında maruz kaldığı soğuktan kaynaklanan romatizma ağrılarından mustarip huzursuz bir hastalık hastasıydı. Konuşkan, sosyal ve mükemmel bir şarkıcı olan bu yalnız ve mutsuz adam, hayatı boyunca kendi mutluluğunu siyasal zorunluluklara ve yırtıcı bir paranoyaya kurban ederek, yaşadığı her aşkı ve dostluk ilişkisini tahrip etti. Çocukluk döneminin ve anormal derecede soğuk mizacının yarattığı hasarla, sevgi dolu bir baba ve koca olmaya çalıştıysa da her türlü duygusal güzelliği zehirledi. Güllere ve mimozalara âşık olan o nostaljik adam, bütün insani sorunların ölümle çözülebileceğine inanıyordu ve idam saplantısı vardı. Ateist olmasına rağmen her şeyini papazlara

borçluydu ve dünyayı günah ve tövbe terimleriyle değerlendiriyordu. Fakat gene de "gençlik döneminden beri inanmış bir Marksist fanatik" idi. Onun fanatizmi, "yarı-dindar [yarı müslüman]," Mesih benmerkezciliği ise sınırsızdı. Ruslara emperyal bir misyon biçmesine rağmen, tam bir Gürcü olmaya devam ediyor, atalarının kan davalarını, kuzeye, o tarihi Muskovi'ye taşıyordu.

Sezar'ın bir alışkanlığı olan dünya sahnesindeki görünümüne hayranlık duymak için kendisini diğerlerinden ayırma eğilimi ünlü kişilerin çoğunda ortaktır. Fakat Stalin'de bu özellik çok daha büyük ölçüdeydi. Evlatlığı Artyom Sergeev, Stalin'in babasının adını kendi çıkarına kullanmaya çalışan oğlu Vasili'yi bağırarak azarladığını hatırlar. "Fakat, ben de bir Stalin'im," der Vasili.

"Değilsin," der Stalin. "Sen Stalin değilsin. Ben de Stalin değilim. Stalin, Sovyet iktidarıdır. Stalin, sen, hatta ben bile değil, gazetelerde, resimlerde gördüğün adamdır!"

O kendisini yaratmış biriydi. Kendi ismini, doğum gününü, milliyetini, eğitimini ve bütün geçmişini, tarihi değiştirmek ve lider rolünü oynamak için icat eden bir adamın, olayların doğal gidişatını tersine çevirebilecek hareketi ya da uğrağı, irade, şans ya da beceriyle yakalamadığı takdirde akıl hastanesini boylaması muhtemeldir. Stalin bunu yakalayan bir adamdı. Hareket Bolşevik Partisi, uğrak ise Rus monarşisinin çöküşüydü. Stalin'in ölümünden sonra onu bir sapma olarak görmek moda oldu, fakat bu tıpkı Stalin'in yaptığı kadar kaba biçimde tarihi yeniden yazmaktı. Stalin'in başarısı rastlantı değildi. Yaşayan hiç kimse Lenin'in partisinin tertiplerle dolu entrikalarına, teorik kayıtlarına, ölümcül dogmatizmine ve insanlık dışı katılığına ondan daha yatkın değildi. Bir adam ile bir hareket arasında, Stalin ile Bolşevizm arasındaki ideal evlilikten daha iyi bir sentez bulmak zordur. Stalin Bolşevizm'in erdemlerinin ve kusurlarının bir aynasıydı.

* * *

Nadya şık giyindiği için heyecanlıydı. Daha bir gün önce Devrim Günü için yapılan geçit töreni sırasında şiddetli bir baş ağrısına yakalanmıştı, fakat bugün çok neşeliydi. Gerçek Stalin tarihsel kişiliğinden ne kadar farklıysa, gerçek Nadya Alliluyeva da o kadar farklıydı. "Çok güzeldi, fakat o güzelliği fotoğraflarda göremezsiniz," der Artyom Sergeev. Göreneksel bir güzellik değildi onunki. Güldüğünde gözleri dürüst ve içten bir ışıkla parlardı, fakat aynı zamanda çatık kaşlı ve soğuktu, fiziksel ve zihinsel hastalıklardan mustaripti. Soğukluğu zaman zaman yaşadığı histeri ve depresyon ataklarıyla dağılırdı. Çok kıskançtı. Stalin'de ince bir kara mizah duygusu vardı. Oysa Nadya'nın mizah anlayışına sahip olduğunu hatırlayan kimse yoktur. O bir Bolşevik idi. Stalin'e her konuda bilgi verebilir ve onun düşmanlarını ihbar edebilirdi. Stalin'in Rusya'ya yönelik davranışına da uyan bir benzetmeyle bu bir canavarla bir kuzunun evliliği miydi? Bu durum ancak her

bakımdan Bolşevik, tipik biçimde özel bir kültürün oluşturduğu bir evlilik için geçerliydi. Ancak bir başka açıdan bakıldığında, bu evlilik şefkatsiz bir işkoliğin olağan trajedisinden ibaretti. Benmerkezci ve dengesiz bir eş için bundan daha kötü bir partner olamazdı.

Stalin'in hayatı Bolşevik siyaset ile ailenin mükemmel kaynaşması olarak görülüyordu. Köylülere karşı açılan vahşi savaşa ve liderlerin üzerindeki artan baskıya rağmen, o sıralarda, huzurlu daçalarda geçirilen hafta sonları, Kremlin'de neşeli akşam yemekleri ve Karadeniz kıyılarında sakin tatil günleriyle çok mutlu bir dönem yaşanıyordu. Stalin'in çocukları o günleri hayatlarının en mutlu dönemi olarak hatırlayacaklardı. Stalin'in mektupları zor, fakat sevgi dolu bir evliliği açığa vurur.

21 Haziran 1930 günü Stalin ona sevgi dolu bir hitapla şunları yazdı: "Merhaba, Takta... Seni çok özlüyorum Tatoçka. Bir orman baykuşu kadar yalnızım. İşleri bırakıp şehir dışına çıkamıyorum. Yarın işlerimi bitirip çocukların yanına gideceğim... Şimdilik hoşça kal, fazla oyalanma, hemen gel! Öpüyorum. Senin Yosif'in." O sırada Nadya baş ağrılarının tedavisi için Almanya'ya, Carlsbad'a gitmişti. Stalin sıradan bir koca gibi onu özlüyor, çocuklara bakıyordu. Nadya'nın yazdığı bir mektup da şu sözlerle sona eriyordu:

"Kendine çok iyi bak. Seni, vedalaşırken beni öptüğün gibi tutkuyla öpüyorum. Senin Nadya'n".

Asla kolay bir ilişki değildi. İkisi de hem tutkulu hem de duyarlıydılar. Kavgaları hep dramatikti. 1926'da Nadya çocukları alıp Leningrad'a gitti. Onu terk ettiğini söylüyordu. Fakat Stalin dönmesi için ona yalvardı ve Nadya döndü. Bu türden kavgaların sık olduğu hissedilir, fakat aradaki dönemlerde bir tür mutluluk vardı. Ayrıca Bolşevik bir ailenin tam bir huzur içinde yaşaması da beklenemezdi. Stalin sık sık saldırgan ve küstahça davranıyordu. Fakat onunla birlikte yaşamayı en zorlaştıran şey, muhtemelen, uzaklığıydı. Nadya gururlu ve katı, fakat her zaman hastaydı. Stalin'in Molotov ve Kaganoviç gibi yoldaşları, onun "deliliğin" eşiğinde olduğunu düşünseler de, kendi ailesi onun zaman zaman "çılgın ve aşırı duyarlı" olduğunu, "bütün Alliluyevlerin istikrarsız Çingene kanı taşıdığı"nı kabul ederlerdi. Nadya, kocası kadar kaba ve ikiyüzlü olmasa da, ikisi de bencil ve ateşli mizaca sahip soğuk kişilerdi. Belki de mutlu olamayacak kadar birbirlerine benziyorlardı. Bütün tanıklar, Stalin'le hayatın "kolay değil, çok zor bir hayat" olduğu konusunda birleşirler. Polina Molotova, Stalin'in kızı Svetlana'ya "mükemmel bir evlilik değildi," der. "Fakat hangi evlilik mutlu ki?" diye de ekler.

1929'dan sonra sık sık ayrı düştüler. Yaz aylarında, Nadya çalışırken, Stalin güneyde tatil yapıyordu. Yine de birlikte geçirdikleri zamanlar sıcak ve sevgi doluydu. Gizli polis, mektuplarını uçakla iletiyordu, notları günümüzün e-postalarını andıracak kadar hızla birbirini izliyordu. Bu çileci Bolşevikler arasında bile cinsel imalar vardı. Yukarıda alıntı mektubunda Nadya "çok tutkulu öpüşlerdi," diyerek bir hatırlatma yapıyordu. Birlikte olmaktan hoşlanıyorlardı. Gördüğümüz gibi, ayrı

olduklarında birbirlerini çok özlüyorlardı. "Sensiz hayat çok sıkıcı," diye yazıyordu, Nadya. "Buraya gelsen ne iyi olur."

Vasili ve Svetlana'yla aynı ölçüde ilgileniyorlardı. Stalin, Karadeniz'den gönderdiği mektupta, "Çocuklar hakkında bir şeyler yaz," diyordu. Nadya uzaktayken, onlara ilişkin bilgi veriyordu: "Çocuklar iyi. Öğretmenlerinden hoşlanmıyorum. Bütün gün dolanıp duruyor ve Vasya ile Tolika'yı [evlatlıkları Artyom] kendi hallerine bırakıyor. Vaska'nın derslerinin kötüye gideceğinden eminim. Oysa ikisinin de Almanca'da başarılı olmalarını istiyorum." Nadya, Svetlana'nın yazdığı çocukça notları sık sık mektup zarflarının içine koyardı. Her çift gibi onlar da sağlıkla ilgili kaygılarını paylaşırlardı. Stalin, Soçi yakınlarındaki Matsesta kaplıcalarında tedavi görürken, ona bilgi veriyordu: "İki banyo aldım, on tane daha gerekiyor... Ciddi bir iyileşme olacağını umuyorum."

"Sağlığın nasıl?" diye soruyordu, Nadya.

"Ciğerlerimde bir ses ve öksürük var," diye yanıtlıyordu Stalin. Dişleri her zaman sorunluydu.

"Dişlerin... Lütfen onları tedavi ettir," diyordu Nadya. Kendisi Carlsbad'da tedavi olurken, Stalin ilgisini esirgemiyordu: "Doktorlara göründün mü? Ne diyorlarsa, lütfen bana yaz!" Karısını özlüyordu, fakat tedavi uzun sürerse, bunu anlayışla karşılayacaktı.

Stalin giysilerini değiştirmekten hoşlanmazdı ve yazlıklarını kışın da giyerdi. Nadya bu konuda onu hep uyarırdı: "Sana bir palto gönderiyorum. Güneyden dönünce üşütebilirsin." Stalin ona hediyeler gönderirdi. Bir keresinde, gururla, "Sana biraz limon gönderiyorum," diye yazdı. "Onları seveceksin." Bu hevesli bahçıvan ölene kadar limon yetiştirmekten keyif aldı.

Dostları ve yoldaşları hakkında kendi aralarında dedikodu yaparlardı. "Gorki'nin [ünlü romancı] Soçi'ye geldiğini duydum," diye yazıyordu, Nadya. "Seni ziyaret edebilir. Keşke orada olsaydım. Onu dinlerken büyüleniyorum..." Ve hiç kuşkusuz, yöneticilerden ve eşlerinden oluşan küçük çaplı geniş ailenin içinde yaşayan bir Bolşevik eş olarak Nadya, kocası kadar siyaset saplantısı taşıyor, Molotov ya da Voroşilov'un kendisine söylediklerini ona aktarıyordu. Ona kitaplar gönderiyor, Stalin ona teşekkür ediyor, kitaplardan biri eksik olduğu zaman da söyleniyordu. Nadya, Beyaz göçmen yazınıyla ilgilendiği için ona takılıyordu.

Sade ve mütevazı Nadya kendi başına emirler vermekten korkmazdı. Tatildeyken, "Yeni yabancı yayınlar gelmiyor," diyerek, kocasının asık suratlı özel sekreteri Poskrebişev'i azarladı. "Fakat bazı yeni yayınlar olduğunu söylüyorlar. Bu konuyu Yagoda'yla [GPU'nun başkan yardımcısı] konuşsan belki daha iyi olur. Son gelen kitaplar ilginç değildi..." Tatilden döndüğünde Stalin'e fotoğraflar gönderdi: "Sadece iyi olanları gönderiyorum. Molotov komik görünmüyor mu sence?" Stalin daha sonra Churchill ve Roosevelt'in önünde aşırı derecede ciddi bir duruş sergileyen Molotov'a şaka yollu takılacaktı. O da Nadya'ya kendi tatil fotoğraflarını gönderdi.

Ne var ki yirmili yılların sonunda Nadya mesleki bakımdan mutsuzdu. Kendi başına ciddi bir Bolşevik kariyer kadını olmak istiyordu. Yirmili yılların başında, önce kocası, daha sonra Lenin ve nihayet o sırada Ağır Sanayi'den sorumlu bir diğer enerjik ve tutkulu Gürcü dinamosu olan Sergo Ordjonikidze'ye sekreterlik yaptı. Daha sonra Ajitasyon ve Propaganda Şubesi'ndeki Uluslararası Tarım Enstitüsü'ne atandı. Bu kurumda, arşivin içinde kaybolarak, Stalin'in karısının tam bir Bolşevik kasvet içinde geçen günlük faaliyetini bulduk. Patronu, "N. Alliluyeva" imzasını kullanan sekreterinden "Köydeki Gençlik Hareketini İncelemeliyiz," gibi gayet sıradan bir başlık taşıyan bir makaleyi yayımlama işini düzenlemesini istiyordu.

"Moskova'da herhangi biriyle yaptığım hiçbir iş yok kesinlikle," diye söyleniyordu Nadya. "Partili olmayan insanlara, özellikle de kadınlara kendimi daha yakın hissetmem tuhaf. Sebebi, onların daha uyumlu olması... Dehşet verici pek çok önyargı var. Eğer çalışmıyorsan, sadece bir *baba*'sın! [ev kadını, anne –*çn.*]"[1] Haklıydı. Polina Molotova gibi yeni Bolşevik kadınlar kendi başlarına da siyasetçiydiler. Bu feministler Nadya gibi ev kadınlarını ve daktilografları küçümsüyorlardı. Fakat Stalin kendisi için böyle bir kadın istemiyordu. Onun Nadyası, kendisinin *baba* dediği şeyden olacaktı. 1929'da Nadya kendi başına güçlü bir partili kadın olmaya karar verdi. O yıl kocasıyla birlikte tatile gitmedi, sentetik elyaflar üzerine eğitim görmek için Sanayi Akademisi'nin açtığı sınavlara girmek üzere Moskova'da kaldı. Stalin'e sevgi dolu mektuplar yazıyordu. Eğitim büyük Bolşevik kazanımlardan biriydi ve onun gibi milyonlarca kadın vardı. Stalin aslında bir *baba* istiyordu, fakat onun girişimini destekledi. İçgüdüsel olarak haklı olabilir, çünkü hem anne hem de Stalin'in eşi olan Nadya'nın, öğrenciliği de bunlara ekleyecek kadar güçlü olmadığı anlaşıldı. Stalin mektuplarını genellikle şu sözlerle bitiriyordu:

"Sınavlardan ne haber? Tatka'mı benim için öp!" Molotov'un karısı Halk Komiseri oldu. Nadya'nın aynı göreve gelmeyi umut etmesi için her türlü sebep vardı.

* * *

Kremlin'deki nüfuzlu kişiler ve eşleri Voroşilov'un kaldığı apartmanda kaynaşmış bir hayat sürüyorlar, Stalin ile Nadya'nın yaklaşan trajedilerinden habersiz, iç içe yaşıyorlardı. 1918'de Lenin'in başkent Moskova'ya taşınmasından beri liderler bu tecrit edilmiş gizli dünyada, dört metre kalınlığındaki duvarların, mazgallı kale burçlarının, kuleli kapıların ardında yaşıyorlardı. Yirmi sekiz hektarlık bir alana yayılan bu yerleşim yeri, Muskovi tarihini anlatan bir tema parkını andırıyordu. Stalin misafirlerine, "Müthiş İvan işte şurada yürürdü," diye bilgi verirdi. Her gün, Müthiş İvan'ın gömülü olduğu Arhangel Katedrali'nin ve Müthiş İvan Kulesi'nin

1 Stalin'e kesinlikle iyi bir *baba* gibi özen gösteriyordu: "Stalin bir tavuk diyeti yapmak zorunda," diye yazıyordu Başkan Kalinin'e, 1921'de. "Bize sadece 15 tavuk tahsis edildi... Lütfen kotayı yükseltin, çünkü ayın ancak yarısına geldik ve elimizde sadece 5 tane kaldı..."

önünden geçer ve çalışma mekânına, Büyük Katerina'nın inşa ettirdiği Sarı Saray'a giderdi. 1932'de Stalin Kremlin'de on dördüncü yılını doldurmuştu. Bu süre baba evinde kaldığı süreye eşitti.

Bu yetkililer -Bolşevik terminolojiyle "sorumlu emekçiler"- ve onların kurmayları, "hizmet emekçileri", bir zamanlar Çar'ın valilerinin ve kâhyalarının yaşadıkları, esas olarak Poteşniy[1] ya da Atlı Muhafız binasındaki yüksek tavanlı ferah odalı apartman katlarında, kuleli, kubbeli avlularda, bir Oxford üniversitesinin öğretim üyeleri gibi iç içe yaşarlardı. Stalin sık sık onların evlerine uğrar, öteki liderler de gevezelik etmek, hatta bir fincan şeker almak için onun mekânını ziyaret ederlerdi.

Misafirlerin çoğunun, Klimenti Voroşilov ve karısı Ekaterina'nın Atlı Muhafız binasının (kimsenin kullanmadığı esas adı Kızıl Muhafızlar binası) ikinci katındaki apartman dairelerine ulaşmak için koridoru yürüyerek geçmeleri yeterliydi. Voroşilov çiftinin evine, Stalin ve arkadaşlarının akşam yemeklerinden sonra sık sık bir araya geldikleri küçük bir sinemanın bulunduğu kemerli bir geçitteki kapıdan ulaşılıyordu. İçerisi tam bir evi andırıyordu, fakat geniş ve aydınlıktı; duvarları koyu renk ahşap panelli odalar Kremlin duvarlarının üzerinden kent manzarasına açılıyordu. O sırada 52 yaşında olan, partinin ev sahibi Voroşilov, ünlü Bolşevikler arasında en tanınmış kahramanlardan biriydi. Bir zamanlar tornacı olan bu güler yüzlü, havalı süvarinin, zarif, neredeyse Üç Silahşörler'den Dartanyan'ı andıran bıyıkları, sarı saçları ve pembe yanaklı masum bir çehresi vardı. Stalin oraya bağnaz Molotov ve zevk düşkünü Kuybişev'le birlikte gelecekti. Molotov'un eşi, her zaman mükemmel giyinen, asık suratlı, görkemli Polina aynı binadaki kendi dairesinden çıkıp geldi. Nadya ise, kız kardeşi Anna'yla birlikte Poteşniy'den çıkıp patikayı geçti.

1932'de yiyecek ve içecek kıtlığı olmayacaktı, fakat o günler Stalin'in akşam yemeklerinin emperyal ziyafetler haline gelmesinden önceki günlerdi. Rus mezeleri, çorba, tuzlanmış balık ve belki biraz kuzu etinden oluşan yemekler Kremlin kantininde pişiriliyor ve bir hizmetkâr tarafından sıcak olarak servis ediliyor, yemek sırasında, peş peşe kadeh kaldırılarak bol miktarda votka ve Gürcü şarabı içiliyordu. On milyonlarca insanın açlıktan kırıldığı görülmemiş bir felaketle, parti içindeki fesatla, yakın çevresinin sadakati konusunda tam bir belirsizlikle, üstüne üstlük sorunlu eşinin yarattığı gerilimle yüz yüze gelen Stalin, dört bir yandan kuşatıldığını, savaşmak durumunda olduğunu hissediyordu. Bu girdabın merkezinde yer alan diğerleri gibi, onun da içmeye ve rahatlamaya ihtiyacı vardı. Stalin asla masanın başına oturmazdı. Her zamanki gibi ortalarda bir yere oturdu, Nadya da hemen karşısında yerini aldı.

* * *

1 Stalinler'in yaşadıkları Poteşniy Sarayı, bir zamanlar Çarlar'ın korumasındaki aktörleri ve bir tiyatro salonunu barındırdığı için "Eğlence Sarayı" anlamına gelmektedir.

Hafta içinde Stalin ailesi Kremlin'deki apartman dairesinde bir aradaydı. Stalinler'in iki çocuğu vardı. On bir yaşındaki, küçük, inatçı ve sinirli oğlan Vasili ve yedi yaşındaki, çilli, kızıl saçlı kız, Svetlana. Sonra, o sırada yirmi beş yaşında olan, Stalin'in birinci evliliğinden olan Yakov geliyordu. Güzel gözlü, utangaç, esmer bir genç olan Yakov Gürcistan'da yetişmiş ve 1921 yılında babasının yanına yerleşmişti. Stalin, Yakov'u insanın sinirlerini bozacak kadar yavaş buluyordu. On sekizindeyken bir rahibin kızı olan Zoya'ya âşık olmuş ve onunla evlenmişti. Stalin bu evliliği onaylamadı, çünkü Yaşa'nın öğrenim görmesini istiyordu. Yaşa, bir "yardım isteği"yle kendini vurmuş, fakat kurşun sadece göğsünü sıyırıp geçmişti. Stalin bu eylemi "şantaj olarak" gördü. Yaşa'nın rahatına düşkünlüğü sert Nadya'yı rahatsız ediyordu. Stalin, "Yaşa onu dehşete düşürüyordu," diye söylenirdi. Fakat kendisinin de ona sempati duyduğu söylenemezdi.

"Kendisini vurmayı bile beceremedi," derdi. Svetlana, bu sözleri "Onun askeri espirisiydi," diyerek açıklar. Yaşa, daha sonra Zoya'dan boşandı ve eve döndü.

Stalin'in oğullarından beklentileri yüksek ve kendi hızlı yükselişi dikkate alındığında haksızdı. Fakat kızına tek kelimeyle hayrandı. Bu üçüne ek olarak, bir de Stalin'in sevgili evlatlığı Artyom Sergeev vardı. Annesi hâlâ hayatta olsa da Artyom genellikle onlarla kalıyordu.[1] Stalin, Vasili'yi "iki kez" tokatlamıştı, ancak çocuklara Nadya'dan daha hoşgörülü davranmıyordu. Aslına bakılırsa, bütün tarihçilerin bir melek olarak betimledikleri Nadya, Stalin'den daha benmerkezliydi. Kendi ailesi bile onu, yeğeni Vladimir Redens'in de hatırladığı gibi, "bencil" bulurdu. "Dadı, Nadya'nın çocuklarla hiç ilgilenmediğini söyleyip yakınıyordu." Kızı Svetlana da Nadya'nın kendi işleriyle çok fazla meşgul olduğunu kabul eder. Çocuklara sert davranıyor ve Svetlana'ya asla "övücü bir söz" söylemiyordu. Stalin'le en çok, onun kötü siyasetleri yüzünden değil, çocuklarını şımarttığı için kavga etmesi şaşırtıcıdır!

Ancak onu bu yüzden suçlamak insafsızlık olur. Stalin'in arşivinde tuttuğu, Nadya'ya ait sağlık raporları ve onu tanıyanların tanıklıkları, ciddi bir akıl hastalığından, kızının dediği gibi "şizofreni"den değilse de, muhtemelen kalıtsal manik depresyondan ya da sınır kişilik bozukluğundan ve migrene yol açan bir kafatası hastalığından mustarip olduğunu doğrular. 1922'de ve 1923'te Nadya "uyuşukluk ve güçsüzlük" nedeniyle özel dinlenme kürlerine ihtiyaç duydu. Kızının anlatımıyla, 1926'da kürtaj oldu ve bunu bazı "kadın hastalıkları" izledi. Kürtajın ardından aylarca adet göremedi. 1927'de doktorlar kusurlu bir kalp kapakçığı olduğunu keş-

1 Bolşevizm'in az sayıda cazip geleneğinden biri çatışmada ölen kahramanların çocuklarını ve sıradan öksüzleri evlat edinmekti. Stalin, Artyom'u ünlü bir devrimci olan babası 1921'de öldürüldüğü ve annesi hastalandığı zaman evlat edinmişti. Aynı şekilde Mikoyan da Bakü kahramanı Sergey Şaumyan'ın oğullarını, Voroşilov ise 1925'te şüpheli biçimde ölen Savaş komiseri Mihail Frunze'nin oğlunu evlat edinmişti. Daha sonra, gayet sert olan iki adam, Kaganoviç ve Yejov da öksüzleri evlat edindiler.

fettiler. Bu arada bitkinlik, anjin ve artrit gibi sorunları vardı. 1930'da anjini yeniden atak yaptı. Bademcikleri henüz alınmıştı. Carlsbad'a yaptığı yolculuk gizemli baş ağrılarını dindirmedi.

Tıbbi tedaviden yoksun değildi. Bolşevikler, fanatik biçimde siyasi oldukları kadar, saplantılı biçimde de hastalık hastası idiler. Nadya, Rusya'da ve Almanya'da en iyi doktorlar tarafından tedavi edildi. Fakat bu doktorlar psikiyatr değildiler. Kırılgan bir kız için, kendisinin de taptığı savaşçı Bolşevizm'in ve büyük saygı duyduğu Stalin'in öfkeli katılığının istila ettiği o baskıcı Kremlin kazanının sert çoraklığından daha kötü bir ortam düşünmek zordur.

Ne ona ne de başkasına mutluluk verme yeteneğine sahip olan müşkülpesent bir bencille evliydi. Stalin'in asla kesilmeyen enerjisinin onu tükettiği görülüyordu. Nadya onun gerginliğini azaltmıyor, aksine artırıyordu. Fakat Nadya da onun için kesinlikle yanlış kişiydi. Stalin, Nadya'nın zihinsel krizleri karşısında zorlandığını kabul ediyordu. Fakat ona yardım edebileceği duygusal kaynaklara sahip değildi. Karısının "şizofrenisi" zaman zaman öylesine ağırlaşıyordu ki, onun neredeyse "çıldırmanın eşiğine geldiğini" görüyordu. Partinin ileri gelenleri ve Alliluyevler, Stalin'in halini anlayışla karşılıyorlardı. Ancak, fırtınalı evliliklerine, tutku ve kıskançlıkta sergiledikleri tuhaf benzerliğe rağmen, kendi tarzlarında birbirlerini seviyorlardı.

En önemlisi, o gece Nadya, sadece Stalin için giyinip süslenmişti. "Gül desenli siyah elbise," Kızıl Ordu için çalıştığı Berlin'den her zamanki gibi değerli hediyelerle dönen erkek kardeşi, ince yapılı, kahverengi gözlü Pavel Alliluyev tarafından getirilmişti. Taşıdığı Çingene, Gürcü, Rus ve Alman kanıyla gurur duyan Nadya'nın simsiyah saçlarına taktığı kırmızı gül çok çarpıcı görünüyordu. Stalin onu görünce şaşıracaktı, zira Nadya'nın yeğeninin dediği gibi, "onu daha gösterişli biçimde giyinmesi için asla teşvik etmemişti".

* * *

Yemekte çok içildi. İçme temposu bir *tamada* (Gürcü adetlerine göre diğerlerini kadeh kaldırmaya teşvik eden kişi) tarafından düzenleniyordu. Bu kişi muhtemelen Gürcüler'den biri, belki de arslan yelesini andıran uzun saçlarıyla "bir Gürcü prens"e benzeyen gösterişli Grigori Ordjonikidze idi. O gece bir ara, Stalin ile Nadya arasında küçük bir öfke patlaması yaşandıysa da, bu olay kimsenin dikkatini çekmedi. Aslında bu görülmemiş bir durum da değildi. Kadeh kaldırmalar, danslar ve onca flört arasında Stalin'in, oradaki en genç kadınlardan biri olmasına rağmen eşinin görünümüne fazla dikkat etmemesi yüzünden, gece Nadya için kötü başladı. Bu tam bir kabalıktı, fakat pek çok evlilikte rastlanan bir durumdu.

O sırada çevrelerinde önemli Bolşevikler vardı. Yıllarca süren gizli faaliyetler, İç Savaş sırasında gösterilen kahramanlıklar ve dökülen kanlar hepsini katılaştırmıştı.

Stalin Devrimi'nin sanayi zaferleri ve kırsal mücadeleleriyle hırpalanmış olsalar da, sevinçliydiler. Çoğu, otuzlu yaşların sonunda, güçlü kuvvetli, enerjik fanatiklerdi. Bazıları, dünyanın o güne kadar gördüğü en dinamik yöneticilerdi. Her türlü zorluğa rağmen şehirler ve fabrikalar kurabiliyorlar, fakat aynı zamanda düşmanlarını boğazlayabiliyor ve kendi köylülerine savaş açabiliyorlardı. Uzun ceketli, çizmeli, sıkı içen, imparatorluğun tamamında güçlü ve ünlü, egoları yüksek, muazzam sorumluluklar üstlenmiş yıldızlar, Mauser tabancaları bellerinde, sert adamlardı. Şamatacı, bağıra çağıra konuşan, yakışıklı Yahudi ayakkabıcı, şimdiyse Stalin'in yardımcısı Lazar Kaganoviç Kuzey Kafkasya'da gerçekleştirilen kitlesel infazlara ve sürgünlere nezaret etmiş ve henüz dönmüştü. Gür posbıyıklı, parlak beyaz dişli, havalı Kazak komutan Budyonni ve ince yapılı, becerikli ve şık Ermeni Mikoyan ve tahıl stoklarını artırmak, köylüleri ezmek için yapılan vahşi seferlerin bütün kahramanları da oradaydı. Bunlar, akıcı konuşan, zorlu ve renkli siyaset aktörleriydi.

Onlar içe dönük bir aile; uzun dostluklardan ve kalıcı nefretlerden, ortak aşk ilişkilerinden, Sibirya sürgünleri ve İç Savaş kahramanlıklarından oluşan bir şebekeydiler. Söz gelimi, Başkan Mihail Kalinin, Alliluyevler'i 1900'den beri ziyaret ediyordu. Nadya, Voroşilov'un eşini Çaritsin'den (daha sonra Stalingrad) tanıyordu; Polina Molotova'yla birlikte en iyi arkadaşları olan Marya Kagonoviç ve Dora Kazan'la (o masada olan bir başka önemli kişinin, Andreyev'in eşi) birlikte Sanayi Akademisi'nde öğrenim görüyordu. Nihayet, küçük entelektüel Nikolay Buharin de oradaydı. Gözleri pırıl pırıl, kızılımsı sakallı, ressam, şair ve filozof Buharin... Lenin bir keresinde onun için "Partinin sevgilisi," demişti. Buharin zamanla Stalin ve Nadya'nın en yakın arkadaşları olmuştu. Büyüleyici bir kişiliği vardı, Bolşevikler'in haylaz çocuğuydu. Stalin tarafından 1929'da yenilgiye uğratıldıysa da, Nadya'yla dostlukları bozulmamıştı. Stalin ise her zamanki ölümcül hayranlık ve haset bileşimiyle, "Buharçik"e karşı yarı-aşk yarı-nefretle doluydu. O gece Buharin, geçici de olsa, sihirli çevreye tekrar kabul edilmişti.

Stalin'in ilgisini çekemediği için sinirlenen Nadya, kötü şöhretli, saman sarısı saçlı Gürcü vaftiz babası "Abel Amca"yla dans etmeye başladı. Kremlin işlerinden sorumlu Abel Yenukidze, o sıralarda, genç balerinlerle yaşadığı aşk ilişkileriyle partiyi sarsmış bulunuyordu. "Abel Amca"nın kaderi, özel hayat partiye ait olduğunda hedonizmin öldürücü tuzaklarını gözler önüne serecekti. Nadya belki de Stalin'i kızdırmaya çalışıyordu. Önceki Başbakan'ın kızı, o gece babasıyla birlikte Kremlin'de bulunan, fakat yemeğe katılmayan Natalya Rikova, ertesi gün Nadya'nın dans etmesinin Stalin'i öfkelendirdiğini işitti. Bu öykü kesinlikle doğrudur, çünkü başka değerlendirmelerde de Nadya'nın o gece birisiyle flört ettiği dile getirilir. Belki de Stalin içkiyi fazla kaçırdığı için bunu fark edemedi.

* * *

Stalin kendi flörtüyle meşguldü. Nadya'nın tam karşısında oturmasına rağmen, 1920 Polonya savaşında birlikte mücadele ettiği bir Kızıl Ordu Komutanı'nın, Aleksander Yegorov'un "güzel" eşiyle alenen flört ediyordu. Kızlık soyadı Zekrovskaya olan 44 yaşındaki Galya Yegorova, aşk ilişkileri ve cüretli giyimiyle tanınan, "güzel, ilgi çekici ve büyüleyici," sırnaşık bir sinema aktrisi idi. Yegorova, sıkıcı Bolşevik eşler arasında çiftlik hayvanlarının içinde bir tavus kuşu gibi görünüyor olmalıydı. Daha sonra yapılan bir mülakatta kendisinin de kabul ettiği gibi, "baş döndürücü bir dostluk, havalı giysiler ... flört, dans ve eğlence" dünyasına girmişti. Stalin'in flört etme tarzı, geleneksel Gürcü şövalyeliği ile sarhoş olduğunda sergilediği çocuksu kabalık arasında gidip gelirdi. Bu kez ikincisi ağır basıyordu. Stalin çocuklarla daima onların önündeki dondurma tabaklarına ya da çay fincanlarına bisküvi, portakal kabuğu ve ekmek parçaları atarak eğlenirdi. Aktrisle de aynı şekilde flört ediyor, ona küçük ekmek parçaları fırlatıyordu. Yegorova'yla flört etmesi Nadya'da müthiş bir kıskançlık krizi yarattı. Bu kadarına tahammül edemezdi.

Stalin kadın düşkünü değildi. O, Bolşevizm'le evliydi ve duygusal olarak Devrim davasında yaşadığı kendi dramasına bağlıydı. Her türlü özel duygu, insanlığın Marksizm-Leninizm aracılığıyla geliştirilmesiyle kıyaslandığında önemsizdi. Öncelikler listesinde alt sıralarda yer almasına ve kendisinin de duygusal bakımdan hasarlı olmasına rağmen, kadınlar Stalin'in ilgi alanının dışında değildi. Kadınlar ona özellikle ilgi duyuyorlar, hatta Molotov'a göre, ona "tapıyorlardı". Beraberindeki insanlardan biri, Stalin'in "kendisini rahat bırakmadıkları" için Alliluyev kadınlarından şikayet ettiğini söylerdi. "Hepsi onunla yatmak istiyorlardı." Bu sözlerde bir doğruluk payı vardı.

İster yoldaş eşleri, ister akraba ya da hizmetçi olsunlar, bütün kadınlar onun çevresinde âşık arılar gibi vızıldaşıyorlardı. Yeni açılan Stalin arşivleri onun, modern pop yıldızlarının aldıklarına benzer hayran mektuplarıyla nasıl bombardıman edildiğini açığa çıkardı. "Sevgili Yoldaş Stalin ... Sizi rüyamda gördüm ... Sizinle görüşmeyi umut ediyorum.." Taşralı bir öğretmen yazıyordu bunları ve asla gerçekleşmeyecek umutlarla şu sözleri ekliyordu: "Size bir fotoğrafımı gönderiyorum..." Stalin olumsuz olmakla birlikte şakacı bir yanıt veriyordu:

"Yoldaş Yabancı! Sizi hayal kırıklığına uğratmayı arzulamadığımı bilmenizi isterim. Mektubunuzu saygıyla karşılıyorum, fakat görevim gereği (hiç vaktim yok!) isteğinizi yerine getiremeyeceğimi söylemek zorundayım. Size en iyi dileklerimi sunuyorum. J. Stalin. Not: Mektubunuz ve fotoğrafınız iade edildi." Fakat zaman zaman Poskrebişev'e hayranlarıyla buluşmaktan mutlu olacağını söylemiş olmalı. Ekaterina Mikulina'nın öyküsü bunu doğrular. Ekaterina, 23 yaşında, çekici, iddialı bir kızdı. "Emekçi Halkın Sosyalist Rekabeti" başlıklı bir deneme yazmıştı. Denemesinin hatalarla dolu olduğunu kabul ediyor ve Stalin'den yardım istiyordu. Stalin onu 10 Mayıs 1929 günü kendisini ziyaret etmeye davet etti. Ondan hoşlan-

mıştı. Kızın, Nadya'nın yokluğunda geceyi daçada geçirdiği söylendi.[1] Ekaterina, Stalin'in denemeye bir önsöz yazmasıyla onurlandırılmak dışında, bu kısa ilişkiden hiçbir yarar sağlamadı.

Kocasını çok iyi tanıyan Nadya'nın onun gönül maceraları yaşadığından kuşkulandığı kesindir. Stalin'in koruması Vlasik, kızıyla sohbet ederken onun pek çok teklif aldığını ve bunların hepsine direnemediğini doğrulamıştır: "Ne de olsa erkek." Stalin, geleneksel, evli Gürcü erkeğinin kibirli tenselliğiyle davranan biriydi. Nadya'nın kıskançlığı bazen manik, bazen de hoşgörülü oluyordu. Mektuplarında, böylesine büyük bir adamla evli olduğu için gururlanıyormuş gibi, onun kadın hayranları hakkında sevgi dolu şakalar yer alıyordu. Fakat tiyatroda, Stalin bir balerinle flört ettiği zaman bir öfke nöbetine kapılarak geceyi berbat etmişti. Daha yakın bir tarihte, Kremlin'de Stalin'in fazlaca ilgilendiği bir kadın berber vardı. Öteki liderler gibi arada bir berber dükkânına gitmiş olsaydı, adı bilinmeyen bu kız sorun olmazdı. Ancak Molotov elli yıl sonra bile o berberi hatırlıyordu.

Stalin'in parti içinde de aşk ilişkileri olmuştu. Bunlar sürgündekiler kadar kısa süreli ilişkilerdi. Kız arkadaşların çoğu ya devrimci ya da devrimcilerin eşleriydi. Molotov, Stalin'in kadın konusundaki "başarıları"ndan etkileniyordu. Devrim'den hemen önce Molotov sevgilisi Marusya'yı Stalin'e kaptırdığında, bunu arkadaşının "kahverengi güzel gözleri" sayesinde başardığını düşünmüştü. Ancak bir Kazanova olarak Stalin bir kızı etkilemek için genellikle çok sistemli bir çalışma yürütüyordu. Stalin'in, aralarında "tombul, güzel" Ludmilla Stal'ın[2] da bulunduğu çeşitli yoldaşlarla aşk ilişkileri yaşadığını Kaganoviç de doğruluyordu. Bir kaynak, Nadya'nın arkadaşı Dora Kazan'la yaşanan eski bir aşk ilişkisinden söz eder. Stalin, Merkez Komite Sekreterliği'nde çalışan kızlarla ilişki kurarak kendi tarzında devrimci cinsel özgürlükten yararlanmış olsa da, geleneksel bir Kafkasyalı olarak kaldı. Ağzı sıkı GPU görevlileriyle yasak aşktan yanaydı. Kremlin'deki berber bu tanıma uyuyordu.

Sık sık kıskançlığa kapılan Nadya'nın manik öfke nöbetleri ve depresyon krizleri hep korktuğu şeyin gerçekleşmesine yol açtı. Bütün bunlar, hastalığı, elbisesiyle ilgili düş kırıklığı, siyaset, kıskançlık ve Stalin'in anlayışsızlığı o gece birleşti.

***

Stalin, Nadya'ya karşı dayanılmaz biçimde kabaydı, fakat onun nasıl bir canavar olduğunu göstermeye kararlı tarihçiler, Nadya'nın da ona nasıl dayanılmaz biçimde

1 Ekaterina daha sonra bir gramofon fabrikasının müdiresi oldu ve yıllar sonra rüşvet aldığı gerekçesiyle işten çıkarıldı. 1998'e kadar yaşadı, fakat Stalin'le kısa süren dostluğu hakkında hiçbir zaman konuşmadı.

2 Sevgililerinden bir başkası, genç bir parti aktivisti olan Tatyana Slavitinskaya idi. Stalin'in sürgünden yazdığı aşk mektuplarının sıcaklığı maddi ihtiyaçları oranında artmaktaydı. "Büyük aşkın Tatyana Aleksandrovna" diye yazmıştı. 1913 Aralık ayında; "Gönderdiğin paket bana ulaştı yeni iççamaşırları alman hakikaten gerekmezdi... Sana borcumu nasıl ödeyeceğimi bilmiyorum, benim tatlı sevgilim!"

kaba davrandığını göz ardı etmişlerdir. Stalin'in güvenlik şefi Pauker'in betimlemesiyle, bu "huysuz kadın" sık sık Stalin'e herkesin içinde bağırırdı. Kendi annesinin bile kızının "aptal" olduğunu söylemesinin nedeni buydu. O gece yemekte olan süvari Budyonni, Nadya'nın o gece Stalin'i nasıl "sürekli bezdirdiğini ve aşağıladığını" hatırlıyordu. Karısıyla yalnız kaldığında Budyonni, "buna nasıl katlanıyor, anlamıyorum," diyecekti. Nadya'nın depresyonu öyle ağırlaşmıştı ki, kendisi de bir arkadaşına "hiçbir şeye, çocuklara bile" katlanamadığını söyledi.

Çocukluk döneminde anne ilgisinden yoksunluk, kişinin hayatında biri varsa, fakat etkilediği hiç kimse yoksa başlı başına bir tehlike işaretidir. Nadya'nın tedirgin ettiği tek kişi Stalin değildi. Bu yontulmamış çevrede yer alan, aralarında Polina Molotova gibi partili kadınların da bulunduğu az sayıda kişi, Nadya'nın muhtemelen klinik depresyondan mustarip olduğunu anlamışlardı. Molotov'a göre Nadya, "Kendisini kontrol edemiyordu". Aşırı derecede ilgiye ihtiyacı vardı. Polina Molotova, *Vojd*'un Nadya'ya "kaba" davrandığını kabul ediyordu. İlişkilerindeki inişler ve çıkışlar sürüp gidiyordu. Bir an geliyor, Stalin'i terk ediyor, hemen sonra birbirlerine yeniden âşık oluyorlardı.

Bazılarına göre, o akşamki yemekte Nadya'nın öfkelenmesine yol açan, siyasi amaçlı bir kadeh kaldırma hareketiydi. Stalin, Devlet Düşmanları'nın yok edilmesi şerefine kadehini kaldırdı ve Nadya'nın kadehine elini bile sürmediğini fark etti.

Sert bir tavırla, "Sen niye içmiyorsun?" diye sordu ve o anda karısıyla Buharin'in köylülerin aç bırakılmasını onaylamadıklarını hatırladı. Nadya ona bakmıyordu. Stalin onun dikkatini çekmek için üzerine portakal kabuğu ve sigara attı. Bu hareket Nadya'yı daha da öfkelendirdi. Nadya'nın öfkesi her geçen dakika biraz daha artıyordu. Sonunda Stalin, "Hey, sen!" diye bağırdı. "İçsene!"

"Benim adım 'hey!' değil," diye karşılık verdi, Nadya. Öfkeyle masadan kalktı ve çıkıp gitti. Budyonni, Nadya'nın Stalin'e, "Kapa çeneni! Kapa çeneni!" diye bağırdığını muhtemelen o sırada işitti.

Derin bir sessizlik oldu. Stalin başını iki yana salladı.

"Ne aptallık," diye mırıldandı. Karısının nasıl sarsıldığını anlayamamıştı. Budyonni orada Stalin'i haklı bulan pek çok kişiden biri olmalı.

Bu Kazak eşkıyası, "Karımın benimle bu şekilde konuşmasına izin vermezdim," dedi. Fakat kendisi bu konularda tavsiyede bulunmaya uygun biri sayılmazdı, çünkü ilk karısı intihar etmiş ya da kocasının tabancasıyla oynarken kazara kendini vurmuştu.

Birilerinin Nadya'nın peşinden dışarı çıkması gerekiyordu. Ne olursa olsun, o liderin eşiydi. Liderin yardımcısının eşi onu izlemek zorundaydı. Polina Molotova paltosunu giydi ve onun peşinden dışarı çıktı. Kremlin'in çevresinde yürüdüler ve yürüdüler. Kriz anlarında diğerleri de böyle yaparlardı. Nadya, Polina'ya yakınıyordu:

"Devamlı söyleniyor... neden her önüne gelenle bu şekilde flört etmek zorun-

da?" "Berberle ilişki"den ve yemekte Yegorova'yla yaptıklarından söz etti. Sonunda kadınlar, her zamanki gibi, onun sarhoş olduğuna, bu yüzden sululuk ettiğine karar verdiler. Fakat, partiye adanmış biri olan Polina, "Böylesine zor bir zamanda Stalin'i terk etmekle hata ettin," diyerek arkadaşını da eleştirdi. Polina'nın "*Partiinost*"u – partili zihniyeti- Nadya'nın kendisini daha da yalnız hissetmesine yol açtı.

"Sakinleşti," diyordu Polina, daha sonra o anı hatırlarken, "ve Akademi'den, işe başlama olasılığından söz etti. Gayet sakin görünüyordu." Sabahın erken saatlerinde vedalaşıp ayrıldılar. Polina onu Poteşniy Sarayı'na bıraktı ve aradaki patikadan Atlı Muhafız Binası'ndaki evine geçti.

Nadya odasına gitti. Saçındaki gülü kapıda çıkarıp attı. Üzerinde Stalin'in resmi telefonlarının dizili olduğu özel bir masanın bulunduğu yemek salonu evin tam ortasındaydı. Buraya açılan iki koridor vardı. Sağdaki Stalin'in çalışma odasına ve küçük bir yatak odasına açılıyordu. Stalin burada, gezgin devrimcilik döneminden kalma alışkanlıkla askeri bir kampet ya da bir divanın üzerinde uyurdu. Stalin'in geç saatlere kadar oturması ve Nadya'nın sıkı Akademi programı ayrı odalarda kalmalarını gerektiriyordu. Evin bakıcısı Carolina Til, dadılar ve hizmetçiler koridorun daha ilerisinde kalıyorlardı. Soldaki koridor Nadya'nın küçük yatak odasına açılıyordu. Yatak en sevdiği şalıyla örtülüydü. Pencereler Aleksandrovskiy Bahçeleri'nin mis kokulu güllerine açılıyordu.

***

Sonraki iki saat içinde Stalin'in hareketleri gizemlidir. Eve dönmüş müydü? Voroşilov'un evindeki parti devam ediyordu. Fakat koruma Vlasik, Huruşov'a (yemekte değildi), Stalin'in Guseva adlı kadına Zubalovo daçasında verdiği randevuya gittiğini söyledi. Bir şubayın karısı olan Guseva, kadın estetiğine duyarlı Mikoyan'a göre, "çok güzel" idi. Bu kırsal evlerden bazıları arabayla Kremlin'e sadece on beş dakika mesafedeydi. Stalin oraya gittiyse, birkaç neşeli arkadaşını da yanına almış olması mümkündür. O saatte kadınlar çoktan uyumuşlardı. Voroşilov'un karısı kocasını kıskanmasıyla ünlüydü. Molotov ve ihtiyar bir çapkın olan Başkan Kalinin'in de arabada olduğu daha sonra bizzat Stalin tarafından Molotov'a söylendi. Vlasik'in Stalin'le birlikte arabada olduğu kesindir. Söylenenlere bakılırsa, Stalin eve dönmeyince Nadya daçaya telefon etti.

"Stalin orada mı?"

"Evet," dedi, "tecrübesiz aptal" bir güvenlik görevlisi.

"Yanında kim var?"

"Gusev'in karısı."

Öykünün bu versiyonu Nadya'nın kapıldığı ani umutsuzluğu açıklayabilir. Fakat bu umutsuzluğa, ani bir migren ağrısı, bir depresyon dalgası ya da sabahın erken saatlerinde Stalin'in mezarı andıran kasvetli dairesinde yapayalnız kalmak da

yol açmış olabilir. Öyküde boşluklar vardır: başkalarının yanı sıra, Molotov, dadı ve Stalin'in torunu, Stalin'in evinde uyuduğunu ısrarla öne sürdüler. Stalin, kesinlikle Zubalovo daçasında kadınlarla vakit geçirmiş olamazdı, çünkü olay sırasında çocuklarının orada kaldığını biliyoruz. Fakat pek çok başka daça da vardı. Daha da önemlisi, aynı ismi taşıyan pek çok subay olduğu için bu Guseva'nın kim olduğunu kesin olarak bilen yoktu. Ayrıca Mikoyan bu buluşmadan ne çocuklarına söz etti ne de kendi anılarında yazdı. Kuralcı Molotov yaşlılık dönemi konuşmalarında Stalin'i korumak istemiş olabilir. İyice yaşlandığı bir dönemde, o da Huruşov gibi, hatırladıklarını yazdırırken pek çok başka konuda doğru olmayan bilgiler vermiştir. O kadının bir askerin "güzel" karısı olup olmadığı bir yana, partideki kadının Yegorova olması ve Stalin'in onunla flört etmesinin ilk atışmaya neden olması daha muhtemel görünmektedir.

Gerçeği asla bilemeyeceğiz, fakat şu değerlendirmelerde çelişki yoktur: Stalin bir daçaya, aralarında belki Yegorova'nın da bulunduğu birkaç arkadaşıyla içmeye gitti ve sabahın erken saatlerinde kesinlikle evine döndü. Önde giden kişilerin ve eşlerinin kaderi kısa süre içinde Stalin'le kurdukları ilişkiye bağlı olacaktı. Çoğu beş yıl içinde dehşet verici biçimde ölecekti. Stalin o kişilerin her birinin o Kasım gecesi oynadıkları rolü asla unutmadı.

* * *

Nadya, hayat dolu erkek kardeşi Pavel'in, o sırada üzerinde olan işlemeli siyah elbisenin yanı sıra Berlin'den getirdiği pek çok hediyeden birine baktı. Bunu kardeşinden özellikle istemişti, çünkü, ona da söylediği gibi, "zaman zaman Kremlin'de tek bir nöbetçiyle yalnız kalıyor ve korkuyordu." Bu, zarif bir deri kılıfı olan çok güzel bir kadın tabancasıydı. Hep bir Walther olarak betimlendiyse de, aslında Mauser markaydı. Pavel'in aynı tabancadan Polina Molotova'ya da getirdiği pek bilinmez. Ancak o çevrede tabanca bulmak pek de zor değildi.

Stalin eve döndüğünde eşini yoklamadı, doğruca evin öteki tarafına, kendi yatak odasına gitti.

Bazıları Nadya'nın yatak odasının kapısını sürgülediğini söyler. Stalin'e, bir mektup yazmaya başladı. Kızı Svetlana'ya göre bu "dehşet verici bir mektup" idi. Gece yarısından sonra, saat 2 ile 3 arası mektubu bitirdi ve yatağına uzandı.

* * *

Ev halkı her zamanki gibi kalktı. Stalin genellikle saat 11'e kadar yatardı. Eve ne zaman geldiğini ve Nadya'yla karşılaşıp karşılaşmadığını kimse bilmezdi. Geç bir saatte Carolina Til, Nadya'ın kapısını çaldı ve belki zorlayarak açtı. Hanımının cesedini yatağın yanı başında, bir kan gölünün içinde bulunca "dehşetle sarsıldı". Tabanca cesedin yanında duruyordu. Nadya'nın vücudu soğumuştu. Hizmetçi he-

men dadının yanına koştu. Birlikte odaya döndüler, cesedi yatağa yatırdılar. Sonra, ne yapacaklarını konuştular. Neden hemen gidip Stalin'i uyandırmadılar? "Küçük insanlar"ın Çarlar'ına kötü haber vermekten çekinmelerini anlamak mümkündür. "Korkudan bayılmak üzere" olan kadınlar, önce güvenlik şefi Pauker'e, daha sonra Nadya'nın son dansını yaptığı, Kremlin yönetiminden sorumlu "Amca" Abel Yenukidze'ye ve nihayet onu canlı gören son kişiye, Polina Molotova'ya telefon ettiler. İlk gelen kişi, diğerleri gibi Atlı Muhafız Binası'nda yaşayan Yenukidze oldu. Liderler arasında o sahneyi gören tek kişiydi ve bu yüzden ağır bir bedel ödeyecekti. Molotov ve Voroşilov birkaç dakika sonra geldiler.

Rusya'nın ihmalkâr hükümdarının bir koridorun ucunda içkili vaziyette uyumakta olduğu, öteki koridorda ise eşinin sonsuz bir uykuya daldığı evde kopan feryat figan ancak hayal edilebilir. Nadya'nın ailesine, nehrin karşısında, yeni Set Üstü Ev'de yaşayan erkek kardeşi Pavel'e, anne ve babası Sergey ve Olga Alliluyev'e de haber verdiler. Birileri ailenin özel doktorunu, o da tanınmış Profesör Kuşner'i çağırdı.

Önemli kişilerden, aile fertlerinden ve hizmetkârlardan oluşan bu karışık grup, o umutsuzluk ve ihanet eyleminin sebeplerini araştırırken, Nadya'nın ardında bıraktığı öfkeli mektup bulundu. Mektubun içeriğini bilen yoktur. Stalin ya da birileri mektubu yok etmiş olmalı. Fakat daha sonra, Stalin'in koruması Vlasik, Nadya'nın yatak odasında bir başka şeyin bulunduğunu açıkladı: o sırada tutuklu olan, Riutin adında bir Eski Bolşevik'in yazdığı yıkıcı anti-Stalinist "Platform"un bir kopyası. Bu doküman önemli olabileceği gibi, hiçbir anlam taşımıyor da olabilir. O dönemde bütün liderler muhaliflerin ve mültecilerin gazetelerini okurlardı. Belki de Nadya, "Platform"un Stalin'deki kopyasını okuyordu. Stalin'e yazdığı mektuplarda, Beyazlar'ın çıkardıkları yayın organlarında okuduklarını aktarır, "Senden bahsediyor!" derdi, "İlgilenir misin?" Ancak o sıralarda, ülkenin tamamında bu dokümanı bulunduranlar derhal tutuklanıyorlardı.

Kimse ne yapacağını bilemiyordu. Yemek salonunda toplandılar. Kendi aralarında fısıldaşıyorlardı: Stalin'i uyandırmalı mıydılar? *Vojd*'a kim söyleyecekti? Nasıl ölmüştü? Ansızın Stalin salona girdi. Birisi, muhtemelen Yenukidze, arşivlerin de gösterdiği gibi Stalin'in eski arkadaşı sorumluluğu üstlendi ve bir adım öne çıkarak şöyle dedi:

"Yosif, Nadejda Sergeevna artık aramızda değil. Yosif, Yosif, Nadya öldü."

Stalin, sarsıldı. Kendi ülkesinde milyonlarca kadın ve erkeğin açlıktan kırılmasını umursamayan bu üstün siyasi yaratık, sonraki birkaç gün içinde hayatının diğer dönemlerinden daha fazla insani bir tutum sergiledi. Nadya'nın annesi Olga, Stalin'i çok uzun süredir tanıyan ve kızının davranışları yüzünden her zaman üzülen o bağımsız ruhlu zarif kadın, kalbi kırık Stalin'in aldığı haberi hazmetmeye çalıştığı salona telaşla daldı. Doktorlar hemen koştular ve üzgün anneye, otuzlu yılların valyumu olan, sakinleştirici kedi otu damlaları verdiler. Fakat Olga ilacı içemedi. Stalin ona yaklaştı:

"Ben içeceğim," dedi. Bardağı kafasına dikip hepsini içti. Daha sonra cesedi ve mektubu gördü. Svetlana'nın yazdığına göre, mektup onu dehşete düşürdü ve derinden yaraladı.

Nadya'nın kardeşi Pavel de geldi. Yanında, herkesin Jenya olarak bildiği, gelecekte Stalin'in hayatında gizli bir rol oynayacak ve bunun acısını çekecek olan, neşeli, yüzü gamzeli karısı Yevgenya da vardı. Sadece bir kız kardeşin ölümü değil, Stalin'in görünüşü de onları dehşete düşürmüştü.

"Beni sakatladı," dedi Stalin. Onu daha önce asla böylesine yumuşak, böylesine kırılgan görmemişlerdi. Ağlıyor, uzun yıllar sonra söyleyeceği şu matem sözlerini andıran şeyler mırıldanıyordu: "Ah Nadya, Nadya ...sana nasıl da ihtiyacımız var, benim ve çocukların!" Kısa süre içinde cinayet söylentileri başladı. Stalin geç vakit eve dönüp karısıyla kavga ederken onu vurmuş muydu? Yoksa karısına yine hakaret etmiş ve onu ölüme terk ederek gidip yatmış mıydı? Fakat yaşanan trajedi beraberinde daha büyük soruları da getiriyordu: O geceye kadar, önemli kişiler, Ekaterina Voroşilova'nın günlüğünde betimlediği gibi, "şahane bir hayat" yaşamışlardı. Bu hayat o gece ebediyen sona erdi. Voroşilova soruyordu: "Parti içindeki hayatımız nasıl oldu da öylesine karmaşık ve anlaşılması imkânsız, acı dolu bir hale geldi?" "Acı" daha yeni başlıyordu. Stalin'in yeğeni Leonid Redens, intihar "tarihi değiştirdi," der. "Terörü kaçınılmaz kıldı." Nadya'nın ailesi onun ölümünün anlamını doğal olarak abartır. Stalin'in kindar, paranoid ve hasarlı karakteri aslında çok önce oluşmuştu. Terör ise geniş siyasi, iktisadi ve diplomatik güçlerin sonucuydu. Yine de Stalin'in kişiliğinin Terör'ü biçimlendirdiği kesindir. Nadya'nın ölümü, demirden bir özinancın ve dogmatik bir kesinliğin hâkim olduğu bir hayatta nadiren rastlanan kuşku anlarından birini yarattı. Stalin nasıl iyileşti ve bu utancın üzerinde yarattığı etki neydi? Peki ya Rusya üzerinde yarattığı etki? Bu kişisel bozgunun intikamı, o geceki misafirlerden bazılarının diğerlerini tasfiye edeceği, yaklaşan Terör'de bir rol oynadı mı?

Stalin, ansızın Nadya'nın tabancasını çekti ve onu elinde tarttı. "Bu bir oyuncaktı," dedi Molotov'a. Sonra şu tuhaf sözleri ekledi: "Bir yıl içinde sadece bir kez ateşlendi!"

Çelik adam, "sağa sola çarparak, ayaklarını sürüyerek yürüyor," arada bir "öfke nöbetleri"ne yakalanıyor, karısının kapıldığı umutsuzluktan, başkalarını, hatta okuduğu kitapları sorumlu tutuyordu. Daha sonra, görevlerinden istifa edeceğini söyledi. O da kendisini öldürecekti.

"Bu şekilde yaşamaya devam edemem..."

BÖLÜM BİR

Şahane Zamanlar: Stalin ve Nadya, 1878-1932

1

Gürcü ve Okul Kızı

Nadya ve Stalin on dört yıl evli kalmışlar, fakat bundan daha derin ve daha uzun olan evliliklerini Bolşevizm'le yapmışlardı. Gizli faaliyetler dünyasının insanı biçimlendiren deneyimlerini paylaşmışlar, Devrim ve ardından gelen İç Savaş sırasında Lenin'in yakınında olmuşlardı. Stalin, karısının ailesini neredeyse otuz yıldır tanıyordu. İlk kez 1904'te, Nadya üç yaşındayken tanışmışlardı. O sırada Stalin yirmi beş yaşındaydı ve altı yıldır Marksist idi.

Yosif Visariyonoviç Cugaşvili, resmi doğum günü olan 21 Aralık 1879'da doğmamıştı. "Soso" aslında küçük bir kulübede, Visarion ya da "Beso" ile kızlık soyadı Geladze olan karısı Ekaterina ya da "Keke"nin çocuğu olarak, resmi tarihten yaklaşık bir yıl önce, 6 Aralık 1878'de dünyaya geldi. Çar'ın başkentinden binlerce kilometre uzaktaki Gürcistan'da, Kura nehrinin kıyısındaki romantik, dağlık ve kesinlikle Rus olmayan, Gori adındaki küçük bir kasabada yaşadılar. Gori, Bağdat'a, St. Petersburg'dan daha yakındı.[1] Batılılar Gürcistan'ın ne kadar yabancı olduğunu genellikle anlamazlar. Kendi kadim dili, gelenekleri, mutfağı ve edebiyatı olan binlerce yıllık bu bağımsız krallık, Rusya tarafından ancak 1801 ile 1878 arasında parçalar halinde ele geçirildi. Güneşli havası, klanlar arasında yaşanan kan davaları, şarkıları ve üzüm bağlarıyla Gürcistan, Sibirya'dan çok Sicilya'yı andırıyordu.

Soso'nun babası, şiddet kullanan, sarhoş, yarı gezgin bir ayakkabıcıydı. Karısını ve oğlunu feci şekilde döverdi. Keke de, yıllar sonra oğlunun hatırladığı gibi, "onu acımasızca pataklardı." Soso bir keresinde babasına bir hançer fırlattı. Stalin, Beso ile yörenin papazı Peder Çarkviyani'nin birlikte nasıl kafayı çektiklerini ve annesinin nasıl öfkelendiğini hatırlardı. "Peder, kocamı sarhoş etme," derdi, Keke. "İçki ailemi mahvedecek." Keke, sonunda Beso'yu başından attı. Stalin onun "güçlü iradesi"yle gururlanırdı. Daha sonra Beso, Soso'yu kaçırıp Tiflis'te ayakkabıcı çırağı olarak çalıştırmaya başlayınca, Keke'nin papazları çocuğun geri getirilmesine yardımcı oldular.

---

1 Gori'den sadece birkaç yüz kilometre uzakta dünyaya gelen bir oğlan çocuğu, Saddam Hüseyin de bundan etkilendi. Saddam Hüseyin'le görüşen Kürt lider Mahmut Osman, onun çalışma ve yatak odasının Stalin'le ilgili kitaplarla dolu olduğunu gözlemledi. Günümüzde, Stalin'in doğduğu yer, Gori'deki kulübe, Lavrenti Beria'nın inşa ettiği beyaz sütunlu mermer bir tapınakla gösterişli biçimde çevrelenmiştir ve hemen yanında Stalin Müzesi'nin bulunduğu Stalin Bulvarı'nın merkezinde yer almaktadır.

Stalin'in annesi yerel tüccarların çamaşırlarını yıkardı. Dindar bir kadındı ve kendisini himaye eden papazlara yakındı. Fakat aynı zamanda hayat dolu ve neşeliydi. Yanında çalıştığı adamların metresi olmuş, yalnız ve parasız bir anne için ayartıcı olan bazı tavizler vermiş olabilir. Bütün bunlar, çoğu kez ünlü adamların ana babalarını abartan efsaneleri esinledi. Stalin'in, kendi vaftiz babası, zengin hancı, subay ve amatör güreşçi Koba Egnataşvili'nin oğlu olması mümkündür. Sonraki yıllarda Stalin, Egnataşvili'nin ölene kadar dost kaldığı iki oğlunu himaye etti ve yaşlılığında onun bir güreşçi olarak sergilediği yiğitliği hep hatırladı. Bununla birlikte, büyük adamların kendi babalarının çocukları olduğunu da zaman zaman kabul etmek gerekir. Stalin'in Beso'ya çok benzediği söylenirdi. Fakat bir keresinde kendisi babasının bir papaz olduğunu doğruladı.

Stalin'in sol ayağının ikinci ve üçüncü parmakları doğuştan bitişikti. Yakalandığı suçiçeği, yüzünün çiçek bozuğu olmasına yol açtı ve daha sonra, muhtemelen bir araba kazası nedeniyle sol kolu sakatlandı. Kısa boylu, sağlam yapılı, aksi tabiatlı bir genç olarak yetişti. Benekli, bal rengi gözleri ve gür siyah saçları vardı. O bir *Kito*, Gürcü sokak çocuğu idi. Belki de gerçek babası gibi, oğlunun da bir papaz olmasını isteyen hırslı annesine rağmen, olağanüstü bir zekâya sahipti. Stalin sonraki yıllarda alfabeyi öğreten Peder Çarkviyani'yi dinleyerek beş yaşında okumayı öğrendiğini söyleyerek övünürdü. Beş yaşındayken Çarkviyani'nin on üç yaşındaki kızına okuma konusunda yardım ediyordu.

1888'de Gori Kilise Okulu'na, 1894'te büyük bir başarıyla "beş rublelik bir burs" kazanarak Gürcistan'ın başkentindeki Tiflis Papaz Okulu'na girdi. Yıllar sonra yakın bir arkadaşına şunları anlattı: "Babam, bursun yanı sıra, koro şarkıcısı olarak da para kazandığımı (ayda beş ruble) öğrendi... ve bir keresinde dışarı çıktığımda, orada dikildiğini gördüm":

"Genç adam, saygıdeğer efendim," dedi Beso. "Babanı unuttun... Bana en az üç ruble ver. Annen gibi adilik etme!"

"Bağırma!" dedi Soso. "Hemen buradan gitmezsen bekçiyi çağıracağım!" Beso sessizce sıvıştı.[1] 1909'da bilindiği kadarıyla karaciğer sirozundan öldü.

Stalin annesine zaman zaman para gönderirdi, fakat kaba nükteleri ve katı disipliniyle kendisine benzeyen Keke'yle arasına her zaman mesafe koydu. Stalin'in çocukluk dönemine ilişkin pek çok psikolojik çözümleme yapılmıştır, ancak kesin

1 Gela Çarkviyani'ye, 1938-1951 döneminde Gürcistan Partisi Birinci Sekreteri olan babası Kandid Çarkviyani'nin yayımlanmamış, fakat çok değerli el yazması anılarını benimle paylaştığı için minnettarım. Stalin, yaşlılık döneminde Çarkviyani'ye saatlerce çocukluğunu anlatırdı. Çarkviyani, Tiflis mezarlığında Beso'nun yattığı yeri bulmaya çalıştığını fakat bulamadığını yazar. Beso'nun da yer aldığını düşündüğü bazı resimler buldu ve Stalin'den babasını saptamasını istedi, fakat Stalin resimlerde babasının olmadığını söyledi. Bu nedenle Beso'ya ait olduğu düşünülen o bildik fotoğraf gerçekte ona ait olmayabilir. Stalin'in anne ve babası konusunda, Egnataşvili ailesi empatik bir tutumla, hancının Stalin'in gerçek babası olduğunu inkâr ederler.

olan şudur: Papazlarla dolu yoksul bir aile ortamında büyüyen Stalin, şiddet, güvensizlik ve kuşkudan zarar gördü, fakat yerel dini dogmatizm geleneklerinden, kan davalarından ve romantik eşkıyalıktan esinlendi. "Stalin anne babasından ve çocukluğundan söz etmekten hoşlanmazdı." Fakat onu aşırı bir psikolojik çözümlemeye tabi tutmak anlamsızdır. Duygusal bakımdan fazla gelişmemiş ve empati kurma yeteneğinden yoksun biriydi, fakat algılama bakımından aşırı derecede duyarlıydı. Normal değildi, fakat kendisi de siyasetçilerin nadiren normal olduklarını biliyordu. Yıllar sonra, tarihin "anormal insanlar"la dolu olduğunu yazdı.

* * *

Papaz okulu ona sadece formel eğitim sağladı. Bu yatılı okulun soru cevap yöntemine dayalı öğretim sistemi, "gözetim, casusluk, iç hayatın istilası ve insan duygularını ihlal etme"yi temel alan "Cizvit yöntemleri" Soso'ya itici gelmekle birlikte onu öylesine derinden etkiledi ki, hayatının geri kalan kısmını onların tarz ve yöntemlerini geliştirerek geçirdi. Bütün bunlar, onun okuma tutkusunu uyardı, fakat Soso okulun daha ilk yılında ateist oldu. "Bazı arkadaşlar edindim ve inananlarla aramızda şiddetli bir tartışma başladı," diyordu. Kısa süre içinde Marksizm'i benimsedi.

1889'da Papaz Okulu'ndan atıldı, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katıldı ve Aleksander Kazbegi'nin *Baba Katili* adlı romanının kahramanı olan, yiğit ve intikamcı Kafkas eşkıyası Koba'nın ismini alarak profesyonel devrimci oldu. Marksizm'in "bilim"ini geniş hayal gücüyle birleştirdi. Tiflis Meteoroloji Enstitüsü'nde hava gözlemcisi olarak çalışmaya başlamadan önce Gürcü dilinde romantik şiirler yazdı ve onları yayınlattı. Hava gözlemciliği, 1917'de Rusya'nın yöneticilerinden biri olmadan önce yaptığı ilk ve son işti.

"Koba", karakterinin saplantılı bütünlüğüne uygun "bir felsefi sistem" olan Marksizm'in her şeyi açıkladığına inanıyordu. Sınıf mücadelesi de onun melodramatik hırçınlığına uygun düşüyordu. Hoşgörüsüz ve kendine özgü Bolşevik kültürün paranoid gizlilik alışkanlığı, Koba'nın özgüveni ve entrika becerisiyle birleşti. Koba, gizli entrikaların, ideolojik sorgulamanın, bilimsel eğitimin, hizip oyunlarının, devrimci kadınlarla aşk maceralarının, polis sızması ve örgütsel kaosun içten içe kaynadığı, uyarıcı bir karışım olan devrimci siyasetlerin yeraltı dünyasına gömüldü. Bu devrimciler çok farklı kökenlerden -Rus, Ermeni, Gürcü ve Yahudi, işçi, soylu, entelektüel ve yarı-çılgın- geliyor, grevler örgütlüyor, matbaalar kuruyor, mitingler tertipliyor ve soygun yapıyorlardı. Hepsi Marksist yazını inceleme saplantısı taşımakla birlikte, Lenin gibi öğrenim görmüş burjuva göçmenler ile Rusya'daki kaba eylem adamları arasında daima bir ayırım vardı. Daima gezgin ve tehlikeli olan yeraltı hayatı, sadece Stalin'in değil bütün yoldaşlarının kişiliğini biçimlendiren ortak bir deneyim alanıydı. Bu durum daha sonra olanları önemli ölçüde açıklar.

1902'de Koba ilk kez tutuklanma ve Sibirya sürgünü deneyimlerini yaşadı. Altı kez kaçtığı yedi sürgünün ilkiydi bu. Sürgün yerleri, Stalin'in vahşi toplama kamplarından çok farklıydı. Aslında Çarlar polisiye önlemler bakımından beceriksizdiler. Sürgüne giden devrimciler, başlarında arada bir görünen jandarmalar olduğu halde neredeyse tatil yapıyor, okuyarak vakit geçiriyorlardı. Bu arada birbirlerini tanıyorlar (ve nefret ediyorlar), Petersburg ve Viyana'daki yoldaşlarıyla yazışıyorlar, diyalektik materyalizmin çapraşık sorunlarını tartışıyorlar ve yörenin kızlarıyla aşk maceraları yaşıyorlardı. Özgürlük ya da devrim çağrısı iyice hissedildiğinde kaçıyorlar, taygayı geçerek en yakın tren istasyonuna ulaşıyorlardı. Koba'nın hayatı boyunca kendisine acı veren dişleri sürgün sırasında bozulmaya başladı.

Koba, Vladimir Lenin'i ve onun çığır açan kitabı *Ne Yapmalı*'yı coşkuyla savunuyordu. Bu baskıcı siyasi deha, Makyavel yöntemleriyle iktidarı ele geçirme tutkusu ile Marksist ideoloji ustalığını birleştirmişti. Kendisine bağlı Bolşevik Parti'sinin yaratılmasını sağlayan hizipçiliği kullanan Lenin'in mesajı, profesyonel devrimcilerden oluşan üstün bir partinin işçiler adına iktidarı ele geçirebileceğini ve bir "proletarya diktatörlüğü" ile gene onlar adına ülkeyi yönetebileceğini öngörüyordu. Sosyalizm tam olarak gerçekleştiğinde bu diktatörlüğe artık gerek kalmayacaktı. Lenin'in "proleterler ordusu"nun "ileri müfrezesi ... savaşçı bir liderler grubu" olarak parti vizyonu, Bolşevizm'e askeri bir yapı kazandırdı.

1904'te Koba, Tiflis'e döndüğünde, kendisinden on iki yaş büyük, gelecekte kayın pederi olacak Sergey Alliluyev'le tanıştı. Yetenekli bir Rus elektrik ustası olan Sergey Alliluyev, aralarında Polonyalıların, Macarların, hatta Türklerin olduğu çeşitli devrimcilerle aşk ilişkileri yaşayan, güçlü bir iradeye ve Gürcü-Alman-Çingene karışımı bir güzelliğe sahip Olga Fedorenko'yla evliydi. Genç Stalin'in de Olga'yla bir aşk ilişkisi yaşadığı ve gelecekteki eşi Nadya'nın babası olduğu söylenmiştir. Bu söylentiler doğru değildir, çünkü anne ve babası Koba'yla tanıştıklarında Nadya üç yaşındaydı. Fakat Olga ile Stalin'in bir aşk ilişkisi yaşadıkları doğru olabilir. Stalin bu yönde imalarda bulunmuştur. Torunu Svetlana'ya göre "güneyli erkeklere düşkün" olan ve "Rus erkekleri çok kaba" diyen Olga, her zaman Stalin'in "zayıf nokta"sını oluşturmuştu. Olga'nın evliliği güçlüklerle doluydu. Nadya'nın ağabeyi Pavel'in, annesini Koba'yla yatarken gördüğüne dair bir aile efsanesi vardır. Bu türden kısa süreli ilişkiler devrimciler arasında sıradan olaylardı.

Stalin ve Nadya, birbirlerine âşık olmadan çok önce, Alliluyevler'in evinden geçen ve 1932'de verilen o akşam yemeğinde hazır bulunan Kalinin ve Yenukidze gibi kişilerin de içinde yer aldığı Bolşevik ailenin bir parçası oldular. Bir özel bağlantı daha vardı: Koba'nın Bakü'de Alliluyevler'le tanışmasından ve Nadya'yı Hazar Denizi'nde boğulmaktan kurtarmasından hemen sonra, aralarında romantik bir bağ oluştu.

* * *

Bu arada Koba bir başka Bolşevik ailenin kızıyla evlendi. Kültürlü bir ailenin, kendi halinde esmer güzeli Gürcü kızı Ekaterina, "Kato", kendisi de Tiflis Papaz Okulu'ndan çıkma bir Bolşevik olan, daha sonra Stalin'in Kremlin çevresine katılan Aleksander Svanidze'nin kız kardeşiydi. Bakü petrol rafinerilerinin yanındaki bir kulübede yaşayan Kato ona Yakov adında bir erkek evlat verdi. Fakat Koba eve arada bir uğruyor ve ne yapacağı önceden kestirilemiyordu.

Yahudi bir gazeteci olan Leon Troçki'nin Petersburg Sovyeti'nin başına geçtiği 1905 Devrimi sırasında Koba, Gürcistan'ın Kartli bölgesinde köylü isyanlarını örgütledi. Çar'ın devrimci hareketi ezmesinden sonra Finlandiya'nın Tammerfors kentindeki Bolşevik konferansa katılmak üzere yola çıktı. Orada, kahramanı Lenin'le, "dağların kartalı"yla tanıştı. Ertesi yıl Koba, Stockholm'de toplanan Kongre'ye katıldı. Döndüğünde bir Kafkas eşkıyası gibi yaşamaya başladı. Partiye para sağlamak için banka soyuyor ya da devrimcilerin diliyle "kamulaştırmalar" yapıyordu. Yaşlılık döneminde bu soygunlarla övünürdü: "Arkadaşlarımız Erivan Meydanı'nda 250.000 ruble kaldırdılar!"

Gene bir Kongre için Londra'ya gidip döndükten sonra, Koba'nın ihmal ettiği sevgili Kato'su tüberküloza yakalandı ve 25 Kasım 1907 günü Tiflis'te, onun kollarında öldü. Koba çok üzüldü. Küçük cenaze alayı mezarlığa vardığında Koba bir arkadaşının elini tutarak şöyle dedi: "O varlık benim taş kalbimi yumuşattı. O şimdi öldü ve onunla birlikte insanlara ilişkin içimdeki son sıcak duygular da öldü." Sonra elini kalbine bastırdı: "Burası artık bomboş." Oğlu Yakov'u Kato'nun ailesine bıraktı. Alliluyevler'in Petersburg'daki apartman dairesinde bir süre saklandıktan sonra, yakalandı ve sürgün yeri Solviçegodsk'a geri döndü. 1910 yılının Ocak ayında, bu ıssız ve küçük kasabaya ulaşan Koba, Marya Kuzakova adında genç bir dulun evine yerleşti ve bu kadından bir oğlu oldu.[1]

Kısa süre sonra Pelageya Onufriyeva adında on yedi yaşında bir kız öğrenciyle aşk macerası yaşadı. Pelageya okula döndüğünde ona şöyle yazdı: "Bırak seni şimdi öpeyim. Küçük bir öpücük göndermiyorum sana, seni tutkuyla ÖÖÖPÜYOORUM (aksi halde öpmeye değmez)." Kuzey'deki insanlar "Yosif" ismini Ruslaştırarak ona "Osip" diyorlardı. Koba, Pelageya'ya yazdığı mektupları genellikle kızın bulduğu bir takma isimle imzalardı: "Tuhaf Osip."

---

1 Oğul Konstantin Kuzakov'ın yararlanabildiği ayrıcalıklar pek az oldu. Büyük Temizlik sırasında kuşkulular listesinde yer aldığı, bunun üzerine gerçek babasına başvurduğu ve dosyasına, "Dokunulmayacak" şeklinde bir not düşüldüğü söylenir. Bunun sebebi belki de sadece sürgündeki Stalin'e yardımcı olan bir kadının oğlu olmasıydı. 1995 yılında Kuzakov, televizyon yönetmeni olarak geçirdiği başarılı bir kariyer döneminin ardından "Stalin'in Oğlu" başlıklı bir makalede şunları yazdı: "Stalin'in oğlu olduğumu öğrendiğimde henüz bir çocuktum." Stalin'in sonraki bir sürgünde bir başka çocuk edindiği neredeyse kesindir.

* * *

1912 yılında, bir başka kaçışın ardından Koba, Vyaçeslav Skriyabin adında biraz ağır kanlı bir Bolşevik'le aynı pansiyonda kaldı. O sırada yirmi iki yaşında olan ve Bolşevik bir maço olarak kendisine Molotov –çekiç- gibi bir "endüstriyel" takma devrimci ismi seçen Skriyabin, sonraki yıllarda Koba'nın en yakın yoldaşı olacaktı. Koba da kendisine "endüstriyel" bir takma isim seçmişti. Makalelerinden birini ilk kez 1913 yılında "Stalin" diye imzaladı. "Stalin" isminin "Lenin" ismi gibi bir ses vermesi rastlantı değildi. Bu ismi aslında daha önce de kullanabilirdi ve sebep sadece ismin metalik tınısı değildi. Belki de bu ismi, gene bir aşk macerası yaşadığı, "dolgun güzel" Ludmilla Stal'dan ödünç aldı.

Lenin'in deyişiyle, bu "muhteşem Gürcü" 1912'de yapılan Prag konferansının sonunda partinin Merkez Komitesi'ne alındı. Kasım ayında Koba Stalin, Viyana'dan Krakov'a geçti. Lenin'in evinde kaldı. Lider, hevesli öğrencisinin duyarlı milliyetler konusunda Bolşevik siyasetini dile getiren makalesini gözden geçirdi. Bu konu daha sonra Stalin'in uzmanlık alanı olacaktı. Rus İmparatorluğu'nun dağılmamasını savunan "Marksizm ve Ulusal Sorun" ona ideolojik itibar ve Lenin'in güvenini kazandırdı.

"Bütün bunları sen mi yazdın?" diye sordu, Lenin (Stalin'in anlatımına göre).

"Evet...Yanlış bir şey mi var?"

"Hayır. Tam aksine, harika bir şey bu!" 1943 Tahran Konferansı'na kadar Stalin'in yaptığı son yurt dışı seyahatiydi bu.

1913 yılının Şubat ayında Stalin yeniden tutuklandı ve şüphe uyandıracak kadar hafif bir sürgün cezasına çarptırıldı. Yoksa Çar'ın gizli polisi Ohrana'nın bir ajanı mıydı? Stalin'in ikili oynadığına ilişkin tarihsel sansasyon, yeraltı hayatının safça yanlış anlaşılmasından kaynaklanır: Devrimciler Ohrana ajanlarıyla iç içe yaşıyorlardı, ancak pek çoğu ikili ya da üçlü ajan konumundaydı.[1] Koba, kendisine karşı çıkan çalışma arkadaşlarına ihanet etmeye yatkındı. Fakat Ohrana raporlarında da belirtildiği gibi, her zaman fanatik bir Marksist olarak kaldı.

Stalin'in son sürgünü 1913 yılında, Sibirya'nın uzak ve soğuk kuzey doğusunda başladı. Burada köylülerin ona taktıkları ad "Çopur Joe" idi. Kaçmasından endişe edilen sürgünler Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyinde, Turuhansk'taki ıssız Kureyka köyüne sevk ediliyorlardı. Stalin, Sergey ve Olga Alliluyev'e acıklı mektuplar yazıyordu: "Bu lanetli bölgede doğa feci biçimde çorak." Onlardan bir kartpostal

1 Roman Brackman'ın yeni çıkan *Secret File of Stalin* adlı kitabında, Terör'ün bütünüyle Stalin'in ikili ajan oluşuyla ilgili bilgileri silme girişiminden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Ancak, Stalin'in karakteri önemli bir neden olsa da, Terör'ün pek çok nedeni vardı. Stalin kendisini eskiden beri tanıyan pek çok kişiyi tasfiye etti, ancak bir kısmını da gizemli biçimde korudu. Geçmişini bilmeyen bir milyondan fazla kişiyi de öldürdü. Ancak Brackman yeraltı hayatının entrikalarına ve ihanetlerine ilişkin mükemmel bir değerlendirme de sunmaktadır.

göndermelerini rica ediyordu: "Kâğıt üzerinde de olsa doğa manzaralarını delice özlüyorum." Gene de bu tuhaf biçimde mutlu bir dönemdi. Orada başından geçenleri ölene kadar hatırladığına bakılırsa, belki de hayatının en mutlu dönemiydi. Kayakla *tayga*'da dolaşıyor, çantasını avladığı kekliklerle dolduruyordu. Bir keresinde, dönüş yolunda donma tehlikesi yaşamıştı.

Büyük Savaş sırasında yapılan askeri hatalar ve yiyecek kıtlığı monarşiyi amansız biçimde tahrip etti. Monarşi, Bolşevikler'i bile şaşırtarak, Şubat 1917'de ansızın çöktü ve yerini bir Geçici Hükümet'e bıraktı. 12 Mart günü Stalin başkente ulaştı ve Alliluyevler'in evini ziyaret etti. O sırada on altı yaşında olan göz alıcı esmer Nadya, kız kardeşi Anna ve erkek kardeşi Fyodor sürgünden dönen kahramanın maceralarını bir kez daha dinlediler. *Pravda* gazetesinin bürosuna hep birlikte tramvayla giderlerken Stalin onlara şöyle dedi:

"Yeni apartman katında bana bir oda ayırın. Sakın unutmayın!" Molotov, *Pravda*'nın başındaydı. Stalin kısa süre içinde onun işini elinden aldı. Bu arada Molotov, Hükümet karşıtı radikal bir çizgi izlerken, Stalin ile Lenin'in en yakın yoldaşlarından, gerçek adı Rosenfeld olan Lev Kamenev daha uzlaşmacı bir tutum aldılar. 4 Nisan günü ülkeye dönen Lenin, Stalin'in tereddütlerini giderdi. Molotov'a yaptığı nadir itiraflarının birinde, Stalin şöyle dedi:

"Sen Lenin'e daha yakındın..." Lenin'in tutuklanma tehlikesi karşısında Finlandiya'ya kaçması gerektiğinde, Stalin onu Alliluyevler'in evine götürdü, sakalını tıraş etti ve gideceği yere kadar yanından ayrılmadı. Kız kardeşler, Nadya ile o sırada Bolşevik karargâhta çalışan Anna gece yarılarına kadar onun yolunu gözlediler. Gürcü, onları eğlendiriyor, siyasetçilerin taklidini yapıyor, daha sonra kendi çocuklarına da yapacağı gibi onlara yüksek sesle Çehov, Puşkin ya da Gorki okuyordu. Lenin, 25 Ekim 1917 günü Bolşevik Devrim'i başlattı.

* * *

Stalin o günlerde bir "gri leke" olsa bile, Lenin'in lekesiydi. Troçki, Lenin'le temasın esas olarak Stalin aracılığıyla sağlandığını, çünkü polisin Stalin'i fazla önemsemediğini öne sürdü. Lenin yeni Hükümet'i kurduğunda, Stalin kendisini Milliyetler Komiseri olarak buldu. Sekreteri genç Fyodor, daktilografı ise Nadya idi.

1918'de Bolşevikler hayatta kalma mücadelesi veriyorlardı. Almanlar dört nala ilerliyorlardı. Lenin ve Troçki, Ukrayna'nın büyük bölümünü ve Baltık bölgesini Kayzer'e bırakarak, pragmatik Brest-Litovsk anlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar. Almanya'nın çökmesinden sonra, İngiliz, Fransız ve Japon birlikleri Rusya'ya müdahale ettiler. Bu arada Beyaz ordular sallantıda olan rejimi yıkmak için toplanıyorlardı. Bolşevikler, başkenti daha güvenli olan Moskova'ya taşıdılar. Lenin'in kuşatılmış imparatorluğu ortaçağ Muskovi'sinin sınırlarına geriledi. Ağustos ayında Lenin bir suikast girişiminde yaralandı ve Bolşevikler bir Terör dalgasıyla bu

saldırının öcünü aldılar. İyileşen Lenin, Eylül'de Rusya'yı "askeri kamp" [ordugâh] ilan etti. En acımasız yardımcıları, Kızıl Ordu'yu kuran ve zırhlı treninden yöneten Savaş Komiseri Troçki ile Stalin idi. Lenin'in çalışma odasına randevu almadan girebilen iki lider onlardı. Lenin, Politik Büro -ya da Politbüro- denilen beş üyeli bir yürütme organı oluşturduğunda ikisi de bu organın içinde yer aldı. Saygıdeğer Yahudi entelektüel, Lenin'den sonra gelen Devrim kahramanıyken, Stalin daha çok kaba bir taşralıyı andırıyordu. Fakat Troçki'nin kibirli ihtişamı, Stalin'in inatçı ve pratik militanlığından daha çok etkilenen, bölgelerin açık sözlü "eski illegaller"ini rencide ediyordu. Stalin, Troçki'yi kendi yükselişinin önündeki başlıca engel olarak görmeye başladı.

Çaritsin kenti Stalin'in kariyerinde ve evliliğinde belirleyici bir rol oynadı. 1918'de Aşağı Volga üzerindeki bu stratejik kent, Kuzey Kafkasya tahılına (ve petrolüne), güneyden de Moskova'ya açılan giriş kapısı, Beyazlar'ın eline geçecek gibi görünüyordu. Lenin, Stalin'i güney Rusya Gıda Maddesi İkmali Genel Direktörü olarak Çaritsin'e gönderdi. Fakat Stalin kısa süre içinde statüsünü yükselterek, geniş askeri yetkilere sahip Komiser olmayı başardı.

Stalin, 6 Nisan günü, yanında 400 Kızıl Muhafız, Fyodor Alliluyev ve genç daktilografı Nadya olduğu halde, zırhlı bir trenle Çaritsin'e girdiğinde, kenti kargaşa ve ihanet içinde buldu ve karşı devrimci olduğundan kuşkulanılan herkesi kurşuna dizerek ne kadar kararlı olduğunu gösterdi. "Acımasız bir cephe gerisi temizliği, demir bir elle yönetildi," diye yazdı, Voroşilov. Lenin ona daha "acımasız" ve "amansız" olmasını emretti. Stalin yanıt verdi:

"Elimizin titremeyeceğinden emin olunuz." Stalin en basit ve en etkin siyasi araç olarak ölümün etkisini burada kavradı, fakat bu konuda yalnız değildi. İç Savaş sırasında, deri çizmeli, paltolu ve beli tabancalı Bolşevikler, Stalin'in benimsediği şiddetin büyüsünü, bir maço gaddarlığını kült haline getirdiler. Stalin, ikisi de 8 Kasım 1932 gecesi yapılan yemekli toplantıda hazır bulunan Voroşilov ve Budyonni'yle orada tanıştı. Bu iki adam onun askeri ve siyasi çevresinin merkezinde yer aldılar. Temmuz'da askeri durum kötüleşince, Stalin ordunun denetimini etkin biçimde ele aldı. "Askeri yetkilere sahip olmalıyım," diyordu. Devrimin ayakta kalması için gerekli olan liderlik türü buydu, fakat aynı zamanda, kendi Kızıl Ordu'sunu "askeri uzmanlar"ın ve eski Çarlık subaylarının yardımıyla oluşturan Troçki'ye karşı bir meydan okumaydı. Stalin, Troçki'nin kullandığı o yararlı döneklere güvenmiyor ve her fırsatta onları kurşuna dizdiriyordu.

Bir zamanlar melankolik şarkılar söyleyen bir Çingene'ye ait olan, içi açık mavi ipekle kaplı şık bir vagonda kalıyordu. Nadya ile Stalin muhtemelen burada sevgili oldular. O sırada Nadya on yedi, Stalin ise otuz dokuz yaşındaydı. Okul çağında bir kız için bu, heyecanlı, dehşet bir macera olmalı. Çaritsin'e vardıklarında Stalin treni karargâh olarak kullandı. Çeka'nın yaptığı infazlar için buradan emir veriyordu. Kadınların savaş sırasında kocalarına eşlik ettikleri bir dönemdi bu. Nadya tek

örnek değildi. Voroşilov ve Budyonni'nin eşleri de o sırada Çaritsin'deydiler.

Stalin ve beraberindeki sert adamlar, Troçki'ye karşı bir "askeri muhalefet" oluşturdular. Onunla alenen dalga geçiyor, kahkahalarla gülüp ona "operet komutanı, ağustos böceği," diyorlardı. Stalin, onun "uzmanlar"ından bir grubu tutuklayıp bir mavnada hapsettiğinde, Troçki öfkeli bir tutumla itiraz etti. Bunun üzerine mavna içindekilerle birlikte battı. Stalin'in "Ölüm bütün sorunları çözer," dediği iddia edilmiştir. "Adam yoksa, sorun da yok." Bolşevik tarz buydu.[1]

Lenin, Stalin'i geri çağırdı. Bunun sebebi, işini kötü yapması, Çarlık'tan kalma subayların uzmanlığını boşa harcaması, sürekli kılıç sallayan delibozuklardan oluşan bir tayfayı desteklemesi değildi muhtemelen. Stalin acımasız davranmıştı, fakat amansız bir baskının uygulanması tam da Lenin'in istediği şeydi. Bu arada *Kinto* (haylaz sokak çocuğu) bir Başkomutan olarak ün kazanmış bulunuyordu. Dahası, Troçki'ye olan düşmanlığı ve süvarilerden oluşan "Çaritsin Grubu"yla kurduğu ittifak yeni ufuklar açıyordu. Belki de Voroşilov ve Budyonni'nin pervasız maço cesaretine hayranlık duyuyordu. Aslında bu kendisinde olmayan bir nitelikti. Troçki'ye olan nefreti hayatının en şiddetli tutkularından biri haline geldi. Döndükten sonra Nadya'yla evlendi. Kremlin'de mütevazı bir daireye (bütün Alliluyev ailesiyle birlikte), daha sonra konforlu Zubalovo daçasına taşındılar.

1920 yılının Mayıs ayında, Polonyalılar'ın Kiev'i ele geçirmelerinden sonra Stalin Güney Batı Cephesi Siyasi Komiserliği'ne atandı. Politbüro, Devrim'i batıya doğru yaymak için Polonya'nın fethedilmesini emretti. Batı Cephesi'nin Varşova'ya ilerleyen komutanı Mihail Tuhaçevskiy adında parlak bir genç adamdı. Stalin'e kendi süvari birliklerini Tuhaçevskiy'e aktarması emredildiğinde, çok geç olana kadar emri yerine getirmedi. Bu fiyaskodan kaynaklanan kan davaları on yedi yıl sonra bir katliamla sonuçlandı.

1921'de Nadya, Bolşeviklere özgü bir metanetle yürüyerek gittiği hastanede bir oğlan doğurdu. Vasili'nin doğumundan beş yıl sonra, bu kez bir kız, Svetlana dünyaya gelecekti. Nadya bu arada Lenin'in bürosunda daktilograf olarak çalışıyordu. Bu görev sırasında, gelecekteki entrikalarda çok yararlı olacağını kanıtlayacaktı.

* * *

Bolşevikler'in bu sert mücadelede artık kan dökmüş, çoğu genç insanlardan oluşan "öncüsü", kendisini, düşman bir dünya tarafından kuşatılmış geniş ve ha-

1 Daha sonra Stalin, Voroşilov'a yazdığı ilginç bir mektupta batan mavna öyküsünü doğruladı. "Lenin'e suikast girişiminden sonraki yaz ... subaylardan oluşan bir liste hazırladık ve onları Manej'de topladık ... hepsini topluca kurşuna dizdik. Dolayısıyla Çaritsin'deki mavna hikâyesi askeri uzmanlara karşı mücadelenin değil, merkezden başlatılan hareketin sonucuydu..." Geleceğin beş İkinci Dünya Savaşı mareşali Çaritsin'de savaştı. Yetki sıralamasına göre: Kulik, Voroşilov, Budyonni, Timoşenko ve Jukov (sonuncusu 1919'da Stalin bölgeden ayrıldıktan sonra savaşı sürdürdü).

rap bir imparatorluğu yönetmeye çalışan, küçük, tecrit edilmiş, savaş düzeninde bir azınlık olarak buldu. Lenin ne işçi ne de köylü sınıflarının bu öncüyü topyekûn desteklediklerini fark edince şaşırdı. Bu durumda, yönetecek ve sosyalizmin kuruluşunu gözetecek tek bir organ önerdi: Parti. Gerçeklik ile özlem arasındaki bu can sıkıcı kopukluk, partinin ideolojik saflığa yarı-dinsel sadakatini çok önemli, onun askeri disiplinini ise çok zorunlu hale getirdi.

Bu tuhaf ikilem içinde Bolşevikler doğaçlama yoluyla kendine özgü bir sistem geliştirdiler ve gene benzersiz biçimde kendine özgü bir dünya görüşünde teselli aradılar. Partinin en yüksek organı, en üst düzey yetmiş ya da daha fazla görevliden oluşan Merkez Komitesi (MK) idi. Bu görevliler, daha sonra giderek uzayan aralıklarla toplanan yıllık Parti Kongresi tarafından seçiliyorlardı. MK küçük Politbüro'yu, izlenecek siyasetleri belirleyen bir süper Savaş Kabinesi'ni ve Partiyi fiilen yöneten yaklaşık üç kişilik bir Sekreterlik'i seçiyordu. Onlar radikal biçimde merkezi, dikey bir tek parti devletinin göreneksel hükümetini yönetiyorlardı. "Tüm Birlik'in köylü ihtiyar heyeti" olarak tanınan liderliğin içinde gerçekten köylü olan tek kişi, 1875 doğumlu Mihail Kalinin, 1919'da Devlet Başkanı oldu.[1] Lenin ülkeyi, Halk Komiserleri Konseyi Başkanı, yani Başbakan olarak yönetiyordu. Halk Komiserleri Konseyi, Politbüro'nun emirlerini yürürlüğe koyan bir bakanlar kuruluydu. Politbüro içinde bir tür demokrasi vardı, fakat İç Savaş'ın yol açtığı ağır krizlerin ardından Lenin hizipleri yasakladı. Parti büyük bir coşkuyla milyonlarca yeni üye kaydetti. Fakat bu yeni üyelere ne kadar güvenebilirlerdi? İlk günlerin açık tartışma ortamının yerini, evreler halinde Otoriter bir bürokratik diktatörlük aldı. Fakat 1921'de, üstün bir doğaçlama yeteneğine sahip olan Lenin, rejimi kurtarmak için Yeni Ekonomik Politika (NEP) denilen bir uzlaşmayla kapitalizmi bir ölçüde restore etti.

1922'de Lenin ve Kamenev, Stalin'in partiyi yöneten MK'nin Genel Sekreteri -ya da *Gensek*- olarak atanmasını sağladılar. Stalin'in Sekreterliği yeni devletin makine dairesiydi ve ona "Gürcistan sorunu" sırasında kanıtlama fırsatı bulduğu çok geniş yetkiler veriyordu. Stalin, Sergo'yla birlikte, o sırada imparatorluktan kopan Gürcistan'ı ilhak etti ve bu ikili bağımsız Gürcistan Partisi'ne kendi iradelerini dayattı. Bu durum Lenin'i rahatsız etti, fakat Aralık 1922'de geçirdiği bir kriz Stalin'e karşı harekete geçmesini önledi. Politbüro, partinin en değerli varlığının sağlığını denetim altına alarak, onun günde on dakikadan fazla çalışmasını yasakladı. Bu ya-

1 Stalin asla Sovyetler Birliği Devlet Başkanı unvanını almadı. Lenin de almamıştı. Kalinin'in unvanı teknik olarak en yüksek yasama organı olan Merkez Yürütme Komitesi Başkanı idi, fakat günlük dilde "Başkan" olarak anılıyordu. 1936 Anayasası'yla birlikte unvanı Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı oldu. Ancak Brejnev Anayasası'yla birlikte Parti Genel Sekreteri unvanına Başkanlık unvanı eklendi. Bolşevikler, yeni tip bir hükümet oluşturmaya çalışırlarken tamamen yeni bir kısaltmalar jargonu oluşturdular. Halk Komiserleri (*Narodni Komissar*) *Narkom*'lar olarak, Komiserler Konseyi (Sovyet) ise *Sovnarkom* olarak biliniyordu.

sak ihlal edildiğinde, Stalin Lenin'in karısı Krupskaya'ya hakaret etti ve bu davranış az kalsın kariyerinin sonu oluyordu.[1]

Stalin'in, yerine geçebileceğini görmeyi başaran tek kişi Lenin idi. Gizlice, onun azledilmesini talep eden ezici bir Vasiyet yazdırdı. Fakat 21 Ocak 1924 günü geçirdiği ağır krizden kurtulamayarak öldü. Lenin'in ve ailesinin arzularına rağmen Stalin, liderin yüceltilmesini ve onun Kızıl Meydan'da bir Anıtkabir'e bir Ortodoks aziz gibi mumyalanarak yerleştirilmesini sağladı. Stalin, kendi iktidarını oluşturmak için, bu dünyadan göçüp gitmiş kahramanının kutsal ortodoksisine sahip çıktı.

1924'te olaylara dışarıdan bakan bir gözlemci Lenin'in yerine Troçki'nin geçmesini beklerdi, fakat Bolşevik oligarşi içinde, sahip olduğu pırıltılı şöhret tasasız Savaş Komiseri'nin aleyhine işledi. Stalin ile Troçki arasındaki nefret sadece kişilik ve tarz farklılığını değil, siyasi görüş farklılığını da içeriyordu. Stalin, müttefikleri Molotov, Voroşilov ve Sergo'yu yükseltmek için elindeki muazzam Sekreterlik yetkilerini kullanmıştı. Aynı zamanda Troçki'nin Avrupa devrimi ısrarına cesaret verici ve gerçekçi bir alternatif oluşturmuştu: "Tek Ülkede Sosyalizm". Lenin'in yakın çalışma arkadaşları Grigori Zinovyev ve Kamenev'in önderliğindeki diğer Politbüro üyeleri, herkesi kendisine karşı birleştiren Troçki'den korkuyorlardı. Böylece, 1924'te Lenin'in vasiyetnamesi açıldığında Kamenev, Stalin'in Sekreter olarak kalmasını önerdi. Gelecek otuz yıl boyunca onu görevden almak için başka bir fırsat çıkmayacağını anlayamamıştı. Devrim'in kasıntısı, şaşılacak kadar kolay ve hızlı biçimde yenilgiye uğratıldı. Troçki, iktidarının temelini oluşturan Savaş Komiserliği'nden azledildikten sonra, Zinovyev ve Kamenev, esas tehdidin aynı triumvira içinde yer aldıkları Stalin'den geldiğini keşfettilerse de geç kaldılar.

1926'ya gelindiğinde Stalin, Sağcı müttefikleri, Nikolay Buharin ve Başbakan olarak Lenin'in yerini alan Aleksey Rikov'un yardımıyla, Zinovyev ve Kamenev'i de yenilgiye uğratmıştı. Stalin ve Buharin NEP'i desteklediler. Fakat çevre bölgelerde yer alan sertlik yanlılarının çoğu, bu uzlaşmanın düşman köylülükle hesaplaşma gününü erteleyerek Bolşevizm'i zayıflatmasından korkuyordu. 1927'de patlak veren bir tahıl krizi bu konuda kesin bir karar vermeyi gerektirdi, Bolşevikler'in aşırı çözümlere başvurma eğilimini harekete geçirdi ve ülkeyi, Stalin'in ölümüne kadar süren baskıcı bir savaş haline soktu.

---

1 Stalin'in, Lenin'in karısı Krupskaya'yla kavga etmesi Lenin'i öfkelendirdi. Fakat Stalin davranışının parti kültürüyle uyumlu olduğunu düşünüyordu: "Onun önünde niye susta durayım? Lenin'le yatması Marksizm-Leninizm'i anladığı anlamına gelmez. Lenin'le aynı tuvaleti kullandığı için..." Bu tatsız durum klasik Stalin şakalarından birine yol açtı. Krupskaya'yı şaka yollu uyardı: İtaat etmediği takdirde, Merkez Komitesi bir başkasını Lenin'in karısı olarak atayacaktı. Bu tam bir Bolşevik tavrıydı. Krupskaya'nın, Lenin'in yardımcılarıyla flört etmesinden şikayetçi olması, Stalin'in yaptığı saygısızlığı kolaylaştırmış olabilir. Bu yardımcılardan biri, Stalin'in "eşliğe" terfi ettireceğini söylediği Yelena Stasova idi.

1928 yılının Ocak ayında Stalin tahıl tedarik miktarındaki azalmayı soruşturmak için Sibirya'ya gitti. İç Savaş komiseri olarak oynadığı ihtişamlı role bir kez daha bürünen Stalin, tahılın zorla toplanmasını emretti ve kıtlıktan ötürü, fiyatları yükseltme umuduyla mahsulü depolayan kulakları suçladı. Bir çift emekçi istihdam eden ya da bir çift öküzü olan köylüye kulak deniyordu. "Parti organlarını adamakıllı sarstım," dedi Stalin, daha sonra. Fakat kısa süre içinde, "Sağcılar'ın sert önlemlerden hoşlanmadıklarını" fark etti. "Bunu köylerde iç savaşın başlangıcı olarak gördüler." Yanıt olarak Başbakan Rikov, Stalin'i tehdit etti:

"Sana karşı ceza kovuşturması açılmalı!" Ne var ki, sert genç komiserler, partinin merkezinde yer alan "komite adamları", Stalin'in tahıla zorla el koyma kararını desteklediler. Her kış, devrimin esas düşmanları olarak gördükleri kulakların ellerindeki tahılı zorla almak için kırsal bölgelere gidiyorlardı. Ancak NEP'in başarısızlığa uğradığını anlamışlardı. Gıda maddesi krizine, radikal, askeri bir çözüm bulmak zorundaydılar.

Stalin doğuştan radikaldi ve henüz yenilgiye uğrattığı Solcular'ın giysilerini çalıp üzerine geçirmekten çekinmedi. Stalin ve müttefikleri köylülük ve iktisadi gerilik sorununu çözmek için son bir yeni devrim, sola doğru bir "Büyük Dönüş"ten söz ediyorlardı. Bu Bolşevikler köylülerin inatçı eski dünyalarından nefret ediyorlardı. Köylülerin kolektif çiftliklere sürülmeleri, ellerindeki tahılın zorla toplanması, dışarıya satılması, böylece tank ve uçak üretimini sağlayacak acil bir sanayi gücü yaratmak için gerçekleştirilecek çılgın koşunun fonlanması gerekiyordu. Özel gıda maddesi ticareti durduruldu. Kulaklara ellerindeki tahılı teslim etmeleri emredildi, aksi halde spekülatör olarak cezalandırılacaklardı. Köylüler evreler halinde kolektiflere katılmaya zorlandılar. Direnen herkes düşman bir kulak olarak görülecekti.

Aynı şekilde, sanayi alanında da Bolşevikler, aslında orta sınıf mühendisler olan teknik uzmanlara ya da "burjuva uzmanlar"a duydukları nefreti açığa vurdular. Kendi yeni Kızıl elitlerini eğitirlerken, Stalin'in sanayi planlarını gerçekleştirmenin imkânsız olduğunu söyleyenleri, Şahti kömür madeninde başlayan bir dizi düzmece davayla sindirdiler. Hiçbir şey imkânsız değildi. Sonuç olarak ortaya çıkan kırsal kâbus, muazzam miktarda ölüme neden olan, fakat savaş meydanlarının olmadığı bir savaş gibiydi. Ancak bu mücadelenin savaş ağaları, Stalin'in kodamanları ve onların karıları, şaşırtıcı biçimde, mutlu bir aile gibi Kremlin'de yaşamaya devam ediyorlardı.

2

Kremlin Ailesi

Voroşilov'un karısı günlüğüne şu sözleri yazdı: "Ah ne şahane bir dönemdi o. Nasıl da sade, hoş ve dostane ilişkilerdi." Liderlerin otuzlu yaşlarının ortasına kadar yaşadıkları o samimi öğrenci hayatı, Stalin'in kasvetli, dehşet verici dünyasına ilişkin klişeden daha uzak olamazdı. Kremlin'de iç içe yaşarlardı. Ana babalar ve çocuklar sürekli görüşürlerdi. Kremlin görülmemiş bir samimiyetin yaşandığı bir köydü. On yılların muhabbetiyle (ve elbette içerlemeleriyle) beslenen dostluklar derinleşiyor ya da yıpranıyor, düşmanlıklar içten içe köpürüyordu. Stalin, komşuları Kaganoviçler'e sık sık satranç oynamaya giderdi. Nataşa Andreyeva anne ve babasını yoklamak için Stalin'in sık sık evlerinin kapısını çaldığını hatırlar: "Andrey burada mı, ya Dora Moiseva?" Stalin bazen sinemaya gitmek ister, fakat Nataşa'nın anne ve babası geç kalır, o da tek başına Stalin'le birlikte sinemaya giderdi. Bir şeye ihtiyacı olduğunda Mikoyan, avluyu geçer, Stalin'in kapısını çalar ve hemen içeriye, yemeğe davet edilirdi. Onu evde bulamayanlar kapıya bir not iliştirirlerdi. "Ne yazık ki evde yoksunuz," diye yazmıştı bir keresinde, Voroşilov. "Kapınızı çaldım, fakat kimse cevap vermedi."

Stalin tatildeyken, bu neşeli topluluğun üyeleri, kocasına mesajlar göndermek ve en son siyasi dedikoduları yetiştirmek için sık sık Nadya'ya uğrarlardı. "Dün Mikoyan aradı, senin sağlığını sordu ve Soçi'de ziyaretine geleceğini söyledi," diye yazıyordu Nadya, Eylül 1929'da. "Bugün Voroşilov, Nalçik'ten döndü ve beni aradı..." Voroşilov ona Sergo'yla ilgili haberler de getirmişti. Birkaç gün sonra Sergo, Voroşilov'la birlikte onu ziyaret etti. Daha sonra, Nadya, Stalin'e selam söyleyen Kaganoviç'le konuştu. Bazı aileler diğerlerinden daha özeldi. Mikoyanlar sosyal ilişkilere daha açıkken, onlarla aynı katta oturan Molotovlar daha içe dönüklerdi ve evlerin arasındaki kapıyı hep kilitli tutarlardı. Stalin, bu konuşkan ve sürekli tartışan okulun başöğretmeni idiyse, Molotov da aynı okulda çok titiz bir sınıf başkanıydı.

* * *

Lenin, Hitler, Himmler, Göring, Roosevelt ve Churchill'le el sıkışan tek adam olan Molotov, Stalin'in en yakın müttefiki idi. Yorulmak bilmez çalışkanlığı nedeniyle adı "Taş Kıçlı"ya çıkmıştı. Sıkıcı bir tavırla insanların yanlışlarını düzeltmek-

ten hoşlanır ve "Demir Kıçlı" lakabını kendisine bizzat Lenin'in taktığını anlatırdı. Ufak tefek, tıknaz, çıkık alınlı, soğuk bakışlı elâ gözleri yuvarlak çerçeveli gözlüklerinin ardında parlayan, öfkelendiği zaman (ya da Stalin'le konuşurken) kekeleyen, o sıralarda 39 yaşındaki Molotov bir burjuva öğrenciyi andırırdı. Aslında bir öğrencilik döneminden geçmişti. İnançlı insanların yer aldığı Politbüro'da bile Bolşevik teori ve netlik konusunda aşırı titizdi. O, Stalin'in sarayındaki Robespierre idi. İktidar siyasetinde imkânları değerlendirmesini sağlayan bir içgüdüye de sahipti. "Ben bir XIX. yüzyıl insanıyım," derdi Molotov.

Perm (daha sonra Molotov) yakınlarında durgun bir taşra kasabası olan Kukarla'da dünyaya gelen Vyaçeslav Skriyabin, ayyaş bir satıcının, ünlü kompozitörle hiçbir akrabalığı olmayan yoksul bir soylunun oğluydu. Kendi kasabasındaki tüccarlara ve doğal olarak Stalin'in adamlarına keman çalardı. On altı yaşında devrimci olmasına rağmen parlak bir orta öğrenim görmüştü. Molotov kendisini bir gazeteci olarak görürdü. Nitekim Stalin'le de *Pravda*'da çalışırken tanışmıştı. Sert mizaçlı ve kindardı; kendisine karşı çıkanların, kadınların bile ölmelerini ister, astlarına çok sert davranır ve onlarla ilişkilerinde zaman zaman öfkesine hâkim olamazdı. Öylesine disiplinliydi ki, çalışma arkadaşlarına "tam on üç dakika kestireceğim" der ve on üç dakika sonra uyanırdı. Politbüro'da yer alan çok sayıda gösteri adamının aksine Molotov azmini gösteriş yapmadan hissettirirdi.

1921'den beri Politbüro aday üyesi olan "bizim Veça" Stalin'den önce Parti Sekreteri olmuş, fakat Lenin tarafından "en utanç verici bürokratizm" nedeniyle ve "en aptal" kişi olduğu için kınanmıştı. Troçki ona saldırdığında, Stalin ve Voroşilov'la paylaştığı entelektüel aşağılık kompleksini dışa vurmuştu. "Bizler dâhi değiliz, Yoldaş Troçki," diye karşılık vermişti. Ülke içinde yetişen bu Bolşevikler'in omuzlarındaki yük muazzamdı.

Artık Stalin'den sonra İkinci Sekreter olan Molotov, Koba'ya hayrandı, fakat ona tapmıyordu. Sonuna kadar Stalin'le sık sık anlaşmazlığa düştü ve onu eleştirdi. Bütün diğer liderlerden daha fazla içebiliyordu. Bunca alkolik arasında bu mükemmel bir özellikti. Stalin'in takılmalarından, hatta ona Yahudi "Molotştayn" demesinden bile hoşlandığı görülüyordu.

Durumu kurtaran bir özelliği, Jemçujina, "İnci" takma adıyla bilinen Yahudi eşi Polina Karpovskaya'ya olan derin bağlılığıydı. Güzel olmasa da, cesur ve zeki olan Polina Molotov'a hükmediyor, Stalin'e tapıyordu ve kendi başına bir lider haline gelmişti. Bolşevizm'e adanmış bu çift 1921'de bir kadın konferansında tanışıp âşık olmuşlardı. Molotov'un gözünde karısı, "akıllı, güzel ve en önemlisi büyük bir Bolşevik" idi.

O, savaşçı Molotov'un yaşadığı disiplinin, gerilimin ve sertliğin tesellisiydi. Fakat Molotov asla karısının sözünden çıkmayan biri olmadı. Karısına yazdığı mektuplar onu tıpkı âşık bir öğrenci gibi nasıl idolleştirdiğini gösterir. "Polinka, sevgilim, aşkım! Senin yakınlığına ve okşayışlarına duyduğum özlem ve arzuya

zaman zaman yenik düştüğümü gizlemeyeceğim... Seni seven Veça. Sana bedenim ve ruhumla bağlıyım... balım benim." Mektuplar zaman zaman vahşi bir tutkuyla doluydu: "Seni öpmek, senin her yerini öpmek için sabırsızlıkla bekliyorum, canım benim, taptığım kadın, aşkım." Karısına, "büyük aşkım, canımın içi, mutluluğum, balım, Polinkam," diyordu.

Molotov'un şımarık kızı, Svetlana ve diğer Politbüro üyelerinin çocukları avluda oynarlardı. Fakat Andreyev ve Dora Kazan o günleri hatırlarken, "Kremlin'de yaşamak istemiyorduk," der. "Anne ve babalarımız bize sürekli gürültü yapmayın derlerdi. 'Artık sokakta değilsiniz, Kremlin'desiniz.' Bir hapishane gibiydi. Bizi ziyarete gelen arkadaşlarımıza geçitleri göstermek ve onları oralardan geçirmek zorundaydık." Çocuklar sık sık Stalin'le karşılaşırlardı. "On yaşında, örgülü uzun saçları olan bir kızdım. Rudolf Menjinskiy'le [OGPU şefinin oğlu] seksek oynuyorduk. Ansızın bir çift güçlü el beni yakalayıp havaya kaldırdı. Başımı çevirip baktığımda, kahverengi gözleri, etkileyici, sert ifadesiyle Stalin'in yüzünü gördüm. 'Sen de kimsin?' diye sordu. 'Andreyeva,' dedim. 'Güzel,' dedi, 'sıçramaya devam et bakalım.'" Daha sonra Stalin, özellikle Kremlin'in ilk sineması, Kazanlar'ın evlerinin kapısına yakın bir merdivene kurulduğunda, onunla sık sık çene çaldı.

Stalin'in akşam yemekleri sürekli çalışan yoldaşlarıyla yaptığı toplantıların basit bir devamıydı. Stalin'in evlatlığı Artyom, büfede çorba olduğunu, misafirlerin oradan çorba aldıklarını ve çoğu kez sabahın 3'üne kadar çalıştıklarını hatırlar. "Hep Molotov, Mikoyan ve Kaganoviç'i görürdüm." Stalin ve Nadya sık sık diğer Kremlin çiftleriyle yemek yerlerdi. Mikoyan, anılarında, "Akşam yemekleri basitti," diye yazar. "İki tabak, biraz meze, bazen ringa balığı... İlk tabakta çorba, diğerinde et ya da balık ve tatlı olarak da meyve. Her yerdeki gibiydi." Bir şişe beyaz şarap da olurdu ve biraz içilirdi. Hiç biri masanın başında yarım saatten fazla oturmazdı. Siyasi imajla çok ilgilenen Stalin, bir akşam Büyük Petro'nun berberlik girişimlerine öyküdü:

"Kurtul şu sakalından," dedi, Kaganoviç'e. Sonra Nadya'ya dönüp, "Bir makas alabilir miyim?" diye sordu. "Bu işi ben yapacağım."[1] Kaganoviç oracıkta sakalını kesti. Stalin ve Nadya'nın akşam yemeği eğlenceleri böyle şeylerdi.

Eşlerin de nüfuzu vardı. Stalin, Nadya'yı dinlerdi. Nadya, Akademi'de, oradaki muhalefeti enerjik bir tutumla ezen, Donets madenlerinde tesisatçı olarak çalışmış, Huruşov adında, koca kulaklı, utangaç bir gençle tanıştı. Çocuğun bir kariyer sahibi olmasını istedi ve onu Stalin'le tanıştırdı. Stalin bu genci Nadya'yla birlikte sık sık yemeğe davet etti. Huruşov'dan her zaman hoşlandı. Bunun sebebi belki

1 Kaganoviç modaya uyarak bıyıklarını muhafaza etti. Sakal ve bıyık o dönemde lider kültünün bir parçasıydı. Berbere giden biri keçi sakal ve bıyık istiyorsa, berberden, politbüro üyesinin adını kullanarak bir "Kalinin" isterdi. Stalin, gene bir başka lidere, bu kez Bulganin'e sakalını kırpmasını emrettiğinde, Bulganin "Kalinin" tarzı bir keçi sakalı muhafaza etmek şartıyla uzlaştı.

de onu Nadya'nın tavsiye etmiş olmasıydı. "Hayatta kalmamın sebebi budur," derdi Huruşov. "Benim piyango biletim." Herkesin taptığı, yarı-tanrı Stalin'le birlikte olduğuna bazen inanamazdı. Stalin, gayet mütevazı bir tavırla "gülüyor", onunla "şakalaşıyor" idi.

Nadya bir haksızlıkla karşılaştığında Stalin'e başvurmaktan çekinmezdi. Bir memur, belki de bir Sağcı işinden atıldığında, onu savundu ve Stalin'e "bu türden yöntemlerin böyle işçilere uygulanmaması gerekir," dedi. "Çok kötü... Öldürülecekmiş gibi bakıyordu. Bu tür işlere karışmamdan nefret ettiğini biliyorum, fakat bu olaya müdahale etmeni istiyorum. Haksızlık yapıldığını herkes biliyor." Stalin beklenmedik biçimde yardımcı olmayı kabul ettiğinde, Nadya heyecanlandı: "Bana güvendiğin için çok sevindim... bir hatayı düzeltmemek utanç verici." Stalin başkalarından gelen bu tip önerileri hoş karşılamazdı. Fakat genç karısından gelenleri dikkate aldığı görülüyordu.

Polina Molotova öylesine hırslıydı ki, Hafif Sanayi Komiseri olan şefinin yapacağı iş önerisini kabul etmeyeceğini anladığında, bir akşam yemeği sırasında Stalin'e bir Sovyet parfüm endüstrisi kurup kuramayacağını sordu. Stalin, Mikoyan'ı aradı ve Polina'nın TeJe parfüm tröstünü onun yönetimine verdi. Böylece Polina Sovyet kokularının Çariçesi oldu. Mikoyan, "yetenekli, zeki ve gayretli" fakat bir o kadar da "kibirli" olan bu kadına hayrandı.

* * *

Züppe Molotovlar dışında, bütün bu güçlü kişiler, zorlayıcı "Bolşevik tevazu" ve içenlikle bağlı oldukları devrimci misyonlarının verdiği esinle, Kremlin saraylarında sade bir hayat sürüyorlardı. Yozlaşma ve savurganlık henüz yaygın değildi: Aslında, Politbüro üyelerinin eşleri çocuklarını bile zar zor giydirebiliyorlardı ve yeni açılan arşivler bizzat Stalin'in bile zaman zaman parasız kaldığını gösterir.

Nadya Stalin ve nüfuzlu Andreyev'in eşi Dora Kazan her gün Akademi'ye tramvayla giderlerdi. Nadya bir tevazu göstergesi olarak daima kızlık soyadını kullanırdı, fakat Dora da aynı şeyi yapardı. O dönemin tarzı böyleydi. Sergo, kızının okula limuzin'le gitmesini yasakladı. Bunun "fazla burjuvaca" olduğunu söylüyordu. Öte yanda Molotovlar proletaryaya uygun olmayan davranışlarıyla ün kazanmışlardı. Natalya Rikova, babasının, korumalarıyla aynı masada yemek yemedikleri için Molotovlar'dan şikayet ettiğini işitmişti.

Stalin'in ev işlerinden Nadya sorumluydu. Svetlana, annesinin evi "mütevazı bir bütçe"yle çekip çevirdiğini söyler. Bolşevik sadelikleriyle gurur duyarlardı. Nadya ev işlerine ayırdığı parayı sık sık tüketirdi: "Lütfen bana 50 ruble gönder. 15 Ekim'de para aldım, elimde beş para kalmadı."

"Tatka, sana para göndermeyi unuttum," diye yanıtladı Stalin. "Fakat şimdi, bugün ayrılan arkadaşlarla gönderiyorum (120 ruble)... Öpüyorum seni. Yosif."

Daha sonra paranın karısına ulaşıp ulaşmadığını sordu. Nadya yanıt verdi:

"Mektubu parayla birlikte aldım. Teşekkürler! Geleceğin için sevinçliyim. Ne zaman geleceğini yaz da seni karşılayayım!"

3 Ocak 1928'de Stalin GIZ (Devlet Yayınevi) şefi Halatov'a şöyle yazdı: "Acilen paraya ihtiyacım var. Bana 200 ruble gönderir misin?"[1] Stalin'in püritenliği hem kanaatlerinden hem de beğenilerinden kaynaklanıyordu. Evinde yeni mobilyalar gördüğünde şiddetli bir tepki gösterdi:

"Anlaşılan, evde çalışan ya da GPU'dan birileri... eski mobilyaların iyi olduğuna dair verdiğim emre karşı çıkarak, bir miktar mobilya satın almışlar ..." diye yazdı. "Suçluyu bulun ve cezalandırın! Bu mobilyaları kaldırmanızı ve depoya koymanızı istiyorum!"

Mikoyanlar'ın pek çok çocuğu vardı. Beş oğlan, birkaç evlatlık ve yaz aylarında, üç aylığına misafirliğe gelen geniş bir Ermeni aile. O sırada Mikoyan, Rusya'daki en üst düzey altı kişiden biri olmasına rağmen aldıkları para yetmiyordu. Ashen Mikoyan daha az çocuğu olan Politbüro üyelerinin eşlerinden gizlice borç para alırdı. Oğullarına göre, Mikoyan bunu bilseydi, çok kızardı. Polina Molotova üstü başı dökülen Molotov çocuklarını gördüğünde, annelerini azarladı. Bunun üzerine Ashen Mikoyan şöyle dedi.

"Beş oğlum var. Para yetmiyor."

Polina onu tersledi: "Fakat sen bir Politbüro üyesinin karısısın!"

1 Stalin giyim konusunda hep aynı tutumu sürdürdü; iki ya da üç adet örülerek onarılmış ceket, eski pantolonlar, İç Savaş döneminden kalma en gözde paltosu ve kepinden oluşan yetersiz gardrobunu yenilemeyi reddediyordu. Bu giyim kuşam sadeliğinde yalnız değildi, fakat üzerinde çalıştığı Büyük Frederick gibi, bilinçli biçimde seçilmiş eski ve sade giysilerin doğal otoritesini artırdığının da farkındaydı.

3

Büyücü

Çoğu otuzlu yaşlarda, idealist, acımasız yöneticilerden oluşan bu küçük grup, büyük ve dehşet verici bir devrimin motoruydu. Onlar kapitalizmi derhal ortadan kaldıracak ve sosyalizmi inşa edeceklerdi. Beş Yıllık Plan olarak bilinen sanayileşme programları Rusya'yı Batı'nın bir daha asla aşağılayamayacağı büyük bir güç haline getirecekti. Kırsal kesimlerde verdikleri savaş, iç düşman olan kulakları ebediyen yok edecek ve 1917'nin değerlerine dönülecekti. "Kulaklara karşı acımasız bir kitlesel terör"den söz eden, "Onları öldürün!" diyen kişi, Lenin'den başkası değildi. Binlerce genç insan onların idealizmini paylaşıyordu. Plan, üretimin % 110 artırılmasını öngörüyordu. Stalin, Kuybişev ve Sergo bunun mümkün olduğunu ısrarla savunuyorlardı. Mümkündü, çünkü her şey mümkündü. "Tempoyu düşürmek geri kalmak anlamına gelir," diyordu Stalin 1931'de. "Ve geride kalanlar ezilirler. Fakat biz ezilmek istemiyoruz... Eski Rusya'nın tarihi ... ezilmekten ve gerilikten ibaretti."

Bolşevikler bütün kalelere saldırabilirlerdi. Kuşku ihanet demekti. Ölüm, ilerlemenin bedeliydi. İç Savaş sırasındaki gibi düşmanlarla kuşatılan bu insanlar ancak ülkenin üzerinde tam bir denetim kurarak yönetebileceklerini hissediyorlardı. Bu yüzden *tverdost*'u, yani sertliği Bolşevik'lerin erdemi olarak gördüler.[1] Stalin sertliğiyle övülüyordu: "Evet, o çürümüş olanı kararlı bir tutumla kökünden söküp atıyor. Öyle yapmasaydı, Komünist bir savaşçı ... olamazdı." Stalin, Molotov'a "sorgu ve denetim sırasında insanların yüzüne yumruk atılması" hakkında yazıyor ve görevlilerin yüzüne karşı "kemiklerinizi kırarım," diyordu.

Buharin, "Stalin'in Devrimi"ne direndi, fakat o ve Rikov ne Stalin'in yönetim gücü ve cazibesine, ne de Bolşevikler'in sınırsız şiddet yoluyla çözüm bulma eğilimine yatkındı. 1929'da Troçki, yüzünde şaşkın ve kibirli bir ifadeyle sürgüne gitti.

---

1 Ancak onların özbilinçli gaddarlığı parti hayatına ilişkin katı bir kuralla birlikte var oluyordu. Bolşevikler birbirlerine burjuva centilmenleri gibi davranma alışkanlığı geliştirdiler. Boşanmak, "Katolik Kilisesi'nde bile görülmeyecek kadar ağır bir hoşgörüsüzlükle karşılanıyordu." Kaganoviç masum bir generalin ölüm cezası üzerine yazarken, "orospu" sözcüğünü "o..." diye yazıyordu. Molotov, Lenin'in kullandığı "boktan" sözcüğünü, yaptığı alıntıda "..." diye belirtti ve büyük bir titizlikle, "Parti çevrelerinde kullanılmayan" bir sözcük diye açıklama yaptı. Kaganoviç, Demyan Bedniy'nin kaba şiirini eleştirirken, Stalin'e "Bir insanın proletaryanın şairi olması halk kitlelerimizin olumsuz niteliklerinin düzeyine inmesini gerektirmez," dedi.

Ülke dışında Stalin'in alaycı eleştirmeni, ülke içinde ise ihanet ve dönekliğin nihai sembolü haline gelecekti. Buharin, Politbüro oylamalarında azınlıkta kaldı. Stalin oligarkların lideriydi, fakat bir diktatör olmaktan çok uzaktı.

Kasım 1929'da Nadya Sanayi Akademisi'nde sınavlara hazırlanırken, Stalin zindeleşmiş olarak tatilden döndü ve derhal köylülüğe açılan savaşı şiddetlendirdi. "Kulaklara karşı bir saldırı ... eyleme hazırlık ve kulak sınıfına, bir daha ayaklarının üzerinde duramayacağı kadar şiddetli bir darbe indirmek" istiyordu. Fakat köylüler rejime savaş ilan ederek ekim yapmayı reddettiler.

21 Aralık 1929'da, bu muazzam ve dehşet verici girişimin en yüksek anında, genç liderler ve eşleri, yorgun fakat yeni kentlerin ve fabrikaların kurulmasında kazandıkları dikkat çekici başarının ve inatçı köylülere karşı giriştikleri vahşi seferlerin heyecanıyla, öykümüzün asıl başladığı o gece Stalin'in ellinci resmi yaş gününü kutlamak için, onun evine, Zubaloco daçasına geldiler. O gün bütün liderler *Pravda*'da, onu *Vojd*, yani lider ve Lenin'in gerçek vârisi olarak selamlayan birer makale yazmışlardı.

* * *

Doğum günü partisini izleyen günlerde, liderler kırsal kesimde vermekte oldukları savaşı tırmandırmak ve "kulakları bir sınıf olarak tasfiye etmek" zorunda olduklarını anladılar. Örgütlü vahşetin, şiddetli yağmanın ve fanatik ideolojinin milyonların hayatını mahvetmek için birbiriyle yarıştığı bir gizli polis savaşını başlattılar. Stalin'in çevresi kolektifleştirmenin zorluklarıyla ölümcül biçimde sınanacaklar, bundan sonra bu büyük krizde gösterdikleri performansla yargılanacaklardı. Bu ayların zehri Stalin'in dostluklarına, hatta evliliğine bulaştı. Bu yeni süreç 1937'nin işkence odalarında zirveye ulaşacaktı.

Stalin'in adamlarına yazdığı mektupların yarısı öfkeliydi, diğer yarısında da sergilediği öfke yüzünden özür diliyordu. Her şeyi kişisel olarak değerlendiriyordu. Molotov, Ukrayna'ya yaptığı tahıl seferinden döndüğünde, Stalin ona şöyle dedi: "Orada yaptıklarından ötürü seni minnetle, defalarca öpebilirim." Efsanedeki asık suratlı Stalin'e pek uygun düşmeyen sözler...

Ocak 1930'da Molotov kulakların yok edilmesi için bir plan hazırladı. Onları üç kategoriye ayırdı: "Birinci kategori: ...derhal tasfiye edilmeli"; ikincisi toplama kamplarına kapatılmalı; üçüncüsü, 150.000 hane halkı, sürgüne gönderilmeli. Molotov, infaz müfrezelerini, demiryolu vagonlarını ve toplama kamplarını, tıpkı bir askeri komutan gibi denetliyordu. Sonunda beş ile yedi milyon arası insan bu üç kategoriye göre sınıflandırıldı. Kulak olan birini seçip ayırmak için kullanılabilecek herhangi bir yöntem yoktu. Stalin bile emin olamıyor ve kıvranıp duruyordu.[1]

1 Kulaklara ilişkin düşüncelerini küçük kâğıt parçalarına yazdığı notlarda açığa vurur: "kulaklar – dönekler, ardından daha açıklayıcı bir not: "köyler-köleler". Bir köylü kulakların nasıl seçildiğini şöyle açıklıyordu: "Köyün yoksullarından üçümüzü bir toplantıya aldılar.

Notlarının arasında, eğri büğrü harflerle yazılmış şu soru yer almaktadır: "*Kulak* ne anlama geliyor?"

1930-1931 yıllarında, yaklaşık 1.68 milyon insan doğuya ve kuzeye sürüldü. Stalin ve Molotov'un planları birkaç ay içinde 800.000'den fazla insanı kapsayacak şekilde 2200 isyana yol açtı. Kaganoviç ve Mikoyan OGPU askerlerinden oluşturulan tugaylarla ve savaş ağaları gibi zırhlı trenlere binerek kırsal kesime sefere çıktılar. Liderlerin Stalin'e yazdıkları mektuplar, insanlığın iyiliği için silahsız köylülere açtıkları savaşın içten heyecanını göstermektedir. Mikoyan, Stalin'e bilgi veriyordu: "Gıda maddesi ve tahıl konusunda gerekli bütün önlemler alınıyor." Aynı mektupta "sabotörler"i açığa çıkarmak gerektiğinden söz ediyor, "Büyük bir direnişle karşı karşıyayız," diyordu. "Direnişi yok etmemiz gerekiyor." Kaganoviç'in fotoğraf albümündeki resimlerde, onu Sibirya'nın içlerinde, deri ceketli, silahlı adamlarla birlikte köylüleri sorguya çekerken, saman yığınlarını karıştırırken, tahılı bulduğu anda, suçluları naklederken, verilen aralarda yorgunluktan bitkin düşüp uyurken görüyoruz. "Molotov, gerçekten çok çalışıyor ve çok yorgun," diyordu Stalin'e. "O kadar çok iş var ki, at gibi güçlü olmak gerekiyor..."

Sergo ve Kaganoviç "at gibi güçlü" idiler. Liderler bir şeye karar verdiklerinde, o karar en büyük ölçekte, insan hayatı ve kaynak israfı umursanmaksızın anında yerine getirilirdi. O sırada yükselmekte olan, Gürcü kökenli gizli polis Beria, daha sonra şöyle diyecekti "Biz Bolşevikler bir şey yapmak istediğimizde, gözümüz başka bir şeyi görmezdi." Bu acımasız kardeşler, uykusuz bir heyecan ve faaliyet çılgınlığı içinde, adrenalin ve inançla yönlendirilerek yaşarlardı. Kendilerini yaratılışın ilk günündeki Tanrı gibi gören bu adamlar, ateşli bir coşkuyla yeni bir dünya yaratıyorlardı. Politbüro'nun büyük ayıları Stalinist Komiser'in niteliklerini kendi kişiliklerinde cisimleştirmişlerdi: "Parti çizgisinde zihniyet, yüksek ahlâk, kararlılık, dikkatlilik, sağlıklı olmak, yaptığı işi iyi bilmek." Fakat en önemlisi, Stalin'in dediği gibi, "sağlam sinirler"e sahip olmaktı.

Genç bir eylemci, Lev Kopelev, "bana düşen, kırsal kesimde arama yapmak, saklanan tahılı bulmaktı" diye yazdı. "Ev halkının depo olarak kullandığı sandıkları bulup boşaltıyor, çocukların ağlamalarına, kadınların feryatlarına kulaklarımı tıkıyordum... Kırsal kesimde büyük ve zorunlu bir dönüşüm yapmakta olduğumuza inanıyordum."

Köylüler kendi çiftlik hayvanlarını imha ederek Hükümet'i durdurabileceklerini düşündüler. Yaşanan umutsuzluk bir köylüyü kendi hayvanlarını öldürmeye yöneltebiliyordu. Bizim dünyamızda insanın kendi evini ateşe vermesine eş olan bu davranış, yaşanan umutsuzluğun ölçeği hakkında bir fikir verir. 26.6 milyon

---

Şöyle dedik. 'Falancanın ve falancanın altı atı var...' Bunun üzerine GPU'ya haber verirler ve 'şu kişilere beşer yıl,' derlerdi." Köylülerin yaşadıkları o müthiş yabancılaşmayı ancak romancılar ve şairler anlatabilirler. Andrey Platonov'un romanı, *The Foundation Pit* bunların en iyisidir.

baş sığır ve 15.3 milyon at boğazlandı. 16 Ocak 1930'da Hükümet, sığırları imha etmeleri halinde kulaklara ait mülklerin müsadere edilebilmesi için bir kararname çıkardı. Köylüler Bolşevikler'in onları beslemekle yükümlü olduklarını düşünmüş olabilirler, ancak yanıldılar. Kriz ağırlaştıkça, Stalin'in en kararlı adamları bile, özellikle Ukrayna ve Kuzey Kafkasya'da köylünün elindeki tahılı almakta zorlanmaya başladılar. Stalin onları azarladı, fakat ondan yirmi yaş daha genç olan adamlar, öfke ve istifa tehdidiyle karşılık verdiler. Stalin tehlikeli sularda seyrederken daima yapmacık bir nezaket sergiliyordu. O sırada otuz beş yaşında olan Kuzey Kafkasya şefi Andrey Andreyev, Stalin'e yakındı (karısı Dora, Nadya'nın en iyi arkadaşıydı). Gene de Stalin'in taleplerinin imkânsız olduğunu söyledi. Bunları gerçekleştirmek için en az beş yıla ihtiyacı vardı. Önce Molotov onu cesaretlendirmeye çalıştı:

"Sevgili Andreyeviç, tahıl ikmaliyle ilgili mektubunu aldım. Senin için ne kadar zor bir iş olduğunu görüyorum. Kulakların bize karşı yeni mücadele yöntemleri kullandıklarını da görüyorum. Fakat onların inadını kıracağımızı umuyorum... Sana selamlar ve en iyi dileklerimi gönderiyorum... Not: Arada tatil için Kırım'a kaçalım." Daha sonra, aşırı çalışmaktan sinirleri bozulan Stalin kendine hâkim olamayarak Andreyev'e çıkıştı. Andreyev, özür dileyene kadar ona küs kaldı. Stalin, özür mektubunda şunları yazıyordu:

"Yoldaş Andreyev, tahıl ikmali alanında hiçbir şey yapmadığını düşünmüyorum. Fakat Kuzey Kafkasya'dan tahıl ikmali bizi bir bıçak gibi kesiyor ve süreci güçlendirmek için önlemler almamız gerekiyor. Lütfen unutma, oradan gelecek her milyon *pud* bizim için çok değerli. Lütfen unutma, çok az zamanımız var. O halde çalışmak gerek. Komünist selamlarımla, Stalin." Fakat Andreyev hâlâ üzgündü. Stalin ona bir mektup daha yazdı. Bu kez ona en yakınlarının seslendiği isimle hitap ediyor ve Bolşevik onuruna başvuruyordu:

"Selam, Andryuşa, geciktim. Kızma. Strateji hakkında ... sözlerimi geri alıyorum. Bir kez daha vurgulamak isterim ki, yakın insanlara sonuna kadar güvenilmeli ve onurlarına sahip çıkılmalıdır. Üst düzey insanlarımızdan söz ediyorum. Bu olmazsa, partimiz sonunda başarısızlığa uğrar. Elini sıkıyorum, J. Stalin." Kendi sözlerini sık sık geri almak zorunda kalıyordu.

* * *

Stalin'in parti içindeki iktidarının temeli korku değildi. Bu gücü insanları büyüleyerek elde ediyordu. Stalin adamlarına iradesiyle hükmediyordu, fakat onlar da Stalin'in siyasetlerini genellikle uygun buluyorlardı. Stalin, Başkan Kalinin dışında yaşça hepsinden daha büyüktü, ancak adamları ona her zaman "sen" diye hitap ederlerdi. Voroşilov, Molotov ve Sergo ona "Koba" derlerdi. Hatta bazen aşırı samimi davranırlardı. Ona "Soso" diye hitap eden Mikoyan, bir mektubunu, "Tembel değilsen, bana yazarsın!" sözleriyle bitiriyordu. 1930'da bütün liderler, özellikle de

karizmatik ve atılgan Sergo Ordjonikidze, kayırılan kimseler değil, bağımsız eylem yeteneğine sahip müttefiklerdi. Hepsi yakın arkadaştı ve Stalin'e karşı birleşme potansiyelleri vardı. Söz gelimi, en sert iki şef, Sergo ve Kaganoviç çok iyi arkadaştı. Voroşilov, Mikoyan ve Molotov sık sık Stalin'le anlaşmazlığa düşerlerdi. Onun ikilemi, hiçbir *Führerprinzip*'i [liderlik ilkesi] olmayan bir partinin lideri, fakat Çarlık otoritesine alışmış bir ülkenin hükümdarı olmasıydı.

Stalin, Troçki'nin onu hep görmek istediği gibi kasvetli bir bürokrat değildi. Yetenekli bir örgütçü olduğu kesinlikle doğruydu. "Asla içinden geldiği gibi hareket etmez, her kararı dikkatle tartarak alırdı." Olağanüstü uzun saatler boyunca çalışma yeteneğine sahipti. Günde on altı saat kesintisiz çalışabilirdi. Fakat yeni arşivler, onun gerçek dehasının farklı ve şaşırtıcı bir şey olduğunu doğrular. Stalin "insanları büyüleyebiliyordu." Artık o bir "halk adamı" olarak tanınıyordu. Bir yanıyla gerçek bir empati yeteneğinden yoksun, fakat diğer yanıyla insanlarla dostluk kurma ustasıydı. Sık sık öfkeleniyor, fakat kendisini toparlayıp büyüleyici havasına büründüğünde, kimse ona direnemiyordu.

Stalin'in yüz ifadesi "canlı ve hareketli", bir kediyi andıran yumuşak hareketleri "esnek ve zarif" idi. Çevresine duyarlı bir enerji yayardı. Onu her gören, "bir daha görmek isterdi," çünkü görüştüğü kişide, aralarında "sonsuza kadar kopmayacak bir bağın oluştuğu duygusu uyandırırdı." Artyom, "biz çocuklar [onunla birlikteyken] kendimizi yetişkin ve önemli kişiler gibi hissederdik," diyordu. Ziyaretçilerini sessiz ve mütevazı tavırlarıyla etkiler, sakin sakin piposunu tüttürürdü. Geleceğin Mareşal'i Jukov, onunla tanıştığı günün gecesi uyuyamadı: "JV Stalin'in görünüşü, sakin sesi, somutluğu ve kanaatlerinin derinliği, verdiğim raporu dikkatle dinleyişi, üzerimde büyük bir etki yarattı." Bir Çekist olan Sudoplatov, "böyle bir adamın sizi aldatabileceğini düşünmek zordu, tepkileri çok doğaldı, en ufak bir yapmacık tavrı yoktu," diye düşünüyordu. Fakat, aynı zamanda, "gizlemeye çalışmadığı ... kesin bir sertlik" dikkatini çekmişti.

Bölgelerden gelen bu kaba Bolşevikler'in gözünde, Stalin'in insanların önünde gösterişsiz ve sakin bir tavırla konuşması, Troçki'nin hatiplere özgü etkileme tarzına kıyasla daha değerliydi ve büyük bir yenilikti. Stalin'in akıcılıktan yoksun, hatiplere özgü olmayan konuşma tarzı, güven duygusu uyandırıyordu. Onun pek çok hatası, omuzlarındaki yük, gaddarlığı ve akıldışı öfke nöbetleri, partinin hatalarıydı. Buharin, "Ona güvenilmezdi, fakat o partinin güvendiği adamdı," derken bir gerçeği dile getiriyordu. Fakat en önemlisi, geleceğin gizli polis şefi Beria, onun "üstün zekâlı", siyasi bir "dâhi" olduğunu düşünüyordu. İster kaba ister büyüleyici olsun, "zekâsıyla çevresindeki insanlara hükmediyordu."

Çevresindeki insanlarla sosyal ilişkiler kurmakla yetinmezdi. Kıdemsiz görevlileri de destekler, hep daha katı, daha sadık ve daha yorulmaz yardımcılar ararda. Ona ulaşmak çok kolaydı. İstekleri genellikle, "Size yardıma hazırım, istediğiniz zaman gelin," diye yanıtlardı. Görevliler doğrudan Stalin'e ulaşabilirlerdi. Alt düzey

görevliler, yüzüne karşı olmasa da, ondan *Hozyain* diye söz ederlerdi. Bu sözcük genellikle "Şef" diye çevrilirse de, anlamı bunun ötesindedir: "Efendi." II. Nikola, kendisine "Rus topraklarının *Hozyain*'i" demişti. Stalin, birinin bu sözcüğü kullandığını işittiğinde, onun feodal gizeminden "belirgin biçimde rahatsız oldu." Şöyle dedi: "Sanki Orta Asya'da yaşayan zengin bir toprak sahibinden söz ediyor. Aptal!"

Çevresindeki adamlar onu patronları olarak görürdü. Fakat o, kendisini bunun çok ötesinde görürdü. Molotov, doğum gününde ona, "Şeytani bir meşguliyet içinde olduğunu biliyorum," diye yazdı. "Fakat gene de elli yıllık elini sıkıyorum... Kişisel olarak sana minnettar olduğumu söylemek isterim..." Hepsi ona minnettardı. Fakat Stalin kendi rolünü hem Kral Arthur şövalyeliği hem de Hıristiyan kutsallığıyla inceden inceye bezenmiş olarak görüyordu. Onu lider olarak alkışlayan partiye teşekkür etmek için yazdığı metinde, "Bütün gücümü, bütün yeteneğimi ve gerekirse, damla damla bütün kanımı ... işçi sınıfı davasına adamaya hazır olduğumu, elbette biliyorsunuz, yoldaşlar. Tebriklerinizi, beni doğuran ve beni kendi imgesinde ve suretinde yeniden yaratan bu büyük partinin hanesine kaydediyorum." Stalin, kendisini işte böyle görüyordu.

Bununla birlikte, kendisini kutsayan bu Mesiyanik kahraman, en güvenilir kişi olduğuna ikna ettiği kişileri halk tipi dayanılmaz bir içtenlikle kucaklamak için elinden geleni yapıyordu. Stalin'in bir dakikası diğerine uymazdı, fakat mizah duygusundan yoksun, renksiz biri olmaktan uzaktı. Zaman zaman, karşısındakini yoracak kadar neşeli ve eğlenceli olabiliyordu. "Çok komikti," der Artyom. Yugoslav Komünist Milovan Cilas'a göre, onun "yontulmamış ... kendini kabul ettiren mizahı" "kurnazca" ve "haylazca" idi, fakat karamizahtan uzak olmamakla birlikte, "incelikten ve derinlikten tamamen yoksun değildi". Soğuk ve ince esprileri keskin olmakla birlikte, biraz Oscar Wilde tarzıydı. Bir keresinde, saray tenoru Kozlovskiy Kremlin'de sahne alıyordu. Politbüro ondan kendi seçtikleri bir şarkıyı söylemesini istedi.

"Yoldaş Kozlovskiy'e neden müdahale ediyorsunuz?" diye araya girdi Stalin, sakin bir sesle. "Bırakın, ne istiyorsa onu söylesin." Bir an durdu. Sonra, "Bana öyle geliyor ki," dedi, "kendisi *Onegin*'den Lenski'nin aryasını söylemek istiyor." Herkes güldü ve Kozlovskiy aryayı söylemeye başladı.[1]

Stalin, İsakov'u Donanma Komiserliği'ne atadığında, amiral tek bacaklı olduğu için bu görevi yerine getirmenin kendisi için biraz zor olduğunu söyledi. Donanma'ya "kafası olmayanlar komuta ettikleri için, bir bacağın eksikliği engel oluşturmaz," diye karşılık verdi, Stalin. Özellikle yönetici kastın yüksekten atıp tutmalarıyla dalga geçerdi. Madalya almayı hak eden önemli kişilerin listesi masasının üzerine bırakıldığında, sayfanın kenarına şöyle yazdı:

1 Bolşoy'da Kozlovskiy Rigoletto'yu söylerken ansızın sesini kaybetti. Çaresiz tenor gırtlağını işaret ederek Stalin'in oturmakta olduğu A Locası'na baktı. O anda Stalin sessizce ceketinin sol tarafındaki cebin yanına iliştirilmiş madalyaları işaret etti ve eliyle boşlukta bir madalya çizdi. Kozlovskiy'in sesi geri geldi. Madalyayı aldı.

"Altına kaçıran adamlar bile Lenin Nişanı alıyorlar!" Pratik şakalardan hoşlanırdı. İtalyanlar'ın Etyopya'yı işgal ettikleri sırada, korumalarına "Ras Kasa'yı derhal telefona çağırın!" diye emretti. Genç bir muhafız "derin bir endişe içinde" o sırada dağlarda yaşayan Etyopyalı kabile şefiyle bağlantı kurulamadığını söylediğinde, Stalin güldü:

"O halde güvenlik sorunun yok!" Anında sert yanıtlar verebilirdi. Zinovyev onu nankörlükle suçladığında, hemen cevabı yapıştırmıştı: "Minnettarlık bir köpek hastalığıdır."

Stalin, "en yakın yoldaşları hakkında her şeyi bilirdi –HER ŞEYİ!" En yakın yoldaşlardan birinin kızı, Nataşa Andreyeva böyle diyordu. Himayesine aldığı kişileri kollar, onları eğitir, Moskova'ya getirtir ve onlarla uğraşırdı. Mikoyan'ı terfi ettirdiğinde, Buharin ve Molotov'a, Ermeni'nin, "siyasette hâlâ bir ördek yavrusu" olduğunu söyledi. "Büyürse, gelişir," diyordu. Politbüro, Sergo Ordjonikidze gibi egosu şişkin, ateşli adamlarla doluydu. Stalin, itaat etmelerini sağlamak için, onlara ustaca dil döker, onları büyüler, yönlendirir ve zorlardı. Yetenekli adamlarından ikisini, Sergo ile Mikoyan'ı Kafkasya'dan getirttiğinde, hem onunla hem de birbirleriyle anlaşmazlığa düştüler, fakat Stalin'in onları sakinleştirirken (ve azarlarken) gösterdiği sabır, anlaşmazlıkları sona erdirdi.

Stalin, insanların gönlünü alarak onları kazanmayı bilirdi. 1913'te Viyana'da Troyanovskiy ailesiyle birlikte kalırken, evin kızına her gün şeker getirirdi. Bir gün çocuğun annesine sordu: Aynı anda seslendiklerinde çocuk hangisine koşacaktı? Denediler ve çocuk Stalin'in kendisine yine şeker vereceğini umarak ona doğru koştu. Bu idealist sinik aynı özendirme yöntemini Politbüro üyelerine de uygulardı. Sergo, Moskova'ya taşındığında Stalin kendi katını ona ödünç verdi. Sergo evi sevince, Stalin evi ona bıraktı. Genç taşralı Beria XVII. Kongre için Moskova'ya geldiğinde, Stalin onun on yaşındaki oğlunu Zubalovo'da ağırladı. Maya Kaganoviç, Politbüro üyelerinin evlerine habersizce gelen Stalin'in onları nasıl coşturduğunu hatırlar. Onun için "Hiçbir ayrıntı küçük değildi." Her armağan, alıcısına uygun olarak seçilirdi. Kazak müttefiki Budyonni'ye üzeri yaprak desenli kılıçlar verdi. Arabaları ve en son çıkan araç gereci bizzat dağıtırdı.[1] Arşivlerde Stalin'in her lidere bir araba tahsis ettiğini gösteren kendi el yazısıyla yazılmış bir liste vardır. Liderlerin eşleri ve kızları ona teşekkür mektupları yazdılar.

1 Leningrad şefi Kirov en yeni ekipmanla donatılmış geniş bir apartman katında oturuyordu. Evde dev bir yeni Amerikan buzdolabı (General Electric) vardı. O sırada SSCB bu buzdolaplarından sadece on adet ithal etmişti. Amerikan gramofonları özellikle değerliydi. Evde, Kirov'un Mariinskiy Balesi'ni dinleyebildiği bir "radiola"; hoparlörü olmayan, kolla çalıştırılan bir "pötifon", ayrıca bunun hoparlörlü olanından ve bir de lambalı radyo vardı. Televizyon savaştan hemen önce Moskova'ya geldiğinde, Mikoyanlar, kırk beş derecelik açıyla duran bir camda görüntülerin belirmesini sağlayan bu tuhaf aletten edindiler. Budyonni'ye gelince, Stalin ona şöyle yazdı: "Kılıcı sana verdim, fakat çok güzel bir kılıç olmadığı için, sana gene işlemeli fakat daha iyi bir kılıç göndermeye karar verdim –yolda!"

Daha sonra parasal sorunlar geliyordu. Liderler genellikle para sıkıntısı çekiyorlardı, çünkü ücretler "Parti Maksimumu"na göre ödeniyordu. Bunun anlamı, bir "sorumlu emekçi"nin yüksek ücretli bir işçiden daha fazla kazanamamasıydı. Stalin'in bu yöntemi 1934'te kaldırmasından önce bile, uygulamayı aşmak mümkündü. Her lidere Kremlin kantininden yiyecek sepeti ve GORT (hükümet) mağazalarından özel tayın veriliyordu. Fakat onlar, teşvik primi alan bankerler gibi nakit halinde gizli ödenekler ya da kahverengi bir zarf içinde para, tatil kuponları ve *paketler* de alıyorlardı. Bu meblağların kime gideceğine Başkan Kalinin ve Merkez Yürütme Komitesi Sekreteri, bütün yöneticilerin baş kâhyası Yenukidze karar veriyordu. Fakat Stalin bu *paketler*e büyük bir ilgi gösteriyordu. Prezidyum Fonlarından Sorumlu Emekçiler Grubu ve Onların Aile Fertlerine Yapılan Para Bağışları başlıklı ve üzerinde yer alan meblağların altı Stalin tarafından çizilmiş bir liste arşivlerde yer almaktadır. Stalin, listenin üzerine, "İlginç meblağlar" diye bir not düşmüştü. Kurmaylarının parasız kaldıklarını anladığı zaman gizlice müdahale ederek onlara yardım edilmesini sağlardı. Kitaplarının yayımlanmasından sağladığı geliri, baş sekreteri Tovstuha'ya aktarırdı. Yayın şefine yazdığı notta, meteliksiz olduğunu inkâr etmesi halinde Tovstuha "yalancıdır" diye yazdı; "fena halde paraya ihtiyacı var." Sovyet elitine "aristokrat" demek ironik bulunabilir, fakat onlar daha çok, ayrıcalıkları tamamen sadakatlerine bağlı olan feodal hizmet soylularına benziyorlardı.

Bu nüfuzlu kişiler her zamankinden daha sert olmaları gerektiğinde, bazıları, özellikle Yenukidze ve gizli polis Yagoda gibileri, yumuşuyor ve yozlaşıyordu. Üstelik bölgesel şefler kendi çevrelerini oluşturuyorlar ve öyle bir güç kazanıyorlardı ki, Stalin onlara "Grand Dükler" diyordu. Ancak hiçbir parti "prensi", kendisi, yani şeflerin şefi kadar yardımsever değildi.

Parti sadece kendi kendisini terfi ettiren gruplardan oluşan bir kitle değildi. O aynı zamanda bir aile şirketini andırıyordu. Bütün klanlar liderliğin üyeleriydi: Kaganoviç, üçü yüksek Bolşevik olan beş kardeşin en genciydi. Stalin'in eşinin akrabalarının hepsi üst düzey yöneticilerdi. Sergo'nun erkek kardeşleri, aile birimlerinin norm olduğu Kafkasya'da en üst düzey iki Bolşevik idi. Aileler arası evlilikler[1] iktidar ilişkilerini karmaşıklaştırıyordu ve bu durum ölümcül sonuçlar doğuracak; bir lider düştüğünde, ona bağlı olan herkes, tıpkı halatla birbirine bağlı dağcılar gibi onunla birlikte uçurumun içinde kaybolup gideceklerdi.

Stalin ve Molotov'un ürpertici ifadeleriyle, köylülerin direnci gerçekten de kırılmaktaydı, fakat yaşanan mücadelenin ölçeği onların en acımasız taraftarlarını bile sarstı. 1930 yılının Şubat ayı ortalarında, Sergo ve Kalinin kırsal kesime teftiş gezisine çıktılar ve bir duraklama çağrısıyla döndüler. Parti Denetim Komisyonu'nun

1 Söz gelimi, Kamenev'in eşi Troçki'nin kız kardeşiydi; Yagoda, Sverdlov ailesinden bir kadınla evliydi; Stalin'in sekreteri Poskrebişev, Troçki'nin gelininin kız kardeşiyle evliydi. Üst düzey iki Stalinist, Şçerbakov ve Jdanov bacanaktı. Daha sonraları, Politbüro üyelerinin çocukları da birbirleriyle evlendiler.

başı olarak Sağcılar'a karşı açılan kampanyayı yürüten Sergo, Ukrayna'da büyük baş hayvanların "toplumsallaştırılması"nı durdurma emri verdi.

Stalin denetimi kaybetmişti. Usta taktisyen adamlarına boyun eğdi ve içerlemiş olsa da sağduyulu bir tavırla geri çekilmeyi kabul etti. 2 Mart'ta "Başarıdan Başı Dönenler" başlıklı ünlü makalesini yazdı. Başarıyı övüyor ve kendi hatalarından ötürü yerel görevlileri suçluyordu. Bu hatalar yüzünden köylerdeki baskı azalmıştı.[1]

Stalin kendi müttefiklerini, "dostlar"dan oluşan "en yakın çevresi", Troçki ve Buharin "oportüniz(min)e karşı ... mücadele içinde tarihsel olarak oluşan" bir birlik olarak görüyordu. Fakat bu kez, "Stalin Devrimi" kırsal kesimi korkunç bir kâbusa dönüştürdükçe, Politbüro'nun kuşku ve sadakatsizlikle yıprandığını hissetti. Sarı Saray'daki Sovnarkom Salonu'nda üzeri haritalarla kaplı iki paralel masanın çevresinde Perşembe günleri öğle saatlerinde yapılan Politbüro toplantıları, en fırtınalı zamanlarda bile, şaşırtıcı biçimde sorunsuz geçebiliyordu. Stalin, Politbüro toplantılarını asla yönetmez, başkanlık koltuğunu Başbakan'a, Rikov'a bırakırdı. Mikoyan'ın anlattıklarına bakılırsa, asla ilk söz alan kişi olmazdı. Önce herkes kendi fikrini söyler, böylece hiç kimse onun fikriyle kendini bağlamış olmazdı.

Bu toplantılarda, masanın çevresinde oturanlar önlerindeki kâğıtlara çeşitli şekiller çizerlerdi. Buharin, yerini kaybetmeden önce, bütün liderlerin öfkeli hallerini yansıtan ya da onları Çarlık üniformaları içinde gösteren, gülünç karikatürler çizerdi. Voroşilov'un havalı halleri ve aptallığıyla hep dalga geçerlerdi. Bu İç Savaş kahramanının Stalin'in en yakın müttefiklerinden biri olması durumu değiştirmezdi. Stalin ona, sevgiyle, "Selam arkadaş!" diye hitap ederdi. "Yazık ki Moskova'da değilsin. Ne zaman geliyorsun?"

"Bir kadın gibi kibirli" olan Voroşilov kadar üniforma seven biri yoktu. Görkemli daçasında beyaz flanel giysileri ve beyaz tenis elbiseleriyle gösteriş yapan bu bulvar gezgini, "cana yakın ve sevimli, müzik, parti ve edebiyat düşkünü," aktörler ve yazarlarla birlikte olmaktan hoşlanan, keyifli bir zevk ve sefa adamıydı. Stalin, onun yaz ortasında bir serinlik çıktığında karısının eşarbını taktığını işitti. Gülmeye başladı. "Doğrudur," dedi, "kendisini o kadar çok seviyor ki, büyük bir özen gösteriyor kendisine. Ya! Hatta egzersiz yapıyor!" "Aptallığıyla tanınan" Voroşilov'un bir sopa görüp de yanlış ucundan tutmaması nadir rastlanan bir durumdu.

Lugansk (sonraki adı Voroşilov) kentinden bir çilingir olan Voroşilov, Stalin'in liderlerinin çoğu gibi, iki yıllık okulu zar zor bitirmişti. 1903'ten beri parti üyesi olan Klim (Voroşilov) 1906'da Stockholm'de Stalin'le aynı odayı paylaştıysa da, asıl dostlukları Çaritsin'de başladı. Stalin bu "tornadan çıkma Başkomutan"ı her zaman destekledi ve 1925'te onu Savunma Komiseri yaptı. Derinlikten yoksun Voroşilov, Stalin'in çevresini harekete geçiren tutkulardan biri olan aşağılık kompleksi yü-

1 Şolohov'un romanı *Virgin Soil Upturned*'da, Kazaklar bu makaleyi okuduklarında ayaklanmaya son verirler. Fakat kolektif çiftliklerden de çekilirler.

zünden, daha karmaşık askeri zihinlerden nefret ederdi. Luhansk madencilerine at sırtında mektup götürdüğü dönemden beri, zihni, mekanikten çok atlara aşina idi.

Efendisinin önünde her zaman sızlanan bir korkak olarak betimlenen Voroşilov, çeşitli muhalefetlerle flört etmiş, sonunda, kendisine her zaman eski bir dostu gibi davranan Stalin'le gayet uyumlu bir ilişki kurabilmişti. Koba'dan biraz daha gençti ve Terör'den sonra bile dobra dobra konuşmaya devam etti. Sarı saçlı, pembe yanaklı, sıcak bakışlı gözlerini sürekli kırpıştıran Voroşilov, iyi huyluydu. Bu yakışıklı silahşörün cesareti ise benzersizdi. Ancak meleklere özgü bu nezaketin gerisinde, asabi, kindar bir acımasızlık ve sorunları şiddet kullanarak çözme yönünde bir eğilim vardı.[1] İkna olduğunda, kendisine verilen emirleri katı bir itaat duygusuyla yerine getirecek kadar "siyasi bakımdan dar görüşlü" idi.

Sahip olduğu şöhret, Stalin'inkinden sonra ikinci sıradaydı. Batı'da bile, romancı Denis Wheatley onun hakkında, *The Red Eagle* (Kızıl Kartal) başlıklı övgü dolu bir roman yazdı: "Üç ülkenin profesyonel askerlerini yenilgiye uğratan ve günümüzde Rusya'nın Savaş Tanrısı olan bir maden işçisinin şaşırtıcı öyküsü."

Masanın çevresinde oturanların elden ele geçirdikleri bir notta, Voroşilov şunu yazmıştı: "Bu fren imalatçıları için konuşma yapamayacağım, çünkü başım ağrıyor."

"Bırakın Voroşilov'u, Rudzutak'ı öneriyorum," dedi Stalin, bir başka Politbüro üyesini işaret ederek.

Fakat Voroşilov kolay kurtulamadı. Rudzutak'ın da konuşma yapmayı reddetmesi üzerine, Kalinin, konuşmayı Voroşilov'un yapması koşuluyla, onu da serbest bıraktı. Bunun üzerine Voroşilov, bir kâğıda, oyunu "Red!" diye yazdı ve altını, "Başı ağrıyan ve konuşacak durumda olmayan Voroşilov!" diye imzaladı.

Stalin bir liderin konuşmasını onayladıysa, ona coşkulu, küfür edebiyatı içeren bir not gönderirdi: "Dünya lideriymiş, SİK ANASINI! Analarını siken raporunu –herkesi eleştirdiğin- okudum!" Voroşilov'u onaylarken böyle yazıyordu. Fakat Voroşilov daha fazla övgü istiyordu:

"Daha açık biçimde söyle bana. Yüzde yüz mü hatalıyım, yoksa sadece % 75 mi?" Stalin benzersiz üslubuyla yanıt veriyordu: "İyi bir ... rapordu. Hoover, Chamberlein ve Buharin'in kıçlarına tekmeyi basmışsın."

Ciddi sorunlarla ilgili kararlar da alınırdı. Bir bütçe tartışması sırasında Stalin, kendi bölümünü savunması için Voroşilov'u sözlü olarak uyardı: "Seni soyuyorlar, fakat sesini çıkarmıyorsun." Çalışma arkadaşları Stalin'in çoktan karar verdiği bir şeyi tartışmak için döndüklerinde, masanın ortasında şu notu buldular: "Bu ne anlama geliyor? Dün konuşma hakkında bir karara vardık, bugün başka bir karara

1 Voroşilov, Ekim 1930'da Stalin'e "Marapultsa'yı tanırsın," diye yazdı. "Beş yıla mahkûm edildi ... Bunu hak ettiği konusunda benimle aynı fikirde olduğunu düşünüyorum." Bir keresinde de, 1911'den beri tanıdığı ve hapiste olan "yarı deli" biri için Stalin'e başvurdu. "Senden bu konuda ne istiyorum? Hemen hemen hiçbir şey... Minin'in yok edilmesi konusunu bir dakika düşün ve ona ne yapacağına karar ver..."

varıyoruz. Örgütsüzlük. Stalin!" Atamalar da bu şekilde yapılırdı. Genellikle şakacı bir hava hâkimdi. Voroşilov, Orta Asya'daki orduyu teftiş etmek istiyordu:

"Koba, gidebilir miyim...? Unutulduklarını söylüyorlar."

"İngiltere, Voroşilov Hindistan'a saldıracak diye mızıldanır," diye karşılık verdi Stalin. Rusya'yı sanayileştirene kadar her türlü dış sorundan sakınmak istiyordu.

"Bir fare kadar sessiz olacağım," diye diretti Voroşilov.

"Bu daha kötü," dedi Stalin. "Seni fark ederler ve Voroşilov suç işlemek amacıyla gizlice geldi, derler." Ticaretin yönetimine Mikoyan'ın atanması söz konusu olduğunda, Voroşilov sordu:

"Koba, Balıkçılığı Mikoyan'a vermeli miyiz? Yapabilir mi?" Üyeler atamalar için genellikle pazarlık yaparlardı. Voroşilov o göreve Kuybişev'i öneriyordu: "Daha önce Molotov ve Kaganoviç'le konuşarak Piyatakov'u adaylığa önerdim ancak ikinci olarak seni destekleyeceğim..."

Politbüro saatlerce toplantı yapabilirdi. Bazen Stalin bile bitkin düşüyordu.

Bir oturum sırasında Voroşilov'a, "Dinle," diye yazdı, "Çarşamba akşamına kadar bunu erteleyelim. Bugün uygun değil. Şu anda saat 4.30 ve ayrıca ele almamız gereken üç büyük sorun var... Stalin." Çok yorgun olduğu bir anda şöyle yazdı: "Askeri meseleler çok ciddi. Ciddi biçimde tartışılması gerekir, fakat bugün kafam ciddi çalışmaya uygun değil."

Ne var ki, Stalin Politbüro'nun onu azletmek için kolayca birleşebileceğini de görüyordu. Sağcı Başbakan Rikov onun planlarına güvenmiyordu ve artık Kalinin de yalpalıyordu. Stalin, azınlıkta kalabileceğini, hatta devrilebileceğini biliyordu.[1] Arşivler Kalinin'in Stalin'le açıktan nasıl tartıştığını gösterir..

"Kulakları mı savunuyorsun?" diye bir not karaladı Stalin. Onu masanın üzerinden, yuvarlak çerçeveli gözlükleri, keçi sakalı ve sarkık bıyıkları olan ılımlı eski köylüye, Baba Kalinin'e doğru itti.

"Kulakları değil," diye yazdı, Kalinin, "ticaret yapan köylüyü."

Stalin tekrar kaleme sarıldı. "Fakat en yoksul olanları unuttun. Rus köylülüğünü boşladın mı?"

"Orta halli olanlar hep Rus, peki Rus olmayanlar ne olacak? En yoksul onlar."

Sonunda Stalin onu azarladı: "O zaman sen Rus değil, Başkır devlet başkanısın!"

"Bu bir tez değil, küfür!" Bu sözleri Stalin, bu en büyük kriz sırasında kendisine

1 Kremlin askeri okuluna ilişkin tartışmada olduğu gibi, küçük meselelerde onunla sık sık anlaşmazlığa düşüyorlardı: "Yoldaş Kalinin ve diğerlerinin itirazlarından sonra (diğer Politbüro üyelerinin de itiraz ettiklerini biliyorum) öyle görünüyor ki onları bağışlayabiliriz, çünkü bu önemli bir sorun değil," diye yazdı Stalin, Voroşilov'a. Buharin 1929'da yenilgiye uğradığında, Stalin onu Eğitim Komiserliği'ne atamak istedi. O sırada Voroşilov, Sergo'ya yazdığı bir mektupta şöyle diyordu "Çoğunluk bizde olduğu için buna (Koba'ya karşı) direndik."

karşı çıkanlara söyledi. Kalinin'in ihanetini asla unutmadı. Bu duyarlı, nevrotik bencil için, kendi Mesiyanik misyonunu hedef alan her eleştiri, bir hayatta kalma savaşı, bir sevaba karşı günah, sağlığa karşı hastalık sorunuydu. O aylarda, çevresindekilerin sadakatsizliği sürekli biçimde zihnini meşgul etti, çünkü ailesi ile siyasi müttefikleri ayrılmaz biçimde iç içe geçmişti. Stalin'in aşırı kuşkulara kapılması için her türlü sebep vardı. Aslında Bolşevikler "uyanıklık" dedikleri paranoyanın neredeyse dini bir görev olduğuna inanırlardı. Daha sonraları Stalin, özel ortamında, tepeden tırnağa hissettiği bir "kutsal korku"dan söz edecekti.

Onun paranoyası kişisel bir kısır döngünün parçasıydı. Bu döngü onu tanıyan pek çok kişi için öldürücü sonuçlar doğuracaktı. Fakat gene de bu durum anlaşılmaz değildi. Stalin'in izlediği radikal siyasetler, onu en çok korkutan şeyi, muhalefeti oluşturan aşırı baskılara yol açtı. Dengesiz tepkileri, korkularını haklı çıkaran bir dünya yarattı. İnsanların arasında bütün bunlara alaycı tavırlarla ve mütevazı bir sükûnetle tepki gösteriyordu, fakat özel ortamında histerik tepkiler sergilediğini ortaya koyan pek çok bulgu vardır. Sağcılar'la mücadele sırasında Voroşilov'a şunları yazdı: "Beni susturamazsınız ya da düşüncelerimi ifade etmekten alıkoyamazsınız. Hâlâ aynı iddiadasın: 'Herkese öğretmenlik etmek istiyorum.' Bana yönelik bu saldırılar ne zaman sona erecek? Stalin." Sorun aileyi de kapsadı. Nadya'ya gönderdiği mektuplardan biri kayboldu. Stalin mektuplarının ve seyahat planlarının gizliliği konusunda saplantılıydı. İlk anda kayınvalidesini suçladı, fakat Nadya annesini savundu: "Annemi haksız yere suçluyorsun. Mektubun kimseye verilmediği anlaşılıyor. Üstelik annem Tiflis'te."

Nadya Akademi'deki öğrencilerin "kulaklar, orta köylüler ve yoksul köylüler" olarak bölünmelerine gülüyordu. Fakat kendisi de bir milyondan fazla masum kadın ve çocuğun tasfiye edilmesi hakkında şakalar yapabiliyordu. Nadya'nın, düşmanları hakkında Stalin'e kendi isteğiyle bilgi verdiğini gösteren bulgular vardır. Fakat bu durum da artık değişiyordu. Kırsal mücadele, arkadaşlarının bölünmesine yol açtı. Nadya'nın taparcasına sevdiği Buharin ve Yenukidze ona kuşkularını anlattılar. Stalin'e şakadan, öğrencilerinin kendisini "Sağcı olmakla eleştirdikleri"ni söyledi. Fırtınalı sulara açıldığı bir sırada karısına anlatılanlar Stalin'i endişelendirmiş olmalı.

* * *

Stalin, güneyde tatil yaparken, Sinema'dan sorumlu Eski Bolşevik Riutin'in kendisini azletmek için bir muhalefet oluşturmaya çalıştığını öğrendi. Hemen tepki göstererek, 13 Eylül günü Molotov'a bir mektup yazdı: "Riutin konusunda, onu partiden ihraç etmekle yetinmemiz imkânsız görünüyor... Moskova'dan mümkün olduğu kadar uzak bir yere sürülmesi gerekecek. Bu karşı-devrimci pislik[1] tama-

1 *Neçist*: Köylü dilinde pis şeytan.

men silahsızlandırılmalı." Eşzamanlı olarak Stalin, bir dizi gösteri niteliğinde yargılama düzenledi ve "sabotajcı" denilen kişilerin "komplolar"ını açığa çıkardı. O sırada aynı anda hem kolektifleştirmeyi, hem de büyük bir hızla sanayileşme yarışını sürdürüyordu. Gerilim arttıkça, savaş atmosferini körükleyerek, parti içindeki gerçek muhaliflerini ve bütün bunların yapılamayacağını söyleyen teknik uzmanlar arasındaki muhaliflerini yıldırmak için yeni düşmanlar icat etti.

Stalin aşırı bir öfkeyle, Molotov'a "sabotajcılar"ın ifadelerini derhal yayımlamasını emretti. "Bir hafta sonra bütün bu rezillerin infaz müfrezesi tarafından idam edileceğini duyur. Hepsi kurşuna dizilmeli."

Ardından Hükümet'teki Sağcılar'a karşı saldırıya geçti. Döviz spekülasyonuna karşı bir kampanya açılmasını emretti. Rikov'un Maliye Komiserleri'ni, "kuşkulu Komünistler" dediği Pyatakov ve Bryuhanov'u suçluyordu. Stalin kan istiyordu. Yetkileri artırılan OGPU şefi Menjinskiy'e daha fazla sabotajcıyı tutuklamasını emretti. Molotov'a, "bu bürolara sızan iki ya da üç düzine sabotajcının kurşuna dizileceği"ni söyledi.

Stalin bu konuda Politbüro'da bir espri de yaptı. Liderler Bryuhanov'u eleştirdiklerinde, o sırada iktisadi planlama şubesi Gosplan adına rapor sunmakta olan Valeri Mejlauk'a bir not iletti:

"Bütün yeni, mevcut ve gelecekteki günahkârlar taşaklarından asılacak ve eğer taşaklar güçlüyse ve kopmazsa, kişi bağışlanacak ve kusursuz olduğu anlaşılacak. Ancak taşaklar koparsa, bu durumda kişi nehre atılacak." Mejlauk aynı zamanda mükemmel bir karikatürcüydü ve bu özel işkence, testis vb.'nin resmini çizdi. Orada bulunan herkesin kahkahalarla güldüğüne kuşku yok. Fakat Bryuhanov işinden atıldı ve daha sonra yok edildi.

1930 yazında, XVI. Kongre Stalin'i lider olarak taçlandırırken, Nadya ağır bir hastalığa yakalandı ve Stalin en iyi şekilde tedavi edilmesi için onu Carlsbad'a gönderdi. Nadya, Berlin'de erkek kardeşi Pavel ve eşi Jenya'yı ziyaret etti. Sağlık sorunları, karmaşık, gizemli ve muhtemelen psikosomatikti. Stalin'in sakladığı, Nadya'ya ait tıbbi kayıtlar, genç kadının çeşitli zamanlarda, belki de kürtajın neden olduğu "akut karın ağrıları"ndan mustarip olduğunu gösterir. Ayrıca migreni andıran şiddetli baş ağrıları vardı. Bu ağrılar, belki de sinostosis'in, kafatası kemiklerinin birleşmesinden kaynaklanan bir hastalığın belirtileri olabilir. Belki de bu ağrılara SSCB içinde yaşanan içsel savaşın onda yarattığı gerilim neden oluyordu. Kongre çalışmalarını var gücüyle sürdürmesine, köylerdeki ve Politbüro'daki düşmanlarıyla savaşmasına rağmen, Stalin daha önce asla bu kadar müşfik olmamıştı.

4

Kıtlık ve Kırsal Ortam: Hafta Sonu Tatilinde Stalin

"Takta! Yolculuğun nasıl geçti, neler gördün, doktorlara göründün mü, sağlığın hakkında ne diyorlar? Yaz ve anlat bana." Stalin bu mektubu 21 Haziran'da yazıyordu. "26'sında Kongre başlıyor ... İşler fena gitmiyor. Seni özledim ... eve çabuk dön. Seni öpüyorum." Kongre biter bitmez şunları yazdı: "Takta! Üç mektubu da aldım. Cevap yazamadım, çok meşguldüm. Artık, nihayet serbestim... Eve dönüşünü fazla uzatma. Fakat sağlığın gerektiriyorsa daha uzun kal... Seni öpüyorum."

* * *

Yaz aylarında Stalin, heybetli Sergo'nun desteğiyle, Başkan Kalinin'i bulaştırmak için "Endüstriyel Parti" denilen sahte komplolarından birini yönetti. Kadınların gözdesi "Baba"nın devlet fonlarını bir balerin için harcadığını gösteren bulguların kullanıldığı anlaşılıyor. Başkan, bağışlanması için ricada bulundu.

Stalin ile Menjinskiy diğer komplolar için de sürekli temas halindeydiler. Stalin Kızıl Ordu'nun sadakatinden kuşkulanıyordu. OGPU iki subayı, 1920 Polonya Savaşı'ndan beri Stalin'in can düşmanı olan, yetenekli, cesur komutan, Kurmay Başkanı Tuhaçevskiy aleyhinde tanıklık yapmaya zorladı. Fazla tecrübeli olmayan subaylar Tuhaçevskiy'den nefret ediyorlardı. Bu kibirli komutan "tantanalı planları"yla "bizimle dalga geçiyor," diye Voroşilov'a şikayette bulundular. Stalin bu şikayetlerin "saçma" olduğunu kabul etti. Onun karşı-devrimci olamayacak kadar hırslı olduğunu düşünüyordu.

OGPU sorgularında Tuhaçevskiy, Politbüro'ya karşı bir darbe planlamakla suçlandı. 1930'da bu suçlama, belki Bolşevikler için bile fazla acımasızdı. Henüz diktatör olmayan Stalin, güçlü müttefiki Sergo'yu yokladı: "Bunu sadece Molotov, ben ve şimdi de sen biliyoruz... Mümkün mü? Ne biçim iş! Molotov'la bir konuş bakalım..." Ne var ki Sergo fazla ileri gitmeyecekti. 1930'da Tuhaçevskiy'nin tutuklanması ve yargılanması gibi bir şey olamazdı. Stalin, Ekim ayında Molotov'a, içtenlikten yoksun bir tutumla, komutanın "%100 temiz olduğu anlaşılıyor," diye yazdı. "Bu, çok iyi." Büyük Terör'den yedi yıl önce Stalin'in aynı kurbanlara karşı aynı suçlamaları denemesi -1937'nin provası- fakat destek bulamaması ilginçtir.

Arşivler bir başka ilginç durumu da açığa vurmaktadır: Stalin, Tuhaçevskiy'nin iddialı ve modern stratejilerini anladığında, ondan özür diledi: "Sorun benim için artık açıklığa kavuşmuştur. Biraz aşırıya kaçtığımı ve vardığım sonuçların doğru olmadığını kabul etmek zorundayım."

* * *

Nadya, Carlsbad'dan döndü ve tatildeki Stalin'in yanına gitti. Rikov ve Kalinin'i nasıl dize getireceğine dair derin düşüncelere dalan Stalin, Nadya'nın kendisini orada fazlalık gibi hissetmesine yol açtı. "Tam aksine, burada uzun süre kalmamı istemediğini hissediyorum," diye yazdı Nadya. Moskova'ya döndü. Orada, Kremlin'in işgüzarları Molotovlar, "tek başına döndüğü" için ona "çıkıştılar". Nadya öfkelenerek bunu Stalin'e yazdı. Molotovlar'ın tutumu ve Nadya'nın pek hoş olmayan duyguları Stalin'i rahatsız etti:

"Molotov'a söyle, yanılıyor. Ancak benim neyle uğraştığımı bilmeyen birileri seni kınayabilir ve benim hakkımda endişelenmene yol açabilir." Daha sonra Nadya vaftiz babasından, Stalin'in dönüşünü Ekim'e ertelediğini işitti. Stalin hemen bir açıklamada bulundu. Düşmanlarını şaşırtmak için Yenukidze'ye yalan söylemişti:

"Tatka, gizlilikle ilgili nedenlerden ötürü bu söylentiyi yaydım. Sadece Tatka, Molotov ve Sergo geliş tarihimi biliyor."

Molotov ve Sergo'ya yakın olan Stalin, Sağcılar'a sempati duyan en yakın arkadaşlarından birine, Nadya'nın vaftiz babası "Abel Amca"ya (Yenukidze) artık güvenmiyordu. O sırada 53 yaşında, yani Stalin'den iki yaş büyük olan, "Tonton" takma adlı bu kıdemli komplocu, Koba'yı ve Alliluyevler'i yüzyılın başından beri tanıyordu. Kendisi de Tiflis Papaz Okulu'ndan mezun olan Yenukidze, 1904'te Batum'da gizli bir matbaa kurmuştu. Asla hırslı biri olmamıştı ve Politbüro'ya kendi isteği dışında getirildiği söyleniyordu. Fakat Yenukidze herkesin dostuydu. Yenilgiye uğrayan muhaliflere karşı hiçbir kin duygusu taşımıyor, tam aksine, eski arkadaşlarına yardım etmek istiyordu. Zevk ve sefa düşkünü, rahat tavırlı bu Gürcü, askeriye ve parti içinde, ayrıca Kafkasya'da çok iyi ilişkilere sahipti. Bolşevizm'in iç dünyasında yaşanan aşk ilişkilerinin canlı bir örneği gibiydi. Evlenmeden önce Ekaterina Voroşilova'yla bir aşk macerası yaşamıştı. Ancak Stalin, Yenukidze'yle ahbaplık etmekten hâlâ hoşlanıyordu: "Selam, Abel! Hangi şeytan seni Moskova'da tutuyor? Soçi'ye gelsene..."

Bu arada Stalin, Başbakan Rikov'a taktı. Rikov öyle bir içiyordu ki, Kremlin çevrelerinde votkaya artık "Rikovka" deniyordu.

Stalin, 2 Eylül günü Molotov'a şunları yazdı: "Rikov (onlara kesinlikle yardım ediyor) ve Kalinin için ne yapacağız? Kalinin'in günaha girdiği kuşku götürmez... Kalinin'e bu tip alçaklara bir daha asla bulaşmamasını öğretmek için MK bilgilendirilmeli."

Kalinin bağışlandı. Fakat yapılan uyarı gayet açıktı. Bir daha asla Stalin'e karşı çıkmadı, hep siyasal bir kılıf, onun her türlü zorbalığının korkak onaylayıcısı oldu. Ancak Stalin Baba Kalinin'i hep sevdi ve onun Soçi'de verdiği partilere katılan güzel kızlardan hoşlandı. Onun "yakışıklı" cazibesiyle kazandığı başarı, kısa süre içinde Moskova'daki yarı-hoşgörülü, yarı-kıskanç Nadya'nın kulağına kadar geldi.

"Genç ve güzel bir kadından işittiğime göre," diye yazdı, "Kalinin'in verdiği akşam yemeğinde çok yakışıklı, dikkati çekecek derecede neşeliymişsin ve insanlar oradaki muhteşem varlığından biraz çekinseler de herkesi güldürmüşsün."

13 Eylül günü Stalin, Molotov'a, "Devletimizin zirvesi müthiş bir hastalığa yakalanmış," diye yazdı. "Önlemler almak gerekiyor. Fakat nasıl? Moskova'ya döndüğümde seninle konuşacağım..." Bu düşüncesini Politbüro'nun diğer üyelerine de aktardı. Stalin'in Rikov'un yerine geçmesini önerdiler.

"Sevgili Koba," diye yazdı Voroşilov. "Mikoyan, Kaganoviç, Kuybişev ve ben, en iyi sonucun Sovnarkom liderliğini birleştirmek ve seni, tam da istediğin gibi tam yetkili lider olarak onun başına atamak olacağını düşünüyoruz. Durum 1918-1921'deki gibi değil, fakat Lenin Sovnarkom'a liderlik etmişti." Kaganoviç, Stalin'in bunu yapmak zorunda olduğunu ısrarla belirtiyordu. Sergo öneriyi kabul etti. Mikoyan da şunları yazdı: Ukrayna'da, "geçen yılın bütün mahsulünü imha ettiler... çok tehlikeli... Bugünlerde, İlyiç'in [Lenin'in] dönemindeki gibi tek bir liderin güçlü liderliğine ihtiyacımız var. En iyisi, senin Başkanlık adayı olmandır... İnsanlar ülkeyi kimin yönettiğini bilmiyorlar."

Ancak o zamana kadar hiç kimse hem Genel Sekreterlik hem de Başbakanlık görevini üstlenmemişti. Ayrıca, bir yabancı[1], bir Gürcü, resmen ülkeye önderlik edebilir miydi? Bu nedenle Kaganoviç, Stalin'in adayını, Molotov'u destekledi.

Stalin de Molotov'a, "Rikov'un yerine geçmelisin," dedi.

21 Ekim günü Stalin yeni ihanetleri açığa çıkardı: Yedek Politbüro üyesi Sergey Sirtsov ve adamlarından biri Stalin'e karşı komplo hazırlamakla suçlandı. Suçlamak, Bolşevik ritüelin gündelik bir parçası ve bir görevdi artık. Stalin'in dosyaları bu türden mektuplarla doluydu. Sirtsov Merkez Komite'ye çağırıldı. Sorgu sırasında, Transkafkasya Parti Birinci Sekreteri, Stalin ve Sergo'nun eski arkadaşları Beso Lominadze'yi de işe karıştırdı. Lominadze, gizli toplantılar yapıldığını kabul etti ve kendisinin sadece Stalin'in Lenin'le kıyaslanmasını onaylamadığını öne sürdü. Stalin, her zamanki gibi melodramatik bir tepki gösterdi:

"Hayal edilemez bir rezillik... Bir darbe düzenlediler, Politbüro'nun kendisiymiş gibi davrandılar ve en sığ sulara çakıldılar..." Bu çıkışın ardından Stalin, Molotov'a sordu: "Sence ne yapmak gerekir?"

Sergo onların partiden ihraç edilmesini istedi, fakat Tuhaçevskiy'le ilgili son-

1 Lenin, 1917'den 1924'e kadar Başbakan (Sovnarkom Başkanı) olarak ülkeyi yönetmişti. Onun ölümünden sonra, doğal ardılı Kamenev, Rus değil Yahudi olduğu için bu göreve gelememiş, Lenin'in yerini Rikov almıştı.

dajlarından ders çıkaran ve henüz yeterince güçlü bir konumda olmayan Stalin onların sadece Merkez Komitesi'nden çıkarılmalarını sağladı. Burada küçük fakat önemli bir dipnot vardır: Sergo Ordjonikidze, bütün mektuplarını MK'ye teslim etmeyerek dostu Lominadze'yi korudu. Doğruca Stalin'e gitti ve mektupları özel olarak ona teslim etti. Stalin çok şaşırdı. Neden mektupları MK'ye vermemişti? "Çünkü ona söz verdim," dedi Sergo.

"Bunu nasıl yaparsın?" diye karşılık verdi, Stalin. Daha sonra, Sergo'nun bir Bolşevik gibi değil, "bir prens gibi" davrandığını söyledi. "Sırrına ortak olmak istemediğimi söyledim ona..." Bu ayrıntı, daha sonra büyük bir önem kazanacaktı.

19 Aralık günü, Stalin'in muhaliflerine karşı kazandığı zaferleri pekiştirmek için bir Plenum toplantısı yapıldı. Plenumlar'da her türlü yetkiye sahip Merkez Komitesi hazır bulunuyordu. Stalin bu ortamı eski Atina'daki en yüksek yasama meclisiyle kıyaslardı. Toplantılar, Büyük Kremlin Sarayı'ndaki, kasvetli bir Püriten kilisesini andıran koyu ahşap panelleri ve sıraları olan, bu iş için dönüştürülmüş dev salonda yapılırdı. Burası, cumhuriyetlerin ve kentlerin Birinci Sekreterleri olarak ülkenin uzak köşelerini yöneten bölge genel valilerinin ve merkezi yöneticilerin, tıpkı bir ortaçağ Baronlar Konseyi gibi toplandıkları bir yerdi. "Doğru!" ya da "Canavarlar!" gibi bağırışlarla ya da kahkahalarla kesilen kötü bir evanjelik koroyu andıran toplantılardı bunlar. Bu seferki, eski Bolşevik entelektüel tez ve ince espri geleneğinin hâlâ etkili olduğu son Plenumlar'dan biriydi. Voroşilov ve Kaganoviç, Buharin'le çatıştılar. Bağlı olduğu Sağcılar yenilgiye uğradıktan sonra Buharin, Stalin'in çizgisini destekliyormuş gibi davranıyordu.

"En tehlikeli Sağcı sapmayı ezmekte haklıyız," dedi, Buharin.

"Ve bu sapmanın bulaştıklarını da," diye bağırdı Voroşilov.

"Eğer onların fiziksel olarak yok edilmelerinden söz ediyorsan, bu işi kan dökmeye meraklı ... olan yoldaşlara bırakırız." Kahkahalar yükseldi, fakat yapılan şakalar giderek tekin olmayan bir anlam kazanıyordu. İç çevreye fiziksel olarak dokunulması henüz düşünülemezdi, ancak Kaganoviç muhalefet konusunda daha katı olması için Stalin'e baskı yaparken, Voroşilov, "Başsavcılığın çok aktif bir organ olması gerekir..." talebinde bulunuyordu.

Plenum, Rikov'u başbakanlıktan aldı ve yerine Molotov'u geçirdi.[1] Sergo, Politbüro'ya girdi ve bütün Beş Yıllık Plan'ı yöneten sanayi devi Yüksek Ekonomik Konsey'in sorumluluğunu aldı. Yeni terfiler ve Plan'ı dört yıl içinde tamamlamak için yapılan büyük hamle, bu güçlü adamlar arasında hararetli tartışmalara yol açıyordu. Hepsi kendi komiserliklerini ve taraftarlarını savunuyorlardı. Görev yerleri değiştiğinde, genellikle kendilerini bağlı hissettikleri kişiler de değişmiş oluyordu.

1 Stalin bu gelişmeyi, o sırada İtalya'da bulunan romancı Maksim Gorki'ye gururla anlattı: "Cesur, zeki, gayet modern bir lider. Gerçek adı, Skriyabin." (Her zaman entelektüel bir snob olan Stalin, aralarında hiçbir yakınlık olmamasına rağmen Molotov'un ünlü kompozitörle bir yakınlığı olduğunu ima ederek Gorki'yi etkilemeye mi çalışıyordu?)

Denetim Komisyonu Başkanı olarak Sergo, sanayi alanında faaliyet gösteren sabotajcılara ve bozgunculara karşı yürütülen kampanyaya destek vermişti. Fakat Sanayi'nin sorumluluğunu üstlendiği an, kendi uzmanlarını savunmaya başladı. Sergo, kendisine ayrılan bütçe konusunda Molotov'la sürekli atışıyordu. Onu "pek sevmiyordu". Radikal bir grup yoktu: Sadece bazıları farklı zamanlarda daha uç noktalarda yer alıyordu. Terörün baş örgütleyicisi Stalin, kendi dolambaçlı devrim yolunu izliyordu.

Stalin tartışmalara o kadar kötü hakemlik ediyordu ki, Kuybişev, Sergo ve Mikoyan kendi konumlarını savunarak istifa tehdidinde bulundular. "Sevgili Stalin," diye yazdı Mikoyan, soğuk bir tavırla, "yolladığın iki telgraf bende öyle büyük bir hayal kırıklığı yarattı ki, iki gündür çalışamıyorum. MK'ye ve sana sadakatsizlik suçlaması dışında ... her türlü eleştiriyi kabul edebilirim... Senin kişisel desteğin olmazsa, Narkom İkmal ve Ticaret olarak çalışamam... Yeni bir aday bulman ve bana da başka bir iş vermen daha iyi olur..." Stalin, Mikoyan'dan özür diledi ve diğerlerinden de sık sık özür dilemek zorunda kaldı. Diktatörler özür dileme ihtiyacı duymazlar. Bu arada Andreyev disiplin işlerine bakan Denetim Komisyonu'nun başına geçmek üzere Rostov'dan dönerken, o sırada 37 yaşında olan Kaganoviç, Stalin'in yardımcısı ve yönetici triumviranın bir üyesi olarak, Genel Sekreter'in ve Başbakan Molotov'un yanında yer aldı.

* * *

"Küstah ve erkeksi," uzun boylu, güçlü, siyah saçlı, uzun kirpikleri ve "güzel kahverengi gözleri" olan Lazar Moiseviç Kaganoviç çalışkanlığıyla tanınmıştı. Kehribar tespihini ya da anahtarlık zincirini elinden düşürmezdi. Asgari bir ilk öğrenim gördükten sonra ayakkabıcı olarak yetişmişti. Karşılaştığı bir adamın önce çizmelerine bakardı. Çizmelerin yapımında sergilenen zanaatkârlıktan etkilenmesi halinde, karşısındakini çizmelerini çıkarmaya zorlar ve onları masasının üzerine koyup hayranlıkla incelerdi. Aynı masanın üzerinde, işçilerin minnettarlıklarını göstermek için ona hediye ettikleri özel olarak imal edilmiş bir ayakkabı imalat seti bulunurdu.

Maço ve modern yönetici modeline tam olarak uyan Kaganoviç arkadaşı Sergo gibi arada bir öfke nöbetleri geçirirdi. Kendini en çok çekici eline aldığı zaman mutlu hisseden bu adam, sık sık astlarına vurur ya da onları yakalarından tutup sarsardı. Ancak siyasi bakımdan gayet ihtiyatlı, "hızlı ve zeki" idi. Ağır kanlı Molotov'la sürekli çatışırdı. Molotov onu, "kaba, sert ve çok tutucu, çok enerjik, teoriden ... pek anlamayan iyi bir örgütçü," fakat "Stalin'e en bağlı lider" olarak görürdü. Belirgin Yahudi aksanına rağmen, Sergo onun içlerindeki en iyi hatip olduğuna inanıyordu. "Kendisini dinleyenleri gerçekten etkilerdi." Bu coşkulu yönetici öylesine sert ve baskıcıydı ki, ona "Lokomotif" adını uygun görmüşlerdi. Molotov'a

göre, Kaganoviç "nasıl baskı yapılacağını bilmekle kalmazdı, kendisi de tam bir kavgacıydı." "Kendisine verilen her işi yapabilirdi," der Huruşov. "MK onun eline bir balta verse, bir kasırgayı bile doğrardı." Fakat bunu yaparken, "çürümüş ağaçlarla birlikte sağlıklı ağaçları" da yok ederdi. Stalin ona "Demir Lazar" derdi.

1893 yılının Kasım ayında Ukrayna-Belarusya sınırındaki ücra Kabana köyünde, bir kulübede, hepsi tek bir odada yatan beş erkek ve bir kız çocuklu yoksul bir Ortodoks Yahudi ailesinin içinde en son çocuk olarak dünyaya gelen Lazar, erkek kardeşiyle birlikte 1911 yılında partiye katıldı ve Ukrayna'da "Koşeroviç" gibi tuhaf bir takma isimle ajitasyon faaliyetlerinde bulundu.

Yükselen bir lider olarak Lenin'in dikkatini çekti. Göründüğünden çok daha etkileyiciydi. Dev kitaplığında sürekli okuyan, Çarlık dönemi tarih ders kitaplarıyla (bu arada Balzac ve Dickens romanlarıyla) kendi öğrenimini gerçekleştiren bu "işçi-entelektüel", parti devletini askerileştirme faaliyetlerinin arkasındaki beyindi. 1918'de, henüz 24 yaşındayken Nijni Novgorod'u yönetiyor ve dehşet saçıyordu. 1919'da askeri "Merkezi" disiplini sağlayacak katı bir diktatörlüğün kurulmasını talep etti. 1924'te açık fakat fanatik bir metin yazdı. Aslında, Stalinizm haline gelen şeyin mekanizmasını tasarlayan kişi oydu. "Demir Lazar" MK'nin tayinler bölümünü yönettikten sonra, Orta Asya'yı, 1925'te ise Ukrayna'yı yönetmeye gönderildi. 1928'de döndü ve 1930'da toplanan XVI. Kongre'de tam üye olarak Politbüro'ya katıldı.

Kaganoviç ve eşi Marya gizli bir görev sırasında romantik biçimde tanıştılar. Görevleri, bu genç Bolşevikler'in evliymiş gibi davranmalarını gerektiriyordu. Bu rolü oynamakta hiç zorluk çekmediler, çünkü birbirlerine âşık olmuşlardı ve evlendiler. Birlikte öyle mutlu oldular ki, Politbüro limuzinlerinde hep el ele otururlardı. Kızlarını ve evlatlık oğullarını, tam da Yahudi bir ailesine yakışacak şekilde, sevgiyle büyüttüler. Mizah duygusuna sahip, duygusal Lazar, kayak yapan ve at binen bir sporcuydu, fakat aynı zamanda, kendisini her durumda korumasını sağlayan tam bir ödlek içgüdüsüne sahipti. Bir Yahudi olarak Kaganoviç kırılganlığının farkındaydı ve Stalin de yoldaşını anti-Semitizm'den koruma konusunda aynı ölçüde duyarlıydı.

Zubalovo'da verilen bir akşam yemeğinde söylediği şu sözlere bakılırsa, Kaganoviç ilk gerçek Stalinst idi: "Herkes Lenin'den ve Leninizm'den söz edip duruyor, fakat Lenin gideli çok oldu... Yaşasın Stalinizm!"

Stalin alttan alarak, "Bunu söylemeye nasıl cesaret ediyorsun?" diye sordu. "Lenin yüksek bir kuledir, Stalin ise bir küçük parmak." Fakat Kaganoviç, Stalin'e, Sergo ya da Mikoyan'dan çok daha saygılı davranmayı sürdürdü. Molotov'un, küçümseyerek dediği gibi, o "% 200 Stalinist" idi. *Vojd*'a öylesine hayrandı ki, "Stalin'e gittiğim zaman," derdi, "tek bir şeyi bile unutmamaya çalışırım! Hep endişeliyimdir. Gerekli bütün belgeleri önceden çantama yerleştiririm ve tıpkı bir okul çocuğu gibi ceplerimi kopya notlarıyla doldururum, çünkü Stalin'in ne soracağını kimse bilemez." Stalin, Kaganoviç'in öğrenci saygısına, ona imlâ ve noktalama işaretlerini öğreterek karşılık verdi. Bu âdetini güçlü olduğu dönemlerde de sürdürdü. 1931

yılında Kaganoviç, "Mektubunuzu bir kez daha okudum," diye yazdı Stalin'e, "ve anladım ki, noktalama işaretlerine hâkim olma talimatınızı yerine getirmemişim. Çalışmaya başladım, fakat konuya tam olarak hâkim olamadım, fakat üzerimdeki iş yüküne rağmen bu çalışmayı sürdürebilirim. Sonraki mektuplarda, nokta ve virgülleri uygun yerlere koymaya çalışacağım." Stalin'i, Rusya'nın "Robespierre"i olarak görüyor ve ona saygı duyuyor, diğerlerinin aksine ona "sen" diye hitap etmeyi reddediyordu: "Lenin'e 'sen' diyor muydunuz?"

Gaddarlığı, noktalama işaretlerinden daha önemliydi. Daha yakın zamanda, Kuzey Kafkasya'dan batı Sibirya'ya kadar bütün köylü ayaklanmalarını ezmişti. Demir Lazar, Moskova şefi olarak Molotov'un yerine geçip, Stalin'inkine yakın bir kahramanlık mertebesi edindiğinde, tarihi binaları coşkuyla dinamitleyerek, vandal yöntemleriyle bir Bolşevik metropol yaratmaya başladı.

1931 yazında kırsal kesimde başlayan şiddetli bir kıtlık, açlık felaketine dönüşmek üzereydi. Politbüro Temmuz ayı ortalarında sanayi alanında çalışan uzmanlara karşı başlattığı kampanyayı yumuşatırken, kırsal mücadele devam ediyordu. GPU ve kentlerden sevk edilen 180.000 Parti emekçisi, köylerin direncini kırmak için, silah ve linç çetelerinin yanı sıra, Gulag kamp sistemini kullandı. İki milyondan fazla insan Sibirya ya da Kazakistan'a sürüldü; 1930'da Gulaglar'da, köle konumunda 179.000 kişi vardı; bu sayı 1935'te neredeyse bir milyona ulaştı. Terör ve zorunlu emek Politbüro faaliyetinin özü haline geldi. Stalin kalın bir mavi kalemle, bir kâğıdın üzerine şunları karaladı:

1. Tutuklamaları kim yapabilir?

2. Sanayi fabrikalarımızdaki eski Beyaz ordu askerleri ne olacak?

3. Cezaevlerindeki mahkûmlar tahliye edilmelidir [kulaklara yer açılması için onların daha hızlı cezalandırılmalarını istiyordu.]

4. Tutuklanan farklı gruplara ne yapılacak?

5. Azami ... Sürgünler. Ukrayna, 145.000. K. Kafkasya, 71.000. Aşağı Volga, 50.000 (çok!), Belarusya, 42.000 ... Batı Sibirya, 50.000, Doğu Sibirya, 30.000...

Giderek toplam sürgün sayısını 418.000 olarak hesaplar. Bu arada, koca bir imparatorluğu yönetmesine rağmen, bir köy bakkalı gibi, tahıl ve ekmek miktarını bulmak için kâğıt parçalarının üzerine elle toplama işlemleri yapar.[1]

* * *

Aşağı yukarı aynı sıralarda Stalin, "Hadi şehirden çıkalım," diye bir not yazdı. Voroşilov, yanıtını aynı notun üzerine karaladı:

"Koba, Kalmikov'la beş dakika ... görüşebilir misin?"

1 Kariyeri boyunca Stalin, saray mücevherlerini, Sovyet altın rezervini ve 1941'de Moskova Savaşı sırasında elindeki tank sayısını hep kişisel not defterine kendi el yazısıyla kaydetti. Genellikle zorunlu emekle sağlanan altın üretimine özel bir ilgi duyuyordu.

"Görüşebilirim," diye yazdı, Stalin. "Şehirden çıkalım. O da bizimle gelsin." Kırsal kesimdeki imha savaşı yöneticilerin arada bir kır evlerine çekilmelerini asla engellemiyordu. Devrimden hemen sonra her birine birer daça tahsis edilmişti. Gerçek iktidar sık sık buralara taşınıyordu.

Bu kırsal hayatın merkezinde, Moskova'ya 35 km. uzaklıkta, Usovo yakınlarındaki Zubalovo yer alıyordu. Stalin'in ve diğer birkaç yöneticinin daçaları buradaydı. Devrimden önce Zubalov adında Bakülü bir petrol zengini, biri kendisi diğeri oğlu için, duvarlarla çevrili iki malikâne inşa ettirmişti. Dört ev bir aradaydı. Bunlar, Alman tasarımlı, eğik damlı daçalardı. Mikoyanlar, Zubalovo İki'deki Büyük Ev'i, Polonyalı bir Komünist olan bir Kızıl Ordu komutanı ve Pavel Alliluyev'le paylaşıyorlardı. Voroşilov ve diğer komutanlar Küçük Ev'de kalıyorlardı. Eşleri ve çocukları sürekli birbirlerini ziyaret ederlerdi. Devrim'in geniş ailesi Çehov'un oyunlarındakini andıran bir yaz geçiriyordu.

Stalin'in Zubalovo Bir'i, çocuklar için sihirli bir dünya idi. "Gerçekten özgür bir hayattı," diye hatırlar Artyom. Svetlana, o günleri düşünürken, "ne büyük bir mutluluktu," der. Anne babalar üst, çocuklar ise alt katlarda yaşıyorlardı. Bahçeler, "güneşli ve bereketliydi," diye yazar, Svetlana. Stalin çok hevesli bir bahçıvan olsa da, esas olarak gül yetiştirmeyi, onları özenle büyütüp budamayı tercih ederdi. Onu, küçük çocuklarını ellerinden tutmuş bahçede gezdirirken gösteren fotoğraflar vardır. Evde bir kütüphane, bir bilardo salonu, bir Rus hamamı vardı. Daha sonra bunlara bir de sinema eklendi. Svetlana, ineklerden süt sağdıkları, kazları, tavukları ve beç tavuklarını, kedileri ve beyaz tavşanları besledikleri çiftliğiyle, sebze ve meyve bahçeleriyle o "mutlu ve korunaklı hayat"ı çok seviyordu. "Dev beyaz leylaklarımız, koyu mor leylaklarımız, annemin çok sevdiği yaseminlerimiz vardı. Kokulu limonlardan, mis gibi kokan limonatalar yapıp içerdik. Dadıyla ormanda yürürdük. Çilek, kara dut ve kiraz toplardık."

Artyom, "Stalin'in evi hep dostlarıyla dolup taşardı," diye hatırlar. Nadya'nın anne ve babası, Sergey ve Olga, artık ayrı olmalarına rağmen, hep oradaydılar. Evin ayrı bölümlerinde kalıyorlar, fakat yemek masasında bir araya geliyorlardı. Sergey evde bir şeyleri onarmaktan hoşlanırken, Olga, Svetlana'nın anlattıklarına göre, "baş hanım rollerine bürünür ve annemin asla yapmadığı tarzda kendisini yüksek bir konuma yerleştirmekten hoşlanırdı."

Nadya, aşırıya kaçmadığında tamamen masum olan Voroşilov'la ve Kaganoviç'le tenis oynardı. Kaganoviç çizmelerini ve ceketini tenis oynarken çıkarmazdı. Mikoyan, Voroşilov ve Budyonni[1] süvari birliğinden getirdikleri atlara binerlerdi. Kaga-

1 Kızıl Ordu'nun Süvari Müfettişi, Kazak Don'da dünyaya gelen Semyon Budyonni Birinci Dünya Savaşı'nda en yüksek nişan olan St. George Süvarisi şeridiyle ödüllendirilen, Çarlık Ağır Süvari Birliği'nde görevli eski bir çavuş idi. Önce Çar'a, daha sonra Devrim'e ve hayatının geri kalan bölümünde de özel olarak Stalin'e hizmet etti. İlk kez Çaritsin'de, Voroşilov'un Onuncu Ordu'sunda görev yaparken tanındı ve zamanla Birinci Süvari Or-

noviç ve Mikoyan kışın kayak yaparlardı. Molotov bir köylü sabanını çeken yaşlı bir at gibi kızının bindiği kızağı çekerdi. Voroşilov ve Sergo hevesli avcılardı. Stalin bilardo oynamayı tercih ederdi. Andreyevler kaya tırmanışı yaparlar ve bunun Bolşevikler'e en yakışan spor olduğunu düşünürlerdi. Buharin, 1930'da bile eşi ve kızıyla sık sık Zubalovo'ya gelirdi. Bu gelişlerinde, özel hayvanat bahçesinden bazı hayvanları da beraberinde getirirdi. Buharin'in evcil tilkileri ortalıkta dolaşırdı. Nadya, "Buharçik"e çok yakındı. Birlikte yürüyüşe çıkarlardı. Yenukidze de bu geniş ailenin bir üyesiydi. Fakat her zaman yapılması gereken pek çok iş vardı.

* * *

Çocuklarla daha çok korumalar ve sekreterler ilgilenirdi. Korumalar ailenin bir parçasıydı. Muhafız Yönetimi'nin şefi Pauker ve Stalin'in özel koruması Nikolay Vlasik de her zaman oradaydılar. "Pauker çok eğlenceliydi," der, Stalin'in yeğeni Kira Alliluyeva. "Bütün Yahudiler gibi, çocukları severdi ve kendisini fazla önemsemezdi, fakat Vlasik bir hindi gibi kabararak ortalıkta dolaşırdı."

Otuz altı yaşında olan Karl Pauker çocukların en sevdiği kişiydi ve Stalin için de önemliydi. O sırada Çeka'nın kozmopolit kültürünün bir simgesi olan bu Yahudi kökenli Macar, Avusturya-Macaristan Ordusu'na yazılmadan önce Budapeşte Operası'nda kuaförd ü. 1916'da Ruslar tarafından esir alınınca Bolşevizm'i benimsedi. Yetenekli bir aktördü. Çeşitli aksanları, özellikle Yahudi aksanını taklit ederek Stalin'i eğlendirirdi. Herkesin alay konusu olan bir korseyle göbeğini gizleyen, patavatsız, kel, parfüm kokan, kırmızı dudaklı, çocuksu ağızlı bu gösteri adamı, süslü OGPU üniformalarını sever ve topukları 4 cm. uzunluğunda çizmeler giyerdi. Zaman zaman kuaförlük mesleğine döner, bir uşak gibi Stalin'i tıraş eder ve onun çiçek bozuğu yüzüne talk pudrası sürerdi. Güzel yemeklerden, Politbüro'ya ayrılmış arabalardan ve yeni ürünlerden hoşlanan Pauker önemli kişilerin özel hayatlarına ilişkin sırları bilirdi. Ayrıca, Kalinin, Voroşilov ve Stalin'e kadın bulduğu söylenirdi.

Pauker, Stalin'in hediyesi olan Cadillac'ıyla çocuklara fiyaka yapardı. 1936'da Stalin'in Noel ağacının geri dönüşünü resmen karara bağlamasından çok önce, Pauker Noel Baba kılığına girer, Kremlin çevresine hediyeler dağıtır ve çocuklar için verilen Noel partilerini yönetirdi. Noel Baba kılığında gizli polisler bu tuhaf dünyanın bir sembolüdür.

Her zaman el altında bulunan bir diğer şahsiyet, Stalin'in özel işlerini gören, 39 yaşındaki Aleksander Poskrebişev idi. En son resmi raporları dağıtarak Zubalovo

---

dusu Komutanı olarak dünya çapında ün kazandı. Babel, Kazaklar'ın acımasızlığını, şiirselliğini, maşizmini ve Budyonni'nin suskun merhametsizliğini (ve "parlak dişleri"ni) anlattığı *Red Cavalry* [Kızıl Süvariler] hikâyelerini yayınladığında, bu dehşet verici komutan başarısız bir girişimle Kazaklar'ı ezmeye çalışıyordu. Asla Politbüro'ya yükselemeyen Budyonni savaşa kadar Stalin'in yakın çevresinde yer aldı ve süvari sınıfına gönülden bağlı olmasına rağmen, askeri bilgisini modern ölçülere uygun biçimde geliştirmeye çalıştı.

bahçesinde dolaşırdı. Urallar'da yaşayan bir çizme imalatçısının oğlu olan bu ufak tefek, kel kafalı, kalan saçları kızılımsı adam, hasta bakıcı olarak eğitim görmüş, çalıştığı hastanede Bolşevik toplantıları düzenlemişti. Bir keresinde Stalin onu MK'de çalışırken görmüş, "Korkunç görünüyorsun," demişti. "İnsanların ödünü patlatacaksın." Bu "dar omuzlu cüce", "korkunç derecede çirkindi." "Bir maymun"u andırırdı. Fakat "müthiş bir hafıza"ya sahipti ve "işinde çok titiz" idi. Onun Özel Daire'si, Stalin'in iktidar mekanizmasının merkezi gibiydi. Poskrebişev, Politbüro toplantılarının hazırlık çalışmalarını yürütür ve toplantılarda hazır bulunurdu.

Stalin, gücünü artırdığında, himayesine aldığı bu adamın ayrı bir kata yerleşmesini sağladı. Onun neredeyse bütün işlerini Poskrebişev yapıyordu. Stalin, ona yazdığı tipik notlardan birinde, "ONLARA DERHAL YARDIMCI OLMANI istiyorum senden," diyordu. "Bu isteği derhal ve tam olarak yerine getirdiğini bana mektupla bildir." Stalin'in Poskrebişev'le yazışmaları günümüze kadar arşivlerde kapalı kaldı. Bu yazışmalarda, Stalin'in sekreterini azarladığını görüyoruz. "Almanca değil, İngilizce gazeteleri alıyorum ... neden? Böyle bir hatayı nasıl yaparsın? Bürokratizm mi yoksa? Selamlar. J. Stalin." Zaman zaman gözden düştüğü de oluyordu. 1936'da Stalin'in yapılacak işler listesinde şu şekilde yer aldı: "1. Poskrebişev ve arkadaşları bağışlanacak."

Bu Quasimodo'nun, hüzünlü, karman çorman yüzü liderin ilgi derecesini gösteren bir rüzgâr gülü gibiydi. Lider dostça davranıyorsa, onun gözüne girmiş demekti. Gözüne giremediği zamanlarda, Stalin ona fısıltıyla, "Bugün çattın belaya," diye söylenirdi. İşin ehli olanlar, Stalin'e yazdıkları mektupları okumasının en emin yolunun Aleksander Nikolayeviç'ten geçtiğini gayet iyi biliyorlardı. Stalin, çalışma ortamında ona Yoldaş diye hitap ederdi, fakat evdeyken, o sadece "Saşa" ya da "Şef" idi.

Poskrebişev yarı-soytarı, yarı-canavardı, fakat daha sonraları Stalin'in elinde çok büyük acılar çekti. Kızı Natalya'ya bakılırsa, kendisi tıp okumak isterdi, fakat Stalin onun iktisat öğrenimi görmesini sağladı. Fakat sonunda, bu yarı-eğitimli hastabakıcı, Stalin'e tıbbi bakım sağlayan tek kişi oldu.

* * *

Stalin, sabahları geç kalkardı, 11 civarında; kahvaltı eder, gün boyunca kâğıtların arasına gömülüp çalışırdı. Yanında tomarla gazete taşır, evrak çantası kullanmazdı. O uyurken, çevredeki anne babaları bir endişe sarar, çocuklardan sessiz olmaları istenirdi.

Günün baş yemeği saat 15-16'da verilir; bütün aile ve elbette Politbüro'nun yarısı, eşleriyle birlikte masanın çevresinde yerini alırdı. Misafir varsa, Stalin Gürcü ev sahibini oynardı. Misafirlerini, "Asyatik tarzda, büyük bir incelikle ağırlardı," diye hatırlar, yeğeni Leonid Redens. "Çocuklara karşı çok nazikti." Stalin'in çocuk-

ları birileriyle oynamak istediklerinde, bu kişiler Alliluyev ailesinden kuzenleri, Pavel'in çocukları, Kira, Saşa, Sergey ve Anna Redens'in daha küçük oğulları olurdu. Sonra, Bolşevik aileden çocuklar vardı: Mikoyan'ın, Stalin'in Mikoyançikler dediği çok sevilen oğulları, hemen yandaki odadan koşup gelirlerdi.

Çocuklar hep birlikteydiler, fakat Svetlana'ya göre çok fazla erkek vardı. Kızların sayısı, birlikte oynamak için yeterli değildi. Erkek kardeşi Vasili onu itip kakar, daha sonra itiraf edeceği gibi, rahatsız edici cinsel öyküler anlatırdı. "Stalin, Svetlana'ya karşı sevgi doluydu, fakat oğlanlardan pek hoşlanmazdı," diye hatırlar, Kira. Stalin, Svetlana'nın mükemmel ikinci kişiliği olan Lelka adında hayali bir kız icat etmişti. Zayıf Vasili başlı başına bir sorundu. Nadya bunu anlıyor ve ona daha fazla özen gösteriyordu. Fakat Bolşevik ana babalar kendi çocuklarını büyütmüyorlardı. Onları büyütenler dadılar ve özel öğretmenlerdi. "Victoria çağında aristokrat bir aile gibiydi," der Svetlana. "Diğerleri de öyleydi, Kaganoviçler, Molotovlar, Voroşilovlar... Fakat bu yüksek çevredeki kadınların hepsi çalışıyordu. Bu yüzden annem beni ne giydirir ne de beslerdi. Bana fiziksel bir şefkat gösterdiğini hatırlamıyorum, fakat ağabeyime çok düşkündü. Beni kesinlikle severdi, bunu söyleyebilirim, fakat tam bir disiplinciydi." Svetlana bir masa örtüsünü kestiğinde, annesi onun kıçına bir şaplak atmıştı.

Stalin "coşkun Gürcü şefkati"yle Svetlana'yı öper ve ona sarılırdı. Fakat Svetlana, daha sonraları, bundan pek hoşlanmadığını söyledi: "tütün kokardı ve bıyıkları çok sertti." Sevgisini kazanmakta zorlandığı annesi ise, daha sonraları, onun gözünde bir azize olacaktı.

* * *

Leninist bir "yeni insan" yaratmanın mümkün olduğuna inanan Bolşevikler, eğitime çok önem verirlerdi.[1] Liderler, fazla öğrenim görmemiş, kendini yetiştirmiş kişilerdi. Fakat öğrenimleri asla sona ermezdi. Bu nedenle çocuklarının da çok fazla çalışmalarını, ana babalarından daha kültürlü olmalarını isterlerdi. Çocuklar, özel öğretmenlerden aldıkları dersler sayesinde üç dil konuşurlardı. (Stalin'in ve Molotov'un çocukları aynı öğretmenden İngilizce ders alırlardı.)

Parti sadece aileden önce gelmekle kalmaz, aynı zamanda onun *üzerinde* yer alırdı. Lenin öldüğünde, Troçki "öksüz" kaldığını söylemişti ve Kaganoviç, henüz o dönemde bile Stalin için "babamız" derdi. Stalin, Buharin'e şu öğüdü verirdi: "Kişisel unsur ... beş para etmez. Biz bir aile çevresi ya da bir arkadaş topluluğu değiliz.

1 Stalin'in eski sekreteri ve o sıralarda Pravda'nın editoryal yönetmeni Lev Mehlis yeni doğan oğlu Leonid için bir "Bolşevik günlük" tutuyordu. Bu günlükte, Komünizm'e olan fanatik inancını dile getiriyordu. O, "geleceğin insanı[nı], Yeni İnsan"ı yaratıyordu. Gururlu baba, 2 Ocak 1923 günü, bebek arabasına "kırmızı şeritli" bir Lenin resmini nasıl iliştirdiğini kaydeder: "Bebek resme sık sık bakıyor." Bebeği "mücadele" için eğitiyordu.

Biz, işçi sınıfının siyasi partisiyiz." Aile ilişkilerinde mesafeli olmaya çalışırlardı.[1] "Bir Bolşevik işini karısından daha çok sevmelidir," derdi Kirov. Mikoyanlar, birbiriyle yakın ilişki içinde bir Ermeni ailesiydi, fakat Anastas "sert, zor beğenen, hatta katı" bir babaydı. Bir Politbüro üyesi ve bir Bolşevik olduğunu asla unutmazdı. Oğlunu tokatlarken, şöyle bağırırdı:

"Mikoyan SEN değilsin, BEN'im!" Stephan Mikoyan'ın annesi Ashen "zaman zaman 'kendini unutur' ve bizi kucaklardı." Kremlin'de bir akşam yemeği sırasında Stalin, Yenukidze'ye şöyle dedi: "Gerçek bir Bolşevik, aile kurmamalıdır ve kuramaz, çünkü kendisini bütünüyle partiye adaması gerekir." Kıdemlilerden birinin dediği gibi, "Parti ile birey arasında bir seçim yapmak zorunda kaldığınızda, partiyi seçersiniz, çünkü partinin genel bir hedefi vardır; o, pek çok insanın iyiliğini ister, fakat bir kişi sadece bir kişidir."

Ancak Stalin çocuklara karşı çok hoşgörülü olabiliyordu. Onları limuzinine alır, malikânenin çevresinde gezmeye çıkardı. "Sanırım 'Stalin Amca' beni gerçekten severdi," der Artyom. "Ona saygı duyardım, fakat ondan korkmazdım. Karşısındakinin söylediklerini ilginç hale getirmeyi iyi bilirdi. Düşüncelerinizi hep bir yetişkinin düşünceleri gibi formüllendirirdi."

"Haydi yumurta tokuşturalım, bakalım hangisi önce kırılacak?" Haşlanmış yumurtalar masaya geldiğinde, yeğeni Leonid'e böyle derdi, Stalin. Çocukların dondurmalarının içine portakal kabuğu ya da şişe mantarı, çaylarının içine bisküvi atarak onlarla eğlenirdi. "Biz çocuklar bunu çok eğlenceli bulurduk," der Vladimir Redens.

Yetişkinlerin parmaklarını şaraba batırıp bebeklere emdirmesi ve biraz büyüdüklerinde çocuklara bardak içinde biraz şarap vermek Kafkas geleneğiydi. Stalin, Vasili'ye ve daha sonra Svetlana'ya sık sık bu şekilde şarap verirdi. Bu kadarcık şarap zararsız olabilir (gerçi Vasili sonunda alkolizmden öldü), fakat bu olay Nadya'yı fena halde kızdırıyordu. Bu konuda sürekli tartışırlardı. Nadya ya da kız kardeşi bunu yapmamasını söylediğinde, Stalin gülmeye başlardı:

"Bunun şifalı olduğunu bilmiyor musunuz?"

Bir keresinde Artyom, her zaman çok kuşkucu olan Stalin'in çok ciddiye alabileceği bir şey yaptı. "Liderler yemek salonunda çalışıyorlardı," der Artyom. Her zaman büfede duran çorba kâsesi çocuğun dikkatini çekti. Stalin, Molotov ve Voroşilov'un arkalarından emekleyerek ilerledi ve Stalin'in kesesinden aldığı tütünü çorbanın üzerine serpti. Sonra oturup çorbayı içmelerini bekledi. "Molotov ve Voroşilov çorbadan tattılar ve tütünü buldular. Stalin, bunu kimin yaptığını sordu. Ben yaptım, dedim."

---

1 Mesela Kirov, katledildiği sırada kız kardeşleriyle yirmi yıldır görüşmemiş, hatta onlara kendisinin kim olduğunu ve nerede olduğunu söyleme zahmetine bile katlanmamıştı. Kızlar, ünlü Kirov'un kardeşleri Kostrikov olduğunu ancak gazetelerde okudukları zaman anlamışlardı.

"Peki, tattın mı?" diye sordu, Stalin.

Artyom başını salladı.

"Nefis olmuş," dedi Stalin. "Şimdi sen de tatmalısın ve eğer beğenirsen, hemen Karolina Vasilevna'ya [Til, hizmetkâr] gidip bundan sonra her zaman çorbaya tütün koymasını söyleyebilirsin. Eğer beğenmezsen, bir daha bunu yapmamalısın."

Çocuklar siyasi bir ev halkının içinde yaşadıklarının farkındaydılar. "Her şeye mizahi açıdan ve ironiyle bakardık," der Leonid Redens. "Stalin bir komiseri görevinden aldığında, bunu eğlenceli bulurduk." Bu tür şeylerin komikliği fazla uzun sürmeyecekti.

Bu pastoral ortamda yaşayan insanlar, kırsal kesimde yaşanan ve asla dile getirilmeyen felaketlerin farkındaydı. Nadya'nın eniştesi Stanislas Redens GPU'nun Ukrayna şefiydi. Redens'ın kıtlığın merkezinde yapmakta olduğu görev, bilgi ve faaliyet bakımından tam bir gizliliği gerektiriyordu. Karısının, Nadya'ya Ukrayna trajedisinden söz ettiği kuşku götürmez. Bu trajedi kısa süre içinde sadece Stalin'in evliliğini değil, Bolşevik aileyi de zehirledi.

5

Tatiller ve Cehennem: Politbüro Deniz Kıyısında

1931 yılının sonunda, açlık tam bir felâkete dönüşürken, Stalin, Nadya ve liderlerin çoğu tatildeydi. Tatil işini çok ciddiye alırlardı. Aslında, en ağır kıtlık yıllarında bile, Stalin'in çevresindeki insanların kendi aralarındaki yazışmaların en az yüzde onu yaptıkları tatillerle ilgiliydi. (Diğer yüzde yirmisi ise sağlık durumlarıyla.) Bu tatil ortamları Stalin'in dikkatini çekmenin en iyi yoluydu. Kremlin'in karlı mazgallarından çok, o güneşli verandalarda nice kariyerler yapılır, nice entrikalar çevrilirdi.[1]

Bu tatillerin kararlaştırılmasında sabit bir ritüel vardı. Sorun, "Yoldaş Stalin'e bir haftalık tatil önerisi" şeklinde Politbüro'nun önüne gelirdi. Fakat, yirmili yılların sonunda tatil süreleri "yirmi gün"den, "doktor tavsiyesiyle" bir ya da iki aya kadar uzamaya başladı. Tarihler belirlendiğinde, Stalin'in sekreteri, Yagoda'ya "korumaların uygun biçimde düzenlenmesi için" talimat gönderirdi.

Liderler OGPU askerlerinin koruması altında özel trenlere binerler ve güneydeki Sovyet Rivierası'na doğru yola çıkarlardı. Politbüro'nun güneydeki daçaları ve sanatoryumları batıda Kırım'dan, doğuda Gürcistan'ın Borjomi kaplıcalarına kadar geniş bir alana yayılmıştı. Molotov, Kırım'ı, fakat Stalin, Soçi'den Abhazya'daki yarı-tropikal Suhumi ve Gagra şehirlerine kadar uzanan buğulu Karadeniz sahil şeridini tercih ederdi. Buraları tamamen devlet mülkiyetindeydi, fakat binaları kim denetliyorsa, tercihli kullanım hakkının ona ait olduğu kabul edilirdi.

Liderler, tatil sırasında birbirlerini ziyaret ederler, kimsenin tatilini berbat etmemek için önceden haber verip izin alırlardı. Doğal olarak hepsi Stalin'in çevresinde toplanma eğilimi gösterirdi. "Stalin, Muhalatka'ya [Kırım'da][2] gelmek istiyor, fakat

1 Bu uzun tatiller resmen Stalin'in çalışma arkadaşları tarafından önerilirdi. Arşivlerdeki kararnamelerde şu tip cümlelere rastlanır: "Ordjonikidze'nin önerisiyle" ya da "Yoldaş Stalin'e yirmi gün tatil izni verilmesi için, Yoldaş Molotov, Kaganoviç ve Kalinin'in yaptıkları teklif uyarınca."

2 Muhalatka, Molotov ve Mikoyan'ın en sevdikleri tatil yeriydi. Ancak ikisi de Soçi'deki Stalin'in çevresinde dönüp dururlardı. Gözde bir tatil yeri daha vardı. Burası Gorbaçev'in 1991 darbesi sırasında tutuklandığı Foros'a yakın bir yerdi. Liderler, bu tatil beldelerinde doğal olarak yerel yöneticileri kovarlardı. "Belinskiy kabaydı ... bu ilk kez olmuyor," diye yazdı Stalin, Yagoda ve Molotov'a. "Muhalatka'nın denetimi görevinden derhal alınması

kimseyi rahatsız etmek istemiyor. Yagoda'ya, korumaları örgütlemesini söyle..."

Bu tatillerin karanlık bir yanı vardı. Açlık döneminde bir dizi önlemi gerektiren Stalin'in tren yolculukları OGPU tarafından dikkatle planlanırdı. Gidilecek yere varıldığında, kurmay heyeti Stalin ve misafirlerine ayrılan yiyecek miktarının yetersiz olduğunu düşünürse, derhal "Orel ve Kursk"a telgraf çekilir ve daha fazla yiyecek istenirdi. Büyük bir hevesle rapor yazarlar ve yolculuk sırasında Stalin'e gayet başarılı biçimde sıcak yemek sağladıklarını belirtirlerdi. Stalin'in yardımcılarından biri, "GPU'ya gelince, çok iş var, pek çok tutuklama yapıldı," diye yazıyordu. "Geri kalanlar"ı avlama faaliyeti hâlâ sürüyordu. "İki haydut çetesi henüz tutuklandı."

Stalin tatil için her zaman aynı evi seçmezdi, fakat otuzlu yıllarda Soçi'deki 9 numaralı daça onun gözdesiydi. Krasnaya Polyana, yani Kızıl Ova, "çepeçevre verandası olan ahşap bir evdi," der Artyom. O dönemde doğal olarak kendisi de "Stalin Amca"yla tatile giderdi.[1] Stalin'in evi yüksekçe bir tepenin üzerinde, Molotov ile Voroşilov'un evleri ise sembolik olarak aşağıdaki vadide bulunmaktadır. Nadya kocasıyla birlikte tatile çıktığında, genellikle, aralarında Yenukidze ile obez proletarya şairi Demyan Bedniy'nin de bulunduğu daha geniş bir aileyi davet ederlerdi. Stalin'in gelişinden önce evi hazırlamak, gizli polisin ve yerel şeflerin yanı sıra, Stalin'in kurmaylarının göreviydi. Bu kurmaylardan biri, "Villa, büyük bir parti için hazırlanıyormuşçasına, % 100 yenilendi," diye yazdı. Mutfakta, akla gelebilecek her türlü meyve vardı.

Liderler genellikle karılarını çocuklarla birlikte Moskova'da bırakarak Amerikan üniversitelerinin yurt hayatını andıran biçimde, birlikte tatil yapmaktan hoşlanırlardı. Mikoyan, eşine, birlikte tatil yaptığı kişileri tek tek sayarak, "Molotov ve ben, at biniyor, tenis ve kuka oynuyor, kürek çekiyor, atış yapıyor, özetle, gayet iyi dinleniyoruz," diye yazıyordu. "Burası bir Bolşevik erkekler manastırı." Fakat diğer zamanlarda eşlerini ve çocuklarını da yanlarına alırlardı. Saçları karmakarışık gezen, ekonominin şefi Kuybişev, Karadeniz kıyılarında, güzel kızlardan ve keyif ehlinden oluşan "kalabalık ve neşeli bir topluluk"la dolaşırdı.

Liderler, Stalin'le birlikte tatile çıkmak için yarışırlardı, fakat onun en popüler tatil arkadaşı efsanevi Sergo idi. Yenukidze, kadın düşkünü arkadaşı Kuybişev'i sık sık kendi Gürcü köyünde verdiği partilere davet ederdi. Stalin onları biraz kıskanır ve Molotov, Sergo'yla buluşmadığı zaman memnuniyetini hissettirirdi. "Sergo'dan kaçıyor musun yoksa?" Nerede olduklarını daima haber verirlerdi:

---

gerekir. Yagoda tipinde ve Yagoda'nın onayladığı biri atansın." Tatil evlerini kendi tarzlarına uygun bulmadıklarında, yeni imkânların sağlanmasını isterlerdi. "Karadeniz'de turistler, yabancı uzmanlar ve emekçi liderler için tek bir iyi otel yok," diye yazıyordu Kalinin, Voroşilov'a. Mevcut oteli hemen GPU'ya vermeliyiz."

1 Stalin'in mimarı Miron Merjanov, otuzlu yılların ortasında taştan bir ev yaptı. Büyük, koyu yeşil ev hâlâ orada durmaktadır. İçinde, masasının başında oturmakta olan bir Stalin mumyası ve bir Café Stalin, bahçede de küçük bir Stalin tema parkı bulunmaktadır.

"Burada, Nalçik'te," diye yazıyordu Stalin, "ben, Voroşilov ve Sergo, birlikteyiz."

Stalin, Andreyev'e şöyle diyordu: "Notunu aldım. Şeytan alsın canımı! Ben de Suhumi'deydim, karşılaşamadık. Geleceğini bilseydim..., Soçi'den ayrılmazdım... Tatilin nasıl geçti? İstediğin kadar avlandın mı?" Liderler, evlerine yerleştiklerinde, tatil geçirmeye en uygun yer hakkında birbirlerine tavsiyelerde bulunurlardı. Stalin, Sergo'ya Soçi'den yazdığı mektupta, "Eylül'de Kırım'a gel," diyor, Gürcistan'daki Borjomi'nin de çok rahat olduğunu ekliyordu: "Çünkü, sivrisinek yok... Ağustos'ta ve Eylül'ün ilk yarısında Krasnaya Polyana'da [Soçi] olacağım. GPU dağlarda çok güzel bir daça buldu, fakat hastalığım gitmeme mani oldu... Klim [Voroşilov] şu anda Soçi'de. Sık sık bir araya geliyoruz..."

Artyom, "Planlamanın merkezi de onunla birlikte güneye giderdi," der. Stalin verandada hasırdan bir koltuğa oturur, kâğıt yığınlarını hasırdan bir masanın üzerine yayıp çalışırdı. Mektupları her gün uçakla güneye taşınırdı. Poskrebişev (genellikle yandaki kulübede kalırdı) mektupları ona teslim ederdi. Stalin her zaman daha çok gazete isterdi. Mektupları genellikle yüksek sesle okur ve cevabını bir görevliye yazdırırdı. Bir keresinde, çalıştığı madende duş olmadığı için şikayet eden bir işçiden mektup aldı. Stalin, mektubun üzerine şu notu düştü: "Derhal bir çözüm ve su bulunmadığı takdirde, madenin yöneticisi Halk Düşmanı olarak yargılanmalıdır."

Stalin, Moskova'da görev başındaki Molotov ve Kaganoviç'ten gelen sorunlarla kuşatılırdı. "Soçi'yle telefon bağlantısı kuramamış olmamız utanç verici,"[1] diye yazdı, Voroşilov. "Telefon çok işimize yarardı. İki üç günlüğüne ziyaretine gelmek ve bu arada biraz uyumak isterdim. Uzun süredir uyuyamıyorum." Fakat Stalin, hâkimiyetinin tadını da çıkarıyordu.

"Politbüro soruşturmalarının sayısı sağlığımı etkilemez," dedi Molotov'a. "İstediğin kadar soruşturma dosyası gönderebilirsin. Onları yanıtlamak beni mutlu eder." Hepsi ona el yazısıyla uzun mektuplar yazarlardı. Buharin, "Koba mektup almayı sever," derdi. Hepsi bunu bilirdi. Kaganoviç ilk kez Moskova'nın sorumluluğunu aldığında, kararların çoğu Politbüro'da alınsa da, yetkilerini tam olarak kullandı. Stalin, onaylamadığı bir şey olduğunda, uzaktan müdahale ediyordu. Kibirli, ısrarcı ve duygusal liderler Stalin'in yokluğunda bazen şiddetli tartışmalara giriyorlardı. Kaganoviç, dostu Sergo'yla girdiği bir ağız dalaşının ardından Stalin'e itirafta bulundu: "Bu olay beni altüst etti." Bu tür çatışmalar Stalin'i genellikle keyiflendirirdi: "Pekâlâ, sevgili arkadaşlar ... ne kadar atışırsanız o kadar iyi..." Fakat onun da çileden çıktığı anlar oluyordu: "Politbüro'nun ele aldığı, akla gelebilecek

1 Bu durum tarihçilerin işine yaramıştır. Moskova ile güney arasında güvenli bir telefon hattının kurulduğu 1935 yılına kadar mektup başlıca iletişim aracıydı. Troçki, Herzen'in I. Nikola hakkında yaptığı "Telgraflı Cengiz Han," yorumunu, Stalin için değiştirerek, ona "Telefonlu Cengiz Han" demiştir. Ancak Stalin'in yılın birkaç ayında ülkeyi telefonsuz yönettiğini düşünmek gerekir.

her konuda karar veremem ve vermemeliyim. Çalışabilmeli ve bir çözüm üretebilmelisiniz... kendi başınıza!"

* * *

Eğlence anları da vardı. Stalin bahçelerle çok ilgilenir, limon fideleri, portakal ağaçları diker, çevresindeki insanlara güneşin altında toprakla nasıl uğraştığını göstermekten gurur duyardı. Soçi'deki bahçıvan Alferov'u çok takdir ederdi. Poskrebişev'e şunları yazdı: "Tarım Akademisi'ne gönderilmesi [Alferov'un] isabetli olur. Soçi'de bahçıvan, çok iyi ve dürüst bir işçi..."

Güneyde yaşadığı hayat, bazılarının Stalin'e yakıştırdığı inziva haliyle hiçbir benzerlik taşımaz. "Yosif Visariyonoviç doğayı keşfetmekten hoşlanırdı," diye yazdı Voroşilova, günlüğüne. "Bizi arabayla küçük bir ırmağın kıyısına götürdü. Ateş yakıp mangalda yemek pişirdik, şarkılar söyleyip fıkralar anlattık." Bu gezilere Stalin, çevresindeki herkesi götürürdü.

Bir sekreter diğerine şöyle yazıyordu: "Sık sık bir araya geliyoruz. Havalı tüfekle atış yapıyor, sık sık yürüyüşe çıkıyor, bazen arabalara binip geziye gidiyor, mangalda kebap pişirip kafayı çekiyoruz." Stalin ve Yenukidze, misafirlerine, devrim öncesi gizli faaliyet dönemlerine dair öyküler anlatırlardı. Demyan Bedniy ise, "bir türlü nihayete erdiremediği müstehcen öyküler" anlatırdı. Stalin keklik avlar ve ırmakta kürek çekerdi.

"Yoldaş Stalin tarafından, Klim'le birlikte Soçi'ye davet edildiğimizi hatırlıyorum," diye yazdı, Voroşilova. "Onu kuka, Nadejda Sergeevna'yı ise tenis oynarken seyrederdim. Stalin ve süvari Budyonni ile Vasili ve Artyom kuka oynarlardı. Budyonni öyle güçlüydü ki, kukaya vurduğunda, bütün seti ve arkadaki kalkanı parçaladı." Onun gücüne (ve aptallığına) herkes gülerdi:

"Güçlüysen, beyin sana ne lazım." Bir paraşüt atlayışı sırasında yaralandığında onunla dalga geçtiler. "Attan iniyorum sandı, herhalde!"

Stalin onu savundu: "Dünyada birinci sınıf süvari olarak tanınan sadece iki kişi vardır: Napoleon'un Mareşali Lannes ve Semyon Budyonni. Bu durumda onun binicilik hakkında söylediği her şeyi dinlememiz gerekir!" Yıllar sonra Voroşilova ancak şunu yazabildi: "Ne güzel günlerdi!"

* * *

1931 yılının Eylül ayında, iki Gürcü yetkili Stalin ile Nadya'yı ziyaret etti. Nadya, bunlardan birini seviyor, diğerinden ise nefret ediyordu. Tanınmış olanı, olağanüstü bir incelikle bir derebeylik gibi yönettiği Abhazya'nın Eski Bolşevik lideri Nestor Lakoba idi. Yöredeki bazı prensleri koruyor ve Abhazya'da kulak olmadığını öne sürerek kolektifleştirmeye direniyordu. Gürcistan Partisi Moskova'ya bu konuda başvurduğunda, Stalin ve Sergo, Lakoba'yı desteklediler. Her zaman düzgün giyi-

nen, ince yapılı, gözlerini kırpıştırarak bakan, siyah saçlarını arkaya doğru tarayan ve kısmen sağır olduğu için üzerinde bir işitme cihazı taşıyan Lakoba, bir sokak çalgıcısı gibi kendi şehrinin sokaklarında ve kahvehanelerinde dolaşırdı. Seçkin tatil mekânları ondan sorulduğu için, herkesi tanır, Stalin'e yeni evler inşa eder ve onun şerefine ziyafetler düzenlerdi. Tam da, Fasil İskander'in Abhazca romanı, *Sandro of Chegem*'de anlatttığı gibiydi. Stalin onu gerçek bir müttefik olarak görürdü:

"Ben Koba, sen Lakoba!" diye takılırdı ona. Lakoba da Bolşevik ailenin bir ferdiydi. Öğle sonraları Stalin'le birlikte verandada otururdu. Lakoba daçaya geldiğinde ziyafetler verilir, şarkılar söylenirdi. Stalin arada bağırırdı: "Yaşasın Abhazya!" Artyom, Lakoba'nın gelişiyle "ev bambaşka bir ışıkla aydınlanırdı," der.

Stalin, Lakoba'nın, daha çok bir klanı andıran ve merkezden gelen emirlere direnen Gürcistan Partisi hakkında kendisine tavsiyelerde bulunmasına izin verirdi. Öteki ziyaretçinin derdi de buydu. Ziyaretçinin adı Lavrenti (Laurence'in Gürcü dilindeki karşılığı) Pavloviç Beria idi. Kendisi, Transkafkasya GPU'sunun şefiydi. Beria keldi; kısa boylu, çevik, tombul geniş suratlı, kalın dudaklı, kelebek gözlüklerinin ardından, kısık "yılan gözler"iyle bakan biriydi. Stalin'in günün birinde, "bizim Himmler'imiz" diyeceği bu yetenekli, zeki, acımasız ve yorulmak bilmez maceracı, önce Kafkasya'ya, daha sonra Stalin'in çevresine ve nihayet SSCB'ye hükmetmesini sağlayan, bir Bizans saraylısına özgü dalkavukluk, cinsel iştah ve inceden inceye zalimlik gibi özelliklere sahipti.

Migrelyalı bir ana babadan, muhtemelen bir Abhaz toprak ağası ile dindar bir Gürcü annenin gayrı meşru oğlu olarak Suhumi yakınlarında dünyaya gelen Beria'nın, İç Savaş sırasında Bakü'yü yöneten anti-Komünist Musavi rejimine ikili ajan olarak hizmet ettiği neredeyse kesindir. Stalin'in adamı Sergey Kirov'un onu ölüm cezasından kurtardığı söyleniyordu. Bu kaderden sadece idamlara vakit bulunamadığı için kurtulmuştu. Bakü Politeknik'te öğrenim görürken Çeka'nın gücü onu büyüledi. Çeka'ya katıldı, başarılı oldu ve Sergo sayesinde terfi etti. Bu hayalet örgütün standartlarında bile, sadizmiyle dikkati çekti. Adamlarından biri, onun hakkında, "Beria, kendisi hakkında kötü bir şey söylemesi halinde, en yakın arkadaşını bile öldürmekten çekinmeyen bir adamdır," derdi. Cinsel maceracı olarak yaptığı öteki kariyer, daha sonra gelinine anlattıklarına bakılırsa, Romanya'ya yaptığı bir mimarlık eğitimi gezisi sırasında, kendisinden yaşlı bir kadın tarafından baştan çıkarıldığında başladı. Fakat İç Savaş sırasında cezaevindeyken, koğuş arkadaşının sarışın, elâ gözlü genç yeğenine âşık oldu. Toprak sahibi bir aileye mensup olan bu kızın bir amcası Gürcistan'da kurulan Menşevik hükümetin bakanı, diğeri ise Bolşevik oldu. Beria 22 yaşında kıdemli bir Çekist iken, o sırada 17 yaşında olan kız, amcasının serbest bırakılmasını istedi. Beria kıza kur yaptı ve nihayet onu kendi resmi trenine almayı başardı. Vagonda kıza tecavüz ettiği söylentileri de bu noktada başladı. Oysa kız, kendisini "büyüleyen" o adama âşık olmuştu ve bu aşk hayatının sonuna kadar sürecekti.

Artık 32 yaşına gelen Beria, 1918 kuşağına mensup liderlerin tipik bir örneğiydi. Gerek Stalin ve Kalinin gibi, o sırada 50 yaşın üzerinde olan birinci kuşak liderlerden, gerekse Mikoyan ve Kaganoviç gibi o sırada 30'lu yaşların sonunda olan liderlerden çok daha iyi bir eğitim görmüştü. İkinci kuşakta yer alanlar gibi, Beria da her konuda rekabetçi ve hırslı bir sporcu idi. Gürcistan futbol takımında sol bek oynar ve *jiu-jitsu* gibi dövüş sporlarıyla ilgilenirdi. Soğukkanlı bir uzman, tam bir dalkavuk, ancak parlak bir şahsiyet olan Beria, patronlarını etkileme konusunda bir dehaya sahipti. Daha sonraları Kafkasya şefi olan Sergo, onun GPU içinde yükselişini kolaylaştırdı ve 1926'da onu Stalin'le tanıştırdı. Beria tatil zamanlarında Stalin'in güvenliğini sağlıyordu.

Beria, bir keresinde Sergo'ya "Sen olmasaydın, ben bir hiç olurdum," diye yazdı. "Bana bir kardeşten ya da babadan daha yakınsın." Sergo, düşmanla işbirliği yapma suçlaması karşısında Beria'nın masum olduğunu ilân eden toplantılar yaparak onu yönlendiriyordu. 1926'da Sergo terfi ettirilerek Moskova'ya alındığında, Beria ondan kurtuldu ve bölgenin en etkili adamı olan Lakoba'yı kazanmaya çalıştı ve Stalin'le bir kez daha görüşmek için ona adeta yalvardı.

Beria'nın dalkavukluğu tatildeki Stalin'i rahatsız etmişti. Daçaya geldiğinde, Stalin homurdandı:

"Ne, yine mi geldi?" Onu uzaklaştırırken de şöyle demişti, "Söyleyin ona, ustası Lakoba burada!" Beria, kendisini ahlâksız bir şarlatan olarak gören Gürcü şeflerle anlaşmazlığa düştüğünde, Lakoba onu destekledi. Ancak Beria'nın gözü yükseklerdeydi.

"Sevgili Yoldaş Nestor," diye yazdı, Lakoba'ya. "Yoldaş Koba ayrılmadan, onunla görüşmeyi çok istiyorum... ona hatırlatırsanız..."

Böylece Lakoba, Beria'yı *Vojd*'a götürmüştü. Stalin, eski arkadaşlarını terfi ettiren, Moskova'da şefleriyle dedikodu yapan ve belirsiz geçmişi hakkında çok şey bilen Gürcü şeflerin itaatsiz klanlarından pek hoşlanmazdı. Lakoba bu Eski Bolşevik azman kedilerin yerine, kendini Stalin'e adamış yeni kuşaktan biri olarak Beria'yı önerdi. Nadya daha ilk görüşte Beria'dan nefret etti.

"Bu adamı eve nasıl sokarsın?"

"İyi bir emekçi," diye karşılık verdi, Stalin. "Bana delil göster."

"Delil gerekir mi sana?" diye terslendi Nadya. "Rezilin teki. Onu evde istemiyorum." Stalin o şeytan hakkında karısına söylediklerini daha sonra hatırlayacaktı:

"O benim arkadaşım, iyi bir Çekist ... Ona güveniyorum..." Kirov ve Sergo, Stalin'i Beria konusunda uyardılar, fakat o tavsiyeleri dinlemedi. Daha sonra pişman olacaktı. Böylece Beria'yı himayesine aldı. Gene de Artyom, Beria'yı, "Eve geldiğinde, beraberinde karanlığı da getirirdi," diye hatırlar. Lakoba'nın notlarına bakılırsa, Stalin bu Çekist'in terfiini onayladı, ama gene de sordu.

"Beria uygun olur mu?"

Lakoba onu, "Beria, mükemmel olur," diye yanıtladı. Ona kefil olduğu için kısa süre sonra pişman olacaktı.

Stalin ve Nadya, Soçi'den ayrılarak Tsaltubo kaplıcalarına gittiler. Stalin oradan Sergo'ya bir mektup yazarak, himayesine aldığı kişiyle ilgili planlarını anlattı. Bölge şeflerinden biri hakkında, "çok komik bir tip," diğeri hakkında ise "fazla şişko," diyerek dalga geçti. Sonucu yazdı: "Beria'nın, Gürcistan Kraykom'una [bölge komitesi] alınmasını kabul ettiler." Bir polisin eski devrimcilerin üzerine çıkarılması Sergo ve Gürcü şefleri şaşırttı. Fakat Stalin, Sergo'ya yazdığı mektubun sonuna gayet mutlu bir havada şu sözcükleri ekledi: "Nadya'nın selamları var! Zina nasıl?"

* * *

Her yıl kaplıcalara gitmek adettendi. 1923'te Mikoyan, şiddetli romatizma ağrıları yüzünden Stalin'in kolunun sarılı olduğunu gördü ve onu Soçi yakınlarındaki Matsesta Banyoları'na götürdü. Hatta Mikoyan, Stalin'in kalması için bir tüccara ait, içinde üç yatak odası ve bir salon bulunan evi de seçti. İki adam arasında yakın bir ilişki olduğu kesindi. Stalin, "1911 yapımı, üstü açık, eski bir Rolls-Royce"la oraya giderken Artyom'u da sık sık beraberinde götürürdü. Yanlarında sadece Stalin'in özel koruması Vlasik olurdu.[1]

Stalin'in, belki kolundaki sakatlıktan, belki de sedef hastalığından ötürü fiziksel bakımdan utangaç olduğu anlaşılmaktadır. Liderler arasında onunla kaplıcaya giden tek kişi Kirov idi. Fakat Stalin Artyom'dan da çekinmezdi. Suya girdiklerinde Stalin ona "çocukluğuna ve Kafkasya maceralarına ilişkin öyküler anlatırdı." Artyom, "sağlık konularını da tartışırdık," der.

Stalin hem kendisinin hem de yoldaşlarının sağlığı hakkında saplantılıydı. Onlar halk için çalışan "sorumlu emekçiler" oldukları için, sağlıklı olmaları bir devlet sorunuydu. Bu tutum neredeyse bir Sovyet geleneği idi. Lenin de liderlerin sağlık durumuyla ilgilenirdi. Otuzlu yılların başında, Stalin'in Politbürosu öyle büyük bir baskı altında ve aşırı derecede çalışıyordu ki, Çarlık döneminin sürgünleri ve İç Savaş sırasında kötüleşen sağlıklarının daha da bozulması şaşırtıcı değildir. Mektupları bir hipokondriyaklar toplantısının tutanakları gibidir.[2]

"Artık sağlığıma kavuşuyorum," diyordu Stalin, Molotov'a. "Soçi yakınlarındaki kaplıcalar çok iyi, sedef hastalığına, nevroza, siyatiğe, gut ve romatizmaya

1 Onları güneye götüren şoför, II. Nikola'ya da aynı şekilde hizmet ettiği düşünülen Nikolay İvanoviç Solovyev idi. Aslında Solovyev, General Brusilov'un şoförüydü, fakat Birinci Dünya Savaşı sırasında bir kez Çar'ın arabasını sürmüştü.

2 Bu tatil sırasında Stalin'in ilgilendiği, geleceğin tek canavarı Beria değildi. Stalin, yaklaşan Terör sırasında gizli polis şefi olacak genç bir görevliye, Nikolay Yejov'a da özel bir ilgi gösterirdi. "Yejov tatilini bir ya da iki ay uzatırsa bunun gayet iyi olduğunu söylerler. Yejov bu uzatmalara karşı çıktığında, onun tatile ihtiyacı olduğunu söylerler. Bırakın tatilini uzatsın, Abastuman'da iki ay daha kalsın. Ben 'olumlu' oy veriyorum." Yejov kesinlikle dikkat edilmesi gereken bir adamdı.

iyi geliyor. Karını buraya göndermeyi düşünmez misin?" Sağlıksız beslenme ve sürgün dönemlerinin soğuk kışları Stalin'in sağlığını bozmuştu. Kendisini baskı altında hissettiğinde bademcik iltihabı nüksediyordu. Matsesta'daki sağlık uzmanı Profesör Valedinskiy'le konuşmaktan hoşlanır ve onu sık sık çocukları, romancı Maksim Gorki ve Politbüro üyeleriyle birlikte verandada konyak içmeye davet ederdi. Daha sonra Valedinskiy'i Moskova'ya aldırttı ve Profesör savaşa kadar onun kişisel doktoru olarak hizmet etti.

Diş sorunları da ağrılar çekmesine yol açmış olabilir. Dişçisi Şapiro, Nadya'nın ısrarıyla onun çürümüş ve sararmış sekiz dişi üzerinde kahramanca çalıştıktan sonra, Stalin ona minnettar oldu.

"Benden istediğiniz bir şey var mı?" diye sordu. Dişçi küçük bir iltimas istedi. Bunun üzerine Stalin, Poskrebişev'e şunları yazdı: "Sorumlu emekçilerimiz için çok uğraşan Dişçi Şapiro, benden (şu anda beni tedavi ediyor) kızını Moskova Üniversitesi'nin tıp bölümüne yerleştirmemi istiyor. Yoldaşlarımıza her gün verdiği hizmetin karşılığı olarak bu adama böyle bir yardımda bulunmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu işi ayarlayabilir misin? ... çok çabuk... çünkü zamanı geçebilir ... Yanıtını bekliyorum." Poskrebişev kızı Moskova'ya aldıramazsa, Leningrad'ı denemeliydi.

Stalin arkadaşlarına kendi sağlık durumundan söz etmeyi severdi: "Soçi'ye akciğer iltihabıyla geldim," diyordu Sergo'ya. "Şimdi kendimi gayet iyi hissediyorum. Tedavi edici on banyodan oluşan bir program izledim. Romatizma belirtileri de kalmadı." Onların sağlıklarıyla da ilgilenirdi.

Kaganoviç'le tatil yapmakta olan Sergo'ya soruyordu: "Böbrek taşın ne oldu?" Mektuplaşmaları hastalık hastalığını yansıtan bir üçgen oluşturuyordu.

Ona "Soso" diye hitap eden Sergo, yanıtında, "Kaganoviç ve ben gelemiyoruz," diyordu. Büyük bir vapurda kalıyoruz. Kaganoviç biraz rahatsız. Sebebi henüz anlaşılamadı. Belki de kalbi tekliyor... Doktorlar kaplıcaların ve özel banyoların iyi geleceğini söylüyorlar. Burada bir ay daha kalması gerekiyor... Ben iyiyim, fakat henüz dinlenemedim..."

Kaganoviç de Borjomi Kaplıcaları'ndan bir not gönderdi: "Sevgili Yoldaş Stalin, size buharlı bir selam gönderiyorum... Fırtına yüzünden bizi ziyaret edemeyecek olmanız, üzücü." Sergo da Kaganoviç'in sağlığı hakkında Stalin'e bilgi veriyordu: "Kaganoviç'in bacakları şişti. Sebebi henüz anlaşılamadı, kalbi de muhtemelen çok yavaş atıyor. Tatili 30 Ağustos'ta bitiyor, ancak uzatması gerekecek..." Moskova'dakiler bile tatildeki Stalin'e sağlık raporu gönderiyorlardı. Molotov, liderine bilgi veriyordu: "Rudzutak hasta. Sergo ise tüberküloz mikrobu kapmış. Onu Almanya'ya gönderiyoruz. Biraz daha fazla uyursak, daha az hata yaparız."

* * *

Ders dönemi başladığı için Nadya Moskova'ya gitti. Stalin, Soçi'ye döndü ve oradan Nadya'ya sevgi dolu notlar gönderdi: "Bovling ve kuka oynadık. Molotov bizi iki kez ziyaret etti. Karısına gelince, kendi başına bir yerlere gitti." Sergo ile Kalinin geldiler, fakat "yeni bir şey yok. Vasya ve Svetlana'ya söyle, bana yazsınlar."

Önceki yılın aksine, o tatil döneminde Stalin ile Nadya'nın ilişkileri, mektuplarının da gösterdiği gibi düzelmişti. Beria'ya rağmen, Nadya güven dolu ve neşeliydi. Moskova'daki durum hakkında kocasına bilgi vermek istiyordu. Nadya asla parti karşıtı olmadı. O sıralarda sınavlarını başarıyla vermek ve kalifiye bir yönetici olmak için sabırsızlanıyor, Dora Kazan'la birlikte tekstil dizaynı üzerine var gücüyle çalışıyordu.

"Moskova, daha iyi," diye yazdı. "Fakat çizgileri arttıkça ortaya çıkan kusurlarını gizlemek için pudralanan bir kadını andırıyor." Kaganoviç'in Moskova'yı imar etme çabaları, tıpkı onun patlayıcı enerjisi gibi, kenti sarsıyordu. Çok daha korkunç Sovyetler Sarayı'na yol açmak için, XIX. yüzyıldan kalma çirkin Kurtarıcı İsa katedralinin yıkılma işi yavaş ilerliyordu. Nadya, Stalin'in bilmek isteyeceğini düşündüğü "ayrıntılar"ı aktarıyor, fakat olaylara çok kadınsı bir estetikle bakıyordu. "Kremlin temiz, fakat garajın bulunduğu yer çok çirkin... Dükkânlarda fiyatlar çok yüksek ve stoklar da çok yüksek. Fazla ayrıntıya girdiğim için kızma, fakat insanların bütün bu sorunlardan kurtarılmasını istiyorum ve bu bütün işçiler için iyi olacak..." Sonra konu Stalin'e geliyordu "Lütfen, iyice dinlen..." Ancak hükümetin içindeki gerilimler Nadya'dan gizlenemiyordu. Aslında Nadya, bu gerilimlerin tam ortasında, diğer liderlerin onu her gün ziyaret ettikleri küçük Kremlin dünyasının içinde yaşıyordu. "Sergo beni aradı. Senin suçlayıcı mektubuna çok üzülmüş. Çok yorgun görünüyordu."

Bu "ayrıntılar" Stalin'i kızdırmıyordu. "Çok iyi. Moskova, daha iyiye doğru gidiyor." Ondan, çok sevdiği, Leningrad şefi Sergey Kirov'u aramasını istedi:

Nadya, "12 Eylül günü sana gelmeye karar verdi," diye yazdı. Birkaç gün sonra sordu: "Kirov seni ziyaret etti mi?" Kirov kısa süre içinde Soçi'ye ulaştı. Orada, Stalin'in evinin hemen altındaki vadide onun da bir evi vardı. Birlikte güzel vakit geçirdiler. Stalin hava tahmini uzmanlığını sergiledi:

"Kirov'la, onun kaldığı vadi ile benim kaldığım yukarısı arasındaki ısı farkını ölçtük. İki derece fark var."[1] Stalin, bir keresinde Artyom'a, "dağlılar yüzmezler" dediyse de, muhtemelen sakat kolundan ötürü yüzmezdi.

Nadya, bir keresinde kendisini boğulmaktan kurtaran kocasına "Kirov'un gelmesi iyi oldu," dedi. "Yüzerken dikkatli olmalısın." Daha sonraları Soçi'deki evin bahçesine Stalin'in serinlemesi için, onun boyuna uygun bir havuz inşa edildi.

Bu arada kıtlık gittikçe ağırlaşıyordu. Voroşilov, neler olduğunu anlamak için liderlerin bölgeye gönderilmesini öneren bir mektup yazdı.

1 Daha sonra yaşlı diktatör, misafirlerinin bilemedikleri her derece için bir bardak votka içmek zorunda kalacakları içki yarışlarına nezaret edecekti.

Stalin, 24 Eylül 1931 tarihli mektubunda öneriyi kabul etti. "Haklısın," dedi. "İnsanların kişisel ziyaretleri ve kişisel bilgileriyle olayları her zaman anlayamayız. Ne kadar çok seyahat eder ve insanlarla ne kadar çok görüşürsek o kadar çok şey öğreniriz. Tatili sürdürmek istemiyorum, fakat ... çok yorgunum ve sağlığım henüz düzelmeye başladı..." Kıtlık tartışmaları sürerken tatilde olan tek kişi o değildi. Budyonni, kıtlık konusunda rapor veriyor, fakat mektubunun sonunda şöyle diyordu: "Yeni kır evimin inşaatı tamamlandı. Çok güzel oldu..."

Nadya, mektubunda, "Moskova'ya sürekli yağmur yağıyor," diye yazdı. "Çocuklar grip oldular. Sıkıca örtünerek kendimi korumaya çalışıyorum." Sonra alaycı bir üslupla, bir mültecinin Lenin ve Stalin hakkında yazdığı kitaptan söz etti. "Beyazlar'ın gazetelerini okuyorum. Senin hakkında ilginç bilgiler var. Merak ediyor musun? Divinskiy'e [Poskrebişev'in yardımcısı] o bilgilerin aslını bulmasını söyledim.... Sergo telefon etti. Akciğer enfeksiyonundan şikayetçi..."

Soçi'de şiddetli bir fırtına patladı. "Rüzgâr iki gündür öfkeli bir ayının gazabıyla uluyor," diye yazdı, Stalin. "Daçamızın çevresindeki büyük meşe ağaçlarından on sekizi kökünden söküldü..." Çocuklardan mektup aldığı için mutluydu. "Onları benim için öp. İyi çocuklar onlar."

Svetlana'nın "Birinci Sekreteri"ne yazdığı not bir emir içeriyordu.

"Selam, *Papoçka*. Hemen eve gel. Bu bir emirdir!" Stalin emre uydu. Kriz gittikçe ağırlaşıyordu.

6

Ceset Dolu Trenler: Aşk, Ölüm ve Histeri

21 Aralık 1931 günü, krizin orta yerinde Stalin Zubalovo'da doğum gününü kutlarken, bir tanık, Fedor Belov şu gözlemde bulunuyordu: "Köylüler, köpekleri, atları, çürümüş patatesleri, ağaç kabuklarını, bulabildikleri her şeyi yiyorlar." Savunma Komiseri'nin Yahudi eşi, Yenukidze'nin eski sevgilisi ve o sırada şişmanlamakta olan ev kadını, kendisi de bir devrimci olan Ekaterina Voroşilova ise yıllar sonra günlüğüne şu satırları yazacaktı: "Doğum günlerinde Kliment'le eve yaptığımız ziyaretleri ve Yosif Visariyonoviç'in misafirperverliğini hatırlıyorum. Şarkılar, danslar, evet evet, danslar. Herkes, gücünün yettiği kadar dans ederdi!" Önce şarkı söylediler. Voroşilova, misafirlerin nasıl opera aryaları, köylü romansları, Gürcü ağıtları ve Kazak balatları söylediklerini hatırlar. Şaşırtıcı olan, o tanrısız kabadayıların, köy kiliselerinde ve papaz okullarında öğrendikleri ilahileri de hep bir ağızdan söylemeleriydi.

Zaman zaman kadınların varlığını unutup açık saçık şarkılar da söylüyorlardı. Voroşilov ve Stalin, bu iki eski koro şarkıcısı, birlikte şarkılar söylediler. Stalin, "iyi bir tenor sesine sahipti, şarkıları ve müziği severdi," diye yazar Voroşilova. "Gözde aryaları vardı." Özellikle eski Gürcü melodilerinden, *Rigoletto* aryalarından hoşlanır, Ortodoks komünyonu *Mnogaya leta*'dan ilahileri her zaman dinlemek isterdi. Yıllar sonra Truman'a şöyle diyecekti: "Müzik mükemmel bir şeydir, insanların içindeki canavarı zayıflatır." Bu, hiç kuşkusuz, onun uzmanlık alanına giren bir konuydu. Stalin'in ses perdesi mükemmeldi: "nadir" ve "yumuşak" bir sesi vardı. Adamlarından biri onun profesyonel bir şarkıcı olabilecek kadar iyi olduğunu söylerdi. Tarihsel bakımdan ele alındığında şaşırtıcı bir olasılık.

Stalin, Amerikan gramofonu kullanırdı. "Plakları kendi eliyle değiştirir, misafirlerini eğlendirirdi. Komik plakları severdi." Molotov, Polina'yla "elinde mendil Rus tarzı dans" eder, Polina ise balo dansı öğrenmiş birinin kurallı tarzıyla ona eşlik ederdi. Kafkas dansları salona hâkimdi. Voroşilova'nın anlattıklarına bakılırsa, Anastas Mikoyan Nadya Stalin'le dans ediyordu. Stalin gibi rahiplik öğrenimi gören bu Ermeni, ince yapılı, tedbirli, kurnaz ve çalışkandı. Siyah saçları, parlak gözleri, kırık kartal burnu, ceketli ve çizmeli olduğunda bile kusursuz giyimi, ona zarif bir hava verirdi. İnce esprilerle süslediği yüksek bir zekâya sahip olan Mikoyan, dil konusunda yetenekliydi. İngilizce bilirdi ve 1931'de *Das Kapital*'i çevirerek kendi

kendine Almanca öğrenmişti.

Mikoyan, Stalin'le ters düşmekten korkmazdı. Buna rağmen Sovyet tarihinin en uzun yaşayan liderlerinden biri oldu. Brejnev döneminde bile zirvedeydi. 1915'ten beri Bolşevik olan bu adam, İç Savaş sırasında kurşuna dizilen ünlü 26 Komiser'le aynı kaderi paylaşmaktan kurtulmuştu ve şimdi ticaret ve ikmal alanının tek hâkimi durumundaydı.[1] Stalin'in kızı Svetlana'ya göre o liderlerin en çekicisi idi. Mikoyan "gençlik dolu ve havalı" idi. En şık giyinen ve en iyi dans eden kesinlikle oydu. "İnsan Mikoyan'la beraberse, asla sıkılmazdı," der Artyom. Huruşov ise şunları söylemiştir: "O bizim şövalyemizdir. En azından, hepimizin en iyisidir!" Fakat gene de Huruşov, bu "doğulu kurnaz tilki"ye güvenme konusunda uyarılarda bulunurdu.

Mütevazı ve keyifli eşi Ashen'e bağlı olmakla birlikte, Mikoyan eğlence ortamında hep Nadya'yla birlikte olmaya çalışırdı. "Uzun süre Nadejda Sergeevna'nın önünde dikilip çizmelerini yere vurarak, onu *lezginka*'ya [Nadya'nın çok iyi bildiği bir Kazak dansı] davet etti. Çok hızlı dans ediyor, dans sırasında daha ince ve uzun görünüyordu." Fakat Nadya, bu Ermeni şövalyenin karşısında "öyle utangaç ve çekingendi ki, elleriyle yüzünü kapadı, bu tatlı ve artistik dansa ayak uyduramıyormuş gibi, onun temasından kurtulmak için uzaklaşıverdi." Belki de Nadya, Stalin'in kıskançlığının farkındaydı.

Voroşilov, siyaset sahnesinde ne kadar görgüsüz ve pot kıran biri idiyse, dans pistinde de o kadar zarif ve hızlıydı. *Gopak* dansı yapar ve partnerlerinden, *polka* sırasında, eşinin "yıldız dönüşü" dediği hareketi yapmalarını isterdi. Liderlerin heyecan içinde oldukları kuşku götürmez. Kırsal kesimde ise rejimin sallanmakta olduğu görülüyordu.

* * *

Yazın, Amerikalı radikal Fred Beal o sırada Ukrayna'nın başkenti olan Harkov yakınlarında bir köyü ziyaret ettiğinde, deli bir kadın dışında bütün köy sakinlerinin ölmüş olduğunu gördü. Mezarlığa dönen evlerin içinde fareler cirit atıyordu.

6 Haziran 1932 günü, Stalin ve Molotov şunu ilân ettiler: "Tahıl teslimatlarının miktarı ve teslim tarihi konusunda hiçbir sapmaya izin verilemez." 17 Haziran'da Vlas Çubar ve Stanislas Kosyor'un önderliğindeki Ukrayna Politbürosu, bölgede "acil durum" ilân edildiği için yiyecek yardımı istediler. Stalin, düşman sabotajının yanı sıra Çubar ve Kosyor'u da suçladı. Kıtlık, Merkez Komitesi'ne, dolayısıyla kendisine yönelik düşmanca bir eylemin sonucuydu. "Ukrayna'ya alması gerekenden daha fazlası verildi," diye yazdı Kaganoviç'e. Bir görevli cesaretini toplayarak Politbüro'ya rapor verirken, Stalin araya girdi: "Bize senin iyi bir hatip olduğunu

1 Mikoyan, Sovyet siyasetinin değişmez siması oldu. Rusya'da onun için "İlyiç'ten [Lenin], İlyiç'e [Leonid İlyiç Brejnev] "kazasız belasız" gitti, denirdi. Kıdemli bir Sovyet görevlisi Mikoyan'ı şu sözlerle betimledi: "O alçak, yağmurlu bir günde Kızıl Meydan'da ıslanmadan şemsiyesiz yürüyebilirdi."

söylediler, Yoldaş Terehov. Fakat hikâye anlatmakta da usta olduğun anlaşılıyor. Açlık hakkında uydurulmuş bir peri masalı! Bizi korkutmaya çalışıyorsan, boşuna uğraşma. Ukrayna MK Sekreterliği görevinden ayrılıp, Yazarlar Birliği'ne katılsan daha iyi olmaz mı? Masallar uydurursun, aptallar da o masalları okurlar." O sıralarda Mikoyan'ı ziyaret eden bir Ukraynalı, soruyordu: "Yoldaş Stalin, hatta Politbüro'dan birileri, Ukrayna'da neler olduğunu biliyor mu? Eğer bilmiyorsa, sana bir fikir vereyim. Açlıktan ölen insanların cesetleriyle dolu bir tren geçenlerde Kiev'e girdi. Poltava'dan kalktı tren, yol boyunca cesetleri topladı..."

Liderler olanları gayet iyi biliyorlardı.[1] Mektupları, lüks trenlerinin pencerelerinden korkunç şeyler gördüklerini ortaya koyar. Budyonni, tatilde olduğu Soçi'den Stalin'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Trenin penceresinden baktığımda, yıpranmış eski giysiler içinde çok bitkin insanlar görüyorum, atlarımız bir deri bir kemik..." Stalin'i her zaman sakinleştiren, "köyün ihtiyarı" Başkan Kalinin, "aç" Ukrayna için katkı isteyen "siyasi düzenbazlar"ı alaya alıyor, "ancak dağılmakta olan aşağılık sınıflar bu türden sinik unsurlar üretebilir," diyordu. Stalin, ancak 18 Haziran 1932'de, Ukrayna'daki "kıtlık"la ilgili "bariz saçmalıklar" dediği şeyin gerçek olduğunu Kaganoviç'e itiraf etti.

Sadece pik demir fırınları ve traktör imal etmek için gerekli para miktarına ulaşma çabasından kaynaklanan bu "saçma" kıtlığın yol açtığı ölümlerin sayısı 4-5 milyon ile en fazla 10 milyon arasıydı. Nazi ve Maocu terörler dışında, insanlık tarihinde görülmemiş bir trajedi yaşanıyordu. Köylüler her zaman Bolşevik düşmanı olmuşlardı. Bizzat Lenin şöyle demişti: "Köylü biraz aç kalmalıdır." Kopelev ise şunu teslim ediyordu. "Benim kuşağım, amaçların araçları haklı çıkardığına kesinlikle inanıyordu. İnsanların açlıktan öldüklerini gördüm." Şairin eşi Nadejda Mandelstam, bir klasik olan anıları, *Hope Abandoned*'da "Daha sonra olanların sorumlusu olduklarını inkâr ediyorlar," diye yazdı. "Peki bunu nasıl yapabiliyorlar? Eski değerleri tahrip eden ve ... görülmemiş bir deneyimi haklı çıkarmak için, yumurtaları kırmadan omlet yapamazsınız gibi formüller icat edenler, eninde sonunda, yirmili yılların insanlarıydı. Her yeni ölüm, fevkalade bir 'yeni' dünya inşa etmekte olduğumuz gerekçesiyle mazur gösterildi." Katliam ve kıtlık partiyi gerdi, fakat onun üyeleri pek ürkmediler: Böylesine büyük ölçekli ölümleri nasıl kaldırabildiler?

---

1 Amerikalı Beal, Ukrayna Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Petrovskiy'e bilgi verdi ve şu yanıtı aldı: "Milyonlarca insanın ölmekte olduğunu biliyoruz. Talihsiz bir durum, fakat Sovyetler Birliği'nin parlak geleceği bunu gerektiriyor." 1933'te 1.1 milyon hane halkının, yani 7 milyon insanın mülklerini kaybettiği ve bunların yarısının sürgüne gönderildiği hesaplanmıştır. Üç milyon kadar hane halkı tasfiye edildi. Bu sürecin başladığı 1931'de kabaca 25 milyon hane halkının 13 milyonu kolektifleştirildi. 1937'de 18.5 milyon hane halkı kolektifleştirildi, fakat artık sadece 19.9 milyon hane halkı vardı: 5.7 milyon hane halkı, yaklaşık 15 milyon kişi sürgüne gönderilmiş, çoğu ölmüştü.

* * *

Lenin'in, "İnfaz müfrezeleri olmayan bir devrim anlamsızdır," dediği söylenir. Lenin, hayatı boyunca Fransız Devrimi Terörü'nü övdü, çünkü onun Bolşevizm'i benzersiz bir öğreti, "kan dökmeyi temel alan bir toplumsal sistem" idi. Bolşevikler ateist idiler, ancak göreneksel anlamda seküler siyasetçiler olarak görülemezlerdi: Yükseldikleri o ahlâki doruklardan insanları öldürerek alçaldılar. Bolşevizm bir din olmasa da, dine oldukça yakındı. Bir keresinde Stalin, Beria'ya, Bolşevikler'in "bir tür askeri-dini tarikat" olduklarını söylemişti. Çeka'nın kurucusu Dzerjinskiy öldüğünde, Stalin ona "proletaryanın fedakâr şövalyesi" dedi. Stalin'in "kılıç kardeşliği tarikatı", geleneksel bir seküler hareketten çok, Tapınak Şövalyeleri'ni, hatta İranlı Ayetullahlar'ın teokrasisini andırırdı. İnsanlığın ilerlemesine giden ve geri dönüşü olmayan yolda kendi inançları uğruna ölürler ve öldürürler, ancak ortaçağın –ve Ortadoğu'nun- dini katliamlarında ve şehitlik anlayışında görülebilen bir coşkuyla kendi ailelerini de feda ederlerdi.

Onlar kendilerini, "soylu kan"a sahip özel bir insan türü olarak görürlerdi. Stalin 1941'de başkentin düşüp düşmeyeceğini General Jukov'a sorarken, tıpkı XVIII. yüzyılda yaşayan bir İngiliz'in "bir soylu olarak söyle bana," demesi gibi, şöyle dedi, "Bir Bolşevik olarak söyle bana, Moskova'yı tutabilir miyiz?"

"Kılıç kardeşleri" Mesiyanik sadakate *inanmak*, doğru yolda tam bir acımasızlıkla davranmak ve başkalarını bunu yapma *hakkına* sahip olduklarına ikna etmek zorundaydılar. Stalin'in "yarı-İslami" fanatizmi Bolşevik liderlerin tipik bir özelliğiydi: Mikoyan'ın oğlu, babası için "Bolşevik fanatik" derdi. Çoğunun[1] geçmişinde dindarlık vardı. Judeo-Hıristiyanlık'tan nefret ederlerdi, fakat ana babalarının Ortodoksluğu daha katı bir inançla, sistematik bir ahlâkdışılıkla yer değiştirmişti. "Bu din –ya da onun ustalarının tevazuyla dedikleri gibi, bilim- insanı tanrı benzeri bir yetkinlikle donatır," diye yazdı Nadejda Mandelstam. "Yirmili yıllarda, pek çok insan Hıristiyanlığın zaferiyle bir paralellik kurdu ve bu yeni dinin bin yıl süreceğini düşündü. Öteki dünyanın ödülleri yerine yeryüzünde cennet vaat eden bu yeni inancın üstünlüğünü hepimiz kabul ettik."

Parti inancın saflığı sayesinde kendi "diktatörlüğü"nü haklı çıkarıyordu. Onun Kutsal Yazılar'ı, "bilimsel" bir gerçek olarak kabul edilen Marksizm-Leninizm'in öğretileriydi. İdeoloji böylesine önemli olduğu için her liderin bir Marksizm-Leninizm uzmanı olması -ya da öyle görünmesi- zorunluydu. Dolayısıyla, bütün o kabadayılar bâtını itikatlarını geliştirmek için, uzun gecelerini çalışarak, diyalektik materyalizm üzerine yazılmış kuru makaleleri okuyarak geçirirlerdi. Bu öylesine

1 Aslında Eski Bolşevikler dini eğitim almışlardı: Stalin, Yenukidze ve Mikoyan papaz okulunda okumuşlar, Voroşilov kilise korosunda yer almıştı; Kalinin daha on yaşındayken kiliseye giderdi. Beria'nın annesi bile zamanının büyük bir bölümünü kilisede geçirirdi ve orada da öldü. Kaganoviç'in Yahudi ana babası *frum* idiler. Kremlin'de evlatlarını ziyarete gittiklerinde, annesi rahatsız oldu; "Fakat hepiniz ateistsiniz!" dedi ona.

önemliydi ki, Molotov ve Polina, aşk mektuplarında bile Marksizm tartışırlardı: "Poliçka sevgilim ... Marksist klasikleri okumak şarttır... Önümüzdeki günlerde Lenin'in eserlerini daha çok okumalısın ve sonra Stalin'inkileri de okumalısın... Göreyim seni."

"Parti zihniyetli olmak ... nerdeyse mistik bir anlayıştı" der Kopelev. "Vazgeçilmez öncelikler, demir disiplin ve parti hayatının bütün ritüellerini tam bir inançla yerine getirmekti." Kıdemli bir Komünist'in dediği gibi, bir Bolşevik sadece Marksizm'e inanan biri değil, "Parti her konuda mutlak inançla bağlı olan biri... Hep yanlış yapsa bile Partinin asla yanılmayacağını tartışmasız bir dogma olarak kabul edebilecek şekilde kendi ahlâkını ve vicdanını uyarlayabilen bir kişi" idi. Stalin, "Biz Bolşevikler özel bir kumaştan dokunmuş insanlarız," diye övünürken abartmıyordu.

* * *

Nadya "özel bir kumaştan dokunmuş" değildi. Kıtlık, Stalin'in evliliğindeki gerilimleri besliyordu. Küçük Kira Alliluyeva, Harkov'un GPU şefi olan amcası Redens'i ziyarete giderken, özel treninin pencere storlarını açtığında, trenden bir lokma yiyecek almak için yalvaran, yanı başlarında aç köpeklerin koşuşturduğu, şiş karınlı insanlar gördü. Kira, gördüklerini annesi Jenya'ya anlattı. O da dehşet içinde olayı Stalin'e aktardı.

"Aldırma," dedi Stalin. "O henüz çocuk, zamanla unutur."[1] Stalin'in evliliğinin son yılında hem mutluluk hem de sefalet tabloları görüyoruz. 1932 yılının Şubat ayında Svetlana'nın doğum günü kutlanıyordu. Svetlana, anne ve babası ile Politbüro üyeleri için hazırlanan bir oyunda başrolü oynadı. İki çocuk, Vasya ve Artyom şiirler okudular.

Nadya, Stalin'in Tiflis'teki annesi Keke'ye, "Her şey çok güzel, hepimiz çok iyiyiz," diye yazdı. "Çocuklar büyüyorlar. Vasya artık on yaşında, Svetlana ise beş... Svetlana ile babası arasında büyük bir dostluk var..." Büyük sırları ifşa etmek için uygun bir zaman değildi, fakat mektubun havası ilginçtir. "Yosif ve ben, birlikte çok az zaman geçirebiliyoruz. Belki duymuşsundur, bu yaşımda okula gidiyorum. Bana çok zor gelmiyor. Fakat gün boyu evde yapmam gereken işlere uyum sağlamam biraz zor oluyor. Gene de şikayetçi değilim. Gayet başarılı biçimde hepsinin üstesinden geliyorum...." Üstesinden gelmekte zorlanıyordu aslında.

Stalin'in sinirleri de sınır noktasına kadar gerilmişti. Karısını hâlâ kıskanıyordu. Eski dostları Yenukidze ile Buharin'in, Nadya'yla bir olup altını oyduklarını hissediyordu. Buharin, Zubalova'ya geliyor ve Nadya'yla bahçede yürüyüş yapıyordu.

1 Alliluyevler Almanya'dan henüz dönmüşler ve yaşanan değişim karşısında dehşete kapılmışlardı: "Her yerde bariyerler ve kuyruklar vardı," diye hatırlar, Kira. "Herkes aç ve korku içindeydi. Annem getirdiği elbiseleri giymekten utanıyordu. Herkes Avrupa modasıyla dalga geçiyordu."

Bir keresinde gene bahçede dolaşırlarken, Stalin çalışmasını yarıda kesip sezdirmeden onlara yaklaştı ve birden önlerine çıkarak Buharin'e seslendi:

"Seni öldüreceğim!" Buharin bu davranışı safça Asyatik bir şaka olarak gördü. Buharin, gene bir Bolşevik ailenin genç ve güzel kızıyla, Anna Larina'yla evlendiğinde, Stalin gece vakti, hafiften çakırkeyif, ona telefon etti. "Nikolay, seni tebrik ediyorum. Yine beni geçtin." Buharin, nasıl geçtiğini sorduğunda, Stalin şöyle dedi: "İyi bir eş, güzel bir eş... üstelik benim Nadyam'dan daha genç!"

Stalin ya evde yoktu ya da hükmedici koca rolündeydi. Nadya, daha önceleri, Akademi'deki muhalifleri ihbar etmişti. Fakat son aylarda, onun Düşmanlar'ı kınayıp kınamadığını ya da onların tutuklanmasını emreden Stalin'e kızıp kızmadığını söylemek zordur. Bu "geçimsiz kadın"ın, bir keresinde Stalin'e şöyle bağırdığı anlatılır: "Sen bir işkencecisin, busun sen! Kendi oğluna, karına, bütün Rus halkına işkence ediyorsun." Stalin, partinin aileden daha önemli olduğunu söylediğinde, Yenukidze şöyle dedi: "Peki ya çocukların?" Stalin, Nadya'yı işaret ederek bağırdı: "Onun çocukları!" Nadya gözyaşları içinde dışarı kaçtı.

Nadya giderek histerik ya da Molotov'un deyişiyle "dengesiz" bir hal almaya başladı. Stalin'den nefret etmek için her türlü gerekçesi olan, Sergo'nun kızı Eteri, "Stalin ona iyi davranmazdı, fakat o da, bütün Alliluyevler gibi, çok istikrarsızdı," der. Nadya, çocuklarına ve her şeye yabancılaşmış gibiydi. Stalin bir keresinde Huruşov'a, bazen dayanamayıp kendisini banyoya kilitlediğini, Nadya'nın kapıya vurup bağırdığını anlattı.

"Sen imkânsız bir adamsın! Seninle yaşamak imkânsız!" Gözü dönmüş Nadya'dan korkarak kendisini banyoya kilitleyen güçsüz koca olarak Stalin imgesi, hayatı boyunca Çelik Adam olarak anılan kişinin en aykırı görüntüsü olarak sınıflandırılmalı. Her zaman tehlikelerle yüz yüze yaşayan çılgın Stalin, Nadya'nın deliliği karşısında şaşkına dönmüştü. Nadya, bir arkadaşına, "her şeyden sıkıldığını, her şeyden bıktığını" söyledi.

"Peki ya çocuklar," diye sordu arkadaşı.

"Her şeyden, çocuklardan da." Bu sözler, Stalin'in yüz yüze geldiği zorluklar hakkında bir fikir verir. Nadya'nın zihinsel durumu siyasi protestonun ya da beceriksiz kocasının neden olduğu bir umutsuzluktan çok, psikolojik bir hastalığa benzemektedir. Bir keresinde Jenya, "Melankoli atakları geçiriyor," dedi, Stalin'e. Nadya "hasta" idi. Doktorlar sakinleştirmek için ona "kafein" verdiler. Stalin daha sonra kafeini suçladı ve haklıydı: kafein onun umutsuzluğunu feci biçimde artıracaktı.

* * *

Stalin de histerik tavırlar sergilemeye başladı. Geniş Ukrayna steplerinin denetiminden çıktığını düşünüyordu. Politbüro üyesi ve Ukrayna şefi Kosyor'a, "Öyle

görünüyor ki," dedi, "Ukrayna'nın bazı bölgelerinde Sovyet iktidarı sona erdi. Bu doğru mu? Ukrayna köylerinde durum bu kadar kötü mü? GPU ne yapıyor? Belki bu sorunla ilgilenir ve bazı önlemler alırsın." Liderler tahıl miktarını artırmak için OGPU birlikleri ve tabancalı parti görevlileriyle acımasız yarı askeri seferlere çıkarak yeniden kırsal kesimde dolaşmaya başladılar. Molotov, Urallar, Aşağı Volga ve Sibirya'ya gitti. Bu seyahat sırasında, arabası önce çamura saplandı, sonra kayarak bir hendeğe yuvarlandı. Kimse yaralanmadı, fakat Molotov, "hayatına kastedildiği"ni iddia etti.

Stalin yerel şeflerin kararsız olduklarını hissediyordu. Bu durum, Kafkasya yönetimine getirdiği Beria gibi yeni ve sert görevlilerin ne kadar gerekli olduğunu daha iyi anlamasını sağladı. Gürcü şefleri Moskova'ya çağırdı ve eski Bolşevik "liderler"i azarladı:

"Transkafkasya'da hiçbir parti örgütünün bulunmadığı izlenimini edinmiş bulunuyorum," dedi onlara. "Orada sadece şeflerin yönetimi var. Kiminle şarap içiyorlarsa ona oy veriyorlar.. Bu bir alay konusu... Dürüst çalışan adamları terfi ettirmemiz gerekir... Oraya kimi gönderirsem, şef olup çıkıyor!" Herkes güldü, fakat Stalin hemen ciddileşti: "Bu şefler yönetimi tasfiye edilmediği takdirde, hepsinin kemiklerini kıracağız.."

Sergo ortadan kayboldu.

"O nerede?" diye fısıldadı görevlilerden biri, Mikoyan'a. Mikoyan yanıt verdi:

"Beria'nın taç giyme törenine Sergo niye katılsın ki? Onu gayet iyi tanıyor." Beria'nın yükselmesine açıktan muhalefet vardı. Yerel şefler onu yeniden taşraya göndermeyi tam başarmak üzereydiler ki, Stalin adamını kurtardı. Daha sonra Stalin, Beria'nın meslek hayatının özünü şu sözlerle tanımladı:

"Politbüro kâğıdı eline aldığında, o sorunları çözmüş olur!"[1]

"İşler yürümüyor, Yoldaş Stalin," diye karşılık verdi Gürcüler'den biri. "Birlikte çalışamıyoruz."

"O şarlatanla çalışamam!" diye bağırdı, bir diğeri.

Stalin, toplantıyı kapatırken,"Bu sorunu her zamanki gibi halledeceğiz," dedi, öfkeyle. Beria, orada bulunanların üzerine çıkarılarak, Gürcistan Birinci Sekreteri ve Transkafkasya İkinci Sekreteri oldu. Beria sahneye çıkmıştı.

* * *

Ukrayna'da, Fred Beal, hiç kimsenin hayatta kalamadığı köyleri dolaşıyordu. Cesetlerin yanında son anda karalanmış, insanın içini parçalayan mesajlar buldu: "Buraya geleni Tanrı kutsasın, bizim başımıza gelenlerden korusun," sözleri yazılıydı bir notta. Bir diğerinde şu sözler okunuyordu: "Oğlum. Daha fazla bekleyemeyiz. Tanrı seninle olsun."

1 Margaret Thatcher da gözde bakanı Lord Young için benzer bir ifade kullandı: "O bana çözüm getiriyor; diğerleri ise sorun getiriyor." Her lider bu türden görevlileri ödüllendirir.

Ukrayna'da dolaşan Kaganoviç olanlardan zerre kadar etkilenmedi. "Selam, sevgili Valeryan," diye yazdı Kuybişev'e, neşeli bir havayla. "Tahıl toplama meselesi üzerine biraz çalışıyoruz... Bölgeleri bir parça eleştirmek zorundayız, özellikle Ukrayna'yı. Ruh halleri, özellikle Çubar'ınki çok kötü... Bölgeleri azarladım." Fakat bu ölüm diyarının orta yerinde, Kaganoviç kimseyi tatilden yoksun bırakmak istemiyordu. "Kendini nasıl hissediyorsun? Tatil için nereye gitmeyi düşünüyorsun? Tatilini bitirmeden seni geri çağıracağımı düşünme sakın..."

Stalin, 29 Mayıs 1932 günü, kendi bürosunda Kaganoviç ve Sergo'yla son bir toplantı yaptıktan sonra, Nadya'yı da yanına alarak Soçi'ye gitti. Lakoba ve Beria onu ziyaret ettiler. Beria artık Stalin'in yanına rahatlıkla gidebiliyor, bu arada patronu Lakoba'nın kuyusunu kazıyordu. Bir keresinde Lakoba, Beria'nın da işitebileceği şekilde söylendi:

"Nasıl da rezil bir herif."

Bu tatil sırasında Stalin ile Nadya arasında geçenleri bilmiyoruz, fakat gerilim her geçen gün biraz daha tırmanıyordu. Stalin, isyanın eşiğine gelmiş bir ülkeyi yazışarak yönetiyor, yığınla GPU raporundan kötü haberler, arkadaşlarından ise kuşku dolu mektuplar alıyordu.[1] Kaganoviç, İvanovo tekstil işçilerinin ayaklanmasını ezerken, Voroşilov mutsuz bir tavırla Stalin'e dikkat çekici bir mektup yazıyordu: "Bütün Stavropol bölgesinde hiçbir tarlada ekim yapılmadığını gördüm. İyi bir hasat bekliyorduk, fakat olmadı... Trenimin penceresinden bütün Ukrayna boyunca, Kuzey Kafkasya'dan da az ekim yapıldığını gördüm..." Voroşilov, mektubunu şu sözlerle bitiriyordu: "Tatilde olduğun bir sırada sana böyle şeyler anlattığım için üzgünüm, fakat söylemeden edemedim."

Yıllar sonra Stalin, Churchill'e o dönemin hayatının en zor zamanı olduğunu söyledi. Hitler'in işgalinden bile daha zor bir zamandı. "Korkunç bir mücadeleydi." "On milyon" kişiyi yok etmek zorunda kalmıştı. "Dehşet vericiydi. Dört yıl sürdü. Kesinlikle zorunluydu... Onlarla hiçbir tartışmaya girilmedi. Büyük bir kısmı ülkenin kuzey bölgelerinde iskân edildi... Diğerleri bizzat köylüler tarafından katledildi. Onlara yönelik büyük bir nefret vardı."

Köylüler doğal olarak Komünist görevlilere saldırıyorlardı. Kavurucu sıcağın altında Soçi'deki daçasının terasında oturan, savunma konumundaki öfkeli Stalin, disiplinin bozulmasına ve parti içindeki ihanete içerliyordu. Böyle anlarda düşmanların kuşattığı bir kaleye çekilmiş gibi görünür. 14 Temmuz günü kalemi ve kâğıdı

1 Stalin, muhalefetle savaşın çelikleştirdiği "arkadaş çevresi"nin krizin baskısı altına parçalandığını ve Kaganoviç'e de açıkladığı gibi, Sergo ile Molotov arasında anlaşmazlık olduğunu hissediyordu: Zaten bir alkolik olan Yoldaş Kuybişev, "kötü bir izlenim yaratıyor. İşten kaytardığı anlaşılıyor. Daha da kötüsü Yoldaş Ordjonikidze'nin tutumu. O da, sergilediği tutumun (Yoldaş Molotov ve Kuybişev'le zıtlaşarak) öncü grubumuzu zayıflatmakta olduğunu değerlendiremiyor." Ayrıca, Stalin, diğer Politbüro üyelerinin yanı sıra Kosyor ve Rudzutak'tan da memnun değildi.

eline alarak Moskova'daki Molotov ve Kaganoviç'e bir mektup yazdı. Tahıl çalan aç köylülerin kurşuna dizilmesi gibi gaddar bir yasanın çıkarılmasını istiyordu. Bunun üzerine, o kötü şöhretli kararname çıkarıldı. "Sosyalist mülkün suistimali" en ağır şekilde cezalandırılacaktı. Staline gönderilen metinde, "Mektubunuz temel alınarak," deniyordu.[1] Tasarı 7 Ağustos'ta kanunlaştı. Sinirsel bir panik duygusuyla Stalin, Kaganoviç'e şöyle yazdı: "Ukrayna'daki durumu düzeltmek için şu anda çaba harcamazsak, Ukrayna'yı kaybedebiliriz." Stalin, Ukrayna GPU şefi, kayınbiraderi Redens ile yerel şef Kosyor'un sergiledikleri zaaf ve saflığı suçluyordu. Bölge, "Polonyalı ajanlarla doluydu." Bu ajanlar, "Redens ya da Kosyor'un sandığından çok daha güçlü." Ardından, Redens'in yerine daha katı birisini getirdi.

* * *

Nadya, belki dersleri, belki de Soçi'deki hava dayanılmaz olduğu için Moskova'ya erken döndü. Baş ve karın ağrıları şiddetlenmişti. Bunlara bir de Stalin'in anksiyetesi eklenmişti. Fakat Stalin ondan daha güçlüydü. Nadya'nın o sırada yazdığı mektuplar bulunamadı. Stalin o mektupları yok etmiş olabilir. Belki de Nadya mektup yazmadı. Fakat onun kampanyaya karşı çıktığını biliyoruz: "Kolayca Buharin ve Yenukidze'nin etkisine kapıldı."

Voroşilov, Stalin'e karşı çıkarak, Politbüro'nun uyumlu çabasıyla, onun izlemekte olduğu siyasetlere direnilebileceğini öne sürdü. Korneyev adlı Ukraynalı bir yoldaş bir hırsızı (muhtemelen aç kalmıştı) kurşuna dizdiği için tutuklandığında, Stalin onun cezalandırılmamasını istedi. Fakat, vicdanlı biri sayılmayan Voroşilov davayı inceledi, kurbanın ergenlik çağında olduğunu saptadı ve Stalin'e yazarak, Korniyev'e verilen cezayı haklı bulduğunu bildirdi. Korneyev en azından kısa bir hapis cezasına çarptırılmalıydı. Klim'in mektubunu aldığı 15 Ağustos günü Stalin, Voroşilov'un önerisini reddetti, Korneyev'i serbest bıraktırdı ve terfi ettirdi.

Voroşilov'un direnişinden altı gün sonra, 21 Ağustos günü, daha önce Stalin'i eleştirdiği için tutuklanmış olan Riutin, "Bütün Parti Üyelerine Çağrı" başlıklı bir manifestonun onaylanması için yapılan küçük bir toplantıya katıldı. Bu, Stalin'in görevden alınmasını isteyen yıkıcı bir metindi. Riutin birkaç gün içinde GPU'ya ihbar edildi. Riutin muhalefeti, hemen ardından gelen Sirtsov-Lominadze olayı ve Voroşilov'un yalpalamaları, Stalin'i çileden çıkardı. 27 Ağustos günü Kremlin'e dönerek Kaganoviç'le bir araya geldi. Belki de Nadya'yı görmek için dönmüştü.

Ülkede durum ne kadar kötü olursa olsun, tek başına Nadya'nın sağlık durumu bile güçlü bir kişinin moralini bozmaya yeterdi. Nadya çok hastaydı. "Karın bölge-

1 Tahıl sanayi motorunun yakıtıydı. Köylüler için de aynı durum geçerliydi. Aynı hafta içinde, Soçi'de tatil yapmakta olan Stalin ve Sergo, Kaganoviç ve Molotov'a, muhtemelen kulaklardan oluşan 20.000 köle emekçinin çalıştırılmak üzere yeni sanayi kenti Magnitogorsk'a sevk edilmesini emrettiler. Belki de bunca baskının nedeni köle emeği sağlamaktı.

sinde şiddetli ağrılar" vardı. Doktorlar, dosyasına, "daha kapsamlı muayene edilecek," notunu düşüyorlardı. Ağrıların sebebi, sadece krizin yol açtığı psikosomatik gerilim değil, aynı zamanda 1926'da geçirdiği kürtajın etkileriydi.

31 Ağustos günü Nadya bir kez daha muayene edildi. Stalin, Kremlevka kliniğine giderken ona eşlik etmiş miydi? O gün Stalin'in, biri 16.00'da, diğeri 21.00'de olmak üzere sadece iki randevusu vardı. O günü bilinçli olarak boş bırakılmış gibiydi. Doktorlar şu notu düştüler: "3-4 hafta içinde ameliyat edileceği dikkate alınarak muayenesine." Karnından mı, yoksa başından mı ameliyat edilecekti? Ancak bu ameliyat yapılmadı.

30 Eylül günü, Riutin tutuklandı. Stalin'in, Kaganoviç'in desteğiyle Riutin için ölüm cezası istemiş olması mümkündür. Fakat bir yoldaşın, bir "kılıç kardeşliği" üyesinin idam edilmesi, tehlikeli bir adımdı. Sergo ve Kirov bu talebe karşı çıktılar. Resmi tartışmalara dair hiçbir bulgu yoktur. Kirov, Eylül sonunda ve Ekim'de yapılan Politbüro toplantılarına katılmadı. Stalin, 1930'da görülen Tuhaçevskiy davasında yaptığı gibi, en gözde adamları Sergo ve Kirov olmaksızın böyle bir önlemin alınmasını isteyemezdi. Muhtemelen önerisini açıkça ortaya koymadı. Riutin, 11 Ekim günü, on yıl kamp cezasına çarptırıldı.

Riutin'in "Platform"u, Stalin'in evini de etkiledi. Koruma Vlasik'e göre, Nadya, Riutin dokümanının bir kopyasını Akademi'deki arkadaşlarından aldı ve onu Stalin'e gösterdi. Bunlar, muhalefete katıldığını göstermez. Belki de Nadya sadece yardımcı olmaya çalışıyordu. Fakat bu olay bir tür saldırganlık olarak algılanır. Metin daha sonra Nadya'nın odasında bulundu. Stalin, ellili yıllarda, o son aylarda Nadya'ya yeterince özen göstermediğini itiraf etti. "Üzerimde çok fazla baskı vardı ... çok fazla düşman. Gece gündüz çalışmak zorundaydık..." Bu sözler belki de bir teselli arayışını yansıtıyordu.

7

Entelektüel Stalin

26 Ekim 1932 günü, elli yazardan oluşan seçkin bir grup Rusya'nın yaşayan en büyük yazarı, romancı Maksim Gorki'nin *art deco* malikânesine gizemli biçimde davet edildi.[1] O sırada 64 yaşında olan, gri bıyıklı, uzun boylu, bezgin yazar misafirlerini evinin merdivenlerinde karşıladı. Yemek salonu, üzeri beyaz örtülü masalarla doluydu. Yazarlar heyecan içinde beklediler. Derken Stalin, yanında Molotov, Voroşilov ve Kaganoviç olduğu halde göründü. Parti, edebiyatı öylesine ciddiye alıyordu ki, liderler önemli yazarların eserlerini bizzat gözden geçiriyorlardı. Kısa selamlaşmaların ardından Stalin ve yoldaşları, en baştaki masaya, Gorki'nin yanına oturdular. Stalin'in yüzündeki tebessüm kayboldu ve yeni bir edebiyatın yaratılması hakkında konuşmaya başladı.

Çok önemli bir andı. Stalin ve Gorki Rusya'nın en ünlü iki adamıydı ve aralarındaki ilişki Sovyet edebiyatının barometresi gibiydi. Yirmili yılların sonundan beri Gorki, Stalin'e çok yakındı; tatillerde Nadya ve Stalin'le birlikte olmuştu. 1868'de dünyaya gelen Maksim Peşkov, köylerde yaşayan serseriler arasında, hurdalıklarda, "iğrenç ortamlar"da öksüz bir sokak çocuğu olarak yaşadığı acı deneyimlerden, Devrim'e esin kaynağı olan başeserler çıkarmıştı. Fakat 1921'de, Lenin'in diktatörlüğü onda bir hayal kırıklığı yaratmış ve İtalya'ya giderek, Sorrento'daki bir villada sürgün hayatı yaşamaya başlamıştı. Stalin, onun geri dönmesini sağlamak için elinden geleni yaptı. Bu arada Sovyet edebiyatını RAPP'a (Rus Proleter Yazarlar Birliği), "Stalin'in Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın edebiyat kanadı"na emanet etmişti. Bu kurum, Büyük Dönüşüm'ü esrik bir coşkuyla betimlemeyen her yazarı taciz ediyor ve onlara saldırıyordu. Gorki ve Stalin, kibir, para ve iktidarın yazarın dönmeye teşvik edilmesinde rol oynadığı karmaşık bir ikili dansa başladılar. Gorki'nin köylülüğün vahşi geriliğine ilişkin deneyimleri, Stalin'in köylere açtığı savaşı desteklemesini sağladı. Fakat yazar RAPP edebiyatının standardını çok düşük buluyordu.

Stalin, insanları büyüleme yeteneğini Gorki üzerinde yoğunlaştırdı.[2] 1931'de

1 Ahmatova, Mandelstam, Pasternak, Bulgakov ya da Babel gibi büyük yazarların hiçbiri orada değildi, fakat Stalin'in "büyük bir sanatsal yetenek" dediği Şolohov, toplantıya katıldı.

2 1930'da Gorki'ye dostça, çok samimi bir havada, "Kongre sırasında çok çalıştık," diye yazdı. "Şimdi durum farklı, artık yazabiliyorum. Elbette yeterli değil, ama artık hatayı düzeltme fırsatına sahibiz. 'Hata yoksa pişmanlık da yok, pişmanlık yoksa selamet de

Gorki, Stalin'in edebiyat alanındaki gurur kaynağı olarak döndü, kitaplarından sağladığı milyonların yanı sıra, kendisine büyük bir tahsisat verildi. Moskova'da, bir zamanlar zengin Riyabuşinskiy'e ait olan bir malikâneye yerleşti. Ayrıca başkentin dışında geniş bir daçası, Kırım'da görkemli bir villası, çevresinde pek çok yardımcı ve GPU ajanları vardı. Gorki'nin evleri entelijansiyanın karargâhı haline geldi. Isaac Babel ve Vasili Grossman gibi parlak genç yazarlara yardımcı oluyordu.

Liderler, Gorki'yi edebiyat alanında benimsedikleri bir şöhret olarak kucakladılar. Bu arada Çekist Yagoda, Gorki'nin hane halkıyla ilgili ayrıntıları denetliyor, orada gittikçe daha fazla zaman geçiriyordu. Stalin çocuklarını Gorki'ye götürür, çocuklar yazarın torunlarıyla oynarlardı. Mikoyan ise oğullarını Gorki'nin evcil maymunuyla oynamaya götürürdü. Voroşilov şarkı söylemek için gelirdi. Gorki'nin torunu Martha, bir gün Babel'le, ertesi gün Yago'dayla oynardı.

Stalin onu severdi. "Gorki burada," diye yazdı Voroşilov'a, tarihsiz bir notta. "Çeşitli konularda sohbet ediyoruz. İyi kalpli, zeki, arkadaş canlısı bir insan. Siyasetimizi beğeniyor. Her şeyi anlıyor... Siyasette, Sağ'a karşı bizimle birlikte." Ancak Stalin, satın alabileceği bir değer olarak Gorki'nin de farkındaydı. 1932'de Stalin, Gorki'nin kırkıncı edebiyat yılının kutlanmasını emretti. Yazarın memleketi Nijni Novgorod'un adı Gorki olarak değiştirildi. Moskova'daki ana cadde Tverskaya'nın ismi de aynı şekilde değiştirildi. Stalin yazarın adını bu kez Moskova Sanat Tiyatrosu'na verdiğinde, edebi bürokrat İvan Gronskiy itiraz etti.

"Fakat Yoldaş Stalin, Moskova Sanat Tiyatrosu daha çok Çehov'un adıyla anılır."

"Önemli değil," dedi Stalin. "Gorki kibirli adamdır. Onu partiye kablolarla sıkıca bağlamamız gerekir." Bu yöntem işe yaradı. Kulakların tasfiyesi sırasında Gorki, geri köylülere olan nefretini *Pravda*'da açığa vurdu: "Düşman teslim olmadığı takdirde, yok edilmelidir." Toplama kamplarını dolaştı ve bu kampların eğitici değerine hayran kaldı. Yagoda'yla birlikte ziyaret ettiği Belomor Kanal gibi projelerde köle emeğinin kullanılmasını destekledi. Yagoda onu kutladı: "Bu görgüsüzler sizin ne kadar büyük bir iş yaptığınızı anlamıyorlar!"

Gizli polis teşkilatına hâkim olan Yagoda, Stalin'in dümen suyunda gidiyordu. "Çekistler'in birinci kuşağına mensup olanlar," diye yazdı Nadejda Mandelstam, "gelişkin zevkleri ve edebiyat meraklarıyla ayırt edilirlerdi. Çekistler, Yeni İnsan'ın öncüleriydi." Bu öncülerin en büyüğü, o sırada 39 yaşında olan Yagoda idi ve Gorki'nin gelini Timoşa'ya âşık olmuştu. "Genç, çok güzel, neşeli, sade ve hoş" Timoşa ise Maks Peşkov'la evliydi.

---

yok.' Bozguncular hakkında bir oyun yazdığınızı ve yeni malzemeye ihtiyaç duyduğunuzu söylüyorlar. Ben de malzeme toplamaya başladım. Onları size göndereceğim. ... SSCB'ye ne zaman geliyorsunuz?" Gorki'ye Sovyet hükümetinin bir üyesiymiş gibi davranıyor, Molotov'un terfii konusunda ona danışıyordu. Mektupları geciktiğinde Stalin "kaba" davranışından ötürü ondan özür diliyordu.

Bir mücevhercinin oğlu olan, istatistik öğrenimi gören ve bir kimyagerin yardımcısı olarak çalıştığı için eczacılıktan da anlayan Genrih Yagoda (gerçek ismi Enoç idi) 1907'de partiye katıldı. O da Nijni Novgorod'luydu ve bu durum ona bir kimlik sağlıyordu. Anna Larina'ya göre, kendisini izleyen yaratıklardan "üstün" olan Yagoda, zamanla "yozlaşmış ... bir kariyerist" haline geldi, fakat asla Stalin'in adamı değildi. Sağcılar'a daha yakın olmuştu, fakat 1929'da saf değiştirdi. Stalin tarafından desteklenen en büyük başarısı, geniş bir ekonomi imparatorluğu olan Gulaglar'a köle emeği sağlamasıydı. Yagoda, asla dürüst olamayan, kısa boylu, kel kafalı, daima üniformalı, Fransız şaraplarından ve seks oyuncaklarından hoşlanan biriydi. Çiçek yetiştirmekten hoşlanan bu katil, "2000 orkide ve gül"ün çiçek açtığı devasa bir daçaya sahip olmakla ve malikânesini milyonlarca ruble harcayarak dekore etmekle övünürdü.[1] Sık sık Gorki'nin evine gider, elinde bir buket orkide, Timoşa'ya kur yapardı. Gorki, Yazarlar Birliği'nin başına getirildi ve Stalin'e RAPP'ın ıskartaya çıkarılmasını tavsiye etti. Bunun üzerine RAPP Nisan 1932'de feshedildi ve bu olay, sabırsızlıkla yeni gelişmeler bekleyen entelijansiya arasında hem hoşnutluk hem de şaşkınlık yarattı. Davet işte o sırada verildi.

Pek tekin olmayan bir tavırla elindeki inci işlemeli çakıyla oynayan, sesine ansızın bir "sertlik, bir demir tadı" veren Stalin, şu öneride bulundu: "Sanatçı, hayatı doğru biçimde göstermelidir. Ve eğer o hayatımızı doğru biçimde gösterirse, onun sosyalizme doğru gittiğini göstermeyi de başarabilir. Sosyalist Gerçekçilik budur ve bu olacaktır." Başka deyişle, yazarlar hayatın ne olduğunu değil, ne olması gerektiğini, ütopik geleceğe bir methiye olarak betimlemek zorundaydılar. Sonrası tam bir kaba güldürüydü ve her zamanki gibi, farkında olmadan Voroşilov tarafından icra edildi.

"İhtiyacımız olan malları üretiniz," dedi Stalin. "Makinelerden, tanklardan, uçaklardan daha fazlasına, insan ruhlarına ihtiyacımız var." Fakat her zaman basit olan Voroşilov, bu sözleri olduğu gibi anladı ve tankların da "çok önemli" olduğunu söyleyerek Stalin'in sözünü kesti.

Stalin, yazarlar "insan ruhlarının motorlarıdır," diye devam etti konuşmasına. Cesareti ve yavanlığıyla çarpıcı olan bu sözleri söylerken, parmağıyla en yakınında oturan yazarları işaret etti.

Ona en yakın oturan yazar, "Ben mi, neden ben?" dedi. "Benim itirazım yok."

"İtiraz etmemek iyi bir şey mi?" diyerek yine araya girdi, Voroşilov. "İtirazlarını sürdürmek zorundasın." Bazı yazarlar Gorki'nin şarabıyla ve sert iktidar aroma-

1 Bir diğer Bolşevik senyör, Voroşilov, Yagoda'ya düzenli biçimde hediyeler verirdi. Yagoda, bir notta, "Atı aldım," diyerek teşekkür ediyordu ona. "Sadece bir at değil, tam bir safkan." En sıcak teşekkürlerimle. GY." Fakat Yagoda, devrimci kraliyet ailesi içinden bir evlilik de yaptı. Karısı İda, örgütleme dehası ve ilk Devlet Başkanı Sverdlov'un yeğeniydi. Gorki, tesadüfen, İda'nın amcasını evlat edinmişti. Yagoda'nın kayınbiraderi, Gorki'nin Moskova'ya dönmesine yardımcı olan, döndüğünde onun çevresinde yer alan, RAPP'ın başkanı ve bir proletarya yazarı Leopold Averbah idi.

sıyla sarhoş olmaya başlamışlardı. Stalin onların bardaklarını doldurdu. Sarhoş romancı ve edebiyat bürokratlarının en kötü şöhretlisi, Aleksander Fadeev, Stalin'in en gözde romancısı Mihail Şolohov'dan bir şarkı rica etti. Yazarlar, Stalin'le kadeh tokuşturdular.

"Yoldaş Stalin'in sağlığına içelim," diye bağırdı, şair Lugovskoy. Romancı Nikoforov ise yerinden sıçradı ve şöyle dedi:

"Yeter artık, ben bıktım! Bir milyon bin beş yüz kere Stalin'in sağlığına içtik. Belki o da bıkmıştır..." Derin bir sessizlik oldu. Fakat Stalin, Nikoforov'un elini sıktı:

"Teşekkür ederim, Nikoforov, teşekkür ederim," dedi. "Ben de bıktım."

* * *

Gene de Stalin yazarlarla ilgilenmekten asla vazgeçmedi. Mandelstam, Rusya'da şiirin başka yerlere kıyasla daha saygın olduğunu, "şiir için adam öldürülür" diyerek savunmakta haklıydı. Edebiyat Stalin için çok önemliydi. "İnsan ruhunun motorları," diyebiliyordu, fakat kendisi, tavırlarına yansıdığı ölçüde zevksiz ve kaba biri olmaktan çok uzaktı. Büyük edebiyat eserlerine hayranlık duyar, onları gayet iyi değerlendirir, sahtekârı dâhiden ayırt edebilirdi. 1890'larda yaşadığı papaz okulu günlerinden beri büyük bir coşkuyla kitap okur, hatta günde beş yüz sayfa okumaya çalışırdı. Sürgündeyken, mahkûmlardan biri öldüğünde, Stalin onun kitaplığına el koydu ve yoldaşlarının öfkesine rağmen kitapları paylaşmayı reddetti. Edebiyata olan açlığı neredeyse, Marksist inancı ve megalomanisi kadar zorluydu. Bütün bunların Stalin'in hayatına yön veren tutkular olduğu söylenebilir. Edebi yeteneklere sahip değildi, ancak bir ayakkabıcı ile bir çamaşırcı kadının oğlu olmasına rağmen, okuyarak kendini yetiştirmiş bir entelektüeldi. Aslında Büyük Katerina'dan Vladimir Putin'e kadar, kendisi de mükemmel bir entelektüel olan ve soylulara özgü eğitim imkânlarından yararlanan Lenin dahil, Rusya'nın en çok okuyan hükümdarının Stalin olduğunu söylemek abartma olmaz.

"Kendisini geliştirmek için çok çalıştı," der Molotov. Kitaplığında, hepsi okunmuş 20.000 cilt kitap vardı. "Çevrenizdeki insanları tanımak isterseniz, ne okuduklarına bakın," derdi Stalin. Svetlana onun kitaplığında, İsa'nın Hayatı'ndan, Galsworthy[1], Wilde, Maupassant ve daha sonra Steinbeck ve Hemingway'e kadar her yazarın kitabını bulabiliyordu. Torunu ise, daha sonra, onun Gogol, Çehov, Hugo, Thackeray ve Balzac okumuş olduğunu fark etti. Yaşlılık döneminde hâlâ Goethe'yi keşfe devam ediyordu. "Zola'ya tapardı."

1 Galsworthy'nin *The Forsyte Saga*'sı ve Fenimore Cooper'ın *Mohikanların Sonuncusu* adlı romanları, muhtemelen bütün Politbüro'nun en gözde yabancı eserleri arasında yer alıyordu. Bütün Politbüro üyelerinin, kapitalist aileyi ve İngiliz emperyalizminin Amerika'daki baskılarını lanetleyen birer iddianame olarak gördükleri kitapları okudukları anlaşılmaktadır.

Yeni insanın mükemmelliğine inanan Bolşevikler kendilerini sürekli geliştirmeye çalışan insanlardı. Stalin, onların en başarılı olanı, en çalışkanı idi. Büyük bir ciddiyetle okur, notlar çıkarır, titiz bir öğrenci gibi alıntıların kaynağına ulaşır, Anatole France kitaplarından, Vipper'in *History of Ancient Greece*'ine [Antik Yunanistan Tarihi] kadar çeşitli kitapların sayfalarına kenar notları düşerdi. Molotov, onun "çok geniş bir eski uygarlık ve mitoloji bilgisi"ne sahip olduğunu hatırlar. Stalin, İncil'den, Çehov'dan, *Aslan Asker Şvayk*'tan, dahası Napoleon, Bismarck ve Talleyrand'dan alıntılar yapabiliyordu. Öylesine geniş bir Gürcü edebiyatı bilgisine sahipti ki, filozof Şalva Nutsibidze'yle gizemli şiir tartışmaları yapıyordu. Nutsibidze, çok sonraları, Stalin'in artık bir tanrı olmadığı bir dönemde, onun edebiyatla ilgili yazılarının hâlâ geçerli ve seçkin olduğunu söylüyordu. Stalin çevresindeki insanlara yüksek sesle edebi kitaplar okurdu. Bunlar genellikle Saltikov-Şçedrin'in kitapları ya da ortaçağ Gürcü epik şairi Rustaveli'nin *Panter Postlu Şövalye*'sinin yeni bir baskısı olurdu. *Mohikanların Sonuncusu*'na hayrandı. Bir keresinde, kızılderili selamı vererek kitabın genç çevirmenini şaşırtmıştı: "Büyük şef, beyaz adamı selamlar!"

Yirmili yılların Modernist gelişimi sırasında bile, Stalin'in derin biçimde muhafazakâr zevkleri XIX. yüzyıla özgü kaldı. Ahmatova ve Şostakoviç'ten çok Puşkin ve Çaykovski'yle mutlu olurdu. Gerçek entelektüellere saygılıydı, ünlü bir profesörle konuşurken tarzını tamamen değiştirirdi. Lengüistik profesörü Marr'a, "İsteğinizi yerine getiremediğim için çok üzgünüm, saygıdeğer Nikolay Yakovleviç," diye yazdı. "Konferanstan sonra, eğer sizin için de uygunsa, görüşmemiz için 40-50 dakika ayırabileceğim..."

Stalin dehayı kesinlikle ayırt edebiliyordu. Ancak, Marksist ilerlemeye olan inancı, aşka ve aileye olan inancından çok daha üstündü. "Büyük psikolog" Dostoyevski'ye hayrandı, fakat onun kitaplarını yasakladı, "çünkü gençler için zararlı" idi. Leningradlı mizah yazarı Mihail Zoşçenko'nun hicivlerine, Sovyet bürokratlarıyla dalga geçtiğinde bile, bayılır, oğulları Vasili ile Artyom'a ondan parçalar okurdu. Sonunda gülmeye başlardı: "Yoldaş Zoşçenko'nun GPU'yu hatırlayıp da sonucu değiştirdiği yer işte burası!" Stalin'in vahşi sinizminin karamizah duygusuyla nasıl kesiştiğini gösteren bir şakadır bu. Mandelstam, Pasternak ve Bulgakov'un birer dâhi olduklarını kabul eder, fakat onların eserlerini yasaklardı. Gene de bu kaprisli ustaları hoşgörüyle karşılayabildi: Bulgakov ve Pasternak asla tutuklanmadılar. Fakat Stalin'in kişiliğine ya da siyasetine -bu ikisi eşanlamlıydı- hakaret edenin başına gelmeyen kalmazdı.

En ilginci, Bulgakov gibi bir ustayla ilgilendiği sırada yaptığı yorumlardır. Onun *Beyaz Muhafız* adlı romanını temel alarak yazdığı ve İç Savaş'ı anlattığı oyunu *Turbins Günleri* Stalin'in en beğendiği eserlerden biriydi. Bu oyunu tam on beş kez izlemişti. Bulgakov'un *Kaçış* adlı oyunu "anti-Sovyet ve Sağcı" suçlamasıyla saldırıya uğradığında, Stalin tiyatro müdürüne bir mektup yazdı: "Edebiyatta Sağ ve

Sol sözcüklerini kullanmak doğru değildir. Bunlar parti sözcükleridir. Edebiyatta, sınıf, anti-Sovyet, devrimci ya da karşıdevrimci gibi sözcükler kullanılır, fakat Sağ ya da Sol kullanılmaz... Eğer Bulgakov, sekiz düşe, İç Savaş'ın uluslararası toplumsal içeriğini keşfedeceği bir ya da iki düş daha ekleyecek olursa, seyirci dürüst 'Serafima' ile profesörün Bolşevikler'in kaprisi yüzünden değil, halkın sırtından geçindikleri için Rusya'dan atıldıklarını anlayacaktır. *Turbins Günleri*'ni eleştirmek kolaydır. Reddetmek kolaydır, fakat en zoru iyi oyunlar yazmaktır. Oyunun yarattığı nihai izlenim Bolşevizm için olumludur." Çalışmasına izin verilmediğinde, Bulgakov, Stalin'e başvurdu. Stalin ona telefonda şöyle dedi: "Sizin için bir şeyler yapmaya çalışacağız."

Stalin'in becerisi, sorulu cevaplı konuşma ve yazma tarzı bir yana, karmaşık sorunları anlaşılır bir basitliğe indirgeyebilmesiydi. Bu yetenek bir siyasetçi için çok değerlidir. Diplomatik bir telgrafı, bir konuşma metnini ya da bir makaleyi çoğu kez kendi el yazısıyla kaleme alabilirdi. İnce bir zekâyla bezenmiş düz yazıları da vardır (savaş sırasındaki gibi). Fakat kısmen özbilinçli proleter maşizmini yansıtsa da, gayet açık ve kaba biçimde yazma yeteneği de vardı.[1]

Stalin sadece baş sansürcü değildi, emperyal baş editör olarak üstlendiği rolün tadını çıkarır, başkalarının yazılarını sürekli düzeltirdi. Okuduğu metinlerin sayfalarına zor okunan yazısıyla notlar karalamaktan hoşlanırdı. Bazıları neşesiz bir gülüşü ifade eder: "Ha-ha-ha!"

* * *

Stalin'in alaycı tebessümü, Nadya'nın kafein ve kocasının kendi gerilimi yüzünden ağırlaşan depresyonunu yatıştırmıyordu. Ancak dokunaklı şefkat anları da vardı. Bir keresinde Nadya alışık olmadığı bir şey içip hasta oldu. Stalin onu yatağına götürdüğünde Nadya ona baktı ve üzgün bir tavırla şöyle dedi:

"Demek beni az da olsa seviyorsun." Yıllar sonra Stalin bu olayı kızına anlattı.

Hafta sonunu geçirmek için Zubalovo'ya gittiklerinde Svetlana'ya asla övücü bir söz söylemeyen Nadya, Stalin'in şarap vermesi halinde bunu reddetmesi için kızını uyardı:

"Alkol almayacaksın!" Stalin'in çocuklarını biraz şımartmasını büyük bir suç gibi gördüğü dikkate alınırsa, Nadya'nın, köylülerin trajedisi bir yana, kocasının gündelik kabalığından bile ne kadar rahatsız olduğu ancak hayal edilebilir. Bu son

1 Gorki'nin dönüşüne kadar Rusya'nın en saygın romancısı olan, ancak daha sonra gözden düşen Boris Pilniak, Stalin'e asabi bir mektup yazarak yurtdışına çıkıp çıkamayacağını sordu: "Saygıdeğer Yoldaş Pilniak," diye karşılık verdi lider (alaycılığının sebebi "Sönmeyen Ayın Masalı" adlı kısa öyküsünde, Stalin'i 1925'te Savunma Komiseri Frunze'ye karşı tıbbi bir cinayet örgütlemekle suçladığı için Pilniak'dan nefret etmesiydi). "Araştırmalar, denetim kurumlarının yurt dışına çıkmanıza mani olmadığını gösteriyor. Önce kuşkulandılar, fakat bu kuşku artık ortadan kalktı. Dolayısıyla ... yurt dışına çıkmanıza karar verildi. İyi şanslar. Stalin." Pilniak 21 Nisan 1938'de idam edildi.

günlerde Nadya, Berlin'den henüz dönen kardeşi Pavel ile karısı Jenya'yı, Set Üstü Ev'deki dairelerinde ziyaret etti. "Bana çok soğuk bir tavırla, merhaba, dedi," der, kızları Kira. Bu durum çocuğun dikkatini çekmişti. O sıralarda Nadya sert bir kadın olmuştu. Bazı geceler Dora Kazan'la dizayn çalışıyorlar, Dora'nın kızı Natalya Andreyeva'nın odasında fısıldaşıyorlardı.

Bu noktada, şefkat dolu bir sevgi ile öfke patlamaları arasında gidip gelen bir karı koca ve çocuklarına farklı biçimde davranan bir ana baba görürüz. Her ikisi de başkalarının önünde birbirini aşağılasa da, Nadya'nın "adamım" dediği kocasını hâlâ sevdiği görülüyordu. Gerilimli bir dönemdi, fakat bu çok sinirli, hassas çift arasında bir farklılık vardı. Stalin ezici bir güce sahipti. Nadya bir keresinde annesine şöyle dedi. "Onun gücüne ve enerjisine hayret ettiğimi söyleyebilirim. Ancak gerçekten sağlıklı bir adam onunki kadar iş yüküne dayanabilir." Nadya ise zayıftı. Çöken kişi hep Nadya oluyordu. Stalin'in sağlam duygusal yapısı en ağır darbeleri bile kaldırmasını sağlıyordu.

Kaganoviç, Kuban'daki muhalefeti ezmek için kendi Moskova derebeyliğinden ayrıldı. Kazaklar'a karşı kitlesel misilleme yapılmasını ve on beş köyün Sibirya'ya sürülmesini emretti. Kaganoviç, bu yaşananlara, "ölmekte olan sınıflardan arta kalanların, somut bir sınıf mücadelesine dönüşen direnişi" diyordu. Sınıflar gerçekten de ölüyorlardı. Kopelev, "rengi maviye çalan, hâlâ nefes almakla birlikte gözlerinde hayat ışığı kalmamış, şiş karınlı kadınlar ve çocuklar" gördü. "Ve cesetler, üzerinde koyun derisinden lime lime paltolar, ayaklarında ucuz çizmeler olan cesetler; köylü kulübelerinin, eski Vologda'nın eriyen karlarının içindeki, Harkov köprülerinin altındaki cesetler." "Demir Lazar" pek çok tahıl istifçisini idam ettirdi ve Devrim'in yıldönümü için verilen ölümcül akşam yemeğinde bulunmak için tam zamanında döndü.

7 Kasım günü liderler Lenin'in henüz tamamlanan gri mermer Anıtkabir'inin üzerinden geçit resmini selamladılar. Dondurucu bir soğuk vardı. Erken saatlerde üzerlerinde gri paltolar, başlarında şapkalarla Stalin'in dairesinde toplanmışlardı. O sırada Nadya Akademi delegesi olarak yürüyüş kolunda yerini alıyordu. Hizmetkârlar ve dadılar, Vasili ile Artyom'u giydirip hazırladılar. Svetlana hâlâ daçadaydı.

Saat sekize doğru liderler, kendi aralarında konuşarak Poteşniy Sarayı'ndan çıkıp meydana doğru yürüdüler, Sarı Saray'ın önünden geçip Anıtkabir'e geldiler. Yukarıda dondurucu bir soğuk vardı. Resmi geçit dört saat sürdü.[1] Voroşilov ve Bud-

1 Yukarıda zayıfların dinlenebilmeleri için aşağıdan görülmeyen sandalyeler, daha da önemlisi, hemen arkada, cesaretini toplamak amacıyla birkaç yudum içmek isteyenler için küçük bir barı olan bir oda vardı. İlk Bolşevik Devlet Başkanı Yakov Sverdlov, 1919'da gene böyle dondurucu soğukta yapılan bir resmi geçidin ardından hastalanıp ölmüştü. Politbüro üyesi Aleksander Şerbakov da, 1945'te yapılan zafer yürüyüşünün ardından aynı akıbete uğradı. Çek Cumhurbaşkanı Klement Gottwald ise, gene Anıtkabir'de yapılan Stalin'in

yonni farklı Kremlin kapılarında at sırtında bekliyorlardı. Moskova'nın Big Ben'i sayılan Spaskiy Kulesi'nin gongu çaldığında atlarını tırısa kaldırıp Anıtkabir'in önüne geldiler ve orada atlarından inip balkondaki liderlerin arasında yerlerini aldılar.

O gün pek çok kişi Nadya'yı gördü. Mutsuz ya da Stalin'le sorunlu gibi görünmüyordu. Yürüyüşe katıldı, balkonun önünden geçerken oval yüzünü liderlere doğru kaldırıp onları selamladı. Daha sonra Anıtkabir'in sağındaki tribünde Vasili ve Artyom'la buluştu, Stalin'le bizzat tanıştırdığı Huruşov'la sohbet etti. Gri paltolu Stalin'e baktı ve her kadın gibi kocasının paltosunun yakası açık olduğu için endişelendi:

"Adamım atkısını almamış," dedi. "Soğuk alıp, hasta olacak." Fakat ansızın şiddetli bir baş ağrısına yakalandı. Artyom, onun "Ah, başım!" diye inlediğini hatırlar. Yürüyüşten sonra, oğlanlar hizmetkârdan tatili Zubalovo'da geçirip geçiremeyeceklerini Nadya'ya sormasını rica ettiler. Sert anneyle başa çıkmaktansa, hizmetkârı ikna etmek daha kolay görünüyordu.

"Daçaya gitsinler," dedi Nadya. Sonra neşeli bir tavırla ekledi: "Yakında Akademi'den mezun olacağım ve işte o zaman herkes için tam bir tatil olacak!" Sonra birden irkildi ve yine "Ah, başım!" diye inledi. Stalin, Voroşilov ve diğerleri, Anıtkabir'in arkasındaki, içinde her zaman yiyecek ve içecek bir şeyler bulunan küçük odaya geçtiler.

Ertesi gün oğlanlar Zubalovo'ya gönderildiler. Stalin, her zamanki gibi bürosunda çalıştı, Molotov, Kuybişev ve MK sekreteri Pavel Postişev'le toplantı yaptı. Yagoda, Eski Bolşevikler'in, Smirnov ve Eismond'un, Stalin karşıtı toplantılarından birinde tutulan notları gösterdi. Toplantıda birisi şöyle demişti: "Bu ülkede onu yerinden edecek kimse olmadığını söylemeyin bana." Liderler onların tutuklanmasını emrettiler. Sonra hep birlikte, yürüyerek Voroşilov'un evindeki yemeğe gittiler. Nadya da oraya gidiyordu. Çok şıktı.

Daha erken saatlerde Nadya, kardeşi Pavel'in ona verdiği Mauser marka tabancayı alıp, odasındaki yatağın üzerine bıraktı. İntihar bir Bolşevik ölümü idi. Nadya, Stalin'in muhalefeti ezmesini protesto ederek 1929'da kendisini vuran Troçkist Adolf Yoffe'nin cenaze törenine katılmıştı. 1930'da Modernist şair Mayakovskiy de bu yüksek protesto yöntemini seçmişti. Nadya tabancayı göğsüne dayayıp tetiği çekti. Bu küçük kadın silahının sesini kimse işitmedi. Kremlin'in duvarları kalındı. Nadya'nın bedeni yataktan kayarak yere düştü.

---

cenaze töreni sırasında dondurucu soğukta geçirdiği saatlerin ardından öldü.

BÖLÜM İKİ

Yakın Dostlar: Stalin ve Kirov, 1932-1934

8

Cenaze Töreni

Nadya hemen öldü. Saatler sonra Stalin yemek salonunda karısının öldüğünü haber aldı. Jenya Alliluyeva'ya "Bende eksik olan neydi?" diye sordu. Stalin intihar edeceğini söylediğinde aile şoka girdi. Daha önce ondan böyle bir şeyi "asla işitmemişlerdi". Stalin günlerce odasından çıkmadı. Jenya ve Pavel kendisine zarar vermemesi için onunla birlikte kalmaya karar verdiler. Bunun neden olduğunu anlayamıyor, gittikçe öfkeleniyordu. Neden herkes onu sırtından böylesine insafsızca hançerlemişti. Kızı Svetlana, "İnsanların daima bir başkasını cezalandırmak için intihar ettiklerini anlayacak kadar zeki idi," diye yazdı. Stalin ilgisiz bir koca olup olmadığını hep sordu. Karısını sevmemiş miydi? Bir keresinde Molotov'a, "Ben kötü bir kocaydım," itirafında bulundu. "Vakit bulup onu sinemaya bile götürmedim." Bir keresinde de Vlasik'e, "O benim bütün hayatımı altüst etti," dedi. Pavel'e derin bir üzüntüyle bakarak, söyleniyordu: "Ona verecek daha iyi bir hediye bulamadın! Bir tabanca!"

Saat 13.00 civarında Profesör Kuşner ve meslektaşları Nadya'nın küçük yatak odasına girerek cesedi incelediler. Profesör çocukların okul defterlerinden koparılmış bir kâğıdın üzerine, "Cesedin pozisyonu," diye yazdı, "başı yastığın üzerinde sağa dönük durumda. Yatağın üzerindeki yastığın yanında küçük bir tabanca var." Hizmetkâr yatağın üzerinde silahın yerini değiştirmiş olmalıydı. "Yüz tam bir sükûnet içinde, gözler yarı kapalı, yarı açık. Yüzün ve boynun sağ tarafında kırmızı lekeler ve kan var..." Yüzünde çürükler görülüyordu. Yoksa Stalin'in sakladığı bir şeyler mi vardı? Eve dönünce onunla kavga etmiş, ona vurmuş, sonra da ateş etmiş olabilir miydi? Saf kan bir katil olduğuna bakılırsa, fazladan bir ölüm imkânsız değildir. Ancak çürük yataktan düştüğü sırada meydana gelmiş olabilirdi. O gece olanlar hakkında hiçbir şey bilmeyenler bile, Stalin'in karısını öldürdüğünü iddia etmişlerdir. Ancak Stalin, düşmanlarının bu işi onun yaptığını fısıldayacaklarını gayet iyi biliyordu.

"Kalbin üzerinde beş milimetrelik bir delik var; açık bir delik," diye kaydetti Profesör. "Sonuç: kalpteki açık yaradan ötürü ani ölüm." Günümüzde Devlet Arşivi'nde herkesin görebildiği bu kâğıt parçasına altmış yıl boyunca bir daha bakılmayacaktı.

Molotov, Kaganoviç ve Sergo geldiler ve gittiler. Ne yapılacağına karar vermek

durumundaydılar. Böyle anlarda devreye giren doğal Bolşevik içgüdüsü, yalan söylemek ve örtbas etmekti. Ancak bu olayda, daha açık davranmış olsalardı, en tahripkâr iftiralardan sakınabilirlerdi. Nadya'nın intihar ettiği apaçık ortadaydı. Molotov, Kaganoviç ve Nadya'nın vaftiz babası Yenukidze, Stalin'in onayını alarak bu özkıyım olayını kamuoyuna duyurmamaya karar verdiler. Açıklamaları halinde bu olayın siyasal bir protesto olarak değerlendirileceğini düşündüler. Nadya'nın apandisitten öldüğünü söyleyeceklerdi. Hipokrat yeminleri Naziler tarafından olduğu gibi Bolşevikler tarafından da ihlal edilecek olan doktorlar bu yalanın altına imzalarını attılar. Hizmetkârlara, Stalin'in o sırada Molotov ve Kalinin'le birlikte daçasında olduğu söylendi. Fakat tam da beklendiği gibi, tehlikeli dedikodular yayılmaya başladı.

Ölüm ilanını yazan Yenukidze, daha sonra bir başsağlığı mesajı kaleme aldı. Mesaj ertesi gün *Pravda*'da yayımlandı. Altında bütün liderlerin eşlerinin ve bizzat liderlerin imzası vardı. En başta, Nadya'nın dört arkadaşının, Ekaterina Voroşilova, Polina Molotova, Dora Kazan ve Marya Kaganoviç'in imzaları vardı. "Mükemmellik timsali ... genç, hayat dolu, Bolşevik Partisi'ne ve Devrim'e adanmış yakın arkadaşımız ..." Bu eşsiz dogmatistler bu ölümü bile Bolşevizm açısından değerlendirdiler.

Stalin bir şeyler yapabilecek durumda olmadığı için, liderler bu benzersiz cenaze törenini nasıl düzenleyeceklerini tartıştılar. Bolşevik cenaze ritüeli, Çarlık dönemine ait cenaze töreni geleneğine ait unsurları Bolşevikler'in kendi kültürüyle birleştiriyordu. Ölü, en iyi cenaze görevlileri olan, Lenin'in mumyasından da sorumlu profesörler tarafından güzelleştirilerek, tropikal ağaç yapraklarının, çiçek buketlerinin ve kızıl bayrakların arasına yerleştirilir ve doğal olmayan bir ışıkla aydınlatılır, ölünün kar beyazı yüzü kalın bir boya tabakasıyla canlandırılırdı. Bütün bunlar gerçeküstü bir tiyatro sahnesini andırırdı. Politbüro üyeleri açık tabutu Sütunlu Salon'a taşırlar ve eski zaman şövalyeleri gibi başında nöbet tutarlardı. Önemli kişinin cesedi, daha sonra yakılır, sonra askeri cenaze alayı yola koyulur, gene Politbüro, içinde küllerin bulunduğu bir ayaklı vazonun yerleştirildiği katafalkı taşır ve onu Kremlin Duvarı'na yerleştirirdi. Fakat eski tarz cenaze törenini muhtemelen Stalin istemişti.

Yenukidze, Andreyev'in eşi Dora Kazan ve Stalin'e çok yakın Çekist Pauker'le birlikte Cenaze Töreni Komisyonu'na başkanlık etti. İlk toplantıyı hemen ertesi gün yaptılar ve cenaze alayı, gömülme yeri ve onur muhafızları konusunda karar aldılar. Tiyatro konusunda uzmanlığı olan Pauker –Budapeşte Operası'nda eski kuaför- orkestraların sorumluluğunu üstlendi. Biri askeri bando, diğeri elli enstrümanlı bir tiyatro orkestrası olmak üzere iki ayrı grup çalacaktı.

Stalin konuşma yapamadı. Cenaze konuşmasını, Politbüro'nun en iyi hatibi olan Kaganoviç'in yapmasını istedi. Masum Kuban Kazakları'nı daha yakın zamanda kurşuna dizen bu enerjik buldozer, Stalin'in önünde böyle bir konuşma yapmanın yükü altında eziliyordu, fakat daha sonra, ölümle ilgili diğer görevlerini yerine

getirirken söylediği sözü tekrarlayacaktı: "Stalin istedi ve ben yaptım."

Nadya'nın apandisitten ölmesi Zubalovo'daki çocukları sarstı. Artyom perişan oldu, fakat Vasili bir daha asla kendine gelemedi. O sırada 6 yaşında olan Svetlana bu bitişi kavrayamadı. Siyaset dışında bütün meselelerde çok ince olan Voroşilov onu ziyaret ettiyse de, ağlamaktan konuşamadı. İki oğlan Moskova'ya götürüldü. Svetlana ise cenaze törenine kadar kırda kaldı.

Cenaze sabah saat 10'da evden çıkarıldı. O sırada Stalin'in Poteşniy Sarayı'nın tam karşısındaki Atlı Muhafız Birliği binasında küçük bir kız evin penceresine yapışmış aşağıya bakıyordu. Andreyev ve Yenukidze'yle birlikte cenaze törenini düzenleyen Dora Kazan'ın kızları Natalya Andreyevna bir grup adamın tabutu taşıdıklarını gördü. Stalin tabutun hemen yanında yürüyordu. Dondurucu soğuğa rağmen elinde eldivenler yoktu. Tabutun bir ucundan tutuyor yanaklarından gözyaşları süzülüyordu. Cenazenin, yüz kısmındaki çürüklerin kapatılması için Kremlevka'ya götürülmesi gerekiyordu.

Oğlanlar, Vasili ve Artyom, Stalin'in dairesine geldiler. Pavel, Jenya ve Nadya'nın kız kardeşi Anna, kendisini odasına kapatan ve yemeğe çıkmayan Stalin'i yalnız bırakmamak için oradaydılar. Kasvetli apartmanda herkes fısıltıyla konuşuyordu. Artyom'un annesi geldi ve tam bir patavatsızlıkla oğluna Nadya'nın aslında intihar ettiğini söyledi. Artyom hemen hizmetkârın yanına koşup sorular sordu. Hem Artyom hem de annesi bu davranışlarından ötürü azarlandı. "O evde alıştığım şeyler," diye hatırlar Artyom.

Gece vakti cenaze, Kızıl Meydan'a ve Kremlin'e yakın olan Sütunlu Salon'a taşındı. Stalin döneminin en görkemli cenaze törenlerinden biri sahnelenecekti. Sabah saat 8'de Yagoda, Cenaze Komisyonu'na katıldı.

Üç küçük çocuk, Nadejda Alliluyeva Stalin'in açık bir tabutun içinde yatmakta olduğu salona götürüldü. Nadya'nın oval yüzü çiçek buketleriyle çevrelenmiş, yüzündeki çürükler Moskova'nın cenaze üstatları tarafından kapatılmış ve makyaj yapılmıştı. Kira Alliluyeva, "Tabutun içinde, çok güzel, çok genç, yüzü tertemiz ve sevgi doluydu," diye hatırlar. Delifişek Sergo'nun, tombul, yarı-Yakut eşi Zina Ordjonikidze, Svetlana'nın elini tuttu ve onu tabutun yanına götürdü. Çocuk ağlamaya başladı, elini kurtarmaya çalışıyordu. Yenukidze onu rahatlattı ve Zubalovo'ya geri gönderdi. Svetlana, ancak on yıl sonra, annesinin intihar ettiğini, çok uygunsuz biçimde, *Illustrated London News*'tan öğrenecekti.

Stalin, Politbüro üyeleriyle birlikte geldi. Üyeler hemen katafalkın çevresinde nöbete durdular. Ölümlerle dolu gelecek yıllarda bu nöbetlere alışacaklardı. Stalin ağlıyordu. Vasili, Artyom'un yanından ayrıldı ve Stalin'e koşup "ona sarılarak, 'Baba, ağlama!' dedi." Nadya'nın aile fertleri ile Politbüro ve Çeka'nın sert adamlarının hıçkırıkları arasında, *Vojd*, kendisine sarılan Vasili'yle birlikte tabuta yaklaştı. Stalin, âşık olduğu, nefret ettiği, cezalandırdığı ve kendisini reddeden o kadına uzun uzun baktı. "Stalin'in ağladığını daha önce hiç görmemiştim," der Molotov.

"Fakat orada, tabutun hemen arkasında dururken, gözyaşları yanaklarından süzülüyordu."

"Beni bir düşman gibi terk etti," diye mırıldandı Stalin, acıyla. "Seni koruma-dım." Tabut tam kapatılmak üzereyken, Stalin adamları durdurdu. Herkesi şaşırtan bir hareketle, eğildi, Nadya'nın başını eliyle tutarak kaldırdı ve onu tutkuyla öpmeye başladı. Hıçkırıklar biraz daha yükseldi.

Tabut Kızıl Meydan'a taşındı. Orada, dört köşesine işlemeli bir tentenin tutturulduğu, tepesinde soğan biçiminde bir kubbe olan siyah bir cenaze arabasına yerleştirildi. Kortej, Çarlık dönemindeki cenaze alaylarını andırıyordu. Tabutun çevresinde bir muhafız birliği yürüyordu. Caddelerde iki sıra halinde dizilmiş askerler vardı. Arabayı siyahlar giymiş altı seyisin başlarını tuttuğu altı at çekiyordu. Önde askeri bir bando cenaze marşı çalıyordu. Nadya'ya çok yakın olan ve onu siyasi bakımdan da etkileyen Buharin, Stalin'e başsağlığı diledi. Stalin, tuhaf biçimde, yemekten sonra daçaya gittiğini, karısı öldüğü sırada evde olmadığını iddia etti. Olayla ilgisi yoktu. Stalin o sırada başka yerde olduğunu herkesin bilmesini istiyordu.

Cenaze alayı caddelerden geçti. Polisler halkı uzak tutuyorlardı. Ölüm nedeni yas tutanlardan gizlenen pek çok cenaze töreninin ilkiydi bu. Stalin, Molotov ile sert görünüşlü, şahin bakışlı Mikoyan'ın arasında yürüyordu. Kaganoviç ile Voroşilov, Molotov ile Mikoyan'ın iki yanındaydı. Üniformalar içindeki Pauker, görünmez korsesiyle karnını sıkmış olarak, yan tarafta yürüyordu. Vasili ve Artyom, aile fertleri, Bolşevik hareketin önde gidenleri ve Nadya'nın Akademi'sinden delegelerle birlikte arkadan geliyorlardı. Annesi Olga, kızını suçluyordu.

"Bunu nasıl yapabildin?" diye söyleniyordu, kendi kendine. "Çocukları nasıl bırakabildin?" Ailenin ve liderlerin çoğu Stalin'den yanaydı, ona acıyorlardı.

Polina, açıkça, "Nadya hatalıydı," dedi. "Onu çok zor bir zamanda terk etti."

Artyom ve Vasili bandonun arkasında kalarak Stalin'i gözden kaybettiler. Stalin'in cenaze törenine katılmadığına ya da Novodeviçi Mezarlığı'na kadar yürüdüğüne dair iddialar vardır. Her iki iddia da yanlıştır. Yagoda ısrarla, Stalin'in bütün yolu yürüyerek geçmesinin güvenli olmadığını söyledi. Cenaze alayı Manej Meydanı'na vardığında, Stalin merhumenin annesiyle birlikte bir arabaya binerek mezarlığa gitti.

Novodeviçi'de Stalin, Vasili ve Artyom'la birlikte mezarın yanında durdu. Oğlanlar bakışlarını ondan ayıramıyorlardı. Önce Buharin konuştu, ardından Yenukidze baş konuşmacıyı davet etti. Kaganoviç, daha sonra "Stalin'in önünde, çok zor oldu," diye hatırlayacaktı. Daha çok yüksek perdeden konuşmalar yapmaya alışık Demir Komiser, cenaze konuşmasını özel bir Bolşevik dil kullanarak yaptı:

"Yoldaşlar, partimizin en iyi üyelerinden birinin cenaze töreninde bulunuyoruz. Kendisi bir Bolşevik işçi ailesinin içinde yetişti... Partimizle organik bağı vardı...

Büyük mücadeleyi verenlerin, bu mücadeleyi yönetenlerin adanmış dostuydu. Bir Bolşevik'in en seçkin özellikleriyle, mücadelede kararlılık ve dirençle ayırt edilirdi..." Daha sonra sözü lidere getirdi: "Bizler, Yoldaş Stalin'in yakın arkadaşları ve yoldaşlarıyız. Yoldaş Stalin'in yaşadığı kaybın ağırlığını anlıyoruz... Yoldaş Stalin'in üzüntüsünü paylaşmamız gerektiğini biliyoruz."

Stalin, yerden bir avuç toprak alarak tabutun üzerine bıraktı. Artyom ve Vasili'ye de aynı şeyi yapmaları söylendi. Artyom, bunun neden gerekli olduğunu sordu. Kendisine, "Böylece, senin elinden biraz toprak alabilir," denildi. Daha sonra Stalin mezara dikilecek taşı seçti. Taşın üzerinde, Nadya'nın o gece saçına iliştirdiği güle benzer bir kırmızı gül vardı. Taşın üzerine süslü harflerle o kutsal sözler yazıldı: "Bolşevik Partisi Üyesi". Stalin hayatının geri kalanında Nadya'nın ölümünü düşünüp durdu. Yaşlandığında, kendi kendine "Ah Nadya, Nadya, ne yaptın sen?" diye söylenirdi. "Üzerimde hep büyük bir baskı vardı." Eşin intiharı, hayatta kalan öteki eşte genellikle acı bir suçluluk, ihanet ve en önemlisi bir terk edilmişlik duygusu yaratır. Nadya'nın Stalin'i bu şekilde terk etmesi onu derinden yaraladı ve aşağıladı. İnsanlarla zaten zayıf olan sempati bağlarından birini daha kopartarak, ondaki gaddarlığı, kıskançlığı, soğukluğu ve acınma duygularını artırdı. Fakat 1932'nin meydan okumaları, özellikle bazı yoldaşlarının ihanet olarak gördüğü davranışları da etkili oldu. Kaganoviç'in gözlemlerine göre, "1932'den sonra, Stalin değişti."

* * *

Aile Stalin'e göz kulak oldu. Bir şeye ihtiyacı olduğunda hemen onun evine koşuyorlardı. Jenya Alliluyeva bir gece onu ziyarete geldi. Fakat içerde hiç ses yoktu. Derken tuhaf bir ses duydu ve *Vojd*'u yarı karanlık bir divana uzanmış, duvara tükürürken buldu. Çok uzun süredir orada o vaziyette uzandığını anladı, çünkü duvar parlak tükürük izleriyle doluydu.

"Burada ne yapıyorsun, Yosif?" diye sordu. "Böyle vakit öldürmemelisin." Stalin bir şey demedi. Islak duvara bakıyordu.

O sırada, eski karısının kardeşi Alyoşa'nın karısı Marya Svanidze dikkat çekici bir günlük tutmaya başladı.[1] Marya, Nadya'nın ölümünün onun "mermer kahraman" olma özelliğini azalttığını düşünüyordu. Stalin umutsuzluk anlarında hep iki soruyu tekrarlıyordu:

"Çocukları boş ver, onlar birkaç gün içinde unuturlar, fakat o, bunu bana nasıl yapabildi?" Bazen de, Budyonni'ye sorduğu şu sorunun da gösterdiği gibi, olayı öteki açıdan görüyordu: "Bunu bana nasıl yapabildiğini anlayabiliyorum, peki ya çocuklar?" Bu türden konuşmalar daima şu sözlerle sona eriyordu: "Hayatımı mahvetti. Beni sakatladı." Bu aşağılayıcı bir kişisel başarısızlıktı ve onun güvenini

1 Marya "Marusya" Svanidze, Stalin'in çevresindeki önemli kişilerden biri olacaktı. Otuzlu yılların en açıklayıcı belgelerinden biri olan elle yazılmış günlüğünü Stalin kendi arşivinde muhafaza etti.

sarsmıştı. Svetlana'ya, "istifa etmek istediğini, fakat Politbüro'nun, 'Hayır, hayır, kalmak zorundasın!'" dediğini yazdı.

Kendi misyonuna olan o Mesiyanik güveni zamanla yeniden kazandı. Köylülere ve parti içindeki düşmanlarına karşı verdiği savaşı kaldığı yerden sürdürdü. Zihni artık "Platform"ları karısının odasında bulunan ve henüz tutuklanan Eismont, Smirnov ve Riutin'le meşguldü. Çok içiyor ve uykusuzluk çekiyordu. Nadya'nın ölümünden bir ay sonra, 17 Aralık günü, Voroşilov'a tuhaf bir not karaladı:

"Eismont, Smirnov ve Riutin olayları alkol dolu. Votka emdirilmiş bir muhalefet görüyoruz. Eismont, Rikov. Peşine düşülen vahşi hayvanlar. Tomskiy, yine Tomskiy. Kükreyen vahşi hayvanlar. Smirnov ve diğer Moskova dedikoduları. Sanki bir çöl. Dehşet içindeyim, yeterince uyuyamıyorum." Bu mektup, Nadya'nın ölümünden sonra Stalin'in nasıl altüst olduğunu gösterir. Mektup içki ve umutsuzluk tütmektedir.

Köylülere yönelik tutumu yumuşamadı. 28 Aralık günü Postişev, Stalin'e, aç insanlar gittikçe daha çok ekmek çaldıkları için tahıl ambarlarına daha çok GPU muhafızının yerleştirilmesi hakkında bir not gönderdi. Notun altına şu sözleri eklemişti: "Kolektif Makine Traktör İstasyonları'nda ekmek tedarikini sabote eden güçlü unsurlar bulunmaktadır... GPU'nun emriyle Dneipropetrovsk'tan Kuzey'e 2-300 kulak göndermeme izin verin."

Stalin, mavi kalemiyle, "Tamam! *Pravilno!*" diyerek onayladı.

Nadya, hayatının sonuna kadar Stalin'i rahat bırakmadı. Nadya'yı yakından tanıyan birine rastladığında, hemen onun hakkında konuşmaya başlardı. İki yıl sonra, tiyatroda Buharin'le karşılaştığında, oyunu bir yana bırakıp Nadya'dan söz etmeye, onsuz hayatını sürdüremediğini anlatmaya başladı. Budyonni'ye de sık sık ondan söz ediyordu.[1] Aile her 8 Kasım'da Nadya'yı anmak için toplanırdı. Fakat Stalin bu yıldönümlerinden nefret eder ve genellikle tam o sırada güneyde olurdu. Ancak Nadya'nın giderek daha büyük fotoğraflarını evinin çeşitli köşelerinde tutmaya devam etti. Nadya öldükten sonra dans etmeyi bıraktığını söylerdi.

Stalin'in *apparat*'ına binlerce başsağlığı mektubu geldi. Stalin bu mektuplardan ilginç bulduğu birkaç tanesini sakladı. "O bir çiçek kadar narindi," deniyordu mektupların birinde. Stalin'in bu mektubu saklamasının nedeni belki de sonunda kendisinden söz etmesiydi: "Unutmayın, size ihtiyacımız var, kendinize iyi bakın." Stalin, Nadya'ya ithaf edilen bir şiiri de sakladı. Bu şiirde de kendi benlik vizyonuna ilişkin sözler vardı:

Gece okyanusu, vahşi fırtına...
Kaptan köprüsünde tekin olmayan bir siluet.
İşte kaptan. O da kim?

1 Budyonni'nin ilk eşi de, muhtemelen kocasının ileride eşi olacak Olga'yla ilişkisini keşfettiğinde intihar etmişti. Eşi intihar eden bir diğer Sovyet liderinin de parlak bir komutan olması ironiktir. Bu kişi Mihail Tuhaçevskiy'dir.

Kanlı canlı bir adam.

Yoksa o, demirden ve çelikten mi?

Öğrenciler kendi enstitülerine Nadya'nın adını vermek istediklerinde, Stalin onları reddetti, fakat Nadya'nın kız kardeşi Anna'ya bir rica mesajı gönderdi: "Bu notu okuduktan sonra, onu masamın üzerine bırak!" Stalin'in acısı on altı yıl sonra bile dinmemişti. Bir heykeltıraş ona Nadya'nın bir büstünü vermek istediğini bildiren bir mektup yazdığında, Stalin yardımcısı Poskrebişev'e şu kısa notu gönderdi "Ona mektubu aldığını ve iade ettiğini söyle. Stalin."

Yas tutulacak zaman değildi. Parti savaş halindeydi.

* * *

Cenazeden bir gün sonra, 12 Kasım günü saat 16.00'da Stalin, kendi bürosunda, Kaganoviç, Voroşilov, Molotov ve Sergo'yla bir araya geldi. Yanlarında, Stalin'in en yakın arkadaşı, Leningrad Birinci Sekreteri ve Politbüro üyesi Sergey Moroniç Kirov da vardı. Marya Svanidze'ye göre, "Nadya'nın trajik ölümünden sonra, özlediği sıcaklığı ve yakınlığı vermek için Stalin'e içtenlikle yaklaşmayı başaran, ona en yakın kişi Kirov idi". Stalin, "bana bir çocuk gibi baktı" dediği Kirov'a sığınmıştı.

Daima yüksek sesle opera aryaları söyleyen, çevresine neşe ve çocuksu bir coşku saçan Kirov, kolay dost kazanan, fazla karmaşık olmayan bir adamdı. Ufak tefek, Tatarlara özgü biraz çukura kaçmış çekik gözlü, çiçek bozuğu yüzlü, kahverengi saçlı, elmacık kemikleri çıkık, yakışıklı bir adam olan Kirov'un hem kadınlar hem de erkekler tarafından aynı ölçüde sevildiği görülüyordu. Evli ama çocuksuzdu. Kadınlara düşkün olduğu, kendi denetimindeki Leningrad'da, Mariinskiy Balesi'ndeki balerinlere göz koyduğu söylenirdi.[1] Bale ve operaları asla kaçırmaz, hatta kendi evine çektiği özel bir hatla onları anında izlerdi. Yoldaşları gibi aşırı çalışkan olan Kirov, neşeli arkadaşı Sergo'yla birlikte kırlarda dolaşıp kamp yapmayı ve avlanmayı severdi. Andreyev gibi o da tutkulu bir dağcıydı. Dağcılık bir Bolşevik'e en uygun hobilerden biriydi. Hayatından memnundu. Onu Stalin için çekici kılan belki de bu özelliğiydi. Çünkü Stalin'in arkadaşları genellikle tutkulu kişilerdi ve bütün tutkulu kişiler gibi, ansızın şiddetli bir kıskançlığa kapılabiliyorlardı. Artık Stalin hep Kirov'la birlikte olmak istiyordu. Nadya'nın cenazesi kaldırıldıktan sonra, Kirov onun bürosuna günde neredeyse beş kez girip çıkıyordu.

Moskova'nın 804 km. kuzey doğusundaki Urzhum'da kendisini öksüz bırakan kaygısız bir kâtibin oğlu olarak 1886 yılında Sergey Kostrikov adıyla dünyaya gelen Kirov, bir hayır kurumu tarafından Kazan Sanayi Okulu'na gönderildi. Parlak bir öğrenciydi. Fakat 1905 Devrimi üniversite planlarını bozdu ve Sosyal Demokrat Parti'ye katılarak profesyonel devrimci oldu. Sürgünler arasında Yahudi bir saat imalatçısının kızıyla evlendi, fakat bütün iyi Bolşevikler gibi onun kişisel hayatı da,

1 Bu nedenle, ölümünden sonra Mariinskiy'e Kirov adının verilmesi gayet uygundu.

karısının ifadesiyle, "devrim davasına adanmıştı". Savaştan önceki durgunluk döneminde burjuva basınında gazeteci olarak çalışmıştı. Devrim'den sonra bu basın parti tarafından yasaklandı ve yaptığı iş Kirov'un Bolşevik geçmişinde bir kara leke olarak kaldı. 1917 onu Kuzey Kafkasya'daki Terek'te kendi iktidarını kurarken yakaladı. İç Savaş sırasında Kirov, Sergo ve Mikoyan'ın yanı sıra, Kuzey Kafkasya'daki ateşli komiserlerden biriydi. Mart 1919'da Astrahan'da Bolşevik iktidarı liberalleri katletmeye zorladı. Öldürülenlerin sayısı 4000'den fazlaydı. Bir *burjuva*nın kendi evindeki mobilyaları sakladığı anlaşıldığında, Kirov onun kurşuna dizilmesini emretti. Hayatları ve ölümleri hep paralel giden Kirov ve Sergo, 1921'de Gürcistan'ı ele geçirdiler ve daha sonra Bakü'de kaldılar. İkisi de İç Savaş kuşağının acımasız Bolşevikleri idi. Kirov, Stalin'le muhtemelen 1917'de tanıştıysa da, şefini ancak 1925'te, bir tatil sırasında daha yakından tanıma fırsatı buldu.

"Sevgili Koba, Kislovodsk'tayım.. İyileşiyorum. Bir hafta içinde size geleceğim ... Herkese selamlar. Nadya'ya selam." Bunları yazan Kirov, ailenin gözdesi oldu. Stalin *Lenin ve Leninizm Üzerine* başlıklı kitabını ona şu sözlerle imzaladı: "Dostum ve sevgili kardeşim SM Kirov'a." 1926'da Stalin, Zinovyev'i Leningrad'daki iktidar üssünden aldı ve Büyük Petro'nun kentini Kirov'a devretti. Partinin en önemli ikinci adamı olan Kirov, 1930'da Politbüro'ya girdi.

Kirov 1931 yılında güneye uçup onunla tatil yapmak istediğinde, Stalin onu şöyle yanıtladı: "Kimseye uçuş izni vermeye hakkım yok ve bunu tavsiye de etmiyorum. Sana naçizane trenle gelmeni rica ediyorum." Bu tatillere sık sık katılan Artyom şunu hatırlar: "Stalin, Kirov'u o kadar çok severdi ki, onun trenini Soçi'de bizzat karşılardı." Stalin her zaman "Kirov'la çok güzel vakit geçirirdi." Onunla yüzmeye ve *banya*'ya giderdi. Bazen Kirov yüzerken, "Stalin plaja gider, oturup Kirov'u beklerdi," der Artyom.

Nadya'nın ölümünden sonra, Stalin'in "benim Kiriç" dediği Kirov'la samimiyeti daha da arttı. Sık sık, gecenin herhangi bir saatinde onunla konuşmak için Leningrad'a telefon ederdi. *Vertuşka* telefonu hep Kirov'un yatağının başucunda dururdu. Fakat Kirov, Moskova'ya gittiğinde Sergo'yla kalmayı tercih ederdi. Sergo, onun neşeli beraberliğinden o kadar çok hoşlanırdı ki, ölümünden sonra dul eşi, bir keresinde Kirov'un treni kaçırmasını sağlamak için kocasının kasten araba kazası yaptığını hatırlar.[1] Gene de Stalin ile Kirov, Artyom'un dediği gibi, "kardeş gibiydiler, kendi aralarında şakalaşır, edepsiz hikâyeler anlatır, gülüşürlerdi. Büyük bir dostluk ve kardeşlik vardı aralarında, birbirlerine muhtaçtılar."

Bütün bunlar Stalin'in Kirov'a tam bir güven duyduğu anlamına gelmiyordu. 1929 sonbaharında Stalin *Pravda*'nın Kirov eleştirisini bizzat düzenledi. Kirov'a ne kadar düşkün olursa olsun onunla çatışabiliyordu. Haziran 1928'de *Leningradskaya Pravda*'ya gönderdiği makalelerden birinde bazı düzeltmeler yapıldığında, kü-

1 Genellikle ölümcül sonuçlar doğuran sahte araba kazaları Stalin yönetiminin tuhaf bir özelliği haline gelecekti.

çük sorunlarda bile ortaya çıkan hassas paranoyasını açığa vuran bir mektup yazdı: "Anlıyorum ... teknik nedenler ... Ancak Politbüro üyelerinin makalelerine ilişkin buna benzer örnekler işitmedim... Çıkarılan 40-50 sözcüğün, köylülüğün nasıl bir kapitalist sınıf olduğunu anlatan en parlak ifadeleri içermesi bana tuhaf geliyor ... Açıklamanızı bekliyorum."

Kirov, Stalin'i bir aziz olarak görmüyordu. Stalin'i *Vojd* mertebesine yükselten 1929'daki doğum günü kutlamaları sırasında Leningradlılar, Lenin'in Stalin'in kabalığına ilişkin görüşlerini dile getirmeye cesaret ettiler. Kirov, Stalin'in olağan düşünce tarzını gayet iyi biliyordu. Bir öğrenci Stalin'e ideolojiyle ilgili bazı sorular gönderdiğinde, altına şu notu yazarak onları Kirov'a iletti: "Kirov! Öğrenci Fedotov'un mektubunu okumalısın... siyasi bakımdan kesinlikle cahil bir genç adam. Belki ona telefon edip konuşursun. Belki de yozlaşmış, sarhoş bir 'parti üyesi'dir. Bence GPU'yu işin içine sokmamalıyız. Bu arada öğrenci basit bir görünümün ardında artistik biçimde gizlediği Sovyet karşıtı bir yüzü olan çok iyi bir hilekâr. Şöyle diyor: 'Anlamama yardımcı olun. Siz belki de her şeyi anlıyorsunuz, ben anlamıyorum.' Selamlar! Stalin." Kuşkusuz, Kirov'un, Sergo, Kuybişev ve Mikoyan'la kurduğu samimi ilişkiler Stalin'i endişelendiriyordu. 1932'de yaşanan sorunlar, Riutin Platformu, Kirov'un Riutin'in idamına olası direnişi, kıtlık ve Nadejda'nın intiharı, Stalin'in daha fazla sadakate ihtiyacı olduğunu göstermişti.

Nadya'nın ölümünden sonra Kirov neredeyse ailenin bir parçası oldu. Stalin, Sergo'nun değil, onun kendisiyle birlikte kalmasını istedi. Kirov, onun evinde o kadar sık kalıyordu ki, çarşafların ve yastıkların nerede olduğunu biliyor, divanın üzerinde uyuyordu. Çocuklar da onu seviyorlardı. Evde bulunduğu sıralarda Svetlana bebekleriyle ona gösteri yapıyordu. Svetlana'nın en sevdiği oyun hükümeti yönetmekti. Bu oyunlarda babası "Birinci Sekreter" oluyordu. Ona emirler veriyordu: "Birinci Sekreter'ime, sizinle tiyatroya gitmeme izin vermenizi emrediyorum." Emri şöyle imzalıyordu: "Müdire ya da Şef (*hojayka*) Setanka." Notları yemek salonundaki telefon masasının üzerine asıyordu. Stalin yanıtlıyordu: "Emredersiniz." Kaganoviç, Molotov ve Sergo, Setanka'nın İkinci Sekreterleri idi, fakat, "Kirov'la aralarında özel bir dostluk vardı," der Marya Svanidze, "çünkü Yosif'le Kirov arasında çok iyi ve yakın bir ilişki vardı."

Stalin yeraltında faaliyet gösteren bir Bolşevik'in devrimci tarzı ve gerilimleriyle, çileci Bedevi hayatına geri döndü. Bunun tek istisnası bir Moğol Hanı gibi sürekli hareket halinde olmasıydı. Günlük rutine çok bağlı olmasına rağmen, sürekli hareket ihtiyacı duyuyordu. Evlerinde yataklar vardı, ama her odada bir de büyük ve sert bir divan bulunuyordu. Bir keresinde, bir misafirine "asla bir yatakta uyuyamam," dedi. "Hep bir divan olmalı." Okumak için bir divana uzanmalıydı. "Hangi tarihi şahsiyet bu Spartalı âdetine sahipti?" diye sordu. Ve kendini yetiştirmiş birinin bilgiçliğiyle yanıtladı: "I. Nikola". Nadya'nın ölümü Stalin'in ve çocuklarının hayatını doğal olarak değiştirdi.

9

Her Şeye Gücü Yeten Dul ve Sevgi Dolu Ailesi: Bolşevik Prens Sergo

Stalin, Poteşniy Sarayı'ndaki katta ve Zubalovo malikânesinde kalmaya artık dayanamıyor, Nadya'nın evleri ona büyük bir acı veriyordu. Buharin evleri değiştirmeyi önerdi. Stalin bu yoldaşça öneriyi kabul etti ve eskiden senato binası [1]olarak kullanılan üçgen Sarı Saray'ın, kendi bürosunun hemen altındaki birinci katına, Buharin'in evine taşındı. Bürosu, Senato'nun iki kanadının bir açı yaptığı noktada bulunduğu için, burası *kognoscenti*, "Küçük Köşe" olarak biliniyordu. Cilalı döşemeleri, merkeze doğru giden kırmızı ve yeşil halıları, omuz boyunda ahşap panelleri ve kasvetli, kalın perdeleriyle bu alan, bir hastane kadar temiz ve sessiz tutuluyordu. Stalin'in sekreteri Poskrebişev giriş salonunun önünde cilalı bir masanın başında oturur, girişleri kontrol ederdi. Stalin'in bürosu, uzun bir dikdörtgen biçimde, havadar, pencerelerinde ağır perdeler olan bir odaydı. Oda, Stalin'in romatizma ağrılarını yatıştırmak için zaman zaman yanında durduğu süslü Rus sobalarıyla ısınıyordu. Devasa bir çalışma masası odanın sağ köşesinde, çevresinde beyaz örtülü dik arkalıklı sandalyeler olan yeşil çuha kaplı bir toplantı masası solda duruyor, masanın hemen üzerinde Marx ve Lenin'in portreleri yer alıyordu.

Stalin'in alt kattaki "resmi", kasvetli, "tavanı kubbeli" dairesi, ölümüne kadar onun Moskova'daki konutu olarak kalacaktı. "Eve benzemiyordu," diye yazdı Svetlana. Bir zamanlar orası bir koridormuş. Stalin her akşam, iş dönüşü orada çocuklarıyla bir araya gelir, bütün ana babalar gibi onlarla birlikte yemek yer, onların okul ödevlerine bakardı. Savaşa kadar bu günlük hayatı sürdürdü. Veli olarak çocukların öğretmenlerine yazdığı notlar arşivde durmaktadır.

Çocuklar Zubalovo'yu çok seviyor, orayı gerçek evleri gibi görüyorlardı. Bu yüzden Stalin o evi dağıtmamaya, Kremlin'e 9 km. uzaklıktaki Kuntsevo'da kendisine,

1 Başkan Putin de ülkesini, Lenin'den beri Rusya'da iktidarın mekânı olan bu binadan yönetmektedir. Stalin, Kremlin'in yukarısındaki Eski Meydan'da bulunan, gri granitten yapılmış Merkez Komitesi binasının beşinci katındaki bürosunu 1930'a kadar kullandı. İki sekreteri, daha büyük görevler için ayrılan Lev Mehlis ve erken ölen Tovstuha, Stalin'e bu büroda hizmet ettiler. Stalin, Troçki, Zinovyev ve Buharin'e karşı mücadelesini burada planladı. 1930'da Poskrebişev ve Stalin'in diktatörlüğünün dayanak noktasını oluşturan Özel Bölüm, Politbüro'nun toplandığı, Stalin'in çalıştığı ve hâlâ ayakta duran Sarı Saray'a (Sovnarkom ya da Bakanlar Konseyi binası olarak da bilinir) taşındı.

"harika, havadar, tek katlı modern" bir daça yaptırmaya karar verdi. Burası artık Stalin'in esas evi olacak, yirmi yıl sonra orada ölecekti. Yıllar içinde ev biraz genişleyecek, üstüne bir kat çıkılacak, çirkin bir kamuflaj yeşiline boyanacak, yanına bir muhafız evi, misafir villaları, bir sera, Rus hamamı ve Stalin'in özel kütüphanesi için ayrı bir ev yapılacaktı. Bütün bu yapılar, çepeçevre çam ağaçlarıyla, iç içe geçmiş iki çitle, sayısız kontrol noktası ve en az yüz muhafızla kuşatılacaktı.[1] Burada Stalin, duygusal yalnızlığının dışsal bir ifadesi olarak, kendi doğasına uygun biçimde tek başına yaşıyordu. Muhafızlar ya da hizmetkârlar evde kalmazlardı. Dostları ise gece gelirlerdi. Dolayısıyla Stalin kendisini dış dünyaya tamamen kapatmış durumdaydı. Akşam yemeklerinden sonra arabayla Kuntsevo'ya giderdi. Moskova'ya çok yakın olduğu için yakın çevresi, oraya gittiğinde "yakında", Semyonevskoye'ye gittiğinde ise "uzakta" derdi. Zubalovo'da, Svetlana'nın "büyüleyici bir adayı andıran cennet"inde ise aynı kırsal hayat sürüp gidiyordu.

Stalin, Nadya'nın ölümünden sonra yalnız kalmasına rağmen, asla bir münzevi olmadı. Bir XVII. yüzyıl Çar'ının dış dünyadan tecrit edilmiş sarayını andıran bir ortamda, genellikle erkeklerden oluşan liderlerle vakit geçirdiği doğruydu. Fakat, bu tam yetkili dul, yeni baştan oluşan bir ailenin sevgi ve şefkatiyle çevrelendiğini gördü. Yakın zamanda Berlin'den dönen Pavel ve Jenya Alliluyev sık sık onunla birlikte oluyorlardı. Nadya'nın kız kardeşi Anna ve kocası, Moskova GPU şefliğine atanan Stanislas Redens Harkov'dan henüz dönmüşlerdi. Saçları bukleli, iri yarı, yakışıklı ve her zaman Çekist üniforması giyen Polonyalı Redens, gizli polis teşkilatının kurucusu Djerzinskiy'nin sekreterliğini yapmıştı. O ve karısı Anna, Stalin ile Djerzinskiy'nin 1919'da Perm'in düşüşü hakkında yaptıkları soruşturma sırasında tanışmışlardı. Sıkı Eski Bolşevikler arasında Redens'in "havalı" ve talihsiz bir olay yüzünden içkici olmak gibi bir şöhreti vardı. 1931'e kadar Redens Gürcistan GPU şefi olmuştu. Ancak yardımcısı Beria, ailenin anlattıklarına bakılırsa, Redens'i bir gizli polis entrikasından çok, sert bir erkek için çok önemli olabilecek bir muziplikle altetmişti. Beria, onu iyice sarhoş ettikten sonra evine çıplak göndermişti. Aile içinde öykünün tamamı pek anlatılmaz. Fakat Stalin'in mektupları, Redens'in yerel şeflerle birlikte Beria'yı Aşağı Volga'ya göndermeye çalıştığını, fakat birilerinin, muhtemelen gene Stalin'in müdahale ettiğini ortaya koyar. Beria, onu asla bağışlamadı ve sonunda giden kendisi değil Redens oldu.

Stalin bu neşeli bacanaktan hoşlanır, ancak bir Çekist olarak sahip olduğu yeteneklerden kuşkulanırdı. Onu Ukrayna'dan çekmesinin sebebi de buydu. İki oğlu için sevgi dolu bir anne olan Anna, iyi huylu, fakat kendi çocuklarının da teslim

1 Kuntsevo, Stalin'in diğer konutlarının çoğu gibi, Merjanov tarafından yapıldı. Stalin yenilemeler için sürekli emir veriyordu. Savaştan sonra ikinci kat çıkıldı. Ölümünden sonra binanın içindeki eşyalar paketlenip kaldırıldı, fakat Brejnev döneminde, Stalin'in yeniden bir araya toplanan yardımcıları tarafından eski yerlerine yerleştirildi. Günümüzde bina FSB güvenlik organının denetimi altında kapalı tutulmaktadır. Fakat, Stalin'in tıraş fırçalarından gramofonuna kadar her şey, Stalin hayattaymış gibi yerli yerindedir.

ettiği gibi, fazla konuşan, düşüncesiz bir kadındı. Stalin ona "ağustos böceği" derdi.

Üçüncü bir çiftle sevgi dolu bir akraba altılısı oluşuyordu. Henüz yurt dışından dönen Alyoşa Svanidze, Stalin'in 1907'de ölen ilk karısı Kato'nun erkek kardeşiydi. "Yakışıklı, sarışın, mavi gözlü ve kartal burunlu" Alyoşa, bir Gürcü züppesiydi. Fransızca ve Almanca konuşurdu. Devlet Bankası'nda yüksek görevliydi. Stalin onu severdi. "Kardeş gibiydiler," diye yazar, Mikoyan. Karısı Marya, Yahudi kökenli bir Gürcü soprano idi. "Teni şeftali pembeliğinde pürüzsüz, iri mavi gözlü, kalkık ince burunlu" bir kadındı. Hayatı boyunca tam gün çalıştığı operanın *prima donna*'sı oldu. [1] Svetlana, bu gösterişli çiftin biraz patavatsız olduğunu, yurt dışı seyahatlerinden daima hediyelerle döndüklerini söyler. Tutkulu günlük yazarı Marya, Stalin'in sarayındaki bütün kadınlar gibi, *Vojd*'a biraz âşık gibiydi. Sürekli diğerlerine üstün gelmek ve onların ayağını kaydırmak için çabalayan, bunu yaparken Stalin'in içten içe kaynayan ruh hallerinin tehlikeli belirtilerini gözden kaçıran bu kadınlar arasında, onun gözüne girmek için süren, sürekli, şirret bir yarış vardı.

Stalin, oğlunun asker olmasını isterdi, fakat o sırada 27 yaşında olan Yakov elektrik mühendisi olmuştu. Yaşa'nın "sesi ve bakışları babasını andırırdı". Fakat zaman zaman babasını sinirlendiriyordu. Stalin'in ona büyük bir şefkat gösterdiği de oluyordu. Bir keresinde ona *Doğanın Fethi* adlı bir kitap göndermiş, başına da şöyle yazmıştı: "Yaşa, bu kitabı hemen oku. J. Stalin."

Svetlana, çilli, kızılsaçlı bir genç kıza dönüştükçe, Stalin onu annesine benzetmeye başladı. Bu, Svetlana'nın babasından duyduğu en büyük övgüydü. Fakat o babasına daha çok benziyordu. Onun gibi zeki, inatçı ve kararlıydı. "Ben onun gözdesiydim. Annemin ölümünden sonra, daha yakın olmaya çalıştı. Çok şefkatliydi. Yaptığım her şeyi bilmek isterdi. Sevgi dolu bir baba olduğu için ona şimdi de müteşekkirim..." Marya Svanidze, Svetlana'nın babasının çevresinde nasıl pervane olduğunu anlatır. Stalin, "onu öper, ona hayranlık duyar, onu en güzel parçaları seçerek, kendi tabağından beslerdi". Svetlana, daha 7 yaşındayken, şöyle derdi: "Yeter ki babam beni sevsin, dünyanın geri kalanı benden nefret etse de, umurumda olmaz! Baba bana 'aya uç' dese, hemen uçarım!" Ancak babasının sevgisini biraz boğucu buluyordu: "Hep tütün kokuyordu, bıyıklarının arasından dumanları üflüyor ve beni kucaklayıp öpüyordu." Aslında Svetlana, sevgili dadısı, azimli Aleksandra Biçkova ve güvenilir hizmetkâr Carolina Til tarafından büyütüldü.

Nadya'nın ölümünden bir ay sonra, Artyom onun hâlâ annesinin yurt dışından ne zaman döneceğini sorduğunu hatırlar. Svetlana, ölümle bağlantılı olduğuna inandığı karanlıktan çok korkardı. Ona zorbaca davranan, alay eden ya da ona gelecekteki cinsel hayatına zarar verdiğine inandığı uygunsuz cinsel ayrıntılar anlatan Vasili'yi sevemediğini teslim ederdi.

---

1 Oğullarına, *Dünyayı Sarsan On Gün*'ün yazarından esinlenerek Johnreed gibi bir Bolşevik için biraz tuhaf kaçan bir isim vermişlerdi.

En çok zarar gören, o sırada 12 yaşında olan Vasili oldu. "Onu mahveden çok ağır bir şok yaşadı," diye yazdı Svetlana. Acımasız, şöhret düşkünü ve şiddete yatkın biri haline geldi. Kadınların önünde küfrediyor, kendisine bir prens gibi davranılmasını istiyordu, ancak trajik biçimde uyumsuz ve mutsuzdu. Zubalovo'da sürekli taşkınlık yapıyordu. Onun öfkeli antikalıklarından kimse Stalin'e söz etmezdi. Ancak Artyom, Vasili'nin, "nazik, hassas, tatlı ve maddi şeylere önem vermeyen" biri olduğunu söyler. "Bazen zorbaca davranırdı, fakat küçükleri korurdu." Vasili "Hıristiyanlar'ın İsası"gibi saygı duyduğu Stalin'den çok korkardı. Kalbi kırık babasının yokluğunda Vasili sevgi dolu fakat katı dadılar yerine, korumalardan, kaba ve dalkavuk gizli polislerden oluşan duygusal bakımdan üzücü derecede yetersiz bir ortamda yetişti. Pauker bu Sovyet Fauntleroy'una[1] göz kulak olurdu. Zubalovo'nun Komutanı Efimov, Vlasik'e onun hakkında rapor verir, o da raporu "Şef"e aktarırdı.

Stalin, özverili korumasına, o sırada 37 yaşında olan Nikolay Vlasik'e, hayatı zorluklarla geçmiş bu güçlü kuvvetli, kaba köylüye güvenirdi. Vlasik 1919'da Çeka'ya katılmış ve önce Politbüro'nun, daha sonra *Vojd*'un koruması olmuştu. 1927'den beri bu görevi sürdürüyordu. Stalin'in yanında güçlü bir *vezir* haline geldi. Vasili'ye çok yakın, onun için neredeyse bir baba figürüydü. Vasili, kız arkadaşlarını onunla tanıştırır, onayını almak isterdi.

Oğlanın okuldaki davranışları dayanılmaz hale geldiğinde, Pauker, Vlasik'e bir mektup yazarak, "bir başka okula geçmesi kesinlikle zorunludur," dedi. Vasili, Stalin'in onayını almak istiyordu: "Selam, baba!" diye başlayan tipik bir mektupta, Bolşevik jargonun çocuksu bir versiyonunu kullandı: "Yeni okula başladım. Çok iyi ve sanırım iyi bir Kızıl Veska olacağım! Baba, yaz bana, nasılsın ve tatilin nasıl geçiyor. Svetlana iyi, o da okula gidip geliyor. Çalışma kolektifimizden selamlar. Kızıl Veska." Gizli polislere de mektuplar yazıyordu:

"Selam, Yoldaş Pauker. Ben iyiyim. Tom'la (Artyom] kavga etmiyorum. Birkaç tane [balık] tuttum, çok iyi oldu. Meşgul değilsen gel ve bizi gör. Yoldaş Pauker, kalemim için bana bir şişe mürekkep göndermeni istiyorum." Pauker, Stalin'e o kadar yakındı ki, onu tıraş eder, çocuklara mürekkep gönderirdi. Mürekkep geldiğinde, Vasili "Yoldaş Pauker"e teşekkür etti ve bir çocuğu ağlatmadığını iddia ederek, kendisini suçladığı için Vlasik'i kınadı. Okul çocukları ve gizli polisler arasında geçen hayatı onun başkalarını sürekli kınayan şımarık bir çocuk olmasına yol açtı. Bu alışkanlık sonraki hayatında onun kurbanları için ölümcül sonuçlar doğuracaktı. Şaşmaz bir prens tarzı vardı: "Yoldaş Efimov bana bir av tüfeği göndermenizi istediğimi size bildirmiş bulunmaktadır, ancak tüfeği henüz almadım. Unutmuş olabilirsiniz, lütfen gönderiniz. Vasya."

Vasili'nin itaatsizliği Stalin'i rahatsız ediyordu. Daha sıkı bir disiplin istedi.

1 Romancı Frances Hodgson Burnett'in yarattığı çocuk kahraman Küçük Lord Fauntleroy –*çn.*

12 Eylül 1933'te Carolina Till tatile çıktı. Bunun üzerine, o sırada güneyde olan Stalin, Zubalovo'daki Efimov'a şu talimatı verdi: "Dadı, Moskova'daki evde kalacak. Vasya'nın haylazlık etmemesini sağla. Ona serbest oyun zamanı verme ve katı davran. Eğer Vasya, Dadı'nın sözünü dinlemez ve saldırganlık ederse, onu 'at gözlükleri'yle zaptet'. Onu Anna Sergeevna'dan [Redens, Nadya'nın kız kardeşi] uzak tut. Onu zararlı biçimde şımartıyor ve tehlikeli tavizler veriyor." Baba tatildeyken, oğluna bir mektup ve biraz şeftali gönderdi". "Kızıl Veska" ona teşekkür etti. Ancak Vasili rahat durmuyordu. Nadya'yı öldüren tabanca hâlâ Stalin'in evindeydi. Vasili onu Artyom'a gösterdi ve tabancanın deri kılıfını hatıra olarak ona verdi.

Stalin, kendi yokluğunun ve korumaların bakımına terk edilmelerinin çocuklara ne kadar büyük bir zarar verdiğini ancak yıllar sonra anladı. Buna, "kalbimdeki en derin sır" diyordu:

"Annesiz büyüyen çocuklar dadılar tarafından gayet iyi yetiştirilebilirler, fakat onlar annenin yerini tutamazlar..."

* * *

Ocak 1933'te Stalin Plenum'da Bolşevikler'e özgü havalı bir tavırla övündü: Beş Yıllık Plan dikkate değer bir başarı sergilemişti. Parti, bir traktör sanayi kurmuş, elektrik, kömür, çelik ve petrol üretimi artmıştı. Daha önce hiç kimsenin yaşamadığı kentler inşa edilmişti. Dinyeper Nehir barajı ve elektrik santralı ile Türkistan-Sibirya demiryolu inşaatı tamamlanmıştı (Yago'danın gözetiminde artan köle emeği gücüyle). Her türlü zorluk düşman muhalefetin kabahatiydi. Ancak o yıl, milyonlarca kişinin aç kaldığı, yüz binlerce kişinin sürüldüğü, Otuz Üç Açlığı'nın yaşandığı yıldı.

Temmuz 1933'te, Kirov, Stalin, Voroşilov, OGPU Başkan Yardımcısı Yagoda ve çalışma kampları sistemi Gulag'ın şefi Berman, *Anohin* gemisinde, devasa bir sosyalist emek projesinin açılışını kutlamak için bir araya geldiler. Proje, Baltık-Beyaz Deniz Kanalı, Bolşevik kısaltmayla Belomor[1] idi. 227 km. uzunluğundaki Kanal'ın inşasına Aralık 1931'de başlandı ve yaklaşık 25.000'i bir buçuk yıl içinde ölen 170.000 mahkûmun Firavunlar dönemini andıran köle emeği sayesinde tamamlandı. Daha sonra Voroşilov, bu suça yaptıkları katkılardan ötürü, Kirov ve Yagoda'yı övdü.

Yaz aylarında liderler, muzaffer Beş Yıllık Plan'ı yöneterek, muhalefeti yenilgiye

1 Belomor sigaraları, çok sevdiği Hersek tütünü bulunamaz olduğunda bizzat Stalin'in de içtiği en popüler markalardan biri haline geldi. Belomor Kanalı, yazarlar ve film yapımcıları tarafından göklere çıkarılan zaferlerden biriydi. Romancı Gorki, Belomor'un insanlığa kazandırdığı değerleri şaşırtıcı biçimde öven *Stalin'in Adını Taşıyan Kanal* başlıklı bir kitabın editörlüğünü yaparak, Bolşevizm'in en kötü aşırılıklarını utanç verici bir tutumla mazur gösterdi.

uğratarak ve en önemlisi köylülüğü ezerek harcadıkları beş yıllık Herkül çabasının ardından bitkin düşmüşlerdi. Bunca gerilimin ardından çökmemek için biraz gevşemeleri gerekiyordu. Ancak Otuz Üç Açlığı'nın yarattığı kriz muazzam bir baskı sayesinde yatıştırılmış olsa da, dinlenmeye vakit yoktu. Ağır Sanayi Halk Komiseri olarak Beş Yıllık Plan'ı yöneten Sergo, kalp ve dolaşım sorunları yaşıyor, Stalin onun tedavisiyle bizzat ilgileniyordu. Kirov'un da sağlığı bozulmuştu; "düzensiz kalp atışları ... öfke nöbetleri ve uykusuzluk"tan şikayetçiydi. Doktorlar ona dinlenmesini emretmişlerdi. Plan rakamlarına ulaşmak gibi neredeyse imkânsız bir görevi olan Gosplan şefi, Kirov'un arkadaşı Kuybişev ise içiyor ve kadın peşinde koşuyordu. Stalin onu Molotov'a şikayet etti; onun bir "zampara" haline geldiğini söylüyordu.

17 Ağustos günü Stalin ve Voroşilov özel trenleriyle hareket ettiler.[1] Yayımlanmamış bir nottan, *Vojd*'un seyahat konusunda paranoid olduğunu, baldızı Anna Redens'ten bezdiğini ve Klim'den ağzını kapalı tutmasını istediğini öğreniyoruz:

"Dün, baldızım (bir ağustos böceği) ve doktorlar (dedikodu yapıyorlar) oradayken ayrılma tarihimi sana söylemek istemedim. Şimdi sana bilgi veriyorum: yarın gitmeye karar verdim... Bunu çok kişinin bilmesi iyi olmaz. Herkesin gözü üstümüzde ve açık davranarak herkese bilgi vermemeliyiz. O halde, sen de onaylıyorsan, yarın ikide gidiyoruz. O halde, Yusis'e [Stalin'in Vlasik'le işbirliği yapan Litvanyalı koruması] derhal istasyon şefini aramasını ve ona, kimin için olduğuna dair bilgi vermeden bir vagon ekleme emri vermesini emrediyorum. Yarın ikide görüşmek üzere..." Bu, en olaylı tatil olacak, bir de suikast girişimi yaşanacaktı.

* * *

Stalin, Soçi'deki Krasnaya Polyana'da, Abhazya şefi Lakoba'yı Başkan Kalinin ve Poskrebişev'le birlikte verandada beklerken buldu. Stalin ile Lakoba bahçede dolaşırlarken, artık güçlü Kafkasya genel valisi konumunda olan Beria onlara katıldı. Düşmanlıkları hâlâ süren Lakoba ve Beria oraya ayrı ayrı gelmişlerdi. Verandada kahvaltıdan sonra, *Vojd* kalabalıklaşan maiyetiyle birlikte yine bahçeye çıktı. Bu kez yanında Kontrol Komisyonu'na başkanlık eden Letonyalı bir eski Bolşevik, Yan Rudzutak vardı. Ancak Stalin'in ona olan güveni gittikçe azalıyordu.

Bahçıvan Stalin, "Boş durmayın," dedi onlara, "şuradaki yabani çalıların budanması gerekiyor." Liderler ve korumalar derhal harekete geçerek, odunları toplamaya, çalıları kesmeye koyuldular. Stalin, üzerinde beyaz ceket pantolon ve dizlerine kadar deri çizmeler olduğu halde, piposunu tüttürerek onları denetledi. Hatta eline bir yaba alarak budama işine bizzat katıldı. Moskovalı liderlerden biri, bir baltayla

1 Bu tatil hakkında pek çok bilgiye sahibiz, çünkü sadece Stalin'in Moskova'dan sorumlu Kaganoviç'le yazışmalarına değil, GPU'nun Stalin'e sunduğu özel bir albümdeki fotoğraflara ve Abhazya'daki ev sahipleri Lakoba'nın tuttuğu notlara da sahibiz. Dolayısıyla elimizde hem belge hem de görüntü var.

çalıları keserken, Beria bir tırmıkla çalışıyordu. Beria adamın elinden baltayı aldı ve Stalin'i etkilemek için çalıları doğramaya başladı. Bu arada belirgin biçimde çifte anlamlı bir espri yaptı

"Bahçe ustası Yosif Visariyonoviç'e her ağacı devirebileceğimi işte şimdi kanıtlıyorum." Hiçbir lider Beria'nın deviremeyeceği kadar büyük değildi. Stalin kısa süre içinde ona küçük baltasını kullanma fırsatı verecekti.

Stalin hasır bir koltuğa, Beria ise baltası belinde bir ortaçağ saray nedimi gibi onun arkasına oturdu. Beria'ya artık "Lara Amca" diyen Svetlana da bahçeye getirildi ve onlara katıldı. Stalin elindeki kâğıtlara bir şeyler yazıyor, Lakoba kulaklıkla müzik dinliyor, Beria ise Svetlana'yı dizlerine oturtmuş ona bir şeyler anlatıyordu. O ünlü fotoğraf işte o anda çekildi: Kelebek gözlükleri güneşte parlayan Beria, elleri çocuğun üzerinde ve arka planda lider, sakin sakin çalışıyor.

Oraya gelen Voroşilov ile Budyonni, üstü açık bir Packard'ın ön koltuğuna oturan Stalin'i orduya ait bir at çiftliğini teftişe götürdüler. Sonra bir tekne yolculuğuna, daha sonra da ava çıktılar. Tüfeği omzunda Stalin gayet neşeli bir havada şapkasını arkaya yıkmıştı; Çekist koruması, alnında biriken terleri siliyordu. Avla geçen bir günün ardından çadırlar kuruldu, mangallar yakılarak piknik yapıldı. Daha sonra Stalin balığa çıktı. Bu seyahatin tamamen gayrı resmi olduğu açıktır. Stalin bu şekilde yaşamaya bir daha pek fırsat bulamayacaktı.

* * *

Yokluğunda Sergo'nun Politbüro'yu ona karşı yönlendirmeye çalışması Stalin'i öfkelendirdi. Liderler tatile çıktıkça sorumluluk Kaganoviç'e kaldı. Stalin'e neredeyse her gün yazıyor ve her mektubunun sonuna aynı ricayı ekliyordu: "Lütfen fikrinizi bana bildiriniz." Liderler kaynaklar konusunda sürekli kavga halindeydiler. Kolektifleştirme mücadelesi şiddetlendikçe, fabrikalardaki kazalar ve hatalar arttıkça, Politbüro üyelerinin kendi derebeyliklerini denetleme mücadelesi de kızışıyordu. "Demir Kıçlı" Başbakan Molotov, aniden parlayan Ağır Sanayi Komiseri Ordjonikidze'yle ağız kavgasına giriyor; Kaganoviç, Kirov'la, o da Voroşilov'la dalaşıyor ve bu böylece sürüp gidiyordu. Fakat birden Politbüro, Stalin'in arzularına karşı birleşiverdi.

1933 yazında Molotov, Zaporoje'deki bir fabrikanın sabotaj nedeniyle kusurlu biçerdöver parçaları ürettiğini bildiren bir rapor aldı. Stalin'le birlikte, kendi sistemleri mükemmel ve ideolojileri bilimsel olarak doğru oldukça, sanayi alanında yapılan bütün hataları yıkıcıların sabotajı olarak değerlendiren Molotov, Genel Savcı Akulov'a suçluları tutuklamasını emretti. Yerel liderler Sergo'ya başvurdular. Dava dosyası Yüksek Mahkeme'nin önüne geldiğinde, hükümet tarafını, yaklaşan terör döneminde Stalin'in en kötü şöhretli görevlilerinden biri olacak Savcı Yardımcısı, eski Menşevik avukat Andrey Vişinskiy temsil ediyordu. Fakat Sergo, tatildeki Stalin'le birlikte kendisine bağlı sanayi görevlilerini coşkuyla savundu ve Molotov

ile Kaganoviç dahil Politbüro'yu Vişinskiy'nin mütalaasının kınanmasına ikna etti.

29 Ağustos günü Stalin, Sergo'nun yanıldığını fark etti ve ikiyüzlü bir öfkeyle herkesi topa tutan bir telgraf çekti: "Politbüro'nun benimsediği tutumu hatalı ve tehlikeli buluyorum... Maalesef Kaganoviç ile Molotov'un Ağır Sanayi Halk Komiserliği'nden gelen baskıya direnemediklerini anlamış bulunuyorum." İki gün sonra, Kaganoviç, Andreyev, Kuybişev ve Mikoyan önergelerini resmen geri çektiler. Sergo'nun tartışmasız prestijini ve kişisel olarak adamların aklını çelme gücünü kullanmasının yaratacağı tehlike Stalin'i düşündürüyordu. Molotov'a hemen bir mektup yazdı:

"Sergo'nun serseri gibi davrandığını düşünüyorum. Bu şekilde davranmasına nasıl izin verebilirsin?" Molotov ile Kaganoviç'in bu şekilde tongaya basmaları Stalin'i şaşırtmıştı. "Mesele nedir? Kaganoviç bir dolap mı çevirdi?.. Üstelik sadece o da değil." Stalin veryansın ediyordu: "Bu olayda kendisini gerici unsurların kampında bulmasının beni şaşırttığını bildirmek için Kaganoviç'e yazdım."

İki hafta sonra, 12 Eylül günü, hâlâ Molotov'a ateş püskürüyordu: Sergo "Merkez Komitesi'ne karşı partinin gerici unsurları"nı savunarak parti karşıtı eğilimler sergiliyordu. Kırım'da tatil yapmakta olan Molotov'u geri çağırarak onu cezalandırdı. "Ne ben ne de Voroşilov, iki hafta yerine altı hafta tatil yapmanı doğru buluyoruz." Biraz suçluluk da hissediyordu: "Erken dönüşüne neden olduğum için biraz huzursuzum." Özür diliyor, fakat hemen ardından Kaganoviç ile Kuybişev'e olan öfkesinin sürdüğünü gösteriyordu: "Merkez'in işlerini tek başına Kaganoviç'e (Kuybişev içiyor muhtemelen) bırakmanın doğru olmayacağı açık." Molotov çok kötü bir ruh hali içinde Moskova'ya döndü.

Stalin, Sergo'yu kolayca yenilgiye uğrattı, fakat "serseri"ye karşı gerçekleştirdiği saldırının sertliği, kendisinden sonraki en güçlü lideri ne kadar ciddiye aldığını gösterir. Ruh hali sürekli değişen, kolay heyecanlanan Sergo Ordjonikidze 1886'da soylu bir Gürcü'nün oğlu olarak dünyaya geldi. On yaşında yetim kalınca eğitimini yarıda bıraktı, fakat hastabakıcılık gibi tuhaf bir meslek edinmek için eğitim gördü.[1] 17 yaşında partiye katıldı ve 1911'de Paris'te Lenin'le buluşana kadar en az dört kez tutuklandı. Kısa süreli de olsa göçmenlik deneyimi olan birkaç Stalinist'ten biriydi. 1912'den beri Merkez Komitesi üyesi (Stalin gibi) olan Ordjonikidze "Stalin'in Kıçı" olarak tanındığı Gürcistan ve Abhazya'nın vahşi biçimde ilhakından ve Bolşevikleştirilmesinden kişisel olarak sorumluydu. Lenin ona bir yoldaşını tokatladığı ve kadınlarla içkili âlemlere katıldığı için saldırdı, fakat saldırgan bir tavırla bağırıp çağıran Sergo'yu alaycı bir tavırla savunmaktan da geri durmadı: "Bağırıyor ... fakat bir kulağı sağır."

1 İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin sürgün dönemine ilişkin şunları hatırladı: "Bir köylü olarak bana ayda 8 ruble veriyorlardı. Ordjonikidze ise, soylu olduğu için 12 ruble alıyordu. Dolayısıyla sürgündeki soyluların Hazine'ye maliyeti, köylülerinkinden % 50 daha fazlaydı." Liderliğin içindeki diğer eğitimli hasta bakıcı Poskrebişev idi.

İç Savaş sırasında Sergo at sırtında dolaşan bir kahramandı (fethedilen Gürcistan'a beyaz bir at üzerinde girdiği için eleştirildi). "Genç ve güçlü" idi. "Uzun paltosu ve çizmeleriyle doğmuş gibi görünürdü." Öfkeli bir mizacı vardı. Daha yirmili yaşlarının başında Zinovyev'in *Leninizm* adlı kitabı yüzünden Molotov'la kavga etti. Bu olay ikisinin de ideoloji meselelerini ne kadar ciddiye aldıklarını gösterir. Birbirlerine girdiler. Onları Kirov ayırdı. Sergo'nun kızı Eteri, bu volkanik Gürcü'nün sık sık ani bir öfkeye kapıldığını, yoldaşlarını tokatladığını, fakat öfkesinin çabuk geçtiğini hatırlar. Karısı Zina ise, onun için, "sevdiği biri uğruna canını verir, nefret ettiği birini ise vurur," derdi.

1926'da Denetim Komisyonu'na yükseltilen Sergo Ağır Sanayi'nin sorumluluğunu alana kadar muhaliflere karşı savaşta Stalin'in en saldırgan müttefiki oldu. Ekonominin inceliklerinden anlamıyor, fakat hem etkileyerek hem de zorlayarak yönettiği uzmanlardan yararlanıyordu. Sürekli olarak onun öfkesine maruz kalan astlarından biri, "çalışan yoldaşlara şiddet uyguluyorsun," diye şikayet ediyordu. "Sergo onları gerçekten tokatladı!" diye yazdı Stalin 1928'de Voroşilov'a. "Muhalefetin ödü koptu!"

Buharin'e önce yakınlaşan, sonra ona ihanet eden Sergo, Stalin'in Büyük Dönüşüm'ünün güçlü bir destekçisi oldu. "O siyaseti bütün kalbiyle benimsedi," diyordu Kaganoviç. Kaganoviç'ten Buharin ve Kirov'a kadar bütün dostlarının sevdiği Sergo, Marya Svanidze'ye göre "Mükemmel bir Bolşevik," Huruşov'a göre ise "tam bir şövalye" idi. "Müşfik bakışları, gri saçları ve iri bıyıkları, ona eski zamanlardan kalma bir Gürcistan prensi havası veriyordu," diye yazdı, Beria'nın oğlu. Kariyerini Stalin'e borçlu olan Sergo, Politbüro'da kalan son büyük canavardı. Hâlâ savunabildiği sanayideki adamları ve Kafkasya'yla birlikte, Stalin kültünü kuşkuyla karşılıyordu. Stalin'e ters düşmekten asla çekinmediği kesindir. Ona huysuz bir ağabeymiş gibi davranıyor, hatta zaman zaman sanki emirler veriyordu.[1]

Eylül 1933'te Sergo, gözde mekânı Kislovodsk'da tatil yapıyordu. O sırada Stalin bu mangal yürekli "prens"e içerliyordu. Aralarında hararetli bir yazışma başladı. Stalin, Sergo'nun "ahmaklık derecesinde kibirli" oluşundan şikayetçiydi.

* * *

"Bu tatilde, tek bir yerde duramıyorum, sürekli hareket halindeyim..." diye yaz-

1 Stalin de Sergo'ya denetlenmesi zor, küçük kardeşiymiş gibi davranıyordu. Stalin, ona yazdığı tipik bir mektupta, "Bu hafta yine sorun çıkardın," diye yazıyordu. "Ve başardın da. Seni tebrik etsem mi, yoksa etmesem mi?" Bir başka mektuptan: "Yarın banka reformu toplantısı var. Hazır mısın? Hazır olmalısın." Onu azarladıktan sonra şu sözleri ekliyordu: "Seni azarlıyorum diye bana kızma.. Sen de beni istediğin gibi azarla." Stalin bu mektupları her zaman "Koba" diye imzalıyordu. Sergo'nun notları ise hemen her zaman Stalin'in kararlarına karşı çıkıyordu: "Sevgili Soso," diye yazmış bir notta, "yeni Rusya'yı Amerikalılar mı kuracak?" Stalin'e talimatlar vermekten de çekinmiyordu: "Soso, Kaganoviç'i sivil havacılığa vermek istiyorlar. Molotov ve Kaganoviç'e yaz ve onlara bunu yapmamalarını söyle!"

dı Stalin. Bir ay sonra Museri'deki yeni yaptırdığı eve gitmek üzere güneye doğru yola çıktı. Yarı tropikal bir parkta bir tepenin üzerine inşa edilen bu ev, çok sevdiği ahşap kaplama duvarları, geniş verandaları, geniş bir yemek salonu ve Lakoba'nın özel bir iskele yaptırdığı limana hâkim çok güzel bir manzarası olan iki katlı çirkin bir yapıydı. Çevresinde, Stalin'in çalıştığı bir kameriyeye açılan ve denize inen kıvrımlı yürüyüş yolları vardı. Lakoba ve Stalin sık sık yerel yöneticilerin Abhazya usulü ziyafet verdikleri yakınlardaki bir köye giderlerdi.

23 Eylül günü Lakoba bir tekne ve av gezisi düzenledi. Stalin ve Vlasik özel olarak yapılan iskeleden *Kızıl Yıldız* adlı bir yata binerek kıyı boyunca ilerlediler. Silahları kucaklarındaydı. Ansızın sahilden bir makineli tüfek atışı başladı.

10

Tadı Kaçan Zafer: Kirov, Komplo ve XVII. Kongre

Kızıl Yıldız'ın güvertesinde Vlasik kendisini Stalin'in üzerine attı ve karşı ateş izni istedi. Karaya doğru ateş açıldı ve tekne açık denize doğru dümen kırdı. Stalin önce Gürcüler'in onu selamlamak için havaya ateş ettiklerini düşündü, fakat sonra fikrini değiştirdi. Sınır muhafızlarından aldığı bir mektupta, adamlar yabancı bir tekne sanıp ateş açtıklarını itiraf ediyorlardı. Stalin'i etkileyecek bir sonuca ulaşmak için tam bir acımasızlıkla hareket eden Beria soruşturmayı bizzat yürüttü. Ancak kuşku uyandırıyordu. Abhazya'nın güvenliğinden sorumlu olan Lakoba'yı yıpratmak için bir saldırı icat ediyormuş gibiydi. Muhafızlar Sibirya'ya sürüldüler. Vlasik ve Beria, Stalin'le biraz daha yakınlaştılar.

Karaya çıkan grup, bu kez Gagra'nın yolunu tuttu. GPU orada, tepelerin üzerinde yeni bir daça bulmuş, Lakoba da yeniden inşa faaliyetine başlamıştı. Burası zamanla gözde bir mekân haline gelecekti. Holodnaya Reçka (Soğuk Su), manzarası muhteşem bir yamaca inşa edilmiş Stalinist bir kartal yuvasıydı.[1] Soçi'ye dönüldüğünde, Svetlana bir süre babasıyla birlikte kaldı. Fakat kızı okula döndüğünde Stalin kendisini "yalnız bir baykuş" gibi hissetti ve Yenukidze'nin yanına gelmesini istedi. "Moskova'da ne işin var?" diye yazdı, Abel'e. "Soçi'ye gel, denize girer, kalbini dinlendirirsin biraz. Kalinin'e söyle, seni hemen tatile göndermezse, suç işlemiş sayılır... Daçada benimle kalabilirsin... Bugün Gagra'daki yeni daçaya gittim. Voroşilov ve karısı büyülendiler... Sevgiler. Koba."

* * *

Bu uzun tatilin ardından "yalnız baykuş" yaklaşan Galipler Kongresi'ni planla-

1 Gagra'daki ev Stalin'in konutlarının en güzeli, fakat ulaşılması en zor olanıydı. Çocukların daha sonra kendi evleri oldu. Kıvrımlı bir yoldan denize iniliyordu. Ancak ev karadan görülmezdi. Bu evlerin çoğu gibi, Holodnaya Reçka da Abhazya devlet başkanlığının koruması altındadır. Ev, gizli fakat mükemmel biçimde korunmaktadır. Museri, aynı şekilde gizli MK tatil beldesi Pitsunda'ya bitişiktir. Birinci Sekreter olduğu dönemde Huruşov'un burada bir evi vardı. Seksenli yıllarda Mihail Gorbaçev ve eşi Raysa, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında burada milyonlarca dolarlık bir tatil evi inşa ettirdikleri için eleştirildiler. Bu evlerin hepsi günümüzde boştur, ancak Abhazya yönetimi tarafından gizli bir koruma altındadır.

mak için 4 Kasım günü Moskova'ya döndü. Bu Kongre onu son dört yılın zaferleriyle taçlandıracaktı. Moskova uzun bir kâbustan gerinerek uyanıyormuş gibiydi. Kıtlık sona ermiş, tarımsal üretim artmıştı. Aç milyonlar haritadan silinmiş köylerde gömülmüşler ve unutulmuşlardı.

Ocak ayının sonunda delegeler XVII. Kongre'ye katılmak için geldikçe bir bayram havası oluştu. Gittikçe genişleyen işçi cennetinin her köşesinden oy verme hakkına sahip 1966 delegenin gururla Moskova'ya gelişi büyük bir heyecan yaratmış olmalı. Kongre en yüksek parti organıydı. Yeniden toplanana kadar, dört yıllık bir süre için kendi yerine ülkeyi yönetecek Merkez Komitesi'ni teorik olarak seçiyordu. Fakat 1934'teki Kongre, Stalin ve Kaganoviç tarafından yönetilen, her dakikası Poskrebişev tarafından düzenlenen bir sessiz tiyatro gösterisi gibiydi.

Bununla birlikte olay sadece Kongre'den ibaret değildi. Büyük Kremlin Sarayı ansızın tuhaf giysili insanlarla doldu. Sakallı, ipek şallı Kazaklar, yerel giysileri içinde Gürcüler büyük salona doluştular. Sibirya'nın, Ukrayna'nın ya da Transkafkasya'nın genel valileri orada merkezdeki müttefikleriyle ilişkilerini yenilerken, daha genç delegeler kendi şeflerini buldular.[1] Stalin'i bir Tanrı olarak değil de sadece liderleri olarak gören Lenin'in kuşağından devrimciler hâlâ ağırlıklarını hissettiriyorlardı, fakat *Vojd* himayesine aldığı gençlerle özel olarak ilgileniyordu.

Beria'yı, sarışın eşi Nina ve oğullarıyla birlikte Kremlin'e davet etti. Politbüro'yla birlikte film seyrettiler. O sırada on yaşında olan Sergo Beria[2], Svetlana Stalin'le arkadaş oldu. Hep birlikte "Üç Küçük Domuz" adlı çizgi filmi izlediler. Daha sonra gene hep birlikte Zubalovo'ya gittiler. Beria çifti orada liderlerle yemek yedi ve Gürcü şarkıları söyledi. Sergo Beria hastalandığında, Stalin onu kucağına aldı ve yatağına yatırmadan önce kurt kürkünden yapılmış paltosuna sararak ısıttı. Bütün bunlar iktidarın içlerine ulaşan hırslı taşralı Beria'yı çok heyecanlandırmış olmalı.

Stalin, Bolşoy'a girdiğinde, *Pravda* "STALİN!" diye başlık hattı. "İsmi proletaryanın ve Sovyetler Birliği'nin bütün zaferleriyle birlikte anılan, büyük bir tutkuyla sevilen *Vojd*'un ansızın görünmesi, muazzam bir alkış sağanağına yol açtı" ve "'Hurra!', 'Çok Yaşa Stalin!' çığlıkları dinmedi."

Ne var ki, bazı bölge şefleri Stalin'in acımasız yönetiminden kötü etkilenmişlerdi. Onun görevden alınmasının tartışıldığı dost evlerinde gizlice bir komplo hazırlanıyor gibiydi. Her bir bölge şefinin kendine göre bir sebebi vardı: Kafkasya'da,

1 Bu taşralılar kendi kahramanlarıyla tanışmak istiyor; Stalin, Kalinin, Voroşilov, Kaganoviç ve Budyonni'nin çevresini saran, çizmeli, ceketli, kasketli, neşeli ve hevesli gruplar, kahramanlarıyla fotoğraf çektirmek için fazla zaman harcıyorlardı. 1927'de toplanan XV. Kongre'de Stalin hayranlarıyla birlikte poz veren liderlerden biriydi. XVII. Kongre'de ise Stalin hep merkezde yer aldı. Gelecek dört yıl içinde tutuklanan ve idam edilen pek çok kişi bu fotoğraflardan çıkarıldı ya da onların yer aldıkları fotoğraflar imha edildi. 1966 delegenin 1108'i tutuklanacaktı. Tutuklananların pek azı hayatta kalabildi.

2 İsmini elbette Beria'nın eski şefi Ordjonikidze'den almıştı; ikisi arasındaki dostluk yerini karşılıklı nefrete bıraktı.

Orahelaşvili yükselen yıldız Beria'nın terfi ettirilmesini kendisine yönelik bir hakaret gibi algılamıştı. Kosyor'un Ukrayna'nın beslenmesi için attığı yardım çığlıkları dikkate alınmamıştı. Bu toplantılardan bazılarının, Orahelaşvili'nin de kalmakta olduğu Atlı Muhafız Birliği binasında, Sergo'nun dairesinde yapıldığı düşünülüyordu. Peki, Stalin'in yerine kim geçecekti? Sevilen, güçlü ve Rus olan Kirov, onların adayı idi. İdeolojik saflık konusunda saplantılı Bolşevik kültürde, kariyerini Stalin'e borçlu olan, hiçbir ideolojik yetkinliği olmayan eski bir Kadet ve burjuva gazetecisinin böyle bir makama aday olması düşünülemezdi. Stalin'e her zaman sadık olan Molotov, alaycı bir tavırla, Kirov'un adaylığının asla ciddiye alınmadığını söylerdi.

Kirov, Sergo'nun evine giderken ne yapacağını düşünmüş olmalı. Onlara, Stalin'in yerine geçmek gibi bir sorunu olmadığını, fakat şikayetlerinin işitilmesini sağlayabileceğini söyledi. O sırada Kirov hâlâ hastaydı. Yakalandığı gripten henüz kurtulamamıştı. Sergilediği tepki bu zehirli kadeh için yeterli irade gücünden yoksun olduğunu gösterir. İçgüdüsel olarak hemen gidip Stalin'e duyduklarını anlatmak istedi. Muhtemelen Stalin'i yeni evinde ziyaret etti, komployu kınadı, kendisine anlatılan şikayetleri aktardı, lider olmak gibi bir niyet taşımadığını söyledi.

Stalin'in, "Sana teşekkür ediyorum, sana olan borcumu unutmayacağım," dediği söylenir. Bu Eski Bolşevikler'in "benim Kiriç"i kendisine ardıl olarak düşünmeleri Stalin'i elbette sarstı. Kirov'un dostu Mikoyan, Stalin'in "bütün Kongre'ye ve elbette Kirov'a da düşmanca ve intikamcı bir tutumla" tepki gösterdiğini söyledi. Kirov tehdidi hissetti, fakat hiç belirti vermedi. Stalin kaygılarını gizliyordu.

Kongre salonunda Kirov, Prezidyum'da değil kendi delegasyonunun içinde, şakalar yaparak havalı havalı oturuyordu. Kendi aralarında konuşup gülüşmeleri Stalin'i öfkelendirdi. Neye güldüklerini sordu. Kazandığı zaferin tadı kaçmaya başlamıştı. Ancak hainlere karşı verilen bu sürekli mücadele onun tabiatına ve ideolojisine uygun düşüyordu. Hiçbir siyasi lider, düşmanlarıyla sürekli savaşmak için Stalin kadar programlanmamıştı. Kendisini tarihin at üstünde yalnız gezen şövalyesi gibi görüyordu. Tam yorulup çekileceği anda yeni bir soylu görev üzerine kalıyordu. Yozlaşmış bir sınır kasabasına gelen gizemli kovboyun Bolşevik versiyonu gibiydi.

Halkın zaferinde buna ilişkin hiçbir belirti yoktu. Molotov, 26 Ocak günü Kongre'yi açarken, "Ülkemiz güçlü bir sanayi ülkesi, bir kolektifleştirme ülkesi, muzaffer sosyalizmin ülkesi haline gelmiştir," dedi Zinovyev'den Rikov'a, eski yeni düşmanlarını kendisini abartılı biçimde överken izlemek Stalin'e büyük bir haz veriyordu. "Proleter güçlerin şanlı başkomutanı, iyilerin en iyisi, Yoldaş Stalin," diyordu, o sırada *Izvestiya*'nın editörü olan Buharin. Fakat Ukrayna yönetimine henüz atanan bir başka Eski Bolşevik sert adam, Postişev, Kirov'u kürsüye davet ettiğinde, Kongre salonu bir alkış sağanağıyla sarsıldı. Kirov bu fırsatı değerlendirerek, konuşmasında Stalin'den tam 29 kez söz etti ("ülkemizin ve bütün dünyanın

emekçi halklarının kurtuluşunun büyük stratejisti") ve sözlerini şöyle bağladı:

"Başarılarımız gerçekten muazzamdır. Her şey bir yana .... Sadece yaşamak ve yaşamak istiyorsunuz. Gerçekten de, şu olup bitenlere bir bakın. Bu bir gerçek!" "Gök gürültüsünü andıran alkışlar"a Stalin de katıldı.

Her Kongre'nin son görevi Merkez Komitesi'ni seçmekti. Aslında bu her zaman bir formaliteydi. Delegelere, tabandan önerilen Sekreter'in (Stalin ya da Kaganoviç) hazırladığı isim listesinin yer aldığı bir oy pusulası veriliyordu. Kirov, Beria'yı önermek zorunda kaldı. Seçmenler karşı oldukları isimleri çiziyorlar, üzerini çizmedikleri isimlere oy vermiş oluyorlardı. Kongre 8 Şubat günü sona ererken, delegeler oy pusulalarını aldılar, fakat oy sayma komisyonu çalışmaya başladığında, çok şaşırtıcı bir durum ortaya çıktı. Bu olaylar hâlâ gizemlidir, ancak Kirov'un bir ya da iki eksi aldığı, Kaganoviç ile Molotov'un ise 100'er eksi aldıkları anlaşılmaktadır. Stalin'in aldığı eksiler 123 ile 292 arasıydı. Hepsi otomatik olarak seçildi, fakat burada Stalin'in özsaygısına bir darbe daha indi. "İkiyüzlü dolandırıcılar" arasında tek başına kalmıştı.

Kongre'yi yöneten Kaganoviç sayım komisyonundan sonuçları aldığında, hemen Stalin'in yanına gidip ne yapacaklarını sordu. Stalin'in olumsuz oyların çoğunu yok etmesini emrettiği (doğal olarak Kaganoviç'in, yaşlılık döneminde bunu reddetmesine rağmen) neredeyse kesindir. 166 oyun kayıp olduğu da kesindir. Ayın 10'unda, 71 MK üyesi şu bildirimde bulundular: Stalin, 1059 oyun 1056'sını, Kirov ise 1055'ini almıştı. Beria ve Huruşov'un temsil ettiği yeni kuşak üye olurken, Budyonni ve Poskrebişev sadece adaylığa seçilmişlerdi.

Stalin, Kirov'un tehlikeli itibarıyla başa çıkmak için bir plan yaparak, onun Leningrad'dan alınmasını ve dört sekreterden biri yapılmasını önerdi. Böylece onu Sekreter olarak görmek isteyenler zeki bir manevrayla tatmin edilmiş olacaklardı. Kâğıt üstünde bu gerçekten de büyük bir terfi idi, gerçekte ise Stalin'in Kirov'u gözetim altına almasını sağlıyor ve onu Leningrad'daki çevresinden koparıyordu. Stalin'in çevresindeki insanların merkeze alınmaları karışık bir durumdu. Kirov buna şiddetle karşı çıkan ne ilk ne de son kişiydi. Fakat böyle bir önerinin reddedilmesi, Stalin'in gözünde, kişisel iktidarın partiye sadakatin üzerine çıkarılması ve büyük bir suç idi. Kirov'un iki yıl daha Leningrad'da kalma isteği, Sergo ve Kuybişev tarafından desteklendi. Stalin ise öfkeli olmakla birlikte hedefine doğru emin adımlarla yürüyordu.

Sergo ve Kuybişev, Kirov'a, Stalin'le uzlaşmasını tavsiye ettiler. Böylece Kirov üçüncü Sekreter oldu, fakat geçici olarak Leningrad'da kaldı. Kirov'un Moskova'da az zaman geçireceği anlaşıldığı için, Stalin yeni seçilen bir başka MK üyesine el uzattı. Bu kişi zamanla bütün liderler arasında Stalin'e en yakın kişi olacaktı. Gorki'nin (Nijni Novgorod) şefi Andrey Jdanov, dördüncü Sekreter olarak Moskova'ya alındı.

Kafası iyice karışan Kirov, Leningrad'a döndü. Gribi geçmemişti; sağ akciğerinde ödem ve çarpıntıları vardı. Mart ayında Sergo, ona şunları yazdı: "Dinle dostum,

istirahat etmelisin. Sana içtenlikle söylüyorum ki, senin burada bulunmadığın 10-15 gün içinde hiçbir şey olmayacak. Bizim taşralı [Stalin'in kod adı] senin sağlıklı bir adam olduğunu düşünüyor.... gene de kısa bir süre istirahat etmelisin!" Kirov, komplo yüzünden Stalin'in onu bağışlamayacağını hissediyordu. Ancak Stalin daha da bunaltıcı bir dostluk sergileyerek, Moskova'da sürekli olarak bir araya gelmelerini ısrarla istiyordu. Kirov'un kaygılarını tartışmak istediği kişi ise Stalin değil, Sergo idi. "Pek çok konuda seninle konuşmak için büyük bir istek duyuyorum, fakat her şeyi bir mektupla anlatamayacağın için buluşana kadar beklemek daha iyi olacak." Kâğıt üzerinde bir şey bırakmamaya dikkat ettikleri, özel olarak siyaset konuşmak istedikleri anlaşılmaktadır.

Kirov'un Stalin kültüne ilişkin kuşkularını ortaya koyan belirtiler vardı. 15 Temmuz 1933 günü Kirov, "Yoldaş Stalin"e (her zamanki gibi Koba değil) Leningrad'da Stalin fotoğraflarının "ince kâğıda" basıldığını yazdı. Ne yazık ki daha iyisini yapamamışlardı. Kirov ile Sergo'nun, Stalin'in gösteriş merakıyla dalga geçtikleri düşünülebilir. Özel ortamlarda Kirov, Leningradlılar'a Stalin'in aksanını taklit ediyordu.[1]

Kirov, Moskova'da Stalin'i ziyaret ettiğinde, gayet iyi vakit geçirdiler, fakat Artyom şakalaşmalarında rekabetçi bir yan olduğunu hatırlar. Bir aile yemeğinde şerefe kadeh kaldırdılar:

"Bütün halkların ve bütün zamanların büyük lideri, Stalin'in şerefine," dedi Kirov, Stalin kültüyle alay edercesine. "Ben meşgul bir adamım, bu yüzden yaptığın büyük işlerden bazılarını unutmuş olabilirim." "Dikkatleri üzerinde toplayan ve konuşmalara hâkim olan" genellikle Kirov olur ve Stalin'le, Beria ya da Huruşov'un düşünemeyecekleri bir tarzda konuşabilirdi.

Stalin hemen yanıt verdi: "Sevgili liderimizin, Leningrad Partisi'nin ve muhtemelen Bakü proletaryasının da liderinin şerefine. Fakat kendisi gene de bana bütün evrakları okuyamayacağını taahhüt ediyor. Bunu sevgili liderimizden başka kim yapabilir?" Stalin ile Kirov arasındaki bu çakırkeyif sataşmalar gizli bir öfke ve içerlemeyi yansıtıyordu, fakat aile çevresindekiler o gece birbirini çok seven iki arkadaştan başka bir şey görmediler. Ne var ki, şair Ahmatova'nın deyişiyle "otobur" yıllar sona ermek üzereydi; "etobur" yıllar geliyordu.

30 Haziran günü, henüz seçilen Alman Şansölyesi Adolf Hitler, Nazi Partisi'ndeki düşmanlarını Uzun Bıçaklar Gecesi'nde katletti. Bu başarı Stalin'i etkiledi.

"Almanya'da olanları duydun mu?" dedi Mikoyan'a. "Ne adam şu Hitler! Harika! Birkaç kişiyi öldürüp işi halletti!" Stalin'in Alman Faşisti'ne hayran olması Mikoyan'ı şaşırttı. Fakat birbirini boğazlamak Bolşevikler'e çok yabancıydı.

---

1 Kirov'un Leningrad'da muhafaza edilen evindeki eşyalarının arasında, üzerine çok uzun burunlu sevimsiz bir Stalin resmi çizilmiş ona ait bir sigara kutusu bulunmaktadır. Kutu buruna bastırılarak açılmaktadır.

11

Sevilen Adamın Katledilmesi

Yaptıkları baskı o yaz biraz azalmış gibiydi. Mayıs ayında OGPU Başkanı Menjinskiy öldü. Menjinskiy, gölgede kalmış bir bilim insanıydı. Sürekli hastaydı ve zamanının büyük bölümünü, tam bir inziva halinde, gayet iyi bildiği 12 dilde Pers elyazmalarını incelemekle geçirirdi. Basın, nefret edilen OGPU'nun onunla birlikte yok olup gittiğini, ortaya çıkan boşluğu yeni bir İçişleri Halk Komiserliği'nin -NKVD- doldurduğunu yazdı. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemin sona ermesi, Rusya'da yeni bir özgürlük döneminin habercisiydi. Fakat yeni Komiser, bir süredir OGPU'yu fiilen yönetmekte olan Yagoda'dan başkası değildi.

Yagoda'nın Stalin'e gidip Osip Mandelstam'ın bir şiirinden alıntı yapması bu yumuşama yanılsamasını doğrular gibiydi. Mandelstam, Leningradlı güzel şair arkadaşı Anna Ahmatova'yla birlikte, insanlığın alacakaranlığında hâlâ insana hüzün veren dürüstlük ışınları gibi parıldayan yakıcı bir duygusal açıklıkla şiirler yazıyordu. İkisi de doğal olarak Sovyet ikiyüzlülüğüne uyum sağlamakta zorlanıyordu.

Yagoda, Mandelstam'ın tam bir içtenlikle yazdığı şiiri okuduğunda ona kinayeli bir iltifatta bulunmuştu. On altı mısradan oluşan bu şiir Stalin'i "tombul parmakları solucan gibi yağlı", bıyıklı bir "Kremlin dağ adamı" ve bir "köylü katil" olarak kınıyor ve onunla alay ediyordu. Şair Demyan Bedniy, Stalin'in kendisinden ödünç aldığı kitapların üzerinde yağlı parmak izleri bıraktığını söyleyerek onu Mandelstam'a şikayet etmişti. Onun peşinden giden liderler ise "ince boyunlu şeflerden oluşan bir ayaktakımı" idi. Bu mısrayı Molotov'un yakasından çıkan uzun boynu ve kafasının küçüklüğü dikkatini çektikten sonra yazmıştı. Stalin öfkelendi. Fakat gene de Mandelstam'ın değerini biliyordu. Bu yüzden Yagoda'ya paha biçilmez bir vazo söz konusuymuş gibi, ruhsuz bir emir vermekle yetindi: "Dokunmayın, fakat tecrit edin."

16-17 Mayıs gecesi Mandelstam tutuklandı ve üç yıl sürgün cezasına çarptırıldı. Bu arada şairin dostları Bolşevik liderler arasındaki kendi şeflerine koştular. Şairin karısı Nadejda ve şair arkadaşı Boris Pasternak, *Izvestiya*'ya gidip Buharin'e başvurdular. Ahmatova da Yenukidze tarafından kabul edildi. Buharin, hemen Stalin'e yazdı: Mandelstam "birinci sınıf bir şair" olmakla birlikte, "tamamen normal değil" idi. "Not: Boris Pasternak, Mandelstam'ın tutuklanmasına çok şaştı ve kimse bir

şey bilmiyor." Belki de en çarpıcısı, Stalin'e şunu hatırlatıyordu: "Şairler daima haklıdırlar, tarih onlardan yanadır..."

"Mandelstam'ın tutuklanmasına kim yetki verdi?" diye söylendi Stalin. "Utanç verici." Temmuz ayında, yaklaşan Yazarlar Kongresi'nden hemen önce Stalin'in bu sorunla ilgilendiğine ilişkin haberler bir gölün üzerindeki dalgacıklar gibi yayılırken, Stalin, Pasternak'a telefon etti. Yazarlara telefon etmesi olağan bir durumdu. Önce Poskrebişev onu aradı ve Stalin'in kendisiyle görüşmek istediğini bildirdi. Telefona yakın olmalıydı. Nihayet telefon geldiğinde, Pasternak pek çok kişiyle birlikte yaşadığı apartman katında ahizeyi kaldırdı ve çocuklar koridorda gürültü ettikleri için pek iyi duyamadığını söyledi.

"Mandelstam davası yeniden ele alınıyor," dedi Stalin. "Her şey çok iyi olacak." Sonra şu sözleri ekledi: "Ben bir şair olsaydım ve bir şair dostumun başı derde girseydi, ona yardım etmek için elimden geleni yapardım." Pasternak karakteristik bir tutumla kendi dostluk anlayışını tanımlamaya çalıştığında, Stalin onun sözünü kesti: "Fakat o bir dâhi, öyle değil mi?"

"Ama mesele bu değil."

"Peki, mesele nedir?" Stalin'in büyüsüne kapılan Pasternak, gelip konuşmak istediğini söyledi. "Ne hakkında?" diye sordu, Stalin.

"Hayat ve ölüm hakkında," dedi Pasternak. Stalin şaşırdı ve telefonu kapadı. Ne var ki, en anlamlı konuşma, daha sonra Pasternak, Poskrebişev'i onunla yeniden temas kurmaya ikna etmeye çalıştığı zaman yaşandı. Poskrebişev reddetti. Pasternak, bunu başkalarına da söyleyip söyleyemeyeceğini sordu. Yanıt kocaman bir evet oldu.

Stalin yeteneği sezmekle övünürdü. Bir başka yazara, "Hiç kuşkusuz o büyük bir yetenek," diye yazdı. "Çok kaprisli, fakat yetenekli insanların özelliği bu. Bırak ne istiyorsa, ne zaman istiyorsa yazsın!"

Pasternak'ın kaprisli yapısı, daha sonra tutuklanması istendiğinde, onun hayatını kurtarmış olabilir. Stalin'in şöyle dediği söylenir:

"Bırakın bulutların üzerinde huzur içinde yaşasın."

* * *

Stalin'in bu müdahalesi ünlüdür, ancak bunda yeni bir şey yoktur. I. Nikola, Puşkin için ne idiyse, Stalin de bütün yazarlar için oydu. Stalin tesadüfi bir gözlemci gibi davranmaktan hoşlanırdı: "Sanattan anlayan yoldaşlar size yardımcı olacak. Ben sadece bir amatörüm." Aslında yemeği pişiren de onu yiyen de kendisiydi. Ardında bıraktığı belgeler, kendisine yığınla mektup yazan yazarlara yönelik yetkin eleştirilerini ortaya koyar.

Stalin'in en sevdiği yazar, Falstaff'ı andıran şair bozuntusu, "Proleter şair" Demyan Bedniy idi. "Dev bir bakır kazanı andıran" bir kafası ve yumuşak bakışları olan

Bedniy'nin şiirleri düzenli olarak *Pravda*'da yayımlanır, kendisi Stalin'le tatillere çıkar ve müstehcen öykülerden oluşan sonsuz dağarcığını ortalığa döküp saçardı. Kremlin'de bir daireyle ödüllendirilen şair, edebi Politbüro'nun bir üyesiydi. Ancak Bedniy, Stalin'in asabını bozmaya başladı. Kaba komedileri andıran uzun muhabbetlerde onu şikayetleriyle ve berbat şiirleriyle adeta topa tutuyor, üstelik Kremlin'in içinde sarhoş geziyordu. Kendisine yazdığı bir mektubun üzerine Stalin şu notu düştü: "Ha, ha, ha! Gidinin ispinozu!" Daha da kötüsü, Bedniy'nin Stalin'in eleştirilerine inatla direnmesiydi. "Şimdiki Rusya'dan ne haber?" diye bir not karaladı Stalin, ona hitaben.

"Bedniy hatalar yapıyor."

"Onaylıyorum," dedi Molotov. "Gelişme kaydedene kadar yayımlanmamalı." Stalin bu sarhoş şairden bıkmıştı. Onu Kremlin'den attı.

"Kremlin duvarlarının içinde daha fazla rezalet olmamalı," diye yazdı, Eylül 1932'de. Bedniy kırıldı, fakat Stalin ona güvence verdi: "Kremlin'den ayrılmayı partiden atılmış gibi görmemelisin. Binlerce saygıdeğer yoldaş Kremlin'in dışında yaşıyor, Gorki de öyle!" Vladimir Kirşon, Gorki'nin çevresindendi. O da GPU fonlarından yararlanıyor ve yazdığı her şeyi Stalin'e gönderiyordu. Beğenildiği sürece hata yapması söz konusu olamazdı.

Stalin, Kirşon'un son makalesinin üzerine, "Derhal yayımlansın," diye yazdı ve onu *Pravda*'nın editörüne gönderdi. Kirşon ona yeni oyununu gönderdiğinde, Stalin onu altı gün içinde okudu ve yazara şu notu gönderdi:

"Yoldaş Kirşon, oyununuz fena değil. Bir an önce sahnelenmeli." Fakat Kirşon siyasi sadakatinden ötürü ödüllendiriliyordu. Bulgakov'un kariyerini sinsice mahveden sıradan bir yazardı aslında. Ne var ki, Sosyalist Gerçekçilik akımının yaratılmasından sonra Kirşon, Stalin ile Kaganoviç'e, gözden düşüp düşmediğini soran bir mektup yazdı.

"Bunu neden bir güven sorunu olarak anlıyorsunuz," diye yanıtladı Stalin, kendi el yazısıyla. "Merkez Komitesi'nin çalışmalarınızdan memnun olduğuna ve size güvendiğine inanmanızı istiyorum." Yazarlar, kendi düşmanlarının hakkından gelmek için de Stalin'e başvururlardı. Panferov, kendi eserleriyle alay ettiği için Gorki'yi şikayet eden bir mektup yazdı. Stalin'in yorumu şöyle oldu: "Saçma. Arşivimde dosyalayın. Stalin."

Bir yazardan hoşlanmadığında, lafını esirgemezdi. Bir makale hakkında Voroşilov'a şunları yazdı: "Klim, izlenimim şudur: kendisini Mesih zanneden birinci sınıf bir lafazan. Vay, vay, vay! Stalin."[1] Amerikalı romancı Upton Sinclair, Stalin'e tutuklanan bir film yapımcısının serbest bırakılmasını isteyen bir mektup

1 Andrey Platonov'un kolektifleştirmenin "Büyük komutanı" üzerine yazdığı *Gelecekte Kullanılması İçin* başlıklı hicvi okuduğunda Stalin'in kendi el yazısıyla metnin üzerine, "Alçak!" diye yazdığı ve Fadeev'e "'Gelecekte Kullanılması İçin' ona bir bel kayışı ver," dediği söylenir. Platonov hiç tutuklanmadı, fakat büyük yokluk sırasında tüberkülozdan öldü.

yazdığında yorumu şöyle oldu: "Cahil hiddeti!" Stalin'in en gözde tiyatrosu, Moskova Sanat Tiyatrosu idi. Tiyatronun ünlü müdürü Stanislavskiy'le ilişkilerinde o kadar nazikti ki, kendi görüşünü çalışma arkadaşlarının görüşüymüş gibi aktarırdı: "'İntihar' oyununu (N. Erdman'ın) fazla övemedim ... En yakın yoldaşlarım oyunun boş, hatta zararlı olduğu görüşündeler..."

"En yakın yoldaşlar", edebiyat konusunda ondan çok daha az bilgili kişilerdi, fakat zamanla edebiyatın hükümdarları haline geldiler. Sanatsal konularda karar, Stalin, Molotov ve Kaganoviç'e (eğitimsiz bir ayakkabıcı) aitti. Söz gelimi Molotov, Bedniy'e kişisel tehdit ile edebi eleştiriden oluşan saçma bir karışımla yaklaşıyordu. Bedniy'in, kendisine karşı vahim bir konuşma yapan Molotov ile Stalin'in arasını bozmaya çalıştığına dair bir dedikodu vardı.

"Stalin'in sana yazdığı mektubu okudum," diye yazdı, Molotov. "Kesinlikle katılıyorum. Ondan daha iyi ifade edemem..." Liderler arasında anlaşmazlık olduğuna ilişkin dedikodular konusunda onu uyarıyordu: "Çok kötü bir şey yaptın, Yoldaş Bedniy. Senden bunu beklemezdim. Proleter bir şaire yakışmıyor..." Molotov şiir konusunda tavsiyelerde de bulunuyordu: "Çok kötümser... gün ışığının içeri girebileceği bir pencere (sosyalizm kahramanlığı) açman gerekiyor."

Stalin, Gorki ve diğer yazarlara sık sık Kaganoviç'le birlikte, onların yazılarında düzeltmeler yaptığını bildiriyordu. Bu durum yazarları dehşete düşürmüş olmalı. Tiyatroda Stalin, yeni bir oyunla ilgili kanaatlerini sessiz hareketlerle gösterme huyu geliştirdi. Bu kanaatler Molotov ve Kaganoviç'in konuya ilişkin mektuplarına yansırdı. Politbüro locasında ve locanın hemen arkasındaki odada, sahne aralarında yemek yerlerdi. Bu arada Stalin, aktörler, oyun, hatta dekor hakkında yorumlarda bulunurdu. Her yorum, beraberinde söylentiler getirir, efsanelere ve nihayet oyuncuların meslek hayatını etkileyen kararlara yol açardı.

Stalin, ülkeye henüz dönen bir diğer göçmen yazarın, Gorki'nin yanı sıra imparatorluğun en zengin yazarı olan Aleksi Tolstoy'un [baba tarafından Lev Tolstoy'un akrabası –*çn.*] Büyük Petro üzerine yazdığı bir oyunun gösterimine gitti. Gayrı meşru ve dönek soylu Kont Tolstoy 1923'te Rusya'ya dönmüş ve "İşçi Köylü Kontu" olarak selamlanmıştı. Bu edebiyat jimnastikçisi, Stalin'i anlama, "Siz aslında bir akrobat olmak zorundasınız," diye atıp tutma konusunda uzmandı. *İşkence Sehpasında* adlı oyunu Bolşevik yazarların saldırısına uğradı. Stalin oyunun bitmesini beklemeden tiyatrodan ayrıldı. Üzgün tiyatro müdürü onu arabasına kadar geçirdi. İmparatorluğun oyunu beğenmediği hissedilince, oyun tiyatronun içinde şiddetli bir saldırıya uğradı. Sonunda tiyatronun müdürü sahneye çıkıp şu açıklamayı yapmak zorunda kaldı: "Yoldaş Stalin, benimle konuşurken, kanaatini şu sözlerle dile getirdi: 'Harika bir oyun. Ancak zavallı Petro bir kahraman olarak yeterince betimlenmemiş.'" Stalin, Tolstoy'u kabul etti ve ona bir sonraki tarihi projesi, *Büyük Petro* romanı için "doğru bir tarihsel yaklaşım" kazandırdı.

Bu sözsüz oyun, Kaganoviç avangard tiyatro yönetmeni Meyerhold'un yeni bir

çalışmasını reddettiği ve hayal kırıklığına uğrayan sanatçı tarafından arabasına kadar geçirildiği zaman tam tamına tekrarlandı. Ancak Kaganoviç Yidiş aktör Solomon Mihoels'i korudu. XVII. yüzyılın büyük senyörlerini andıran liderler kendi tiyatrolarına, kendi şairlerine, şarkıcı ve yazarlarına hükmediyorlar, daçalarına "kabul ettikleri" ve evlerinde ziyaret ettikleri, himayelerindeki kişileri savunuyorlardı.[1] Nadejda Mandelstam, anılarında, "Herkes birini görmeye gidiyor," diyerek, bu çağa benzersiz bir ahlâki rehberlik sağlar. "Başka çare yok." Fakat parti liderlerin himaye ettiği kişilere yüz çevirince, onlar da derhal yön değiştirip bu kişileri terk ederlerdi.

Stalin sanatçıları büyülüyordu. Pasternak onunla buluşmayı çok istiyordu. Şair Gidoş, sabırsızlıkla ona, "Buluşabilir miyiz?" diye yazdı. Meyerhold, "Bir sanatçı olarak yaşamakta olduğum depresyonu dindirecek," diyerek ve "Sizi seven," diye imzalayarak yazdığı bir mektupla Stalin'e başvuruyor, onunla buluşmak istiyordu.

"Stalin şu anda burada değil," diyerek onu yanıtlıyordu, Poskrebişev.

* * *

30 Temmuz'da, Hitler'in uzun Bıçaklar Gecesi'nden bir ay sonra Stalin, Soçi'deki daçasına gitti. Orada eski gözdesi, artık orada olmak istemeyen Kirov ve yeni gözdesi, davet edildiği için onurlanmış olması gereken Jdanov'la buluştu. Oraya dördüncü bir kişi de geldi. Jdanov, Stalin'in gelecekteki damadı, *Vojd*'un ideal Sovyet insanı olarak göreceği genç bir adam olan oğlunu da getirmişti. Yeni bir Rusya tarihi yazmak için bir araya gelmişlerdi.

Hâlâ hasta ve yorgun olan Kirov, Sergo gibi dostlarıyla kamp yapmak ve ava çıkmak isteyen tipte bir adamdı. Stalin'le yapılacak bir tatilde insanı rahatlatan hiçbir şey yoktu. Aslında, Stalin'le tatile çıkmaktan kaytarmak zamanla onun bütün misafirlerinin ortak deneyimi olacaktı. Kirov da bu tatilden kurtulmaya çalıştı, ancak Stalin ısrar etti. Stalin'in "bir iradeler savaşı" yürüttüğünü anlayan Kirov, bu daveti reddedemedi. Eşine, "Kötü bir ruh hali içindeyim," dedi. "Orada sıkılıyorum... Sakin bir tatil yapmaya zamanım elvermiyor. Canı cehenneme." Stalin'in "benim Kiriç"ten beklediği davranış bu değildi, fakat bu türden mektupları okumuş olsaydı, yazılanlar Kirov'a yönelik karmaşık duygularını doğrulamış olurdu.

Üç lider ve yanlarındaki genç adam, geniş bir avlusu ve Stalin için yapılmış bir

1 Stalin'in kişisel olarak beğendiği, sürgünden dönen bir sanatçı daha vardı. Yahudi bir bohem, Picasso ve Malraux'nun arkadaşı İlya Ehrenburg parti tarafından cezalandırıldığı için şikayetçiydi. Eski okul arkadaşı Buharin onun adına başvuruda bulundu. Stalin hemen bir mektup yazdı: "İlişikteki evrak için Yoldaş Kaganoviç'in dikkatine. Komünistlerin Ehrenburg'u delirtmelerine izin verme. J. Stalin." Molotov ve Buharin, Mendelstam'a yardım ettiler. Voroşilov, kendi ekibinden, ayrıca kendi "saray ressamı" Gerasimov'u himaye etti. Kirov, Mariinskiy Balesi'ni, Yenukidze ise Bolşoy'u hep korudu. Yagoda kendi yazarlarına ve mimarlarına hükmediyor, onlarla sık sık Gorki'nin malikânesinde bir araya geliyordu. Poskrebişev tenor Kozlovskiy'i evinde kabul ediyordu.

iç havuzu olan Soçi'deki devasa evin "kapalı verandasında, çok güzel bir havada, bir balkon masasının çevresinde oturdular." Hizmetkârlar yiyecek ve içki servisi yaptılar. "Sık sık yer değiştirdik," der Yuri Jdanov. "Bazen içeride çalışıyor, bazen bahçeye çıkıp ahşap kameriyeye gidiyorduk." Ortam gayet rahat ve sakindi. Misafirler kendilerini özgür hissediyorlardı. Aralarda Kirov, Yuri'yi böğürtlen toplamaya götürüyordu. Topladıkları böğürtlenleri Stalin ve Jdanov'la paylaşıyorlardı. Her akşam Kirov ve Jdanovlar kendi daçalarına gidiyorlardı. Zaman zaman yalnız Stalin de onlara misafir oluyordu. Yuri Jdanov, "Ne korumalar, ne bize eşlik eden araçlar ne de NKVD arabaları vardı," der. "Ben, önde şoförün yanında otururdum, babamla Stalin arkaya geçerlerdi." Bir keresinde akşam vakti gidip, sabahın ilk ışıklarıyla dönerlerken, yolun kenarında otostop yapan iki kız gördüler.

"Dur!" dedi Stalin. Kapıyı açıp kızları yedi koltuklu Packard'ın orta koltuklarına buyur etti. Kızlar Stalin'i tanıdılar.

Yuri, kızlardan birinin diğerine, "Bu, Stalin!" diye fısıldadığını işitti. Kızları Soçi'ye bıraktılar. "O zamanki ortam böyleydi." Fakat bu ortam değişmek üzereydi.

İlişkiler ne kadar samimi olursa olsun, Jdanov, tıpkı Beria gibi, oğlunu Stalin'le yapacağı toplantıya getirebilen az sayıda liderden biriydi. Aslında genç Yuri, Stalin'i beş yaşından beri tanıyordu. "Stalin'den Kirov'un gördüğü muamelenin aynısını gören tek kişi Jdanov idi," diyerek durumu açıklar, Molotov. "Kirov'dan sonra Stalin'in en sevdiği kişi Jdanov idi. Ona diğerlerinden daha çok değer verirdi.

Çekici, kahverengi gözlü, astımlı olmasına rağmen geniş göğüslü ve atletik Jdanov, her zaman canlı ve güler yüzlüydü. Her an şaka yapabilirdi. Kirov gibi, neşeli arkadaşlıklar kurar, şarkı söylemeyi ve piyano çalmayı severdi. Jdanov, Stalin'i gayet iyi tanıyordu. 1896'da bir Karadeniz limanı olan Maryupol'da dünyaya gelen, kalıtsal soylu (Lenin ve Molotov gibi) Andrey Aleksandroviç Jdanov, Çehov havası taşıyan entelektüllerdendi. Lenin'in babası gibi kamu okulları müfettişi olarak çalışan, Moskova Din Akademisi'nde Dini Araştırmalar Öğretmeni olan bir baba (akademik tezi "Pedagog olarak Sokrat" idi) ile Moskova Müzik Konservatuar'ından mezun ve kendisi de bir dini akademi rektörünün kızı olan bir annenin oğlu olarak dünyaya gelen Jdanov, üst parti çevrelerinde XIX. yüzyılın eğitimli orta sınıfının tek temsilcisiydi. Yetenekli bir piyanist olan annesi Jdanov'a mükemmel biçimde piyano çalmayı öğretmişti.

Kilise okulunu bitiren (Stalin gibi) Jdanov, önceleri tarım uzmanı olma hayalleri kurdu. Fakat daha sonra Tiflis'teki Astsubay Eğitim Okulu'na gitti. Orada, "Gürcü kültürü ve şarkılarıyla tanıştı". Üçü de Bolşevik olan üç kız kardeşiyle birlikte büyüdü. Bu kız kardeşlerin ikisi hiç evlenmedi ve Jdanov'un evinde yaşayan, onu çekip çeviren, bu arada Stalin'in asabını bozan iki devrimci hala olarak hayatlarını sürdürdüler. 1915'te partiye katılan Jdanov, diğer pek çokları gibi, İç Savaş sırasında komiser olarak dikkat çekti. 1922'de Tver'i, daha sonra Nijni Novgorod'u yönetti ve nihayet daha büyük görevler için çağırıldı.

Parti meselelerinde tutucu ve katı olan Jdanov'un ardında bıraktığı belgeler, bir konunun ansiklopedik anlamda uzmanı haline gelmeden o konuyu ele alamayan çok titiz ve çalışkan bir adamı açığa vurur. Tarım Okulu'na giren, ancak bu okulun sağladığı yüksek öğrenimi tamamlayamayan Jdanov, diğerleri gibi saplantı derecesinde çalışkan biriydi. Büyük bir coşkuyla müzik, tarih ve edebiyat okurdu. Stalin, "Jdanov'a saygı duyardı," der Artyom. "Onun entelektüel adamı" idi. Ona sürekli telefon edip sorardı:

"Andrey, şu yeni kitabı okudun mu?" İkisi bir araya gelip yüksek sesle Çehov ya da Saltikov-Şçedrin okurlardı. Kıskanç rakipler Jdanov'un atıp tutmasını taklit ederlerdi. Beria ona "Piyanist" derdi. Jdanov ve Stalin aynı dini eğitimden geçmişler, aynı Gürcü şarkılarını sevmişler, tarihten ve klasik Rus kültüründen hoşlanmışlardı. İkisi de kendi kendini yetiştirmiş, ideolojik saplantıları olan insanlardı. Mizah anlayışları da aynıydı. Ancak Jdanov kendini beğenmiş biriydi.[1] Kendisini Stalin'e adamıştı. Ona asla Koba demez, her zaman Yosif Visariyonoviç diye hitap ederdi. Toplantıları şu şatafatlı sözlerle açardı: "Yoldaş Stalin ve ben şuna karar verdik ki..."

Verandada ya da kameriyede, çağ çağ bütün bir tarihi tartıştılar. Masanın üzerinde devrimci dönemin ve Çarlık döneminin tarih kitapları vardı. Jdanov sürekli not alıyordu. Yüksek pedagog, bilgisini sergilemeden duramıyordu.[2] Onların görevi Stalinist ortodoksi haline gelen yeni tarihi yaratmaktı. Stalin tarih araştırmalarına çok düşkündü. Papaz Okulu'ndaki tarih öğretmeniyle mutlu anıları vardı. Eylül 1931'de adamın başı derde girdiğinde Beria'ya şunları yazdı:

"Yetmiş üç yaşındaki Nikolay Dimitriyeviç Mahatadze her nasılsa Metehi Cezaevi'ne konulmuş... Onu Papaz Okulu döneminden tanırım ve Sovyet iktidarı için bir tehlike oluşturabileceğini sanmıyorum. İhtiyarı serbest bırakmanı ve sonucu bana bildirmeni istiyorum." Stalin her zaman bir tarih bağımlısı olmuştu. 1931'de Stalin, kurgusal "Sosyalist Gerçekçilik" akımının tarihi öncüsünü yaratmak için, kararlı bir tutumla, akademik alana müdahale etti. Bu akıma göre, tarih arşivlerin söylediği şey değil, buna benzer bir tatilde partinin kararlaştırdığı şeydi. Bir keresinde liderlere, "tarihten söz ediyorsunuz," dedi, "fakat bazen tarihi

1 Karısı Zinayda aşırı titizdi. Bir keresinde Svetlana Stalin'e, kibar romancı Ehrenburg'un "Çıplak kadınları yüzünden Paris'i sevdiği"ni anlatmıştı. Svetlana'ya annesinin zihinsel bakımdan "hasta" olduğunu söyleme patavatsızlığını gösteren de Zinayda idi.

2 Stalin, Kirov ve babasıyla birlikte aynı masada oturan Yuri Jdanov, bu çalışmaların esas kaynağıdır ve kendisi hâlâ Rostov-on-Don'da yaşamaktadır. Bu kitap için mülakât vermeyi cömert bir tutumla kabul etti. Hemen sonrasında Kirov'un başına gelenlerden ötürü o tatil ileride çok konuşulacaktı. Anatoli Ribakov'un *Arbat Çocukları* adlı romanında o tatilden sahneler vardır. Yuri Jdanov, Stalin'in kendisine şu soruyu sorduğunu hatırlar: "Büyük Katerina'nın dehası neydi?" Kendi sorusunu şu şekilde yanıtlamıştı: "Onun büyüklüğü, Devlet'i yönetmeleri için Prens Potemkin'i ve diğer yetenekli âşıkları ve görevlileri seçmesinde yatar."

düzeltmek gerekir." Stalin'in kitaplığındaki bütün tarih kitapları okunmuştu ve her birinin üzerinde notlar vardı. Napoleon Savaşları'na, kadim Yunan'a, Almanya, İngiltere ve Rusya arasındaki XIX. yüzyıl ilişkilerine ve bütün Pers Şahları'na ve Rus Çarları'na özel bir ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Hayatı boyunca öğrenmeyi sürdüren Stalin, güncel olayları daima tarihsel bir bakışla incelerdi.

Soçi'deki tartışmalara hâkim olan, Jdanov idi. Kirov ise onunki kadar derin bir bilgiye sahip değildi. Kirov'un arada kaytarmaya çalıştığı ve şöyle dediği söylenir:

"Yosif Visariyonoviç, sizce ben ne tür bir tarihçiyim?"

"Boş ver, otur," diye karşılık verdi, Stalin. "Otur ve dinle." Kirov güneşte öyle bir yandı ki, *gorodki* bile oynayamıyordu. Leningrad'daki bir arkadaşına şöyle yazdı: "Sana tuhaf gelecek ama, günün büyük bir bölümünü çalışarak geçiriyoruz. Benim tatilden beklediğim bu değil. Asap bozucu bir durum. Olabildiğince çabuk tabanları yağlayacağım." Ancak Yuri Jdanov, Stalin ile Kirov arasında "çok sıcak bir ilişki" olduğunu, kendi aralarında şakalaştıklarını, bu arada Jdanov'un resmi bir sessizlik içinde onları izlediğini hatırlar. Yuri, Stalin'in İsa şakasını da hatırlamaktadır: Kameriyede büyük bir meşe ağacının altında çalışıyorlardı. Stalin arkadaşlarına şöyle bir baktı.

"Burada benimle birliktesiniz," dedi. Sonra ağacı göstererek, "Bu da Kutsal Meşe ağacı." Jdanov, Kutsal Meşe'nin İsa'nın havarileriyle altında toplandığı ağaç olduğunu İncil'den biliyordu.[1]

Daha uğursuz bir gelişme Kirov'u endişelendirmiş olabilirdi. Şehir dışındayken bir ara Moskova, Leningrad'daki, çok güvendiği, yakın aile dostu Medevedev'i görevinden alarak yerine Stalin'in güney tatillerindeki işçi arkadaşlarından, eşkıya benzeri bir eski suçluyu, Evdokimov'u geçirme girişiminde bulundu. Stalin, Kirov'un yerel nüfuzunu azaltmaya, belki de onun güvenliğini denetim altına almaya çalışıyordu. Kirov, Evdokimov'la çalışmayı reddetti.

Kirov Leningrad'a dönerken, Stalin de Jdanov'u birinci Yazarlar Kongresi'ni denetlemesi için Moskova'ya gönderdi. Bu Jdanov'un ilk sınavıydı. Kaganoviç'in yardımıyla, Gorki'nin talepleriyle ve Buharin'in histerisiyle başa çıkmak gibi zor bir görevi başarmak durumundaydı. Jdanov hem aralarındaki yakın ilişkiyi hem de genç adamın kazandığı itibarı gösteren düzgün bir el yazısıyla kaleme alınmış yirmi sayfalık mektuplarla Stalin'e her ayrıntıyı bildirdi. (Stalin'in adamları arasında en uzun mektubu yazma konusunda bir rekabet olduğu görülür. Bu doğruysa eğer, kazanan Jdanov idi.) Öğretmeninin karşısında bir öğrenci gibi davranan Jdanov yaptığı işle övünüyordu: "Bütün yazarların –bizimkilerin ve yabancıların– fikri, olumlu. Başarısızlık bekleyen bütün kuşkucular kazanılan büyük başarıyı artık teslim etmek durumundalar. Bütün yazarlar partinin tutumunu gördüler ve anladılar." Şu

1 Yazar Mihail Şolohov lider övgüsünü eleştirdiği zaman, Stalin, kurnaz bir tebessümle şöyle dedi: "Ne yapabilirim. İnsanların bir tanrıya ihtiyaçları var."

itirafta bulunuyordu: "Kongre bana biraz gerginliğe mal oldu, ama sanırım iyi iş çıkardım." Stalin onun zaafları konusunda sergilediği açıklığı takdir etti. Kongre sona erdiğinde, Jdanov "Size yazamadım," diyerek ondan bir de özür diledi. "Kongre çok zamanımı aldı..." Fakat "böylesine uzun bir mektup" yazdığı için de özür diliyordu. "Elimden başka türlüsü gelmiyor."

Öteki liderler de tatile çıkmışlardı. "Molotov, Kaganoviç, Çubar ve Mikoyan bugün ayrıldılar. Kuybişev, Andreyev ve ben burada kaldık." Bir Politbüro adayı bile olmayan, üstelik Sekreterlik'te yeni sayılan Jdanov, ülkenin sorumluluğunu üstlenmişti. Kararnameleri o imzalıyordu. Politbüro'nun öneminin azaldığını gösteren bir belirtiydi bu. Gerçek iktidarın kaynağı Stalin'e yakınlıktı.[1] Sovyet Rusya oligarşinin son ayını yaşıyor, diktatörlüğün ilk ayı yaklaşıyordu.

Stalin'in yük beygirlerinin en kırılganı olan Jdanov yorgunluktan bitmişti: "Soçi'de bir ay tatil yapmak istiyorum... Çok yorgunum," diye yazdı Stalin'e. Tatilde elbette büyük ilgi duyduğu tarih çalışmalarını sürdürecekti. "Tatilde olduğum sırada tarih konulu ders kitaplarını incelemeyi seviyorum... İkinci seviye ders kitaplarını henüz inceledim; iyi değil. Size kocaman bir selam, sevgili Yoldaş Stalin!"

Stalin'in ruh hali fırtınadan önceki sessizliği mi yansıtıyordu? NKVD'nin yaptığı gaflar ve parti ileri gelenlerinin "mızırdanmaları" canını sıkıyordu. 11 Eylül günü Stalin, Jdanov ve Kuybişev'e yanlış yönlendirilen gizli polis baskısı hakkında şikayette bulundu: "GPU emekçilerinin tümdengelim yöntemlerinin taşıdığı bütün hataları açığa çıkarın... Masum olan ve cezalandırılan kişileri, eğer masumsalar, serbest bırakın..." Özgül "tümdengelim yöntemleri" kullanan insanlardan "OGPU'yu temizleyin" ve "her kim olurlarsa olsunlar" [Stalin'in sözleriyle "yüzlerine bakmadan"] hepsini cezalandırın. Birkaç gün sonra bir denizci Polonya'ya iltica etti.

Stalin hemen Jdanov ve Yagoda'ya denizcinin ailesinin cezalandırılmasını emretti. "Bana derhal bilgi verin: 1. Denizcinin aile fertleri tutuklandılar [mı?] ve 2. tutuklanmadılarsa, bu durumda Organlar'ımızdaki yanlış [tutuklama yapılmaması] kimin kabahatidir ve Anavatan'a yönelik bu ihanetin suçlusu cezalandırılmış mıdır?" Kirov'la ilişkilerindeki gerilim de gittikçe artıyordu.

* * *

1 Eylül günü Stalin, Politbüro'yu hasadı denetlemek üzere kırsal kesime gönderdi. Kirov da Kazakistan'a gönderildi. Burada, bir suikast girişimi olabilecek ya da suikast girişimini andıran bir olay yaşandı. Olay karanlıkta kaldı, fakat Kirov,

1 XVII. Kongre'den sonra resmi Politbüro toplantılarının sıklığında evreler halinde bir azalma görülür. Politbüro oturumları genellikle Stalin'in arkadaşlarıyla oturup sohbet etmesinden ibaretti. Poskrebişev'in tutanaklarında, "Yoldaş Stalin, Molotov, Kaganoviç –olumlu" gibi notlara rastlanır. Poskrebişev zaman zaman diğerlerine telefon ederek oylarını öğreniyor, isimlerinin altına tek harfle oyun türünü işaretliyordu. O yılın sonunda, Eylül'de bir toplantı yapılmış, Ekim ve Kasım'da ise toplantı olmamıştı.

Leningrad'a döndüğünde, çevresindeki NKVD korumalarına dört Çekist eklendi. Böylece farklı mekânlarda dönüşümlü olarak koruma sağlayanların sayısı dokuza çıktı. Böylece Kirov, Sovyet liderleri içinde en fazla korunan kişi oldu. Kendisi bu durumdan memnun değildi. Güvendiği yerel Çekistler'den, özellikle, orta yaşlı, fazla kilolu fakat sadık koruması Borisov'un çevresinden bilinçli olarak uzaklaştırıldığını hissediyordu. Turlarını tamamlayan Sergo ve Voroşilov, Stalin'in tatiline katıldılar. Bu arada Jdanov, Stalingrad'ı teftiş ediyordu. Oradan Stalin'e, kendisinden beklendiği ölçüde katı davrandığını gösteren on üç sayfalık bir mektup yazdı: "Burada bazı işçilerin yargılanması gerekiyor." Mektubun altına hevesle şu notu düştü: "Yüz kere: Şeytanın laneti ayrıntılarda gizlidir!"

Stalin 31 Ocak günü Moskova'ya döndüğünde, Kirov'la görüşmek istedi. O sırada Kirov, Leningrad'ın devasa nüfusunu beslemek için bağımlı olduğu ekmek karnesi uygulamasını sona erdirmek amacıyla Stalin'in hazırladığı plana karşı çıkıyordu. Kuybişev, bu konuda Kirov'un yanında yer alıyordu. Kirov ona, Leningrad'dan "Desteğine ihtiyacım var," diye yazdı. 3 Kasım günü Marya Svanidze, Stalin'in yanında Kaganoviç olduğu halde evine girdiğini kaydetti. "Semiz" Jdanov, Stalin'in hemen arkasında yürüyordu. Stalin, kafası karışık Kirov'a telefon etti ve onu "Leningrad'ın çıkarlarını savunması için" Moskova'ya davet etti. Sonra ahizeyi Kaganoviç'e verdi. Kaganoviç de ona "gelmesini söyledi". Marya'ya göre, Stalin "hamama gitmek istiyor ve çevresindekilerle şakalaşıyordu".

Birkaç gün sonra Kirov, Stalin ve oğlu Vasili'yle birlikte Zubalovo'ya gitti. Orada Svetlana'nın kukla gösterisini izlediler, daha sonra bilardo oynadılar. Yükselen bir yıldız olarak Politbüro'ya giren Huruşov, Stalin ile Kirov arasında geçen "sözlü atışmalar"a tanık oldu. *Vojd*'un "bir parti üyesine saygısız biçimde" davranması Huruşov'u şaşırttı. Svanidze, Stalin'in "kötü bir ruh hali içinde" olduğunu kaydetti. Kirov, Leningrad'a döndüğünde endişeliydi. Yaşanmakta olan gerilimi yakın dostuyla bir an önce tartışmak istiyordu: "Sergo'yu uzun zamandır görmedim."

7 Kasım günü, buzların çözülmekte olduğunu gösteren bir olay yaşandı. Andreevskiy Salonu'nda, Stalin, Kalinin ve Voroşilov'un verdiği bir diplomatik resepsiyonda, geleneksel Kızıl Ordu bandosu aletlerini toplayarak sahneden çekildi ve yerini, herkesi şaşırtarak, Antonin Ziegler ve onun Caz Revüsü'ne bıraktı. O çılgın müziğin ortama hiç uygun düşmediği görülüyordu. Davetliler o müzikle nasıl dans edeceklerini bilemediler. Derken, kabare caz topluluğunda dans dersleri alan hızlı Voroşilov, eşi Ekaterina Davidova'yla piste çıkıp hızlı bir fokstrot'a başladı.

25 Kasım günü Kirov, Plenum'a katılmak için alelacele Moskova'ya geldi. Ordjonikidze'ye danışmak istiyordu. Sergo, Plenum'a katılamıyordu. O ayın başlarında, Beria'yla birlikte Bakü'ye gitmiş ve bir akşam yemeğinden sonra ansızın rahatsızlanmıştı. Beria, Sergo'yu trenle Tiflis'e götürdü. 7 Kasım'da yapılan geçit töreninden sonra Sergo yine rahatsızlandı. Bir bağırsak kanaması geçiriyordu. Hemen ardından ağır bir kalp krizi geçirdi. Politbüro ona hemen üç uzman doktor gönder-

di. Fakat doktorlar, Sergo'yu muayene ettiklerinde gizemli belirtilerle karşılaştılar. Sergo gene de Plenum'a katılmak için geri dönmeye kararlıydı, fakat Stalin ona "doktorların talimatlarına kesinlikle uymasını ve 26 Kasım'dan önce Moskova'ya dönmemesi"ni resmen emretti. "Hastalığını hafife alma. Selamlar. Stalin."

Beria işin içindeyse, birinin hastalığını hafife almak gerçekten de aptallık olurdu. Belki de Stalin, Sergo ile Kirov'un Plenum'a katılmalarını istemiyordu. Baltasını Stalin için kullanmayı teklif eden Beria, liderinin Sergo konusunda yaşadığı hayal kırıklığının farkındaydı. Zehirler konusunda usta olduğu kanıtlanacaktı. Aslında NKVD, Dr. Grigori Mayronovskiy başkanlığında gizli bir tıbbi zehirler bölümü kurmuş bulunuyordu, fakat Beria'nın bu tip meselelerde fazla yardıma ihtiyacı olmazdı. Aslında Bolşevikler'in sarayına Borgia'ların zehrini getiren oydu. Fakat bu zehirler konusunu Stalin de uzun uzadıya düşünmüştü. O sıralarda incelemekte olduğu XVIII. yüzyıl Pers sarayında yaşanan zehirli entrikaları düşünürken, bir Politbüro toplantısında önündeki kâğıda şu sözleri karalamıştı: "Zehir, zehir, Nadir Han."

Plenum'dan sonra, ayın 28'inde Stalin, Kirov'u Kızıl Ok trenine kadar bizzat götürdü, kompartmanına kadar geldi ve vedalaşırken onu kucakladı. Kirov, ertesi gün Leningrad'a, işinin başına döndü. 1 Aralık günü evinde çalışmaya başladı. Bir konuşma metni hazırlıyordu. Daha sonra işçi kasketini, yağmurluğunu giydi ve evinden çıkıp yürüyerek bürosuna gitti. Neoklasik Smolni Ensititüsü'nün ana kapısından binaya girdi. O sırada saat 16.30 idi. Koruması Borisov hemen arkasından geliyordu. Kirov üçüncü kattaki bürosuna çıktı. Yaşlı Borisov biraz geride kaldı. Merdivenleri hızlı çıkamayacak kadar hamlamıştı. Belki de birden kapıda beliren, Moskova'dan gönderilmiş bazı Çekistler onu geciktirdiler.

Kirov merdivenleri çıkıp sağa döndü ve sırtını duvara yaslamış, onun geçmesini bekleyen Leonid Nekolayev adlı siyah saçlı genç adamın önünden geçti. Nikolayev hemen onun peşine takıldı. Nagan revolverini çekti ve 91 cm. mesafeden ateş ederek Kirov'u ensesinden vurdu. Mermi Kirov'un kasketini delip geçti. Nikolayev silahı bu kez kendisine doğrulttu ve tetiği çekti, fakat hemen yakında çalışmakta olan bir elektrikçi onun üzerine atıldı ve ikinci mermi tavana isabet etti. Koruma Borisov soluk soluğa merdivenleri çıktığında, silahı elindeydi. Kirov yüzüstü düşmüştü, başı sağa dönüktü, şapkasının siperi yerde duruyordu. Bolşevikler'e özgü çalışkanlığını son anda bile gösterircesine, evrak çantasını sıkı sıkı tutuyordu.

Olaya tanık olanların ve polisin her yöne koşuşturduğu birkaç dakika süren kaosun ardından, herkes olayı farklı biçimde anlatmaya başladı ve birbiriyle çelişen bulgular ortaya çıktı: Bazıları silahı yerde, bazıları ise katilin elinde görmüşlerdi. Dehşet verici olaylarda zehirli bir havanın ortama hâkim olduğu görülür. Bu da farklı değildi. Önemli olan, Kirov'un, baygın Nikolayev'in yanında cansız yatıyor olmasıydı. Kirov'un arkadaşı Rosliyakov, onun yanıbaşına çökmüş, eliyle başını kaldırmış fısıldıyordu: "Kirov, Mironiç." Kirov'u kaldırdılar. Rosliyakov onun sal-

lanan başını tutuyordu. Onu konferans salonundaki masanın üzerine yatırdılar. Boynundan sızan kan, pek çok Bolşevik kahramanlığına tanık olan koridor boyunca kızıl bir iz bıraktı. Kemerini gevşettiler, yakasını çözdüler. Leningrad NKVD şefi Medved geldi, fakat salonun kapısında Moskovalı Çekistler tarafından durduruldu.

Aralarında Gürcü Djanelidze'nin de bulunduğu üç doktor geldi. Üçü de Kirov'un öldüğünü saptadı. Fakat saat 17.45'e kadar ona yapay solunum sağlamayı sürdürdüler. Totaliter devletlerde doktorlar önemli hastaları öldüğünde dehşete kapılırlar ve bunun haklı nedenleri vardır. Doktorlar çekildiğinde, orada bulunanlar birinin Stalin'e haber vermesi gerektiğini fark ettiler. İnsanlar Kirov katledildiğinde nerede olduklarını hep hatırlayacaklardı. O, Sovyetler'in J. F. Kennedy'si oldu.

BÖLÜM ÜÇ

Eşikte, 1934-1939

12

"Öksüz Kaldım": Cenaze Törenlerinin Ustası

Stalin'in bürosundaki telefonu Poskrebişev açtı. Kirov'un yardımcısı Çudov, Leningrad'dan korkunç haberi verdi. Poskrebişev, Stalin'in telefon hattını denedi. Yanıt alamayınca bir sekreteri onu bulmaya gönderdi. O günkü programına bakılırsa *Vojd* o sırada Molotov, Kaganoviç, Voroşilov ve Jdanov'la toplantı halindeydi. Hemen Leningrad'a telefon etti. Gürcü doktoru kendi dilinde sorgulamak istiyordu. Hemen sonra tekrar telefon etti. Katil ne giyiyordu? Bir kasket mi? Üzerinde yabancı bir şey var mıydı? Katilin üzerinde yabancı bir cisim olup olmadığını öğrenmek için hemen telefona sarılan Yagoda, saat 15.50'de Stalin'in bürosuna geldi.

Mikoyan, Sergo ve Buharin de hemen geldiler. Mikoyan daha sonra şunları hatırlayacaktı. "Stalin, Kirov'un katledildiğini bildirdi ve henüz soruşturma yapılmadan, hemen oracıkta, Zinovyev [Leningrad'ın önceki lideri ve Stalin'e Sol muhalif] taraftarlarının partiye karşı bir terör başlattıklarını söyledi." Kirov'a çok yakın olan Sergo ve Mikoyan dehşet içindeydiler. Sergo dostunu son kez görme fırsatını kaçırmıştı. Stalin'in "önceleri tam bir şok yaşaması" Kaganoviç'in dikkatini çekti.

Daha sonra hiçbir duygusal belirti vermeyen Stalin, Merkez Yürütme Komitesi sekreteri olan Yenukidze'ye, sanık teröristlerin on gün içinde yargılanmalarını ve bir üst mahkemeye başvurulmaksızın derhal idam edilmelerini öngören bir olağanüstü hal yasasını imzalamasını emretti. Yasanın taslağını bizzat hazırladı. 1 Aralık Yasası -ya da o gece çıkarılan iki kararname- Hitler'in Yetki Yasası'nın bir benzeriydi, çünkü hukuk kurallarına uyma iddiası taşımaksızın rastgele uygulanan bir terörün temellerini atıyordu. Üç yıl içinde iki milyon insan bu yasa uyarınca ölüme ya da çalışma kamplarına mahkûm edildi. Mikoyan, hiçbir tartışma ve hiçbir itiraz olmadığını söyler. Politbüro üyeleri, bellerindeki Mauser'lerin emniyetini açar gibi, kolayca İç Savaş'ın askeri olağanüstü hal zihniyetine geçiverdiler.

Bir muhalefet var idiyse, o da ahlâki hiçbir kaygı taşımayan bu sert adamların arasında olağanüstü yumuşak huylu biri olan Yenukidze'den geldi. Fakat o da sonunda yasayı imzaladı. Gazeteler, yasanın, Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu'nun bir toplantısında onaylandığını yazdı. Muhtemelen bu, Stalin'in toplantıdan hemen sonra Yenukidze'yi dumanlı bir salonda zorladığı anlamına geliyordu. Toplantıda hazır bulunan Başkan'ın, korkak Kalinin'in, tasarıyı neden imzalamadığı bir sır

olarak kaldı. İmzası ancak yasa gazetelerde ilân edildiğinde görüldü. Her halükârda Politbüro'da yasanın ilân edilmesinden birkaç gün sonrasına kadar resmi oylama yapılmadı.

Stalin, cinayeti soruşturmak için derhal Leningrad'a gönderilecek delegasyona bizzat başkanlık etmeye karar verdi. Sergo da gelmek istedi, fakat Stalin ona kalbi zayıf olduğu için geride kalmasını emretti. Üzüntü Sergo'yu çökertmişti. Yeni bir kalp krizi geçirebilirdi. Kızı, onun "herkesin içinde ilk kez ağladığı"nı hatırlar. Karısı Zina, Kirov'un dul eşini görmek için Leningrad'a hareket etti.

Kaganoviç de gelmek istiyordu, fakat Stalin ona da birinin ülkeyi yönetmesi gerektiğini söyledi. Yanına Molotov, Voroşilov ve Jdanov'u aldı. Yagoda ile o yılın başlarında Sergo'yla anlaşmazlığa düşen Savcı Yardımcısı Andrey Vişinskiy de onlara katıldı. Doğal olarak onlara bir tren dolusu gizli polis ve Stalin'in adamları Pauker ve Vlasik eşlik ediyordu. Geriye doğru bakıldığında, Stalin'in yanına aldığı en önemli adam MK Personel Bölümü'nün şefi Nikolay Yejov idi. Yejov, tıpkı Jdanov gibi, Stalin'in gelecekte bağımlı olacağı o özel genç adamlardan biriydi.

Olaydan sonra bunalıma giren yerel liderler istasyonda toplandılar. Stalin özbilinçli ve her şeyi önceden planlamış, sevgili şövalyesi öldüğü için kalbi kırık ve öfkeli bir Lancelot rolü oynuyordu... Trenden indi ve uzun adımlarla Leningrad NKVD şefi Medved'e yaklaşıp yüzüne eldivenli eliyle bir tokat attı.

Şehri baştan başa katederek hastaneye, cesedi görmeye gitti. Daha sonra Kirov'un bürosunda karargâh kurdu ve kendi tuhaf soruşturmasına başladı. Olayın, Zinovyev ve Sol muhalefetin bir komplosu olmadığını ortaya koyan her türlü delili göz ardı ediyordu. Sorguya çekilen ilk kişi, Stalin'den tokat yiyen neşeli Çekist Medved oldu. Cinayeti önlemediği için eleştirildi. Daha sonra, "ufak tefek ve sefil" katil, Nikolayev içeri alındı. Nikolayev, Reichtag'ı ateşe veren Hollandalı gibi, tarihin o trajik, basit kurbanlarından biriydi. Her iki olay arasında pek çok benzerlik vardı. Otuzlu yaşlardaki bu zayıf karakterli cüce, partiden atılmış, sonra geri alınmış, Kirov ve Stalin'e mağduriyetini anlatan şikayet mektupları yazmıştı. Aptallaşmış gibiydi, hatta kendisine Stalin'in bir fotoğrafı gösterilene kadar onu tanıyamadı.

O sırada odada olmayan Huruşov, Nikolayev'in diz çökerek, "Ne yaptım ben, ne yaptım ben?" dediğini ve bu işi partinin verdiği özel bir görevle yaptığını söylediğini iddia eder. Voroşilov'a yakın bir kaynağa göre, Nikolayev kekeleyerek, "Ama sen, kendin söyledin bana..." demiştir. Bazılarına göre ise Nikolayev, orada bulunan Çekistler tarafından yumruk ve tekmeyle dövülmüştür.

"Götürün bunu!" dedi Stalin.

Daha sonra ülkeden kaçan ve çok şey bilen NKVD görevlisi Orlov, Nikolayev'in Leningrad NKVD şefinin yardımcısı Zaporojets'i işaret ettiğini ve "Neden bana soruyorsunuz? Ona sorun," dediğini yazdı.

Zaporojets 1932'de Kirov ve Leningrad'a zorla dayatılmış biriydi ve Kirov'un

derebeyliğinde Stalin ile Yagoda'nın adamı olarak biliniyordu. Zaporojets'in sorulma nedeni, Nikolayev'in Ekim ayı içinde gözaltına alınmış olmasıydı. Kirov'un evinin önünde üzerinde bir revolverle dolaşırken yakalanmış, fakat araştırma yapılmaksızın serbest bırakılmıştı. Bir keresinde de korumalar onun ateş etmesini önlemişlerdi. Fakat dört yıl sonra Yagoda, yargılandığı sırada, delillerin yalanlarla gerçekler karıştırılarak toplandığını ve kendisinin Zaporojets'e "Kirov'a karşı şiddet eyleminin önüne hiçbir engel çıkarmaması"nı emrettiğini itiraf etti.

Daha sonra katilin eşi Milda Draul sorguya alındı. NKVD, karısı Kirov'la bir macera yaşadığı için Nikolayev'in bir aşk cinayeti işlediğine dair bir söylenti yaydı. Draul güzel bir kadın değildi. Kirov genç balerinlerden hoşlanıyordu ve kendi karısı da güzel değildi. Nüfuz edilemeyen cinsel beğenilerin sırrına ermek imkânsızdır, ancak her ikisini de yakından tanıyanlar, aralarında bir ilişki olabileceğine inanmıyorlardı. Draul, olay hakkında hiçbir şey bilmediğini söyledi. Stalin sorgu sırasında giriş odasına geçti ve Nikolayev'in tıbbi müdahaleyle kendine getirilmesini emretti:

"Leningrad'da gayet iyi örgütlenmiş karşıdevrimci bir terörist örgütün faaliyet halinde olduğu benim için açıktır... Ciddi bir soruşturma yapılmalıdır." Cinayeti adli tıp açısından çözümlemek için hiçbir girişimde bulunulmadı. Stalin'in, NKVD'nin Nikolayev'i Kirov'u öldürmeye azmettirip ettirmediğini bulmak istemediği açıktır.

Daha sonra Stalin'in "aşağılık herif"i hücresinde ziyaret ettiği, onunla bir saat kadar yalnız kaldığı ve hayatının bağışlanması karşılığında mahkemede Zinovyev'e karşı tanıklık yapmasını istediği söylenir. Eğer böyleyse, Nikolayev daha sonra aldatıldığını anlamış olmalı.

Belirsizlik kasıtlı bir karartmayla artırıldı. Kirov'un koruması Borisov, Stalin tarafından sorguya çekildi. Simolni girişinde durdurulup durdurulmadığını ve NKVD'nin çevirdiği dolaplar hakkında bildiklerini söyleyebilecek tek kişi oydu. Borisov, NKVD'ye ait bir Black Crow'un arka koltuğuna oturtuldu. Şoför arabayı Smolni'ye doğru sürerken, ön koltukta oturan kişi ansızın direksiyonu kavradı, Black Crow yoldan çıktı ve yanlamasına bir binaya çarptı. Bu tuhaf araba kazasında Borisov her nasılsa öldü. "Sarsılan" Pauker sorgu odasına gelerek kazayı haber verdi. Beceriksizce düzenlenmiş buna benzer "araba kazaları" kısa süre sonra önemli Bolşevikler için bir meslek kazası haline gelecekti. Bir komployu örtbas etmek isteyen biri, Borisov'un ölmesini istemiş olabilir. Bu kuşkulu ölüm Stalin'e bildirildiğinde, yerel Çeka'yı suçladı: "Bunu bile doğru düzgün yapamadılar."

Yaşananların esrarı asla tam olarak çözümlenemeyecekti. Stalin, Kirov'un öldürülmesini emretti mi? Bunu yaptığına dair hiçbir bulgu yoktur. Fakat gene de havada bir suç ortaklığı kokusu vardır. Moskova delegesi olarak ayrı bir trenle Leningrad'a gelen Huruşov, yıllar sonra cinayet emrini Stalin'in verdiğini iddia etti. Pek çok bakımdan Huruşov'dan daha güvenilir bir tanık olan Mikoyan, elinde yeterli kanıt olmasa da, Stalin'in bu ölüm olayına bir şekilde karıştığına inanıyordu.

Stalin'in Kirov'a artık güvenmediği kesindir. Onun katledilmesi, Eski Bolşevik kliklerin yok edilmesi için bir bahane olarak kullanıldı. Cinayeti izleyen dakikalarda 1 Aralık Yasası'nın taslağını hazırlamış olması, Stalin'in Zinovyev'i suçlamaya karar verdiğini gösterir. Stalin gerçekten de Kirov'un dostu Medved'i görevden almaya çalıştı ve cinayetten kısa süre önce Moskova'nın izni olmadan, belki de sahneden çıkmak için izne ayrılan kuşkulu Zaporojets'i tanıyordu. Şüpheli olayların tam ortasında acıklı biçimde yer alan kişi Nikolayev idi. Cinayet günü tuhaf olaylar olmuştu: Borisov, neden kapıda oyalanmıştı ve cinayetten hemen sonra Moskova NKVD'sinden görevliler neden Smolni'ye gelmişlerdi? Borisov'un ölümü çok kuşkuluydu. Ve genellikle çok temkinli olan Stalin de, özellikle Hitler'in Reichtag yangınına gösterdiği tepkiye ve ardından yaptığı temizliğe hayranlığı da dikkate alındığında, böylesine gözü kara bir kumar oynayabilecek yetenekteydi.

Gene de bütün bu olup bitenler daha yakından çözümlendiğinde bu kadar karanlık görünmez. Kirov'un çevresindeki gevşek güvenlik hiçbir şeyi kanıtlamaz. O dönemde Stalin'in bile sadece bir ya da iki muhafızı vardı. Silah da bir şey kanıtlamaz, zira bütün parti üyelerinin silah taşıdığı biliniyordu. Stalin'in Kirov'la ilişkisinin bozulması çevresindeki sürtüşmeler dikkate alındığında sıradan bir durumdur. Stalin'in cinayete anında tepki göstermesi ve yaptığı gerçeküstü soruşturma, cinayeti onun tertiplediğini göstermiyordu. 27 Haziran 1927'de Sovyetler Birliği'nin Polonya Büyükelçisi Voykov öldürüldüğünde, Stalin aynı hızla ve gerçek suçlularla ilgilenmeksizin tepki göstermişti. Bu olayda, Molotov'a "bu işte İngiliz parmağı hissettiği"ni söylemiş ve derhal çok sayıda sözde "monarşist"in kurşuna dizilmesini emretmişti. Bolşevikler adaleti her zaman siyasi bir araç olarak görürlerdi. Kendi yetersizliğini gizleme telaşına kapılan NKVD, Borisov'un öldürülmesini sağlamış olabilirdi. Pek çok şey totaliter paniğin yol açtığı olağan sakarlıklarla açıklanabilir.

Ancak asrın suçuna ilişkin yazılı delil ummak da saflık olur. Öteki cinayetlerden de biliyoruz ki, Stalin *Instantsiya* adına sözlü emir veriyordu. *Instanstiya*, ileride iyice aşina olacağımız, En Yüksek Yetki için kullanılan neredeyse sihirli bir sözcüktü.[1] Yagoda'nın olaya doğrudan karışmış olması ihtimal dışı görünmektedir, çünkü Stalin'e özel olarak yakın değildi. Ayrıca, Agranov'dan Zaporojets'e kadar kişisel olarak güvenilen ve partinin istediği her şeyi yapabilecek kadar ahlâkdışı pek çok Çekist vardı. Stalin'in, Kral Henry gibi, "Beni bu kavgacı papazdan kurtarın," demiş olması da düşünülemez, çünkü her şeyi en küçük ölçekte yönetmek durumundaydı. Dolayısıyla Nikolayev'in kendisine yazdığı mektubu okumuş ve bu ezik kişinin Kirov'a duyduğu öfkeyi kullanmış olabilir.

Stalin'in Kirov'la olan dostluğu tek yanlı ve dayanıksızdı, fakat Stalin için "Herkese siyasi olarak davranırdı," diyen "Demir Lazar"ın da belirttiği gibi, hiç kuşkusuz, "Stalin onu seviyordu". Onların dostluğu, ergen sevdalanmaları gibi, aşk,

1 *Instantsiya*, en yüksek mahkemeye başvurma anlamına gelen Almanca *instanzen* sözcüğünün XIX. yüzyılda geçerli olan kullanımından türetilmiştir.

hayranlık ve zehirli bir kıskançlık arasında gidip geliyordu. Stalin, Gore Vidal'in "Ne zaman bir dost başarılı olsa, benim bir parçam ölür" sözünün aşırı bir örneği idi. Buharin'e hayrandı. Onun dul eşinin dediği gibi, Stalin aynı kişiyi hem sevebilir hem de ondan nefret edebilirdi, "çünkü aşk ve nefret kıskançlıktan doğar ... aynı yürekte birbiriyle savaşırlardı." Belki de Kirov'un yakın dostluklarına ihaneti aşağılanan bir kadın gibi öfkelenmesine yol açmış, cinayetten sonra bunu müthiş bir suçluluk duygusu izlemişti. Fakat Stalin kendi "dostlar"ıyla ilişkilerinde bile, kendi mahremiyetini ve mesafeyi korurdu. Her zaman üstün biçimde anlaşılmaz olmak isterdi.

Stalin her zaman daha az tanıdığı kişilerle kurduğu dostluklara daha büyük bir sadakat gösterirdi. On altı yaşında bir öğrenci ona mektup yazdığında, Stalin ona hediye olarak on ruble gönderdi ve çocuk da ona bir teşekkür mektubu yazdı. Gençlik dönemi dostlarıyla ilişkilerinde zaman zaman duygusal patlamalar yaşardı. Papaz Okulu'ndan arkadaşı, önce papaz, daha sonra öğretmen olan dostu Peter Kapanadze'ye, Aralık 1933'te, "Sana 2000 ruble gönderiyorum," diye yazdı. "Şimdilik daha fazla gönderemiyorum... Senin ihtiyaçların benim için çok önemli, bu yüzden sana [kitabımın] gelirini gönderiyorum. Sana [ayrıca] 3000 ruble borç verilecek... Çok yaşa ve mutlu ol." Bu mektubu, babasının ismiyle, "Beso" diye imzaladı.

Yayımlanmayan tuhaf bir mektup uzak ilişkilere yansıyan bu sıcaklığı yansıtır. 1930'da Stalin, uzak Sibirya'daki bir kolektif çiftliğin şefinden bir mektup aldı. Adam, Stalin'i tanıdığını iddia eden bir Çarlık polisinden söz ediyordu. Bu yaşlı jandarma gerçekten de sürgünde Stalin'in gardiyanlığını yapmıştı. Stalin kendi el yazısıyla uzun bir tavsiye mektubu yazdı. "Kureyka'da sürgün olarak bulunduğum 1914-1916 yıllarında, Mihail Merzlikov benim gardiyan/polisim idi. O sırada kendisine bir emir, bana gardiyanlık etme emri verilmişti. Merzlikov'la 'dostane' ilişkiler içinde olamayacağım açıktır. Ancak şunu doğrulamak durumundayım ki, ilişkilerimiz dostça olmasa da, sürgün ile gardiyan arasında genellikle görülen türden düşmanca bir ilişki de değildi. Bunun sebebini açıklamak gerekirse, bana öyle geliyor ki, Merzlikov görevini olağan polis dikkatinden yoksun biçimde yerine getiriyor, beni gözetlemiyor ya da cezalandırmıyor, uzaklaştığım zaman görmezden geliyor ve kendisine verilen 'emirler'i savsakladığı için polis yetkilileri tarafından sık sık azarlanıyordu... Bunları doğrulamak benim görevimdir. Dolayısıyla Merzlikov, bana gardiyanlık ettiği 1914-1916 arasında öteki polislerden olumlu anlamda farklıydı. Kolçak ve Sovyet iktidarı döneminde ne yaptığını bilmiyorum; şimdi ne yaptığını da bilmiyorum."

Burada, en yakın arkadaşlarını öldüren bir adamın sergilediği gerçek bir dostluk görülmektedir. Kirov'u öldürmüş olsa da olmasa da, Stalin'in bu cinayeti, sadece kendi muhaliflerini değil, müttefikleri arasında yeterince radikal olmayanları da yok etmek için kullandığı kesindir.

* * *

Kirov, Taurida Sarayı'nın[1] Potemkin döneminden kalma neoklasik ihtişamı içinde üstü açık bir tabutta, üzerinde siyah bir uzun ceket, çevresinde kızıl bayraklar, üstü yazılı çelenkler ve tropikal bitkiler olduğu halde yatıyordu. 3 Aralık gecesi, saat 21.30'da Stalin ve Politbüro üyeleri, yeni bir Bolşevik ölüm töreninde, tabutun çevresindeki yerlerini aldılar. Voroşilov ve Jdanov çok üzgün görünüyorlardı, fakat Molotov taş kesilmiş gibiydi. "JV Stalin'in yüzü şaşılacak kadar sakin ve ifadesizdi," der Huruşov. "Düşünceler içinde kaybolmuş izlenimi veriyordu ve gözleri Kirov'un mermiyle delinmiş cesedinin üzerindeydi." Stalin oradan ayrılmadan önce, Jdanov'u Leningrad şefliğine atadı. Bu göreve rağmen Jdanov'un MK Sekreterliği sürecekti. Yejov ise soruşturmayı yürütmek için Leningrad'da kalacaktı.

Saat 22.00'de Stalin ve diğerleri Kirov'un tabutunu bir top arabasına yerleştirdiler. Cenaze ağır ağır caddelerden geçirilerek istasyona götürüldü. Orada, Stalin'i de Moskova'ya götürecek olan trene yüklendi. Çelenklerle süslenen bu cenaze treni gece yarısından sonra karanlıkların içinde gözden kayboldu. Kirov'un beyni devrimci zekâ belirtilerinin incelenmesi için geride, Leningrad Enstitüsü'nde kalmıştı.[2]

Tren daha Moskova'ya varmadan, sorgucu Çekist Agranov katili sorgulamaya başladı. "Bir katır kadar inatçı," diye rapor verdi Stalin'e.

"Nikolayev'i iyi besleyin, ona bir tavuk alın," diye karşılık verdi, Stalin. Kendisi de tavuk severdi. "Onu çok iyi besleyin ki, güçlensin ve böylece kendisine kimin önderlik ettiğini bize söylesin. Konuşmuyorsa, tavuğu ona vereceğiz ve her şeyi ... anlatacak."

Moskova Ekim İstasyonu'nda tabut tekrar bir top arabasına konuldu ve ertesi gün yapılacak cenaze için Sütunlu Salon'a yerleştirildi. Hemen sonra Stalin, pek ikna edici olmayan soruşturma hakkında Politbüro'ya bilgi verdi. Kirov'u çok seven Mikoyan öyle üzgündü ki, Nikolayev'in iki kez tabancayla yakalanıp nasıl serbest bırakıldığını ve Borisov'un nasıl öldüğünü sordu.

Stalin, biraz öfkeli, "Bu nasıl olabildi?" diye tekrarladı. "Birilerinin bunu açıklaması gerekir, öyle değil mi?" dedi Mikoyan, NKVD'nin tuhaf davranışına dikkati

---

1 Taurida sarayı Prens Potemkin'in 1791'de Büyük Katerina şerefine verdiği aşırı masraflı baloya sahne olmuş, aynı zamanda 1905 Devrimi'nden sonra II. Nikola tarafından temkinli bir tutumla açılan Parlamento'ya, Duma'ya ev sahipliği yapmıştı. 1918'de saray, Lenin'in sarhoş Kızıl Muhafızlar tarafından kapatılmasını emrettiği Kurucu Meclis olarak kullanıldı. 1991'den önce Rusya'nın ilk iki demokrasisinin hem doğum yeri, hem de mezarı olmuştu.

2 Bu beyin inceleme olayı, büyük Bolşevikler'in akılcı-bilimsel ölüm ritüelinin bir parçasıydı. Lenin'in beyni de çıkarılmış ve Beyin Enstitüsü'nde incelemeye alınmıştı. Gorki öldüğünde, onun beyni de aynı yere götürüldü. Bu âdet, kuşkusuz, ister Mirabeau ister Potemkin olsun büyük adamların yüreklerinin ayrı gömüldüğü Romantik çağ geleneğinin bilimsel Marksist bir anlayışla çarpıtılmasından kaynaklanıyordu. Fakat bu yürek çağı artık sona ermişti.

çekerek. "Politbüro'nun güvenliğinden sorumlu olan OGPU Başkanı [Yagoda] değil mi?" Fakat Stalin, gerçek hedefleri olan, Zinovyev gibi Eski Bolşevikler üzerinde yoğunlaşarak, Yagoda'yı korudu. Daha sonra, Sergo, Kuybişev ve Mikoyan derin bir kuşkuya kapıldılar. Mikoyan ile Sergo, Stalin'in "belirsiz tutumu"nu tartıştılar. Bu tartışmalar muhtemelen yasak konuların konuşulduğu yerde, Kremlin'in çevresinde yürüyerek yapıldı. İkisi de "şaşkın ve kuşkuluydu, olup bitenleri anlayamıyorlardı". Üzüntüden, Sergo'nun sesi kısıldı. Kuybişev'in, NKVD'nin yaptığı soruşturmanın denetlenmesi için bir MK araştırması önerdiği söylenir. Stalin'e olan hayranlığı hâlâ süren ve ölümüne kadar ona sadakatle hizmet eden Mikoyan'ın o sırada bu olaydan liderinin sorumlu olduğuna inandığı kuşkuludur. Bu Bolşevikler bu tür kuşkuları kafalarından atmalarını sağlayan bir kendini aldatma ve ikili düşünme alışkanlığına sahiptiler.

O gece Pavel Alliluyev, Kuntsevo'da Stalin'in yanında kalarak Nadya'nın ölümünden sonra oynadığı rolü tekrarladı. Stalin onun elini sıkı sıkı tutup, Kirov'un ölümünü kastederek, "Öksüz kaldım," dedi. Bunu öylesine dokunaklı biçimde söyledi ki, Pavel ona sarıldı. Bu acının samimiyetinden kuşku duymak için hiçbir sebep yoktur. Birisi bunu Kirov'a yapmıştı ya da bunu yapmaları gerekiyordu.

Ayın 5'inde, sabahın saat 10'unda Gorki Caddesi kapatıldı ve Pauker'in komutası altında sıkı güvenlik önlemleri alındı (Nadya'nın cenaze törenindeki gibi). Stalin ve yakın çevresi Sütunlu Salon'da bir araya geldiler. Cenaze zengin dekorlu duygusal bir Bolşevik tiyatro gösterisini andırıyordu: yanan meşaleler, kırmızı kadife perdeler, tavandan sarkan bayraklar ve palmiye yaprakları. Modern anlamda bir medya taşkınlığı da vardı. Kameralar çalışıyor, patlayan flaşlar, neon ışıklı bir tiyatro efekti gibi cenazeyi kısa aralıklarla aydınlatıyordu. Bolşoy orkestrası cenaze marşları çalıyordu. Kavgada düşen şövalyeleri için görkemli cenaze törenleri yapanlar sadece Naziler değildi. Üstelik renkler bile aynıydı. Her şey kırmızı ve siyahtı. Stalin, dava uğruna hayatını kaybeden en yakın yoldaşının Kirov olduğunu ilân etmişti. Kirov'un yerlisi olduğu Viyatka, Leningrad'daki Mariinskiy Balesi ve yüzlerce cadde "Kirov" adını aldı.

Tabut kırmızı bir patiskanın üzerindeydi. Kirov'un yüzü "yeşilimsi bir renk" almıştı ve şakağında, düştüğü sırada meydana gelen çürük görünüyordu. Dul eşi otuz yıldır onu görmeyen ya da Kirov'un temas kurmaya üşendiği kız kardeşleriyle yan yana oturuyordu. Moskova NKVD şefi Redens, hamile eşi Anna Alliluyeva ve Svanidzeler'e Politbüro eşlerine ayrılan yere kadar eşlik etti. Derin bir sessizlik oldu. Geniş salonda sadece nöbetçilerin çizme sesleri işitiliyordu. İşte o anda Marya Svanidze, "sert ve kararlı kartallardan oluşan grubun ayak sesleri"ni işitti. Politbüro, Kirov'un çevresinde yerini aldı.

Bolşoy orkestrası Chopin'in Cenaze Marşı'nı çalmaya başladı. Ardından, gene sessizliğin içinde, sine-kameraların tıkırtısı duyuldu. Üzerine biraz bol gelen uzun ve deri kemerli ceketinin içinde, parmaklarını karnında kenetleyen Stalin, kasılıp

kalmış Kaganoviç'in yanı başında duruyordu. Muhafızlar tabutun kapağını kapatıp vidalamaya hazırlandılar. Fakat Stalin, Nadya'nın cenaze töreninde yaptığı gibi ansızın onları durdu, katafalka yaklaştı. Bütün gözler onun "üzgün" yüzüne çevrilmişti. Stalin yavaşça eğildi ve Kirov'u alnından öptü. "Onların ne kadar yakın olduklarını bilenler için yürek parçalayan bir görüntüydü." Salonda bulunanlar hıçkırıklar içinde gözyaşlarına boğuldular. Erkekler bile hıçkırıklarını tutamıyorlardı.

"Elveda sevgili dost, öcünü alacağız," diye fısıldadı Stalin. O artık cenaze törenlerinin ustası olmuştu.

Liderler teker teker Kirov'la vedalaşmak istediler. Solgun yüzlü Molotov, Jdanov ve Kaganoviç tabutun üzerine eğildiler, fakat onu öpmediler. Mikoyan ise elini tabutun kenarına koyarak iyice eğildi. Kirov'un eşi yere yığıldı ve doktorlar hemen yetişip ona yatıştırıcı ilaç verdiler. Stalin'in ailesi için, Kirov'un, "herkesin sevdiği o sevimli insan"ın kaybı, Nadya'nın ölümüyle bağlantılıydı, çünkü hepsi, Stalin'in eşini kaybettiğinde yaşadığı "bütün acıyı ve yükü" sevgili arkadaşına "aktardığı"nı biliyordu.

Liderler çekildiler ve tabut kapatılarak krematoryuma götürüldü. Pavel ve Jenya Alliluyev tabutun alevler içinde kayboluşunu izlediler. Svanidzeler ve diğerleri Voroşilov'un Atlı Muhafız Birliği'ndeki evine, Nadya'nın son yemeğini yediği yere gittiler ve geç saatlerde hep birlikte sofraya oturdular. Molotov ve diğer liderler Kuntsevo'da Stalin'le birlikte akşam yemeği yediler.

Ertesi sabah, üzerinde eski gri paltosu, başında kasketi olan Stalin, Voroşilov, Molotov ve Kalinin'le birlikte, tabut büyüklüğünde süslü bir mini Klasik tapınağın içindeki çiçeklerle süslenmiş ayaklı vazoyu, bir milyon işçinin tam bir sessizlik içinde beklemekte olduğu Kızıl Meydan'a götürdüler. Nadya'nın cenaze törenindeki gibi, son konuşmayı Kaganoviç yaptı. Sonra trompetlerden yükselen sesin eşliğinde, başlar ve bayraklar eğildi. "Mükemmel Bolşevik" Sergo, içinde küllerin bulunduğu ayaklı vazoyu, Kremlin Duvarı'nda hâlâ durmakta olan yere yerleştirdi. Daha sonra, "Hep Kiriç'in beni gömeceğini düşünmüştüm, fakat tam tersi oldu," diyecekti.

İnfazlar hemen başladı. 6 Aralık günü, Kirov'un katledilmesinden önce terörist eylemler planladıkları için tutuklanan 66 "Beyaz Muhafız", kısa süre içinde Stalin'in celladı haline gelecek olan, sivri kafalı, Alman asıllı Baltık soylusu Vasili Ulrih'in başkanlığında toplanan Yüksek Mahkeme Askeri Komitesi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. Kiev'de 28 kişi kurşuna dizildi. Ayın 8'inde Nikolay Yejov, Agranov'la birlikte Leningrad'dan Moskova'ya dönerek, gerçekleştirdikleri "terörist" avı hakkında üç saat boyunca rapor verdi.

Trajediye ve Kirov cinayeti yüzünden Bolşevikler'in bile kısa süre içinde kurşuna dizileceklerini gösteren tehlikeli belirtilere rağmen, Stalin'in çevresinde hayat üzüntülü olsa da her zamanki gibiydi. Yejov'la yapılan toplantıdan sonra, 8 Aralık günü Molotov, Sergo, Kaganoviç ve Jdanov, Stalin'in evinde akşam yemeği

yediler. Yemekte, Svetlana ve Vasili ile Svanidzler ve Alliluyevler de vardı. Her şey normal görünüyordu. Sevgili "İkinci Sekreter"i Kirov'un kaybından ötürü üzgün olan Svetlana'yı teselli etmek için ona hediyeler verildi. Stalin, "daha zayıf, daha solgundu, bakışlarını kaçırıyordu. Çok acı çekiyor". Marya Svanidze ve Anna Alliluyeva, Stalin'in çevresinde pervane olmuşlardı. Alyoşa Svanidze, uzak durması için Marya'yı uyardı. Bu iyi bir tavsiyeydi, fakat Marya bunu yapmadı, çünkü uzak geçmişte belki içinde aşk da olan bir ilişkinin Alyoşa'yı kıskandırdığını düşünüyordu. Masada yeterince yiyecek yoktu. Stalin, Carolina Til'i çağırdı ve ona daha fazla yemek yapmasını emretti. Stalin fazla yemedi. O geceyi Alyoşa Svanidze, Svetlana ve Vasili'yle birlikte Kutsevo'da geçirdi. Diğerleri, Sergo'nun evine gittiler.

Stalin, Kirov'un ölümünden birkaç saat sonra Zinovyev ve taraftarlarının cinayetten sorumlu olduklarını ilân ettiği için, Yejov ve NKVD'nin, Stalin'in bizzat hazırladığı listelere göre bir "Leningrad Merkezi" ile bir "Moskova Merkezi"ni tutuklaması şaşırtıcı değildi. Nikolayev, Zinovyev'le olan bağlantısının "kanıtlanması" için sorgulandı ve onunla 6 Aralık'ta bağlantı kurduğunu itiraf etti. Lenin'in en yakın iki yoldaşı, her ikisi de eski Politbüro üyesi olan ve 1925'te Stalin'in kariyerini kurtaran Zinovyev ve Kamenev, tutuklandı. Politbüro'ya "teröristler"in ifadeleri gösterildi. Stalin, Genel Savcı Yardımcısı Vişinskiy ile Ulrih'e onları ölüm cezasına çarptırmalarını emretti.

Bütün tanıklar, Yuri Jdanov'un belirttiği gibi, "Kirov'un ölümünden sonra her şeyin değiştiği"ni hatırlarlar. Eğlenceli havası, canlı ve hırslı kadınları ve ortalıkta koşuşturan çocuklarıyla Stalin'in sarayının resmiyet kaldırmayan havasının, eşsiz kalan *Vojd*'un rahatlaması için her zamankinden daha önemli olduğu bir zamanda güvenlik önlemleri aşırı biçimde artırıldı. Ancak ortam sonsuza dek değişmişti. 5 Aralık günü, yarım yamalak öğrenimiyle gurur duyan Rudzutak, Stalin'in "üniversite okumuş, bu durumda babası nasıl işçi olabilir?" sözleriyle suçladığı kişinin kendisi olduğunu düşündü. Stalin'e bir mektup yazdı: "Böyle önemsiz meselelerle sizi meşgul etmek istemem, fakat hakkımda pek çok dedikodu işitiyorum. Üzücü olan, bunların size kadar ulaşması." Zeki bir Letonyalı olan Yan Rudzutak, bir Politbüro üyesi ve Stalin'in müttefiki idi. Çar'ın hapishanelerinde tam on yıl kalmıştı. "Yorgun ifadeli bakışları" vardı. "Ağır bedensel çalışma yüzünden yürürken biraz aksardı" ve coşkulu bir doğa fotoğrafçısıydı. Fakat artık ona güvenmeyen Stalin karşısında bir ürperti hissettiği açıktı.

"Yanılıyorsun, Rudzutak," diye yanıtladı Stalin. "Jdanov'u kastediyordum, seni değil. Senin üniversite öğrenimi görmediğini gayet iyi biliyorum. Mektubunu Molotov ve Jdanov'un yanında okudum. Onlar da senin yanıldığını onayladılar."

Cinayetten kısa süre sonra, Stalin bir deniz subayıyla birlikte Kremlin'in içinde yürüyordu. Dokuz metre aralıklarla koridorlara dizilmiş güvenlik muhafızları, gelip geçen herkesi gözleriyle izliyorlardı.

"Onlara dikkat ediyor musun?" dedi Stalin, subaya dönerek. "Koridorda yü-

rüyorsun ve düşünüyorsun: 'Hangisi yapacak?' Şu, mesela, döndüğün anda seni sırtından vuracak. Yok, eğer buysa, seni tam yüzünden vuracak."

* * *

21 Aralık günü, infazlardan kısa süre önce çevre, Stalin'in 55. yaş gününü kutlamak için Kuntsevo'da toplandı. Masanın çevresinde yeterince sandalye yoktu. Stalin ve adamları masaları taşıyarak sofrayı genişlettiler. Mikoyan ve Sergo "*tamada*", yani kadeh kaldırıp konuşma yapmak için seçildiler. Stalin, Kirov'un kaybı nedeniyle hâlâ bunalımdaydı, fakat yavaş yavaş ruh hali iyileşmeye başlamıştı. Maria Svanidze yüksek sesle okumak üzere bir şiir hazırlamıştı, fakat Alyoşa şiiri okumasına engel oldu. Muhtemelen onun yağcılık yapacağını ve Batı'ya gitmek için izin koparmaya çalışacağını, bunun da Stalin'in asabını bozacağını biliyordu.[1]

Akşam yemeği şiçi'den, yani kabak çorbası ve dana etinden ibaretti. Stalin çorba servisini bizzat yaptı. Molotovlar, Poskrebişev (yeni eşiyle birlikte) ve Yenukidze'den, çocuklara kadar herkesin tabağına çorba koydu. Artyom'un hatırladıklarına bakılırsa, "Stalin çorbayı kâseden içer, eti de çatalla yerdi." Beria ile eski Patronu, Abhazya hâkimi, sağır Lakoba yemeğin ortasında çıkageldiler.

Stalin kadehini ilk eşi Kato'nun kız kardeşi Şaşiko Svanidze ile Alyoşa için kaldırdı. Bu hareket, Alyoşa'nın karısı Marya Svanidze'yi kızdırdı. Kadınlar arasında sürekli bir Stalin'in gözüne girme savaşı vardı. Daha sonra Stalin, çocuklara döndü. Artyom, "bana ve Vasili'ye biraz şarap koydu," diye hatırlar. Sonra "şöyle dedi: 'Siz, ikiniz, neyiniz var sizin? Biraz şarap için!'" Anna Redens ile Marya Svanidze, tıpkı Nadya gibi, çocuklara şarap içirmenin doğru olmadığını mırıldandılar. Bunun üzerine Stalin, güldü:

"Şifa verdiğini bilmiyor musunuz? O her şeyi tedavi edebilir!"

O akşam içkinin de etkisiyle duygusal bir hava oluştu. Aile, Kirov'un cenaze töreni sırasında hep Nadya'yı hatırlamıştı. O kadın Banquo'nun hayaleti şimdi ziyafet sofrasına da uğramış gibiydi. Sergo, kadehini Kirov için kaldırdı:

"Bir alçak onu öldürdü, onu bizden alıp götürdü!" Hıçkırıklar sessizliği bozdu. Kadehler bu kez, Stalin'in gözde kadınlarından biri olan, Andreyev'in eşi, Nadya'nın Akademi'den arkadaşı Dora Kazan için kalktı. Stalin, Nadya'yı hatırladı. Ayağa kalkıp şöyle dedi:

"Üç kez Akademi'den söz ettik. Şimdi de Nadya için içelim." Masanın çevresindekiler gözyaşları içinde ayağa kalktılar ve sessizce yürüyüp, derin bir acı içinde olduğu yüzünden belli olan Stalin'le kadeh tokuşturdular. Anna Redens ile Marya

1 Maria'nın şiiri Stalin'in çevresindeki kadınların hem sadakatini hem de arsızlığını ortaya koyar: "Sevgili liderimize büyük mutluluklar ve sonsuz hayat dileriz. Korkup kaçsın düşmanlar. Tasfiye edin bütün Faşistleri... Gelecek yıl dünya iradenize tabi olsun ve yönetin bütün insanlığı. Kadınların Batı'ya, Carlsbad'a gidemeyişi ne utanç verici. Her şey aynı Soçi'de."

Svanidze onu yanağından öptüler. Marya, Stalin'in her zamankinden "daha yumuşak, daha nazik" olduğunu düşündü. Daha sonra Stalin diskjokey havasına büründü ve gramofona peş peşe en sevdiği plakları koydu. Herkes dans etti. Ardından, her biri güçlü bir sese sahip olan bu eski koro çocukları hep bir ağızdan Kafkas şarkıları söylediler.

Aynı zamanda saray fotoğrafçısı olan koruma Vlasik kederli havayı dağıtmak için misafirleri bir araya topladı ve fotoğraf çekti. Bu fotoğraf Terör'den önce Stalin'in yakın çevresini bir arada gösteren önemli bir belge oldu. Ancak bu fotoğraf bile rakip kadınlar arasında münakaşalara yol açacaktı.

Stalin, kendisine tapan kadınlarla çevrili olarak, ortada oturuyor; sağında hep öne çıkmaya çalışan Şaşiko Svanidze, onun yanında Marya Kaganoviça ve nihayet iri göğüslü soprano Marya Svanidze; solunda, ince ve zarif First Lady, Polina Molotova. Uzun partili ceketleriyle üniformalar karması: ülkenin en yüksek rütbeli subayı olarak her zaman süslü Vorşilov, NKVD mavileri içinde Redens, askeri Komiser üniforması içinde Pavel Alliluyev. Yere oturmuş gülümseyen Kafkasyalılar, Sergo, Mikoyan ve Lakoba. Beria ve Poskrebişev, kendilerini kareye zar zor sığdırmışlar. Fakat Stalin'in ayaklarının dibinde, kadınlarla yeniden poz verdiğinde daha da öne çıkacak olan, kremalı pasta yemiş gibi makineye doğru, yüzünde Cheshire kedilerine özgü bir tebessümle bakan biri oturuyor: Jenya Alliluyeva.

13

Gizli Bir Dostluk: Novgorod'un Gülü

Stalin, hayranlık dolu bir ifadeyle Jenya'ya,"Elbisen çok güzel," dedi. "Elbise tasarımcısı olmalıymışsın."

"Ne! Ama ben bir düğme bile dikemem," diye karşılık verdi Jenya, gülerek. "Benim bütün düğmelerimi kızım diker."

"Öyle mi? Sovyet kadınlarına giyinmeyi öğret o zaman."

Nadya'nın ölümünden sonra Jenya, ona göz kulak olmak için neredeyse yanına taşınmıştı. 1934'te ilişkilerinin biraz daha geliştiği görülür. Heykelsi bir görünüşü olan, mavi gözlü, dalgalı sarı saçlı, gamzeli, kalkık burunlu, geniş ağızlı ve o sıralarda 36 yaşında olan Jenya, Novgorod'lu bir papazın kızıydı. Güzel değildi, bu "Novgorod tarlalarının gülü" parlak teni ve afacanlığıyla çevresine neşe saçardı. Kızı Kira'ya hamile olduğunda, doğumdan hemen önce odun kıracak kadar sağlıklıydı. Dora Kazan gittikçe daha sade giyinir ve Voroşilova şişmanlamaya devam ederken, Jenya fırfırlı elbiseleri, süslü yakaları ve ipek eşarplarıyla hâlâ genç, taze ve gayet kadınsıydı.

Bu kadınların Stalin'i daha cazip bulmalarının bir nedeni, Nadya'nın ve şimdi de Kirov'un ölümünden sonra tam bir yalnızlık içinde olmasıydı. Marya Svanidze, "Onun yalnızlığı her zaman herkesin aklındaydı," diye yazar. İktidar başlı başına bir afrodizyaktı. Güç, yalnızlık ve trajedinin buna eklenmesi, çok etkili bir karışım oluşturuyordu. Ne var ki Jenya farklıydı. Devrim sırasında, Nadya'nın kardeşi Pavel'le evlendiğinden beri Stalin'i tanıyordu, fakat uzun süre kocasıyla birlikte yurt dışında kalmış ve intihar olayından hemen önce Berlin'den dönmüştü. İşte o sıralarda dul Stalin ile bu hoş ve neşeli kadın arasında yeni bir ilişki gelişti. Pavel ile Jenya'nın evliliği kolay olmamıştı. Askerliğe pek uygun olmayan Pavel kibar, fakat Nadya gibi histerik biriydi. Jenya onun zayıflığından şikayet ederdi. Evlilikleri otuzlu yılların başında neredeyse sona ermişti. Stalin onlara birlikte kalmalarını emretti. Nadya'ya o tabancayı vermiş olmasına rağmen, Pavel sık sık Stalin'le birlikte kalırdı.

Stalin, Jenya'nın hayat dolu, neşeli yapısına hayrandı. Jenya ondan korkmazdı. Berlin dönüşünde, Zubalovo'ya ilk gelişinde, masanın üzerinde yemek gördü ve oturup hepsini yedi. Stalin geldiğinde sordu:

"Benim soğan çorbam nerede?" Jenya masanın üzerinde ne varsa, hepsini yediğini itiraf etti. Böyle şeyler Stalin'i kızdırabilirdi, fakat o sadece gülümsedi ve "Bir dahaki sefere iki kişilik yapsınlar," dedi. Düşündüğü her şeyi söylerdi, Jenya. Başka şeylerin yanı sıra, ona 1932'deki kıtlıktan söz etmiş, Stalin onu yine bağışlamıştı. Çok okurdu ve Stalin okuma konusunda zaman zaman ona danışırdı. Ona bir Mısır tarihi önerdi, fakat sonra "Firavunlar'ı taklit etmeye başladığını" söyleyerek onunla şakalaştı. Jenya canlı ve neşeli halleriyle Stalin'i kahkahalara boğardı. Stalin onunla erkek arkadaşıymış gibi konuşur, aynı şakaları yapardı. Jenya, cinaslı sözleri olan, kafiyeli ve bazıları açık saçık şarkı türünün, çastuşka'nın neredeyse uzmanıydı. Bu şarkı sözlerini tam olarak çevirmek mümkün değildir, fakat Stalin şu tip sözleri olan şarkılardan hoşlanırdı: "Köprüden sıçayım derken, düşüverdi aşağıya" ya da "Kendi bokunun içinde oturan, kendisini kale gibi sağlam hisseder."

Jenya sert parti kadınlarının balonlarını tam bir patavatsızlıkla patlatmaktan asla geri durmazdı. Stalin de çevresindekileri birbirine düşürmekten hoşlanırdı. Parfüm endüstrisinin patroniçesi Polina Molotova, en son ürünü Kızıl Moskova'yı süründüğünü söyleyerek övündüğünde, Stalin havayı kokladı:

"Demek bu yüzden bu kadar güzel kokuyorsun."

"Yapma, Yosif," diye araya girdi, Jenya. "Beş numaralı Chanel kokuyor!" Daha sonra, hata yaptığını anladı: "Ne diye böyle söyledim ki?" Siyasetin bir av sporu haline gelmek üzere olduğu bir sırada bu türden sözler siyasetçiler arasında aileye düşman kişiler yaratıyordu. Gene de Jenya'nın bu türden yorumları yanına kâr kalabiliyordu, çünkü Stalin "onun patavatsızlığına saygı duyuyordu".

Stalin 1936 Anayasası'nı tanıtma konuşmasını yaparken, hep geç kalan Jenya yine geç kaldı. Sessizce salona girdi ve daha sonra Stalin'le karşılaşana kadar kimsenin kendisini fark etmediğini sandı.

"Beni nasıl gördün?" diye sordu ona.

"Ben her şeyi görürüm," dedi Stalin. "İki kilometre uzağı görürüm." Yüzünde sert bir ifade vardı. "Geç kalmaya cesaret eden tek kişi sensin."

Stalin'in çocuklar konusunda kadın tavsiyelerine ihtiyacı vardı. Erken olgunlaşan Svetlana ilk kez etek giydiğinde Stalin ona "Bolşevik tevazu" konusunda bir nutuk çekti. Fakat sonra Jenya'ya sormayı ihmal etmedi:

"Bir genç kız böyle bir şey giyebilir mi? Dizlerinin görünmesini istemiyorum."

"Bu gayet doğal," diye karşılık verdi, Jenya.

"Benden para da istiyor," dedi, baba.

"Ne var bunda?"

"Parayı ne yapacak? İnsan on *kopek*'le gayet iyi geçinebilir."

"Yapma, Yosif!" diye söylendi Jenya. "O dediğin Devrim'den önceydi!"

"On kopekle geçinebildiğini sanıyordum," diye söylendi Stalin.

"Parayla ne yapıyorlar? Senin için özel gazete mi çıkarıyorlar?"

Böyle şeyleri ona ancak Jenya söyleyebilirdi.

Stalin ile Jenya muhtemelen o sıralarda sevgili oldular. Tarihçiler yatak odası kapılarının ardında neler olup bittiğini asla bilmezler. Bolşevik gizlilik ve daima erdemli görünme tavrı bu meselelerin araştırılmasını özellikle zorlaştırır.[1] Fakat Marya Svanidze, onların ilişkilerini gözlemledi ve Stalin'in daha sonra muhafaza ettiği günlüğüne kaydetti. O yaz Jenya'nın Stalin'le yalnız kalma çabası Marya'nın dikkatini çekti. Kışın da Stalin'in Marya ve Jenya'yı görmek için eve nasıl erken döndüğünü kaydetti. "Yine şişmanlamaya başladığını söyleyerek Jenya'ya takılıyordu. Ona çok duygusal davranıyordu. *Onları çok yakından gördüğüm için artık her şeyi biliyorum...*"

Jenya'nın kızı Kira, "Stalin anneme âşıktı," der. Kız çocukları muhtemelen büyük adamların kendi annelerine âşık olduğuna inanmaya yatkındırlar, ancak Kira'nın kuzeni Leonid Redens de bunun "bir arkadaşlıktan daha fazlası" olduğuna inanıyor. Başka bir kanıt daha var: Otuzlu yılların sonlarında Beria, Jenya'nın yanına gitti ve ona Stalin'in acemice evlilik teklifi ettiğini ima eden şeyler söyledi. Kocası öldükten sonra yeniden evlendiğinde, Stalin bu duruma kıskaçlık öfkesiyle tepki gösterdi.

Stalin'in kendisi de Jenya'ya her zaman kibarca kur yapardı. Svetlana, babasının Anna Redens ya da Marya Svanidze'ye çok az telefon ederken, ilişkileri sona erdikten sonra bile Jenya'yla telefon sohbetleri yaptığını hatırlıyordu.

Stalin'in çevresindeki tek çekici kadın Jenya değildi. Otuzlu yılların ortasında, genç, uçarı ve kozmopolit bir kadın çevresini de kapsayan maiyetiyle normal bir sosyal hayat yaşamaktan hoşlanıyordu. Fakat şimdilik Stalin'in ayaklarının dibinde oturan Jenya idi.

* * *

Partiden hemen sonra, 28 ve 29 Aralık günleri katil Nikolayev ve 14 sanık Leningrad'da Ulrih tarafından yargılandılar. Yağcı cellat yargıç, Stalin'in emirlerine uydu.

Vojd özetle, "bitirin" dedi. 1 Aralık Yasası uyarınca bir saat içinde kurşuna dizildiler. Masum aileleri de hemen sonra infaz edildi. Aralık ayı içinde 6501 kişi kurşuna dizildi. Stalin'in Terör'ü artırmak için hazırladığı belirli bir plan yoktu. Partinin boyun eğmesi için şiddet kullanmak ve eski düşmanların yok edilmesi gerektiğine inanıyordu. Fırsatçı ve aşırı duygusal Stalin dolambaçlı bir yoldan hedefine doğru ilerliyordu. Ocak ayının ortasında, bir mahkûmu Zinovyev ve Kamenev aleyhine ifade vermeye teşvik ettiler. İkisi de ayrı ayrı 10 ve 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Stalin, bütün muhaliflerin "Beyaz Muhafız muamelesi görmesi... tutuklanıp tecrit

1 Bugün bile, bu türden sırları bilenler, Stalin'in 80 yaşındaki evlatlığı General Artyom Sergeev'in sözleriyle şuna inanırlar: "Özel hayat gizlidir ve onun [Stalin'in] tarihteki yeri bakımından önemsizdir." O döneme ilişkin Stalin'in Nadya'ya yazdıkları dışında hiçbir aşk mektubu bulunamamıştır.

edilmesi" gerektiğini belirten gizli bir uyarı mektubu dağıttı. Tutuklama dalgası o kadar büyüktü ki, kamplar "Kirov Seli"ne uğradı. Bu arada Stalin caz müziğiyle insanların "rahatlamasını" sağlıyordu. "Hayat artık daha neşeli, yoldaşlar," dedi. "Hayat artık daha iyi".[1]

* * *

11 Ocak günü Stalin ve Politbüro üyelerinin çoğu Bolşoy'da, bir tür "Oscar" törenine, Sovyet film endüstrisinin başarılarını kutlamak için verilen bir galaya katıldılar. Yönetmenlere Lenin Nişanı verildi.

"Bizim için bütün sanatların en önemlisi sinemadır," demişti, Lenin. Yeni toplumun sanat formu sinemaydı. Stalin, sürgünde birlikte olduğu Boris Şumyatskiy'nin yönettiği Devlet Film Kurumu aracılığıyla faaliyet gösteren bir "Sovyet Hollywood"unu bizzat denetliyordu. Stalin sadece filmlere müdahale etmekle kalmıyor, yönetmenleri ve filmleri senaryolarına kadar büyük bir titizlikle denetliyordu. Arşivi, şarkıların yazılmasına bile yardımcı olduğunu gösterir. Çevresiyle filmleri tartışır, her filmi gösterime girmeden önce izler ve kendi sansüründen geçirirdi. Stalin, ikisi de benzersiz birer sinema âşığı olan Joseph Goebbels ile Alexander Korda'yı kendi şahsında birleştirmiş gibiydi.

Saplantılı bir sinema hastasıydı. 1934'te yeni "Doğulu" Kazak Çapayev'ini ve *Neşeli Ahbaplar*'ı o kadar çok izlemişti ki, onları neredeyse ezbere biliyordu. Yönetmen *Neşeli Ahbaplar*'ı[2] tamamladığında Şumyatskiy sadece ilk makarayı göstererek Stalin'i yoklamaya karar verdi. Filmin ikinci bölümü tamamlanmamış gibi davrandı. *Vojd* filmi beğenmişti.

"Geri kalanını da göster," dedi. Şumyatskiy, dışarıda heyecan içinde bekleyen Aleksandrov'u çağırdı:

"Seni istiyor!"

"Neşeli bir film," dedi Stalin, Aleksandrov'a. "Kendimi bir ay tatil yapmış gibi hissettim." Bir de şaka yaptı: "Onu müdürden uzak tut. Berbat edebilir!"

Aleksandrov derhal bir dizi hafif ve neşeli müzikal komedi yapmaya başladı: *Sirk*'i, Stalin'in her zaman favorisi olan *Volga, Volga* izledi. Yönetmen dizinin sonuncu filmine *Sindirella* adını taktı, fakat Stalin 12 isimden oluşan bir liste hazırladı. Aleksandrov, bu listeden *Aydınlık Yol*'u seçti. Stalin şarkı sözleri üzerinde de fiilen çalıştı. Arşivinde 1935 tarihli oldukça karışık bir not vardır. Notta Stalin kurşun kalemle, çeşitli düzeltmeler, ekleme ve çıkarmalarla bir şarkı sözü yazmış:

1 Harold Macmillan'ın "Hiç bu kadar iyi olmamıştınız," sözlerinin Stalin versiyonu.

2 Filmin başrol oyuncusu yönetmenin eşi Liuba Orlova ve şarkılar Yahudi şarkı sözü yazarı İsak Dunayevskiy'e aitti. Kıtlık ve açlık döneminden çıkmakta olan Ruslar müzikalleri ve komedileri izlemeye akın akın gidiyorlardı, tıpkı depresyon dönemindeki Amerikalılar gibi. Tarz, şarkı, dans ve kaba komediden oluşuyordu: Bir domuz ziyafet masasının üzerine sıçrıyor ve büyük bir kargaşaya, neşeli bir şamataya yol açıyordu.

Neşeli bir şarkı kalbe huzur verir;
Asla sıkmaz canını;
Ve bütün köyler, büyük ve küçük, hayran olur şarkıya,
Büyük şehirler âşık olur ezgiye.

Bu dizelerin altına şu sözler karalanmış: "Bahara. Canlandır. Mikoyan" ve sonra: "Teşekkürler yoldaşlar."

Yönetmen Aleksander Dovşenko *Aerograd* adlı filmi için Stalin'den yardım istediğinde, bir gün içinde Küçük Köşe'ye davet edildi ve bütün senaryoyu Voroşilov ile Molotov'a okuması istendi. Daha sonra Stalin ondan bir film daha yapmasını istedi: "Ne benim sözlerim ne de gazete makaleleri seni herhangi bir yükümlülük altına sokar. Sen özgür bir adamsın... Eğer başka planların varsa, başka bir şey yaparsın. Kendini sıkıntıya sokma. Seni çağıran ben olduğuma göre, bunu bilmen gerekir." Yönetmene, kendi gramofonunda çalmaktan hoşlandığı "Rus halk şarkılarını, o şahâne şarkılar"ı kullanmasını tavsiye etti.

"Onları hiç dinledin mi?" diye sordu, Stalin.

"Hayır," dedi yönetmen. Fonografı yoktu.

"Bu konuşmanın üzerinden bir saat geçmişti ki, liderimizden hediye olarak evime bir gramofon getirdiler," diye anlatır Dovjenko. "Hayatımın sonuna kadar büyük bir değer vererek saklayacağım onu."

Bu arada liderler, *Potemkin Zırhlısı* filminin avangard yönetmeni Alman kökenli Letonyalı Yahudi Sergey Eisenstein'la nasıl başa çıkacaklarını tartışıyorlardı. Yönetmen Hollywood'da uzun süre oyalanmış ve Stalin'in Upton Sinclair'e dediği gibi, "SSCB'deki dostlarının güvenini kaybetmiş" idi. Stalin, Kaganoviç'e onun "daha kötüsü değilse bile, en azından bir Troçkist" olduğunu söyledi. Eisenstein geri çağrılmış, kendi babasını kulak olduğu için ihbar eden çocuk-kahraman Pavlik Morozov'un öyküsünden esinlenen *Bezhin Çayırı* üzerinde çalışması istenmişti. Bu sevimsiz proje Stalin'in umduğu gibi gitmiyordu. Kaganoviç ona güvendikleri için kendi çalışma arkadaşlarını yüksek sesle kınıyordu:

"Eisenstein'a güvenemeyiz. Milyonlar harcayacak ve bize hiçbir şey vermeyecek ... çünkü o, Sosyalizm'e karşı. Eisenstein, ona bir şans daha vermek isteyen Vyaçeslav [Molotov] ve Andrey Jdanov tarafından himaye edildi." Fakat Stalin, onun "çok yetenekli" olduğunu biliyordu. Almanya'yla gerilim artarken, Eisenstein'a, yabancı işgalcilere karşı galip gelen *Alexander Nevskiy* hakkında, sosyalizm ve ulusalcılığa ilişkin yeni paradigmasını geliştiren bir film yapma görevi verdi. Stalin bu seferki yapımdan memnun kaldı.

Stalin, yönetmen Friedrich Emmler'e *Büyük Yurttaş* adlı filmi hakkında uzun bir not yazdı. Notun üçüncü maddesinde şunu okuyoruz: "Stalin'e yapılan göndermeler çıkarılmalıdır. Stalin yerine Merkez Komitesi denilmelidir."

* * *

Stalin'in alçakgönüllülüğü, tarz bakımından kişilik kültünün aşırılıkları kadar gösterişliydi. Aslında Stalin'in kendi aşağılık kompleksinin zaferi olan Stalin kültünü geliştirenler liderlerdi. Mikoyan ve Huruşov, Stalin'in gizli kibrini teşvik ettiği ve Stalinizm'i icat ettiği için Kaganoviç'i suçlayacaklardı.

"Yaşasın Leninizm'in yerine, yaşasın Stalinizm'i koyalım," demişti Kaganoviç. Stalin bu yüzden Kaganoviç'i eleştirdi. Fakat Kaganoviç, Stalin'i daha iyi tanıyordu ve "Stalinizm" fikrini geliştirmeyi sürdürdü.

"Her konuda karar veren tek kişi benmişim gibi, neden hep beni övüyorsun!" diyordu, Stalin. Bu arada gazetelerin geliştirmeye başladıkları kültü de kişisel olarak denetliyordu. *Pravda*'da 1933 ile 1939 arasında yer alan başyazıların yarısında Stalin'den söz ediliyordu. Gazetede çiçekler ve çocuklarla çekilmiş resimleri yer alıyordu. "Yoldaş Stalin'le nasıl tanıştım?" başlıklı makaleler yazılıyordu. Kızıl Meydan'ın üzerinde uçan uçaklar, gökyüzüne "Stalin" ismini çiziyordu. *Pravda*'da şöyle deniyordu: "Stalin'in hayatı bizim hayatımızdır; o, bizim güzel bugünümüz ve geleceğimizdir." Stalin Sovyetlerin VII. Kongresi'nde ortaya çıktığında, iki bin delege onu çılgınca alkışlamıştı. Bir yazar, o anı, "sevgi, bağlılık, kendini adama" sözcükleriyle betimledi. Bir kadın işçi şu sözleri fısıldamıştı: "Ne kadar sade, nasıl da mütevazı!"

Başkaları için de benzer kültler vardı. Kaganoviç "Demir Lazar" ve "Demir Komiser" denilerek yüceltiliyor, geçit törenlerinde binlerce resmi taşınıyordu. Orduda "Voroşilov Tayınları" vardı ve onun şerefine "Voroşilov Keskin Nişancı Ödülleri" veriliyordu. Voroşilov'un doğum günü kutlamaları öylesine muhteşemdi ki, Stalin en ünlü konuşmalarından birini onun doğum gününde yapmıştı. Öğrenciler, bu kahramanların kartlara basılı resimlerini, sanki her biri ünlü bir futbolcuymuş gibi biriktiriyorlardı. Havalı Voroşilov'a, asık suratlı Molotov'dan çok daha yüksek bir değer veriliyordu.

Stalin'in alçakgönüllülüğü tamamen rol değildi. Boş gurur ile tevazu arasında kendi içinde yaşadığı pek çok savaşta, eşzamanlı olarak hem övgüyü teşvik etmiş hem de yapılan övgüleri küçümsemiştir. Devrim Müzesi, eserlerinin özgün el yazmalarını sergilemek istediğini bildirdiğinde, onlara şöyle yazdı: "Bu yaşta bu kadar aptal olduğunuzu bilmiyordum. Kitap milyonlarca basılmışsa, el yazmalarını ne yapacaksınız? Bütün el yazmalarını yaktım!" Onun çocukluk anılarını basmak isteyen bir Gürcü yayıncı izin istemek için Poskrebişev'e bir not gönderdiğinde, Stalin, Jdanov'un metni basmasını yasakladı. Metnin "özensiz ve aptalca" olduğunu söyledi ve bunu yapan suçluların "cezalandırılmaları"nı istedi. Fakat bu tutum biraz da hayatının erken dönemlerinin açığa çıkmasını denetleme kaygısını yansıtıyordu.

Stalin, kültün saçmalığının farkında ve kölelerin tapınmalarının hiçbir değer taşımadığını bilecek kadar zeki idi. Teknik Üniversite'den bir öğrenci Stalin portresine dart atışları yaptığı için hapse atılmakla tehdit edildi. Öğrenci Stalin'e başvurarak kendisini desteklemesini istedi:

"Sana haksızlık etmişler," diye yazdı Stalin. "Onu cezalandırmayın ... dedim." Bir de şaka yaptı: "Hedefi vuran iyi bir nişancı övülmelidir!" Ancak Stalin'in külte ihtiyacı vardı ve onu el altından güçlendiriyordu. Güvenini kazanan en yakın yardımcısına bu konuda gayet açık olabiliyordu: Poskrebişev'in dosyalarında bulunan iki not özellikle açıklayıcıdır: Bir kolektif çiftlik Stalin adını almak için izin istediğinde, Poskrebişev'e bu konuda kendi adına hareket etme yetkisi verdi:

"Onların ya da başkalarının 'Stalin ismini alma' arzularına karşı değilim... Bu türden önerileri benim adıma onaylaman [altı çizili] için sana yetki veriyorum." Hayranlarından biri şöyle yazmış: "Kendi adımı, Lenin'in en iyi öğrencisi Stalin'in adıyla değiştirmek istiyorum." Bunun için devden izin istiyordu.

"Karşı değilim," diye yanıtladı Stalin. "Hatta onaylıyorum... Bu durumun bana bir kardeşe sahip olma şansı vermesi (kardeşim yok benim) beni mutlu eder. Stalin." Film ödülleri dağıtıldıktan hemen sonra ölüm Politbüro'ya bir kez daha uğradı.

14

Cüce Yükselir; Kazanova Düşer

25 Ocak 1935 günü, o sırada 47 yaşında olan Valeryan Kuybişev, dostu Kirov'un kaybından sadece sekiz hafta sonra, kalp hastalığı ve alkolizmden ötürü beklenmedik bir anda öldü. NKVD soruşturmasını sorguladığı ve Kirov ile Sergo'nun yakın arkadaşı olduğu için, doktorları tarafından öldürüldüğü iddia edildi. Kuybişev'in Yagoda'nın zehirlediği düşünülen kişiler listesinde yer alması bu iddianın doğru olduğunu göstermez. Bu noktada öylesine karmaşık bir suç ve aleni haydutluk evresine giriyoruz ki, önde giden her kişinin ölümü kuşkuludur. Fakat bu ölümlerin her birinden Stalin'in gösteri niteliğindeki mahkemelerinin işlediği "cinayetler" gibi söz etmek, aslında insafsızlıktır. 1930'larda bazı doğal ölümlerin de olduğunu kabul etmek gerekir. Kuybişev'in oğlu babasının öldürüldüğüne inanıyordu, fakat bu kahraman ayyaş bir süredir zaten hastaydı. Liderler öylesine sağlıksız koşullarda yaşıyorlardı ki, çoğunun ileri yaşlara kadar hayatta kalması şaşırtıcıdır.

Bununla birlikte, Stalin'in 1 Şubat günü[1], çağın ruhuna uygun iki genç yıldızı terfi ettirme fırsatını kullanması çok iyi bir zamanlamaydı. Kaganoviç demiryolları yönetimi gibi devasa bir görevi üstlenirken, Moskova, günün birinde Stalin'in yerine geçecek olan yarı-tahsilli bir işçiye, Nikita Huruşov'a devredildi.

Kaganoviç, Huruşov'la 1917 Şubat Devrimi sırasında Ukrayna'daki madencilik kasabası Yuzovka'da tanıştı. Troçkizm'le flört etmesine rağmen, Huruşov'un patronları yenilmez kişilerdi: "Kaganoviç benden çok hoşlandı," diye hatırlar. Aynısı, hem Nadya (Huruşov, onun için "benim piyango biletim" derdi) hem de Stalin için geçerliydi. Huruşov'un bir girdaptan çok top güllesine benzeyen ve domuzu andıran parlak gözleri, bodur gövdesi ve altın dişlerini göstererek gülümsemesi, ilkel hoyratlığını ve Promethe enerjisini açığa vuruyor, fakat kurnazlığını gizliyordu. Başkentin Birinci Sekreteri olarak, "Stalinist-Moskova"nın dönüşümünü başlattı; devasa bir inşa programı, eski kiliselerin yıkılması ve Metro inşaatıyla seçkinlerin arasına katıldı. Sürekli Kutsevo'ya gidip gelen, bu acımasız, hırslı ve inançlı adam, kendisini "Stalin'in oğlu" olarak görüyordu. 1894'te bir köylü madencinin oğlu

1 Politbüro'nun iki kıdemli aday üyesi, Mikoyan ile Ukrayna'da kıdemli bir görevli olan Çubar tam üye yapıldılar; Jdanov ile Batı Sibirya şefi Eyhe aday üye olarak onların yerini aldılar.

olarak dünyaya gelen bu gökten düşmüş kıro, aslında Stalin'in "evcil hayvanı" haline geldi.

Yükselen adam olarak ansızın ortaya çıkan öteki kişi Kaganoviç'in himaye ettiği ve Kirov davasının âmiri haline gelen Yejov idi. Kirov'un yerine MK sekreterliğine atandı ve 31 Mart günü resmen NKVD'yi yönetecek kişi olması kararlaştırıldı. Tarihin kaydettiği canavarlardan biri, "kanlı cüce" ve hiç kimsenin hatırlamak istemediği, hatta hakkında bir şey bilmediği bir hayalet olarak kötü bir şöhret kazanacak olan Yejov, o sırada karşılaştığı neredeyse herkesin hoşlandığı biriydi. Meslektaşları onu "hoş olmayan kişisel meseleler"de başkalarına yardımcı olmaya çalışan, "hassas, insancıl, nazik ve düşünceli" bir adam olarak hatırlıyorlardı. Özellikle kadınlar hoşlanıyordu ondan. Bir kadının hatırladıklarına bakılırsa, yüzü neredeyse "güzel" denebilecek türdendi; güler yüzlüydü, zeki pırıltılı gözleri yeşil-mavi, saçları sık ve siyahtı. Flörtçü, şakacı, "mütevazı ve uysal" idi. Çok çalışkandı, ayrıca "daima buruşuk, ucuz bir takım elbise ve mavi bir ipekli gömlek giyen bu ufak tefek, ince adam," Leningrad aksanıyla sürekli konuşarak insanları büyülüyordu. Yürürken biraz aksardı, fakat mükemmel bir bariton sese sahipti, gitar çalar ve *gopak* dansı yapardı. Ne var ki, sıska ve çok minyon yapılıydı. Öyle ki, ufak tefek adamlardan oluşan bir hükümet içinde neredeyse bir pigme idi. Boyu 1.51 cm. kadardı.

1895'te hem çayhane hem de genelev olarak kullanılan bir mekânı işleten bir orman bekçisi ile bir temizlikçi kadının oğlu olarak küçük bir Litvanya kasabasında dünyaya gelen Yejov, tıpkı Kaganoviç ve Voroşilov gibi birkaç yıl ilköğretim gördükten sonra Petersburg'daki Putilov Fabrikası'na çalışmaya gitti. Entelektüel değildi, o da diğerleri gibi saplantılı biçimde kendini yetiştirdi. Takma adı "kitap âşığı Kolya" idi. Fakat aynı zamanda Bolşevikler'e özgü yönetme yeteneklerine sahipti: Baskıcı ve sertti, örgütçüydü ve Stalin'in "yüksek zekâ belirtisi" olarak gördüğü bürokratik bir değere, mükemmel bir belleğe sahipti. Çar'ın Ordusu'nda kısa süre hizmet etti. Orada silah onarımıyla uğraştı. 1919'da Kızıl Ordu'ya katıldı ve Vitebsk'te gelecekteki şefi Kaganoviç'le tanıştı. 1921'de Tatar Cumhuriyeti'nde çalışmaya başladı, orada yerel kültürü küçümsediği için nefret uyandırdı ve narin yapısının pek çok belirtisinden birini açığa vurarak hastalandı. Artık Stalin'le tanışma zamanı gelmişti. Haziran 1925'te Kırgızistan'ın sekreterlerinden biri oldu. Komünist Akademisi'nde öğrenim gördükten sonra MK üyeliğine atandı ve Tarım Komiser Yardımcısı oldu. Kasım 1930'da Stalin, onu bürosuna aldı. Kaganoviç'in önerisiyle Yejov, Politbüro toplantılarına girmeye başladı. Otuzlu yılların başında, MK Personel Atamaları Bölümü'nün başına getirildi ve 1933'te coşku dolu bürokratik bir dinamizmle parti içi tasfiye faaliyetlerinde Kaganoviç'e yardımcı oldu. İşte bu noktada tehlikeli ve anlaşılması zor bazı belirtiler ortaya çıkmaya başladı.

Çalışma arkadaşlarından biri, ondan "daha ideal bir emekçi tanımıyorum," dedi. "Ona bir görev verdikten sonra, onu kendi haline bırakabilir ve o görevi başaracağından emin olabilirdiniz." Fakat bir sorun vardı: "Nasıl duracağını bilmez."

Terör döneminde bu, bir Bolşevik için hayranlık uyandıran, müthiş bir özellikti, fakat Yejov'un kişisel hayatını da kapsıyordu.

Biraz çocuksu bir mizah anlayışı vardı: Hangi pantolonsuz Komiser'in bir avuç sigara külünü osurarak ne kadar havalandıracağını görmek için yapılan müsabakalara nezaret ederdi. Fahişelerle âlem yapardı, ama aynı zamanda ateşli bir biseksüeldi. Uygun erkek yardımcılarıyla, cephedeki askerlerle, hatta Romanovlar'ın katlini düzenleyen Filip Goloşçekin gibi üst düzey Bolşevikler'le ateşli ilişkilerden hoşlanırdı. Partilere katılmak ve zina etmek dışında tek hobisi model yatlar yapmak ve yapılmış olanları toplamaktı. İstikrarsız, cinsel hayatı karmaşık ve her zaman gergin olan bu adam, Stalin bir yana, Kaganoviç gibi buldozerlerle bile rekabet edemeyecek kadar zayıftı. Yejov, çeşitli yaralar ve kaşıntılardan, tüberküloz, anjin, siyatik ve sedeften (Stalin'le paylaştığı sinirsel kökenli bir hastalık), ayrıca "nevrasteni" olduğunu söyledikleri bir hastalıktan mustaripti. Sık sık ağır depresyon geçirir, çok fazla içer ve işine devam edebilmesi için Stalin tarafından beslenmesi gerekirdi.

Stalin onu kendi çevresine aldı. Yejov kendisini tüketircesine o kadar çok çalışıyordu ki, Stalin onun daha fazla dinlenme kürü yapmasını ısrarla istedi. 1931 yılının Eylül ayında, "Yejov karşı, fakat buna ihtiyacı olduğunu söylüyorlar," diye yazdı. "Bırakalım tatilini uzatsın ve Abastuman'da iki ay daha kalsın." Stalin sevdiği kişilere isim takardı. Yejov'a "benim böğürtlenim" (*yejevika*) diyordu. Stalin'in notları genellikle çok kısa ve kişisel olurdu: "Yoldaş Yejov'a. Ona biraz iş ver" ya da "Dinle ve yardımcı ol." Ancak Yejov'un içyüzünü içgüdüsel olarak anlıyordu. Arşiv görevlisine gönderdiği, ilişkilerini özetleyen Ağustos 1935 tarihli yayımlanmamış bir notta şu sözler yer alır: "Her zaman, ne söylüyorsan onu yapacaksın!" Ortaklıklarının özü buydu. Anıları yayımlanmayan Vera Trail zirveye ulaşan Yejov'la tanıştığında, onun karşısındaki kişinin arzularını çok çabuk kavrayabildiğini fark etti. Öyle ki, Yejov, karşısındaki daha "cümlesini tamamlamadan" ne istediğini anlıyordu. Yejov eğitimsiz olsa da, kurnaz, becerikli, algı yeteneği yüksek ve ahlâki sınırları olmayan biriydi.

Yejov tek başına yükselmedi. Stalin'in çevresindeki en gösterişli ve en çapkın kadın haline gelecek olan karısı ona bu yolda eşlik etti. Şair Mandelstam onların birbirine kur yaptıklarına tanık oldu. 1930 yılında, Rusya'nın en iyi şairi ile en büyük canisinin bir araya geldiği en akıl almaz karşılaşmalardan birinde Mandelstam, kendisini Yejov ve karısı Tonya'yla aynı sanatoryumda buldu. Mandelstamlar, Dedra Park'ta dev bir düğün pastası biçiminde inşa edilmiş bir malikânenin çatı katında kalıyorlardı.[1]

1 Yahudi bir milyoner tarafından inşa ettirilen, daha sonra Ordjonikidze Dom (evi) ve günümüzde de "Stalin evi" olarak bilinen bu daça liderlerin gözde mekânlarından biriydi. Çeka'nın kurucusu Feliks Djerzinskiy sık sık burada kalırdı. Lenin öldüğünde Troçki bu binada dinleniyordu. Stalin ile Ordjonikidze onun cenaze törenini kaçırmasını sağlamayı

Yejov 1919'da eğitimli ve gerçek bir Marksist olan Antonina Titova ile evlenmişti. 1930'da Tonya, Suhumi konağında bir şezlonga uzanmış *Das Kapital*'i okuyor ve o sıralarda bir Eski Bolşevik'in kendisine gösterdiği ilgiden hoşlanıyordu. Bu arada kocası her sabah, gene evli ve orada kalmakta olan bir kadın için bahçeden gül topluyordu. Gül toplamak, eşlere rağmen başka kadınlarla romantik ilişkilere girmek, şarkı söyleyip *gopak* dansı yapmak tatildeki Bolşevikler'in ensest dünyası hakkında bir fikir verir. Fakat Yejov'un yeni sevgilisi Eski Bolşevik değil, 1930'ların modasına uygun genç kızların Sovyet versiyonu idi. Yejov'u Moskova'daki yazar arkadaşlarıyla henüz tanıştırmıştı. Yejov, Tonya'dan boşandı ve onunla evlendi.

O sırada 26 yaşında olan parlak gözlü, ince yapılı Yevgenya Feygenberg, Gomel'li çekici ve sevimli bir Yahudi idi. Bu coşkulu, edebiyat topluluklarına mensup genç kadın tıpkı kocası gibi rastgele cinsel ilişkilere giriyordu. Messalina'nın aşk heyecanına sahipti, fakat onun kurmazlığından nasibini almamıştı. Önce bir memur olan Hayutin'le, daha sonra Londra'daki Sovyet elçiliğine gönderilen Gadun'la evlendi. Kocasıyla yurt dışına gitti, fakat kocası yurda döndüğünde kendisi orada kaldı ve Berlin elçiliğinde daktilograf oldu. Birbiriyle flört eden, hayatının kahramanlarını bulduğu çeşitli gruplara katıldı. Birinde hayatına giren ilk edebiyat yıldızıyla, Isaac Babel'le tanıştı. Onu hemen baştan çıkardı.

"Sen beni tanımıyorsun, ama ben seni gayet iyi tanıyorum." Bu sözler daha sonra ölümcül bir anlam kazanacaktı. Moskova'ya dönen Yevgenya orada "Kolya" Yejov'la tanıştı. Bir edebiyat salonuna girmek istiyordu. Böylece Babel ve caz yıldızı Leonid Utsesov sık sık Yejov'la bir araya geldi. Mandelstamlar'a şu soruyu soran kişi Yevgenya'dan başkası değildi: "Pilniak bizi görmeye gelir. Siz kimi görmeye gidersiniz?" Fakat Yejov, Stalin'in işlerine saplantılı biçimde bağlıydı. Yazarlar onu pek ilgilendirmiyordu. Her iki Yejov'un da arkadaşı olan tek lider Sergo idi. Sergo'nun eşi Zina da onlarla iyi ilişkiler içindeydi. Bu iki çifti daçalarında gösteren fotoğraflar vardır. Sergo'nun kızı Eteri, Yevgenya'nın "öteki Bolşevik eşlerinden çok daha iyi giyindiği"ni hatırlar.

1934 yılında Yejov aşırı çalışmaktan ötürü öyle yorgun düştü ki, neredeyse çökmek üzereydi. O sırada Kirov ve Jdanov'la tatilde olan Stalin, Yejov'u dönemin en lüks tıbbi bakımını sağlayan sağlık merkezi *Mitteleuropa*'ya gönderdi ve Poskrebişev'in yardımcısı Dvinskiy'e şu şifreli notu Berlin Büyükelçiliği'ne iletmesini emretti:

"Yejov'la çok yakından ilgilenmenizi istiyorum. Ağır hasta ve durumunun ne kadar vahim olduğunu değerlendiremiyorum. Ona yardımcı olun ve bakımını

---

başardılar. Stalin (ve Beria) savaştan sonra orada kaldılar. Büyük bilardo salonu özellikle Stalin için yaptırıldı. Stalin, ölümüne kadar parti şefleri tarafından bakılan çiçekli bahçe ve verimli meyve ağaçlarıyla çok ilgilenirdi. Bu kitap için yapılan araştırmaların en kasvetli bölümlerinden birinde, yazar da bu tuhaf, fakat tarihi binada, muhtemelen Mandelstam'ın da kaldığı çatı katında tek başına kaldı.

sağlayın... İyi bir adam ve çok değerli bir emekçidir. Tedavisi hakkında Merkez Komitesi'ne düzenli bilgi verirseniz memnun olurum."[1]

Yejov'un yükselişine kimse itiraz etmedi. Tam aksine, Huruşov bunun mükemmel bir atama olduğunu düşünüyordu. Buharin, Stalin'e biraz fazla yaltaklandığını fark etmekle birlikte, onun "iyi kalbi ve temiz vicdanı"na saygı duyuyordu. Ayrıca Stalin'e herkes yaltaklanıyordu. "Böğürtlen", Zinovyev, Kamenev ve onların talihsiz müttefiklerine Kirov'un katlinden ve her türlü fenalıktan sorumlu olduklarını itiraf ettirmek için Yagoda'yla birlikte var gücüyle çalışıyordu.

* * *

Çok geçmeden "Böğürtlen"in çekmeye başladığı zincir Stalin'in en yakın arkadaşlarından birinin ezilmesine kadar vardı. Abel Yenukidze, o hayat dolu hovarda, aşk ilişkilerini ergen balerinler dahil pek çok genç kızı da kapsayacak şekilde renklendirmişti. Kızlar onun bürosuna doluşuyorlardı. Öyle ki, büro giderek Yenukidze'nin gelecekte birlikte olacağı kadınların ya da ilişkisini kestiği sevgililerinin girip çıktığı bir tür buluşma yerine dönüştü.

Onun antikalıkları Stalin'in çevresini rahatsız ediyordu. Marya Svanidze, şöyle yazar: "Ahlâksız ve şehvet düşkünü" olan Yenukidze "kadın bulma işleriyle uğraşarak, aileleri parçalayıp genç kızları baştan çıkararak her yerde pis bir koku" bırakıyordu. "Hayatın bütün nimetlerinden faydalanarak ... kızları ve kadınları satarak bunu kendi iğrenç kişisel amaçları için kullanıyordu." Dahası, Yenukidze, "cinsel bakımdan anormal" idi. Gittikçe daha genç kızlar buluyordu kendine. Öyle ki sonunda, dokuz ve on bir yaşındaki çocuklara kadar düştü. Anneler onunla uğraşmaya başladılar. Marya onu Stalin'e şikayet etti. Stalin kuşkusuz bu hikâyeleri başka yerlerden de duymaya başlamıştı. Aslında Stalin ona 1929 gibi erken bir tarihte bile güvenmiyordu.

Nadya'nın vaftiz babası Stalin'in hayatında aile ile siyaset arasındaki çizgiyi geçti ve bu çizginin aşılması tehlikeli bir çit olduğu anlaşıldı. Yenukidze, hem Sol'a hem de Sağ'a dostça davranıyordu. 1 Aralık Yasası'na bu nedenle karşı çıkmış olabilir, fakat aynı zamanda yeni soyluluğun yozlaşmışlığını kendi kişiliğinde yansıtıyordu.

---

1 Stalin kendi tarih kitaplarını değerli arkadaşları Jdanov ve Kirov'la birlikte yazarken, bu "değerli" yoldaşının sağlığı hakkında ayrıntılı raporlar alıyordu. Yejov vakası partinin kendi liderlerine ilişkin her ayrıntı üzerinde kurduğu saplantılı denetimin klasik bir örneğidir. "Radyoaktif Badgastein banyoları"nın Yejov'un sağlık durumunu düzelttiğine ilişkin rapor beş gün sonra Büyükelçilik tarafından gönderildi. Birkaç gün sonra, banyo kürünü tamamlayan hasta kendisini güçsüz hissediyor, bir diyet uyguluyor, fakat sürekli sigara içmeye devam ediyordu; kalçalarındaki ve bacaklarındaki yaralar neredeyse kaybolmuştu. MK'da oylama yapıldı ve ona 1000 ruble gönderilmesine karar verildi. Daha sonra Yejov'un apandisit ağrıları başladı, fakat Moskova'daki doktorlara danışan Kaganoviç "kesinlikle zorunlu olmadıkça" ameliyat olmaması için ona bir emir gönderdi. Ayrıca bir İtalyan sanatoryumunda bir süre dinlenen Yejovlar sonbaharda döndüler.

Bu konuda tek örnek Abel değildi. Stalin kendisini bir çukurun içinde domuzlarca kuşatılmış gibi hissediyordu. Eğlence düşkünü insanların orta yerinde daima yalnızdı, onlardan ayrı ve çoğu kez yalnız olmayı kabullenmişti. 1933 gibi erken bir tarihte, Yenukidze'den kendisiyle birlikte tatile gelmesini istedi. Moskova'da Stalin, Mikoyan'dan ve "bir kardeş" gibi gördüğü Alyoşa Svanidze'den gece kendisiyle birlikte kalmalarını isterdi. Mikoyan birkaç kez kaldı, fakat karısı bu durumdan hoşlanmıyordu: "Gerçekten Stalin'de kalıp kalmadığımı nasıl denetleyebilir?" Svanidze daha sık kalıyordu.

Stalin'in en çok üzerinde durduğu konu Yenukidze'nin düşüşünü hızlandırdı. Ortaçağ şövalyeleri için soykütüğü ne idiyse, Bolşevikler için de kendi kişisel tarihleri oydu. Yenukidze'nin kitabı *Gizli Bolşevik Matbaacılığı* yayımlandığında, bu konularda çok dikkatli olan *Pravda* editörü Mehlis kitabın bir nüshasını, "bazı bölümler ... dikkati çekici" notuyla Stalin'e gönderdi. Stalin'in kitabın üzerine aldığı kenar notları ne kadar rahatsız olduğunu ortaya koyuyordu: "Tam bir ikiyüzlülük!", "palavra!" ve "zırva!". Yenukidze Bakü'deki faaliyetleri hakkında bir makale yazdığında, Stalin onu, üzerine "Ha-ha-ha!" diye yazarak Politbüro üyelerine gönderdi. Aslında Yenukidze, Stalin'in kahramanlıkları hakkında yalan söylememekle vahim bir hata yapmıştı. Bu anlaşılabilir bir durumdu, çünkü Bakü hareketinin yaratılmasında önemli rol oynayan kendisiydi.

"Daha ne istiyor?" diye şikayet ediyordu Yenukidze. "Yapmamı istediği her şeyi yaptım, fakat bu ona yetmiyor. Kendisinin bir dâhi olduğunu kabul etmemi istiyor."

Diğerleri o kadar mağrur değildiler. 1934'te Lakoba, Stalin'in Bakü'deki kahramanlıklarına ilişkin tam bir dalkavukluk örneği olan bir tarih kitabı yayımladı. Ondan geri kalmak istemeyen Beria, bir dizi tarihçiyi harekete geçirerek *Transkafkasya'da Bolşevik Örgütlerin Tarihi Üzerine* başlıklı tahriflerle dolu bir kitap yazdırdı. Kitap aynı yıl içinde onun adıyla basıldı.

Beria, Stalin'e gönderdiği kitabın ilk sayfasına şu sözleri yazdı: "Hayranlık duyduğum, sevgili ustam, Büyük Stalin'e!"

* * *

Nadya'nın ölümü Yenukidze'nin durumunu da etkiledi. Yejov, Kremlin'in içinde, Abel'in yönetmekte olduğu bir terörist hücreyi "açığa çıkardı". Kaganoviç öfkelendi. Shakespeare'i andıran bir ifadeyle, "Çürümüş bir şeyler var burada," dedi. NKVD Yenukidze'nin çalışma arkadaşları, kütüphaneciler ve hizmetkârlardan 110 kişiyi terörizm gerekçesiyle tutukladı. Stalinist komplolar daima komik bir unsur içermiştir. Tutuklananlar arasında kitap sayfalarına zehir sürerek Stalin'i zehirlemek istediği iddia edilen bir "Kontes" de vardı. Tutuklananların ikisi ölüm cezasına, diğerleri beş ile on yıl arasında kamplara mahkûm edildi. Stalin'in çevresinde olup biten her şey gibi, bu "Kremlin Vakası" da çeşitli açılara sahipti: Kısmen

Yenukidze'yi hedef alıyor, kısmen de Kremlin'i sadakatsiz unsurlardan temizlemeyi amaçlıyordu; ancak bir ölçüde de Nadya'yla bağlantılıydı. Başkan Kalinin'e başvurusu arşivlerde bulunan bir kadın hizmetkâr, Nadya'nın intiharı hakkında kendi arkadaşlarıyla dedikodu yaptığı gerekçesiyle tutuklandı. Stalin de, hiç kuşkusuz, Yenukidze'nin siyasi bakımdan Nadya'nın "aklını çeldiği"ni ve cesedi ilk gören kişi olduğunu unutmamıştı.

Yenukidze uzaklaştırıldı. Kendisine bir "özeleştiri" yayımlatıldı, daha aşağı bir konuma, Kafkasya'daki bir sanatoryumun yöneticiliğine atandı ve Plenum'da Yejov (ve Beria) tarafından ağır biçimde eleştirildi. "Böğürtlen" ilk kez çıtayı yükseltti: Zinovyev ve Kamenev, Kirov'un katlinden sadece ahlâki olarak sorumlu değildiler, olayı bizzat planlamışlardı. Daha sonra sıra zavallı "Abel Amca"ya geldi. Onu, siyasal körlükle suçladılar; "karşıdevrimci Zinovyev-Kamenev ve Troçkist teröristler"in Stalin'i öldürmek için Kremlin'in içinde yuvalanarak komplo hazırlamalarına göz yumarak suç işlediğini öne sürdüler. Yejov, "Bu durum neredeyse Yoldaş Stalin'in hayatına mâl olacaktı," dedi. Yenukidze, "Parti ve Devlet pahasına 'liberal' beyefendiyi oynayan, yozlaşmış ve kendi halinden memnun Komünistler'in en tipik temsilcisi" idi. Yenukidze, Yagoda'yı suçlayarak kendini savundu:

"Güvenlik belgesi olmadan hiç kimse işe alınmadı!"

"Doğru değil," dedi Yagoda.

"Doğru! Yanlış yapan pek çok kişi gösterebilirim. Başkasından daha çok bulabilirim böylelerini. Bunlar ancak kızgınlıkla, ihanet ve ikiyüzlülük olarak nitelendirilebilir."

Beria, zor durumdaki yoldaşlarına cömertçe yardım etme alışkanlığına sahip Yenukidze'ye saldırdı. "Peki neden borç para dağıttın, neden yardımcı oldun?"

"Bir dakika..." dedi Yenukidze. Beria onun muhalefette yer almış eski bir arkadaşını kastediyordu. "Ben onu hem şimdi hem de geçmişte Beria'dan daha iyi tanıyorum."

"Onun şimdiki durumunu senin kadar biz de biliyorduk."

"Ona kişisel olarak yardım etmedim."

"O faal bir Troçkist'tir," diye bağırdı, Beria.

Stalin, bu noktada müdahale etti: "Sovyet yetkilileri tarafından sınır dışı edildi."

"Yanlış davrandın," diye ekledi, Mikoyan.

Yenukidze, karısı kendisine başvurduğu için bir başka muhalife bir miktar para verdiğini kabul etti.

"Açlıktan ölse ne olur?" dedi, Sergo. "Nalları dikse ne fark eder? Sana ne bundan?"

"Nesin sen?" diye sordu, Voroşilov. "Çocuk musun?" Güvenliği gevşek tuttuğu için Yenukidze'ye yapılan saldırılardan Yagoda da nasibini aldı. "Kabul ediyorum, ben de suçluyum," diye itirafta bulundu. "Yenukidze'nin gırtlağına yapışmadığım için..."

Yenukidze'nin nasıl cezalandırılacağı konusunda anlaşmazlık çıktı. "Kabul ediyorum," dedi Kaganoviç, "onun bu konuda sergilediği davranışları kimse göremedi. Farenin kokusunu alan ilk kişi, Yoldaş Stalin oldu..." Fare sonunda Merkez Komite'den ve partiden (geçici olarak) ihraç edildi.

Günler sonra, somurtkan Stalin, Kuntsevo'da ansızın gülümseyerek Marya Svanidze'ye şöyle dedi:

"Abel'in cezalandırılmasına sevindin mi?" Bu gecikmiş ahlâksızlık yarasının sonunda temizlenmiş olması Marya'yı mutlu etmişti. 1 Mayıs günü, Jenya ve Svanidzeler, Stalin ve Kaganoviç'le birlikte, soğanlı, soslu kebap yediler. Fakat kadınlar kendi aralarında çekişmeye başlayana kadar Stalin gergindi. Daha sonra Nadya'nın şerefine kadeh kaldırdılar. "Beni sakatladı," dedi Stalin, düşünceli bir tavırla. "Yaşa'yı kendisini vurduğu için kınayan Nadya, aynı şeyi kendisine nasıl yapabildi?"[1]

1 Abel Amca'nın düşüşünü pek umursamayan Svetlana, Nadya'nın tatil evi olarak seçtiği ve kendi zevkine göre döşediği Lipki'deki daçaya gitmek istedi. Stalin kabul etti. Marya, "Orada olmak Yosif için çok zordu," diye yazdı. Mikoyanlar'ın da katıldıkları geniş aile, bir araba konvoyuyla yola çıktı. Stalin, Mikoyan'a çok sıcak davranıyordu. Svetlana akşam yemeğinde onlarla birlikte olup olamayacağını sordu. Stalin ona izin verdi. Vasili de sık sık akşam yemeklerinde büyüklerle birlikte olurdu.

15

Metroda Bir Çar

Yenukidze Vakası'nın orta yerinde Stalin, Kaganoviç ve Sergo, Svetlana'nın sevgili dadısının evde verilen doğum günü partisine katıldılar. Dadıya hediye olarak "Yosif bir şapka ve yün çorap satın aldı". Stalin pür neşe ve sevgiyle Svetlana'yı kendi tabağından besledi. Heyecan ve iyimserlik herkese hâkimdi, çünkü büyük Moskova Metrosu, Kaganoviç Metrosu adını alan, sarayları andıran mermer salonlarıyla muhteşem bir Sovyet eseri olan raylı sistem, henüz açılmıştı. Bu eserin yaratıcısı Kaganoviç, Svetlana, teyzeleri ve korumaların hep birlikte Metro'ya binmeleri için on bilet satın almıştı. Jenya ve Marya'nın ısrarıyla, Stalin de onlarla gitmeye karar verdi.

Bu plan değişikliği Stalin'in maiyetinde, Marya'nın günlüğünde gülünç biçimde betimlediği bir "telaş"a yol açtı. Bu planlanmamış gezinin yarattığı endişe öyle büyüktü ki, Başbakan'a bile telefon edildi. Politbüro'nun yarısı neredeyse birkaç dakika içinde harekete geçti. Herkes limuzinlerine geçip oturdu. Molotov, koşarak avluyu geçip, Stalin'e "hazırlıksız böyle bir geziye çıkmanın tehlikeli olabileceği"ni söyledi. "En endişeli" olanları Kaganoviç idi. "Rengi atmıştı." Oraya, Metro'nun kapatıldığı gece yarısı gitmeyi önerdi, fakat Stalin diretti. Liderler, hanımlar ve korumalarla dolu üç limuzin Kremlin'den hızla çıkarak istasyona gitti. Arabalardan inip Kaganoviç'in tünellerine girdiler. Platforma vardıklarında, görünürde tren yoktu. Kaganoviç'in hemen bir trenin gelmesi için telaşla koşuşturması ancak hayal edilebilir. Platformdaki insanlar Stalin'i fark ettiler. İltifatlar ve alkışlar başladı. Stalin sakin ve sabırlıydı. Nihayet grup platforma yanaşan trene alkışlar arasında bindi.

İstasyon binasını görmek için Ohotni Ryad'a gittiler. Stalin hayranlarıyla kuşatılmıştı. Marya az kalsın bir sütunla kalabalığın arasında ezilecekti. NKVD'nin adamları soluk soluğa yetiştiler. Marya, Vasili'nin korktuğunu fark etti. Fakat Stalin çok neşeliydi. Tam Ruslar'a özgü bir kargaşa vardı. Stalin eve dönmeye karar verdi, sonra birden fikrini değiştirip Arbat'a gitmek istedi. Orada da neredeyse bir ayaklanma meydana geldi. Sonunda Kremlin'e döndüler. Bu deneyim Vasili'yi öylesine altüst etti ki, yatağına yatıp ağladı ve kendisine sakinleştirici verildi.

Bu gezi, Liderler ile Svanidze ve Alliluyev kadınları, Bolşevik olmayan, "pudralı ve dudakları boyalı" o aktristler arasındaki ilişkilerde yeni bir zayıflama olduğunu

gösterdi. Kadınların Stalin'i önceden haber vermeksizin Metro'ya binmeye ikna etmeleri karşısında Kaganoviç dehşete kapılmıştı. Onlara sitem etti. Kendisini biraz dikkate almış olsalardı, bu geziyi bizzat düzenleyebilirdi. Bu gülünç sahne karşısında sadece Sergo başını iki yana sallayarak sessiz kalacaktı. Artık Hafif Endüstri Komiserliği'nde çalışan Dora Kazan onları "hiçbir şey yapmayan, vaktini boşa geçiren değersiz kadınlar" olarak görüyordu. Aile, durumu hissetmeye başladı. Kira Alliluyeva "ilişkilerimiz çok kötüydü," der. "Bize bunu hissettiriyorlardı. Poskrebişev bile bize sanki engelmişiz gibi bakıyordu." Beria'ya gelince, aile ölümcül bir hata yaparak, ondan hoşlanmadığını açıkça ortaya koyuyordu. Kadınlar, Nadya'nın bile asla yapmadığı bir tarzda her işe karışıyor ve dedikodu yapıyorlardı. Fakat Bolşevikler'in sert dünyasında ve özellikle Stalin'in aile anlayışı açısından, fazla ileri gitmişlerdi. Yenukidze'nin aşkları hakkında Stalin'e bilgi sızdıran Marya günlüğüne övünerek şunları yazıyordu: "Benim Politbüro'dan bile daha güçlü olduğumu söylüyorlar, çünkü onların çıkardığı kararnameleri bile tersine çevirebiliyorum."

Daha da kötüsü, kadınların birbirine karşı kan davası gütmeleriydi. 1934'te verilen doğum günü partisi fotoğrafı, Stalin'in güvenini sarsan yeni bir kavgaya neden oldu. Şaşiko Svanidze, Kuntsevo'da Stalin'in yanında kaldığı sırada, Stalin'in masasının üzerinde fotoğrafı buldu ve onu çoğaltmak için aldı. Bu tip aşırı davranışlara genellikle imparatorluk saraylarındaki hırslı kadınlar arasında rastlanırdı. Ayrıca fotoğraf olayı, bu kadınların Stalin'in masasının üzerindeki kâğıtları düzenli biçimde okuduklarını da gösteriyordu. Şaşiko'nun giderek aşama kaydetmesine sinirlenen Marya, durumun farkına varınca Stalin'i uyardı:

"Senin evinden istediği her şeyi almasına ve senin iyi niyetini istismar etmesine izin veremezsin." Stalin'in iyi niyetli olduğu için eleştirildiği nadir anlardan biriydi bu. Stalin rahatsız oldu, kaybolan fotoğraflar için sekreterlerini ve Vlasik'i eleştirdi. Nihayet Şaşiko için "cehenneme kadar yolu var," diyebildi. Fakat bu kez öfkesi eşit olarak bütün aile üyelerine yönelmişti:

"Benim için ve diğer Eski Bolşevikler için harika şeyler yaptığını biliyorum ... fakat gene de alınıyor, bir çırpıda bana bir sürü mektup yazarak dikkatimi dağıtıyor. Benim kendime bakacak vaktim yok, kendi karıma bile bakamadım..." O sıralarda Nadya hep aklındaydı.

Şaşiko, Jenya ve Maria'nın istediği gibi, uzaklaştırıldı. Svanidzeler hâlâ ona Büyük Stalin değil de ailenin iyi yürekli babası Yosif imiş gibi davranıyorlardı. Stalin, Kirov Balesi'nde bir temsil seyrettikten sonra Svanidzeler ile Alliluyevler'i akşam yemeğine davet ettiğinde, "zamanı feci şekilde yanlış hesapladık ve neredeyse gece yarısına kadar oraya ulaşamadık. Bale saat onda sona ermişti. Yosif beklemekten hoşlanmaz." Marya'nın bu sözleri durumu anlatmakta yetersiz kalır: Herhangi birinin zamanı unutup Amerikan başkanını iki saat beklettiğini hayal etmek zordur. Burada Terör döneminde Müthiş İvan'a dönüşmeden önceki Stalin'in dostlarının gözünde nasıl biri olduğunu görüyoruz. Onu iki saat kadar yemek vaktini "ayakta"

beklerken, sonra korumalarıyla bilardo oynamak için Kuntsevo'ya giderken buluyoruz. Tarihsel ve ilahi misyon duygusuna sahip Stalin, bu Sovyet aristokratlarının saygısızlığı üzerine kafa yormuş olmalı. Bu kişiler ondan zerre kadar korkmuyorlardı.

Nihayet oraya ulaştıklarında erkekler üzgün Stalin'le bilardo oynadılar. O gece Stalin'in kadınlara dostça davranmadığı açıkça belli oluyordu. Fakat şaraptan hemen sonra, Svetlana'dan ne kadar gurur duyduğunu anlatmaya başladı, herhangi bir baba gibi onun kendisine söylediklerini aktardı. Gene de oradakiler gecikmenin bedelini ödeyeceklerdi.

* * *

Stalin Metro gezisinden çok hoşlanmıştı. Marya'ya "İnsanların liderlerine [nasıl] sevgi" gösterisi yaptıklarını anlattı. "Hiçbir şey önceden hazırlanıp kararlaştırılmamıştı. Dediği gibi [Stalin'in] insanların tapınabilecekleri, uğrunda yaşayıp çalışabilecekleri bir Çar'a ihtiyaçları var." Stalin, "Rus halkı Çarcıdır" görüşüne her zaman inanmıştı. Çeşitli dönemlerde kendisini Büyük Petro'yla, I. Aleksander ve I. Nikola'yla kıyasladı, fakat asırlarca bir Pers satraplığı olan Gürcistan'ın bu çocuğu, kendisini Şahlar'la da özdeşliyordu. Kendi notlarından anlaşıldığına göre, iki hükümdarın hayatından dersler çıkarmıştı. Bunlardan biri, XVIII. yüzyılda Pers İmparatorluğu'nu kuran Nadir Şah idi. Onun hakkında, "Nadir Han. Öğretmen," diye yazmıştı. (İlgilendiği diğer Şah, iki oğulun kafasını kesip babalarına gönderen Abbas idi. Bir keresinde Beria'ya, "Ben de o Şah gibi miyim?" diye sordu.)

Fakat Müthiş İvan'ı gerçek *alter ego*su, "öğretmen"i olarak görüyordu.[1] Molotov, Jdanov ve Mikoyan gibi yoldaşlarına bu düşüncesini hep anlatır, Müthiş İvan'ın aşırı güçlenen boyarları katletmesini takdirle karşılardı. İvan da çok sevdiği, boyarların öldürdüğü eşini kaybetmişti. Bu durum, onun çevresinde yer alan önemli şahsiyetlerin, kendi soylularını sistematik biçimde katleden bir Çar'ı açıkça öven Stalin'in gerçek doğasını "fark edemedikleri"nin nasıl öne sürülebildiği sorusunu ortaya çıkarır.

Stalin 1935 yılının sonunda, Çarlığın gösterişli bazı yanlarını geri getirmeye başladı. Eylül ayı içinde, Sovyetler Birliği Mareşalı unvanını (Feld Mareşal unvanını değilse de) yeniden geri getirerek, Voroşilov ve Budyenni'yi, nefret ettiği Tuhaçevskiy'nin de aralarında bulunduğu üç İç Savaş kahramanını ve karısı, intihar ettiği gece Nadya'yı kızdıran yeni Kurmay Başkanı Aleksander Yegorov'u bu rütbeye terfi ettirdi. NKVD için de Mareşalliğe eşit bir rütbe yaratarak, Yagoda'yı Devlet Güvenliği Genel Komiserliği'ne terfi ettirdi. Terzi elinden çıkma ihtişam

1 Kaganoviç'in anlattıklarına bakılırsa, yakın çevresinde Stalin, Buharin'e, genç İvan'a hükmeden Şuyskiy ailesini ya da İvan'ın ölümünden sonra "Boyarlar'ın Çarı" denilen kişiyi kastederek "Şuyskiy" derdi. Her durumda Stalin, kendi konumunu boyarların karşısındaki İvan'ın konumuyla özdeşliyordu.

ansızın geri geldi: Voroşilov ve Yagoda gösterişli üniformalara büründüler. Stalin, Buharin'i Paris'e seyahate gönderirken, ona şöyle dedi:

"Elbisen çok eski. Bu şekilde seyahat edemezsin... Artık işler farklı; kılığına çeki düzen vermek zorundasın." Dışişleri Komiserliği'ne o gün öğleden sonra bir terzi çağırıldı. Stalin'in gözü ayrıntıları kaçırmazdı. Bu arada NKVD'ye en son çıkan lüks eşyalar, para ve evler tahsis edildi. "NKVD emekçilerimize araba satın almam için 60.000 altın Ruble harcamama izin veriniz," diye yazdı Yagoda, 15 Haziran 1935 günü, pembe bir kalemle. İlginçtir, Stalin (mavi kalemle) ve Molotov (kırmızı kalemle) bunu imzaladılar, ancak miktarı 40.000 altın Ruble'ye indirdiler. Ancak çok sayıda Cadillac da vardı. Stalin o sırada Kremlin'deki Rolls-Royce'ların "özel garaj"da toplanmasını emretmişti.

Stalin giderek bir Çar haline gelmişti. Çocuklar artık, "mutlu çocukluğumuz için sana teşekkür ederiz, Yoldaş Stalin," diye marş söylüyorlardı. Bu mutluluğun sebebi belki de Stalin'in noel ağaçlarını geri getirmiş olmasıydı. Fakat eski Rus köyü ve köylülüğüyle sıkı biçimde özdeşlenen, daima mücevherlerle süslü Romanovlar'ın aksine, Stalin kendine özgü, mütevazı, sade, gizemli ve kentli bir Çar türü yarattı. Bunun Stalin'in Marksizm'iyle çelişen bir yanı yoktu.

Stalin'in insanlara gösterdiği sevgi dolu özen zaman zaman biraz saçma olabiliyordu. Örnekse, 1935 yılının Kasım ayında Mikoyan, Kremlin'deki Stahanovistler'e, Stalin'in sabun konusuna büyük ilgi duyduğunu ve numune istediğini bildirdi. Bunun ardından, alkışlar arasında, "sabunun çeşitlendirilmesi ve bileşimiyle ilgili özel bir Merkez Komitesi kararnamesi çıkardık," diye ilan etti Mikoyan. Daha sonra Stalin, sabundan tuvaletlere geçti. Huruşov, Belediye Başkanı Nikolay Bulganin'le birlikte Moskova'yı yönetiyordu. Keçi sakallı, acımasız, sarışın bir eski Çekist olan Bulganin, yükselen yıldızlardan biriydi. Stalin onlara "kent babaları" diye isim takmıştı. Bir keresinde Huruşov'u çağırdı ve ona şöyle dedi: "Bulganin'le bu konuyu konuş ve bir şeyler yap ... İnsanlar çaresiz biçimde ortalıkta dolaşıyor ve rahatlayabilecekleri bir yer bulamıyorlar..." Fakat Stalin kendi halkı adına yukarılardan müdahale eden Küçük Baba'yı oynamaktan da hoşlanıyordu. Nisan ayında, Kazakistan'da öğretmenlik yapan Karenkov adında bir adam, Stalin'e başvurdu. İşini kaybetmek üzereydi.

Stalin, Kazak şeflerine hemen şu emri gönderdi: "Öğretmen Karenkov'a yapılan eziyetin derhal sona erdirilmesini emrediyorum."[1] Hitler'in ya da Başkan Roosevelt'in pisuarlarla, sabunlarla ya da taşralı bir öğretmenle ilgili soruşturma yapmasını hayal etmek zordur.

1 Yerel şeflerin merkeze yönelik tutumlarının yeni bir göstergesi olarak yanıt gelmeyince, Poskrebişev Kazakistan Birinci Sekreteri'ni aradı: "Talimatımızın teyidini almadık." Yerel şef bunun üzerine hemen yanıt verdi. Bu olay, yerel şeflerin, itaat gösterirken emirlerin derhal yerine getirilmesini savsaklayan eski Rus geleneğini izleyerek küçük ve büyük meselelerde Moskova'yı nasıl göz ardı ettiklerini gösterir.

Kalın kafalı fakat cana yakın Voroşilov, gençlerin serseriliğine ilişkin bir makale okuduğunda Sovyet ahlâk bozukluğunun oluşturduğu bataklığa derin bir adım attı. Politbüro'ya, Huruşov, Bulganin ve Yagoda'nın "bu küçük serserileri hapsetmekten başka bir alternatifin olmadığını kabul ettikleri"ni bildiren bir not yazdı. "Neden kimsenin bu pislikleri kurşuna dizmediğini anlamıyorum." Stalin ve Molotov, bu fırsatı hemen değerlendirerek, siyasi muhaliflerine karşı kullanabilecekleri yeni bir silahı cephaneliklerine kattılar. Bundan böyle 12 yaşındaki çocukların da idam edilebilmelerini öngören bir kararname çıkarıldı.

* * *

Soçi'de tatildeyken, uzaklaştırılan arkadaşlarının ve vahşi çocukların antikalıkları Stalin'i çileden çıkarıyordu. Konuşkanlığından bir şey kaybetmeyen Yenukidze, eski dostu Sergo'yla siyaset hakkında sürekli gevezelik ediyordu. Bir adam bir kez düştüğünde, sadık birinin onunla nasıl olup da dost kalabildiğini Stalin anlayamıyordu. Sergo'ya artık güvenmediğini, Kaganoviç'e (Sergo'nun arkadaşı) çıtlattı:

"Sergo'nun [Yenukidze'yle] dostluğunu hâlâ sürdürmesi tuhaf." Abel'in, bu "acayip adam"ın, kendi dinlenme mekânından uzak tutulmasını emretti. "Yenukidze grubu"na "pislikler" ve Eski Bolşevikler'e, Lenin'in sözleriyle "ihtiyar osuruklar" diye ateş püsküren Kaganoviç, Abel'i Harkov'a tayin etti.

Artık 14 yaşına gelen Vasili de onu endişelendiriyordu. Stalin'in mutlakçılığı arttıkça, Vasili daha çok hata yapmaya başladı. Bu küçük Stalin, Çekist eğitmenlerini taklit ediyor, öğretmenlerinin eşlerini ihbar ediyordu:

"Baba, Komutan'dan öğretmenin eşini görevden almasını istedim, fakat reddetti," diye yazdı Vasili. Canından bezmiş Zubalovo Komutanı, "Svetlana'nın dersleri çok iyi, Vasya'nınkiler ise berbat, tembellik ediyor," diye rapor veriyordu. Okul yöneticileri, Carolina Til'e ne yapacaklarını sordular. Derslere girmiyor ya da "Yoldaş Stalin"in kendisine bazı öğretmenlerin derslerine girmemesini emrettiğini iddia ediyordu. Hizmetkâr, Vasili'nin cebinde para bulduğunda, çocuk paranın nereden geldiğini söylemeyecekti. 9 Eylül 1935 günü, Efimov, Stalin'e endişe verici bir rapor verdi. Vasili bir yere şu sözleri yazmıştı: "Vasya Stalin, doğumu Mart 1921, ölümü 1935." İntihar, sadece aile içinde değil, Bolşevik kültürde de bir olguydu. Stalin parti içinde temizlik yaparken, muhalifleri intihar etmeye başladılar. Bu intihar olayları onu daha da öfkelendirmekten başka bir işe yaramıyordu. "Partinin gözüne tükürmek," diyordu buna. Bir süre sonra Vasili, aralarında Stepan Mikoyan'ın da bulunduğu diğer lider çocuklarıyla birlikte topçu okuluna girdi. Öğretmeni, Stalin'e, Vasili'nin intihar tehditlerinden şikayet eden bir mektup yazdı.

"Vasili'nin yaptığı muzipliklerle ilgili mektubunuzu aldım," diye yazdı Stalin, V. V. Martişin'e. "Yanıtım gecikti, çünkü çok meşgulüm. Vasili, vasat yetenekleri olan, zalim (bir İskitli tipinde) ve şımarık bir çocuktur. Her zaman dürüst değildir,

'kurallar' zayıfsa şantaja başvurur, gene zayıflık karşısında küstahlaşır... Ona her fırsatta 'Stalin'in oğlu' olduğunu hatırlatan farklı yöneticiler tarafından şımartılmıştır. Vasili'ye diğer çocuklar gibi davranan ve ondan okul rejimine itaat etmesini isteyen iyi bir öğretmen olduğunuzu görmek beni memnun etti... Vasili şu ana kadar kendisini mahvetmediyse, bunun sebebi, ülkemizde bu kaprisli baron çocuğuna hiçbir şekilde yüz vermeyen öğretmenlerin bulunmasıdır. Benim tavsiyem şudur: Vasili'ye DAHA KATI davranın ve bu çocuğun şantaj mahiyetindeki sahte 'intihar' tehditlerinden korkmayın. Sizi destekleyeceğim..."

Tatili babasıyla birlikte geçiren Svetlana, her zamanki gibi onun gözdesiydi. Stalin ona yazdığı sıcak ve içten mektuplarda, "Benim küçük güvercinim, hayatımın neşesi," diyordu. Stalin'in Kaganoviç'e yazdığı mektupları (genellikle Yenukidze'nin cezalandırılması hakkında) okuyan biri, Stalin'in verandada Poskrebişev'in her gün gönderdiği gazete kâğıdına sarılı evrak yığınlarının yayıldığı hasır bir masanın başında, hasır bir koltuğa oturmuş, kırmızı kalemleriyle günlük emirlerini yazarken, kızının hemen yanı başında oturmakta olduğunu görür gibi olur. Mektuplarında ondan sık sık bahseder. Kaganoviç'in, Svetlana'nın "Parti Sekreteri" olarak Kirov'un yerini aldığı görülüyordu. Kaganoviç, Stalin'e yazdığı mektuplarda ona selam söylüyor ve şunları ekliyordu:

"Şefimiz Svetlana'ya selam! Talimatları bekliyorum ... okul yüzünden 15/20 günlük bir ertelemeden sonra. Sekreterler'den L.M. Kaganoviç." Vasili ise "Şef Svetlana'nın çalışma arkadaşı" idi.

Üç gün sonra Stalin, Kaganoviç'e şu bilgiyi verdi: "Şef[1] Svetlana ... Sekreterler'ini denetleme ... kararı aldığını söylüyor."

"Selam, Şef Svetlana," diye yanıtladı Kaganoviç. "Sizi sabırsızlıkla bekliyoruz." Svetlana, Moskova'ya döndüğünde, Kaganoviç'i ziyaret etti, o da babasına şu bilgiyi verdi: "Bugün Şef Svetlana çalışmalarımızı teftiş etti..." Aslında Stalin, kızını siyasetle ilgilenmeye teşvik ediyordu:

"Küçük Sekreterler'iniz mektubunuzu aldılar. Mektubun içeriğini büyük bir memnuniyetle tartıştık. Mektubunuz karmaşık uluslararası ve iç siyasi sorunlarda yolumuzu bulmamızı sağladı. Bize sık sık yazın." Kısa süre sonra Svetlana, ona bir "3 Numaralı Günlük Emir" gönderdi. "Merkez Komitesi'nde neler olup bittiğini bana göstermenizi emrediyorum! Kesinlikle çok gizli. Stalina, ev sahibesi."

O sıralarda Stalin, Beria'dan annesi Keke'nin rahatsız olduğunu öğrendi. 17 Ekim'de, Devrimden sonra üçüncü kez annesini ziyaret etmek için Tiflis'e doğru yola çıktı.

Beria yaşlı kadına bakma sorumluluğunu üstlenmişti. Ona bir imparatoriçeymiş gibi davranıyordu. Keke, bir zamanlar Çar'ın XIX. yüzyıl valisi Prens Mihail Vorontsov'a ait olan sarayın hizmetkârlara ayrılan bölümünde yıllardır rahat bir

1 *"Hozyayka"*; sevgili anlamında ve şef, efendi anlamındaki *"Hüzain"* kelimesinin dişil hali; *"Hüzain"* de büroksaside Stalin için kullanılan bir lakap, ama genellikle "ev kadını" anlamına da geliyor.

hayat sürüyor, iki yaşlı kadın kendisine eşlik ediyordu. Hepsi, geleneksel siyah başörtüsü ve Gürcü dulların giydiği türden uzun siyah elbiseler giyiyorlardı. Beria ve karısı Nina, Keke'yi sık sık yokluyorlardı. Nina yaşlı kadının cinsel konulara nükteli yaklaşımını hatırlar.

"Neden bir sevgili edinmiyorsun," diye sormuştu bir keresinde Nina'ya. Stalin ihmalkâr bir evlattı, ancak ona görev duygusuyla mektuplar da yazıyordu:

"Sevgili anne, lütfen 10.000 yıl yaşa. Öpücükler, Soso." Ondan özür dilediği de oluyordu: "Biliyorum, seni düş kırıklığına uğrattım, fakat ne yapabilirim? Çok meşgulüm ve sık yazamıyorum." Annesi ona şekerleme; Soso da annesine para gönderirdi; fakat oğul ailenin reisi olarak kocanın yerini alırken, Stalin kader ve yiğitlik düşlerini açığa vurarak her zaman kahramanı oynadı:

"Selam anne, çocuklar şekerlemeler için teşekkür ediyorlar. Sağlığım yerinde, benim için endişelenme... kendi kaderimi yaşayacağım! Paraya ihtiyacın var mı? Sana 500 ruble ve çocuklarla çektirdiğim fotoğrafları gönderiyorum. Çocuklar seni selamlıyorlar. Nadya'nın ölümünden sonra özel hayatım zorlaştı, fakat güçlü bir adam *daima* yiğit olmak zorundadır."

Stalin, annesine hep yardımcı olan hancının çocukları, Egnataşvili kardeşleri korumak için özel bir dikkat sarfediyordu. Moskova'daki Çekist subay Aleksander Egnataşvili (Stalin'in çeşnicibaşı olduğu düşünülür; takma adı "tavşan") bu eski bağı canlı tutuyordu:

"Benim sevgili manevi annem," diye yazdı Egnataşvili, Nisan 1934'te, "Dün Soso'yu ziyaret ettim. Uzun uzun konuştuk... Biraz kilo almış... Son dört yıl içinde onu hiç bu kadar sağlıklı görmedim... Sürekli şaka yapıyor. Onun yaşlandığını kim söyleyebilir? Kimse onun 47'nin üstünde olduğunu düşünemez!" Fakat Keke'nin sağlığı bozuluyordu.

"Hastalandığını biliyorum," diye yazdı ona, Stalin. "Güçlü ol. Sana çocuklarımı gönderiyorum.." Vasili ile Svetlana, Beria'nın evinde kaldılar ve yaşlı kadını, oğlunun resimleriyle dolu olan "küçük oda"sında ziyaret ettiler. Svetlana, Nina Beria'nın onunla Gürcüce konuştuğunu hatırlar. Yaşlı kadın Rusça konuşamıyordu.

Bu kez Stalin eski kayınbiraderi Alyoşa Svanidze ve Lakoba'yı yanına alarak annesini ziyaret etti. Beria her şeyi titizlikle ayarlıyordu. Uzun süre kalmadı. Odaları dolaştıysa, duvarlarda sadece Stalin resimlerinin olmadığı, annesinin yatak odasında Beria'nın fotoğrafının asılı olduğu dikkatini çekmiş olmalı. Beria Gürcistan'da sadece kendi kişilik kültünü yaratmakla kalmamış, zamanla Keke'nin oğlu haline gelmiş olmalı.

Stalin'in annesine yönelik gerçek duyguları karmaşıktı. Keke onu küçükken döverdi ve komşularıyla aşk ilişkisi yaşadığına dair söylentiler vardı. Bu olası azize-fahişe karmasına ilişkin bir ipucu, Tolstoy'un *Diriliş* adlı romanında, bir annenin nasıl hem müşfik hem de günahkâr olabileceğine dair bizzat altını çizdiği bir bölümde bulunabilir. Fakat annesi, pek zekice sayılmayan patavatsız yorumlar yapma

eğilimine sahipti. Bir keresinde Stalin onun yanı başında gülümseyerek otururken, ona manidar bir soru sordu:

"Beni niye o kadar çok döverdin?"

"İyi bir çocuk olman için," dedi Keke. Bu kez kendisi oğluna sordu:

"Yosif, sen şimdi tam olarak ne oldun?"

"Çar'ı hatırlıyor musun? Çar gibi bir şeyim ben."

"Papaz olsaydın daha iyi ederdin," dedi Keke. Bu yorum, Stalin'in hoşuna gitti.

Gazeteler, *Hello!* dergisinin Bolşevik versiyonunu andıran aşırı bir duygusallıkla bu geziyi haber yaptı:

"Yetmiş beş yaşındaki Keke müşfik ve sevgi dolu," diye yazdı *Pravda*. "Buluşmalarının unutulmaz anlarından söz ederken, çevresine neşe saçıyor. 'Oğluma ve ülkeme baktığı zaman bütün dünya neşeleniyor. Benim, onun annesinin, başka ne hissetmesini beklerdiniz?'"

Stalinist *Hello!*-izmin bu çıkışı Stalin'i rahatsız etti. Poskrebişev ona makaleyi gönderdiğinde, Stalin arkasına şunları yazdı:

"Benim için hiçbir şey ifade etmiyor." Fakat daha sonra, Molotov ve Kaganoviç'e tutucu bir tavırla şu notu yazdı: "Basınımıza sızmış olan bu küçük burjuva dedikodularını ... annemle yapılan röportajı ve bütün o diğer zırvalıkları... yasaklamamızı talep ediyorum... Bu alçakların halka açık olarak yaptıkları bu sürekli şamatadan kurtarılmak istiyorum!" Fakat annesinin sağlıklı olması hoşuna gidiyordu. "Bizim klan çok güçlüdür," diyordu ona ve bazı hediyeler gönderiyordu: bir başörtüsü, bir ceket ve bazı ilaçlar.

Stalin, Moskova'ya döndüğünde[1], Nikolayev'in kurşuna dizilmesi ve 1935 yılının başlarında Zinovyev ile Kamenev'in mahkûm edilmeleriyle yatışan Kirov davasını yeniden açmaya ve genişletmeye karar verdi. Bu kez iki eski Bolşevik yeniden sorguya alındı ve tutuklama ağı hızla genişletildi. Troçki'nin Valentin Olberg adında eski bir yandaşı NKVD tarafından Gorki'de tutuklandı. Yapılan sorgu sırasında, Troçki'nin Kirov'un öldürülmesi olayına karıştığı "saptandı". Yeni tutuklamalar yapıldı.

1 Devletin baskıcı karakterini gene de unutmayalım. O sırada Jdanov ve Mikoyan, Kuzey Kutup Dairesi'nde Belomor Kanalı gibi köle emeğine dayanan projeleri denetliyorlardı. Jdanov, Stalin'e coşkuyla şunları yazıyordu: "Eski kulakların ve suçlu unsurların sosyalizm için çalışmalarına izin veriyorlar ve onlar gerçek insanlar haline gelebilirler..."

16

İşbirlikçilerinizi Seçin; Mahkûmlarınızı Artırın: Göstermelik Mahkeme

Stalin'in, bu uzayan gölgelerin hiç hatırlanmadığı, liderlerin, Beria'nın ve ailenin katıldığı doğum günü partisi, "gürültülü" ve "neşeli" idi. Voroşilov, yeni beyaz Mareşal üniforması içinde gayet gösterişliydi; paspal karısı ise Marya Svanidze'nin Berlin'den getirdiği elbiseye kıskançlık dolu nazarlarla bakıyordu. Yemekten sonra, tıpkı eski günlerdeki gibi şarkılar söylendi ve dans edildi. Davetliler, Jdanov'un yönetiminde Abhaz ve Ukrayna şarkıları, ayrıca öğrenci marşları ve komik parçalar söylediler. Stalin, Jdanov'un çalabilmesi için bir piyano sipariş etmeye karar verdi. Şamata iyice arttığında, Ukraynalı şeflerden Postişev, Molotov'la *slow*-dans yaptı. "Bu çift Yosif'i ve misafirleri çok eğlendirdi." Erkek erkeğe *slow* yapmanın ilk örneğiydi bu. Bu dans savaştan sonra daha zorunlu hale gelecekti.

Stalin gramofonun başındaydı. Hatta biraz Rus dansı yaptı. Mikoyan sıçrayarak yapılan *lezginka* dansında hünerlerini sergiledi. Svanidzeler fokstrot yaptılar ve Stalin'in de kendilerine katılmasını istediler. Fakat o, Nadya'nın ölümünden sonra danstan vazgeçtiğini söyledi. Bu dans faslı sabahın dördüne kadar sürdü.

1937 baharında, eski Troçkistler'e yönelik tutuklama faaliyeti daha da yayıldı ve kamplarda tutulan Troçkistler de yeniden mahkûm edildiler. "Terör"den suçlu bulunanlar kurşuna dizileceklerdi. Fakat esas iş yeni bir siyasi gösteri türünün yaratılmasıydı. Bu, Stalin'in büyük yargılamalarından ilki olacaktı. Yejov, bu davanın yöneticisiydi. Bu geleceği parlak teorisyen, bizzat Stalin tarafından düzeltilen, Zinovyevciler'e ilişkin bir kitap da yazıyordu. Bu "saçmalık"la ilgili bazı kuşkuları olan Devlet Güvenliği Genel Komiseri Yagoda görevde kalmaya devam etti, ancak Yejov sürekli olarak onun altını oyuyordu. Bu süreç çelimsiz Yejov'u tüketti. Kısa süre sonra öylesine çaresiz kaldı ki, Kaganoviç'in önerisi ve Stalin'in onayıyla, cebine 3000 ruble konularak iki aylık özel bir tatile gönderildi.

Baş sanıklar Zinovyev ve Kamenev idi. Kendilerine verilen rolü oynamalarına yardımcı olmak için her ikisinin eski arkadaşları da tutuklanmıştı. Stalin, sorgulamaların bütün ayrıntılarıyla ilgileniyordu. NKVD sorguculari olanca varlıklarıyla kendilerini itirafların alınmasına adamışlardı. Stalin'in NKVD'ye verdiği talimatlar bu dehşet verici süreci ortaya koyuyordu:

"Mahkûmlarınızı artırın ve onları itiraf edene kadar bırakmayın." Gelecekte yurt dışına iltica edecek olan NKVD'den Aleksander Orlov, ardında Yejov'un nasıl düzmece bir yargılama hazırladığına ilişkin en iyi değerlendirmeyi bıraktı. Kamenev ve Zinovyev sorgucularıyla işbirliğini reddedince, Yejov, "tanıklar"a ikisi aleyhine ifade vermeleri karşılığında hayatlarının bağışlanacağı vaadinde bulundu. Stalin'in bürosundaki telefon saat başı çalıyor ve yeni haberler geliyordu.

Stalin, Yagoda'nın Çekistler'inden Mironov'a sordu: "Sence Kamenev itiraf etmeyebilir mi?"

"Bilemiyorum," dedi Mironov.

"Bilemiyorsun, öyle mi? Peki, devletimizin bütün bu fabrikalar ve makinelerle, mühimmatı ve donanması dahil ordusuyla ne kadar ağır olduğunu biliyor musun?" Mironov, onun şaka yaptığını sandı. Fakat Stalin gülmüyordu. "Düşün ve söyle bakalım." Stalin'in bakışları Mironov'un üzerindeydi.

"Bunu kim bilebilir, Yosif Visariyonoviç; bunlar astronomik sayılardır."

"Peki, bu astronomik ağırlığın altında bir adam durabilir mi?"

"Duramaz," dedi Mironov.

"O zaman ... Bu dosyaya Kamenev'in itirafını koymadıkça bana rapor vermeye gelme." Fiziksel işkence görmedilerse de, sürekli tehdit ve uykusuzluk Zinovyev'in ve astımlı Kamenev'in moralini bozdu. Yaz ortasında hücrelerine sıcak hava veriliyordu. Yejov, Kamenev'i oğlunu kurşuna dizmekle tehdit etti.

* * *

Sorgucular Zinovyev ve Kamenev üzerinde çalışırlarken, Maksim Gorki grip ve bronşiyal zatürreeden ölecek gibiydi. Yaşlı yazar artık tam bir düş kırıklığı içindeydi. Oğlu Maksim de gizemli bir gribe yakalanıp öldüğünde, çevresindeki Çekistler'in ne kadar tehlikeli olduğu anlaşıldı. Daha sonra Yagoda, aile doktorlarıyla birlikte onu öldürmekle suçlanacaktı. Maksim'in ölümünden sonra, kızı Martha, Yagoda'nın Lubyanka'ya giderken her sabah Gorki ailesini nasıl ziyaret ettiğini, bir fincan kahve içip annesiyle flört ettiğini hatırlar. Aleksey Tolstoy'un eşi, Yagoda için "Timoşa'ya âşıktı ve onun duygularına karşılık vermesini istiyordu," der.

"Beni henüz tanımıyorsun, yapamayacağım şey yoktur," diye tehdit ediyordu, üzüntüden perişan Timoşa'yı. Yazar Aleksander Tihonov onların bir aşk ilişkisi yaşadıklarını iddia etti. Kızı ise bu iddiayı reddeder. Stalin aileyi ziyarete geldiğinde, Timoşa'ya hâlâ âşık olan ve kendisi için de giderek endişelenen Yagoda sarsıldı. Politbüro evden ayrıldıktan sonra, Gorki'nin sekreterine sordu: "Geldiler mi? Şimdi mi ayrıldılar? Ne konuştular?.. Benden söz ettiler mi..?"

Stalin, Gorki'den biyografisini yazmasını istemişti. Fakat bu görev yazarı korkuttu. Bunun yerine, Stalin ve Politbüro'yu, Sosyalist Gerçekçi yazarları "dünya

kitaplarını yeniden yazmak"la görevlendirme projesi gibi çılgın önerilerle bombardımana tuttu. Stalin'in yanıt veremediği için gecikmiş özürleri daha da aşırı hale geldi: "'Yazışma' konusunda bir domuz kadar tembelim," dedi Gorki'ye. "Siz nasılsınız? Sağlığınız? Çalışmalarınız nasıl gidiyor? Ben ve arkadaşlarım iyiyiz." NKVD, Gorki'nin arkadaşı Kamenev'in başına gelenleri gizlemek için ona verilmek üzere özel olarak hazırlanmış sahte *Pravda* gazeteleri basıyordu.[1] Gorki ev hapsine alındığını fark etmişti. "Kuşatıldım," diye söyleniyordu, "tuzağa düşürüldüm."

Haziran ayının ilk haftasında, Gorki'nin sağlık durumu kötüleşti. Günlerini genellikle uyuyarak geçiriyordu. En iyi doktorların gözetimi altındaydı, fakat iyileşemiyordu.

"Zamanında yetişebileceklerse, bırakın gelsinler," dedi Gorki. Stalin, Molotov ve Voroşilov, kâfuru enjeksiyonundan sonra yazarın iyileştiğini duyunca sevinmişlerdi. Yazarın evine gittiler. Stalin hasta odasının denetimini üstlendi.

"Burada neden bu kadar çok insan var?" diye sordu. "Aleksey Maksimoviç'in yanında oturan o siyah giysili de kim? Bir hastabakıcı, öyle mi? Elinde bir mum eksik." O kişi, Gorki'nin H. G. Wells'le ortak sevgilisi Barones Moura Budberg idi. "Şu kadın, onu çekip çeviren şu beyazlar içindeki kadın dışında, herkesi çıkarın buradan... Neden burada bir cenaze havası var? Sağlıklı bir insan bile bu ortamda ölebilir." Stalin, Gorki'nin edebiyat tartışmalarını yarıda kesti, şarap istedi, onunla kadeh tokuşturdu, sonra ona sarıldı. Stalin ertesi gün de geldi, fakat kendisine Gorki'nin onunla görüşemeyecek kadar hasta olduğu söylendi.

"Aleksey Mihayloviç, sabaha karşı saat ikide sizi ziyaret ettik," diye yazdı bir kâğıda. "Nabzınızın 82 olduğunu söylediler. Doktorlar içeri girmemize izin vermediler. Biz de itaat ettik. Hepimizden selam, büyük bir selam. Stalin." Molotov ve Voroşilov notun altına imzalarını attılar.

Gorki'nin tüberküloz, zatürree ve kalp sorunu vardı. 18 Haziran günü kan tükürmeye başladı. Daha sonra doktorlarının Yagoda'yla bir olup onu öldürdükleri söylenecekti. Bu cinayeti sonunda itiraf ettikleri kesindir. Ölümü Zinovyev duruşmasından hemen önce oldu, fakat NKVD arşivlerindeki tıbbi kayıtlar doğal bir ölüm olduğunu göstermektedir.

Yagoda, Gorki'nin evindeki yemek odasında sinsice dolaşıyordu, Stalin'in ona yönelik duyguları o sırada tersine dönmüştü. "Bu yaratık burada neden dolaşıp duruyor," dedi. "Defedin, gitsin."

* * *

Temmuz ayında nihayet Zinovyev'e Kamenev'le yalnız görüşebileceği söylendi. Daha sonra ikisi Politbüro'yla görüşmek istediler: Parti infaz olmayacağı konusun-

1 Eski bir hile: Kuybişev, ölmek üzere olan Lenin'e yanlış bilgi vermek için sahte *Pravda*'ların basılmasını önermişti.

da güvence verirse, itiraf edeceklerdi. Voroşilov bu "pislik"in üstüne yürümek için sabırsızlanıyordu. Onlara karşı yapılan bazı tanıklıkları okuduğu zaman, Stalin'e şöyle yazdı: "Bunlar kötü insanlar ... Troçki suratlı küçük burjuvazinin bu tipik temsilcileri ... bitmiş tükenmiş insanlar. Ülkemizde onlara yer yok, Anavatan uğruna ölmeye hazır milyonlar arasında onlara yer yok. Bu pislik kesinlikle tasfiye edilmelidir... NKVD'nin tam bir temizlik başlatacağından emin olmamız gerekir..." Bu sözleri söyleyen kişi, terörü ve eski muhaliflerin tasfiyesini içtenlikle onayladığı açıkça görülen bir liderdi. Stalin, 3 Temmuz günü bu mektubu yanıtladı: "Sevgili Klim, tanık ifadelerini okudun mu...? Gördün mü Troçki'nin burjuva kuklalarını...? Politbüro'nun bütün üyelerini temizlemek istediler... Tuhaf değil mi? İnsan daha ne kadar derine batabilir? J. St."

Yagoda, Lubyanka'dan Kremlin'e kadar bu iki yıkılmış adama eşlik etti. İkisi de bir zamanlar Kremlin'de yaşamışlardı. Kamenev'in pek çok Politbüro toplantısında oturduğu salona girdiklerinde, masanın başında sadece Stalin, Voroşilov ve Yejov'un oturmakta olduğunu gördüler. Politbüro'nun diğer üyeleri neredeydi?

Stalin hemen yanıt verdi. Kendisi ve Voroşilov bir Politbüro komisyonu olarak orada bulunuyorlardı. Voroşilov'un düşmanlığı dikkate alındığında, onun neden orada olduğunu anlamak kolaydı. Peki Molotov neredeydi? Aşırı titiz Demir Kıçlı belki de Eski Bolşevikler'i yargılama etiketi konusunda endişeye kapılmıştı. Ancak onun da insanların öldürülmelerine itiraz etmediği kesindir.

Kamenev, Politbüro'dan hayatlarının güvence altına alınmasını rica etti.

Orlov'un anlatımına bakılırsa, "Güvence mi?" dedi, Stalin. "Bu konuda ne güvencesi olabilir. Gülünç! Milletler Cemiyeti'nin onayladığı resmi bir antlaşma istemez miydiniz? Zinovyev ve Kamenev çalınmış bir at üzerinden pazarlık yapılan bir pazar yerinde değil, Bolşevik Komünist Partisi'nin Politbürosu'nda olduklarını unutuyorlar. Politbüro'nun güvencesi yeterli değilse, daha fazla konuşmaya gerek görmem."

"Zinovyev ve Kamenev, Politbüro karşısında koşulları belirleyecek bir konumdaymış gibi davranıyorlar," diye sesini yükseltti Voroşilov. "Zerre kadar sağduyuları varsa, Stalin'in önünde diz çökerler..."

Stalin onların infaz edilmeyeceklerini söyledi. Bunun üç sebebi vardı. Bu, aslında bir Troçki yargılamasıydı. Partinin karşısında yer aldıklarında onları kurşuna dizmemişti. O halde, partiye yardım ettiklerinde kurşuna dizmesi için de bir sebep yoktu. Son bir sebep de şuydu: "Yoldaşlar unutmayın ki, bizler Bolşeviğiz, Lenin'in öğrencileri ve izleyicileriyiz ve geçmişte işledikleri günahlar ne kadar vahim olursa olsun, Eski Bolşevikler'in kanını dökmek istemeyiz..."

Zinovyev ve Kamenev kendilerine yüklenen suçu kabul ettiler. Bitkindiler. Karşılığında hayatlarının bağışlanmasını ve ailelerine dokunulmamasını istediler.

"Bunu söylemeye bile gerek yok," dedi Stalin. Toplantı bitmişti.

Stalin hemen oturup, bir oyun yazarı olarak sahip olduğu abartma yeteneğiyle,

Zinovyev duruşmasının senaryosu üzerinde çalışmaya başladı. Yeni arşivler, liderinin her konuşmasında tuttuğu notları saklayan Genel Savcı Andrey Vişinskiy'nin kullandığı sözcüklerin bile Stalin tarafından nasıl dikte ettirildiğini gösterir.

Stalin 29 Temmuz'da gizli bir genelge çıkardı. Bu genelgeye göre, "Birleşik Troçkici-Zinovyevci Merkez" adında terörist bir canavar, Stalin, Voroşilov, Kaganoviç, Kirov, Sergo, Jdanov ve diğerlerini katletme girişiminde bulunmuştu. Bu hedefler listesinde yer alan insanlar tuhaf bir saygı kazandılar. Çünkü listede yer almak Stalin'e yakın olmanın bir göstergesiydi. Liderlerin ilân panosuna asılan listeyi, futbol takımında yer alıp almadıklarını görmek isteyen okul çocuklarının merakıyla nasıl inceledikleri ancak hayal edilebilir. Molotov'un takımda yer almaması anlamlıydı. Takımda yer almak Terör'e karşı olmanın bir göstergesi sayılıyordu. Fakat o sırada, Stalin'le farklı bir konuda anlaşmazlığa düştüğü için Molotov'un geçici olarak gözden düştüğü görülmektedir. Molotov, "Alınan önlemleri daima destekledim," diye övünüyordu, fakat arşivlerde o sıralarda Molotov'un Yejov'un ateşi altında olduğunu gösteren şaşırtıcı bir ipucu bulunmaktadır. NKVD kızı Svetlana Molotova'nın Alman dadısını[1] tutuklamış, bunun üzerine baba, Yagoda'yı azarlamıştı. Bir Çekist, Molotov'u "uygunsuz davranmak"la suçlamış, "Molotov olumsuz davrandı," demişti. 3 Kasım günü Yejov, Molotov'a bir kınama gönderdi. Bu belki de bir uyarı işaretiydi.

Duruşmadan önceki günlerde Yejov, Stalin'in en yakın çalışma arkadaşıydı. Bu arada duruşmaya direndiği için gözden düşen Yagoda sadece bir kere Stalin'in yanına çağırıldı. Stalin ondan şikayetçiydi. "Çok kötü çalışıyorsun," dedi. "NKVD ağır bir hastalıktan mustarip." Bir keresinde de ona telefon edip bağırdı. Kendini tutmasa, "burnunun üstüne bir tane çakacak" idi. Stalin'in ruh halini, Yejov'la yaptığı 13 Ağustos tarihli toplantının notlarından öğreniyoruz. Notların birinde bir görevliyi kovmak istediğini belirtiyor. "Onu atın! *Evet, onu atın!* Yejov'la konuş." Sonra tekrar, tekrar: "Jejov'a söyle."

* * *

Gösteri niteliğindeki ünlü duruşmaların ilki 19 Ağustos günü, Sendikalar Evi'nin üst katındaki Ekim Salonu'nda başladı. Esas olarak sivil giyimli NKVD görevlilerinden, ayrıca yabancı gazeteci ve diplomatlardan oluşan 350 izleyici vardı. Ortadaki yüksek kürsüde Ulrih'in başkanlığında üç yargıç kırmızı kumaş kaplı, taht benzeri çirkin koltuklarda oturuyordu. Bu tiyatro gösterisinin esas yıldızı, köpüklü öfke performansı ve aleni gösterişçiliğiyle Avrupa'da ün kazanan Genel Savcı Andrey Vişinskiy izleyicilerin solunda oturuyordu. Tüfekleri süngülü NKVD erleri-

1 Yönetici ailelerin çoğu Volga Almanları'nı hizmetkâr ve dadı olarak istihdam ediyordu: Carolina Til, Stalin'in evinde çalışıyordu, bir diğer Volga Alman'ı Molotov'ların evini yönetiyordu ve Berialar'ın yanında da dadı-hizmetkâr olarak Ella bulunuyordu. Bu insanların hepsi 1937'nin Anti-Alman Terörü'nden etkilendiler.

nin çevrelediği sefil görünüşlü 16 sanık sağda oturuyordu. Arkalarındaki kapı, televizyon stüdyolarındaki "ünlülerin ağırlandığı bekleme odası"yla kıyaslanabilecek bir bölüme açılıyordu. Burada, sandviçlerin ve içeceklerin bulunduğu bir salonda, duruşma boyunca Vişinskiy ile sanıkların temasını sağlayacak Yagoda oturuyordu.

Stalin'in arka tarafta, pencereleri karartılmış kemerli bir bölümde kimseye görünmeden oturduğu söylendi. Bu bölüm, bir zamanlar orkestraların aristokratik kadriller çaldıkları bir yerdi. Duruşmalar boyunca oradan yoğun bir pipo dumanının yükseldiği iddia edildi.

Ayın 13'ünde, yani duruşmaların başlamasından altı gün önce Stalin, Yejov'la yaptığı bir toplantının ardından trenle Soçi'ye hareket etti. Bu hukuk melodramını, yapılan konuşmaları sanki bürosundan dinliyormuş gibi çok yakından izlemesine rağmen, Stalin'in o sırada uzakta olduğunu tam 60 yıl boyunca hiç kimsenin bilmemesi, Sovyet sisteminin nüfuz edilemez gizliliğinin bir göstergesidir. NKVD'nin hazırladığı ve içinde sorgulamaların yer aldığı 87 paket ve her zamanki gibi, gazete, tutanak ve telgraf yığınları verandadaki hasır masanın üzerine konulmuştu.

Kaganoviç ve Yejov, Stalin'le birlikte her ayrıntıyı gözden geçirmişlerdi. Yejov artık eski patronundan çok daha güçlüydü. Her telgrafta onun imzası, Kaganoviç'in imzasının üzerinde yer alıyordu. Büyük yönetmenin iradesi her şeyi uzaktan denetim altında tutarken, Moskova'daki iki kişi hem tanıtım görevlisi hem de icracı olarak ikili bir görev yapıyordu. Kaganoviç ve Yejov, ayın 17'sinde *Hozyain*'e rapor verdiler: "Basın işini ayarladık ... şu şekilde: 1. *Pravda* ve *İzvestiya* duruşma haberlerini günlük olarak tam sayfa yayımlayacaklar." Ayın 18'inde Stalin duruşmanın ertesi gün başlamasını emretti.

Sanıkların, Troçki, Zinovyev ve Kamenev'in ("Birleşik Troçkici-Zinovyevci Merkez") önderliğinde hazırlanan karanlık bir komplo uyarınca bir dizi fantastik ve mantıksız suç işledikleri iddia ediliyordu. Kirov'u öldürmeyi başarmışlar, fakat Stalin'i ve diğerlerini (aralarında Molotov'un adı geçmiyordu) öldürmeyi tekrar tekrar denemişlerse de başarılı olamamışlardı. Altı gün içinde sanıklar, Batılı gözlemcileri şaşırtan bir uysallıkla bu suçları işlediklerini itiraf ettiler.

Bu duruşmaların dili hiyeroglif kadar anlaşılmazdır ve ancak iyiliğe karşı kötülüğün fesatlarına ilişkin kapalı Bolşevik âlemin Ezop tasvirleri içinde anlaşılabilir. Burada "terörizm" aslında "Stalin'in siyasetleri ve kişiliği hakkında her türlü kuşku" anlamına geliyordu. Bütün siyasi muhalifler her durumda katil olarak anılıyorlardı. İkiden fazla "terörist" bir araya gelince bir "komplo" oluşuyor ve farklı hiziplerden bu türden katiller bir araya gelince, şaşırtıcı biçimde genel, aslında bir komediyi andıran, her tarafa uzanan bir "Birleşik Merkez" ortaya çıkıyordu. Aslında bütün bunlar Stalin'in içsel melodramasının yanı sıra, on yıllarca süren bir gizli faaliyet ortamında oluşan Bolşevik paranoya hakkında da pek çok şeyi açığa vurur.

O ezilmiş adamlar kendilerine ezberletilen sözleri dile getirirlerken, Genel Savcı Vişinskiy, Victoria çağına özgü bir vaizin sahte suçlamalarını bir cadı avcısının

şeytani lanetleriyle gayet parlak biçimde birleştiriyordu. Kemik çerçeveli gözlüklerinin arkasında "parlak siyah gözleri" olan, seyrek kızılımsı saçlı, sivri burunlu, "beyaz yaka, ekose desenli kravat, vücuduna tam oturan bir takım elbise" içinde iki dirhem bir çekirdek, "kırpık beyaz bıyıklı" bu ufak tefek adam, Batılı bir görgü tanığına bakılırsa, "Simpson'larda öğle yemeğine ve Sunningdale'de golf oynamaya alışmış zengin bir borsacı"yı andırıyordu. Odessa'da zengin ve soylu bir Polonyalı aile içinde dünyaya gelen Vişinskiy, bir zamanlar Stalin'le aynı cezaevi koğuşunda kalmış, ailesinin gönderdiği yiyecek sepetlerini onunla paylaşmıştı. Bu paylaşım belki de Vişinskiy'nin hayatını kurtaran, geleceğe yönelik bir yatırım olmuştu. Fakat eski bir Menşevik olarak Vişinskiy tam bir itaat sergiliyor ve kana susamış aç bir kurdu andırıyordu. Otuzlu yıllarda Stalin'e gönderdiği notlarda sürekli biçimde sanıkların kurşuna dizilmesini öneriyor, "Stalin'in ölümünü hazırlayan Troçkiciler," diye başlıyor ve "Kurşuna dizilerek ölüm cezası tavsiye ediyorum," diye bitiriyordu.

O sırada 55 yaşında olan Vişinskiy astlarına karşı kaba, amirlerine karşı dalkavukça tavırlarıyla tanınırdı. Molotov'a, hatta Poskrebişev'e (onu kurnazca işliyordu) yazdığı mektuplarda onlara "ünlü" diye hitap ediyordu. Astları bile onu, "mükemmel eğitim"ine bakmaksızın, Stalinist yönetimin temel kuralına inanan "tekin olmayan bir şahsiyet" olarak görüyorlardı. "İnsanları diken üstünde oturtmaya inanırım," diyordu ama, aslında diken üstünde oturan kendisiydi; egzama atakları geçiriyor, sürekli korku içinde yaşamak egzamalarını azdırıyordu. Dikkatli, zinde, kendini beğenmiş ve zeki Vişinskiy, Batılılar'ı ürpertmenin yanı sıra, onları daha çok adli tıp üslubu ve habis nükteleriyle etkiliyordu. Daha sonraları, Rumenleri "bir ulus olarak değil, mesleki bir grup olarak" tanımlayan kişi oydu. Kötü şöhretinden ötürü çok gururluydu. 1947'de Londra'da Prenses Margaret'e takdim edildiğinde, yanındaki diplomata şu sözleri fısıldamıştı: "Lütfen, eski unvanımı, ünlü Moskova duruşmalarının Savcısı olduğumu da ekleyiniz."

Yejov ve Kaganoviç duruşmayı "misafir bölümü"nden izlemiş olmalılar. Stalin'e her gün şu tip raporlar gönderiyorlardı: "Zinovyev, Bakayev'in ifadelerinin doğruluğunu kabul ettiğini söyledi. Bakayev, Kirov'a karşı terörist eylem konusunda Zinovyev'e rapor vermiş..." Aktör-yönetmen-oyun yazarına oyunun başarılı biçimde "sergilendiği"ni bildirmenin tadına varıyorlardı.

Ne var ki gazetecilerin çoğunda, NKVD'nin komik acemilikleriyle artan derin bir kuşku vardı. Mahkeme Troçki'nin oğlu Sedov'un Danimarka'daki Bristol Oteli'nde yapılan bir toplantıda öldürme emri verdiğine ilişkin ifadeleri dinledi. Fakat bu otelin 1917'de yıkıldığı anlaşıldı.

Stalin'in, "Bu lanet otele ne gerek vardı," diye bağırdığı söylenir. "'Tren istasyonu' diyemez miydiniz? İstasyon hep yerli yerinde."

Bu gösteride sahnedeki oyuncuları aşan daha geniş bir rol dağılımı vardı. Diğer oyuncular dikkatle işin içine sokuluyordu, çünkü sonraki duruşmalarda diğer ünlü

"teröristler"e ihtiyaç olacaktı. Sanıklar, önce askeri komutanları, daha sonra hem Karl Radek gibi Solcular'ı, hem de Buharin, Rikov ve Tomskiy gibi Sağcıları işin içine katma konusunda çok dikkatliydiler. Vişinskiy bu ünlü isimlere karşı yeni davalar açacağını ilân etti.

O sırada sahne dışında olan oyunculara çok farklı roller veriliyordu. Yuvarlak çerçeveli gözlükleri, favorileri, piposu, deri çizmeleri ve ceketleriyle enteresan bir şahsiyet olan, yetenekli gazeteci ve ünlü bir uluslararası devrimci olan Karl Radek, otuzlu yılların başında, Alman siyaseti konusunda tavsiyelerde bulunduğu Stalin'e yakın olmuştu. Yazarlar daima yazarak tehlikeden korunabileceklerini hayal ederler. Stalin şu karara vardı: "Fazla ikna edici olmasa da, Radek'i tutuklama sorununun şimdilik ertelenmesini ve onun *İzvetsiya*'da imzalı bir makale yayımlamasına izin verilmesini öneriyorum..." Eski dostlara karşı geçici bir hoşgörü sergilese de, fırsatlar Stalin'in izlediği dolambaçlı yolu değiştirebiliyordu.[1]

Ayın 22'sinde sanıklar savunma yapmayı reddettiler. Politbüro -Kaganoviç, Sergo, Voroşilov ve Çubar- Yejov'la birlikte talimat istedi. Stalin ertesi gece saat 23.10'da kararların basında nasıl yer alacağı konusunda kesin talimatlar verirken, "Merhamet dilemelerine izin vermek uygun olmaz," dedi. Anlaşılan oyun yazarı, mahkeme kararına biraz "biçimsel cila" çekilmesini gerekli görüyordu. Yarım saat sonra tekrar yazdı; duruşmanın bir "mizansen" olarak görülebileceğinden endişeliydi.

Stalin'in yandaş gazetecileri halkın teröristlere öfkelenmesini sağlıyorlardı. Yargılamaların ve kurşuna dizmelerin fanatik destekçisi Huruşov bir gece Merkez Komitesi'ne geldiğinde, Kaganoviç ile Sergo'nun şair Demyan Bedniy'i *Pravda* için tüyler ürpertici bir şiir yazmaya zorladıklarını gördü. Bedniy şiiri ezbere okudu. Ardından derin bir sessizlik oldu.

"Bizim düşündüğümüz bu değil, Yoldaş Bedniy," dedi Kaganoviç. Sergo, sinirlerine hâkim olamayıp Bedniy'e bağırmaya başladı. Huruşov onları seyrediyordu.

"Yapamam!" diye itiraz etti, Bedniy, fakat yapabildi. "Merhamet Yok" başlıklı şiiri ertesi gün yayımlandı. *Pravda*'nın manşetleri avaz avaz haykırıyordu:

"Bu İğrenç Yaratıkları Ezin! Kudurmuş Köpekler Vurulmalıdır!"

Mahkeme salonunda Vişinskiy durumu özetledi:

"Kapitalizmin bu kudurmuş köpekleri Sovyet vatanımızın en iyi evladını -Kirov- lime lime etmeye çalıştılar. Bu kudurmuş köpeklerin, teker teker vurulmalarını talep ediyorum!" O sırada köpekler hazin bir biçimde suçlarını itiraf etmişler

1 Bütün oyuncular kendilerinden beklenen davranışı göstermediler. 22 Ağustos günü saat 15.46'da Stalin, Kaganoviç, Yejov ve Ordjonikidze'den şu telgrafı aldı: "Tomskiy bu sabah kendini vurdu. Size, masumiyetini kanıtlama çabasıyla yazılmış bir mektup bıraktı... Zinovyevci-Troçkici çete içindeki yerini gizlemesinin artık mümkün olmadığını anlayan ... Tomskiy'in ikiyüzlülüğünü gizlemek için ... intihar etmeye karar verdiğinden kuşku duymuyoruz..." Her zamanki gibi en önemlisi basın bildirisiydi.

ve merhamet dilemişlerdi. Bunları okumak yetmiş yıl sonra bile insana trajedi duygusu verir. Kamenev itiraflarını tamamladı, fakat sonra tekrar ayağa kalkıp, bu kez çocuklarına hitap etti. Onlara başka türlü ulaşması imkânsızdı. Oğullarına dönerek, "Bana verilecek ceza ne olursa olsun, onun adil olacağından eminim. Arkaya bakmayın. İleriye doğru gidin ... Stalin'i izleyin." Yargıçlar önceden belirlenmiş hükümleri üzerinde düşünmek için çekildiler. Sonra döndüler ve kendi aralarında yaptıkları oylamada ikiye karşı üçle bütün sanıkları ölüme mahkûm ettiklerini ilân ettiler. Sanıklardan biri haykırdı

"Yaşasın, Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in davası!"

Cezaevine geri götürülen korku içindeki "teröristler" son bir gayretle bağışlanmaları için başvuruda bulundular. Stalin hayatlarının bağışlanacağı konusunda onlara söz vermişti. Zinovyev ve Kamenev hücrelerinde beklerlerken, güneşli Soçi'de beklemekte olan Stalin, saat 20.48'de Kaganoviç, Sergo, Voroşilov ve Yejov'dan bir telgraf aldı. Sanıkların af başvurusunun alındığı bildiriliyordu: "Politbüro bu taleplerin reddedilmesini ve hükmün bu gece infaz edilmesini önerdi."[1] Stalin yanıt vermedi. O sırada belki bu kadar çabuk intikam alabildiği için kendisini kutluyordu, belki de yemekteydi. Fakat, Lenin'in en yakın iki yoldaşının katledilmesinin bir sonraki aşamada oynayacağı muazzam kumara giden yolda dev bir adım olduğunu gayet iyi biliyordu. Bundan sonra, partiye karşı yoğun bir terör uygulayacak ve kendi dostlarını, hatta ailesini bile tüketecek bir katliam başlatacaktı. Stalin üç uzun saat boyunca bekledi.

1 Stalin, Mikoyan'ı 12.000 millik bir Amerikan gıda endüstrisi turuna göndermişti. Uyanık Ermeni, Chicago'dan "sevgili Lazar" Kaganoviç'e yazarak mahkeme kararını desteklediğini Stalin'in bilmesini sağladı. "Ona yazacağın bir sonraki mektupta Ustamız'a en sıcak selamlarımı gönderdiğimi belirtmeyi sakın unutma. Zinovyev ve Kamenev'in Troçkici çetesinden bu kadar çabuk kurtulmamız çok iyi oldu!" Mikoyan, Washington'da Dışişleri Bakanı Cordell Hull'la buluştu, Henry Ford'la görüştü ve New York'taki Maceys'de incelemelerde bulundu. Bu gezi iki sonuç doğurdu: Mikoyan, Ruslara Amerikan hamburgerleri ve dondurma kazandırdı ve parti ceketi giymekten vazgeçti. Meslek hayatının geri kalan kısmında hep Amerikan tarzı zarif, spor takım elbiseler giyecekti.

BÖLÜM DÖRT

Katliam: Zehirli Cüce Yejov, 1937-1938

17

Cellat: Beria'nın Zehiri ve Buharin'in Dozu

Gece yarısından hemen önceki dakikalarda Stalin şu kısa telgrafı gönderdi: "Tamam." 25 Ağustos sabahının ilk saatlerinde, içinde infazlara tanıklık edecek görevlilerin bulunduğu çok sayıda limuzin, yavaşlayarak Lubyanka cezaevinin kapılarından içeri girdi.

Kamenev vakur, Zinovyev telaşlıydı. Hücrelerinden alınıp merdivenlerden aşağı indirildiler. Eski kuaför Pauker, Yejov ile Yagoda'ya eşlik ediyordu. Genel Savcı olarak Vişinskiy'nin de önemli idamlarda hazır bulunması gerekiyordu, fakat midesi böyle şeyleri pek kaldırmadığı için, yerine her zamanki gibi baş müfettişlerinden Lev Şeynin'i gönderdiği söylendi. Mikoyan'ın söylediklerine bakılırsa, Voroşilov Politbüro'yu temsilen oradaydı.

Stalin işkence ya da infazlara asla katılmaz (bir çocuğun asılmasına tanıklık etmiş ve muhtemelen Çaritsin'deki şiddet ölümlerini izlemiş olmasına rağmen) fakat cellatlarına saygı duyardı. İdama, resmi olarak "En Ağır Cezai Yaptırım" deniyor, dehşet verici "VMN" harfleriyle kısaltılıyor ya da kısaca *Vişka* deniyordu. Stalin ise idam cezasına "kara iş" diyor ve onu soylu bir parti hizmeti olarak görüyordu. Stalin'in emrindeki "kara iş" ustası Blohin, bu kasvetli fakat hareketli ritüele nezaret ediyordu. Yüz hatları sert, siyah saçları arkaya doğru taralı, 41 yaşında hırçın bir Çekist olan Blohin yüzyılın en verimli cellatlarından biriydi. Binlerce kişiyi bizzat öldürmüştü. Zaman zaman, üniformasına kan sıçramasın diye deriden yapılmış bir kasap önlüğü giyerdi. Ancak bu canavarın ismi tarihin parmakları arasından sıyrılıvermiştir.[1] Stalin'in mahkeme tiyatrosunda Blohin genellikle gerilerde pusuya yatmış bekler, sahnede nadiren görünürdü.

Zinovyev, "Bu bir Faşist darbedir!" diye bağırıyor, cellatlarına yalvarıyordu:

---

1 Zaman zaman cellatlık da yapan pek çok Çekist vardı, ancak Blohin, kendisi gibi cani iki erkek kardeşinin, Vasili ve İvan Jigarev'in yardımıyla önemli davalarda bizzat cellatlık etmiştir. V. M. Blohin, Birinci Dünya Savaşı'nda Çarlık Ordusu'nda yer aldı. Mart 1921'de Çeka'ya katıldı ve İdari İnfaz Bölümü'ne bağlı olan Kommandatura Bölümü'nün başına getirildi. Bu, Lubyanka'daki cezaevinden sorumlu olduğu anlamına geliyordu; diğer şeylerin yanı sıra idamlardan da sorumluydu. Tümgeneral Blohin, Stalin'in ölümünden sonra emekliye ayrıldı ve Beria tarafından "kusursuz hizmet"i nedeniyle övüldü. Beria'nın ölümünden sonra, Kasım 1954'te rütbesi geri alındı ve 3 Şubat 1955'te öldü.

"Lütfen, yoldaş, Tanrı aşkına, Yosif Visariyonoviç'e telefon edin! Yosif Visariyonoviç hayatımızı bağışlayacağına söz verdi!" Bazı değerlendirmelere göre, Çekist'in ayaklarına kapandı, çizmelerine sarıldı. Kamenev'in ise şöyle dediği bildirildi:

"Duruşmadaki aşağılık tavrımız yüzünden biz bunu hak ettik." Daha sonra Zinovyev'e sakin olmasını ve vakarını muhafaza ederek ölmesini söyledi. Zinovyev öyle gürültü ediyordu ki, bir NKVD teğmeni onu yandaki hücreye sokup oracıkta işini bitirdi. İkisi de başlarının arkasına ateş edilerek öldürüldü.

Uçları kütleştirilen mermiler kafatasını dağıtıyor, kanın ve gri beyin maddesinin dışarıya fırlamasına yol açıyordu. Vişinskiy'nin bu olayları mide bulandırıcı bulmasına şaşmamak gerekir. İnfazda kullanılan iki merminin çekirdekleri Yagoda'ya verildiğinde belki henüz soğumamışlardı. Yagoda onların üzerine "Zinovyev" ve "Kamenev" diye yazdı ve bu ürkütücü fakat kutsal hatıraları evine götürerek erotik malzeme ve kadın çoraplarından oluşan koleksiyonuna kattı ve orada gururla muhafaza etti.[1] Cesetler yakıldı.

Stalin düşmanlarının son anda sergiledikleri davranışlara her zaman büyük bir ilgi duyar, onların alçalmaları ve yıkılmalarıyla eğlenirdi. "Bir adam fiziksel olarak cesur, fakat siyasi bir korkak olabilir," derdi. Haftalar sonra Çeka'nın kuruluşunu kutlamak için verilen bir akşam yemeğinde, Stalin'in komedyeni Pauker, Zinovyev'in ölüm anını ve yalvarışlarını canlandırdı. *Vojd*'un ve Yejov'un boğuk kahkahaları arasında, tombul, korseli ve boş kafalı Pauker, gardiyanları oynayan iki arkadaşının arasında sürüklenerek salona getirildi. Orada, Zinovyev'in "Tanrı aşkına, Stalin'e telefon edin!" çığlıklarını canlandırdı, ancak bu marifetine bir şey daha ekledi. Kendisi de Yahudi olan Pauker "r"leri yuvarlayarak ve iki büklüm yaltaklanarak, tam aksanıyla Yahudi şakaları yapıp Stalin'i eğlendirirdi. Zinovyev'i taklit ederken bu iki marifetini birleştirdi. Ellerini yukarıya kaldırıyor ve ağlıyormuş gibi yapıyordu. "Ey İsrail'in efendisi, Tanrımız, duy sesimi. Tanrımız bizim, tek efendimiz."[2] Stalin o kadar çok güldü ki, Pauker gösteriyi tekrarladı. Gülmekten katılacaktı neredeyse, sonunda Pauker'e durması için işaret etti.

* * *

Buharin, Zinovyev davasına bulaştırıldığını gazetelerde okuduğunda Pamir Dağları'nda tepe tırmanışı yapıyordu. Büyük bir telaşa kapılarak hemen Moskova'ya döndü. Buharin'in geçmiş günahlarından ötürü bağışlandığı düşünülüyordu. *İzvestiya*'nın editörü olarak önemli konumuna geri dönmüştü ve Stalin'le sık sık

1 Yagoda tutuklandığında mermiler özel eşyalarının arasında bulundu ve onları kendi düşüşüne kadar saklayacak olan Yejov'a teslim edildi.

2 Zinovyev'in Yahudi itikadının en kutsallarından biri olan Şema duasını okuması mümkün değildi, çünkü kendisi, bu enternasyonalist Bolşevikler'in arasındaki bütün Yahudiler gibi dini küçümserdi. Fakat bu duayı işitseydi kendi çocukluk döneminden onu hatırlayabilirdi.

bir araya geliyordu. 1935'te verilen bir ziyafet sırasında, Stalin herkesin önünde kadehini onun şerefine kaldırarak şöyle demişti: "Nikolay İvanoviç Buharin'e içelim. Buharçik'i ... hepimiz severiz. Geçmişi her kim hatırlarsa, bir gözü kör olsun!" Kendi duruşmasına kadar Buharin'i koruma altına almak (Tomskiy'nin intiharından sonra) için, belki de işleri sürüncemede bırakma huyundan ya da düpedüz kendi sadizminden ötürü Stalin, Kremlin'deki dairesinde endişe içinde beklemekte olan sevgili Buharçik'le oynamayı sürdürdü.

8 Eylül günü Merkez Komite, Buharin'i Kaganoviç'le bir toplantıya davet etti. Salona giren Buharin, Yejov ve Vişinskiy'nin yanı sıra çocukluk arkadaşı Grigori Sokolnikov'la karşılaşınca şaşırdı. Yaşlı ve saygın bir Eski Bolşevik olan Sokolnikov, NKVD tarafından salona getirilip bırakıldı. "Yüzleştirme" Stalin'in tuhaf ritüellerinden biriydi; bir şeytan çıkarma seansını andırıyor, "İyi" olan "Kötü" olanla karşı karşıya getiriliyor ve onu yenilgiye uğratıyordu. Amaç muhtemelen suçlanan kişiyi dehşete düşürmekti; ancak oradaki Politbüro üyelerini kurbanın suçlu olduğuna ikna etmek gibi bir işleve de sahip olabiliyordu. Kaganoviç tarafsız gözlemciyi oynarken, Sokolnikov, Stalin'in öldürülmesini planlayan, Buharin'in de içinde yer aldığı bir Sol-Sağ Merkez'in var olduğunu söyledi.

"Sen aklını mı kaçırdın, yoksa ağzından çıkanı kulağın mı duymuyor?" dedi Buharin. "Gözyaşları içindeydi." Mahkûm dışarı çıkarıldığında, Kaganoviç patladı: "Baştan sona yalan söylüyor, şerefsiz! Haydi sen gazetene geri dön, Nikolay İvanoviç, huzur içinde çalış."

"Peki ama neden yalan söylüyor, Lazar Moyseviç?"

"Araştıracağız," dedi Kaganoviç. Gerçekten de inanmamış gibiydi. Buharin'i "severdi". Fakat Stalin'e onun "rolünün gene de açığa çıkarılacağı"nı söyledi. Stalin, duyarlı antenleriyle zamanın henüz gelmediğini hissetti. 10 Eylül günü Vişinskiy, cezayı gerektiren bir suç olmadığı için Buharin ve Rikov'a karşı başlatılan soruşturmanın kapatıldığını ilân etti. Buharin gönül rahatlığı içinde işine döndü. Sorgucular bir sonraki duruşmaya geçtiler. Fakat kedi fareye şefkat göstermekten vazgeçmedi.

* * *

Stalin tatilde bulunduğu sırada, düşmanlarını tasfiye etmek için başlattığı kampanyanın yol açtığı trajedileri yönetirken, enerjisinin büyük bölümünü İspanyol İç Savaşı'na ayırıyordu. 15 Ekim günü, Hitler ve Mussolini'nin desteklediği General Francisco Franco'ya karşı Cumhuriyetçi Hükümet'i desteklemek için gönderilen Sovyet tankları, uçakları ve "danışmanlar"ı İspanya'ya ulaşmaya başladı. Stalin bunu İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak değil, daha çok kendi ülkesinde yaşanan İç Savaş'ın bir tekrarı olarak görüyordu. Kendi tarafında Troçkiciler'e, öteki tarafta ise Faşistler'e karşı verilen ölümüne mücadele Moskova'da, Terör'ü iyice kö-

rükleyen bir savaş havası yarattı. Stalin'in amacı, Cumhuriyetçiler'in kazanmasına yardımcı olmaktan çok savaşı Batılı güçleri kızdırmadan Hitler'i zor durumda bırakacak şekilde mümkün olduğu kadar uzatmaktı. Ayrıca, tıpkı bir "işportacı" gibi davranıyor, altın rezervlerini kurtararak, sonra silahlar için yüksek fiyat ödemeye zorlayarak İspanyolları sistematik biçimde birkaç milyon dolar dolandırıyordu.[1]

Stalin, evreler halinde, Voroşilov'u askeri, Kaganoviç'i siyasi ve Yejov'u güvenlik meselelerine yönlendirerek, kendisini Troçkiciler'le sahici bir mücadelenin içinde bulduğu Cumhuriyet'in NKVD tarafından etkin biçimde yönetilmesini sağladı. Kendi adamlarıyla birlikte Troçkiciler'i tasfiye etmeye başladı. İspanya'da görevli Sovyet diplomatları, gazetecileri ve askerleri Faşistler'le mücadele ederken zamanlarının çoğunu birbirlerini ihbar etmekle geçiriyorlardı.

Lakoba'nın, Abhazya'nın güneyinde Novi Afon'da (Yeni Athos)[2] III. Aleksander'a ait bir manastırın hemen sağında kendisi için inşa ettirdiği yeni küçük daçasında kısa süre kalan Stalin, Jdanov ve Başkan Kalinin'le buluşmak üzere Soçi'ye döndü. Yejov, eski muhaliflerin tamamını, fakat aynı zamanda bütün ulusallıkları, özellikle de Polonyalılar'ı katarak şüpheliler listesini genişletmişti. Eşzamanlı olarak NKVD şefinin görev alanını genişletiyor, bu arada Yagoda'ya "rehavet, pasiflik ve yüksekten atma" gibi suçlamalarla saldırıyordu. Rezil bir iş başvurusu yaptığı ve muhtemelen Stalin'e hitaben yazılmış bir mektupta şöyle diyordu: "Müdahale etmezseniz, işler yolunda gitmez." Bu arada Yagoda, Yejov'un Stalin'le yaptığı telefon görüşmelerini gizlice dinliyordu. Böğürtlen'in Soçi'ye davet edildiğini öğrendi. Hemen Soçi'ye doğru yola çıktı, fakat oraya ulaştığında Pauker onu Stalin'in daçasının kapısından geri çevirdi.

25 Eylül günü Stalin, Jdanov'un desteğiyle, Yagoda'yı görevden almaya ve Yejov'u terfi ettirmeye karar verdi:

"Yoldaş Yejov'u İçişleri Halk Komiserliği makamına atamanın kesinlikle zorunlu ve acil olduğunu düşünüyoruz. Yagoda, Troçkici-Zinovyevci Blok'u açığa çıkarma görevine uygun değildir ... Stalin, Jdanov."

Sergo, Yejov'un atanmasını ve NKVD ile kendi savaşını tartışmak için daçayı ziyaret etti. Böğürtlen ve eşi Sergo'nun aile dostu olsalar da, Stalin bu atama konusunda Sergo'yu kazanması gerektiğini hissediyordu. Kaganoviç, Yagoda'yı görevden alıp onu İletişim Komiseri olarak Rikov'un yerine atadıktan sonra, Sergo'ya

1 Dış ticarette sürekli indirim arayışına girmesi bu "işportacı" eğiliminin bir diğer örneğiydi. "İtalyan savaş gemileri ne kadar?" diye yazdı Voroşilov'a. "İki tane savaş gemisi alırsak bize ne kadar indirim yaparlar? Stalin."

2 Stalin Novi Afon yamacındaki bu küçük, güzel sarı bungalovu 1935'te kullanmaya başlamıştı. Tepeye tırmanarak mangal yaptığı bir kameriyeye ulaşırdı. Daha sonra birincisinin yanına yeni bir ev inşa ettirdi. Burası, yaşlılık döneminde en gözde mekânlarından biri olacaktı. Bu bina Abhazya Başkanı tarafından tam kadro kullanılmaktadır. Yazar 2002'de burayı ziyaret ettiğinde, binanın müdiresi Stalin'in yemek odasında onuruna bir ziyafet verdi.

neşeyle şunları yazdı: "Babamızın bu dikkate değer, zekice kararı, partinin ve ülkenin tutumuna uygun düşüyor."

Yejov'un atanması bir rahatlama yarattı: Aralarında Buharin'in de bulunduğu pek çok kişi bu gelişmeyi Terör'ün başlangıcı değil sonu olarak değerlendirdi, fakat Kaganoviç adamını onlardan daha iyi tanıyordu: Yejov'un "mükemmel ... sorgular"ını Stalin'e överek, onun Komiser General rütbesine terfi ettirilmesini önerdi. Sergo'ya, "Yoldaş Yejov işleri gayet iyi götürüyor," dedi. "Karşıdevrimci Troçkici haydutları Bolşevik tarzda dağıtıyor." Bodur Böğürtlen artık SSCB'nin en güçlü ikinci adamıydı.

Stalin, NKVD içindeki "hastalık"tan büyük bir rahatsızlık duyuyordu. Haklı olarak, bu örgütü, karanlık Polonyalılar, Yahudiler ve Letonyalılar'la dolu, Bolşevik eski dostlardan oluşan bir şebeke olarak görüyordu. Kendinden hoşnut bu eliti denetim altında tutmak ve örgütü bütünüyle kendisine bağlamak için dışarıdan gelen birine ihtiyacı vardı. Otuzlu yıllarda, hem Kaganoviç hem de Mikoyan'ı NKVD'yi yönetmekle görevlendirme konusunu tartıştığını, hatta bu görevi Lakoba'ya bile önerdiğini gösteren bulgular vardır.[1]

Lakoba, bir cenneti andıran derebeyliğini bırakıp da Moskova'ya gelmek istemiyordu. Stalin'e her zaman sadık olan Lakoba, Lubyanka'nın bodrum katında masumlara işkence etmekten çok, Abhazya'daki dinlenme evlerinin yüce gönüllü ev sahibi rolünü oynamaya yatkındı. Fakat bu görevi reddetmesi, Lakoba klanının Abhazya'daki yönetimine dikkatlerin yönelmesine neden oldu. Abhazya, "Lakobistan" olarak biliniyor, üstelik Lakoba orayı tam bir Sovyet cumhuriyeti statüsüne kavuşturmak istiyordu ki, çok uluslu, kırılgan SSCB'de bu oldukça tehlikeli bir düşünceydi. Stalin, Lakoba'nın derebeyliğinde Abhaz isimlerinin kullanılmasını yasaklamış ve onun Abhazya'nın anayasal statüsünü yükseltme planlarını boşa çıkarmıştı.

31 Ekim günü Stalin Moskova'ya döndü ve Lakoba'yla bir yemekte bir araya geldi. Her şey gayet iyi görünüyordu. Fakat bu yanıltıcı bir görüntüydü. Lakoba, Abhazya'ya döndüğünde, bu kez Beria onu Tiflis'te akşam yemeğine davet etti. Lakoba, önce reddetti, fakat Beria'nın annesi telefon edip ısrarla davet edince kabul etmek zorunda kaldı. 27 Aralık akşamı birlikte yemek yediler, daha sonra tiyatroya gittiler. Tiyatroda Lakoba'nın midesi bulanmaya başladı. Oteline döndü, inleyerek pencerenin yanına oturdu.

---

1 Bu adaylardan hiçbirinin etnik Rus olmaması; birinin Yahudi, diğerinin Ermeni ve sonuncusunun da Abhaz olması ilginçtir. Bazı tarihçiler, NKVD içindeki hoş olmayan rollere, Polonyalılar'ın, Baltıklı'ların ve Yahudiler'in getirilmesini öngören gizli bir siyaset olduğuna inanırlar. Bu görüşü dikkate almak gerekir, fakat Stalin'in güvendiği NKVD görevlilerine şiddetle ihtiyaç duyduğu kesindir. En yakın olduğu kişiler kendi hemşerisi olan Kafkasyalılar idi. Yüksek mevkilere Gürcüler'in getirilmesinin Ruslar'ı rahatsız etmesine aldırmıyordu.

"O yılan Beria, beni öldürdü," diye söyleniyordu. Sabaha karşı 4.20'de o sırada 43 yaşında olan Lakoba "kalp krizi"nden öldü. Beria tabutu trenle Suhumi'ye yolcu etti. Lakoba'nın doktorları onun zehirlendiği görüşündeydiler, fakat Beria olayı örtbas edecek araçlara sahipti. Cesedi gömüldüğü yerden çıkararak imha ettirdi. Lakoba'nın aile fertleri de öldürüldü. Kendisi Halk Düşmanı olarak lanetlendi. Lakoba, Stalin'in yakın çevresinde olup da öldürülen ilk kişiydi. "Zehir, zehir," diye yazmıştı, Stalin. Beria'ya Kafkasya'da istediğini yapabilmesi için açık çek vermişti. Ermenistan'da Beria, daha önceleri Birinci Sekreter Aghasi Hanciyan'ı da ziyaret etmiş. Hanciyan, bu ziyaretin hemen ardından ya kendini öldürmüş ya da öldürülmüştü. İmparatorluğun her yerinde, bütün bölgeler yetersizlikleri ve yozlaşmayı gerekçelendirmek için "yıkıcılar"ın[1] komplolarını açığa çıkarmaya başladılar. Bu arada vakit geçiyor ve Hitler Almanyası'yla savaş anı yaklaşıyordu. Fakat Uzak Doğu'daki saldırgan Japonya ile gerilim tırmanır ve Sovyet "danışmanlar"ı İspanya'da savaşırlarken, SSCB zaten savaştaydı.

* * *

Lakoba'nın şüpheli ölümünden kısa süre önce Beria, Sergo'nun ağabeyi, demiryolu görevlisi Papulya Ordjonikidze'yi tutukladı. Beria, eski şefi Sergo'nun Stalin'i kendisi hakkında "alçak" diyerek uyardığını biliyordu. Sergo, onunla el sıkışmak bile istemiyordu ve daçalarının arasına özel bir çit yaptırmıştı.

Beria'nın intikam alma tarzı Stalin'in yöntemlerini andırıyordu. O sırada Stalin, rejimin amansız siyasetlerini destekleyen, fakat kendisine bağlı yöneticilerin tutuklanmasına direnen duygusal Sergo'yu sıkıştırmaya başladı. Gösteri niteliğindeki yeni yargılamanın yıldızı Sergo'ya bağlı Komiser Yardımcısı, eski Troçkici ve yetenekli yönetici Yuri Piyatakov olacaktı. İki adam birbirini seviyordu ve birlikte çalışmaktan hoşlanıyorlardı.

Temmuz ayında Piyatakov'un eşi Troçki'yle bağlantısı olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştı. Zinovyev yargılamasından kısa süre önce Yejov, Piyatakov'u çağırdı ve ona kendisini Troçkici terörizme bulaştıran bütün ifadeleri okudu, Komiser Yardımcısı olarak yaptığı işlerin azaltılması konusunda bilgi verdi. Pyatakov da ondan, masumiyetini kanıtlamak için "ölüme mahkûm edilenleri, eski karısı dahil olmak üzere, bizzat kurşuna dizmesine ve bunun ertesi gün basın organlarında yayımlanmasına izin verilmesi"ni istedi. Bir Bolşevik olarak gerekirse kendi karısını bile infaz edebilirdi.

1 Batı Sibirya'da, yerel lider Eyhe'yi –ve daha önce bölgeye yaptığı bir gezi sırasında Molotov'u- öldürmeye çalışan "yıkıcılar"ın sanık oldukları gösteri niteliğinde yargılamalar düzenlendi. Eyhe'nin şoförü kendisini feda ederek Molotov'u öldürmeyi planladığını itiraf etti. Arabayı önce bir uçuruma doğru sürmüş, fakat sinirleri dayanamadığı için sadece arabayı bir çamur yığınının içine devirebilmişti. Bu komik öykünün, Zinovyev duruşmasında açıklanan öldürülecekler listesinde yer almayan Molotov'a bir nebze olsun teselli verdiği kuşku götürmez.

"Ona bu önerinin saçma olduğunu söyledim," dedi Yejov, Stalin'e verdiği kuru raporda. Pyatakov, 12 Eylül günü tutuklandı. O sırada Kislovodsk'ta iyileşmeye çalışan Sergo, onun Merkez Komitesi'nden çıkarılması lehine oy verdi. Fakat kendisi de derin bir endişeye kapılmış olmalı. Eski halinin gölgesi gibiydi, saçları iyice ağarmıştı, bitkindi; öylesine hastaydı ki, Politbüro ona haftada üç gün zorunlu tatil vermişti. Şimdi de NKVD onun Bolşevik olmayan uzman danışmanlarını tutuklamaya başlamıştı. Böğürtlen'e başvurdu: "Yoldaş Yejov, lütfen bu meseleyi inceleyiniz." Yalnız değildi. Kaganoviç ve Sergo, bu "en iyi arkadaşlar" sadece havalı dinamizmleri bakımından benzeşmekle kalmıyorlardı, aynı zamanda dev sanayi komiserliklerinin başındaydılar. Kaganoviç'in demiryolu uzmanları da tutuklanıyordu. Bu arada Stalin, Sergo'ya Pyatakov'un sorgu tutanaklarını gönderdi. Tutanaklara bakılırsa, Sergo'nun yardımcısı bir "sabotör" olduğunu itiraf etmişti. "Uzmanlar"ın yok edilmesi hep süregiden bir Bolşevik sporuydu, fakat Sergo'nun ağabeyinin tutuklanması Stalin'in elini açığa vurdu. "Stalin'in rızası olmadan bunu yapamazlardı. Fakat Stalin bana bir telefon bile etmeden bunu onayladı." Sergo bu sözleri Mikoyan'a söyledi ve ekledi: "Biz yakın arkadaştık! Ve şimdi, ansızın, onların böyle bir şey yapmalarına izin veriyor!" Beria'yı suçluyordu.

Sergo, bu kez Stalin'e başvurdu. Ağabeyini kurtarmak için elinden geleni yapacaktı. Fakat bu kez fazla ileri gitmişti, çünkü bir adamın bağlı olduğu klandan birilerinin tutuklanması aynı zamanda bir sadakat sınavıydı. Bu burjuva duygusallığını tam bir kayıtsızlıkla karşılayan tek kişi Stalin değildi. Molotov da "sadece kendi duygularının peşinden gittiği ... sadece kendisini düşündüğü" için Sergo'yu eleştirdi.

9 Kasım günü Sergo yeniden kalp krizi geçirdi. Bu arada Ordjonikidze kardeşlerin üç numaralısı Valiko, Papulya'nın masum olduğunu iddia ettiği için, Tiflis Sovyeti'ndeki işinden atıldı. Sergo bu kez gururunu bir yana bırakarak Beria'ya telefon etti ve şu yanıtı aldı:

"Sevgili Yoldaş Sergo! Telefon görüşmemizden hemen sonra, hiç vakit kaybetmeden Valiko'yu çağırdım... Bugün Valiko eski görevine iade edildi. Sevgiler, L. Beria." Burada Stalin'in kedi-fare oyununun pençe izleri görülür. Stalin'in birini yok etmek için izlediği yol daima dolambaçlı, belki de nostaljik bir muhabbetle doluydu. Sınırları yoklayarak keşfetme konusunda üstün bir duyarlılığı vardı. Fakat Stalin, Sergo'yu artık bir düşman olarak görüyordu. Elli beşinci doğum günü münasebetiyle yayımlanan biyografisini dikkatle inceledi ve Sergo'nun kahramanlıklarının yüceltildiği bölümlerin karşısına alaycı sözler karaladı:

"Peki ya MK? Parti?" Stalin ve Sergo, Moskova'ya ayrı ayrı döndüler. Sergo'nun yanında çalışanların 65'i NKVD'nin tuzağındaydı. Sergo gene de Stalin'i frenlemeye devam ediyor, kuşatılmış Sağcılar'a yönelik küçük cesur jestler sergiliyordu. Buharin onu cesaretlendiriyordu: "Benim sevgili aziz dostum, Sergo. Sağlam dur!" Tiyatroda, Stalin ve Politbüro üyeleri ön koltukları doldurduklarında, eski Başba-

kan Rikov ile kızı Natalya'nın (bu öyküyü anlatan), yirmi sıra geride tek başlarına oturmaları Sergo'nun dikkatini çekti. Stalin ayrılırken, Sergo onların yanına koşup ikisini de öptü. Rikovlar minnet gözyaşları içinde kaldılar.[1]

7 Kasım'daki geçit töreni sırasında Anıtkabir'in tepesindeki Stalin, Buharin'in seyirci sandalyelerinde oturduğunu fark etti. Yanına çağırıp bir şeyler söylediği bir Çekist, Buharin'in yanına gidip ona şöyle dedi: "Yoldaş Stalin sizi Anıtkabir'in üzerine davet ediyor!" Buharin, Çekist yanına yaklaştığında tutuklanacağını sanmıştı, fakat davet edildiğini işitince sevinçle merdivenleri tırmandı.

Herkesin hayranlık duyduğu, etkileyici fakat histerik entelektüel Buharin, gittikçe zıvanadan çıkan mektuplarla Stalin'i bombardıman ediyordu. Bu mektupları okuduğumuzda, vidanın giderek sıkıştırıldığını hissedebiliyoruz. Yazarlar hayatlarından endişe ettiklerinde mektupları sıklaşıyordu. Stalin, onun mektuplarından birinin üzerine, "Koca Bebek!" sözlerini karaladı; bir diğerine de "Takıntılı!" diye yazdı. Buharin ona yazmadan duramıyordu. Gördüğü rüyaları bile anlatıyordu ona:

19 Ekim 1936 tarihli mektubunda, "Benimle bağlantılı olan her şey eleştiriliyor," diye yazdı. "Sergo'nun doğum günü için bile, bana bir makale yazmamı önermediler ... Belki de bu şerefe layık değilim. Beni örselemeyeceğini bildiğim, gerçekten sevdiğim, rahatça yanına gidebileceğim biri var mı? Niyetini biliyorum, fakat İlyiç (Lenin) gibi rüyalarıma giren, gerçekten sevdiğim biri olarak, tıpkı İlyiç'e yazdığım gibi yazıyorum sana. Belki tuhaf, ama böyle. Kuşku altında yaşamak benim için çok zor ve sinirlerim dayanmıyor artık." Nihayet Buharin, uykusuz bir gecenin sonunda, "Büyük Stalin!"e utanç verici bir şiir yazdı.

Buharin'in öteki eski arkadaşı Voroşilov idi. O kadar yakındılar ki, Buharin ona "sevgili martım" der, hatta onun konuşmalarını yazardı. Klim ona üzerine sevgi ve dostluk sözcüklerinin kazılı olduğu bir tabanca hediye etmişti. Voroşilov, onun mektuplarından sakınmaya çalışıyordu. Buharin bir mektubunda Klim'e "Neden beni bu kadar incitiyorsun?" diye sordu.

Gerçekten tehlikede olduğunu hisseden Buharin, Klim'e uzun bir rica mektubu yazdı. Mektubun bir yerinde, "Köpekler [Zinovyev ve Kamenev] vuruldukları için memnun" olduğunu yazıyordu. "Bu karışık mektuptan ötürü beni bağışla. Kafamın içinde binlerce düşünce, güçlü atlar gibi koşuşturup duruyor ve güçlü dizginlerim yok. Seni kucaklıyorum, çünkü temizim. N. Buharin." Nihayet Voroşilov bu dostluk hayaletine son vermeye karar verdi ve yaverine mektubun bir kopyasını Politbüro'ya iletmesini ve şu notu eklemesini emretti: "Yoldaş Voroşilov'un emriyle, Yoldaş Voroşilov'un Buharin'e yanıtını ilişikte sunuyorum." Voroşilov'un yanıtı, ahlâkdışı, kaba, kaygılı ve korkakçaydı:

1 Oscar Wilde, *De Profundis*'te, kimsenin yüzüne bakmadığı yazar Robbie Ross'un, Reading Zindanı'na giderken Reading İstasyonu'ndaki kalabalığın içinde tek başına nasıl beklediğini ve o sırada kalabalığın içinden sadece tek bir kişinin ona yaklaşıp şapkasını çıkararak selam verdiğini anlatır ve şöyle der: "Erkekler bundan daha küçük şeyler için bile cennete gitmişlerdir."

Yoldaş Buharin'e, parti liderliğine rezil biçimde saldırmaktan kendinizi alamadığınız mektubunuzu size iade ediyorum. Beni masumiyetinize... ikna etmeyi umduysanız, beni sadece bundan böyle sizden uzak durmam gerektiği konusunda ikna etmiş oldunuz... Parti liderliğine karşı ağır hakaretler yazmaktan vazgeçmediğiniz *takdirde, sizin bir alçak olduğunuzu düşüneceğim.* V. Voroşilov, 3 Eylül 1936.

Buharin'in kalbi kırıldı. "Şaşırtıcı mektubunuz..." diyordu, cevabında. "Benim mektubum 'Seni kucaklıyorum' sözleriyle bitiyordu. Sizin mektubunuz ise 'alçak' sözcüğüyle bitiyor."

Yejov, Solcular denilen Radek ve Piyatakov'a karşı yeni bir davanın hazırlıklarını yapıyordu, fakat Aralık ayında Buharin ve Rikov'a karşı da kanıtlar üretmeyi başardı. Aralık Plenumu bu kurbanların suçlanmasıyla geçti ve Stalin'in her zaman yaptığı gibi, onları yok etmek için gerekli koşullar test edildi. Stalin iradesiyle duruma hâkimdi, fakat Terör tek bir adamın eseri değildi. Zaman zaman trajikomedinin sınırlarına ulaşan, neredeyse dinsel bir kana susamışlık coşkusu hissedilebilir. Kaganoviç toplantıda Stalinist bir gülünç hikâye bile anlattı.

Yejov, Azov-Karadeniz örgütündeki Troçkici Merkez'de tutuklanan 200, Gürcistan'da tutuklanan 300 ve Leningrad'da tutuklanan 400 kişiyi dinlediği için gururluydu. Molotov, bir suikasttan kurtulan tek kişi değildi. Kaganoviç de Urallar'da kıl payı ölümden dönmüştü. Yejov önce, başlamak üzere olan Pyatakov-Radek duruşmasını ele aldı. Pyatakov'un "işçileri koyun sürüsü"ne benzettiği betimlemesini yüksek sesle okuduğunda, dehşet içindeki o fanatikler, dini bir ayindeymiş gibi tepki gösterdiler.

"Domuz!" diye haykırdı, Beria. "Salonda öfkeli sesler" yükseldi. Tutanaklarda şu konuşmalar yer alıyor:

Bir ses: "Hayvanlar!"

"Bu alçak Faşist ajanın, bu yozlaşmış Komünist'in düştüğü seviye işte budur. Tanrı bilir, daha neler var! Bu domuzu boğazlamak lazım!"

"Peki ya Buharin?" dedi bir ses.

"Onun hakkında konuşmamız gerekiyor," dedi Stalin.

"Size alçaklık etti," diye homurdandı Beria.

"Gidinin domuzu!" diye bağırdı bir başka yoldaş. Yejov, Buharin ile Rikov'un aslında "yedek Merkez"in üyeleri olduklarını ilân etti. Onlar gerçek teröristlerdi, ancak bu katiller hâlâ onlarla aynı yerde oturuyorlardı. Buharin'in şimdi günahlarını itiraf etmesi ve arkadaşlarını ele vermesi gerekiyordu. Fakat bunu yapmadı.

"Benim de iktidar peşinde olduğumu mu düşünüyorsun?" diye sordu Yejov'a. "Ciddi misin? Ancak beni gayet iyi tanıyan ... benim ruhumu, iç dünyamı bilen pek çok eski yoldaş var."

"İnsanın ruhunu bilmek zordur," dedi Beria, alaycı bir tavırla.

"Bana karşı söylenenlerin tek bir kelimesi bile doğru değil... Kamenev duruşmada 1936'ya kadar her yıl benimle toplantı yaptığını söyledi. Bu yalanı çürütebil-

mem için Yejov'dan bu toplantıların nerede ve ne zaman yapıldığını bulmasını istedim. Kamenev'e bunların sorulmadığı söylendi bana ... ve şimdi ona sorma imkânı da kalmadı."

"Onu vurdular," diye araya girdi, Rikov. Eski liderlerden birkaçı Buharin'in peşini bıraktılar, fakat Kaganoviç, Molotov ve Beria kararlı takiplerini sürdürdüler. Ölümcül suçlamaların orta yerinde Kaganoviç, Zinovyev'in köpeğini hatırlattı:

"1934'te Zinovyev, Tomskiy'i daçasına davet etti ... Çaylar içildikten sonra, Tomskiy ve Zinovyev, Tomskiy'nin arabasıyla, Zinovyev'e bir köpek bulmak için yola çıktılar. Samimiyeti görüyor musunuz? Köpek bulmak için bile birbirlerine yardım ediyorlar."

"Nasıl bir köpek bu?" diye sordu, Stalin. "Av köpeği mi, yoksa bekçi köpeği mi?

"Bunu saptamak mümkün olmadı," dedi Kaganoviç, kara mizahı andıran bir neşeyle.

"Köpeği bulup aldılar mı bari?" diye diretti, Stalin.

"Buldular," dedi Kaganoviç. "Kendilerine bir ortak arıyorlardı. Onlardan tek farkı dört bacaklı olmasıydı."

"İyi bir köpek miydi, yoksa kötü bir köpek mi?" diye sordu Stalin. "Bilen var mı?"

"Salonda bir kahkaha" koptu.

"Yüzleştirme sırasında bunu saptamak zor oldu," diye yanıtladı, Kaganoviç.

Nihayet Stalin, eski üyelerden çoğunun Buharin'e karşı henüz birleşmediğini sezerek, öfkeli olmayan, daha çok üzüntülü bir tavırla durumu özetledi:

"Sana inandık ve hata yaptık ... Sana inandık ... seni yükselttik ve hata yaptık. Bu doğru değil mi, Yoldaş Buharin?" Ancak Stalin, Yejov'u destekleyecek bir oylama yaptırmadan Plenum'u sona erdirdi. Sadece "Buharin ve Rikov meselesinin bitmediği"ni gösteren meşum bir karar kaldı ortada. Bölgesel "prensler" bir devin bile yok edilebileceğini anladılar.

Yejov'un yardımıyla Stalin, Polonya ve Almanya'yla savaş korkularını, İspanyol İç Savaşı'nın taşıdığı tehlikeleri, Sovyet yetersizliğinin yol açtığı telafisi mümkün olmayan sanayi başarısızlıklarını ve bölgesel "prensler"in direnişini, Rus İç Savaşı'nın paranoya ruhu, nostaljik vahşeti ve Bolşevikler'in kişisel düşmanlıklarıyla harmanlanan bir komplolar ağının içinde biçimlendiriyordu. Stalin, 1920'de Rusya'yı (ve kişisel olarak kendisini) yenilgiye uğratan, ülkenin batısındaki geleneksel düşman Polonya'yla denetimsiz sınırlardan casusların sızdığından özellikle kuşkulanıyordu.[1] Plenum'da Huruşov gizli bir "Polonyalı" olmakla suçlandı. Koridorda arkadaşı Yejov'la çene çalan Stalin, yürüdü ve Huruşov'un omzuna parmağıyla dokundu:

1 Stalin'in siyasi ve kişisel saplantıları çok sevdiği operalarla genellikle paralellik arz ediyordu. Sürekli olarak Glinka'nın İvan Susanin operasının temsillerine gidiyor, Polonyalılar'ın bir Rus tarafından kandırılarak bir ormana sevk edildikleri ve orada soğuktan donarak öldükleri sahneye kadar bekliyor, sonra tiyatrodan ayrılıp evine dönüyordu.

"Senin adın ne?"

"Huruşov, Yoldaş Stalin."

"Hayır, sen Huruşov değilsin... Falanca kişi, senin Huruşov olmadığını söylüyor."

"Buna nasıl inanabilirsiniz? Annem hâlâ hayatta... Soruşturun isterseniz."

Bu iddianın sahibi Yejov idi. Stalin bu konu üzerinde fazla durmadı, fakat çevresindeki insanların geçmişini sorguluyordu.

Sonunda Stalin bölgesel "prensler"i de hizaya sokmaya karar verdi. Ukrayna özel bir vaka, tahıl ambarı ve kendine özgü güçlü bir kültürü olan ikinci cumhuriyet idi. Kosyor ve Çubar kıtlık döneminde zaaf göstermişlerdi ve İkinci Sekreter Postişev kendi maiyeti olan bir "prens" gibi davranıyordu. 13 Ocak günü Stalin bir telgrafla Postişev'e saldırdı. Onu "en temel parti uyanıklığı"ndan yoksun olmakla suçluyordu. Yirmilerin sonunda yönettiği Ukrayna'nın başına bu kez belâ olan Kaganoviç, Kiev'e gönderildi ve kısa süre içinde yerel "prens"in ezdiği bir "küçük insan" bulmayı başardı. Polya Nikolayenko adında yarı deli bir kocakarı ve parti işgüzarı, Postişev ile kendisi de bir parti yöneticisi olan karısını eleştirdi. Bayan Postişev sorun çıkaran Nikolayenko'yu partiden ihraç etmişti. Kaganoviç, bu "kahramanca suç duyurusu" hakkında bilgi verdiğinde, Stalin bu bilginin bir işe yaramayacağını hemen anladı.

21 Aralık günü aile ve liderler Stalin'in doğum gününde sabaha kadar dans ettiler. Fakat mücadeleler ve komplolar aktör-yönetmenin kafasını kurcalıyordu. Stalin, kendisini baskı altında hissettiğinde kronik bademcik iltihabı azıyordu. Matsesta Kaplıcaları'ndan Moskova'ya getirttiği uzman hekim, Profesör Valedinskiy, Devrim'den önce de tanınmış bir hekim olan ve hâlâ antika eşyalar ve tablolarla dolu bir apartman katında yaşayan saygıdeğer Vladimir Vinogradov'la bir araya geldi. Hasta beş gündür, Politbüro üyeleri ve profesörlerle kuşatılmış olarak, yüksek ateşle bir divanın üzerinde yatıyordu. Profesörler onu günde iki kez ziyaret ediyorlar ve gece de nöbetleşe başında bekliyorlardı. Yılbaşı gecesi kendisini yeni yıl partisine katılacak kadar iyi hissetti. O gece bütün aile son kez hep birlikte dans etti. Doktorlar 1937 yılının ilk günü onu ziyaret ettiklerinde, hava tahmincisi olarak çalıştığı günleri ve Sibirya sürgünleri sırasında çıktığı balık avlarını hatırladı. Fakat Stalin'in Sergo'yla düellosu, kolektifleştirmeden o yana en cüretli kumarını oynamaya hazırlandığı sırada ona yine sıkıntı vermeye başlamıştı. Bu seferki kumar, Lenin'in partisini katletme girişimiydi.

* * *

Stalin, Buharin ile Pyatakov'un, Politbüro'nun önünde yüzleşmelerini sağladı. Kısa süre içinde gösteri niteliğindeki kendi duruşmasının yıldızı olan Pyatakov, Buharin'in terörizmine tanıklık etti, fakat NKVD'nin yöntemleri sayesinde bir canlı

cenazeyi andırıyordu. "Pyatakov değil, onun gölgesi," dedi Buharin, karısına. "Dişleri kırılmış bir iskelet." Başını öne eğerek konuşuyor, elleriyle gözlerini saklamaya çalışıyordu. Sergo, bir zamanlar yardımcısı ve dostu olan adama dikkatle bakarak sordu: "Bu tanıklığı gönüllü olarak mı yapıyorsun?"

"Tanıklığım gönüllüdür," diye karşılık verdi Piyatakov.

Sergo'nun bu sorusu saçma gelebilir, fakat daha fazlası Polibüro'ya karşı çıkmak olurdu. Voroşilov gibi adamlar, tam bir nefret ve galeyan halinde davranıyorlardı

"Yardımcın birinci sınıf bir domuza dönmüş," dedi Sergo'ya. "Bu domuzun, bu orospu çocuğunun bize anlattıklarını bilmen gerekirdi!" Sergo, Pyatakov'un sorgusunun imzalı sayfalarını okuduğunda, "inandı ve ondan nefret etti." Fakat onun için mutlu bir dönem değildi bu.

Stalin, Pyatakov'un yaklaşan "Paralel Anti-Sovyet Troçkici Merkez" duruşmasını denetliyordu. Saldırının esas hedefi Sergo'nun Ağır Sanayi Komiserliği idi. On yedi sanığın 10'u orada çalışıyordu. Stalin'in bu ünlü duruşmalarda oynadığı rol genellikle bilinmektedir, fakat arşivler Vişinskiy'nin mütalaasını okurken kullandığı sözcüklerin bile Stalin tarafından dikte ettirildiğini göstermektedir. Bademcik iltihabı iyileşen Stalin, Vişinskiy ile Kuntsevo'da görüşmüş olmalı. Dalkavuk Savcı telaşla not tutarken, Stalin'in pipo dumanları savurarak volta atışı ancak hayal edilebilir: "Bu hainlerde zerre kadar yurttaşlık duygusu bile yoktur... ülkeden korkmaktadırlar, halktan korkmaktadırlar... Japonlar'la ve Almanlar'la yaptıkları anlaşmalar yaban tavşanının kurtla yaptığı anlaşmalardır..." Vişinskiy, Stalin'in şu sözlerini de not etti: "Lenin hayattayken, onlar Lenin'e de karşıydılar." 28 Şubat günü duruşmada Vişinskiy tam tamına aynı sözcükleri kullandı. Fakat Stalin'in 1937'deki düşünceleri, görünüşte küçük nedenlerden ötürü yakın gelecekte yüz binlerce insanın katledilmesinin en büyük nedeni oldu. Eski Bolşeviklere, "Bu belki de inancınızı kaybetmiş olduğunuz gerçeğiyle açıklanabilir," diyordu. Yaklaşan katliamın dinsel bir kendinden geçme halini andıran çılgınlığının özü buradaydı.

Stalin'in bademcik iltihabı yeniden azdı. Yemek salonundaki masanın üzerine uzandı. Profesörler onun boğazını muayene ettiler. Daha sonra, Politbüro üyeleri Stalin ve hekimlerle akşam yemeğine oturdular. Kadehler kalktı ve yemekten sonra hekimler hayretle liderlerin dans ettiğine tanık oldular. Fakat Stalin'in zihni o dehşet verici yılın acımasız görevleriyle meşguldü. Kadehini Sovyet tıbbına kaldırdı ve "Hekimlerin arasında düşmanlar" olduğunu söyledi. "Onları derhal bulacaksınız!" diye ekledi. Başlamaya hazırdı.

18

Sergo: "Mükemmel Bir Bolşevik"in Ölümü

Hukuk melodramı 23 Ocak günü başladı ve kısa süre içinde Terör'ü binlerce yeni kurbanı kapsayacak şekilde genişletti. Radek, Stalin tarafından bu gösteri için özel olarak hazırlanmış olabilir. Kara mizahı andıran gayet keyifli bir tutumla sorgucular tarafından kendisine işkence edilmediğini, tam aksine, aylarca işbirliğini reddederek sorgucularına işkence ettiğini anlattı. Daha sonra, belki de Stalin'in yazdığı satırları tekrarlayarak şöyle dedi: "Fakat ülkemizde, yarı-Troçkiciler, çeyrek Troçkiciler, sekizde bir Troçkiciler ve terörist örgütü bilmeden, fakat bize [Troçkicilere] sempati duyarak yardımcı olan insanlar var." Mesaj gayet açıktı ve Vişinskiy'nin kendi notlarıyla birleştirildiğinde, bu çılgın ve rastgele Terör'ün gizemi çözülür. Kör talihin kuyusuna düşenler öleceklerdi.

29 Ocak günü saat 19.13'te yargıçlar karar vermek için çekildiler ve sabahın üçünde dönüp yerlerini aldılar. Aralarında Piyatakov'un da bulunduğu 13 sanık ölüme mahkûm edildi, fakat Radek 10 yıl hapis cezası aldı. Blohin her zamanki gibi idamlara nezaret etti. Yejov, Devlet Güvenlik Komiser Generalliği ve Kremlin'de bir apartman katıyla ödüllendirildi.

Moskova'da propagandayla gözü kararmış 200.000 kişi -27 derece soğuğa rağmen Kızıl Meydan'da toplandı. Bayrakların üzerinde şu sözler yazılıydı: "Mahkemenin hükmü, halkın hükmüdür." Huruşov, metaforik olarak Stalin'in İsa olduğunu güçlü biçimde ima eden bir "Yahuda-Troçki" benzetmesi yaparak kalabalığa hitap etti (Stalin'in şakadan da olsa kendisini İsa'ya benzettiğini Yuri Jdanov'un anlattıklarından biliyoruz). Huruşov kalabalığa şöyle haykırıyordu: "Onlar, Yoldaş Stalin'e el kaldırarak, insanlığın sahip olduğu bütün iyiliklere el kaldırmış oldular, çünkü Stalin umuttur... Stalin bizim bayrağımızdır. Stalin bizim irademiz, Stalin bizim zaferimizdir." Kin, korku ve kan dökme arzusundan oluşan "duygusal bir köpürme" bütün ülkeyi kapladı. Marya Svanidze, günlüğüne, Radek'in "alçaklığı hayal edilemeyecek ölçüde," diye yazdı. "Bu ahlâk canavarları uğradıkları akıbeti hak ettiler. Bu alçaklar çetesine nasıl gözü kapalı güvenebildik?"

Neredeyse her fabrikanın ve demiryolu hattının yönetimdeki Troçkici teröristler tarafından sabote edilmesi günümüzde imkânsız görünür. Fakat Sovyet endüstrisi, kötü yönetim ve Beş Yıllık Planlar'ın aşırı hızı nedeniyle yapılan hatalarla kalbura dönmüş ve kazalarla lanetlenmişti. Binlerce kaza olmuştu: Söz gelimi, sadece

1934 yılında demiryollarında 62.000 kaza olmuştu! Mükemmel bir ülkede bu nasıl olabilirdi? Yozlaşmış seçkinlerin arasındaki düşmanlar bu başarısızlıkları açıklıyordu. Sanayi fabrikalarında ve demiryollarında sabotajcılara ve yıkıcılara yönelik tutuklamalar hızlandı. Sergo ile Kaganoviç'in kurmayları en ağır darbeyi yedi.

Stalin partiye karşı terörü resmen başlatacak olan Plenum'u dikkatle hazırladı. 31 Ocak günü Politbüro sanayi alanının bu iki önemli yöneticisini kendi bölümlerindeki yıkıcılık hakkında ifade vermekle görevlendirdi. Stalin konuşmaları dikkatle inceledi. Sergo, yıkıcıların durdurulması gerektiğini kabul ediyor, ancak bu yıkıcıların zaten tutuklanmış olduklarını belirterek artık normale dönülmesini istiyordu. Stalin, Sergo'nun konuşma metninin üzerine öfkeyle şu sözleri karaladı "Hangi dalların sabotajdan etkilendiğini ve tam olarak nasıl etkilendiğini söyle." Bir araya geldiklerinde Sergo bu öneriyi kabul etmiş göründü, fakat güvendiği yöneticileri, bu olayları NKVD'nin düzenleyip düzenlemediğini soruşturmaları için sessizce bölgelere gönderdi. Bu, Stalin'e yönelik doğrudan bir meydan okumaydı.

Sağlığı bozulan Sergo, aralarındaki uçurumun genişlemekte olduğunu anladı. Bütün hayatını adadığı partiden neredeyse kopmak üzereydi.

Muhtemelen Kremlin'de karlı bir gece yürüyüş yaparlarken Mikoyan'a "Stalin'in bana neden güvenmediğini bilmiyorum," dedi. "Ona tam bir sadakatle bağlıyım, onunla çatışmak istemiyorum. İşin içinde Beria'nın planları var. Stalin'e yanlış bilgi veriyor, fakat Stalin ona güveniyor." Mikoyan'a göre, ikisi de "Stalin'e ne olduğunu, dürüst adamları nasıl olup da hapsedebildiklerini ve onları sabotaj yaptıkları gerekçesiyle kurşuna dizdiklerini" anlayamıyordu.

"Stalin kötü bir işe başladı," dedi Sergo. "Her zaman Stalin'in yakın arkadaşı oldum. Ona güvendim, o da bana güvendi. Ve şimdi onunla çalışamıyorum. İntihar edeceğim." Mikoyan ona intiharın hiçbir sorunu çözmediğini, fakat intihar vakalarının sıklaştığını söyledi. 17 Şubat günü Sergo ve Stalin birkaç saat konuştular. Daha sonra Sergo kendi bürosuna geçti ve saat 15.00'te bir Politbüro toplantısına katılmak üzere geri döndü.

Stalin Yejov'un raporunu onayladı, fakat Sergo ile Kaganoviç'i eleştirdi. Onlar da öğrenciler gibi ödevlerini yeniden yazmak için Poskrebişev'in çalışma odasına çekildiler. Saat 19.00'da, Kremlin'in çevresinde sohbet ederek yürüyüş yaptılar. "Hastaydı," der Kaganoviç. "Sinirleri bozulmuştu."

Stalin bilerek vidayı sıkıştırmaya devam ediyordu. NKVD, Sergo'nun evinde arama yaptı. Arama emrini Stalin'den başkası vermiş olamazdı. Üstelik Ordjonikidzeler hafta sonu tatillerini Yejovlar'la birlikte geçiriyorlardı, fakat parti görevleri karşısında bu dostluğun bir toz zerresi kadar önemi yoktu. Aşağılandığını hisseden ve öfkeye kapılan Sergo, telefona sarılıp Stalin'i aradı.

"Neden bu kadar rahatsız oluyorsun, Sergo," dedi Stalin. "Bu Organ her an benim evimi de arayabilir." Stalin onu yanına çağırdı. Sergo öyle bir telaşla dışarı fırladı ki paltosunu unuttu. Karısı Zina elinde palto ve kürk başlık, arkasından

koştuysa da yetişemedi. Sergo çoktan Stalin'in dairesine ulaşmıştı. Zina bir buçuk saat kadar dışarıda bekledi. Stalin'in provokasyonları sadece Sergo'nun güçsüzlüğünü doğrular. "Stalin'in evinden çok heyecanlı bir halde çıktı, paltoyu ve şapkayı giymeden koşarak evine gitti." Konuşmasını yeniden yazmaya başladı ve eşinin anlattıklarına göre, işini bitirir bitirmez tekrar telaşla Stalin'in yanına döndü. Stalin okuduğu metnin kenarına, her zamanki alaycılığıyla, "Ha-ha!" diye not düştü.

Sergo, sevdiği Koba'yla artık başa çıkamadığını anlattı Zina'ya. Ertesi sabah yatağından çıkmadı, kahvaltı da etmedi. "Kendimi kötü hissediyorum," dedi. Kimsenin kendisini rahatsız etmemesini söyleyerek odasında çalışmaya başladı. Zinayda saat 15.30'da boğuk bir ses işitti ve yatak odasına koştu.

Sergo yatakta göğsü açık yatıyordu. Ölmüştü. Kalbine ateş etmiş, barut göğsünü yakmıştı. Zina onun ellerini, göğsünü, dudaklarını tutkuyla öptü ve doktoru çağırdı. Doktor ölüm raporunu yazdı. Daha sonra Kuntsevo'daki Stalin'e telefon etti. Muhafızlar onun yürüyüş yaptığını söylediler. Zina bağırmaya başladı:

"Stalin'e söyleyin, Zina arıyor. Ona söyleyin hemen telefona gelsin. Hatta bekliyorum."

"Bu ne acele?" dedi Stalin. Zina ona derhal gelmesini söyledi.

"Sergo, Nadya'nın yaptığını yaptı!" Bu ağır hakaret karşısında Stalin telefonu sert bir hareketle kapadı.

Sergo'nun erkek kardeşlerinden Konstantin Ordjonikidze tam o sırada eve geldi. Girişte, Sergo'nun şoförü ona acele etmesini söyledi. Konstantin giriş kapısına ulaştığında, Sergo'nun yardımcılarından biri ona şöyle dedi:

"Sergo'muz artık yok." Yarım saat içinde Stalin, Molotov ve Jdanov (her nedense başında siyah bir bandaj vardı) Kutsevo'dan gelerek, Voroşilov, Kaganoviç ve Yejov'la buluştular. Mikoyan haberi aldığında, "Buna inanmıyorum!" diye bağırdı ve hemen koştu. Kremlin ailesi yine yastaydı, fakat bu kez üzüntüden çok öfke vardı.

Zinayda, Sergo'nun cesedinin yanı başında, yatağın kenarında oturuyordu. Liderler odaya girdiler, cesede baktılar ve orada oturdular. Kişisel meselelerde çok yumuşak kalpli olan Voroşilov, Zina'yı teselli etmek istedi.

Zina ona çıkıştı: "Parti yüzünden onu kurtaramadınız. Şimdi beni niye teselli ediyorsun?" Stalin, Zina'yla göz göze geldi ve ona çalışma odasını işaret etti. Odaya girip yüz yüze durdular. Stalin ezik ve üzgün görünüyordu. Yine ihanete uğramıştı.

"Şimdi insanlara ne diyeceğiz?" diye sordu Zina.

"Basında haber olarak yer alması gerekir," dedi Stalin. "Onun kalp krizinden öldüğünü söyleyeceğiz."

"Kimse buna inanmaz. Sergo gerçekleri severdi. Gerçek neyse o yazılmalı."

"Neden inanmasınlar?" diye mırıldandı, Stalin. "Kalp hastası olduğu biliniyor. Herkes inanır." Ölü odasının kapısı kapalıydı, fakat Konstantin Ordjonikidze kapıyı aralayıp içeriye bir göz attı ve Kaganoviç ile Yejov'u bir zamanlar ikisinin

de yakın arkadaşı olan cesedin ayak ucunda oturmuş konuşurken gördü. Yemek odasında ansızın Plenum için Moskova'da bulunan Beria göründü. Zinayda, ona doğru yürüdü, tokatlamaya çalıştı ve haykırdı: "Sıçan!" Beria "bir daha ortalarda görünmedi."

Sergo'nun iri gövdesini yatak odasından çıkarıp yemek masasının üzerine yatırdılar. Molotov'un fotoğrafçı olan erkek kardeşi kamerasıyla geldi. Stalin ve liderler cesetle birlikte poz verdiler.

Ayın 19'unda gazeteler Sergo'nun kalp krizinden öldüğünü duyurdular. Hekimler sahte raporun altına imzalarını attılar: "Saat 17.30'da, öğle sonrası dinlenmesinin ardından, ansızın kendisini kötü hissetmiş ve birkaç dakika içinde kalp felcinden ölmüştür." Plenum toplantısı Sergo'nun cenaze töreni nedeniyle ertelendi, fakat Stalin'in önündeki engel kalkmıştı. "Mükemmel Bolşevik"in ölümü karşısında Marya Svanidze tam bir şok yaşadı. Sütunlu Salon'da düzenlenen töreni betimledi: "Çelenkler, müzik, çiçek kokuları, gözyaşları, şeref kıtaları." Tabutun önünden "binlerce kişi geçti." Sergo kutsallaştırıldı. Bazıları diğerlerinden daha fazla yas tuttu. Buharin onun için bir şiir yazdı: "Köpüklü dalgalar arasında bir ışık gibi parıldadı." Bu arada Stalin'e de acıklı mektuplarından birini yazdı:

"Klim ve Mikoyan'a yazmak istedim. Onlar beni de incitmediler mi? Çünkü atılan iftiralar sonuç verdi. Ben artık ben değilim. Eski bir yoldaşın cesedine kapanıp ağlamayı bile beceremiyorum... Koba, böyle bir durumda yaşayamam... Seni gerçekten tutkuyla seviyorum... Senin kısa süre içinde ve kesin zaferler kazanmanı istiyorum." İntihar büyük bir sır olarak kaldı. Stalin ve Voroşilovlar[1] gibi diğerleri, Sergo'nun kendi rahatına düşkün olduğu için hayal kırıklığı yaşadığına inanıyorlardı. Plenum'da Stalin, o soylu Bolşevik'i, bir "prens" gibi davrandığı için eleştirdi.

Stalin, içinde küllerin bulunduğu vazoyu taşıdı. Vazo Kremlin Duvarı'na, Kirov'un yanına gömüldü. Fakat antenleri Sergo'nun çizgisini izleyebilecek başka şüphelilerin de bulunduğunu haber veriyordu. Cenaze töreni sırasında, Mikoyan'a İç Savaş sırasında kurşuna dizilen 26 Komiser'in arasından nasıl sıyrıldığını hatırlattı. "Kurtulan tek kişi sendin," dedi. "Karanlık ve belirsiz bir hikâye. Anastas, bizi bu işi aydınlatmak zorunda bırakma." Mikoyan tekneyi kayalara bindirmemeye zaten kararlıydı, fakat bu uyarıyı ve yoğunlaşan karanlığı da gözden kaçırmış olamazdı.

Günler sonra Buharin, "Artık bu şekilde yaşayamam," diye yazdı. "Plenum'a ge-

1 Ekaterina Voroşilova yirmi yıl sonra günlüklerine şöyle yazdı: Belki Zinayda, Ordjonikidze'nin yüce ruhlu bir insan olduğunu söylerken haklıydı, ancak bu konuda benim kanaatim farklı". Sergo'nun kızı Eteri, dul eşi rahatlatmak üzere Stalin'in birkaç kez telefon ettiğini hatırlatıyor, daha sonra hiç kimse telefon etmiyor. Onları sadece Kaganoviç hâlâ ziyaret ediyordu. Yılları sonra, Huruşov Kuntsevo'da Sergo'yu övmüştü. Beria ise ona hakaretler yağdırmaktaydı. Stalin hiçbir şey söylememişti. Fakat oradan ayrıldıklarında Malenkov Huruşov'u bir kenara çekti ve şöyle dedi: "Dinle, Sergo hakkında neden böyle dikkatsizce konuştun? O intihar etti... Bilmiyor muydun? Onun ismini andığında nasıl aksi bir hava doğdu fark etmedin mi?" Bununla birlikte Kafkasya'daki Vladikavkaz şehrinin adı Ordjonikidze olarak değiştirilmiştir.

lecek fiziksel ve moral durumda değilim... İhanet, yıkıcılık ve terörizm suçlamaları düşene kadar açlık grevi yapacağım." Fakat Buharin'in azabı daha yeni başlıyordu. Eşi Anna bir kar fırtınası sırasında gerçekleştirilen ilk oturuma onunla birlikte gitti. Plenum'un esas kurbanlarının, her ikisi de Kremlin'de Stalin ve Politbüro üyelerinin kapı komşusu olan Buharin ile Yagoda olması ve bu komşuluk sırasında onları öldürmek için plan hazırlamakla suçlanmaları çarpıcıdır. Kremlin hâlâ bir köydü. Fakat bu köyde herkes birbirine kin güdüyordu.

23 Şubat günü saat 18.00'de bu heyecanlı ve acımasız Plenum, Sergo'nun ölümünün, Piyatakov'un idamının, yaygınlaşan tutuklamaların ve basının körüklediği kamusal bir kana susamışlık halinin yarattığı kasvetli bir havada başladı. Stalin'in hayata ve ölüme hükmeden bir diktatör olarak ortaya çıktığı bir an var idiyse, o an işte bu andı. Yejov, Buharin'i ve onun açlık grevini hedef alan acımasız bir iddianameyle başladı.

"Kendimi vurmayacağım," diye karşılık verdi Buharin. "Çünkü bu durumda insanlar partiye zarar vermek için kendimi öldürdüğümü söyleyecekler. Fakat eğer, söz gelimi bir hastalıktan ölürsem, ne kaybedersiniz?"

Birkaç ses yükseldi: "Şantajcı!"

Voroşilov, eski arkadaşına, "Seni alçak!" diye haykırdı. "Çeneni tut! Rezil! Bu şekilde konuşmaya nasıl cesaret edersin!"

"Yaşamak benim için çok zor."

"Bizim için çok mu kolay?" dedi Stalin. "Gerçekten de saçmalıyorsun."

"Partinin güvenini kötüye kullandın!" diye araya girdi Andreyev. Bu zehirli sözler genellikle kıdemsiz parti görevlilerini sadakatlerini kanıtlamaya teşvik ederdi.

"Bu meseleyi tartışmayı sürdürmemiz için herhangi bir neden olduğundan emin değilim," dedi I. P. Jukov (Mareşal'le ilgisi yok). "[Diğer] alçaklar nasıl vurulduysa, bu insanlar da ... aynı şekilde vurulmalıdırlar!" Bunu öyle fanatik bir havada söylemişti ki, liderler yüksek sesle gülmekten kendilerini alamadılar. Cadı avının orta yerinde, bu şekilde gülmek belki de bir rahatlama sağlıyordu. Başka şakalar da yapıldı. Buharin, iğneleyici ifadelerle kendisine karşı yapılan tanıklıkların sahte olduğunu söyledi:

"Arz, talep üretir. Bu da şu anlama gelir ki, ifade verenler genel atmosferin doğasını bilirler!" Kahkahalar bir kez daha yükseldi. Ancak bu tip sözler faydasızdı: Mikoyan başkanlığında, önde giden kişilerden oluşan bir komisyon Buharin ile Rikov'un kaderini belirlemek için toplandı, fakat uykusuz gecelerin ardından geri döndüklerinde, kimse onlarla el sıkışmadı. Yejov'un ölüm kararıyla içeri girmesinden önce Stalin, Buharin'e takıldı:

"Buharin açlık grevinde. Ultimatomun neyi hedefliyor, Nikolay, Merkez Komitesi'ni mi?"

"Beni partiden atmak üzeresiniz."

"Merkez Komitesi'nden af iste!"

"Ben Zinovyev ve Kamenev değilim ve kendi hakkımda yalan söylemem."

"İtiraf etmediğin takdirde," dedi Mikoyan, "satılık bir Faşist olduğunu kanıtlamış olursun."

"Satılıklar" evde beklediler. Stalin ile Nadya'nın Poteşniy Sarayı'ndaki eski dairelerinde Buharin, var gücüyle gelecekteki Merkez Komitesi'ne ve gelecek kuşaklara bir mektup yazmakla meşguldü. O sırada 23 yaşında olan güzel eşi Anna'dan metni ezberlemesini istedi. "Nikolay İvanoviç mektubunu bana fısıltıyla tekrar tekrar okudu, her defasında mektubu tekrar ediyordum," diye yazdı Anna. "Sonra kendim okudum, tekrar okudum, her cümleyi yüksek sesle tane tane tekrarlıyordum. Küçük bir atlama yaptığım anda nasıl da anlıyordu!"

Nehrin karşısında, Set Üstü Ev'de ise Rikov sadece şunu diyebilecekti: "Beni cezaevine gönderecekler!" Rikov'a yönelik saldırılar ölümcül hale geldiğinde karısına inme indi. Yirmi bir yaşındaki fedakâr kızları Natalya her gün Plenum'a giden babasının giyinmesine, tıpkı daha önceleri annesinin yaptığı gibi, yardımcı oluyordu.

Komisyon onların kaderini oyladı. Huruşov gibi Stalin'e bağlı adamların çoğu yargılamanın yapılmasından yanaydılar, ancak bunun "ölüm cezası uygulanmaksızın" gerçekleştirilmesini istiyorlardı. Yejov, Budyonni ve kendisi de topun ağzında olan Postişev ölüm yönünde oy kullandılar. Molotov ile Voroşilov kölece bir tutumla "Yoldaş Stalin'in önerisi"ni desteklediler. Bu öneri, bilmeceyi andırıyordu, çünkü Stalin önce "sürgün" yönünde oy kullandı, fakat daha sonra önerisini "davanın NKVD'ye aktarılması" şeklinde değiştirdi.

Buharin ve Rikov çağrıldılar. İkisinin de yüzünde acı ve panik vardı. Derin bir üzüntü içinde yakınlarıyla vedalaştılar. Rikov, kızından Poskrebişev'e telefon ederek kaderini öğrenmesini istedi.

"Ona ihtiyacım olduğu zaman bir araba göndereceğim," dedi Poskrebişev. Akşama doğru, ölümün teşrifatçısı telefon etti: "Arabayı gönderiyorum." Natalya sevgili babasının, yelekli takım elbisesini giymesine, kravatını bağlamasına yardım etti. Paltosunu tuttu. Baba kız asansörle aşağı inerlerken hiç konuşmadılar. Binadan çıkıp biraz yürüdüler. Kremlin yönüne baktıklarında siyah limuzini gördüler. Baba ve kızı kaldırımda birbirlerine döndüler. Elleri telaşla birbirine kenetlendi, Rus tarzı üç kez yanaktan öpüştüler. Rikov tek bir söz söylemedi. "Babam arabaya bindi ve hızla Kremlin'e doğru götürüldü." Natalya o anı asla unutmadı: "Onu bir daha görmedim... sadece rüyalarımda."

Poskrebişev, Buharin'i aradığında, Anna ona "veda sözcükleri söylemeye başladı." Gelecek yıllarda milyonlarca insanın paylaşacağı yürek parçalayan ebedi bir ayrılık anıydı bu. Poskrebişev, bir kez daha telefon etti: Plenum bekliyordu, fakat Buharin acele etmiyordu. Buharin genç karısının önünde diz çöktü: "Gözyaşları içinde hayatımı mahvettiği için kendisini bağışlamamı istedi. Fakat benden oğlumuzu bir Bolşevik olarak yetiştirmemi rica etti. 'Kesinlikle bir Bolşevik olarak' dedi iki kez." Buharin karısına, ezberlediği mektubu partiye ileteceğine yemin ettirdi.

"Sen gençsin, görecek kadar yaşarsın." Sonra ayağa kalktı, karısını kucaklayıp öptü ve şöyle dedi: "Bak, sakın öfkelenme, Anyutka. Tarihte insanı çok öfkelendiren hatalar olur, fakat gerçek sonunda daima galip gelir."

"Ebediyen ayrıldığımızı ikimiz de biliyorduk," diye yazdı Anna. Dudaklarından şu sözcükler döküldü: "Senden bunu istemeye hakkım yok, ama kendine dair yalan söylememeye dikkat et." Buharin deri ceketini giydi ve Büyük Kremlin Sarayı'nın geçitlerinde gözden kayboldu.

Birkaç dakika sonra, parmağında büyük yüzükler olan, bir parmağının tırnağı uzun, şişman, "şık bir takım elbise" içinde, havalı, eski tip bir Çekist olan Boris Berman evi aramak için NKVD memurlarıyla birlikte geldi. Bu arada Plenum'da Stalin onların "NKVD'ye teslim edilmeleri"ni öneriyordu.

"Söz almak isteyen var mı?" diye sordu, Andreyev. "Hayır. Yoldaş Stalin'in önerisinden başka öneri var mı? Yok. Oylamaya geçiyorum... Karşı olanlar? Yok. Çekimser? İki. Önerge iki çekimser oyla –Buharin ve Rikov- kabul edilmiştir." Bir zamanlar Rusya'yı Stalin'le birlikte yönetmiş olan iki adam, Plenum'dan çıkarken tutuklandılar. Buharin tek bir adımda çok yüksek bir uçurumdan düşmüş gibiydi. Bir dakika önce, Kremlin'de, emrinde arabalar, daçalar ve hizmetkârlarla yaşıyordu. Bir dakika sonra, Lubyanka kapısından geçirildi, cepleri boşaltıldı, elbiseleri çıkarıldı, bacaklarının arası bile arandıktan sonra elbiseleri bel kayışı ve ayakkabı bağcıkları hariç iade edildi ve onu kışkırtmakla görevli bir ispiyoncuyla birlikte bir hücreye kilitlendi. Fakat Buharin'e işkence yapılmadı.

Buharin'in Anna'sı ile Rikov'un yarı felçli eşi ve kızı Natalya hemen sonra tutuklandılar ve yaklaşık yirmi yıl kalacakları çalışma kamplarına gönderildiler.[1]

Bu sevimsiz toplantıda başka darbeler de indirildi. Yejov, Yagoda'ya saldırdı. Molotov, Sergo'nun raporunu temel alarak Ağır Sanayi alanında 585 yıkıcı olduğunu öne sürdü; Kaganoviç, demiryollarındaki düşmanların "maskesini düşürme" konusunda atıp tuttu.

Stalin, Kiev'li Polya Nikolayenko'nun "kahramanca suç duyurusu"nu, Ukrayna'nın nüfuzlu adamı Postişev'e karşı kullandı. Stalin o yaşlı kadını, Postişev'in "rahatsız edici bir sinek" gibi davrandığı "basit bir parti üyesi" olarak selamladı. "Bazen basit insanlar, gerçeğe, daha yüksek düzeydeki bazı örneklerden çok daha yakındır," dedi. Postişev tutuklanmadı, ancak görev yeri değiştirildi. Uyarı gayet açıktı: Hiçbir Politbüro "prens"i ve "aile ortamı" güvende değildi. Stalin,

1 Natalya Rikova Beyaz Deniz üzerindeki çalışma kampında on beş yıl geçirdi ve "ormanlarda her gün tanık olduğum doğanın güzelliği ve oradaki insanların inceliği, iyilerin kötülerden daha çok olması" sayesinde hayatta kaldı. Bu kitabın yazarı, halen Moskova'da yaşayan 85 yaşındaki boyun eğmez Natalya Rikova'ya, öyküsünü öfke duymadan, fakat yanaklarından yaşlar süzülerek uzun uzadıya anlattığı için teşekkür eder. Anna Larina, kampa götürülürken, Buharin'den olma oğlundan ayrıldı. Fakat o da anılarını yazacak kadar uzun yaşadı.

"Bizler, Politbüro'nun eski üyeleri, kısa süre sonra sahneyi terk edeceğiz," diyordu, meşum bir havada. "Doğanın yasası böyle. Yerimizi alacak ekipler lazım."

Siyasetçi ve insan olarak Stalin mücadelenin sürekli şiddetlenmesi için elinden geleni yapıyor ve bunu kendi Terör öğretisiyle formüllendiriyordu: "Bizler ileri gittikçe, daha çok başarı kazandıkça, tahrip edilen sömürücü sınıfların kalıntıları aynı ölçüde hırçınlaşacaklar ve kısa süre içinde aşırı mücadele biçimlerine başvuracaklar."

* * *

Böğürtlen, NKVD'yi kutsal infazcılardan oluşan bir "gizli tarikat"a dönüştürmeye başladı. Yejov, Yagoda'ya bağlı görevlileri taşraya teftişe gönderdi ve onları trende tutuklattı. Üçbin Çekist idam edilecekti. Güvenlik şefi Pauker ve Stalin'in kayınbiraderi Redens görevlerinde kaldılar. 19 ve 21 Mart arasında Yejov hayatta kalan Çekistler'i Memurlar Kulübü'nde topladı. Küçük Komiser General orada Yagoda'nın 1907'den (partiye katıldığı günden) beri bir Alman casusu, aynı zamanda rezil bir hırsız olduğunu ilân etti. Yejov anlamsız biçimde kendi ufak tefekliğine de değindi. "Küçük bir bedene sahip olabilirim, fakat ellerim güçlüdür. Onlar Stalin'in elleridir." Cinayet bilinçli biçimde tesadüfi olacaktı: "Faşist ajanlara karşı verilen bu savaşta bazı masum kurbanlar olacaktır," dedi Yeyov. "Düşmana karşı büyük bir saldırı başlatıyoruz; birilerini geçerken dirseklersek kimse gücenmesin. On masum insanın acı çekmesi, bir casusun yakasını kurtarmasından daha iyidir. Baltayı oduna vurduğunuzda, yongalar uçuşur."

19

Generallerin Katledilmesi, Yagoda'nın Düşüşü ve Bir Annenin Ölümü

Yejov, Yagoda'nın bürosunun perdelerine cıva sıkarak onu öldürmeye çalıştığını "keşfetti." Daha sonra bu işi Yagoda'nın ayarladığı anlaşılacaktı. Ancak Yagoda Kremlin'deki dairesinde, Politbüro henüz resmi emir vermeden önce tutuklandı. Politbüro'nun yetkileri, "beşler" denilen, Stalin, Molotov, Voroşilov, Kaganoviç ve üye olmamasına rağmen Yejov'a aktarılmıştı.

Yagoda'nın evlerinde -Moskova'nın merkezindeki iki apartman dairesi ve lüks bir daça- yapılan aramada, eşyalarının listesinden anlaşılacağı üzere, NKVD seçkinlerinin sefih hayatı da açığa çıktı. Yagoda'nın pornografi koleksiyonu 3904 fotoğrafı ve 11 eski pornografik filmi kapsıyordu. Evinde muhafaza ettiği kadın çamaşırları ne kadar çapkın olduğunu ortaya koyuyordu. Sanki bir polis gücünü değil de, kadın giysisi satan bir mağazayı yönetmişti. Fakat ondan sonra gelen NKVD şefleri de güçlerini kötüye kullanmanın cazibesine direnemediler. Yagoda'nın evinde bulunan eşyalar arasında, yabancı malı 9 kadın paltosu, sincap kürkünden yapılmış 4 palto, fok balığı derisinden 3 pelerin, bir adet astragan kürk, 31 çift kadın ayakkabısı, 91 adet kadın beresi, 22 adet kadın şapkası, yabancı malı 130 ipek çorap, 10 kadın beresi, 13 kadın çantası, 11 kadın elbisesi, 57 bluz, 69 gecelik, 31 kadın ceketi, 70 çift ipek kilotlu çorap, 4 ipek eşarp; ayrıca 168 pornografik pipo ve sigara ağızlığı ile bir adet lastik dildo vardı.

Nihayet, Zinovyev ile Kamenev'in beyinlerinden çıkarılan iki adet etiketli mermi çekirdeği ölümcül bir fetişizmi dışa vuruyordu. Yejov, arızalı bir ruh halini yansıtan bu eşyaları, kutsal emanetler gibi devralarak bürosunda sakladı.

Elmas alışverişi ve yozlaşmadan sanık Yagoda, Yejov'un rehberliğinde bir sonraki kurbanlar kuşağını ele verdi. Yejov kendi adamlarının kurbanlar arasında yer almamasını sağladıktan sonra, ifadeleri Stalin'e gönderdi. 2 Nisan'da başlayan ve 3 hafta süren sorgu sırasında Yejov, Yagoda'nın yirmili yılların sonunda Rikov'u partiye karşı tavır almaya teşvik ettiğini, ona "Harekete geç, sana dokunmayacağım," dediğini itiraf etmiş olduğunu bildiriyordu raporunda. Yagoda, daha sonra Pauker'i suçladı ve Böğürtlen'in bürosuna cıva serptiğini itiraf etti. Daha da önemlisi, Abel Yenukidze'nin, Stalin'in İç Savaş döneminden eski düşmanı Mareşal Tuhaçevskiy'le

birlikte bir darbe planladığını öne sürdü. Buharin ve Rikov'la birlikte yargılandığı duruşma sırasında Yagoda, Gorki ve oğlunun tıbbi yöntemlerle öldürülmeleri ve Kirov'un katledilmesi konularında itiraflarda bulundu.

Hücresinde, ailesinin ve dostlarının kendisiyle birlikte yok edileceğini biliyordu. Stalin'in dünyasında, bir adam düştüğünde, ister dostları, sevgilileri ya da adamları olsun, onunla bağlantılı olan herkesin onunla birlikte düşmesi kuraldı. Kayın biraderi ve kayın babası, ilişkide olduğu yazarlarla birlikte hemen kurşuna dizildiler. Yagoda'nın kız kardeşi ile anne ve babası sürgüne gönderildiler. Yagoda'nın babası Stalin'e bir mektup yazarak, "hayatta kalan tek oğlumuz" dediği ve "vahim suçlar" işleyen kişiyi evlatlıktan reddettiğini bildirdi. İki oğlu daha önce Bolşevizm uğruna canlarını vermişlerdi. O sırada 78 yaşında olan Nijni Novgorod'lu mücevherci üçüncü oğlunu da kaybetmek üzereydi. Yagoda'nın anne ve babası kamplarda öldüler.

Yagoda kişilik değişimine uğramış gibiydi. "Hayatımda ilk kez kendimle ilgili bütün gerçekleri söylemek durumundayım," diyordu. Yaşamaktan bıkmış Çekist, rahatlamış gibiydi. Stalin'in oyunlarını tavsiye ettiği ve kısa süre içinde kurşuna dizilecek olan yazar Vladimir Kirşon ispiyoncu olarak onun hücresine konulmuştu. Yagoda şehirdeki insanların kendisi hakkında neler söylediklerini sordu ona. Derin düşüncelere dalıyordu:

"Sana sadece İda'yı [karısı], Timoşa'yı [sevgilisi, Gorki'nin gelini], bebeği ve ailemi sormak, ölmeden önce bazı tanıdık yüzleri görmek isterim." Ölümden söz ediyordu: "Yaşamama izin verileceğini bilsem, cinayeti [Gorki ile oğlunun öldürülmeleri] itiraf etme yükünü de taşırdım. Fakat herkesin, özellikle de Timoşa'nın önünde tarihsel olarak bunu söylemek dayanılmaz biçimde zor olurdu." Sorgucusuna şunları söyledi: "Yejov'a vereceğin raporda, gene de bir Tanrı'nın olması gerektiğini söylediğimi aktar ona. Stalin kendisine sadakatle hizmet ettiğim için bana ancak minnet duyabilir. Tanrı'ya gelince, onun emirlerini binlerce kez ihlal ettiğim için ondan gelecek en ağır cezayı hak ediyorum. Bak şimdi neredeyim ve kendi kendimi yargılıyorum: Bir Tanrı var mı, yok mu?"

Yagoda'nın ektiği tohumlar ölümcül meyvesini verdi: O sırada 44 yaşında olan Macar kuaför ve Kremlin çocuklarının sevgilisi Pauker, 15 Nisan günü, çok şey bildiği ve çok iyi yaşadığı için tutuklandı. Stalin ülke dışıyla bağlantıları olan eski tip Çekistler'e artık güvenmiyordu. Pauker, 14 Ağustos 1937 günü sessiz sedasız kurşuna dizildi. Saray çevresinden olup da öldürülen ilk kişiydi. Yenukidze de tutuklandı ve 20 Aralık günü kurşuna dizildi. NKVD artık Stalin'e aitti. Bu kez orduya yöneldi.

* * *

1 Mayıs 1937 gecesi, 1 Mayıs Yürüyüşü'nden sonra, her zamanki gibi

Voroşilovlar'da parti verildi, fakat çok gerilimli ve kana susamış bir ruh hali vardı. Budyonni[1], Stalin'in yaklaşan katliamı yakın çevresiyle açık açık nasıl konuştuğunu kaydetti. "Düşmanlarımızın işini bitirme" zamanı geldi, dedi Stalin. "Çünkü onlar, ordu içinde, kurmaylar arasında, hatta Kremlin'deler." Genellikle, Stalin'in Terör'ü sadece Yejov ve Molotov'la birlikte planladığı iddia edilir. Oysa Budyonni'nin tanıklığı, Stalin'in sosyal olarak bütün yakın çevresine, doktorlarından Politbüro üyelerine kadar açık olduğunu, onların da rejimin içindeki bütün düşmanların "işini bitirme"ye hazır olduklarını gösterir. "Yüzlerine bakmadan onların işini bitirmek zorundayız," diyordu Stalin. Budyonni, kastedilen kişilerin, o günün erken saatlerinde Anıtkabir'in tepesinde yerlerini alan, Mareşal Tuhaçevskiy ve Yonah Yakir ile Jan Garmarnik gibi kıdemli komutanlar olduğunu tahmin etti. Budyonni daha sonra bu kadar ileri gidilmeyeceğini umduğunu iddia etti. Ancak arşivler, Voroşilov ile Budyonni'nin Stalin'i bir yıldır Kızıl Ordu içindeki düşmanları "yok etmeye" zorladıklarını göstermektedir. Voroşilov'un o geceki misafirlerinin, Stalin'i desteklemekle kalmamış, onu var güçleriyle teşvik etmiş olmaları en büyük olasılıktır. Örnek vermek gerekirse, Voroşilov, daha bir yıl önce Stalin'e, Alman Büyükelçiliği'nin Berlin'e gönderilirken istihbaratın ele geçen bazı raporlarını iletmişti. Bu Alman raporlarına göre, Tuhaçevskiy "Frankofil" olmaktan ansızın vazgeçmiş ve "Alman Ordusu'na büyük bir saygı" göstermeye başlamıştı.

Stalin'in İç Savaş döneminden düşmanı ve muhtemelen en yetenekli generali olan Tuhaçevskiy, onun başlıca hedefi haline gelecekti. Kaganoviç'in betimleyişiyle, o "zarif soylu, yakışıklı, zeki ve yetenekli" General, Voroşilov ile Budyonni'nin kendisinden neden nefret ettiklerini anlamayacak kadar budala değildi. Kadınları cezbeden Tuhaçevskiy öylesine etkileyici ve karizmatik bir tipti ki, Stalin ona "Napoleonçik" [Napolyoncuk] ismini takmıştı. Kaganoviç ise Bonaparte'ın ünlü sözlerini değiştirerek şöyle diyordu. "Tuhaçevskiy, sırt çantasında Napoleon'un asasını saklıyordu."

Her Bolşevik kadar acımasız olan Tuhaçevskiy, isyancı köylülere karşı zehirli gaz kullanmıştı. Yirmilerin sonu ile otuzların başında, çağdaş bir tarihçinin sözleriyle bu "askeri fikirlerin uygulayıcısı", Kızıl Ordu'nun devasa bir büyüklüğe ulaşmasını, "derin harekâtlar" dediği uygulamalarda kullanılmak üzere mekanize güçlerin yaratılmasını savundu. Panzerler ve hava kuvvetleri çağının geldiğini biliyor, Stalin'in hâlâ süvari hücumu ve zırhlı tren çağında yaşayan kafadarlarıyla bu konuda anlaşamıyordu. Stalin, 1930'da Tuhaçevskiy'i ihanetle suçlamaya kalkışmış, fakat diğerlerinin yanı sıra Sergo buna karşı çıkmış ve onun yeniden Savunma Komiser Yardımcısı olarak görevlendirilmesine yardımcı olmuştu. Fakat Mayıs

1 Semyon Budyonni, göreneksel tarzda kaleme aldığı, ihtiyatlı anılarını Stalin'in ölümünden çok sonra yayımladı, fakat yayımlanmamış 76 sayfalık kişisel notları kızı tarafından muhafaza edildi. Bu notlar o döneme ilişkin çok değerli ipuçları sağlamaktadır. Bu sayfaları kullanmama izin verdiği için Budyonni'nin kızı Nina Budyonni'ye şükran borçluyum.

1936'da Tuhaçevskiy ile alıngan ve kindar Voroşilov arasında yeni bir anlaşmazlık patlak verdi. Voroşilov, onun haklı eleştirilerine öyle bir öfkelendi ki, "Siktir git!" diye bağırdı. Daha sonra barıştılar, fakat o sıralarda ilk kez bir Kızıl Ordu generali tutuklandı ve Tuhaçevskiy'i suçlamak için sorguya çekildi. Ocak ayındaki yargılamaya daha çok general bulaştırıldı. Yagoda, Yenukidze ve fazla tanınmamış generaller, büyük ateşi yakmak için çıra olarak kullanıldı.

11 Mayıs günü Tuhaçevskiy, Savunma Komiser Yardımcılığı'ndan alındı ve Volga Bölgesi'nde önemsiz bir göreve tayin edildi. Ayın 13'ünde Stalin elini Tuhaçevskiy'nin omzuna koydu ve onu kısa süre içinde Moskova'ya geri getireceğine söz verdi. Verdiği sözü tuttu. Tuhaçevskiy ayın 22'sinde tutuklanarak Moskova'ya getirildi. Neredeyse bütün yüksek komuta kademesinin tutuklanmasını Yejov ile Voroşilov birlikte düzenledi.

Yejov sorgulamaları bizzat denetliyordu. Stalin'le yaptığı bir toplantıda Vişinskiy, yalakalık ederken sanıklara işkence tavsiyesinde bulundu.

"Git bir bak bakalım," dedi Stalin. "Ancak Tuhaçevkiy'i her şeyi anlatması için zorlamak gerekir... Tek başına hareket etmiş olması imkânsız." Emri alan Böğürtlen, Mareşal'in acılarını gözlemek için hemen Lubyanka'ya koştu. Tuhaçevskiy'e işkence yapıldı.

Bu dramın orta yerinde, 13 Mayıs 1937 günü Stalin'in annesi, 77 yaşında öldü. Kardiyosikleroz teşhisinde bulunan üç profesör ve iki doktor ölüm belgesini imzaladılar. Resmi ölüm ilânları Poskrebişev tarafından onaylandı.[1] Stalin'in gönderdiği çelengin üzerine şu sözler Gürcüce yazılmıştı: "Değerli ve sevgili anneye, oğlun Yosif Cugaşvili'den." Özgün ismini kullanmasının sebebi belki de Soso ile Stalin arasındaki mesafeyi göstermekti. Tuhaçevskiy komplosuyla uğraşmakta olduğu için cenaze törenine katılmadı. Beria, karısı ve oğlu Sergo onun yerine cenazede hazır bulundular. Daha sonra Stalin cenaze töreninin nasıl geçtiğini sordu. Orada bulunmadığı için suçluluk duyuyormuş gibiydi.

Birkaç gün sonra, Yejov Stalin'in odasına uçarcasına girip çıkarken, çözülen Mareşal Tuhaçevskiy, 1928'de Yenukidze tarafından görevlendirildiğini, kendisinin bir Alman ajanı olduğunu ve iktidarı ele geçirmek için Buharin'le işbirliği yaptığını itiraf etti. Tuhaçevskiy'nin hâlâ arşivlerde duran itirafının üzerinde, hareket halindeki bir bedenden sıçrayan kan damlaları olduğu anlaşılan kahverengi lekeler vardır.

Stalin, Politbüro'yu askerlerin suçlu olduğu konusunda ikna etmek zorundaydı. Tutuklanan komutanlardan Yakir, Kaganoviç'in en yakın arkadaşlarından biriydi. Stalin, Kaganoviç'i Politbüro'ya çağırarak bu arkadaşlık konusunda onu bizzat sorguya çekti. Kaganoviç, Stalin'e, Yakir'in terfisini ısrarla isteyen kişinin kendisi

1 Keke'nin evinde Stalin'in büstleri, Lenin ve Stalin resimleri vardı. Evde 505 ruble tutarında tahvil, nakit olarak 42 ruble 20 kopek kadar para bulundu. Kadın arkadaşlarına verdiği paraların toplamı 4533 ruble kadardı. Ayrıca 3 ruble değerinde piyango biletleri vardı. Yatak odasında, birkaç paket sigara, Stalin'in ve elbette Beria'nın portreleri bulunuyordu.

olduğunu hatırlattı. Bunun üzerine *Vojd* duraksadı, "Haklısın," dedi. "Hatırlıyorum ... mesele kapanmıştır." Generallerin şaşırtıcı itirafları karşısında, Kaganoviç "bir subaylar komplosu"nun varlığına inandı. Mikoyan da tutuklananların çoğuyla yakın arkadaştı. Stalin ona Uboreviç'in bir Alman casusu olduğuna ilişkin itiraflarından parçalar okudu:

Stalin de bunun "inanılmaz" olduğunu kabul ediyordu. "Fakat bu bir gerçek," dedi. "Kabul ediyorlar. 'Tahrifat'tan kaçınmak için her sayfayı imzaladılar."

"Uboreviç'i çok iyi tanırım," dedi Mikoyan. "Çok dürüst bir adamdır." Bunun üzerine Stalin, generalleri bizzat askeriyenin yargılayacağı konusunda ona güvence verdi: "Davayı biliyorlar ve neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlarlar."

Stalin bu çorbanın içine Başbakan Yardımcısı Rudzutak'ı da kattı. Bunu belki de Politbüro'dan birinin (bir aday üye) tutuklanabileceğini diğerlerine göstermek için yaptı. Molotov onun, "Cahil arkadaşlarıyla fazla içli dışlı" olduğunu hatırlıyordu. Çift anlamlı Bolşevik dilde bu ifade kültürlü arkadaşlar anlamına geliyordu. Rudzutak bir tür lüks hayat yaşamaya başlamıştı. "Bize mesafeliydi," der Molotov. Aslında Rudzutak, Stalin'in yirmili yıllardaki bütün müttefikleri gibi, onun açısından güvenilmez biriydi, dahası Stalin'i Kirov'un katledilmesinden sonra kendisine iftira atmakla suçluyordu. Bu suçlama karşısında, "Yanılıyorsun, Rudzutak," demişti Stalin. Rudzutak akşam yemeğinde bazı aktörlerle birlikte tutuklandı. Hanımların haftalar sonra Lubyanka'da hâlâ gece kıyafetleri içinde oldukları söylendi. "Ne tür insanlarla, kadınlarla düşüp kalktığını şeytan bilir..." diyordu Molotov. Kaganoviç de "genç kızlarla," diye ekliyordu. Belki de aşırı eğlence düşkünlüğü yüzünden kurşuna dizildi. Molotov durumu şöyle açıklar: "Bilinçli bir katılımı [komploya] olduğunu sanmıyorum." Fakat yine de suçlu bulundu: "Kişi şahsi izlenimleriyle hareket etmemelidir. Ayrıca elimizde onu suçlamaya yetecek kadar malzeme vardı." NKVD artık, Eski Bolşevikler'in çoğunu, özellikle de Stalin'e karşı çıkan inatçı Gürcü "ihtiyar osuruklar"ı tutuklamaya başlamıştı.

Önceleri liderlik, parti geleneğine uygun biçimde tutuklamaları tartışıyordu. Arşivlerde bu sürecin habis coşkusunu gösteren imzalı oy pusulaları vardır. Liderlerin oy pusulalarının üzerinde, genellikle "Kabul" ya da "Onaylıyorum" gibi sözcükler yazılıdır. Fakat zaman zaman kana susamışlıklarını gösterme çabasıyla yazdıkları öfkeli sözcüklere de rastlanıyordu.[1] Budyonni, Tuhaçevskiy ile Rudzutak'ın tutuklanması için verdiği oy pusulasının üzerine, "kayıtsız şartsız evet," diye yazmıştı. "Bu pisliklerin işini bitirmek zorunludur." Aktris karısı (Stalin'in Kasım 1932'de

1 Bazen, Veinberg'in şu sözlerinden de anlaşılacağı gibi, yazdıklarının yeterince sert olmadığını düşündüler: "Bugün Rudzutak ve Tuhaçevskiy'nin Merkez Komitesi'nden ihraçları için oy verdiğim sırada, Elyeva ve Orahelaşvili'nin ihracı için oy kullanırken gerekli sözcükleri ve 'dosyalarının NKVD'ye aktarılması' ifadesini eklemeyi unuttuğumu hatırladım, dolayısıyla size şunu bildiririm ki, bütün bu hainlerin ihracı ve aynı zamanda dosyalarının NKVD'ye aktarılması lehine oy kullanmış bulunuyorum."

verilen yemekte flört ettiği kadın) o sırada soruşturma altında olan Mareşal Yegorov, şöyle yazmış: "Bütün bu hainler, en büyük düşmanlar ve utanç verici pislikler olarak yeryüzünden silinmelidirler."

1 Haziran günü Stalin, Voroşilov ve Yejov, yüz kadar komutanla Kremlin'de bir toplantı yaptılar. Kendilerine ordunun üst kademesinin bütünüyle Alman ajanlarından oluştuğu söylendi. Voroşilov, kendisinin de komploculara yakın olduğunu itiraf ederek, bu "karşıdevrimci komplocu faşist örgütlenme"yi açığa çıkardı. Kendi suçu buna inanamamaktı! Ertesi gün Stalin bu dehşet verici toplantının üzerine çöken gizemli ve uğursuz havayı daha da ağırlaştıran bir konuşma yaptı:

"Askeri-siyasi bir komplonun varlığı konusunda kuşku kalmadığını umuyorum." Bu sözlerde bir tehdit vardı. Stalin, Tuhaçevskiy'nin, Troçki, Buharin, Rikov, Yenukidze, Yagoda ve Rudzutak tarafından kandırıldığını söyledi. Başarılı bir casus romanındaki gibi, Tuhaçevskiy ve Yenukidze'nin kadın düşkünlüğünden yararlanıldığını kanıtlamaya çalıştı. "Almanya'da, Berlin'de tecrübeli bir kadın casus var ... Josephine Heinze ... güzel bir kadın ... Yenukidze'yi elde etti. Aynı kadın Tuhaçevskiy'nin kazanılmasına da yardımcı oldu." Subaylar toplantı sırasında tutuklanıyorlardı. Hayatta kalanların Stalin'i desteklemesine şaşmamak gerekir.

Voroşilov intikam duygusuyla kendinden geçmişti: "Tuhaçevskiy'e asla güvenmedim, özellikle de Uboreviç'e asla güvenmedim ... Alçaktılar..." Bu sözleri Stalin'in Savunma Komiseri'ne söylüyor, Stalin'in anlattığı baştan çıkarma hikâyesini süslüyordu. "Yoldaşlar," dedi, "henüz herkesi tasfiye etmiş değiliz. Sadece konuştuklarını, başka bir şey yapmadıklarını düşünen insanların var olduğundan kişisel olarak kuşku duymuyorum. 'Stalin ve Voroşilov'u öldürmek iyi olur,' diye gevezelik ettiler... Hükümetimiz bu türden insanları yok edecektir."

Dinleyicilerden biri alkışlamaya başladı. "Doğru!" diye haykırdı.

"Onlar yozlaştılar," dedi, Voroşilov. "Özel hayatları iğrenç!"

9 Haziran günü Vişinskiy sanıklarla konuştu ve saat 22.45'te Küçük Köşe'ye gelerek Stalin'e iki kez rapor verdi. Politbüro subayların af taleplerini inceledi. Dilekçeler masada elden ele dolaştı. Stalin, Yakir'in dilekçesinin üzerine şu sözleri yazdı:

"Bir alçak ve bir orospu."

Voroşilov buna, "Gayet uygun bir tanımlama," sözcüklerini ekledi. Molotov kararı onayladı, fakat Yakir'in en iyi arkadaşı Kaganoviç, onun mezarının üzerinde adeta dans etti:

"Bu hain, bu alçak için, sadece tek bir ceza var: idam."

Ayın 11'inde, Yüksek Mahkeme "hainler"in yargılanması için özel bir askeri mahkeme oluşturdu. Yağcı Ulrih Askeri Kolegyum'u temsil ediyordu, fakat esas yargıçlar heyeti Mareşaller'den oluşuyordu. Budyonni en aktif olanlarından biriydi, onları zırhlı birliklerin kurulması için ısrar ederek "yıkıcılık" yapmakla suçladı.

Tuhaçevskiy, suçlamalar karşısında "Rüya görüyormuş gibiyim," dedi. Güzel Alman casus Josephine'den söz edilmedi. Generallerin çoğu bir "ikinci Anavatan"a

hizmet etmekle, Yakir ise Besarabyalı bir Yahudi olmakla suçlandı. Yargıçların çoğu dehşet içindeydi. Duruşmadan sonra, içlerinden biri, Kolordu Komutanı Belov, arkadaşlarına "Yarın ben de aynı yerde olacağım," dedi (haklı çıktı). Bütün sanıklar aynı gün saat 23.35'te ölüme mahkûm edildi. Ulrih hemen koşup Stalin'e rapor verdi. Molotov, Kaganoviç ve Yejov'la birlikte beklemekte olan Stalin, karar metnini incelemedi. Sadece şöyle dedi: "Onaylıyorum." Yejov, Ulrih'le birlikte idamları izlemeye gitti. İnfazlar 12 Haziran sabahının ilk saatlerinde gerçekleştirildi. Stalin her zamanki gibi sadistçe bir merak içindeydi.

"Tuhaçevskiy'nin son sözleri ne oldu?" diye sordu Yejov'a.

"Kendisini Anavatan'a ve Yoldaş Stalin'e adadığını söyledi, yılan. Merhamet istedi. Fakat samimi olmadığı gayet açıktı. Teslim olmamıştı."

Ulrih, Budyonni ve Şaposnikov dışında bütün yargıçlar daha sonra kurşuna dizildi. Budyonni'nin Terör'ü desteklediğine ilişkin kuşkular doğmuş olmalı ki, duruşmadan hemen sonra NKVD onu tutuklamaya geldi. Budyonni silahını çekip Çekistler'e doğrulttu, Stalin'e telefon ederek tutuklamanın ertelenmesini sağladı. Karısı o kadar şanslı değildi.

Voroşilov ordu içinde muazzam bir tasfiye hareketi başlattı. NKVD'ye gönderdiği mektuplarda kişisel olarak 300 subayın tutuklanmasını istedi.[1] 29 Kasım 1938 günü Voroşilov, övünerek, 40.000 kişinin tutuklandığını ve 100.000 subayın terfi ettirildiğini bildirdi. Beş mareşalin 3'ü, 16 komutanın 15'i, 67 kolordu komutanının 60'ı ve 17 komiser kurşuna dizildi. Stalin, subaylarla yaptığı gayrı resmi bir toplantıda cadı avını sabırsızlıkla teşvik etti:

"Halk Düşmanları hakkında açıkça konuşup konuşamayacağımızı bilmiyoruz ..." dedi donanma komutanı Lauhin.

"Halkın önünde mi?" diye sordu Stalin.

"Hayır, burada, içeride."

"Konuşmalıyız," dedi Stalin. "Bu zorunlu." Komutanlar kendi subaylarıyla ayrı ayrı tartıştılar:

Ukrayna'daki tümen komutanı Kulikov, "Gorbatov endişeli," diye rapor verdi.

"Neden endişeli olsun," diye yanıtladı Stalin, "dürüst bir adamsa eğer?"

"Temiz olduğunu söyleyemem. Bağlantılı olduğu açık."

"Korkuyor mu?" diye sordu, Stalin.

Yüksek Komuta kademesinin imhası gibi yeterli bir gerekçesi olan ordu, Stalin'i durdurabilecek son güçtü. Generallerin, Stalin'in ikili bir Ohrana ajanı olduğuna dair kayıtları biliyor olmaları ve harekete geçmeyi düşünmüş olmaları mümkündür. Bu konuda yapılan olağan açıklamalara göre, Alman dezenformasyonu Stalin'i

1 Voroşilov'un Yejov'a gönderdiği fesat dolu tipik bir mektupta şu sözleri okuyoruz: "N(ikolay) I(vanoviç)! Nikolayev, Uritskiyn'in tutuklanmasına gerek olup olmadığını araştırdı. Onu ne zaman içeri alabilirsin? Slavin ve Bzankov'u almayı becerdin. Todorovskiy'i alabilirsen iyi olur... KV." Todorovski dışında adı geçenlerin hepsi kurşuna dizildi.

kendisine karşı bir darbenin hazırlanmakta olduğuna ikna etmişti. Hitler'in casusluk ustası Heydrich hazırlattığı düzmece kanıtları iyi niyetli Çek Devlet Başkanı Benes aracılığıyla Stalin'e iletmişti. Fakat Tuhaçevskiy davasında Alman kaynaklı hiçbir kanıt ne kullanıldı ne de gerekli görüldü. Stalin'in Tuhaçevskiy'nin imhası konusunda ikna olması için, ne Nazi dezenformasyonuna ne de gizemli Ohrana dosyalarına ihtiyacı vardı. Aslında bunu yapmayı, Hitler'in iktidara gelmesinden üç yıl önce, 1930 gibi erken bir tarihte kafasına koymuştu. Ayrıca Stalin ve yakın arkadaşları subaylara güvenilemeyeceği ve en ufak bir şüphede fiziksel olarak yok edilmeleri gerektiği kanaatindeydiler. Stalin, tarihsiz bir notta Voroşilov'a 1918 yazında tutuklanan subayları hatırlattı: "Bu subayların kitle halinde kurşuna dizilmelerini istedik." Değişen bir şey yoktu.

Voroşilov bu katliamda, Kızıl Ordu'nun düşüşüne yol açan trajediyi kendi kişiliğinde cisimleştiren bir adamdan yardım gördü. Stalin ve Yejov propagandayı *Pravda*'nın editörü Lev Mehlis'le birlikte planladılar. Mehlis, Stalin'in maiyetinde bulunanların en olağanüstüsüydü; ulusal sahnede ansızın parlamış, medyanın kamçısından askeri bir Mefistofeles'e dönüşmüş, "köpek balığı" ve "karanlık iblis" olarak anılan biriydi. Stalin bile ona "fanatik" der, onu durdurmanın zorluğundan dem vurur ve sergilediği "gayretkeşlik" hakkında hikâyeler anlatmaktan hoşlanırdı.

Siyah saçları bir kuşun tüyleri gibi kabarık, sivri yüzü de bir kuşu andıran Mehlis kendi alanında Molotov ya da Beria'nınki kadar büyük bir rol oynadı. 1889'da Odessa'da Yahudi bir ana babanın çocuğu olarak dünyaya geldi, 14 yaşında okulu terk etti ve bir süre Yahudi Sosyal Demokrat Partisi'nde çalıştıktan sonra, 1918'de Bolşevikler'e katıldı. İç Savaş sırasında Kırım'da binlerce kişiyi idam eden acımasız bir komiser olarak hizmet etti. Stalin'le ilk kez Polonya seferi sırasında karşılaştı; onun yardımcılarından biri oldu ve bütün sırları öğrendi. "Sevgili Yoldaşım Stalin" dediği kişiye bağlandı; nevrotik, kan dökücü bir coşku içinde ona hizmet etti, çok enerjik ve tıpkı Poskrebişev gibi arka odalarda gizlenecek kadar yetenekliydi. Bir Yahudi doktorla evlendi, bebeğinin arabasına kırmızı kurdeleli bir Lenin portresi iliştirdi ve özel günlüğüne bu Yeni İnsan'ın tepkilerini kaydetti. 1930'da Stalin onu *Pravda*'ya editör olarak atadı. Orada yazarları yönetme tarzı insanı şaşırtacak ölçüde acımasızdı.[1]

1 Generallerin kurşuna dizildikleri ilân edildikten hemen sonra Mehlis, "Proleter şair" Demyan Bedniy'nin emirlere karşı geldiğini ve Conrad Rotkehempfer adıyla Dantevari mısralar yazdığını fark etti. Mehlis, hemen Stalin'e yazdı: "Ne yapmalıyım? Bunun kendi edebi yöntemi olduğunu söyledi." Stalin alaycı bir karşılık verdi. "Demyan'a senin de okuyabileceğin bir mektupla yanıt veriyorum. Nevzuhur Dante'ye, namı diğer Conrad'a, ah pardon, aslında Demyan Bedniy'e: 'Savaş ya da Ölüm' masalı ya da şiiri gayet vasat. Bir Faşizm eleştirisi olarak özgün değil ve zayıf. Sovyet inşasının bir eleştirisi olarak ise (şaka etmiyorum) aptalca, fakat şeffaf. Ivır zıvır, fakat bizler [Sovyet halkı] çevremizde pek çok ıvır zıvır gördüğümüz için, başka bir masal anlatan başka türlü bir edebiyatın ar-

Çar'ın ordusunda topçu olan Mehlis Savunma Komiser Yardımcılığı'na, Siyasi Şube Başkanı olarak atandı ve mahşerin dörtnala giden atlısı gibi ordunun üzerine çöktü. Stalin ve Beşlisi bu kez bütün bir kuşağı öldürmek için tasarlanan şaşırtıcı bir katliam piyangosu hazırlıyorlardı.

zını artırmalıyız. Açık sözlülüğümden ötürü Demyan-Dante'den özür dilemem gerektiğini biliyorum." Mehlis, Stalin'in mektuplarını kilit altında tutuyordu. Gazetecileri etkilemek için bazı mektupları ortaya çıkarır ve onlara el yazısını tanıyıp tanımadıklarını sorardı. 21 Temmuz gece yarısı Stalin'e acil bir rapor verdi: "Şiirini eleştirmek için Bedniy'i çağırdım." Ona Stalin'in kınayıcı mektubunu okumuştu. Bedniy de ona şöyle demişti: "Delirmek üzereyim... belki de iyice yaşlandım. Belki de kırsal kesime gidip kabak yetiştirsem daha iyi olur." Bu yorum bile Mehlis'te kuşku uyandırdı ve aklından Bedniy'i tutuklama düşüncesi geçti: "O da bulaşmış olabilir." Stalin üstelemedi. Bedniy, Stalin'in çevresinden koptu, fakat 1945'te ölene kadar serbest kaldı.

20

Sayılarla Kan Banyosu

İsimleri bile saptamadılar. Onun yerine binlerle ifade edilebilecek ölüm kotaları koydular. 2 Temmuz 1937 günü Politbüro, yerel Sekreterler'e "en düşman Sovyet karşıtı unsurlar"ı tutuklayıp kurşuna dizmelerini emretti. Tutuklananlar, genellikle yerel parti Sekreteri, Savcı ve NKVD şefinden oluşan üç kişilik mahkemeler, *troyka*-lar tarafından mahkûm ediliyorlardı.

Amaç, bütün düşmanların ve sosyalizm içinde eğitilmeleri imkânsız olanların "işini bir kerede bitirmek" idi. Böylelikle, sınıf engelleri ortadan kaldırılacak ve kitleler için bir cennet yaratılmış olacaktı. Bu nihai çözüm, sınıfların sistematik imhasını temel alan bir dini andıran Bolşevizm'in inanç ve idealizmiyle anlam kazanan bir katliamdı. Beş Yıllık Plan'daki sanayi kotaları gibi cinayet emri verme kuralı bu durumda gayet doğaldı. Ayrıntılar önemli değildi: Hitler'in Yahudiler'i imhası bir soykırım idiyse, bu da bir siyasi kırım, yamyamlığa varan bir sınıf mücadelesi tarzıydı. 30 Temmuz günü, Yejov ve yardımcısı Mihail Frinovskiy 00447 Sayılı Emri, Politbüro'nun onayına sundular. 5-15 Ağustos arasında bölgeler iki kategoriye göre kotaları belirleyecekti. Birinci kategoride yer alanlar kurşuna dizilecek; ikinci kategoride yer alanlar ise sürgüne gönderilecekti. Buna göre 72 950 kişinin kurşuna dizilmesi, 259 450 kişinin tutuklanması gerekiyordu. Ancak bazı bölgeler kotayı dolduramadılar. Fakat bu bölgelerin de yeni listeler sunmaları mümkündü. Bu insanların ailelerinin de sürgüne gönderilmesi gerekiyordu. Politbüro ertesi gün bu emri onayladı.

Av partisi en yüksek noktaya ulaşır ve yöresel kıskançlıklarla ihtiraslar uygulamayı körüklerken, harekete geçirilen "kıyma makinesi" öyle bir hız kazandı ki, mekanizma gittikçe daha çok insanla beslenmeye başladı. Bölgeler kısa süre içinde kotaları doldurdular ve kota miktarlarının artırılmasını istediler. Böylece, 28 Ağustos ile 15 Aralık arasında Politbüro, önce 22 500, sonra 48.000 kişinin daha kurşuna dizilmesini onayladı. Uygulanan Terör, sınırlı bir hedefin, Yahudiler'in ve Çingeneler'in sistematik imhasına yol açan Hitler'in suçlarından farklıydı. Burada ölüm, tam aksine, zaman zaman tesadüfiydi: Çok önceleri yapılmış ve unutulmuş bir yorum; muhalefetle flört; bir başkasının işini, karısını ya da evini kıskanmak,

intikam ya da tamamen tesadüf, ailelerin topluca ölümüne ve işkence görmesine yol açıyordu. Bu önemli değildi. Başlangıçtaki tutuklu kotası 767.397'ye, idamlar 386.798'e çıkarılırken, 00447 Sayılı Emir uyarınca, aileler yok edilip çocuklar öksüz bırakılırken, Yejov'un adamlarına söylediği şuydu: Böylesi "yeterli olmamasından çok daha iyi".[1]

Eşzamanlı olarak Yejov, "ulusal kontenjanlar"a karşı saldırıya geçti. Bu, kişilerin milliyetlerine göre uygulanan bir katliamdı ve diğerlerinin yanı sıra Polonyalılar'ı ve etnik Almanlar'ı hedef alıyordu. 11 Ağustos günü Yejov, bu kez "Polonyalı bölücü ve casus grupları"nı tasfiye etmek için 00485 Sayılı Emri imzaladı. Bu emir uyarınca, Polonya Komünist Partisi'nin büyük bir bölümü, Bolşevik liderlik içindeki Polonyalılar'ın çoğu, onlarla sosyal ya da "konsolosluk aracılığıyla bağlantılı" olan kişiler ve kuşkusuz, eşleri ve çocukları yok edilecekti. Bu operasyon sırasında, toplam 350.000 kişi (144.000'i Polonyalı) tutuklandı ve 247.157 kişi (110.000'i Polonyalı) kurşuna dizildi. Böylece bir mini-soykırım yaşanmış oldu. İleride göreceğimiz gibi, bu uygulama Stalin'in yakın çevresini de ayrıca vuracaktı.[2] En son hesaplamalara göre, bu operasyonlarda, kotalar ve ulusal kontenjanlar birlikte ele alındığında, 1.5 milyon kişi tutuklanmış ve yaklaşık 700.000 kişi kurşuna dizilmiştir.

"Vurun, fark gözetmeksizin yok edin," diye adamlarına emir veriyordu Yejov. "Parti içinde ve dışındaki karşıdevrimci oluşumlar... Polonyalılar, Almanlar ve kulaklar"ın tutuklanmasında "operasyonel uyuşukluk" sergileyenler de yok edileceklerdi, fakat çoğu artık "muazzam sayılarla tutuklanan insanlara ilişkin raporları birbirlerine aktarmaya çalışıyordu". "Beşli"den gayet belirgin ipuçları alan Yejov, "eğer bu operasyon sırasında fazladan bin insan kurşuna dizilecekse, fazla önem taşımaz," diyordu. Stalin ve Yejov kotaları sürekli biçimde artırdıkları için, çeşitli

1 Robert Conquest gibi Terör'ü bizzat Stalin'in başlatıp yönettiğini ısrarla savunanlar ile Terör'ün hırslı genç bürokratların baskısından ve merkez ile bölgeler arasındaki gerilimlerden kaynaklandığını öne süren ve Revizyonistler denilen kişiler arasında bir tartışma yaşanmıştır. Şimdiki halde arşivler Conquest'in haklı olduğunu kanıtlamıştır. Bununla birlikte, bölgelerin kotalarını aştıkları da doğrudur. Bu da, resmin tamamını gözden kaçırmış olmalarına rağmen Revizyonistler'in de haklı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu iki görüş birbirini tamamlamaktadır.

2 Bu arada 170.000 Koreli sürgüne gönderildi. Bulgarlar ve Makedonyalılar da kısa süre içinde onlara eklendi. Polonyalı operasyonu Stalin'i memnun etmişti. Yejov'un raporunun üzerine şunları yazdı: "Çok iyi! Bu Polonyalı casus balçığını gelecekte de deşip temizle. SSCB'nin çıkarları uğruna onu yok et!" Esas darbeyi yiyenler Polonyalılar ve Almanlar idi. Fakat aralarında, Kürtler'in, Grekler'in, Finliler'in, Estonyalılar'ın, İranlılar'ın, Letonyalılar'ın, Harbin demiryolu inşaatından dönen Çinliler'in ve Romanyalılar'ın da bulunduğu diğer milliyetler de sürgüne gönderildiler. En tuhaf olanı NKVD'nin 6311 papazı, toprak sahibini ve Komünist görevliyi, uydu Moğolistan devleti nüfusunun yaklaşık % 4'ünü kurşuna dizmesiydi. Moğolistan'da Stalin'in bir tür Mongoloid parodisi olan Mareşal Çoybalsang da, bu arada, kendi Tuhaşevskiy'si olan Mareşal Demid'i tutuklayıp kurşuna dizdi.

yerlerde fazladan bin kişi kaçınılmazdı, fakat önemli olan, onların bütün bir "kast"ı bilinçli olarak yok etmeleriydi. Ve tıpkı Hitler'in Holocaust'u gibi, bu da yönetimin sergilediği büyük bir becerinin göstergesiydi. Yejov toplu mezarları gözlerden gizlemek için çalı dikme işlerini bile düzenliyordu.

Katliam başladıktan sonra Stalin, neredeyse ortadan kayboldu, sadece çocukların ve kendisini ziyaret eden heyetlerin önüne çıkıyordu. Yejov'un yaptıklarından habersiz olduğuna dair söylentiler çıktı. Stalin sadece 1937'de iki ve 1938'de bir kere halkın önünde konuştu. Bu arada bütün tatillerini erteledi ve 1945'e kadar bir daha güneye gitmedi. 1937 ve 1938'de, 6 Kasım konuşmalarını Molotov yaptı. Bir keresinde yazar İlya Ehrenburg, sokakta Pasternak'la karşılaştı. Pasternak, "kar yığınlarının arasında durarak kollarını sallayıp şöyle dedi: 'Keşke biri çıkıp bu olanları Stalin'e anlatsa.'" Tiyatro yönetmeni Meyerhold da Ehrenburg'a şöyle dedi: "Bunu Stalin'den gizliyorlar." Fakat dostları, Yejov'un karısının âşığı Isaac Babel, "bilmecenin anahtarı"nı sonunda buldu: "Yejov elbette kendi rolünü oynuyor, fakat bu iş onun başının altından çıkmıyor."

Usta Stalin idi, fakat tek başına değildi. Aslında, Terör'den ötürü sadece tek bir adamı suçlamak ne doğrudur ne de yararlı; çünkü sistematik katliam 1917'de Lenin'in iktidarı ele geçirmesiyle başladı ve Stalin'in ölümüne kadar durmaksızın devam etti. "Kan dökmeyi temel alan bu toplumsal sistem" şimdiki cinayeti sonraki mutluluk beklentisiyle haklı çıkarıyordu. Terör sadece Stalin'in canavarlığının bir sonucu değildi, fakat onun garez ve kindarlığını yansıtıyor, benzersiz biçimde baskın kişiliğiyle hız kazanıyordu. Bir keresinde Kamenev'e, "en büyük zevk, düşmanı seçmek, her şeyi hazırlamak, kusursuz bir intikam almak, sonra da gidip uyumaktır," demişti. Bütün bunlar Stalinsiz olmazdı. Ancak savaş ve sürgün yıllarından gelen kıskançlıkların kabarıp köpürdüğü Bolşevik aile topluluğunun köylülere özgü nefretlerini de yansıtıyordu bütün bunlar. Stalin ve hizbi İç Savaş'ı kendileri için en mükemmel dönem olarak görüyorlardı. Stalin'in bir grup subaya hatırlattığı gibi, 1937 yeni bir Çaritsin birliği sağlıyordu.

"Çaritsin'de Voroşilov'la birlikteydik," diye söze başladı. "Askeri işlerden anlamadığımız halde [düşmanları] bir hafta içinde açığa çıkardık. Onları açığa çıkardık, çünkü onları yaptıkları işe göre yargıladık ve bugünün siyasi emekçileri de insanları yaptıkları işe göre yargılarlarsa, kısa süre içinde ordumuzdaki düşmanları açığa çıkarırız." Almanya'daki Bolşevik karşıtı canlanma yeterince gerçekti, İspanyol savaşı ise ihanet ve acımasızlık konusunda yeni standartlar getiriyordu. İktisadi alanda yaşanan felaketler göze batıyordu: Molotov'un belgeleri, kıtlığın ve yamyamlığın 1937'de bile devam ettiğini ortaya koyar.[1]

1 14 Nisan 1937'de Genel Savcı Vişinskiy, Başbakan'a Urallar'daki Çelyabinsk'te meydana gelen bir dizi yamyamlık vakası hakkında bilgi verdi. Burada, bir kadın dört aylık çocuğunu, bir diğeri sekiz yaşındaki ve on üç yaşındaki çocuklarını yemiş, bir diğeri de üç aylık bebeğini aynı şekilde tüketmişti.

Önde giden şahsiyetlerin yozlaşması dillere düştü. Yagoda'nın resmi fonları kullanarak sarayları ve elmas işlerini yönettiği, Yakir'in ise bir toprak ağası gibi daçaları kiraya verdiği görülüyordu. Olga Budyonni gibi mareşal karıları ve Nadya'nın son yemeğinde Stalin'in ilgi gösterdiği arkadaşı Galina Yegorova, "gözkamaştırıcı refakatçiler ve son moda giysiler" içinde "aristokratik Rusya'daki ... parlak davetleri andıran" toplantılarda elçilikleri ve "salonlar"ı süslüyorlardı.

"Dükkânlarda hiçbir şey yokken neden fiyatları % 100 artırıyoruz," diye soruyordu Marya Svanidze, günlüğünde. Plan hedeflerine ulaşanlara madalya verilirken, pamuk, keten ve yün nerede? Ve özel daçaların inşası... muhteşem evlere ve dinlenme mekânlarına çılgınca para harcanıyor?"

Sorumluluk cinayetlerin emrini veren ya da cinayetleri bizzat işleyen yüz binlerce görevliye dağıtıldı. Stalin ve liderler coşkuyla, çekincesiz, neredeyse neşeli bir havada, öldürülmelerini istediklerinden çok daha fazla insanı öldürdüler. Hiçbiri işlenen suçları açığa çıkarmaya çalışmadı.

Stalin bütün düşmanların "işini bitirme" hedefi konusunda yakın çevresine şaşılacak kadar açıktı. Voroşilov'un 1 Mayıs partisinde, Budyonni'nin de bildirdiği gibi, çevresindeki insanlara her şeyi açık açık anlatabiliyordu. Kendi Terör'ünü Müthiş İvan'ın boyarları katledişiyle sürekli biçimde kıyasladığı görülür. "On ya da yirmi yıl sonra bu ayaktakımını kim hatırlayacak? Hiç kimse. Müthiş İvan'ın başından attığı o boyarların isimlerini bugün hatırlayan var mı?[1] Yok... İnsan düşmanlarından kurtulması gerektiğini bilmek zorundadır. Sonunda, hepsi hak ettiklerini buldular."

Molotov, ona şu karşılığı verdi: "İnsanlar anlıyorlar, Yosif Visariyonoviç, onlar anlıyorlar ve seni destekliyorlar." Stalin aynı şekilde Mikoyan'a da şöyle dedi: "İvan az sayıda boyarı öldürdü. Güçlü bir devlet yaratmak için hepsini öldürmeliydi." Liderler, daha sonra iddia ettikleri gibi Stalin'in doğasını bilmiyor değildiler.

Bölgeler isimsiz kotaların gereğini yerine getirirlerken, Stalin de çok iyi tanıdığı binlerce kişiyi öldürüyordu. Yejov neredeyse her gün onu ziyaret ediyordu. Bir buçuk yıl içinde, 15 Politbüro üyesinin 5'i, 139 Merkez Komitesi üyesinin 98'i ve XVII. Kongre'nin 1966 delegesinin 1108'i tutuklanmıştı. Yejov 383 isimlik bir liste sundu. Bu listeler kurbanların fotoğraflarını ve biyografilerini de içerdiği için genellikle "albüm" diye anılırdı. Yejov listeyi sunduktan sonra şu öneride bulundu: "Bunların hepsine Birinci Kategori kapsamında mahkûmiyet yaptırımı uygulanmasını öneriyorum."

Ölüm listelerinin çoğu, Stalin, Molotov, Kaganoviç ve Voroşilov tarafından imzalanırdı, fakat Jdanov ve Mikoyan tarafından imzalanan pek çok liste de vardı. Bazı günlerde, örnek vermek gerekirse, 12 Kasım 1938 günü, Stalin ve Molotov 3.167

1 Bu sözler Hitler'in Yahudi soykırımı hakkında, 1915'te Türkler'in Ermeniler'i katletmesine göndermede bulunarak yaptığı yoruma çok benzer: "En önemlisi, günümüzde Ermeniler'in katlinden söz eden var mı?"

idamı imzaladı. Listenin altına sadece şu sözcüğü yazıyorlardı: "uygun," VMN ya da *Vişka*. Molotov yıllar sonra itirafta bulundu: "Ben en çok –aslında, neredeyse sadece- tutuklama listelerini imzaladım. Tartışır ve bir karara varırdık. Hızlı olmak gerekiyordu. Kim bütün ayrıntılara girebilirdi?... Zaman zaman masum insanlar da yakalandılar. Kuşkusuz, onda bir ya da iki hatalı oluyordu, fakat geri kalanı doğruydu." Stalin'in dediği gibi, "Savaşta masum bir başın gitmesi, duraksamalardan iyidir." Bu isim listelerinde yer alan 39.000 kişinin ölümü için emir verdiler. Stalin listelerin üzerine Yejov'a hitaben notlar yazıyordu: "Karşısına 'ttk' yazdığım isimler hemen değilse de tutuklanmalı." Stalin bazen şöyle bir şey yazıyordu: "Onların 138'ini kurşuna dizin." Molotov bölgesel ölüm listelerini aldığında, isimlerin değil sadece sayıların altını çiziyordu. Kaganoviç o dönemin çılgınlığını hatırlıyordu: "Ne heyecanlar yaşandı." Onlar "bütün sorumluluğu" üstlenmişlerdi ve belki de "fazla ileri gitmekten suçlu" idiler.

Stalin oğulların babalarının günahları yüzünden acı çekmemeleri gerektiğini söylerdi, fakat Düşmanlar'ın ailelerini dikkatle hedef aldı. Bu belki de onun Kafkas zihniyetini ya da sadece Bolşevik bağlantıların iç içe geçmiş, bir labirenti andıran yapısını yansıtıyordu. "Tecrit edilmeleri gerekir," sözleriyle durumu açıklıyordu Molotov, "aksi halde her türlü şikayeti yayarlar." 5 Temmuz 1937 günü, Politbüro NKVD'ye "Mahkûm edilen bütün hainlerin karılarının ... 5-8 yıl kadar kamplara kapatılmaları"nı ve 15 yaşın altındaki çocukların devlet koruması altına alınmasını emretti. 18.000 eş ve 25.000 çocuk ortadan kayboldu. Fakat bu yeterli değildi: 15 Ağustos günü Yejov, 1-3 yaş arası çocukların yetimhanelere kapatılmasına, "toplumsal bakımdan" tehlikeli olan 3-15 yaş arası çocukların ise "tehlike derecesine bağlı olarak" hapsedilebileceklerine karar verdi. Bu çocukların neredeyse bir milyonu yetimhanelerde büyüdü ve çoğu annelerini ancak 20 yıl sonra görebildi.[1]

Bu ölüm makinesinin motoru Stalin idi. 7 Mayıs 1937 günü, "Artık her şey mükemmel olacak," diye yazdı, "dişlerini kaybetmiş" olmadığından, fakat biraz şaşırdığından şikayet eden katillerinden birine: "Dişler ne kadar keskinse o kadar iyidir. J. St." Yeni açılan arşivlerde bulunan pek çok nottan biridir bu. Bu notlar, Stalin'in sadece bürokratik emirler vermekle kalmadığını, kıdemsiz görevlileri bile kendi yoldaşlarını katletmeye teşvik etmek için müdahalelerde bulunduğunu gösterir. Dişlerin keskinliği asla yeterli olmadı.

Bütün liderler kendi dostlarından bazılarını -hepsini değil- kurtarabildiler. Stalin de istediği kişiyi koruyabiliyordu. Bu konuda sergilediği kapris onun gizemini daha da artırır. Gürcistan'dan eski dostu Sergo Kavtaradze tutuklandığında onun ölümünü onaylamadı, isminin karşısına bir tire işareti koydu. Renkli kalemle ya-

1 Bu eğilim, Leninsk-Kuznetsk bölgesinde 10-12 yaş arası 60 çocuk "terörist bir karşıdevrimci grup" kurmakla suçlanarak 8 aylığına cezaevine gönderildiğinde en yüksek noktaya ulaştı. Çocuklar ancak kendilerini tutuklayan NKVD üyeleri tutuklanınca serbest bırakıldı. Bir baba Stalin'e teşekkür mektubu yazdı.

pılan bu işaret Kavtaradze'nin hayatını kurtardı. Derken, bir diğer eski arkadaşı, Büyükelçi Troyanovskiy bir listede göründü: "Dokunmayın," diye yazdı Stalin, ismin karşısına.[1] Ne var ki tanıdıklarından birkaç kişi aynı anda ihbar edildiğinde, tercihini kendisini en yakın hissettiği kişi lehine kullanıyordu. Birine güveni sarsıldığında, lanetinden vazgeçmesi yıllar sürebiliyordu. Hayatta kalmanın en iyi yolu görünmez olmaktı, çünkü bazen hiç olmadık rastlantılar insanların Stalin'le ölümcül bir temas kurmalarına yol açıyordu. Polonyalı Komünist Kostirzeva Kuntsevo yakınlarında güllerinin bakımını yaparken, Stalin'in çitin üzerinden kendisine bakmakta olduğunu fark etti. "Ne güzel güller," dedi Stalin. Kadın o gece tutuklandı. Bu olay Polonyalı casus histerisi sırasında yaşandı ve belki de kadıncağız listede yer alıyordu.

Stalin bazı yoldaşlarına ne olduğunu sık sık unutur ya da unutmuş gibi yapar, yıllar sonra onların kurşuna dizildiklerini öğrendiğinde üzüntülü bir havaya bürünürdü. Çok sonraları, Polonyalı yoldaşlarla konuşurken, "Aranızda çok iyi insanlar vardı," dedi. "Vera Kostirzeva mesela, nerelerde şimdi?" Çok güçlü belleğine rağmen, bütün kurbanlarını hatırlayamıyordu.

Stalin yanında çalışanları korkutmaktan hoşlanırdı. Bunlardan biri, Buharin'in yetiştirdiği Stetskiy, başarılı görülmüş ve MK Kültür Bölümü'ne kadar yükselmişti. Buharin, kendisini suçlayanlarla "yüzleşmeler"inin birinde, Stalin'e kendisine yazılan eski bir mektup verdi. Mektup Stetskiy'e aitti ve Stalin'i eleştiriyordu. Stalin, Stetskiy'e bir mektup yazdı: "Yoldaş Buharin, bana size ait [1926-1927'de yazılmış] bir mektup verdi. Mektup Stetskiy hakkında her şeyin her zaman temiz olmadığını ortaya koyuyor. Mektubu okumadım. Onu size iade ediyorum. Komünist selamlarımla, Stalin." Stetskiy'nin el yazısıyla kaleme alınmış bu notu aldığında yaşadığı dehşet ancak hayal edilebilir. Hemen bir yanıt yazdı:

"Yoldaş Stalin, mektubunuzu aldım. Güveninizden ötürü size teşekkür ederim. Mektubumun üzerinde ... temiz olmadığım dönem yazılı... Buharin grubuna mensuptum. Şimdi, hatırladıkça utanıyorum..." Stetskiy tutuklandı ve kurşuna dizildi.

Stalin en yakın yoldaşlarıyla da oyun oynardı. Mesela Budyonni, duruşmada kendisinden beklenen davranışı sergiledi, fakat tutuklama dalgası kendi adamlarına ulaştığında, tutuklanan masum adamların listesiyle Voroşilov'a koşup şikayette bulundu. Voroşilov dehşete kapıldı: "Stalin'le kendin konuş," dedi. Budyonni, Stalin'le yüz yüze geldi:

"Eğer bunlar Düşman ise, Devrim'i kim yaptı? Bu durumda bizim de cezaevinde olmamız gerekiyor!"

Stalin güldü. "Sen ne diyorsun, Semyon Mihayloviç?" dedi. "Delirdin mi sen?"

---

1 Stalin'den kalan belgeler buna benzer ilginç müdahaleleri yansıtır: Bir baba çirkin partilere katıldığı için oğlunu polise şikayet etti, fakat oğlan tutuklandı ve Tomskiy'e karşı açılan bir davaya bulaştırıldı. Baba, Stalin'e başvurdu. Stalin hemen bir not yazdı: "Cezayı değiştirmek gerekir!" Baba daha sonra Stalin'e bir teşekkür mektubu yazdı.

Sonra Yejov'u aradı: "Budyonni burada, artık bizim de tutuklanmamız gerektiğini söylüyor." Budyonni, Stalin'in listeyi Yejov'a verdiğini ve subaylardan bir kısmının serbest bırakıldığını söyler.

Stalin kurbanlarını önce rahatlatıp sonra tutuklatma konusunda uzmandı. O yılın başlarında, Ordjonikidze'nin Ağır Sanayi'deki yardımcılarından birinin karısına bizzat telefon etti: "Yaya yürüdüğünü işittim. Bu iyi değil... Sana bir araba göndereceğim." Ertesi sabah limuzin kapıdaydı. İki gün sonra kadının kocası tutuklandı.

İspanyol İç Savaşı'nda hizmet veren, bu arada ihanetler, cinayetler, yenilgiler, Troçki'yle ilgili entrikalar ve ihbarlardan oluşan bir bataklığa gömülen generaller, diplomatlar, casuslar ve yazarlar, görünürde çok az hata yapmış olsalar bile yok edildiler. Stalin'in Madrit Büyükelçisi, eski Troçkist Antonov Ovseenko sadakatini kanıtlamaya çalışırken başını derde soktu. Kendisine telefon edilerek, gayet nazik bir üslupla Stalin tarafından terfi ettirildiği söylendi ve ertesi gün tutuklandı. Stalin, gazeteci Mihail Koltsov'u kabul ettiğinde, İspanyol İç Savaşı'nda yaşadığı maceralar hakkında ona takıldı. Konuşma sırasında ona "Don Miguel," diye hitap ediyordu. Sonra ansızın sordu: "Kendini vurmayı düşünmüyor musun? Görüşmek üzere Don Miguel." Fakat Kostlov da İspanya'da başkalarını Stalin ve Voroşilov'a ihbar ederek ölümcül bir oyun oynamıştı. "Don" tutuklandı.

Bölgelerden gelen infaz notları Stalin'in bürosuna yağmur gibi yağıyordu. 21 Ekim 1937 tarihli tipik bir notta, Saratov'da 11, Leningrad'da önce 8 daha sonra 12, Minsk'te önce 6 daha sonra 5 ... toplam 82 kişinin kurşuna dizildiği belirtiliyordu. Stalin ve Molotov'a gönderilen bu türden listelerden yüzlerce var. Öte yanda, Stalin'e çok sayıda çaresiz yardım çığlığı ulaşıyordu. Kızı Yagoda'nın çevresinden biriyle evli olan Bonç-Bruyeviç şunları yazıyordu: "İnanın bana, sevgili Yosif Visariyonoviç, partiye karşı olduklarını bilsem, bir erkek ya da kız evladımı kendi elimle NKVD'ye teslim ederim..." Stalin'in yirmili yıllardan beri sekreterliğini yapan ve gerek Troçki'ye gerekse diğerlerine kalleşlik etmekle suçlanmış olan Kanner tutuklandı. Makarova adında biri, muhtemelen Kanner'in eşi, Stalin'e, "Kanner bir hain olamaz," diye yazdı. "Yagoda'yla arkadaştı, fakat Güvenlik Narkomu'nun böyle bir pislik olabileceği kimin aklına gelebilirdi? İnanın bana, Yoldaş Stalin, Kanner güveninizi hak etti!" Kanner kurşuna dizildi.

Başvurular genellikle bir zamanlar yakın arkadaş olduğu Eski Bolşevikler'den geliyordu. Bunlardan biri olan Vano Japaridze, trajik mektubunda şunları yazıyordu: "Kızım tutuklandı. Onun bir suç işlemiş olabileceğini hayal dahi edemiyorum. Kızımı bu korkunç kaderden kurtarmanızı istiyorum sizden, Yosif Visariyonoviç..."

Daha sonra Stalin, mahkûm olan liderlerin kendilerini kurtarmak için umutsuzluk içinde yazdıkları mektuplar aldı. Kendisi de pek çok ölüm cezasını imzalayan Adalet Komiseri Nikolay Krilenko, "Çalışamıyorum," diye yazıyordu. "Bu parti zihniyetiyle ilgili bir mesele değil, fakat çevremi kuşatan bu durumda hareket etmek ve havayı temizlemek ve bunun sebebini anlamak benim için imkânsız...

Lütfen beni kabul etmek için kısa bir zaman ayır..." Krilenko da kurşuna dizildi.

Terör'ün baş örgütçüsü Yejov idi. Molotov, Kaganoviç ve Voroşilov onun coşkulu suç ortaklarıydı. Fakat bütün liderler ölüm ve hayat konusunda karar verme yetkisine sahiptiler. Yıllar sonra Huruşov kendisine karşı çıkan kıdemsiz bir tarım uzmanına karşı sahip olduğu yetkiyi hatırlayacaktı:

"Elbette, ona istediğim her şeyi yapabilirdim, onu yok edebilirdim. Biliyorsun, bunu öyle bir yapardım ki, yeryüzünden silinip giderdi."

21

"Böğürtlen" Vargücüyle Çalışıyor

Stalin, Terör döneminde Yejov'u 1100 kez kabul etti. Sıklık bakımından Molotov ikinci sıradaydı. Bunlar sadece Küçük Köşe'de yapılan resmi görüşmelerdi. Daçada da pek çok toplantı yapılmış olmalı. Arşivler Stalin'in "Böğürtlen"le tartışmak için tutuklanacakların isimlerini küçük listeler halinde not ettiğini göstermektedir. Mesela 2 Nisan 1937'de mavi ve kırmızı kalemleriyle Yejov'a "Devlet Bankası'nı Temizle" gibi meşum ifadelerle 6 maddelik bir liste yazar.[1] Stalin zaman zaman Yejov'a kendi daçasında bir oda veriyordu.

Yejov'un çok sıkı bir çalışma düzeni vardı. Denetlediği dehşet verici işler ve daha fazla tutuklama ve öldürme için hem yukarıdan hem de aşağıdan gelen baskılar nedeniyle temposu gittikçe artıyordu. Stalin gibi geceleri yaşıyordu. Sürekli yorgundu, yüzü gittikçe soluyor ve sinirleri bozuluyordu. Nasıl çalıştığını artık biliyoruz: Gündüzleri uyuyor, akşam yemeğini karısıyla evde yiyor, daçasında Frinovskiy'le buluşup çay içiyor ve arabaya binip sorgulara ve işkencelere nezaret etmek için Butirki ya da Lubyanka'ya gidiyordu. Yejov yaklaşık yedi yıldır parti üst çevrelerinin içinde bulunduğu için, kurbanlarını genellikle kişisel olarak tanıyordu. 1937 yılının Haziran ayında, sık sık evlerinde ziyaret ettiği kendi "vaftiz babası" Moskvin ile eşinin tutuklanma belgesini imzaladı. İkisi de kurşuna dizildi. Çok acımasız olabiliyordu. Yejov'la birlikte bir MK Bölümü'nü yöneten ve onu evinde ziyaret eden Bulatov beşinci kez sorguya çekilirken, Komiser General kapıda belirdi:

"Bulatov ifade veriyor mu?"

"Hiçbir şey söylemiyor, Yoldaş Komiser General," diye yanıtladı sorgucu.

"O zaman iyice benzet onu!" dedi Yejov ve kapıyı çarpıp gitti. Fakat zaman zaman zorlandığı açıktır. Bir dostunun idamına tanıklık etmek zorunda kaldığında, acı çektiği görüldü. "Gözlerinden anlıyorum, benim için üzülüyorsun," dedi arkadaşı. Yejov bir an bocaladıysa da cellada hemen ateş etmesini emretti. Bir başka eski ahbabı tutuklandığında, etkilenmiş göründü. İçkiliydi, adamlarına, "onun kulaklarını ve burnunu kesin, gözlerini çıkarın, parça parça doğrayın," diye emretti. Bu bir

1 Yejov siyah kalemle yanıt verir: "Uzakovskiy'in size gönderdiğim raporuna ek olarak, GUGB'nin [Devlet Güvenlik Teşkilatı] 7. Tümeni'nin Çinli-Troçkiciler'in faaliyetlerine ilişkin bir diğer raporunu gönderiyorum. Yejov."

gösteriydi. Daha sonra arkadaşıyla oturup gecenin geç saatlerine kadar sohbet etti. Daha sonra arkadaşı kurşuna dizildi. Politbüro Yejov'a büyük bir hayranlık duyuyordu. Molotov, onun "lekesiz olmadığını, fakat iyi bir parti emekçisi olduğunu" düşünüyordu.

Zaman zaman, bütün bu cinayet ve zorbalığın orta yerinde Yejov bazı eski özelliklerini sergiliyordu. Yaklaşan Buharin duruşmasında eski öğretmenine karşı tanıklık yapmak zorunda kalan Stalin'in doktoru Vinagradov'la görüşürken ona tavsiyede bulundu: "Sen iyi bir insansın, fakat fazla konuşuyorsun. Şunu unutma ki, her üçüncü şahıs benim adamımdır ve bana her şeyi bildirir. Sana daha az konuşmanı tavsiye ediyorum."

Komiser General meslek hayatının zirvesindeydi. Bir tatil gününde çekilen filmde Yejov, Kremlin'de dolaşırken, çok büyük bir sigarayı içip Stalin'le gülüşürken görülmektedir. Bolşoy Tiyatrosu'nda yapılan uzun 6 Kasım konuşmaları sırasında, ABD Büyükelçisi Davies, "Stalin, Voroşilov ve Yejov'un herkesin önünde fısıldaşarak konuştuklarını, kendi aralarında şakalaştıklarını" gördü. *Pravda* onu "gece gündüz masasının başından kalkmaksızın Faşist komplo tehdidini açığa çıkaran ve kesip atan boyun eğmez bir Bolşevik" olarak selamlıyordu. Adı şehirlere ve stadyumlara veriliyordu.[1] Kazak "ozan" Djambul Djabayev'e göre, o "yılanların yuvasını ateşe veren bir alev" idi.

Karısı Yevgenya'yla birlikte, içinde bir sinemanın, tenis kortunun ve görevlilerin bulunduğu bir daçada lüks içinde yaşıyordu. Daça, liderlere ait pek çok evin olduğu Leninskye Gorki yakınlarındaki Meşçerino'daydı. Çocuk bakım evinden aldıkları Nataşa adında öksüz bir kızı evlat edinmişlerdi. Yejov, kıza karşı çok şefkatliydi; ona tenis oynamayı, kayak kullanmayı ve bisiklete binmeyi öğretti. Fotoğraflarda, arkadaşlarının yanında, herhangi bir baba gibi kızına sarılırken görülmektedir. Onu hediyelerle şımartır, işten döndüğünde onunla oynardı.

Yejov, yabancı Komünistler'i yok etmeye ve göçmenleri kıyma makinesine yönlendirmeye başladığında, Vera Trail adında, endişeli, güzel ve hamile bir Rus göçmenden bir rica mektubu aldı. Kadın Devrim öncesi dönemin liberallerinden Aleksander Guçkov'un kızıydı. Vera Trail, gece yarısından sonra telefonla arandı:

"Kremlin konuşuyor. Yoldaş Komiser sizinle şimdi görüşecek." Bir limuzin gelip onu evinden aldı ve Kremlin'e götürdü. Vera Trail, Yejov'un yeşil abajurlu, uzun, kasvetli ve loş çalışma odasına götürüldü. İktidar afrodizyağı hemen etkisini gösterdi. Vera Trail, o "biçimli, keskin hatlı yüz"e, "dalgalı kahverengi saçlara ve mavi gözlere –hayatımda gördüğüm en koyu mavi-, ince ve narin eller"e hayran kaldı. Ona çoğu yazar olan, tutuklu arkadaşlarından söz etti. Yejov, çok anlayışlı, "mü-

1 Dev portreleri Devlet törenlerinde Anıtkabir'in önünden geçiriliyordu. İsmi "çelik eldiveni"ni andırdığı için, büyük afişlerde, demirden bir elle Troçki, Rikov ve Buharin başlı "yılanları boğarken" görülüyordu. Bir başka Yejovcu slogan şuydu: "*Yejoviy rukavitsiy* – bir demir çubukla yönetir!"

kemmel bir dinleyici" idi. Böğürtlen, onu kabul ederken güvenliği göz ardı etmişti: "Hiç tanımadığım insanları korumasız kabul etme adetim yoktur."

"Fakat ben çanta bile taşımıyorum," dedi Vera Trail. "Hayır, sadece Belomor sigarası. Fakat hamile olduğunuzu söylemiştiniz."

"Söylemiş miydim? Görmüyor musunuz?" Karnı burnundaydı.

"Bir tümsek görüyorum," dedi Yejov, şakacı bir tavırla. "Fakat onun bir yastığa sarılmış zaman-ayarlı bir bomba olmadığını nasıl bilebilirim? Üstünüz aranmadı, değil mi?" Yejov yerinden kalktı, masanın çevresini dolanıp karnını yoklayacakmış gibi ona yaklaştı, fakat yarı yolda durdu ve oracıktaki koltuğa oturup gülmeye başladı:

"Elbette hamilesiniz," dedi. "Sadece şaka yaptım." Bu tam da Yejov'a yakışan bir tavırdı. Komiser, aynı anda, hem çocuksu mizah anlayışını (bu anlayışı osurma yarışlarında geliştirmişti), hem kasılarak tehdit etme huyunu, hem de paranoyasını aynı anda sergilemişti. Vera Trail'e, başvurusunu inceleyeceğine ve onunla yine görüşeceğine söz verdi. Gayet nazik bir tavırla, artık gidip yatması gerektiğini söyledi. Ertesi gece Yejov'un bürosu onu yine aradı:

"Derhal Paris'e gidiniz." Vera Trail ertesi sabah trene binip yola çıktı. Her ne sebeptense Yejov'un bir biçimde hayatını kurtardığını düşünüyordu. Listedeki arkadaşlarının her biri yok edildi. Fakat Yejov onun hayatını kurtardı.

Ancak kişisel cazibenin bir Düşman'ın hayatını kurtarması sık rastlanmayan bir durumdu. Böğürtlen, otuzlu yıllarda bir başka Yevgenya'yla, Polonya Büyükelçisi'nin karısıyla bir aşk macerası yaşamıştı. Moskova'da onu kanatlarının altına almak istedi. Ne var ki Yevgenya Podoskaya teklifi reddetti, Kasım 1936'da tutuklandı ve 10 Mart 1937'de kurşuna dizildi.

Yejov, keşfettiği komplolarla ilgili raporları Molotov'a yağmur gibi yağdırıyordu. O ve Kaganoviç coşkuluydular. Molotov şöyle diyordu: "Daima esas sorumlunun Stalin olduğunu düşündüm. Faal olan bizlerdik, onu teşvik ettik. Ben her zaman faaldim, alınan önlemleri her zaman destekledim. Stalin haklıydı: 'Masum bir başın gitmesi ... daha iyidir.'" Kaganoviç onaylıyordu: "Aksi halde savaşı asla kazanamazdık!" Molotov bir tutuklu listesini incelerken, bir kadının isminin karşısına bizzat VMN yazdı. Kosyor ve Postişev gibi Düşmanlar'ın isimlerinin yer aldığı listeye onların eşlerini de ekleyen ve altını imzalayan kişi Molotov'dan başkası değildi. Bu insanların hepsi kurşuna dizildi. 1938 yılının başlarında Başbakan Molotov'un emriyle 28 komiser'in 20'si öldürüldü. Bir listede G. I. Lomov adlı bir Bolşevik'in ismini gören Stalin, bir not yazarak sordu: "Bu ne olacak?"

"O alçak Lomov'un derhal tutuklanmasından yanayım," diye yazdı Molotov. Talihsiz bir profesör hakkında Yejov'a şu soruyu sordu: "Bu Profesör neden hâlâ Dışişleri Bakanlığı'nda, neden NKVD'de değil?" Stalin ve Lenin'in bazı kitapları kazara yakıldığında Molotov, Yejov'a açılan davanın hızlı biçimde görülmesini emretti. Bir bölge Savcı'sının Tasfiyeler hakkında söylendiğini ve gayet anlaşılabilir bi-

çimde, bunca teröristin öldürmeye çalıştığı Stalin ile Molotov'un hâlâ yaşıyor olmalarına hayret ettiğini söylediğini işittiğinde NKVD'ye şu emri verdi: "Vişinskiy'nin [Savcı'nın Moskova'daki şefi] onayını alarak soruşturun. Molotov." Kaganoviç, "Troçkici/Japon yıkıcılar"ın olmadığı tek bir demiryolunun bulunmadığını söylüyor, 83 kişinin tutuklanması talebiyle NKVD'ye 32 mektup yazmakla ve 36.000 kişi için hazırlanan ölüm listelerini imzalamakla övünüyordu. O kadar çok demiryolcu kurşuna dizildi ki, bir görevli, Poskrebişev'e telefon ederek, bir hattın tamamen insansız kaldığını bildirdi.

Gene de bütün liderler, kendilerinin de sürekli test edildiğini biliyorlardı: Molotov'un iki sekreteri tutuklandı.

Molotov, aleyhinde ifade toplandığını biliyordu artık. "Yakın çevremdeki tehlikeyi hissediyordum," der. "Baş yardımcım NKVD'de kendisini asansör boşluğuna attı." Hiç kimse güvende değildi. Ailelerini de düşünmek zorundaydılar. Stalin, Düşmanlar'ın "yüzlerine bakılmaksızın" yok edilmeleri gerektiğini açıkça söylemişti. Bulundukları konumun bir koruma sağlamayacağını biliyorlardı. Rudzutak gibi Politbüro üyelerinin tutuklanması bu izlenimi doğrulamıştı. Molotov, Voroşilov ve Kaganoviç dahil, hepsine karşı ifadeler hazırlanıyordu. Şoförleri o kadar sık tutuklanıyordu ki Huruşov, Stalin'e yakındı. Stalin ise ona şöyle dedi: "Benim hakkımda da kanıt topluyorlar." Hepsi, şu sözleri söyleyen Huruşov gibi düşünüyor olmalıydı: "Güvenli olduğumu ... yarın beni bu bürodan alıp bir cezaevi hücresine koymayacaklarını mı sanıyorsun?"

* * *

Mareşal Budyonni davası kuşkusuz daha dikkatli olmalarını sağladı. Tuhaçevskiy'nin idamından kısa süre sonra, 20 Temmuz 1937'de Stalin, süvariye şöyle dedi: "Yejov, karının onursuz biçimde davrandığını söylüyor. Şunu unutma ki, hiç kimseyi, bir eşi bile esirgemeyiz. Parti ve Devlet'le uzlaş. Bu konuyu Yejov'la konuş ve ne yapman gerektiğine karar ver. Yakınındaki düşmanı gözden kaçırdın. Onun için neden üzülüyorsun?"

"Kötü bir eş siyasi değil ailevi bir meseledir, Yoldaş Stalin," diye karşılık verdi Budyonni. "Bu işi kendi başıma halledeyim."

"Cesur olmalısın," dedi Stalin. "En yakın çevremde bulunan insanlar Halk Düşmanları'na dönüştüklerinde üzülmediğimi mi sanıyorsun?" Budyonni'nin, bir Bolşoy şarkıcısı olan eşi Olga, Mareşal Yegorov'un aktrist eşinin en yakın arkadaşıydı. Olga'nın Budyonni'yi bir Bolşoy tenoruyla aldattığı ve Polonyalı diplomatlarla flört ettiği anlaşılıyor. Budyonni, Yejov'a gitti. Yejov ona, karısının "Yegorova'yla birlikte, yabancı ülke elçiliklerini ziyaret ettiğini..." anlattı. Budyonni askeri birlikleri teftiş ederken, eşi sokakta tutuklandı, sorguya çekildi ve sekiz yıla mahkûm edildi; sonra bu cezaya üç yıl daha eklendi. Budyonni çok üzüldü, "yanaklarından gözyaşları süzüldü." Dünyayla ilişkisi kesilen Olga çıldırdı. Stalin'in kadınlara kar-

şı daha merhametli olduğuna dair bir efsane vardı. Kadın MK üyelerinin hayatta kalma olasılığının daha fazla olduğu kesindir.[1] Ancak, o sırada 40 yaşında olan Galina Yegorova, Mareşal kocasından önce kurşuna dizildi. Burada şövalyelik yoktu. Nadya'nın intihar ettiği gece Yegorova'nın Stalin'le flört etmesi dava sırasında ona yardımcı olmadı. Stalin'in cinsel sadakatsizlik durumlarında daima daha acımasız olduğu görülür.

Daha önemli pek çok şeyin yanı sıra Terör, aşırı titiz Bolşevik ahlâkın yirmili yılların cinsel özgürlüğüne karşı kazandığı bir zaferdi. Yenukidze, Tuhaçevskiy ve Rudzutak'ın yok edilme sebepleri arasında, Molotov'un "zayıf nokta ... kadınlar!" dediği şey de vardı. Aktristlerin davranışları, diplomatik baloların baş döndürücü havası ve yabancıların getirdiği yozlaşmanın yaygınlaşması, her ikisi de püriten bir haset duygusu taşıyan yalnız Stalin ile pimpirikli Molotov'un ihanet ve ikiyüzlülüğün pusuda yattığını düşünmeleri için zaman zaman yeterli olabiliyordu. Ancak kurbanlarının yok edilmesinin gerçek nedeni asla çapkınlık değildi. Sebep daima siyasi idi. Cinsel sapkınlık suçlamaları onların eski çalışma arkadaşlarına karşı zalimce davranmalarına neden oluyordu. Hem Yenukidze'nin hem de Rudzutak'ın, Kaganoviç'in "küçük kızlar" dediği kadınları baştan çıkardıkları söyleniyordu. Merkez Komitesi'nin bir teröristler ve casuslar ağının yanı sıra, bir pedofiller hücresini barındırması mümkün olmadığı için, bu hedonist şahsiyetlerin tıpkı geçmişteki ve bugünkü milyonerler gibi balerinleri sadece "koruma altına" almış olmaları daha olası görülmektedir. Gene de Stalin, Yenukidze'nin yıllar boyunca tekrarlanan partilerini hoşgörüyle karşıladı (belki de onlardan hoşlandı). Bulganin ve Beria gibi kadın düşkünleri, sadakatlerini ve siyasi yeteneklerini kanıtlayarak yükselmeye devam ettiler, fakat hiç kimse Stalin'in sarayında bu türden ilişkilerin sadece dedikodu olduğunu söyleyemezdi.[2] İnsanlar dedikodu yüzünden ölüyorlardı.

1 O sırada 65 yaşında olan İsveç Büyükelçisi Aleksandra Kollontay, bir feminizm ve serbest aşk manifestosu olan *İşçi Arıların Aşkı* adlı bir romanın yazarı, güzel ve soylu bir Bolşevik kadındı. Cinsel hayatı Stalin ile Molotov'u hem eğlendirir hem de şaşırtırdı. Kollontay'ın ünlü Bolşevik sevgililerinden bazıları Terör sırasında kurşuna dizildi. Ancak kendisi hayatta kaldı. Bunun sebebi belki de Stalin'e yazdığı mektuplardı. Bu mektuplar daima, "çok saygıdeğer Yosif Visariyonoviç," diye başlıyor ve "bir açık yürekten dostça selamlar," sözleriyle sona eriyordu. Bu mektuplarda, bir zamanlar güzel olan bir kadının flörte açık sözleri Stalin'deki şövalyeye hitap ediyordu. Stalin bir keresinde Dimitrov'a kıdemli Bolşevik Yelena Stasova hakkında şöyle demişti: "Stasova'yı muhtemelen tutuklayacağız. Pisliği açığa çıktı." Gene de onun hayatta kalmasına izin verildi ve onurlu yaşlılık döneminde Stasova, Stalin'e sıcak teşekkür mektupları yazmayı sürdürdü.

2 Onların kuşağında bu dar kafalı ikiyüzlülüğün en çarpıcı istisnası, parti disiplini ile Avrupa tarzı bohemliği birleştiren nadir Bolşevikler, Dışişleri komiseri Maksim Litvinov ile İngiliz eşi Ivy idi. Ivy, Molotov gibi riyakârlarla açıktan dalga geçiyor ve çok sayıda Alman âşığıyla alenen düşüp kalkıyordu: "Başkalarının söylediklerine zerre kadar değer vermem ... çünkü kimin kiminle yattığı gibi çağdışı skandallardan gizlice zevk alabilen herhangi birinden daha yüksek bir başa ve omuzlara sahip olduğumu hissediyorum." Bu arada, Stalin'i uzun süredir tanıyan, fakat ona asla yakın olmayan, tombul, savruk ve sağlam

Stalin, XIX. yüzyıldan kalma garip bir adamdı. Çevresindeki şık kadınlarla flört eder, onları iltifatlara boğar; kızına katı bir ahlâkçı gibi davranır; yirmili yılların feminizmi ve serbest aşk anlayışı karşısında dehşete düşer; ancak erkek arkadaşları arasında tam bir maço gibi davranırdı. Ahlâk anlayışı kesinlikle "Victoria Çağı"ndan kalmaydı. Bir fotoğrafta Svetlana'nın dizlerinin görünmesi, hatta doğrudan objektife bakması bile krizlere yol açabiliyordu. Stalin, Aleksandrov'un *Volga, Volga*'sındaki "ilk öpüşme" sahnesini, fazla tutkulu olduğu gerekçesiyle onaylamadı. Sonuç olarak, filmin o sahnesi çıkarılmakla kalınmadı, aşırı titiz görevliler bütün Sovyet filmlerindeki *bütün öpüşme* sahnelerini yasakladılar. Eisenstein'ın *Müthiş İvan* filminin ikinci bölümünde, kendisini her zaman o Çar'la özdeşleyen Stalin, İvan'ın öpüşme sahnesinden rahatsız oldu. Sahnenin çok uzun olduğunu ve kesilmesi gerektiğini söyledi. *Onegin* operasında Tatyana şeffaf bir giysiyle sahnede göründüğünde, "Bir kadın bir erkeğin karşısına böyle bir kıyafetle nasıl çıkabilir?" diye bağırdı. Yönetmen derhal, Puşkin'in dünyeviliğini "Bolşevik iffet"e dönüştürdü. Stalin yaşlılık döneminde bir Gürcü sigara paketinin üzerinde açık saçık bir kız resmi gördüğünde, öfkeyle paketin yeniden dizayn edilmesini emretti: "Bu şekilde oturmayı nerede öğrenmiş? Paris'te mi?"

Kendi adamları arasında burjuva ahlâkını teşvik ederdi: Jdanov'un karısı aşırı içtiği için kocasından ayrılmak istediğinde, tıpkı Hitler'in Goebbels'e karısına dönmesi için ısrar etmesi gibi, onlara "Birlikte kalmalısınız," diye emretti. Pavel Alliluyev'le de aynı şey oldu. Stalin Kuybişev'in karısına kötü davrandığını işittiğinde, "Bunu daha önce öğrenmiş olsaydım, bu hayvanlığa bir son verirdim!" diye bağırdı.

Ne var ki zor durumda kalmış eski bir dost yardım istediğinde Stalin, arşivden çıkan ilginç bir mektubun gösterdiği gibi, gereğini yapar, bu arada eğlenmekten geri durmazdı. O sırada muhtemelen diplomat olan Aleksander Troyanovskiy, NKVD için çalışan ve Yagoda tarafından görevlendirilen metresi (F. M. Gratsanova) için yardım istedi. İkisinin de aynı anda işlerinden ayrılmaları halinde, "dedikodu olacak" idi. "Dolayısıyla benim ondan önce ayılmam gerekiyor ... eski bir yoldaş olarak lütfen bu sorunu benim için çözüver." Stalin mektubu alınca kıs kıs gülmüş olmalı. Hemen bir not yazdı:

"Yoldaş Yagoda, Troyanovskiy'nin şu işini hallet. Kısılıp kalmış, şeytan, [ona yardım etmek] bize düşüyor. Tanrı ya da Şeytan onunla olsun! Bu işi ayarla ve onu sakin bir herif [*mujik*] haline getir. Stalin." 1938'de Troyanovskiy, yine Stalin'e yazarak, Yejov'un aynı kadına dokunmamasını sağlamasını istedi. Stalin bu kez de yardımcı oldu.

Yahudi bir entelektüel olan Komiser Litvinov, yanlarında kalan "çok güzel, oldukça kaba ve cazibeli" bir kızla ilişkiye girdi. Kız diplomatik resepsiyonlarda bile ona eşlik ediyor ve binici kıyafetleriyle onun bürosuna geliyordu.

* * *

Terör'ün gizemlerinden biri, Stalin'in kurbanlarını ölmeden önce işlemedikleri suçlara ilişkin ayrıntılı itirafları imzalamaya zorlama saplantısıydı. Stalin ancak 1937 yılının Mart ve Temmuz ayları arasında NKVD'nin ve yüksek rütbeli askerlerin katledilmesi sayesinde mutlak diktatör olarak ortaya çıktı. O zaman bile emrindeki adamları ayrıntılı itiraflar almaya zorluyordu. Bunu nasıl yapıyordu?

Kendi başına bir Stalin karakteri vardı. Kişilik kültü ülkede öylesine yaygındı ki, Huruşov'un sözleriyle, "Stalin'in her sözü kanundu. O, yanlış yapamazdı. Stalin her şeyi net bir biçimde görebilirdi." Mikoyan, bu kültün hiç kimsenin Stalin'e meydan okuyamamasının nedeni olduğunu düşünüyordu. Fakat Terör sadece Stalin'in isteği değildi. Yapılanların büyük bir bölümünü bizzat esinlemiş olabilirdi, ayrıca Terör onun nefretlerini ve komplekslerini yansıtmış da olabilirdi, fakat emrindeki adamlar da onu gittikçe daha fazla Düşman'ı tasfiye etmeye sürekli olarak zorluyorlardı. Gene de kurbanı seçtiklerinde kanıta ihtiyaç duyuyorlardı. Stalin'in kurbanlar tarafından imzalanan yazılı itiraf metinlerine bu kadar önem vermesinin sebebi buydu.

İfadeleri Yejov'dan alır almaz, onları Politbüro üyelerine dağıtıyordu. Üyelerin bu kendini suçlama ve karalama sağanağını reddetmeleri çok zordu. 1937 yılının Mart ayında Stalin, Molotov, Voroşilov, Kaganoviç ve Mikoyan'a bir not gönderdi:

"Polonyalı-Alman casuslar Aleksandra (anne) ve Tamara (kızı) ile Litzinskaya ve A. Yenukidze'nin eski sekreteri Minervina'nın ifadelerini görmenizi istiyorum." Bütün liderler Yenukidze'yi o kadar iyi tanıyorlardı ki, Stalin bütün bulguları görmelerini istemişti. Mikoyan itiraflardan kuşkuya düştüklerinde, Stalin onu zayıflıkla suçladı, fakat daha sonra onu çağırdı ve imzalı ifadeleri gösterdi: "Bunları kendisi yazıyor ... her sayfaya imzasını atıyor." Bu mantıksız itiraflar Kaganoviç'in ikna olmasına yetiyordu: "Soruşturmanın sonucuna göre ... bu adam bir Düşman ise, bunu [ölüm cezasını] nasıl imzalamazsın?" Oğlunun anlattıklarına göre, Jdanov "Yejov'dan gelen suçlamalara güveniyordu ... Bir ara babam, Leningrad liderleri arasında Çar yanlısı ajanlar olduğuna inandı." Fakat anne ve babası kurbanları yakından tanıyorlarsa, annesi şöyle diyordu: "O bir halk düşmanıysa, ben de öyleyim!" Liderler ve eşleri kendi aralarında fısıldaşarak, hep aynı sözcüklerle tutuklananlardan bir ya da iki kişinin durumundan kuşkulu olduklarını dile getiriyorlar, ancak geri kalan büyük bölümünün suçlu olduğuna inanıyorlardı.

Liderler şaşkınlıklarını ifade ederken ikiyüzlüydüler. Kişiyi yakından tanıdıklarında, doğal olarak kanıtlara özel bir ilgi gösteriyorlardı, fakat hepsi suçlamaların ve itirafların ayrıntılarda hiçbir önem taşımadığını biliyordu. Bu durumda bütün kurbanlar neden öldürülüyordu? Nadejda Mandelstam onların "bir hiç uğruna" öldürüldüklerini yazarken, anne ve babası tutuklanan Maya Kavtaredze, "Neden diye sormayın," der. Aslında onlar yaptıklarından ötürü değil, *yapabileceklerinden*

ötürü öldürülüyorlardı. Molotov'un dediği gibi, "Esas mesele, belirleyici anda bağlılık gösterememeleriydi." Rudzutak gibi bazıları, "bilinçli olarak" sadakatsiz bile değildi. Bu ihanet potansiyeli, Stalin'in kurbanlarının yaptıkları işlere, hatta kişiliklerine bile hayranlık duyabildiğini gösteriyordu. Tuhaçevskiy ve Uboreviç'in kurşuna dizilmelerinden sonra, Politbüro'ya birincisinin yetenekleri hakkında söylev verebiliyor ve askerleri teşvik ederken, "Birliklerinizi Uboreviç'in yaptığı gibi eğitin," diyebiliyordu.

Vişinskiy, Ocak 1937 duruşması hakkında Stalin'le görüştükten sonra, sanıklara şöyle hitap etti: "İnancınızı kaybettiniz." İnançlarını kaybettikleri için ölmeleri gerekiyordu. Stalin, Beria'ya şöyle demişti "Bir Halk Düşmanı sadece sabotaj yapan kişi değil, parti çizgisinin doğruluğundan kuşku duyan kişidir. Ve bunlardan pek çok var ve onları tasfiye etmemiz gerekir." Stalin kendisine hâlâ güvenip güvenmediğini soran, umutsuz bir yoldaşa şunları söylerken de aynı şeyi kastediyordu: "Sana siyasi olarak güveniyorum, fakat parti içindeki faaliyetlerinin gelecekteki perspektifleri alanında o kadar olumlu değilim." Bu sözlerle, ona güvendiğini, fakat bunun yaklaşan savaşta da ona güvenebileceğini göstermediğini ima ediyor gibidir.

Stalin'i gayet iyi anlayan Buharin, cezaevinden ona gönderdiği bir mektupta, "Siyasi bir genel tasfiye düşüncesinde büyük ve cesur bir şey var," diye yazıyordu, çünkü bu "kalıcı bir güvensizlik yaratacak ... Bu yolla liderlik kendisi için tam bir güvence sağlıyor." Devlet'in düşmanları güçlendikçe, Devlet'in (ve Stalin'in) de güçlenmesi gerekiyordu. Bu "kalıcı güvensizlik" döngüsü, aslında Stalin'in doğal habitatını oluşturuyordu. Her davaya inanıyor muydu? Adli olarak hayır, fakat bu taş kalpli siyasetçi, sadece, zaman zaman kişisel intikam duygularıyla ateşlenen kendi siyasi ihtiyaçlarının kutsallığına inanıyordu.

7 Kasım yürüyüşünden sonra her zamanki gibi Voroşilov'un dairesinde verilen, Yejov, Huruşov ve Redens dahil bütün liderlerin katıldığı öğle yemeğinde Mikoyan "sırayla herkese kadeh kaldırma"yı önerdi. Daha sonra kadehler "bir kez daha büyük Stalin için" kaldırıldı. Bunun üzerine Stalin ayağa kalkarak Terör'ü açıkladı ve teşvik etti: "Kendi düşüncelerinde, evet kendi düşüncelerinde bile" Sovyet Devleti'nin gücünü zayıflatmaya cesaret eden her kimse, bir Düşman olarak görülecekti. "Onları bir klan gibi yok edeceğiz," dedi Stalin. Daha sonra kadehini yaşanmakta olan katliama kaldırdı: "Bütün Düşmanlar'ın, onların ve hısımlarının tamamen yok edilmesine!" Liderler bu sözleri "alkışlarla onaylayarak, büyük Stalin'e" kadeh kaldırdılar. Sanki Ortaçağ'da bir Kafkas kabile şefi, "İtalyan Rönesansı'nın parlak bir siyaset adamı ya da Müthiş İvan'ın ta kendisi" konuşuyordu. Büyük bir hatip ve etkileyici bir şahsiyet olmayan kendisinin, "kartal" Lenin'in takipçisi olduğunu, çünkü bunu partinin istediğini söyledi. Kendisi ve arkadaşları kitlelerin güvenini haklı çıkarmamanın "kutsal korkusu" ile yönlendiriliyorlardı. Böylece Stalin, bunun Bolşevizm'in Mesiyanik doğasından kaynaklanan kutsal bir Terör

olduğunu açıklamayı sürdürdü. Yejov'un, MKVD'nin kendi "kutsal tarikat"ı olduğunu söylemesine şaşmamak lazım.

Orada bulunanlar şunu gayet iyi anlamışlardı: Lubyanka'nın işkence odaları ile Stalin'in Küçük Köşe'si arasındaki yaklaşık bir kilometrelik mesafe artık biraz daha kısalmıştı.

22

Kanlı Gömlek Kolları: Katilin Yakın Çevresi

Böğürtlen sabahları işkence odalarından çıkıp doğruca Politbüro'ya geliyor ve toplantılara katılıyordu. Bir gün Huruşov, Yejov'un köylü gömleğinin manşetlerinde ve kıvrımlarında kurumuş kan lekeleri gördü. Kendisi de bir melek olmayan Huruşov, onların ne lekesi olduğunu sordu. Yejov, mavi gözleri ışıl ışıl, yanıt verdi. Bu küçük lekelerle gurur duymak gerekirdi, çünkü onlar devrim Düşmanlar'ının kanıydı.

Stalin sık sık isimlerin yanına kısa talimatlar yazardı. Aralık 1937'de bir ismin karşısına, "Dövün, dövün!" diye yazdı. "Bu beyefendiyi ezmenin ve onu küçük kirli işleriyle ilgili rapor vermeye zorlamanın vakti gelmedi mi?" diye yazdı, bir diğer ismin karşısına. "Nerede kalıyor? Cezaevinde mi, yoksa otelde mi?" Politbüro 1937'de işkencenin resmen kullanılması gerektiğini bildirdi. Stalin'in de daha sonra doğruladığı gibi: "NKVD'nin ... MK'nin izniyle fiziksel baskı uygulaması ... gayet doğru ve yararlı bir yöntemdir."

Yejov, yaptıkları işe ilişkin özel bir jargon kullanan işkencecileri bizzat denetliyordu. İşkenceciler, masum bir insanı yok etme sürecine "Fransız güreşi" –"*frantsuskaya borba*" diyorlardı. Bazıları yıllar sonra sorguya çekildiklerinde, *jiguti* denilen özel sopayı, *dubinka* denilen copu, "aktarma kayışı" dedikleri daha geleneksel uykusuz bırakma ve sürekli sorgulama yönteminin yanı sıra nasıl kullandıklarını açıkladılar. Çeka'nın uzun bir işkence geçmişi vardı. Hatta Yagoda'nın adamlarından Leonid Zakovskiy, bir işkence rehberi yazmıştı.

Molotov ve Mikoyan gibi Politbüro üyeleri sık sık Yejov'un Lubyanka'daki büyük bürosundaki yoldaşlarının sorgularını izlemeye giderlerdi. Bir işkence seansı hakkında Molotov, "Rudzutak fena dövülmüş ve işkence görmüş," dedi. "Acımasız davranmak gerekiyordu." Kaganoviç'e göre ise "acımasız *olmamak* çok zordu." "Ancak onların deneyimli Eski Bolşevikler olduklarını da dikkate almak gerekiyordu: gönüllü olarak nasıl ifade verebilirlerdi?" Bütün bunlar, Molotov'un sözleriyle, sanki "Politbüro gangsterlerle doluymuş" gibi bir izlenim yaratır. Kendi kurbanlarına bizzat işkence yapan ya da onları öldüren Yejov ve daha sonra Beria gibi birkaç istisna dışında, hepsinin Mafya üyelerinden farksız olduklarını söylemek zordur, ancak zaman zaman aradaki farkı göstermek de zordur. Öte yanda, hiçbir Mafya üyesi anlaşılması zor bir ideoloji için bunca vakit harcayacak kadar aptal olamazdı.

NKVD'nin insanlardan itiraf alma yeteneği Stalin ve liderleri çoğu kez güldürüyordu. Bir keresinde Stalin, işkence gören birine şu fıkrayı anlatmıştı: "Genç bir oğlanı tutukladılar ve onu *Eugene Onegin*'i yazmakla suçladılar. Oğlan inkâr etti... Birkaç gün sonra NKVD sorgucusu çocuğun anne ve babasına gidip 'Tebrikler!' dedi, 'Oğlunuz *Eugene Onegin*'i yazdı'".[1] Mahkûmların çoğu öylesine şiddetli dövülüyordu ki gözleri yuvalarından fırlıyordu. Genellikle ölene kadar dövülüyorlar ve bu tür vakalar kayıtlara kalp krizi olarak geçiyordu.

İdam sistemini bizzat tasarlayan kişi Yejov idi. Kendinden öncekilerin yaptığı gibi Lubyanka'nın ya da diğer cezaevlerinin bodrumlarını kullanacak yerde, özel bir mezbaha yarattı. Lubyanka'nın biraz gerisinde, sol tarafta, Varsonofyevskiy Geçidi'nin üzerinde yer alan bir başka NKVD binasını bu amaçla kullandı. Mahkûmlar Lubyanka yolunun karşısındaki Kara Kargalar'a arabayla getirilip, oradan avluya sokuluyorlardı (tünel yoktu). Avlunun içinde yer alan, kare şeklinde alçak bir bina özel olarak bu işler için inşa edilmişti. Beton zemin, mermi geçirmeyen, ayrıca sıvıları temizlemek için hortum tertibatı olan, kütüklerle kaplı duvara doğru eğimliydi. Kurban başının arkasından vurulduktan sonra, metal kutulara yerleştirilip krematoryuma götürülüyordu. Küller genellikle Donskoy Mezarlığı'ndaki bölüm gibi bir toplu mezarlığa dökülüyordu.

Donskoy'da sona eren yol, genellikle Stalin'in masasının üzerine konulan bir notla başlıyordu. Stalin'e sadece hayatta kalma ricaları değil, ölüm talep eden ihbarlar da geliyordu. Terör bir kez zincirlerinden boşaldığında, ihbarlar ateşe dökülen ve onu daha da alevlendiren gaz yağı işlevi gördü. Bu ihbarlar Stalinist sistemin vazgeçilmez parçalarından biriydi: Herkesin herkesi ihbar etmesi bekleniyordu. Bolşevik âlemde, hataları liderlerin dikkatine sunmanın sadece iki yöntemi vardı: rastlantılar ve ihbarlar. İhbarlar Stalin'in bürosuna yağmur gibi yağıyordu: Bazıları gerçekti. "Kapitalist bir ülkede yaşıyor olsaydık, Parlamento'da ve gazetelerde bizim hakkımızda konuşurlardı," diyordu Voroşilov. Bazı ihbarlar sıradan Parlamento önergelerinin ve soruşturma raporlarının benzeriydi:

"Bu türden mektupların yazılması belki hoşunuza gitmiyor, fakat ben memnunum," diyordu. Stalin "Hiç kimsenin şikayette bulunmaması kötü bir şey olurdu. Kavgadan korkmayın... Bu, Hükümet'e zarar verecek dostluklardan daha iyidir." Ancak bu zehirli mektuplar genellikle bir cadı avı manisinin, insan harcamaya yönelik garezlerin ve ahlâk dışı hırsların bir sonucuydu.

İhbarların nasıl değerlendirileceği konusunda karar verme keyfini Stalin başkalarına bırakmazdı. Hoşlanmadığı bir kişi söz konusu olduğunda, mektuplar

1 İlkel sorgucuların suçladıkları kişiye bir suç uydurma çabaları çoğu kez saçma sonuçlar veriyordu: Birobijan'daki Yahudi Özerk Oblast'ının Birinci Sekreteri tutuklandığında, bölgeyi ziyaret eden Kaganoviç'i balıklı börekle zehirlemekle suçlanıyordu. Muhtemelen SSCB'nin pek çok cumhuriyetinde, zehir, Baltık sucuklarından Buryats'ın baharatlı çorbalarına ve Taciklerin kuzu yahnisine kadar çeşitli ulusal yemeklerin içinde gizleniyordu.

"Araştırın!" notuyla birlikte NKVD'ye gönderiliyor, ardından muhtemelen ölüm geliyordu. Stalin, söz konusu kişiyi "korumak" istiyorsa, mektubu yıllar sonra da olsa gerektiğinde ortaya çıkarmak için dosyalıyordu. Bu nedenle Stalin'in belgeleri, bazıları sıradan insanlardan, bazıları üst düzey görevlilerden gelen ihbar mektuplarıyla doludur. Bir Komintern görevlisinden gelen ve Dışişleri Komiserliği'ndeki Düşmanlar'ı ihbar eden bir mektup tipiktir. Kremlin'in içindeki korku ve entrika atmosferi ancak hayal edilebilir. Ordjonikidze'nin eski sekreteri, kuşkusuz, kendi kellesini kurtarmak için Stalin'e Sergo'nun dul eşi Zinayda'yı ihbar eden bir mektup yazdı. Zinayda, "çeşitli kereler Sergo'suz yaşayamayacağını söylemiş" idi. Mektubu yazan kişi, "aptalca bir şey yapmasından endişe ediyorum," diyordu. "Partimize ihanet eden kişilerin eşleriyle sık sık telefon görüşmesi yapıyor. Bu eşler ona sık sık ricada bulunuyorlar (Yoldaş Yejov'a iletilmek üzere). Bu doğru bir tavır değil ve kendisinin bunu yapmayacağını söylemesi gerekir... Talimatlarınızı bekliyorum. Her emir son damla kana kadar yerine getirilecektir. Size adanmış, Semyuşkin." Stalin'in sesinin yıkıcılar tarafından sabote edilmesi öyküsündeki gibi, bazen komedi yavaşça trajediye dönüşüyordu.[1]

Stalin'in okuduğu ve işaretlediği tipik bir ihbar mektubu, uzak Saratov'da yaşayan Krilov adlı birinden gönderildi. Krilov liderine şöyle diyordu: "Düşmanların NKVD ve Savcılık'ta dostları var ve düşmanları gizlemekteler." Askeriyede de başka yerlerdeki kadar hırslı insanlar vardı: "Komutan ... Osipov'u azletmenizi istiyorum," diyordu Tiflis'ten yazan bir subay, "Kendisi çok şüpheli bir kişidir." Stalin "şüpheli" sözcüğünün altını mavi kalemle çizdi.

1 1936'nın sonunda Stalin yeni Anayasa'yı tanıtma konuşmasını yapacağı zaman film yönetmenlerinin şefi Şumyatskiy, Molotov'a Stalin'in konuşmasını kaydedip edemeyeceğini sordu. 20 Kasım günü Molotov izin verdi. Bütün Birlik Radyofikasyon Komitesi'nin ve Radyo Yayınları'nın şefi Maltsev sevinçle Stalin'e konuşmasının başarıyla kaydedildiğini ve onaylandığını bildirdi. Şimdi konuşmanın gramofon plağına kaydedilmesi için izin istiyor ve "böylece siz de dinleyeceksiniz," diyordu. Stalin kabul etti. Fakat 29 Nisan 1937'de Gramofon Fabrikası'nın yöneticileri sesin kaydedildiği plağı dinlediklerinde dehşete kapıldılar. Stalin'in sesinde yanlış bir şeyler vardı. Derhal Poskrebişev'e bir rapor yazdılar: "1. Büyük gürültüler; 2. Uzun aralıklar vardı; 3.Bazı cümlelerin tamamı yoktu; 4. Bazı oluklar kapalıydı (plağın üzerindeki); ve 5. Atlamalar vardı ve berraklık yoktu." Dosya aynı zamanda Stalin'in ses tonuna ilişkin telaşla yazılmış bir çözümlemeyi ve bu sesin o sırada imal edilen plaklardan dinlenmesinin zor olduğuna ilişkin bir bilgiyi içeriyordu. Daha da kötüsü bu plaklardan bin adet üretilmiş bulunuyordu. Bazı yetkililer plakları toplamak istediler, fakat Yoldaş Stalin'in sesine saygısızlık olarak değerlendirilen bu öneri şefin saldırısına uğradı. Şef, boşluklara, gürültülere, sıçramalara bakılmaksızın plakları dağıtmanın saygı gereği olduğunu düşündü. Bu konuya ilişkin dosyanın sonunda *Komsomolskaya Pravda*'da yayımlanmış bir rapor yer almaktadır. Raporda, Gramofon Fabrikası'nda Yoldaş Stalin'in sesine bir şey yapıldığı öne sürülüyor; Yoldaş Strayk'ın "plakların hızla dağıtılması" için yaptığı ısrarın "tuhaf bir durum" yarattığı vurgulanıyordu. Onun bir yıkıcı olduğu kuşkusuzdu ve fabrikadaki bütün yıkıcılar "en ağır şekilde cezalandırılmalı" idiler. Bunun üzerine NKVD görevlilerinin Yoldaş Strayk'ın plak koleksiyonunu dinlemek için fabrikaya geldikleri kuşku götürmez.

Bu Muskovit Zeus'un ışığı bölgeleri farklı biçimlerde aydınlatıyordu. 1937 yılının Temmuz ayında, Rostov'un altını üstüne getiren acımasız Çekist Lyuşkov Kremlin'e çağrıldı ve kendisine Uzak Doğu'ya gitmesi emredildi. Stalin, insanların hayatından eski elbiselermiş gibi söz etti: Bazılarını muhafaza ederiz, bazılarını kaldırıp atarız. Uzak Doğu Birinci Sekreteri Vareykis, "kesinlikle güvenilmez" idi ve kendine ait bir kliği vardı; Mareşal Blyuker'i "muhafaza etmek gerekliydi". Lyuşkov, itaat ederek Vareykis'i tutukladı.

Daha az güvenilir bir yol, Stalin'in göklere çıkardığı "Kiev'in kahraman ihbarcısı" Polya Nikolayenko gibi yerel bir aygıtı yönlendirmekti. Sekiz bin kadar insanın ölümünden sorumlu olan bu dehşet verici kocakarının özelliği toplantılarda ayağa kalkıp avaz avaz suçlamalarda bulunmasıydı: Huruşov, onun "parmağını sallayarak, 'Bu adamı tanımıyorum, fakat gözlerine bakarak onun bir Halk Düşmanı olduğunu söyleyebilirim'" diye feryat ettiğini gördü. Bu "gözlerine bakma" söylemi, Terör'ün dini coşkusunu ortaya koyan belirtilerden biridir. Bunu çürütmenin tek yolu hemen yanıt vermekti: "Beni ihbar eden bu kadını tanımıyorum, fakat gözlerine bakarak onun bir fahişe olduğunu söyleyebilirim." Bu yanıt karşısında Polya Nikolayenko Stalin'e başvurdu. Yazdığı notun takdimi basitliğini ortaya koyar:

"Yoldaş Stalin'in bekleme odasına. Bu deklarasyonu bizzat Yoldaş Stalin'e vermenizi istiyorum. Yoldaş Stalin, Şubat Plenumu'nda benim hakkımda konuştu." Mektup Stalin'e ulaştı ve kadının düşmanları için mahvedici sonuçlar doğurdu. Kadın, yerel şeflerin Stalin'in emirlerini nasıl göz ardı ettiklerini kurnazca ortaya koyan, 17 Eylül 1937 tarihli mektubunda şöyle diyordu: "Sevgili Lider, Yoldaş Stalin. Kiev'deki sorunlara müdahale etmenizi istiyorum... Burada Düşmanlar yeniden güçlenmeye başladılar ... kendi *apparat*'larında oturup kötü işler yapıyorlar. Kiev hakkında ve bir 'küçük insan' olarak benim meselem hakkında konuştuğunuz Plenum'dan bu yana onlar, beni siyasi olarak yok etmek için, beni itibarsızlaştırmak amacıyla fiilen örgütlenmişlerdir." Kıdemli görevliler ona "Düşman" gibi davranıyorlar ve kendisine karşı sanki bir cadıymış gibi, büyücü dili kullanıyorlardı. "Halk Düşmanları'yla bağlantılı olan biri" ona şöyle bağırmıştı: "İkiyüzlü olduğu gözlerinden belli!" Ukrayna lideri Kosyor ve diğerleri, "kahkahalarla gülerek," onunla alay etmişlerdi. "Partiye ve Büyük Lider'e her zaman bağlıydım, bağlıyım ve bağlı kalacağım. Doğruyu bulmam için bana yardım et. STALİN'İN DOĞRUSU GÜÇLÜDÜR! Bu kez de senden Kiev örgütü için elinden geleni yapmanı istiyorum..." On gün sonra Stalin harekete geçti ve Ukraynalı şeflere şöyle dedi:

"Yoldaş Nikolayenko'ya kulak veriniz (mektubuna bakınız). Onu bu serserilerden koruyabilirsiniz! Elimdeki bilgilere göre, Glaz ve Timofeev özellikle güvenilir değildirler. Stalin." Bu iki adam muhtemelen tutuklandı. Kosyor bir süre daha hayatta kaldı.

Bölgeler çok sayıda kişiyi çok kısa süre içinde öldürüyordu. Moskova lideri

Huruşov[1] 50.000 kişiden oluşan özgün Politbüro kotasını aşarak, 55 741 görevlinin kurşuna dizilmesini emretti. 10 Temmuz 1937 günü Huruşov, Stalin'e yazarak kotayı doldurmak için fazladan 2000 eski kulak'ı kurşuna dizme izni istedi. NKVD arşivleri Huruşov'un tutuklama isteklerinin yer aldığı pek çok dokümanı bizzat imzaladığını göstermektedir. 1938 baharında 38 taşra ve kent sekreterinden 35'inin tutuklanmasını sağladı. Bu sayılar yaşanan hummanın şiddeti hakkında bir fikir verir. Huruşov, Moskova'da bulunduğu sırada ölüm listelerini doğrudan Stalin ve Molotov'a gönderiyordu.

"Bu kadar çok olamaz!" diye tepki gösterdi, Stalin.

Molotov'un anlatımına göre, Huruşov, "Aslında daha çok," diye yanıt verdi. "O kadar çok ki, hayal edemezsiniz." Stalinabad (Aşkabad) kentine kurşuna dizilmek üzere 6277 kişilik kota verildi, fakat kota aşılarak 13.259 kişi kurşuna dizildi.

Fakat genellikle yanlış insanlar öldürülüyordu. Bölgesel şefler kurbanları seçiyor, bu arada kendi muhaliflerini öldürmek için dayanılmaz bir arzu duyuyor ve kendi dostlarını koruyorlardı. Ancak Stalin'in yakınlarıyla birlikte yok etmek istedikleri tam da bu "prensler" idi. Böylece Birinci Sekreterler'in süreci başlatan katliamları onların hayatını kurtarmadı; tam aksine, yok edilmeleri için bir mazeret oluşturdu. Merkezin bu kez "prensler"i yok etmek için ikinci bir terör dalgasını başlatması sadece bir zamanlama meselesiydi.

Sadece Stalin'in kişisel valilerinden, Leningrad'daki Jdanov ile Transkafkasya'daki Beria'nın bu konuda "yardım"a ihtiyaçları olmadı. Jdanov, Troçkicilerin Leningrad'a sızdıklarına samimi olarak inanıyordu. Gene de zaman zaman davalar konusunda düşünceli bir havaya bürünüyordu. Bir keresinde Amiral Kuznetsov'a, "Viktorov'un bir Halk Düşmanı haline geleceğine asla ihtimal vermediğimi biliyorsun," dedi. Kuznetsov, onun "sesinde en ufak bir kuşku olmadığı"nı fark etti. "Sadece şaşırmıştı... Mezara girmiş adamlardan... söz ediyor gibiydik." Jdanov, Leningrad'da 68 000 kişinin tutuklanmasını sağladı. Beria'ya gelince, bu profesyonel Çekist, 268 950 tutuklama ve 75 950 idamdan oluşan kendi kotasını doldurdu. Kota daha sonra yükseltildi. Stalin'in yakından tanıdığı Gürcistan Partisi'nin % 10'u öldürüldü. Beria, Lakoba ailesine bizzat işkence etmekten kendini alamadı. Onun dul eşinin hücresine bir yılan koyarak kadının delirmesine yol açtı, ergenlik çağındaki çocuklarını öldüresiye dövdü.

Sonuç olarak Stalin'in gözdeleri bu kez "prensler"in öldürülmeleri için gönderildi. Bu aynı zamanda bir liderin sadakatini test etmek için kullanışlı bir yöntemdi. Bölgelere bir seyahat, kan dökme konusunda daha iyi bir çözüm sağlıyordu. İç

1 Huruşov, otuzlu yıllarda olabilecek en fanatik Stalinist terörist idi, ancak suç belgelerini yok etme yeteneği ve anıları sayesinde gerçek tutumu gizemli ve örtülü kaldı. Eski KGB şefi A. N. Şelepin 1988'de, Huruşov'un ölüm listelerinin gizli polis I. V. Serov tarafından ortadan kaldırıldığını doğruladı. Huruşov'un belgelerinin 261 sayfası 1-9 Temmuz 1954'te yakıldı.

Savaş'ın savaş ağaları gibi, yanlarına NKVD haydutlarını alıp silahlanarak zırhlı trenlere binip yola koyuluyorlardı. Dış Ticaret ve Gıda İkmal Komiseri Mikoyan daha edepli bir lider olarak ün kazanmıştır. Sonraki yıllarda kurbanlara yardımcı oldu ve Stalin'in ölümünden sonra yönetimin çözülmesi için elinden geleni yaptı. Ne var ki 1936'da Mikoyan, Zinovyev ve Kamenev'in idam edilmelerini savunmuş, "Ne kadar adil bir iddianame!" diyerek, Kaganoviç'i gayrete getirmişti. 1937'de o da ölüm listelerini imzaladı ve kendisine bağlı yüzlerce görevlinin tutuklanmasını önerdi. Stalin'in başta olduğu dönem boyunca Mikoyan, entrikalardan uzak duracak, en yüksek görevlere talip olmaktan kaçınacak kadar uyanıktı. Keskin zekâsı ve olağanüstü çalışma kapasitesiyle kendi sorumlulukları üzerinde yoğunlaştı. Oyunun nasıl oynanacağını biliyor ve hakkını veriyordu.

Liderler dostlarını kurtardılar, fakat onları esas olarak 1939'da farklı bir ortamda kurtardılar. Andreyev'in kızı, babasının çalıştığı giriş odasının "onun yardım ettiği insanlarla dolu" olduğunu iddia etti, fakat Kaganoviç, şunu dürüstçe kabul etti ki, "halkın ruh hali" nedeniyle "dostları ve akrabaları kurtarmak imkânsızdı". Azını kurtarmak için çoğunu öldürmek zorunda kaldılar. Mikoyan, diğerlerinden daha çok kişiyi kurtardı. Arkadaşı Andreasyan geri zekâlı sorgucular tarafından ilk ismi "Napoleon" olduğu için Fransız ajanı olmakla suçlandığında, Stalin'e başvurdu.

"Senin kadar Fransız!" dedi Stalin'e, dalga geçerek. Stalin kahkahalara boğuldu.[1] Pek çok ölümden sorumlu olan Voroşilov tutuklu bir arkadaşının kızı tarafından yapılan bir başvuruyu Stalin'e iletti. Stalin her zamanki gibi bir not yazdı: "Yoldaş Yejov, şununla ilgilen!" Kızın babası serbest bırakıldı ve Voroşilov'a teşekkür etti. Voroşilov sordu:

"Korkunç muydu?"

"Evet, çok korkunçtu," dedi arkadaşı. İki arkadaş bir daha bu konuda konuşmadılar.

Stalin'e o kadar çok başvuru geliyordu ki, sonunda başvuruları yasaklayan bir Politbüro kararnamesi çıkarttı. Bir lider, arkadaşını kurtarmak için müdahale ettiyse, önemli olan arkadaşının bir başka liderin eline düşmesini önlemekti. Mikoyan bir yoldaşını kurtarmayı başardı ve derhal Moskova'dan ayrılmasını istedi. Fakat bir eski Bolşevik olan yoldaşı, kılıcının iade edilmesini isteyen bir şövalyenin aşırı titizliğiyle, parti kartının kendisine geri verilmesini istedi. Bunun üzerine Mikoyan, Andreyev'i aradı ve Andreyev adamı yeniden tutuklattı.

Mikoyan'ın yumuşaklığı Stalin'in kulağına gitmiş olacak ki, ona ansızın soğuk davranmaya başladı. 1937 yılının sonunda Mikoyan'ın bağlılığını test etmek için

1 Bu türden saçmalıklar çok yaygındı: Buharin'in dul eşi, dehşet verici çalışma kampında benzer bir durumla karşılaştı. Mahkûmlardan biri *Tehlikeli Alâkalar* [Dangerous Liasions] adlı bir kitabı olduğu için onu ihbar etti. Kitabı, çok tehlikeli bir casusluk el kitabı sanmıştı.

onu 300 kişilik bir tutuklama listesiyle Ermenistan'a gönderdi. Mikoyan listeyi imzaladı, fakat bir arkadaşının ismini çizdi. Adam gene de tutuklandı. Mikoyan, Erivan parti toplantısında konuşma yaparken, salonun içinde ansızın Beria belirdi ve orada bulunan insanları dehşete düşürecek şekilde gözlerini kürsüdeki Mikoyan'a çevirdi. Dokuz Ermenistan Politbüro üyesinin yedisi dahil 1000 kişi tutuklandı. Mikoyan Moskova'ya döndüğünde Stalin ona eskisi gibi sıcak davrandı.

Bütün liderler ülkenin her yerine kanlı turlara çıkıyorlardı. Jdanov, Urallar'a ve Orta Volga'ya gönderildi. Ukrayna, Kaganoviç, Molotov ve Yejov'u ağırlayacak kadar talihsizdi. Kaganoviç, Kazakistan, Çelyabinsk, İvanovo ve diğer yerleri ziyaret ederek, terörü yaygınlaştırdı. Ağustos 1937'de İvanovo'dan çektiği ilk telgraf şu sözlerle başlıyordu. "İlk çalışma[nın sonucu] ... Obkom Sekreteri Epançikev'in derhal tutuklanması gerektiği anlaşılıyor...." Telgraf şöyle devam ediyordu: "Sağcı-Troçkici yıkıcılık, burada, sanayide, tarımda, iaşede, sağlık hizmetlerinde, ticarette, eğitimde ve siyasi faaliyetlerde geniş boyutlara ulaşmış ... olağandışı biçimde yaygınlaşmıştır." Fakat bu, tura çıkan en verimli iki canavarın öldürme cinnetiyle kıyaslandığında bir hiçti.

O sırada 42 yaşında olan, ufak tefek, bıyıklı ve genellikle kılıksız Andrey Andreyev, Sovyet demiryolları için verilen mücadeleyi geliştirememiş, fakat Yejov'la birlikte MK Sekterliği'ni kendi başına yönetmeye başlamıştı. Liderliğin içindeki nadir proleterlerden biri ve kendi halinde bir adam olan Andreyev, bir Çaykovskiy bağımlısı, dağcı ve doğa fotoğrafçısıydı. Dora Kazan'la evliydi. Karısına, çocukları hakkında sevgi dolu sözcükler yazdığı kartpostallar gönderirdi. Bu adam, o cinayet turlarının tartışma götürmez efendisi haline geldi.

Andrey Andreyev 20 Temmuz günü Volga Alman Cumhuriyeti'ni kırıp geçirmek üzere Saratov'a vardı.[1] "Saratov'u temizlemek için her türlü aracı kullanmak gerekiyor," diye yazdı Stalin'e. Bu sözler, ona gönderdiği heyecanlı, fanatik telgrafların ilkinde yer alıyordu. Bir diğerinde şöyle diyordu: "Saratov örgütü MK'nin bütün kararlarını büyük bir memnuniyetle karşılıyor." Buna inanmak zordu. Her yerde, yerel şeflerin "terörist grubu açığa çıkarmak istemedikleri"ni ve "açığa çıkarılan Düşmanlar'ı da mazur gösterdikleri"ni görmüştü. Ertesi gün Andreyev şüphelileri çılgınca tutuklamaya başladı: "İkinci Sekreter'i tutuklamak zorunda kaldık ... Freşyer hakkında, kendisinin Sağcı-Troçkici örgütün bir üyesi olduğuna dair bulgulara sahibiz. Tutuklamak için izin istiyoruz." Bir grup, "Makine Traktör İstasyonu'nda çok engelleyici bir tarzda çalışan 20 kişi"den oluşuyordu. Direktörlerin ikisini tutuklamaya ve cezalandırmaya karar verdik. Bunlar bir "Sağcı-kulak örgütü"nün

1 Bu kitabın yazarı Andreyev ve Dora Kazan'ın kızları Nataşa'yla mülâkat yaptıktan ve babasının tamamen masum olduğunu işittikten sonra, bu uğursız dosyaya ulaştı. Andereyev'in notları ve mektupları günümüze kalmıştır, çünkü Kaganoviç, Malenkov ve Huruşov gibi suçluların aksine Stalin'in ölümünden sonra iktidar dışı kaldı. O sırada diğerleri suç delili niteliğindeki pek çok dosyayı yok etmeyi başarmışlardı.

parçasına dönüşmüşler. "Tahrip edilmiş traktörler" var. Ayrıca işi yavaşlatıyorlar, çünkü "74 adetin sadece 14'ü hazırdı." O gece saat 23.38'de Stalin mavi kalemiyle yanıt verdi: "Merkez Komitesi eski MTİ işçilerinin cezalandırılması ve kurşuna dizilmesiyle ilgili önerilerinizi onaylıyor." Yirmi kişi kurşuna dizildi. Üç gün sonra, Andreyev, övünerek Stalin'e "bir Faşist örgüt" bulduğunu bildirdi. "50-60 kişilik ilk grubu derhal tutuklamayı planlıyoruz... Sağcı-Troçkiciler'in kanıtlanmış bir üyesi olduğu için Cumhuriyet'in Başbakanı Luf'u tutuklamak zorunda kaldık." Andreyev oradan Kuybişev'e, sonra da Orta Asya'ya geçti. Stalin ona, "Genel olarak dilediğin gibi davranabilirsin," dediği için oralardaki bütün liderlikleri görevinden aldı. Sonuç olarak, Stalinabad'da "7 Narkom'u, 55 MK şefini, 3 MK sekreterini tutukladım," diye bilgi verdi ve Voronej'e döndüğünde gayet neşeli bir havada şunu bildirdi: "Burada Büro yok. Hepsi Düşman olarak tutuklandı. Şimdi Rostov'a gidiyorum!"

Bu manik seyahatlerde Andreyev'e 35 yaşında tıknaz bir genç adam, Georgi Malenkov eşlik ediyordu. Bir katil bürokrat olan Malenkov Temizlik sırasında kariyer yapmış biriydi. Taşra entelijansiyasından geliyordu; Çarist kamu görevlilerinin evladı olarak soyluydu.[1] Mikoyan'la Ermenistan'a, Yejov'la Belorusya'ya seyahat etti. Bir tarihçinin değerlendirmelerine göre Malenkov 150.000 kişinin ölümünden sorumluydu.

Ufak tefek, gevşek, soluk benizli, ay yüzlü, tüysüz çeneli, burnunun üzeri çilli, çekik Moğol gözlü, siyah saçları hep alnına düşen Malenkov, geniş, kadınsı kalçaları, armut biçiminde bir vücudu ve yüksek perdeden sesi olan bir tipti. Jdanov'un ona "Malanya" ya da Melanie [kadın ismi –*çn.*] adını takmasına şaşmamak lazım. "Yağ tabakaları ve katmanlarının altındaki" sıska ve aç adam isteklerini elde etmeye çalışıyordu. Büyük büyük babası I. Nikola zamanında Makedonya'dan gelmişti, fakat Beria'nın şakalaşırken dediği gibi, kendisi Büyük İskender'e pek benzemiyordu. Malenkov'un ataları Orenburg'u çarlar adına yönetmişlerdi. Soyunda pek çok general ve amiral vardı. Malenkov kendisini bir *posadnik*, yani eski Novgorod'un seçilmiş yöneticisi ya da ataları gibi bir *çinovnik* geleneği içinde görüyordu. Kaganoviç gibi görevlilere bağırıp çağıran, hatta vuran Stalinist zorbaların aksine, Malenkov, astları odasına girdiklerinde ayağa kalkar ve söyledikleri genellikle tüyler ürpertici olsa da, ağzını bozmadan mükemmel bir Rusça'yla sakin sakin konuşurdu.

Malenkov'un babası güçlü kuvvetli bir nalbantın kızıyla evlenerek ailesini dehşete düşürmüştü. Üç oğulları oldu. Hükmedici annesini seven Malenkov üç çocuğun en küçüğüydü. Yöredeki *Jimnazyum*'da okudu, Latince ve Fransızca öğrendi. Malenkov da, tıpkı Jdanov gibi, eğitimli bir adam için kısıtlayıcı bir ortamdan,

1 Lenin, Çeka'nın kurucusu Feliks Dzerjinskiy ve 1930'a kadar Dışişleri Komiseri olan Çiçerin, tıpkı Molotov, Jdanov, Sergo ve Tuhaçevskiy gibi Büyük Petro'nun, 1917'ye kadar geçerli kalan Rütbeler Tablosu'na göre kalıtsal olarak soyluydular. Ancak hayatları boyunca soyluluk unvanını kullanmamışlardı.

ayakkabıcıların ve doğramacıların arasından geçip elektrik mühendisi oldu. Diğer pek çok hırslı genç gibi, İç Savaş sırasında partiye katıldı. Ailesi ikna edici biçimde süvari olduğunu iddia eder, fakat Malenkov kısa süre içinde daha güvenli bir zeminde, propaganda trenlerinde yer aldı. Bu trenlerde benzer bir geçmişten gelen, hükmedici karısı, Valerya Golubsteva'yla tanıştı.

Mutlu bir evlilik yapan Malenkov, yüksek öğrenim gören çocukları için mükemmel bir baba olarak tanınıyordu. İç Savaş'ın en şiddetli olduğu dönemde, yorgunluktan bitkin düştüğü zamanlarda bile, onlara öğretmenlik eder, şiir okurdu. Karısı onun Merkez Komitesi'nde bir iş bulmasına yardımcı oldu. Bu görevde Molotov'un dikkatini çekti, Stalin'in Sekreterya'sına katıldı ve otuzlu yılların başında Politbüro Sekreteri oldu. O da, sadakati ve çalışkanlığıyla önce Kaganoviç'in, daha sonra Stalin'in dikkatini çeken uyanık gençlerden biriydi. Ancak insanlarla birlikteyken mizah duygusunun zayıf olduğu görülüyordu.

Bu kurnaz, fakat "hadım benzeri" şahsiyet, gerekli olmadıkça asla konuşmaz, Stalin'i daima dikkatle dinler ve bir deftere "Yoldaş Stalin'in Talimatları" başlığı altında not tutardı. Görevlere uygun kadroların seçildiği MK Personel kayıt şubesinin şefi olarak Yejov'un yerine geçti. Mikoyan'a göre, 1937'de "özel bir rol" oynadı. Terör'ün bürokratik orkestra şefiydi. Stalin'in belgeleri arasından çıkan bir not aralarındaki ilişkinin niteliğini gösterir:

"Yoldaş Malenkov, Moskvin tutuklanmalıdır. J. St." Genç yıldızlar, Malenkov, Huruşov ve Yejov çok yakın arkadaştılar; onlara "Ayrılmazlar" denirdi. Ancak bu paranoyak piyango oyununda bir Malenkov bile yok edilebilirdi. 1937'de yapılan bir Moskova Parti Konferansı'nda, Düşman olmakla suçlandı. İç Savaş sırasında Orenburg'da Kızıl Ordu'ya katılımlardan söz ederken, dinleyiciler arasından bir ses yükseldi:

"O sırada Orenburg'da Beyazlar mı vardı?"

"Evet..."

"O halde, sen de onlarla birlikteydin." Huruşov müdahale etti:

"O sırada beyazlar Orenburg'da olabilir, fakat Yoldaş Malenkov onlardan biri değildi." Duraksamanın tutuklamaya yol açabileceği bir dönemdi. Yine o sıralarda Huruşov, Stalin'e giderek yirmili yılların başında kısa bir süre için Troçkizm'e kapıldığını itiraf ederek kellesini kurtardı.

Bu arkadaş çevresi Terör'ü var gücüyle teşvik etti. Bu "fanatikler" on yıllar sonra bile, gerçekleştirdikleri kitlesel katliamı savunuyorlardı. Molotov şöyle diyordu: "Baskının sorumluluğunu üstleniyorum ve onun doğru olduğunu düşünüyorum... Bütün Politbüro üyeleri sorumluluğu üstlenirler ... Fakat 1937 gerekliydi." Mikoyan, "Stalin'le birlikte çalışan herkese ... sorumluluktan bir pay düştüğü"nü kabul eder. Bunca insanı öldürmek yeterince kötüydü, fakat öldürülenlerin pek çoğunun, kendi gizemli standartları dikkate alındığında bile masum olduğunu gayet iyi bilmelerini hoşgörüyle karşılamak zordur. "Bizim suçumuz fazla ileri gitmekti," der

Kaganoviç. "Hepimiz hatalar yaptık ... Fakat İkinci Dünya Savaşı'nı kazandık." Bu kitlesel canileri tanıyanlar, daha sonra Malenkov ve Huruşov'un ne o sırada ne de daha sonra "doğaları gereği kötü ruhlu" olduklarını düşündüler. Onlar sadece içinde yaşadıkları dönemin adamlarıydı.

Ekim ayı içinde, bir başka Plenum, daha fazla Merkez Komitesi üyesinin tutuklanmasını onayladı. "Bu, evreler halinde oldu," der Molotov. "Yetmiş kişi 1-15 kişiyi, daha sonra 60 kişi bir diğer 15 kişiyi ihraç etti." Dehşete kapılan yerel liderler Stalin'e başvurdular. "Kişisel bir konuda bana on dakikanızı ayırabilir misiniz? Müthiş bir yalanla suçlanıyorum." Stalin, Poskrebişev'e yeşil kalemiyle bir not yazdı:

"Tatilde olduğumu söyle."

23

Terör Sırasında Sosyal Hayat: Liderlerin Eşleri ve Çocukları

Ancak bu trajedinin tamamı, kamusal bir kutlama atmosferi içinde, asla sonu gelmeyen zafer ve yıldönümü bayramlarıyla birlikte gerçekleşti. Burada, Terör yıllarından, bir kız çocuğu, onun en yakın arkadaşı ve sıkıcı babası arasında herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda yaşanabilecek bir sahneyle karşılaşıyoruz. Stalin her akşam yemeğinde, kendi dairesinde, kızı Svetlana'yla bir araya geliyordu. Terör'ün en şiddetli döneminde Stalin, Svetlana ve onun 11 yaşındaki en yakın arkadaşı Martha Peşkova'yla yemek yiyordu. Martha'nın dedesi Gorki'nin ve babasının, annesinin âşığı olan Yagoda tarafından öldürüldüğü düşünülüyordu. Stalin, kızıyla Martha'yı özel olarak tanıştırmıştı; Svetlana'nın onunla arkadaş olmasını istiyordu. Bir keresinde ikisi Svetlana'nın odasında oynarlarken, hizmetkâr gelip onlara Stalin'in evde, yemek masasının başında olduğunu haber verdi. Stalin yalnızdı, fakat çok neşeliydi. Eve dönmekten ve kızını görmekten hoşlandığı anlaşılıyordu. Eve girer girmez, "Nerede benim *hojayka*'m!" diye seslenir ve hemen oturup onun ev ödevlerine yardımcı olurdu. Yabancılar, böylesine sert bir yaratığın, "kızıyla birlikteyken böylesine yumuşak" olmasına şaşarlardı. Onu dizlerine oturturdu. Bir keresinde eve gelen bir ziyaretçiye şunları anlattı:

"Annesi öldükten sonra, ona hep kendisinin bir *hojayka* olduğunu söyledim. Buna inandı. Öyle ki, mutfağa gidip emirler vermeye başladı. Tabii onu hemen dışarı çıkarıyorlardı. Bunun üzerine ağlamaya başlardı, ben de onu teselli ederdim."

O gece Stalin, Martha'ya takıldı. Martha çok güzel bir kızdı, fakat pancar gibi kıpkırmızı olma huyu vardı.

"Eee Marfoçka, duyduğuma göre oğlanlar peşine düşüyormuş, öyle mi?" Martha öyle bir utandı ki, ne çorbasını yutabiliyor ne de yanıt verebiliyordu. "Onca oğlan peşinde!" diye diretti Stalin. Svetlana arkadaşını kurtarmaya çalıştı:

"Hadi baba, onu rahat bırak." Stalin güldü ve sevgili *hojayka*'sına daima itaat ettiğini söyleyerek kızı rahat bıraktı. Martha o geceyi hatırlarken, o akşam yemeği "benim için çok kötü oldu" der. Fakat Stalin'den korkmazdı, çünkü onu çocuk-

luğundan beri tanıyordu. Gene de bu çocuklar için hayat o kadar kolay değildi. Svetlana'nın anne ve babasının pek çok arkadaşı ortadan kaybolmuştu. Martha ise, daha yakın zamanda, annesinin âşığının tutuklandığını görmüştü.[1]

Tutuklanmayan liderlerin çocukları için asla daha hoş, neşeli ve enerji dolu bir dönem olmamıştı. Caz çılgınlığı bütün ülkeyi kaplıyordu. Aleksandrov'un en son müzikali *Volga, Volga*, 1938'de gösterime girdi. Melodileri dans salonlarında tekrar tekrar çalınıyordu. Diplomatik partilerde katiller caz müziğinin ritmine uyarak dans ediyorlardı. Kaganoviç, caz müziğini, "her şeyden önce neşenin dostu, yüksek ruhlu gençliğimizin müzikal örgütleyicisi" olarak selamlıyordu. Kaganoviç, caz milyoneri olan dostu Leonid Utesov'la birlikte *Şarkı, Dans ve Caz Orkestraları Demiryolu Toplulukları Nasıl Örgütlenmeli?* başlıklı bir caz müziği rehberi yazdı. "Lokomotif" Kaganoviç, her Sovyet istasyonunda bir "*jhaz*" bandosunun olması gerektiğini emrediyordu. Neşeye ihtiyaç duydukları kesindir.

Stepan Mikoyan, o günleri, "geleceğe ilişkin büyük umutlar ve neşe dönemiydi," diye hatırlar. "Hep heyecanlı ve mutluyduk. Yeni Metro ışık saçan avizeleriyle kullanıma girdi; dev Moskova Oteli'nin açılışı, yeni Magnitogorsk kentinin kuruluşu ve bütün diğer zaferler o dönemde yaşandı." Propaganda makinesi süper madenci Stahanov gibi emek kahramanlarına, havacılık ve yeni keşiflere dair şarkıların bestelenmesini sağlıyordu. Voroşilov ile Yejov baladlarda "şövalyeler" olarak selamlanıyorlardı. *Havacılık Kahramanlarının Maceraları* gibi isimleri olan filmler çevriliyordu. "Evet, o bir kahramanlar çağıydı," der Andreyev'in kızı Nataşa. "O sırada korkmuyorduk. Hayat dolu dolu yaşanıyordu. Gülen yüzler, dağ tırmanışları, kahraman pilotlar hatırlıyorum. Herkes baskı altında yaşamıyordu. Çocuklar olarak bizler, yapılması gereken ilk işin insanları güçlü kılmak, bir Yeni İnsan yaratmak ve halkı eğitmek olduğunu biliyorduk. Okulda çeşitli aletlerin nasıl kullanılacağını öğreniyor, hasada yardımcı olmak için kırlara gidiyorduk. Hiçbirimize para ödenmiyordu. Bunlar bizim görevlerimizdi."

NKVD de kahramanlar arasındaydı. 21 Aralık günü "Organlar" bir Bolşoy galasında 20. kuruluş yıldönümlerini kutladılar. Çiçeklerin, üzerinde Stalin ve Yejov'un resimleri olan bayrakların önünde, üzerinde parti ceketiyle konuşan Mikoyan şöyle diyordu: "Stalinist çalışma tarzını Yoldaş Yejov'dan öğrenin, tıpkı onun da bu çalışma tarzını Yoldaş Stalin'den öğrendiği gibi..." Fakat konuşmanın en önemli noktası şuydu: "SSCB'nin her yurttaşı bir NKVD ajanı olmalıdır."

---

1 Martha ve annesi, şair Rustaveli'nin 750. Doğum yıldönümü kutlamaları için Tiflis'e davet edilmişlerdi. Daveti yapan kişi, Timoşa'nın yeni sevgilisi, Akademisyen Lupel idi. Orada Martha, kapı aralığından Lupel'in geceyarısı tutuklandığını görmüştü. "Beş adamın onu alıp götürdüklerini gördüm," diye hatırlıyordu. Timoşa'nın, Stalin'in saray mimarı Merjanov'la daha sonra yaşadığı aşk macerası da adamın tutuklanmasıyla sona erdi. Timoşa Peşkova, bir keresinde, "Ben lanetliyim," diye bağırdı. "Bana dokunan herkes mahvoluyor."

Ülke Puşkin'i, yanı sıra Gürcü şair Rustaveli'yi ölüm yıldönümlerinde anıyordu. Törenleri Beria örgütlüyor, Voroşilov ve Mikoyan katılımcılar arasında yer alıyorlardı. Avrupa savaşa doğru sürüklenirken, Stalin geleneksel Rus kültürünü bilinçli olarak canlandırıyordu. Sovyetler, İspanyol İç Savaşı'nda Faşistler'le savaşmaya başlamışlardı zaten. İspanyol şarkıları kulaktan kulağa yayılıyor, "siperliğinin kenarında mavi ve kırmızı şeritler olan" İspanyol şapkaları, "arkaya doğru yatırılan" büyük bereler giyiliyordu. Kadınların üzerinde İspanyol bluzları vardı. En popüler şarkıların birinde, "Yarın eğer savaş başlarsa..." deniyordu. Bütün lider çocukları pilot ya da asker olmak istiyordu:

"Biz çocuklar bile savaşın yaklaşmakta olduğunu biliyorduk," der Stalin'in evlatlığı Artyom, "ve yok edilmemek için güçlü olmak zorundaydık. Bir gün Stalin Amca biz çocukları yanına çağırdı: 'İleride ne olmak istersiniz?' diye sordu." Artyom mühendis olmak istiyordu. "Hayır," dedi Stalin, "bizim topçuluktan anlayan adamlara ihtiyacımız var." Artyom ve o sırada mühendis olan Yakov topçu sınıfına katıldılar. "Stalin Amcamın bana sağladığı tek ayrıcalık bu oldu," der Artyom. Fakat havacılar seçkindi. Liderlerin çocukları, daha çok "Stalin'in şahinleri"ne katıldılar. Vasili, Stepan Mikoyan ve Leonid Huruşov'la birlikte pilot olarak eğitildi.

Ancak liderlerin aileleri, bu dönemde özel bir deneyime katlanmak durumundaydılar. Arkadaşları, meslektaşları ve akrabaları tutuklandıkça, anne ve babalar her gün depresyon, belirsizlik, aşırı dikkat ve endişe içinde yaşıyorlardı. Ancak Batı'da yazılan tarih kitaplarını ve o dönemde yaşayan Sovyet insanlarının anılarını okuyan biri, bu yeni Bolşevik elitin bütün tutuklananların masum olduğu kanaatini taşıdığına inanabilir. Aslında bu, babaları katliamlara katılanların gecikmiş suçluluk duygusunu yansıtmaktadır. Gerçek farklıydı. Jdanov, oğlu Yuri'ye, Yejov'un en ihtimal dışı vakalarda bile haklı olduğunu söyledi:

"Şeytan bilir! Yıllardır tanıdığım adamın, sonunda Malinovski olduğu anlaşıldı," diyordu, Çar'ın ünlü casusunu kastederek. Andreyev, Düşmanlar'ın var olduğunu biliyor, fakat onların tutuklanmadan önce "iyice soruşturulması" gerektiğini düşünüyordu. Mikoyan pek çok tutuklamaya çekince koymuştu, fakat oğlu Sergo babasının, kendi sözleriyle, bir "Komünist fanatik" olduğunu biliyordu. Kadınlar ise kocalarından daha fanatik idiler. Mikoyan, karısının Stalin'e bütün kalbiyle inandığını ve onun eylemlerini neredeyse hiç sorgulamadığını hatırlıyordu. Nataşa Andreyevna, "Babam yıkıcıların ve beşinci Kolcular'ın Devlet'imizi tahrip etmekte olduklarına ve yok edilmeleri gerektiğine inanıyordu," der. "Annemin ise bu konuda hiç kuşkusu yoktu. Savaşa hazırlanıyorduk."

Bir yalanlar ve cinayetler dünyasında yaşayan liderler çocuklarının önünde Terör'ü asla tartışmadılar. Fizikçi Andrey Saharov şunu hatırlıyordu: "Kişinin düşüncelerini kendi oğluna aktarırken bile duraksaması bu dönemin en rahatsız edici belirtilerinden biriydi." Gene de çocuklar, amcaları, dayıları ve aile dostları, hayatlarında sözü edilmeyen ve hakkında soru sorulmayan boşluklar bırakarak orta-

dan kaybolduklarında doğal olarak durumu fark ediyorlardı. Mikoyan'ın çocukları anne babalarının ve amcalarının Ermenistan'daki tutuklamalar hakkında kendi aralarında fısıldaşarak konuştuklarını işittiler. Babaları zaman zaman kendini tutamayarak bağırıyordu: "Buna inanmıyorum!" Nataşa Andreyevna, babası hakkında, "bize bundan hiç söz etmezdi," der. "Bu sadece anne ve babalarımızı ilgilendiren bir işti. Fakat önemli biri tutuklandığında, babam anneme şöyle derdi: 'Doroçka, bir dakika konuşabilir miyiz?'" Aslında Dora, ailesine Düşmanlar'ı gözlerine bakarak saptayabildiğini söylüyordu. Mutfak kapısının arkasında fısıldaşırlardı. Karısı tehlikeli bir şey sorduğunda, Mikoyan hemen "Kes şunu," derdi. Ordjonikidze, ölümünden önce, "Şimdi değil!" diyerek karısını susturmuştu. Karı koca sürekli ormanlarda ya da Kremlin'in çevresinde yürüyüşe çıkıyorlardı.

Daha genç liderler için inşa edilen Setüstü'ndeki aşırı lüks binanın, aralarında Huruşovlar'ın, Halk Komiserleri'nin çoğunun, Stalin'in Svanidzeler ve Redensler gibi akrabalarının bulunduğu sakinleri, her gece asansör sesini, kapıların vurulmasını ve NKVD'nin şüphelileri tutuklamasını bekliyorlardı.[1] Trifonov'un *House on the Embankment* [*Setüstü'ndeki Ev*] adlı romanında anlattığı gibi, her sabah üniformalı kapıcı, sakinlere, o gece kimlerin tutuklandığını anlatırdı. Bir süre sonra daireler boşalmaya başladı. NKVD boşalan dairelerin kapılarını mühürlüyordu. Huruşov, ailesindeki kadınların dedikodularından endişeleniyor, köylü kayınvalidesinin zamanını merdivenlerde çene çalarak geçirmesine kızıyor, dikkatsiz bir konuşmanın insan hayatına nasıl malolduğunu gayet iyi biliyordu.

Ana babalar çantalarını hazır tutuyorlar ve Mauser ya da Çagan tabancalarını her an intihar edecek şekilde yastıklarının altına koyuyorlardı. Daha zeki olanlar, tutuklanmaları halinde çocukları için uygulanacak bir planlama yapıyorlardı. Bir Çekist'in üvey kızı olan Zoya Zarubina'nın annesi, ona kalın giysileri nasıl toparlayacağını ve 8 yaşındaki kız kardeşini kırsal kesimde yaşayan uzak bir akrabanın evine nasıl götüreceğini anlattı.

Sık ev taşımalar çocukların dikkatini çekiyordu. Her idam bir dairenin ya da daçanın boşalmasına yol açıyor, boşalan yerler hayatta kalanlar ve onların daha iyi bir hayat özlemi duyan partili eşleri tarafından dolduruluyordu. İnsanlar daha geniş konutlara meraklıydı. Stalin, liderleri katliama bağlamak için bu arzuyu da kullanıyordu. Yejov'un ailesi Yagoda'nın dairesine taşındı. Jdanov, Rudzutak'ın daçasına yerleşti, Molotov önce Yagoda'nın, daha sonra Rikov'un evini aldı. En tamahkârları Vişinskiy idi. Leonid Serebriyakov'un daçasına hep imrenmişti: "Gözlerimi ayıramıyorum... Şanslı adamsın, Leonid," diyordu. Serebriyakov'un 17 Ağustos 1936 günü tutuklanmasından sonra, Savcı boşalan daçaya talip oldu, hatta eski evinin onarımı için ödenek ve daha sonra yeni bir ev inşa ettirmek için ayrıca 600 .000 ruble almayı başardı. Bu büyük miktar 24 Ocak 1937 günü, tam da Vişinskiy'nin

1 Nadejda Mandelstam, Yazarlar Sendikası'nın binasında, asansör onların katını geçene kadar nasıl irkildiklerini çok güzel anlatır.

Radek duruşmasında Serebriyakov'u çapraz sorguya aldığı zaman onaylandı. [1] Talihsizliğin ürünü olan bu armağanları reddedenlerin başına hiç hoş olmayan işler geliyordu. Mareşal Yegorov kurşuna dizilen bir yoldaşının daçasını pek zekice olmayan bir tutumla reddetti. "Eski ev sahiplerinin ruhları duvarların arasındaymış gibiydi," diye yazdı Svetlana Stalin.

"1937'de asla korkmadık," der Nataşa Andreyeva, çünkü NKVD'nin kesinlikle sadece Düşmanlar'ı tutukladığına inanıyordu. Dolayısıyla kendisi ve ana babası asla tutuklanmayacaklardı. Stepan Mikoyan da "endişeli değildi," fakat daha sonra anne ve babasının "sürekli bir korku içinde" olduklarını anladı. Üstelik Politbüro üyelerine bütün sorgu kayıtları gönderiliyordu. Stepan, Düşmanlar'a dönüştürülen kendi aile dostlarının olağanüstü ifşaatlarının bir gölge gibi hayatlarına sızmasına alışmıştı. Her hane halkının bir "silici"si vardı. Mikoyan'ın evinde, artık hayatta olmayan bir Eski Bolşevik'in manevi oğlu Sergey Şaumyan, bütün aile albümlerinden tutuklanan ve kurşuna dizilen kişilerin yüzlerini siliyordu. Albümler çocukların hoşlandığı boyama defterlerine dönmüştü.

Ölümün tesadüfi oluşunu kavramamış olanlar bile, bunun her an başlarına gelebileceğini anlamışlardı. Yaklaşan savaşın Düşmanlar'ın öldürülmesini gerektirdiğini kabul etmişlerdi. Çocuklar bu konuyu kendi aralarında konuşuyorlardı. Vasili Stalin, kuzenleri Artyom Sergeev ve Redens'e, yapılan tutuklamaları neşeyle anlatıyordu. Evde fısıltılar ve gizemli davranışlarla korunan çocuklar, okulda daha çok şey öğreniyorlardı. Lider çocuklarının çoğu 175 (ya da 110) Numaralı Okul'a gidiyorlardı. Babalarının şoförleri onları Packard ya da Buick marka arabalarla okula bırakıyordu. Bu durum, Batı'da okul kapılarında bekleyen Rolls-Royce'lar kadar sıkıntı verici olabiliyordu. Mikoyanlar arabanın çocukları son yarım kilometreyi yürüyebilecekleri bir mesafede bırakmasında ısrar ediyorlardı. Bu seçkin okulda, öğretmenler (aralarında yükselen liderlerden Nikolay Bulganin'in İngilizce öğretmeni olan eşi de vardı) her şey gayet normalmiş gibi davranıyorlardı. Bu arada çocuklar da tehlikedeydi, ayrıca arkadaşlarının baskı altında olduğunu görüyorlardı. Stepan Mikoyan'ın en yakın arkadaşı, kıdemli bir Kremlevka doktoru ile Poskrebişev'in yeğeninin oğlu Sereja Metalikov, 1937'de hem babasının hem de annesinin tutuklandığına tanık oldu.

Yağcı öğretmenler Svetlana'ya bir Çarevna [Çar kızı] gibi davranıyorlardı. Kendisi, öğrenciyken sırasının bir ayna gibi parladığını hatırlar, çünkü cilâlanan tek masa onunkiydi. Bir ana baba tutuklandığında, çocukları Svetlana'nın sınıfından, sırf Çareviç Düşmanlar'ın çocuklarıyla içli dışlı olmasın diye, gizemli biçimde alınıyorlardı.

1 Stalin'in ölümünden sonra Serebriyakovlar mülkün yarısının kendilerine iadesini sağladılarsa da Vişinskiy öteki yarıya sahip olmaya devam etti. Böylece, 2002 yılında, babalarının komşuları tarafından kurşuna dizilmesinden 60 yıl sonra Serebriyakovlar her hafta sonunu Vişinskiyler'in yanında geçiriyorlardı.

Zaman zaman bazı arkadaşlar, herkesin gözü önünde gençlik partilerinde tutuklanıyorlardı. Vasili Stalin ve Stepan Mikoyan, Askeri Akademi'de bir arkadaşlarının verdiği partide kafayı çekerlerken, kapı çalındı. Sivil giyimli bir adam Vasili Stalin'le görüşmek istiyordu. Vasili neredeyse feodal bir saygı belirtisi olarak dışarıya çıkarıldıktan sonra, NKVD içeri girip çocuklardan birini tutukladı. Vasili geri döndü ve arkadaşı Stepan'a kapıya kadar gelmesini söyledi. Ona fısıldayarak çocuğun tutuklandığını söyledi. Pencereden baktılar. Bir "Sovyet karşıtı gençlik grubunun üyesi" olma iddiasıyla tutuklanan çocuğun Çekistler tarafından siyah bir arabaya sokularak götürülmesini izlediler. Çocuğu bir daha gören olmadı.

Anne ve babalar çocuklarının arkadaşlarını dikkatle incelerlerdi. "Üvey babam erkek arkadaşlarım konusunda çok hassastı," diye hatırlar Zoya Zarubina. "Anne ve babalarının kim olduklarını her zaman bilmek isterdi..." Üvey babası onların Lubyanka'da olup olmadıklarını araştırıyordu. Voroşilovlar, Mikoyanlar'dan, Mikoyanlar ise Jdanovlar'dan daha katıydılar. Voroşilov'un çocuklarından biri babası henüz tutuklanan bir çocukla telefon görüşmesi yaparken, Ekaterina Voroşilova ona çocukla ilişkisini kesmesini emretti. Jdanov'un oğlu Yuri, anne ve babasının Düşmanlar'ın çocuklarını eve getirmesine izin verdiklerini iddia eder: "Annem ve babam hiç itiraz etmezlerdi." Fakat bu tamamen bir zamanlama meselesiydi: 1937-1938 çılgınlığı sırasında böyle bir şeyin olabileceğine inanmak zordur. Stepan Mikoyan, Katya adında bir kızla çıkmaya başladığında, bir NKVD raporuyla karşılaştı. Raporda, kız arkadaşının bir Düşman'ın oğluyla arkadaşlık kurduğu yazılıydı. "Babamın bu konuda bana bir şey söylemesini bekliyordum ... fakat hiçbir şey demedi." Ne var ki görüştüğü bazı aileler kuşkulu hale geldiklerinde, Mikoyan onlarla ilişkisini hemen kesiyordu.

* * *

1937 başlarında Poskrebişev ve Yejov'un alımlı genç eşlerinin gelişi, çevrenin her zamankinden daha renkli ve kozmopolit olmasını sağladı. Zubalovo'da Stalin aileyi pikniklere götürmeyi, kızına ve Martha Peşkova'ya çikolata almayı sürdürüyordu. Ülke NKVD'nin yarattığı tahribat karşısında titrerken, Stalin çocuklara büyük bir özenle yaklaşıyordu. Bir keresinde, o zamanlar 9 yaşında olan Leonid Redens, Kutsevo'da kayboldu ve nihayet yolu bulup telaş içinde ortaya çıktığında, Stalin dışında bütün yetişkinler ona güldüler. "Demek kayboldun," dedi Stalin. "Gel sana yolu göstereyim." Ne var ki, Stalin'le olan eski yakınlık yavaş yavaş yerini korkuya bırakıyordu.

BÖLÜM BEŞ

Katliam: Beria Geliyor, 1938-1939

24

Stalin'in Yahudileri-Aile Tehlikede

Bir keresinde Stalin Zubalovo'da dinlenirken, Pavel ve Jenya Alliluyev'in ortanca çocuğu Sergey ağlamaya başladı. Ana baba Stalin rahatsız olacak diye endişelendi. Kız kardeşi Nadya gibi histerik bir mizacı olan Pavel çocuğu susturamadığı için kızı Kira'yı tokatladı. O sırada genç kız olan ve Stalin'in çevresinde büyüyen Kira tehlikeyi anlayamıyordu. Stalin'in yemesi için kendisine sunduğu bir şeyi reddettiğinde, Pavel onu masanın altından tekmeliyordu. Ancak çocuklar Stalin'in ve katillerinin çevresinde, tıpkı timsahın açık ağzına girip çıkarak uçuşan kuşlar gibi oynuyorlardı.

Stalin yoldaşlarının evlerini ziyaret etmeyi sürdürüyor, sık sık Poskrebişevler'e akşam yemeği için davet ediliyordu. Bu davetlerde dans ediliyor ve Poskrebişev sessiz sinema gösterisi yapıyordu. Poskrebişev yakınlarda hayat dolu bir kızla evlenmiş, böylece kız da Stalin'in çevresine katılmıştı. 1934'te bu alışılmadık romantik kahraman Kremlin doktoru Mihail Metalikov'un evinde verilen bir partiye gitti. Doktorun karısı Asya, Troçki'yle uzaktan akrabaydı; kız kardeşi Troçki'nin oğlu Sedov'la evliydi. Metalikov'un gerçek ismi ise Masenkis idi ve kendisi, Litvanyalı Yahudi şeker baronu bir aileden geliyordu. Bütün bunlar tehlikeli bir bileşim oluşturuyordu.

Metalikov'un kız kardeşi Bronislava, esmer, kıvrak, Eski Bolşevik kadınlarda pek görülmeyen türden enerji ve neşe dolu biriydi. Yirmi dört yaşındaki Bronka endokrinoloji öğrenimi görmüş, bir avukatla evlenmiş ve ondan bir kızı olmuştu. Fotoğraflarda benekli elbisesinin içinde, ince yapılı, haylaz ve zarif bir genç kadın olarak görülür. O günkü partide masaların çevresinde dönerek bir tür oyun oynuyor, Stalin'in o sırada 43 yaşında olan ve bir maymunu andıran özel yardımcısı Poskrebişev onu seyrediyordu. Yiyecek fırlatma savaşı başladığında, Bronka bir pasta fırlattı, fakat hedefi ıskalayınca pasta Poskrebişev'in parti ceketinin sağ tarafına isabet etti. Poskrebişev ona âşık oldu ve kısa süre sonra da evlendi. Aile fotoğrafları Poskrebişev'in karısına adeta taptığını kanıtlar. Kendisi tarihin içinde bir Quasimodo olarak belirmişti, fakat resimlerde başını karısının pürüzsüz omzuna yaslamış, burnunu saçlarının içine sokmuş dinlenen âşık bir koca olarak görünür.

Güzel ve Çirkin, Stalin'in çevresinde bir neşe kaynağı oldu. Kira Alliluyeva, "Poskrebişev'in Polonyalı güzel karısının kocası çok çirkin olduğu için onunla an-

cak karanlıkta yatağa girdiğini" işitti. Fakat Poskrebiev kendi çirkinliğiyle gurur duyuyordu. Stalin onu korkunç yüz ifadesi nedeniyle seçmişti. Poskrebişev saray soytarısı rolünü de büyük bir neşeyle oynuyordu. Stalin, bir bardak dolusu susuz votkayı bir dikişte içme konusunda onunla yarışır ya da yanan bir kâğıdı elinde ne kadar süre tutabileceğini görmek isterdi.

"Bakınız!" derdi Stalin, gülerek. "Saşa bir bardak votkayı burnunu bile kırıştırmadan bir dikişte içebilir!" Stalin kaygısız genç kızlar kuşağından, liderlerle karşılaşmaya alıştığı seçkin çevrede kendini güvende hisseden Bronka'yı severdi. Bronka ise Stalin'e "sen" diye hitap eder ve yurt dışına gittiğinde, Alliluyev kadınları gibi, mutlaka Svetlana için bir hediye getirir, hediyeyi kıza vermek için Stalin'den izin isterdi. Bir keresinde Batı işi bir kazak getirmişti. "Ona uyar mı bu?" diye sordu Stalin.

"Ah, elbette!"

"Ver o zaman."

Bronka'nın en yakın arkadaşı, editör ve edebiyat çevrelerinin değişmez siması Yevgenya Yejova idi. Biri Polonya, diğeri Litvanya Yahudisi, hep gülen bu hoppa ve alımlı iki genç kadın birbirine öylesine benzerlerdi ki, Kira Alluliyeva onları kardeş sanıyordu. Aralarında akrabalık olmamasına rağmen, aile isimleri bile aynıydı: Solomonova. Yejov ile Poskrebişev de yakın arkadaştılar. Karıları dedikodu yaparken birlikte balığa çıkarlardı.

Artık Politbüro yedek üyeliğine terfi eden Böğürtlen kurbanlarını katlederken, karısı sanat dünyasının bütün yıldızlarıyla arkadaştı ve bazılarıyla da yatıyordu. Büyüleyici İsaac Babel, Yejova'nın esas aslanıydı. Babel'in eşi Pirojkova "Eğer insanları 'Babel için' davet ettiyseniz, herkes gelir," diye yazdı. Stalin için *Kral Lear*'i oynayan Yidiş aktör Solomon Mihoels, caz orkestrasının şefi Leonid Utesov, film yönetmeni Eisenstein, romancı Mihail Şolohov ve gazeteci Mihail Koltsov bu büyüleyici hoppanın salonunda boy gösterirlerdi. Kremlin partilerinde en çok foks-trot yapan kadın Yejova'ydı; hiçbir dansı kaçırmazdı. En yakın arkadaşı Zinayda Glinika da bir edebiyat salonu kurmuştu. Evliliği bozulduğunda Yejov onu birlikte yaşamaya davet etti ve baştan çıkardı. Zinayda onun tek metresi değildi. Bu arada Yevgenya, Babel, Koltsov ve Şolohov'la edebiyat işlerine dalmıştı. Yejov'un eşinden gelen daveti reddeden pek az kişi olurdu. "Şu işe bakın," derdi Babel, "Odessa'lı kızımız krallığın *first lady*'si oldu.

Nadya'nın ölümünden sonra, Stalin'in Lazar Kaganoviç'in kız kardeşi Rosa'ya, onun yeğenine (onun da adı Rosa) ya da kızı Maya'ya âşık olduğuna ve evlendiğine ilişkin bir söylenti yayıldı. Bu söylenti sürekli tekrarlandı ve ona yaygın biçimde inanıldı. Rosa Kaganoviç'i esmer, güzel bir kadın olarak gösteren fotoğraflar vardır. Kaganoviç ailesi güzel insanlardan oluşuyordu. Lazar da gençliğinde yakışıklıydı. Kızı Maya ise büyüdüğünde Elizabeth Taylor'u andırıyordu. Bu öykünün önemi, Stalin'in Yahudi bir eşe sahip olmasıydı. Bu, Yahudi ve Bolşevik şeytanların Bay ve

Bayan Stalin olarak birleşmeleriyle ilgilenen Naziler için değerli bir propaganda malzemesiydi. Baba kız Kaganoviçler bu söylentileri kesin bir dille, hatta protesto ederek reddettiler. Bu öykünün bir efsane olduğu anlaşılmaktadır.[1]

Bu öykü çifte ironi taşır, çünkü Naziler'in böyle bir karakter icat etmelerine gerek yoktu. Stalin zaten, Polina Molotova ve Marya Svanidze'den, Poskrebişeva ve Yejova'ya kadar Yahudiler'le çevriliydi. Beria'nın dedikodu konusunda güvenilir, fakat siyasi konularda güvenilmez oğlu, babasının Stalin'in Yahudi kadınlarla ilişkilerini neşeli biçimde sıralayarak anlattığını hatırlıyordu.

Bu genç ve güzel Yahudi kadınlar Stalin'in çevresinde pervane oluyorlardı, fakat hepsinin "kökeni belirsiz" idi. Diyalektik materyalizmden çok elbiselerle, şakalar ve aşk maceralarıyla ilgilenirlerdi. Jenya Alliluyeva ve Marya Svanidze'nin yanı sıra, onlar, Stalin'in ailesinden ve yoldaşlarından oluşan iç içe geçmiş bu ölümcül topluluğun hiç kuşkusuz hayatını ve ruhunu oluşturuyorlardı. Moskova NKVD şefi Stanislas Redens kendi ailesi ve diğer Alliluyevler'le birlikte sık sık Yejovlar'a giderdi. NKVD şefi çocukları büyülüyordu. "Yejov, ürkütücü ve gayet havalı biçimde, zihni sadece kendisiyle meşgulmüş gibi, tepeden tırnağa Komiser General üniformaları içinde yavaş yavaş merdivenlerden inerdi," diye hatırlar Leonid Redens. "Babam ne kadar açık idiyse, o da o kadar içe dönüktü." Kira Alliluyeva, Yevgenya Yejova ile Bronka Poskrebişeva'nın içi boş şakalarından hoşlanırdı. Bütün gece çalışan Yejov genellikle sosyalleşemeyecek kadar yorgun olduğu için, Kira ve diğer genç kızlar bir perdenin arkasına saklanırlardı. Ufak tefek Böğürtlen çizmelerini gıcırdatarak perdenin önünden geçerken, kızlar gülüşmeye başlarlardı. Fakat babaları, Pavel Alliluyev ve her şeyin farkında olan Stanislas Redens, kızların bu davranışı karşısında dehşete düşerlerdi. Bu oyunun ne kadar tehlikeli olduğunu onlara nasıl açıklayabilirlerdi? Stalin'in çevresindeki kadınların şakaları onları ansızın kırılgan hale getirdi.

Baharda Stalin aileden uzaklaşmaya başladı. Ailenin dedikodulu ve kibirli havası ansızın kuşkulu göründü. 28 Şubat 1937 günü, Svetlana'nın 11. doğum günü için aile Stalin'in dairesinde bir araya geldiğinde, Stalin'in kibar Gürcü oğlu Yakov'un, Yahudi eşi Julya'yı ilk kez beraberinde getirdiği görüldü. Julia, Redensler aracılığıyla Yakov'la tanıştığı sırada, bir Çekist korumayla evliydi. Stalin, o sırada Redensler'i hemen "bu Yahudi kadın" için çöpçatanlık yapmakla suçlamıştı. Hep entrikaların içinde olan Marya Svanidze, Julya'nın "bir maceracı" olduğunu söylüyor ve Stalin'i ikna etmeye çalışıyordu:

"Yosif, bu imkânsız. Müdahale etmek zorundasın!" Stalin'in oğluna sempati duyması için bu kadarı yeterli oldu.

"Bir adam sevdiği kadını sever!" diye karşı çıktı ona. Kadının bir "prenses ya

1 İki Rosa Kaganoviç vardı: Lazar'ın kız kardeşi Rosa 1924'te genç yaşta öldü; yeğeni Rosa ise Rostov'da yaşadı, daha sonra halen yaşamakta olduğu Moskova'ya taşındı. Stalin'le tanışmış olmaları mümkündür, ancak onunla evlenmediler.

da bir terzi" olması fark etmezdi. Evlenme gerçekleştikten ve kızları Gulya dünyaya geldikten sonra, Julya'nın Yakov'un giyimine gösterdiği özen Stalin'in dikkatini çekti. Bu kadın her şeyden önce bir *baba* idi. Stalin, Granovskiy Caddesi'nde geniş bir apartman dairesinde küçük ailesiyle birlikte yaşamakta olan Yaşa'ya sonunda şöyle dedi: "Eşinin ne kadar iyi olduğunu artık biliyorum." Stalin, Julya'yla tanıştığında ondan hoşlandı, ona özen gösterdi, hatta sevgi dolu bir Gürcü kayınpeder gibi onu kendi çatalıyla besledi.

Aileye artık tahammül edemeyen Stalin partiye katılmadı. Marya Svanidze onun neden böyle yaptığını bildiği kanısındaydı. Alliluyevler faydasızdı: "çılgın Olga, aptal Fyodor, budala Pavel ve Niyura [Anna Redens], dar kafalı Stan [Redens], tembel Vasya [Vasili Stalin], sulugöz Yaşa [Cugaşvişli]. Aralarında Alyoşa, Jenya, ben ve ... Svetlana'dan başka normal insan yok." İlk düşenler Svanidzeler olduğu için, bu yaklaşım ironikti. Marya'nın kendisi aslında içi içine sığmayan bencil bir tipti. Kocasına, "Bolşevik eşlerin % 70'inden daha iyi görünüyorum ... benimle bir kez tanışan bir daha beni unutmaz" gibi böbürlenen mektuplar yazarak, adamcağıza azap çektirirdi. Bu sözler doğru olsa da, Stalin'in sarayında böyle şeylerin faydası olmazdı. Kendilerini pek anlayamadıkları bir mekânın ve zamanın karmaşası içinde bulan bu kibirli ve hoşgörülü kadınlar insanda acıma duygusu uyandırır.

O bahar Stalin ve Pavel, Svanidze ve Redens'le bilardo oynadı. Kaybedenler geleneksel bir ceza olarak emekleyerek masanın altına girmek zorundaydılar. Stalin'in bulunduğu taraf kaybedince, Pavel diplomatik bir tavırla, çocuklara, Kira ile Sergey'e, onların yerine masanın altına girmelerini önerdi. O sırada 9 yaşında olan Sergey için bunun önemi yoktu, fakat 18 yaşında olan Kira öneriyi kesin bir dille reddetti. Annesi kadar açık sözlü ve korkusuz olan Kira, Stalin ve babasının kaybettiklerini, dolayısıyla masanın altına da onların girmesi gerektiğini söyledi. Pavel ani bir öfkeye kapılarak bilardo sopasıyla ona vurdu.

Bundan bir süre sonra, Stalin ile mavi gözlü, zarif Svanidze arasındaki "kardeş" ilişkisi ansızın sona erdi. "Alyoşa, gayet liberal, Avrupai biriydi," der Molotov. "Stalin bunu hissediyordu..." Svanidze, Devlet Bankası'nın Başkan Yardımcısı idi. Bu kurum büyük bir kuşku uyandıran kentli kozmopolitlerle doluydu. Stalin, 2 Nisan 1937 günü Yejov'a meşum bir not yazdı: "Devlet Bankası'nı yönetenleri temizle." Svanidze de yıllarca Stalin için gizli ve hassas faaliyetler yürütmüştü. Marya Svanidze'nin günlüğü o yılın ortalarında ansızın kesintiye uğradı: Stalin'le ilişkisi birden sona ermişti. 21 Aralık günü karı koca soruşturmaya alındılar ve Stalin'in doğum gününe davet edilmediler. Bu durum Marya'yı çok üzmüş olmalı. Günler sonra Svanidzeler, Jenya ve Pavel Alliluyev'i Setüstü Ev'de (hepsi orada yaşıyordu) ziyaret ettiler. Marya dekolte kadife elbisesiyle gösteriş yaptı. Geceyarısı oradan ayrıldılar. Jenya ve Kira bulaşıkları yıkarlarken, kapı çalındı. Gelen, Marya'nın ilk evliliğinden doğan oğluydu. "Annem ve Alyoşa tutuklandılar," dedi. "Annemi güzel elbisesiyle aldılar." Birkaç ay sonra Jenya, Marya'dan Stalin'e iletilmek üzere

bir mektup aldı: "Bu kamptan çıkmazsam, öleceğim." Mektup Stalin'e ulaştırıldı. Fakat Stalin'den bir uyarı geldi:

"Bunu bir daha yapma!" Marya daha katı kuralları olan bir cezaevine sevk edildi. Jenya, Stalin'e yakın olmanın kendisi ve çocukları için ne kadar tehlikeli olduğunu hissetti. Yaşadığı korkunç talihsizliklere rağmen, çocukluğundan beri ona hep hayranlık duymuştu. Stalin'den uzaklaştı, fakat tutuklanan dostları için gidip onunla konuşması için Pavel'e baskı yaptı. Görünüşe bakılırsa Pavel karısının isteğini yerine getirdi: "Onlar benim arkadaşlarım. Madem öyle, beni de hapse at!" Birkaç kişi salıverildi.

Öteki Alliluyevler de kendilerine düşeni yaptılar. Kremlin'de bir baş hanım hayatı yaşayan büyükanne Olga fazla bir şey söylemedi. Diğerleri, Stalin'in ayrıntıları bilmediğine ve NKVD tarafından yanıltıldığına inanırlarken, Olga bu aptallar gemisinde her şeyin farkında olan tek kişiydi: "Ondan habersiz hiçbir şey olmaz." Fakat çoktandır uzak yaşadığı kocası, saygıdeğer Sergey tekrar tekrar Stalin'e başvurdu. Onun dairesine gidiyor, divana oturup dönüşünü bekliyordu. Çoğu kez oturduğu yerde uyuyakalıyor, sabahın erken saatlerinde Stalin akşam yemeğinden döndüğünde onu orada uyurken buluyordu. Sergey, hemen oracıkta birinin hayatını kurtarmak için ricalara başlıyordu. Stalin kayınpederini yatıştırmak için her zamanki gibi, "tamam, tamam," diye mırıldanıyordu.

"Demek 'Tamam Tamam' için beni görmeye geldin," diyerek onunla dalga geçiyordu.

Svanidze'nin tutuklanmasından hemen sonra, Mikoyan, Stalin'le her zamanki gibi akşam yemeğinde birlikte olmak için Kutsevo'ya geldi. Stalin onun Alyoşa'yla ne kadar samimi olduğunu biliyordu. Hemen karşısına dikilip şöyle dedi:

"Svanidze'yi tutukladığımızı duydun mu?"

"Evet... fakat bu nasıl olabildi?"

"O bir Alman casusu," dedi Stalin.

"Nasıl olur?" diye tepki gösterdi Mikoyan. "Sabotaj yaptığına dair hiçbir bulgu yok. Hiçbir şey yapmayan bir casusun ne yararı olur?"

Stalin, Svanidze'nin "Özel bir casus türü," olduğunu söyledi. Büyük Savaş sırasında Almanlar'a tutsak düştüğünde kazanılmıştı. Görevi sadece bilgi sağlamaktı. Bu açıklamadan sonra Stalinler'de verilen akşam yemeği muhtemelen her zamanki gibi geçti.

* * *

Bir lider bir kez saldırıya uğradığında, Terör kendi ivmesini sürdürürdü. Rütbesi henüz indirilen, sert, sarı benizli, Molotov'la slow-dans yaparak Stalin'i eğlendiren, Ukraynalı kibirli "prens" Postişev, Volga kenti Kuybişev'deki[1] bürokrasinin

1 Kadim Samara kenti Kuybişev'in 1935'te ölümünden sonra onun adını almıştı.

neredeyse tamamını tasfiye ederek gaddarlığını çılgınca kanıtlamış biriydi. Şimdi, Ocak 1938 Plenumu'nda, yanlış insanları öldürdüğü için yok edilecekti.

"Sovyet ve parti liderlikleri düşmanların elindeydi," diyerek kendini savundu Postişev.

"Hepsi mi? Baştan sona mı?" diye araya girdi Mikoyan.

"Dürüst tek bir insan yok muydu?" diye sordu, Bulganin.

"Durumu abartmış olmuyor musun, Yoldaş Postişev?" diye ekledi Molotov.

Kaganoviç, "Fakat hatalar oldu," diyerek söze karıştı. Böylece Postişev'e bir ipucu vermiş oldu.

"Kişisel hatalarımı anlatacağım."

"Senin gerçeği söylemeni istiyorum," dedi Beria.

"Lütfen izin verin, bitireyim ve her şeyi elimden geldiği kadar açıklamaya çalışayım." Postişev adeta yalvarıyordu. Daha fazla dayanamayan Kaganoviç, sonunda patladı: "Açıklama konusunda çok iyi değilsin. Bütün mesele bu." Postişev kendisini savunmak için tam hareketlenmişti ki, Andreyev araya girdi:

"Yoldaş Postişev, yerinize oturunuz. Burası dolaşma yeri değil." Postişev'in rahatça dolaştığı dönem sona ermişti. Malenkov ona saldırdı. Stalin onun Politbüro'dan tamamen çıkarılmasını önerdi. O sırada Ukrayna yönetimine atanmış olan Huruşov, aday üye olarak onun yerini aldı ve böylece ön saflara geçmiş oldu. Fakat Postişev'e yönelik saldırılar, yapmakta olduğu tutuklamalar gittikçe çılgın bir hal alan Yejov için de bir uyarıydı. Bu arada Stalin'in Postişev konusunda kararsız olduğu görülüyordu.[1] İnsanlara tepeden bakan biri olması, onu yok etme konusunda Stalin'i ikna etmiş olabilir. Postişev'in son umudu kişisel olarak Stalin'e başvurmaktı. Muhtemelen kendisini suçlayanlarla yüzleştikten sonra, ona bir not yazdı:

"Yoldaş Stalin, toplantıdan sonra beni kabul etmenizi rica ediyorum."

"Seni bugün kabul edemem," diye yanıtladı Stalin. "Yoldaş Molotov'la konuş." Postişev birkaç gün içinde tutuklandı. Stalin kotanın gerektirdiği 48.000 idam için yeni bir emri imzaladı. Bu arada Mareşal Yegorov "güzel" eşinin ardından "kıyma makinesi"ni boyladı. Fakat Yejov öylesine bitkin düşmüştü ki, 1 Aralık 1937 günü, Stalin onu bir haftalık zorunlu tatile çıkardı.

Şubat ayının başlarında, sarhoş Böğürtlen, Ukrayna'nın yeni şefi Huruşov'un yardımıyla[2] 30.000 kişinin tutuklandığı Kiev'i temizleme seferine öncülük etti. Kendisinden önce görev yapan Kosyor'un neredeyse bütün Ukrayna Politbürosu'nu

1 Stalin, Postişev'in 1931'de yaptığı küçük küstahlığı hatırlıyor muydu? Stalin ona Lenin Nişanı alacaklar listesi hakkında itirazlarını bildirmek için yazdığı notta, "Altına kaçıran adamlara bile Lenin Nişanı veriyoruz," demiş, Postişev de cevabında neşeli bir tavırla "altına kaçıranlar"ın tamamının Stalin tarafından onaylandığını yazmıştı.

2 Beria ve Jdanov gibi diğer bölgesel şeflerin yanı sıra Huruşov da ölçüsüz bir yerel kültün nesnesi haline geldi: Bir "Huruşov Şarkısı" kısa süre içinde Sovyet şarkılar kitabındaki "Beria Şarkısı" ve Jejov kasidelerinin yanında yer aldı.

temizlediğini gören Huruşov, çok sayıda komiseri ve yardımcılarını tutuklayarak görevi sürdürdü. Politbüro Huruşov'un listesinde bulunan 2140 kurbanın kurşuna dizilmesini onayladı. Burada da kota aşılmış oldu. 1938'de, Huruşov'un Ukrayna Terörü sırasında 106.119 kişi tutuklandı. Yejov'un ziyareti kan banyosunu hızlandırdı: "Nikolay İvanoviç Yejov'un Ukrayna seyahatinden sonra ... gizli düşmanların gerçek anlamda imhası başladı," diyordu Huruşov. "Düşmanlar'ı acımasızca kökünden söküp attığı" için Yejov'u "sarsılmaz bir Stalinist" olarak selamlıyordu. NKVD atların zehirlenmesi için hazırlanan bir komployu açığa çıkardı ve iki profesörü Nazi ajanı olarak tutukladı. Huruşov zehir olduğu söylenen maddeyi test ettirdi ve maddenin atları öldürmediğini saptadı. Üç farklı komisyon atandıktan sonra, bu komplonun sahte olduğunu kanıtlamayı başardı. Fakat Stalin hoşnutsuzluğunu belirttiğinde Huruşov'un sadece NKVD'nin çalışmasını sorguladığı kuşkusu belirdi.

Kiev'de sürekli içen Yejov endişe uyandıracak kadar ihtiyatsız bir tutum sergiliyor, Politbüro'nun "elinde" olduğunu söyleyerek övünüyordu. Liderler dahil istediğini tutukluyordu. Bir gece ziyafet sofrasından evine kucakta taşınması gerekti. Tehlikeli övünmelerini değilse de, sergilediği aşırılıkları Stalin çok geçmeden duymuş olmalı.

Yejov, gösteri niteliğindeki üçüncü ve sonuncu yargılama için tam zamanında döndü. Bu kez "Sovyet Karşıtı Sağcılar ve Troçkiciler Bloku" yargılanacaktı. Baş rol oyuncularının, başkalarının yanı sıra Kirov'u ve Gorki'yi öldürdüklerini itiraf eden Buharin, Rikov ve Yagoda'dan oluştuğu dava, 2 Mart günü başladı. Buharin, suç itirafında bulunurken, Stalin ile Yejov'un çocuksu komplolarını imalı ve alaycı bir Ezop diliyle açığa çıkararak kendi çapında bir zafer kazandı. Fakat bu hiçbir şeyi değiştirmedi. Yejov idamlara nezaret etti. Yagoda'nın dövülmesi için emir verdiği söylenir:

"Hadi, hepimiz için vurun ona!" Fakat yine de küçük bir insanlık belirtisi görüldü. Eski içki arkadaşı, Yagoda'nın eski sekreteri Bulanov'un ölüm anı geldiğinde, Yejov ona biraz konyak verdi.

Bu iş bittikten sonra Yejov, Komintern'deki Polonyalı casuslara karşı dördüncü bir süper dava önerdi. Aylardır bu dava için çalışıyordu. Fakat Stalin duruşmayı erteledi. Pek çok kişiyi dava dışı bırakmak gibi az görülen bir siyaset izledi. Stalin'in antenleri, katliamın kendi adamlarını, özellikle de karanlık Böğürtlen'i tüketmekte olduğunu algılıyordu.

25

Beria ve Cellatların Bezginliği

4 Nisan günü Yejov, Su Yoluyla Taşımacılık Komiserliği'ne atandı. Kanal inşası NKV'ye bağlı köle emeğiyle yapıldığı için bu atamanın bir anlamı vardı. Fakat burada endişe verici bir simetri de vardı, çünkü Yagoda da azledildiğinde benzer bir komiserliğe atanmıştı. O sırada Yejov, Politbüro'yu bile kırıp geçiriyordu: Postişev sorgudaydı; Batı Sibirya'dan Eyhe tutuklanmıştı. Stalin, Kosyor'u Kiev'den alarak Sovyet Başbakan Yardımcı olarak Moskova'ya atadı. Ne var ki Nisan 1938'de Kosyor'un erkek kardeşi tutuklandı. Artık tek umudu kardeşini ihbar etmekti:

"Kuşku ve güvensizlik altında yaşıyorum," diye yazdı Stalin'e. "Masum bir insanın neler hissettiğini hayal bile edemezsiniz. Kardeşimin tutuklanması bana da bir gölge düşürüyor... Başım üzere yemin ederim ki, Kasimir Kosyor'un gerçek niteliği bende asla bir kuşku uyandırmadı, ayrıca kendisi bana asla yakın olmadı... Bütün bunları neden uydurdu? Bunu anlayamıyorum, fakat Yoldaş Stalin, bütün bunlar başından sonuna kadar uydurma... Sizden Yoldaş Stalin ve bütün Politbüro'dan, durumumu açıklamama izin vermenizi rica ediyorum. Bir düşmanın uydurduğu yalanların kurbanıyım. Bazen bunun saçma bir rüya olduğunu düşünüyorum..." Bu kurbanların çoğu başlarına gelenin bir "rüya" olduğunu düşünmüştü. 3 Mayıs günü Kosyor tutuklandı. Ardından Çubar da tutuklandı. Kaganoviç, "Kosyor ve Çubar'ı korudum," iddiasında bulundu, fakat onların el yazısıyla kaleme alınmış itiraflarını okuyunca, "vazgeçtim," dedi.

İçki ve işkence ortamlarında, bir vampir gibi karanlıkta yaşayan Yejov, yaptığı işin ağırlığı altında eziliyordu. Böğürtlen'in yozlaşması Stalin'in dikkatini çekti. Ondan şikayetçiydi: "Bakanlığı arıyorsun, Merkez Komitesi'ne gitmiş. Merkez Komitesi'ni arıyorsun, bakanlığa gitmiş. Evine bir haberci gönderiyorsun, zilzurna sarhoş." Bu canilerin üzerindeki baskı muazzamdı. Himmler'in daha sonraları SS kasaplarına özel görevleri hakkında konuşma yapması gibi, Stalin de artık adamlarına moral vermeye, onları teşvik etmeye çalışıyordu. Fakat bu adamların hepsi yaşanan hıza dayanabilecek kadar güçlü değildi.

Cellatlar hayatlarını içerek sürdürüyorlardı. İçmeyenler de ölüm sarhoşluğuna kapılıyorlardı. Belorusya Askeri Mıntıkası'nda soruşturma yapan bir görevli, Stalin'e yazdığı mektupta, "Dişlerim hâlâ sağlam, fakat şunu itiraf etmeliyim ki ... bir süredir yönümü kaybettim," diyordu. Stalin ona güven vermeye çalıştı. O

sıralarda hâlâ *Pravda*'yı yönetmekte olan, korku içindeki Mehlis Terör'ün başlangıcında neredeyse çökmüş durumdaydı. Stalin'e olağandışı bir mektup yazarak, terör girdabında Stalinist bir yetkili olmanın yarattığı ağır baskıyı ortaya koydu:

Sevgili Yoldaş Stalin,

Sinirlerim kaldırmadı. Bir Bolşevik olarak bunu kendime yakıştıramadım; özellikle "kişisel konuşmalarımız" sırasında kullandığım sözcükler bana acı veriyor. Kişisel olarak bütün hayatımı ve partili oluşumu size borçluyum. Kendimi kesinlikle ezik hissediyorum. Bu yıllar pek çok insanı bizden alıp götürüyor... Pravda'yı *öyle bir halde yönetmek durumundayım ki, ne bir sekreter ne de bir editör var. Bir temayı birlikte onaylayabileceğimiz kimse yok. Burada kendimi, sonunda "cezalandırılmış editör" rolünde buldum. Bu herkesin başını yiyebilecek örgütlü bir tımarhane. Ve insanların başını yedi! Son günlerde, şiddetli bir uykusuzluk çekiyor ve ancak sabah saat 11 ya da 12'de uyuyabiliyorum. Gazetede geçen uykusuz gecelerin ardından evimde her şey daha da korkunç oluyor. Artık [bu görevden] ayrılma zamanı. Ülkede, ekonomi alanında, sanat ve edebiyatta neler olup bittiğini izleyemeden, tiyatroya gitme fırsatı bile bulamayarak, şu hasta ve uykusuz halimle "*Pravda"*nın *başında kalamam. Ne kadar saçma ve yersiz olursa olsun, bunu size kişisel olarak söylemek zorunda kaldım. Sevgili Yoldaş Stalin, size bu hoş olmayan raporu yazdığım için beni bağışlayınız. Böyle bir travma yaşamak benim için çok zor!*

Genel Savcı Vişinskiy de kendisini baskı altında hissediyordu. Masasının üzerinde şu notu buldu: "Herkes senin bir Menşevik olduğunu biliyor. Stalin seni kullandıktan sonra, *Vişka*'ya mahkûm edecek... Bir an önce kaçıp kurtul ... Yagoda'yı hatırla. Senin kaderin o. Köle görevini yaptı. Köle artık gidebilir."

Sürekli sarhoş gezen Yejov, daha sonra efendisine yazdığı gibi, "beni gittikçe daha kötü bir ruh haline sürükleyen NKVD faaliyetinden hoşnutsuz" olduğunu hissediyordu. Ne kadar değerli olduğunu göstermek için çılgınca girişimlerde bulundu: Moskova'nın adının "Stalinodar" olarak değiştirilmesini önerdiği söyleniyordu. Herkes bu öneriye gülüp geçti. Onun yerine Yejov bizzat koruduğu, kendisine bağlı NKVD görevlilerini öldürmeye davet edildi. 1938'in başlarında Stalin ve Yejov kıdemli Çekist Abram Slutskiy'i tasfiye etmeye karar verdiler, fakat o sırada Dışişleri Bölümü'nün başında olduğu için yabancı ajanları ürkütmemek amacıyla bir plan hazırladılar. 17 Şubat günü, Frinovskiy, Slutskiy'i bürosuna davet etti. Slutskiy'nin arkasından Yejov'un yardımcılarından biri içeri girdi ve bir kloroform maskesiyle onu bayılttı. Sonra vücuduna zehir enjekte edildi ve Slutskiy oracıkta öldü. Resmi açıklamada onun kalp krizinden öldüğü bildirildi.[1] Kısa süre sonra

1 Novodeviçiy Mezarlığı'nda, Nadya Stalin'inkinden çok uzakta olmayan kabrinin muhteşem mezar taşında bu uğursuz sona dair herhangi bir işaret bulunmaz.

temizlik Yejov'un yakınındakileri tehdit etmeye başladı. Yejov, himayesindeki Lyuşkov Uzak Doğu'dan çağırıldığında, onu uyardı. Lyuşkov, Japonya'ya iltica etti. Bu fiyasko Yejov'u öyle sarstı ki, Stalin'le konuşmaya giderken Frinovskiy'nin de kendisiyle birlikte gelmesini istedi: "Tek başıma güçlü değilim." Yejov "tam anlamıyla delirmişti." Stalin haklı olarak Yejov'un Lyuşkov'u uyardığından kuşkulanıyordu.

Stalin'in kuşkularının arttığını hisseden ve öldürmeye hazır olduklarını kanıtlayan liderler Yejov'un yozlaşmış hali ve yalanları hakkında ihbarlara başladılar. Özellikle Jdanov'un, Yejov'un terörüne karşı olduğu söyleniyordu. Jdanov'un oğlu Yuri babasının Stalin'le yalnız konuşmak istediğini, fakat Yejov'un her görüşmede hazır bulunduğunu öne sürer. "Babam sonunda Stalin'le yalnız görüşmeyi başardı ve 'Siyasi provokasyon devam ediyor...' dedi." Bu öykü inandırıcıdır, çünkü Jdanov kişisel olarak Stalin'e en yakın kişiydi. Ancak Malenkov'un çocukları da benzer bir öykü anlatırlar. Molotov ve Yejov 1938 yılının ortalarında Politbüro'da kavga ettiler. Stalin, Yejov'a özür dilemesini emretti. O sırada İspanya'da görev yapan bir NKVD ajanı, Aleksander Orlov iltica ettiğinde, Yejov, Stalin korkusu yüzünden bu bilgiyi saklamaya çalıştı.

29 Temmuz günü Stalin yeni bir ölüm listesini imzaladı. Bu seferki listede Yejov'a bağlı daha çok kişi vardı. Korkuların ve sezgilerin perişan ettiği Yejov, kendisini suçlayabileceğini düşündüğü mahkûmları vurmaya başladı. O sırada Moskova'da bulunan Ukrayna NKVD'sinin şefi Uspenskiy beş gün içinde bin kişinin kurşuna dizileceğini öğrendi. Yejov onu, "Bütün izler yok edilmeli," diye uyardı. "Bütün soruşturma dosyaları, herhangi bir şeyin anlaşılmasını imkânsız kılacak bir hızla sonuca ulaştırılmalı."

Stalin, kibar bir tavırla Yejov'a, NKVD'nin yönetimi konusunda kendisinin biraz yardıma ihtiyacı olduğunu söyledi ve bir yardımcı seçmesini istedi. Yejov, Malenkov'u istedi, fakat Stalin onu Merkez Komitesi'nde istiyordu. O arada birisi, muhtemelen Kaganoviç, Beria'yı önerdi. Stalin bu işi bir Kafkasyalı'nın yapmasını istemiş olabilir. Belki de dağlarda adam kesme, kanlı düşmanlıklar, kan davaları ve gizli cinayetler geleneği içinde yetişmiş birinin bu konuma uygun olduğunu düşünüyordu. Beria kendi kurbanlarına bizzat işkence yapan tek Birinci Sekreter idi. Cop *-jiguti-* ve kalın sopa *-dubenka-* en sevdiği oyuncaklardı. Lider'in çevresindeki Eski Bolşevikler'in çoğu ve aile fertleri ondan nefret ediyorlardı. Stalin, dedikoducu, komplocu ve kindar Beria'yı yanına alarak, kirlenmiş, mahrem dünyasını yok edebileceğini hissediyordu.

Yejov muhtemelen Beria'yı tutuklamaya çalıştı, fakat artık çok geçti. Stalin, 10 Ağustos'ta toplanan Yüksek Sovyet sırasında Beria'yla görüşmüştü. Beria, Moskova'ya geliyordu.

1931'den beri uzun bir yol kateden Beria, o sırada 36 yaşında, gayet gelişmiş bir beyne sahip, karmaşık ve yetenekli bir adamdı. Hazırcevap bir kaba şakalar, muzır hikâyeler kaynağı, başkalarını eleştirme ve yıpratma ustasıydı. Sadist bir iş-

kenceci olmanın yanı sıra, sevgi dolu bir koca ve şefkatli bir baba olmayı da başarıyordu. Ayrıca iktidarını kadın avcılığı için kullanmaktan çekinmeyen biriydi. Sonraki yıllarda gelininin söylediği gibi, "General Motors'un Başkanı olarak hayal edilebilecek" tek Sovyet lideri, yetenekli bir yöneticiydi. "Seni toz ederim," gibi kaba tehditleri ve aşırı titizliğiyle büyük işletmeleri yönetebiliyordu. "Beria'ya bağlı olan her şey ... bir saat dakikliğiyle işlemek zorundaydı." Bu arada, "katlanamadığı iki şey, lafın uzatılması ve belirsiz ifadelerin kullanılmasıydı."[1] Stalin'in 1932 yılının başlarında Kaganoviç'e dediği gibi, "iyi bir örgütçü, sistemli ve yetenekli" idi. Ayrıca Stalin'in sarayında hayatta kalmak için gerekli olan "boğa sinirleri"ne ve yorulmaksızın çalışma yeteneğine sahipti. Molotov, onun "en zeki adam" olduğunu kabul ediyordu. "İnsanüstü bir enerji"si vardı; "bir hafta uyumadan çalışabilirdi."

Beria, aynı anda "hem korku uyandırma hem de coşku verme yeteneği bakımından eşsiz" idi. Genellikle sert ve kaba olmasına rağmen adamları tarafından "idolleştirildi". "Seni tutuklayacağız, kamplarda çürüteceğiz seni ... seni kamp tozuna dönüştüreceğiz," diye bağırırdı. Beria'nın Gürcistan Partisi'nde terfi ettirdiği Alyoşa Mirtshuvala gibi genç bir adam, 2002 yılında bu kitap için kendisiyle mülakat yapılırken Beria'yı hâlâ "yardımseverliği, gücü, etkinliği ve yurtseverliği"yle övüyordu.[2] Ancak Beria kurbanları hakkında övünmekten de hoşlanırdı: "Onu bir geceliğine bana verin, İngiltere Kralı olduğunu itiraf ettireyim." En sevdiği filmler Westernlerdi, fakat bu filmlerde kendisini Meksikalı haydutlarla özdeşlerdi. Bir Bolşevik yönetici için oldukça iyi bir eğitim görmüştü. Stalin, bu mimarlık hevesline takılır, kelebek gözlüğünün net gösteren bir camdan yapılmış olduğunu ve ona entelektüel bir cazibe kattığını söylerdi.

Bu usta entrikacı, kaba psikopat ve kadın avcısı, tıpkı Cengiz Han'ın, Muhteşem Süleyman'ın ya da Lucrezia Borgia'nın sarayındaki gibi cellatlara, baştan çıkarılmış nedimelere ve zehirli şarap kupalarına sahipti. Fakat, Svetlana'nın deyişiyle bu "bağnaz", özellikle ilk yıllarda Stalin'e hayrandı ve ona birinci yoldaş gibi değil, Çar gibi davranırdı. Aralarındaki ilişki tam bir hükümdar ile köle ilişkisiydi. Daha yaşlı liderler Stalin'e saygılı, fakat samimi davranırlardı. Kaganoviç bile onu Bolşevikler'e özgü sözcüklerle överdi. Ancak, Svetlana'nın hatırladığı kadarıyla, Beria onunla aşırı bir saygıyla, "Ah evet, çok haklısınız, kesinlikle doğru, ne kadar da doğru," diye konuşurdu. "Kendisini babama adadığını her zaman vurguluyordu ve Stalin her ne söylerse söylesin, bu adam onu destekliyordu." Stalin'in sarayına tutkulu Abhazya havasını taşıyan Beria, zaman içinde daha karmaşık, daha güçlü ve daha ayartıcı hale gelecek, ancak Marksizm'e olan bağlılığı zayıflayacaktı. Fakat,

1 Dokümanları genellikle Stalin'in mavi ve kırmızı kalemleriyle yazdığı notları daha belirgin hale getiren türkuaz mürekkep ya da aynı renkte daktilo şeridi kullanarak hazırlar ve altına ince, zarif bir imza atardı.

2 Yazar, Beria'nın Gürcistan Komsomol şefi, daha sonra Gürcistan Birinci Sekreteri Alyoşa Mirtshulava'ya Tiflis'te verdiği mülakattan ötürü müteşekkirdir.

Artyom'un deyişiyle bu "devasa şahsiyet" 1938'e gelindiğinde her şeyi değiştirdi.

Beria, kendisinden öncekiler gibi, terfiyi önce kabul etmedi. Samimiyetinden kuşkulanmak için herhangi bir sebep yoktur. Yagoda henüz kurşuna dizilmişti ve Yejov da hedef tahtasına konulmuştu. Ayrıca karısı Nina da taşınmak istemiyordu. Fakat Beria'nın büyük ihtirasları vardı. Stalin onu NKVD Birinci Yardımcılığı'na önerdiğinde, Yejov acıklı bir tavırla, Gürcü'nün tek başına iyi bir komiser olabileceğini söyledi. "Hayır," dedi, Stalin, "sadece iyi bir yardımcı."

Stalin, işleri ayarlaması için Vlasik'i gönderdi. Ağustos ayında Beria, Tiflis'i yönetecek ardılını kutsamak için alelacele Gürcistan'a döndükten kısa süre sonra Moskova'ya geldi ve 22 Ağustos 1938 günü NKVD'nin Birinci Narkom Yardımcılığı'na atandı. Aile, yaklaşmakta olan felaketlerin habercisi Setüstü Ev'de bir daireye yerleşti. Stalin daireye gelip teftiş etti ve pek memnun kalmadı. Lüks geleneği olan, şarabın ve meyvenin bol olduğu, sıcak ve verimli Kafkasya'da şefler çok daha iyi bir hayat sürüyorlardı. Beria, Tiflis'teyken zarif bir villada kalıyordu. Stalin onlara Kremlin'e taşınmalarını teklif etti, fakat Beria'nın karısı pek istekli değildi. Sonunda Stalin yeni Gürcü adamı için kent merkezindeki Malaya Nikitskaya semtinde aristokratik bir villayı seçti. Villa bir zamanlar Çar'ın Generali Kuropatkin'in eviydi. Beria burada Politbüro standartlarında bile şahane bir hayat yaşadı. Sadece Beria'nın kendine ait bir malikânesi vardı.

Stalin, Moskova'ya yeni gelen Berialar'a uzun süredir görüşemediği akrabalarıymış gibi davranıyordu. Her zaman "kızı gibi gördüğü" heykelsi sarışın Nina Beria'ya hayrandı. Yeni Gürcistan lideri Kandid Çarkviyani Berialar'a akşam yemeğine davet edildiğinde, bir telefon geldi ve evin içinde ansızın bir telaş başladı.

"Stalin geliyor," dedi Nina, hemen mutfağa koşup telaşla Gürcü yemekleri hazırlamaya başladı. O geceki Gürcü *supra*'sında, Stalin ve Beria birlikte şarkı söylediler. Terör'den sonra bile Stalin bu türden ani ziyaretlerde bulunma alışkanlığını kaybetmemişti.

Beria ve Yejov görünürde arkadaştılar. Beria, patronuna "sevgili Yojik" der, hatta bazen onun daçasında kalırdı. Fakat Stalin'in bir cangılı andıran sarayında bu tip ilişkiler uzun sürmezdi. Beria toplantıların çoğuna Yejov'la birlikte katıldı ve istihbarat bölümlerini devraldı. Aslında Böğürtlen'i yok etmek için sessiz bir kampanya yürütüyordu. Huruşov'u akşam yemeğine davet etti ve onu Malenkov'un Yejov'la yakınlığı konusunda uyardı. Huruşov aslında Yejov'la kendi dostluğu konusunda uyarıldığını hemen anladı. Beria'nın benzer bir konuşmayı Malenkov'la da yaptığı kuşku götürmez. Fakat en açık bulgular arşivlerde yer almaktadır: Beria, Stalin'e gidip Yejov'un yavaşlığını şikayet etmesi için Vişinskiy'i kandırdı.[1] Stalin tepki göstermedi, fakat Molotov Yejov'a şu emri verdi:

1 Burada söz konusu olan dava, Lenin, Stalin ve Gorki'nin kitaplarını yanlışlıkla ocakta yakan kişiyi bulmak için yapılan soruşturmayla ilgiliydi: Terör'ün saçmalığına ve sınırlarına ilişkin bir başka örnek.

"Yoldaş Beria'ya özel bir ilgi göstermek ve çabuk olmak gerekiyor. Molotov." Stalin'in rüzgâr gülü Poskrebişev, Yejov'a her zamanki gibi "sen" diye hitap etmekten ansızın vazgeçerek Beria'yı ziyaret etmeye başladı.

Beria NKVD'ye yeni bir ruh getirdi: Yejov'un çılgınlığı katı bir Terör yönetim sistemiyle yer değiştirdi. Bu sistem Stalin'in Rusya'yı yönetme yöntemi haline geldi. Fakat bu yeni etkinlik kurbanlara hiçbir teselli sağlamadı. Beria, düşen yöneticiler, Kosyor, Çubar ve ağır işkence gören Eyhe'nin sorgularına Yejov'la birlikte katıldı. Çubar, Stalin ve Molotov'a başvurarak, çektiği acıları anlattı.

Stalin, Böğürtlen ve Beria, bu kez Uzakdoğu'yu ele aldılar. Orada, yetenekli Mareşal Blyuher'in komutasındaki ordu Terör'den önemli ölçüde kurtulmuştu. Haziran ayında, "kasvetli şeytan" Mehlis, şiddetli bir kan dökme arzusuyla Blyuher'in üzerine çullandı. Bir İç Savaş dönemi şefi gibi bir tren vagonuna karargâhını kurarak, Stalin ve Voroşilov'a şu tip telgraflar göndermeye başladı:

"Özel Demiryolu Kıtaları burada her şeyi şüpheli kişilerin eline bırakıyorlar. Kırk altı Alman Polonyalı Litvanyalı Letonyalı Galiçyalı komutan var.... Kıtaları temizlemek için Vladivostok'a gitmem gerekiyor." Oraya ulaştığında, Stalin'e övünerek şunu yazdı: "215 siyasi emekçiyi azlettim, çoğu tutuklandı. Fakat temizlik ... tamamlanmadı. Daha sıkı soruşturmalar yapmadan Habarovsk'tan ayrılmanın imkânsız olduğunu düşünüyorum..." Voroşilov ve Budyonni subayları korumaya çalıştıklarında Mehlis, Voroşilov'u (birbirlerinden nefret ederlerdi) gizlice Stalin'e gammazladı: "MK ve Narkom'a (Voroşilov) gizli servis bölümündeki durum hakkında rapor verdim. Orada çok sayıda şüpheli insan ve casus var... Şimdi K. Voroşilov davanın iptal edilmesini emrediyor... Bu durumu onaylayamıyorum." Kaganoviç bile, Mehlis'in "kaba" olduğunu, "zaman zaman haddini aştığını" düşünüyordu.

Mehlis doğuya doğru yola koyulduğunda, Japon Kwangtung Ordusu, Hasan Gölü'nün batısındaki Sovyet savunma mevzilerini yokladı ve bu hareket tam bir savaşa yol açtı. Blyuher 6-11 Ağustos arasında Japonlar'a karşı taarruza geçti ve ağır kayıplara rağmen onları geri çekilmeye zorladı. Mehlis'in kışkırtması ve gerek kayıplar gerekse Blyuher'in duraksaması yüzünden endişeye kapılan Stalin, telefona çağırttığı Mareşali azarladı:

"Bana dürüstçe söyleyiniz, Yoldaş Blyuher, Japonlar'la savaşmayı gerçekten istiyor musunuz? Eğer istemiyorsanız, iyi bir Komünist gibi bana açıkça söyleyiniz."

"Köpek balıkları geldiler," dedi Blyuher, karısına. "Beni yemek istiyorlar. Ya onlar beni yerler ya da ben onları yerim, fakat ikincisi pek olası değil." Katil köpek balığı Blyuher'in kaderini belirledi. Mehlis, Blyuher'in kurmay heyetinden dört kişiyi tutuklayarak, Stalin ve Voroşilov'dan "özel emirle, yargılamaksızın dördünü kurşuna dizmek" için izin istedi. Blyuher görevinden alındı, geri çağırıldı ve 22 Ekim 1938 günü tutuklandı.

Yejov bürosunda hıçkırarak ağlıyor, "Şimdi hapı yuttum!" diye söyleniyordu. Bir yandan da kendisine karşı kullanılabileceğini düşündüğü her mahkûmu idam

etmeyi sürdürüyordu. 29 Eylül'de, Beria'nın NKVD'nin merkezini oluşturan Devlet Güvenlik (GUGB) yönetimine atanması üzerine yetkilerinin büyük bir bölümünü kaybetti. Beria artık onun emirlerini sınırlayabilecek konumdaydı. Böğürtlen hemen karşı atağa geçti. Stalin'e, Anna Alliluyeva'yla evli, Beria'nın düşmanı Stanislas Redens'in kendisine yardımcı olarak atanmasını önerdi. Fakat bu konuda hiç umut yoktu.

Yejov yakın arkadaşlarıyla daçasında oturmuş kafayı çekiyor, kısa süre içinde yok edileceklerini söyleyerek onları uyarıyor ve düşmanlarını öldürmekle ilgili fanteziler geliştiriyordu. Bu kriz anlarından birinde Kremlin güvenlik şefine yüksek sesle şöyle dedi: "Beria'nın Kremlin'e yerleştirdiği bütün insanları bir an önce görevden al ve yerlerine güvenilir insanları getir." Hemen ardından, sözcükleri ağzında yuvarlayarak, Stalin'in öldürülmesi gerektiğini söyledi.

26

Yejovlar'ın Trajedisi ve Düşkünlüğü

Yevgenya Yejova'nın aslan avcılığıyla geçen edebi cinsel hayatına ilişkin haberler ansızın Stalin'e ulaştı. Stalin'in en gözde romancılarından biri olan Şolohov onunla ilişkiye girmişti. Yejov, yazarın Ulusal Otel'deki odasına mikrofon yerleştirdi ve nasıl "öpüştükleri"ni, daha sonra "yattıkları"nı ayrıntılı biçimde aktaran raporu okuyunca öfkelendi. Yejov öylesine sarhoş ve kıskançtı ki, misafirleri Zinayda Glinika'nın (kendisi de onunla yatıyordu) önünde Yevgenya'yı tokatladı, fakat sonra onu bağışladı. Şolohov takip edildiğini fark edince, Stalin ve Beria'ya şikayette bulundu. Stalin, Böğürtlen'i Politbüro'ya çağırdı ve romancıdan özür dilemesini sağladı.

Liderler, Beria ile Yejov arasında dikkatli bir denge gözetiyorlardı. Yejov bir komiseri tutukladığında, Stalin, Molotov ve Mikoyan'ı olayı soruşturmaya gönderdi. Kremlin'e dönen Mikoyan adamın masum olduğunu söyledi ve Beria, Yejov'u eleştirmeye başladı. "Yejov'un yüzünde belli belirsiz bir tebessüm vardı," diye yazar Mikoyan. "Beria halinden memnun görünüyordu," fakat "Molotov'un yüzü bir maske gibiydi." Komiser[1], Mikoyan'ın sözleriyle "son anda sıyırdı" ve ölümden döndü. Stalin onu serbest bıraktı.

Bir NKVD görevlisinin şefe bir belgeyi imzalatması gerekiyordu. Fakat Yejov olması gereken yerlerin hiçbirinde yoktu. Beria ona Yejov'un daçasına gitmesini ve belgeyi orada imzalatmasını söyledi. Görevli eve gittiğinde orada ya "ağır hasta ya da bütün geceyi içerek geçirmiş" bir adam buldu. Bölgesel NKVD şefleri Yejov'u ihbar etmeye başladılar.

Karanlık Yejov ailesinin üzerine çökmeye başlamıştı. Ailenin içinde, Yejov'un akılsız ve tensel karısı farkında olmadan kara dul örümceğinin dehşet verici rolünü oynamaktaydı. Aslında o, Yejov'un dünyası için fazla hassas bir çiçekti. Yejov

1 Stalin, Beria'nın Gemicilik Komiseri Tevosyan'a karşı açılan davayı iptal etmesini destekledi, ancak Mikoyan'a şöyle dedi: "Ona, kendisinin Krupp tarafından bir Alman ajanı olarak görevlendirildiğini MK'nın bildiğini söyle ... Eğer dürüst bir tutumla itirafta bulunursa, MK onu bağışlayacaktır." Mikoyan, Tevosyan'ı bürosuna çağırdı ve ona Stalin'in hilesini sundu, fakat komiser itirafta bulunmayı reddetti. Stalin bir şey demedi. Tevosyan İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük sanayi yöneticilerinden biri olacaktı.

ve karısı rastgele cinsel ilişkiye giren kişilerdi, fakat o sırada ikisi de bir yüksek gerilim, baş döndürücü bir ölüm kalım ve çevrelerindeki insanların yükselip düştükleri dinamik bir kargaşa dünyasının içinde yaşıyorlardı. Yejov'un düşüşünde bir adalet var idiyse, bu adalet Yevgenya ve küçük Nataşa için tam bir trajediydi. Nataşa için Yejov iyi bir babaydı. Yevgenya'nın edebiyat salonunda tatsız bir hava vardı. Kremlin'de verilen bir partiden sonra bir arkadaşıyla evine yürüyerek dönerken, Babel'in tutuklanan Troçkici generallerle dostluk ilişkisi nedeniyle tehlikede olduğunu düşündü: "Onu ancak Avrupa'daki ünü kurtarabilirdi..." Aslında kendisi daha tehlikeli bir durumdaydı.

Yejov, Beria'nın, Londra'da yaşadığı sırada bir "İngiliz casusu" olduğu gerekçesiyle Yevgenya'yı kendisine karşı kullanacağını öğrendi ve Eylül ayında boşanmak için başvurdu. Boşanma duyarlı bir konuydu: Başka durumlarda, boşanmak gerçekten de boşanan kişinin hayatını kurtarıyordu. Yaşadığı gerilim Yevgenya'nın sinirlerini bozdu. Kendine gelmek için, Zinayda'yı yanına alıp Kırım'a, tatil yapmaya gitti. Yevgenya'nın yazdığı sevgi ve minnet dolu mektuptan, Yejov'un karısını tutuklanmaktan kurtarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır:

Yevgenya dört bir taraftan kuşatılmış kocasına, "Kolyuşenka!" diye hitap ediyordu. "Senden istediğim şey şu: Israrla kendi hayatımı yaşamak istiyorum. Kolya, sevgilim! Benim bütün hayatımı, benimle ilgili olan her şeyi baştan sona gözden geçirmeni sabırsızlıkla rica ediyorum senden... Asla işlemediğim suçları işlemiş olma kuşkusu altında olduğum düşüncesine bir türlü alışamıyorum..."

Dünyaları her geçen gün biraz daha küçülüyordu. Yejov, karısının eski kocası Gladun'u, Beria'nın NKVD'nin denetimini ele geçirmesinden kısa süre önce kurşuna dizdirmeyi başarmıştı, fakat onun bir diğer eski âşığı, yayıncı Uritskiy sorgudaydı. Onun Babel'le ilişkisini açıkladı. Bu arada Yejov'un dostları ve sekreteri de tutuklandı. Yejov, Yevgenya'nın Moskova'ya geri dönmesini istedi.

Yevgenya daçada kızı Nataşa ve arkadaşı Zinayda'yla bekliyordu. Aile ve kendisini kimin suçlayabileceği konusunda umutsuzluk derecesinde endişeliydi. Sinirleri iyice bozuldu. Hastanede, kendisine "astenik-depresif durum, muhtemelen siklotimi" teşhisi konuldu ve Moskova yakınlarında bir sanatoryuma gönderildi.

Zinayda tutuklandığında, Yevgenya, Stalin'e şunları yazdı: "Bu mektubu okumanız için size yalvarıyorum, Yoldaş Stalin... Profesörler tarafından tedavi ediliyorum, fakat bana güvenmediğiniz düşüncesiyle yanıyorsam, bunun ne anlamı var? Benim için değerli ve azizsiniz." Dürüst olduğuna kızının hayatı üzerine yemin ediyor, "özel hayatımda size anlatabileceğim ve hepsi kıskançlıktan kaynaklanan hatalarım oldu," diyordu. Stalin, hiç kuşku yok, bu Messelinavari açıklamaların hepsini önceden biliyordu. Yevgenya mektubunda fedakârca bir öneride bulunuyordu: "Bırakın özgürlüğümü de hayatımı da alsınlar, fakat bu ülkeyi ve partiyi seven herkes kadar sizi sevme hakkından vazgeçmeyeceğim." Mektubunun sonunda şöyle diyordu: "Kendimi canlı cenaze gibi hissediyorum. Ne yapacağım? Yatakta

yazdığım için beni bağışlayın." Stalin bu mektubu yanıtlamadı.

Tuzak, Yevgenya ile onun Kolyuşenka'sını yavaş yavaş içine alıyordu. 8 Ekim günü Kaganoviç NKVD'yle ilgili bir Politbüro önergesi hazırladı. 17 Kasım günü bir Politbüro komisyonu, "NKVD organlarının çalışmalarında çok ağır hatalar" olduğunu bildirdi. Ölümcül *troyka*lar dağıtıldı. Stalin ve Molotov kendilerini Terör'den ayıran bir raporu imzaladılar.

7 Kasım yürüyüşünde Yejov Anıtkabir'in üzerinde göründü, fakat Stalin'in arkasında duruyordu. Daha sonra ortadan kayboldu ve yerini Birinci Sınıf Devlet Güvenlik Komiseri üniforması içinde, başında mavi kepiyle Beria'ya bıraktı. Stalin, Yejov'un arkadaşı, Ukrayna NKVD şefi Uspenskiy'nin tutuklanmasını emrettiğinde, cüce arkadaşını çoktan uyarmıştı. Uspenskiy bir intihar numarası yaparak kaçtı. Stalin (belki haklı olarak) Yejov'un telefonlarını dinlediğinden kuşkulandı.

Bütün sadakatsizliklere rağmen Yevgenya kendi tarzında da olsa Yejov'u seviyordu ve kızları Nataşa'ya çok bağlıydı. Onları kurtarmak için kendini feda etmeye hazırdı. Arkadaşı Zinayda Ordjonikidze, Sergo'nun dul eşi, onu hastanede ziyaret etti. Bu başlı başına kahramanca bir hareketti. Yevgenya ona Yejov için bir mektup verdi. Mektubunda ona intihar etmeyi öneriyor ve uyku hapı istiyordu. Zamanı geldiğinde kendisine küçük cüce heykelciğini göndermesini önerdi. Yejov ona Luminal gönderdi ve kısa bir süre sonra hizmetçiye heykelciği eşine götürmesini emretti. Yejov'un gönderdiği cüce heykelciğinde kara komediyi andıran bir şeyler vardı. Belki de bu heykelcik aşklarının ilk döneminden kalan ve "sevgili Kolya"yı temsil eden bir hatıra idi. Glinika'nın tutuklanması kendi kaçınılmaz sonunun yaklaştığını ortaya koyduğunda, Yevgenya, Yejov'a bir veda notu gönderdi. 19 Kasım günü Luminal aldı.

Saat 23'te, Yevgenya'nın bilincini kaybettiği sıralarda, Yejov Küçük Köşe'ye gitti. Politbüro'da Beria ve Malenkov da vardı. Beş saat boyunca ona saldırdılar. Yevgenya iki gün sonra öldü. Yejov, "kendisini kurtarmak için onu feda etmek zorunda kaldığını" düşündü. Bir canavarla evlenmiş, fakat o canavar kızlarını kurtarmak için genç yaşta ölmüş, masum eğlencelere adanmış bir hayat annelik içgüdüsüyle sona ermişti. Babel şöyle diyordu: "Stalin onun [Yevgenya'nın] ölümünü anlayamaz. Sinirleri çelikten, öyle ki başka insanların yaşadığı sinirsel çöküntüyü anlayamıyor." Yejov'un evlatlığı[1], o sırada 9 yaşında olan Nataşa eski eşinin kız kardeşi tarafından

1 Nataşa'nın soyadı değiştirildi. Ona Yevgenya'nın ilk kocası Hayutin'in adı verildi. Fakat Nataşa yeni bin yıla kadar üvey babasının hatırasına sadık kaldı. Nataşa Yejova üvey babasının yol açtığı büyük acılara rağmen hayatta kalmayı başardı. *Life and Fate* romanının yazarı, aileyi yakından tanıyan, Babel ve diğerleriyle birlikte salonlarda yer alan Vasiliy Grossman, Nataşa'nın trajik çocukluğu hakkında kısa bir öykü yazdı. Nataşa, Penza ve Magadan'da müzisyen olarak çalıştı. Mayıs 1998'de Yejov'un itibarının iadesi için başvuruda bulundu. Yejov'un idam edildiği suçtan, yani casusluktan suçlu olmadığını kanıtlamak için dava açmış olması ironiktir. Başvurusu reddedildi. Bu kitap yazılırken, hayattaydı.

alındı, daha sonra Düşmanlar'ın çocukları için hazırlanan kasvetli yetimhanelerden birine gönderildi.

Yevgenya'nın ölümünden iki gün sonra, 23 Kasım günü Yejov, Stalin, Molotov ve Voroşilov'un dört saat süren eleştirilerini dinledikten sonra evine döndü. Eleştirilerin ardından NKVD'den istifa etmişti. Stalin istifayı kabul etti, fakat MK Sekreteri, Su Yoluyla Taşımacılık Komiseri ve aday Politbüro üyesi olarak Yejov'un durumu belirsizliğini korudu. Bir süre kadar Kremlin'de, kendi kurbanlarının onun önünde hissettiklerini bizzat deneyimleyerek, zayıf bir hayalet gibi yaşadı. Arkadaşları için, "vebalıymışım gibi bana sırtlarını çevirdiler," diyordu. "Bütün bu insanların içten içe böylesine adi olduklarını bilmiyordum." Terör'ün suçunu *Vojd*'un üzerine yıkıyor ve bunu Rusça bir deyim kullanarak yapıyordu: "Tanrı'nın iradesi, Çar'ın mahkemesi." Burada kendisi Çar, Stalin ise Tanrı oluyordu.

Yejov, Kremlin'deki dairesinde içkili biseksüel alemlerde teselli arıyordu. Gençlik döneminden tanıdığı iki içkici arkadaşı ve eşcinsel âşığı evine davet ederek, "sefahatın en sapık biçimleri"ne daldı. Yeğenleri ona kadın buluyorlardı, fakat o eşcinselliğe döndü. Yakın çevresinden Konstantinov eşini bu partilerden birine getirdiğinde, Yejov kadınla fokstrot yaptı ve kocasını gönderdikten sonra onunla yattı. Ertesi akşam, sıkıntılı Konstantinov geldiğinde, misafir uyuyana dek hep birlikte gramofon eşliğinde dans edip içmeye devam ettiler. Konstantinov uyandığında olanları şöyle anlattı: "Ağzımda bir şey vardı. Gözlerimi açtığımda Yejov'un organını ağzının içine ittiğini gördüm." Fermuarı açık ve mahvolmuş halde Yejov kaderini bekliyordu.

Stalin'in "Savcı" ismini taktığı Beria, 25 Kasım günü Komiserliğe atandı[1] ve Gürcü adamlarını Moskova'ya çağırdı. Eski Bolşevik "prensler"in çevrelerini ortadan kaldıran Stalin, Yejov çetesini yok etmek için Beria'nın bütün çetesini getirtmek zorundaydı.

Beria'nın çevresindeki insanların, Kaganoviç ya da Voroşilov'dan daha eğitimli olmaları, ancak eğitimin barbarlığa engel oluşturmaması ironiktir. Vsevolod Rok takma adıyla Moskova'da sahnelenen oyunlar yazacak olan, kır saçlı, cazibeli ve incelmiş bir Ruslaşmış Ermeni olan Merkulov, Beria'yı Bakü Politeknik'teki öğrencilik döneminden tanıyordu ve Çeka'ya 1920'de katılmıştı. Tıpkı Stalin gibi herkese isim takan Beria ona "Teorisyen" diyordu. Merlukov'un ardından, dönek Gürcü prensi (Gürcistan'da aristokratlar şarap kadar boldu) Şalva Çereteli geliyordu. Kendisi bir zamanlar Çarlık subayı ve Bolşevik karşıtı Gürcü Lejyonu'nun bir üyesiydi. Eski tarz, görgülü bir beyefendi havası vardı, fakat aslında, NKVD'nin Özel Bölüm'ündeki diğer görevlerinin yanı sıra, Beria'nın özel katili olarak iş görüyordu. Onu, mücevherlerle süslü, 136 kilo ağırlığında bir dev -"Tanrı'nın yeryüzüne gönderdiği

1 İki gizli polis şefinin nöbet değişimi çok hızlı oldu. Komintern lideri Dimitrov, ayın 24'ünde Yejov'un daçasında onunla tutuklamaları tartışıyordu; ayın 25'inde akşam saatlerinde ise, bu kez Beria'nın evinde aynı dosyalar üzerinde onunla birlikte çalışıyordu.

en kötü adam"- Bogdan Kobulov izliyordu. Kobulov, "Bulanık kahverengi boğa gözleri olan, iri yarı, güçlü kuvvetli bir Kafkasyalı ... hayatın nimetlerinden zevk alan, tombul suratlı ... elleri kıllı, kısa çarpık bacaklı" ve dudak üstü küçük bıyığı olan bir adamdı. NKVD'de yerine Gestapo'da da kendisini evinde hissedebilecek gayretli işkencecilerden biriydi. Bastıbacak olduğu için, Beria onu "Semaver" diye çağırırdı.

Kobulov kurbanlarını döverken yumruklarını, fil ağırlığını ve en sevdiği alet olan tahta copu kullanırdı. Stalin için liderlerin telefonlarını dinlerdi, fakat aynı zamanda bir saray soytarısı olarak, komik aksanıyla ileride Pauker'in yerini alacaktı. Ne kadar yararlı olduğunu kısa süre içinde kanıtladı. Bir keresinde Beria kendi bürosunda bir kurbanı sorguya çekiyordu ki, adam ansızın ona saldırdı. Daha sonra olanları Kobulov övünerek şöyle anlattı: "Şefi [Gürcistan argosu kullanarak, *hozeni* diyordu] yerde gördüm ve hemen adamın üzerine atlayarak çıplak ellerimle boynunu kırdım." Ancak bu canavar bile, annesini ziyaret ettiğinde yaptığı işin ne kadar kötü olduğunu hissediyor ve anasının önünde genç birisi bir Gürcü çocuk gibi hıçkırıklara boğularak şöyle diyordu: "Anne, anne, ne yapıyoruz biz? Günün birinde yaptıklarımın cezasını çekeceğim."

Bu tuhaf, havalı, bazıları meslekten katil olan Gürcülerin gelişi, Beria'nın en sevdiği filmlerdeki gibi, Panço Villa ve *bandito*larının at üzerinde bir kuzey kasabasına gelişlerini andırmış olmalı. Stalin daha sonra onlarla oynayacak, bazılarını evlerine gönderip yerlerine Ruslar'ı geçirecek, fakat kendisi gibi Gürcü olanların çoğunu yanından ayırmayacaktı. Beria'nın adamları, Stalin'in yakın çevresine belirgin bir Kafkas havası kattılar. Beria'nın yeni görevine resmen atandığı gün, Stalin ve Molotov çok meşguldüler. O gün 3176 kişinin kurşuna dizilmesini öngören bir kararnameyi imzaladılar.

Beria, "Teorisyen" Merkulov, "Semaver" Kobulov ve baş sorgucusu Rodos'un yardımıyla Mareşal Blyuher'e işkence yapmak için geceleri Lefortovo cezaevinde boy gösteriyordu. Rodos'un üzerinde büyük bir gayretle çalıştığı Mareşal feryat ediyordu: "Stalin, bana ne yaptıklarını işitebiliyor musun?" Ona bir gözünü çıkartacak kadar ağır işkence yaptılar. Mareşal işkence sırasında aldığı yaralardan ötürü öldü. Beria arabaya binip Stalin'e giderek durumu anlattı. Stalin cesedin yakılmasını emretti. Bu arada Beria eski hesapları görüyordu. Bir zamanlar kendisine hakaret eden Komsomol şefi Aleksander Kosarev'i kişisel kararıyla tutuklattı. Bu kişisel kan davasını Stalin daha sonra haber aldı. Yıllar sonra şöyle diyecekti: "Beria'nın çok kindar olduğunu söylediler bana, fakat bu konuda hiçbir bulgu yoktu. Kosarev davasında, Jdanov ve Andreyev bulguları incelediler."

Beria iktidar sporundan hoşlanıyordu. Buharin'in sevgili dul eşi, o sırada sadece 24 yaşında olan Anna Larina, Kobulov tarafından Beria'nın Lubyanka'daki bürosuna götürüldü. Bu arada Kobulov bir uşak gibi şefi için hazırlanmış sandviçleri taşıyordu.

"Seni son görüşümden bu yana daha da güzelleşmiş olduğunu söylemem gerek," dedi Beria. "İnsan bir kez idam edilir. Ve Yejov seni kesinlikle idam edecekti." Anna Larina kimseyi ele vermeyince, Beria ve Kobulov flörtü kestiler. "Seni kurtarmaya çalışanlar kim? Ayrıca, [Nikolay] İvanoviç [Buharin] artık bizimle değil... Yaşamak istiyor musun? ... Eğer çeneni kapamazsan, hemen şuracıkta işin biter!" Beria parmağını şakağına götürdü. "Çeneni kapatacağına söz veriyor musun?" Anna Larina, Beria'nın kendisini kurtarmak istediğini fark etti ve söz verdi. Fakat Kobulov'un sandviçlerini yemeyecekti.[1]

* * *

Stalin, kendisini tamamen Beria'nın eline bırakmayacak kadar dikkatliydi. Kişisel güvenliğini sağlayan Devlet Güvenlik (Birinci Şube) şefi, duyarlı fakat tehlikeli bir konumdaydı. Pauker'in ölümünden sonra bu şeflerin ikisi kurşuna dizilmişti. Bu kez Stalin kişisel koruması Vlasik'i, daçaların, mutfağa giren yiyeceklerin, araba parkının ve milyonlarca rublenin yanı sıra, liderin güvenliğinden sorumlu bir göreve atadı. Böylece Stalin, Artyom'un sözleriyle, "siyasi işleri Poskrebişev, kişisel işleri Vlasik aracılığıyla yönetiyordu." Her ikisi de görevlerini yorulmaksızın ve fazla özen göstermeden yerine getiriyordu.

İki adamın hayatı birbirine benziyordu. Kızları onların sadece Pazar günlerini evde geçirdiklerini hatırlarlar. Bunun dışında hep Stalin'le birlikte olurlar, eve sadece uyumak için, bitkin dönerlerdi. Stalin'i onlardan daha iyi tanıyan yoktu. Evde asla siyaset konuşmazlar, balık avı gibi konulardan söz ederlerdi. Gogolevskiy Bulvarı'nda zarif bir villada yaşayan Vlasik, bir köpek kadar sadık, eğitimsiz, çapkın ve eğlence düşkünüydü. Poskrebişev'le birlikte parti verirdi. Listesini tuttuğu, isimlerini unuttuğu, bazı âlemlerde her birini ayrı odaya yerleştirmeyi başardığı "sevgilileri" vardı. Yanında olmadığı zaman Stalin'e *Hozyain*, fakat yüzüne karşı "Yoldaş Stalin," der, onun sofrasında nadiren yer alırdı.

Poskrebişev'in sosyal statüsü daha yüksekti. Sık sık liderlerin akşam yemeklerine katılır, Stalin'e "Yosif Visariyonoviç" diye hitap ederdi. Maskara ve şakacı bir tipti. Stalin'in bürosunun dışındaki masada bekçi köpeği gibi otururdu. Küçük Köşe onun alanıydı. Liderler onu kazanmaya çalışırlar, uyarılarına kulak verirlerdi. Stalin kötü bir ruh hali içindeyse, Poskrebişev onları uyarırdı. Stalin, Kuntsevo'ya doğru yola çıktığında Poskrebişev, Vişinskiy'e haber verir, böylece Savcı yatıp uyuma vaktinin geldiğini anlardı. Poskrebişev, Huruşov'u da korurdu. Politbüro'ya küfredebilecek kadar güçlüydü. Huruşov'un sözleriyle bu "sadık kalkan taşıyıcı" Stalin'in en dünyevi ve en korkunç ihtiyaçlarının karşılanmasında rol oynuyordu. Yıllar sonra nasıl zehir kullandıklarını övünerek anlattı. Bronka için sevgi dolu

1 Anna Larina kamplarda yirmi yıl kaldı. 1937'de tutuklandığı sırada oğlu Yuri 11 aylıktı ve onu 1956 yılına kadar görmedi. Bu pek çok üzücü öyküden sadece biridir.

bir koca, karısının ilk evliliğinden olma Galya ve kendi kızı Natalya için anlayışlı bir babaydı. Fakat Pazar günleri *vertuşka* (tek hatlı telefon) çaldığında, başkasının yanıtlamasına izin verilmezdi. Poskrebişev, konumundan gurur duyardı. Kızı bir ameliyat geçirdiğinde, ona uzun bir söylev çekerek, ailesinin konumuna uygun biçimde davranması gerektiğini anlattı. Beria'yla yakın işbirliği içinde çalışırdı. Ailece görüşürler, bu buluşmalar sırasında iş konuşmak için bahçeye çıkarlardı. Fakat son tahlilde hem Vlasik hem de Poskrebişev, Beria'nın iktidarının önünde birer engeldi. Aynısı Alliluyev ailesi için artık söylenemezdi.

27

Stalin Ailesinin Ölümü: Tuhaf Bir Öneri ve Hizmetçi

Beria'yı aile içine sokmak bir tilkiyi tavuk kümesine kilitlemek gibiydi, fakat Stalin onların kaderlerinin sorumluluğunu paylaşır. "Bütün ailemiz," diye yazar Svetlana, "Stalin'in Beria'yı -bir taşra gizli polisi- kendisine ve Moskova'daki hükümete bu kadar yaklaştırmasını hayretle karşıladı." Aslında bu tam da Stalin'in onu terfi ettirmesinin sebebiydi: Beria için kutsal olan hiçbir şey yoktu.

Liderler ve uşaklar "teyzeler"in kendilerini önemsemeleri karşısında devamlı homurdanıyorlardı. Yeni iktidarının büyüklüğüyle şımaran ve küçümsenen bir taşralı olmanın aşağılık kompleksini taşıyan Beria, bu çekici fakat züppe yeni soylulara kendini kanıtlamaya kararlıydı. 1930'ların başında Beria, Jenya'yla, kocası ve Stalin yan yana otururlarken flört etmeye çalışmıştı. Jenya onu Stalin'e şikayet etti:

"Bu alçak beni rahat bırakmazsa, onun kelebek gözlüğünü parçalayacağım." Herkes güldü. Beria utandı. Fakat Beria Kunsevo'da daha sık görünmeye başladığında, Jenya'ya kur yapmayı sürdürdü. Jenya da onu Stalin'e şikayet etmeyi sürdürdü: "Yosif! Dizimi ellemeye çalışıyor!" Stalin muhtemelen Beria'ya elinde tuttuğu bir kart gibi bakıyordu. Aile aslında, onun yok etmeye çalıştığı elitin tipik bir örneğiydi. Beria balıkçı yakalı kazağıyla akşam yemeğine geldiğinde, Bolşevik tevazuun zerresini taşımayan ve her zaman çok şık giyinen Jenya, yüksek sesle, "Akşam yemeğine bu şekilde gelmeye nasıl cüret ediyor?" dedi. Büyükbaba Alliluyev, Beria'yı hep "Düşman" olarak tanımlıyordu.

1938 yılının Kasım ayında Stalin'in aile hayatı kelimenin tam anlamıyla sona erdi. Beria, Yejov'la bağlantılı olan herkesi kapsayacak şekilde Terör'ü genişletiyordu. Yejov, Stalin'in kayınbiraderi Stanislas Redens'i Kazakistan NKVD'sinin başına geçirmekle kalmamış, onu yardımcı olarak yanına almıştı. Aslında bu bir ölüm öpücüğüydü. Redens ailesi Alma-Ata'ya gitmeden önce Stalin onları kabul ettiğinde aralarında henüz sıcak bir ilişki vardı. Redens'in Terör'deki rolü hakkında az şey biliyoruz, fakat Moskova ve Kazakistan'daki katliamlar onun gözetimi altında yapılmıştı. 1931 yılında Tiflis'teki can düşmanı Beria'nın gelişi Stanislas için kötü bir haberdi, fakat bu olmasaydı da Redens'in akıbeti muhtemelen değişmeyecekti.

Bu arada bir tank birliğinin komiseri olarak Pavel Alliluyev'in işi kendisine za-

rar verdi. İdam edilen generallere yakındı, aynı zamanda Alman tank üretimine ilişkin casusluk faaliyetlerine bulaşmıştı. Alliluyev, Alman casusu Orlov iltica etmeden önce onunla görüşerek uyarıda bulundu: "Tuhaçevskiy meselesini araştırmaya kalkma. Bu konuda bir şeyler öğrenmek zehirli gaz solumak gibidir." Daha sonra Pavel, Uzak Doğu'da bulunduğu sırada generaller kendisine başvurmuşlar, bunun üzerine, kızının anlatımına göre, onların masum olduğunu gösteren kanıtlarla alelacele Moskova'ya dönmüştü. Bulguların suçu kanıtlamak için değil, başkalarını ikna etmek için var olduğunu anlamamıştı. Pavel'in üç generalle birlikte imzaladığı bir mektubu Stalin'e vererek Terör'ün sona erdirilmesini istediği söylenir. Generallerin zamanlamasının tesadüfen Terör'ün yatıştığı bir döneme denk geldiği görülür. Stalin onları cezalandırmadı, fakat Pavel'in müdahalelerinden bıktığı açıktır.[1]

Soçi'de tatil yapan Pavel 1 Kasım günü döndü. Ertesi sabah kahvaltı yaptıktan sonra bürosuna gittiğinde, kendi bölümünde çalışanların çoğunun tutuklandığını gördü. Svetlana'ya göre, "Bazılarını kurtarmaya, babama ulaşmaya çalıştı, fakat faydası olmadı." Öğleden sonra saat 14'te Jenya'nın telefonu çaldı: "Kocana ne yedirdin? Hastalandı." Jenya hemen koşup kocasının yanına gitmek istedi, fakat onu durdurdular. Pavel, Kremlevka kliniğine götürüldü. Resmi tıp raporuna göre, "Hasta getirildiğinde, bilinci kapalıydı ve nabzı durmuştu. Hastanın bilinci açılmadı." Bu oldukça garip bir durumdu, çünkü haber vermek için Jenya'yı arayan doktor şöyle demişti: "Neden bu kadar geciktiniz? Size bir şey söylemek istiyordu. Jenya neden gelmedi, diye soruyordu. Az önce öldü." Nadya'nın, ona bir tabanca hediye eden kardeşi bu şekilde öldü. Tıbbi cinayetlerin neredeyse rutin haline geldiği bir sırada zaten kuşkulu olan bir ölüm olayındaki bu tutarsızlıklar cinayet ihtimalini akla getirir. Stalin ölüm belgesini muhafaza etti. Jenya daha sonra Pavel'i öldürmekle suçlandı. Stalin kendi suçlarını zaman zaman başkalarının üzerine yıkardı. Gerçeği asla bilemeyeceğiz.

"Onu son gördüğümde," der Kira, "Sütunlu Salon'da katafalkta yatıyordu. Henüz 44 yaşındaydı. Oracıkta yatıyordu, güneş yanığı yüzü, uzun kirpikleriyle çok yakışıklıydı." Tabuta bakan Sergey Alliluyev, bir insanın kendi çocuklarını gömmesinden daha trajik bir şey olmadığını düşünüyordu.

Moskova'ya dönmek üzere yola çıkan Redens 18 Kasım günü kente vardı. Vasili, Beria'nın Redens'i tutuklamak için Stalin'den izin istediğini işitti. "Fakat ben Redens'e güveniyorum," dedi Stalin, "kesinlikle". Malenkov'un Beria'yı desteklemesi Vasili'yi şaşırttı. Stalin'in içgüdülerini bilmeden tutuklama konusunda ısrar etmeyen bu iki kişi arasında bir ittifak ilişkisi başlıyor, aralarında geçen konuşma stajyer avukatların tartışmasını andırıyordu. Ancak Stalin ikna edilmeye gayet

1 Mektubu imzalayan üç generalin Stalin'in Çaritsin çevresinden Gregoriy Kulik, komutanlar Meretskov ve Pavlov olduğu, mektubun Komiser Savçenko tarafından da imzalandığı söyleniyordu. Savçenko, Ekim 1941'de idam edildi; diğerlerinin kaderi bu kitabın sonraki bölümlerinde anlatılmaktadır. Hepsi Stalin'in elinde büyük acılar çekti. Stalin'den uzun yaşayan tek kişi Meretskov oldu.

açıktı. Redens, tıpkı Pavel Alliluyev gibi, birbiriyle örtüşen iki ya da üç kuşku çemberinin içine düşecek kadar talihsizdi. Beria her zaman Stalin'in öteki kayınbiraderiyle de arasını bozmakla suçlandı, fakat bundan daha fazlası vardı. Stalin 1932'de Redens'i Ukrayna'dan almıştı. Ayrıca Redens, Yejov'a yakındı. Üstelik Polonyalı'ydı. Stalin, Beria ve Malenkov'u dinledikten sonra şöyle dedi: "Bu davanın görülmesini, Merkez Komitesi'ne bırakın." Svetlana şöyle der: "Babam onu korumazdı." Ayın 22'sinde Redens işe giderken tutuklandı ve onu bir daha gören olmadı.

Anna Redens, Stalin'e telefon etmeye başladı. Artık Zubalova'da hoş karşılanmıyordu. Stalin'e de eskisi gibi kolayca ulaşamıyordu. "Bunun üzerine, Voroşilov'u, Kaganoviç'i ve Molotov'u aradım," diyordu ağlayarak. Çocukları eve geldiklerinde, annelerini, sevgili Stan'ı kaybolduğu için histerik bir ruh hali içinde buldular. Anna Redens yatağa uzanmış Alexander Dumas okuyordu. Aklına gelen herkesi arıyordu. Sonunda Stalin aradı ve onu Küçük Köşe'ye çağırdı. Redens "getirtilecek ve bütün bunlar hakkında bir araştırma yapacağız." Fakat Stalin'in bir şartı vardı: "Büyükbaba Sergey Yakovleviç'i de beraberinde getir." İki çocuk kaybeden Sergey, artık her gece divanın üzerinde Stalin'i beklemiyordu, fakat gelmeyi kabul etti. Fakat son anda vazgeçti. Ya Beria onu tehdit etti ya da Sergey, Redens'in Lubyanka'da o pis işleri yaparken bir suç işlediğini düşündü. Redens'in oğlu Leonid, Sergey gibi Eski Bolşevikler ile Redens gibi görgüsüz seçkinler arasında gerilimler olduğunu söylüyordu. Onun yerine Büyükanne Olga gitti. Stalin kadınların bu işlere karışmasından hiç hoşlanmadığı için bu, cesurca, fakat bir o kadar da aptalca bir hareketti:

"Neden geldin?" diye çıkıştı Stalin. "Seni kimse çağırmadı!" Anna bağırmaya başlayınca, Stalin onu kovdu. Redens ve Svanidzeler hapisteydi; Pavel Alliluyev ölmüştü. Stalin Terör'ün kendi çevresini kasıp kavurmasına izin vermişti. Bulgar komünist Georgi Dimitrov, tutuklanan bazı yoldaşlar için başvurduğunda, Stalin omuzlarını silkerek şöyle dedi: "Onlar için ne yapabilirim, Gieorgi? Benim akrabalarım da içeride." Bu gayet açıklayıcı bir mazeretti. Pavel konusunda Stalin, Nadya'nın tabancasını asla unutmamış olmalı. Fakat Pavel'in askeri bağlantılarını ve "düşmanlar" için arabuluculuk girişimlerini de göz önünde tutmuş olmalı. Belki de Stalin, Nadya tarafından reddedilişini hatırlatan aşırı samimi ve müdahaleci aile çevresiyle olan hesabını görüyordu. Fakat bir bütün olarak Terör'ü kendisi için özel bir hesaplaşma olarak görmediği kesindi. Savaş patlak vermeden önce büyük kazanımlarını güvence altına almak için casuslarla kuşatılmış ülkesini temizliyordu. Ailesi sadece bu mücadeledeki kayıplar arasında yer alıyordu. Bolşevizm'in yüksek ruhani lideri olarak bunu kendisi için bir *fedakârlık* olarak görüyordu. Eski aile ve dostluk yükümlülüklerinden sıyrılarak belki de bunları yenileyerek kendisini özel bağlardan ayırdığını göstermek istiyordu.[1] Onun kan davaları partiyle ilgiliydi.

1 1913 tarihli eski aşkı, "sevgilim" dediği Tatyana Slavotinskaya bir örnektir. Stalin onu otuzlara kadar korudu ve Merkez Komitesi'ne bağlı aygıtlarda terfi etmesini sağladı. Fakat bu koruma ansızın kesildi. Kadının ailesi baskı altına alındı ve kendisi Setüstü Ev'den

Vasili'ye, "Ben Stalin değilim ... Stalin, Sovyet iktidardır!" demişti. Bütün bunlar, aynı zamanda, yoldaşlarından kendi ailelerini feda etmelerinin istenmesi için canlı bir mazeret sağlıyordu. Gene de istediğini kurtarabilirdi, fakat bunu yapmadı. Stalin ve çocuklarının alışılmış dünyası da daralmaya devam ediyordu.

Svetlana kendi destek sisteminin bir parçasını daha kaybetti: Güvenilir hizmetçi, annesiyle çok sıcak ilişkileri olan Carolina Til, Almanlar'ın tasfiyesi sırasında işten atıldı. Beria karısının yeğeni Nina'yı Gürcistan'dan getirip onun yerine yerleştirdi. Gerçek maksadı bilinmiyor. Svetlana'nın yeni mürebbiyesi, uzun boylu, uzun bacaklı, duru bir cildi ve laciverde çalan uzun siyah saçları olan Aleksandra Nakaşidze idi. Bir Gürcü köyünden gelen bu saf ve yeterince eğitim görmemiş kız, bir NKVD teğmeniydi ve gittikçe tek renkli hale gelen bu dünyaya erguvan tüylü bir tavus kuşu gibi girmişti. Alliluyev ve Mikoyan oğlanlarının ona olan hayranlığı bugün bile sürmektedir.

Svetlana bu yeni mürebbiyeden pek hoşlanmadı. Nakaşidze'nin gelişi Beria'nın aile içindeki özel rolünü gösterir. Bu kadın, Stalin'in daha önce Vlasik tarafından denetlenen hane halkının içine Beria tarafından yerleştirilmiş bir casus muydu? Çevresindeki insanların Stalin'i yeniden evlenmeye teşvik ettiğini biliyoruz: Stalin için mi oradaydı?[1] Ne var ki aile içinde daha çok aday vardı.

Jenya Alliluyeva artık duldu, fakat kocasının Beria tarafından öldürüldüğüne inanıyordu. Stalin'le ilişkisi kocasının öldürülmesine yol açmış olabilir miydi? Bu konuda hiçbir bulgu yoktur. Kocası hiç kuşkusuz bu ilişkiyi biliyordu (belki de bilmemeyi seçmişti), ancak Jenya'nın Stalin'le ilişkisi 1938'de zayıflamıştı. Fakat Stalin şimdi onu özlüyordu ve ona tuhaf, dolaylı bir öneride bulundu. Beria, Jenya'yı görmeye geldi ve ona şöyle dedi: "Sen çok iyi bir insansın, güzelsin de. Stalin'in evine taşınıp orayı çekip çevirmek istemez misin?" Bu sözler üstü kapalı bir tehdit olarak da yorumlanır. Ancak Stalin'in izni olmadan Beria'nın böyle bir teklifte bulunması düşünülemez, çünkü Jenya Stalin'e telefon edip bu konuyu onunla konuşabilirdi. Stalin'in zihnindeki "hizmetçi", ideal *baba*, *hojayka* idi. Kuşkusuz bu bir yarı-evlenme teklifi, bizzat kendisinin başlattığı yıkımdan eski günlere ait sıcak bir şeyleri kurtarmak için yapılan beceriksiz bir girişimdi. Böylesine duyarlı bir göreve, Jenya'nın nefret ettiği Beria'yı göndermesi bağışlanmaz bir sakarlıktı, fakat Stalin'in tarzı böyleydi. Jenya'nın bir sonraki hareketi bu çözümlemenin doğru olduğunu gösterir.

Jenya endişeliydi, Beria'nın kendisini Stalin'i zehirleme girişimiyle suçlaması için bir komplo hazırladığını düşünüyordu. Hemen eski bir arkadaşıyla, N. V. Moloçnikov'la evlendi. Yahudi bir mühendis olan Moloçnikov'la Berlin'de tanış-

çıkarıldı. Slavotinskaya, *House on the Embankment* adlı romanın yazarı Yuri Trifonov'un büyükannesi idi.

1 Nakaşidze'nin evdeki varlığı savaşın sonuna kadar sürdü. Daha sonra bir NKVD generaliyle evlenip Gürcistan'a gitti ve çoluk çocuğa karıştı. Kızı hâlâ Gürcistan'da yaşamaktadır.

mış, belki de ilişkisi olmuştu. Stalin bu gelişme karşısında şaşırdı. Pavel'in ölümünden hemen sonra evlenmesinin uygunsuz olduğunu söyledi. Beria'nın teklifi bu evlenme olayıyla birleşince Stalin zor durumda kalmıştı. Bu arada Beria, Jenya'nın kocasını zehirlemiş olabileceğini öne sürerek ateşi körüklemeye başladı. Bu fikir zehircilerin cadılar meclisinde hemen yankılandı. Ceset zehir testi için mezarından çıkarıldı. Zehirleme iddialarına rağmen, Stalin'in Jenya'ya olan ilgisi sürdü. Savaştan hemen önce, Jenya'nın kızı Kira'ya rastladı ve "Annen nasıl?" diye sordu. Jenya ve Anna Redens'in Kremlin'e girişleri yasaklandı ve Stalin kendisine başka bir yerden "hizmetçi" aramaya başladı.

* * *

Valentina Vasilevna Istomina adında genç bir temizlikçi kız onlu yaşlarının sonuna geldiği otuzlu yılların başından itibaren Zubalovo'da çalışıyordu. 1938'de çalışmak için Kuntsevo'ya geldi. Stalin hoş bir fikrin cazibesine kapıldı: Bu iri göğüslü, mavi gözlü, uzun saçlı, kalkık burunlu, itaatkâr ve pratik Rus köylü kadını, Stalin'in öteki hayatının içinde yer almaksızın, gerçek bir *baba* olarak evi çekip çevirebilirdi. Jenya gösterişli bir kadındı, fakat asla itaakâr değildi. Aynı kibirli görünüşü Stalin zamanın ünlü sanatçılarında da buluyordu. Stalin, düzenli bir tiyatro, opera ve bale izleyicisiydi; Bolşoy ve Moskova Sanat Tiyatrosu'ndaki Politbüro (daha önce imparatorluk) *loca*'sında sık sık boy gösterirdi. En sevdiği şarkıcılar, mavi gözlü bir Valkyrie olan soprano Natalya Schpiller ve mezzo soprano Vera Davidova idi. Onlara "baba tavrı"yla talimatlar vermekten hoşlanır, aynı zamanla onları yarıştırırdı. Davidova'ya âşıkmış gibi davranırdı. Hatta bir keresinde, övünerek ona evlenme teklif ettiğini anlattı. Bu doğruysa, şaka yapmış olmalı. Schpiller'i taklit etmesi halinde daha iyi bir şarkıcı olacağını söyleyerek ona takılırdı. Davidova belinde parlak bir kemerle göründüğünde, ona, "Bak," dedi, "Schpiller de büyüleyici bir kadın, fakat resmi davetlere gelirken mütevazı giyiniyor."

Bu *diva*lar Stalin için fazla cazibeliydi, fakat Vlasik'in kızına anlattığı gibi, hayranları eksik değildi. Kuntsevo'ya davet edilen kadınlara ilişkin pek çok öykü anlatılır. Genç bir Gürcü görevli, Mirtshulava, 1938'de Kremlin'de verilen bir akşam yemeği sırasında Stalin'in kendisini Komsomol heyetinden bir kıza bir eski Bolşevik'in kızı olup olmadığını sormaya gönderdiğini, daha sonra kızı daçaya davet ettiğini hatırlar. Stalin, Mirtshuleva'yla gizlice, masasındaki liderlere ya da Gürcüler'e sezdirmeden konuşmuştu. Aynı olay 1938'de Tuşino havacılık sergisi sırasında tanıştığı güzel bir Gürcü pilotla da yaşandı. Kadın daha sonra Stalin'i düzenli olarak ziyaret etti.

Muhtemelen bu önemsiz bir ilişki örüntüsüydü, fakat bu arada Kuntsevo'da neler olup bittiğini bilmiyoruz. Stalin'i tanıyan herkes, onun kadın düşkünü olmadığını, kendi vücudundan utandığını ısrarla belirtir. Onun cinsel beğenileri hak-

kında fazla bilgimiz yok, ancak Nadya'nın mektupları aralarında tutkulu bir ilişki olduğunu ortaya koyar. Kadınlarla ilişkilerine dair ilginç bir ipucu -belki onun cinsellikle ilgili görüşleriyle de bağlantılı- dans konusundaki tutumundan anlaşılmaktadır. Tek başına Rus dansları yapmayı severdi, fakat ikili danslar onu rahatsız ediyordu. Bir partide, tenor Kozlovskiy'e, dans etmeyeceğini, çünkü sürgünde kolunun sakatlandığını, bu yüzden "bir kadını belinden kavrayamadığı"nı söyledi.

Stalin oğlu Vasili'yi "fikir sahibi kadınlar"a karşı uyardı. Onları rahatsız edici buluyordu. "Fikir, ten ve kemikten oluşmuş o müşfik ringa balıklarını biliyoruz." Vaktini daha çok hizmet gören kadınlarla evde geçirirdi. Bu evlerdeki hizmetçiler, aşçılar ve korumalar Vlasik'in bölümü tarafından istihdam ediliyor ve hepsi bu korku krallığı için pek gerekli olmasa da gizliliğe uyacaklarına dair bir sözleşmeyi imzalıyordu. SSCB çöktükten sonra bile bunların pek azı konuştu.[1] Nadya'yı kızdıran Kremlin kuaförü bunlardan biri, bir diğeri ise Valeçka olarak bilinen ve zaman içinde Stalin'in ev hayatının temeli haline gelen, hizmetçisi Valentina Istomina idi.

"Hep gülerdi, onu gerçekten severdik," der Svetlana. "Çok gençti, pembe yanaklıydı, herkes ondan hoşlanırdı. Hoş bir karakterdi, tipik bir Rus." Aslında o, balıketinde, becerikli, "yuvarlak yüzlü, basık burunlu," ilkel, basit ve okur yazar olmayan biri, Stalin için "ideal" kadındı. "Sofra hizmeti yaparken hiçbir şey işitmez, konuşmalara katılmazdı," ancak kendisine ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkardı. "Açık kahverengi saçları vardı. 1936'dan aklımda kaldığı kadarıyla, özelliği olmayan biriydi; ne şişman ne zayıftı, fakat hep dostça davranırdı, güler yüzlüydü," der Artyom Sergeev. Stalin yokken, eğlenceli, tehditkâr olmayan, hatta akıllı bir hale bürünürdü: "Zeki biriydi, konuşkan, cırcır böceği gibi," diye hatırlar, Stalin'in korumalarından biri.

Valeçka hizmetkârlığa terfi etti. Stalin'in "giysilerinden, yiyeceğinden ve evinden" sorumluydu artık. "Stalin nereye giderse, o da onunla birlikte geliyordu. Her zaman sakin ve sessizdi; Stalin ona güvenirdi, o da kendisini Stalin'e adamıştı." Stalin, onun iç çamaşırlarını hazırlama tarzını, hafiften dalga geçerek gururla anlatırdı. Savaştan sonra bir Gürcü görevli, Stalin'in elbise dolabında bembeyaz ve gayet muntazam dizilmiş iç çamaşırları görünce şaşırmıştı. Diktatörlerin tarihinde müstesna bir andı bu.

Kremlin'deki dairede Valeçka sık sık Svetlana ve arkadaşı Martha'ya da hizmet ederdi. Martha onu "beyaz önlüklü, saçları toplu, şişman olmayan fakat vücut hatları da belli olmayan bir köylü kadın," olarak hatırlar. "Hep gülerdi. Svetlana onu çok severdi." Stalin'in onunla konuşmasına tanık olan birkaç kişiden biri Artyom

1 Başkan Vladimir Putin'in dedesi Stalin'in evlerinden birinde aşçıbaşıydı ve torununa hiçbir şey anlatmadı: "Büyükbabam geçmişteki hayatına dair suskunluğunu korudu." Bu büyükbaba, çocukken Rasputin'e yemek götürdüğünü hatırlıyordu. Daha sonra Lenin'e yemek pişirdi. Lenin'e, Stalin'e ve Çılgın Keşiş'e hizmet ettiğine bakılırsa, Rusya'nın en dünya-tarihsel aşçıbaşı olduğu kesindir.

idi: "Onun doğum gününden söz ediyordu: 'Elbette, sana bir hediye vermem gerekiyor."

"'Benim bir şeye ihtiyacım yok, Yoldaş Stalin.'

"'Eğer unutursam, bana hatırlat.'" Otuzların sonunda Valeçka, Stalin'in güvenilir refakatçisi haline geldi ve onun gizli karısı oldu. Çoğu Bolşevik çiftin resmen evli olmadığı bir kültürde bu normal bir durumdu. "Valya, Baba'nın rahatlığını sağlıyordu," der Svetlana. Saray onun Stalin'in refakatçisi olduğunu anladı ve bu konudan hiç söz edilmedi. Yaşlılık döneminde Molotov, "İstomina'nın Stalin'in karısı olup olmadığı, kimseyi ilgilendirmez," derdi. "Engels hizmetçisiyle yaşıyordu." Budyonni ve Kalinin de kendi hizmetçileriyle "evli" idiler.

"Babam, onun kendisine çok yakın olduğunu söylerdi," der Nadejda Vlasika. Kaganoviç'in gelini ise "Demir Lazar"dan şunu işitmişti: "Stalin'in âdetlere uygun bir tane karısı olduğunu biliyorum. Valeçka, onun garsonu. Onu severdi."[1]

Valeçka, neşeli, sessiz, dolgun vücutlu bir hastane hemşiresi gibi, Stalin'in akşam yemeklerinde daima beyaz bir önlükle görünürdü. Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında oradaki varlığı kimsenin dikkatini çekmedi. Stalin böyle istiyordu. Böylece Stalin'in özel hayatı 1939 yılında dondu. Ona acı veren ve onu öfkelendiren Nadya ve Jenya dramaları sona ermişti artık. Kırklı yıllarda sık sık Kuntsevo'ya gelen Polonyalı Komünist Jakob Berman, şunları hatırlar: "Bu meseleler, büyük bir sağduyuyla düzenlenirdi ve yaşananlar en yakın çevrenin dışına asla sızdırılmazdı. Stalin, hakkında bir dedikodu olmaması için her zaman çok dikkatliydi... Dedikodunun tehlikeli olduğunu biliyordu." Başka erkekler karılarının ihanetine uğrayabiliyorlardı, fakat Stalin en azından bu bakımdan güvendeydi. Zaman zaman sıradan bir insan olarak Valeçka'nın siyasi görüşlerini alırdı. Gene de bu siyaset adamı için, Valeçka bir eş değildi. Stalin, yalnızdı.

* * *

24 Şubat ile 16 Mart 1939 arasında Beria, aralarında Mareşal Yegorov ve eski Politbüro üyeleri Kosyor, Postişev ve Çubar'ın da bulunduğu 413 önemli mahkûmun idamına nezaret etti. Artık Çubar'ın daçasında yaşıyordu. Stalin'e ara vermelerini önerdi ya da artık tutuklanacak kimse kalmadığını söyledi. Poskrebişev eski Merkez Komitesi'nin üzerini VN –Halk Düşmanı- diye çizdi ve idam tarihini belirledi. Ertesi gün Stalin, Malenkov'a şöyle dedi: "Sanırım iyi durumdayız ve muhalefetin ağırlığından kurtulduk. Yeni güçlere, yeni insanlara ihtiyacımız var..." Mesaj dikey

1 Stalin'in ölümünden uzun süre sonra, hatalı olmakla birlikte açıklayıcı anılarını derleyen korumaları Valeçka ilişkisi hakkında kesin konuşmazlar. Valeçka yaşlandığında evlendi. Stalin'in son yıllarında, kocasının kıskançlığından şikayet ederdi. Stalin'in ölümünden sonra Valeçka ilişkilerinden hiç söz etmedi, fakat opera şarkıcısı Davidova'nın Kuntsevo'yu ziyaret edip edilmediği sorulduğunda tam da evin kadını gibi yanıt verdi: "Onu daçada hiç görmedim... Kapı dışarı edilirdi!" Valeçka parti üyesi değildi.

olarak iktidarın bütün katmanlarına gitti. Mehlis "devrimci sadakat yoksunluğu" nedeniyle daha fazla tutuklama talep ettiğinde, Stalin şu karşılığı verdi:

"Resmi kınamayla yetinmemizi öneriyorum... (Onların eylemlerinde kötü niyet görmüyorum. Bunlar hata değil, yanlış anlama)."[1] Bütün aşırılıkları Yejov'a yükleyen Stalin, diğerlerini korudu. Kiev'in "ihbarcısı" Nikolayenko itibarsızlaştırıldı. Fakat bir kez daha Stalin ve Huruşov'a başvurdu. "Her şeyi, nerede hata yaptığımı, nerede yalan söylediğimi, nerede kışkırtmada bulunduğumu incelemenizi rica ediyorum, cezalandırılmaya hazırım," diye yazdı Huruşov'a. Fakat daha sonra, yüksek siyaset yapmaya devam ederek, Stalin'i uyardı: "Kiev'de hâlâ Düşmanlar'ın pek çok kalıntısının bulunduğuna eminim... Sevgili Yosif Visariyonoviç, kendimi size anlatacak kelime bulamıyorum, fakat siz bizleri, halkınızı, sözcükler olmadan da anlarsınız. Size acı gözyaşları içinde yazıyorum." Stalin onu korudu: "Yoldaş Huruşov, Nikolayenko'nun sükûnete kavuşması ve verimli biçimde çalışması için gerekli önlemleri almanızı istiyorum. J. St."

Stalin'in yarattığı insanların kurbanları artık ona başvurabiliyorlardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızılordu'nun başarılı komutanlarından biri olacak Hurulev, yarı acıklı, azametli bir havaya bürünen Mehlis'i Stalin'e şikayet etti. "Aslan ormanların kralıdır," diye güldü Stalin.

"Evet, fakat Mehlis tehlikeli bir hayvandır," dedi Hurulev. "Bana elinden geleni [beni yok etmek için] yapacağını söyledi." Stalin neşeyle gülümsedi.

"Peki, ben ve sen ... Mehlis'e karşı birlikte savaşırsak, başarabilir miyiz sence?" diyerek noktayı koydu, "aslan-kral".

Bu arada Stalin en büyük düşmanını unutmamıştı. Sessiz ve çabuk ölüm konusunda yetenekli uzmanlardan biri olan Pavel Sudoplatov ile Beria'yı, Küçük Köşe'ye davet etti. Yumuşak Gürcü çizmeleriyle bir süre volta attı. Sonra birden durup, şu emri verdi: "Troçki bir yıl içinde tasfiye edilmelidir."

* * *

10 Mart 1939 günü, XVIII. Kongre'nin 1900 delegesi, Yejov'un manik aşırılıklarıyla biraz bozulmuş olsa da başarıya ulaşan katliamın sona erdiğini ilân etmek için toplandı.[2] Molotov'dan Jdanov'a kadar hayatta kalanlar en tepedeki konumlarını korudular, fakat artık daha genç kuşağın meydan okumasıyla karşı karşıyaydılar: Huruşov, Politbüro'ya girerken, Beria aday üyeliğe seçildi ve "Melanya" Malenkov

1 Vişinskiy, Novosibirsk'te yüzlerce çocuğun tutuklanmasının NKVD'nin sahtekârlığından kaynaklandığını bildirdi: "Çocuklar masumdu ve serbest bırakıldılar, fakat NKVD şefi ve şehir savcısıyla birlikte üç yüksek görevli devrimci sadakate ihanetle suçlandılar ve partiden atıldılar." Onlara ne yapılması gerekiyordu? 2 Ocak 1939 günü Stalin şu sözcükleri karaladı: "Halka açık bir duruşmada yargılansınlar."

2 Toplantı Büyük Kremlin Sarayı'nın görkemli Aleksandrovskiy Salonu'nun, tam bir Vandallık örneği olarak dönüştürülmesiyle hazırlanan çirkin ahşap kabul salonunda yapıldı.

MK Sekreterlerinden biri oldu. Bu liderlik tek bir kayıp vermeden on yıl boyunca ülkeyi yönetti. Bir böl ve yönet ustası olan Stalin, kendisiyle ilgili efsanelerin aksine, kendi adamlarına şaşırtıcı biçimde sadık kalabiliyordu. Fakat bu durum Yejov için artık geçerli değildi.

Yejov ince buzun üzerinde yürümekle birlikte, hâlâ Politbüro toplantılarına katılıyor, Bolşoy'da Stalin'in yanında oturuyor, Su Yoluyla Taşımacılık işleriyle uğraşıyor, bürosunda yaptığı toplantılarda kâğıttan oklar yapıp sağa sola fırlatıyordu. Her gün içki âlemi yapıyor, fakat Kongre'nin akşam oturumlarında boy gösteriyordu. "Benimle sadece bir dakika konuşmanızı ısrarla rica ediyorum," diye bir not yazdı, Stalin'e. "Bana bu fırsatı verin." Hâlâ bir MK üyesiydi, bu yüzden yeni organlar için seçimlerin yapıldığı, parti kıdemlilerinin hazır bulunduğu toplantılara katılıyordu. Kimse onun varlığına itiraz etmiyordu. Ta ki, Stalin bizzat ona hitap edene kadar.

"Peki kendinle ilgili olarak ne düşünüyorsun?" diye sordu Stalin. "Bir Merkez Komite üyesi olabilecek yetenekte misin?" Yejov, kendisini partiye ve Stalin'e adamış olduğunu söyledi. Nerede hata yaptığını bilemiyordu. Bütün diğer katiller terfi ettiği için, cücenin kapıldığı şaşkınlığı anlamak mümkündür.

"Demek öyle," diye mırıldandı Stalin. Ardından, Yejov'a yakın Düşmanlar'ı ima etti.

"Yosif Visariyonoviç!" diye bağırdı Yejov. "Onların komplosunun benim tarafımdan açığa çıkarıldığını biliyorsunuz! Size geldim, bu konuda rapor verdim..."

"Evet evet evet. Yakalanmak üzere olduğunu hissettiğin zaman, acele etmeye başladın. Peki ya daha önce? Kendin bir komplo hazırlıyor muydun? Stalin'i öldürmek istedin mi? NKVD'nin üst düzey görevlileri komplo hazırlıyorlar, fakat sen buna karışmadığını iddia ediyorsun. Hiçbir şeyi görmediğimi mi sanıyorsun? Stalin konusunda belirli bir tarihte görev yapmak üzere kimi gönderdiğini hatırlıyor musun? Kimi? Revolverlerle? Haydi, defol buradan! Bu adamı bir Merkez Komite üyesi olarak tutmak mümkün mü, bilemiyorum, yoldaşlar. Bundan kuşkuluyum. Elbette düşüneceksiniz bu konuyu... Eğer istiyorsanız ... Fakat ben kuşkuluyum."

Yejov suçu başkalarına bulaştırmaya, kendisini ihbar eden Malenkov'u yok ederek uğradığı ihanetin öcünü almaya kararlıydı. 10 Nisan günü Stalin, Yejov'a bu suçlamaların dile getirileceği bir toplantıya katılmasını emretti. Yejov, doğruca Malenkov'a gitti. Malenkov bürosunun duvarında asılı lider fotoğraflarından birini, artık cennetten kovulan bir meleği andıran Yejov'unkini indirmişti. Yejov odadayken kapı açıldı, Beria ve onun Gürcü prens-celladı Çereteli içeri girerek Böğürtlen'i tutukladılar ve onu "Bir Numaralı Hasta" olarak Suhanov cezaevinin içindeki revire götürdüler.

Yejov'un evinde yapılan aramada, ortalığa saçılmış boş, yarısı dolu ya da açılmamış votka şişeleri, 115 adet karşı-devrimci kitap, silahlar ve o ürkütücü emanet bulundu: Üzeri Zinovyev ve Kamenev etiketli, kâğıda sarılmış iki ezik mermi. Daha da önemlisi, yapılan arama, Yejov'un, Stalin'e ait 1917 öncesi polis kayıtlarını top-

ladığını ortaya çıkardı. Bunların arasında, Stalin'in Ohrana ajanı olduğuna dair bir belge var mıydı? Malenkov'u hedef alan bulgular da vardı.[1] Bu belgeler Beria'nın kasasında unutulup gitti.

Stalin artık öylesine kudretliydi ki, kürsüden konuşurken bir sözcüğü yanlış telaffuz ettiğinde, daha sonraki konuşmacılar aynı hatayı tekrarlıyorlardı. Molotov, o günleri hatırlarken, "Doğrusunu söylesem, Stalin kendisini düzelttiğimi düşünecekti," der. Çok "hassas ve gururlu" idi.[2] Avrupa savaşın eşiğindeydi ve Stalin bütün dikkatini Nazi Almanyası ile Batılı demokrasiler arasındaki halat çekme oyununa yöneltmişti. Bu arada Jdanov, Yejov'un katliamlarının sona erdiğini haber aldı ve "büyük Düşmanlar", "küçük Düşmanlar" ve "minicik Düşmanlar"la ilgili (tam bir zevksizlik örneği) şakalar yapmaya başladı. Tam o sıralarda Beria ve Stalin en keyfi fesat hareketlerinden birini planlıyorlardı.

1 Malenkov'a yönelik, onu soylulukla bağlantılarından ötürü suçlama imkânı sağlayan bu şantaj belgeleri Yejov'un Beria'yla işbirliği sayesinde toplanmış olabilir. Ancak Stalin, Malenkov'la ilgili bu durumu zaten biliyordu. Beria, Malenkov'a, "Bu belgeler benim elimde olduğu için kendini talihli saymalısın," dedi. Beria, Haziran 1953'te, Stalin'in ölümünden sonra tutuklandığında belgeler Malenkov'a verildi ve onun tarafından imha edildi.

2 5 Şubat 1939 günü, iktidarın uyanık gözlemcisi, o sırada 13 yaşında olan Svetlana Stalin, Terör'den sağ çıkanları listeleyen bir not yazdı: "1. Stalin, 2. Voroşilov, 3. Jdanov, 4. Molotov, 5. Kaganoviç, 6. Huruşov'a. 8 Sayılı Günlük Emir. Zubalovo seyahatine çıkıyorum. ... Sizi kendi başınıza bırakıyorum. Göbeklerinizi demir bir elle tutunuz! Stenka, evin hanımı." Liderlerin her biri notu yanıtladı: "Emredersiniz. Stalin, yoksul köylü. L. Kaganoviç. İtaatkâr Voroşilov. Gayretli firari Ukraynalı N. Huruşov, Molotov.

BÖLÜM ALTI

"Büyük Oyun": Hitler ve Stalin, 1939-1941

28

Avrupa'nın Bölüşülmesi: Molotov, Ribbentrop ve Stalin'in Yahudi Sorunu

Stalin diplomasi konusuna yoğunlaştığında, ilk işi kendi diplomatlarını hedef almak oldu. 3 Mayıs 1939 gecesi NKVD birlikleri Dışişleri Komiserliği'ni kuşatarak, artık geri sayımı başlayan savaşın ve yaklaşan ittifaklar devriminin baskısını ülkenin içine taşıdılar. Molotov, Beria ve Malenkov, "kolektif güvenlik" yoluyla Avrupa barışının neşeli savunucusu Maksim "Papaşa" Litvinov'a gidip kovulduğunu bildirdiler. Bu gelişme, Litvinov için sürpriz olmadı. Stalin, Dışişleri Komiseri'nin sırtını sıvazlayıp şöyle diyecekti: "Görüyorsun, anlaşmaya varabiliriz."

"Uzun sürmez," diye karşılık verdi, Litvinov.

Yeni Dışişleri Komiseri, aynı zamanda Başbakan olan Molotov idi. Stalin, Terör'den daha kuşkucu ve daha güvenli çıkmıştı. Ruh hali tehlikeli uluslararası durumu çözümlemeye pek uygun değildi. Mikoyan, bu yeni Stalin'in, "bambaşka bir kişi, mutlak anlamda kuşkucu, acımasız, özgüveni sınırsız, kendisinden sık sık üçüncü tekil şahısla söz eden," biri haline geldiğini gördü. "Aklını kaçırmak üzere olduğunu düşünüyorum," diyordu. Kaganoviç, artık Politbüro'yu da pek toplamadığını, çoğu kararın gayrı resmi yollardan alındığını hatırlar. Litvinov'a göre, Stalin "Batıyı bilmiyordu. Muhaliflerimiz ancak bir grup şah ve şeyhten oluşuyorsa, onların hakkından gelebiliyordu." Stalin'in iki baş danışmanı, Molotov ve Jdanov da bu konuda yeterince donanımlı değildiler. Stalin tarih okuyarak, özellikle Bismarck'ın anılarını inceleyerek kendisini eğitmişti, fakat Demir Şansölye'nin Hitler'e kıyasla göreneksel bir devlet adamı olduğunu anlamıyordu. Bundan böyle, Talleyrand ve Bismark'tan rastgele alıntılar yapacaktı.

Molotov her zaman Bolşevik siyasetin en eğitimli olduğu alanın diplomasi olduğunu söyler ve yeni kariyerinden gurur duymakla birlikte, kendisini bir diplomat olarak değil, siyasetçi olarak görürdü. "Her şey, Stalin'in elinde ve benim elimdeydi," der. Fakat büyük bir baskı altında, yorulmaksızın ve Stalin'le fikir alışverişinde bulunarak metodik bir tarzda çalışıyor, beraberinde çalışanları "kör öfke"siyle dehşete düşürüyordu. Ancak eşi Polina'ya yazdığı mektuplarda, o dönemde yaşadığı gurur ve tutkuyu açığa vuruyordu: "Hiçbir şeyi gözden kaçırmamak için sürekli bir

baskı altında yaşıyoruz. Seni ve kızımızı çok özlüyorum, olanca tatlılığın ve cazibenle seni kollarımın arasına almak, bağrıma basmak istiyorum..." Stalin'den daha az entelektüel, fakat daha açık sözlü olan Molotov, Polina'ya Talleyrand hakkında değil, Hitler hakkında okumaya başladığını söyledi. Polina'ya olan özlemi bir yana bırakılırsa, bu mektupların en eğlenceli yönü Molotov'un şöhret sahibi olmaktan aldığı hazdı. "Sana övünmeksizin şunu söyleyebilirim ki, muhataplarımız ... kendileriyle ilgili her şeyi bilen insanlarla uğraştıklarını hissediyorlar."

Stalin ve Molotov, uluslararası ikili eylem içinde, eski "iyi polis, kötü polis" rutininin gittikçe hassaslaşan ustaları olarak gelişme gösterdiler. Stalin her zaman daha radikal ve daha ihtiyatsız, Molotov ise mümkün olanın ağırkanlı analisti durumundaydı, fakat her ikisi de, emperyal yayılmacılık ile kendi Marksist seferleri arasında herhangi bir çelişki görmedi. Tam aksine, birincisi ikincisini güçlendirmenin en iyi yoluydu.

1939'un başlarında Avrupa, Stalin'in sözleriyle, üç oyunculu bir "poker masası" idi. Bu oyunda herkes bir başkasını yok etmek için diğerini ikna etmeyi umuyor ve üçüncü tarafı kendi yanına çekmeye çalışıyordu. Üç oyuncu, Adolf Hitler'in Nazi Almanyası'nın Faşistleri, Neville Chamberlain İngilteresi'nin ve onunla ittifak halindeki Daladier Fransası'nın kapitalistleri ve Bolşevikler idi. Gürcü, Avusturyalı'nın ateşli vahşetine hayranlık duymakla birlikte, oluşum halindeki Alman askeriyesinin tehlikesini ve Faşizm düşmanlığını değerlendiriyordu.

Stalin, Batı demokrasilerinin en az Almanya kadar tehlikeli olduğunu düşünüyordu. İç Savaş sırasında onların müdahaleleri siyasi bakımdan olgunlaşmasını sağlamıştı. İçgüdüsel olarak Hitler'le işbirliği yapabileceğini hissediyordu. "Avusturyalı onbaşı" iktidarı ele geçirdiğinde, Stalin, Almanya uzmanı Karl Radek'in tavsiyesine uyarak ve kişisel elçileri Abel Yenukidze ile David Kandelaki'yi kullanarak kibarca zemin yoklamaya başladı. Bu tartışmaların hassasiyeti mutlaktı, çünkü Stalin, eşzamanlı olarak binlerce kişiyi Alman ajanı olarak kurşuna diziyor ve ülkeyi Prusyafobik savaş hazırlıklarının taşkınlığı içinde tutuyordu.

Demokrasiler kendisini yatıştırmaya çalıştıkça Hitler, Stalin'i bir kol boyu mesafede tuttu. Fakat Münih anlaşması, Batı'nın Hitler'i durdurma konusunda ciddi olmadığına Stalin'i ikna etti. Tam aksine Stalin, onların Hitler'i Sovyet Rusya'yı yok etmesi için serbest bırakmak istediklerinden emindi. Münih, Litvinov'un "kolektif güvenlik" görüşünün iflas etmesine yol açtı. Stalin, Batı'yı, Sovyetler Birliği'nin "onların kestanelerini ateşten almaya" yanaşmayacağı konusunda uyardı. Gelecekte dünya "alanlar"a bölünecekti. Bu, Almanya'ya verilen üstü kapalı bir sinyaldi. Almanya kendisiyle iş yapmaya hazır olan her kimse, onunla iş yapacaktı. Berlin bu değişikliği kaydetti. Daha sonra Stalin, Plenum'da Litvinov'a saldırdı.

"Beni bir Halk Düşmanı olarak gördüğünü mü söylemek istiyorsun?" diye sordu, yiğit Litvinov. Stalin o sırada salondan çıkmak üzereydi. Bir an durdu ve şöyle

dedi. "Hayır, Papaşa'nın bir Düşman olduğunu düşünmüyorum. Papaşa dürüst bir devrimcidir."[1]

Bu arada Molotov ve Beria, çoğu büyük başkentlerde ev sahibi Yahudi Bolşevikler'den oluşan pişkin diplomatların toplantısında dehşet saçmakla meşguldüler. Beria, onları tepeden tırnağa süzerek şöyle dedi:

"Nazarov, babanı neden tutukladılar?"

"Lavrenti Pavloviç, hiç kuşkusuz, nedenini benden daha iyi biliyorsunuz."

"Sen ve ben, bu konuyu daha sonra konuşacağız," dedi Beria, gülerek.

Dışişleri Komiserliği Lubyanka'nın hemen yanındaydı ve iki bakana "Komşular" diye isim takılmıştı. Molotov'un yardımcısı, Beria'nın zeki Kafkasyalı adamlarından biri, o sırada 41 yaşında olan Vladimir Dekanozov, diplomatların tasfiyesine nezaret ediyordu. İngiliz filmlerinden (oğlunu Reginald diye çağırıyordu) ve genç kızlardan hoşlanan bu kızıl saçlı cüce, Üniversite yıllarından beri Beria'yla arkadaştı. Tıp fakültesinden ayrılmış ve Beria'yla aynı sıralarda Çeka'ya katılmıştı. Ruslaşmış bir Gürcü idi. Molotov, Stalin'in gözüne girmek için Gürcü taklidi yapan bir Ermeni olduğunu söyleyerek onunla şakalaşırdı. Stalin ise ona, yerlisi olduğu bölgeyi kastederek "Yavaş Kartvelyalı" adını takmıştı. Kuntsevo'da Stalin onun çirkinliğiyle dalga geçer, kapıda göründüğünde, herkesi güldüren alaycı bir tavırla şöyle derdi:

"Ne de yakışıklı bir adam! Şuna bakın hele! Hayatımda böyle şey görmedim!"

Dışişleri Komiserliği'nin basın görevlisi, Lenin'in finansörü ve Kayzer Almanyası'yla arabulucusu Parvus'un oğlu olduğu için devrim tarihinin bir parçası sayılan Yevgeni Gnedin, Dekanozov tarafından tutuklandı ve Beria'nın bürosuna götürüldü. Beria ona, bir casus olduğunu itiraf etmesini emretti. Reddettiğinde, Beria ona bu kez yere yatmasını emretti. Kafkasyalı "dev" Kobulov, Gnedin'in başına copla vurmaya başladı. Gnedin "çetin ceviz" çıktı. Temmuz ayında Beria, Çin'deki Sovyet Elçisi Bovkun-Luganets ile karısını soğukkanlılıkla düzenlenmiş sahte bir araba kazasıyla öldürmesi için Prens Çereteli'ye emir verdi (bu yöntem seçkin kişileri hemen ortadan kaldırmak için kullanılıyordu).[2]

---

1 Bu türden cesaret Stalin için değerliydi. Stalin'den üç yaş büyük olan Litvinov asla sözünü sakınmazdı. Bu kozmopolit kendini beğenmiş, dostlarına Stalin'in "dar kafalılığı, kendini beğenmişliği, hırsları ve katılığı"ndan şikayet ederdi. Bu arada, Molotov'a "ahmak", Beria'ya "kariyerist", Malenkov'a "dar görüşlü" derdi. Molotov ise, Litvinov'un "tesadüfen hayatta kalanlar arasında" olduğunu söylerdi. Ancak Stalin, Litvinov'u her zaman korudu. Molotov ise, Batı'da saygın olduğu, dolayısıyla yeniden kullanılabileceği için bu etkin diplomattan nefret ederdi. 1907 yılında Londra'da Litvinov'un Stalin'i liman işçilerinden dayak yemek üzereyken kurtardığına dair bir öykü vardı. Stalin ona sık sık "Londra'da yaşadığımız o anı unutmadım," derdi.

2 Aynısını Litvinov'a da yapmayı planladılar, fakat Litvinov'un İngiliz eşi Ivy tutuklanacağını düşünerek korkuya kapıldı ve durumunu Amerikalı arkadaşlarına bir mektupla bildirdi. Mektup sonunda Stalin'in masasına geldi. Hemen Papaşa'ya telefon etti, Stalin: "Olağanüstü cesur ve açık sözlü bir karın var. Ona sakinleşmesini söylemelisin. Tehdit altında değil."

Stalin'in diplomatik Terör'ü, Hitler'e hoş görünmek için tasarlandı. "Yahudi görevlileri temizleyin," dedi. "'Sinagog'u boşaltın." Kendisi de bir Yahudi'yle evli olan Molotov, "Bu sözler için Tanrı'ya şükür," diye durumu açıkladı. "Yahudiler mutlak bir çoğunluk oluşturuyorlardı ve pek çok büyükelçi [Yahudi idi]."

Stalin pek çok tanıma göre bir anti-Semit idi, fakat savaşın sonuna kadar bu tehlikeli bir saplantıdan çok bir Rus âdeti olarak kaldı. Asla Naziler gibi biyolojik bir ırkçı olmadı. Ne var ki, çokuluslu SSCB'ye sadakati tehdit ettiği için hiçbir ulusallıktan hoşlanmazdı. Aynı sebepten kendi Gürcü kökenini de reddederek Rus halkını benimsedi. Ruslar, Sovyetler Birliği'nin temeli ve çimentosuydu. Fakat savaştan sonra, İsrail'in kurulması, Sovyet Yahudileri arasında artan özbilinç ve Amerika'yla başlayan soğuk savaş, Stalin'in eski önyargılarıyla birleşerek onu cani bir anti-Semit'e dönüştürdü.

Stalin ve Kaganoviç gibi Yahudi yoldaşları enternasyonalist olmakla gurur duyarlardı. Ancak Stalin ulusal tiplemelerle şakalar yapmaktan da hoşlanırdı. Sürgüne göndereceği Kafkasyalı Müslüman halklara karşı geleneksel Gürcü önyargılarının hepsini taşıdığı kesindir. Kendisi de bir Yahudi olan Pauker'in ve Kobulov'un anlattığı Yahudi fıkralarını sever ve Beria'nın, Kaganoviç'e "İsrailli" demesi onu eğlendirirdi. Fakat Ermeniler ve Almanlar hakkında anlatılan fıkralardan da hoşlanır ve Ruslar'ın Polonyalı nefretini paylaşırdı. Kırklı yıllara kadar Stalin anti-Semitik olduğu kadar Polonofobik idi.

Yahudiler'in anayurtlarının olmaması onlardan kuşkulanmasına yol açardı. Bu özellik onları, "mistik, anlaşılmaz, hayalperest" kılıyordu. Ancak Kaganoviç, Stalin'in bu konudaki görüşlerinin, Troçki, Kamenev ve Zinovyev gibi düşmanlarının Yahudi oluşuyla biçimlendiğini söylerdi. Öte yanda, Stalin'in çevresindeki kadınların çoğu ve Yagoda'dan Mehlis'e kadar pek çok yardımcısı Yahudi idi. Farklılık gayet açıktır: Entelektüel Troçki'den nefret ediyordu, fakat ayakkabıcı Kaganoviç'le hiçbir sorunu yoktu.

Stalin, rejiminin anti-Semitizm'e karşı çıkmak zorunda olduğunu biliyordu. Özel notlarında, bu konuda yaptığı konuşmalara ilişkin bazı parçalar buluyoruz. Anti-Semitizm'e "yamyamlık" diyor, bunun bir suç olduğunu belirtiyor ve anti-Semitleri sürekli olarak eleştiriyordu. Stalin, Çin sınırındaki, pek misafirperver olmayan Birobijan'da bir Yahudi anayurdu kurdu. "Çar, Yahudiler'e hiç toprak vermedi, fakat biz vereceğiz," diye övünüyordu.

Parti her ne kadar enternasyonalist olduğunu iddia etse de, ulusallık Sovyet siyasetinde her zaman önemli oldu. Parti içinde Gürcüler'in, Polonyalılar'ın ve Letonyalılar'ın yanı sıra, yüksek oranda Yahudi vardı. 1937'de partinin % 5.7'si Yahudi idi. Ancak Yahudiler Hükümet'te çoğunluktaydılar. Lenin (atalarından ötürü kendisi de kısmen Yahudi idi) bir Komiser Yahudi ise, yardımcısı Rus olmalı, derdi. Stalin bu kurala uydu.[1]

1 İlk üç Sovyet Başbakanı Rus idi. Lenin ölünce Rikov, PredSovnarkom olarak onun ye-

Gene de Stalin, Kaganoviç'in Judaizm'i konusunda hassastı. Kuntsevo'daki akşam yemeklerinde, Beria fazla içmesi için Kaganoviç'i zorladığında, Stalin onu durdururdu:

"Onu rahat bırak... Yahudiler içmeyi bilmezler." Bir keresinde Stalin, Kaganoviç'e Yahudi fıkraları anlatıldığında neden bozulduğunu sordu. "Mikoyan'a bak," dedi. "Ermeniler'e gülüyoruz, Mikoyan da gülüyor."

"Biliyorsunuz, Yoldaş Stalin, çekilen acılar Yahudi karakterini çok etkilediği için bizler mimoza çiçeğine benzeriz. Dokunduğunuz anda mimoza yapraklarını kapatıverir." Çaresiz bir hayvan gibi ürkek olan aşırı duyarlı mimoza Stalin'in en sevdiği çiçekti. Stalin, bu sözlerden sonra Kaganoviç'in önünde Yahudi fıkralarının anlatılmasına asla izin vermedi.

Bununla birlikte, otuzlu yıllarda artan bir anti-Semitizm vardı. Stalin, başkalarının arasında bile, bir adamın "*natsmen*" olup olmadığını sorardı. Bu terim, Sovyet personel formlarının "ulusallık"la ilgili beşinci bölümünde yer alır ve Yahudilik için örtmece olarak kullanılırdı. Molotov Kamenev'i anarken, "gözlerinin içine bakmadığınız zaman Yahudi olduğunu anlayamazdınız," derdi.

Stalin'in sarayındaki Yahudiler, Ruslar'dan daha Rus, Bolşevikler'den daha Bolşevik olmaları gerektiğini hissediyorlardı. Kaganoviç, Yidiş kültürünü küçümserdi. Bir keresinde, Yidiş aktör Solomon Mihoels'e, "Neden insanları hor görüyorsun?" diye sordu. Politbüro, Stalinist Moskova'nın yaratılması için Kurtarıcı Tapınağı'nı havaya uçurmayı tartışırken, Stalin, Kirov ve diğerleri öneriyi destekliediler, Kaganoviç ise şöyle dedi: "Kara Yüzler [1905'in anti-Semitik çetesi] bu yüzden beni suçlayacaklar!" Aynı şekilde, Mehlis de, Stalin'in Troçki'nin "Yidiş"liğine sövüp saymasına tepki gösterdi: "Ben bir Yahudi değil, bir Komünistim!" Ardından, kendi Yahudiliği'ni şu sözlerle açıkladı: "Savaşmanın [anti-Semitizm'le] sadece bir yolu olduğunu anlamalısınız: cesur olmak; eğer bir Yahudi iseniz, en dürüst, kristal kadar saf, insani değerler bakımından örnek olmak."

Stalin, anti-Semitizm'e karşı görünmek zorundayken, çevresindeki Yahudiler'in Hitler'e yaklaşma konusunda bir engel oluşturduğunu anladı. Bu durum özellikle Litvinov (Wallach) için geçerliydi. Pek çok Yahudi Bolşevik, Rusça isimler kullanıyordu. 1936 gibi erken bir tarihte Stalin, Mehlis'e *Pravda*'da bu takma isimleri kullanmasını emretti. "Hitler'i azdırmaya gerek yok!" Bu atmosfer 1936 yılının başlarında yapılan bir Plenum'da keskinleşti. Yakovlev, tam ismini ve bir saygı belirtisi olarak aile adını kullanarak bir kişilik kültü yarattığı için Huruşov'a saldırdı. Kendisi anti-Semitik olan Huruşov, Yakovlev'in de gerçek ismi olan Epstein'ı kullanabileceğini söyleyerek karşılık verdi. Mehlis, Huruşov'u desteklemek için araya girdi ve bir Yahudi olan Yakovlev'in bunu anlayamayacağını söyledi.

---

rini aldı. Ancak bir Yahudi olan Kamenev her zaman toplantıları yönetiyordu. 1930'da Rikov'un yerini Molotov aldı. Fakat Stalin Başbakanlığı ırksal nedenlerden çok siyasi nedenlerle reddetti.

Yahudiler'in kovulması Hitler için bir işaretti. Fakat Stalin hep ikili mesajlar veriyordu: Molotov, bir Yahudi olan Solomon Lozovskiy'i kendisine yardımcı olarak atadı.

* * *

Avrupa'daki poker oyunu, ani hamleler, gizli görüşmeler soğukkanlılıkla sürdürülüyordu. Bahis oldukça yüksekti. Diktatörler hızlı hamleleri gerektiren bu oyuna, onları biraz geriden izleyen demokrasilerden daha yatkın olduklarını gösterdiler. Japonlar'a karşı verilen savaş şiddetlenirken, Hitler bahsi yükselterek, Avusturya ve Çekoslovakya'yı aldı ve panzerlerinin istikametini Polonya'ya çevirdi. Batılı demokrasiler gecikerek de olsa onu durdurmak zorunda olduklarını anladılar. Rusya'nın kendilerine katılmasını istiyorlardı, fakat kendilerini Stalin'in yerine koymayı başaramadılar ve onun zayıflığını ve tecrit olmuş halini anlamadılar. Polonya güvencesinin, bu İngiliz girişiminin derinliği hakkında Stalin'in kuşkularını artırması ironiktir. Hitler'in Polonya'yı işgal etmesi halinde, "hain Albion"un Hitler'i sınırda bırakarak bu güvenceyi Münih tarzı yeni bir anlaşma için, sadece bir pazarlık unsuru olarak kullanması nasıl önlenecekti?

Dolayısıyla Stalin'in, Hitler'e yanaşmayacaksa Batı'yla güvenceli bir askeri anlaşma yapması gerekiyordu. 29 Haziran günü *Pravda*'da yer alan bir makalesinde Jdanov, Almanya seçeneğini destekledi. Bunun kendi "kişisel görüşü" olduğunu belirtiyordu. "Bütün arkadaşlarım paylaşmasalar da kendi görüşümü ifade etmeliyim... Onlar hâlâ İngiliz ve Fransız hükümetlerinin SSCB'yle müzakerelere başlamaya ciddi biçimde niyetli olduklarını düşünüyorlar... Ben, İngiliz ve Fransız Hükümetleri'nin SSCB'yle bir eşitlik antlaşmasını arzulamadıklarına inanıyorum..." Leningrad'ın kırılganlığı Baltık ülkelerinde sınırsız hareket imkânını gerektiriyordu; Jdanov'un "eşitlik" dediği şeyin bedeli buydu. Jdanov'un oğlu Yuri, babasının Stalin'le birlikte *Mein Kampf*'ın özel çevirisini okuduklarını ve bir Alman ittifakının ne getirip ne götüreceğini sürekli tartıştıklarını hatırlar. Bu arada Stalin D'Abernon'un *Ambasssador of the World* adlı kitabını okuyordu. D'Abernon'a göre, Almanya ile Rusya'nın ittifak kurmaları halinde, "doğunun tehlikeli gücü" İngiltere'yi gölgede bırakacaktı. Stalin bu satırları okuduktan sonra, sayfanın kenarına onaylayan bir not düştü: "Evet!"

İngiltere ve Fransa, Moskova'ya ittifak önermek için yavaş işleyen buharlı bir gemiyle talihsiz ve gülünç denecek kadar alt düzey bir heyet gönderdi, ancak Sovyet sınırları konusunda bir güvence vermedikleri gibi, Baltık'ta hareket özgürlüğü de tanımadılar. Amiral Sir Reginald Aylmer Ranfurly Plunkett-Ernle-Erle-Drax (*Güneş Enerjisiyle Isıtma Elkitabı* adlı bir kitabın yazarı) ve General Joseph Doumec, 9-10 Ağustos gecesi Leningrad'a vardıklarında, Alman-Rus flörtü çoktan ciddiyet kazanmaya başlamıştı. Amiral ile General, Moskova'ya trenle gönderildiler ve

orada Voroşilov ve Molotov'la bir araya geldiler.

Stalin, Molotov ve Beria'yla heyet hakkında tartışırken, ayaküstü yapılan bu dörtlü görüşmeden hiç etkilenmemiş gibiydi. "Ciddi değiller," dedi. "Yeterli yetkileri yok. Londra ve Paris yine poker oynuyor..."

"Gene de müzakereleri geliştirmek gerekir," dedi Molotov.

"Görüşmeleri gerekiyorsa, görüşsünler." Stalin'in isteğiyle olay bir açık artırmaya dönüşüyordu, ancak teklifin ciddi olması gerekiyordu. Bu arada Almanya'da Hitler, 26 Ağustos'ta Polonya'yı işgal etmeye karar verdi. Stalin'le anlaşma ansızın gerekli hale gelmişti. Batılı güçlerle yapılan toplantılar ancak 12 Ağustos günü başladı, fakat Batı'nın vermek istediği şey ile Stalin'in istediği bedel arasındaki uçurum aşılamayacak kadar genişti. O gün Ruslar, Polonya'nın bölünmesi dahil her konuyu görüşmeye hazır oldukları konusunda Almanya'ya sinyal verdiler. Ayın 14'ünde Hitler Dışişleri Bakanı Ribbentrop'u Moskova'ya göndermeye karar verdi. Ayın 15'inde Almanya Büyükelçisi Kont Friedrich Werner von der Schulenburg Molotov'la bir görüşme talep etti. Hemen Stalin'e koşup danışan Molotov, Rusya'nın hazır olduğunu bildirdi. Bu haber kendisine ulaştığında Ribbentrop hemen Berghof'ta bulunan Hitler'in yanına gitti. Ayın 17'sinde Voroşilov, İngilizler'e ve Fransızlar'a bir karşılıklı askeri yardım antlaşması önerdi, fakat Polonyalıları ve Romenleri bir Alman saldırısı halinde Sovyet birliklerinin geçişine izin vermeye ikna etmedikleri takdirde, müzakereleri sürdürmenin bir anlam taşımayacağını da ekledi. Fakat Drax henüz Londra'dan talimat almamıştı.

"Bu oyunlara artık yeter!" dedi Stalin, Molotov'a. "İngilizler ve Fransızlar karşılığında hiçbir bedel ödemeden kendilerine ırgatlık etmemizi istiyorlar!" Ayın 19'u Cumartesi günü öğleden sonra Molotov, alelacele Schulenburg'la bir araya geldi ve ona bir saldırmazlık paktı taslağı verdi. Taslak, Alman versiyonundan daha resmi olmakla birlikte, itiraz edilebilecek hiçbir nokta içermiyordu. Maddelerini Stalin'in yazdığı bir ticaret antlaşmasının imzalanmasından sonra sıra esas meseleye geldi. Belirledikleri son tarihin hızla yaklaşmakta olduğunu gören Almanlar bir kumarbaz sabrıyla beklediler. Tam o sırada Hitler ani bir hareketle Gordion düğümünü kesti. 20 Ağustos günü, "Sayın Bay Stalin" diyerek doğrudan Stalin'e hitap eden bir telgrafla karşılıklı güven ve saygı mesajı verdi. Stalin, Molotov ve Voroşilov şu yanıt üzerinde anlaştılar:

> Almanya Şansölyesi Adolf Hitler'e. Mektubunuz için teşekkürler. Alman-Sovyet saldırmazlık anlaşmasının ülkelerimiz arasındaki siyasal ilişkilerin önemli ölçüde geliştirilmesi yönünde bir dönüm noktası olacağını umuyorum... Sovyet hükümeti, Bay Ribbentrop'un 23 Ağustos günü Moskova'yı ziyaretini onaylamış olduğunu size bildirmem için beni görevlendirmiş bulunuyor.
>
> J. Stalin.

Doğu'da Halkin-Gol Irmağı'nda üslenmiş olan Sovyet ordusu komutanı Georgi

Jukov, ayın 20'si Pazar günü Japonlar'a karşı şiddetli bir topçu saldırısı başlattı, ardından sınırı geçerek taarruz etti. Ayın 23'ünde Japonlar, 61.000 kişi gibi ağır bir kayıp vererek yenilgiye uğradılar. Bu kanlı saldırı onları tekrar Rusya'ya saldırıdan caydırmak için yeterliydi.

Ayın 21'i Pazar günü saat 15.00'te Molotov, Schulenburg'u kabul etti. Alman Büyükelçisi ayın 23'ü için yapılan toplantı önerisini Hitler'in kabul ettiğini bildirdi. İki saat sonra, Hitler ve Stalin Ribbentrop'un tarihi ziyareti için anlaşmışlardı. İki diktatör ansızın sabrın sonuna gelmişler ve birbirine el uzatmışlardı. Ertesi gün saat 19.00'da Voroşilov İngilizler ve Fransızlar'la görüşmeyi reddetti: "Size açıklama yapılana kadar bekleyiniz..."[1]

Stalin'in yanıtı o akşam saat 20.30'da Hitler'e ulaştı: "Muhteşem!" dedi, Hitler. "Sizi tebrik ediyorum!" Sonra, gösterişli bir tavırla ekledi: "Dünya artık cebimde!"

O gece Voroşilov, ördek avlamak için kırlara doğru uzanan önemli bir Sovyet liderliği heyetine önderlik ediyordu. Huruşov, Kiev'den henüz gelmişti. Ördek avlamaya çıkmadan önce Stalin'le daçada akşam yemeği yedi. Stalin, "gülümsüyor ve bana yakından bakıyordu," der anılarında. O gece Stalin, ona Ribbentrop'un yakında geleceğini bildirdi. Müzakerelerden haberi olmayan Huruşov, o anda "küçük dilimi yuttum," diyordu. "Ona dikkatle baktım, herhalde şaka yapıyordu."

Ağzından, "Ribbentrop neden bizimle görüşmek istesin?" sözleri döküldü. "İltica mı ediyor?" Sonra, böylesine önemli bir günde Voroşilov'la ava çıkmasının doğru olup olmadığını düşündü. Ertelese miydi?

"Sen işine bak," dedi, Stalin. "Senin yapacağın bir şey yok ... Molotov'la ben Ribbentrop'la görüşürüz. Döndüğünde, Hitler'in aklında ne olduğunu anlatırım..." Yemekten sonra Huruşov ve Malenkov av partisine katılmak için Voroşilov'la buluşmaya gitti. Stalin daçada kaldı. Zihni ertesi gün olabileceklerle meşguldü. Ruh hali mükemmel değilse, "avlanma(nın) bir zaman kaybı" olduğunu düşünürdü.[2]

---

1 Banyo Emri sorunu bu müzakerelerin bir komediye dönüştüğünü açıkça ortaya koyar. Drax, gerekli itimatnameler olmaksızın gelmişti. Bu hata Stalin'e Batı'nın ciddiyeti hakkında bilmek istediği her şeyi anlatıyordu. İtimatnameler nihayet geldiğinde, onların yaşanan sorunlarla tamamen ilgisiz olduğu görüldü. Sir Reginald resmi unvanlarını gururla okuyup sıra bu soylu metnin kendisine geldiğinde, Sovyet tercüman bir ara, "Banyo Küveti Emri" diye bir şey telaffuz etti. Mareşal Voroşilov, baskın kişilik özellikleri olan, çocuksu saflığı ve kahramanca sakarlığıyla araya girdi. "Banyo Küveti mi?" "İlk krallarımızın saltanatı sırasında," diye açıklamaya girişti Drax, "şövalyelerimiz, düşmanları katlederek ve acılar içindeki genç kızları kurtararak at sırtında Avrupa'yı dolaşırlardı. Ülkeye kir pas içinde dönerler ve Kral'a rapor verirlerdi. Kral zaman zaman şövalyeye bir lüks imkânı sunar ... onların Kraliyet Hamamı'nda yıkanmalarına izin verirdi." Batı demokrasileri, Sovyet ittifakının "bedeli"ni ödeyemeyecekler, yani Polonya konusunda garanti vermeyecek ve Baltık Ülkeleri'ni Stalin'in nüfuz alanına bırakmayacaklardı. Belki de haklıydılar, çünkü bu Hitler'i durdurma konusunda bir garanti sağlamıyordu. Bu arada, Polonya'yı Hunlar'dan kurtarıp Tatarlar'a teslim etmenin de pek bir anlamı yoktu.

2 Huruşov'un anıları Politbüro ve Pakt'ın imzalanması konusunda karışık bir izlenim uyan-

Vipper'in *Kadim Yunan Tarihi*'ni okuyan Stalin, diktatörlerin yakın işbirliği halinde olmalarının faydalarıyla ilgili satırların altını belki de o gece çizmişti.

22 Ağustos Salı günü bütün liderler gün boyunca Küçük Köşe'yi ziyaret ettiler. Ayrıntılar gizli, siyaset ise açıktı. Bu işin mimarı, Molotov ve Jdanov'un yardımıyla Stalin idi, ancak anlaşmaya karşı olan da yoktu. Anılarında Stalin'i her fırsatta kötülemekten geri durmayan Huruşov ve Mikoyan bile başka bir seçenek olmadığını kabul ederler. Kaganoviç'in deyimiyle, bu Leninistler, bunun geri vitese takılmış bir Brest-Litovsk olduğunu anlamışlardı.

O akşam ördek avcıları Moskova'nın 112 km. kuzey batısındaki Zavidovo bataklıklarına doğru yol alırlarken, uzun boylu, havalı, bir zamanların şampanya tüccarı Ribbentrop, yanında 30 kişilik bir heyetle Hitler'in Condor uçağı Immelman III'e binerek yola çıktı. 23 Ağustos günü saat 13.00'te hedefine ulaştı ve üzerinde bir deri kaban, içinde siyah ceket ve altında şeritli pantolon olduğu halde Condor'un kapısında göründü. Havaalanının gamalı haç bayraklarıyla donatıldığını görünce etkilendi. Bando Alman ulusal marşını çaldı. Vlasik, mermi geçirmeyen siyah ZİS'e (Sovyet Buick'i) kadar Ribbentrop'a eşlik etti. Havyar ve şampanya için Alman Elçiliği'nde kısa bir mola verdikten sonra hızla şehir merkezine geldiler. Saat 15.00'te Ribbentrop, Molotov'la buluşmak üzere Spasskiy Kapısı'ndan Küçük Köşe'nin avlusuna girdi. Askeri üniformalı Poskrebişev onu merdivenlerin dibinde karşıladı. Birlikte merdivenleri çıkıp, giriş bölümünden geçtikten sonra, uzun, dikdörtgen biçiminde bir odaya girdiler. Parti ceketi üzerinde, bol pantolonlu ve çizmeli Stalin ile siyah takım elbiseli Molotov, yan yana durmuş misafirlerini bekliyorlardı.

Bir yanda Ruslar, tercümanları V. N. Pavlov'la birlikte, öte yanda Almanlar olmak üzere masanın başına oturduklarında, Ribbentrop şöyle dedi: "Almanya'nın Rusya'dan barış ve ticaret dışında hiçbir talebi yoktur." Stalin, sözü Başbakan sıfatını taşıyan Molotov'a verdi.

"Hayır, hayır, siz konuşunuz, Yosif Visariyonoviç," dedi Molotov. "Eminim siz bunu benden daha iyi yaparsınız." Pakt'ın koşulları üzerinde kısa süre içinde

---

dırır. Başbakan ve Dışişleri Bakanı Molotov, diplomatik oyunun cephesinde yer alıyordu. Stalin ise onun arkasındaki motordu. Voroşilov dahil Politbüro'nun, Ribbentrop'un geliş tarihi yaklaşana kadar müzakereler hakkında hiçbir şey bilmediği söylenir. Ancak Politbüro belgeleri gizliydi ve bunları sadece "Beş" ya da "Yedi" kişi okuyabiliyordu. Bu belgeler Ukrayna Birinci Sekreteri gibi bölge liderlerine verilmezdi. Stalin, Hitler'le yazışmalarını, Molotov, Voroşilov ve Beria'yla tartıştı. Beria istihbarattan sorumlu olduğu için, olup bitenleri bilmek durumundaydı. Gelişmeleri Leningrad ve Baltık açısından değerlendiren, Alman kültürünü bilen ve Batı'nın niyetlerinden kuşku duyduğunu açıkça ifade eden Jdanov, bu siyasetin bütünüyle yakından bağlantılıydı, hatta onu Stalin'le işbirliği halinde oluşturmuş da olabilir. Ticari yönler Mikoyan'sız müzakere edilmiş olamazdı. Jdanov o hafta boyunca Stalin'in bürosuna pek çok gez gelip gitti ve oğluna müzakereler hakkında bilgilendirildiğini söyledi.

anlaşmaya vardılar. Pakt, Polonya'nın ve doğu Avrupa'nın nüfuz alanlarına göre bölünmesini öngörüyordu. Stalin, Doğu Polonya, Letonya, Estonya, Finlandiya ve Romanya'daki Besarabya'yı alıyor, Hitler ise Litvanya'yı elde tutuyordu. Fakat Ribbentrop Alman-Sovyet dostluğu için bir zafer marşı önerdiğinde, Stalin homurdandı:

"Ülkelerimizdeki kamuoyuna biraz daha özen göstermemiz gerektiğini düşünmüyor musunuz? Yıllarca birbirimizin başından aşağı kovalar dolusu bok döktük ve propaganda yapan çocuklarımız bu yönde henüz hızlarını alamadılar. Şimdi halklarımızın ansızın her şeyi unutmalarını ve bağışlamalarını mı istiyoruz? Bu işler bu kadar hızlı olmaz." Ribbentrop anlaşmanın kabul edilmesi kadar büyük bir hızla, Hitler'e telgraf çekmek için Elçilik binasına döndü.

Saat 22.00'de Küçük Köşe'ye geri döndü. Yanında daha geniş bir heyet ve iki fotoğrafçı vardı. Ribbentrop, Hitler'in şartları kabul ettiğini bildirdiğinde, "Stalin'e ani bir titreme geldiği görüldü ve muhatabının uzattığı eli hemen sıkamadı. Kısa bir an için kapıldığı korkunun henüz üstesinden gelmiş gibiydi." Votka söyledi ve kadeh kaldırdı:

"Alman ulusunun Führer'ini ne kadar çok sevdiğini biliyorum. Kendisi iyi bir arkadaş. Onun sağlığına içmek isterim." Ardından Molotov, Ribbentrop'un Stalin'in sağlığına kadeh kaldırmasını sağladı. Genç Almanlar'dan biri, 1.82 boyunda Richard Schulze adında bir SS subayı, Stalin'in votkasını ayrı bir şişeden doldurduğunu, sonra da şişede votka değil su olduğunu fark etti. Schulze de aynı şişeden içtiğinde Stalin ona bakıp belli belirsiz gülümsedi. Bu küçük sırrı keşfeden tek kişi SS subayı değildi.

24 Ağustos günü sabaha karşı saat 2'de antlaşma metni hazırdı. Fotoğrafçılar –en yeni ekipmanlı Almanlar, çok eski ahşap üç ayaklı ve pirinç-ahşap kameralı Ruslar- salona alındılar. Stalin'in değer verdiği Kızıl Ordu Genel Kurmay Başkanı, hasta Şaposnikov küçük bir deftere not tutuyordu. Sıra fotoğraf çekmeye gelince Stalin, onun hilesini keşfeden uzun boylu SS subayını fotoğraf karesine davet etti. SS, Ribbentrop ile Şaposnikov'un arasına geçerek poz verdi. Molotov imzayı bastı.

Bir garson şampanya ve meze getirdi. Alman fotoğrafçılardan biri, Stalin ve Ribbentrop tam kadehlerini kaldırdıkları anda fotoğraf çekince, Stalin parmağını sallayarak fotoğrafçıya bu resmin yayımlanmasını istemediğini belirtti. Fotoğrafçı filmi ona teslim etmek istedi, ancak Stalin bir Alman'ın sözüne güvenebileceğini söyledi. Saat 15.00'te, heyecanlı liderler ayrılırlarken, Stalin, Ribbentrop'a şöyle dedi: "Size şerefimle güvence veriyorum ki, Sovyetler Birliği ortağına ihanet etmeyecektir."

Stalin, avcıların kendisini beklemekte oldukları Kuntsevo'ya döndü. Voroşilov, Huruşov, Malenkov ve Bulganin, Stalin'in mutfağında pişirecekleri ördeklerle gelmişlerdi. Stalin ve Molotov ellerinde antlaşma metninin bir kopyasıyla mutlu bir havada döndüklerinde, Huruşov "Birinci Nişancı" Voroşilov'dan daha fazla ördek vurduğu için övünüyordu. *Vojd*'un yüzü gülüyordu. Onlara, dünyayı sarsan Molo-

tov-Ribbentrop paktını nasıl imzaladıklarını anlattı: "Stalin halinden çok memnun görünüyordu", fakat yeni dostluğu konusunda hayalci değildi. Ördek ziyafeti sırasında, övündü:

"Elbette bu, kimin kimi atlattığını ileride göreceğimiz bir oyun. Hitler'in ne yapmak istediğini biliyorum. Beni kurnazlıkla alt ettiğini sanıyor, oysa onu oyuna getiren ben oldum." Bu sayede savaş "bizim için biraz gecikecek"[1]. Jdanov, Ribbentrop'un bir armuta benzediğini söyleyerek dalga geçti.

"Bütün Avrupa'nın en büyük ve en geniş kalçaları onda," dedi. Ribbentrop'un akıl almaz kemerine de güldüler, bağırıştılar: "O kalçalar! O kalçalar!"

Molotov'un, Stalin ile Hitler arasındaki sinir harbi için dediği gibi, "Büyük Oyun" başladı.

* * *

1 Eylül günü Poskrebişev, Berlin'den gelen bir telgrafı Stalin'e teslim etti. Telgraf'ta akşamın erken saatlerinde "Polonyalı" birliklerin (aslında kılık değiştirmiş Alman güvenlik güçleri) Gleiwitz'deki Alman radyo istasyonuna saldırdıkları bildiriliyordu. Stalin daçasına gitti, yatıp uyudu. Birkaç saat sonra Poskrebişev tekrar aradı: Almanya, Polonya'yı işgal etmişti. Stalin, İngiltere ve Fransa'nın, daha önce verdikleri güvencelere bağlı kalarak Almanya'ya savaş ilan edişlerini izledi. "Sıkı bir savaşa girip birbirlerini zayıflatmalarında hiçbir yanlış görmüyoruz," dedi Molotov ve Jdanov'a. Daha sonra, Voroşilov, Şaposnikov ve Kulik'le birlikte Polonya'ya yönelik Sovyet işgalini planladı. Kulik, Mehlis'le birlikte cepheye komuta edecekti, fakat önce Japonya'yla savaşın sona erdiği konusunda bir güvence sağlamak durumundaydı. 17 Eylül günü sabahın 2'sinde Stalin, yanında Molotov ve Voroşilov olduğu halde Schulenburg'a şöyle dedi: "Sabah saat 6'da, dört saat sonra, Kızıl Ordu Polonya'ya girecek." Başbakan Molotov radyodan "Ukraynalı ve Belarusyalı kardeşlere ... kutsal yardım görevi"ni ilân etti. Mehlis, Stalin'e rapor verdi: Batı Ukraynalılar, Sovyet Birlikleri'ni "gerçek kurtarıcılar" olarak, "elmalar, kekler ve içme suyu"yla karşılamışlardı. "Çoğu sevinçten ağlıyordu."

Ukrayna Birinci Sekreteri Huruşov askeri üniforma giydi ve yanında NKVD şefi İvan Serov olduğu halde Kiev Askeri Bölgesi Komutanı Semyon Timoşenko'nun güçlerine katıldı. Kafası tıraşlı, sert Timoşenko, Çaritsin'deki Birinci Süvari Ordusu'nun kıdemlilerindendi. Yetenekli bir subaydı, fakat Terör sırasında Budyonni'yi ihbar etmiş, kendisi de ihbar edilmişti. Huruşov, onun hayatını kurtardığını iddia ederdi. Huruşov'un Polonya'ya doğru ilerlemesi onun için bir ma-

1 O sırada Avrupa'da, Berghof'ta Hitler akşam yemeğindeydi. Haber geldiğinde sessizlik istedi ve misafirlerine açıklama yaptı. Sonra onlarla birlikte balkona çıktı. Orada kan kırmızısı ışıklarla gökyüzünü ve Unterberg dağlarını aydınlatan kuzey göğünün ışık oyunlarını izledi. Işıklar balkondakilerin yüzlerinde oynaşıyordu. "Ne kadar da kana benziyor," dedi Hitler, yaverine. "Bu kez şiddet kullanmadan başaramayız."

ceraydı. Ancak karısı Nina Petrovna için bu olayın anlamı başkaydı. Nina, askeri üniforma giyip, beline bir tabanca takarak 1920'den beri Polonya'da kalan anne ve babasını kurtardı. Lvov'da duraklayan Huruşov, karısıyla onun anne ve babasını kutladı, fakat Nina'nın belindeki tabancayı görünce öfkesine hâkim olamadı.[1]

İşgal Huruşovlar için eğlenceli olsa da, Polonya halkı için her anı Naziler'inki kadar vahşi ve trajik olan bir talana yol açtı. Huruşov, nüfusun Sovyet iktidarına muhalefet edebilecek her kesimini amansızca ezdi: Rahipler, subaylar, soylular ve entelektüeller, Polonya'nın varlığını ortadan kaldırmak için kaçırıldı, öldürüldü ve sürüldü. 1940 Kasımı'nda nüfusun onda biri ya da 1.17 milyon masum sürüldü. Bunların % 30'u, 1941'de öldü, 60.000 kişi tutuklandı ve 50.000 kişi kurşuna dizildi. Sovyetler fatihler gibi davrandı. Bazı askerler, bir Prens olan Radziwill'in değerli eşyalarını çaldıkları için tutuklandıklarında, Vişinskiy, Stalin'e danıştı.

Stalin şöyle bir not yazdı: "Kötü niyet yoksa, özür dilesinler. J. St."

27 Eylül Çarşamba günü saat 17'de Ribbentrop kötü şöhretli protokolu imzalamak için uçakla geri döndü. Öyle bir gizlilik uygulandı ki, Molotov otuz yıl sonra bile bu ziyareti inkâr ediyordu. Saat 22'de Ribbentrop Kremlin'de yeşil çuha kaplı masanın başında Stalin ve Molotov'la müzakereye başladı. Stalin, Litvanya'yı istiyordu. Ribbentrop, görüşmelerin ertesi gün saat 15'e kadar ertelenmesi için Hitler'den telgrafla izin istedi. Fakat Hitler'in mesajı zamanında gelmeyince, ayrıntıları görüşmek üzere geri dönmek zorunda kaldı.

O gece Stalin Avrupa'nın paylaşılmasını kutlamak için Almanlar onuruna bir yemek verirken, Ruslar talihsiz Estonya Dışişleri Bakanı'yla toplantı halindeydiler. Sovyet birliklerinin ülkesine girişine izin vermesi için ona baskı yapıyorlardı. Bu giriş ilhakın ilk adımıydı. Naziler, Büyük Kremlin Sarayı'nın kapısında karşılanarak, bir dershaneyi andıran ahşap kaplama Kongre Salonu'nun içinden geçirilerek, Stalin, Molotov ve Yahudi Kaganoviç dahil Politbüro üyelerinin beklemekte oldukları kırmızı ve altın sarısı renklerin hâkim olduğu kabul salonuna alındılar. Stalin "sade ve mütevazı" görünüyordu. "İyiliksever bir baba" gibiydi, ancak "emir verirken ... buz gibi soğuk" oluyordu. "Yardımcılarına yaklaşımı neşeli ve naziktı." Ruslar'ın Stalin'e büyük bir saygıyla davranmaları Almanlar'ın dikkatini çekti. 1938'de idamdan kıl payı kurtulan Tevosyan, Stalin'in kendisine her hitap edişinde, "bir okul çocuğu" gibi ayağa kalkıyordu. Stalin'in çevresindeki korku 1937'den beri yoğunlaşmıştı. Fakat Stalin, Voroşilov'la şakalaşıyor, Beria ve Mikoyan'la gayet samimi, Kaganoviç'le ciddi konuşuyor, Malenkov'la çene çalıyordu. Ancak Molotov, "şefiyle herhangi bir yoldaş gibi konuşuyordu".

Ruslar'ın öyle gösterişli bir havaları vardı ki, Ribbentrop kendisini eski Nazi

1 Nina'nın anne ve babası Huruşov'un evine geldiklerinde ve evin içindeki su tesisatını gördüklerinde benzersiz bir an yaşandı: "Hey Ana, şuna bak," diye bağırdı babası. "Su, borudan geliyor." Çok etkilenmişlerdi. O sırada uzun çeneli Timoşenko, ufak tefek, şişman Huruşov'un yanında duruyordu. Timoşenko'nun damatları olup olmadığını sordular.

yoldaşlarının arasında gibi rahat hissetti. Misafirler sohbet ederlerken, Stalin Kuntsevo'da yaptığı gibi görkemli Andreevskiy Salonu'na geçerek oturma planını gözden geçirdi.[1] Yirmi iki misafir, salonun ihtişamı, devasa çiçek aranjmanları, altından emperyal yemek takımları, havyar, balık ve et çeşitleri, bol miktarda biberli votka ve Kırım şampanyası dahil sofrayı süsleyen 24 çeşit yemek karşısında kendilerini küçülmüş hissetti. Metropol Otel'den getirtilen beyaz önlüklü garsonlar, gelecekte Yalta'da Churchill ve Roosevelt'e hizmet edeceklerdi. Yemek başlamadan önce Molotov bütün misafirleri tek tek selamladıktan sonra, "Şimdi bu yemeğe katılamayan bütün heyet üyeleri için içeceğiz," dedi. Salonda bir rahatlama hissedildi. Stalin bir espri yaptı:

"Komintern karşıtı yeni Stalin'e içelim." Ardından Molotov'a göz kırptı. Daha sonra; "Bizim Demiryolları Halk Komiserimiz," diye tanıttığı Kaganoviç'le kadeh tokuşturdu. Stalin, Yahudi liderle masanın üzerinden de kadeh tokuşturabilirdi. Fakat öyle yapmadı. Yerinden kalkıp, çepeçevre bütün masayı dolaşarak Kaganoviç'in yanına gidip kadeh tokuşturdu. Bunun üzerine Ribbentrop da aynı şeyi yapmak zorunda kaldı, böylece bir Yahudi'yle kadeh tokuşturmuş oldu. Bu durum Stalin'i neşelendirdi. Kaganoviç kırk yıl sonra bile bu olayı torunlarına anlatırdı. Molotov, *Vojd*'un şerefine kadeh kaldırılmasını istediğinde, Stalin gülerek şöyle dedi:

"Molotov içmek istiyorsa kimsenin buna itirazı olmaz, fakat beni bahane olarak kullanmamalı." Stalin neredeyse hiç içmedi. Ribbentrop, Stalin'in kadeh kaldırırken gayet neşeli bir tavırla sadece beyaz şarap içmekte olduğunu herkesin görmesini sağladığını fark etti. Fakat Gürcüler'in misafiperverlik geleneğini neredeyse despotik bir teslim alma eylemine dönüştüren Beria, onlara içirmekten memnundu. O geceye ilişkin canlı anılarını kaleme alan Alman diplomat Hilger daha fazla votka içemeyeceğini söyledi. Beria adama ısrar ediyordu. Bu durum tam karşılarında oturmakta olan Stalin'in dikkatini çekti.

"Mesele nedir?" diye sordu. Sonra Alman'a hitaben, "İçmek istemiyorsan kimse seni zorlayamaz," dedi.

Alman gülümsedi. "NKVD şefi de mi?" diye sordu.

"O da bu masada," diye karşılık verdi Stalin. "NKVD şefi bile herhangi bir kişiden daha fazla konuşmaz." Yemekten sonra Stalin ve Molotov izin isteyip ayrıldılar. Almanlar ise *Kuğu Gölü*'nü izlemek için Bolşoy'a gittiler. Stalin salondan ayrılırken, Kaganoviç'in kulağına, "Zaman kazanmalıyız," diye fısıldadı. Sonra Molotov'la birlikte merdivenleri çıkıp Estonya Dışişleri Bakanı'nın küçük Baltık ülkesini teslim etmek için kötü bir ruh hali içinde beklemekte olduğu odaya geçti. Molotov 35.000 kişilik bir Sovyet garnizonu istedi. Bu sayı bütün Estonya ordusundan fazlaydı.

"Yapma, Molotov," dedi Stalin. "Dostlarımıza daha katı davranıyorsun." Yirmi

1 Stalin, Kutsevo'da denetim yaparken Vlasik tarafından filme çekildi. Hitler de yemek verilecek salonları önceden denetlerdi. Her iki adam da Devlet işlerinde kişisel gurura önem verirdi.

beş bin asker önerdi, fakat bu sayı da durumu değiştirmiyordu. *Kuğu Gölü*'nün birinci perdesinde bir ülkeyi yutan Stalin, gece yarısı son bir oturum için tekrar Almanlar'la bir araya geldi. Bu oturum sırasında Hitler telefon ederek Litvanya tavizini kabul ettiği bildirdi.

"Hitler işini bilir," diye söylendi, Stalin. Ribbentrop çok heyecanlıydı. İki ülkenin bir daha asla savaşmaması gerektiğini söyledi.

"Öyle olmalı," dedi Stalin. Ribbentrop bir an şaşırdı ve bu sözlerin yeniden tercüme edilmesini istedi. Alman, Rusya'nın Batı'ya karşı kurulacak bir askeri ittifaka katılmasını önerdiğinde, Stalin şöyle dedi:

"Almanya'nın zayıflamasına asla izin vermeyeceğiz." O sırada Almanya'nın İngiltere ve Fransa tarafından Batı'da tutulacağına inandığı açıktır. Günün erken saatlerinde haritalar nihayet hazırlandığında, Stalin mavi kalemiyle onların üzerine 25 cm. uzunluğunda, 2.5 cm yüksekliğinde ve kuyruğu 46 cm. olan muazzam bir imza attı. "İmzam sizin için yeterince açık mı?" diye sordu.

3 Ekim günü üç Baltık ülkesi Sovyet garnizonlarını kabul etti. Stalin ve Molotov silahlarını ve tehditlerini bu kez kendilerine ayrılan nüfuz alanının içindeki dördüncü Baltık ülkesine, Finlandiya'ya yönelttiler. Onun da diğerleri gibi boyun eğmesini bekliyorlardı.

29

Eşlerin Öldürülmesi

Bütün dünya Stalin ile Hitler'in Doğu'yu paylaşmalarını izlerken, *Vojd* yoldaşlarının eşlerini sorgulatarak ve bazen de öldürerek onların sadakatini sınıyordu. Kadınlara olan kırılgan güveni Nadya'nın intiharıyla onarılamayacak şekilde azalmış, ancak Düşmanlar'ının eşlerini bizzat yok etmesiyle durum daha da kötüleşmişti. Huruşov'un dediği gibi, tuhaf bir gerekçe öne sürerek başkalarının eşleriyle ilgilenmeye başladı. Olağandışı bir gerekçesi vardı: Eşlerin casus olmaları mümkündü.

Stalin eşler konusunda her zaman çok titiz olmuştu. 1939 nüfus sayımı sonuçlarını aldığında, bazı liderlerin eş ve çocuklarının isimlerinin yanına kırmızı kalemle işaret koydu. Bu işaretin anlamı bir sır olarak kaldı. Fakat onun yaptığı her harekette bir fesat aramak ayartıcıdır. Belki de ailelerin ne kadar arabaya ihtiyaçları olduğunu saptamaya çalışıyordu. Kremlin'de verilen akşam yemeklerinde eşler artık kocalarından ayrı oturuyorlardı. Stalin'in, eski gözdeleri Polina ve Dora'ya yönelik tavrı kinci ve kuşkucuydu. Bunun sebebi kısmen bu kadınların Nadya'yla ilişkileriydi. Fakat Stalin'in eşlerin çok şey bildiklerine dair bir saplantısı her zaman olmuştu. 1930 gibi erken bir tarihte, Molotov'a, bir yoldaşın eşinin "denetlenmesi gerektiği"ni söyledi. "Kadın evlerinde olup biten her şeyi ister istemez öğreniyor." Karısına aşırı derecede düşkün olanlara ilişkin bu yakıcı kuşku kısmen de Stalin'in partiye ve kendisine körü körüne bağlılığa engel olabilecek herhangi bir şeyden hoşlanmamasından türüyordu. "Stalin kişisel ilişkileri anlamazdı," der Kaganoviç. Onun için, "bir kişinin diğerine aşkı namevcuttu." Eşleri, yoldaşlarının iyi davranışları için rehine, kötü davranışları için ceza olarak görürdü. Beria, Nina'ya "Stalin'le ters düşen hiç kimse eşini koruyamaz," demişti. Fakat eşlerin katledilmesi Beria'nın gelişine rastladı.

First Lady Polina Molotova tehlikedeydi. Polina o sırada Balıkçılık Komiseri, MK aday üyesiydi ve kendi parfüm imparatorluğunu yönetiyordu. Ancak Beria onun hakkında soruşturma başlattı ve yakın çalışma arkadaşlarının arasında "vandallar" ve "sabotajcılar" olduğunu keşfetti. Polina "onların espiyonajlarını farkında olmadan kolaylaştırıyordu."[1] Belki de Stalin, Hitler'e bir başka anti-Semitik sinyal gönderiyordu.

1 Polina'nın bir Aşil topuğu vardı: Sadece Yahudi olmakla kalmıyordu, erkek kardeşi Karp ABD'de başarılı bir işadamıydı. Aslında, otuzlu yılların ortasında, Stalin ABD Büyükelçisi Davies'i Karp'la işbirliği yaparak Moskova'da iş kurmaya teşvik etmişti. Stalin'in nepotizmine ilişkin nadir örneklerden biridir bu.

10 Ağustos'ta Stalin ve Molotov diplomatik perendelerini atarlarken, Politbüro Polina'yı suçladı. Stalin onun Merkez Komitesi'nden çıkarılmasını önerdi. Molotov, Stalin'le anlaşmazlığa düşme yeteneğini, güvenini ve Polina'ya olan aşkını göstererek cesur bir tavırla çekimser kaldı. 24 Ocak günü Polina, Komiserlik'ten alındı, "ciddiyetsizlik ve işgüzarlık"la suçlandı, fakat "iftiralar"dan masum olduğu ilân edildi. Sovyet giyim eşyaları üretimini yönetme görevine terfi etti ve alıştığı görkemli hayata geri döndü. Kızı Svetlana kürkleri ve Fransız modasına uygun giyimiyle yüksek bir Sovyet "prensesi" olarak olumsuz bir ün kazanmıştı. Fakat aile sürekli gözetim altındaydı.[1] Stalin, ne Molotov'un karşı çıkışını ne de Polina'nın günahlarını unuttu. Tekrar onun peşine düşecekti. Stalin ve Beria onu kaçırıp öldürmeyi düşündüler. Hayatta kalması bir şanstı.

25 Ekim 1938 günü Beria devlet Başkanı Kalinin'in eşini tutukladı. Devlet Başkanı'nın eşinin hapse atıldığı bir ülkede, hiçbir partili güvende olamazdı. 1930'da yapılan uyarılardan beri Stalin'e karşı çıkmaya cesaret edemeyen, balerin düşkünü, romantik ve etkisiz Kalinin, karşılaştığı muamele yüzünden öfkelenmesine rağmen, aslında bir başka kadınla, aristokrat kökenli hizmetçisi Aleksandra Gorçakova'yla yaşıyordu. Eşi, kalkık burunlu Estonyalı Ekaterina İvanovna bir kadın arkadaşıyla birlikte Uzak Doğu'da bir okuma yazma kampanyası düzenlemek için yola çıktı. Ekaterina ve muhtemelen şair Safo benzeri arkadaşı Kalinin'in evine döndüklerinde, Stalin'in kan düşkünlüğü hakkında ileri geri konuşurlarken sesleri kayda alındı. Kadın arkadaş idam edildi, Kalinina ise tıpkı kendisinden önceki Budyonni'nin karısı gibi, sürgüne gönderildi. Devlet Başkanı'ndan bu konuda yardım istendiğinde, Kalinin Stalin'in mazeretini kullandı: "Sevgili dostum, ben de aynı durumdayım! Kendi karıma bile yardım edemiyorum, seninkilere nasıl yardım edeyim!" Herkes Molotova ve Kalinina kadar şanslı değildi.

Nisan 1937'de, Stalin'in en yakın yardımcısının eşi, o sırada 27 yaşında olan Dr. Bronka Poskrebişeva, Stalin'e telefon etti ve Kuntsevo'da onunla yalnız görüşmek istediğini söyledi. En güzel elbisesini, muhtemelen resimlerinde görülen puantiyeli olanını giydi. Kocası bu girişimden habersizdi ve bilseydi muhtemelen dehşete kapılırdı. Bu gizli buluşmayı bilen tek kişi Vlasik idi. Bronka, karısı dolayısıyla Troçki'yle bağlantısı olan tutuklu erkek kardeşi, Kremlin doktoru Metalikov'un serbest bırakılmasını istedi. Stalin'in ölümünden sonra Vlasik aileye bu olayı açıkladı ve Poskrebişev ile Bronka'nın kızı Natalya'ya göre, Stalin ile Bronka arasında bir gönül macerası olduğunu ima etti. Bu gerçek olamaz, çünkü Stalin akrabaları için ricada bulunan kadınlardan nefret ederdi. Bu dönemde Sovyet hayatının traje-

1 Molotov'un spor eğitmeniyle ilgili olayı alalım. Bu olay Dışişleri Komiseri'nin yeni yüzünü bütünüyle ortaya çıkarmaktadır. Stalin'in bilgisi dışında hiçbir şey yapmayan Vlasik, spor eğitmeni Olga Rostovtseva'nın aileye yakınlığıyla övündüğünü bildiren bir mektup yazarak Molotov'a gönderdi: "Sadece spor eğitmenliği hakkında değil ... aileniz ve apartman komşularınız hakkında da konuştuğu vakalardan haberdarız..."

dilerinden biri, kadınların, sevdikleri kişiler hakkında, hatta onların cesetlerini almak için yetkililere yalvarmalarıydı. Bronka'nın girişimi sonuçsuz kaldı.[1] Troçkici lekesi onu dehşete düşürüyordu.

Beria, Moskova'ya atanmadan önce Kuntsevo'da Bronka'yı okşamaya kalkmış ve ondan tokat yemişti. Olaydan sonra, "Bunu unutmayacağım," demişti Beria. Fakat Bronka unuttu. 27 Nisan 1939 günü, Beria'ya telefon ederek ona erkek kardeşi hakkında konuşmak için gelip gelemeyeceğini sordu. Onu bir daha gören olmadı.

O gece Poskrebişev gece yarısına kadar karısını bekledi, sonra Beria'nın evine telefon etti. Beria ona karısının nezarette olduğunu söyledi, fakat tartışmadı. Geceyi uykusuz geçiren Poskrebişev sabahleyin şikayette bulunmak için Stalin'e gitti. Stalin ona şöyle dedi:

"Bu bana bağlı değil. Bir şey yapamam. Bu sorunu ancak NKVD çözebilir." Bu sözler Poskrebişev'i ikna etmiş olamazdı. Stalin, Beria'ya telefon etti ve kendisine Bronka'nın Troçki bağlantısı hatırlatıldı. Üçü, muhtemelen 3 Mayıs gece yarısı bir araya geldi. Beria zaten Küçük Köşe'nin hemen karşısındaydı. Bronka'yı suçlayan bir itiraf almıştı. Poskrebişev onu serbest bırakması için Stalin'e yalvardı. Bir Bolşevik'e hiç yakışmayan, fakat karşısındaki sert adamlar dışında herkesi etkileyebilecek şeyler söyledi: "Kızlarımla tek başıma ne yaparım? Onlar ne olacak?" Sonra birden aklına karısının ilk evliliğinden olma kızı geldi: "Galya yetimhaneye mi gönderilecek?"

Stalin'in, "Üzülme, sana başka bir eş buluruz," dediği söylenir. Aslında tipik Stalin buydu. Krupskaya'yı, partiye itaat etmediği takdirde, Lenin'in dul eşi olarak bir başkasını atayacağını söyleyerek tehdit eden adamdı o. Dönemin standartlarına göre, Poskrebişev elinden geleni yapmıştı, daha fazlasını yapamazdı. İki yıl sonra Almanlar Moskova'ya yaklaşırken, o sırada sadece 31 yaşında olan Bronka kurşuna dizildi.[2]

Bronka'nın kızı Natalya'ya annesinin doğal biçimde öldüğü söylendi. Poskrebişev kızını sevgiyle, tek başına büyüttü. Evin her yerine Bronka'nın fotoğraflarını astı. Natalya bu fotoğraflardan birini parmağıyla gösterip "Anne" dediğinde, Posk-

1 Duygusal çarpılmalarla dolu bu öyküde belki de en tuhaf nokta, annesinin Stalin'i ziyaretinden dokuz ay sonra dünyaya gelen Natalya Poskrebişeva'nın, sadece Vlasik'in anlattıklarından hareketle değil, aynı zamanda Brejnev döneminin büyük bir bölümünde ideolojik şef olan Mihail Suslov'un kızıyla buluştuğunda işittiklerinden ötürü de Stalin'in öz kızı olabileceğine inanmasıdır. Suslov'un kızı ona şöyle demişti: "Senin gerçek babanın Anıtkabir'de Lenin'in yanında yatmakta olduğunu herkes biliyor." Bu, Stalin'in Anıtkabir'de yatmakta olduğu dönemdi. Bayan Poskrebişeva, yazara sordu: "Birine benziyor muyum? Svetlana Stalin gibi?" Annesinin katili Stalin'in babası olduğuna inanması ironiktir, zira kendisi en çok Poskrebişev'e benzemektedir.

2 Cesedi Moskova yakınlarındaki bir kitle mezarına gömüldü. Kardeşi ise diğer pek çoklarıyla birlikte Donskoy Mezarlığı'ndaki çukurlardan birinde yatmaktadır. Dr. Metalikov'un kızı Novodeviçiy mezarlığında onların anısına bir anıt dikti.

rebişev gözyaşlarını tutamıyor ve odadan kaçıyordu. Natalya'nın annesinin kurşuna dizildiğini ancak okulda, şarkıcı Kozlovskiy'nin kızından işitmesi bu dönemin tipik trajedilerinden biriydi. Bunu öğrendiğinde tuvalete koşup hıçkırarak ağladı. Poskrebişev yeniden evlendi.

Bronka'nın yok edilmesi, Poskrebişev'in Stalin ve Beria'yla olan ilişkilerini etkilemedi. Parti daima haklıydı. Stalin, Bronka'nın kızına karşı çok özenliydi:

Yardımcısına sık sık, "Nataşa nasıl?" diye sorardı. "Tombul mu, tatlı mı?" Yıllar sonra kız okul ödevini yapamayınca, yardım istemek için babasına telefon etti. Telefona başkası çıktı.

"Babamla konuşabilir miyim?" dedi Nataşa.

"Burada değil," dedi Stalin. "Sorun nedir?" Ve kızın matematik problemlerini çözdü. Poskrebişev'in Beria'yla görünüşteki dostluğunda tek sorun, Nataşa yüzünden yaşandı. Beria kızı kucağına alıp şöyle dedi:

"Annen gibi güzel olacaksın." Poskrebişev'in yüz ifadesi birden karıştı. Duygularını kontrol etmek için çabaladığı görülüyordu. Sonunda şöyle dedi:

"Nataşa, haydi git, oyna."

***

Stalin, bir başka arkadaşının karısını sebepsiz yere öldürmeden önce, iki eski arkadaşını gayet keyfi biçimde ölümden kurtardı. Sergo Kavtaradze, Stalin'i yirminci yüzyılın başından beri tanıyan bir Eski Bolşevik Solcu idi. Zeki ve kozmopolit olan bu Gürcü, II. Nikola'nın annesi İmparatoriçe Marya Fyodorovna'nın torunu Prenses Sofya Vaçnadze'yle evliydi. Karı koca olağandışı bir çift oluşturuyorlardı. Kavtaradze tutarlı biçimde bütün muhalefet hareketlerine katıldı, ancak Stalin her defasında onu bağışladı. 1936'da, anlaşılan Yejov'un ölüm listesinde yer aldığı için bir kez daha tutuklandı. Karısı da tutuklandı. O sırada 11 yaşında olan kızı Maya, anne ve babasının öldüklerini düşündü, fakat gene de büyük bir cesaret göstererek onların hayatlarını bağışlaması için Stalin'e bir mektup yazdı ve altını "Öncü Maya Kavtaradze" diye imzaladı. Kavtaradze çifti işkence gördü, fakat Stalin ölüm listesinde yer alan isimlerinin yanına bir çizgi çektiği için hayatları kurtuldu. Bu kez, 1939 yılının sonunda "Öncü Kavtaradze"nin mektupları üzerine Stalin eski arkadaşlarını hatırladı ve hâlâ hayatta olup olmadıklarını Beria'ya sordu.

Lubyanka'da Kavtaradze ansızın bir berber tarafından tıraş edildi, rahat bir odaya alındı, kendisine bir liste verilerek sevdiği yemekleri sipariş etmesi söylendi. Sonra Otel Lüks'e götürüldü ve orada karısıyla karşılaştı. Kadın eski halinin soluk bir gölgesi gibiydi, ancak hayattaydı. Kızları Tiflis'ten getirildi. Kısa süre sonra Kavtaradze'nin telefonu çaldı: "Yoldaş Stalin sizi bekliyor. Eğer hazırsanız bir araba yarım saat içinde sizi alacak." Doğruca Kuntsevo'ya götürüldüler. Stalin onları çalışma odasında karşıladı. Kavtaradze onu öldürmek için hazırlanan bir komploya katılmakla suçlanmamış gibi, "Merhaba, Sergo," dedi. "Nerelerdeydin?"

"Oturuyordum."

"O, demek oturacak zaman buldun?" Rus argosunda cezaevinde kalmaya *sidet* -oturmak- deniyordu. Stalin şakalaşırken bu sözü sık sık kullanırdı. Yemekten sonra Stalin, biraz endişeli, sordu: "Gene de bütün istediğin beni öldürmek miydi?"

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsun?" Bu yanıt karşısında Stalin sadece gülümsedi. Daha sonra, eve döndüklerinde Kavtaradze karısının kulağına şu sözleri fısıldadı: "Stalin hasta." Birkaç hafta sonra aile tuhaf ve açıklayıcı bir ziyaret olayıyla karşılaştı.[1]

Telefon saat 23.00'te çaldığında Kavtaradzeler akşam yemeğine gelen arkadaşlarıyla oturuyorlardı. Kavtaradze hemen çıkması gerektiğini söyledi ve hiçbir şey demeden çıkıp gitti. Karısı ve o sırada 14 yaşında olan kızı Maya, yatıp uyudular. Sabahın 6'sında Kavtaradze, Gorki Caddesi'ndeki üç odalı apartman dairesine döndü. Hafiften yalpalıyordu. "Neredeydin?" diye sordu karısı.

"Misafirlerimiz var," dedi kocası.

"Sen sarhoşsun!" O sırada merdivenlerde ayak sesleri duyuldu. Stalin ve Beria ayaklarının ucuna basarak içeri girdiler ve mutfak masasının başına oturdular. Vlasik güvenliği sağlamak için ön kapıda kalmıştı. Kavtaradze onlara içki servisi yaparken, karısı Maya'nın odasına koştu:

"Uyan," diye fısıldadı kızına.

"Kötü bir şey mi oldu?" dedi küçük kız. "Bizi tutuklamaya mı geldiler?"

"Hayır, Stalin geldi."

"Onu görmek istemiyorum," dedi Maya. Anlaşılır nedenlerden ötürü ondan nefret ediyordu.

"Görmen gerekiyor," dedi annesi. "O, tarihi bir şahsiyet." Bunun üzerine Maya giyindi ve mutfağa geçti. Onu gördüğünde Stalin'in gözleri parladı.

"Ah, o sensin demek ki- 'Öncü Kavtaradze'". Küçük kızın anne ve babası için yazdığı mektupları hatırlattı. "Gel, seni kucağıma alayım." Maya, Stalin'in dizine oturdu. "Onu şımartıyor musunuz?"

Maya büyülenmiş gibiydi. "O kadar ince, o kadar nazikti ki... Beni yanağımdan öptü. Onun bal rengi, elâ, parlak gözlerini gördüm," diye hatırlar o anı. "Fakat çok tedirgindim."

---

1 Stalin biyografilerinde bu olaydan sık sık söz edilir, ancak orada bulunan beş kişiden hiçbirinin tanıklığına başvurulmamıştır. Aşağıdaki anlatım bu beş kişiden hayatta kalan son kişi olan ve öyküsü daha önce asla yayımlanmayan Maya Kavtaradze'yle yazarın yaptığı mülakatı temel almaktadır. Şu sıralarda 76 yaşında olan ve babasının Tiflis'teki antikalarla dolu devasa dairesinde yaşayan Maya Kavtaradze, babasına ait çok değerli bir kaynak olan anıları kullanması için yazara izin verme inceliğini gösterdi. Kavtaradze, 1940'da Devlet Basım Evi'ne, daha sonra, savaş yılları boyunca Yakın Doğu'dan sorumlu olacağı Dışişleri Komiser Yardımcılığı görevine atandı. Dışişleri Komiserliği Lubyanka'nın hemen karşısında olduğu için arada bir "Yolun karşısına geçtim," diye şaka yapardı. Savaştan sonra Kavtaradze Sovyetler Birliği'nin Romanya Büyükelçisi oldu ve 1971'de öldü.

"Hiç yiyeceğimiz yok," dedi küçük kız.

"Üzülme," dedi Beria. On dakika sonra, ünlü Aragvi restoranından Gürcü yemekleri geldi. Stalin, Kavtaradze'nin imparatorluk sarayında dünyaya gelmiş bir prenses olan karısına dikkatle bakıyordu. Kadının saçları beyazdı.

"Size çok azap çektirdik," dedi Stalin.

Kadın, bir zamanlar Stalin'in Buharin'e dediği gibi, "Geçmişte olanlar, geçmişte kalır," diye zekice yanıt verdi. Stalin, Beria'ya Kavtaradze'nin tutuklu olan erkek kardeşinin akıbetini sordu. Çok geç kalmışlardı. Kavtaradze'nin kardeşi, pek çoğu gibi, sürgün yeri Magadan'a götürülürken yolda ölmüştü.

Kavtaradze bir Gürcü şarkısı söylemeye başladı, fakat şarkının tonunu tutturamadı.

Stalin, Kavtaradze'nin, çekik gözleri nedeniyle Japon Generali Tojo'dan gelen takma adıyla ona hitap ederek, "Olmadı, Tojo," dedi. Sonra kendisi aynı şarkıyı, o "tatlı tenor" sesiyle söylemeye başladı. Maya "çok şaşırdı. Kısa boyu ve çiçek bozuğu yüzüyle oradaydı. Şimdi de şarkı söylüyordu!" Stalin daha sonra, "Evi gezmek istiyorum," dedi. Dikkatle evin içinde dolaştı. Ziyafet sabah saat 10'a kadar sürdü. Maya o gün okula gitmedi.

Stalin, Kavtaradze'yi, bir başka mahkûm, saygın Gürcü felsefeci Şalva Nutsibidze'yle birlikte bir yayıncılık işiyle görevlendirdi. Nutsibitze gençliğinde Stalin'le tanışmıştı. Kendisi cezaevindeyken Gürcü destanı *Panter Postlu Şövalye*'yi Rus diline tercüme etmeye başlamıştı. Çalışması her gün elinden alınıyor ve bilinmeyen bir editör tarafından kırmızı kalemle düzeltildikten sonra geri getiriliyordu. Kobulov ona işkence etti, tırnaklarını söktü. Sonra birden ona dostça davranmaya başladı ve yakınlarda yapılan bir toplantı sırasında Stalin'in ardıç kuşunun nasıl bir kuş olduğunu bilip bilmediğini Beria'ya sorduğundan söz etti.

"Ardıç kuşunun kafeste ötüşünü işittin mi hiç?" diye sormuştu Stalin. Beria olumsuz anlamda başını sallamıştı. "Tıpkı şairler gibidir," diye açıklamıştı Stalin. "Bir şair hücrede şarkı söyleyemez. Rustavelli'nin mükemmel biçimde tercüme edilmesini istiyorsak eğer, ardıç kuşunu serbest bırakmalıyız." Nutsibidze serbest bırakıldı ve 20 Ekim 1940 günü Kavtaradze onu bir limuzinle aldı ve iki şanslı adam Rustavelli tercümesi hakkında Poskrebişev'e rapor vermek için Küçük Köşe'ye gitti. Büroya girdiklerinde Stalin onları gülümseyerek karşıladı:

"Siz Profesör Nutsibidze'siniz," dedi Stalin. "Sizi biraz rencide ettik, fakat artık geçmişi kurcalamayalım." Hemen sonra "muhteşem Rustaveli tercümesi"nden hayranlıkla söz etmeye başladı. İki adam yan yana oturdular. Stalin hayretler içindeki profesöre deri bir kapak içinde kendi tercümesini verdi. "Bir iki mısrai tercüme ettim. Bakalım beğenecek misiniz?" dedi. Stalin tercümesini okudu. "Beğendiyseniz bunu size hediye olarak vereceğim. Tercümenizde kullanırsınız, fakat benim adımı vermeyin. Sizin editörlüğünüz beni çok memnun eder." Sonra iki eski arkadaşını akşam yemeğine davet etti. Gürcistan'da geçirdikleri eski günleri andılar. Birkaç

kadeh şaraptan sonra Nutsibitze, Stalin'le ilk kez tanıştığı siyasi toplantıyı hatırladı ve onun toplantıda yaptığı konuşmadan alıntılar yaptı. Stalin çok memnun oldu.

"Olağanüstü yetenek olağanüstü bellekle el ele gider!" diyerek, yerinden kalkıp masanın çevresini dolaştı ve Nutsibitze'yi alnından öptü.[1]

***

Bu iki adam gerçekten de şanslıydı, çünkü Ribbentrop Paktı'ndan sonra Stalin, Yejov davasından arta kalanları tasfiye etti. Tasfiye edilenler arasında, İngiliz, Japon ve Polonya casusu olduğunu itiraf eden Böğürtlen de vardı. Bu arada Yejov, karısının edebiyatçı âşıklarını da ihbar etti. Yevgenya'nın ölüm öpücüğü kendisi öldükten sonra da etkisini sürdürüyordu. Şolohov, Stalin'in gölgesiyle korundu, fakat İsaac Babel tutuklandı ve genç eşine şöyle dedi: "Lütfen kızımızın mutluluk içinde büyüdüğünü gör."

16 Ocak 1940 günü, Stalin 346 kişilik bir idam listesini imzaladı. Terör'ün trajik ve rastgele niteliği masumlar ile canavarları bir araya getiriyordu. Aralarında, yetenekleriyle dikkati çeken, Babel, tiyatro yönetmeni Meyerhold ve Yejov'un sevgilisi, gazeteci Koltsov (Hemingway'in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* romanındaki Karpov ondan esinlenmişti); ayrıca masum erkek kardeşi, yeğenleri ve sosyal metresi Glinika'yla birlikte Yejov'un kendisi ve düşmüş yönetici Eyhe de vardı. Beria ile Kobulov'un işlerini taşıdıkları, artık Beria'nın özel mekânı olan ve bir zamanlar ironik biçimde Aziz Katerina Rahibe manastırı olarak kullanılan Suhanov Cezaevi'ne götürülen bu insanların çoğu (Yejov hariç) acımasız biçimde işkence gördüler.

Meyerhold, Molotov'a şunları yazdı: "Sorgucular, bana, 65 yaşındaki hasta bir adama zor kullanmaya başladılar. Yüzüstü yere yatırıldım, ayak tabanlarıma ve belime lastik sopayla vuruldu. Beni bir sandalyeye oturttular ve bacaklarıma yukarıdan vurdular... Sonraki birkaç gün, bacaklarımın o bölümleri yaygın iç kanamalarla doluyken, kırmızı, mavi ve sarı çürüklerin üzerine tekrar vurmaya başladılar. Acı çok şiddetliydi, kaynar su dökülüyormuş gibi... Acıdan avaz avaz bağırdım ve ağladım. Sırtıma vurdular ... yüzümü yumrukladılar, yumruklarını iyice açılarak peş peşe indiriyorlardı ... Dayanılmaz fiziksel ve duygusal acı yüzünden gözlerimden sürekli yaşlar akıyordu..."

Sonraki birkaç gün içinde Stalin'in yargıcı Ulrih hepsini Lefortovo cezaevinde yapılan üstünkörü duruşmalarda "en ağır ceza"ya çarptırdı ve oradan doğruca Kremlin'de yapılan bir galaya katıldı. Galanın yıldızları tenor Kozlovskiy ile balerin

1 Kariyerinin geri kalan kısmında, Nutsibidze ne zaman bir zorlukla yüz yüze kalsa, alnını işaret edip şöyle derdi: "Stalin beni buradan öptü." Rustaveli'nin basılmasında masraftan kaçınılmadı ve Stalin'in adından söz edilmedi. Stalin, Nutsibidze'nin hayatının geri kalan kısmını Tiflis'te büyük bir malikânede geçirmesini sağladı. Aile hâlâ o evin sahibidir. Yazar, annesinin özyaşam öyküsünden yararlanmasını sağladığı için profesörün evlatlığı Zakro Megrelişvili'ye teşekkür eder.

Lepeşinskaya idi. Babel, "Halk Düşmanı Yejov'un eşiyle bağlantılı ... bir Fransa ve Avusturya istihbaratı ajanı" olarak mahkûm edildi. 27 Ocak 1940 günü saat 1.30'da kurşuna dizildi ve cesedi yakıldı.

Eyhe, Suhanov cezaevinde son bir "Fransız güreşi"ne maruz kaldı. Beria ve Rodos, "Eyhe'yi lastik sopalarla feci şekilde dövdüler; yere düştü, fakat onu kaldırıp dövmeye devam ettiler. Beria sürekli soruyordu: 'Casus olduğunu itiraf edecek misin?' Eyhe reddetti. Eyhe'nin gözlerinden biri yuvasından çıkmıştı ve oradan sürekli kan akıyordu. Fakat Eyhe, 'İtiraf etmeyeceğim!' diye bağırmaya devam etti. Beria ondan itiraf alamayacağını anladığında ... onu hemen götürüp vurmalarını emretti."

Sıra Yejov'a geldi. 1 Şubat günü Beria halefini, duruşmada itirafta bulunması halinde Stalin tarafından hayatının bağışlanacağını bildirmek için Suhanovka'daki bürosuna getirtti. Bu kadarını yetersiz bulan Yejov, öneriyi şu sözlerle reddetti: "Bu dünyayı onurlu bir adam olarak terk etmek daha iyi olur."

2 Şubat günü Ulrih onu Beria'nın bürosunda yargıladı. Yejov, Stalin'e hitap eden, kutsal Bolşevik şövalye tarikatına adanmış son sözlerini yüksek sesle okudu. "Polonyalı toprak sahipleri ... İngiliz lordları ve Japon samurayları" dediği kişiler adına casusluk yaptığına ilişkin bütün suçlamaları reddetti ve şöyle dedi: "Çok içtiğimi inkâr etmiyorum, fakat at gibi çalıştım. Kaderimin ne olacağını biliyorum." Son bir isteği vardı: "Beni herhangi bir acı duymayacağım şekilde, sessizce vurun." Daha sonra annesine bakılmasını rica etti. "Kızımla ilgilenilsin," dedi ve masum yeğenlerinin hayatlarının bağışlanmasını istedi. Sözlerinin sonunda, ancak Yuvarlak Masa Şövalyeleri zamanında bir şövalyenin kralına söyleyebileceği türden bir ifade kullandı: "Stalin'e söyleyin, dudaklarımda onun ismiyle öleceğim."

Yejov, *Vişka*'yı kurbanlarının pek çoğu kadar cesaretle karşılayamadı. Ulrih kararı yüzüne okuduğunda, olduğu yere yığıldı, fakat gardiyanlar onu tuttular. 3 Şubat sabahının erken saatleriydi. Onu bir Siyah Karga'ya yüklediler ve Varsonofyevskiy Yolu'ndaki eğik zeminli ve su tertibatı olan özel idam mekânına götürdüler. Orada Beria, Savcı Yardımcısı (N. P. Afanasev) ve cellat Blohin onu bekliyorlardı. Afanesev'in anlatımına göre Yejov kelepçeliydi ve ağlıyordu. Sonunda bacakları gövdesini taşıyamadı, onu sürüklemek zorunda kaldılar. O gün Stalin, Beria ve Mikoyan'la bir araya geldi. Muhtemelen iktisadi meseleleri konuştular, fakat Stalin Böğürtlen'in son anda sergilediği tutumu da öğrenmek istemiş olmalı.

Bu adamların, cani Yejov ile dâhi Babel'in külleri, eski Donskoy Mezarlığı'nda "Bir Numaralı Genel Mezar -1930-1942'de ölen meçhul kişilerin külleri" olarak belirlenen bir çukura boşaltıldı. Bu çukurdan yirmi adım ötedeki mezar taşının üzerinde şu sözler okunuyor: "Hayutina, Yevgenya Solomonovna, 1904-1938". Yejov, Yevgenya ve Babel birbirlerine yakın yatmaktadırlar.[1]

1 Doksanlı yıllarda orada bir anıt yükseldi. Üzerinde şöyle yazıyordu: "Burada siyasi baskı-

Yejov'un itibarı dönemin belleklerinden silindi. Bundan sonra hep Stalin'e karşı gelerek masumları katleden kanlı ve çılgın bir dönek olarak resmedildi. Bu döneme *Yejovşçina*, yani Yejov dönemi denildi. Bu sözcük muhtemelen Stalin tarafından kendi kullanımı için icat edilmişti. Stalin hem Yagoda'nın hem de Yejov'un "pislik" olduğunu düşünüyordu. Stalin, uçak tasarımcısı Yakovlev'e Yejov'un "pek çok masum insanı öldüren bir sıçan" olduğunu söyledi. Kavtaradze'ye de "Onu vurmak zorunda kaldık," dedi bir sırrı ifşa eder gibi. Fakat savaştan sonra Stalin şunu kabul etti. "1937'ye ait bulguların pek çoğu inanılmaz. Yejov, NKVD'yi uygun biçimde yönetemedi ve anti-Sovyet unsurlar teşkilata sızdı. Bazı dürüst insanları, en iyi kadrolarımızı yok ettiler."

Geriye doğru bakarak Beria'nın Terör'ünü de sorguluyordu: "Beria pek çok soruşturmayı yürütür ve herkes itiraf eder." Fakat Stalin, NKVD'nin bulgu icat ettiğini gayet iyi biliyordu. Bu konuda espriler yapıyor, bazen homurdanıyordu, fakat bulgulara inanmayı tercih ediyordu, çünkü kimin Düşman olduğuna karar vermiş bulunuyordu. Çoğu kez bu delilleri bizzat üretmişti. "Mayerhold dev bir yetenekti," diyordu Stalin 1950'de, "fakat bizim Çekistler'imiz hatalar yapan sanatçıları anlamaz. Çekistler onları toplarlar ve sonra iyi insanları yok ederler. Meyerhold'un bir Halk Düşmanı olduğundan kuşkuluyum." Biraz aşırı protesto ediyordu. Stalin onların mesleki kariyerlerini dikkatle izlemişti. "Uçarı" Babel'i ve onun *Kızıl Süvariler*'ini beğenmiyordu. Babel, Kızıl Süvariler hakkında "hiçbir şey bilmez," diyordu. Ve Stalin onların ölüm listelerini imzalamıştı. Hiçbir hükümdar kendi gizli polisini onun kadar yakından denetlememiştir.

Yejov'un ardında bıraktığı Augean ahırlarını temizleyen Beria bu kez Stalin'e cellat Blohin'in idam hükmünü getirdi. Stalin, Beria'nın isteğini geri çevirdi, Bu "çernaya *rapota*"nın -kara iş- zor bir görev ve parti için çok önemli olduğunu söyledi ona. Böylece Blohin'in hayatı bağışlandı ve birkaç bin kişi daha öldürmesi sağlandı. Stalin'in kayınbiraderi Stanislas Redens (Yejov'la bağlantılıydı) 12 Şubat 1940'da kurşuna dizildi.[1] Karısı Anna onun döneceğine inanıyor, sık sık Stalin ve Beria'ya telefon edip kocasını soruyordu. Nihayet Beria ona evliliğini unutmasını söyledi. En önemlisi, bu olay asla kayıtlara geçirilmedi...

---

ların masum, işkenceye uğramış ve idam edilmiş kurbanlarının kalıntıları gömülü. Asla unutulmayacaklar." Antonina Babel, kocasının idam edildiğini, 1954'te itibarı iade edilene kadar öğrenemedi. Bu iç burkan anı yazılarının hemen yanında, Nadejda Mandelstam ve Anna Larina'nınkiler klasik olarak durmaktadır.

1 Tuhaf bir merhamet anlayışı vardı: Redens'in dul eşi ve çocukları, daha sonra büyük acılar çekmelerine rağmen, öteki Düşmanlar'ın aileleriyle aynı kaderi paylaşmadılar. Bir süre kadar hafta sonlarını Zubalova'da Svetlana'yla birlikte geçirdiler, hayatları hiçbir şey olmamış gibi devam etti. Aslında Anna, Stalin'in kapısını çalmaya, Svetlana'nın giysileri ya da Vasili'nin içki içmesi gibi konularda ona çıkışmaya devam etti. Aradan kısa bir süre geçince bağışlanmışlardı.

30

Molotov Kokteylleri: Kış Savaşı ve Kulik'in Karısı

Ribbentrop Paktı'ndan sonra Stalin'in morali düzeldi, fakat özellikle arkadaşlarının eşleri konusunda tehlikeli paranoyası devam ediyordu. 1939 yılının Kasım ayında, Polonya işgaline komuta eden beceriksiz Savunma Komiser Yardımcısı Kulik'in daçasında telefon çaldı. Komutan'ın Stalin'in çevresindeki kadınların en güzeli olarak bilinen, uzun bacaklı yeşil gözlü eşi Kira Simoniç o sırada kocası için bir yaş günü partisi veriyordu. Voroşilov ve işçi-köylü Kontu Aleksey Tolstoy'dan, her zaman her yerde boy gösteren saray şarkıcısı Kozlovskiy ve bir balerinler topluluğuna kadar seçkin çevrelerden pek çok kişi oradaydı. Kulik telefonu açtı.

"Sessiz olun," diye fısıldadı. "Stalin!" Dikkatle dinledi. "Ne mi yapıyorum? Arkadaşlarımla birlikte doğum günümü kutluyorum."

"Beni bekleyin," dedi Stalin. Az sonra, yanında Vlasik ve bir şişe şarapla geldi. Herkesle selamlaştı ve masaya geçip oturdu. Kozlovskiy, onun en sevdiği şarkıları, özellikle de *Rigoletto*'dan Duke'nin aryasını söylerken kendi getirdiği şarabı yudumladı.

Kira Kulik, Stalin'e yaklaşarak onunla eski bir ahbap gibi sohbet etmeye başladı. Kira, Stalin'in çevresindeki en tuhaf kadınlardan biriydi. Sırp kökenli bir kontun kızı olarak dünyaya gelmişti. Babası, Finlandiya'da Çar'ın istihbarat faaliyetlerini yönetmiş, 1919'da Çeka tarafından kurşuna dizilmişti. Devrim'den sonra Kira, Sibirya'ya sürülen bir Yahudi tüccarla evlenmiş, kocasıyla birlikte sürgüne gitmişti. Karı koca nihayet güneyde yerleşmeyi başarmışlar, Kira, Stalin'in Çaritsin'deki topçu birliğine komuta eden, fakat askeri teknoloji bilgisi 1918 yılından kalma, kısa boylu, sağlam yapılı, "her zaman yarı sarhoş", iyi yaşamayı seven Grigori Kulik'le orada tanışmıştı. Kontes onun ikinci eşi oldu. İlk bakışta âşık oldular ve eşlerini terk ettiler. Fakat Kira'nın üzerinde büyük bir leke vardı, zira hem Çar'ın istihbarat servisiyle bağlantılı bir aristokrat, hem de tutuklanmış bir Yahudi tüccarın eski karısıydı. Bronka gibi, Kira Kulik de Stalin'le gayet samimi konuşur, "Kremlin partilerinde ışıldar" ve o çevrenin kadınlarından biri olarak tanınırdı. "Çok güzeldi. Tuhaçevskiy, Voroşilov, Jdanov, Yagoda, Yejov, Beria, hepsi ona kur yaparlardı." Doğal olarak Stalin'in onunla ilişkisi olduğuna dair söylentiler vardı.

Bu kez, piyanonun yanında Kulik ve diğer genç kadınlar onun çevresini sardılar. "Sağlığınıza içiyoruz, Yosif Visaryonoviç," dedi ünlü bir balerin. "İzin verin, bü-

tün kadınlar adına sizi öpeyim." Stalin de balerini öptü ve onun şerefine kadehini kaldırdı. Fakat tam o anda Kira Kulik bir hata yaptı.

Piyanonun yanında Stalin'le baş başa kaldığı bir an, ondan eski bir Çarlık subayı olan erkek kardeşinin kamplardan kurtarılmasını istedi. Stalin onu nezaketle dinledi, sonra gramofonun yanına giderek sevdiği plakları çalmaya başladı. Stalin dışında herkes dans ediyordu.[1] Stalin, Kulik'e, içine "Eski dostuma. J. Stalin," sözlerini yazdığı bir kitap armağan etti. Fakat Kira'nın samimiyetine ve güzelliğine güvenerek sergilediği yaklaşım, onun kuşkulu zihninde bir tehlike sinyalinin belirmesine yol açtı.

***

Günler sonra Kulik, nüfuz alanındaki dördüncü ülke olan Finlandiya'nın işgalini başlatmak üzere topçu birliklerine baraj ateşi açma emri verdi. Diğer Baltık devletleri gibi, Finlandiya da 1918'e kadar Rus İmparatorluğu'nun parçası olmuştu ve şimdi Leningrad'ı tehdit ediyordu.

12 Ekim günü bir Fin heyeti, Kremlin'de Stalin ve Molotov'la bir araya geldi. Heyete, Hango'daki deniz üssünün Sovyetler'e devredilmesi talebini ilettiler. Finliler, Stalin'i çok şaşırtarak Sovyet taleplerini reddettiler. "Beklenmedik olayların yaratacağı tehlikeler olmaksızın bu durum uzun süre devam edemez," dedi Stalin. Finliler ise bu taleplerin kabul edilebilmesi için parlamentoda altıya beş oranında bir çoğunluğun onaylaması gerektiğini bildirdiler. Stalin güldü. "Yüzde doksan dokuz onay alırsınız siz!" dedi.

"Bizim oylarımızı da ekleyin," diye dalga geçti Molotov. Son oturum, daha ciddi bir havada sona erdi: "Biz siviller," dedi Molotov, "daha ilerisini göremeyiz... Şimdi sıra askeriyede..."

Stalin kendi dairesinde Beria ve Huruşov'la yemek yerken Finlandiya'ya bir ültimatom gönderdi. Baltık siyaseti, donanma ve Leningrad savunmasından sorumlu olan Molotov ve Jdanov onu desteklediler. Mikoyan, bir Alman diplomata Finlileri uyardığını söyledi. Uyarı şöyleydi: "Ruslar'ı fazla uzağa itmeme konusunda dikkatli olmalısınız. Dünyanın bu bölgesine ilişkin Ruslar derin duygulara sahiptirler ve ... size ancak şunu söyleyebilirim ki, Politbüro'daki biz Kafkasyalılar Ruslar'ı zor zaptediyoruz." Ültimatom yerine ulaştığında, onlar hâlâ Kremlin'de kafayı çekiyorlardı. "Haydi yarın başlayalım," dedi Stalin ve Kulik'i bombardımana komuta etmek üzere gönderdi. Aslında askeri bir olayda Kulik'in varlığı bile bir felaketin güvencesi gibiydi.

30 Kasım günü beş Sovyet ordusu 1287 km. uzunluğundaki sınır boyunca taarruza geçti. Mannerheim Hattı'na cepheden yapılan taarruzlar yetenekli Finli

1 Kozlovskiy, Kremlin davetlerinde hep aynı şarkıları söylerdi. Repertuarına başka şarkılar katıp geldiğinde, Kremlin'de hep aynı programı bulurdu. Sonunda şu kanaate vardı: "Yoldaş Stalin bu repertuarı seviyor. Hep aynı şeyleri dinlemekten hoşlanıyor."

askerler tarafından geri püskürtüldü. Hayalet gibi beyazlara bürünmüş Finliler Rusları katlediyorlardı. Sovyet askerlerinin cesetlerinden oluşan donmuş piramitler ormanları süsledi. Finliler, Rus tanklarına karşı benzinle doldurmak için tam 70.000 şişe kullandılar. Bunlar ilk "Molotov kokteylleri" idi ve kibirli Başbakan gelecekte bunun kendi kişilik kültünün bir parçasını oluşturacağını elbette bilemezdi. Aralık ayının ortalarında Stalin 25.000 adam kaybetmişti. Genel Kurmay Başkanı Şaposnikov'un hazırladığı profesyonel askeri planı göz ardı ederek, bu Kış Savaşı'nı yöresel bir manevra gibi, gayet amatörce planlamıştı. Kulik'in topçu birliği komutan yardımcısı, daha sonra ünlü bir mareşal olacak Voronov, ona bu operasyon için ne kadar süre belirlendiğini sorduğunda aldığı yanıt şöyleydi: "On ile on iki gün arası." Voronov ise bu harekâtın iki ya da üç ay süreceğini düşünüyordu. Kulik, yardımcısının bu düşüncesiyle "dalga geçti" ve ona azami on iki gün içinde bu işi bitirmesini emretti. Stalin ve Jdanov kendilerine öyle güveniyorlardı ki, Finli komünistlerden bir kukla hükümet kurmayı bile ihmal etmediler. 9 Aralık'tan sonra Dokuzuncu Ordu'nun büyük bir bölümü harap Suomussalmi köyü yakınlarında imha edildi.

Stalin'in askeri amatörleri, idam ve karşılıklı suçlama nöbetleriyle tepki gösterdiler. Voroşilov, "Radikal bir temizliği ... gerekli görüyorum" diyerek 44. Tümen'i uyardı. Avrupa ülkelerinin bakanlar kurullarında Kızıl Ordu'nun reform gerektirdiği konuşuluyordu. Ancak Stalin'in bulduğu ilk çözüm, o sırada gücünün zirvesinde olan "kasvetli şeytan" Mehlis'i cepheye göndermek oldu.

Mehlis, karısına,"Öyle meşgulüm ki günlerin nasıl geçtiği fark etmiyorum," diye yazdı. Sadece 2-3 saat uyuyorum. Dün hava eksi 35 dereceydi ... Kendimi gayet iyi hissediyorum ... Tek bir hayalim var, o da Finlandiya'nın Beyaz Muhafızlar'ını yok etmek. Bunu başaracağız. Zafer fazla uzak değil."[1] Ayın 26'sında Stalin, nihayet Timoşenko'yu Kuzey Batı Cephesi komutanlığına atadı ve bu kez de açlıktan ölmek üzere olan yıpranmış güçlere verdiği emri tekrarladı. Beria bile insafa gelerek, ikmalin yetersizliği hakkında Voroşilov'a rapor verdi: "139. Tümen zor durumda ... ne saman kaldı ... ne de yakıt ... Birlikler dağınık durumda." Stalin, ordunun, felaketin boyutlarını gizlemekte olduğunu hissetti. Sadece Mehlis'e güvenerek ona şunları yazdı:

"Beyaz Finliler yayımladıkları harekât raporunda, '44. Tümen'in imha [edildiğini] ... 1000 Kızıl Ordu askerinin esir [alındığını], 102 top, 1170 at ve 43 tank[ın ele geçirildiğini]' iddia ediyorlar. Bana önce şunu söyle: Bu, doğru mu? İkincisi,

1 Liderinin emperyal statüsüne boyun eğen Mehlis, Stalin'in doğum günü olan 21 Aralık 1939'da zafer kazanma saplantısı içindeydi: "Fin Beyaz Muhafızları'nı tam bir yenilgiye uğratarak o günü kutlamak istiyorum!" O büyük gün geldiğinde Mehlis ailesine şöyle dedi: "Sizleri selamlıyorum. J. V.'nin 60. Doğum gününü ailece kutlayın!" O gece Kremlin'e dönen Stalin doğum gününü saray sakinleriyle kutladı. Parti sabahın sekizine kadar sürdü. Dimitrov, günlüğüne, "Unutulmaz bir gece!" diye not düştü.

44. Tümen'in Askeri Konseyi ve Kurmay Başkanı nerede? Bu utanç verici durumu nasıl açıklıyorlar? Tümenlerini neden terk ettiler? Üçüncüsü, 9. Ordu'nun Askeri Konsey'i neden bize bilgi vermiyor..? Cevap bekliyoruz. Stalin."

Mehlis, Suomussalmi'ye gitti ve orada karşılaştığı bozgun manzaralarını daha da ağırlaştırdı. Kayıpları onayladı ve bütün komuta kademesini kurşuna dizdi: "Vinogradov, Volkov ve Siyasi Şube şefinin yargılanması açık havada, tümenin önünde yapıldı... Kurşuna dizme hükmü herkesin gözü önünde infaz edildi... Hainleri ve korkakları açığa çıkarma faaliyeti devam ediyor." 10 Aralık günü arabası pusuya düşürüldüğünde az kalsın kendisi de ölüyordu. Bu olayı Stalin'e gururla nakletti. Stalin'in komiserlerinden pek çoğunun aksine, Mehlis ateş altında intiharı andıran bir ihtiyatsızlık içinde değilse de kişisel olarak cesurdu. Bunun nedeni kısmen, bir Yahudi olarak "kristalden daha saf" olmak istemesiydi. Aslında, kaçmakta olan bölükleri toplayıp komutayı ele aldı. Mehlis ve Kulik yaşanan kargaşayı saklamadılar: "Orduda ekmek yeterli değil," diye bildirdi Mehlis. Kulik onayladı: "Her yerde katılık ve bürokrasi var." Kulik apar topar Politbüro'ya koşup yeni yenilgiler hakkında rapor verdiğinde, Stalin ona bir söylev çekti: "Paniğe kapılıyorsunuz ... Pagan Grek rahipler zeki kişilerdi ... rahatsız edici raporlar aldıklarında, banyolarına geçerler, yıkanırlar, iyice temizlendikten sonra olayları değerlendirip karar alırlardı..."

Bu felaketler Stalin'i üzdü: "Kar, derin. Birliklerimiz bataklıklarda ... moralleri yerinde ... Ansızın bir yaylım ateş açılıyor ve adamlarımız yere düşüyorlar." Zaman zaman ağır bir depresyona giriyordu. Huruşov onu, Nazi işgalinin ilk günlerinde yaşadığı çöküntüyü andıran biçimde, umutsuzluk içinde divanda yatarken görüyordu. Baskı Stalin'i hasta ediyordu. Boğaz ağrıları başlamış ve iltihaplanma yüzünden ateşi 38 dereceye çıkmıştı. 1 Şubat günü, Timoşenko ayın 11'inde yapılacak büyük taarruz için Finliler'in savunma mevzilerini yoklarken, Stalin'in sağlığı düzeldi. Azimli Finliler'e karşı Sovyet üstünlüğü nihayet hissedilmeye başladı. Doktorlar Stalin'i yeniden muayene ederlerken, onlara haritayı göstererek, "Bugün Viborg'u alacağız," dedi. Finliler barış istediler. 12 Mart günü Jdanov onlarla bir antlaşma imzaladı. Buna göre Finlandiya, Leningrad'ın korunması için Hango limanını, Karelya Kıstağı'nı, Lagoda'nın kuzey doğu kıyılarını, toplam 56.979 km. karelik bir alanı Sovyetler Birliği'ne bırakıyordu. Finlandiya yaklaşık 48.000 asker kaybetmişti. Stalin'in kayıpları ise 125.000'in üzerindeydi.

Stalin, daha sonra Churchill ve Roosevelt'e "Sovyet birlikleri o işi becerememediler," diyecekti. Stalin kızgındı ve bu bakımdan yalnız değildi. Huruşov daha sonra Voroşilov'u "ihmalkârlık"la suçladı. Küçümseyici bir tavırla onun Savunma Komiserliği'nden çok, saray ressamı Gerasimov'un stüdyosunda vakit geçirdiğini söylüyordu. Kuntsevo'ya gittiğinde Stalin'in öfkesi daha da arttı. Voroşilov'a bağırmaya başladı. Voroşilov bu kez alttan almadı, bir hindi gibi kıpkırmızı olarak, çığlık çığlığa bağırdı:

"Bütün bu olup bitenlerden ötürü kendini suçla. Ordumuzun eski muhafızları-

nı imha ettin, en iyi generallerimizi öldürdün." Stalin onu tersledi. Bunun üzerine Voroşilov içinde domuz rostosu olan bir tabağı aldı ve masanın üzerine vurarak parçaladı. "Böyle bir öfkeye hayatımda ilk kez tanık oldum," der Huruşov. Böyle bir davranış yüzünden cezalandırılmayan tek kişi Voroşilov oldu.

28 Mart 1940 günü, Finlandiya felaketi yüzünden Stalin'in şamar oğlanı haline gelen Voroşilov, Merkez Komitesi'nde itirafta bulundu: "Ne benim ne de Genel Kurmay'ın bu savaşın özellikleri ve zorlukları hakkında herhangi bir fikir sahibi olduğumuzu söylemek zorundayım." Voroşilov'dan nefret eden ve onun yerinde gözü olan Mehlis ise şöyle dedi: "Görevini bırakması yetmez. Ağır şekilde cezalandırılmalıdır." Fakat Stalin'in gücü Voroşilov'u yok etmeye yetmiyordu.

Stalin, kendi adamına yüklenerek, "Mehlis histerik bir konuşma yaptı," dedi. Nisan ayının ortasında toplanan Yüksek Askeri Konsey'de görülmemiş derecede açık konuştu, zaman zaman komik sahneler yaşandı. Komutanlardan biri, ordunun Finlandiya'daki ormanları görünce şaşırdığını söyledi. Bunun üzerine Stalin, alaycı bir tavırla, "Ordumuzun orada ormanlar olduğunu bilme zamanı geldi," dedi. "Petro'nun zamanında da orada ormanlar vardı. Elizabet ... Katerina ... Aleksander ormanları gördüler! Ve şimdi de! Tam dördüncü kez!" (Gülüşmeler) Mehlis, Finlilerin genellikle Kızıl Ordu öğle sonrası istirahatındayken saldırdıklarını söylediğinde, Stalin iyice çileden çıktı. "Öğle sonrası istirahatı?!" diye bağırdı.

"Bir saatlik istirahat," diye doğruladı Kulik.

"İnsanlar öğle sonrası istirahatını evlerinde yaparlar!" diye gürledi Stalin. Seferi savunmayı sürdürüyordu: "Savaştan kaçınabilir miydik? Savaş bence kaçınılmazdı ... İki aylık bir erteleme, yirmi yıllık bir erteleme anlamına gelecekti." Büyük Petro'nun kazandığından daha fazla toprak kazanmıştı. Fakat şimdi "iç savaş gelenekleri kültü"ne karşı uyarıda bulunuyordu. Kızılderililerin tüfeklere karşı sopalarla savaştıklarını ... ve hepsinin öldürüldüğünü hatırlattı. 6 Mayıs günü Voroşilov, Savunma Komiserliği'nden alındı ve yerine Timoşenko atandı.[1] Şaposnikov da Genel Kurmay Başkanlığı'ndan alındı. Ancak Stalin ilk başta onun haklı olduğunu teslim etti, "fakat bunu sadece biz biliyoruz!" diye ekledi. Askerin moralini yükseltmek için, Generallik rütbesini geri getirdi ve askerleri tek bir komuta altında topladı. Bu komutanların görevleri, müdahale eden komiserlerle birlikte denetim sağlamak zorunda oldukları için öncekiyle kıyaslanamayacak kadar zorlaşmıştı. Tasfiye edilen 11 178 subayı serbest bıraktı. Bu subaylar resmen, "uzun ve tehlikeli bir görev"den dönmüş sayıldılar. Stalin onlardan birine, Konstantin

1 Stalin'in süvarilerinin tipik bir örneği olan, kaslı ve köylülere özgü güçlü bir yapısı olan Timoşenko, 1920 Polonya Savaşı'na tümen komutanı olarak katılmıştı. Isaac Babel'in *Kızıl Süvariler*'inde "çekici Savitskiy" olarak boy gösterir. Babel onun "dev bedeninin güzelliği"ni, süslü göğsünün, "parlak çizmelerinin boynuna kadar kız bacağı gibi görünen" uzun süvari bacaklarının gücünü över. O kadar şiirsel olmayan Mikoyan ise onun için sadece "cesur bir köylü" der.

Rokossovskiy'e, belki tırnaklarının eksikliği dikkatini çektiği için sordu: "Cezaevinde işkence mi gördün?"

"Evet, Yoldaş Stalin."

"Bu ülkede pek çok işgüzar var," diye içini çekti Stalin. Fakat subaylardan biri ortalıkta yoktu. O subayın arkadaşı olan Budyonni'ye, "Serdiç nerede?" diye sordu.

"İdam edildi!" dedi Mareşal.

"Yazık! Onu Yugoslavya Büyükelçisi yapmak istiyordum..."

Stalin askeri "Kızılderililer"ine saldırdıysa da, daha sonra süvari saplantısı devam eden ve modern savaşı kuşkuyla karşılayan kendi ilkel kabile savaşçısı tarzına geri döndü. Budyonni ve Kulik tankların asla atların yerini tutamayacağına inanıyorlardı. Budyonni daha yakın zamanda, "Beni ikna edemezsiniz," demişti. "Savaş başladığı anda herkes şöyle bağıracak: 'Süvariyi gönderin!'" Stalin ve Voroşilov özel tank birliklerini dağıttılar. Bereket Timoşenko *Vojd*'u kendi elindeki tankları koruma konusunda ikna etti.

Gene de Mikoyan, bu yeteneksizlerin duruma hâkim olmalarını "Birinci Süvari Ordusu"nun zaferi olarak nitelendirdi, çünkü onlar Stalin'in gözdesi İç Savaş birliğinin kıdemlileriydi. Voroşilov domuz tabağını parçalamasına rağmen, "kültürel işler"den sorumlu başbakan yardımcılığına terfi etti. Mikoyan, Mareşal'in resmini yaptırma aşkını kastederek bu durumla dalga geçiyordu.

Kendisi de Başbakan Yardımcısı olan Mehlis kendisini büyük bir kaptan olarak düşlüyordu: Stalin'den Savunma Komiser Yardımcılığı'na atanmasını istemesi için Timoşenko'yu taciz ediyordu. Stalin ise Timoşenko'nun saflığıyla dalga geçiyordu: "Ona yardım etmeye çalışıyoruz, fakat anlamıyor. Onu Mehlis'in eline bırakmamızı istiyor. Oysa Mehlis onu üç ayda kapı dışarı eder. Mehlis bizzat Savunma Komiseri olmak istiyor." Mehlis, Stalin'in "sınırsız güveni"nden yararlanıyordu. Astlarını "ya cezaevi ya da madalya" seçeneğiyle karşı karşıya bırakan topçu şefi Kulik aslında kibirli bir keşif balonuydu. Tanksavar topçuyu küçümsüyordu: "Ne saçmalık, ne gürleme ne de top mermisi deliği var..." Çok değerli Katyuşa roketlerine de karşıydı: "Roket topçusu bize ne gerek? Önemli olan atların çektiği toptur." Seçkin T-34 tankının üretimini geciktirdi. Stalin'in cüretinden hoşlandığı Huruşov, Kulik'in meziyetlerini sorgulayacak oldu.

"Sen Kulik'i tanımıyorsun," diye kükredi Stalin. "Çaritsin'de topçu birliğine komuta etti. İç Savaş'tan beri tanırım onu. Topçuluktan anlar."

"Peki senin burada kaç tane topun var?" diye sordu Stalin, Huruşov'a kendi işini hatırlatarak. "İki mi, üç mü? Üstelik o artık ülkedeki bütün topçu birliklerinden sorumlu." Hepsinin tepesinde yer alan Jdanov artık Stalin'in topçu ve donanma uzmanıydı. "Yetenekli insanlar vardı," diye yazar Mikoyan, "fakat Stalin insanlara gittikçe daha az güveniyordu. Güven her şeyden önemliydi." Stalin bocalıyor, dolambaçlı yollara sapıyor ve kendi kararlarının tam aksi yönde hareket ediyordu. Hiçbir konuda doğru kararların alınamaması dikkate değer.

* * *

Mayıs ayında Stalin, Kasım'da evine misafir olduğu, Kulik'in karısı Kira'nın kaçırılmasını emretti. İnstantsiya (en yüksek yetki) adına Beria, "Teorisyen" Merkulov'u bu işi düzenlemekle görevlendirdi. 5 Mayıs günü Kobulov, prens-katil Çereteli ve gözde bir işkenceci olan Vladzimirskiy Kira'yı dişçiye giderken yakalayıp bir arabaya tıktılar ve doğruca Lubyanka'ya götürdüler. Stalin ile Beria'nın bu sadizm oyununda ortak oldukları ve bu ahlâk dışı oyunlardan zevk aldıkları kesindir. Kaçırma nedeni bir sır olarak kaldı, çünkü Kira'ya karşı hiçbir suçlama yapılmadı, fakat Mehlis Kulikler'e karşı bir dosya hazırladı. Dosyada, Kira'nın soyluluğunun yanı sıra, Grigori'nin sarhoşken yaptığı gevezelikler, yetersizliği, anti-Semitizm'i, Sosyal Devrimci Geçmişi, Terör'le ilgili şikayetleri, Troçkicilerle bağlantıları yer alıyordu. Kira, Stalin'e başvurduğu için mi, yoksa iffet taslamanın bir diğer kurbanı olan son âşığı tarafından ihbar edildiği için mi kaçırıldı? Stalin'in gözünde ona yönelik en kuşku verici belirti, Kulik'in çeşitli eşlerinin "önünde emirler" vermek gibi tehlikeli bir eğilim taşıması olabilir. [1]

Kira'nın kaçırılmasından iki gün sonra, 7 Mayıs günü Stalin, Kira'nın kocasını, Timoşenko ve Şaposnikov'la birlikte mareşalliğe terfi ettirdi. Bu hareket ancak ironik bir sadizmle açıklanabilir. Kulik'in Mareşallik sevinci ertesi gün karısı için duyduğu endişeyle gölgelendi. Beria'ya telefon etti. Beria da onu hemen Lubyanka'ya davet etti. Kulik büroda çayını yudumlarken, Beria, Stalin'e telefon etti:

"Mareşal Kulik şu anda karşımda oturuyor. Hayır, ayrıntıları bilmiyor. Eşi ayrılmış, hepsi bu. Elbette Yoldaş Stalin, bütün Birlik'i kapsayacak şekilde arama emri çıkartacağız ve onu bulmak için mümkün olan her şeyi yapacağız." Bir ay sonra, sekiz yaşında bir kız çocuk annesi olan Kontes Simoniç Kulik, Beria'nın özel cezaevi olan Suhanovka'ya sevk edildi ve orada Blohin tarafından soğukkanlılıkla, başına bir el ateş edilerek öldürüldü. Kobulov, Blohin onu kendisi gelmeden önce öldürdüğü için şikayetçi oldu. Kulik gibi yakınlarını, onların sevdiklerinin kaderini bilerek terfi ettirmek Stalin'i belki de rahatlatıyor ya da ona haz veriyordu. Bu kişiler ise sevdiklerinin akıbetini bilmiyorlardı.

Kira Kulik için yapılan resmi araştırma 12 yıl devam etti, fakat Mareşal karısının şüpheli ilişkilerinin onun yok edilmesine neden olduğunu çok sonra anladı. Yeniden evlendi.

* * *

Bu arada Stalin ve adamları 1939 yılının Eylül ayında tutuklanan ya da esir alınan ve biri Katin Ormanları'na yakın üç ayrı kampta tutulan Polonyalı subayla-

1 Resmi suçlamalarla ilgili tek bir resmi belgenin bile dosyalanmadığı dikkate alınırsa, kaçırma olayı Bolşevik standartlara göre bile yasadışıydı. Stalin'in ölümünden sonra Beria tutuklandığında, bu kaçırma ve cinayet iddianamede ona yöneltilen suçlamalardan biri oldu.

rın akıbetini tartışıyorlardı. Stalin bu konuda kararsız kaldığında, şaşırtıcı biçimde açık bir tartışma yaşandı. Polonya cephesi komutanı Kulik, bütün Polonyalılar'ın serbest bırakılmasını önerdi. Voroşilov bu öneriyi onayladı, fakat Mehlis çok kararlıydı, aralarında Düşmanlar'ın olduğunu söylüyordu. Stalin serbest bırakma işlemini durdurdu, fakat Kulik diretiyordu. Stalin uzlaştı. Polonyalılar serbest bırakıldılar. 26.000 subay bu kararın dışında tutuldu. Onların akıbeti 5 Mart 1940 günü Politbüro'da kararlaştırıldı.

Beria'nın oğlu babasının iyiliğinden değil, Polonyalılar'ın daha sonra yararlı olabilecekleri düşüncesiyle katliama karşı çıktığını iddia etti. Bu konuda, Beria'nın ideolojik değil daha çok pratik yaklaşımları benimsemesi dışında, herhangi bir bulgu yoktur. Beria gerçekten karşı çıkmış olsa bile, tartışmayı kaybetti. Tam bir görev aşkıyla, 14.700 subay, toprak sahibi ve polis ile 11.000 "karşı-devrimci" toprak sahibinin "casus, sabotör ... iflah olmaz ... Sovyet iktidarı düşmanları" olduklarına ve bu kişilerin, "Yoldaş Merkulov, Kobulov ve Baştakov ... tarafından yargılanmaları" gerektiğine dair bir rapor hazırladı. İlk imzayı Stalin attı ve imzasının altını çizdi; daha sonra Voroşilov, Molotov ve Mikoyan imzaladılar. Kalinin ve Kaganoviç'in görüşleri ve onayları telefonla alındı.

Bu katliam, bir seferde birkaç kurbana uygulanan *Vişka*'ya alışık NKVD için oldukça büyük bir "kara iş" idi, fakat bu görevi yapacak bir adam vardı. Blohin, Ostaçkov kampına gitti. Orada kendisi ve diğer iki Çekist, keçe kaplı, ses geçirmeyen duvarları olan bir kulübe inşa ettiler ve Stahanovist anlayışa uygun biçimde, gecede 250 kişinin kurşuna dizilmesini gerektiren bir kota üzerinde anlaştılar. Blohin, tek bir kişinin en verimli siyasi cinayet eylemlerinden birini gerçekleştirmek üzere, deri kasap önlüğünü giydi ve başına kepini geçirdi. Gelecekte yapılması muhtemel bir soruşturmayı saptırmak için Walther marka bir Alman tabancası kullanarak tam 28 gece boyunca 7000 kişiyi öldürdü. Cesetler çeşitli yerlere gömüldü. Fakat Kozelsk kampından 4500 kişi Katin Ormanları'nda defnedildi.[1]

* * *

O Haziran ayında *Führer* Aşağı Ülkeler'e ve Fransa'ya karşı *Blitzkrieg*'ini (yıldırım savaşı) başlattı. Stalin, Fransa ve İngiltere'nin gücüne hâlâ büyük saygı duyuyor, onların Hitler'i Batı'da tutacaklarını düşünüyordu. 17 Haziran 1940 günü Fransa barış istedi. Bu tam bir şok oldu ve Stalin'in artık rakipsiz kalan Hitler'le yaptığı ittifakı yeniden değerlendirmesine yol açtı. Molotov, Schulenburg'u "Alman

1 1941 yılının Kasım ayında, Polonya Büyükelçisi Stanislav Kot, bu adamların nerede olduklarını Stalin'e sordu. Stalin gösteri niteliğinde bir jest yaparak Beria'ya telefon etti ve hemen sonra konuyu değiştirdi. Aralık 1941'de, General Anders'e onların Moğolistan'a kaçtıklarını söyledi. Gördüğümüz kadarıyla, bu türden kandırmacalar onun Beria'yla oynadığı oyunun bir parçasıydı. Mikoyan'ın oğlu Stepan, babasının bu emrin üzerindeki imzası hakkında, "ailemiz için en ağır yük" ifadesini kullandı.

Wehrmacht'ının muhteşem başarısı" için dişlerini gıcırdatarak "hararetle" tebrik etti. Sürekli söylenen Stalin, Müttefikler'i "lanetledi".

"Bir direniş bile gösteremezler miydi?" dedi Huruşov'a. "Şimdi Hitler bizim üstümüze gelecek!"

Stalin, Baltık Devletleri'ne ve Romanya'nın Besarabya bölgesine tamamen hâkim olmak için harekete geçti. Birlikler sınırları geçerken Sovyet savaş uçakları Stalin'in genel valilerini derebeyliklerine taşıdı: Dekanozov, Litvanya'ya; Başbakan Yardımcısı Vişinskiy ("kuduz köpekleri vurun," diye haykıran eski savcı), Letonya'ya; Jdanov ise Estonya'ya gönderildi. Jdanov, Estonya'nın başkenti Talin'e, iki yanında iki tankın seyrettiği zırhlı bir arabayla girdi ve bir kukla "başbakan" atadıktan sonra, Estonyalılar'a hitap ederek, "Her şey demokratik parlamenter kurallara uygun biçimde yapılacak ... Biz Almanlar'a benzemeyiz!" dedi. Bazı Baltık yurttaşları için onlar Almanlar'dan daha kötüydü. Toplam 34.250 Letonyalı, neredeyse 60.000 Estonyalı ve 75.000 Litvanyalı öldürüldü ya da sürüldü. "Yoldaş Beria," dedi Stalin, "Baltık konuklarımızın uyum sağlamalarını temin edecek." NKVD Stalin'in daha önce verdiği emri 20 Ağustos günü yerine getirdi ve Beria'nın ajanı Ramon Mercader bir buz baltasıyla Troçki'nin kafatasını parçaladı. Troçki, Stalin'in dış siyasetini zora sokabilirdi, fakat onun ölümüyle birlikte Büyük Terör dönemi de kapanmış oldu. Stalin öcünü almıştı.

Stalin, Baltık'tan Karadeniz'e kadar uzanan bir tampon bölgeyi ele geçirmişti ve artık Hitler'in SSCB'ye saldırma niyetiyle ilgili istihbarat almaya başlıyordu. Gene de Wagner'in *Flight of the Valkyries*'ini Yahudi Eisenstein'ın yönettiğini söyleyip, Jdanov'la birlikte Naziler'e gülüyordu.

Jdanov, Stalin'e "Wotan'ı kim seslendiriyor?" diyordu. "Bir Yahudi şarkıcı." Ve gülüyorlardı. Bu Hebraik Wagnerciler, Hitler'in birliklerini adım adım doğuya doğru kaydırmasını önleyemediler. Stalin, askeri istihbarat servisi GRU'nun yeni şefi, denenmemiş, vasat General Filip Golikov'dan ve Beria ile Merkulov'un yönetimindeki NKVD'den gelen istihbarata içgüdüsel olarak güvenmiyordu. Golikov'u "tecrübesiz, saf," buluyor; "Bir casus şeytan gibi olmalı; hiç kimse, kendisi bile ona güvenmemeli," diyordu. NKVD Dış Şubesi'nin şefi Merkulov, "becerikli" olmakla birlikte hâlâ insanları "gücendirmek"ten korkuyordu. Bu adamların birilerini "gücendirmek"ten korkmaları anlaşılabilir bir durumdu. Daha önce aynı görevi yapanların hepsi öldürülmüştü.[1]

Stalin ve Molotov'un kendi casuslarından kuşkulanmaları, pek çok yoldaşın (*Vojd* dahil) ikili ya da üçlü ajan olduğundan kuşkulanılan karanlık Bolşevik ye-

1 Şubat 1941'de toplanan XVIII. Parti Konferansı'nda Stalin, Beria'nın NKVD'sini iki komiserliğe ayırdı. Beria NKVD'nin başında kalırken, Devlet Güvenlik (NKGB) yakın adamı Merkulov'un yönetimi altında ayrıldı. Ancak bu değişiklik Beria için bir rütbe indirimi değildi; Başbakan Yardımcılığı'na terfi etti ve her iki "organ"ın da hâkimi ya da *küratörü* olmaya devam etti.

raltı dünyasındaki kökleri yansıtıyordu. Başkalarının hareketlerini kendi paranoid suçluluk standartlarına göre değerlendiriyorlardı. "İstihbarata asla güvenilemeyeceğini düşünürüm," dedi Molotov, yıllar sonra. "Dinlemek, fakat [verilen bilgileri] denetlemek gerekir... Her iki tarafta da sayısız provokatör vardır." Bu biraz komik bir durumdu, çünkü Stalin dünyanın en iyi istihbarat şebekesine sahipti: Casusları maddi çıkarları için değil, Marx uğruna çalışıyorlardı. Gene de ne kadar çok şey bilirse, o kadar az güveniyordu. Bir tarihçinin yazdığı gibi, "Onun bilgisi sadece tasalarına ve yalnızlığına ekleniyordu." Ne var ki Alman askeri yapılanmasına ilişkin olgular üzerinde duran Sovyet casusluk ustaları Stalin'in istediği bilgilere ulaşma baskısı altındaydılar. Bir casus, "Bilgilere asla tesadüfi biçimde ulaşmaya çalışmazdık. Özgül konuları araştırma emirleri yukarıdan gelirdi."

Stalin bu belirsiz ortamda Balkanlar'daki geleneksel Rus çıkarlarını saldırgan biçimde kollamaya başlayınca, müttefikine saldırıp saldırmama konusunu tartmakta olan Hitler endişelendi. Sovyetler'i Hint Okyanusu'na doğru yönlendirmek için Molotov'u Berlin'e davet etmeye karar verdi. Molotov yola çıkmadan önceki gece Stalin ve Beria'yla geç saatlere kadar oturup Pakt'ı nasıl sürdürebileceklerini tartıştılar. Kendi el yazısıyla yazdığı talimatta Stalin, Molotov'a Alman birliklerinin Romanya ve Finlandiya'daki varlıkları hakkında açıklama istemesini, Hitler'in Balkanlar ve Çanakkale Boğazı'yla neden ilgilendiğini keşfetmesini ve Ruslar'ın bu bölgeyle ilgili çıkarlarını ona bildirmesini emretti. Bu arada Molotov, "benim lezzet balım," diye hitap ettiği karısına, Hitler üzerine çalışırken, "Rauschning'in *Hitler Benimle Konuştu*'sunu okudum..." diyordu. "Rauschning, Hitler'in şu anda yapmakta oldukları ... ve gelecekte yapacakları hakkında çok şey açıklıyor."

31

Molotov, Hitler'le Buluşuyor: Gerilim Siyaseti ve Kuruntu

Molotov, 10 Kasım 1940 günü, cebinde bir tabanca ve yanında 60 kişilik bir heyetle Belorusya İstasyonu'ndan hareket etti. Heyet, Beria'nın iki adamı, Dışişleri Komiser Yardımcısı Dekanozov ile Merkulov, 16 gizli polis, 3 hizmetçi ve bir doktordan oluşuyordu. Bu, Molotov'un ikinci Avrupa seyahatiydi. 1922'de, Faşizm'in ilk günlerinde Polina'yla birlikte İtalya'ya gitmişti. Bu kez Faşizm'i zirvede gözlemleyecekti.

Molotov'un treni saat 11.05'te Berlin'in Anhalter İstasyonu'na girdi. İstasyon ışıldaklarla aydınlatılmış çiçeklerle ve gamalı haçların arkasına gizlenmiş Sovyet bayraklarıyla donatılmıştı. Molotov, üzerinde siyah bir palto, başında kenarları kıvrık bir fötr şapkayla trenden indi, Ribbentrop ve Feldmareşal Keitel tarafından karşılandı. Reichsführer-SS Himmler'le uzun uzun el sıkıştı. Bando yoldan gelip geçen eski komünistler de katılsınlar diye *Enternasyonel*'i iki kez üst üste çaldı.

Molotov motosikletli eskortların eşliğinde üstü açık bir Mercedes'le kalacağı lüks otele, Tiergarten Meydanı'ndaki, bir zamanlar imparatorluk sarayı olan Schloss Bellevue'ye götürüldü. Sovyetler, otelin içindeki "goblenler ve yağlıboya tablolar" ile "zarif biçimde işlenmiş oymalı dolapların çevresindeki mükemmel porselenler"e ve en önemlisi, görevlilerin "altın işlemeli üniformalar"ına hayran kaldılar. Molotov'un heyetinde yer alanların hepsi, birörnek lacivert takım elbise giymiş ve gri kravat takmışlardı. Başlarında ucuz fötr şapkalar vardı. Bu giysiler muhtemelen toptan ısmarlanmıştı. Bazıları şapkalarını bere gibi başlarına geçirmiş, bazıları kovboylar gibi geriye yatırmıştı. Bazıları da şapkalarının altından Mafya üyeleri gibi çevreyi süzüyorlardı. Çoğunun daha önce Batılı gibi giyinmediği açıktı. Molotov, bir zamanlar Bismarck'a ait olan büroda Ribbentrop'la buluştuğunda, samimi bir hava oluştuysa da uzun sürmedi. Molotov'un "zeki bir satranç oyuncusunu andıran yüzündeki buz gibi tebessüm," altın yaldızlı Bismarck koltuklarından birine oturan ufak tefek Dekanozov'un ayaklarının yere değmediğini görerek eğlenen bir Alman diplomatın gözünden kaçmadı. Ribbentrop, Rusya'yı enerjisini sıcak okyanuslara yöneltmeye teşvik ettiğinde, Molotov sordu: "Hangi denizden söz ediyorsunuz?"

Bellevue'de öğle yemeğinin ardından, açık Mercedes Molotov'u Şansölyelik'e

götürdü. Bronz kapılardan, topuk vurarak selam veren SS muhafızlarının önünden geçerek Hitler'in muhteşem çalışma odasına girdiler. İki sarışın SS devi kapıları açtı ve iki yana açılarak gelenleri Nazi selamıyla karşıladı. Gözüpek Rus, Hitler'in odanın ucundaki devasa masasına doğru ilerledi. Hitler, bir an duraksadı, sonra yerinden kalkarak "küçük, hızlı adımlar"la Ruslar'ı karşıladı. Molotov'un ve diğerlerinin elini sıkmadan önce Nazi selamı verdi. Avucu, "soğuk ve nemli" idi, ancak "ateşli gözleri ... matkap gibi" misafirlerin içine işliyordu. Hitler'in misafirlerini ürkütmek ve etkilemek için sergilediği teatral saçmalıklar, kendisini bir Marksist-Leninist ve bu nedenle herkesten, özellikle de Faşistler'den üstün gören Molotov'a tesir etmedi. Hitler'in "görünüşünde olağanüstü hiçbir şey yoktu." Molotov ve Hitler tam olarak aynı boyda, ufak tefek Rus'un değişiyle "orta boylu" idiler. Fakat Hitler "gayet havalı ve kibirli" idi. "Zeki olmakla birlikte, bencilliği ve ilkel fikirlerinin saçmalığı yüzünden dar ve kalın kafalıydı."

Hitler, misafirlerine yer gösterdi. Molotov, Dekanozov ve tercümanlar bir kanepeye oturdular. Hitler her zamanki koltuğuna kuruldu. Sonra uzun bir monologa başlayarak, İngiltere'yi yenişinden, Stalin'e yaptığı cömertlikten, Balkanlar'la ilgilenmediğinden söz etti. Bunların hiçbiri doğru değildi. Molotov, özellikle Finlandiya, Romanya ve Bulgaristan üzerinde durarak, iki güç arasındaki ilişkilere dair bir dizi nazik fakat çarpıcı soru yöneltti. "Onu daha ince ayrıntılara yönelttim. 'Bir sıcak su limanı edinseniz,' [dedi, Hitler]. 'İran, Hindistan, sizin geleceğiniz oralarda.' Ben de şöyle dedim: 'Bu fikir size neden ilginç geliyor, bunu nasıl görüyorsunuz?'" Hitler, bu soruyu yanıtlamadan toplantıyı bitirdi.

O gece Ribbentrop, Kaiserhof Oteli'nde Molotov onuruna bir resepsiyon verdi. Gümüş ipliklerle dokunmuş, mücevherlerle süslü gösterişli bir kıyafete bürünmüş Reich Mareşali Göring ve Führer Yardımcısı Hess de davette hazır bulundular. Göring ile Molotov'un konuşmalarını izleyen Rus tercüman Berejkov, birbirinden daha farklı iki adam olamaz diye düşündü. Stalin'den gelen bir telgraf Molotov'u odasında bekliyordu. Stalin yine Balkanlar ve Boğazlar konusunda ısrar ediyordu. Ertesi sabah Molotov, Stalin'e şu telgrafı gönderdi: "Öğle yemeğinde Hitler'le konuşacağım. Karadeniz, Boğazlar ve Bulgaristan konusunda ona baskı yapacağım." Molotov önce Havacılık Bakanlığı'na giderek Göring'i ziyaret etti ve Hitler'in "şövalyesi"ne sıkıcı sorular yöneltti. Reich Mareşali işi sululuğa vurarak soruları anlamazlıktan geldi. Molotov, daha sonra Hess'i ziyaret etti.

"Sizin bir parti programınız var mı?" diye sordu, Führer Yardımcısı'na. Aslında Naziler'in yazılı bir programları olmadığını biliyordu. "Parti kurallarınız var mı? Peki bir tüzüğünüz var mı?" Bolşevik ideolog küçümseyici bir tavırla şöyle dedi: "Programsız bir parti nasıl olur?"

Saat 14.00'te Hitler, yanında Goebbels ve Ribbentrop olduğu halde, Molotov, Merkulov ve Dekanozov'u öğle yemeğinde ağırladı. Ruslar, Hitler'in sade menüsü

karşısında hayal kırıklığına uğradılar. Menüde sadece şunlar yer alıyordu: "*Kraftbruhe, Fasan, Obstsalat*" – et suyu, sülün eti ve meyve salatası.

"Savaş devam ederken kahve içmem," dedi Hitler, "çünkü benim halkım da kahve içmez. Sigara içmem, likör içmem." Bunun üzerine Molotov, "Kendimi hiçbir şeyden mahrum bırakmadığımı söylemeye gerek yok," dedi.

Yemekten sonra yapılan ikinci toplantı "hırçın bir havada" üç saat sürdü. Molotov, sorularına yanıt almak için Hitler'i sıkıştırdı. Hitler ise Rusya'yı açgözlü olmakla suçladı. "Demir Kıçlı"nın sağlam inadını hiçbir şey kıramıyordu. Molotov, Stalin'in telgrafla verdiği talimatlara uyarak şu açıklamada bulundu: "Kırım Savaşı'ndan ... Müdahale [İç Savaş] sırasında yabancı birliklerin yaptıkları çıkarmaya kadar bütün olaylar, Sovyet güvenliğinin ... Boğazlar olmaksızın sağlanamayacağını göstermektedir."

Hitler, Finlandiya ve Romanya'daki birliklerinden söz ederken neredeyse kendini kaybetti: "Boş şeyler bunlar!"

Molotov sert bir tavırla konuşurken kabalaşmaya gerek olmadığını söyledi. Fakat küçük işlerde anlaşmazlığa düşerek, büyük işlerde nasıl anlaşma sağlayabilirlerdi? Hitler'in "heyecanlandığı"nı fark etti. "Direndim," diyecekti daha sonra, "Onu yıprattım."

Hitler mendilini çıkardı ve üst dudağındaki teri sildi. Misafirini kapıya kadar geçirdi.

"Eminim ki tarih Stalin'in adını sonsuza kadar hatırlayacaktır," dedi.

"Bundan eminim," diye karşılık verdi Molotov.

"Yine görüşelim..." dedi Hitler, zayıf bir sesle. Bir daha asla görüşmeyeceklerdi. Daha sonra Hitler, biraz alaycı, mütevazı bir tavırla ekledi: "Umarım tarih beni de hatırlar."

"Bundan eminim," dedi Molotov.

Bu konuşmadan iki gün önce Hitler 18 Sayılı Talimat'ı imzalamış, böylece Sovyetler Birliği'nin işgalini gündeminin başına yerleştirmişti. Bu girişimin tarihteki yerinin güvencesi olacağına inanıyordu.

Göring, Hess ve Ribbentrop, Molotov'un gösterişsiz Sovyet Elçiliği'nde verdiği ziyafetin yıldız konuklarıydı. Fakat ziyafet RAF (İngiltere hava kuvvetleri) tarafından kesintiye uğratıldı.

"İngiliz dostlarımız partiye davet edilmedikleri için şikayet ediyorlar," diye espri yaptı Ribbentrop. Mücevherlerle süslü, kokular sürünmüş Göring paldır küldür kalktı ve binadan ayrılıp, Mercedes'ine binip gitti. Elçilikte sığınak olmadığı için Ruslar da arabalarına binip otele döndüler. Arabaların bir kısmı yolunu kaybetti. Molotov, Ribbentrop'un özel sığınağına götürüldü. Orada RAF bombalarının musikisi ve uçaksavarların takırtısı arasında, kekeme Rus Alman'ın tumturaklı vaatlerini dinlemek zorunda kaldı. Eğer Almanya, Hitler'in dediği gibi, İngiltere'ye karşı bir ölüm kalım mücadelesi veriyorsa, bunun Almanya'nın "yaşamak" için İngiltere'nin

ise "ölüm için" savaşmakta olduğu anlamına geldiğini öne sürdü Molotov. İngiltere "tükendi" diye karşılık verdi Ribbentrop.

"Öyleyse, neden bu sığınaktayız ve kimin bombaları düşüyor?" dedi Molotov.

Sovyet Dışişleri Komiseri ertesi sabah Almanya'dan ayrıldı. Stalin'e dediği gibi, bu ziyaret "Hitler'in şu anki ruh halini açığa çıkarmaktan başka" bir kazanım sağlamamıştı.

* * *

Stalin, Hitler'e meydan okuduğu için Molotov'u kutladı. "Bütün bu söylediklerine nasıl tahammül etti?" diye sordu. Aslında Hitler söylenenleri sineye çekmemişti. Molotov'un Balkanlar'la ilgili inatçı tutumu, Stalin'in onun Avrupa'daki hegemonyasına kısa süre içinde meydan okuyacağını anlamasını sağlamıştı. Rusya'ya saldırma konusunda biraz duraksadıktan sonra, planlarını hızlandırdı. 4 Aralık günü, Barbarossa Harekâtı'nın tarihi Mayıs 1941 olarak belirlendi.

Birkaç gün sonra, Molotov'la birlikte Berlin'e giden uçak tasarımcısı Yakovlev, Stalin'in çalışma odasının girişinde Dışişleri Komiseri'yle karşılaştı.

"Ah, işte bir Alman!" diye şaka yaptı Molotov. "İkimiz de tövbe etmeliyiz."

"Neden?" diye sordu Yakovlev, sinirli bir tavırla.

"Hitler'le oturup yemek yedik mi? Yedik. Goebbels'le tokalaştık mı? Tokalaştık. O zaman tövbe edeceğiz." Bolşevikler gerçekten de bir günah ve tövbe dünyasında yaşıyorlardı. Stalin, Yakovlev'i kabul ettiğinde, ona Nazi uçaklarını incelemesini emretti:

"Onları nasıl alt edeceğimizi öğren."

29 Aralık 1940'da, Hitler'in Barbarossa Harekâtı'yla ilgili 21 Sayılı Talimat'ı imzalamasından 11 gün sonra, Stalin'in casusları bu planın varlığı konusunda onu uyardılar. Stalin, SSCB'nin 1943'e kadar savaşa hazır olamayacağını biliyor ve Hitler'i kışkırtmadan silahlanmaya hız vererek ve Balkanlar'da saldırgan bir gerilim siyaseti izleyerek savaşı ertelemeyi umuyordu. Öte yanda Führer, derhal harekete geçmek istiyor ve Rusya'ya saldırmadan önce Balkanlar'ı güvence altına almak zorunda olduğunu biliyordu.

Stalin'in, en iyi silahları üretme ve en iyi stratejiyi saptama paniği çevresinde yeni bir Terör'e yol açtı. Savaşa doğru geri sayım, Sovyet iktidarının merkezindeki gerçekdışı korku ve cehalet havasını ikiye katladı. Kremlin'de bütün liderlerin katıldığı bir öğle yemeği sona ermek üzereyken, Stalin ansızın kendi diktatörlüğüne ilişkin belirtilerden şikayet ederek onlara çıkıştı: "Bütün sorunlarla ilgilenen TEK KİŞİ benim. Bu sorunlarla canınızı sıkmıyorsunuz. TEK BAŞIMA kaldım. Bana bakın: Her gün ... yeni şeyler öğrenebiliyorum." Konuşmaya cesaret eden tek kişi Kalinin oldu:

"Her nasılsa vakit kalmıyor!" Stalin öfkeyle karşılık verdi:

"İnsanlar düşüncesiz... BENİ DİNLEYECEKLER, SONRA DA BİLDİKLERİNİ OKUYACAKLAR. Fakat sabrım taşarsa, size gününüzü gösteririm. Bunu yapabileceğimi gayet iyi biliyorsunuz. Lapacıları öyle bir tekmelerim ki, sesini kilometrelerce öteden duyarsınız!" Özellikle Kaganoviç ile Beria'ya hitap ediyordu. Onlar, Stalin'in "lapacılar"ı nasıl tekmeleyeceğini "gayet iyi" biliyorlardı. Sonunda "Voroşilov'un gözlerinde yaşlar" belirdi. Stalin ordusunun korkunç bir durumda olduğunu anladıkça bocalıyor, bir yandan kendi yanılmazlığına inanıyor, öte yanda teknik konulardaki cehaleti açıkça ortaya çıkıyordu. Her silahın her ayrıntısını inceliyordu. Toplantıları gittikçe daha rahatsız edici, tutumu ise, Mikoyan'a göre, daha "asap bozucu" oluyordu.

Belirgin bir görenek söz konusuydu: Hayati konularda pek çok anlaşmazlık vardı, fakat Stalin'in yöneticileri ve generalleri inatla kendi uzmanlıklarını savunuyorlardı. "Ne kadar çok şey bilirsem, korkularım o kadar artıyordu," diyecekti komiserlerden biri. Sessizlik genellikle bir meziyet olarak görülüyordu ve kıdemliler nasıl davranacakları ve hayatta kalacakları konusunda acemilere tavsiyelerde bulunuyorlardı.

Stalin, Donanma Komiseri Nikolay Kuznetsov'u Uzak Doğu'ya teftiş için gönderdiğinde, Amiral donanmanın amiri Jdanov'a aşırı iş yükü altında olduğunu söyledi.

"Raporlar bekleyebilir," dedi Jdanov. "Onlar hakkında Yoldaş Stalin'e tek bir kelime bile söylememeni tavsiye ederim."[1]

Stalin'in toplantısına ilk kez katılan yeni bir görevli, konuşması istendiğinde, söze "Yosif Visariyonoviç," diye başladı. "Stalin bana doğru baktı ve yüzünde ... gene düşmanca bir ifade gördüm. O sırada arkamda oturan adam fısıldayarak durumu açıkladı: 'Ona asla aile ismiyle hitap etme. Ancak yakın çevresinin bu kadar samimi olmasına izin verir. Bizler için o, Stalin'dir. Yoldaş Stalin.'" Hiç sesini çıkarmamak daha akıllıcaydı. Kuznetsov ağır kruvazörlerden oluşan bir filonun inşasına itiraz edecek olduğunda, bir başka yetkili kibarca fısıldadı:

"Adımlarına dikkat et. Israr etme!"

* * *

23 Aralık 1940 günü Stalin, yüksek komutanları bir dizi toplantıya çağırdı. Komutanlar korkudan felç olmasalardı bu iyi bir fikir olabilirdi. Mareşal Timoşenko ve onun Kiev Askeri Mıntıkası'na komuta eden en dinamik generali, Georgi

1 Amiral Kuznetsov Uzak Doğu seyahati sırasında Jdanov'u yakından tanıdı. Jdanov ona donanma işleriyle uğraşmanın kendisini çok memnun ettiğini anlattı. "[Bir kruvazörle] seyahat etmeyi çok seviyorum," dedi. "Fakat bu her zaman çok kolay olmuyor," diye ekledi gülerek. "Ben deniz değil, daha çok nehir adamıyım. Tatlı su dedikleri türden. Fakat gemileri seviyorum." Kuznetsov, "Donanma için çok şey yapan" Jdanov'a hayrandı. Fakat Jdanov diğer hizmet alanlarında aynı ölçüde yararlı olamıyordu.

Jukov, Sovyet stratejisinin zaaflarını eleştiriyor ve yetenekli Tuhaçevskiy'nin daha önce planladığı ancak yasaklanan "derin harekâtlar"a dönülmesini öneriyorlardı. Stalin'in havan toplarından gemilere, Finlandiya sorunundan kültür meselelerine kadar her konuda baş danışmanı olan Jdanov, toplantılara dinleyici olarak katıldı, daha sonra Stalin için bir rapor hazırladı. Stalin raporu okuyup ertesi gün tekrar generallerle bir araya geldi. Geceleri yaşamaya alışmış, ancak sabaha karşı saat 4'ten sonra uyuyabilen Stalin, gece hiç uyumadığını söyledi. Timoşenko sinirli bir tavırla, yaptığı konuşmanın Stalin tarafından onaylandığını belirtti.

"Önüme konulan her kâğıdı okuyacak kadar zamanım olduğunu sanma," diye karşılık verdi, Stalin. Yeni planların hazırlanmasını, acilen savaş oyunlarının yapılmasını emretti. Ancak bunlar, sadece Sovyetler'in zaaflarını açığa çıkardı. Bu durum Stalin'i öylesine sarstı ki, 13 Ocak 1941 günü, hazırlık yapmalarına fırsat bırakmadan generalleri toplantıya çağırdı. Genel Kurmay Başkanı Meretskov, kekeleyerek raporunu okumaya başladı. Stalin onun sözünü kesti:

"Peki, kim kazandı?" Meretskov söylemeye korktu. Bu durum Stalin'i biraz daha öfkelendirdi. "Burada, kendi aramızda, gerçek kabiliyetlerimizi değerlendirerek konuşmak zorundayız," dedi ve sonunda patladı: "Sorun, uygun bir Genel Kurmay Başkanı'mızın olmayışıdır." Oracıkta Meretskov'un görevine son verdi. Kulik, tankların fazla abartıldığını, atların çektiği topların gelecekte daha yararlı olacağını söylediğinde, toplantının havası biraz daha ağırlaştı. İki panzer *Blitzkrieg*'inden sonra ve Nazi işgalinden sadece 6 ay önce, Sovyetler'in böyle bir şeyi tartışmaları hayret vericidir. Kulik'in terfi ettirilmesi Stalin'in hatasıydı, fakat o her zamanki gibi başkasını suçladı.

"Yoldaş Timoşenko, bu karışıklık sürdükçe ... ordunun mekanizasyonu asla gerçekleşmez." Timoşenko işleri karıştıran tek kişinin Kulik olduğunu söyledi. Stalin arkadaşına döndü:

"Kulik motora karşı çıkıyor. Traktöre karşı çıkıp tahta sabanı desteklemek gibi bir şey bu... Modern savaş bir motorlar savaşı olacaktır."

Ertesi gün öğleden sonra, o sırada 45 yaşında olan General Jukov, apar topar Küçük Köşe'ye geldi. Stalin onu Genel Kurmay Başkanlığı'na atadı. Jukov reddetmeye çalıştı. Fakat onun Haklin-Gol'de Japonlar'a karşı kazandığı zaferden etkilenen Stalin ısrar etti. İkinci Dünya Savaşı'nın büyük komutanlarından biri olacak bu savaşçı general, İç Savaş döneminin süvarilerinden biriydi ve yirmili yılların sonundan beri Budyonni'nin himayesi altındaydı. Yoksul bir ayakkabıcının oğlu olan bu inançlı Komünist, Budyonni'nin yardımıyla Terör'den sağ çıkmayı başarmıştı. Kısa boylu, yorulmak bilmez, sert bünyeli, çıkık çeneli Georgi Jukov, Stalin kadar acımasızdı. Bir Romalı asker kadar disiplinliydi; vahşi misillemelerden kaçınmaz, kayıpları umursamazdı. Ne var ki Stalin'in kurnazlığından ve sadizminden yoksundu. Duygusal ve cesurdu. Stalin'e karşı çıkmaya cesaret edebiliyordu. Onun yeteneklerini sezen Stalin bu karşı çıkışları hoşgörüyle karşılardı.

Birkaç gün sonra, Kuntsevo'da, Timoşenko ve Jukov, Stalin'i harekete geçmesi için ikna etmeye çalıştılar. Hitler'in işgali başlatacağını düşünüyorlardı. Timoşenko, Stalin konusunda Jukov'a tavsiyelerde bulundu: "Uzun konuşmaları dinlemez... sadece on dakika." Stalin, Molotov, Jdanov ve Voroşilov'la yemek yiyordu. Mehlis ve Kulik de oradaydı. Jukov çekinmeden konuşmaya başladı: Batı cephesi boyunca savunma hatlarını tahkim etmeli miydiler?

"Almanlar'la savaşmak için sabırsızlanıyor musun?" diye sordu Molotov, sert bir tavırla.

"Bir dakika," dedi Stalin, kekeleyen Başbakan'ı sakinleştirerek. Sonra Jukov'a, Almanlar hakkında bir söylev verdi: "Bizden korkuyorlar. Aramızda kalmak şartıyla, sana şunu söyleyeyim ki, büyükelçimiz Hitler'le önemli bir görüşme yaptı ve Hitler ona şöyle dedi: 'Lütfen güçlerimizi Polonya'da toplamamız konusunda endişelenmeyiniz. Güçlerimiz sadece eğitim yapıyorlar...'" Daha sonra generaller, Ukrayna *borş* çorbası, yulaf lapası, fırınlanmış et, fırınlanmış taze meyveyle yapılmış puding yemek ve bol miktarda brendi ve Gürcü *Hvançkara* şarabı içmek üzere liderlere katıldılar.

* * *

Kulik'in aptalca tavsiyesi, bir Politbüro ailesine ölüm getirecek yeni bir terör krizini başlattı. Almanlar'ın zırhlarını giderek kalınlaştırdıklarını işiten Kulik, göreneksel topların üretiminin durdurulmasını ve Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma 107 mm.lik havan toplarına geçilmesini talep etti. Mühimmat Komiseri, Bakü Politeknik'te Beria'yla birlikte öğrenim gören yetenekli Yahudi yönetici Boris Vannikov Kulik'e karşı çıktı, fakat Stalin'e ulaşamadı. Kulik, Jdanov'un desteğini aldı. 1 Mart günü Stalin, Vannikov'u çağırdı: "İtirazın nedir? Yoldaş Kulik kendisiyle anlaşamadığını söyledi." Vannikov, Almanlar'ın kendi zırhlarını Kulik'in sandığından daha hızlı biçimde yenilediklerini söyledi. 76 mm. hâlâ en iyi çözümdü. O sırada Jdanov odaya girdi.

"Baksana," dedi Stalin ona. "Vannikov 107 mm. Top yapmak istemiyor... Fakat bu toplar gayet iyidir. Onları İç Savaş'tan biliyorum."

"Vannikov her şeye karşı çıkar," diye yanıtladı Jdanov. "Onun çalışma tarzı böyle."

"Elimizdeki tek top uzmanı sensin," dedi Stalin ve Jdanov'u sorunu çözmekle görevlendirdi. "107 mm. iyi toptur," diye ekledi. Jdanov bir toplantı yaptı. Toplantıda Vannikov, Kulik'e meydan okudu. Jdanov onu "sabotaj" yapmakla suçladı. "Ölüm yaşamayı durdurur," diye ekledi meşum bir tavırla. Bunun üzerine Vannikov bağırmaya başladı:

"Yaklaşan bir savaş karşısında silahsızlanmayı hoş görüyorsunuz." Jdanov onu Stalin'e şikayet edeceğini söyledi. Stalin, Kulik'in çözümünü kabul etti. Savaş baş-

ladığında bu çözümün tam tersini uygulamak gerekecekti. Vannikov tutuklandı.[1] Savaşa haftalar kala ülkenin en büyük mühimmat uzmanı ancak Stalin'in yönetiminde hapsedilebilirdi. Fakat Kulik'in "ya cezaevi ya da madalya" düsturu bir kez daha zafer kazanmıştı. Yayılan zehir Kaganoviç'in erkek kardeşine ulaştı. Lazar'ın çelikliği, sevgili kardeşini neredeyse dinsel biçimde feda etmesine yol açacak kadar üzücü biçimde sınandı.

* * *

Vannikov ağır biçimde işkence gördü. Son görevi Lazar'ın en büyük erkek kardeşi ve Uçak Üretim Komiseri Mihail Kaganoviç'in yardımcılığıydı. Hava Kuvvetleri daima kazaya en eğilimli hizmet alanıydı. Sadece uçaklar endişe verici biçimde sürekli düşmekle kalmıyor, bu durum Sovyet imalatının aceleciliğini ve ihmalkârlığını da yansıtıyordu. Ayrıca bu kazalardan birilerinin sorumlu tutulması gerekiyordu. Bir yıl içinde Sovyetler Birliği'nin Kahramanlar sınıfından dört uçağı düşmüş, Stalin hava kuvvetleri generallerini, her bir uçağın mühendislerine kadar bizzat sorgulamıştı. "Bu nasıl bir adam," diye soruyordu bir teknisyen hakkında. "Belki bir alçak, bir *svoloç*." Kazalar mutlaka "alçaklar"ın hatasından kaynaklanıyordu. Vannikov, bu olayda "alçak" olarak Mihail Kaganoviç'i işin içine sokmak zorunda bırakıldı.

Bu arada, babasının gözüne girmek için pilot olan Vasili Stalin'in üstlerini babasına düzenli biçimde şikayet etmesi de bu trajedide bir rol oynadı. Vasili o kadar sinirliydi ki, Svetlana onun, yemekte babası kendisine bir şey söylediği zaman sıçradığını, hemen cevap veremeyince, "Ne dediğinizi işitemedim, baba ... Ne dediniz?" diye kekelediğini hatırlar. 1940'da Vasili, bir NKVD ailesinden, trompet çalan güzel bir sarışına, Galina Bourdonovskaya'ya âşık oldu ve onunla evlendi. Ancak Vasili acımasız, kibirli, içkici ve genellikle cömert olmanın yanı sıra, oldukça tehlikeliydi de. Bu özel dünyada "Veliaht Prens", Svetlana'ya göre, "bir tehdit" oluşturuyordu.

4 Mart 1941 tarihli mektubu, "Sevgili Baba, merhaba," diye başlıyordu. "Sağlığın nasıl? Yakınlarda, Riçagov'un [Hava Kuvvetleri Ana Yönetim Şefi] emriyle Moskova'daydım, seni görmeyi çok istedim, fakat meşgul olduğunu söylediler... Benim uçmama izin vermiyorlar... Riçagov beni çağırdı ve teoriyle uğraşacak yerde, komutanları ziyaret ederek uçmak için onlardan izin almaya çalıştığımı söyleyerek beni azarladı. Bu konuşmayı sana bildirmemi emretti." Vasili ancak "korkunç görünüşlü" eski uçaklarla uçabiliyordu. Geleceğin subayları yeni uçaklarla eğitim yapamıyorlardı. Mektup, şu sözlerle sona eriyordu: "Baba, vaktin varsa bana birkaç kelime yazıver. Bu beni çok mutlu eder, çünkü seni çok özledim. Sevgiler, Vasya."

Bu ince ihbar karşısında, yüksek komuta kademesine henüz terfi etmiş 39 ya-

1 O sırada yaşanan tek çılgınlık bu değildi. Başka durumlarda da Stalin, "tahrip edilirken, korur" gibi çılgınca bir ilke temelinde bir tank sipariş etti.

şında cesur bir pilot olan Pavel Riçagov'un yapabileceği bir şey yoktu. Uçakların tartışıldığı bir toplantıya içkili olarak geldi. Stalin hava kuvvetlerini eleştirdiğinde, Riçagov sesini yükselterek ölüm oranlarının çok yüksek olduğunu söyledi, "çünkü bizi tabutların içinde uçuruyorsunuz," dedi. Derin bir sessizlik oldu. Stalin odanın içinde ağır adımlarla gidip geliyor, sadece piposundan çektiği nefesler ve yumuşak çizmelerinin sesi işitiliyordu.

"Bunu söylememeliydin," dedi. Çevresindeki insanların ölümcül bir sessizliğe gömüldüğü masaya yaklaştı ve tekrarladı: "Bunu söylememeliydin." Riçagov o hafta hava kuvvetlerine mensup yüksek rütbeli birkaç subay ve uzak Doğu Komutanı General Shtern'le birlikte tutuklandı. Daha sonra hepsi kurşuna dizildi. Onlar da Vannikov gibi, Mihail Kaganoviç'i işe bulaştırdılar.

"Elimizde ifadeler var," dedi Stalin, Kaganoviç'e. "Kardeşin komployа karışmış." Kardeş, Berlin'e yardımcı olmak için uçak fabrikalarını Rus sınırına yakın inşa etmekle suçlanıyordu. Stalin, bir Yahudi olan Mihail'in, Hitler'in Rusya için tasarladığı kukla hükümetin başı olarak düşünüldüğünü söyledi. Bu o kadar mantıksız bir iddiaydı ki ya NKGB avanaklığından kaynaklanan bir ifade hatasıydı ya da, daha büyük bir olasılıkla, Stalin ve Beria arasında yapılan bir şakaydı. Ordjonikidze'nin kardeşinin tutuklanması üzerine kapıldığı öfkeyi mi hatırlamışlardı? O dönemde Ordjonikidze, Kaganoviç'in en yakın arkadaşıydı.

Kaganoviç, "Bu bir yalan," diye karşılık verdi. "Kardeşimi tanırım. 1905'ten beri Bolşevik'tir ve Merkez Komitesi'ne sadıktır."

"Nasıl yalan olabilir?" dedi Stalin. "Elimizde ifadeler var."

"Bu bir yalan. Yüzleştirme talep ediyorum." On yıllar sonra Kaganoviç, kendi kardeşine ihanet ettiği iddiasını reddetti. "Kardeşim bir Düşman olsaydı, ona önce ben karşı çıkardım ... Onun düzgün olduğundan emindim. Onu korudum. Onu korudum!" Kaganoviç görüşünü açıklayabilirdi, ancak şunu da anlaması gerekiyordu ki, parti kardeşinin yok edilmesini gerekli görüyorsa, onun ölmesi gerekiyordu. "Ne yapalım?" dedi sonunda. "Gerekliyse, tutukla onu."

Stalin, Mikoyan ile meşum ikili Beria ve Malenkov'a, Mihail Kaganoviç ile onu suçlayan Vannikov arasında bir yüzleştirme düzenlemelerini emretti. Ancak "Demir Lazar" bu toplantıya çağrılmadı.

"Onu sinirlendirmeyin, canını sıkmayın," dedi Stalin.

Mikoyan, Küçük Köşe'yle aynı binada bulunan bürosunda bir "yüzleştirme" düzenledi. Mihail, Vannikov'a karşı kendisini "tutkulu biçimde" savundu.

"Sen aklını mı kaçırdın?" dedi, Terör sırasında geceler boyunca evinde tutuklanmayı bekleyen eski yardımcısına.

"Hayır, benimle aynı örgütün parçasıydın," diye karşılık verdi Vannikov.

Beria ve Malenkov, Vannikov'u biraz daha sorgulamak istediler. Mihail'e koridorda beklemesini söylediler. Mihail, Mikoyan'ın özel tuvaletine (iktidarda olmanın sağladığı bir imkân) girdi. İçeriden bir el silah sesi duyuldu. Hemen koştular.

Kaganoviç'in kardeşi ölmüştü. Tutuklanmadan önce kendini öldürerek ailesini kurtarmıştı. Lazar böylece testi geçti. Uçak işinde çalışan acemiler için bir günah keçisi bulunmuş oldu.[1]

* * *

Komiserler Kremlin'den işkence odalarına gidip gelirlerken, Almanlar gizlice Sovyet sınırına birlik sevk ediyorlar, bu arada Stalin bütün enerjisini Balkanlar'da yeniden Rus nüfuzu sağlamaya yöneltiyordu. Fakat Mart ayında Hitler, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'yı kendi kampına çekmeyi başardı. Daha sonra, 26 Mart günü, Yugoslavya'daki Alman yanlısı hükümet, muhtemelen NKGB ve İngiliz gizli servisinin yardımıyla yıkıldı. Hitler kendi cenahında gerçekleşen bu olaya katlanamadı ve Barbarossa Harekâtı'nı bir ay erteleyerek, Yugoslavya'yı işgal hazırlıklarına başladı.

4 Nisan günü Stalin yeni Yugoslav hükümetiyle müzakerelere başladı. Hitler'in planlarında açılan bu gediğin onu ya müzakere masasına iteceğini ya da işgalin 1942'ye kadar ertelenmesine yol açacağını umuyordu. Yugoslavlar'la bir antlaşma imzaladığı sırada, Wehrmacht Belgrad'ı bombalamaya başladı. Bu tehdit Stalin'in neşesini bozmadı. "Bırakın gelsinler," dedi. "Bizim sinirlerimiz sağlamdır." Fakat Yugoslavya, Hitler'in en başarılı *Blitzkrieg*'i oldu. Belgrad on gün sonra teslim oldu. Olaylar, Stalin'in hayallerinin aşınmasından daha hızlı gelişiyordu.

Aynı gün, Japonya Dışişleri Bakanı Yosuke Matsuoka, Berlin dönüşü Moskova'ya uğradı. Wehrmacht Yugoslavlar'ı ezerken, Stalin, Hitler'e yeni bir destek sağlaması gerektiğini düşündü. Fakat Hitler'in işgale kalkışması halinde Uzak Doğu cephesindeki sükûnetin paha biçilmez yararının da farkındaydı. Jukov'un Uzak Doğu'da kazandığı zafer, Tokyo'yu, kendi kaderinin İngiliz İmparatorluğu'nun çok iştahlı olduğu güney bölgelerde yattığına ikna etmişti. 14 Nisan 1941 günü, Matsuoka, Sovyetler Birliği ile bir saldırmazlık paktı imzaladığında, Stalin ve Molotov, sanki tek bir hamleyle Avrupa'nın biçimini değiştirmişler ve Rusya'yı kurtarmışlar gibi neredeyse ateşli bir heyecan içindeydiler. Stalin, "aklından geçenleri böylesine açık biçimde ortaya koyan bir diplomat" bulmanın çok nadir rastlanan bir olay olduğunu söyledi. Talleyrand'ın Napoleon'a söylediği şu bilinen sözü tekrarladı: "Dil, diplomatlara düşüncelerini gizleyebilmeleri için verildi." "Biz Ruslar ve Bolşevikler farklıyız..." diye ekledi. Stalin bu olayı bir içki alemiyle kutladı. Molotov, ikisi de Matsuoka kadar sarhoş olana kadar kadehlere şampanya doldurdu.

Daha sonra, "Stalin ve ben içkiyi biraz fazla kaçırdık," diye övündü. Sabahın 6'sında Matsuoka "trene neredeyse taşındı. Ayakta zor duruyorduk." Stalin, Molotov ve Matsuoka, o gece şarkılarla coştular. En çok da sevilen Rus şarkısı "Şoumel

1 Koganoviç kendi kardeşimi koruyamadığımdan dolayı aşağılanmıştı; ancak onu Novodevişiy Mezarlığı'nda Nadya Stalin'nin mezarına yakın bir yere Merkez Komitesi üyesi onuruyla gömdü. Vannikov ise hayatta kaldı ama hapisteydi.

Kamiş"i söylediler. Şarkının sözleri şöyleydi. "Sazlıklar hışırdıyordu, ağaçlar çatırdıyordu rüzgârda, gece çok karanlıktı ... Ve âşıklar bütün gece uyanık kaldılar." Ardından kahkahayı basıyorlardı. Yaroslavskiy İstasyonu'nda toplanan diplomatlar, gri paltosu, kahverengi siperlikli kasketi ve çizmeleriyle sarhoş bir Stalin görünce şaşırdılar. Matsuoka ve Molotov, selam verip bağırıyorlardı: "Ben bir Öncü'yüm! Göreve hazırım!" Bu, erkek izcilerin kullandıkları sloganın Sovyet versiyonuydu. Bulgaristan Büyükelçisi, Molotov'un "daha az sarhoş" olduğunu saptadı. Daha önce hiçbir ziyaretçiyi istasyona kadar geçirmeyen Stalin, sendeleyen Japon'u kucakladı, fakat birbirinin dilini bilmedikleri için, bu samimiyet gösterisi sadece kucaklaşmaktan ve "Ah! Ah!" diye mırıldanmaktan ibaret kaldı.

Stalin çok heyecanlıydı. Ufak tefek, kel kafalı Japon Büyükelçisi'nin omzuna öyle sert bir yumruk attı ki, adamcağız "üç dört basamak geriye doğru sendeledi ve bu olay Matsuoka'yı çok neşelendirdi." O sırada uzun boylu, askeri ateşe Albay Hans Krebs, Stalin'in gözüne ilişti ve Japon'u bırakarak bu kez onun göğsüne hafifçe vurdu:

"Alman mı?" diye sordu. Krebs esas duruşa geçti. Stalin, kendisine tepeden bakan uzun boylu Alman'ın sırtına bir şaplak indirdi, elini sıkı sıkı kavrayarak yüksek sesle şöyle dedi: "Biz seninle dostuz ve dost olmaya devam edeceğiz."

"Bundan eminim," diye karşılık verdi Krebs. Fakat İsveç Büyükelçisi, Alman'ın "Pek ikna olmuş gibi görünmediği"ni düşündü.[1] Nihayet Japon trene binmek üzereyken, Stalin onu bir kez daha kuvvetle kucakladı, "Avrupa ve Asya'yı biz düzenleyeceğiz!" diye bağırdı. Onu elinden tutarak vagonun içine kadar götürdü ve tren hareket edene kadar bekledi. Japon diplomatlar da Stalin'i zırhlı Packard'ına kadar geçirdiler. Büyükelçi, "kaldırımda durup mendilini salladı ve tiz bir sesle bağırdı: 'Teşekkür ederiz! Teşekkür ederiz!'"

* * *

Kutlamalar Stalin ve Molotov için henüz sona ermemişti. Arabaya biner binmez, Vlasik'e Zubalovo daçasını aramasını ve o sırada 15 yaşında olan Svetlana'ya bir parti için aileyi toplamasını söylemesini emretti.

"Stalin her an gelebilir," dedi Vlasik. Svetlana hemen koşup, çocukları ve Yakov'un o sırada üç yaşında olan kızı Gulya Cugaşvili'yle birlikte daçada olan teyzesi Anna Redens'e haber verdi:

"Baba geliyor!" Anna Redens kocasının tutuklanması üzerine ortalığı ayağa kaldırdığından ve onun idamından beri Stalin'i görmemişti. Hep birlikte evin girişindeki basamaklarda toplandılar. Birkaç dakika sonra, çakırkeyif, olağanüstü neşeli Stalin, geldi. Arabanın kapısını açtı ve 12 yaşındaki Leonid Redens'e seslendi:

1 Krebs, Nisan 1945'te, Üçüncü Reich'ın son saatlerinde Wehrmacht'ın Genel Kurmay Başkanı oldu.

"Atla da biraz gezelim." Şoför onları çiçek bahçesinin çevresinde dolaştırdı. Daha sonra Stalin arabadan indi ve o sırada 6 yaşında olan küçük oğlu Vladimir'i tutmakta olan, kaygılı Anna Redens'i kucakladı. Stalin bir meleği andıran yeğenine hayrandı. "Bu şahane oğlanın yüzü suyu hürmetine, gel seninle barışalım. Seni bağışlıyorum." Stalin'in ilk torunu küçük Gulya'ya herkes hayrandı, fakat çocuk kollarını sallayıp çığlıklar attı, sonra da odasına kaçtı. Stalin bir zamanlar Nadya ve küçük ailesiyle birlikte yemek yediği masaya geçip oturdu. Kekler ve çikolatalar getirildi. Stalin, Vladimir'i kucağına oturttu ve çikolataları açmaya başladı. "Çok güzel, uzun parmakları" çocuğun dikkatini çekti.

"İstemedikleri hediyeler alarak çocukları şımartıyorsunuz," diyerek orada bulunanları azarladı. Fakat bunu, Vladimir'in sözleriyle, "çok sevilmesini sağlayan her zamanki yumuşak tavrı"yla yaptı.

Çaydan sonra Stalin biraz kestirmek için üst kata çıktı. Bütün gece uyumamıştı. Daha sonra, Molotov, Beria ve Mikoyan akşam yemeği için geldiler.[1] "Stalin herkesin tabağına portakal kabukları fırlattı. Daha sonra, bir şişe mantarını dondurmanın üzerine isabet ettirdi." Bütün bunlar Vladimir Alliluyev'i çok eğlendirdi. Aile, Hitler'in yaklaşan işgali ile Stalin'in bitkinlik ve paranoyasının bir dönemin sonunu getireceğini bilemezdi.

* * *

Bütün bunlar karanlık bir gökyüzünde biraz keyiflenmelerini sağlayan bir vaha gibiydi. Güçlü iradesinin yol açtığı kuruntular ile gittikçe artan belirtiler arasında sıkışıp kalan Stalin, casusları kendisine Barbarossa Harekâtı'nın tarihini bile bildirmiş olmalarına rağmen, Hitler'le ilişkilerinde diplomatik bir iyileşmenin yakın olduğuna inanmakta diretiyordu. İngiltere Büyükelçisi Stafford Cripps, Winston Churchill'den işgal uyarısı yapan bir mektup getirdiğinde, Stalin İngiltere'nin Rusya'yı tuzağa düşürmeye çalıştığını düşündü. "Almanlar'la tehdit ediliyoruz ve Almanlar Sovyetler Birliği'yle beraber," dedi Jukov'a. "Bizi birbirimize karşı oynuyorlar."

Gene de bütünüyle ihmalkâr değildi. Molotov'un "büyük oyun" dediği yarışma sırasında Stalin, Rusya'nın savaşı 1942'ye kadar uzak tutmayı başarabileceğini düşündü. Molotov'a, "Ancak 1943'te Almanlar'la eşit noktaya gelebiliriz," diyordu. Bu arada, soruna ilişkin bilgilenmeye çalışıyor, 1870 Alman-Fransız savaşının tarihini

1 13 Mart 1941 günü Svetlana babasına şöyle yazdı: "Benim sevgili küçük Sekreter'im. Son zamanlarda neden eve bu kadar geç geliyorsun?... Aldırma, saygıdeğer Sekreterler'imi katı disiplinimle üzemem. İstediğin kadar ye. Çok içebilirsin de. Senden istediğim tek şey, sebzeleri ve diğer yiyecekleri, birileri üzerine otursun düşüncesiyle koltukların üzerine bırakmaman. Bu, koltukları bozar..." Bu, Stalin'in savaştan sonraki akşam yemeklerinin bir özelliği olan kaba oyunların erken bir belirtisiydi. "Emredersiniz," diye karşılık verdi Stalin. "Küçük güvercinime öpücükler. Küçük Sekreter'iniz, Stalin."

dikkatle inceliyordu. Stalin ve Jdanov, Bismarck'ın şu öngörülü düsturunu sık sık tekrarlarlardı: Almanya asla iki cephede savaşla yüz yüze gelmemelidir. Buna göre, İngiltere yenilmediği sürece Hitler saldırmayacaktı. "Hitler, SSCB ile Polonya ya da Fransa hatta İngiltere, hatta bunların hepsiyle arasındaki farkı anlayamayacak kadar aptal değil," diyordu. Ancak Stalin'in bütün hayatı iradenin gerçeklik karşısında kazandığı bir zaferdi.

Stalin, ihtiyatsız bir kumarbaz ve dünya tarihinde görülmemiş bir "uyurgezer" olan Hitler'in, Bismarck tarzında, kendisi gibi makul bir devlet adamı olduğu inancını sürdürdü. Savaştan sonra, aralarında 1941'de Berlin'de bulunan Büyükelçi Dekanozov'un da bulunduğu küçük bir grupla sohbet ederken, yüksek sesle düşünerek, o dönemdeki davranışını açıkladı: "Bir karar almaya çalışırken ASLA kendinizi karşınızdaki kişinin yerine koymaya çalışmayın, zira bu durumda, korkunç bir hata yapabilirsiniz."[1]

Askeri önlemler çok yavaş ilerliyordu. Jdanov ve Kulik, eski mühimmatı Tahkim Edilmiş Alanlar'dan kaldırarak, henüz tamamlanmamış yeni tahkimat alanlarına koymayı önerdiler. Jukov itiraz etti: Vakit yoktu. Stalin yakın adamlarını destekledi. Dolayısıyla, saldırı başladığında tahkimatlar henüz tamamlanmamıştı.

20 Nisan günü, Stalin'in hayranlık duyduğu Yahudi romancı Ilya Ehrenburg, *Paris Düşerken* adlı romanının, Stalin'in Hitler'e saldırılmaması emrine uyan sansürcüler tarafından reddedildiğini öğrendi. Dört gün sonra, Poskrebişev yazarı arayarak, ona bir telefon numarası verdi ve "Yoldaş Stalin sizinle konuşmak istiyor," dedi. Ehrenburg kendisine verilen numarayı çevirirken, köpekleri havlamaya başladı, karısı onları odadan çıkarmak zorunda kaldı. Stalin ona kitabı beğendiğini söyledi. Ehrenburg, Faşizm'i kınamayı mı amaçlamıştı? Romancı, Faşistler'e saldırmanın zor olduğunu, çünkü bu sözcüğü kullanmasına izin verilmediğini söyledi. Stalin şakacı bir ses tonuyla, "Yazmaya devam et," dedi. "Sen ve ben, üçüncü bölümü kabul ettirmeye çalışırız." Bu tuhaf edebiyat diktatörünün bir kitabın bile Almanlar'ı endişelendireceğini düşünmesi tipik bir durumdu. Hitler edebi nüansların ötesindeydi.

Stalin'in yakın çevresi bile savaşın kokusunu artık alabiliyordu. Bu o kadar yaygındı ki, Jdanov fazla "provokatif" olacağı gerekçesiyle Bir Mayıs Yürüyüşü'nün ertelenmesini önerdi. Stalin bu öneriyi reddetti, fakat yürüyüş sırasında Sovyetler Birliği'nin Almanya Büyükelçisi Dekanozov'u Anıtkabir'de sağına alarak Berlin'e sıcak bir mesaj gönderdi.

4 Mayıs günü Hitler'le görüşmeye hazır olduğunu bildiren yeni bir sinyal göndermek için, Başbakan olarak Molotov'un yerini aldı ve Jdanov'un adamı, atılgan

1 Dekanozov bu öyküyü genç oğlu Reginald'a tekrar tekrar anlattı. Öykü, yakınlarda ölen Reginald tarafından, kendi yazdığı Notlar'a kaydedildi. Bu sözler daha önce yayımlanmadı. Yazar Gürcistan'ın Tiflis kentinde yaşayan Nadya Dekanozova'ya bu kaynağı sağladığı için teşekkür eder.

ekonomi ustası Nikolay Voznesenskiy'i iç büroda kendi yardımcılığına atadı. Otuz sekiz yaşındaki Voznosenskiy'nin yükselişi çok hızlı olmuş ve diğerlerini kızdırmıştı. En çok üzülen Mikoyan, onun "ekonomi eğitimi görmüş, fakat pratik tecrübesi olmayan profesör tipli biri" olduğunu düşünüyordu. Bu hoş görünüşlü, zeki fakat kibirli Leningradlı "bu atamadan ötürü safça mutlu" olmuştu, fakat Beria ve Malenkov bu sivri dilli teknokrattan rahatsızdılar. Stalin "bir öğretmeni bize ders vermesi için terfi ettirdi," diye fısıldıyordu Malenkov, Beria'ya. Bundan sonra Stalin, tıpkı Lenin'in yaptığı gibi vekilleri aracılığıyla Başbakan olarak yönetti; böylece, bir yanda Beria ile Malenkov, öte yanda Jdanov ile Voznosenskiy arasındaki rekabeti de dengelemiş oluyordu. Stalin, dünya sahnesindeki varoluşunu kılık kıyafet bakımından, bol pantolonunu ve çizmelerini ıskartaya çıkararak gösterdi. "Gayet iyi ütülenmiş pilisiz pantolonlar, bağcıklı ayakkabılar giymeye başladı."

Sonunda Stalin savaş olasılığı için askeri hazırlıklara başladı. 5 Mayıs günü tek bir ziyaretçisi vardı. Stalin'in Parti Yardımcılığı'na henüz terfi ettirilen Jdanov'un ziyareti 20 dakika sürdü. Saat 18.00'de iki adam Küçük Köşe'den çıkıp, yürüyerek Büyük Kremlin Sarayı'na gittiler. Orada onları 2000 subay bekliyordu. Stalin, yanında Jdanov, Timoşenko ve Jukov olduğu halde içeri girdi. Başkan Kalinin, onun gelişini haber verdi. "Sert" Stalin, "yeni ordu"sunun modern mekanizasyonunu öven bir konuşma yaptı. Daha sonra, tuhaf biçimde, Fransızlar'ın yenilgisini aşkta uğranılan hayal kırıklığına atfetti: Fransızlar, "hallerinden öylesine memnundular ve bu duyguyla başları öylesine dönmüştü ki, kendi savaşçılarını 'kızlar askerlerle evlenmezler' diyecek ölçüde küçümsediler." Alman ordusu yenilmez miydi? "Dünyada yenilmez ordular yoktur," dedi Stalin. Fakat savaş yaklaşıyordu. "Eğer V. M. Molotov ... savaşın başlamasını 2-3 ay erteleyebilirse, bu bizim için büyük bir şans olur." Akşam yemeğinde kadehini kaldırarak şöyle dedi: "Yaşasın Sovyet Devleti'nin dinamik saldırı siyaseti." Sonra şunu ekledi: "Bunu kabul etmeyen, her kim olursa olsun, bir cahil ve bir aptaldır." Bu sözler ordu için rahatlatıcıydı. Stalin bir hayal aleminde yaşamıyordu. Devlet savaşmaya hazırdı, yoksa değil miydi? Devlet bundan emin değildi.[1]

1 Ancak bu konuşmalar, Stalin'in Hitler'e karşı bir önleyici saldırı planlayıp planlamadığı konusunda büyük bir tartışmaya yol açtı. Victor Suvarov'un Haziran 1985 tarihli makalesinin ardından buna Suvarov Tartışması denildi. Suvarov, Batı sınırlarındaki kısmi seferberlik ve inşaatları, hava alanlarının yakınlığını ve General Jukov'un bir saldırı planı hazırlamasını gerekçe göstererek, Stalin'in Hitler'e saldırmak üzere olduğunu öne sürüyordu. Fakat bunlar dikkate alınan görüşler değildir. General Vasilevskiy dahil, Genel Kurmay'ın gerçek görüşünün, iç bölgelere derin biçimde geri çekilmek zorunda kalacakları şeklinde olduğu görülür. Vasilevskiy'nin hava alanlarını ve altyapıyı Volga'ya doğru geri çekme önerisine Kulik ve Mehlis "teslimiyetçi" diyerek karşı çıktı. Ne var ki Stalin bir saldırı savaşını gerçek bir imkân olmanın yanı sıra ideolojik bir zorunluluk olarak da görüyordu. Konuşmalara gelince, bunlar tamamen ordunun moralini yükseltmek ve Sovyetler'in durumu hakkında gerçekçi bir ölçü oluşturmak için tasarlanmıştı.

Liderler, Stalin'in yanılmazlığı ile Hitler gerçekliği arasında bir orta yol bulmaya çalıştılar. Ordu'nun bir saldırı savaşına nasıl hazırlanması gerektiğini açıklamanın, ki böyle bir hazırlık kesinlikle yoktu, öte yanda bunun bir siyaset değişikliği olmadığını iddia etmenin saçmalığı, o kadar gülünçtü ki, kendilerini Stalinist sofistlik ve Neroesk budalalık düğümleriyle bağladılar. Jdanov, Yüksek Askeri Konsey'de, "Yeni tip bir propagandaya ihtiyacımız var," dedi. "Savaş ile barış arasında sadece bir adım var. Dolayısıyla propagandamız barışçı olamaz."

"Propagandayı bu şekilde tasarlayan biziz," diye patladı Budyonni. Dolayısıyla bu propaganda tarzını neden değiştirdiklerini açıklamak zorundaydılar.

"Sadece sloganı değiştiriyoruz," dedi Jdanov.

Ödlek Malenkov, alaycı bir tavırla, "Sözde yarın savaşa gidiyorduk," dedi. İşgalin başlamasına sadece 18 gün kalmıştı.

7 Mayıs günü, Hitler'in işgaline gizlice muhalefet eden Schulenburg, Berlin'deki Sovyet Büyükelçisi Dekanozov ile kahvaltıda bir araya geldi ve onu üstü kapalı biçimde uyarmaya çalıştı. Üç kez buluştular. Molotov, daha sonra, "uyarıda bulunmadı," dedi; sadece "diplomatik müzakere istediklerini ima ettiler." Dekanozov, ruh hali ve sinirleri giderek bozulan Stalin'e bilgi verdi. "Demek ki dezenformasyon büyükelçilik düzeyine ulaştı," diye söylendi, Stalin. Dekanozov bu yoruma itiraz etti.

Toplantıya ara verdiklerinde Voroşilov, Dekanozov'u tehdit etti: "Yoldaş Stalin'le tartışmaya nasıl girersin? O hepimizden fazlasını biliyor, daha ileriyi görebiliyor."

10 Mayıs günü Stalin, Führer Yardımcısı Hess'in Scotland'a barış amacıyla gerçekleştirdiği tuhaf uçuşu haber aldı. O gün büroda olan Huruşov, liderlerin gayet anlaşılabilir nedenlerle Hess'in görevinin Moskova'yı hedef aldığı kanaatine vardıklarını hatırlar. Stalin artık savaşa hazırlanma konusunda istekliydi, fakat tarzı ürkek olduğu için, bunun fazla etkisi olmadı. 12 Mayıs günü Stalin generallerin, 500.000 yedeği askere çağırarak sınırları güçlendirmelerine izin verdi, fakat bir yandan da, Almanlar'ı kızdırmaktan korkuyordu. Timoşenko, Alman keşif uçuşları hakkında rapor verdiğinde, "Hitler'in bu uçuşlardan haberi olduğundan emin değilim," diye mırıldandı.

Yine felç olmuşlardı. Stalin asla özür dilemedi, fakat daha sonra, gösterdiği sabırdan ötürü Rus halkına "teşekkür" ederken, gayet dolaylı biçimde kendi hatalarını kabul etti. Fakat yaptığı pek çok gaftan ötürü diğerlerini suçlarken, "süvarilere fazla güvendiği"ni de teslim etti. Jukov kendi başarısızlıklarını itiraf etti: "Belki de yeterince etkili olamadım." Pasifliğinin gerçek nedeni bu değildi. Seferberlik talep etmiş olsaydı, Stalin şöyle diyecekti: "Hangi temelde? Pekâlâ, Beria, onu hemen zindana götür!" Kulik çoğu askerin tutumunu benimsedi. "Bu iş yüksek siyaset. Bizim işimiz değil."

Artık istihbarat alınıyordu. Önceleri belli belirsizdi, fakat artık uğursuz bir

şeylerin Batı sınırlarını karartmakta olduğu gayet açıktı. Merkulov, her türlü kaynaktan gelen bir enformasyon seliyle karşı karşıya kalan Stalin'e her gün rapor veriyordu. 9 Haziran günü, Timoşenko ve Jukov bir dizi istihbarattan söz ettiklerinde, Stalin kâğıtları onların yüzüne fırlatıp bağırdı: "Bende farklı dokümanlar var." Benzersiz istihbarat toplama faaliyetini gizlemek için aşk ve şehvet tutkularını kullanan Tokyo'daki usta casus Richard Sorge'yle alay ediyordu: "Bir de, Japonya'da fabrikalar ve kerhaneler kuran, hatta lütfedip Alman saldırısını 22 Haziran olarak bildiren bu alçak var. Ona da inanmamı mı istiyorsunuz?"

32

Gerisayım. 22 Haziran 1941

13 Haziran günü, kendileri de şaşkın ve sinirleri bozuk olan Timoşenko ve Jukov, Stalin'i sınır faaliyetlerinin arttığı konusunda uyardılar. "Bu konuyu düşüneceğiz," dedi Stalin. Ertesi gün, Jukov'un seferberlik önerisi karşısında sinirlerine hâkim olamadı: "Bu savaş anlamına gelir. Siz, ikiniz, bunu anlıyor musunuz, yoksa anlamıyor musunuz?" Daha sonra sınır bölgelerinde kaç tümen olduğunu sordu:

Jukov yanıtladı: 149 tümen.

"Peki bu yeterli değil mi? Almanlar'ın bu kadar tümeni yok..." Fakat Almanlar savaş düzenine girdiler, diye karşılık verdi, Jujov. "İstihbarat raporlarında yer alan her şeye inanamazsınız," dedi Stalin.

Ayın 16'sında Merkulov, Luftwaffe (Alman Hava Kuvvetleri) karargâhındaki ajan "Starşina"dan gelen nihai taarruz kararı bilgisini doğruladı.[1] Stalin, Merkulov'a hitaben şu notu yazdı: "Alman Hava Kuvvetleri Kurmayı'ndaki 'kaynak'a söyle, siktirsin! Bu kaynak değil, dezenformasyoncu. J. St." Molotov bile ikna olmakta zorlanıyordu. "Bize saldırmaları aptallık olur," dedi Amiral Kuznetsov'a.

İki gün sonra Timoşenko, bizzat betimlediği üç saatlik bir toplantıda, Jukov'la birlikte Stalin'e en yüksek alarmın verilmesi için yalvardı. Ancak bu kadarını yapabiliyorlardı. *Vojd*, huzursuz görünüyor, piposunun ucunu masaya hafifçe vuruyordu. Liderler, Stalin'in ya hezeyan halinde ya da derin düşünceler içinde durgun olduğu konusunda birleşirler. Stalin ansızın ayağa fırlayıp Jukov'a bağırdı:

"Bizi savaşla mı korkutuyorsun, yoksa savaş mı istiyorsun? Yeterince madalya almadığın için mi, yoksa rütben mi yeterli değil?"

Jukov sarardı ve yerine oturdu, fakat Timoşenko, Stalin'i bir kez daha uyardı. Bu uyarı Stalin'in öfkesini daha da arttırdı.

"Bu tamamen Timoşenko'nun işi. Herkesi savaşa hazırlıyor. Kurşuna dizilmesi gerekirdi, fakat onu İç Savaş'tan beri iyi bir asker olarak tanıyorum."

Timoşenko, Stalin'in savaşın kaçınılmaz olduğuna dair sözlerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmadığını söyledi.

"Görüyorsunuz," dedi Stalin, Politbüro üyelerine dönerek. "Timoşenko iyi bir

---

1 14 Haziran günü Hitler, Barbarossa Harekâtı'ndan önceki son askeri toplantısını yaptı. Generaller kuşku çekmemek için Şansölyelik binasına farklı zamanlarda geldiler. Ayın 16'sında Hitler bilgi almak için Goebbels'i çağırdı.

adam; koca kafalı, fakat görünüşe bakılırsa küçük beyinli." Sonra parmağını kaldırarak, "Ben onu halk için söyledim," dedi. "Halkın uyanıklığını artırmak zorundayız. Bu arada sizler, Almanya'nın Rusya'yla asla tek başına savaşmayacağını anlamak zorundasınız. Bunu anlamanız gerekir." Stalin arkasında derin bir sessizlik bırakarak hışımla salondan çıktı. Sonra, "kapıyı açtı, çiçek bozuğu yüzünü gösterdi ve sesini iyice yükselterek haykırdı: 'Bizim iznimiz olmaksızın birlikleri sevk ederek sınırdaki Almanlar'ı kışkırtırsanız, kelleler düşecektir, işte şuraya yazıyorum!' Ve kapıyı çarparak kapattı."

Stalin, Huruşov'u Moskova'ya çağırdı. Huruşov, Ukrayna sınırında olup bitenleri görmüş olmalıydı. Onun ayrılmasına izin vermedi: "Stalin bana seyahatimi ertelememi emretti. 'Bekle,' dedi. 'Bu kadar acele etme. Aceleye gerek yok.'" Stalin'in duygu dünyasında Huruşov'un özel bir yeri vardı. Belki de, önlenemez iyimserliği, dalkavuklara özgü sadakati ve pratik kurnazlığı, o anda Stalin için uygun bir arkadaş olmasını sağlıyordu. Huruşov'a göre Stalin, o sırada, bir "şaşkınlık, endişe, moral bozukluğu, hatta felç hali"ndeydi. Kuntsevo'da verilen, bitmek bilmeyen akşam yemeklerinde geçen uykusuz gecelerle ve sürekli içerek endişesini bastırmaya çalışıyordu. "Durgunluğu, gerilim boşalmasını hissedebiliyordunuz," der Huruşov. Sonunda Huruşov, ayın 20'si Cuma günü şöyle dedi:

"Gitmek zorundayım. Savaş patlamak üzere. Beni burada, Moskova'da ya da Ukrayna'ya dönerken yolda yakalayabilir."

"Pekâlâ," dedi Stalin. "Git o zaman."

Ayın 19'unda, Stalin ve Molotov'la birlikte ülkeyi yönetmekte olan Jdanov, bir buçuk aylığına tatile çıktı. Astımdan mustaripti ve Stalin'in boğa yılanı gibi insanı sıkan dostluğu yüzünden tükenmişti. "Fakat içimde kötü bir önsezi var," dedi Stalin'e. "Almanlar işgale kalkışabilirler."

"Almanlar en uygun anı kaçırdılar," diye karşılık verdi Stalin. "1942'de saldıracaklardır. Sana iyi tatiller."[1] Mikoyan o sırada tatile çıkmanın doğru olmadığını söylediğinde, Molotov omuzlarını silkerek şöyle dedi:

"Hasta bir adamın dinlenmesi gerekir." Jdanov'un oğlu Yuri, böylece "tatile gittik," diye hatırlar. "Soçi'ye 21 Haziran Cumartesi günü vardık."

20 Haziran günü, o sırada Berlin'e dönmüş olan Dekanozov, Beria'yı kesin bir dille uyardı: Taarruz yakındı. Beria, adamını tehdit ederken, Stalin söyleniyordu: "Yavaş Kartvelyalı" "zaten bu işi çözecek kadar zeki değildi." Beria, "dezenformasyon"u Stalin'e aktarırken, dalkavukça, biraz da alaycı bir not yazdı:

"Benim insanlarım ve ben, Yosif Visaryonoviç, sizin zekice yaptığınız öngörüyü kesinlikle hatırlamaktayız: Hitler 1941'de bize saldırmayacak!"

Yaklaşık saat 19.30'da, ticaret filosundan sorumlu Başbakan Yardımcısı Mi-

1 Belki de Stalin kendi sarsılan güvenini desteklemek için Jdanov'u cesaretlendiriyordu. Dimitrov Avusturya kaynaklı bir uyarıyı aktardığında, Stalin, Leningrad Askeri Mıntıkası'nı ve Donanma'yı yöneten Jdanov tatile çıktığına göre endişeye mahal olmadığını söyledi.

koyan, Riga liman müdürü tarafından telefona çağrıldı. Yirmi beş Alman gemisi seyir halindeydi, ancak pek çoğu henüz yükünü boşaltmamıştı. Mikoyan hemen Stalin'in bürosuna koştu. Bazı liderler orada toplantı halindeydi.

"Bu bir provokasyon olmalı," dedi Stalin, sinirli bir tavırla. "Bırakın onları, gitsinler." Politbüro endişeye kapılmıştı, fakat kimse bir şey söylemedi. Molotov'un endişesi ise derindi. 21 Haziran Cumartesi günü, Bulgar Komünisti Dimitrov'a şöyle dedi: "Durum belirsiz. Büyük bir oyun oynanıyor. Her şey bizim tutumumuza bağlı değil." General Golikov, Stalin'e yeni bulgular getirdi: "Bu enformasyon," diye yazdı Stalin, kendisine verilen notun üzerine, "bir İngiliz provokasyonudur. Bunu kimin verdiğini bul ve onu cezalandır." İtfaiye teşkilatı, Alman elçiliğinin dokümanları yakmakta olduğunu rapor etti. İngiltere Büyükelçiliği, hatta Mao Zedung bile (Komintern aracılığıyla devreye giren sürpriz bir kaynak) uyarılarda bulundular. Stalin hemen telefon açıp Huruşov'u savaşın ertesi gün başlayabileceği konusunda uyardı ve Moskova komutanı Tiulenev'e sordu:

"Moskova'nın uçaksavar savunması ne kadar dayanır? Durumun gerginliğini dikkate alın... Moskova'nın uçaksavar savunma birliklerini % 75 oranında savaşa hazır hale getirin."

Ayın 21'i Cumartesi günü Moskova için sıcak ve huzursuz bir gündü. Okullar tatile girmişti. Dinamo Moskova futbol takımı yaptığı maçı kaybetmişti. Tiyatrolarda, *Rigoletto*, *La Traviata* ve Çehov'un *Üç Kızkardeş*'i oynuyordu. Stalin ve Politbüro bütün gün toplantı halindeydi, üyeler sürekli gidip geliyorlardı. Akşama doğru Stalin sürekli olarak gelen, uyguladığı Terör'ün bile engelleyemediği meşum raporlar karşısında derin bir endişeye kapıldı. Molotov saat 18.30'da Stalin'in bürosuna gitti.

Küçük Köşe'nin hemen dışında Poskrebişev açık pencerenin önünde oturmuş Narzan suyunu yudumluyordu. Genç Sovnarkom yardımcısı Çadayev'i çağırdı. "Önemli bir şey mi var?" diye fısıldadı Çadayev.

"Öyle gibi," dedi Poskrebişev. "Patron, Timoşenko'yla konuştu... Çok sinirli... Biliyorsun ... Alman taarruzu ... bekliyorlar..."

Saat 19.00 civarında Stalin, Molotov'a Schulenburg'u çağırmasını ve Alman keşif uçuşlarını protesto etmesini ve tepkisini değerlendirmesini emretti. Kont, hızla Kremlin'e gitti. Molotov onu hızlı adımlarla aynı binadaki bürosuna götürdü. Bu arada Timoşenko telefon ederek, bir Alman asker kaçağının Alman işgalinin şafakla birlikte başlayacağını söylediğini bildirdi.[1] Stalin, gerçekliğin gücü ile yanılmaz-

1 Bu değerlendirmeler, Molotov, Mikoyan, Jukov, Timoşenko, Hilger ve diğerlerinin anılarını temel almaktadır, fakat olayların zamanı Kremlin'de tutulan Günlük Kayıt Defterleri'ni temel almaktadır. Bu defterler yetersiz olmakla birlikte, o gecenin korkusu, belirsizliği ve kaosu hakkında herkesin toplantılara farklı zamanlarda girdiği dikkate alınırsa en azından bir çerçeve sunmaktadır. Jukov saat 19.05'te yapılan toplantının katılımcıları arasında görülmemektedir ve Kurmay Başkanı Yardımcısı olan ve Jukov'un değerlendirmesinde yer alan Vatutin'in ismi de geçmemektedir. Aynı durum Mikoyan için de geçerlidir. Bu, söz

lık yanılsaması arasında gidip geliyordu.

Molotov'un bürosunda Schulenburg, Dışişleri Komiseri'nin ülkesinin içinde bulunduğu tehlikenin büyüklüğünü hâlâ fark edemediğini görerek rahatladı. Rus, ona Almanya'nın Sovyet müttefikinden memnun olmamasının sebebini sordu. Ve Alman Büyükelçiliği'ndeki kadınlar ve çocuklar Moskova'dan neden ayrılmışlardı?

"Bütün kadınlar değil," dedi Schulenburg. "Eşim hâlâ şehirde." Molotov, Büyükelçi'nin yaveri Hilger'in "mütevekkil bir omuz silkme" dediği hareketi yaptı ve Stalin'in bürosuna geçti.

Daha sonra Timoşenko geldi. Liderlerin çoğu, Voroşilov, Beria, Malenkov, genç ve güçlü Başbakan Yardımcısı Voznesenskiy onlara katıldı. Saat 20.15'te Timoşenko Savunma Komiserliği'ne döndü ve oradan Stalin'e ikinci bir asker kaçağının savaşın saat 4'te başlayacağı uyarısında bulunduğunu bildirdi. Stalin onu geri çağırdı. Timoşenko saat 20.50'de, Jukov ve Stalin'i hepsinden daha iyi tanıyan ve *Vojd*'dan daha az korkan Savunma Komiser Yardımcısı Budyonni'yle birlikte geldi. Budyonni, sadece iç cephe komutanlığından sorumlu olduğu için sınırda olanları bilmediğini teslim etti. Açık sözlü Budyonni, Terör sırasında belirsiz bir rol oynamış, fakat o zaman bile o çevrelerde nadiren rastlanan bir özellik sergileyerek, aklından geçenleri söylemekten çekinmemişti. Stalin onu Yedek Ordu (ihtiyat kuvvetleri) komutanlığına atadı. Daha sonra, eski görevine, ordunun Siyasi Şube şefliğine henüz iade edilen, Stalin'in askeri infazcısı Mehlis de bu kasvetli gece mesaisine katıldı.

Odanın içinde volta atan Stalin, "Şimdi ne yapıyoruz?" diye sordu. Derin bir sessizlik oldu. Politbüro dilini yutmuş gibi susuyordu. Timoşenko sesini yükseltti: "Sınır boylarındaki bütün birlikler derhal savaş alarmına geçirilmeli!"

"Asker kaçağını bizi kışkırtmak için göndermiş olmasınlar?" dedi Stalin. Sonra Jukov'a emretti. "Oku şunu." Jukov Yüksek alarm emrini tam okumaya başlayacaktı ki, Stalin araya girdi: "Şimdi bu emri vermek erken olur. Durumu barışçı yollarla düzeltmek hâlâ mümkün olabilir." Herhangi bir provokasyondan kaçınmak zorundaydılar. Jukov onun talimatlarına derhal uydu. Alternatifinin ne olduğunu gayet iyi biliyordu: "Beria'nın zindanı!"

Liderler artık "her ihtimale karşı" birliklerin alarma geçirilmeleri gerektiği konusunda generallerin görüşlerini onaylıyorlar ve farklı konuşuyorlardı. Stalin başını sallayarak generallere bir onay işareti verdi. Generaller hemen Poskrebişev'in odasına geçerek alarm emrini yeniden yazdılar. Döndüklerinde, saplantılı editör emri biraz daha sulandırdı. Generaller derhal Savunma Komiserliği'ne geçerek emri askeri mıntıkalara aktardılar: "22-23 Haziran tarihlerinde Almanlar'ın sürpriz bir taarruzu mümkündür... Kuvvetlerimizin görevi her türlü provokatif eylemden uzak durmaktır..." Bu emir ancak 22 Haziran Pazar günü gece yarısı yürürlüğe girdi.

---

konusu kişilerin orada olmadıkları anlamına gelmez. O kadar hızlı geliş gidişler oluyordu ki, birkaç hata yaptığı için Poskrebişev bağışlanabilir.

Stalin, Budyonni'ye savaşın muhtemelen yarın başlayacağını söyledi. Budyonni saat 22.00'de, Timoşenko, Jukov ve Mehlis daha geç bir saatte ayrıldılar. Stalin sürekli volta atıyordu. Beria, muhtemelen son istihbarat raporlarını incelemek için ayrıldı ve saat 22.40'da rapor vermek için geri döndü. Saat 23.00'te liderler Stalin'in dairesinin merdivenlerini çıktılar. Hep birlikte yemek salonuna geçtiler. "Stalin, Hitler'in saldırıya geçmeyeceği konusunda bizi ikna etmeyi sürdürdü," der Mikoyan.

Gene Mikoyan'ın anlatımına göre, Stalin, "Sanırım Hitler bizi kışkırtmaya çalışıyor," dedi. "Savaşmaya kesinlikle karar vermiş değil."

Saat 23.30'da Jukov telefon etti. Üçüncü bir kaçak, Berlin'den Alfred Liskov adında bir Komünist işçi, Prut nehrini yüzerek geçmiş ve kendi birliğine intikal eden işgal emri hakkında rapor vermişti. Stalin, Yüksek Alarm emrinin aktarılıp aktarılmadığını denetledi, ardından Liskov'un "yanlış bilgi" verdiği için kurşuna dizilmesini emretti. Böyle bir gecede bile, Stalinist vahşet rutininin sekteye uğraması imkânsızdı. Eğlence de ihmal edilmedi. Politbüro üyeleri, NKGB'nin eskortluğunda bir Limuzin konvoyuyla boş caddelerden hızla geçerek, Borovitskiy Kapısı'ndan Kuntsevo'ya girdiler. Generaller'in Savunma Komiserliği'nde gergin biçimde oturmaları Mehlis'in dikkatini çekti. Fakat kentin başka yerlerinde, yorgun komiserler, muhafızlar ve daktilografiar her gece (Cumartesileri dahil) olduğu gibi Stalin Kremlin'den ayrılana kadar beklediler, sonra evlerine gidip uyudular. Stalin'in standartlarına göre bu erken bir saatti.

Molotov, Dışişleri Komiserliği'ne giderek, Schulenburg'un yanıtlayamadığı soruları sormak için Berlin'de Ribbentrop'a ulaşmaya çalışan Dekanozov'a son bir telgraf çekti. Daha sonra Kuntsevo'ya giderek diğerlerine katıldı. Yıllar sonra, o geceyi anlatırken, "Belki bir film seyredebilirdik," diyecekti. Saat 02.00 civarında, bir saat süren, yemek, içki ve sohbetin ardından liderler Kremlin'deki dairelerine döndüler. (o geceye ilişkin Jukov, Molotov ve Mikoyan'ın anıları değişiktir).[1]

1 Aşağı yukarı aynı saatlerde, Hitler işgal başlamadan bir saat kadar kestirmeye karar verdi. "Savaşın kaderi şimdi belirlenmeli," dedi. Daha erken saatlerde, aşırı yorgun ve endişeliydi. Bürosunda volta atarak Goebbels'le birlikte ertesi gün Alman halkına yapılacak duyuru üzerinde çalıştı. "Bu kanserli oluşumun dağlanması gerekir," dedi Goebbels'e. "Stalin devrilecek." İşgal başladığı sırada Alman kaçağı Liskov iki buçuk saattir sorgudaydı. Kurşuna dizilmedi. O gece yaşananlar öylesine dramatikti ki, katılımcılar zamanları karıştırırlar. Molotov, Stalin'in yanından gece yarısı ayrıldığını, Mikoyan ise o sırada saatin 03.00 olduğunu düşünüyordu. Gene Molotov, pek çok tarihçinin kaynak olarak kullandığı Jukov'un kendi rolünü büyütmek için olayları değişik anlattığını iddia etti. Karışıklığın bir sebebi de Almanya ile Rusya arasındaki saat farkıydı. Buradaki değerlendirmeler Rus saati temel alınarak yapılmıştır. Ancak Almanlar'ın Tötonik dakikliği sayesinde olayların hızını belirlemek daha kolaydır. Buna göre Alman işgali, Alman yaz saatine göre 03.30'da (Rus saatine göre 04.30) başlamış, Berlin'den Schulenburg'a gönderilen talimat da tam o saatte gelmişti. Anılardan, grubun Stalin'in bürosundan ayrılıp dairelerine, daha sonra Kuntsevo'ya gitmeleri saat 21.00 ile 03.00 arasında gerçekleşti.

Uzakta, bütün Sovyet sınırı boyunca *Luftwaffe*'nin bombardıman uçakları hedeflerine doğru ilerliyorlardı. Napoleon'un Büyük Ordu'sunun 129 yıl önce Rusya'yı işgal ettiği günle aynı tarihte, Hitler'in üç milyondan fazla askeri, 3600 tank, 600.000 motorlu araç, 7000 parça top, 2.500 uçak ve yaklaşık 625.000 atla desteklenen Almanlar, Hırvatlar, Finliler, Romenler, Macarlar ve İtalyanlar sınırı geçmeye başladılar. Karşılarında aşağı yukarı eşit bir Sovyet gücü vardı: 14.000 tank (2.000'i modern), 34.000 top ve 8.000'den fazla uçak. Bütün zamanların en büyük savaşı, iki vahşi ve gözü kara egomanyağın düellosu biçiminde başlamak üzereydi. Ve o saatlerde muhtemelen ikisi de uykudaydı.

BÖLÜM YEDİ

Savaş: Acemi Dâhi, 1941-1942

33

İyimserlik ve Tutukluk

Jukov, Kutsevo'yu aradığında, Stalin odasına çekilmişti.

Bir NKVD generali, uykulu bir sesle, "Kim arıyor?" dedi.

"Jukov. Genel Kurmay Başkanı. Lütfen beni Yoldaş Stalin'e bağlayınız. Acildir."

"Ne, şimdi mi? Yoldaş Stalin uyuyor."

"Hemen uyandırın," dedi Jukov. "Almanlar kentlerimizi bombalıyor."

Bir sessizlik oldu. Jukov kendisine sonsuzluk gibi gelen bir süre bekledi. Stalin'e işgali bildirmeye çalışan tek kişi o değildi, fakat generaller kendi liderleri karşısında, tıpkı Almanlar gibi taşlaşmışlardı. Saat 04.17'de (Rus saatiyle) Karadeniz Komutanı, Savunma Komiserliği'ndeki Jukov'u arayarak, çok sayıda bombardıman uçağının göründüğünü bildirdi. Saat 04.30'da bu kez batı Cephesi hattaydı; saat 04.40'da Baltık bölgesi ateş altındaydı. Aşağı yukarı aynı sıralarda Amiral Kuznetsov, Sivastopol komutanlığından bir telefon aldı: Alman bombardımanı başlamıştı. Kuznetsov hemen telefona sarılarak Kremlin'i aradı ve orada tiranlıkların karakteristik özelliği olan bürokratik bir dar görüşlülükle karşılaştı. Telefona çıkan görevli ona şöyle dedi:

"Yoldaş Stalin burada değil. Nerede olduğunu bilmiyorum."

"Yoldaş Stalin'e derhal kişisel olarak vermem gereken çok önemli bir mesaj var..."

"Size hiçbir şekilde yardımcı olamam," dedi karşıdaki ses ve telefonu kapadı. Bunun üzerine Kuznetsov, Timoşenko'yu aradı. O sırada sağanak halinde telefon mesajları almakta olan Timoşenko, Stalin'i haberdar etmeye korktu. Kuznetsov, Stalin'e ulaşmak için bildiği bütün telefon numaralarını çevirdi. Sonuç alamayınca, tekrar Kremlin'i aradı:

"Yoldaş Stalin'e Alman uçaklarının Sivastopol'u bombalamakta olduklarını bildirmenizi rica ediyorum. Savaş başladı!"

"Uygun kişiye bildireceğim," dedi karşıdaki ses. Birkaç dakika sonra Amiral, "uygun kişi"nin kim olduğunu öğrendi. Gevşek, sessiz Malenkov, "keyifsiz, tedirgin bir sesle" sordu: "Ne söylediğinizin farkında mısınız?" Alman savaş uçaklarının Kiev ve Sivastopol'u bombaladıkları ve birliklerin sınırı geçmeye başladıkları anda, Stalin'in saraylıları hâlâ gerçeklerden kaçmaya çalışıyorlardı.

O saatte bürosunda olan tek kişi Timoşenko değildi. "Köpekbalığı" Mehliş, geceyi generallerle geçiriyordu. Malenkov gibi, o da o gece işgal olmayacağından emindi. Uçaksavar birliğinin komutanı Voronov, rapor vermek için koşup geldiğinde, Timoşenko öyle sinirliydi ki, onun eline bir not defteri tutuşturup "raporunu yazılı olarak ver," dedi. İhanetten tutuklanmaları halinde, işlenen suçlardan raporu yazan sorumlu olacaktı. Mehlis, Voronov'un arkasına geçti ve söylediklerini tam olarak yazıp yazmadığını kontrol etti. Daha sonra metni ona imzalattı. Timoşenko uçaksavar birliklerine karşılık vermemelerini emretti. O anda Voronov, Timoşenko'nun "savaşın başladığına inanmadığını" anladı.

Batı Özel Askeri Mıntıkası Komutan Yardımcısı Boldin, Timoşenko'yu aradı ve heyecan içinde Almanlar'ın ilerlemekte olduklarını bildirdi. Timoşenko karşılık vermemelerini emretti.

"Ne diyorsun sen?" diye bağırdı Boldin. "Birliklerimiz geri çekiliyorlar, şehirler alevler içinde, insanlar ölüyor..."

"Yosif Visariyonoviç, bunun bazı Alman generallerinin provokasyonu olabileceğine inanıyor." Timoşenko'nun içgüdüleri, Stalin'e haber vermek için bir başkasını ikna etmesini söylüyordu. Budyonni'ye sordu: "Almanlar Sivastopol'u bombalıyorlar. Stalin'e söylesem mi, söylemesem mi?"

"Hemen haber ver ona!"

"Sen ara," dedi Timoşenko. "Ben korkuyorum."

"Hayır, sen ara," diye çıkıştı, Budyonni. "Savunma Komiseri sensin!"

Sonunda Budyonni kabul etti ve Kuntsevo'yu aramaya başladı. Görevi yeterince paylaştıramayan Timoşenko, Jukov'a da Stalin'e telefon etmesini emretti.

Jukov, telefon hattında Kuntsevo'daki Stalin'in kalkmasını bekliyordu. Üç dakika sonra telefona geldi. Jukov, durumu bildirdi ve karşı taarruz için izin istedi. Bir sessizlik oldu. Stalin'in nefeslerini işitebiliyordu.

"Beni işittiniz mi?" diye sordu Jukov, "Yoldaş Stalin?" Sadece derin nefesleri işitebiliyordu. Stalin nihayet konuştu: "Timoşenko'yu Kremlin'e getir. Poskrebişev'e söyle, Politbüro'yu toplasın." Mikoyan'a ve Politbüro üyelerine telefonla bildirildi: "Savaş başladı!" O sırada Budyonni daçadaki Stalin'e ulaştı ve Riga'nın da bombalanmakta olduğunu bildirdi. Stalin, çalışma odasında uyumakta olan Poskrebişev'i aradı: "Bombardıman başladı."[1]

Stalin hızla şehre gitti. Politbüro üyelerinin daçalarında kalmalarını yasaklamıştı. Bu yüzden hepsi şehirdeydi. Stalin asansörle ikinci kata çıktı, ahşap panelli kırmızı halı kaplı koridorlardan hızlı adımlarla geçti, bürosundan içeri girerken Poskrebişev'e bağırdı: "Söyle, buraya gelsinler!" Jukov, Politbüro'nun saat 04.30'da toplandığını iddia eder. Molotov ise toplantının daha erken bir saatte yapıldığını

1 O sabah Jdanov'un Soçi'deki daçasında da telefon çaldı. Yuri Jdanov o sabahı şöyle hatırlar: "Annem odama geldi ve 'Savaş başladı!' dedi. Babamla birlikte Moskova'ya doğru yola çıktık."

düşünmektedir. Ne var ki Stalin'in bürosundaki kayıt defteri toplantının, Alman taarruzunun başlamasından yaklaşık bir saat sonra, 05.45'te başladığını göstermektedir. İlk gelen, aynı binada, Stalin'in dairesine yakın bir evde oturan Molotov oldu. Onun ardından, Beria, Timoşenko, Jukov ve Mehlis geldiler.

Stalin sağlam duruyordu. Mikoyan'a göre "kendine hâkim" idi. Jukov ise, onun "sararmış" ve "şaşırmış" olduğunu fark etti. Yeşil çuha kaplı masanın başında, "elinde pipo" oturuyordu. Voronov, onun "moralsiz ve sinirli" olduğunu düşündü, fakat en azından bürosuna gelip komutayı ele almıştı. O sırada cepheler kargaşa içindeydi. Sovnarkom yardımcısı Çadayev, "Stalin'in yavaş, sözcükleri dikkatle seçerek, zaman zaman sesi titreyerek konuştuğu"nu hatırlıyordu. "Konuşmasını bitirdiğinde bir süre kadar derin bir sessizlik oldu." Fakat Stalin, savaşın "Alman subaylarının bir provokasyonu" olabileceği fikrinde, şaşırtıcı biçimde hâlâ ısrar ediyor, Hitler'in de *Wehrmacht* yüksek komutanlığı içinde bir Tuhaçevskiy'e sahip olduğunu düşünüyordu. "Hitler olanları bilmiyor," dedi. Stalin, Berlin'den haber gelene kadar direniş emri vermeyecekti.

Mikoyan'a defalarca,"Alçak Ribbentrop bizi aldattı," dedi. Hâlâ Hitler'i suçlamıyordu. Saat neredeyse beş olmuştu. Stalin, Molotov'a, "Hemen Alman Büyükelçiliği'ni aramamız lazım," dedi. Molotov, Stalin'in telefonlarla dolu masasından aradı, "Ona gelmesini söyleyin," dedi kekeleyerek. Schulenburg, Molotov'un bürosunu arayarak Dışişleri Komiseri'yle görüşmek istediğini söyledi. Molotov, "Stalin'in üst kattaki bürosundan kendi büroma geçtim," diye anlatır. Bu geçiş üç dakika sürdü. Schulenburg, yanında Hilger olduğu halde, Müthiş İvan Kilisesi'ne yukarıdan bakan büroya o gece ikinci ve sonuncu kez geliyordu. Kremlin yaz sabahının ilk ışıklarıyla aydınlanıyor, Aleksandrovskiy Bahçeleri'nden akasya ve gül kokuları geliyordu.[1]

Schulenburg, Berlin saatiyle 03.00'te gelen telgrafı yüksek sesle okudu: Sovyet güçlerinin yoğunlaşması, Reich'ı askeri "karşı önlemler" almak zorunda bırakmıştı. Okuması bittiğinde Molotov'un yüzü kuşku ve öfkeyle kırışmıştı. Kekeleyerek şöyle dedi:

"Bu bir savaş ilânı mı oluyor?" Schulenburg bir şey diyemedi. Üzgün bir tavırla omuzlarını kaldırdı. Molotov'un şaşkınlığı yerini öfkeye bıraktı. "Bana verilen me-

1 Tam o sırada Berlin'de Sovyet Büyükelçisi Dekanozov da Dışişleri Bakanlığı'na davet edildi. Bakanlığa geldiğinde Dekanozov Alman basınının o anı saptamak için hazır beklediğini gördü. Ribbentrop onu, Almanya'yı iki cephede savaşma konusunda uyaran ve bu uyarısı Stalin ve Jdanov tarafından sık sık alıntılanan devlet adamı Prens Bismarck'ın bürosunda, "buz gibi" bir tavırla karşıladı. Görünüşe bakılırsa içkili olan, "mor yüzlü" ve "biraz sallanan" Ribbentrop bildirisini okudu. "Çok derin bir üzüntü duydum..." dedi Dekanozov. El sıkışmadan ayrıldılar. Dekanozov tam kapıdan çıkarken, Ribbentrop ona yetişti, Hitler'i bu savaştan vazgeçirmeye çalıştığını, fakat onun kimseyi dinlemediğini fısıldadı. "Saldırıya karşı olduğumu Moskova'ya söyleyin," diye ekledi. Ribbentrop Sovyet Paktı'nı meslek hayatının zirvesi olarak görüyordu.

saj savaş ilânından başka bir anlam taşıyamaz, çünkü Alman birlikleri sınırı geçmiş bulunuyorlar, Odessa, Kiev ve Minsk gibi Sovyet kentleri bir buçuk saattir Alman uçakları tarafından bombalanıyor." Molotov artık bağırıyordu. Bu, "tarihte eşi görülmemiş bir güven ihlali" idi. Almanya şimdi dehşet verici bir savaşı başlatmıştı. "Elbette biz bunu hak etmedik," dedi Molotov. Söylenecek fazla bir şey yoktu. İleride, Temmuz 1944 komplosuna katıldığı için Hitler tarafından idam edilecek olan Kont von der Schulenburg, onun elini sıktı ve ayrıldı. O sırada limuzinler Kremlin'e generalleri taşıyordu. Molotov doğruca Stalin'in bürosuna gitti ve şöyle dedi: "Almanya bize savaş ilân etti."

Stalin kendisini koltuğa bıraktı ve "derin düşüncelere daldı." Bu sessizlik "uzun ve bir şeylere gebe" idi. Çadayev, Stalin'in "yorgun, bitkin" göründüğünü hatırlar. "Çiçek bozuğu yüzü, süzgün ve bezgindi." "Stalin'i moral bozukluğu içinde gördüğüm tek an buydu," diye hatırlar Jukov. Sonra Stalin kendini toparladı ve çılgınca iyimser bir sloganla yerinden doğruldu: "Düşman cephe hattı boyunca yenilgiye uğratılacak." Sonra generallere döndü: "Tavsiyeniz nedir?"

Jukov, Almanlar'ın sınır mıntıkalarında "durdurulması" gerektiğini söyledi.

"İmha," diye araya girdi Timoşenko, "durdurma değil."

"Bir talimat çıkarın," dedi Stalin. O büyük yanılgının etkisinden hâlâ kurtulamamıştı. "Sınırı geçmesinler." O sabah verilen bir dizi talimatı, Stalin değil, Timoşenko imzaladı. Çadayev morallerin biraz yükseldiğini gördü: "Savaşın ilk günü, herkes ... gayet iyimserdi."

Fakat her şeye rağmen Stalin, dağılan hayallerinin kırık parçalarına tutunmakta direniyordu. İşleri diplomatik yoldan halletmeyi umduğunu söyledi. 1912'den beri onun yoldaşı ve onunla açıktan tartışabilen birkaç kişiden biri olan Molotov dışında hiç kimse bu saçmalığa karşı çıkmaya cesaret edemedi.

"Hayır," dedi sert bir sesle. Bu bir savaştı ve "bu konuda hiçbir şey yapılamazdı." İşgalin boyutları ve Molotov'un sert tutumu Stalin'in gerçeği görmesini sağladı. Komintern lideri Dimitrov geldiğinde, dıştaki büroda hummalı bir faaliyet olduğunu gördü. Poskrebişev, Mehlis (üniforma giymişti), Mareşal Timoşenko ve Amiral Kuznetsov çalışma halindeydiler. Beria "telefon başında emirler veriyordu." Dimitrov içeriye girdiğinde, Stalin'i "şaşırtıcı bir sükûnet, kararlılık, güven..." içinde gördü.

"Hiçbir talepte bulunmaksızın, haydutlar gibi alçakça saldırarak üstümüze çullandılar," dedi Stalin. "Haydutlar" sürpriz avantajını kullanmışlardı. Sovyet cephe hattı dağıtılmıştı. Stalin'in orduları en çok güneyde güçlüydüler. Ne var ki Almanlar, Leningrad ve Ukrayna'ya doğru ilerlerken, Hitler'in en güçlü ordu grubu Moskova'yı ele geçirmeyi hedefliyordu. Merkez Ordu Grubu'nun iki kıskacı, General Pavlov komutasındaki Sovyet Batı Cephesi'ni yardı. General Pavlov'un karşı taarruzu geri püskürtüldü ve Panzer birlikleri Minsk'e ve Moskova yoluna doğru ilerlediler.

Stalin, cephede yaşanan felaketle pek ilgisi olmayan emirler yağdırarak tepki gösterdi. Buna rağmen, Beria, Malenkov, Mikoyan, Kaganoviç ve Voroşilov sabah saatlerinde Küçük Köşe'ye gelip gittiler. Hepsi en az iki, Beria ise üç kez gelip gitti. Mehlis ilk gelenlerden biriydi, Kulik daha sonra geldi. *Vojd*, Kaganoviç'e, fabrikaları ve 20 milyon insanı cepheden gerilere çekmek için trenleri hazırlamasını emretti. Bunların hiçbiri Almanlar'ın eline geçmeyecekti. Mikoyan ordulara ikmal maddesi sağlayacaktı.

Stalin, süngülerin boyut ve biçiminden, *Pravda* manşetlerine ve makaleleri kimin yazacağına kadar her şeyi kontrol etmeyi sürdürdü. Ne başkalarının zaferini kıskanma ne de arızalı kendini koruma güdüsünden vazgeçmişti. İlk haftada General Koniyev gazetelerde fazla yer alınca, Stalin telefon açıp editöre çıkıştı: "Koniyev hakkında yazdıklarınız yeterli." Aynı editör, savaştan önce Stalin'in şiddetle kınadığı bir yazara yer verip veremeyeceğini sorduğunda da şöyle demişti: "Basabilirsin. Yoldaş Adveenko kefaretini ödedi." Bu arada kendisi bilinçli olarak halkın gözünden uzaklaştı. *Pravda*'nın ön sayfasında yer alan görüntüleri ansızın ortadan kayboldu. SSCB'nin tek bir Başkomutan'a sahip olmaması şaşırtıcıydı. O sabah saat 9'da Stalin, erken bir uyarlama yaparak *Stavka*'yı icat etti. Kararnamede Başkomutan olarak, doğaldır ki, Stalin'in adı yer alıyordu. Fakat o kendi ismini çizdi ve yerine Timoşenko'nun ismini yazdı.

Herkes hükümetin savaş ilân etmek zorunda olduğunu kabul ediyordu. Mikoyan ve diğerleri Stalin'e bunu yapmaları gerektiğini söylediler, fakat o bu öneriyi reddetti. "Bırakın Molotov konuşsun." En önemlisi, Molotov, Ribbentrop'la yapılan antlaşmayı imzalayan kişiydi. Bu konuda anlaşmazlık vardı. Halk, kuşkusuz, Başbakan'ın neden konuşmadığını anlayamayacaktı. Stalin ısrarla başka zaman konuşacağını söylüyordu. "İlk konuşan olmak istemedi," der Molotov, "Açık bir görünüme ihtiyacı vardı... Her şeye anında tepki gösteremezdi... Neticede o da bir insandı."

Kendisini hâlâ bir siyasi gazeteci gibi gören Molotov, hemen bir bildiri üzerinde çalışmaya başladı, fakat Stalin karmaşık fikirleri basit biçimde ifade etme yeteneğiyle ve bundan sonra bütün savaş konuşmalarının özelliğini oluşturacak coşkulu ifadelerle taslak metni belirledi. O gün öğle saatlerinde Molotov, Kremlin'den arabayla çıkarak Gorki Caddesi'ndeki Merkez Telgraf Bürosu'na gitti. Kekemeliğine hâkim olarak, düz fakat titreyen sesiyle ünlü konuşmasını yaptı.

"Davamız haklıdır. Düşman ezilecektir. Zafer bizim olacaktır."

Molotov döndüğünde, Stalin odasına giderek onu tebrik etti: "Sesin biraz heyecanlı geliyordu, fakat konuşma gayet iyiydi." Molotov'un övgüye ihtiyacı vardı: Göründüğünden daha kibirliydi. Tam o sırada *vertuşka* (tek hatlı telefon) çaldı. Arayan Timoşenko'ydu. Cephelerde yaşanmakta olan kaosu haber verdi. Komutanlar, özellikle de Minsk ve Moskova yolunu tutan hayati Batı Cephesi'ndeki Pavlov kendi birlikleriyle teması kaybetmişti. Stalin "savaşta beklenmedik saldırının ne

kadar önemli olduğu"na dair verip veriştirdi. "Bu saldırganlara inisiyatif kazandırır," diyordu. "Paniği ... kesinlikle önlemelisiniz. Komutanları ara, durumu anla ve rapor ver. Ne kadar zamana ihtiyacın var? İki saat, daha fazla değil... Pavlov'un durumu nedir?" Fakat o sırada, Alman taarruzunun esas darbesini yiyen Pavlov'un "kendi ordusunun kurmay heyetiyle hiçbir bağlantısı kalmamıştı."

Savaşın büyük bölümünü Küçük Köşe'de geçirecek olan Molotov, Malenkov ve Beria üçlüsüyle birlikte Stalin, evreler halinde çarpıcı Alman başarılarını ve Sovyet çöküşünü haber aldı. Her askeri birlikte yer alan ve hainleri avlamaktan sorumlu olan gizli polis *Osobyi Otdel*'in ve Özel Bölüm'ün patronu olan Beria savaşın ilk haftasında Stalin'le 15 kez görüşürken, ordunun siyasi şefi Mehlis neredeyse Küçük Köşe'ye yerleşmiş gibiydi. Stalin'in yenilgiye bulduğu çözüm Terör idi. Fakat Voroşilov ve Kulik gibi İç Savaş arkadaşlarıyla birlikte, günün sonunda Timoşenko yaklaşık bin uçağın yerde imha edildiğini bildirdiği sırada oldukça rahattı.

"Alman Hava Kuvvetleri her bir hava alanına ulaşmadı herhalde?" diye sordu Stalin.

"Maalesef ulaştı." Fakat Stalin'in etkisiz de olsa büyük bir öfkeye kapılmasına yol açan, Pavlov'un Batı Cephesi'nde yaşanan felaketti.

"Bu korkunç bir suç. Sorumluların kellesini almak gerekir." Stalin ansızın neler olduğunu anlamak için en güvenilir adamlarını cephelere göndermeye karar verdi. Duraksadıklarında, onlara bağırdı:

"Derhal!" Genel Kurmay Başkanı Jukov Güney Batı Cephesi'ne doğru yola çıktı, fakat yokluğunda işleri kimin yürüteceğini sordu.

"Oyalanma," dedi Stalin. "Bir şekilde yürütürüz." Kansız bürokrat ve palavracı Kazak olarak tuhaf bir ikili oluşturan Malenkov ile Budyonni, Briansk'a; Kulik ise Batı Cephesi'ne uçtu.

Kasırga onları neredeyse tüketti. Bir dizi yarı-komik fiyasko yaşadılar, fakat hayatta kalacak kadar şanslıydılar. Bu arada Stalin'in Küçük Köşe'de geçirdiği saatler ordularının performansı kadar tutarsızdı. Stalin ve Beria, o gün öğleden sonra saat 16.45'te oradan ayrılan son iki kişi oldu. Sabahın ilk saatlerinden beri oradaydılar. Hâlâ karşı-saldırının savaşı düşman topraklarına çekeceğine inanıyorlardı. Biraz uyumuş olmalılar, fakat Stalin 23 Haziran sabahı saat 03.20'de bürosuna döndü ve erken saatlerde Molotov, Mehlis ve Beria'yla toplantı yaptı. Ayın 25'inde bütün cephelerde tam bir bozgun yaşanırken, Stalin bütün geceyi, saat 01.00'den 05.50'ye kadar bürosunda, gittikçe artan bir öfke içinde geçirdi. Gönderdiği özel elçiler teker teker felaketin içinde kayboluyorlardı.

"Şu beş para etmez Kulik'in kıçına bir tekme atmak lazım," diyordu. Sadece, sert, cesur ve enerjik Jukov Güney Batı Cephesi'nde karşı-saldırıya geçmeyi başarmıştı. Savaş boyunca onu diğerlerinden farklı kılan Stalinist acımasızlıkla hareket ediyordu. Geri çekilen subaylar hakkında Özel Şubeler'e gönderdiği tipik emirler-

den birinde, onları "derhal tutuklayın," diyordu. "Ve onları hainler ve korkaklar olarak derhal yargılayın."

İçkici soytarı Mareşal Kulik, ki onun savaşı trajikomik gaflardan oluşacaktı, üzerine deri bir pilot ceketi, başına bir kasket, gözüne de bir koruyucu gözlük uydurarak, 23 Haziran akşamı bir Stalinist kurgusal pilot olarak Batı Cephesi'ne vardı. Dokuzuncu Ordu'nun bozguna uğramasıyla şaşkına dönen Kulik yolunu kaybetti, kuşatıldı ve neredeyse esir alınıyordu. Üzerindeki karnaval kıyafetiyle kaçmayı başardı. "Mareşal Kulik'in davranışı anlaşılmazdı," diyen alay Komiser'i onu Mehlis'e şikayet etti. "Herkese rütbe işaretlerini çıkarmayı, belgeleri yok etmeyi ve köylü giysilerine bürünmeyi emretti." Kılık değiştirme konusunda kendisi daha yetenekliydi. Mareşal üniformasını (ve üzerindeki dandik pilot giysilerini) yakarak, "silahları atmamızı önerdi ve bana da özel olarak madalyalarımı ve üzerimdeki belgeleri atmamı söyledi ... Kulik, Alman tanklarının henüz ele geçirdiği bir yolu at arabasıyla geçti..." Bu arada Batı Cephesi dağılıyordu. Hastalıklı Mareşal Şaposnikov aşırı gerilimden ötürü çökmüştü. Karargâh onun da izini kaybetti.

Gittikçe daha çok çocuğun saklananları bulmak için gönderildiği bir saklambaç oyunu gibi, Stalin, Voroşilov'u, Kulik ve Şaposnikov'u bulmaya gönderdi. 26 Haziran günü, "Birinci Mareşal" özel bir trenle Mogilev'e ulaştı, fakat ne Batı Cephesi'ni ne de iki mareşali bulabildi. Nihayet emir subayı, karargâhtan çok "Çingene kampı"nı andıran sefil bir görünümle karşılaştı ve Şaposnikov'un yerde, üzeri bir paltoyla örtülü, ölü gibi yatmakta olduğunu fark etti. Daha sonra komutan Pavlov'u gördü. Yağmurdan korunmak için bir ağacın altına sığınmış, karavanadan tek başına *kaşa* yiyordu. Şaposnikov kımıldadı. Emir subayı onun canlı olduğunu anladı ve kendisini tanıttı. Acılar içinde kıvranan Şaposnikov, Voroşilov geldiği için Tanrı'ya şükretti ve kalkıp tıraş olmaya başladı. *Kaşa*'sını bitiren Pavlov ise şaşkın ve umutsuz görünüyordu. "Mahvoldum ben," dedi.

Voroşilov kampa geldi ve tehditler savurdu. Bu arada emir subayını Kulik'i aramaya gönderdi. Daha sonra iki mareşal, zavallı Pavlov'a ne yapılacağını kararlaştırmak için özel trene geçtiler. Voroşilov yemek söyledi. Bir aşçı, jambon, ekmek ve çay getirdi. Menü Mareşal'da hayal kırıklığı yaratmıştı. Bağırarak aşçıyı çağırdı. Aşçı Yoldaş Franz koşup geldi ve esas duruşa geçti. Voroşilov onun iki mareşale böyle bir yemek servis etmeye nasıl cesaret ettiğini öğrenmek istiyordu.

"Jambonu neden dilimledin? İnsan jambonu böyle mi keser? Lanet bir handa bile, daha iyi jambon verirler!" Daha sonra Voroşilov, Pavlov'u çağırdı ve gösterdiği başarısızlıktan ötürü onu azarladı. Kişisel kan davasının önemini o anda bile açığa vurarak, Pavlov'a, bir zamanlar kendisini Stalin'e şikayet etmiş olduğunu hatırlattı. Pavlov dizlerinin üzerine çöktü, kendisini bağışlaması için ona yalvardı ve çizmelerini öptü. Voroşilov, Moskova'ya döndü.

4 Temmuz günü şafak vakti Mehlis, Pavlov'u ihanetten tutukladı.

"Tutuklamak ve cezalandırmak için onayınızı bekliyoruz," diye rapor verdi Mehlis. Stalin bunu, "Cephe'nin sağlığını düzeltmek için doğru yöntemlerden biri olarak" memnuniyetle karşıladı. Pavlov işkence altında General Meretskov'u işe karıştırdı. General derhal tutuklandı. Pavlov'un "yargılanması"ndan önce Poskrebişev, "[Taslak] Hüküm" metnini Stalin'e iletti. Metinde geleneksel uydurmaların yer aldığını gören Stalin, Poskrebişev'e şöyle dedi: "Hükmü onaylıyorum, fakat Ulrih'e söyle 'komplo faaliyeti' gibi saçmalıkları bıraksın. Davayı uzatmaya gerek yok. Af başvurusu yok. Ve sonra bütün cephelere bildir, bozguncular acımasızca cezalandırılacaktır." Mikoyan (ve muhtemelen Politbüro'nun geri kalanı da) hükmü onayladı. Mikoyan, otuz yıl sonra anılarında şöyle diyordu: "Onu kaybetmek üzücü oldu, fakat karar doğruydu." 22 Temmuz günü, Batı Cephesi'nin dört komutanı kurşuna dizildi. Bunun üzerine hainlerin kurşuna dizilmesi için izin isteyen telgraflar yağmaya başladı. Mehlis'in bürosundaki iletişim hatları aşırı yüklenmeden devre dışı kaldı. O gün Mehlis herkesin kendi hainlerini yargılayıp kurşuna dizmesini söyledi.

Stalin felaketin boyutlarını anlamaya başladı. Cepheler denetlenemiyordu. Naziler Minsk'e yaklaşıyorlardı; hava kuvvetlerinin büyük bölümü yok edilmişti ve otuz tümen dağılmıştı. Ayın 26'sında Stalin Güney Batı Cephesi'ndeki Jukov'u acilen çağırdı. Genel Kurmay Başkanı, Timoşenko ile General Vatutin'in Stalin'in önünde esas duruşta dikildiklerini gördü. "Gözleri uykusuzluktan kıpkırmızıydı." Stalin emir verdi: "Kafa kafaya verin ve bana ne olabileceğini söyleyin."[1] Generallere, yeni savunma hattı önerisi için 40 dakikalık bir süre verdi.

* * *

O zor anlarda bile Stalin ailesini hatırladı. 25 Haziran günü Stalin "bütün cephelerde olağanüstü vahim olan durum"u tartışmak için Timoşenko'yla bir araya geldi. Savunma Komiseri bir ara cesaretini toplayarak, Lider'in birinci evliliğinden olan, onu her zaman hayal kırıklığına uğratan ve hiç ilgi göstermediği en büyük oğlu Yakov Cugaşvili'nin cepheye gönderilmesini uygun bulup bulmadığını sordu. Stalin öfkesini bastırmaya çalışarak şu karşılığı verdi:

"Bazıları, kibarca söylemek gerekirse, fazla işgüzar görevliler, üstlerini memnun etmek için aşırı gayret gösteriyorlar. Seni onların arasında saymıyorum, fakat sana bir daha asla bana bu tip sorular sormamanı tavsiye ederim." Stalin bir daha bu konudan söz etmedi, fakat daha sonra, her ikisi de topçu olan oğulları Yakov ile Artyom'un cephe hattına gönderilip gönderilmediklerini denetledi. Vasili veda partisi verdikten sonra, Yakov'un eşi Julia sevgili Yaşa'sını üzerinde kırmızı bir giysiyle yolcu etti. Daha sonra bu giysinin uğursuzluk getirdiğini düşünecekti.

1 O gün bir ara Politbüro gizlice Lenin'in naşının Anıtkabir'den alınarak Sibirya'daki Tyumen'e nakledilmesini emretti.

Savaşın ilk on günü içinde bir gece Stalin, yeniden evlenmesinden sonra hiç görüşmediği Jenya Alliluyeva'yı aradı. Kuntsevo'yu ziyaret eden Jenya, "Yosif'i hiç böylesine ezik görmemiş" idi. Stalin ondan Svetlana ile çocukları Soçi'deki daçaya götürmesini rica etti. Daha sonra ona şaşırtıcı bir açıklıkla savaş durumu hakkında bilgi verdi. Jenya çok şaşırdı, çünkü o sırada propaganda, Kızıl Ordu'nun Faşist işgalciyi ezmek üzere olduğuna ilişkin haberler yayıyordu. "Savaş uzun sürecek," dedi Stalin. "Çok kan dökülecek... Lütfen Svetlana'yı güneye götür." Jenya'nın bu isteği geri çevirmesi, onun hem çok çekici hem de rahatsız edici kişiliğinin ne kadar güçlü olduğunu gösteren bir belirtiydi. Kocasının yanında olması gerektiğini söyledi. Stalin, "şaşırdı ve öfkelendi". Jenya'yı bir daha görmedi.

Onun yerine, Anna Redens, Svetlana'yı, mürebbiye Aleksandra Nakaşidze'yi, Vasili'nin eşi Galina'yı, Yakov'un kızı Gulya'yı, kendi oğullarıyla birlikte Soçi'deki daçaya götürdü. Aile, cephe yaklaşana kadar orada kaldı.

* * *

28 Haziran günü, Sovyet topraklarına 482 km. kadar girmiş olan Almanlar, 400.000 askerden oluşan kuşatma ağını kapattılar ve Belorusya'nın başkenti Minsk'i ele geçirdiler. Bu bilginin bazı parçaları, aynı gün öğleden sonra başlayıp saat 02.40'a kadar süren uzun bir toplantı sırasında Küçük Köşe'ye ulaştığında, Stalin çılgına döndü. Birkaç saat uyuduktan sonra, daha fazla bilgi almak için Savunma Komiserliği'ne gitti. Yanında muhtemelen Molotov, Malenkov ve Budyonni vardı. Minsk'in düşüşü, Smolensk ve Moskova'ya giden yolu açıyordu. O sırada öyle bir bozgun yaşanıyordu ki, Timoşenko ordularıyla teması yine kaybetmişti. Bu durum Stalin'in öfkesini daha da artırdı. Saat 19.35'te Küçük Köşe'ye döndü. Timoşenko ve Jukov daha da kötü haberlerle gelip gittiler. Bu arada Beria ve Mikoyan acil bir Politbüro toplantısında yoldaşlarıyla bir araya geldiler. Gece yarısından sonra Stalin, Belorusya'dan somut haberler almak için Timoşenko'yu aradı. Telefonu açan olmadı. Bu bardağı taşıran son damlaydı.[1] Stalin hışımla bürosundan dışarı fırladı. Poskrebişev ve Çadayev arkasından baktılar. O sırada Molotov ve Beria, dışarıda Packard'larına binmek üzereydiler.

"Almanlar'ın Minsk'i aldıkları anlaşıldı," dedi Poskrebişev.

Birkaç dakika sonra "Beşli" Savunma Komiserliği'nin önünde arabadan indi.

1 Bu ilginç olay hakkında, Molotov ve Mikoyan'ın anılarından, Kurmay Başkanı Yardımcısı Vatutin'in anlattıklarını kaydeden Sovnarlom yardımcısı Çadayev'in anılarına kadar, bugüne kadar karanlık kalan bu öyküyü aydınlatabilecek çok farklı kaynaklara artık sahibiz. Mikoyan bu sahnenin yaşandığı tarihi 29 Haziran, Çadayev ise 27 Haziran olarak verir. Bu tarih farkı o günlerde yaşanan kaosun bir göstergesidir. Aslında olay ayın 28'inde gerçekleşti, çünkü kayıt defterinden anlıyoruz ki, Stalin ayın 28'inde gün boyu bürosundaydı; 29'unda ya da 30'unda ise orada değildi. Jukov, Stalin'in o gün tam iki kez komiserliğe geldiğini söyler. Fakat hesaplaşma, muhtemelen Mikoyan'ın hatırladığı gibi, akşam saatlerinde gerçekleşti.

Stalin adamlarının önüne düşerek, Timoşenko'nun odasına girdi ve cepheden gelen raporları görmek istediğini söyledi. Jukov çıkmak üzereydi, fakat Timoşenko ona kalması için işaret etti. "Beşli" harekât haritasının çevresinde toplandı.

"Minsk'te neler oluyor?" diye sordu, Stalin.

"Şimdilik oradan rapor alamıyorum," dedi Timoşenko.

"Önüne gelen bilgileri sürekli değerlendirmek ve bize her an bilgi vermek senin görevin," dedi Stalin. "Şu anda sen, sadece bize gerçeği söylemekten korkuyorsun." O anda, korkusuz Jukov, sert bir tavırla araya girdi:

"Yoldaş Stalin, işimizi yapmamıza izin var mı?"

"Kendi tarzınızda mı?" diye söylendi Beria, küçümseyen bir tavırla. Stalin'e bu şekilde hitap edilmesi onu çok şaşırtmış olmalıydı. Toplantı bir anda Beria ile Jukov arasında, üstelik öfkeli Stalin'in önünde bir ağız dalaşına döndü.

"Bütün cephelerde durumun kritik olduğunu biliyorsunuz," dedi Jukov. "Cephe komutanları emir bekliyor. Bu işi bildiğimiz gibi yaparsak daha iyi olur."

"Bizim de emir verme yetkimiz var," diye bağırdı, Beria.

"Becerebileceğinizi düşünüyorsanız, yapın!" diye bağırdı, Jukov.

"Parti yapmamızı söylerse, yaparız."

"Parti söyleyene kadar bekleyin o zaman. Ayrıca, bize de işimizi yapmamız söylendi." Jukov, bu kez Stalin'e dönerek şöyle dedi: "Bu kadar açık konuştuğum için bağışlayın, Yoldaş Stalin, elimizden geleni yapacağız. Sonra Kremlin'e gelip rapor vereceğiz." Jukov, bu konularda generallerin Politbüro üyelerinden daha uzman olduklarını ima ediyordu. O ana kadar sükûnetini koruyan Stalin, öfkesine daha fazla hâkim olamadı:

"Kendinizle bizim aramıza bir çizgi çekerek aptalca bir hata yapıyorsunuz... Cephelere nasıl yardım edileceğini hep birlikte düşünmemiz gerekir." Stalin, Mikoyan'ın deyişiyle "infilâk etmişti". "Genel Karargâh nedir? Bu nasıl bir Genel Kurmay Başkanı'dır ki, savaşın ilk gününden bu yana, birlikleriyle temas kuramamakta, hiç kimseyi temsil etmemekte ve hiç kimseye komuta etmemektedir?"

Bu ani saldırı karşısında Jukov'un graniti andıran yüzü çöktü ve gözyaşlarına boğuldu. "Bir kadın gibi hıçkırarak ... yandaki odaya koştu." Molotov onun peşinden gitti. En katı Bolşevikler'den biri, o kanlı yüzyılın en sert askerlerinden birini rahatlatmaya çalışıyordu. Molotov ona bir mendil mi verdi, yoksa elini omzuna mı koydu? Beş dakika sonra, bu tuhaf ikili geri döndü. Jukov, "sakin, fakat gözleri nemliydi."

"Hepimizin morali bozuktu," der Mikoyan. Stalin, Voroşilov'un ya da başka birinin Belorusya cephesiyle temas kurmak üzere gönderilmesini önerdi. "Stalin'in morali çok bozuktu."

Yoldaşlarına bakarak, "Demek bu noktadayız," dedi "Bırakalım bu işi önce kendileri halletsinler. Gidelim, yoldaşlar." Stalin önde, bürodan çıktılar. Dışarıda arabaya binerken, Stalin savaşın başından beri ilk kez doğru bir söz söyledi: "Her şey

kaybedildi. Bırakıyorum artık. Lenin devletimizi kurdu ve biz onun içine ettik." Stalin, Kuntsevo'ya gidene kadar sövüp saydı. "Lenin bize büyük bir miras bıraktı ve biz, onun ardılları, her şeyi sıçıp sıvadık..." Eve vardıklarında bile Stalin küfretmeyi sürdürüyordu. Molotov, onun şöyle dediğini hatırlar: "İçine sıçan biz olduk!" Molotov'a göre, "Buradaki 'biz' hepimizi kapsıyordu." Stalin artık liderlik edemeyeceğini söyledi. İstifa etti. Kuntsevo'da Molotov, "onu avutmaya çalıştı." Üzgün Stalin'i daçada bırakıp oradan ayrıldılar.[1]

Mikoyan bu gösteriden etkilenmedi. Dönüş yolunda konuyu, hoşlanmadığı fakat güvendiği Molotov'la tartıştı. Stalin'i herkes kadar tanıyorlardı. "Stalin'in sözleri bizi şaşırtmıştı. Yani şimdi her şey geri dönüşü olmaksızın kaybedilmiş miydi? Bizi etkilemek için böyle konuştuğunu düşündük." Stalin'in biraz gösteri yaptığı konusunda haklıydılar, fakat Molotov'un sözleriyle "o da bir insandı." Minsk'in düşmesi Stalin'i sarstı. Yoldaşlarının ve generallerinin önünde zor durumda kalmıştı. Hayatının en ağır kriziydi bu.

Ertesi gün, bunun sadece bir "gösteri" olmadığını anladılar. Stalin her zaman öğle saatlerinde Kremlin'de olurdu. Fakat o gün gelmedi. Gün boyunca hiç ortalıkta görünmedi. İktidar boşluğu elle tutulacak kadar açıktı. Her ayrıntıyı dikkatle ele alarak günde 14 saat çalışan dev, ardında büyük bir boşluk bırakmıştı. Stalin'in çalan telefonunu Poskrebişev açtı.

"Yoldaş Stalin burada değil ve ne zaman geleceğini bilmiyorum." Mehlis, Stalin'e ulaşmak için Kuntsevo'yu aradı, fakat telefonu açan olmadı. "Anlamıyorum," diye içini çekiyordu Poskrebişev. Günün sonunda, Stalin'in baş yardımcısı artık şöyle diyordu: "Yoldaş Stalin burada değil ve herhalde gelmeyecek."

"Cepheye mi gitti?" diye sordu, genç Çadayev.

"Niye benim canımı sıkıyorsun? Sana burada değil ve burada olmayacak dedim."

Stalin, "herkesten uzaklaştı, kimseyi kabul etmiyor, telefonlara cevap vermiyordu." Molotov'un, Mikoyan'a ve diğerlerine söylediği gibi, "Son iki gündür Stalin o kadar bezgindi ki, hiçbir şeyle ilgilenmiyor ve hiçbir inisiyatif göstermiyordu ve kötü bir durumdaydı." Stalin uyuyamıyordu. Giysilerini bile çıkarmıyor, sadece daçanın çevresinde dolaşıyordu. Bir ara muhafız odasının kapısını açtı. Vlasik'in yardımcısı Tümgeneral Rumyantsev hemen esas duruşa geçti. Fakat Stalin bir şey söylemedi, odasına döndü. Daha sonra Poskrebişev'e, ağzında kötü bir tat olduğunu söyleyecekti. Ancak Stalin kendi ülkesinin tarihini okumuştu. "Öğretmeni"

1 Burada kullanılan ifadeler, Molotov'un anlatımıyla: "Her şeyi sıçıp sıvadık"; Mikoyan'ınkine göre: "Lenin bize büyük bir miras bıraktı ve biz, onun ardılları her şeyi sıçıp sıvadık; Beria'ya göre (o sırada Moskova'da olmayan Huruşov'un ifadesiyle): "Her şey kaybedildi. Bırakıyorum. Lenin bize bir proletarya devleti bıraktı ve şimdi biz pantolonlarımızı indirmiş her şeyi boka bularken yakalandık"; ve Çadayev'e göre: "Lenin devletimizi kurdu ve biz onun içine ettik."

Müthiş İvan'ın boyarların sadakatini sınamak için iktidardan çekildiğini biliyordu.

Sovyet boyarları endişe içindeydiler, fakat tecrübeli olanlar tehlikeyi seziyorlardı. Molotov dikkatliydi, önüne gelen kâğıtları imzalamıyordu. Almanlar'ın ilerlemekte oldukları bir sırada, Hükümet iki uzun gün boyunca felç oldu.

"Ne haldeyiz, bilemezsin," dedi Malenkov, Huruşov'a.

Ayın 30'u akşamı Çadayev, Başbakan olarak Stalin'in imzasını almak için büroya döndü, fakat hâlâ onun varlığına ilişkin bir belirti yoktu: "Dün de burada değildi."

"Evet, dün de burada değildi," diye karşılık verdi Poskrebişev. Sesinde en ufak bir alaycılık yoktu. Fakat bir şey yapmak gerekiyordu. Yenilerden Voznesenskiy, bütün diğerleri gibi, Poskrebişev'in masasının önünde belirdi. Çadayev ondan evrakları imzalamasını istediğinde, reddetti ve Stalin'i aradı, fakat "Daçadan hiç ses yoktu." Bunun üzerine yukarıya, Molotov'un yanına çıktı. O sırada Beria, Malenkov ve Voroşilov'la birlikte ne yapılacağını tartışmak için kapanmış olan Molotov, ona hiçbir ipucu vermeden, kendisiyle daha sonra görüşeceğini söyledi. Dinamik Beria o sırada, kabul etmesi halinde başkanlığını Stalin'in yapacağı yeni bir savaş kabinesi, az sayıda üyesi olan bir ultra-Politbüro tasarlıyordu. Bu oluşumda, Molotov, Voroşilov, Malenkov ve kendisi, yani üç Eski Bolşevik ve iki yükselen yıldız yer alacaktı. Pek çok liderin dışarıda bırakılması, tam Politbüro üyesi olmayan Beria ve Malenkov için bir zaferdi.

Karara varıldıktan sonra Molotov, o sırada Voznosenskiy'le birlikte olan Mikoyan'ı aradı ve Politbüro toplandı. Liderler hiç bu kadar güçlü olmamışlardı. Bu manevralar, Stalin'in 12 yıl sonra felç geçirmesinden sonra yaşanan entrikaları andırıyordu ve Lenin'in onu kınayan Vasiyet'inin açıklandığı neredeyse yirmi yıl öncesinden beri onu devirmek için ele geçen tek gerçek fırsattı. Molotov, Stalin'in yaşadığı çöküntü hakkında konuştu, fakat Mikoyan, *Vojd* yeteneklerini kaybetmiş olsa bile, "Stalin isminin halkın moralini yükseltmek için büyük bir güç olduğunu" söyledi. O anda aceleci Voznosenskiy, ileride ölümcül bir hata olduğu anlaşılacak bir çıkış yaptı:

"Vyaçeslav!" diye seslendi Molotov'a, "önümüze düş, seni izleyelim!" Bu tehlikeli öneri karşısında Molotov'un rengi atmış olmalı. Hemen Beria'ya döndü ve bu iş için onun Devlet Savunma Komitesi'ni önerdi.[1] Kuntsevo'ya gitmeye karar verdiler.

Oraya vardıklarında, çam ormanlarının içine gizlenmiş, kasvetli, koyu yeşil boyalı eve ihtiyatlı adımlarla girdiler ve küçük yemek salonuna alındılar. Orada, "zayıflamış ... bezgin ... umutsuz" Stalin bir koltukta oturuyordu. Yedi ya da daha fazla Politbüro üyesinin içeri girdiğini gördüğü an adeta "taş kesildi". Bir değerlendirmeye göre, Stalin onları sayıklamayı andıran sözlerle karşıladı: "Büyük Lenin

1 Anıları, kişisel anekdotlar bakımından güvenilir ve siyasi konularda güvenilmez olan Beria'nın oğlu Sergo, bu hatayı yapan ve daha sonra Beria'ya kendisini Stalin'e ihbar edip etmeyeceğini soran kişinin Moskova parti lideri Aleksander Şçerbakov olduğunu iddia eder. O toplantıda yer alan Mikoyan çok daha güvenilirdir, fakat Şçerbakov bir başka sefer, Ekim'de Moskova'nın tehdit altında olduğu sırada kendini kaybetmiş olabilir.

yok artık ... Keşke şu anda bizi görebilseydi. Onun ülkeyi emanet ettiği şu insanlara bakın... Sovyet halkından, haklı olarak bizi kınayan mektuplar alıyorum ... Belki içinizden bazıları suçu benim üzerime atmayı aklına getirmez." Sonra merak dolu gözlerle onlara bakarak sordu: "Neden geldiniz?"

Stalin, "endişeli, biraz tuhaf bakıyordu," der Mikoyan "ve sorusu da oldukça tuhaftı. Aslında bizi kendisinin toplaması gerekiyordu. Hiç şüphem yok: Onu tutuklamaya geldiğimizi düşündü." Beria, Stalin'in yüzüne dikkatle baktı. Daha sonra karısına şöyle diyecekti: "Stalin'in bir şeylerin, hatta en kötüsünün olmasını beklediği kesindi."

Liderler de ürkmüşlerdi. Daha sonra Beria, ötekilerin arkasına saklandığı için Mikoyan'la dalga geçecekti. İçlerinde en kıdemli, dolayısıyla Stalin'in gazabına en fazla maruz kalan Molotov, bir adım öne çıktı:

"Açık sözlülüğünüzden ötürü teşekkür ederim," dedi Molotov, ikincil bir kaynağa göre, "fakat size şu anda söylemem gerekiyor ki, bir aptalın size karşı çıkmamı sağlamaya çalışması halinde, onu mahvederim. Biz sizden yeniden işe dönmenizi istiyoruz..."

"Evet, fakat iyi düşünün," diye karşılık verdi Stalin. "Artık insanlarda umut yaratabilir miyim? Ülkeyi nihai zafere götürebilir miyim? Bu görev için başka adaylar olabilir."

Voroşilov araya girdi: "Herkesin fikrini dile getirdiğime inanarak şunu söyleyebilirim, daha değerli biri yok."

"*Pravilno*! Doğru!" diye onayladı liderler. Molotov, Stalin'e, Malenkov ve Beria'nın bir Devlet Savunma Komitesi kurmayı önerdiklerini söyledi.

"Başında kim olacak?" diye sordu, Stalin.

"Siz, Yoldaş Stalin." Stalin gözle görülür biçimde rahatladı. "Yüzündeki gergin ifade kayboldu." Fakat bir süre hiçbir şey söylemedi.

Beria biraz duraksayarak, bir adım öne çıkıp şöyle dedi:

"Başında siz olacaksınız Yoldaş Stalin" ve üyelerin listesini okudu.

Listede Mikoyan ile Voznosenskiy'nin olmaması Stalin'in dikkatini çekti. Bunun üzerine Beria, onların Hükümet'i yönetmeleri gerektiğini söyledi. Ordu ikmal sorumluluklarının konuyla ilgili olduğu düşüncesiyle Mikoyan, özel bir temsilci olmak istedi. Stalin savaş endüstrisine atamalar yaptı: Malenkov, uçaklardan; Molotov tanklardan; Voznosenskiy mühimmattan sorumlu olacaktı. Stalin iktidara dönmüştü.

Stalin gerçekten sinirsel bir çöküntü mü yaşamıştı, yoksa bu sadece bir gösteri miydi? Bu yetenekli siyasi aktör söz konusu olduğunda hiçbir şey basit değildi. Çöküntünün gerçek olduğu açıktı. Morali gerçekten de bozuktu ve bitkindi. Bu, kişiliğinde olmayan bir özellik değildi. Nadya öldüğünde ve Fin savaşı sırasında da benzer anlar yaşamıştı. Yaşadığı çöküntü, Hitler'in düşüncelerini okuyamamasından kaynaklanan anlaşılabilir bir tepkiydi. Çevresindeki insanlardan gizleyemediği

bir hataydı bu. Bu insanlara 1941'e kadar işgalin olmayacağını defalarca söylemişti. Fakat işgal felaketin sadece birinci perdesiydi. Askeri çöküş, Stalin'in verdiği zararı ve onun bir komutan olarak yetersizliğini de açığa çıkarmıştı. İmparator çıplaktı. Ancak kendisine meydan okuması muhtemel herkesi öldüren bir lider bu durumdan sağ çıkabilirdi. Bir başka sistemde, bu durum hükümet değişikliğine yol açardı, fakat burada böyle bir şans yoktu.

Mikoyan ve Molotov gene de haklıydılar: Tepki, aynı zamanda "göstermelik" idi. İktidardan çekilmek, Aşil'den, Büyük İskender ve İvan'a kadar başarılı biçimde uygulanan, denenmiş bir tavırdı. Stalin'in geri çekilişi Politbüro tarafından etkili biçimde, hatalara son veren bir çizgi çekmesini sağlayacak şekilde yeniden seçilmesini sağladı. Hatalar bağışlanmıştı: Mikoyan, anlamlı biçimde, "Stalin yeniden desteğimizi kazandı," diye yazdı. Dolayısıyla bu, hem bir çöküş, hem de bir siyasi restorasyondu.

Beria, daha sonra, "Stalin'in zaaf anlarına tanık olduk," dedi. "Yosif Visariyonoviç, hareketimizi asla bağışlamayacak." Mikoyan saklanmakta haklıydı.

* * *

Ertesi gün öğleden sonra, Stalin hakkını verdiğine inandığı savaşçı rolünü oynayan "bir yeni adam" olarak bürosunda yeniden belirdi. 1 Temmuz günü gazeteler, Stalin'in Devlet Savunma Komitesi, GKO Başkanı olduğunu duyurdu. Kısa süre sonra Stalin, Timoşenko'yu Moskova'yı savunan Batı Cephesi'ne komuta etmeye gönderdi. Stalin, 19 Temmuz'da Savunma Komiseri, 8 Ağustos'ta Yüksek Başkomutan oldu. Bundan sonra generaller ona, *Verhovnyi*, Önder diye hitap edeceklerdi. 16 Temmuz'da, Finlandiya'dan sonra feshedilen, ordunun nefret ettiği, siyasi komiserlerin ikili komutasını yeniden yürürlüğe koydu. Mehlis'in önderliğindeki komiserler, "korkaklara, panik çıkaranlara ve asker kaçaklarına karşı sürekli mücadele"yi yöneteceklerdi. Fakat bu kibirli amatörler, tıpkı ustaları gibi, zaman zaman komutayı ele alacaklardı. Huruşov, "Savunma Komiserliği, Kulik ve Mehlis'le birlikte bir kuduz köpekler yuvası gibiydi," der.[1] Bu arada Stalin, güvenlik güçleri, NKVD ile NKGB'yi Beria'nın yönetiminde yeniden birleştirdi. 3 Temmuz günü Stalin, yeni bir sesle, bir Rus ulusal lideri olarak halka hitap etti.

"Yoldaşlar, yurttaşlar," diye başladı her zamanki gibi, alçak sesle. Radyo dalgaları onun nefeslerini, su yudumlayışını ve bardağı masanın üzerine bırakışını imparatorluğun her yerine yayıyordu. "Erkek ve kız kardeşler! Ordunun ve donanmanın savaşçıları! Size sesleniyorum, dostlarım." Bu bir yurtseverlik savaşıydı, fakat yurtseverlik terörle destekleniyordu: "Korkaklar, kaçaklar, panik çıkaranlar,

1 Bir generalin geleneksel "tek komutası" ile generallerin ve parti komiserlerinin "ikili komutası" arasındaki gidiş gelişler partinin izlediği çizgiyi yansıttı: Komiserler üç kez -1918, 1937 ve 1941'de- getirildiler ve gene üç kez -1925, 1940 ve 1942'de- askerlerin prestijini yükseltmek gerektiğinde dağıtıldılar.

amansız bir mücadele"yle ezileceklerdi. İki gece sonra, Stalin ve Kalinin, sabaha karşı saat 2'de, Vlasik'in komutasında bir koruma ordusuyla Kremlin'den çıkıp yürüyerek Lenin'in Anıtkabir'ine gittiler, göçmüş liderleri mühürlü bir trenle gizlice Sibirya'ya götürülmeden önce ona veda ettiler.

Stalin'in yeni çözümü cephelerin durumunda pek bir iyileşme sağlamadı. Savaşın ilk üç haftası içinde Rusya, yaklaşık 2.000.000 asker, 3.500 tank ve 6.000'den fazla uçak kaybetti. 10 Temmuz günü Alman Panzer Birlikleri yeniden Moskova yolunda ilerlemeye başladı. Altı gün sonra Smolensk düştü. Bu arada Almanlar, 300.000 Kızıl Ordu askerini esir aldılar, 3.000 topu ve 3.000 tankı ele geçirdiler. Fakat Timoşenko'nun azimli savaşı geçici olarak hızlarını kesti. Hitler, Merkez Ordu Grubu'na Temmuz ayının sonunda yeniden tertiplenmesini emretti. Güney'de Kiev'e, kuzeyde Leningrad'a doğru ilerlemesini sürdüren Hitler, çarpıcı zaferler kazanmış, ancak, Barbarossa Harekâtı'nda belirlenen hedeflerden hiçbirine, yani Moskova, Leningrad ve Donets Havzası'na ulaşamamıştı. Sovyet ordusu yok edilememişti. Alman generalleri Panzer Birlikleri'ni Moskova'ya yöneltmesi için Hitler'e yalvarırlarken, o, belki de Napoleon'un beyhude fethini hatırlayarak, güneydeki petrol ve tahıl alanlarını ele geçirmek istiyordu. Sonunda, yeni bir stratejide, "Moskova ve Ukrayna" üzerinde uzlaştı.

Yeni Stalin, Politbüro'nun bir itirazıyla karşılaştı. Smolensk'in düşüşünden hemen sonra Stalin, Jukov ve Timoşenko'yu daçasına davet etti. Onu üzerinde eski bir uzun ceket, her zaman bir sorun belirtisi olan, sönük bir pipoyla odayı adımlarken buldular. Yanında birkaç Politbüro üyesi vardı. "Politbüro, Timoşenko'nun azledilmesini tartıştı," dedi Stalin. "Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" Timoşenko bir şey demedi, fakat Jukov itiraz etti.

"Bence haklı," diye araya girdi ihtiyar Kalinin. 1930'dan beri Stalin'le nadiren anlaşmazlığa düşmüştü. Stalin, "Yavaş hareketlerle piposunu yaktı ve tek tek Politbüro üyelerinin yüzlerine baktı."

"O halde, Yoldaş Jukov'un görüşünü kabul edelim mi?" diye sordu.

"Evet, Yoldaş Stalin," diye hep bir ağızdan yanıtladılar. Fakat Jukov her zaman istediğini elde edemeyecekti.

Güneyde daha büyük kuşatma tehditleriyle yüz yüze gelen Stalin, adamlarını savaşa sürmek için acımasız önlemler tasarladı. İlk hafta içinde NKGB'nin, esir düşen askerlerin ailelerinin yok edilmesini öngören 246 Sayılı Emri'ni onaylamıştı. Bu kez önlemi herkesi kapsayacak şekilde genişleten kötü şöhretli 270 Sayılı Emri imzaladı. Emri, bazıları orada bulunmasa da, Molotov, Budyonni, Voroşilov ve Jukov'un da imzalamalarını emretti. Bolşevik yönetimin geleneksel yöntemi buydu. Bu önlemler aileleriyle birlikte milyonlarca masum askerin, bu arada Stalin'in kendi ailesinin de hayatını mahvetti.[1]

1 270 Sayılı Emir Stalin'in kişisel üslubuna çok benzer bir tarzda yazılmıştır: (1) kendi rütbe işaretlerini sökenlerin ... ve teslim olanların kötü niyetli kaçaklar olarak kabul edilmele-

* * *

16 Temmuz günü, bu kez Vitebsk'te gerçekleştirilen bir kuşatma sırasında, 14. Zırhlı Tümen'in 14. Havan Topu Alayı'ndan bir topçu teğmeni, Alman askerlerinin baskınına uğradı. Kendisini özel biri olarak görüyordu, geri çekilmedi. "Ben Stalin'in oğluyum, bataryamın geri çekilmesine izin vermem." Fakat onurlu biçimde intihar da etmedi. 19 Temmuz günü Berlin, Sovyet esirleri arasında Yakov Cugaşvili'nin de bulunduğunu duyurdu. Jdanov, içinde Yakov'un bir fotoğrafının bulunduğu mühürlü bir paketi Stalin'e gönderdi. Babası resmi dikkatle inceledi ve zayıf karakterli oğlunun çözülerek kendisine ihanet edeceğini düşünerek acı çekti. Yakov'un hayatında ikinci kez Stalin, kendini öldüremediği için oğluna lanet etti:

"Aptal," diye söylendi Vasili'ye, "kendini vurmayı bile beceremedi." Stalin hemen Yakov'un eşi Julya'dan kuşkulanmaya başladı. "Yaşa'nın karısına şimdilik bir şey söyleme," dedi Svetlana'ya. Kısa süre sonra Julya, 270 Sayılı Emir uyarınca tutuklandı. Üç yaşındaki kızı Gulya annesini iki yıl göremedi. Ancak Stalin'in Yakov'un başına gelenlerden nasıl etkilendiğini, hayatının sonuna kadar onu nasıl düşünüp durduğunu artık biliyoruz.

Vasili'nin görev uçuşuna çıkmasını derhal yasakladı: "Bir esir bile benim için yeterince fazla!" Fakat "Veliaht Prens" telefon edip, yeni bir üniforma ve daha fazla yiyecek için cep harçlığı istediğinde, kızdı:

"1. Bildiğim kadarıyla [diye yazdı ona] hava kuvvetlerinde verilen tayın yeterli. 2. Stalin'in oğlu için özel üniforma, gündemde değildir."

Aşağı yukarı Yakov'un esir alındığı saatlerde, Stalin Hitler'e yaklaşma yönünde ilk girişimini gerçekleştirdi. Molotov'la birlikte, Beria'ya, Bulgaristan Büyükelçisi İvan Stamenov'u yoklama talimatı verdi. Beria görevi, cinayet/istihbarat uzmanı Sudoplatov'a aktardı. Sudoplatov fazla güvenilir olmayan anılarında bu öyküyü anlatır. Aldığı talimatlar, Almanya'nın Pakt'ı neden ihlal ettiğini, Hitler'in hangi koşullarda savaşı sona erdireceğini, Ukrayna, Belorusya, Moldova ve Baltık'la, ikinci bir Brest-Litovsk'la tatmin olup olmayacağını öğrenmekti. Beria, Sudoplatov'a amacın zaman kazanmak olduğunu söyledi. Sudoplatov, 25 Temmuz günü Stamenov'la Beria'nın sevdiği Gürcü restoranı Aragvi'de buluştu, fakat Bulgar mesajı Berlin'e iletmedi. Sudoplatov'a şöyle dedi:

"Urallar'a çekilirseniz sonunda kazanırsınız."

* * *

Bu arada Almanlar güneyde amansız biçimde ilerliyorlardı. Guderian ve Kleist komutasındaki Güney Ordu Grubu'nun Panzer kıskaçları, Kiev'in çevresinden do-

---

rini, ailelerinin yeminini bozan ve Anavatan'a ihanet eden bir aile olarak tutuklanmasını; bu kaçakların derhal kurşuna dizilmesini; (2) kuşatma altında olanların sonuna kadar savaşmalarını ... teslim olmaya yeltenenlerin mevcut her türlü araçla yok edilmelerini, ailelerinin ise her türlü yardımdan yoksun bırakılmalarını emrediyorum."

laşarak General Kirponos'un Güney Batı Cephesi'ni yüz binlerce askerle kuşatma altına aldı. Bu durumda Kiev'in tahliye edilmesi gerektiği açıktı, fakat ayın 29'unda Stalin bütün cephelerdeki durumu tartışmak için Jukov'u çağırdı. Poskrebişev meşum bir tavırla, toplantının Mehlis gelene kadar başlamayacağını söyledi. "Kasvetli şeytan", Beria ve Malenkov'la birlikte göründüğünde, bu zalim üçlünün medusa bakışları altında Genel Kurmay Başkanı, Almanlar'ın Güney Batı Cephesi'ni ezecekleri, daha sonra Moskova'ya dönecekleri kehanetinde bulundu. Mehlis tam bu noktada tehditkâr bir tavırla araya gidi ve Jukov'un Alman planlarını nasıl olup da bu kadar iyi bildiğini sordu.

"Peki ya Kiev?" diye sordu, Stalin. Jukov bölgenin tahliye edilmesini önerdi.

"Neden saçmalıyorsun?" diye bağırdı, Stalin.

"Genel Kurmay Başkanı'nın saçmaladığını düşünüyorsanız, beni görevimden affederek cepheye göndermenizi rica ederim." Jukov bu sözleri sesini yükselterek söylemişti.

"Yoldaş Stalin'le bu şekilde konuşma hakkını sana kim verdi!" diye bağırdı Mehlis.

"Ortamı kızıştırma," dedi Stalin, Jukov'a. "Böyle dediğine göre, sensiz de yaparız," diye ekledi. Jukov haritalarını topladı ve odadan çıktı, ancak 40 dakika sonra geri çağrıldı ve kendisine Genel Kurmay Başkanlığı'ndan alındığı söylendi. Bu gizli bir lütuf gibiydi. Savaşçı general böylelikle kendi doğal ortamına dönebilecekti. Stalin, "sakin ol, sakin ol!" diye avuttu onu. Şaposnikov yeniden Genel Kurmay Başkanı olarak atandı. Stalin onun hasta olduğunu biliyordu. "Ona yardımcı oluruz," dedi. Jukov, ayrılmak için izin istedi, fakat Stalin onu çay içmeye davet etti. Jukov'la yakınlaşmak istiyordu. Kiev çevresinde gelişmekte olan felaket kısa süre içinde Jukov'un "saçmalama"sındaki kerameti ortaya koyacaktı.

Panzer kıskaçları, geri çekilmek için yalvarmakta olan Budyonni ile Huruşov'un komutasındaki Güney-Batı Ekseni çevresinde kapanıyordu. NKVD Stalin'e Huruşov'un Kiev'i teslim etmek üzere olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Stalin, Huruşov'a telefon etti: "Kendinden utanmalısın! ... Neyin var senin? Ukrayna'nın yarısını bıraktın. Şimdi de öteki yarısını bırakıyorsun ... Ne mümkünse yap. Yapmazsan seni bir çırpıda hallederiz!" Hararetli bir panikle sakin bir endişe arasında gidip gelen Huruşov, cephenin Harekât şefi Bagramyan ile Budyonni'yi brendi içerken buldu. Duygusal bir tavırla ona kurşuna dizilmesi gerektiğini söylediler.

11 Eylül günü, zaman daralırken, "süvariler"in çoğundan daha cesur ve daha uzman olan Budyonni azledilebileceğini, hatta tutuklanabileceğini bilerek, Stalin'e, "gecikmenin insan ve muazzam miktarda malzeme kaybına [yol açacağını]" bildirdi. Stalin onu ertesi gün azletti. Cepheye Timoşenko'yu atarken, nadir bir jest yaparak, ona kuzeyden güneye atanmasını sembolize eden geyik desenli iki pipodan oluşan ilginç bir armağan verdi.

Cephede Budyonni, Timoşenko'ya "Komutayı alıyorsun," dedi. "Fakat istersen,

gel birlikte Stalin'e telefon edip ona Kiev'den çekilmesini söyleyelim. Bizler gerçek Mareşalleriz, bize inanacaklardır."

"Başımı kemende uzatmak istemem," diye karşılık verdi Timoşenko. İki gün sonra Kleist ve Guderian'ın Birinci ve İkinci Panzer Grupları, saat 18.20'de, Kiev'in 100 km. kadar doğusunda birleşerek, beş Sovyet ordusunun tamamını bir kuşatma alanına hapsettiler. Bu, Stalin'in inatçılığının çürümüş meyvesinden başka bir şey değildi: 452.720 adam esir edildi. Ayın 18'inde Kiev düştü. Stalin'in sinirleri sağlamdı. "Deliği tıka!" diye emretti Şapoşnikov'a. "Çabuk ol!"

Stalin ve Beria hem baskıyı hem de ödülü artırdılar. Savaş faaliyeti için daha fazla adamı harekete geçirdiler. Stalin, hava savunmasının ele alındığı bir toplantıda, "Güvenebileceğimiz insan yok," diye söyleniyordu. Uçak tasarımcısı Yakovlev söz aldı:

"Yoldaş Stalin, Halk Komiser Yardımcımız Balandin'in tutuklanmasının üzerinden neredeyse bir aydan fazla zaman geçti. Neden tutuklandığını bilmiyoruz, fakat onun bir Düşman oluşunu kavrayamıyoruz. Ona ihtiyaç var... Bu davayı incelemenizi istiyoruz."

"Peki," dedi, Stalin. "Kırk gündür cezaevinde, fakat hiçbir itirafta bulunmadı. Herhangi bir suç işlememiş olabilir." Ertesi gün, "yanakları çökmüş ve başı tıraşlı" Balandin "hiçbir şey olmamış gibi" işinin başında belirdi. Beria ve Mikoyan, topçu birlikleri hakkında Kulik'le tartışmaya girdiği için tutuklanan Vannikov'un serbest kalmasını istediler. Vannikov hücresinden çıkarılarak doğruca Stalin'in yanına getirildi. Stalin ondan özür diledi, haklı olduğunu teslim etti ve onu yüksek büroya terfi ettirdi.

"Şanslı olanlar" işkencecileriyle karşılaştıklarında tuhaf bir durum ortaya çıkıyordu. Savaşın ilk haftalarında tutuklanan, ablak yüzlü, kızıl saçlı General Meretskov, tutuklanmadan önce yakın arkadaşı olan, güler yüzlü "Teorisyen" Merkulov'un dehşet verici işkencelerine maruz kaldı. Sorgucularından birinin daha sonra doğruladığı gibi: "Yüksek rütbeli subaylar Meretskov'a sürekli ve dehşet verici biçimde işkence yaptılar..." Kan içinde kalana kadar "lastik sopalarla dövüldü." Şimdi temizlenmiş ve tekrar Merkulov'un karşısına çıkarılmıştı. Meretskov işkencecisine, artık arkadaş olamayacaklarını söyledi... Aralarında geçen konuşma o tuhaf dönemin anlaşılması bakımından benzersizdir:

"Vsevolod Nikolayeviç, gayrı resmi ortamlarda karşılaşmaya alıştık, fakat artık sizden korkuyorum." Merkulov gülümsedi. Birkaç dakika sonra, üniformalı general Meretskov bir sonraki görevi hakkında Stalin'e rapor vermeye gitti. Stalin onu gördüğünde şöyle dedi:

"Merhaba, Yoldaş Meretskov. Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"

Bu arada Beria, Terör'ü iki katına çıkardı. NKVD gerilerken mahkûmların hiçbiri, Stalin'in her türlü fırsata sahip olmasına rağmen, serbest kalamadı. Ona çok yakın olmuş "Alman casusları", Marya ve Alyoşa Svanidze, Aralık 1937'den beri

cezaevindeydiler. Stalin, bir ara Alyoşa'yı hatırladı ve Mikoyan'a şöyle dedi: "Ölüme mahkûm edildi. İdamdan önce Merkez Komitesi'nden af dilemesi halinde bağışlanacağını kendisine söylemesi için Merkulov'a emir verdim." Fakat Svanidze gururlu bir tavırla masum olduğunu söyledi ve Merkulov'un yüzüne karşı, "Af dilemeyeceğim," dedi.

"Ona cevabım budur," diye haykırdı. 20 Ağustos 1941 günü kurşuna dizildi. Birkaç gün sonra Kuntsevo'da Stalin, Mikoyan'a döndü:

"Alyoşa'yı duydun mu?"

"Gerçekten mi?" Svanidze'ye hayran olan Mikoyan ilk anda onun serbest bırakıldığını sanmıştı. Fakat Stalin onun öldüğünü söyledi.

"Özür dilemezdi," dedi dalgın bir tavırla. "Ne biçim bir soylu gururu!"

"Ne zaman oldu?" diye sordu Mikoyan.

"Az önce kurşuna dizildi."

Stalin'e neredeyse tapan Marya Svanidze de, Alyoşa'nın kız kardeşi Mariko'yla birlikte, bir sonraki yıl kurşuna dizildi.

34

"Köpek Gibi Yırtıcı": Jdanov ve Leningrad Kuşatması

Molotov Küçük Köşe'de Stalin'in yanında otururken, Jdanov kuşatılmış Leningrad'ı bir küçük Stalin gibi yönetiyordu. Fakat Stalin bu kez öfkesini Lenin'in kentinin komutanlarına yöneltti.[1] 21 Ağustos 1941 günü kuzey doğu istikametinde gerçekleştirilen bir Alman saldırısı Leningrad'ın Rusya'nın geri kalan kısmıyla bağlantısını neredeyse kesti. O sırada 60 yaşında olan Voroşilov, Jdanov'un yanı sıra komutayı aldı. İki adam ellerinden geleni yaptılar. Leningrad evreler halinde kuşatılırken, Stalin'in kendilerine olan güvenini sürdürmek için mücadele ediyorlardı.

Almanlar her geçen gün baskıyı artırıyorlar ve Stalin bozgun kokusu alıyordu. Gittikçe endişelenen Stalin, onları "bu ölümcül tehlike"yi kavrayamamakla suçladı: "*Stavka* [başkomutan] kadere boyun eğmeye yol açan bir ruh halini, güçlü önlemler almanın ve mümkün olan her şeyin yapıldığına ve daha fazlasının yapılamayacağına dair müzakerelerin imkânsızlığını kabul edemez..." Daha sonra Stalin, 1918'in şanlı Çaritsin günlerini yeniden yaşayan Voroşilov'un subayları seçimle göreve getirerek moralleri yükseltmeyi planladığını işitti. Fakat bu seferki öfkeli Savaş Komiseri, Troçki değildi.

Stalin, Molotov ve Mikoyan'la birlikte, "Seçimleri derhal durdurun," diye emretti. "Çünkü bu orduyu felç edecek ve güçsüz liderlerin seçilmesine yol açacak. Bizim çok güçlü liderlere ihtiyacımız var. Bu bir hastalık gibi yayılır. Orası Vologda değil, ülkenin ikinci kenti!" Stalin emre şu sözleri de ekledi: "Voroşilov ve Jdanov'un harekâtlar hakkında bize bilgi vermelerini istiyoruz. Bunu henüz yapmadılar. Yazıklar olsun."

"Anlaşıldı," diye yanıt verdi, Leningrad. "Hoşçakalın Yoldaş Stalin. Aydınlandık. Minnettarız!"

Ünlü "düşman kapıda" duyurusunu yapan Jdanov, Leningrad'da hayatın her noktasını denetliyordu. Artık şişman, astımlı ve bitkindi; Belomor sigaralarının birini söndürüp diğerini yakıyor, kemeri tabancalı zeytin yeşili asker ceketinin içinde, Smolni Enstitüsü'nün sağ kanadının üçüncü katında, Stalin, Marx ve Engels'in

1 Stalin ve Jdanov'a ait belgelerin açılması, Leningrad'ı kurtarmak için gösterdikleri çılgınca çabayı ilk kez öğrenmemizi sağlıyor.

resimlerinin asılı olduğu bürodan cepheyi yönetiyordu. Uzun masası Stalin'in masası gibi yeşil değil, kırmızı çuhayla kaplıydı. Urallar'dan getirilen taştan yontulmuş masası, bir Leningrad fabrikasından armağandı. Stalin gibi, gümüş kulplu bir cam bardaktan, şekeri ağzında çiğneyerek çay içiyor ve Stalin gibi, bürosundaki divanda yatıyordu. Gazeteye başmakale yazıyor, elektriğin her voltunu bizzat tahsis ediyor, "panik yayanlar"ı anında ölümle tehdit ediyor ve cephe komutanlığını paylaşıyordu.

Bu arada Voroşilov, Çaritsin'de gösterdiği hayranlık uyandıran cesaretin aynısını sergiliyordu. İvonovskoye'de, cephede göründüğünde, askerler Birinci Mareşal'in ağır topçu ateşi altında ağır adımlarla yürüyüşünü seyrettiler:

Heyecan içinde birbirlerine seslenmeye başladılar: "Bu, o! Voroşilov! Klim! Şuna bakın, ölüme nasıl da meydan okuyor!" Mareşal, birkaç kilometre ötede Alman saldırısı altında dağılmış askerlerle karşılaştı. Arabasını durdurdu, tabancasını çekip indi ve askerleri "Hurra!" nidalarıyla Almanlar'a karşı saldırıya geçirdi. İhtiyar süvari bozgun dalgasını durdurabildiyse de cepheyi sabitleyemedi.

Bu silahşörün kahramanca yetersizliği Stalin'i etkilemedi. Jdanov'a yönelik sıcak duyguları da hızla soğuyordu. Leningradlılar şeflerini saygıyla "Andrey Aleksandroviç," diye andıklarında, Stalin buz gibi bir sesle şöyle dedi: "Andrey Aleksandroviç? Şu anda hangi Andrey Aleksandroviç'ten söz ediyorsunuz?" Verdiği emirlerin dehşetle onaylanması sorunu çözmüyordu: "Onaylamıyorsanız," dedi Jdanov'a, "bunu açıkça söyleyin". Fakat alaycı bir tavırla, ne kadar rahatsız olduğunu da belirtti. Kırmızı kalemiyle şu sözleri karaladı: "Öneriye yanıt vermediniz. Yanıt vermediniz. Neden vermediniz? ... Anlaşılıyor mu? Saldırıya ne zaman başlıyorsunuz? Derhal iki sözcükle yanıt talep ediyoruz. 'Evet' olumlu bir yanıt anlamına gelecek ve hemen uygulamaya geçilecek ve 'Hayır' olumsuz bir anlam taşıyacak. Evet ya da hayır diye yanıtlayın. Stalin." Gene de Stalin, Leningrad'ın yaşadığı zorluklar altında yalpalasa da, Jdanov'u azletmek için yapılan her girişime direndi.

Durumun umutsuz olduğunu anlayan Stalin, ayın 21'inde, tam yetkiyle silahlandırdığı Molotov ve Malenkov'a Leningrad'a ani bir seyahat yaparak bir günah keçisi yaratmalarını emretti. Bu emir Jdanov'un itibarını kaybettiğini gösteriyordu. "Voroşilov, Malenkov, Jdanov'a ... Leningrad Cephesi tek bir şey düşünüyor: Bir şekilde geri çekilmek... Bu geri çekilme kahramanlarından kurtulmanızın zamanı gelmedi mi?" Fakat heyetin söylenmeyen daha büyük bir misyonu da vardı: Leningrad terk edilmeli miydi?

Seyahatleri de bir macera oldu. Çerepovets'e uçakla gittiler. Oradan özel bir trene binerek batıya doğru hareket ettiler. Fakat tren, kentin 40 km. doğusundaki küçük Mga istasyonunda ansızın durdu ve daha ileri gidemedi. Liderler Alman hava akınını bulundukları yerden görebiliyorlardı, fakat bunun Alman ilerlemesinin başlangıcı olduğunu anlamadılar. Leningrad sadece iki gün sonra kuşatılacaktı. Mga kente girilebilecek son noktaydı. Molotov ve Malenkov ne yapacaklarını bile-

mediler. Sonra demiryolu boyunca Leningrad'a doğru yürümeye başladılar. Derken banliyö seferi yapan bir troleybüse rastladılar ve işe giden yolcular gibi bindiler. İleride bir zırhlı trenle karşılaştılar.

Jdanov'u büyük bir faaliyet içinde buldular. Bu arada içkiyle rahatlamaya çalışıyor ve astımıyla mücadele ediyordu. Jdanov asla Stalin'in en güçlü adamı olmamıştı. Molotov, onun "biraz omurgasız" olduğunu düşünürdü. Alkol o mükemmel Stalinist'in kusurlarından biri haline geldi. Artık çöküşün eşiğindeydi. Stalin'e, bir noktada sinirlerinin bozulduğunu, bombardıman sırasında paniğe kapıldığını ve Smolni sığınağında içerek saklandığını itiraf ediyordu. Fakat bu itiraf Stalin'in gözdesi olmaya devam etmesini sağladı. Çılgınca çalışıyordu, fakat sağlığında hiçbir düzelme yoktu.

Malenkov, Jdanov'un alkolik korkaklığına ilişkin öyküyü yaymaktan hoşlanıyor, bu arada Stalin'e bunu asla bildirmediğini söyleyerek övünüyordu ki, buna inanmak zordur. Jdanov, Molotov'la iyi geçinir, fakat otuzlu yılların sonundan beri Malenkov'u küçümserdi. Tombul bir hadımı andırdığı için ona o ismi takan da kendisiydi: "Malenya." Taşra entelijansiyasının bu iki soylu evladının karşılıklı nefreti bir katliamla sonuçlanana kadar köpürüp duracaktı. Malenkov muhtemelen Jdanov'un tutuklanmasını önerdi, fakat Stalin'in "piyanist"e olan hayranlığını bilen Beria bunun Politbüro üyelerini yargılamak için uygun bir zaman olmadığını söyledi. Molotov da bunu kabul etti: "Jdanov iyi bir yoldaş" olmakla birlikte, "fazla karamsar" idi.

Stalin'in her şeye gücü yeten adamları günah keçilerini avlamak dışında, durumu pek düzeltemediler. Stalin, Molotov ve Malenkov'a histerik bir tavırla, "Korkarım, Leningrad aptallık yüzünden kaybedilecek," diye yazdı. "Bütün Leningrad kuşatılma riski taşıyor. Popov [cephe komutanı] ve Voroşilov ne yapıyor? Tehlikeye karşı almakta oldukları önlemler hakkında bizimle bile konuşmuyorlar. Yeni geri çekilme hatları aramakla meşguller. Görebildiğim kadarıyla tek amaçları bu ... Bu tam bir köylü kaderciliğidir... Ne biçim insanlar! Hiçbir şey anlayamıyorum. Bu önemli istikamette birilerinin Almanlar'a yolu açmakta olduğunu düşünemem. Amaç ne? Bu Popov nasıl bir adam? Voroşilov ne yapıyor? Leningrad'a nasıl yardımcı oluyor? Bunu yazıyorum, çünkü Leningrad komutanının hiçbir faaliyette bulunmaması beni şaşırtıyor... Moskova'ya dönün. Geç kalmayın. Stalin."

Dönüş yolunda, elçiler Stalin'e Voroşilov'un Kuzey Batı Ekseni'ni bırakmasını, "bütün zamanını siperlerde geçiren" Birinci Mareşal'ı kovmasını tavsiye ettiler. Bu arada, Neva'daki tahkimat, Şlüsselberg ve Mga düştü. Voroşilov bunu Moskova'ya bildirmedi ve Stalin bu durumu fark edince öfkelendi.

"Tutumunuz bizi çok öfkelendirdi," dedi Voroşilov ve Jdanov'a. "Bize sadece kayıplardan söz ediyorsunuz, şehri kurtarmak için alınan önlemler ... ve Şlüsselberg hakkında tek kelime yok. Kayıplarımızın sonu gelecek mi? Leningrad'ı teslim etmeye mi karar verdiniz?"

8 Eylül'de Stalin, Jukov'u dairesine çağırdı. Her zamanki çevreyle, yani Molotov, Malenkov ve Moskova şefi Aleksander Şçerbakov'la akşam yemeği yediler. [1]

Stalin, bir ara Jukov'a, "Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?" diye sordu.

"Cepheye döneceğim," dedi, Jukov.

"Hangi cepheye?"

"Siz hangisini gerekli görürseniz."

"O halde, bir an önce Leningrad'a git... Oradaki durum neredeyse umutsuz..." Jukov'a, Voroşilov için bir not verdi. Notta şu sözler yazılıydı: "Komutayı Jukov'a teslim et ve derhal Moskova'ya uç." Stalin, Jdanov için de şu sözleri karaladı: "Bugün Voroşilov geri çağırıldı!"

Jukov, Leningrad'daki Smolni karargâhına giderek komutayı devraldı. Profesyonellikle tam bir acımasızlığı birleştirerek kurmay heyetine bağırdı: "Antonov'a bağlı tümenin hattı tutmaması halinde ... Almanlar'ın kente gireceklerini anlamıyor musunuz? Böyle bir şey olursa, sizleri Smolni'nin önünde hain olarak kurşuna dizeceğim." Komutadaki yeni ortağının yanında durmakta olan Jdanov'un kaşları çatıldı: Bu şekilde konuşulmasını onaylamıyordu.

Üzgün Voroşilov da kurmay heyetine hitap etti: "Hoşçakalın Yoldaşlar," dedi. "*Stavka*, beni geri çağırdı." Bir an durdu. "Benim gibi yaşlı bir adam bunu hak ediyor. İç Savaş değil bu. Şimdi farklı biçimde savaşmak zorundayız... Faşist pisliği ezeceğimizden bir an bile kuşku duymuyorum!"

Moskova'da Stalin gerçeği itiraf etti: "'Peter'i terk etmek zorunda kalabiliriz." Fakat Jukov, Alman saldırısına karşı direnişi sıkılaştırdı ve karşı taarruza geçti. Jukov'la sıkı işbirliği içinde çalışan Jdanov, bu kez çelikliğini göstererek şikayetçi oldu: Yargıçlar, "sahte ve provokatif söylentiler çıkaranlara karşı harekete geçmiyorlar ... Özel Şubeler provokatörler ve söylenti çıkaranları yargılamalı. Kamuoyu bu alçakları nasıl gördüğümüzü bilmeli." Stalin'in bütün önerileri yürürlüğe kondu.[2] 13 Kasım günü Stalin, ona, Almanlar'ın sıradan evlerin bodrum katlarında tahkimat kurmakta olduklarını söyledi. "Savunma Halk Komiseri Yoldaş Stalin aşağıdaki emirleri vermiştir," diye yazdı Jdanov. "İleri harekât sırasında şu ya da

1 Şçerbakov otuzlarda ölenlerin üzerinde yükselen Yeni İnsanlar'dan biriydi. "Hareketsiz Buda yüzlü, ince, kalkık burnun üzerine düşen kalın bağa çerçeveli gözlükleri" olan ve seçkinler arası evliliklerin bir diğer örneği olarak Jdanov'un kayınbiraderi konumundaki Şçerbakov, kültür konularında sergilediği yönetimle tanınıyordu. Daha sonra Moskova Birinci Sekreteri olarak Huruşov'un yerini aldı ve 1941'de Malenkov ve Voznosenskiy'le birlikte Politbüro aday üyesi oldu. Huruşov, bu kaba alkolik anti-Semit için, "bir yılan," derdi. "Hem de en kötüsünden."

2 31 ekim günü Stalin, Naziler'in Rus erkekler ve kadınlardan oluşan "heyetler"i canlı kalkan olarak kullanmakta olduklarını işittiğinde, Jdanov'a şu emri verdi: "Leningrad Bolşevikleri arasında bu 'heyetler'e karşı silah kullanmanın imkânsız olduğunu düşünenlerin olduğu söyleniyor. Eğer böyle insanlar varsa ... önce onlar tasfiye edilmeli, çünkü onlar Alman askerlerinden daha tehlikelidirler. Benim tavsiyem: Duygusallığa yer yok... Almanları ve onların heyetlerini yok edin!"

bu noktayı ele geçirmeye çalışmayın ... bu meskûn alanları yakıp kül edin. Böylece Alman kurmayları ve birlikleri gömüleceklerdir... Duygusal davranmayın ve yolunuza çıkan bütün meskûn alanları yok edin!"

Jukov ve Jdanov, Leningrad taarruzunu Almanlar'a çok pahalıya mal etmeyi başardılar. Hitler duraksadı, saldırıyı erteledi ve bunun yerine Leningrad'ın aç bırakılmasını, daha sonra yerle bir edilmesini emretti. Kente uygulanan 900 günlük kuşatma başladı. Bu arada Jdanov, mükemmel bir mürekkepli kalemle Stalin'e mektup yazma alışkanlığından vazgeçmemişti: "Başarısızlığımızın esas sebebi piyademizin zayıf performansıydı. ... Fin Savaşı sırasında bize söylediklerinizi hatırladık," fakat "insanlarımız, başlanan işleri tamamlamadan ve durumu çözümlemeden farklı istikametlere yönelmek gibi kötü bir alışkanlığa sahip. Bugün taarruz tarzımızı değiştirmek için var gücümüzle çalışıyoruz ... En kötüsü, açlığın yaygınlaşması."

Leningrad'da 2.2 milyon insan tuzağa düştü. Sadece aralık ayında 53.000 kişi öldü, onları daha pek çokları izleyecekti. İnsanlar sokaklarda düşerek ya da yataklarında ölüyorlardı; bütün aile fertleri teker teker ölüyordu. Pek çok ceset vardı ve insanlar onları gömemeyecek kadar güçsüzdü. Yamyamlık olayları artıyordu. Apartman girişlerinde kalçaları ve göğüsleri çıkarılmış cesetler bulunuyordu. O günler ile Temmuz 1942 arasında Leningrad'da bir milyon insanın öldüğü hesaplandı.

Saygıdeğer İkinci Sekreteri Aleksey Kuznetsov'un yardımıyla Jdanov, Stalin'in ve Leningradlılar'ın saygısını kazandı. Evreler halinde, yurttaşlarının acılarını paylaştıkça, kahraman olarak tanındılar. Günde 453 gram ekmek, bir çanak et suyu ya da balık çorbası ve biraz *kaşa*'dan oluşan asker tayınıyla yaşıyorlardı. Yüz binlerce insan sokaklarda ölürken, liderler gece gündüz çalışıyorlardı. Uzun boylu, uzun yakışıklı yüzlü bir genç adam olan Kuznetsov, Jdanov'un zaaf anlarında, küçük oğluyla birlikte siperleri dolaşarak Leningrad'ı bir arada tuttu. Stalin onu bizzat övdü. "Anavatan seni unutmayacak!" diye yazdı ona.

Kasım ayında bir "Hayat Yolu"nun inşa edilmesini emrettiler. Yol, buzlarla kaplı Lagoda Gölü'nden geçiyordu. Bu yol kentin yegâne gıda maddesi ikmal kanalı haline geldi. Açlık sırasında Jdanov gıda maddesi ikmalini öylesine ayrıntılı biçimde hesaplıyordu ki, bir noktada, kayıp bir yiyecek karnesini yenilemesine izin verilen tek adam haline geldi. Zaman zaman büyük insani özellikler sergiliyordu. Bir okulda dizanteri salgını başladığında, okul yöneticilerinin çocukların yiyeceklerini çaldığından kuşkulandı ve olayı araştırmak için bir generali gönderdi. General, çocukların gıda maddelerini kavanozlar içinde ailelerine götürdüklerini, fakat onları engellemek için bir şey yapmadığını bildirdi.

"Yerinde olsam ben de aynı şeyi yapardım," dedi Jdanov ve çocukların tahliye edilmesini emretti. Savaştan sonra Jdanov, "insanlar sinekler gibi ölüyorlardı" dedi, "fakat Leningrad'ı teslim etseydim, tarih beni asla affetmezdi."

Gene de Jdanov'un tehlikeli bir bağımsızlık sergilemesi Stalin'i öfkelendiriyor-

du. "Jdanov'un yönetimindeki Leningrad'ın, SSCB'de değil de, Pasifik'in orta yerindeki bir adanın üzerinde olduğunu hayal ediyor musunuz?"

Lagoda Gölü üzerindeki harekâtla ilgili, 80. Tümen'in komutanlarını "korkaklık ve ihanet"le suçladığı bir sorun hakkında rapor verirken, "Hatamızı kabul ediyoruz," dedi, Jdanov. "80.'nin şefi Frolov ile komiseri İvanov'u kurşuna dizmemize izin vermeniz için bir talep gönderiyoruz... Konsey'in, subaylar arasında bile panik ve korkaklıkla savaşması gerekiyor."

"Frolov ve İvanov kurşuna dizilsin ve basına bildirilsin," diye yanıtladı Stalin.

"Anlaşıldı. Gereken yapılacak."

"Zaman kaybetmeyin," dedi Stalin. "Her an değerli. Düşman Moskova'ya karşı güç topluyor. Bütün diğer cepheler karşı-taarruz şansına sahip. Fırsatı kaçırmayın!"

Jdanov, el yazısıyla verdiği yanıtın sonunda şöyle diyordu: "Moskova dışında Alman yenilgisinin başlamasını bekliyoruz. Kendinize iyi bakın!" Sonra şu notu ekledi: "Not: Bir köpek gibi yırtıcı hale geldim."[1]

* * *

Hitler, Panzer birliklerini, Sovyet Rusya'yı bir vuruşta yere sermek için tasarlanan Tayfun Harekâtı'na, büyük Moskova taarruzuna yönlendirdi. Guderian'ın Panzerleri sürpriz bir saldırıyla Briansk Cephesi'ni yandan kuşatırken, Stalin, Kanadalı uyanık basın baronu ve İngiliz Savaş Kabinesi üyesi Lord Beaverbrook ile uzun çeneli demiryolu varisi ve Amerikan elçisi Averell Harriman'ı ağırlıyordu. Savaştaki Rusya'ya askeri yardım konusunu görüşmeye gelmişlerdi.

İki plütokrat Stalin'in, felaketle yüz yüze olduğu o anda gayet nazik bir ev sahibi olarak davrandığını gözlemlediler. "Stalin çok tedirgindi, volta atıyor ve sürekli tütün içiyordu," diye hatırlar, Beaverbrook. "İkimiz de onun büyük bir gerilim altında olduğunu gördük." Stalin her zamanki gibi hem büyüleyici hem de kabaydı. Bir ara önündeki not defterine kurt resimleri çizdi. Sonra Churchill'in gönderdiği mektubu, zarfı açmadan bir yana bırakarak, yüksek bir sesle şöyle dedi:

"Tekliflerinizin yetersizliği Sovyetler Birliği'nin yenilgiye uğramasını istediğinizi gayet açık biçimde gösteriyor." "Solgun, yorgun, yüzü çiçek bozuğu ... neredeyse bir deri bir kemik" idi. 1 Ekim günü Moskova Cephesi çökerken, Stalin Büyük Kremlin Sarayı'nda verilen büyük bir ziyafetteydi. Saat 19.30'da yüz misafir, koltuk ve divanlarının üzerinde Büyük Katerina isminin baş harfleri işlenmiş, altın çerçeveli eski portrelerin bulunduğu duvarları yeşil ipek kaplı, XVIII. yüzyıldan kalma Katerina Salonu'nda yüksek sesle sohbet ediyordu. Saat sekize gelirken Rus misafirler, yüksek, yaldızlı kapıya tedirgin biçimde göz atmaya başladılar. Saat tam

1 Stalin'i 24 Haziran'dan beri görmeyen Jdanov, belki de gaddarlığının bir ödülü olarak, 11 Aralık günü Moskova'ya uçtu ve yeniden zirveye doğru tırmanmaya başladı.

sekizde Stalin, üzerinde uzun ceketi olduğu halde "bir an duraksayarak" ağır adımlarla kapıdan içeri girdi. "Çok zayıflamıştı."

Yemekte iki zengin işadamının arasında oturdu. Molotov her zamanki gibi tam karşısındaydı. Masanın daha ilerisinde, artık Batı yardımını tartışan Voroşilov ve Mikoyan oturuyorlardı.[1] Garsonlar, masaya çeşitli mezeler, havyar, çorba, balık, kızarmış domuz, tavuk ve av hayvanı etleri, dondurma ve pasta servis ediyorlar, şampanya, votka ve Ermeni konyağı su gibi akıyordu. Molotov söz almadan önce Stalin, zafere kadeh kaldırdı. Gece boyunca tam 32 kez kadeh kaldırıldı. Stalin kadeh kaldırmadan önce el çırpıyor, her kadehin tadını çıkarıyor ve mutlu görünüyordu. Diğerleri kendi aralarında konuşuyorlardı. "Küçük bir bardakla (likör kadehi) sürekli içiyordu," diye yazdı Beaverbrook. Kendi gazetesi olan *Daily Express*'in sütun yazarlarını andıran bir hırsla her şeyi kaydetti. "Gayet iyi, hatta iştahla yiyor," havyarı bıçağının ucuyla alıp, ekmek ve tereyağsız ağzına atıyordu. Stalin ile, dakikası dakikasına uymayan düzenbaz Beaverbrook sürekli sohbet ediyorlardı. Başkan Kalinin'in balerinlere olan düşkünlüğünü işiten Beaverbrook, yaşlı adamın sürekli bir metresinin olup olmadığını sordu. "O çok yaşlı," dedi Stalin, gülerek. "Senin var mı?"

Daha sonra Stalin, misafirini yanına alarak, elleri arkasında salondan çıkıp sinema salonuna geçti. Daha önceden seçtiği iki filmi, şampanya içip gülerek izledi. Saat 01.30'a geldiğinde kudretli, uykusuz bir film daha seyretmeyi önerdi, ancak Beaverbrook yorulmuştu. Batılılar ayrılırken, Almanlar Moskova'ya doğru ilerliyorlardı.

3 Ekim günü Guderian, Rus cephe hattı olarak kabul edilen bölgenin 201 km. gerisindeki Orel'i aldı. Yeremenko'nun Briansk ve Budyonni'nin Yedek Cephesi ezildi: 665.000 Rus kuşatıldı. Ayın dördünde Stalin, Koniyev komutasındaki dağınık Batı Cephesi'yle teması kaybetti. Moskova savunmasında 19 km.lik bir gedik açılmıştı. Ayın beşinde, sabahın erken saatlerinde Moskova hava savunma komutanı Sbitov neredeyse inanılmaz bir rapor verdi: Alman tanklarından oluşan uzun bir konvoy, Kremlin'e 100 km. mesafedeki Uhnovo karayolu boyunca Moskova'ya doğru ilerliyordu. İkinci bir keşif uçağı, raporu doğruladı. "Çok iyi," dedi Stalin, Moskova Komiseri Telegin'e. "Kararlı ve enerjik biçimde hareket edin ... düşmanı durdurmak için mevcut bütün kaynakları seferber edin..."

Bu arada Stalin'in çevresi, Alman işgalini inkâr etme çabası içinde bu haberleri bastırmaya çalışıyordu. Beria, Telegin'i tehdit ederek, "Bu saçmalığı ciddiye mi alıyorsun?" dedi. "Besbelli ki, panik çıkaranlardan ve provokatörlerden bilgi alıyor-

1 Stalin bile Batı yardımının savaş faaliyetine büyük katkıda bulunacağını kabul ediyordu. Mikoyan ona, yük vagonlarının İran üzerinden ya da silahların Arhangel üzerinden nasıl geleceği konusunda ayrıntılı rapor veriyordu. Bu işler o kadar acildi ki, Kasım 1941'de Stalin, Mikoyan'ın notlarının üzerine uçak sayısının (432) artırılmasına ilişkin bir not düştü.

sun!" Birkaç dakika sonra zavallı Albay Sbitov, "rengi atmış ve titreyerek" Telegin'in bürosuna girdi. Beria ona, Sbitov ve pilotlarını "korkaklık ve panik çıkarma" suçundan tutuklamakla tehdit eden kuruntulu Özel Şube Şefi Viktor Abakumov'a derhal rapor vermesini emretti. Üçüncü bir uçak, üç cephenin de çöktüğünü ve sırtlanların geri çekildiğini doğruladı.

Stalin, Leningrad'daki Jukov'a telefon etti. "Senden bir ricam var. Bir uçağa binip Moskova'ya gelebilir misin?"

"Şafak vakti uçsam."

"Seni Moskova'da bekliyoruz."

"Orada olacağım."

"İyi şanslar," dedi Stalin. Bu arada Voroşilov'u cepheleri bulmaya ve ne yapılacağını öğrenmeye gönderdi.

7 Ekim günü alacakaranlıkta Vlasik, Jukov'u son hızla Kremlin'deki daireye götürdü. Stalin grip olmuştu ve Beria'yla konuşuyordu. Jukov, muhtemelen "gelişimi fark etmedi," der. O sırada Stalin, Beria'ya, "kritik durum dikkate alındığında, kendi 'Organ'ını kullanarak, Almanya ile ayrı bir barış yapma imkânını araştırması ..."nı emrediyordu. Stalin, Almanlar'ın niyetini anlamaya çalışıyordu, fakat bunun için uygun bir zaman değildi, çünkü Moskova düşmek üzereyken Hitler'in barış yapması mümkün değildi.[1] Beria'nın bir Bulgar "bankacı"yı ya da gene Büyükelçi'yi kullanarak ikinci bir sondaj yaptığı, fakat sonuç alamadığı söylenir.

Stalin, Beria'yla konuşmasını keserek, Jukov'a Koniyev'in ve Budyonni'nin cephelerine uçmasını emretti. Bir günah keçisine ihtiyacı vardı ve Koniyev'in bir "hain" olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Kasırganın içine dalan Jukov, Batı Cephesi'nin afallamış komutanlarını, sert, kafası tıraşlı Koniyev ile Komiser Bulganin'i boş bir odada mum ışığında otururlarken buldu. Bulganin, Stalin'le henüz konuşmuş, fakat ona bir şey söyleyememişti. "Çünkü biz de bilmiyoruz," dedi. Ayın sekizinde, sabaha karşı 02.30'da Jukov, hâlâ hasta olan Stalin'i aradı: "Şu anda esas tehlike Moskova yolunun savunmasız kalması." Stalin, yedeklerin durumunu sordu.

"Kuşatıldılar," dedi Jukov.

"Ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Budyonni'ye gideceğim..."

"Onun karargâhının nerede olduğunu biliyor musun?"

"Hayır. Onu arayacağım."

Stalin, Molotov ile Malenkov'u, denetimi ele almak ve suçluyu bulmak için bu kaynayan kazanın içine yolladı. Öyle ağır bir hasar vardı ki, Jukov, Budyonni'yi bulamadı. Daha sonra, Maloyaroslavets'te, bir cipin içinde uyuyan bir şoför dışında tamamen boşaltılmış bir kasabaya geldi. Adam Budyonni'nin şoförü olduğunu

1 1966'da, Jukov'un anıları Moskova'da yayımlandığı sırada, bu bölümün de basılması çok tehlikeli görüldü. Bu değerlendirmeye, ancak kitabın tamamının basıldığı 1990'da yer verildi.

söyledi. Mareşal Sovyet bölgesindeydi ve harita üzerinde ordularını bulmaya çalışıyordu. İki süvari hararetle kucaklaştılar. Budyonni Terör sırasında Jukov'u tutuklanmaktan kurtarmıştı, fakat şimdi şaşkın ve bitkin görünüyordu. Ertesi sabah Stalin, Jukov'a Mojaisk'in kuzeyindeki Batı Cephesi karargâhına dönerek komutayı devralmasını emretti.

Jukov oraya vardığında, Molotov, Malenkov, Voroşilov ve Bulganin'i, çirkin bir günah keçisi avıyla uğraşırlarken buldu. Koniyev ile Voroşilov arasında, geri çekilme emrini kimin verdiğine ilişkin ayak üstü bir kavga yaşandı. Voroşilov onun "bir hain" olduğunu bağırarak ilân ettiğinde, Koniyev'in hayatta kalıp kalamayacağı belirsizleşti. Sarışın, keçi sakallı eski Çekist, bir zamanlar Moskova Belediye Başkanlığı ve Devlet Bankası şefliği yapmış olan Nikolay Bulganin, Voroşilov'u destekledi. Aristokratik bir zarafet taşıyan, fakat Moskova lağımları üzerinde çalıştığı için Beria'nın taktığı isimle "Tesisatçı" diye anılan, görünüşte kibar bu kadın düşkünü, becerikli, hırslı, sakin görünüşüne rağmen acımasız bir adamdı. Belki de kendi postunu kurtarmak için Koniyev'in kurşuna dizilmesini istiyordu.

Stalin telefon ederek Koniyev'in tutuklanmasını emretti. Fakat Jukov, yardımcısı olarak Koniyev'e ihtiyacı olduğunu söyleyerek Yüce Önder'i ikna etti. Stalin, "Eğer Moskova düşerse, ikinizin de kellesi gider," diyerek tehdit etti. "Batı Cephesi'ni derhal örgütleyin ve harekete geçin!" İki gün sonra Molotov, Jukov'a telefon ederek onu tehdit etti. Geri çekilişi durdurmadığı takdirde onu kurşuna dizdirecekti. Jukov da ona, daha iyisini yapabilecekse buyurup gelmesini söyledi. Molotov telefonu kapadı.

Jukov, Moskova savunması için elinde sadece 90.000 adam olmasına rağmen direnişi güçlendirdi. Görülmemiş derecede vahşi bir çılgınlığa varan mücadele içinde zamanla yarışıyordu. Ayın 18'inde kuzeyde Kalinin, güneyde Kaluga düşmüştü ve Borodino savaş alanında Panzerler vardı. Kar yağdı, sonra eridi ve arazinin bataklığa dönüşmesi Almanlar'ı geçici olarak durdurdu. Her iki taraf da bir çamur deryasında boğuşan iki dev gibi, göğüs göğse kahramanca çarpışıyordu.

35

"Moskova'yı Tutabilir misin?"

Stalin savaşın her yönünü denetliyor, deri kaplı küçük bir defterde adamların ve tankların listesini tutuyordu. "Yine topları benden gizliyorlar mı?" diye sordu Voronov'a. 3 Ağustos gibi erken bir tarihte gizlice Moskova için özel bir tankın imal edilmesini emretti. Bu tanklar "hiç kimseye verilmeyecek," diye özellikle belirtti. Fakat misafirler "Jukov'un tonu" karşısında şaşırdılar. Stalin'le "kendisi yüksek rütbeliymiş de Stalin bunu kabul etmiş gibi, sert ve emredercesine" konuşuyordu.

Acımasızlığını giderek artırıyordu. Belki de d'Abernon'un kitabında, Almanlar'ın düşmandan çok kendi subaylarından korktuklarını iddia ettiği bölümü o sırada işaretledi. İlk olarak "yakılmış bölge" siyasetini başlattı. Buna göre, "Alman gerisindeki, cephe hattından 40-60 km. derinlikteki bütün meskûn bölgeler yıkılıp yakılacaktı." Beria, Mehlis ve Özel Şubeler'in yükselen şefi Abakumov, her hafta Sovyet birliklerinde yapılan tutuklama ve kurşuna dizmelere ilişkin rapor veriyorlardı. Mesela, Beria Moskova Savaşı sırasında Mehlis'e, savaşın başlangıcından beri 638.112 adamın geride gözetim altında tutulduğunu, 82.865 tutuklu olduğunu yazarken; Abakumov, Stalin'e bir hafta içinde, kendi Özel Şubeler'inin 1.189 kişiyi tutuklayıp 505 kaçağı kurşuna dizdiğini rapor ediyordu. O sırada Moskova yakınlarındaki cephede, Bulganin'in, korkaklara dehşet saçmak için kurulan "teftiş müfrezeleri" sadece üç gün içinde 23.064 "firari"yi tutukladı. Stalin'in kendi halkına karşı verdiği savaşı sadece 1941 ve 1942'de kestiğine dair bir efsane vardır; ancak bu dönemde, 994.000 personel mahkûm edildi ve bunların 157.000'i kurşuna dizildi. Bu sayı 15 tümenden daha fazlaydı.

Bu arada Beria eski mahkûmları tasfiye ediyordu. 13 Ekim günü, Poskrebişev'in karısı, bir zamanların şen şakrak Bronka'sı kurşuna dizildi. Bu infaz, tıpkı Svanidzeler'in öldürülmesi gibi, ancak Stalin'in emriyle olabilirdi. Geri çekilme sırasında, NKVD elindeki mahkûmların üzerine el bombası attı ya da onları iç bölgelere sevk etti. 3 Ekim günü Beria, Troçki'nin kız kardeşi ve Kamenev'in dul eşi Kameneva gibi, "tanınmış" 157 mahkûmu, Orel yakınlarındaki Medvedev Ormanı yakınlarında tasfiye etti. Ayın 28'inde, aralarında eski Hava Kuvvetleri Komutanı, Stalin'e karşılık verirken "uçan tabutlar"dan söz eden Riçagov'un da bulunduğu 25 kişinin daha kurşuna dizilmesini emretti. Ölüm sırasını bekleyen 4.905 talihsiz de sekiz gün içinde aynı akıbete uğradı.

Moskova sokaklarındaki Stalinist denetim zinciri, Alman ordularından duyulan korkuyla kırıldı. Yasalar işlemiyordu. 14 Ekim günü gıda maddesi satan dükkânlar yağmalanıyor, boş apartmanlar soyuluyordu. Mülteciler, çeteler tarafından sokakta durdurulup taciz ediliyordu. Kursk İstasyonu'nda, "kadınlar, çocuklar ve yaşlılardan oluşan bir kalabalık meydanı doldurdu. Şiddetli bir soğuk vardı. Çocuklar ağlıyorlardı". Fakat kalabalık "sabırlı ve itaatkâr bir tutumla" bekledi. Yüz kadar asker kol kola girerek kalabalığı geride tutuyordu. Bazı komiserler ve önemli görevlilerin aileleri tahliye edilerek Kuybişev'e gönderilmişti. Gökyüzü ağır makineli tüfek atışlarıyla aydınlanırken, yarı yarıya terk edilmiş Kremlin'in ışıkları sönüktü ve tuhaf biçimde kamufle edilmişti. Sahici bir Potemkin köyünü andıran, sıra sıra evlerin resmedildiği devasa bir örtü nehrin karşısındaki duvarları kaplıyordu.

Stalin'in korumalarına göre, Beria, Malenkov ve Kaganoviç "özdenetimlerini kaybetmişlerdi" ve kitlesel kaçışı teşvik ediyorlardı. Bir toplantıda Beria, "Bizi keklik gibi avlayacaklar," diyerek, Moskova'nın derhal boşaltılmasını savundu. Liderler, Stalin'e Kuybişev'e çekilmesini tavsiye ediyorlardı. Beria, "Özel Görevler" uzmanı Sudoplatov'u Lubyanka'daki bürosuna çağırdı. Yanında Malenkov vardı. Ona, Kaganoviç Metrosu'ndan futbol stadyumuna kadar belli başlı bütün binaları dinamitlemesini emretti. Ayın 15'inde, gece vakti Beria, Dzerjinskiy 2 Caddesi'ndeki bombardımana karşı korunmuş bodrumda yerel parti liderlerini toplayıp, onlara "Cepheyle bağlantı kesildi" diyerek işleri biraz daha zora soktu. Onlara, "Moskova'yı savunamayacak durumda olan herkesi tahliye etme ve kalanlara yiyecek dağıtma" emri verdi. Fabrikalarda isyan vardı, çünkü binalar mayınlandığı için işçiler içeri giremiyorlardı. Molotov büyükelçilere derhal tahliye edileceklerini söyledi.

Stalin gizemli bir havada tek başınaydı. Ne düşündüğünü kimseye söylemiyordu. Bu arada liderler tahliye hazırlığı yapıyorlardı. Moskova'ya hava akınları yoğunlaştığında, Stalin, Kuntsevo'nun taraçasına çıkıp uçakların it dalaşını seyrediyordu. Bir keresinde çatışmaları bahçeden seyrederken, yakınına şarapnel düştü. Vlasik sıcak şarapnel parçasını alıp ona verdi. Bir gece Vasili Stalin babasını ziyarete geldi. Bir Alman uçağı evin üzerinden geçiyordu. Muhafızlar ateş açmadılar, çünkü Stalin'in oturduğu yerin bilinmesini istemiyorlardı.

"Korkaklar!" diye bağırdı Vasili. Kendisi ateş açtı.

Stalin odasından çıktı. "Bir şey vurabildi mi?" diye sordu.

"Hayır, vuramadı."

"Voroşilov Keskin Nişancı Ödülü Sahibi," diye söylendi, Stalin. Fakat yaşanan gerilim onu da etkiliyordu. Kısa süre içinde bu kadar yaşlanması inanılmazdı. Stalin artık, "bitkin yüzlü, boyu kısalmış bir adamdı ... bakışları eskisi gibi keskin değildi, o kendinden emin ses tonu yoktu." Huruşov onu "bir deri bir kemik" görünce şaşırdı. Andreyev ve kızı Nataşa, donmuş Kremlin'in çevresinde dolaşırlarken, Stalin'i mazgallı siperlerin yanında bir aşağı bir yukarı yürürken gördüler. Yanında

kimse yoktu. Giysileri inceydi, elinde eldiven yoktu ve yüzü soğuktan morarmıştı. Boş zaman bulduğunda tarih okumaya devam ediyordu. Müthiş İvan'ın yeni biyografisinin sayfalarına şu sözleri o sırada karaladı: "öğretmen, öğretmen" ve ardından "Galip geleceğiz!". Ruh hali Spartalı cesareti ile histerik öfke nöbetleri arasında gidip geliyordu. Koniyev bir telefon konuşmasına tanık olduğunda şaşırdı. Stalin bağırıyordu:

"Yoldaş Stalin bir hain değildir. Yoldaş Stalin onurlu bir adamdır. Onun tek hatası süvarilere fazla güvenmesiydi." Moskova'nın orta yerine inen Nazi paraşütçülerine ilişkin "gözlemler" onu çok rahatsız ediyordu. "Paraşütçüler? Kaç kişi? Bir bölük mü?" Bir general rapor vermeye geldiğinde, telefonda bağırıyordu: "Kim görmüş onları? Sen gördün mü? Nereye inmişler? Sen aklını kaçırmışsın ... Buna inanmadığımı söylüyorum sana. Bir süre sonra bana, kendi büronun orta yerine indiklerini söyleyeceksin!" Sonra telefonu çarparak kapadı. "Saatlerdir Alman paraşütçüleri hakkında feryat ederek bana işkence ediyorlar. Çalışmama fırsat vermiyorlar! Gevezeler!"

Stalin'in kurmayları, onu kaçırmak için kendisine danışmadan hazırlık yapıyorlardı. Daçalara dinamit yerleştirildi. Özel bir tren hazırlandı. Stalin'in evinden alınarak paketlenmiş özel eşyaların ve sevgili kütüphanesinin yerleştirildiği tren gizli bir demiryolu hattında tutuluyordu. Dört Amerikan Douglas DC-3 uçağı da hazırda bekletiliyordu.

15 Ekim akşamı Stalin, korumalarına onu Kuntsevo'ya götürmelerini emretti. Ev kapatılmış ve mayınlanmıştı. Komutan ona eve gidemeyeceğini söyledi, fakat Stalin emretti. "İki ya da üç saat içinde mayınları temizleyin, küçük evdeki sobayı yakın. Orada çalışacağım."

Ertesi sabah her zamankinden erken bir saatte Kremlin'e doğru yola çıktı. Önden giden koruma ekibi, onun geçeceği yolun üzerinde bir kalabalığın dükkânları yağmalamakta olduğunu görünce telaşlandı. Muhafızlar daha sonra Stalin'in arabanın Smolensk Meydanı'nda durmasını emrettiğini söylediler. Orada Stalin bir kalabalık tarafından kuşatıldı. İnsanlar ısrarla soruyorlardı: "Sovyet Ordusu düşmanı ne zaman durduracak?"

"O gün yakındır," dedi Stalin ve Kremlin'e doğru yoluna devam etti.

Genellikle sabahın 6'sına kadar çalışan Mikoyan saat 8'de uyandırıldı ve Stalin'in kendisini beklediği söylendi. Saat 9'da liderler, savaş hakkında büyük kararı tartışmak için Stalin'in dairesinde toplandılar. Stalin, ordunun başkenti savunması ve yedekler harekete geçirilene kadar Almanlar'ın durdurulması için bütün Hükümet'in Kuybişev'e tahliye edilmesini önerdi. Molotov ve Mikoyan'a tahliyeyi yönetmeleri emredildi. Kaganoviç trenleri sağlayacaktı. Stalin bütün Politbüro'nun o gün ayrılmasını önerdi ve duygusal bir tavırla, "Ben yarın sabah ayrılacağım," dedi.

Mikoyan öfkeyle sordu: "Sen yarın ayrılacaksan biz niye bugün ayrılıyoruz? Biz de yarın gidebiliriz. Şçerbakov ve Beria yeraltı hareketini örgütleyene kadar

ayrılmasınlar. Ben burada kalıyorum. Yarın seninle birlikte giderim." Stalin kabul etti. Molotov ve Mikoyan komiserlere bilgi verdiler. Dışişleri Komiseri, saat 11'de arandı ve derhal Kazan İstasyonu'nun sorumluluğunu alması emredildi. Stalin'in bürosundan asansörle inerlerken Kaganoviç, Mikoyan'a şöyle dedi:

"Dinle, sen ayrılırken bana haber ver de, arkada kalmayayım." Liderler Stalin'in bürosuna telaşla girip çıkarlarken, ailelerine bir saat içinde kentten ayrılmaları söylendi.[1] Ertesi gün saat 19'da Ashen Mikoyan ve üç küçük Mikoyançik, Başkan Kalinin ve diğer üst düzey ailelerle birlikte MK trenine bindiler. Çok sıkı korunan istasyonda, kürk paltolu kadınlar şık giyimli çocuklarıyla trenin çıkardığı buharın içinde çene çalarken, askerler üzerinde "dikkat kırılır-kristal!" yazan paketleri itinayla vagona yüklüyorlardı. Poskrebişev, annesi Bronka'nın üç gün önce kurşuna dizildiğini bilmeyen üç yaşındaki kızı Nataşa'yı dadısıyla birlikte trene bindirirken hüzünlendi. Kızına, onu ilk fırsatta ziyaret edeceğini söyledikten sonra, telaşla Stalin'in yanına döndü. Bu bekleyiş sırasında, Molotov'un tercümanı Valentin Berejkov eriyen karların donmakta olduğunu fark etti. Alman Panzerleri artık yeniden ilerleyebilirlerdi.

Jukov hattı tutmaya kararlıydı, fakat zirvedeki paniği sezebiliyordu. Moskova'yı kurtarabileceğine inanıyordu. Kendisini ziyarete gelen bir gazeteciye, "Oradalar, değil mi?" diye sordu. Kremlin'deki Stalin'i kastediyordu.

O akşam liderler hayaleti andıran ıssız Kremlin'e geldiler. Bir komiser Stalin'in dairesine girdiğinde, onun yatak odasından çıktığını gördü. Pipo içiyor ve volta atıyordu. Üzerinde eski bir uzun ceket, bol bir pantolon, ayağında çizmeler vardı. Boş kitap rafları dikkati çekiyordu. Bütün kitaplar trene yüklenmişti. Herkes ayaktaydı. Stalin voltasını keserek şöyle dedi:

"Moskova'da durum nedir?" Liderler sessiz kalırlarken, kıdemsiz bir komiser konuştu. Metro çalışmıyordu, fırınlar kapalıydı. Fabrikalarda Hükümet'in kaçtığı düşünülüyordu. İşçilerin yarısına ücret ödenmemişti. İşçiler Devlet Bankası şefinin paralarla birlikte kaçtığına inanıyorlardı.

"Güzel," dedi Stalin. "Çok kötü değil. Daha kötü olduğunu sanıyordum." Paranın Gorki'den uçakla getirilmesini emretti. Moskova parti şefi Şçerbakov ve Belediye Başkanı Pronin emri uygulayacaklar ve Moskova'nın son damla kana kadar savunulacağını duyuracaklardı. Stalin Kremlin'de kaldı. Liderler kente geçtiler. Mi-

1 Moskova'nın terk edilmesi halinde yeni başkent olarak seçilen Volga üzerindeki kadim Samara kenti, uzak Kuybişev'de, çeşitli binalar, yerel parti merkezi ve çevresinde nehre bakan yürüyüş yolları olan, Volga'nın dik yamacında dar bir dere yatağının içindeki bir malikâne Stalin için hazırlandı. Onun Rusya'dan geri kalanı yönetebilmesi için, özel bir asansörle ulaşılan bir hava saldırısı sığınağı inşa edildi. Svetlana Stalin, ev sahibesi Aleksandra Nakaşidze, Vasili'nin hamile eşi Galina ve Yakov'un kızı Gulya'yla (tutuklu annesi yoktu) birlikte küçük bir kasabada avlulu bir eve yerleştirildi. Kalinin ve metresi, Mikoyanlar'la birlikte küçük bir evi, Huruşovlar ise Malenkovlar'la bir başka evi paylaşıyorlardı. Poskrebişevler, Litvinovlar ve diğerleri yörenin sanatoryumunda yaşıyorlardı.

koyan, Stalin Otomobil Fabrikası'nda çalışan, ücretlerini alamamış 5000 huzursuz işçinin önüne çıktı. Fakat panik devam ediyordu: Başıboş askerler ve hırsızlar yol kesiyorlardı. Moskva nehrinin öte yakasında, Kremlin'in tam karşısındaki İngiltere Büyükelçiliği bile yağmalanmış, binayı koruyan muhafızlar kaçmışlardı. İmha birimleri Moskova'nın 16 köprüsünü mayınladılar.

* * *

Stalin iki uzun gün boyunca kararsız kaldı. O sırada ne yaptığını bilen yoktur. Fakat artık bürosunda değildi. Moskova için verilen efsanevi mücadelenin en hararetli anında Yüce Önder aslında Metro'nun yeraltı salonlarından birinde, gri paltosuna sarınmış vaziyette yere serilen bir şiltenin üzerinde yatıyor ve bu haliyle kudretli bir evsizi andırıyordu. Stalin'in durumu savaş hazırlıklarının yetersizliğini gösterir. Hava akınları sıklaşıyordu, fakat ne Kremlin'de ne de Kuntsevo'da sığınak vardı. Kaganoviç özellikle Stalin'in çalışma odası model alınarak başlatılan acil sığınak inşasını denetlerken, Yüce Önder çalışmak için o ana kadar ayakta kalan tek komuta noktasına, kendisine ait bir yatak odasının da bulunduğu 33 Kirov Caddesi'ndeki (Myasnitskaya Caddesi) bir eve yerleştirilen hava savunma karargâhına taşındı. Hava akınları sırasında çalışmak için asansörle Kirov Metro İstasyonu'na (şimdiki Kristye Prudiy) iniyordu. Bu durum, 28 Ekim günü evin avlusuna bir bomba düşene kadar sürdü. Ondan sonra Stalin sürekli olarak istasyonda çalışmaya başladı. Geceleri orada uyuyordu.

Metroda özel olarak yapılmış, hareket halindeki trenlerin görüş alanından kontrplak panellerle ayrılmış bir kompartımanda yatıyordu. Yardımcılarının çoğu istasyona park etmiş sıradan metro vagonlarında yatarken, Genel Kurmay Belorussli Metro İstasyonu'nda çalışıyordu. Bürolar, çalışma masaları ve uyuma kompartımanları Kirov Caddesi'nin altındaki bu yeraltı karargâhının bölümlerini oluşturuyordu. Geçen trenler uçuşmalarına neden olduğu için kâğıtlar masalara iğneyle tutturuluyordu. Stalin bu yeraltı bürolarında bütün gün çalıştıktan sonra, sabahın erken saatlerinde kompartımanına geçip uyuyordu. Vlasik ve korumalar bu derme çatma sığınağın çevresinde nöbet tutuyorlar ve muhtemelen bir ortaçağ kralını koruyan kavalyeler gibi kapılarda kıvrılıp uyuyorlardı. Kurmay heyetinden bir albay, 34 yaşında, gür kara bıyıklı, çalışkan ve karizmatik Kazak, SergeyŞtemenko, Stalin'le birlikte çalışıyordu. İkili, zaman zaman büroya serilen şiltelerin üzerinde asker paltolarına sarınarak "birlikte uyuyorlardı". Başka bir komutanın bu şekilde yaşadığını hayal etmek zordur, fakat Stalin genç bir devrimci olduğu dönemlerde bu şekilde uyumaya alışmıştı.

* * *

17 Ekim günü Şçerbakov Moskova'da moralleri yükseltmek için radyo yayını

yaptı. Pek etkisi olmadı. Sokaklar eşyalarını at arabalarına istifleyen kaçak ve göçmen çeteleriyle doluydu. Stalin hâlâ Moskova'dan ayrılıp ayrılmamayı tartışıyordu. Fakat sonunda, muhtemelen ayın 18'i akşamı karar anı geldi. Artık bir karar vermek zorundaydı. Havacı General Golovanov Stalin'i sinirli ve kararsız bir vaziyette gördüğünü hatırlar. Sürekli, "Ne yapacağız?" diyordu. "Ne yapacağız?"

Hayatının bu en kritik anında Stalin, konuyu generaller ve komiserlerle, korumalar ve hizmetkârlarla tartıştı. Bu arada tarih okumaya devam ediyordu. O sırada, Moskova'yı terk eden Kutuzov'un 1941 basımı biyografisini okuyordu. "Son ana kadar hiç kimse Kutozov'un ne yapacağını bilmiyordu," sözlerinin altını kalınca çizdi. Dairesine döndüğü bir sırada beyaz önlüklü Valeçka, Stalin ve liderlere neşeyle akşam yemeği servis etti. Liderlerin bir kısmı tahliyeden yana gibiydiler. Stalin, "her zaman gülümseyen" hizmetkârına baktı.

"Valentina Vasilevna," dedi, ansızın. "Moskova'dan ayrılmaya hazır mısınız?"

"Yoldaş Stalin," dedi kadın, köylü şivesiyle. "Moskova bizim Anamız, bizim yuvamızdır. Savunulması gerekir."

Stalin, Politbüro üyelerine dönerek, "Muskovitler işte böyle konuşur!" dedi.

Svetlana da Moskova'nın terk edilmesinden yana değil gibiydi. Kuybişev'den şunları yazdı: "Sevgili Baba, benim kıymetli mutluluk kaynağım, merhaba... Baba, Almanlar neden sürekli yaklaşıyorlar? Hak ettikleri cezaya ne zaman çarptırılacaklar? En önemlisi, sanayi şehirlerimizi onlara teslim etmeye devam edemeyiz."

Stalin, Jukov'u çağırıp sordu: "Moskova'yı tutabileceğimize emin miyiz? Bunu sana kalbimde bir sızıyla soruyorum. Gerçeği söyle bana, bir Bolşevik gibi!"[1] Jukov, tutulabileceğini söyledi. "Bu kadar emin olman cesaret verici ," dedi Stalin.

Stalin, korumalarına kendisini Semyonovkoye'deki "uzak" daçaya götürmelerini emretti. Orası savaşa Kuntsevo'dan daha uzaktı. Beria, Gürcüce oraya dinamit döşendiğini söyledi. Fakat Stalin öfkeyle oraya gitmek istediğini tekrarladı. Oraya vardığında, komutanın kalan son eşyaları toplamakta olduğunu gördü.

"Burada nasıl bir nakliyat yapılıyor?" diye sordu sert bir tavırla.

"Hazırlanıyoruz, Yoldaş Stalin, Kuybişev'e tahliye için." Stalin, şoförüne, kendisini Abelmanovskiy kavşağında sıkı koruma altında tutulan, normal şartlarda ahşap traversleri depolamak için kullanılan özel trene götürmesini o anda emretmiş olabilir. O sırada Stalin'in bürosunda bulunan bir kaynak onun arabadan inip tren boyunca nasıl yürüdüğünü hatırlıyordu. Mikoyan ve Molotov bundan söz etmezler. Stalin'in bir trene yaklaştığına dair bir ima bile paniğe yol açabilirdi. Fakat bu, Stalin'in daha sonra tadını çıkaracağı melodramatik bir sahneydi. O sırada, her an harekete hazır lokomotifin çıkardığı buharların içinden geçerek, terk edilmiş gibi görünen fakat aslında çok sıkı korunan yan hat boyunca yürüyen, üzerinde

1 Jukov, Stalin'in bu sözleri Kasım ayının ortalarında söylediğini hatırlıyordu, ancak Moskova Sovyeti Başkanı (Belediye Başkanı) V. P. Pronin, bu sorunun "16 ya da 17 Ekim" günü sorulduğunu hatırlıyordu. Stalin'in bunu birkaç kez sorduğu anlaşılıyor.

yıpranmış bir askeri palto ve ayağında çizmeler olan o ufak tefek, zayıf, "bitkin yüzlü" adamın görüntüsü, tarihsel bir kararlılığın yanı sıra, duygusal bir gücü de yansıtıyordu. Stalin daçasının komutanlarına yüklemeyi durdurmalarını emretti. "Sakin fakat kararlı" bir tavırla onlara, "Tahliye yok," dedi. "Zafere kadar burada kalacağız."

Kremlin'e döndüğünde korumalarını topladı ve onlara şöyle dedi: "Ben Moskova'da kalıyorum. Siz de burada benimle birlikte kalıyorsunuz." Kaganoviç'e özel treni iptal etmesini söyledi. Stalinist sistem bozgun ile karşı koyma arasında gidip gelen liderlerin Stalin konuşana kadar kendi siyasetlerini izlemelerine izin veriyordu. Daha sonra onun sözü yasa haline geliyordu. 18 Ekim gününün "nemli" akşamında, kenti savunmaktan sorumlu ekip Beria'nın bürosunda toplandı. Gürcü, "Moskova'nın terk edilmesi gerektiğine bizi ikna etmeye çalıştı," diye yazar o toplantıda bulunanlardan biri. Volga'nın ötesine çekilmenin zorunlu olduğunu düşünüyordu: "Moskova'yı neyle savunacağız? Elimizde hiçbir şey yok... Hepimizi burada boğacaklar." Malenkov ona katıldı. Molotov, mecburen, "söylenerek itiraz etti". Diğerleri "sessiz kaldılar". "Beria'nın, Stalin döneminde yaşanan bütün tatsızlıkların günah keçisi haline gelmesine rağmen, geri çekilmenin esas savunucusu olduğu söylendi. Alkolik Moskova şefi Şçerbakov da çekilmek istiyordu ve soğukkanlılığını kaybettiği görülüyordu. Daha sonra, "dehşet içinde" Beria'ya, Stalin bunu anlarsa ne olacağını sordu.

Ayın 19'unda, öğleden sonra saat 15.40'da Stalin liderleri ve generalleri Küçük Köşe'de topladı. "Ağır adımlarla masaya yaklaştı ve şöyle dedi:

"'Hepiniz durumu biliyorsunuz. Moskova'yı savunmalı mıyız?'" Kimse yanıt vermedi. "Hüzünlü" bir sessizlik oldu. Stalin bir süre bekledi, sonra şöyle dedi: "Eğer konuşmak istemiyorsanız, her birinize fikrinizi soracağım." Molotov'la başladı. Molotov fikrini söyledi:

"Moskova'yı savunmalıyız." Beria ve Malenkov dahil herkes aynı yanıtı verdi. Oğlunun anlatımına göre, Beria fikrini değiştirerek, Stalin'in görüşüne katılmıştı: "Babam [Stalin'in] tepkilerini bilmeden ... [ve] öngörmeden hareket etmezdi."

"Siz giderseniz, Moskova kaybedilir," dedi, Beria. Şçerbakov kuşkusunu dile getirenlerden biriydi.

"Tutumunuz iki şekilde açıklanabilir," dedi Stalin. "Ya beş para etmez hainlersiniz ya da aptalsınız. Sizi birer budala olarak görmeyi tercih ediyorum." Daha sonra kendi fikrini açıkladı ve Poskrebişev'e generalleri getirmesini söyledi. Telegin ve Moskova komutanı, NKVD Generali Artemev geldiler. Stalin dar halının üzerinde, piposunu tüttürerek volta atıyordu. Gergindi. Komiser Telegin şunları hatırlar: "Orada bulunanların yüzleri, az önce bir fırtına koptuğunu ve gerilimin hâlâ artmakta olduğunu gösteriyordu. Stalin bizi selamlamadan sordu:

"Moskova'da durum nedir?"

"Endişe verici," dedi Artemev.

"Ne öneriyorsun?" diye sordu, Stalin.

Artemev, Moskova'da bir "olağanüstü hal"in ilân edilmesi gerektiğini söyledi.

"Doğru!" dedi Stalin. Ve "en iyi memuru" Malenkov'a bir taslak hazırlamasını emretti. Malenkov bir laf kalabalığından oluşan kararname taslağını okuduğunda, Stalin öyle bir sinirlendi ki, ayağa fırladı ve Malenkov'un elindeki kâğıdı, "parçalarcasına çekip aldı". Sonra suçlu olduğundan kuşkulanılanların "anında kurşuna dizilmeleri"ni emreden kendi kararnamesini Şçerbakov'a hızlı hızlı konuşarak yazdırdı.

Stalin, Moskova'yı savunacak tümenleri, isimlerini ezbere sayarak tek tek belirledi ve tümen komutanlarına doğrudan telefon etti. NKVD sokaklara fırlayıp kaçakları, hatta kaçmaya niyetlendiğinden şüphelendiklerini kurşunlamaya başladı. Moskova'da kalma ve savaşma kararı alınmıştı. Moskova'da Stalin'in varlığı, der Komintern lideri Dimitrov, "büyük bir orduya eşdeğerdi". Belirsizliğin sona ermesi Stalin'i canlandırmıştı. Bir komiser cepheden telefon edip doğuya doğru çekilmek için izin istediğinde, adamın sözünü kesti:

"Bak bakalım, yoldaşlarının kürekleri var mı?"

"Ne dediniz, Yoldaş Stalin?"

"Kürekleri var mı?" Komiser arkasındakilere dönüp küreklerinin olup olmadığını sordu.

"Ne tür kürekler, Yoldaş Stalin? Sıradan kürekler mi, yoksa kazma kürekleri mi?"

"Fark etmez."

"Evet, küreklerimiz var! Onlarla ne yapacağız!"

"Yoldaşlarına söyle," dedi Stalin, sakin bir sesle, "küreklerini alıp kendi mezarlarını kazsınlar. Moskova'dan ayrılmıyoruz. Onlar da ayrılmayacaklar..."

Stalin'in yakın çevresi o anda bile kendi aralarında çekişip duruyordu. Stalin, Molotov'a Kuybişev'e giderek oradaki hükümeti yönetmekte olan Voznosenskiy'i denetlemesini emretti.

"Mikoyan da benimle gelsin," dedi Molotov.

"Ben senin kuyruğun değilim," diye bağırdı Mikoyan.

Bunun üzerine Stalin, Mikoyan'a dönerek, "Sahi, neden sen de gitmiyorsun?" dedi. Beş gün sonra Stalin onları geri çağırdı.

Panzerler buzlanmış karın üzerinde hâlâ ilerliyor ve Moskova'yı kuşatma tehdidi altında tutuyorlardı. Jukov'un yedek kuvvetleri tükenmişti. Haziran'dan beri üç milyon asker kaybeden Stalin'in not defteri neredeyse boştu. Stalin, tombul muhasebeci oğlundan yardım gören despot bir bakkal gibi gizli yedeklerini kıskançlıkla koruyordu. Malenkov hep onun yanında, çetele tutuyordu. Stalin bir generale başkenti nasıl kurtaracağını sorduğunda, "yedekler" yanıtını aldı.

"Ancak bir aptal, kenti yedeklerle savunabilir," diye çıkıştı, Stalin. Gene de ona cömertçe davranarak 15 adet tank verdi. O anda Malenkov mevcut tank sayısının

tam da o kadar olduğunu fark etti. O uçsuz bucaksız imparatorluğun geniş kaynakları sadece birkaç ay içinde bir defter üzerinde 15 tanka indirgenmişti. Berlin'de Reich Basın Bürosu bir bildiri yayımladı: "Rusya tükendi." Fakat Stalin'in demir disiplinle yönettiği yedekler, Jukov'un parlak ve vahşi savaş tarzıyla birleşerek, makineleri çamur ve buza saplanırken adamları giderek donan ve tükenen Almanlar'ı yıpratıyordu. Son bir saldırıya hazırlanmak için bir kez daha durdular. Stalin'in bütün kaynaklarını tükettiğini düşünüyorlardı. Ancak not defterinde hiç hesaba katmadıkları bir sayfa vardı.

Stalin'in 700.000 kişilik güçlü Uzakdoğu Ordusu ülkeyi Japonlar'a karşı koruyordu, fakat Eylül ayının sonunda, Stalin'in kerhaneci dediği casus Richard Sorge, Japonya'nın Rusya'ya saldırmayacağını bildirdi. 12 Ekim günü Stalin, yerel istihbarata Tokyo'nun düşmanca niyetler beslemediğini doğrulatan Uzakdoğu satraplarıyla konuyu tartıştı. Kaganoviç, günler ve saatlerle hesaplanan bir süre içinde Avrasya'nın ıssız düzlüklerinden 400.000 asker, 1.000 tank ve 1.000 uçağı getirmek üzere hiç durmadan yol alacak trenler ayarladı. Savaşın en belirleyici lojistik mucizelerinden biriydi bu. Son tren ayın 17'sinde yola çıktı ve bu gizli lejyonlar Moskova'nın gerisine yığılmaya başladı.

* * *

Stalin, ahşap panelleri ve uzun koridorlarıyla "demiryolu yatakhanesi"ne hiç benzemeyen, Küçük Köşe'nin bire bir kopyası olan yeni Kremlin sığınağına taşındı. "Sağda ... sıkı güvenlik önlemleri" altında "bir dizi kapı vardı. Subaylar "soldaki yatakhanelerin birinde" bekliyorlar, sonra Poskrebişev ortaya çıkıp, onları "köşesinde büyük bir çalışma masasının bulunduğu, parlak ışıklarla aydınlatılmış geniş ve ferah oda"ya götürüyordu. Stalin orada genellikle, hasta ve kibar Genel Kurmay Başkanı Mareşal Şaposnikov'la birlikte oluyor ve volta atıyordu.

Stalin'den daha genç, seyrelmiş saçlarını ortadan ikiye ayıran, Tatarlar'a özgü çıkık elmacık kemikli yüzü yeşilimsi Şaposnikov, bir İngiliz diplomatın anlattıklarına bakılırsa, "ölü gibi görünürken (en az üç aydır) özel bir büyüyle canlandırılmış, canlı olduğu zaman da çok ama çok yaşlanmış" gibiydi. Şaposnikov herkese *golubçik*, sevgili dostum, diye hitap ediyor, Çarlık dönemi albaylarına özgü kibarlığı Stalin'i etkiliyordu. Bir gün generaller rapor vermeyince, Stalin Şaposnikov'a onları cezalandırıp cezalandırmadığını sordu. Elbette, dedi Şaposnikov. Onları "ağır biçimde azarlıyordu". Bu ceza yöntemi Stalin'i etkilemedi:

"Bir asker için bu ceza olmaz!" Fakat Şaposnikov, sabırla, "Genel Kurmay Başkanı'nın [bir subayı] azarlaması halinde, suçlu tarafın istifasını gerektiren eski askeri geleneği" anlattı ona. Stalin bu antikalık karşısında ancak gülmüş olabilir. Fakat Şaposnikov hayatta kalmayı becermiş biriydi. Yirmili yıllarda Tuhaçevskiy'e saldırmış, 1937'de onun yargıçlarından biri olmuş, hatta eti fazla tuzlayan bir aş-

çıyı sabotajcı diye ihbar etmişti. Dikkatle incelemediği hiçbir şeyi imzalamazdı. Stalin'le birlikteyken "tamamen fikirsiz" idi. Onun görüşlerine asla karşı çıkmaz, kendi yetkilerinin aşılmasına itiraz etmezdi. Stalin'in aile adıyla hitap ettiği ve bürosunda sigara içmesine izin verdiği tek generaldi.[1]

Savaş artık Kremlin'e ulaşmıştı. Çevrede bomba kraterleri vardı. Bir bomba Mikoyan'ı yere düşürdü. 28 Ekim günü Malenkov Eski Meydan'da çalışırken, Stalin onu Kremlin'e çağırdı. Kapıdan çıktığı anda bir Alman bombası binayı yerle bir etti. "Hayatını kurtardım," dedi Stalin.

Stalin bir gün Alman mevzilerinin karşısındaki topçu barajını görmek istediğini söyledi. Orada görevli olan Beria, yanlış bir şey yaptığı için suçlanacağından endişeliydi. Stalin'in arabası ve korumaları Volokolamsk yolundan cepheye doğru yol aldılar, fakat çatışmaların olduğu yere yaklaştıklarında, Vlasik konvoyun daha ileri gitmesini engelledi. Stalin patlamaları uzaktan izlemek zorunda kaldı. Derken bir tank limuzine çamur sıçrattı, korumalar iyice telaşlandılar. Beria araba değiştirip eve dönmesi için Stalin'e ısrar etti. Stalin'in morali biraz düzelmişti. Hatta Svetlana'nın birkaç günlüğüne gelmesine izin verdi, fakat onu sığınakta unuttu. Bu arada Kuybişev'deki seçkinlerin oluşturduğu o "lanet kast"a sövüp sayıyordu. Daha da önemlisi, bu büyük aktör-yönetmen, tehlikeli fakat esinleyici bir gösteri tasarlıyordu.

* * *

30 Ekim günü Stalin, General Artemev'e ansızın sordu: "Askeri bir gösteri yürüyüşü düzenlesek nasıl olur?"

Artemev, askeri bir gösteri yürüyüşünün yapılamayacağını söyledi. Almanlar birkaç kilometre ötedeydi. Molotov ve Beria, onun şaka yaptığını sandılar. Fakat Stalin, gayet sakin, şöyle dedi:

"7 Kasım günü bir gösteri yürüyüşü yapılacak... Yürüyüşü bizzat izleyeceğim. Eğer yürüyüş sırasında bir hava saldırısı, ölüler ve yaralılar olursa, onları hemen uzaklaştırmalısınız ve yürüyüş devam etmeli. Yürüyüş filme alınmalı ve film bütün ülkeye dağıtılmalı. Ben de bir konuşma yapacağım... Ne diyorsunuz?"

"Peki ya risk?" dedi Molotov. "Gene de yaratacağı siyasi etki muazzam olur..."

"O halde karar verilmiştir."

Artemev yürüyüşün ne zaman yapılacağını sordu. "Buna sen karar ver," dedi Stalin. "Son ana kadar, ben dahil kimse bilmesin." Bir hafta sonra Alman casusları, Çekistler'in gözetimi altında Bolşoy Tiyatrosu'ndan topladıkları koltukları Mayakovskiy metro istasyonunun merdivenlerine taşıyan Muskovitler'in tuhaf görüntüsünü saptamış olabilirler. O akşam liderler, kapıları açık bir trenin durmakta

1 Başka hiç kimse Stalin'le birlikte sürekli tütün içmeye davet edilmezdi. Şaposnikov'a verilen bu onur, Kraliçe Victoria'nın kendisini dinleyenler arasında sadece, ayrıcalıklı tek başbakan olan ihtiyar Disraeli'nin oturmasına izin vermesini andırır.

olduğu Mayakovskiy İstasyonu'na asansörle indiler. Orada, üzerinde sandviçler ve soğuk içecekler olan bir masa vardı. Liderler, biraz yiyip içtikten sonra tiyatro koltuklarına oturdular. Daha sonra, yanında Molotov, Mikoyan, Beria, Kaganoviç ve Malenkov olan Stalin, biraz teatral bir havada bir sonraki istasyona indi ve bir metro treniyle Mayakovskiy'e geldi. Politbüro'ya ayrılan platformda yerlerini aldıklarında büyük bir alkış koptu. Haber sunucusu Levitan, bir seyyar radyo istasyonundan programı yayımlıyordu. Bir NKVD bandosu Dunayevskiy ve Aleksandrov şarkılarını çaldı. Kozlovskiy şarkı söyledi. Stalin esinleyici, sakin bir ses tonuyla yarım saat kadar konuştu. Uyarıda bulundu:

"Eğer istedikleri bir imha savaşıysa, bunu görecekler." Daha sonra General Artemev, Stalin'e yaklaştı: Yürüyüş saat 08.00'de başlayacaktı. Yürüyüşe katılan subaylar bile saat 02.00'ye kadar bütün ayrıntıları öğrenemediler.

Saat sekize gelirken, Alman hava saldırısından korunmalarını sağlayan bir kar fırtınası ve keskin bir rüzgâr altında, Stalin önde Politbüro üyeleri, eski günlerdeki gibi Anıtkabir'in üzerinde yerlerini aldılar. Tek fark saatin daha erken ve insanların olağanüstü sinirli olmasıydı. Beria ve Malenkov, Özel Görevler büyücüsü Sodoplatov'a Almanlar'ın saldırması halinde Anıtkabir'in tepesindekilere haber vermesini emrettiler. Yürüyüşlerde halkın gözdesi olan Budyonni, Spasskiy Kapısı'ndan, beyaz bir atın üzerinde, yalın kılıç çıkarak geldi, yukarıdakileri selamladıktan sonra atından inip yürüyüşü izlemek için Anıtkabir'deki yerini aldı. Aralarında seçkin savaş makinesi T34'lerin de bulunduğu tanklar ve birlikler kollar halinde yürüdüler, St. Basil'de bir u-dönüşü yaparak Gorki Caddesi boyunca cepheye doğru yöneldiler.

Ağır bir Kliment Voroşilov tankı ansızın durup, peşinde bir başka tankla yanlış yöne sapınca bir gerilim anı yaşandı. Hepsi tam alarm halinde oldukları ve Stalin bu tökezlemeyi dikkatle izlemekte olduğu için, Artemev astlarına derhal bir soruşturma yapmalarını emretti. Tanklara yetiştiklerinde, sorguya çekilen mürettebat gayet masum biçimde birinci tankın öteki tankın arızalandığına ilişkin bir mesaj aldığını söyledi. Aldıkları eğitimin bir gereği olarak öteki tanklar yardıma gitmişlerdi. Artemev Anıtkabir'in üstündekilere bu konuda rapor verdiğinde, liderler rahatladılar ve güldüler. Hiç kimse cezalandırılmadı. Stalin, Suvorov, Kutuzov ve Aleksander Nevskiy Rusyası'nın yurtseverlik mücadelesi hakkında kısa bir konuşma yaptı. Anavatan tehlikedeydi, fakat meydan okuyordu. O gece dondurucu Rus soğuğu, elverişli biçimde her yanı kapladı.

13 Kasım günü Stalin, Alman saldırısının dengesini bozmak için yapılacak karşı-taarruzları planlamak için Jukov'u aradı. Jukov ve Komiser Bulganin kaynaklarının çok azaldığını, saldıramayacaklarını söyledilerse de Stalin diretti. "Hangi güçleri kullanacağız," diye sordu Jukov.

"Onu da sen düşün," dedi Stalin. Telefonu kapatıp bu kez Bulganin'i aradı:

"Sen ve Jukov havalara giriyorsunuz. Fakat buna artık bir son vereceğiz."

Daha sonra Bulganin, Jukov'a telefon etti: "Bu kez başım gerçekten dertte!"

Karşı-taarruzlar, Moskova'yı ele geçirmek için son hamleyi yapan Almanlar'ın 15 Kasım günü gerçekleştirdikleri ezici saldırıya rastladı. Almanlar cepheyi yardılar. Stalin, Jukov'a yine aynı soruyu sordu: "Moskova'yı tutabilir miyiz?"

"Moskova'yı elbette tutacağız. Fakat fazladan iki orduya ve 200'den az olmayan tanka ihtiyacımız var." Stalin orduları sağladı, "fakat şimdilik elimizde tank yok," dedi. Jukov, 5 Aralık'ta Almanlar'ı durdurmak için harekete geçti. Yirmi gün içinde 155.000 asker kaybetti. Hitler'in *blitzkrieg*'i kesin bir başarısızlığa uğramıştı. 6 Aralık günü Stalin, Jukov'a üç yeni ordu verdi ve en yakın dört cephede büyük bir karşı saldırının yapılmasını emretti. Ertesi gün Japonlar, Pearl Harbor'da Amerika'ya saldırdılar.

Jukov, Almanlar'ı 321 km. geriye sürdü. Ancak böylesine canhıraş bir savaşta bile, generaller Stalin'in emperyal kibrini asla unutmadılar. Mehlis'in Stalin'in doğum gününde Finlandiya'da zafer kazanmaya çalışması gibi, Jukov ve Bulganin de Onuncu Ordu komutanı Golubev'e şu emri verdiler: "Yarın, Stalin'in doğum günü. Bu günü Balabanova'yı ele geçirerek anlamlandırmaya çalış. Bu mesajı Stalin'e vereceğimiz rapora eklememiz için, 21 Aralık günü saat 19.00'dan geç olmayan bir vakitte görevin yerine getirildiğini bize bildir." Moskova Savaşı, Stalin'in ilk zaferi olmakla birlikte sınırlıydı. Ne var ki Stalin tehlikeli olabilecek ölçüde iyimserdi. İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden'e, ziyareti sırasında şöyle dedi: "Ruslar Berlin'e iki kez girdiler, bu üçüncüsü olacak."[1] Milyonlarca insan ölecek ve Berlin'e ulaşmak tam dört yılı alacaktı. Jukov öylesine yorgundu ki, Stalin telefon ettiğinde, yaverleri ona şöyle dediler:

"Jukov uyuyor. Onu uyandıramıyoruz."

"Kendisi uyanana kadar dokunmayın," dedi Yüce Önder, yüce gönüllü bir tutumla. "Bırakın uyusun."

* * *

5 Ocak günü, özgüveni iyice artan Yüce Önder, Moskova önlerinde Alman yenilgisinden yararlanarak, Leningrad'dan Karadeniz'e kadar büyük bir taarruzun planlarını öğrenmek için Jukov'u ve generalleri bir araya topladı.

"Kim konuşmak istiyor?" diye sordu. Jukov saldırı görüşünü eleştirdi; ordunun daha çok adama ve tanka ihtiyacı olduğunu söyledi. Voznosenskiy de karşıydı. Gerekli miktarda tank sağlayamayacağını belirtti. Stalin taarruz konusunda ısrarcıydı. Malenkov ve Beria, "her zaman geçersiz ve öngörüsüz" itirazlarda bulunduğu için Voznosenskiy'e saldırdılar. "Bu durumda," dedi Stalin, "toplantıyı sonuçlandırıyoruz". Stalin'in çalışma odasının girişinde, ihtiyar Şaposnikov, Jukov'u teselli etmeye çalıştı.

1 1760'da, Yedi Yıl Savaşları sırasında, İmparatoriçe Elizabeth'in Generali Todtleben Berlin'i aldı. I. Aleksander ise Prusya'nın başkentini 1813'te ele geçirdi.

"Boşuna tartışıyorsun. Bu meseleler Yüce Önder tarafından önceden karara bağlanmıştı."

"O zaman neden bizim fikrimiz soruluyor?"

"Bilmiyorum, sevgili dostum."

O sırada 43 yaşında olan zeki ve yorulmak bilmez Beria, savaşın yönetimi sırasında yetkilerini artırma konusunda ne kadar açgözlü olduğunu kanıtladı, fakat Stalin'in istediği tankları ve topları da sağladı. Nefret ettiği Voznosenskiy'i gözden düşürmeye çalıştı ve kısa süre içinde Molotov'un ve eski kuşağın önüne geçti. Hiçbir endüstri dalı Beria'nın yönetemeyeceği kadar karmaşık ya da geniş değildi. Pek çok bakımdan, Stalin'in çevresindeki Himmler olmakla kalmadı, aynı zamanda gene mimar olan Speer rolünü de oynadı. En renkli tehditleri yöneltiyor, astlarına şöyle diyordu: "Güneşin her gün doğup her gün battığına dikkat ediyor musunuz? Dikkatli olun!"

1942 yılının Ocak ayı başlarında Stalin, endüstri *troyka*sını oluşturan Beria, Malenkov ve Mikoyan'ı mühimmat konusunu tartışmak için dairesinde topladı.

"Sorun nedir?" diye sordu. Beria, Voznosenskiy'nin top üretim miktarını nasıl düşürdüğünü gösteren bir diyagram çizdi. "Peki ne yapmak gerekir?" dedi Stalin.

Beria, ustaca, "Bilmiyorum, Yoldaş Stalin," diye yanıtladı. Stalin bu hayati endüstrinin denetimini derhal ona verdi.

"Yoldaş Stalin, bunu başarıp başaramayacağımı bilemiyorum ... Bu tür konularda deneyimli değilim..."

"Burada gerekli olan deneyim değil, güçlü bir örgütçü.. Emek gücü için mahkûmları kullan."

Demiryollarını yönetmek hâlâ imkânsızdı. Enerjik ve sürekli kükreyen Kaganoviç bile bu işi beceremiyordu. Bir komiser, Baybakov, Kaganoviç'e rapor verdiğinde, "Lokomotif" yerinden fırladı ve adamın yakasına yapışıp onu sarstı. Beria, Kaganoviç'in bu öfke anını Stalin'e rapor etti:

"Demiryolları kötüleşiyor, çünkü [Kaganoviç] tavsiye dinlemiyor ... histerik yanıtlar veriyor." Kaganoviç, sanayi tesislerinin tahliyesini kötü yönettiği ve "savaş koşullarında iş yüküyle başa çıkamadığı için" iki kez görevden alındı, fakat her defasında geri döndü.

Malenkov ve Mikoyan'ın bulunduğu bir ortamda Stalin, "[Molotov] nasıl yönetiyor?" diye sordu, Beria'ya.

"Fabrikalarla iletişimi yok," diye yanıtladı Beria. "Onları uygun biçimde yönetmiyor ... bitmek bilmez toplantılar yapıyor..." Böylece Beria, tankları da imparatorluğuna kattı. Molotov tankları kaybetti, fakat dünyayı kazandı.

36

Molotov Londra'da, Mehlis Kırım'da, Huruşov Çöküş Halinde

8 Mayıs günü Dışişleri Komiseri dört motorlu bir bombardıman uçağıyla Londra'ya doğru yola çıktı. Stalin ona ikinci cephe konusunda vaat alması ve Baltık bölgesi dahil 1941 tarihli Sovyet sınırlarının kabulünü sağlaması için talimat vermişti.

Güzergâhı planlaması için kişisel olarak gözde hava kuvvetleri generali Golovanov'u görevlendirdi. "Stalin gizli işlerde çok yetenekliydi," diye hatırlar, Golovanov. "Seyahat tam bir gizlilik içinde planlandı. Yardımcım büroya girdiğinde bile yol haritasını çekmeceye saklıyordum. Stalin... bana 'Bunu sadece üçümüz biliyoruz; sen, Molotov ve ben' dedi."

"Mr. Brown" kod adlı Molotov Scotland'a indi ve Eden tarafından karşılandı. Eden onu trenle Glasgow'dan Londra'ya götürdü. İkinci Cephe'nin söz konusu olmadığını öğrenen Molotov, Eden'in Sovyet sınırlarıyla ilgili bir antlaşma önerisini tartışmayı reddetti ve derhal Stalin'e rapor verdi: "Antlaşmanın kabul edilemez ve boş bir deklarasyon olduğunu düşünüyoruz." Fakat Yüce Önder fikrini değiştirmişti:

"1. Bunun boş bir deklarasyon olduğunu düşünmüyoruz, önemli buluyoruz ... Belki çok kötü olmaz. Elimizi serbest bırakır. Sınırlar sorunu zor yoluyla halledilecek. 2. Antlaşmayı mümkün olduğu kadar kısa sürede imzalamak ve Amerika'ya uçmak uygun olur."

Bu arada Molotov İngiliz kır evi hayatının tadını da çıkardı. Belki de güvenlik nedeniyle, Londra dışında kalması uygun görülmüş, Churchill kendi resmi kır malikânesi Chequers'i ona tahsis etmişti. Bu Tudor zarafeti "Mr. Brown"ı fazla etkilemedi. "Zevkli bir eski yapı değil," diye düşündü. "Bir tür küçük bahçesi var. Anlaşılan soylu biri onu hükümete vermiş."[1] Stalin ve Molotov, Rus ihtişamının büyüklüğü konusunda sınırsız biçimde züppeydiler. Dahası onlar Büyük Katerina'nın saraylarında yaşıyor ve çalışıyorlardı. Ayrıca Molotov banyonun iyisinden de anlıyordu. Müzakereleri unuttuktan çok sonra bile orayı hatırlıyordu. "Bir banyo

1 Bu betimleme Arthur Lee'ye yönelik bir övgüydü. Renkli bir maceraperest ve Muhafazakâr Parti Milletvekili olan Lee, Amerikalı eşine kalan bir miras sayesinde o evi satın almış, Lloyd George tarafından Fareham Baronu (daha sonra Vikontu) olarak soyluluk unvanıyla ödüllendirilmişti.

vardı, fakat duş yoktu," diye şikayet ederdi. Malikâneye varır varmaz, korumaları "bütün yatak odalarının anahtarları"nı istediler. Molotov her gece kendisini kilitliyordu. Churchill şunları yazdı: "Chequers'teki görevliler yatakları yapmak için içeri girmeyi başardıklarında, yastıkların altındaki tabancaları görüp şaşırdılar. Geceleri sabahlığının cebinde, ayrıca evrak çantasında bir revolver duruyordu." Molotov dışarı çıktığında, "hizmetçi kızları" Cerberus (mitolojide cehennemin kapısını bekleyen üç başlı köpek –*çn.*) gibi onun yatak odasını bekliyorlardı.

Molotov 26 Mayıs günü antlaşmayı imzaladıktan sonra, Başkan Roosevelt'le buluşmak için Washington'a uçtu. Başkan ona yeşil ipek çerçeveli, üzerine şu sözleri yazdığı imzalı bir fotoğraf hediye etti: "Dostum Vyaçeslav Molotov'a, Franklin Roosevelt'ten, 30 Mayıs 1942." Roosevelt'i "sıcak ve nazik" bulan Molotov, Chequers'e kıyasla Beyaz Saray'dan, özellikle de banyo bölümünden daha çok etkilendi. "Her şey olması gerektiği gibiydi," der. "Duşu da olan bir banyosu vardı."

9 Haziran'da, dönüş yolunda Londra'ya uğradı. Tehlikeli dönüş yolculuğuna çıkmadan önce, Downing Street 10 Numara'nın bahçe kapısında Churchill, demir kıçlı Rus'la konuşurken duygusal anlar yaşandı: "Onun kolunu sıkıca tuttum," diye yazar Churchill. "Birbirimizin yüzüne baktık. Ansızın onun derinden etkilendiğini gördüm. Dış görünüşün ardındaki insanı fark ettim. O da aynı şekilde kolumu sıkarak karşılık verdi. Sessizce birbirimizin elini kavradık... Birlikteydik ve bu bir ölüm kalım meselesiydi." Molotov da Churchill'le gayet iyi anlaştıklarını kabul eder.

"Evet, bir iki kadeh içtik," diye hatırlar. "Bütün gece boyunca konuştuk." Fakat Molotov, Churchill'in "diğerleri arasında en güçlü, en kurnaz emperyalist" olduğunu asla unutmadı. O "% 100 emperyalist" idi. "Böylece burjuvayla arkadaş oldum." Molotov belirsiz bir ikinci cephe, Amerika'dan paha biçilmez bir yardım ve İngiltere'yle bir ittifak vaadi alarak geri döndü: "Seyahatim ve sonuçları bizim için büyük bir zaferdi." Molotov'un uçağı Rusya'ya dönerken, önce düşman sonra da Rus savaş uçaklarının saldırısına uğradı.

* * *

Molotov Batı yolculuğuna çıkarken, Stalin bütün cephe boyunca bir karşı-taarruz dalgası başlattı. Gayet makul biçimde Hitler'in yeniden Moskova'ya saldıracağını tahmin ediyordu. Fakat *Führer*, Ukrayna tahılını, daha önemlisi Kafkasya petrolünü ele geçirmek için, güçlü bir yaz saldırısı planladı. Stalin'in asıl hatası, aşırı güveninden kaynaklandı. Bu büyük girişim için gerekli kaynaklardan yoksundu, Moskova zaferini pekiştirecek yerde, Hitler'in, sonunda Stalingrad krizine varan çarpıcı zaferler kazanmasına yol açtı.

Askeri amatörlerden oluşan adamlarına verdiği muazzam yetkiler sorunların çözülmesini sağlamıyordu. Stalin dışında hiç kimse bu yenilgilere, cesur, yorul-

mak bilmez ve kana susamış Mehlis'ten daha fazla katkıda bulunmadı. O sırada Mehlis gücünün zirvesindeydi. "Köpek balığı" ayrıcalıklı konumunu göstermekten çekinmiyordu. "Stalin'in bürosunun girişinde göründüğünde," diye hatırlar bir komiser, "çağrılmasını beklemez, bekleme odasını geçerek içeriye girerdi." Fakat, "Stalin'den hiçbir şey saklamazdı ... [Stalin de] bunu bilir ve ona güvenirdi." Bu durum ona sorunları çözme gücü kazandırdı: "Mehlis'in Yüce Önder'e yazması halinde, gerekli önlemler derhal alınırdı." Ancak Mehlis'in antikalıkları daima komiklik ile şeytanilik arasında gidip gelmesine yol açıyordu. Bir keresinde Stalin hangi cephenin ikmal maddelerine ihtiyacı olduğunu sorduğunda, Mehlis dışında bütün generaller sessiz kaldılar. Mehlis ise Levazım subayı Hurulev'i eleştirmeye başladı. Stalin öfkeyle generallere bakarak kimin şikayetçi olduğunu sordu.

"Muhtemelen Mehlis," dedi Hurulev. Kahkahalar yükseldi. Stalin, Mehlis'e ihtiyaç listesini bildirmesini söyledi. "Şirke, kara biber ve hardal," dedi Mehlis. Stalin bile güldü.

Mehlis bir Alman pornografi mühimmatını ele geçirdiğinde, derhal yeni bir cephe açarak Nazi erotikasını hedef aldı ve "Hitler Ordusunu Nasıl Yozlaştırıyor?" başlıklı bir broşür yazdı. Danışmanları bir burjuva ordusunda pornografinin doğal olduğunu ve geceleri okuma alışkanlığının bizzat Hitler tarafından belirlenmemesi gerektiğini söyledilerse de, Mehlis onları dinlemedi ve yazdığı komik broşürden on bir milyon nüsha bastırdı.

Mehlis yeni yıla, Leningrad kuşatmasını rahatlatmak için açılan Volhov Cephesi'ni ziyaretle başladı. Taarruz imkânı yoktu. Böyle bir girişimin felaketle sonuçlanacağı düşünülüyordu. Mehlis bölgeye gelerek soruşturma yaptı, suçluları tutuklatıp kurşuna dizdirdi. Bunun üzerine Stalin cephenin komutasını Voroşilov'a önerdi. Nihayet kendi sınırlarını öğrenmiş olan Voroşilov, cesur bir tutumla öneriyi reddetti. Öfkelenen Stalin, Klim'in "iflas etmiş liderliği"ni alaycı bir tavırla kınadı. Sonuç zarar verici oldu, fakat öldürücü değildi: "Yoldaş Voroşilov ... cephe gerisine atanmıştır."[1] Haziran ayının sonunda bu ölüm saçan amatörlerin hiçbiri Volhov Cephesi'ni kurtaramamıştı. Ordu, yetenekli genç General Vlasov dahil kayboldu. Stalin'in gafları yüzünden tükenen ve hastalanan general, hain olarak kabul edildi. Stalin bu ihanet nedeniyle Beria ve Molotov'a bağırıp çağırdı. Molotov anlamlı bir soruyla karşılık verdi:

"Savaştan önce onu nasıl gözden kaçırmışız?" Stalin Vlasov yüzünden Huruşev'i suçlamaktan bıkmıştı, fakat Ukraynalı şef "Stalin'in onu Moskova karşı-taarruzuyla görevlendirmiş olduğunu" söyleyerek karşılık verdi. Bu cesur meydan okuma karşısında Stalin, sorunu rafa kaldırdı.

Voroşilov, nihayet itibarını kaybetmişti, fakat Mehlis ve Kulik, özellikle ikinci-

1 Stalin'in yeğeni Leonid Redens, hayal kırıklığına uğrayan Mareşal'e Kuybişev'de çocuklarıyla birlikte Volga'da banyo yaparken rastladı.

sinin yol açtığı felaketlere rağmen, hâlâ yükseliyorlardı. 1941 yılının Ekim ayında Kulik, Leningrad'ı kurtarmayı başaramamış, Kasım ayında, cephenin öteki ucunda, Kırım'daki Kerç kentini kurtarmaya gönderilmişti. Kulik oraya ulaştığında, Hitler'in en iyi komutanlarından biri olan Manstein, Kerç'i ele geçirmişti. Stalin artık Kulik'i kurşuna dizdirmeyi düşünüyordu. Bir not karaladı: "Bugün. Kulik, Sibirya'ya?" Fakat sonunda onun rütbesini tümgeneralliğe indirdi ve Mehlis'i, onun DC-3 uçağıyla geç gelişini soruşturmaya gönderdi.

"Kasvetli Şeytan" Kulik'in fıçılar dolusu şarap ve votka, kayıp 85 898 ruble ve mareşal'in yeni genç eşinden oluşan hedonist âlemini açığa çıkardı. Kulik son eşinin kaybolmasının yol açtığı krizden hemen çıkmış ve kızının arkadaşlarından biriyle aşk macerası yaşamaya başlamıştı. Kulik'in eşiyle arasındaki yaş farkı, Stalin'i eğlendiriyordu. Kulik'i Komiser Yardımcılığı'ndan kovdu, ancak Jukov aracı oldu. Bu ilkel fakat popüler sert adam bir kez daha paçayı kurtardı ve şaşırtıcı biçimde terfi etti. Ne var ki, Stalin'le olan eski dostluğunun sonu pek iyi olmayacaktı.

Mart ayında Stalin, kuşatma altındaki Sivastopol'u kurtarmak için Kerç'den Kırım'ın merkezine doğru bir taarruz emretti. Tıpkı amatör Yüce Önder'i gibi gerçek bir asker olduğuna inanan Mehlis, gayet mutlu biçimde 250.000 adamın komutasını devraldı, başlarındaki general Kozlov'u korkuttu ve cephe komutanı Budyonni'yi göz ardı etti. Bu hassas ve karmaşık savaşta Stalin, beceriksiz ve yozlaşmış bir ayyaşın yerine, beceriksiz ve sağlam bir manyağı geçirmişti. Mehlis'e taarruzu zamanında başlatması için baskı yaparken, "köpek balığı" cephanesinin az olduğunu bildirdi. Ancak, "iki gün içinde durumu düzeltmediği takdirde [subayı] tutuklayacağım," diyordu. "Almanlar için büyük bir gösteri örgütlüyoruz!"

2 Mart günü Mehlis'in "büyük gösteri"si askerlik bilimine uygulanan terörün çılgınlığın daniskası olduğunu kanıtlayarak tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Mehlis, "askerlerin taarruz ruhu zayıflamasın" diye siper kazılmasını yasakladı ve "en temel güvenlik önlemleri" alanların "panik çıkardıkları"nı öne sürdü. Hepsi "bir kan lapası haline getirildi". Daha fazla terör uygulama talepleriyle Stalin'i bombardımana tuttu. Mehlis'in gönderdiği notlardan birinin üzerine Stalin şu sözleri yazdı: "Doğru! Novorossisk'te tek bir pisliğin kalmamasını sağla, tek bir alçak bile nefes almasın."

Geri çekilişi durdurmak için cipine binmiş elinde tabanca cephenin çevresinde fır dönen Mehlis, "kusursuz bir kişisel cesaret" gösterdi ve "kendi şanı için hiçbir şey yapmadı". Ancak, bir tanığın, şair Konstantin Simonov'un sözleriyle, "bu askeri cahilin aptalca zulmü ve çılgın gaddarlığı" felakete yol açtı.

7 Mayıs günü karşı-taarruza geçen Manstein, 176.000 esir, 400 uçak ve 347 tanktan oluşan şaşırtıcı bir savaş ganimeti elde ederek, Mehlis'i tekrar Kırım'ın içlerine sürdü. Mehlis ona sövüp sayıyor, Kozlov'u suçluyor, onun yerine Hindenburg gibi büyük bir generali göndermesi için Stalin'e yalvarıyordu:

"Kırım Cephesi'nden sorumlu değilmişsin de, yabancı bir gözlemciymişsin gibi

tuhaf bir tavır alıyorsun," diyerek çıkıştı, Stalin. "Çok rahat bir tutum, fakat kesinlikle iğrenç! Sen bir yabancı değil, *Stavka*'nın temsilcisisin ... Ayrıca ... bizim elimizde Hindenburglar yok... Tanklara ve düşman askerlerine karşı uçakları kullanmış ve gösteri yapmamış olsaydın, düşman cepheyi yaramazdı... Bu basit gerçeği anlaman için Hindenburg olman gerekmez..." 1914 yılının Alman kahramanı Hindenburg'un 1942 yılında hâlâ Stalin'in çevresinde örnek alınması, bu çevrenin modası geçmiş standartlarının bir göstergesiydi. Aslında onlara Hindenburglar değil, Guderianlar gerekliydi.

28 Mayıs günü, süngüsü düşmüş Mehlis, Stalin'in çalışma odasının giriş bölümünde bekliyordu. Burada bekleyen kişi Yüce Önder'in düşüncelerini yardımcılarının tavrından hareketle anlayabilirdi. Poskrebişev onu görmezden geldi, sonra şöyle dedi: "Şef bugün çok meşgul. Pek çok sorun var."

Mehlis kurnaz bir tavırla, "Cephede işler kötüye mi gidiyor?" diye sordu.

"Sen daha iyisini biliyorsun," diye karşılık verdi Poskrebişev.

"Evet, başımıza gelen talihsizlik konusunda Yoldaş Stalin'e rapor vermek istiyorum."

"Anlaşılan," dedi Poskrebişev, "harekât göreve uygun biçimde yürütülmedi. Yoldaş Stalin çok mutsuz..."

Mehlis kızardı. O sırada genç Çadayev içeri girdi.

"Sanırım yenilgiye koşulların neden olduğunu düşünüyorsunuz?"

"Ne dedin sen?" diye bağırdı Mehlis, her zamanki ruh haline dönerek. "Sen bir asker değilsin! Gerçek asker benim... Nasıl cesaret edersin..." Stalin birden bürosundan çıktı.

"Merhaba, Yoldaş Stalin, rapor vermek için ..." dedi Mehlis.

"Cehenneme kadar yolun var!" diye bağırdı, Stalin. Odasının kapısını çarparak kapattı. Poskrebişev'in anlattıklarına bakılırsa Mehlis, daha sonra "neredeyse Stalin'in ayaklarına kapandı". Harp divanına verildi, rütbesi indirildi ve Savunma Komiser Yardımcılığı'ndan alındı.

"Her şey bitti!" diyerek ağladı, Mehlis. Fakat Stalin ona şaşırtıcı bir bağlılık gösterdi. Yirmi dört gün sonra, bir Cephe Komiserliği'ne atandı, daha sonra generalliğe terfi etti.

* * *

Stalin, Kulik ve Mehlis'in uğradıkları yenilgiler yetmiyormuş gibi, en kötüsü Güney Batı Cephesi'nde yaşandı. Burada Timoşenko ve Huruşov, Harkov'u geri almak için bir Sovyet istihkâmından taarruza geçtiler. Hitler'in saldırısının yakın olduğunu bilmiyorlardı. Jukov ve Şaposnikov zekice uyarılarda bulundular, fakat Stalin'in gözde savaşçı generali Timoşenko, ilerlemekte ısrar etti ve Yüce Önder bunu onayladı.

12 Mayıs günü, her ikisi de eğitimsiz, sert ve enerjik olan Timoşenko ve Huruşov, başarılı bir saldırı gerçekleştirdiler ve Almanlar'ı geri püskürttüler. Stalin memnun oldu, ancak Hitler onun şansına inanamadı. Beş gün sonra, Hitler'in Panzerleri, Timoşenko'nun cenahlarını ezerek, Sovyet güçlerini öyle bir çelik kıskaca aldı ki, Ruslar daha fazla ilerleyemediler ve tuzağın içine daha derinlemesine girdiler. Kurmaylar Stalin'e harekâtı durdurması için yalvardılar. Stalin, Timoşenko'yu cenahındaki Alman güçleri için uyardı, fakat Mareşal kesin bir dille durumun gayet iyi olduğu konusunda güvence verdi. Ayın 18'inde, Timoşenko ve Huruşov açmazda olduklarını nihayet anladıklarında, neredeyse 250.000 asker kuşatılmıştı.

Gece yarısına doğru, Stalin'den çok korkan "cesur köylü" Timoşenko, Huruşov'u saldırıyı ertelemesi için Stalin'e ricada bulunmaya ikna etti. Kuntsevo'da Stalin, Malenkov'a telefonu açmasını söyledi. Huruşov, Stalin'le konuşmak istediğini bildirdi.

"Bana söyle," dedi Malenkov.

"Kim arıyor?" diye sordu, Stalin.

"Huruşov."

"Sor bakalım, ne istiyormuş!"

"Yoldaş Stalin bana söylemeni istiyor," dedi Malenkov. Daha sonra, Stalin'e dönerek, "Harkov'a doğru ilerleyişin durdurulması gerektiğini söylüyor," dedi.

"Kapat telefonu," diye bağırdı, Stalin. "Neden söz ettiğini bilmesi gerek! Askeri emirlere itaat edilmelidir ... Huruşov başkalarının işine burnunu sokuyor ... Benim askeri danışmanlarım daha iyisini bilir." Mikoyan, Huruşov'un "çevresinde insanların ölmekte olduğu bir cephe hattından telefon etmesi" ve Stalin'in "odanın bir ucundan ötekine gitmemesi" karşısında dehşete düştü.

Tuzak, çeyrek milyon asker ve 1.200 tankın üzerine kapandı. Ertesi gün Stalin saldırıyı durdurdu, fakat artık çok geçti. Coşku dolu Almanlar, Volga ve Kafkasya'ya doğru ilerlediler. Stalingrad yolu açılmıştı.

* * *

Timoşenko ve Huruşov kurşuna dizilmekten korkuyorlardı. İki arkadaş kariyerlerini ve hayatlarını kurtarmak için hemen mücadeleye başladılar. Huruşov'un kuşatmanın ardından sinir krizi geçirdiğine, uçakla Bakü'ye gidip orada Beria'nın adamı Bagirov'un yanında kaldığına, Bagirov'un da bu durumu Beria'ya bildirdiğine ilişkin bir öykü vardır. İstikrarsız Huruşov hararetli biçimde Timoşenko'yu suçlamaya başladı. Timoşenko'nun yanıtı ise gayet nazik oldu.

"Yoldaş Stalin," diye yazdı Timoşenko, el yazısıyla. "Raporumuza eklemem gereken bir şey var. Yoldaş Huruşov'un gittikçe artan sinirliliği çalışmamızı etkiliyor. Yoldaş Huruşov'un hiçbir şeye inancı kalmadı. Kesin karar alınamıyor... Bütün Konsey bu durumun yenilgimizin sebebi olduğuna inanıyor!" Timoşenko'nun

Huruşov'un zihinsel bir çöküntü yaşadığını doğruladığı görülmektedir: "Tartışmak zor. Yoldaş Huruşov çok hasta... Raporumuzu kimin suçlu olduğunu söylemeden verdik. Yoldaş Huruşov sadece beni suçlamak istiyor."

Stalin durumu soruşturmak için Bulganin'i görevlendirme fikriyle oyalandı. Stalin'in duraksadığını, belki de bu durumdan sorumlu olduğunu hisseden Bulganin, Huruşov'la arkadaş olmak gibi, Bolşevikliğe yakışmayan bir mazeret öne sürerek görevden affını istedi. Stalin diretmedi, fakat kibarca Huruşov'un basitliğini ifade etti: "İstatistikten anlamıyor," dedi, "fakat ona katlanmak zorundayız." Çünkü sadece o, Kalinin ve Andreyev "gerçek proleterler" idi. Stalin, tehditkâr bir tarih dersi vermek için Huruşov'u çağırdı. "Biliyorsun," dedi ona, "Birinci Dünya Savaşı'nda, ordumuz Alman kuşatması altında kaldığında, bu durumdan sorumlu olan general, Çar tarafından harp divanına verildi ve asıldı." Fakat onu bağışladı ve tekrar cepheye gönderdi. Huruşov hâlâ dehşet içindeydi. "Stalin'in insanları iyi haberlerle görevlerinin başına gönderdikten sonra, onları tutuklattığı pek çok olay biliyordum," der.

Timoşenko pek çok askeri heba ettikten sonra, daha fazla asker istediğinde Stalin ona şaşırtıcı biçimde hoşgörülü davrandı. "Belki de Almanlar'ın yaptığı gibi daha az kan kaybederek savaşma zamanın geldi," dedi ona. "Nicelikle değil, yetenekle savaş. Daha iyi nasıl savaşacağını öğrenemezsen, bütün ülkede üretilen mühimmat bile sana yetmez..." Tarihin en fazla adam harcayan Yüce Önder'inin böyle şeyler söylemesi oldukça ironikti. Geri çekilme sırasında bile Stalin, Timoşenko'yla hafiften dalga geçmeyi ihmal etmedi: "Almanlar'dan korkma. Hitler söyledikleri kadar kötü değil."

Huruşov, Mikoyan ve Malenkov onun Kuntsevo'ya telefon ettiğine tanık oldukları için esirgendiğini düşündü. Fakat gerçek belki daha basitti: Hayat ve ölüm Stalin'in ayrıcalıklarıydı ve Huruşov ile Timoşenko'yu seviyordu.[1] Bu olay, Stalin'in ardılı olarak yirmi yıl sonra Küba'yla füze krizine kadar Huruşov'un yaşadığı en büyük krizdi. Daha sonra Stalin, aşağılayıcı bir tavırla piposunun külünü Huruşov'un başına boşalttı. "Roma geleneğinde böyledir," dedi. "Romalı bir komutan bir savaşı kaybettiğinde, başından aşağı kül dökerdi ... bir komutanın katlanabileceği en büyük aşağılama."

* * *

19 Haziran günü bir *Luftwaffe* uçağı, Alman hatlarının gerisinde düştü ve içinde Hitler'in Harkov felaketinden yararlanarak Stalingrad'a ve Kuzey Kafkasya'ya doğru gerçekleştireceği planların konulduğu bir çanta bulundu. Fakat Stalin bu bilginin ya eksik ya da bir hile olduğuna karar verdi. Bir hafta sonra Almanlar tam da

1 Timoşenko'nun bir not defterinden yırtılan sayfaların üzerine karalanan ve yeni açılan Stalin arşivinde bulunan mektupları, Harkov saldırısını ve Huruşov'un sinirsel çöküşünü aydınlattı.

planlarda yer aldığı gibi saldırıya geçtiler. Briansk ile Güney Batı Cepheleri'nin arasındaki bir boşluktan geçerek, Voronej'e, daha sonra Stalingrad'a doğru ilerlediler. Hitler'in gözü aslında petrol yataklarındaydı. Poltava'daki karargâhına uçtuğunda, Feldmareşal von Bock'a şöyle dedi: "Maykop ve Grozniy'i alamadığımız takdirde, savaşa son vermemiz gerekir."

Timoşenko ve Huruşov, Stalingrad'a yollandılar. Timoşenko, daha fazla tümen istediğinde, Stalin sert bir tavırla şu karşılığı verdi:

"Pazarda tümen satsalardı, senin için bir iki tane alırdım, fakat maalesef satmıyorlar." Timoşenko'nun cephesi bir kez daha baş aşağı gidiyordu. 4 Temmuz günü Stalin Mareşal'i bir kez daha alaycı bir tavırla yokladı: "301. ve 227. Tümenler'in kuşatılmış olduğu ve senin düşmana teslim olmakta olduğun bir gerçek mi?"

"227. geri çekiliyor," diye karşılık verdi, Timoşenko, acıklı bir tavırla, "fakat 301. ... onu bulamıyoruz..."

"Tahminlerin kulağa yalan gibi geliyor. Eğer bu şekilde tümenleri kaybetmeye devam edersen, kısa süre sonra hiçbir şeyin komutanı olacaksın. Tümen dediğin dikiş iğnesi değil ki... Onları kaybetmek çok karmaşık bir mesele."

Aşırı güvenle başı dönen Hitler, güçlerini ikiye ayırdı: biri Don üzerinden Stalingrad'a doğru ilerlerken, diğeri Kafkas petrol yataklarına ulaşmak için güneye yöneldi. Don kıyısındaki Rostov düştüğünde, Stalin acımasız bir emir verdi: "Bir adım geri çekilmek yok." Karar şuydu: "Panik çıkaranlar ve korkaklar anında tasfiye edilecek" ve duraksayanları öldürmek için hatların gerisinde "önleme birlikleri" kurulacak. Gene de Hitler'in güney Ordu Grubu A, Kafkasya'nın içlerine girdi. 4 ve 5 Ağustos günlerinde, Almanlar Voroşilovsk'u (Stravropol) ele geçirip, Kafkasya'da ve Volga üzerinde Grozniy ve Ordjonikidze'ye (Vladikafkas) doğru ilerleyerek Stalingrad'a yaklaşırlarken, Stalin, Beria ve Molotov gecelerin çoğunu büroda geçirdiler. Von Paulus'un 6. Ordu'su kenti ele geçirerek Rusya'yı ikiye bölecek konumdaydı.

* * *

12 Ağustos günü, bütün savaşın en belirleyici muharebesinin felaketleri yaşanırken, Winston Churchill, Stalin'e kısa süre içinde bir İkinci Cephe'nin açılmayacağını bildirmek için Moskova'ya geldi. Bu görevi "Kuzey Kutbu'na bir buz yığını taşımak"la kıyaslıyordu. Molotov onu havaalanında karşıladı ve kalacağı konuta kadar eşlik etti. Yolda, Packard'ın pencere camlarının 5 cm. kalınlığında olması Churchill'in dikkatini çekti.

"Daha tedbirli olmak için," dedi, Molotov. Stalin ve Beria, Churchill'in ziyaretini çok ciddiye almışlar ve ona 120 koruma tahsis etmişlerdi. Kremlin'in çevresindeki savunma önlemleri de iki katına çıkarılmıştı. Stalin ona, kendi evini, Kuntsevo'daki 7 numaralı daçayı verdi. Bunun İngiliz'e asla söylenmemesi ve ancak 60 yıl son-

ra ortaya çıkması Sovyet gizliliğinin bir göstergesidir. Belki de Stalin, Churchill'in kendi "daça"sı Chequers'i, Molotov'a tahsis etmesinin bir karşılığı olarak bunu yaptı.

37

Churchill Stalin'i Ziyaret ediyor: Marlborough, Wellington'a Karşı

Churchill'in anlatımına göre, soylu bir aileden iri yarı bir emir subayı onu Kuntsevo'da ağırladı. Stalin'in yemek salonuna alındı. Uzun masa, "yüksek bir iktidarın emredebileceği her türlü nefaset ve cazibe"yle doluydu. İngiliz, merakla çevreyi inceledi.[1] Churchill farkında olmadan Stalin'in evini betimliyordu: Dört tarafında nöbetçi yerlerinin olduğu, 4 m. yüksekliğinde bir çitle çevrili, "yaklaşık 80 dönümlük bir köknar ağacı ormanının orta yerinde, geniş çimenliklerin ve bahçelerin içinde, mükemmel, geniş bir evdi. Gayet güzel yürüyüş yerleri ... çeşmeler ... içinde süs balıklarının bulunduğu büyük bir cam kap vardı. Beni ferah bir kabul salonundan geçirerek, aşağı yukarı aynı büyüklükte bir yatak odasıyla bir banyonun[2] bulunduğu bölmeye götürdüler. Parlak elektrik ışığının aydınlığı, kusursuz bir temizliği açığa vuruyordu."

Üç saat içinde, Churchill, Harriman ve İngiliz Büyükelçi Sir Archibald Clark Kerr, arabayla Kremlin'e götürülerek Stalin, Molotov ve Voroşilov'la buluştular. Cephe hattı komutanlığından alınan Voroşilov, *Vojd*'un diplomatik süsü haline gelmişti ve Stalin'in Molotov'la oynadığı ikili diplomatik rol içinde komik bir figüran olarak orada hazır bulunuyordu. Churchill, kararlaştırdığı gibi, önce kötü haberi verdi: O yıl İkinci Cephe yoktu. Volga'da ölümüne bir savaş vermekte olan Stalin, alaycı bir tepki gösterdi:

"Savaşları risk almadan kazanamazsınız," dedi. Sonra ekledi: "Almanlar'dan bu kadar korkmamalısınız." Churchill homurdanarak, İngiltere'nin 1940'da tek başına savaştığını söyledi. Daha da kötüsü vardı. Churchill, İngilizlerin ve Amerikalılar'ın

---

1 Kuntsevo'nun mobilyaları, genç bir İngiliz diplomatı olan John Reed'e göre, "zarif olmakla birlikte 'kullanışlı', pahalı ve parlak renkliydi; basit biçimde döşenmiş ve bir Sovyet komiserinin arzulayabileceği her türlü konfora sahipti. Tuvaletler de modern ... ve temizdi." Yaklaşık 100 m. ötedeki ev, Stalin'in yeni hava saldırısı sığınağıydı. Sığınak "en son ve en lüks tipte" idi. Asansörle 27 metre aşağıya, içinde kızaklı kapılarla ayrılan, gayet iyi döşenmiş sekiz ya da on odanın bulunduğu, iri bir ... Lyons Corner House'ı andıran, muazzam bir beton kutuya iniliyordu."

2 Stalin'in bütün daçalarındaki banyolar genişti ve içlerinde özel olarak onun boyuna uygun inşa edilmiş küvetler vardı.

Kuzey Afrika'yı ele geçirmek için Meşale Harekâtı'nı başlatmak üzere olduklarını bildirdi. Yumuşak karınlı bir timsah çizimiyle ve Stalin'in bürosunun bitişiğindeki odada duran bir küreyle durumu canlandırdı. Churchill'in jeopolitik içgüdülerini böylesine etkileyici biçimde göstermesi karşısında Stalin, bu harekâtı anlamlı kılan sebepleri hemen ezbere söyledi. Bu durum, askeri strateji konusunda, "Rus Diktatörü'nün hızlı ve tam ustalığını gösterdi," diye yazar Churchill. Ardından Stalin onları biraz daha şaşırttı: "Tanrı bu girişimin başarısı için yardımcı olsun!"

Ertesi sabah Churchill "kibar, katı diplomatist" Molotov'la yalnız kalınca onu uyardı: "Bu kadar uzak bir mesafeden gelmişken Stalin bize kaba davranırsa büyük bir hata yapmış olacak."

"Stalin çok zeki bir adamdır," diye karşılık verdi Molotov. "Ne derse desin her şeyi gayet iyi anladığından emin olabilirsiniz."

Saat 11.00'de Stalin ve Molotov, yanlarında her zamanki tercümanları Pavlov olduğu halde, Küçük Köşe'de Churchill'i kabul ettiler. Burada *Vojd* misafirine, ikinci bir cephe açmadığı için Batı'ya saldıran bir memorandum verdi ve yine İngilizler'in korkaklığıyla dalga geçti.

"Sadece Rus birliklerinin cesareti konusunda görüş bildirilmesini mazur görüyorum," diye karşılık verdi Başbakan. Ardından, Batı'nın savaş konusunda verdiği sözler üzerine kendi tarzında o muhteşem monologlardan birine başladı. Churchill hoşnut kalmadığı tercümanı Dunlop'u ikide bir "Şunu söyledin mi? Bunu da söyledin mi?" diye uyarıyordu. Stalin gülümseyerek şöyle dedi:

"Sözlerinizin hiçbir önemi yok. Önemli olan ruhunuz." Fakat bu sevecen hava hemen dağıldı. Stalin'in hakaretamiz sözleri Churchill'i kızdırdı. O da hüzün ve gareze yabancı değildi. Kuntsevo'ya döndükten sonra görüşmeleri kesip ülkesine dönme tehdidi savurdu.

Hâlâ öfkeli ve asık yüzlü olan Churchill, Stalin'in şerefine verdiği içkili bir ziyafete katılarak, Katerina Salonu'nda boy göstermek zorunda kaldı. Stalin yemek masasının ortasında Churchill'i sağına alarak oturdu. Solunda Harriman, onun yanında bir tercüman vardı. Daha sonra General Alan Brooke ve Emperyal Genel Kurmay Başkanı Voroşilov geliyordu. Molotov, sonraki üç saat içinde, masaya tam on dokuz kere yapılan servislerin her birinde kadeh kaldırdı. Masada, "getirilen çeşitli mezeler, balık vb.ye ilişkin betimlemeler işitiliyordu," diye yazar, Brooke. "Tam bir çılgınlık[tı]. Çeşitli balık tabaklarının arasında küçük bir süt domuzu vardı... Kimse onu yemedi ve gece boyunca siyah gözleriyle bana bakıp durdu ve içine portakal kabuğu tıkıştırılmış ağzında giderek alaycı bir tebessüm belirdi!"

Stalin en sevimli halindeydi. Clark Kerr'e göre, "durumu düzeltmek" istiyordu. "Fakat Başbakan ... ona soğuk davranıyordu." Stalin belli belirsiz onu pohpohlamaya çalıştı:

"Birkaç yıl önce, Leydi Astor bizi ziyaret etti," diye söze başladı Stalin, muzip bir tavırla. Leydi Astor, Lloyd George'un Rusya'ya davet edilmesini önerdiğinde,

Stalin şöyle demişti: "Müdahale'nin başındaki kişiyi ... neden davet edelim?" Leydi Astor bu noktada bir düzeltme yapmıştı: "Bu doğru değil ... Onu yapan Churchill idi." Bunun üzerine Stalin ona söyle demişti. "Eğer büyük bir kriz gelirse, İngilizler ... eski savaş atına yeniden binebilirler." Ayrıca, diye eklemişti, "bizler, dürüst düşmanları sahte dostlardan daha çok severiz."

"Beni bağışladınız mı?" diye sordu, Churchill.

"Hepsi geçmişte kaldı," dedi eski papaz okulu öğrencisi, "ve geçmiş Tanrı'ya aittir. Tarih bizi yargılayacak." Tam o sırada bir şangırtı koptu. Churchill'in koruması Deniz Binbaşısı Thompson, dondurma tepsisi taşıyan bir garsona çarpmıştı. Stalin saçılan dondurmalardan kıl payı kurtuldu.

Sovyet tercüman Pavlov, notlarında şöyle yazar: "Daha sonra, Stalin konuştu." Yüce Önder kadeh kaldırırken, Brooke'un askeri uzmanlığı "çocuk" seviyesinde olmakla birlikte, "büyük bir canlılıkla her konuda konuşmaya istekli, geçmişten kalma mükemmel bir ruh" diye betimlediği Voroşilov, Kuzey İrlandalı'nın votka yerine su içmekte olduğunu fark etti. Derhal biberli sarı votka istedi. Votkanın içinde meşum bir kırmızı biber tabakası yüzüyordu. İki bardağı doldurdu.

"Bir dikişte," dedi. Fakat Brooke bardağından sadece bir yudum almayı başardı. Voroşilov ise o ateş suyundan iki bardağı peş peşe yuvarladı. "Çok geçmeden sonuç kendini gösterdi. Önce alnında ter damlacıkları belirdi, sonra damlacıklar bütün yüzünü kaplamaya başladı. Suratını astı ve sabit nazarlarla önüne bakarak sessizce oturdu. Masanın altına doğru kayacağı anın gelip gelmediğini merak ediyordum. Ama hayır, oturduğu yerde kaldı..." Bu bol biberli masum sarhoşluk yaşanırken, hiçbir şeyi gözden kaçırmayan Stalin, kadehini ona doğru kaldırarak, Batılılar'ın fark edemeyecekleri bir ironiyle konuştu.

"Kızıl Ordu'nun başlıca örgütleyicilerinden biri Mareşal Voroşilov idi ve o, Stalin, Mareşal Voroşilov için kadeh kaldırmak istiyordu." Stalin'in yüzünde hınzır, şeytani bir tebessüm belirmişti, çünkü Molotov ve diğerleri, Voroşilov'un "iflas"ının ilan edilişinden bu yana sadece üç ay geçtiğini gayet iyi biliyorlardı. Voroşilov iki eliyle masaya tutunarak, zorlukla, "bakışlarında boş bir ifade, öne arkaya doğru salınarak," ayağa kalktı. Stalin kadehini uzattığında, Voroşilov odaklanma çabası içinde ileriye doğru uzanarak bardakların tokuşmasını sağlamayı başardı. Stalin havalı bir tavırla bu kez Şaposnikov'a döndüğünde, "Voroşilov derin bir soluk alarak, sandalyesine yığıldı."

Yemekten sonra Stalin, Churchill'i film seyretmeye davet etti. Filmin adı, *Moskova Önlerinde Alman Bozgunu* idi. Fakat Churchill çok sinirli ve yorgundu. Vedalaştı ve kalabalık salonun yarısına kadar yürüdüğünde, Stalin ona yetişti ve arabasına kadar geçirdi.

Churchill uyandığında, Clark Kerr'in anlatımıyla "şımarık bir çocuk" gibi somurtkandı. Kerr, daçaya vardığında, "Başbakan valizini toplayıp gitmeye karar vermişti." Hiç kuşkusuz o zamana kadar Kuntsevo'da görülen en tuhaf başlık olan

"görkemli şapka"sını başına geçiren Churchill, Kerr'e sırtını çevirerek bahçeye çıktı. Kerr, "pembe ve tombul" bir enseye hitap ederek peşi sıra yürüdü. Büyükelçi, "Churchill bir aristokrat ve dünya çapında bir adamdı ve bu insanların kendisinden hoşlanmalarını bekliyordu," diyerek durumu açıklar. Fakat ondan "Hoşlanmamışlardı. Onlar kara saban ve torna tezgâhından geliyorlardı."

"Bu adam bana hakaret etti," diye söyleniyordu, Churchill. "Bundan sonra savaşlarını tek başına verebilir." Sonra birden durup, "Pekâlâ," dedi, "benim ne yapmamı istiyorsun?"

Bir saat içinde Churchill'in adamları Kremlin'e telefon ederek Stalin'le baş başa bir görüşme istediler. Şu yanıtı aldılar: "Stalin şu anda yürüyüş yapıyor." Kuşkusuz bu diplomatik bir gezintiydi, çünkü Churchill'in öfke nöbeti, doğrudan Stalingrad Savaşı'na doğru gelişen olaylarla çakışmış, o sabah saat 4.30'da, Alman Altıncı Ordusu saldırıya geçmiş ve Don Irmağı'nın kavis yaptığı noktada Dördüncü Tank Ordusu'nu ezmişti. Bu, "koca şapkalı" şişman İngiliz'in ateş püskürmesinden çok daha ağır bir krizdi.

Stalin saat 18.00'de görüşmeyi kabul etti. Churchill, Küçük Köşe'ye gelerek Stalin'e veda etti. Tam ayrılmak üzereyken Stalin, "biraz sıkılgan" bir tavırla bir daha ne zaman bir araya geleceklerini sordu ve şöyle dedi, "Neden bize gidip bir şeyler içmiyoruz?"

Churchill şöyle yazar: "İlkesel olarak daima bu tür bir siyasetten yana olduğumu söyledim." Böylece, Stalin önde, Churchill ve tercümanı Binbaşı Birse arkada yola çıktılar. "Pek çok geçit ve odadan geçerek, Kremlin'in içinden geçen bir patikaya ve 200 metre ileride, Stalin'in yaşadığı apartmana ulaştık." Stalin, İngiliz'e, kitap raflarının boş olduğu, dört odalı, "basit, soylu" dairesini gösterdi. Kütüphane Kuybişev'e nakledilmişti. Churcill'in "eski tarz" olarak betimlediği bir hizmetkâr, ama Valeçka değil, yemek salonunda sofra hazırlamaya başladı. Stalin bu akşam yemeğini önceden tasarlamıştı. O gün öğleden sonra, Aleksandra Nakaşidze Zubalovo'yu aramış ve Stalin'in Svetlana'nın o akşam "Churchill'e görünmek için" hazır olmasını emrettiğini bildirmişti. Stalin konuyu kız evlatlardan açtı. Churchill, kızı Sarah'nın kızıl saçlı olduğunu söyledi. Benimki de öyle, dedi Stalin ve hemen hizmetkârı çağırarak, Svetlana'yı getirmesini söyledi.

"Kızıl saçlı, güzel bir kız" içeri girdi ve babasını öptü. Babası ise gösterişli bir tavırla ona hemen küçük bir hediye verdi. Başını okşayıp, gülerek, "Kızıl saçlıdır," dedi. Churchill, gençliğinde kendi saçlarının da kızıl olduğunu söyledi.

"Babam," diye yazdı, Svetlana, "sevimli ve misafirperver bir ruh haline büründüğü zaman herkesi büyüleyebilen insanlardandı." Stalin şarap şişesini açarken o da masanın düzenlenmesine yardım etti. Svetlana akşam yemeğine kalacağını umuyordu, fakat konuşmalar dönüp dolaşıp "silahlar ve havan topları"na gelince, Stalin onu öptü ve kendi işleriyle meşgul olmasını söyledi. Svetlana biraz bozuldu, fakat tam bir görev duygusuyla ortadan kayboldu.

"Neden Molotov da bizimle değil?" değil dedi, Stalin. "Bildirge konusunda endişeleniyor. O işi burada halledebilirdik. Molotov'la ilgili önemli bir nokta şudur ki, iyi içer." Molotov onlara katıldığında sofra ağır yemeklerle donatılmıştı. En görkemli yemek, kaçınılmaz biçimde süt domuzuydu. Stalin Dışişleri Komiseri'yle "acımasız biçimde" dalga geçmeye başladı. Churchill de ona katıldı:

"Bay Stalin, yakınlarda gerçekleştirdiği Washington seyahati sırasında Dışişleri Bakanı'nın tek başına New York'a da bir ziyarette bulunmak istediğini bildirdiğini ve dönüşündeki ertelemenin bir uçak arızasından ötürü değil, gezintiye çıkmasından kaynaklandığını biliyor mu acaba?"

Churchill, Molotov'un kaşlarının çatıldığını fark etti. Söylediklerinin sadece güvensizlik tohumları ekmekle kalmadığını, Molotov'un hayatına bile kastedebileceğini anlamamıştı. Fakat Stalin'in yüzü neşeyle aydınlandı: "New York'a gitmedi. Başka gangsterlerin de yaşadığı Chicago'ya gitti."

"Bu savaşın yarattığı gerilimler sizi kişisel olarak kolektif çiftlikler kurma siyaseti kadar kötü biçimde etkiledi mi?" diye sordu, Churchill.

"Oh, hayır," dedi, Stalin. Kolektif çiftlikler "müthiş bir mücadele"ye yol açmıştı.

Churchill, Stalin'i Londra'ya davet etti. *Vojd* ona 1907'de, Lenin, Gorki ve Troçki'yle birlikte Londra'ya gittiğini hatırlattı. Söz büyük tarihi karakterlerden açılınca, Churchill atalarından biri olan Marlborough Dükü'nü övdü. Onun, "kendi döneminde, İspanyol Veraset Savaşı sırasında Avrupa'nın özgürlüğüne yönelik tehlikeyi bertaraf etmesi" kendisi için bir esin kaynağı olmuştu. Churchill Marlborough'un askeri dehasını "coşkuyla" övdü. Fakat Stalin'in yüzünde kurnaz "bir tebessüm belirdi".

"Tarihin en büyük tehlikesini temsil eden Napoleon'u ezen Wellington'un kişiliğinde, İngiltere'nin daha yetenekli bir askeri lidere sahip olduğunu düşünüyorum," dedi, Stalin. Saat 01.30'da daha yemeğe başlamamışlardı ki, Stalin muhtemelen Kafkasya'dan gelen en son meşum haberleri almak için birden odadan çıktı. Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı Sir Alexander Cadogan elinde bir basın bildirisi taslağıyla geldiğinde, Stalin ona süt domuzu teklif etti. Churchill, "Dostum kendisini mazur görmesini rica ettiğinde, ev sahibimiz, tek başına önündeki kurbana saldırdı." Yemek saat 03.00'te nihayet sona erdi. Churchill, Molotov'dan şafak vakti kendisini yolcu etmemesini rica etti, çünkü "çok yorgundu."

"Orada olmayacağımı gerçekten düşünüyor musunuz?" diye karşılık verdi Molotov, kibar bir tavırla.

Kuntsevo'ya dönen Churchill, Stalin'in divanına boylu boyunca uzanarak, "kendi kendine gülmeye ve bacaklarını havada sallamaya başladı: Stalin harika olmuştu. Böylesine 'büyük bir adam'la çalışmak ne büyük bir zevkti." Daha sonra soyunup dökündü ve neşeli sözler mırıldanarak kendisini Stalin'in banyo küvetine bıraktı. Şafak söküyordu ve ittifak kurtarılmıştı; Molotov onu havaalanına götürmek üzere geldi.

38

Stalingrad ve Kafkasya: Savaşta Beria ve Kaganoviç

Stalin eve döndüğünde Churchill curcunasını üzerinden atmıştı. Fakat saat 23.30'da bürosuna geldiğinde, Kuzey Kafkasya'da gittikçe ağırlaşan bir krizle yüz yüze geldi. Almanlar, Ordjonikidze ve Grozni'ye yaklaşıyorlardı. Kuzey Kafkasya Cephesi komutanı Budyonni'ye, demiryolları şefliğinden sonra cepheye gitme talebinde bulunan Kaganoviç de katılmıştı. Stalin, Kaganoviç'in talebini "Kuzey Kafkasya'yı gayet iyi bilir ve İç Savaş'ta Budyonni'yle gayet iyi anlaşıyordu," diyerek kabul etmişti. Çarpık bacaklı Kazak ile Yahudi Demir Komiser, Almanlar'ı durdurmak için birlikte mücadele ediyorlardı. Budyonni, "atılganlığından ve mizah duygusundan" bir şey kaybetmemişti. Hava akınları sırasında sığınağa girmeyi reddediyordu: "Önemli değil, bırakın bombalasınlar!" Fakat "Lokomotif" savaş ortamında yeterince ileri görüşlü değildi.

"Kişisel korumalarından oluşan bir subaylar grubu ve Moskova'dan gelen danışmanlar ... dalkavuklar, kavgacılar ve entrikacılar"la kuşatılmış olarak, alameti farikası olan tespihi ya da anahtar zinciriyle oynayarak sürekli bir histeri halinde geceler boyunca çalışan Kaganoviç, kendisini "tek başına emirler veren ... büyük bir stratej" olarak görüyor ve uygulanması imkânsız sınır-tarihler vererek, "Emrin yerine getirildiğini bana bizzat bildireceksin, aksi halde!" diye bağırıp çağırarak, her askeri plana müdahale etmekte diretiyordu. Birkaç kamyon, limuzininin yolunu tıkadığında, subaylarının kendisine verdikleri isimle Lazarus, dışarı fırlayıp bağırıyordu: "Rütbesini sökün! Tutuklayın! Kurşuna dizin!" Fakat bu haykırışlar Almanlar'ı durdurmaya yetmiyordu.

Stalin, onu, "Savunulmadığı takdirde, bir savunma hattı ne işe yarar?" diye azarlıyordu. "Üstelik, paniğin olmadığı ve birliklerin gayet iyi savaştıkları yerde bile durumu düzeltmeyi başaramadığın görülüyor."

Ne var ki Kaganoviç, savaşa diğer pek çoklarından daha yakındı. Bir şarapnel elini yaraladı. Bu onur nişanını gururla taşıyacaktı. Savaşta yaralanan tek Politbüro üyesi oydu.[1] Kaganoviç toplantılara katılmak için uçakla Moskova'ya gittiğinde,

1 Cephe'de gösterdiği kahramanlıklardan ötürü kendisine işlemeli bir saat hediye edildi. Bu saat RGASPI'deki Kaganoviç arşivinde bulunmaktadır. 1964'ten sonra Sovyetler Birliği'ni

"babamız" olarak gördüğü Stalin, şefkatli bir tavırla onun sağlığını sordu ve yaralanması şerefine kadeh kaldırdı. Fakat en yakın yoldaşlarından birinin hayatını bu şekilde tehlikeye atması onu biraz da kızdırmıştı.

Almanlar güneye doğru ilerlerken, Stalin Transkafkasya Cephesi'nin çökmesinden, petrol yataklarının ele geçmesinden, belki Türkiye'nin savaşa çekilmesinden ve huzursuz Kafkasya halklarının isyan etmesinden endişe ediyordu. Churchill'in ayrılmasından dört gün sonra, Beria'ya döndü:

"Lavrenti Pavloviç," dedi gayet resmi bir tavırla, "İstediğin her şeyi ve gerekli gördüğün her türlü mühimmatı al, fakat lütfen Almanlar'ı durdur." Almanlar Elbruz Dağı'nı ele geçirirken, Beria ve Merkulov, Stalin'in kurmay subayı Ştemenko'yu yanlarına aldılar, Sudoplatov'a 150 Gürcü dağcıyı kendilerine vermesini emrettiler, çevrelerindeki parlak kişileri, o sırada 18 yaşında olan Beria'nın oğlu Sergo dahil olmak üzere bir araya getirdiler ve hep birlikte bir Amerikan C-47 uçağına binerek yola çıkıp Tiflis'te mola verdiler. Generaller stratejik kaygılarla Ordjonikidze'nin tahliye edilmesini düşünüyorlardı, fakat ayın 22'sinde heyetiyle birlikte bölgeye gelen Beria, Transkafkas komutanlarını dehşete düşürdü. Beria, "delici bakışlarla, gayet soğuk bir tavırla masadaki yerini alıp" şu sözleri söylediği sırada, Gürcistan şefi Çarkviyani salonda bulunuyordu:

"Eğer bir daha bu geri çekilme sözünü telaffuz ederseniz, belinizi kırarım. Şehri savunacaksınız!" Bir general 20.000 kişilik bir NKVD birliğini cephe hattına yerleştirmeyi önerdiğinde, Beria büyük bir öfkeye kapıldı. Generalin ifadesiyle, "ağzını fena halde bozdu ve bundan bir daha söz edersem belimi kırmakla tehdit etti." Çarkviyani (Beria'ya pek de hayran sayılmazdı) NKVD şefinin paçayı kurtardığını düşündüyse de, Beria'nın düşüşünden sonra anılarını yazan bütün generaller, onun cephede yaptıklarının, kendi çalışmalarını ciddi biçimde sekteye uğratan "gösteri ve kuru gürültü"den ibaret olduğunu belirttiler.

Beria, Naziler'in eline geçebilecek petrol kuyularını da tahrip etmek durumundaydı. Moskova'da Stalin, o sırada 30 yaşında olan Petrol Üretimi Komiser Yardımcısı Nikolay Baybakov'u bürosuna davet etti. Baş başa konuştular.

"Yoldaş Baybakov," dedi Stalin, "biliyorsun, Hitler Kafkas petrolünü istiyor. Bu yüzden seni oraya gönderiyorum. Kelleni kaybetme pahasına geride hiçbir petrol kuyusu bırakmamaktan sorumlusun." Ancak Baybakov kuyuları çok erken tahrip ederse de "kellesini kaybedecek" idi. Başı dönen Baybakov, tam çıkmak üzereyken Stalin şöyle dedi: "Hitler'in petrol olmazsa savaşı kaybedeceğini ilân ettiğini biliyor musun?"

Beria bütün bunlara daha da dehşet verici tehditler ekledi. "Çok büyük bir sorumluluk yüklenmiştim," der Baybakov. Korkmamıştı, fakat belki de korkması gerekiyordu. "Kişisel konumumun tehlikede olmasını önemsemedim." Doğru petrol

neredeyse yirmi yıl birlikte yöneten Leonid Brejnev ile Mihail Suslov'un, Kaganoviç'i, bu cephede tanımış olmaları ilginçtir.

yataklarını tam zamanında dinamitleyerek kellesini kurtardı.[1]

Beria'nın öteki görevi Kuzey Kafkasya'daki etnik gruplar arasındaki ihanet közlerini yok etmekti. Bu amaçla kendi NKVD komutanlığını kurdu. Bir Gürcü olan Mingrel Gürcistan dışındaki Abhazlar arasında yetişmişken, Beria zayıf bir Kafkas halkının bir diğeri için beslediği bütün önyargılara sahipti. Gürcüler, Çeçenler gibi Müslüman halklardan her zaman kuşkulanmışlardı. Grozni'de Beria, bazı Çeçenler'in Almanlar'ı kollarını açarak karşıladıklarına ilişkin raporları soruşturdu. Babasına eşlik eden Sergo Beria, onların ulusal kahramanları Şamil gibi savaşma vaadiyle, Moskova'ya desteklerini göstermek için heyetler gönderdiklerini yazar. Şamil Rusya'ya otuz yıl meydan okuduğu için, bu benzetme pek isabetli sayılmazdı. Beria'nın Çeçenler'le kurduğu iyi ilişkiler güvensizliğini gizliyordu.

Beria, Novorossik'te Kaganoviç ve Budyonni'ye ani bir ziyarette bulundu, ancak tutumlarından etkilenmedi. Sergo Beria, biraz abartarak, "bu iki aptal her şeyi bozdular," diye yazar. Budyonni'yi "zil zurna sarhoş" ve "derin bir uyuşukluk" halinde, Kaganoviç'i ise "ölçülü" fakat "babamın önünde bir yaprak gibi titrer ve dizlerinin üzerinde emekler" halde buldular.

"Kendini bu şekilde sergileme," dedi Beria, Kaganoviç'e.

Alman ilerleyişi Ordjonikidze ve Grozni'nin dışında yatıştı ve Stalingrad'daki Sovyet direnişiyle zayıfladı. Beria muzaffer bir edayla Moskova'ya döndü. Bir başkasının askeri zaferini fena halde kıskanan Stalin, onun Malenkov'a kendi başarılarıyla övündüğünü işitti.

"Beria artık kendisini askeri bir lider olarak görecek," diye söylendi Şaposnikov'a. Beria, Budyonni'nin görevden alınmasını tavsiye etti. Budyonni süvari birliklerinden sorumlu olduğu son aktif komutanlık görevinden Moskova'ya döndü. Fakat Stalin'e başvurdu:

"Ruhum savaş özlemi çekiyor. Bırak Stalingrad'a gideyim!" O sırada Stalingrad, savaşların savaşı, dünyanın odak noktası haline gelmek üzereydi.

* * *

Almanlar Stalin'in kentine karadan ve havadan saldırdılar. O sanayi devini cehennemi andıran bir bombardımanla tahrip ederek, boşaltılmış Stalinist fabrikaları mağaralar ve kanyonlardan oluşan bir ortaçağ bölgesine dönüştürdüler. Erken

1 Stalin'in hâlâ hayatta olan son bakanlarından biri olması nedeniyle, bu kitap için Baybakov'la yapılan mülakat çok değerlidir. Baybakov daha sonra Sovyet Hükümeti'nin kalıcı bir üyesi oldu. Stalin 1944'te onu Petrol Komiserliği'ne atadı. Daha sonra Baybakov, seksenlerde Gorbaçev tarafından kovulana kadar, temel ekonomi kurumu Gosplan'ı, kısa aralıklar dışında sürekli olarak yönetti. Stalin'in atadığı genç adamların kırk yıl sonra hâlâ yönetimde olmaları Sovyet ekonomisinin ne kadar geri kaldığını ortaya koyan bir göstergedir. Bu kitap yazılırken, doksanlık bu yorulmak bilmez adam, göğsünde madalyalar, arkasında Lenin portresi olduğu halde, Stalinist bir dinamizmle petrol sanayinde çalışmaya devam ediyor, konferans çağrıları alıyordu.

saatlerde bürosunda olan Stalin büyük bir öfke içindeydi; Stalingrad'a gönderdiği elçileri, Malenkov ve Kurmay Başkanı Vasilyevskiy'i azarladı: "Düşman ... küçük güçlerle yarıp geçti. Düşmanı imha edecek güce sahipsiniz .. Zırhlı trenleri harekete geçirin ... Yapay sis kullanın ... Gece gündüz savaşın ... Şu anda en önemlisi paniğin olmaması ... Küstah düşmandan korkmayın ve başarımıza olan güveninizi sürdürün."

Stalingrad'ın ağırlığı nihayet Stalin'in zihnini yoğunlaştırdı ve savaşı yönetme tarzında bir devrim yarattı. Hayatta kalmaya, şan kazanmaya giden yolun kendi sabırsız amatörlüğü ve acemi süvarileri yerine meslekten generallerle açılabileceğini artık anlamıştı. 27 Ağustos günü Jukov'a derhal Stalingrad'a gitmesini emretti ve onu Yüksek Komutan Yardımcılığı'na terfi ettirdi. Jukov bu terfii reddetti:

"Karakterim birlikte çalışmamıza uygun değil."

"Felaket ülkeyi tehdit ediyor," diye yanıt verdi, Stalin. "Fedakârlık bir yana, mümkün olan her araçla Anavatan'ı kurtarmalıyız. Karakterlerimizde ne var? Onlar Anavatan'ın çıkarlarına boyun eğsinler. Ne zaman gideceksin?"

"Bir güne ihtiyacım var."

"Peki, güzel. Aç mısın? Biraz canlanmanın zararı olmaz." Savaşın en başarılı ortaklığını kutlamak için çaylar ve kekler getirildi.

Jukov, Stalingrad'da Vasilyevskiy'le buluştu. Almanlar'ın kente sızmakta olduklarını öğrendi. Stalin hemen karşı-taarruz istiyordu, fakat elindeki güçler bunun için henüz hazır değildi. Stalin öyle endişeliydi ki, artık bürosundaki divanın üzerinde uyuyor, Poskrebişev her iki saatte bir onu uyandırıyordu. Çok yorgundu, rengi solmuş, bir deri bir kemik kalmıştı. Poskrebişev bir keresinde onun yarım saat fazla uyumasını sağladı. "Birden hayırsever kesildin," diye bağırdı, Stalin. "Vasilevskiy'i ara. Çabuk! Hayırsever kel, seni!"

Stalin, Vasilyevskiy'e bağırıyordu: "Bunların nesi var? Stalingrad'ı teslim ettiğimiz takdirde, ülkenin güneyinin merkezle bağlantısının kesileceğini ve onu artık savunamayacağımızı anlamıyorlar mı? Bunun sadece Stalingrad'ın felaketi olmadığını anlamıyorlar mı? Ana su yolumuzu, ardından da petrolümüzü kaybedeceğiz!" Fakat Stalingrad'ın önemi artık sadece stratejik değildi. Stalingrad onun adını taşıyordu ve hayatında önemli bir rol oynamıştı. 1918'de adı Çaritsin olan o yerde, bir eylem adamı olarak güven kazanmış ve terörle nasıl yöneteceğini öğrenmişti. Lenin'in güvenini ve Troçki'nin nefretini de orada kazanmıştı. O "Kızıl Verdun"de, Voroşilov'dan Budyonni'ye kadar kendisine en yakın adamları tanımış, Nadya'yla evlenmeye de orada karar vermişti.

"Hâlâ şehri kaybetmeme şansımızın olduğunu düşünüyorum," dedi Vasilevskiy, ihtiyatlı bir tutumla. Stalin, Jukov'u aradı ve saldırı emrini verdi:

"Ertelemek cinayetle eşdeğerdir." Jukov bir erteleme olacağını bildirdiğinde, Stalin alaycı bir tavırla şöyle dedi: "Sen gayrete gelene kadar düşmanın bekleyeceğini mi sanıyorsun?"

Şafak vakti Ruslar tekrar taarruza geçtiler, fakat kazanımları sınırlı oldu. Almanlar kenti neredeyse ele geçirmişlerdi. Fakat tek bir güç önlerinde duruyordu: General Vasili Çuykov'un komutasındaki 62. Ordu. Fırça saçlı, kalkık burunlu, altın dişli General, Volga'nın batı şeridine tutunmuş, yeraltı sığınağından askerlerine komuta ediyor, bir sanayi bölgesinin kıyameti andıran iskelete dönüşmüş harabeleri içinde savaşıyor, Rusya'nın kaderini yansıtırcasına alevler içinde yanan Volga'dan geçen teknelerle ikmal sağlıyordu. Orada sergilenen yiğitlik, soyluluk, umutsuzluk ve vahşet en iyi şekilde, Vasili Grossman'ın destansı romanı *Hayat ve Kader*'de anlatılır. Hem modern hem de antika silahlarla, keskin nişancı tüfekleri, el bombaları, kürekler, borular ve parmaklarıyla, zaman kazanmak için ölerek savaşıyorlardı.

"Kan zaman kazandırır," diyordu Çuykov.

Stalin'in günlerinin neredeyse her dakikası, o zamana kadar yaşanan en şiddetli savaşlardan biri olan Stalingrad Savaşı üzerinde odaklanıyordu. Çuykov'un doğrudan temas halinde olduğu komutanlar, General Andrey Yeremenko ile yeniden gözde olan Komiser Huruşov idi. Fakat bu savaş onlara bırakılamayacak kadar önemliydi. Stalin cepheyi aktif komuta kademesi içinde yer alan Jukov ve Vasilevskiy aracılığıyla denetliyor, Malenkov'u ise kişisel casusu olarak kullanıyordu. Bu kişiler Yeremenko'nun sığınağında kalacaklardı. Huruşov, "Vasilevskiy ile Malenkov'un kendi aralarında fısıldaştıklarını, birilerini ihbar etmeye hazırlandıklarını fark ettim," der. Malenkov azarlamak için subayları çağırdı. Subaylar sığınağa girdiklerinde, "uzun ceketli, yumuşak şiş suratlı, kısa boylu bir adam"la karşılaştılar. Yanında, Jukov ve Yeremenko gibi sert adamlar vardı. Bu bağırıp çağırma sırasında Malenkov, Vasili Stalin'e hitap etmekte olduğunu fark etti. Uçuş görevlerine çıkması yasaklanan Vasili, bir tümene komuta ediyordu:

"Albay Stalin!" dedi Malenkov. "Pilotlarınızın savaş performansı iğrenç..." Derken bir başka subaya döndü: "Ve siz, kafasına bere giymiş general? Niyetiniz savaşmak mı, yoksa sadece ortalıkta dolaşmak mı?" Malenkov gittikten sonra, Huruşov ve Yeremenko sığınakta baş başa kaldılar. "Fırtına öncesi bir orman gibi ... korkulu bir sessizlik oldu." Huruşov için mükemmel bir andı. Stalin'in ölümünden sonra kendisi için çok yararlı olacak bir durumda, sığınakta, generallerle dostluk kurarak yaşıyordu.[1]

12 Eylül günü, Stalingrad'ın rakip komutanları, diktatörlüğün gerektirdiği tam bir simetriyle, eşzamanlı olarak saygıdeğer Yüce Önder'lerini görmek için uçtular. Von Paulus, Vinnitsa üzerinde ahşap kulübeler ve sığınaklardan oluşan *Werwolf* karargâhında *Führer*'le görüşürken, Jukov ve Vasilyevskiy kendi *Vojd*'larıyla görüşmek için yoldaydılar. Hitler, von Paulus'a "Stalingrad'ın tamamını mümkün olduğu kadar kısa süre içinde ele geçirme" emri verirken, sert asker Jukov ile saraylı

1 Huruşov iktidara geçtiğinde, tıpkı Stalin'in yaptığı gibi, Yeremenko gibi adamlarına kendisinin Stalingrad'daki kahramanlığını abartmalarını emretti.

Malenkov, "düşmanı yıpratmak ... ve eşzamanlı olarak ... daha güçlü bir darbeye hazırlanmak" için yeni saldırılar öneren bir rapor sundular. Stalin kendi haritasına bakıyordu. Sessizce haritayı inceledi. Uzun süre yanındaki askerlere bakmadı. Derin düşünceler içinde kaybolmuş gibiydi.

Jukov ve Vasilevskiy yeşil çuha kaplı masanın çevresinden sessizce uzaklaşıp, kendi aralarında fısıldaştılar. "Başka bir çözüm" olabilirdi?

Stalin, ansızın başını kaldırarak, "Başka çözüm ne anlama geliyor?" diye sordu. "Bu kadar hassas bir kulağı olduğunu bilmiyordum," der Jukov. Generaller yanıt vermeden, Stalin şöyle dedi. "Genel Kurmay'a gidin ve ne yapılması gerektiği konusunda dikkatle düşünün ... Yarın akşam saat dokuzda burada buluşacağız." Zaferin pek çok babası vardır ve pek çoğu Stalingrad'ın kendi eseri olduğunu iddia eder. Ancak bu zafer, aslında, her biri kendi tarzında yetenekli olan, Stalin, Vasilevskiy ve Jukov arasında sağlanan benzersiz işbirliğinin ürünü olmuştur.

13 Eylül günü saat 22.00'de Stalin, Jukov ve Vasilevskiy'i çalışma odasında ağırladı. Daha önce yapmadığı bir şey yaparak onların elini sıktı. "Pekâlâ, görüşleriniz nedir? Çözümünüz nedir? Kim rapor veriyor?"

"Birlikte vereceğiz," dedi, Vasilevskiy. Haritalarını açıp planı ana hatlarıyla açıkladılar. Daha zayıf Romanya birliklerinin tuttuğu Alman cenahlarına büyük bir taarruz başlatacaklar, Almanların geri hatlarını ezerek onları çember içine alacaklardı. Harekâtın adı Uranüs idi. Tam o sıralarda, Hitler'in günün erken saatlerinde Vinnitsa'da emrettiği Alman taarruzu, savaş düzenindeki 62. Ordu'nun üzerine çöktü. Poskrebişev odaya girdi. Yeremenko, Stalingrad'dan arıyordu. *Stavka* harekât hazırlıkları içindeyken, Çuykov çıplak elleriyle Volga'nın batı şeridini hâlâ tutuyordu. İki general Uranüs için keşif yapmak üzere tekrar Stalingrad'a gitmek üzereyken, Stalin meşum bir tavırla şöyle dedi:

"Burada tartıştıklarımızı hiç kimse bilmesin. Üçümüzün dışında şimdilik hiç kimse bunu bilemeyecek."

9 Ekim günü Stalin orduları yeniden sadece generallerin komutasına verdi. Cephelerde özel temsilci olarak kullandığı Jukov ve Vasilyevskiy'i, ellerini sıkarak kutladı. Onların Moskova'da oturmalarını istemiyordu. Mayıs'tan beri Genel Kurmay Başkanı olan, 47 yaşındaki Aleksander Vasilevskiy, olağanüstü Stalingrad ekibinin üçüncüsüydü. Pek çok bakımdan Stalin'e Jukov'dan daha yakındı.

* * *

Geniş omuzlu, fıçı göğüslü, fakat duyarlı bir ifadesi ve kibar, saraylılara özgü bir cazibesi olan Vasilevskiy, Şaposnikov tarafından yetiştirilmişti. Bu dikkat çekici kurmay subay, sadece profesyonel olarak değil, aynı zamanda katillerin arasındaki tek centilmen ve Stalin'in özel güvenini kazanmış bir kişi olarak da onun ardılı oldu. Vasilevskiy'nin nezaketi, bu özellikten yoksun olan Stalin'i şaşırtır, etkiler ve eğlendirirdi.

Bir keresinde ona, "Pek çok orduya komuta ediyor, fakat bir sineği bile incitmiyorsunuz," dedi. Vasilevskiy aynı zamanda Stalin'i büyüleyen ve artık var olmayan bir dünyadan geliyordu. Babası Volga üzerinde hali vakti yerinde bir köyün papazıydı. Kendisi de papazlık eğitimi almış, fakat Çar'ın ordusunda yüzbaşı olmuştu. Kızıl Ordu'ya katıldığında babasını terk etmiş ve ailesiyle ilişkisini kesmişti. Toplantılardan sonra Stalin, sık sık Vasilevskiy'nin kalmasını ister, bazen papazlık eğitiminin onu ne kadar etkilediğini anlamaya çalışırdı. Bir keresinde, gülerek, "Tamam, tamam," dedi, "senin papaz olmanı istemezdim. Burası gayet açık. Fakat Mikoyan ve ben papaz olmak istedik, fakat bizi kabul etmediler. Şimdiye kadar nedenini anlayabilmiş değilim!" Bir keresinde de ona şunu sordu: "Dini eğitim sana bir şeyler kazandırdı mı?"

"Hiçbir bilgi bütünüyle yok olmuyor," dedi Vasilevskiy, ihtiyatlı bir tutumla. "O bilgilerin bazıları askeri hayatta yararlı oldu."

"Rahipler en çok, insanları anlamayı öğretirler," dedi, bir zamanlar babasının bir rahip olduğunu söyleyen Stalin. Bir keresinde de Vasilevskiy'e, belki kendi babasını düşünerek, "İnsan ana babasını unutmamalı," dedi. Daha sonra ona, "Anne ve babanı en son ne zaman gördün?" diye sordu.

Bunun bir sınav sorusu olduğunu düşünen Vasilevskiy, "Onları terk ettim," dedi. "Babam bir papazdır, Yoldaş Stalin."

"Karşıdevrimci mi?"

"Hayır, Yoldaş Stalin, bir papaz olarak Tanrı'ya inanır, fakat karşıdevrimci değildir."

"Savaş yatıştığında, bir uçağa binerek anne ve babanı ziyaret etmeli ve seni bağışlamalarını istemelisin." dedi, Stalin, Vasilevskiy'nin babasını unutmadı. Çok sonra ona sordu: "Uçağa binip ana babanı görmeye, onların hayır duasını almaya gittin mi?"

"Evet, Yoldaş Stalin," dedi Vasilevskiy.

"Bana olan borcunu ödemen çok zaman alacak," diye mırıldandı, Stalin. Sonra kasasını açıp ona bazı belgeler gösterdi. Bunlar Stalin'in kendi adıyla hazırlanmış ve savaş boyunca Vasilevskiy'nin babası için gönderilen ödeme talimatlarıydı. Şaşıran ve oldukça etkilenen oğul, Stalin'e tekrar tekrar teşekkür etti. Vasilevskiy'nin özel sorumluluk alanı Stalingrad idi.

* * *

İki kurtarıcı zalim, eşzamanlı olarak kendi halklarını zafere hazırlıyordu. Stalin, 7 Kasım'da yaptığı konuşmada, "Bizim sokağımızda da bayram olacak," diyerek bir ipucu verdi. Ertesi gün Hitler, kendi halkına övünüyordu:

"Volga'ya ulaşmak istedim ... belirli bir kente. Tesadüfe bakın ki, bu kent Stalin'in adını taşıyor ... Onu ele geçirmek istedim ve ... bunu aşağı yukarı başarmış durumdayız!"

Küçük Köşe'de büyük bir gerilim vardı. Almanlar'ın yapılan hazırlıkları tahmin edebilecekleri düşüncesi Stalin'e acı veriyordu. Ayın 11'inde yeterince uçağı olmadığını düşünerek endişeleniyordu. Ayın 13'ünde von Paulus, sadece 45 metre derinliğinde tahrip olmuş bir bölgeyi tutmakta olan Çuykov'u yerinden sökmek için son bir girişimde bulunurken, Jukov ve Vasilevskiy son bir toplantı için Moskova'ya uçtular. "Stalin piposunu tüttürüyor, bıyıklarını sıvazlıyor ve asla sözümüzü kesmiyordu," diye yazar Jukov. "Memnun olduğunu görebiliyorduk." Vasilevskiy toplantıdan sonra Stalingrad'a döndü.

Ayın 18'inde Stalin, yanında Beria, Molotov, Malenkov ve Moskova önlerindeki Mars Harekâtı'nın[1] komutanlığını sürdüren Jukov olduğu halde, Küçük Köşe'de saat 23.50'ye kadar çalıştı. Taarruzdan üç saat önce, Stalingrad'da Generaller Yeremenko, Rokossovskiy ve Vatutin'in komutasındaki üç cepheye derhal saldırıya geçmeleri bildirildi. Daha sonra Stalin ve yoldaşları akşam yemeğine gittiler ya da vakit öldürmek için bir film seyrettiler. Stalin saat 4'ten önce nadiren uyurdu. Daha sonra Churchill'e, "vakit geçirmek gerekiyordu," diyecekti. Birlikler harekete geçene kadar ayakta kaldığı kesindir. 19 Kasım gününün sisli sabahında, kuzey mıntıkada 3500 top aynı anda atışa başladı. Gök gürültüsünü andıran patlamalar, 50 kilometre ötede yeri sarsıyordu. Bir milyon asker, 13 541 top ve 1115 uçak Hitler'in kuvvetlerini ezdi.

1 Stalingrad'daki Uranüs Harekâtı'yla eşzamanlı olarak Jukov, Moskova'nın hemen karşısındaki Rijev çıkıntısına doğru unutulmuş Mars Harekâtı'nı başlattı ve belki de hayatının en büyük yenilgisine uğradı. Onun cesur fakat kaba tarzını yansıtan bu harekât sırasında, sadece iki gün içinde yüz binlerce asker kaybedildi.

BÖLÜM SEKİZ

Savaş: Muzaffer Dâhi, 1942-1945

39

Stalingrad'ın Yüce Önderi

Stalingrad sırasında Yüce Önder, genellikle, Kuntsevo'daki ikinci kata çıkan merdivenlerin altına yerleştirilen metal bir kampetin üzerinde, giysilerini çıkarmadan uyuyordu. Acil bir durum olduğunda, kendi bürosunda uyuyan "kel hayırsever" Poskrebişev telefon ediyordu. Ştemenko, Harekât Şubesi'nde günün ilk raporunu vermek için aradığında, saat 11.00 civarında uyanıyordu. Politbüro ve Kurmaylar, Stalin'in sadece uykusuzluğunu değil, kendi zahmetli imparatorluklarının yönetimini de paylaştıkları için, saatlerce çalışıyorlardı. Mikoyan, sabahın 10'undan ertesi gün saat 5'e kadar çalışıyor, arada bürosunda kestiriyordu.

Stalin öğle saatlerinde hafif bir kahvaltı yapıyor, Valeçka ona hizmet ediyordu. Genellikle evde, Kuntsevo'da ya da Kremlin'de kalıyor, öğle saatlerinde çalışmaya başlıyordu. Fakat nerede olursa olsun, o sırada 63 yaşında olan Yüce Önder, günde 16 saat çalışarak savaşı yönetiyordu. Günde iki kez, öğlede ve saat 21.00'de rapor vermek zorunda olan seyyar *Stavka*'sının üst düzey yetkililerinden gelen bültenleri inceliyordu. Stalingrad'daki Vasilevskiy o gün rapor vermesi en çok beklenen kişiydi. Elçileri rapor vermedikleri takdirde Stalin'in tavrı sertleşiyordu. Bir keresinde Vasilevskiy zamanında rapor veremeyince ona şunları yazdı:

> Saat neredeyse 03.30 ... ve sen hâlâ raporunu bahşetmedin... her gün cepheden rapor gönderen Jukov kadar bile vaktin olmadığını söyleyerek kendini mazur gösteremezsin. Seninle Jukov arasındaki fark, onun disiplinli ... senin ise disiplinden yoksun olmandır... Seni son kez uyarıyorum, görevini bir kez daha unutursan, Genel Kurmay Başkanlığı'ndan alınacak ve cepheye gönderileceksin.

Malenkov raporlarını asla aksatmazdı, fakat titiz ve dikkatli Jdanov bile zaman zaman savaş yüzünden görevini ihmal ediyor ve azar işitiyordu: "Yoldaş Jdanov'un telefon etme ya da Leningrad tehlikede olduğunda karşılıklı tavsiye için bizi arama gereği duymaması çok tuhaf." Bağımsızlık Stalin için tehlikeliydi.

Saat 16.00'da, Vasilevskiy'nin terfiinden sonra Stalin'in güvenini kazanan ve pek çok subayın denenip kovulmasından sonra Harekâtlar Şefi olan, "genç, ya-

kışıklı, esmer ve esnek" General Aleksey Antonov son raporu vermek için geldi. Antonov, "eşsiz yetenekli bir general, çok kültürlü ve etkileyici bir adamdı," diye yazar, Jukov. Stalin raporların doğruluğu konusunda çok titizdi ve Ştemenko'nun hatırladığı gibi, "en ufak bir ... abartmayı hoş görmezdi". Antonov onu gayet ustaca idare ederdi. Her zaman sakin ve "durumu ustaca değerlendiren" Antonov, dosyalarının aciliyetini renkli kalemlerle belirtir, "'Bana yeşil dosyayı ver,' denildiğinde neyi vereceğini bilirdi." Daha sonra Stalin, gülerek, "Pekâlâ," derdi, "şimdi de senin 'yeşil dosya'ya bakalım."

Akşamın erken saatlerinde Stalin, Packardlar'dan oluşan hızlı bir konvoyla Kremlin'e, daha sonra dairesinden çıkıp yürüyerek Küçük Köşe'ye geldi. Rahat koltukların bulunduğu, Poskrebişev'in sıkı denetimindeki "sıcak" giriş bölümü kalabalıktı. Ziyaretçiler kendilerini bir denetim, sıkılık ve temizlik âleminde buluyorlardı. Orada gereksiz hiçbir şey yoktu. Herkes tekrar tekrar kimlik gösteriyor, silah araması yapılıyordu. Jukov bile içeri girerken tabancasını bırakmak zorundaydı. "Tekrar tekrar denetim yapılıyordu." Artık NKVD Generali üniforması giyen Poskrebişev, onları masasının başında karşılıyordu. Düzenli gelenler selamlaşıyor, sonra hep birlikte sessizce bekliyorlardı. Gergin bir hava vardı. Daha önce Stalin'le hiç karşılaşmamış olanlar heyecanlıydılar. Fakat bir albay şunları hatırlar: "Oraya ilk kez gelmeyenlerin ... ilk kez gelenlerden daha huzursuz olduklarını fark ettim."

Saat 20.00 civarında Stalin içeri girdi. Salonda bir mırıltı oldu. Stalin bir şey söylemeden, tanıdıklarını başıyla selamladı. Albay şunu fark etti: "Yanımda duranın kaşlarından ter süzülüyordu, bir mendille yüzünü kuruladı." Stalin'in çalışma odasının hemen girişindeki bir masada korumalar vardı. Stalin, içinde uzun yeşil masanın bulunduğu, "aydınlık, ferah oda"ya girdi. Karşı köşedeki masasının üzeri evraklarla doluydu. Aynı masanın üzerinde geniş frekanslı bir telefon, ayrıca farklı renklerde bir dizi başka telefon ve uçları sivri bir yığın kurşun kalem bulunurdu. Masanın hemen arkasında, Stalin'e ait bir tuvalet ve içinde rahat koltukların bulunduğu bir telsiz telgraf odası vardı. Odanın içinde Stalin'in cephelerle temas kurmasını sağlayan telgraf ekipmanı, bir telgraf alfabesi ve Churchill'le Meşale Harekâtı'nı tartıştığı ünlü küre bulunuyordu.

* * *

O gece, Molotov, Beria ve Malenkov'dan oluşan daimi üçlü, Voroşilov ve Kaganoviç'le birlikte bekliyordu. Stalin onları başıyla selamladı ve gereksiz hiçbir şey söylemeden toplantıyı başlattı. Oturum, saatler sonra Stalin ayrılana kadar sürdü. Stalin masasının başında oturuyor, arada bir yerinden kalkıp odanın içinde volta atıyor, Hersek tütününden yapılmış sigaraların tütününü boşaltıp piposuna dolduruyordu. Siviller, her zamanki gibi sırtları duvara, yüzleri yeni asılan Suvorov ve Kutuzov portrelerine dönük olarak; generaller ise masanın öteki ucunda, Marx ve Lenin resimlerini görecek şekilde oturuyorlardı. Bu oturma düzeni aynı zaman-

da siviller ile askerler arasındaki sürekli savaşı yansıtıyordu. Generaller haritalarını masanın üzerine yayarlarken, Stalin voltasını sürdürürdü. "Hitap ettiği kişinin önünde durur ve doğrudan yüzüne bakardı," der Jukov; "Konuştuğu kişiyi etkisi altına alan, o delici ve inatçı bakışlar"ı hatırlar.

Poskrebişev girişte bekleyen uzmanları çağırmaya başlardı: "Adı söylendiğinde, yanımdaki de ayağa kalktı, titreyen terli ellerini mendiline sildi, dosyasını aldı ve tedirgin adımlarla içeri girdi." Poskrebişev onları içeri sokarken şu tavsiyede bulunurdu:

"Heyecanlanma. Herhangi bir konuda anlaşmazlık olursa aldırma. Yoldaş Stalin her şeyi bilir." İçeri giren, hızla raporunu verir ve gereksiz tek bir konuşma olmadan, çıkardı. Odanın içinde, Molotov, Beria ve Malenkov'dan oluşan acımasız *troyka* yeni geleni buz gibi bakışlarla izlerdi.

Stalin çevresine güç ve enerji yayardı. Kendisine yüzlerce kez rapor veren yeni Demiryolu Komiseri, "İnsan Stalin'in gücüyle, fakat aynı zamanda inanılmaz belleği ve geniş bilgisiyle ezildiğini hissederdi," diye yazar. "Kişinin kendisini olduğundan daha önemsiz hissetmesini sağlardı." Stalin, huzursuz, kıpır kıpır, her an patlamaya hazır, odayı adımlardı. Çoğu kez, alaycı ve canlıydı. Buz gibi soğuk bir tavrı vardı. Hoşlanmadığı zaman, "öfkesini kontrol edemez ve nesnelliğini kaybederdi".

Odadakiler tehlikeyi sürekli hissederler, ancak dostane tartışmalar olduğunda da şaşırırlardı. Mikoyan, geçmişe bakarken, savaşın ilk üç yılında liderler arasında "harikulade bir dostluk atmosferi" olduğunu saptar. Ülke o sırada büroda bulunanların huzurunda, kilit konumda olan liderlerle Stalin'in yaptığı toplantılar aracılığıyla yönetilirdi. Mikoyan'ın genellikle yer aldığı kilit konumdaki liderlerin arasına, daha sonra Jdanov, Kaganoviç ve Voznosenskiy de katıldı.

"Şiddetli tartışmalar olurdu," diye hatırlar Jukov. Stalin volta atarken, "Görüşler sert ve kesin sözlerle dile getirilirdi." Stalin generallere fikirlerini sorardı. "Anlaşmazlık olduğu zaman, daha çok dinlerdi," der Amiral Kuznetsov. "Hatta kendi bakış açısına sahip ve görüşlerini savunmaktan korkmayan insanlardan hoşlanırdı." Stalin bizzat yarattığı yağcı ve kendisine tapan ortamdan aslında rahatsız olurdu.

"Senin bakış açın nedir?" diye bağırırdı. "Ne söylersem, 'Evet Yoldaş Stalin; elbette Yoldaş Stalin ... isabetli bir karar Yoldaş Stalin,' diyorsun." "Yakın çevresinin daima onunla aynı görüşte olması", generallerin ise çok dikkatli olmaları gerekse de onunla tartışabilmeleri, özellikle generallerin dikkatini çekiyordu. Fakat Molotov ve yeni gelen parlak Voznosenskiy de onunla tartışırlardı. "Dürüst ve açık tartışmalardı," diye hatırlar, Mikoyan. Bir keresinde Stalin, Churchill'in mektuplarından birini okurken, İngiliz'in düşüncelerini şu sözlerle özetledi: "Atı eğerlemiş ve şimdi dilediği gibi sürebileceğini sanıyor ... haksız mıyım, Vyaçeslav?" Molotov şu karşılığı verdi:

"Ben öyle düşünmüyorum." Jukov, "tartışmaya ve özellikle Molotov'un ... inatçı direnişine tanık oldu. Durum öyle bir noktaya geldi ki, Stalin sesini yükseltmek

zorunda kaldı ve kendini kaybetti. Bunun üzerine Molotov gülümseyerek ayağa kalktı, fakat görüşünden vazgeçmedi." Stalin, Hurulev'e demiryollarının yönetimini devralmasını söylediğinde, aldığı olumsuz yanıtı hoşgörüyle karşıladı: "Bana saygı duyduğunu sanmıyorum, önerimi reddediyorsun," dedi, gözdelerinden biri olan levazım görevlisini şımartırcasına. Tartışmalar sırasında Stalin, "Esasa gel" ya da "Ne diyorsan, açıkla," diyerek karşısındakini zorlardı.

Stalin kendi görüşünü oluşturduğunda ve böylece tartışma sona erdiğinde, teşvik önlemi olarak ölüm tehdidini ekleyerek yapılacak işe bir adam atardı. "Çok sert olan bu adam her emrin yerine getirilmesini denetlerdi," diye hatırlar petrol mühendisi Baybakov. "Komutayı verdiğinde, size daima yardım ederdi ve böylece komuta için gerekli olan bütün araçları sağlardınız. Bu nedenle Stalin'den korkmazdım; karşılıklı olarak yönlendirilirdik. Görevlerimi yerine getirirdim." Fakat Stalin, "raporların zayıf noktalarını keşfetme yeteneği"ne sahipti. Yaptığı iş üzerinde tam bir hâkimiyet kurmadan karşısına çıkanların ise vay haline. "Sesini meşum biçimde alçaltır ve şöyle derdi: 'Bilmiyor musun? O zaman ne işe yarıyorsun?'"

Uranüs Harekâtı'nın Stalin'i ferahlattığı görülüyordu. Bu arada Huruşov, "gerçek bir asker gibi" davranmaya başlayan Stalin'in kendisini "büyük bir askeri stratej" olarak gördüğünü gözlemledi. Askeri deha olmak bir yana, general bile değildi, fakat onu herkesten daha iyi tanıyan Jukov'a göre, bu "dikkate değer örgütçü ... yeteneğini Stalingrad'la birlikte sergilemeye başladı. Cephe harekâtlarını örgütleme tekniğinde ustalaştı ... ve karmaşık stratejik sorunları kavrayarak bu harekâtlara beceriyle önderlik etti." Her zaman "doğal zekâsını ... mesleki sezgilerini" ve "güçlü belleğini" kullandı. "Çok yönlü ve becerikliydi" fakat "bütün ayrıntıları bilmezdi". Mikoyan, her zamanki pratik yaklaşımıyla, Stalin "askeri meselelerde sadece bir devlet adamının bilmesi gerektiği kadarını bilirdi, daha fazlasını değil" derken muhtemelen haklıydı.

* * *

Saat 22.00'de Antonov ikinci raporunu hazırladı. Mikoyan'ın betimlediği arkadaşlık ruhunun sınırları vardı. Savaş Bolşevikler'in doğal durumuydu ve bu alanda başarılıydılar. Bolşevik tutkularını yöneten terör ve mücadele bu toplantılara hâkim oluyordu. Stalin korkuları serbestçe kullanıyordu, fakat kendisi de asap bozukluğu içindeydi. Yeni demiryolu Komiseri geldiğinde, ona şöyle dedi: "Ulaşım ölüm kalım meselesidir... Unutma, emirlerin ... yerine getirilmemesi Askeri Mahkeme anlamına gelir." Bu sözler üzerine genç adam "sırtında bir ürperti hissetti". Bir tren cephelerin ve demiryollarının oluşturduğu karışık ağın içinde kaybolduğunda, Stalin onu tehdit etti: "General olarak onu bulamazsan, er olarak cepheye gidersin." Birkaç dakika sonra, yüzü "bir kâğıt gibi beyaz" Komiser, Poskrebişev tarafından uğurlandı. Ona şöyle dedi Poskrebişev:

"Bir daha hata yapma. Patron sabrının sonunda." Stalin sürekli volta atıyordu. Olumsuz ruh halinin çeşitli uyarı sinyalleri vardı. Eğer piposu sönükse bu kötü bir işaretti. Eğer piposunu bırakmışsa, patlama yakın demekti. Ancak, piposunun ucuyla bıyıklarını sıvazlıyorsa, bu memnun olduğunu gösterirdi. Pipo hem bir sahne aksesuarıydı, hem de rüzgârın nereden estiğini gösteriyordu.[1] Stalin'in öfkesi dehşet vericiydi: "Neredeyse gözle görülecek bir değişim geçirirdi," der Jukov. "Rengi solar, gözlerine sert bir ifade yerleşir, ağır ve kindar bir ifadeyle bakardı." Bazı ordular ikmal maddesi alamadıklarından şikayet ettiklerinde, Stalin Hurulev'i azarladı:

"Düşmandan daha kötüsün. Hitler'e çalışıyorsun sen."

Küçük Köşe'nin üç bekçisi, Molotov, Malenkov ve Beria, "asla soru sormazlar, sadece oturup dinlerler, zaman zaman not tutarlar ... ya Stalin'e ya da içeri girenlere bakarlardı. Sanki Stalin onlara, henüz ortaya çıkmamış bir sorunla ilgilensinler ya da tarihe tanıklık etsinler diye ihtiyaç duyuyordu. Amaç, kolektif yönetim yanılsamasını sürdürmek ve generalleri dehşete düşürmekti. Stalin ve liderler kendilerini amatör komutanlar olarak görüyor ve İç Savaş döneminde geliştirdikleri, "askeri uzmanlar"a yönelik kuşkuyu paylaşıyorlardı.

"Eski bir arabacıya bak," diye açıklıyordu durumu, Mehlis. "Hayvanları sever ve onlara acır, fakat kamçı her zaman hazırdır. At kamçıyı görür ve gerekli sonuçları çıkarır." Stalin'in küçük diktatörlerinden biri, Yüce Önder'in komuta etme tarzının özünü bu şekilde dile getiriyordu. "1937'yi hepimiz hatırlıyorduk," der Jukov. İşlerin kötü gitmesi halinde, herkes biliyordu ki, "Beria'nın elinde işi biter ve Beria, Stalin'le yaptığım bütün toplantılarda hazır bulunuyordu." Generallerin günahları kayıt altına alınıyordu. Mehlis, 1938'de Koniyev'i "Kulak" bir ana babaya sahip olmakla suçlamıştı. Rokossovskiy ve Meretskov ise doğal olarak Beria'nın işkence odalarına dönmeme konusunda kararlıydılar. Stalin, gizli polisten ve generallerinden bilgi alıyor, şikayetleri topluyor ve ihbarları değerlendiriyordu.

Altmışlı yıllarda hatıralarını yazan generaller kendilerini Beria'nın masum kurbanları olarak görüyorlardı. Sürekli tutuklanma tehdidi altında oldukları kesindi, fakat kendileri de hırslı birer ihbarcı durumundaydılar. Timoşenko, Budyonni ile Huruşov'u ihbar etmişti. Uranüs Harekâtı bile bir ihbar furyası içinde başlatıldı. Golikov (savaş öncesinin talihsiz usta casusu) komutan Yeremenko'yu ihbar etti. Stalin eşzamanlı olarak Malenkov'u, Huruşov ve Yeremenko'yu gözetlemek için kullanıyordu. Stalin, Huruşov'u Stalingrad'ı teslim etmeyi istemekle suçladığında, Komiser kendi kurmaylarına olan güvenini kaybetti. Fakat Huruşov da generalleri

1 Savaş sırasında pipo, Stalin'in Batı'daki amca –Joe Amca- imgesinin bir sembolü haline geldi. Devlet adamları ona hediye olarak pipo getiriyorlardı. Söz gelimi, Londra Büyükelçisi Mayskiy, Stalin'e şunları yazıyordu: "Mr. Kerr size bir pipo verdikten ve bu basına haber olduktan sonra, iki firma size hediye olarak bana çeşitli pipolar verdi ... size pipolardan bir örnek gönderiyorum."

ihbar etmekten geri durmadı; Harkov konusunda Timoşenko'yu suçluyordu. Bu arada Stalingrad'da yükselen General Malinovskiy'nin kurmay heyetinden birisi, arkasında Stalin'e hiç değinmeyen, "Yaşasın Lenin" yazılı bir not bırakarak intihar etmişti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'daki Rus lejyonunda görev yapan Malinovskiy yoksa bir Düşman mıydı?

Stalin, generali koruyan Huruşov'a, "Malinovskiy'nin üzerinden gözünü ayırmazsan iyi edersin," dedi.

Liderler iktidar ve kaynaklar için birbirleriyle ve generallerle şiddetli bir kavga içindeydiler. Beria, NKVD için fazladan 50.000 tüfek istediğinde, General Voronov istek metnini Stalin'e gösterdi.

"Bu isteği kim yaptı?" diye sordu Stalin, ters bir tavırla.

"Yoldaş Beria."

"Beria'yı buraya gönder." Beria geldi ve Gürcüce konuşarak Stalin'i ikna etmeye çalıştı. Stalin onun sözünü öfkeyle keserek Rusça konuştu:

"Yarısı yeterli." Fakat Beria diretmeye devam etti. "Patlama noktası"na gelen Stalin, sayıyı biraz daha indirdi. Daha sonra Beria, dışarıda Voronov'u yakaladı.

"Bekle biraz," dedi dişlerinin arasından. "Senin götüne koyacağız." Voronov, bunun "doğulu bir şaka" olmasını umut etti. Fakat öyle değildi.

Stalin, kaynaklar konusunda çıkan anlaşmazlıklarda sık sık arabulucu rolü oynardı. Topçulara 900 kamyon verilmesini emrettiğinde, korkunç ikili olarak birlikte çalışan Beria ve Malenkov, Voronov'u yakaladılar. "Dört yüz kamyon al."

"Şimdi geri dönüp Yüce Önder'e rapor vereceğim," diye tehdit etti, General. Bunun üzerine Malenkov kamyon kotasının tamamını verdi.

Bir korku ve rekabet ortamında yaşayan liderler, karşılıklı kıskançlık duyguları içinde acı çekiyorlardı. "Molotov her zaman Stalin'le birlikteydi," diye yazar Mikoyan, aşağılayıcı bir tavırla. "Büroda sadece oturur, önemli pozlara bürünür, fakat aslında hiçbir iş yapmazdı." Stalin ona, "Rus olduğu için, ikinci adam olarak" ihtiyaç duyar, fakat onu hep "tecrit" durumunda tutardı. Molotov dış politikaya yardımcı oluyordu, fakat diğerleri gibi sorumluluk altında değildi. Başlıca yük atlarından biri Mikoyan idi; cephe gerisini kolluyor, tayınları, tıbbi malzeme ikmalini, mühimmatı, ticaret filosunu, gıda maddelerini, yakıtı, halkın ve askerlerin giyim ihtiyacını denetliyor; bu arada, Dış Ticaret Komiseri olarak, muazzam bir bütçeyi elde tutarak, Müttefikler'le savaş malzemesi ikmaliyle ilgili müzakereleri yürütüyordu. "Sadece Molotov, Stalin'le benim kadar sık görüşüyordu," diye övünür. Bu arada yorulmak bilemeyen ve her şeye gücü yeten Beria'yı unutur.

Beria'nın bir kara sinema filmindeki kötü adam gibi davrandığı "Parti terörü", Gulag'daki 1.7 milyon köle emekçiyi Stalin'in silah imalatı ve demiryolu inşası için kullanarak, savaş döneminde iyice gelişti.[1] Savaş sırasında bu emekçilerden yakla-

1 Beria'nın komiserleri ikisi de önce tutuklanıp sonra serbest bırakılan Vannikov ve I. F.

şık 930.000'inin yok olup gittiği hesaplanmıştır. Fakat NKVD, partinin askeriyeye üstünlüğünü temsil ediyor ve Stalin rejiminin dayanağını oluşturuyordu. General Voronov, Stalin'in önünde kendisine iki kez meydan okuduktan sonra, Beria'ya nihayet onu tutuklama izni verildi. Bir toplantıda Voronov'u göremeyince, Stalin, Beria'ya sordu:

"Voronov, senin mekânında mı?" Beria onun iki gün içinde geri geleceğini söyledi. Generaller bu dehşet verici ortadan kaybolmalar için örtmece bir ifade geliştirdiler: "Beria'yla kahve içmeye gitti." Emrindeki adamlar, cephedeki askerleri gözlüyor, Beria'ya ve bazen doğrudan Stalin'e rapor yağdırıyorlardı. 1942'de Stalin, gözetimi bir adım daha ileri götürerek, Kopulov'a, Voroşilov, Budyonni ve o sırada subayları taciz edilen ve tutuklanan Jukov'u gizlice dinlemesini emretti.

Ancak Stalin, Beria'nın kurduğu imparatorluk konusunda da tedbirliydi. Beria, Kaganoviç'i demiryolları yönetiminden azlettiğinde, yerine geçecek kişiyi bizzat belirlemeye çalıştı.

"Beria'nın bana dayattığı ... adaya onay vereceğimi mi sanıyorsun?" dedi Stalin. "Bunu asla onaylamam..." Fakat demiryolları sürekli bir baş ağrısı gibiydi ve ancak, Stalin'in hayranlık belirten sözleriyle "gerçek bir demir adam" olan Kaganoviç ihtiyaç duyulan mucizeleri gerçekleştirebilirdi.

* * *

Stalin 16 saat boyunca hiç durmaksızın, "talimatlar verdi, telefon görüşmeleri yaptı, kâğıtları imzaladı, Poskrebişev'i çağırarak ona emirler verdi. Mikoyan ve Hurulev'den askerlerin sigara sıkıntısı çektiklerini işittiğinde, Stalingrad savaşının orta yerinde, tütün yetiştirilen Abhazya'nın parti şefi Akaki Mgeladze'ye telefon etti: "Askerlerimizin tüttürecek bir şeyleri yok! Cephenin acilen tütüne ihtiyacı var!" Her basın bülteninin taslağını bizzat yazıyor, ancak bu özlü yazma ustası, kaynak belirterek Suvarov'dan "Kana kan!" gibi alıntılar da yapıyordu. Ancak Stalin generallerinin itibarını kıskanç bir tutumla denetlerken, zafer kazanmaları halinde onlara itibar kazandırmaktan da çekinmiyordu.

Stalin'in insanları zorladığı ve çalıştığı saatler dehşet vericiydi, fakat onun komiserleri ve generalleri de sabahın ilk saatlerinden beri ayaktaydı. Bu hayat, "muazzam bir fiziksel ve manevi güç" gerektiriyor ve "sinirsel tükeniş" gerçek bir tehlike oluşturuyordu. Stalin generallerinin hayatlarını belirliyor, onların çalışma ve dinlenme sürelerini bizzat saptıyordu. Vasilevskiy, şaşmaz biçimde saat 04.00 ile 10.00 arasında uyumak durumundaydı. Stalin zaman zaman titiz bir dadı gibi Vasilevskiy'e telefon ediyor ve onun uyuyup uyumadığını kontrol ediyordu. Eğer telefon açılırsa, ona bağırıp çağırıyordu. Ancak Vasilevskiy, Stalin'in gece yemek-

Tevosyan ile henüz 33 yaşında olan, MK Sekreteri ve Mareşal olarak Sovyet askeri-sanayi kompleksinin en yüksek şefi ve 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali için emir veren Savunma Bakanı olacak D. F. Ustinov idi.

lerine ve film seanslarına katılmasının ve bu arada işlerini yapmasının imkânsız olduğunu anladı ve kuralı ihlal etmek zorunda kaldı. Stalin aradığında artık yaveri telefonu açıyor ve "Yoldaş Vasilevskiy saat ona kadar dinlenecek," diyordu. Stalin'in öteki yük atları, Beria ve Mikoyan'ın geceleri genellikle onunla birlikte geçirmeleri, bu arada birer Herkül gibi önlerindeki iş yükünü omuzlamaları bekleniyordu. Ancak onlar savaşın, yurtseverliğin ve Bolşevik tehditlerin yükselttiği adrenalin ve hayatta kalma becerileri sayesinde bu işin üstesinden geldiler.

Stalin pek az içiyor ve diğerlerinden de ölçülü olmalarını bekliyordu. Bir keresinde, topçu generali Yakovlev rapor vermeye giderken konyağı biraz fazla kaçırdı. Stalin başını masadan kaldırmadan, "Yakına gel, Yoldaş Yakovlev," dedi. Yakovlev, bir adım attı. "Biraz daha yaklaş," dedi Stalin. Nihayet sordu: "Biraz sarhoşsun, öyle değil mi?"

"Evet, Yoldaş Stalin, biraz." Stalin bu konudan bir daha söz etmedi.

* * *

Gece yarısı Vasilevskiy, Stalingrad'dan zafer haberi verdi. Hitler'in Romanyalı müttefikleri dağılıyorlardı. Stalin onu dinlerken, Poskrebişev'i çağırdı ve çay söyledi. Tutacağı gümüş işlemeli bir bardakta çay geldiğinde, o sırada komiser ya da general olan Antonov rapora ara verdi. Odadakiler Stalin'in hareketlerini izliyorlardı. Limonu çaya sıktı, sonra yavaşça ayağa kalktı, masasının arkasındaki dinlenme odasının kapısını, ardından duvara oyulmuş bir dolabın kapağını açtı ve içinden bir şişe Ermeni konyağı çıkardı. Sonra geri döndü, çayına yarım çay kaşığı içki ilave ettikten sonra kalkıp şişeyi aldığı yere yerleştirdi, tekrar yerine oturdu, çayını karıştırdı ve şöyle dedi: "Devam ediniz."

Bu ani başarıyla moralleri düzelen Stalin ve beraberindekiler Küçük Köşe'den çıktılar ve muhtemelen akşam yemeği ve bir film seyretmek için Kuntsevo'ya gittiler. Fakat bu yemekler son yıllardaki gibi içki alemleri olmaktan çok uzaktı. Yorgunluktan bitmiş Berialar ve Molotovlar yeniden çalışmaya başlayana kadar sadece birkaç saatliğine dinlenmek için sendeleyerek evlerine döndüklerinde, Stalin sabahın erken saatlerinde uykuya dalana kadar divanına uzanıp tarih okudu.

* * *

Uranüs Harekâtı'nın ilk dört gününde, 330.000 askerden oluşan Alman Altıncı Ordusu, Stalin'in "savaşın belirleyici anı" dediği noktada kuşatıldı. Ruslar çemberi daraltırlarken, von Manstein'ın başlattığı karşı taarruz kuşatmayı yaramadı. *Luftwaffe* havadan ikmal maddesi atamıyordu. Kuşatılmış Almanlar, açlık, buz ve dinamitten oluşan vahşi ve yavaş bir ölümle karşı karşıya kaldılar. 16 Aralık günü Ruslar, Manstein'ın gerisine doğru karşı taarruza geçtiler ve Don Ordu Grubu'nun yolunu keserek, Rostov'a doğru hamle yapabilecek duruma geldiler. Küçük Köşe'deki

sabırsız Stalin, Alman 6. Ordusu'nun tasfiyesini amaçlayan Çember Harekâtı'nı yönetmesi için Stalingrad Komutanı Yeremenko'yu değil, general Rokossovskiy'i seçti.

"Neden bir şey söylemiyorsun?" diye sordu, kaşlarını çatan Jukov'a.

"Yeremenko çok kırılacak," dedi, Jukov.

"Kırılacak zaman yok," dedi Stalin. "Biz öğrenci kızlar değiliz. Bolşeviğiz biz!"

10 Ocak günü Rokossovskiy gece karanlığında Almanlar'a sadırarak onları ikiye böldü. 6. Ordu her geçen gün biraz daha küçülüyordu. Askeri yenilgi artık hayatta kalma mücadelesine dönüşmüştü. Almanlar, atları, kedileri, fareleri, birbirlerini yediler ve sonunda yiyecek bir şey kalmadı. 31 Ocak günü Feldmareşal Paulus teslim oldu ve aç, soğuktan donmuş, hırpani, asker değil insan bile denemeyecek durumdaki 92.00 kişi esir alındı. Stalin haberi bizzat kaleme aldı: "Bugün ordularımız Stalingrad yakınlarında 6. Ordu komutanını, kurmay heyetiyle birlikte esir aldı..."

* * *

Böylece katı Sovyet maskesinin arkasından, güvenli, kendisine çeki düzen vermiş bir Stalin ve yaldızlı şeritli, madalyalı bir emperyal Bolşevik Rusya, bu kez Avrupa'nın içlerinde savaşmak üzere, kanlar içinde fakat gururla ortaya çıktı.[1]

6 Ocak 1943 günü Stalin, iki eski yoldaşı Kalinin ve Budyonni'ye danıştıktan sonra, "Kahrolsun altın omuz süsleri!" şeklindeki Bolşevik sloganı kaldırdı ve Çarlık subaylarının altın apoletleri ile şeritlerini geri getirdi. Hurulev'le "eski rejimi geri getiriyoruz," diye şakalaştı, fakat kişisel olarak medyaya bu konunun nasıl işleneceğine ilişkin talimat verdi: Altın apolet "sadece bir süs değil, aynı zamanda düzen ve disiplinle ilgilidir: Bunu anlatın."

İki hafta sonra Stalin, Jukov'u Mareşalliğe terfi ettirdi. 23 Şubat günü, her şeyi bilen askeri amatörün kendisi de Mareşal oldu ve sonraki iki yıl içinde üniformasını nadiren çıkardı.

Eşzamanlı olarak Beria'nın güçlü kanatlarını biraz kırptı: Nisan ayı içinde[2] korkunç Özel Şubeler'iyle birlikte askeri karşı-istihbaratı, Savunma Komiseri olarak

1 Bu güven, Stalin'in Rusya'ya yardım etmek için kendi hayatlarını riske atma cesareti gösteren Batılı müttefiklere yönelik kadir bilmez davranışlarında yansıdı. Mikoyan, İngilizler'in Murmansk'taki Donanma Görevi için "belgelemeksizin" radyo ekipmanı getirdiklerini bildirdi. "Onlardan ekipmanı ya geri almalarını ya da bize vermelerini isteyeceğiz; talimat bekliyorum," diyordu. Molotov "onay" verdi. Fakat Stalin mavi kalemiyle şu öfkeli notu karaladı: "Yoldaş Molotov kabul etti; bu arada Mikoyan hiçbir şey önermedi!" Kraliyet Donanması'nın radyosuna gelince: "Ekipmanın kaçak mal olarak müsadere edilmesini öneriyorum!"

2 16 Nisan 1943'te Stalin dev NKVD'yi iki ayrı şubeye böldü: Devlet Güvenlik polisini kapsayan, Merkulov'un yönetiminde NKGB ve normal polis gücüyle devasa köle emeği kamplarını denetleyen Beria'nın yönetiminde NKVD. Ne var ki Beria her iki "Organ"ın da küratörü ya da derebeyi olmaya devam etti.

kendi kanatları altına aldı. Bu kez ona, bizzat icat ettiği "Casuslara Ölüm" sözlerinin kısaltması olan *Smerş* adını verdi, ancak Abakumov'u görevde tuttu. O sırada 35 yaşında olan bu becerikli fakat kötü huylu gizli polis, Beria'yla yakın ilişki içinde çalışmıştı. Fakat nihai şef olarak Stalin onu artık yanında tutacaktı.

Ancak Stalin'in dünya çapındaki tarihi zaferleri daima özel hayatındaki düş kırıklıklarıyla gölgeleniyordu. Stalingrad'dan hemen sonra iki kötü haber aldı: Oğlu Vasili'nin sefahat düşkünlüğünü ihbar eden ve her zaman hayranlık duyduğu Svetlana'nın baştan çıkarıldığını duyuran bir mektup; ve esir oğlu Yakov'un bir başka esirle değiştirilmesi için yapılan bir Alman teklifi.

40

Oğullar ve Kızlar: Stalin ve Savaş Döneminde Politbüro Çocukları

Bir Alman Feldmareşal'inin beklenmedik biçimde teslim olması Hitler'i küçük düşürdü. Yakov esir düştüğünde aynı şey Stalin'in de başına gelmişti. Her iki diktatör de bu sıkıntılı durumdan bir biçimde kurtulmayı umuyordu. Kızıl Haç'tan Kont Bernadotte, Yakov'u verip von Paulus'u alma teklifiyle Molotov'a yaklaştı. Molotof teklifi hemen Stalin'e ulaştırdı. Ancak Stalin bir mareşali bir erle takas etmeyi reddetti.

Svetlana'ya anlattıklarına bakılırsa, tıpkı iyi bir Çar gibi, "Onların hepsi benim oğullarım," dedi. "Savaş savaştır!"

Yakov'u takas etmeyi reddetmesi, Stalin'in sevgisizliğine bir kanıt olarak görülmüşse de, bu haksız bir görüştür. Stalin bir kitle katiliydi, ancak bu olayda Churchill ya da Roosevelt'in, binlerce sıradan insanın öldürüldüğü ya da esir alındığı bir sırada, kendi oğullarının esir olması halinde onları takas edebileceklerini düşünmek zordur.[1] Savaştan sonra bir Gürcü, cesaretini toplayarak Stalin'e, Paulus teklifinin bir efsane olup olmadığını sordu. Stalin, "başını salladı, üzgün ve kırık bir sesle" cevap verdi:

"Efsane değil... Bir düşün, kaç tane erkek evladın hayatı kamplarda söndü? Onları Paulus'la kim takas edecekti? Onlar Yakov'dan daha mı kötüydüler? Reddetmek zorundaydım ... Partili milyonlarca baba, onları unutup Yakov'u takas etseydim, bana ne derlerdi? Hayır, bunu yapmaya hakkım yoktu..." Daha sonra, içindeki sinirli, öfkeli, acı çeken adamla, bizzat yarattığı kişilik arasındaki mücadeleyi bir kez daha açığa vurdu. "Aksi halde, artık 'Stalin' olamazdım". Sonra şu sözleri ekledi: "Yaşa'ya çok acıdım!"

1 Yakov'un kızı Gulya, Stalin'in "doğru olanı yaptığına" inanır. Svetlana Stalin, onun davranışını, Margaret Thatcher'ın Terry White'ı tutan teröristlerle pazarlık yapmayı reddedişiyle kıyaslar. "Bu insanlarla konuşmayız," demişti Thatcher. Stalin'in ailesinden ele geçen tek kişi Yakov değildi. Artyom Sergeev de ele geçirildi; fakat o kaçtı ve Moskova'ya dönerek başından geçenleri Mikoyan'a anlattı. Artyom bir Savunma Komiser Yardımcısı'na gönderildi. Adam ona şöyle dedi: "Sen bir Teğmensin ve ben bir Komiser yardımcısıyım. Başına gelenleri daha kıdemli olan herhangi birine anlatmamalısın. Bunları unut. Bunu anlamayacak insanlar vardır ve bu durum hayatını mahvedebilir. Bu nedenle şuraya yaz ve imzala: 'Orada değildim ve hiçbir şey görmedim.'"

Birkaç hafta sonra, 14 Nisan günü Lübeck yakınlarındaki bir savaş esiri kampında tutulan ve Almanlar'la işbirliği yapmayı cesurca reddeden Yakov, kendini kampın elektrik hatlarının üzerine atarak intihar etti. O gece Küçük Köşe'de, Yaşa'nın kahramanlığından habersiz Molotov ve Beria'yla çalışan Stalin, saat 01.00 civarında akşam yemeği için bürodan ayrıldı. Haber ona gecikerek ulaştı. Stalin, olanları öğrendiğinde oğluyla gurur duydu. Bir keresinde Kuntsevo'da yemek masasından kalktı, Yaşa'nın fotoğrafına uzun uzun baktı.

Savaştan sonra aynı fotoğrafı çevresindekilere göstererek, Gürcüce, "Yaşa'yı görmüş müydünüz?" diye sordu. "Şuna bakın! Gerçek bir erkek! Sonuna kadar soylu bir adam! Kader ona adil davranmadı..." Yakov'un karısı Julya'nın serbest bırakılmasını emretti (yaşadığı travma Julya'da hasar bırakmış olsa da). Yakov, tıpkı Nadya gibi, hayatı boyunca onun için bir üzüntü kaynağı oldu.

* * *

Stalin bu kez, belgesel film yapımcısı Roman Karmen'den, Albay Vasili Stalin'i karısını baştan çıkardığı için suçlayan ve onun sefih hayatıyla gösteriş yaptığını anlatan bir mektup aldı. Bu mektup, içinde kurtların kaynaştığı bir kutunun açılması gibi oldu ve Stalin'in hem sarhoş Vasili'yle hem de kıymetli Svetlana'yla ilişkilerini tahrip etti. Stalin onların hayatlarına biraz daha yakından baktı ve gördüğü şey karşısında derinden sarsıldı.

Stalingrad'ın en ateşli günlerinde Vasili Moskova'ya döndü ve Puşkin'in *Onegin*'indeki aristokrat züppelerin düşkün âlemlerinin karikatürünü andıran bir hayat yaşamaya başladı. Kendi Çareviç sarayının dalkavukları tarafından şımartılan, annesinin kaybıyla ve babasının öfkesiyle yaralı, gereksiz terfiler almış ve kibirli, ama aynı zamanda itibarlı ve dostlarına karşı aşırı cömert biri olan Vasili, bir zamanlar çileci annesinin ve sert babasının yuvası olan Zubalovo'yu devraldı ve (dinamitlendikten sonra yeniden inşa edilen), bu malikâneyi içki, dans ve kadınlardan oluşan bir mekâna çevirdi. Çareviç'in mekânı, havalı film yıldızları, senaryo yazarları, pilotlar, balerinler ve asalaklarla, 1950'lerin Amerikan eğlence âleminin bir tür Stalinist versiyonuyla dolup taşıyordu. Karmen ve onun güzel aktrist eşi Nina, havalı şair Konstantin Simonov ve film yıldızı eşi Valentina Serova'yla birlikte bu çevrenin merkezinde yer alıyorlardı. Stalin bu insanları kişisel olarak tanıyor ve Simonov'un çok satan kitabı *Seninle ve Sensiz*'deki aşk şiirlerinden hoşlanıyordu.

Stalin bir keresinde, Merkulov'a, "Kaç baskı yapıyorsun?" diye sordu.

"İki yüz bin" diye yanıtladı gizli polis.

"Okudum," dedi Stalin. "Bence iki tane basmak yeterli olurdu: Biri karısı, biri de kendisi için." Stalin bu şakayı o kadar çok sevdi ki, savaş boyunca her fırsatta tekrarladı.

Vasili'nin âlemleri daha çok umutsuzluktan kaynaklanıyordu. Kendisi "sürekli

sarhoştu" ve yakın zamanda kendisine Aleksander adında bir erkek evlat veren karısı Galina'yı sık sık dövüyordu. Arada bir tabancasını çekip, gözü kara arkadaşlarıyla birlikte şamdanlara ateş ediyordu. Stalin'in koyduğu faal görev yasağı nedeniyle düş kırıklığına uğrayan, ne kendisinin ne de çevresindekilerin güvenliğini umursayan Vasili, Rus ruletinin aerodinamik bir versiyonunu uygulayarak sarhoş olarak uçağa binip uçuyordu. Kız kardeşinin güzel arkadaşı Martha Peşkova'ya gösteriş yapmak istediğinde, sarhoş olarak Taşkent'e indi ve onu Kuybişev'deki Svetlana'ya uçakla götürmek için ısrar etti. "Kendisi zilzurna sarhoş, mürettebatı da içkili olarak beni uçurdu," diye hatırlar Martha. "Kanatlar buz tuttuğunda, içkiyi buzu eritmek için kullanacaklarına içmeye devam ettiler ve uçak irtifa kaybetmeye başladı. Sonunda mecburi iniş yaptık ve bir saman yığınının içine dalarak durabildik." Martha dehşete kapılmıştı. Vasili en yakın kolektif çiftliğe kadar yürüdü, oradan bir kurtarma grubu gönderdi ve yerel Parti Başkanı'nın evinde ağırlandı. Öyle sarhoştu ki, Başkan'ın karısı Martha'yı, başına bir şey gelmesin diye, kendi odasına kilitledi. Vasili'nin yakın arkadaşı, Stalingrad'da öldürülen Vladimir Mikoyan bile, onun "içki düşkünlüğü, inatçılığı ve aşırı kabalığı"ndan şikayet ediyor, ona "zekâ özürlü" diyordu.

Savaş zamanında bu genç kahramanlar ve sanat âleminin yıldızları için Zubalovo, Vasili'nin kuzeni Leonid Redens'in sözleriyle, "cennet gibi"ydi, "çünkü orası her türlü yiyecek ve içecekle doluydu ve savaştan uzaktı!" Veliaht Prens kız arkadaşlarını Zubalovo'ya getiriyordu, fakat Nina Karmen'le ilişki yaşamaya başladığında ona âşık oldu ve malikâneye taşınmasını sağladı. Eşi Galina ve bebek, Svetlana'yla birlikte Kuybişev'den dönmüş ve Zubalovo'da yaşayamaya başlamış olsalar da, Redens'in sözleriyle, ilişkisini "sınır tanımaksızın" alenen sürdürüyordu. Çar dışında Çareviç'i durdurabilecek kimse yoktu. Öfkeli koca sonunda o mektubu yazdı ve Stalin küplere bindi. NKGB'ye Vasili'nin çevresini soruşturma emri verdi ve her Gürcü babayı çiftesine uzanacak kadar kışkırtabilecek bir şeyi keşfetti.

* * *

O sırada 16 yaşında olan ve Kremlin'deki dış dünyadan kopuk daire ile Zubalovo'daki yoz ortam arasında gidip gelerek yaşayan Svetlana, "yalnızlık" çekiyor, hem meşgul babası hem de "nahoş" kardeşi tarafından ihmal ediliyordu. Fakat bu çilli ve kızıl saçlı kız, erken olgunlaşmıştı; zeki ve duyarlıydı. Görünüşüyle, Stalin'in annesini andırıyordu, inatçılığını ve katılığını ise babasından almıştı. Aslında Redens kuzenleri, bütün kusurlarına rağmen Vasili'yi "daha yumuşak ve hoşgörülü" bulurlardı. Çok okuyan, akıcı bir İngilizcesi olan Svetlana, muhtemelen sık sık gittiği Beria'nın evinde *Illustrated London News*'ın bir nüshasını buldu ve annesinin intihar ettiğini öğrendi. "İçimde bir şeyler kırıldı," diye yazdı. "Ondan sonra babamın sözüne ve iradesine .... sorgulamaksızın itaat etmedim."

Stalingrad sırasında Vasili'nin verdiği partilerin birinde, Aleksey Kapler adında, yakışıklı, dışa dönük ve ünlü bir senaryo yazarı Zubalovo'ya geldi. Takma adı Liyuşa olan Kapler, evli olmasına rağmen, tatlı dilli, büyüleyici öyküler anlatan bir Kazanova idi. "Çok hoş konuşuyor ve her yaş grubuyla iletişim kurabiliyordu," diye yazdı, Svetlana. "Kendisi de çocuk gibiydi." Stalin bu genç adamı tanıyordu ve onun *Ekim'de Lenin* ve *1918'de Lenin* adlı senaryolarında kendisine ilişkin yazdıklarını denetlemişti. Kapler o gece Greta Garbo'nun *Queen Christina* filminin bobinini getirmişti. Film Svetlana'yı büyüledi, Kapler'le kendisini film kahramanlarının yerinde hayal etti. "O, muhteşem kadın, ben ise yoksul Don Alphonso idim," der Kapler. "O cesur ve mütevazıydı. Ben ise 40 yaşında önemli bir sinema adamıydım." Ayrıca, "O kuşatılmıştı ve saygın bir ortamın baskısı altındaydı." Zeki fakat hayata küskün Svetlana için Kapler, Dumas'nın romanlarından tanıdığı bir karakteri andırıyordu.

"Fokstrot yapabilir misin?" diye sordu Kapler. Topuksuz ayakkabılarıyla Svetlana kendisini biraz sakar hissetti. Fakat "Kapler iyi bir dansçı olduğum konusunda beni ikna etti... terzi elinden çıkma ilk şık elbisem üzerimdeydi. Göğsüme annemin pembe broşunu takmıştım." Kapler'e güvenmişti.

"Bugün neden böylesine mutsuzsun?" diye sordu Kapler. "Annem on yıl önce bugün öldü," dedi Svetlana, "fakat kimsenin onu hatırladığı yok." "Dayanılmaz bir çekim" hissediyorlardı. Savaş zamanıydı. "Birbirimize destek olduk," der Svetlana. Kapler ona aşk hakkında "yetişkin" kitapları ve şiirler verdi. Bunlar Svetlana'nın, Vasili'nin söylediklerinden çıkardığı kaba cinsellik korkularını aşmasına yardımcı oldu: "Vasili'nin kaba sözleri yüzünden bana çirkin olarak sunulan hayatın bu yanından korkuyordum."

İlişkileri tutkuluydu, fakat aralarında asla tam bir cinsellik olmadı. "Bir öpüşme, hepsi o kadar," diye hatırlar Kapler. Ancak bu, Svetlana için çok heyecan verici,"Saf ve romantik" idi. "Bana cinselliğin sadece evlilikte olduğu öğretilmişti," dedi daha sonra. "Baba'nın evlilik dışında böyle bir şey yapmama izin vermesi düşünülemezdi." Fakat savaş her şeyi değiştirmişti. Kapler, Stalin'in biricik kızını bir başka zamanda baştan çıkarmanın daha iyi olacağını düşünebilirdi, fakat o sırada, onun kendisine "gerçekten ihtiyacı olduğunu" hissetmişti.

"Benim için," der Svetlana, "Kapler yeryüzündeki en zeki, en nazik, en şahane insandı." Savaş dönemine özgü özgürlüklerle tanışan genç kız, onun "Çevresine bilgi yaydığını ve herkesi büyülediğini" söylüyordu. Kapler, onu tiyatroya götürüyor, Hemingway'in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor?* adlı romanının yasaklanmış çevirisini veriyordu. Vasili, Aragvi restoranda, davetlilerin bir caz orkestrası eşliğinde fokstrot yaptıkları çılgın partiler veriyordu. Svetlana her gün okulda Martha Peşkova'ya yaşadığı romantik ilişkiyi soluk soluğa anlatıyordu. Kapler ona, üzerinde böcek olan bir yaprak şeklinde, pahalı bir broş hediye etmişti.

Bu karizmatik çapkın Svetlana'yla ilişkisinde ciddi idi. Fakat bu yeni macera

onu eğlendiriyordu da. Film yönetmeni Mihail Romm'a, artık Stalin'e daha yakın olduğunu söyleyerek övündü. Kapler, *Pravda* için haber yapmak üzere Stalingrad'a gönderildi. Kendisine gazetede "Stalingrad'dan Teğmen L'nin Mektupları" başlıklı bir köşe verildi. Kapler, köşesinde, şu sözlerle sevgilisine seslenme cesareti gösterdi: "Şu anda Moskova'da belki kar yağıyor. Pencerenden Kremlin'in mazgallı duvarını görebiliyorsun." İşin aslını bilenler, *Pravda*'nın ön sayfasında, kindar Gürcü babayla adeta dalga geçen bu aptallık karşısında şaşkına döndüler. Fakat Svetlana için bu "sarsıcı bir şövalyelik, cüretli bir davranış" idi. Yazıyı "gördüğüm anda donup kaldım," der. "Fakat bütün bunların korkunç biçimde sona erebileceğini de hissettim." Okulda Svetlana, sıranın altından Martha'ya makaleyi gösterdi.

Kapler döndüğünde Svetlana ona bir daha görüşmemek için yalvardı. Ancak Kapler, "Bu yürek parçalayan vedayı hangimizin yaptığını hatırlamıyorum," der. Kursk İstasyonu yakınlarındaki, Vasili'nin ahbaplarının kullandığı boş bir dairede buluştular. Svetlana'nın koruması Krilov endişe içindeydi. Bitişik odada oturup bekledi.

Bu arada Beria, Stalin'i çoktan uyarmıştı. Stalin de Svetlana'yı "hoş görülemeyecek bir tarzda davrandığı[m] için gayet sert bir tavırla" uyardı. Fakat onu yoldan çıkardığı için esas olarak Vasili'yi suçluyordu. Vasili'nin hayat tarzına büyük bir öfke duyan Stalin, oğlunu uygunsuz davrandığı için Hava Kuvvetleri Müfettişliği görevinden azletti, ona on gün kadar muhafız odasında kilitli kalmasını emretti ve ardından Kuzey Batı Cephesi'ne gönderdi. Bu arada, Stalin'in özel hizmetkârı Vlasik, Kapler'e Moskova'yı terk etmesini önerdi. Kapler de ona "cehenneme kadar yolun var," dedi, fakat kendisine kent dışında bir iş ayarladı.

Bu arada Merkulov, Stalin'e Svetlana ile Kapler'in dinlenen telefon konuşmalarının kaydını verdi. İtaatsiz kızların öfkeli babalarına her zaman sağlanan bir imkân değildi bu. Stalin öfkelendi. 2 Mart günü Kapler derdest edilerek bir arabaya tıkıldı. Arkadan, "içinde General Vlasik'in kasılarak oturduğu" meşum bir siyah Packard geliyordu. Lubyanka'da, Vlasik ve Kobulov onun "anti-Sovyet" fikirlerinden ötürü Vorkuta'da beş yıla mahkûm edilişine nezaret ettiler.

Ertesi gün, Manstein'ın Harkov'u yeniden alan ve Stalingrad başarısını tehdit eden karşı-taarruzunun baskısı altında Stalin, büyük bir öfke içinde, her zamankinden daha erken kalktı. Svetlana dadısıyla birlikte okula gitmek üzere giyiniyordu. "Daha önce hiç yapmadığı bir şey yaparak aniden odama girdi," diye anlatır, Svetlana. Bakışlarıyla, "dadımı adeta olduğu yere çiviledi. Babamın daha önce böyle baktığını hiç görmemiştim." O dehşet verici Gürcü mizacı ansızın canlanan Stalin, "öfkeden tıkanmış, neredeyse soluksuz kalmıştı."

"Nerede, nerede onlar!" diye bağırdı. "'Yazar'ından gelen bütün o mektuplar nerede? Her şeyi biliyorum! Bütün telefon konuşmalarınız elimde!" Eliyle ceketinin cebine vurdu. "Pekâlâ. Hepsini teslim edeceksin! Senin Kapler bir İngiliz casusu.

Tutuklandı!" Svetlana, Kapler'in mektuplarını ve senaryolarını verdi. Bu arada bağırdı: "Fakat ben onu seviyorum!"

"Seviyormuş!" diye haykırdı Stalin. "Sözleri nefret doluydu." Kızının yüzüne iki tokat attı. "Hayatımda ilk kez" der, Svetlana. Stalin bu kez dadıya döndü: "Şunun ne hallere düştüğüne bak, dadı! Tam da bu savaş sırasında şu yaptıklarına bak!"

Dadı, "Hayır, hayır, hayır," diyerek açıklamaya çalışıyor, tombul ellerini çırpıyordu.

"Hayır, derken ne demek istiyorsun?" diye sordu Stalin, bu kez daha sakin bir tavırla. "Ben her şeyi biliyorum." Sonra Svetlana'ya döndü: "Şu haline bak! Kim ister seni? Aptalsın! Onun çevresi kadınlarla doluydu!" Stalin mektupları aldı ve yemek salonuna geçip, Churchill'le yemek yediği masanın başına geçerek onları okumaya başladı. Stalin o gün Küçük Köşe'de görünmedi.

Öğleden sonra Svetlana okuldan döndüğünde, Stalin, Kapler'in mektuplarını ve fotoğraflarını parçalayarak yemek salonunda oturuyordu. "Yazarmış!" diye söylendi. "Doğru düzgün Rusça bile yazamıyor! Bu kız kendine bir Rus bile bulamadı!" Kapler'in Yahudi oluşu onu özellikle sinirlendiriyordu. Svetlana salondan çıktı. Baba kız birkaç ay konuşmadılar. Aralarındaki sevgi dolu ilişki ebediyen dağılıp gitmişti.

Bu olay genellikle Stalin'in kabalığının zirvesi olarak gösterilir. Ancak günümüzde bile, öğrenci kızlarının orta yaşlı ve evli bir çapkın tarafından baştan çıkarılmasını (Stalin öyle düşünüyordu) hoşgörüyle karşılayabilecek ana baba yoktur. Üstelik Stalin XIX. yüzyıldan kalma bir ahlâk anlayışına sahip geleneksel bir Gürcü idi. Günümüzde bile Gürcü babalar böyle bir durum karşısında çiftelerine sarılma eğilimindedirler. Vladimir Redens, "Bir Gürcü olarak o çapkını vurması gerekirdi," der. Çok sonra Svetlana, anılarını yazarken, babasının "aşırı tepkisi"ni anladığını belirtti. Stalin, "kızını pis ve kendisinden büyük bir adamdan korumakta olduğunu" düşünüyordu.[1]

Günler sonra Vasili ve beraberindekiler Kuzey Batı Cephesi'ne uçtular. Vasili orada bir ya da iki savaş göreviyle uçtu. Fakat öfkesi devam ediyordu. Mayıs ayında içkili bir balık seferine çıktı. Pilotlar ateşleme sistemi geciktirilmiş uçak roketleriyle bir gölün içinde balık avladılar. Roketlerden birinin infilakı bir Sovyetler Birliği Kahramanı'nın ölümüne neden oldu.

26 Mayıs günü Stalin, Hava Kuvvetleri Komutanı Navikov'a bir emir gönderdi:

1 Aralarında 24 yaş fark vardı ve bu 1918'de Nadya ile Stalin arasındaki yaş farkından daha fazla değildi. Ayrıca bu benzerlik Stalin'in öfkesini artırmış da olabilir. O iki tokat Stalin'in en büyük kabahati değildir. Kapler'in beş yılı zor geçti, fakat sessizce kurşuna dizilmediği için şanslıydı. 1948'de serbest kaldığında, tahliye şartını ihlal ederek Moskova'ya döndü ve yeniden tutuklanarak, beş yıl daha, bu kez madenlerde çalışmaya mahkûm edildi. Stalin'in ölümünden sonra Moskova'ya döndü, yeniden evlendi. Daha sonra, tutku dolu ilişkisini yaşamak üzere tekrar Svetlana'yla bir araya geldi. 1979'da öldü.

"1. Albay V. J. Stalin'i hava alayı komutanlığından derhal alın; 2. Alay subaylarına ve V. J. Stalin'e, Albay Stalin'in fazla içtiği, sefahat düşkünü olduğu ve alayı yozlaştırdığı için azledildiğini bildirin." Fakat diktatörün oğlunu zaptetmek imkânsızdı. Hayırsız evlat bir kez daha terfi ettirildi ve hemen ardından Rolls-Royce'unu cephe boyunca sürerek, kendisine uygun bulduğu resmi uçakları alıp kullanmaya başladı. Baltık cephesinin kalabalık yollarında askeri bir kamyonu sollamakta ısrar edince yanındakilerden biri endişeye kapıldı. Kamyon yol vermeyince, Vasili tabancasını çekip arabanın tekerleklerine ateş etti.

Svetlana'ya gelince, kısa süre içinde bir başkasına âşık oldu. Fakat bu kişinin ismi öylesine tehlikeliydi ki, iki yayımlanmış anı kitabında ve elli yıldan fazla bir süre içinde kendisiyle yapılan pek çok mülakatta Svetlana bu kişinin kimliğini asla açıklamadı.

* * *

Kapler olayından bir süre sonra, Mart 1943'te Stalin, Kursk çevresindeki Alman hatlarının içlerine doğru uzanan bir Sovyet çıkıntısı oluşturarak, Manstein'ın karşı-taarruzunu nihayet durdurdu. Hitler bu Sovyet çıkıntısını koparmak amacıyla tasarlanan Şâhika Harekâtı'nı onayladı. Bu arada Stalin ve generalleri ne yapacaklarını tartışıyorlardı. Stalin'in içgüdüleri ona daima saldırmasını söylüyordu, fakat Jukov ve Vasilevskiy onu beklemeye ve Almanlar'ı savunma konumunda ezmeye ikna etmeyi başardılar. Bu durum Stalin'i daha heyecanlı ve sinirli hale getirdi, fakat Stalingrad'dan büyük bir ders çıkarmıştı. Kursk konusunda generallerinin tavsiyesine uydu. Kursk'ta dünyanın en büyük tank savaşı yaşanacaktı.

Saat 03.00'ten 07.00'ye kadar süren Stalin'li bir akşam yemeğinin ardından, Jukov ve Vasilevskiy, savaşı planlamak için cepheye gittiler. Malenkov, generalleri denetliyor, Mikoyan yedekleri hazırlıyor, Beria ise 3.000 mil uzunluğunda aşılmaz siperlerin kazılması için 300.000 köle emekçisi sağlamış bulunuyordu. Bir milyon asker ve yedekler dahil yaklaşık 6.000 tank hazır durumdaydı.

Yüce Önder için beklemek bir ızdıraptı. Uçak tasarımcısıyla konuşurken volkanik bir öfke patlaması yaşadı. Yakovlev çalışma odasına girdiğinde Stalin ile Vasilevskiy'i kendi tasarımı olan Yak-9 savaş uçağının kanat parçalarını incelerken buldu. Stalin parçaları göstererek sordu:

"Bu konuda herhangi bir şey biliyor musun?" Ardından avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. "Stalin'i daha önce hiç bu kadar öfkeli görmemiştim," diye hatırlar Yakovlev. Stalin kanattaki kusurun ne zaman keşfedildiğini bilmek istiyordu. Kusurun ancak "düşmanın karşısında" fark edildiğini öğrendiği zaman "iyice kendini kaybetti".

"Ancak en kurnaz düşmanın böyle bir şey yapabileceğini biliyor musun? Uçağı öyle bir imal ediyorsun ki, fabrikada gayet iyi görünüyor, fakat cephede iyi olma-

dığı anlaşılıyor. Bu Hitler hesabına çalışmaktır! Hitler'e nasıl bir hizmet sağladığını biliyor musun sen? Siz Hitlercisiniz!"

"O anda ne halde olduğumuzu hayal etmek zor," der Yakovlev ve titremekte olduğunu itiraf eder. Stalin odayı adımlamaya başladığında bir "mezar sessizliği" oldu. Sessizlik şu soruyu sormasına kadar sürdü:

"Ne yapacağız?"

5 Temmuz günü şafak vakti Almanlar 900.000 asker ve 2.700 tankla bu muazzam makineler savaşını başlattılar. Metal devlerden oluşan filolar namlu namluya, göğüs göğse birbirine girdi. Ayın 9'unda Almanlar kendi sınırlarına ulaşmışlardı. Ayın 12'sinde Jukov pahalı fakat gayet başarılı bir karşı-taarruz başlattı. Kursk savaşı, Panzer çağının zirvesi, "yüz yüze savaşın mekanize eşdeğeri" idi. Ardında 700 tank ve yanan etten oluşan bir mezarlık bıraktı. Şâhika'nın ertelenmesini kabul eden Hitler, savaşı kazanmak için yakaladığı son şansı da kaybetti.

24 Temmuz günü öğleden sonra Stalin, Antonov ile Ştemenko'yu Küçük Köşe'de ağırladı. "Gayet neşeli bir ruh hali" içimdeydi. Stalin onların raporunu dinlemek bile istemedi. Sadece zafer bildirisine şöyle bir göz attı. Sonra bildiriye şu sözleri ekledi: "Anavatanımızın kurtuluşu ve onuru için verilen bu mücadelede, savaş alanında düşen kahramanlar sonsuza kadar şan ve şeref kazanmışlardır!"

* * *

Savaş sırasında kendi çocuklarına hâkim olmakta zorlanan tek kişi Stalin değildi. Huruşov ve Mikoyan, birincisi Cephe Komiseri, ikincisi ise İkmal Şefi olarak Kursk zaferinde birer yıldız gibi parladılar, fakat ikisi de aynı anda çocuklarının tehlikeli krizlere bulaştığını fark etti. Stalin, Politbüro ailelerinin trajedileri konusunda hem sempatik hem de duyarsız bir tavır içindeydi.

Nikita'nın ilk evliliğinden olma en büyük oğlu Leonid Huruşov serseriliğiyle kötü bir ün kazanmıştı. Bu kez de Stalinist bir William Tell haline geldi. "Sarhoşluk" nedeniyle Komsomol tarafından azarlanan Nikita daha sonra yatışmış, kendisine Julya adında bir kız çocuğu veren Lyubov Kutuzova'yla evlenmiş, sarhoş bir kavgacı olmaya devam etse de, bir bombardıman uçağı pilotu olarak cesaret göstermişti.[1] Leonid nişancılığıyla övünürdü. Kendisine meydan okunduğunda bir pilotun başının üzerine bir şişe yerleştirdi ve şişeyi boynundan vurdu. Fakat bu çılgınlık onu tatmin etmedi. Bir kez daha ateş etti ve subayı alnından ağır biçimde yaraladı. Harp divanına verildi.

Huruşov, oğlanın cesaretini överek Stalin'den af talep etmiş olabilir. Fakat, kendi oğlu Yakov'u bile esirgemeyen Stalin, Molotov'un hatırladığı kadarıyla "Huruşov'un oğlunu bağışlamak istemedi." Ne var ki Leonid hüküm giymedi ve

1 1941'de Leonid, Stalin'in "en büyük ve halkların babası" olmadığını, "alçağın teki" ve Kirov'un katili olduğunu haykırmıştı.

bir savaş uçağı pilotu olarak görevine devam etmesine izin verildi. 11 Mart 1943 günü, Smolensk yakınlarında iki FockeWulf 190'la yaptığı it dalaşı sırasında vuruldu. Bulunamadı. Onun bir hain olduğuna ilişkin söylentiler yayıldı. Stalin'in sisteminde bu durum Leonid'in dul eşi Lyubov'u da kuşkulu hale getiriyordu. Nitekim kendisi Kuybişev'de "çok yakışıklı" bir Fransız askeri ateşeyle tiyatroda görüldü. Lyubov muhtemelen Huruşov'un baş koruması tarafından ihbar edildi. Tutuklandı ve bizzat Abakumov tarafından sorguya çekilerek mahkûm edildi.

Stalinist aile hayatının bir başka trajedisinde, küçük Julya'ya annesinin öldüğü söylendi. Anne ve babasının anısı küçük kıza unutturuldu ve kendisi "*Papa*" dediği, büyükbabası Huruşov tarafından evlat edinildi.[1] Ana baba olarak Huruşovlar soğuk insanlardı. Nikita'nın Lyubov'a yöneltilen suçlamalara inandığı görülmekteydi. "Stalin bu oyunu oynadı," diye hatırlar Julya "ve Huruşov kendi hayatını kurtarmaya çalışıyordu." Fakat "Nikita bundan hiç söz etmezdi, hatta emekli olduğunda bile sadece genel olarak konuşurdu. Bu olay onun için çok aşağılayıcı ve acı vericiydi." Belki de bu olay, der Julya, daha sonra Stalin'i karalamaya karar vermesine katkıda bulundu.

* * *

O yaz sıra Mikoyan'daydı. Oğullarından ikisi pilot olmuştu. Stepan yaralandı, ardından Stalingrad döneminde, 18 yaşındaki oğlu Vladimir öldürüldü. Bunun üzerine Stalin, oğlu Vasili'ye, Stepan'ı kendi tümenine almasını "ve bir Mikoyan'ın daha ölmemesini sağlaması"nı "açıkça emretti." Vasili'nin emriyle, Stepan'ın uçağından sorumlu mühendis her defasında ona uçağın uçuşa hazır olmadığını söyledi. Başka kayırmalar da oldu.

Kuybişev'deki diğer çocuklar arasında, Mikoyan'ın küçük oğulları, 15 yaşındaki Vano ile 14 yaşındaki Sergo Uçak Üretim Komiseri Şahurin'in haylaz oğluyla arkadaştılar. Volodya Şahurin saçma fakat tehlikeli bir oyun oynuyor, küçük Mikoyanlar'ın "bakan" oldukları hayali bir "hükümet"e başkanlık ediyor ve bütün bunları ders defterine kaydediyordu. Moskova'ya döndüklerinde, bu Volodya Şahurin, yeni bir görev yerine gitmek üzere olan Büyükelçi Umanskiy'nin Nina adındaki kızına âşık oldu.

Genç Şahurin, Nina'ya "Senin gitmeni önleyeceğim," dedi. Öğrenciler Kremlin'e yakın Kamennyi Most'ta dolaşırlarken, Şahurin, Vano Mikoyan'ın babasının korumalarından aldığı tabancayı istedi. Daha sonra Nina'yla birlikte köprüye git-

1 Annesi Mordovya çalışma kampında beş yıl hizmet ettikten sonra, beş yıl kadar da sürgünde kaldı. 1954'te döndüğünde Huruşov onunla görüşmeyi reddetti. Julya annesiyle ancak 1956'da karşılaştı. Yabancı gibiydiler ve hep öyle kaldılar. Hâlâ hayatta olan anne Kiev'de yaşamaktadır. 1995'te Smolensk yakınlarında başında pilot gözlüğü ve mihveri olan iskelet halindeki pilotunun içinde olduğu bir uçak bulundu. Pilot muhtemelen Leonid idi.

ti ve önce kızı, sonra da kendini vurdu. Dehşete kapılan Vano Mikoyan, hemen Kremlin'e koşup annesine haber verdi. NKGB silahın genç Mikoyanlar'a ait olduğunu saptadı, ardından onların çocukların kurduğu "hükümet"te "bakan" olduklarını keşfetti. Bunun bir komplo olduğu artık kuşku götürmezdi. Vano tutuklandı.

"Vano ortadan kayboldu," diye hatırlar Sergo. "Annem çok endişelendi ve polis karakollarına telefon etti." Stalin'in odasına giden koridorun hemen aşağısında çalışmakta olan Mikoyan, Beria'ya telefon etti, sonra karısı Ashen'i aradı:

"Endişelenme. Vano, Lubyanka'da." Mikoyan, bunun ancak Stalin'in izniyle olabileceğini biliyordu. Zeki Ermeni, "işleri daha zora sokar," düşüncesiyle, Stalin'e başvurmamaya karar verdi. On gün sonra, Sergo, Zubalovo'da tutuklandı ve üzerinde pijamalarla Lubyanka'ya getirildi:

"Anneme haber vermem lazım."

"Sadece bir saat sürecek," dediler ona. Yirmi altı öğrenci tutuklandı ve cezaevine konuldu. Aralarında, Stalin'in yeğeni, babası 1940'da kurşuna dizilen Leonid Redens de vardı. Gizli polis çocukların masum olduklarını belirten bir rapor verdi, fakat Stalin şöyle dedi:

"Cezalandırılmaları gerekir." Bu o kadar belirsiz bir ifadeydi ki, hiç kimse genç tutuklulara ne yapılacağını bilemedi. Oğlanlar, Beria'nın en vahşi işkencecilerinden biri olan "üniformaları içinde uzun boylu, yakışıklı" Korgeneral Vlodzimirskiy tarafından sorguya çekildiler. Sergo'nun anlattıklarına bakılırsa, general "çok kötü" idi. "Bize bağırıp çağırdı." Sergo bir hafta kadar tecritte tutuldu. Aralık ayında, Lubyanka'da geçen altı ayın sonunda, sorgular kesildi. Çocuklar yeterince korkutulmuşlardı. Sergo'nun sorgucusu ona bir itirafname gösterdi. Sergo bu metinde, "mevcut hükümeti devirmek için ... bir örgüt"e katıldığını itiraf ediyordu.

"Bunu imzalarsan anneni görebilirsin!"

"İmzalamam, bu doğru değil," dedi Sergo.

"Doğru olup olmaması önemli değil," diye bağırdı, General. "İmzala ve evine git. İmzalamazsan hücrene dönersin. Laf dinle!" Sergo, yan odadaki annesinin sesini işitebiliyordu. Bütün çocuklar itirafları imzaladılar: "Elbette bu babama karşı kullanılabilirdi." Sergo ve Vano yanlarında anneleri olduğu halde arabayla Kremlin'e götürüldüler. "Babam orada olmadığı için çok memnundum; onun öfkelenmesinden korkuyordum," der Sergo.

Mikoyan, büyük oğluna şöyle dedi:

"Suçlu olsaydın, seni kendi ellerimle boğardım. Git ve dinlen." En küçük çocuğa bu olay anlatılmadı. Fakat olay henüz sona ermemişti. Üç gün evde kaldıktan sonra, çocuklar sürgüne gitmek zorunda kaldılar. Mikoyanlar bir yılı, bakıcılarının gözetiminde, Stalinabad'da geçirdiler. Stalin bu davayı asla unutmadı ve onu daha sonra Mikoyan'a karşı kullanmayı düşündü.

41

Stalin'in Şarkı Yarışması

1 Ağustos 1943 günü, saat 23.00 civarında Stalin ve Beria, Kuntsevo İstasyonu'na geldiler, huş ağacı dallarıyla kamufle edilen, havan toplarıyla silahlı ve özel olarak test edilmiş yiyecekler yüklü özel bir trene bindiler. İçinden namlular çıkan teatral bir çalı yığını gibi görünen tren, dumanlar saçarak Vahşi Batı'ya doğru giden bir Birnam Wood lokomotifini andırıyordu. Kursk karşı-taarruzları, kuzeye doğru Rumyantsev ve güneye doğru Kutuzov harekâtları, ki her ikisi de Çarlık dönemi kahramanlarının adını taşıyordu, öylesine başarılıydı ki Stalin gösterişli biçimde sahnelenen cephe ziyareti için ortamın güvenli olduğunu hissetti.

Stalin Gjatsk'ta uyudu, daha sonra Kalinin Cephesi'ndeki Rjev'in yolunu tuttu. Orada Packard'ına geçti ve Horoşevo köyünde manzaralı bir verandası olan, bilerek seçilmiş mütevazı bir ahşap kulübede (günümüzde müzedir) karargâhını kurdu ve generallerini orada kabul etti. Jukov'dan Orel ve Belgorod'un kısa süre içinde düşeceğini öğrenen Stalin, çevresiyle birlikte "neşeli bir öğle yemeği" yedi.

Orada yaşayan yaşlı kadın ortama bir sahicilik duygusu vermek için evde hazır bulunuyordu. Sıradan insanlarla ilişki kurabildiği için gururlanan Stalin, beklenmedik biçimde, kadına ücret ödemek istedi. Ne kadar ödemesi gerektiğini bilemiyordu, çünkü 1917'den beri elini paraya sürmemişti, ayrıca üzerinde nakit yoktu. Orada klasik bir işçi devleti komedisi yaşandı. Madalyalarını şıngırdatıp, şeritlerini hışırdatarak ceket ceplerini karıştıran, içkici, göbekli komiserlerin hiç biri, üzerlerinde kadına ödeyecek tek bir kopek bile bulamadılar. Stalin, "otlakçılar"a lanet okudu. Borcunu nakit olarak ödeyemediği için yanında getirdiği yiyeceklerle durumu kurtarmaya çalıştı.

Stalin köyün içinde dolaşırken çevrenin yeterince gizlenmemiş Çekistler'le dolu olduğunu fark etti. Orada kaç tane olduklarını sordu, fakat NKVD gerçek sayıyı gizlemeye çalıştı. Stalin öfkelendiğinde, tam bir tümen olduğunu söylediler. Aslında generaller köyün tamamen boşaltılmış olduğunu fark etmişlerdi. Kilometrelerce geniş bir alanda NKVD dışında kimseler yoktu.

Stalin, üzerinde asker paltosuyla yaşlı kadının yatağında uyudu. Yeremenko ona rapor verdi. Voronov gizemli toplantıya katılmak için kilometrelerce öteden çağırıldı. "Nihayet, ağaçların arasında küçük ahşap yapıların olduğu güzel bir koruluğa geldik," der Voronov. Kulübeye girdiklerinde Stalin, "Alelacele bulunup getirilmiş

harap bir masa" ve iki ahşap sıranın önünde ayakta duruyordu. Stalin'in cephelerle bağlantı kurması için özel bir telefon hazırlanmıştı ve kabloları pencereden dışarı çıkıyordu. Yüce Önder'e rapor vermek için bekleyen generaller bu mizansenden etkilenmediler.

"Vaziyete bak!" diye fısıldadı bir general Voronov'a. Voronov o anda durumu kavradı: "Ortamı bilinçli olarak cepheye benzetmişlerdi." Stalin rapor faslını kısa kesti, birkaç emir vermekle yetindi ve gerçek kavgaya bin bir zahmetle dönmek zorunda olan generalleri gönderdi. Daha sonra savaş bölgesine biraz daha yaklaşmak istediğini söyledi, fakat Beria onu engelledi. Korumalarının anlattıklarına bakılırsa, Yukono hastanesini ziyaret etti ve kolunu bacağını kaybetmiş çok sayıda insan görünce üzüldü.[1] Daha sonra hastalandı, eklem iltihabı atak yapmıştı. Stalin zırhlı Packard'ının içinde, güvenlik arabalarından oluşan bir konvoyla karayolundan geri döndü.

Yolda arabalar ansızın durdu. "İhtiyacını gidermesi gerekiyordu," diye yazar Mikoyan. Bu öyküyü orada bulunan birinden dinlemişti. Stalin, arabadan çıktı ve "yol kenarındaki çalılıkların mayınlanmış olup olmadığı"nı sordu. "Elbette hiç kimse bu konuda güvence veremezdi ...derken, Yüksek Başkomutan herkesin önünde pantolonunu indirdi." Sovyet halkına davranışına ve askeri bir komutan olarak performansına ilişkin metaforik bir yorumla, "generallerinin ve subaylarının önünde kendinden utandı ... ve işini oracıkta, yolun üzerinde gördü."

Stalin döndüğünde, bu kahramanca seyahatini Başkan Franklin D. Roosevelt'e bir mektupla bildirdi. O sırada Başkan'la Büyük İttifak'ın üç liderinin ilk toplantısının yapılacağı uygun bir yer için tartışıyordu. "Cepheden henüz döndüğüm için mektubunuzu ancak şimdi yanıtlayabiliyorum..." FDR ve Churchill'le Orkney'deki Scapa Flow'da buluşamazdı. "Cepheye gittikçe daha sık ... ziyarette bulunmak zorundayım," diye yazdı. Daha uygun bir yerde, İngiliz-Sovyet güçlerinin işgali altında olan İran'ın başkenti Tahran'da buluşmayı önerdi.

Stalin'in çevresi cepheye yapılan bu ziyaretin önemini biliyordu. Bir ay sonra, Beria'nın ısrarıyla Yeremenko ve Malenkov, Stalingrad zaferi ve "Yüksek Başkomutan'ın cepheyi ziyaretinden esinlenen ... Kalinin Cephesi'nde zaferin kazanılmasını sağlayan değerli emirleri nedeniyle Stalin'e Birinci Sınıf Suvarov Nişanı'nın verilmesini..." önerdi.

5 Ağustos günü Orel ve Belgorod düştüğünde, Stalin, Antonov ve Ştemenko'ya neşeli bir tavırla, "Askeri tarih okur musunuz?" diye sordu. Ştemenko, o anda "şaşırdığını, ne diyeceğini bilemediğini," itiraf eder. Vipper'in *Kadim Grek Tarihi*'ni tekrar tekrar okumuş olan Stalin devam etti: "Kadim zamanlarda, birlikler zafer kazandıkları zaman, komutanların ve askerlerin şerefine bütün çanlar çalardı. Bi-

1 Bu sahne Hitler'in Doğu Cephesi'nden dönerken bir hastane treniyle yan yana düşmesini andırmaktadır. Hitler, kompartımanın pancurlarının kapatılmasını emredene kadar, birkaç saniye yaralılarla göz göze gelmişti.

zim de kendi zaferlerimizi daha etkileyici biçimde belirtmemiz için, bu fena bir fikir olmaz ..." Bir an durdu, sonra başını sallayarak yoldaşlarına şöyle dedi: "Bizler, topçu selamı vermeyi ve bir tür havai fişek gösterisi düzenlemeyi düşünüyoruz..." O gün Kremlin'in topları ilk zafer atışlarını yaptı. Bundan sonra Stalin her zafer için yapılacak selamı büyük bir titizlikle belirledi ve kurmayları her ayrıntıyı düzenlemek zorunda kaldılar. O gün saat 23.00'e doğru haber sunucusu Levitan'a mesajlar gelmeye başladı. Levitan hemen Poskrebişev'e telefon ederek Stalin'in onayını aldı. Ardından bütün Anavatan'da top sesleri duyuldu.

Küçük Köşe'de Stalin, "Şu sesleri dinleyin," diyordu sık sık. Generaller artık ona iyi haberleri ilk yetiştiren kişi olmak için yarışıyorlardı. Ayın 28'inde Koniyev telefonla Harkov'u aldığını bildirdi, fakat kendisine Stalin'in sabah saatlerinde daima uyuduğu söylendi. Bunun üzerine Koniyev cesaretini toplayarak, doğrudan Kuntsevo'ya telefon etti. Stalin telefonu bizzat açtı. Fakat zafer duyurusunda bir hata yapıldığında öfkelendi: "Levitan, Koniyev'in adını neden atladı? Mesajı göreyim!" Ştemenko haberde bu noktayı atlamıştı. Stalin "müthiş bir öfke"ye kapıldı. "Böyle isimsiz mesaj olur mu? Omuzlarının üzerinde ne taşıyorsun sen? Yayını kes ve hepsini baştan oku. Gidebilirsin!"

Bir dahaki sefere Ştemenko'ya haber bültenini getirmesini söyledi. "Bu sefer ismi atlamamışsın," diye mırıldandı. Ştemenko bağışlanmıştı.

Elli sekiz kitlesel ordu, Finlandiya'dan Karadeniz'e kadar uzanan geniş bir alanda muazzam bir taarruzlar dalgası başlattıklarında, iyice coşan, Komintern'i kapatan ve başına bir Patrik atadığı Kilise'nin desteğini alan Stalin, *Enternasyonal* marşının yerine yeni bir ulusal marş yaratmaya karar verdi. Bu marş, Rusya'nın yeni, coşku dolu güvenini yansıtacaktı. Olabildiğince kısa süre içinde melodiyi ve sözleri oluşturmaya karar veren Stalin, diktatoryal bir Eurovision Şarkı Yarışması'nı andıran bir yarışma düzenledi. Molotov ve Voroşilov mısralara, Şostakoviç ile Prokofyev ise müziğe katkıda bulundu.

* * *

Ekim ayının son haftası içinde Müttefik Dışişleri Bakanları Moskova'da Üç Büyükler toplantısı için hazırlık yaparlarken, çılgın bir Müzikal Stahanovizm havası içinde, yeni marş, 7 Kasım kutlamalarına yetişecek şekilde biçimlendirildi. Eylül ayı içinde Stalin, sunum yapmak üzere Sovyetler Birliği'ndeki bütün kompozitörleri davet etti. Ekim ayı ortalarında, aralarında geleneksel giysilere bürünmüş Özbekler'in, Gürcüler'in ve şarkı söyleyen Yahudiler'in de bulunduğu 54 kompozitör, Stalin'in şarkı yarışmasına katılmak üzere Moskova'ya geldiler. Müzik henüz belirlenmeden, Stalin, söz yazarları Sergey Mihalkov ile El-Registan'ı görevlendirdi. İkincisinin tuttuğu ve arşivlerde yer alan notlar bu öyküyü anlatmaktadır. İlk taslaklar teslim edildi. Ayın 23'ünde, öğle saatlerinde, söz yazarları kalmakta oldukla-

rı Moskva Oteli'nden çağrıldılar. Stalinist grup Kremlin'e geldi ve orada Molotov ve Voroşilov tarafından kabul edildi. "Gelin," dediler onlara, "şiirleri okuyor." Okuyanın kim olduğunu sormalarına gerek yoktu. İki dakika sonra Stalin telefon etti. "Neşeyle gülümseyen" Voroşilov, El-Registan'ın elini tuttu. "Yoldaş Stalin," dedi, "bazı düzeltmeler yaptı." Bu sözleri sonraki iki hafta içinde sık sık işiteceklerdi. Bu arada aksi Molotov kendi yaptığı değişiklikleri öneriyordu.

"Barış hakkında bazı düşünceler eklemelisiniz. Nereye koymak gerektiğini bilemiyorum, fakat bunun yapılması gerekir."

"Size bir oda vereceğiz," dedi Voroşilov. "Sıcak bir oda olsun. Onlara çay verin, yoksa içmeye başlarlar! Ve onları işlerini bitirene kadar dışarı çıkarmayın." Dört saat kadar çalıştılar.

"Bu gece de düşünmemiz gerekiyor," dedi, Mihalkov.

"İstediğiniz kadar düşünün," dedi Molotov, terslercesine. "Fakat biz bekleyemeyiz." Tam çıkarlarken, Molotov'un emrini işittiler "Onu Stalin'e götürün!"

Gece yarısına çeyrek kala Stalin yeni taslağı kırmızı kalemle düzeltti, mısralardaki sözcükleri değiştirip, Molotov ile Voroşilov'a gönderdi: "Şuna bir bakın. Onaylıyor musunuz?" 26 Ekim günü, yarışmada jüri üyesi olan Mareşal Voroşilov, Bolşoy'daki Bethooven Salonu'nda 30 yeni marşı dikkatle dinliyordu ki, ansızın "Stalin içeri girdi ve her şey hızlandı." Toplantı ilginç bir hal almıştı. Stalin, Voroşilov ve Beria, kompozisyonu tartışmak için Şostakoviç ve Prokofyev'le birlikteydi. Söz yazarları geldiklerinde, Stalin'i, yeni Mareşal üniformaları içinde, "saçları iyice kırlaşmış ve gayet enerjik" buldular. Melodileri dinlerken volta atıyordu. Birden durdu, Şostakoviç ve Prokofyev'e dönerek, en iyi orkestranın hangisi olduğunu sordu. Bir kilise orkestrası olmalı mıydı? Orkestrayı görmeden seçim yapmak zordu. Stalin onlara daha fazla marş hazırlamaları için beş gün verdi, hoşçakalın dedi ve salondan çıktı.

Ertesi sabah saat üçte Poskrebişev söz yazarlarını aradı ve Yüce Şarkı Sözü Yazarı'nın metni beğendiğini, fakat çok "zayıf" ve kısa bulduğunu bildirdi. Bir mısra daha eklemeliydiler. Bu mısra, Kızıl Ordu, iktidar ve "Faşist sürülerinin yenilgisi" hakkında olmalıydı.[1]

---

1 Şarkı söylenirken, sıra, "Faşist sürüleri yenildiler, yeniliyorlar ve yenilecekler" mısraına geldiğinde, gülüşmeler başladı, çünkü Rusça'da "yeniliyorlar" sözcüğü, şarkı halinde söylenirken, "bizi düzüyorlar" gibi bir anlam veriyordu. Sözler hemen şu şekilde değiştirildi: "Onları ölümüne yeneceğiz ve onları yeneceğiz." Mareşal Voroşilov toplantıdan çıktı ve "sözleri çok beğendiğini" söyledi. Fakat ona "düzmek" ve "yenmek" sözcükleriyle ilgili bir sorun olduğunu söylediler. Bu durum elbette Voroşilov'un bıçkın süvari mizahına uygun düşüyordu. "Bir köy şarkısı için şahane, fakat bir ulusal marş için pek uygun değil," dedi, ardından güldü. Daha sonra şarkı yarışmalarına özgü bir şamata başladı. Dört Yahudi şarkıcı geleneksel giysiler içinde, Voroşilov'un gözünün içine bakarak Yahudi şarkıları söylemeye başladıklarında, Mareşal bir kahkaha atarak, "Votka getirin bana!" diye seslendi. "İçmeliyiz! Sizin şerefinize! Size armağan olsun diye!" Sanatçılar akşama

Stalin, 30 Ekim günü Müttefik konferansını bir ziyafetle kutladı, sonra tekrar müziğe döndü. 1 Kasım günü saat 09.00'da, yanında Molotov, Beria ve Voroşilov olduğu halde Bethooven Salonu'na döndü ve dört saat kadar dört marşı dinledi. Yemekten sonra liderler nihayet bir karara vardılar: Voroşilov gece yarısı iki söz yazarına telefon ederek, A. V. Aleksandrov'un marşını beğendiklerini bildirdi. Daha sonra telefonu, hâlâ düzeltme yapmakla meşgul olan Stalin'e verdi.

"Mısraları teslim edebilirsin," dedi Stalin, "fakat nakarat bölümlerini yeniden yaz. 'Sovyetler Ülkesi' – bu sorun olmasa da, 'sosyalizmin ülkesi' olarak değiştir. Statü: gizli!" Söz yazarları bütün gece, bu kez Aleksandrov'un müziğiyle çalıştılar. Voroşilov onu Stalin'e gönderdi ve kompozitörleri onun daçasına davet etti. Stalin onlara muhteşem bir ziyafet verdi; "çok komik ve neşeli bir amca" gibi davranıyordu.

Ertesi akşam saat dokuzda Stalin hazırdı. Kompozitörler geldiler. Beria, Voroşilov ve Malenkov masanın çevresinde yerlerini aldılar. Stalin resmi bir tavırla onların ellerini sıktı. Bu hareket savaşların artık sona erdiğini ve marşın da yazıldığını gösteriyordu.

"İşler nasıl?" diye sordu sıcak bir tavırla, fakat düzeltmeleri hâlâ bitirmemişti. "Anavatan"ın rolünü, "Anavatan'ın iyiliği"ni vurgulamak istiyordu. Yazarlar değişiklikleri eklemek için alelacele çıkıp gittiler. Stalin, Şostakoviç'in orkestrasyona katılmasını istedi.

"Tamam, yaparız!" dedi Beria. Sonra Malenkov bütün marşı baştan sona dinlemeleri gerektiğini söyledi. Stalin bu işin organizasyonuyla Voroşilov'u görevlendirdi. Voroşilov başka bir çağdan kalma neşeli taşkınlığıyla karşılık verdi:

"Bunu başkası yapsın. Köpürene kadar, neredeyse yüz kez dinledim". Yeni Sovyet ulusal marşı, Stalin'in coşkulu sözleriyle, "sonsuz bir dalga gibi yeri göğü sarsıyor" idi. Marş Bolşoy tiyatrosunda ilk kez seslendirildiğinde, Stalin kompozitörleri locaya, daha sonra da yemeğe davet etti. Mihalkov[1] ve El-Registan votkalarını bir hamlede mideye indirdiklerinde, Stalin onlara takıldı:

"Bardaklarınızı neden boşalttınız? Sohbet etmek istemiyor musunuz yoksa!"

* * *

Coşku yukarıdan aşağıya doğru yayıldı. Ulusal marşın açılışı yapılırken, Molotov, her zaman hatırlanan 7 Kasım partisine ev sahipliği yaptı. O gece orada hazır

doğru Kremlin'den ayrılırlarken bitkindiler.

1 Sergey Mihalkov Stalin'in gözde yazarlarından biri olmaya devam etti. Arşivlerde onun Stalin'e yazdığı bir not yer almaktadır: "30 Aralık 1943 günü Bolşoy tiyatrosunda size ve Yoldaş Molotov'a çocuklar için bir şiir yazmaya söz vermiştim. Şimdi size, 'Çocuklar İçin Bir Masal'ı gönderiyorum." Stalin şiirden hoşlanmıştı. "Çok güzel bir şiir," diye yazdı Molotov'a. "Bugünkü *Pravda*'da yayımlanmalı ve çocuklar için ayrı bir baskısı yapılmalı..." Mihalkov'un oğlu Nikita, günümüzde Rusya'nın en büyük film yönetmeni ve *Güneş Yanığı* ile *Sibirya Berberi* filmlerinin yapımcısıdır.

bulunan seçkinler, otuzlu yılların gaddarlıklarından ve yenilgi yıllarının zorluklarından çıkıp gelmişlerdi. Gazeteci Alexander Werth, "Bütün parti, mücevherler, kürkler, sırma şeritler ve ünlü kişilerle doluydu ... Parti, genellikle devrim öncesi Moskova'da görülen türden, çılgın ve sorumsuz bir taşkınlığı yansıtıyordu." Erkekler beyaz kravatlı ve fraklıydı. Şostakoviç, "ilk kez denediği bu giysi içinde bir kolej öğrencisini andırıyordu." Bundan sonra Stalin'in saray mensupları, asık yüzlü Bolşevikler'den çok, bir imparatorluğun hükümdarları gibi davranmaya başladılar. Molotov'un üzerinde, yaldızlı şerit gibi, emperyal çağın alametleriyle süslü yeni bir diplomat üniforması vardı. Amerikalı diplomat Chip Bohlen'e göre, "belinde küçük bir hançer olan, altın işlemeli, siyah [üniformasıyla] ... Hitler'in seçkin SS subaylarını andırıyordu."

Molotov, Vişinskiy ve Stalin'in eski arkadaşı Sergo "Tojo" Kavtaradze, misafirleri kapıda karşıladılar. Kavtaradze'nin yanında, o sırada 18 yaşında olan, dönemin uzun ve bol etekli balo giysisi içindeki güzel kızı Maya vardı. Maya, Vişinskiy'le göz göze geldi. Vişinskiy, "kayarcasına ona yaklaşıp" açılış dansını teklif etti.

"Keyifli" Molotov, kahkahalı kadeh kaldırma seanslarını düzenliyordu. Sendeleyerek Averell Harriman'ın kızı Kathleen'e yaklaştı ve ona neden yalnız olduğunu sordu. Ancak muhteşem üniformasıyla ilgili bir iltifat almayı başaramadı. Yoksa beğenmemiş miydi? Kathleen, Ruslar'ın "Noel hediyesi olan bir itfaiyeci üniforması giymiş küçük bir oğlan çocuğu gibi" gösterişli giysiler karşısında heyecana kapıldıklarını düşündü. Gözü İsveç Büyükelçisi'ne ilişen Molotov bu kez ona doğru sendeleyerek ilerledi ve tarafsızlardan hoşlanmadığını ilan etti.

Politbüro üyeleri daha sonra bir Batılı Büyükelçi'ye taktılar ve onu kendileri kadar sarhoş etmeye çalıştılar. "Adamı masanın altına yıkma yeteneğiyle ünlü" Mikoyan, Kathleen Turner'ın anlattıklarına bakılırsa, kendisi de alkolizmin son evrelerinde olan Şçerbakov'la birlikte, babasının üzerinde çalışıyordu. "İçki konusunda diğerlerinden daha dayanıklı olan" Molotov ayaklarının üzerinde durmayı başarırken, İngiltere Büyükelçisi Clark Kerr, "şişeler ve kadehlerle dolu masanın üzerine yüz üstü kapaklandı" ve yüzü kesildi. Maya Kavtaradze, Amerikalı bir General'in iki fahişe eşliğinde geldiğini gördü. Gecenin geç saatlerinde, bütün kodamanların ortadan kaybolduklarını fark etti ve babasını aramaya başladı. Onu, Bolşevikler'in "VIP salonu" sayılan kırmızı bir odada, tek dizinin üzerine çökmüş şarkı söyleyen, şık ve coşku dolu Mikoyan'la birlikte buldu.

Ertesi gün Roosevelt yirmi gün sonra Tahran'da buluşmayı nihayet kabul etti: "Bütün dünya üçümüzün yapacağı bu toplantıyı izliyor..."

42

Tahran: Roosevelt ve Stalin

26 Kasım 1943 günü, Stalin'in pilotu olacak uçak filosu komutanı General Golovanov, İran'a yapılacak uzun yolculuğa başlamak üzere Kuntsevo'ya geldi. Oraya vardığında bağrışmalar işitti ve Stalin'in "Beria'yı fena halde haşlamakta" olduğunu gördü. Molotov pencere pervazına oturmuş onları seyrediyordu. Stalin bağırırken, Beria "kulakları kıpkırmızı" bir koltukta oturuyordu.

"Şuna bakınız, Yoldaş Golovanov," dedi Stalin. "Yılan gibi gözleri var!" Molotov şakadan Beria'nın örümceği andıran el yazısını okuyamadığından şikayet etmişti. "Bizim Vyaçeslav Mijayloviç'imiz iyi göremiyor. Beria ona durmadan mesaj gönderiyor ve camları numarasız kelebek gözlüğünü takması için ona ısrar ediyor!" Bu tavır Stalin'in dinamik Gürcü'yü giderek küçümsediğini gösteriyordu.

Daha sonra trene bindiler ve sabahın 8'inde Bakü'ye vararak, Hava Mareşali Novikov'un komutasındaki dört SI-47'nin yan yana durmakta olduğu hava alanına gittiler. Stalin daha önce hiç uçmamıştı. Hatta uçmanın lafından bile hoşlanmazdı. Fakat Bakü'den oraya gitmenin başka yolu yoktu. Golovanov'la birlikte uçağa yaklaşırken, Beria'nın yandaki pistte duran uçağına baktı. Albay Graçev uçağın kapısında duruyordu. Stalin uçakları değişmeye karar verdi.

"Generaller sık uçmazlar," dedi. "Albay'la gitsek daha iyi olacak." Golovanov'un gönlünü almak için, "Sen kendi üzerine alınma," dedi. Sonra Beria'nın uçağına tırmandı. Yirmi yedi savaş uçağının korumasında havalanan uçak bir hava boşluğuna düşünce Stalin dehşete kapıldı.

Birkaç saat sonra, sıcak ve tozlu Tahran'a vardılar ("çok pis, çok yoksul bir yer," diye yazar Roosevelt). Stalin sekiz kilometre mesafede, İngiliz Elçiliği'nden iki duvar ve dar bir yolla ayrılan Sovyet Büyükleçiliği'ne gitti. Sadece Amerikan Elçiliği kentin dışındaydı.

Tahran, Üç Büyükler'in toplanması için en uygun yerdi. Stalin küçük bir heyetle gelmişti. Müzakerelere sadece Molotov ve Voroşilov resmen katılacaklardı; Beria güvenlikten, Vlasik kişisel güvenlikten sorumluydu. Profesör Vinogradov ise sağlık hizmeti için oradaydı. Stalin'in yirmi kadar Gürcü korumasına, Batılılar'ın "görünüşü iyi, gayet zeki ve kibar" buldukları Çereteli önderlik ediyordu. Gene de bu Doğu İmparatorluğu'nun efendisinin, cani bir Prens'in önderlik ettiği hem-

şerilerinden oluşan bir grup tarafından korunmasında isabetli bir yan vardı. Belki Churchill de türbanlı Sihler'den oluşan, hafif makinelilerle donatılmış kendi korumaları için aynı şeyi düşünüyordu.

Sovyet Elçiliği, İranlı bir işadamı için inşa edilmiş, yüksek duvarlarla çevrili zarif bir binaydı. Bahçesinde pek çok küçük ev ve villa vardı. Stalin bu evlerden birinde kalırken, Molotov ve Voroşilov, iki katlı Büyükelçi konutunu paylaştılar. NKVD ileri muhafız grubu iki hafta boyunca elçiliği dikkatle hazırlamışlardı. Beria, Tahran'daki genç NKGB görevlisi Zoya Zarubina'ya "İtaatsizliğe cüret edecek tek kişi olmasın," diye yazdı.[1]

Roosevelt gelir gelmez, Stalin onu Sovyet kompleksine davet etti. Fakat oradan ABD Elçiliği'ne, Doğu'ya özgü dar yollardan geçerek gitmek, güvenlik açısından imkânsızdı. Beria, hiç kuşkusuz, Stalin'in güvenliğini Roosevelt'inkinden daha fazla düşünüyordu. Bu arada Sovyet istihbaratı güya liderleri öldürmek isteyen bir Nazi pilotunu açığa çıkardı. Stalin ise, kendisine karşı birlik olacaklarını düşündüğü Batılılar'ı bölme konusunda kararlıydı. Bu durum, Stalin'in kuşkularının yersiz olduğunu kanıtlamak için, İngilizler olmadan onunla doğrudan görüşme stratejisini benimseyen Roosevelt için de uygundu. Harriman hemen harekete geçti. Molotov ona güvenlikle ilgili kaygılarını aktardı. Daha sonra Molotov, Zarubina'ya telefon ederek, FDR'nin ne zaman hareket edeceğini öğrenmesini emretti. Beyaz Saray Kurmay Başkanı Amiral William Leahy, şu yanıtı verdi. "Yarın geliyoruz."

Zarubina bu bilgiyi ilettiğinde Molotov öfkeyle patladı: "Sen ne yaptığını sanıyorsun? Kim oluyorsun sen? Bunu yapmanı sana kim emretti? Emin misin? Şimdi ben Stalin'e ne diyeceğim?"

Bu arada, farklı çağlara ait oldukları görülen yetkililer arasındaki unutulmuş toplantıların birinde, Stalin, işgal altındaki İran'ın 21 yaşındaki Şah'ı görkemli Muhammed Pehlevi'yi aradı. Şah'ın, eski bir Kazak subayı ve hanedanın kurucusu olan babası Rıza Şah, 1941'de Alman yanlısı eğilimlerinden ötürü tahttan indirilmişti. Stalin, bir zamanlar imparatorluğu Gürcistan'ı kapsayan bu emperyal oğlanı etkileyebileceğine inanıyor, böylece İran'da kendisine bir dayanak noktası sağlayacağını umuyordu. Diplomatik imkânların ustası Molotov ise bu konuda kuşkuluydu. Beria gene güvenlik nedeniyle buluşmanın gerektirdiği kısa gezintiye itiraz etti. Stalin diretti. Şahlar Şahı uysal ve esnek bir Stalin'le karşılaşınca "şaşırdı". Stalin ona, "gayet nazik, terbiyeli ve iyi bir izlenim bırakma çabası içinde" göründü. Stalin'in "bir T-34 tank alayı ve bir savaş uçağı" teklif etmesi de Şah'ı etkiledi. "En çok bundan etkilendim," diye yazdı sonra, ancak Gürcü'nün bu armağanının tehlikeli

1 Beria, NKGB generali Leonid Eitingon'un (Troçki'nin katlini düzenleyen kişi) kızı, Çekistler'den genç Zoya Zarubina'ya konferans mobilyalarını seçmesini emretti. Yuvarlak masa yoktu, imal edilmesi gerekiyordu. Konferans çok gizli tutulduğu için Beria, Zarubina'ya Tahran'a giderek bir "düğün için" 22 kişinin oturabileceği bir masa yaptırmasını söyledi.

olduğunu hissetti. Molotov ise yakınacaktı: Stalin "Şah'ı anlamadı ve oldukça zor bir durum yarattı. Stalin onu etkileyebileceğini sanıyordu, fakat bu işe yaramadı." Hediyeler Sovyet subaylarıyla birlikte gelecekti. "Teşekkür ederek reddettim," diye yazdı Şah.

Ertesi sabah Beria, Roosevelt'i beklerken kapıları bizzat denetledi. Az sonra Roosevelt, arabasının basamaklarında gangsterlere benzer biçimde ellerinde makineliler olan Gizli Servis'in adamları olduğu halde Sovyet Elçiliği'ne geldi. NKVD bu koruma biçiminin profesyonelce olmadığı kanısındaydı. Roosevelt'in bir cip dolusu Filipinli hizmetkârı da NKVD'yi şaşırttı. Fakat onların da içeri girmelerine izin verdiler.

Stalin, dikkatle hazırladığı bir toplantı için Başkan'ı bizzat arayacağını bildirdi. Doğal olarak Beria, Başkan'ın odasına bir dinleme cihazı yerleştirdi. Beria'nın, Stalin'in de gayet iyi tanıdığı yakışıklı bilim adamı oğlu Sovyet'lerin dinleme ekibindeydi. Stalin onu bir ara yanına çağırdı, "Annen nasıl?" diye sordu. Nina Beria gözdelerinden biriydi. Ayaküstü kısaca konuştular. Stalin, Sergo'ya, her sabah saat 8'de kendisine bilgi vermek gibi "ahlâki bakımdan pek uygun olmayan ve hassas" bir görev verdi. Stalin onu Roosevelt'in ses tonu konusunda bile sıkıştırıyordu: "İnanarak mı, yoksa coşku duymadan mı konuştu? Roosevelt'in tepkisi ne oldu?" Amerikalılar'ın saflığı onu şaşırtıyordu: "Kendilerini dinlediğimizi biliyorlar mı?"[1] Stalin, Molotov ve Beria'yla görüşme stratejisini, kendisinin nereye oturacağına kadar ayrıntılı biçimde tekrar tekrar gözden geçirdi.[2] Aynı şeyi Churchill'le yapacağı toplantı için de tekrarladı. Beria'nın oğlunun anlatımına göre, "Ondan her şeyi bekleyebilirsiniz," diyordu.

"İran'da, sarı ve mavi renklerin hâkim olduğu, sakin ve güneşli, güzel bir Pazar günü öğleden sonra" saat üçe doğru Stalin, yanında Vlasik ve tercüman Pavlov olduğu halde, tıpkı Kremlin'deki gibi on metre önünde ve arkasında yürüyen Gürcü korumalarıyla çevrelenmiş olarak, göğsünde Lenin nişanı, yazlık hardal rengi Mareşal üniforması içinde, "hantal bir küçük ayı gibi" kendisine ayrılan bölümden çıkarak, kompleksin Roosevelt'e ayrılan bölümüne geçti. Genç bir ABD subayı Stalin'i selam vererek karşıladı ve onu Başkan'ın odasına götürdü. Stalin kendisini,

1 Roosevelt dinlendiğini tahmin ediyor, fakat sonuçların Stalin'in ona olan güvenini güçlendireceğini umuyordu. Sergo Beria'nın değerlendirmesi dinleme işinin etkili olduğunu gösterir.

2 İkinci Sovyet tercümanı Valentin Berejkov, Stalin'in toplantı için nasıl prova yaptığını ve Roosevelt'in yanında tercüman olmadan Stalin'in konutuna nasıl geldiğini anlatır. Bu anlatım tipik bir tercüman şarlatanlığıdır. Aslında Stalin, Roosevelt'in odasına gitmişti Odada Chip Bohlen Amerikalılar'a, Pavlov ise Sovyetler'e tercümanlık yaptı. Pavlov, İngilizce ve Almanca'dan Stalin ve Molotov için çeviri yapıyordu. Berejkov ise zaman zaman Molotov için çalıştı. Berejkov'un anlatımında doğru olan tek şey, Stalin'in tipik bir davranış sergileyerek toplantının provasını yapmasıydı. Belki de Berejkov sadece bu sahneye tanık olmuştu.

içinde sadece Roosevelt ve tercümanların olduğu bir odada buldu. Tam paniğe kapılmak üzereydi ki, tercüman olarak devreye giren Bohlen, fısıldayarak kalması gerektiğini söyledi.

İki adam el sıkışırlarken, "Merhaba Mareşal Stalin," dedi Roosevelt. Karşısında duran, esmer, çiçek bozuğu yüzlü, gri saçlı, dişleri kırık ve lekeli, sarı Doğulu gözleri olan "yuvarlak hatlı, tıknaz" Stalin, tekerlekli sandalyesinde, aristokratik bir mavi takım elbise içinde dimdik oturan Başkan'ınkinden çok farklı bir dünyanın insanıydı. Başkan, "üzerine bir Çinli cüppesi giymiş olsaydı," diye yazar Bohlen, "eski zamanlardan kalma bir Çin portresi için mükemmel bir model olurdu."

Stalin ikinci cephe ihtiyacını vurguladı. Roosevelt ise dostane bir tavırla Britanya İmparatorluğu'nun zayıflamakta olduğunu söyledi. Hindistan'da, tıpkı Rusya'da olduğu gibi "tabandan" bir devrim hareketi gelişiyordu. Roosevelt'in paryalar hakkında olduğu kadar Leninizm hakkında da yeterince bilgilendirilmediği anlaşılıyordu. Stalin, kastlar sorununun göründüğünden daha karmaşık olduğunu anlatarak, Hindistan hakkında daha çok şey bildiğini gösterdi. Bu kısa ufuk turu, sakat New York Brahmini ile Gürcü Bolşevik arasında olağanüstü bir yakınlık sağladı. Her ikisinin de gerçekleşmesini istedikleri efsanevi cazibe dikkate alındığında, Stalin'in Roosevelt'e düşkünlüğü, herhangi bir emperyalistle kurmayı başardığı dostluk kadar sahiciydi. Roosevelt'in dinlenmesi için Stalin ayrıldı.

Saat 16.00'da Üç Büyükler, koltuk yüzleri ve kollukları çizgili ipek kaplama, ağır emperyal tarzda dekore edilmiş büyük bir salonda, özel olarak imal edilen "düğün yemeği masası"nın çevresinde yerlerini aldılar. Stalin'in yanında Molotov ve Pavlov oturuyordu. Voroşilov genellikle ikinci sıradaki sandalyede oturdu. Stalin ve Churchill, Roosevelt'in toplantıya başkanlık etmesini onayladılar. "En genciniz olarak!" diye espri yaptı Başkan.

"İnsanlığın geleceği ellerimizdedir," dedi Churchill. Stalin bu heyecanlı üçlüye şu sözlerle katıldı:

"Tarih bizi şımarttı. Bize çok büyük bir güç ve büyük fırsatlar verdi... İşimize başlayalım." Fransa'nın işgali için planlanan Derebeyi Harekâtı'na [Normandiya çıkartması –*ç.n.*] gelince Stalin, askeri kurmay heyeti yanında olmadığı için askeri meselelerin tartışılmayacağını umduğunu söyledi. Fakat ardından, kaba bir tavırla, "Ancak yanımda Mareşal Voroşilov var," dedi. "Onun bu tartışmayı yapacağını umuyorum." Sonra da Voroşilov'u göz ardı ederek, bütün askeri meseleleri bizzat ele aldı. Genç bir İngiliz tercüman, Hugh Lunghi[1], Stalin'in Voroşilov'a "bir köpek" gibi davranması karşısında şok geçirdi. Stalin, Kanal'ın karşısına çıkarma yapmayı amaçlayan Derebeyi Harekâtı'nın mümkün olduğu kadar erkene alınmasını istedikten sonra, sakin bir tavırla piposunu doldurdu. Churchill henüz ikna olmamış-

1 Kendisiyle yapılan mülakatta buradaki değerlendirmeye büyük katkıda bulunan Binbaşı Hugh Lunghi, Tahran, Yalta ve Potsdam'daki Üç Büyükler toplantılarının hepsine katılan ve şu anda hayatta olan belki de tek kişidir.

tı, bölgede bulunan birliklerini kullanarak, önceden bir Akdeniz harekâtının yapılmasını tercih ediyordu. Ne var ki FDR Kanal harekâtından yanaydı. Düş kırıklığına uğrayan Churchill azınlıkta kaldığını anladığında, Roosevelt, Stalin'e göz kırptı. Bu gelişme, Mareşal'in Büyük İttifak'ın hakemi olma konumunu önemli ölçüde güçlendirdi ve Roosevelt'le yaşadığı flörtün başlangıcını oluşturdu. Churchill tek başına olduğu zaman Stalin'le daha iyi anlaşıyordu.

Stalin yabancılara gayet nazik, fakat kendi delegelerine ters davranıyordu. Bohlen bir oturumun ortasında ona arkadan yaklaştığında Stalin, arkasına bakmadan söylendi: "Tanrı izin verse de, şu işi bitirsek." Genç Amerikalı'yı hemen arkasında görünce canı sıkıldı. O gece Roosevelt kendi konutunda bir akşam yemeği verdi. Adamları biftek ve fırınlanmış patates hazırlarken, Başkan, vermut, cin ve buzdan oluşan kokteylin kabını bizzat çalkaladı. Stalin içkiden bir yudum aldı ve yüzünü buruşturdu: "Güzel, fakat mideyi üşütür." Roosevelt'in yüzü bir ara ansızın "yeşilimsi bir renk aldı ve yüzünde iri ter damlaları belirdi". Tekerlekli sandalyesini sürerek odasına gitti. Churchill, Tanrı Müttefikler'in yanında dediğinde, Stalin espri yaptı "Ve Şeytan benim yanımda. Şeytan bir Komünist'tir ve Tanrı iyi bir Muhafazakâr'dır!"

Ayın 29'unda Stalin ile Roosevelt tekrar bir araya geldi. Yüce Önder, Sergo Beria'dan aldığı bilgilerden, ona yönelik yumuşak davranışlarının işe yaradığını biliyordu. "Roosevelt, Stalin hakkında daima olumlu görüşler belirtiyordu," diye hatırlar Sergo. Bu durum, Stalin'in Churchill'e baskı yapmasını sağlıyordu. O sabah Başkan, Birleşmiş Milletler olarak anılacak bir uluslararası örgütün kurulmasını önerdi. Bu arada generaller Voroşilov'la toplantı yapıyorlardı. Lunghi'ye göre, Voroşilov, bir Rus nehrini salla geçmek gibi anladığı Fransa'nın denizden işgaline kesin bir dille karşı çıkıyordu.

Bir sonraki oturumdan önce, görev başındayken askeri üniforma giyen tek İngiliz Başbakanı olan Churchill, göğsünde pilot rozeti olan mavi RAF üniformasıyla geldi ve Stalingrad zaferini kutlayan resmi bir konuşma yaptı. Saat 15.30'da bütün delegeler Elçilik binasının salonunda toplanmışlardı. Derken Üç Büyükler içeri girdiler. Süngülü İngiliz piyadesi ve mavi üniformalı, kırmızı pantolon şeritli, otomatik silahlı NKVD askerlerinden bir şeref kıtası oluşturulmuştu. Orkestra ulusal marşları, bu arada Sovyet marşının eski versiyonunu çaldı. Marşlar bittiğinde derin bir sessizlik oldu. Bir İngiliz subayı elinde büyük bir siyah kutuyla masaya yaklaştı, kutuyu masanın üzerine yerleştirip açtı. İçinde "bordo renkli kadife" bir zeminde ışıltılı bir kılıç duruyordu. Subay kılıcı alıp Churchill'e verdi. Churchill kılıcı avuçlarının üzerinde tutarak Stalin'e döndü:

"Majesteleri Kral VI. George'un emriyle ... bu onur kılıcını ... size armağan etmekle görevlendirilmiş bulunuyorum. Kılıcın üzerine şu sözler kazınmıştır: 'Stalingrad'ın çelik yürekli yurttaşlarına, İngiliz Halkı'nın bir saygı nişanesi olarak, Kral VI. George'dan bir armağan.'" Churchill bir adım atarak Stalin'e yaklaştı ve

kılıcı takdim etti. Stalin eğilerek kılıcı aldı, bir süre elleriyle tuttu, sonra gözünde yaşlarla dudaklarına götürüp öptü. Stalin'in etkilendiği görülüyordu.

"Stalingrad yurttaşları adına," dedi "alçak, boğuk bir sesle", "Teşekkürlerimi ifade etmek isterim..." Sonra Roosevelt'e yaklaştı ve kılıcı gösterdi. Amerikalı kılıcın üzerine kazınmış sözleri okudu. "Gerçekten de çelik yürekliymişler," diye mırıldandı. Stalin kılıcı Voroşilov'a verdi. Voroşilov tam kınına sokacaktı ki kılıç elinden kayıp düştü. Onca zaman kılıç sallamış olan beceriksiz süvari Stalin'in uluslararası kariyerinin en görkemli anını bir komediye dönüştürmeyi başarmıştı. Yanakları kıpkırmızı olan Klim son anda kılıca hâkim olmayı becerdi. Lunghi, Yüce Önder'in kaşlarını çattığını fark etti. Hemen sonra yüzünde, "buz gibi, acımasız, zoraki bir tebessüm" belirdi. Bir NKVD teğmeni kılıcı aldı, yüksekte tutarak götürdü. Stalin, Voroşilov'un özür dilemesini istemiş olmalı, çünkü Voroşilov, tercüman Lunghi'yi yanına alarak Churchill'in yanına gitti. Kıpkırmızı bir yüzle, "kekeleyerek özürlerini bildirdi", bu arada Churchill'e "mutlu yıllar" dilemeyi de ihmal etmedi. Ertesi gün Churchill'in doğum günüydü. İngiliz Elçiliği'nde özel bir doğum günü ziyafeti planlanıyordu. Mareşal ona "Aynı ruh ve aynı zindelikle yüz yıl daha yaşamanızı dilerim," dedi. Churchill teşekkür etti, fakat hemen sonra Lunghi'ye şu sözleri fısıldadı

"Biraz erken olmadı mı? Davet bekliyor herhalde."[1]

Daha sonra Üç Büyükler dışarı çıkarak ünlü konferans fotoğrafını çektirdiler.

Kısa bir aranın ardından heyetler bir sonraki oturum için masanın çevresindeki yerlerini aldılar. Stalin her zamanki gibi en son gelen olmayı başardı. Herkes hazır olduğunda, dışarıda görevli olan Çekist Zoya Zarubina bir iş için koşarak merdivenleri çıkıyordu. "Birinin omzuna çarptı." Dehşetle çarptığı kişinin Stalin olduğunu fark etti. "Taş kesildim, hemen esas duruşa geçtim," diye yazar. "Beni oracıkta kurşuna dizeceklerini düşündüm." Stalin tepki göstermedi, arkasında Molotov, yürüyüp gitti. Fakat gençlere hep iyi davranan ve sakarlıkları hoş görmek için daha fazla nedeni olan Voroşilov, "eliyle sırtıma vurup şöyle dedi: 'Bir şey yok, çocuk, bir şey yok.'"

"Sürekli pipo içen ve önündeki not defterine kırmızı kalemiyle kurt başları çizen" Stalin, asla sinirlenmiyor, el kol hareketleri yapmıyor, Molotov ve Voroşilov'a nadiren danışıyordu. Bu arada İkinci Cephe için Churchill'e baskı yapmayı sürdürüyordu:

"İngilizler Derebeyi'ne gerçekten inanıyorlar mı, yoksa Ruslar'ı yatıştırmak için mi böyle söylüyorsunuz?" Müttefikler'in harekât komutanının kim olacağı konusunda henüz bir karara varmadıklarını işittiğinde, söylendi: "Bu harekâtlardan hiçbir şey çıkmaz." Sovyetler Birliği komite kuralını denemiş fakat bunun etkili

1 Hugh Lunghi bu ilginç konuşmaları ertesi gün daktilo etti ve Churchill'den onu imzalamasını istedi. İngiliz Genel Kurmay Başkanları'nın tercümanı olarak Churchill'in baş tercümanı Binbaşı Arthur Birse'ye vekâlet ediyordu.

olmadığını görmüştü. Tek bir adam bütün kararları almak zorundaydı. Nihayet, Churchill bir tarih veremeyeceğini bildirdiğinde, Stalin ansızın ayağa kalktı ve Molotov ile Voroşilov'a dönerek şöyle dedi:

"Burada zaman kaybetmeyelim, cephede yapacak çok işimiz var." Roosevelt fırtınalı sularda seyrederken ortalığı yatıştırmayı bir kez daha başardı.

O gece ziyafet sırası Stalin'deydi. "İnanılmaz miktarda yiyecek"le donatılan masa tam Sovyet tarzıydı. Beyaz önlüklü dev gibi bir "garson" yemek boyunca Stalin'in hemen arkasında dikilip durdu.[1] Stalin az içti, fakat Churchill'i iğnelemekten geri durmadı. Roosevelt ikisi arasındaki atışmaları keyifle izledi. Stalin, Churchill bir "liberal" olmadığı için memnun olduğunu söyledi. Bu terim Bolşevik sözlükte yaratıkların nefrete en layık olanını ifade ediyordu. Daha sonra 50.000, hatta 100.000 Alman subayının idam edilmesi gerektiğini söyleyerek Churchill'in sertlik derecesini test etmek istedi. Churchill öfkelendi. Önündeki bardağı devirdi, konyak masaya yayıldı.

"Böyle bir tutum İngiliz adalet anlayışına ters düşer," dedi. "İngiliz Parlamentosu ve kamuoyu, kendi ülkeleri için savaşmış olan dürüst adamların idam edilmesini asla desteklemez." Roosevelt espri fırsatını kaçırmadı: Sadece 49 .000 az gelirdi. Başkan'ın orada bulunan işe yaramaz oğlu Elliott Roosevelt hafiften kafayı bulmuştu. Neşeli bir tavırla, herhangi bir savaşta zaten 50.000 kişinin öldüğünü söyledi.

"Sağlığına içiyorum, Elliott!" dedi Stalin, onunla kadeh tokuştururken. Fakat Churchill, Roosevelt'in oğluna çıkıştı:

"Müttefikler arasındaki ilişkiyi bozmak mı istiyorsun? Bu ne cüret!"[2] Churchill yerinden kalkıp kapıya doğru yürüdü. Tam kapıya varmıştı ki, omuzlarında bir çift el hissetti. Dönüp baktı, "Stalin, Molotov'la birlikte, ikisinin de yüzünde geniş bir tebessüm," arkasında duruyordu. Ona "bütün bunların sadece bir şaka olduğunu" söylediler. "Stalin istediği zaman çok çekici oluyordu." Roosevelt'in Stalin'in suyuna gitmesi ve Churchill'le atışması hem uygunsuzdu hem de ters etki yaratmıştı. Fakat Stalin sayesinde yeniden samimi bir hava oluştu. Molotov'a şöyle dedi:

"Buraya gel, Molotov; Hitler'le nasıl pakt kurduğunu anlat bize."

Final, İngiliz Elçiliği'nin yemek salonunda Churchill'in 69. doğum günüyle geldi. Alan Brooke'un günlüğünde yazdığı gibi, salon "bir Pers tapınağı"nı andırıyordu. Duvarlar "cam gibi, küçük parçalı mozaikle kaplıydı" ve "koyu kırmızı,

1 Amerikalılar onun bir şef garson olduğunu düşündüler ve konferans bittiğinde ona tam sigara hediye edeceklerdi ki, kendisini NKVD Tümgenerali üniformaları içinde görüp vazgeçtiler.

2 Stalin Elliott'u yemeğe özel olarak davet etmişti. Belki de onunla kendi haylaz oğlu Vasili arasında bir benzerlik görmüştü. Her ikisi de pilottu, yetersiz fakat kibirli, üstelik içki düşkünüydü. Üstelik ikisi de parlak babalarının hâkimiyeti altında ve onları taklit etme çabasındaydı. Her ikisi de aile isimlerini istismar ve babalarını rahatsız ediyordu. Her ikisi de başarısız evlilikler yapmış ve eşlerini terk etmişlerdi. Belki de burada devasa bir babanın ilgisinden daha üzücü bir lanet vardı.

ağır perdeler" vardı. "İranlı garsonlar mavili kırmızılı üniformalar içindeydiler. Ellerinde, parmak uçları bol gelen ve sallanan beyaz pamuk eldivenler" vardı. Sihler kapıda nöbet tutuyorlardı.

Orada sahte kimlikle bulunan Beria, İngiliz Elçiliği'ni NKVD'nin aramasını istedi. Aramayı havalı kabadayı Çereteli'yle birlikte denetledi. "Kuşkulu bir durum olamazdı," diye yazdı bir İngiliz subay. Aynı subayın yazdıklarına bakılırsa, Beria, "muazzam bir irade gücüne ve diğerlerini etkileme, komuta ve önderlik etme yeteneğine sahip, gayet zeki ve kurnaz bir adam" idi. Başkalarının fikirlerini umursamıyor, "biri önerilerine karşı çıktığında çok kızıyordu." Öteki Ruslar, "onun yanında köle gibi davranıyorlardı".

Beria, aramayı bitirip çıktığında, Stalin geldi. Bir uşak onun paltosunu almaya çalıştığında, aşırı tepki gösteren bir koruma tabancasına davrandı. Sükûnet yeniden sağlandı. Masada, üzerinde 69 mum bulunan bir pasta duruyordu. Stalin kadehini kaldırdı. "Churchill'i dostum olarak düşünmem gerekirse, benim silah arkadaşım olduğunu söyleyebilirim," dedi. Sonra masanın çevresini dolaşarak İngiliz'le kadeh tokuşturdu ve kolunu onun omzuna attı. Churchill, "Büyük Stalin'e!" diyerek kadeh kaldırdı. Churchill, ülkesinin sola kaydığını ima etmek için, İngiltere "pembeleşiyor" dediğinde, Stalin gülerek şu karşılığı verdi: "Bu bir sağlık belirtisidir."

Doruk noktasında, Elçilik mutfağının aşçıbaşı öyle bir iş yaptı ki, Stalin'e yönelik bir suikasta İran'ın bütün çarşılarındaki bütün Alman ajanlarının yapabileceklerinden daha çok yaklaştırdı. Dağı andıran, "kaidesinde kalın bir buz tabakası" olan iki dondurma piramidi, tekerlekli bir masayla getirildi. Piramitlerin içinde destek olarak dondurulmuş şekerden oluşan birer sütunu vardı ve sütunların içinde dini törenlerde kullanılan iki lamba bu muhteşem yiyeceği içeriden aydınlatıyordu. Bu tuhaf masa Stalin'e doğru yaklaşırken, Brooke, lambanın buzu eritmekte olduğunu ve dondurma dağının "Pizza Kulesi'ni andırdığı"nı fark etti. Eğim ansızın tehlikeli bir açı kazandı ve İngiliz Genel Kurmay Başkanı çevresindekileri dikkatli olmaları için uyardı. "O harika yapı bir heyelan gürültüsüyle tepemize doğru kaydı ve büyük bir şangırtı koptu." Lunghi heyecana kapılan İranlı garsonun, "son anda tökezlediğini" fark etmişti. Yeni diplomat üniformalarının içindeki Pavlov, "tepeden tırnağa battı." Fakat Brooke onun "hayatını hiçe sayarak son ana kadar tercüme yapmaya devam ettiğini" gördü. Stalin'in üstüne bir şey sıçramamıştı.

"Hedefi ıskaladı," diye fısıldadı Hava Mareşali Sir Charles Portal.

Ertesi gün yapılan son toplantılarda Roosevelt Stalin'e özel olarak, önünde bir Başkanlık seçimi olduğunu, bu yüzden toplantıda Polonya sorununu tartışamayacağını bildirdi. Savaşın başlamasına neden olan ülkenin kaderini Amerikan siyasi mekanizmasına teslim etmesi Stalin'in Polonya'yı yola getirme planlarına ancak cesaret kazandırabilirdi. Herkesin hazır bulunduğu son toplantıda, Churchill ile Stalin'in *The Times*'tan kesilmiş bir haritayı kullanarak Polonya sınırlarını tartışmaları bu samimi konferansın amatörlüğünün ve teklifsizliğinin bir göstergesiydi. Bu

toplantıların Stalin'in maiyeti için taşıdığı tehlikeler, Churchill'in tercümanı Birse, karşıtı Pavlov'a bir Charles Dickens seti hediye edene kadar, Batılılar tarafından yeterince anlaşılamadı. Pavlov tedirgin bir tavırla hediyeyi kabul etti.

"Batılı dostlarımızla FAZLA yakınlaşıyorsun," dedi Stalin, gülümseyerek. Pavlov'un tedirginliği arttı.

2 Aralık günü Stalin, Müttefikler'in nihayet baharda Derebeyi Harekâtı'nı başlatma sözü vermeleri üzerine "tatmin olmuş" bir halde Tahran'dan ayrıldı ve Bakü havaalanında Mareşal üniformasını çıkarıp, eski asker paltosunu, kepini ve çizmelerini giydi. Bindiği tren onu doğruca Stalingrad'a götürdü. Hayatında belirleyici bir öneme sahip olan o kente, savaş sonrasında yaptığı ilk ziyaretti bu. Paulus'un karargâhını ziyaret etti. Limuzin'i Alman savaş ekipmanının dağıldığı dar sokaklarda oldukça hızlı gidiyordu. Limuzin, karşıdan gelen, bir kadın sürücünün kullandığı bir arabayla çarpıştı. Kadın kime çarptığını anlayınca az kalsın bayılıyordu. Ağlamaya başladı: "Bu benim hatam."

Stalin arabadan çıktı ve onu sakinleştirdi:

"Ağlama. Bu senin hatan değil. Savaşı suçla. Bizim araba zırhlı. Bir şey olmadı. Sen kendi arabanı tamir ettir." Daha sonra Stalin, Moskova'nın yolunu tuttu.

* * *

Stalingrad, Kursk ve Tahran, Stalin'in yanılmazlığına olan sarsılmaz inancını yeniledi. "Zafer kesinleştiğinde," diye yazar Mikoyan, "kendini dev aynasında görmeye başladı ve kaprisli biri oldu." İçkili uzun ziyafetler yeniden başladı. Stalin artık içiyor, bir hoyratlıklar âleminin aslan terbiyecisi rolünü oynuyordu. Fakat Beria'dan aldığı bilgiler endişelenmesi gereken pek çok şey olduğunu gösteriyordu.

Beria, 1943 yılında, kurtarılmış bölgede 931.544 kişiyi tutukladı. Moskova'da Easter kilise ayinine katılanların sayısı 250.000'i bulmuştu. Beria, telefon kayıtlarını ve muhbir raporlarını Stalin'e verdi. Stalin onları dikkatle okudu. Yüce Önder bu raporlardan, Eisenstein'ın yeni filmi *Müthiş İvan II*'yi, Çar'ın katilleri Yejov'un Terör'ünü hatırlattığı için nasıl kestiğini öğrendi. Eisenstein bu Terör'ü, "her hatırladığında ürperiyordu". Bütün bunlardan çıkan sonuç gayet açıktı. Liberalizm ve yetersiz disiplin Devlet'i tehdit ediyordu. Stalin'in zaferlerinin maliyeti büyüktü: Yaklaşık 26 milyon insan ölmüş, 26 milyon ise evsiz kalmıştı. Gittikçe şiddetlenen bir açlık, Kafkas halkları arasında ihanet, Ukrayna'da ulusalcı bir iç savaş ve Ruslar arasında tehlikeli bir liberalizm vardı. Bütün bunların geleneksel Bolşevik çözümle, yani Terör'le halledilmesi gerekiyordu.

Beria ve Huruşov, Ruslar'a yönelik terörü başlatmadan önce, üç ulusalcı ordunun Sovyet güçleriyle savaşmakta olduğu Ukrayna'da yeni bir savaşı yönettiler. Gene o sırada Kafkasya ve Kırım'ın sadakati de kuşkulu hale geldi.

Şubat 1944'te Beria, Müslüman Çeçenler'in ve İnguşlar'ın sürülmesini öner-

di. Burada bazı ihanet vakaları vardı, ancak halkın çoğu sadakatini sürdürüyordu. Gene de Stalin ve GKO (Devlet Savunma Komitesi), itiraz ettiğini iddia eden Mikoyan'a rağmen öneriyi kabul etti. 20 Şubat günü, Beria, Kobulov ve sürgün uzmanı Serov, 19.000 Çekist ve 100.000 NKVD askeriyle Grozniy'e geldi. 23 Şubat günü, yörede yaşayan insanlara meydanlarda toplanmaları emredildi. Toplananlar ansızın tutuklandı ve trenlere tıkılarak Doğu'ya sevk edildi. 7 Mart günü Beria, Stalin'e verdiği raporda 500.000 masumun yolda olduğunu bildirdi.

Diğer halklar, Karaçaylar ve Kalmuklar, 1941'de sürgüne gönderilen Volga Almanları'na katıldılar. Beria ağı sürekli olarak genişletiyordu: "Balkarlar haydutturlar ve ... Kızıl Ordu'ya saldırdılar," diye yazdı, 25 Şubat günü Stalin'e. "Onaylıyorsanız, Moskova'ya dönüşümden önce, Balkarlar'ı yeniden iskân etmek için gerekli önlemleri alacağım. Emirlerinizi bekliyorum." Bu halkın 300.000'den fazlası sürüldü; fakat onlar nereye yerleştirileceklerdi? Naziler'in Yahudiler'e yaptıkları gibi, Stalin'in adamları da, bu sahipsiz insanları imparatorluklarının çeşitli yerlerine dağıtmak zorunda kaldılar. Molotov 40 000 kişinin Kazakistan'a, 14.000 kişinin başka yere gönderilmesini önerdi. Kaganoviç trenleri buldu. O sırada Tarım'ı yönetmekte olan Andreyev sürülenlerin çiftlik ekipmanıyla ilgileniyordu. Herkes bu işe bir ucundan bulaştı. Resmi bir raporda 1300 Kalmuk'un hâlâ Rostov'da yaşamakta olduğu bildirildiğinde, Molotov onların bir an önce sürülmesini istedi. Mikoyan onaylamamış olabilir, ancak Karaçaylar'ın başkenti Karaçayevskiy'nin adı değiştirilerek Mikoyan yapıldı. Bu bürokrat notlarının kuru dilinde, bu muazzam suçun yol açtığı trajedi ve acıların ancak belirtilerini bulabiliyoruz.

Beria, Kırım Tatarları'nın ihanetini rapor ettiğinde, 160.000 kişi 45 trene doldurularak doğuya doğru yola çıkarıldı. Beria, bu insanlara yapılan yiyecek tahsisini Stalin'e bir liste halinde bildirdiyse de, binlerce kişi yollarda öldü. Hepsinin yiyecek bulma ihtimali zaten yoktu. Yıl boyunca Beria bu yoksul insanların sayısını sürekli artırdı. 20 Mayıs günü, "Balkarlar'ın yeniden iskânından sonra Kabardin cumhuriyetinde hâlâ Alman taraftarları var" idi. Ve Beria 2467 kişiyi daha bölgeden çıkarıp çıkaramayacağını sordu. Metnin altına şu not düşüldü: "Kabul. J. Stalin." Bütün bu işler bittiğinde, muzaffer Beria 1.5 milyon insanı yerinden yurdundan etmişti. Stalin, Beria'nın Çekistler'ine 413 madalya verilmesini onayladı. NKVD'ye göre, sürgüne gönderilenlerin dörtte birden fazlası öldü, fakat yollarda ve kamplarda ölenlerin sayısı 530.000 kadardı. Bu insanların her biri için, yaşananlar *Holocaust*'a yakın bir felaketti.

İnsan taşıyan sığır vagonları doğuya doğru ilerlerken, açlık Rusya'yı, Orta Asya'yı ve Ukrayna'yı sarıyordu. Kolektifleştirme yeniden yürürlüğe konulurken, Stalin Politbüro'sunda bir zaaf hissetti. Arşivlerde bir kargaşa belirtisi vardır. 1943 yılının Kasım ayında Andreyev, Saratov'dan Malenkov'a bir rapor gönderdi: "Burada işler çok kötü... Dün Stalingrad'dan gelirken ... feci şeyler gördüm..." 22 Ka-

sım 1944'te Beria, Stalin'e Urallar'da yaşanan yamyamlık vakasıyla ilgili bir rapor gönderdi: İki kadın dört çocuğu kaçırıp yemişti. Mikoyan ve Andreyev köylülere tohum verilmesini önerdiler.

Stalin, "Molotov ve Mikoyan'a" hitaben şu notu karaladı: "Karşı oy veriyorum. Mikoyan'ın davranışı devlet karşıtıdır... Andreyev'i de kesinlikle ayartmış bulunuyor. Narkomzag'ın [İaşe Komiserliği] Mikoyan'dan alınarak Malenkov'a verilmesini sağlayınız..." Stalin ile Mikoyan arasında artan ve giderek tehlikeli bir hal alan soğukluğun başlangıcıydı bu.

* * *

20 Mayıs 1944 günü Stalin, Almanlar'ı nihai olarak Sovyet topraklarından çıkaracak kapsamlı yaz taarruzuna eşgüdüm sağlamak için generalleriyle bir toplantı yaptı. O sırada Ukrayna'nın büyük bir bölümü kurtarılmış ve Leningrad kuşatması kalkmıştı. Stalin, gereksiz kayıplardan kaçınmak için iki koldan saldırmak gerektiğini düşünen Rokossovskiy'e, Bobruysk istikametinde tek bir saldırı yapılmasını önerdi ve diretti. Uzun boylu, vakur, yarı-Polonyalı General Rokossovskiy, savaştan hemen önce işkenceye uğramış olsa da, Stalin'in gözdelerinden biriydi ve kendi görüşünde ısrar edecek kadar cesurdu.

"Git ve bunu bir daha düşün," dedi Stalin. Daha sonra onu geri çağırdı: "Kapsamlı biçimde düşündün mü, General?" diye sordu.

"Evet efendim, Yoldaş Stalin."

"Peki o zaman ... tek bir saldırı mı?" Bu arada eliyle haritayı işaret ediyordu. Rokossovskiy konuşana kadar derin bir sessizlik oldu:

"İki saldırı daha uygundur, Yoldaş Stalin." Yine derin bir sessizlik oldu.

"Git ve bir daha düşün," dedi Stalin. "İnatçılık etme, Rokossovskiy." General tekrar yandaki odaya geçti, fakat yalnız kalamadı. Molotov ve Malenkov içeri girdiler. Rokossovskiy ayağa kalktı.

"Nerede olduğunu ve kiminle konuştuğunu unutma, General," dedi Malenkov, tehditkâr bir tavırla. "Yoldaş Stalin'le anlaşmazlık halindesin."

"Onaylamak zorundasın, Rokossovskiy," diye ekledi Molotov. "Onayla; işte bu kadar!" General tekrar çalışma odasına çağırıldı:

"Hangisi daha iyi?" diye sordu, Stalin.

"İki," diye karşılık verdi, Rokossovskiy. Ortalığa yine bir sessizlik çöktü. Sonra Stalin konuştu.

"Yani iki darbe gerçekten daha iyi olabilir mi?" Stalin, Rokossovskiy'nin planını kabul etmişti. 23 Haziran günü başlayan saldırı Alman güçlerini darmadağın etti. Önce Minsk, ardından Lvov geri alındı. 8 Temmuz günü Jukov, Stalin'i Kuntsevo'da "büyük bir neşe içinde" buldu. Stalin, Vistula'ya doğru ilerleme emri verirken, bir daha asla Rusya'yı tehdit etmemesi için Polonya'da kendi hükümetini kurmaya ka-

rar verdi ve 22 Temmuz'da, yeni bir hükümet için Boleslaw Bierut'un başkanlığında bir Polonya Komitesi'nin kurulmasını sağladı.

"Hitler son kuruşunu masaya süren bir kumarbazı andırıyor!" dedi Stalin, coşkuyla.

"Almanya, Churchill ve Roosevelt'le barış yapmaya çalışacak," dedi Molotov.

"Doğru," diye karşılık verdi Stalin, "fakat Roosevelt ve Churchill bunu kabul etmeyecekler." Böylece Polonyalılar işleri zorlaştıran bir unsur olarak Büyük İttifak'ın içine girmiş oldular.

* * *

Kızıl Ordu, Varşova'nın hemen doğusunda Vistül Irmağı'nın kıyısında bir dinlenme molası verdi. Bu arada, 1 Ağustos günü, General Tadeusz Bor-Komorowski ve Polonya ordusundan kalma 20.000 yurtsever, Almanlar'a karşı Varşova Ayaklanması'nı başlattı. Fakat yurtseverler, seçkin bir tarihçinin sözleriyle, "Sovyet ilerleyişine yardımcı olmayı değil, onun önüne geçmeyi" amaçlıyorlardı. Hitler, korkunç SS fanatiklerinden bir grubu, hükümlüleri ve Rus döneklerini harekete geçirerek, Varşova'nın yerle bir edilmesini emretti. Amansız bir cehennem ortamında 225.000 sivil katledildi.

Polonya Ordusu'ndan kalanların yok edilmesi, Stalin için, Katin Ormanı'ndaki "kirli iş"in tamamlanması anlamına geliyordu. Onları kurtarmak için harekete geçmedi. Ancak ayaklanma ve Batı'nın ayaklanmaya gösterdiği sempati Stalin'in tutumunu değiştirdi. Ayaklanmanın başarısı onun Polonya planlarını tehlikeye sokacak, başarısız olması halinde yaşanacak Anglo-Amerikan öfkesi Büyük İttifak'ı tehdit edecekti.

1 Ağustos günü Jukov ve Rokossovskiy, Stalin'i "heyecanlı" bir ruh hali içinde buldular. Sürekli volta atıyor, iki de bir haritalara bakıyordu. Piposu sönüktü ve bu fırtınanın yakın olduğunu gösteriyordu. Stalin generallere baskı yapmaya başladı: Ordular ilerleyebilirler miydi? Jukov ve Rokossovskiy, orduların dinlenmeleri gerektiğini söylediler. Stalin sinirlenmiş gibiydi. Beria ve Molotov generalleri tehdit ettiler. Stalin generalleri bitişikteki kütüphaneye gönderdi. Generaller orada asabi bir ruh hali içinde durumu tartıştılar. Rokossovskiy, Beria'nın Stalin'i kışkırttığı görüşündeydi. İşler kötüye gidebilirdi. Polonyalı bir subayın oğlu olduğu için aşırı ihtiyatlı olan Rokossovskiy, "Beria'nın neler yapabileceğini gayet iyi biliyorum," diye fısıldadı. "Onun cezaevlerinde kaldım." Yirmi dakika sonra Malenkov geldi ve generalleri desteklediğini söyledi. Varşova kurtarılmayacaktı.

Jukov, Yüce Önder'in bu gösteriyi bir mazeret yaratmak için yaptığından kuşkulanıyordu. Fakat Sovyet güçleri gerçekten de bitkindi. Rokossovskiy'nin Batılı bir gazeteciye dediği gibi, "Ayaklanma, ancak Varşova'yı alacak durumda olmamız halinde bir anlam ifade edebilirdi. Bu noktaya asla varılmamıştı... geriye itildik."

Bu arada, Churchill ve Roosevelt müttefiklerine Polonya'ya yardım etmesi için yoğun bir baskı yaparlarken, Stalin gayet sakin bir tavırla onların ayaklanmayı "fazla abarttıkları"nı iddia ediyordu. O sırada Stalin'in orduları Polonya, Macaristan ve Romanya'nın içlerine sokuluyorlardı; Varşovalı yurtseverler için artık çok geçti.

* * *

Polonya Ordusu'nun teslim olmasından yedi gün sonra, Churchill Doğu Avrupa'nın ganimetlerini paylaşmak için Moskova'ya geldi. Stalin bu konudaki gerçek görüşlerini 1942'de Molotov'a açıklamıştı: "Sınırlar sorunu zor yoluyla çözümlenecektir." Stalin'in Kremlin'deki dairesinde, bu kez şehir içinde bir evde kalmakta olan Churchill, küçük ülkelere olan ilgilerini oransal olarak gösteren "edepsiz bir belge" sundu. Stalin'in kendi arşivindeki Sovyet kayıtları, Roosevelt'in Tahran'da Churchill'in elini zayıflatması gibi, İngiliz'in de onun elini zayıflattığını gösterir. Konuşma sırasında Churchill şöyle dedi: "Başkan dahil Amerikalılar, Avrupa'nın nüfuz alanlarına bölünmesi karşısında dehşete kapılacaklar." Churchill'in belgesindeki oranlar şöyleydi: "Romanya'da Rusya % 90, İngiltere % 10; Yunanistan'da İngiltere % 90, Rusya % 10." Stalin metne onayladığını belirten bir işaret koydu.

Churchill, Büyük Güçler'in kibirliliğinden biraz suçluluk duyarak, biraz da zevk alarak şöyle dedi: "Milyonlarca insanın kaderini ilgilendiren bu sorunları, ilk bakışta böylesine rastgele ele almamız, insani değerler açısından olumsuz görülmez mi?"

"Hayır," dedi Stalin, "belge sizde kalsın." Eden ve Molotov, Bulgaristan ve Macaristan'daki, her ikisi için de % 80'e çıkarılan Sovyet nüfuz oranını iki gün daha tartışırlarken bu belgeyi esas aldılar ve Stalin kendi işine geldiği için Yunanistan konusunda kendi payına düşene razı oldu. Oranlarla ilgili bu anlaşma, Stalin'in bakış açısından, zaten gerçekleşmiş olan bir şeyi müzakere etmek için yapılan bir şaşırtma girişimiydi.

Bu ziyaret sırasında Stalin, savaşın başlamasından beri ilk kez, Churchill, Molotov, Harriman ve kızı Kathleen'le birlikte Bolşoy'da halkın içinde göründü. Tiyatro'ya geldiklerinde ışıklar henüz karartılmıştı. Stalin her zamanki gibi oyun başladıktan hemen sonra içeri süzülmüştü. Işıklar yanıp da izleyiciler Stalin ve Churchill'i gördüklerinde, "müthiş bir alkış ve bağrışma koptu." Stalin mütevazı bir tavırla geri çekildi, fakat Churchill, Vişinskiy'i göndererek onu geri çağırdı. İkisi birlikte göründüklerinde öyle bir tezahürat koptu ki, "bina sarsıldı". Daha sonra Stalin ve Molotov misafirlerini, 12 kişilik bir yemek masasının hazırlandığı bölüme yönelttiler. Büyük yudumlarla şampanya içen Stalin misafirlerini büyülemek ve neşelendirmek için elinden geleni yapıyordu. Molotov "büyük lider"in şerefine kadehini kaldırdığında, Stalin gülerek şöyle dedi:

"Ben de hakkımda yeni bir şey söyleyeceğini sanmıştım." Birisi Üç Büyükler'i Kutsal Üçleme'ye benzeterek espri yaptı.

"Gerçekten öyleyse," dedi Stalin, "Churchill Kutsal Ruh olmalı. Fazla uçuyor."[1] Polonya konusunda biraz ilerleme kaydedildikten sonra, Churchill 19 Ekim günü ayrılırken, Stalin onu hava alanına kadar geçirdi ve arkasından mendil salladı.

Stalin artık zaferin tadını çıkarıyordu ve ortaya çıkan zalim gösteri adamının görünümü pek hoş değildi. Churchill'le birlikteyken sergilediği mesafeli neşe, Charles de Gaulle gibi fazla güçlü olmayan birinin karşısında tehditkâr bir sarhoş tavrına dönüştü. Fransız, bir ittifak ve karşılıklı yardım anlaşması imzalamak için Aralık ayında Moskova'ya geldi. Görüşmeler sırasında Stalin, Fransız'ın Bierut'un kurduğu Polonya Hükümeti'ni tanımasını istedi, fakat de Gaulle reddetti. Ziyafet sırasında müzakereler devam etti. Ancak bu durum Stalin'i, ciddi de Gaulle'ü dehşete düşürecek ölçüde içmekten alıkoymadı. Stalin, Harriman'a, de Gaulle'ün "zorluk çıkaran acemi biri" olduğunu söyledi. Fakat bunun önemi yoktu, zira "biraz daha şarap içmeleri halinde her şey halledilecekti".

Şampanya içmeyi sürdüren Stalin, kadeh elde konuşma yapma görevini Molotov'dan devraldı. De Gaulle'ü bilinçli biçimde atlayarak, Roosevelt ve Churchill'i övdükten sonra, elinde kadehi, masanın çevresinde dehşet verici bir tura çıktı. Kaganoviç'e kadeh kaldırırken, "Cesur bir adam," dedi. "Trenlerin zamanında varıp varmayacağını bilir." Bir an durdu ve "Onu kurşuna dizeceğiz!" dedi. "Gel buraya!" diye seslendi. Kaganoviç hemen yerinden kalktı, neşeyle kadeh tokuşturdu. Sonra Hava Kuvvetleri Komutanı Novikov'a seslendi: "İyi bir Mareşal. Haydi ona içelim. Görevini uygun biçimde yerine getirmediği takdirde, onu asacağız" (Novikov kısa süre sonra tutuklandı ve işkence gördü). Derken Hurulev'in önünde durdu: "Elinden geleni yapsa iyi eder, yoksa onu da asarız. Bu; ülkemizde âdettir!" Sonra ona da seslendi: "Gel buraya!" De Gaulle'ün yüzünün asıldığını fark eden Stalin, güldü. "İnsanlar benim bir canavar olduğumu söylüyorlar, ama görüyorsunuz, ben sadece şaka yapıyorum. Belki de o kadar korkunç değilimdir."

Molotov, antlaşma konusunda tartışmakta olduğu meslektaşı Bidault'un yakasına yapıştı. Stalin onları işaret ederek, Bulganin'e seslendi: "Makineli tüfekleri getirin. Diplomatları tasfiye edelim." Kahve içmek ve film seyretmek için misafirlerine yol gösterirken, "sendeledi ve Fransız'a sarıldı". Orada bulunan, ancak tehditkâr kadeh tokuşturma işinden yakayı sıyıran Huruşov bu sahneyi gördü. Stalin "tam anlamıyla sarhoş" idi. Diplomatlar müzakereye devam ederlerken, Stalin şampanya içmeye devam etti. Nihayet sabahın erken saatlerinde, de Gaulle yatmaya gittiğinde Ruslar, ansızın Bierut hükümetiyle ilgili önerilerinin yer almadığı antlaşmayı

1 Stalin, yemekte bulunan eski Londra büyükelçisi Mayskiy hakkında da bir espri yaptı, ancak bu tercüme edilmedi. Ruslar hep birlikte kahkahalarla gülünce, Brooke neden güldüklerini sordu. Mayskiy, mahçup bir tavırla açıkladı: "Mareşal, bir zamanlar birkaç mısra yazdığım için bana Şair-Diplomat dedi, fakat son şair diplomatımız tasfiye edilmişti –şaka bu." Söz konusu Şair-Diplomat Rusya'nın İran Büyükelçisi Griboyedov idi ve kendisi 1829'da Tahran'da bir kalabalık tarafından linç edilmişti. Mayskiy daha sonra tutuklandı ve işkence gördü.

imzalamaya karar verdiler. Fakat de Gaulle Kremlin'e döndüğünde, Stalin ondan önce antlaşmanın ilk halini imzalamasını istedi. De Gaulle öfkeyle tepki gösterip, "Fransa hakarete uğramıştır," dediğinde, Stalin neşeli bir tavırla bu kez anlaşmanın son halini istedi. Saat 06.30'da imzalar atıldı.

Müşkülpesent Fransız ayrıldıktan sonra, Stalin tercümanı çağırdı ve gülerek şöyle dedi: "Sen çok şey biliyorsun. Seni Sibirya'ya göndersem iyi olur!" De Gaulle daha sonra, giderken gördüğü son manzarayı anlattı: "Stalin'i tek başına masada otururken gördüm. Tekrar yemeğe başlamıştı."

Aynı coşku dolu galip, o kış Yugoslavlar'ın ziyareti sırasında verilen bir dizi ziyafete nezaret etti. Yugoslav Politbüro üyesi Milovan Cilas, Kızıl Ordu'nun yaptığı tecavüz ve yağmadan şikayet ettiğinde, öfkelendi. Stalin orduya yapılan her eleştiriyi kendisine yönelik kişisel bir saldırı olarak görüyordu. İçkili vaziyette yaptığı konuşma sırasında "binlerce kilometre yol alan" ordusuna "Cilas'tan, kendisini gayet iyi karşıladığım Cilas'tan başka hiç kimse"nin saldırmadığını söyledi. Cilas orada değildi. Delegeler arasında bulunan eşi Mitra Mitroviç, bakışlarını Stalin'in gözlerine dikti. Stalin "kadeh kaldıralım," dedi, şakalar yaptı, çevreye sataştı, ağladı." Ardından Mitra Mitroviç'i tekrar tekrar, neredeyse şehvetle öptü: "Yugoslavlar ve Cilas tarafından sana tecavüz etmekle suçlansam bile, seni öpeceğim!"

Stalin bazı Amerikalı subayları Kremlin sinemasına davet ettiğinde, tam Batılılar'ın arasına oturmak üzereydi ki, dönüp Kavtaradze'ye seslendi:

"Buraya gel evlat, yanıma otur!"

"Nasıl olur?" dedi Kavtaradze, "Misafirlerin var." Stalin elini sallayarak, Gürcüce şöyle dedi:

"Siktir et onları!"

Yılbaşı gecesi, Stalin ve aralarında General Hurulev'in de bulunduğu liderler 1945 yılına sabaha kadar hep birlikte içerek, şarkı söyleyip dans ederek girdiler.

43

Büyük Fatih: Yalta ve Berlin

Stalin büyük ödül olarak Berlin'e göz diktiğinde, savaşı yönetme tarzını değiştirmeye karar verdi: Cephenin sorumluluğunda artık *Stavka*'nın temsilcileri olmayacaktı. Dolayısıysa, Yüce Önder doğrudan komuta edecekti.

Jukov, Berlin'e 804 km. mesafede savaşmakta olan Birinci Belorusya Cephesi'ne komuta edecekti. Altı milyon Sovyet askeri Vistül-Oder taarruz hattında toplandı. İki hafta sonra Konyev, sanayi bölgesi Silezya'nın "altın"ına dalarken, Jukov Almanlar'ı orta Polonya'dan sürüp çıkarıyor ve Malinovskiy Budapeşte için şiddetli bir savaş veriyordu. İkinci ve Üçüncü Belorusya Cepheleri intikam güdüsüyle Doğu Prusya'ya, Almanya'nın içlerine girmişti. Gelecek aylarda iki milyon Alman kadına tecavüz edilecekti. Rus askerleri Nazi kamplarından henüz kurtulan Rus kadınlara bile tecavüz ediyorlardı. Stalin bu durumu umursamıyordu. Cilas'a şöyle dedi: "Dostoyevskiy okumuşsundur herhalde. İnsan ruhunun ne kadar karmaşık olduğunu görüyor musun..? Şimdi, Stalingrad'dan Belgrad'a kadar savaşan bir adamın durumunu tahayyül et. Kendi ülkenin yakılıp yıkılmış topraklarında binlerce kilometre gidiyorsun; yoldaşlarının, en sevdiğin insanların cesetlerini görüyorsun. Bir adam bu duruma normal olarak nasıl tepki gösterebilir? Böyle bir dehşetin ardından, bu adamın bir kadınla gönül eğlendirmesinde bu kadar korkunç olan nedir?"

Roosevelt ve Churchill Temmuz 1944'ten beri Üç Büyükler'in bir sonraki toplantısını tartışmaktaydılar. Stalin duraksıyordu. Eylül ayı içinde Harriman, Akdeniz'de bir toplantı önerdiğinde, Stalin hemen karşılık verdi: Doktorları "hava değişiminin kötü sonuçları olacağı"nı söylüyorlardı. Bu sözler doktorlara zerre kadar güveni olmayan bir adamdan geliyordu. Molotov onun yerine gidebilirdi. Molotov nazik bir tavırla, asla Mareşal Stalin'in yerini tutamayacağını söyledi.

"Aşırı tevâzu gösteriyorsun," dedi Stalin, soğuk bir edayla. Yalta üzerinde anlaştılar. 29 Ocak günü Jukov, Oder üzerindeydi. Alman güçleri Sovyet köprübaşlarına karşı taarruza geçerlerken, Roosevelt ve Churchill, 3 Şubat günü, Kırım'daki Saki hava üssünde, üzerinde dik yakalı beyaz gömlek, siyah palto ve kürklü şapka olan Molotov ve Yalta yolunda mükemmel bir "öğle yemeği"ne evsahipliği yapan, diplomat üniformalı Vişinskiy tarafından karşılandılar.

* * *

Stalin henüz Moskova'dan ayrılmamış, bu arada, anahtar isimleri açık bırakılacak ve daha sonra el yazısıyla doldurulacak kadar gizli biçimde hazırlanan memorandumda Beria'nın yaptığı düzenlemeleri onaylamıştı. Konferans dört NKVD alayı tarafından korunuyor, çok sayıda ağır makineli tüfek ve 160 savaş uçağıyla savunuluyordu. Stalin'in güvenliğiyle ilgili düzenlemeler şu sözlerle betimleniyordu: "Sovyet delegasyonu şefinin korunması için, Yoldaş Vlasik komutasındaki korumaların yanı sıra, 100 operatif emekçi ve NKVD alaylarından 500 kişilik özel bir müfreze bulunmaktadır." Başka deyişle, sadece Stalin'in 620 kişiden oluşan bir koruma ordusuna ek olarak, gündüzleri iki, geceleri üç koruma çemberi ve bekçi köpekleri vardı. Yirmi kilometrelik alan içinde yer alan beş yerleşim yeri, "şüpheli unsurlardan temizlenmiş", 74.000 kişi hakkında soruşturma yapılmış ve 835 kişi tutuklanmıştı. Kentlerin boşaltıldığı, Nazi yağmasının harap ettiği, bölgede yaşayan Tatarlar'ın sürüldüğü Yalta'ya, Churchill'in "Hades'in Rivierası" demesinde garipsenecek bir durum yoktu.

4 Şubat Pazar sabahı, Stalin Harkov üzerinden güneye doğru seyahat edecek yeşil tren vagonuna Poskrebişev ve Vlasik'in eşliğinde bindi. Kalacağı yer, Yusupov Sarayı, bir zamanlar, Rasputin'i öldüren travesti bir Frizyalı prense aitti. Bina yirmi odası ve çok geniş salonuyla Sovyet heyeti için hazırlanmıştı. Yemek takımları, Metropol ve Nasyonel otellerinden güvenilir garsonlar dâhil her şey Moskova'dan getirilmişti. Özel fırıncılar ekmek pişiriyor, balıklar özel balıkçılardan temin ediliyordu. "Özel bir '*Vch*' yüksek frekanslı telefon ve Baudot telgraf sisteminin yanı sıra, 50'ye çıkarılması mümkün olan ... 20 hatlı otomatik bir telefon istasyonu, Stalin'in aynı anda "Moskova'yla, cephelerle ve bütün şehirlerle" haberleşmesi için kuruldu. Ayrıca kendisine 500 kg.lık bombalara dayanıklı özel bir sığınak tahsis edildi.

Stalin heyettekileri derhal çalışma odasında topladı. Beria'nın odası hemen bitişikteydi. Daha genç diplomatlar bitişik bölümde kalıyorlardı. Sudoplatov, Batılı liderlerin psikolojik portrelerini çıkarıyor, Molotov istihbaratı değerlendiriyor ve Sergo Beria her zamanki gibi dinleme görevini yerine getiriyordu. Bu kez, tekerlekli sandalyesiyle dışarı çıktığında bile FDR'nin dinlenmesini sağlayan, çok yönlü konumlanabilen mikrofonlar kullanılıyordu.

Saat 15.00'da Stalin[1] konutundaki Churchill'i aradı. Churchill, İskoç ihtişamı,

1 Bir ay sonra, *İzvestiya*'nın editörü özel bir fotoğraf albümü hazırlayarak Poskrebişev'e gönderdi: "Saygıdeğer Aleksander Nikolayeviç, size, J. V. Stalin'e iletilmek üzere Kırım konferansının fotoğraflarını gönderiyorum." Albümün kapağında büyük kabartma harflerle onun ismi yazılıydı. İlk resimde kılıksız Stalin, iki dirhem bir çekirdek Molotov'la görünüyordu. Stalin'in Yalta'da çekilen fotoğraflardan oluşan albümü, onun çok sevdiği, fakat yıpranmış eski asker paltosunun, kötü biçimde örülerek onarılmış ceplerini göstermektedir. Domuzu andıran Vlasik, neşeli ama saygılı bir görünümle onun daima bir adım

neo-Gotik ve Fas Arabeski'nin benzersiz mimari bileşimini yansıtan, İngiliz hayranı Prens Mihael Vorontsov'un fantastik sarayında kalıyordu. Stalin, Churchill'i aradıktan sonra Roosevelt'in, son Çar'ın yazlık evi olarak 1911'de inşa edilen, beyaz granitten yapılmış Livadya Sarayı'na gitti.[1] O gece verilen yemekte, Roosevelt, Stalin'in karmaşık öz-imgesini yanlış yorumlayarak, ona "Joe Amca" diye isim takıldığını söyledi. Stalin gücenerek, şöyle mırıldandı:

"Bu masadan ne zaman ayrılabilirim?" Kendisine bunun bir şaka olduğu anlatıldı. Ertesi gün, saat 16.00'da konferans Livadya balo salonunda başladı. Molotov ile Mayskiy arasında oturup sürekli sigara içen Stalin, o sırada Sovyetler'in Amerika Büyükelçisi olan, daha sonra Brejnev'in uzun dönem Dışişleri Bakanlığı'nı yapan genç Andrey Gromiko üzerinde büyük bir etki yarattı. Stalin, "hiçbir şeyi gözden kaçırmıyor ... önünde kâğıt olmadan, not tutmadan" çalışıyordu ve "bilgisayar gibi bir belleği" vardı. Açılış toplantıları sırasında Stalin en ünlü kısa konuşmasını yaptı. Her zaman bir şaka konusu haline getirdiği ve sık sık tekrarladığı sözleri, siyaset sözlüğüne gücün duygulara üstünlüğünü gösteren bir ifade olarak girdi. Papa'yı tartışıyorlardı:

"Bizim müttefikimiz olsun," dedi Churchill.

"Elbette," dedi Stalin, gülerek, "fakat biliyorsunuz baylar, savaş askerlerle, toplarla, tanklarla yapılır. Papa'nın kaç tümeni var? Bunu bize söylerse ... müttefikimiz olur."[2]

Stalin geceleri küçük partiler vererek maiyetini bir araya getiriyordu. Bu partilerde onun "herkesle birkaç sözcükle de olsa sohbet etmesi" Gromiyko'nun dikkatini çekti. Gruplar arasında dolaşıyor, şakalar yapıyor, 53 kişilik delegasyonda yer alan herkesin ismini hatırlıyordu. Her sabah ve akşam toplantı yapılıyordu. Stalin, işlerini iyi yapmadıkları zaman danışmanlarını eziyordu. Konferansta yine tercüman olarak bulunan Hugh Lunghi onun şöyle dediğini işitti: "Vişinskiy'e güvenmiyorum, fakat onunla her şey mümkün. Ona bir şey söylediğimizde hemen harekete geçer." Vişinskiy, Stalin'e "ürkmüş bir tazı gibi" tepki veriyordu.

Roosevelt hastalandığında, Stalin, Molotov ve Gromiyko ona yirmi dakikalık bir ziyarette bulundular. Daha sonra, merdivenlerden inerlerken, "Stalin ansızın durdu, cebinden piposunu çıkarıp ağır hareketlerle doldurdu ve kendi kendine ko-

---

gerisindedir. Stalin her zamankinden daha sıkı korunuyordu. Bir keresinde Bohlen, Stalin tuvalete gittiğinde, iki Sovyet korumanın telaşla koşuşturarak, "Stalin nerede? Nereye gitti?" diye bağrıştıklarına tanık oldu. Bohlen onlara tuvaleti işaret etti.

1 Başkan çok yorgun ve hastaydı. Kullandığı bölüm, bir oturma odası, bir yemek odası (Çar'ın bilardo salonu), yatak odası ve banyodan oluşuyordu. Başkan'ın en yakın danışmanı Harry Hopkins de hastaydı ve zamanının büyük bölümünü yatakta geçiriyordu. Alan Brooke'ye göre, General Marshall "Çariçe'nin yatak odası"nda, Amiral King ise "Çariçe'nin, içinde Rasputin'in kendisini ziyaret etmesi için özel bir merdivenin bulunduğu özel odası"nda kalıyordu.

2 Stalin kendi versiyonunu Arnavutluk lideri Enver Hoca'ya anlattı.

nuşur gibi sakin bir sesle, 'Doğa neden onu böyle cezalandırdı?' dedi. 'Öteki insanlardan daha mı kötü?'" Churchill'den hiçbir zaman hoşlanmadı, fakat Roosevelt'in onu etkilediği görülüyordu:

"Söyle bana," dedi Gromiyko'ya, "Roosevelt hakkında ne düşünüyorsun? Zeki mi?" Stalin, FDR'ye olan hayranlığını Gromiyko'dan gizlemiyordu. Bu durum genç diplomatı şaşırtıyordu, çünkü Stalin'in karakteri öylesine sertti ki "başka bir toplumsal sistemden gelen birine sempati duysa bile bunu pek dışa vurmazdı". Olaylar karşısında nadiren, "olumlu insani duygularını belli ederdi".

Ertesi gün, 6 Şubat'ta, acılı Polonya'nın durumunu ve BM olacak dünya teşkilatını tartışmak için bir araya geldiler. Rusya, batıdaki Alman bölgesi karşılığında Polonya'nın doğu bölgelerini alacaktı. Stalin, Komünistler'in hâkim oldukları hükümette sadece birkaç Polonyalı ulusalcının yer almasını kabul etti. FDR, Polonya seçimlerinin "tıpkı Sezar'ın eşi gibi tartışma dışı" kalması gerektiğini söylediğinde, Stalin gülerek,

"Fakat Sezar'ın eşinin de günahları olduğunu söylerler," dedi. Ardından Rusya'nın Polonya saplantısını açıkladı: "Tarih boyunca Polonya düşmanların Rusya'ya saldırdıkları bir koridor olarak hizmet etti." Bu nedenle, güçlü bir Polonya istiyordu. Beria'nın oğlunun anlattıklarına inanılırsa, babası o gün odasına döndüğünde, "Yosif Visariyonoviç Polonya konusunda bir adım bile gerilemedi," demiştir. Askerden ve Naziler'den arındırılmış bir Almanya'da üç işgal bölgesi oluşturulmasını onayladılar. Stalin'in tekrar tekrar belirttiği Japonya'ya müdahale vaadinden memnun kalan Amerikalılar, onun Sahalin ve Kuril adalarına ilişkin taleplerini kabul ettiler.

Ayın 8'inde, yine bir toplantının ardından Yusupov Sarayı'nda Stalin'le yemek yediler. Savaşın yaşlandırdığı Üç Büyükler'in, kazandıkları zaferi düşünerek yaptıkları konuşmalar gittikçe duygusal bir hal aldı. Stalin bir ara ayağa kalkıp, "Yüz yılda bir dünyaya gelen ve Büyük Britanya'nın bayrağını cesaretle yükselten adam"a, Churchill'e kadeh kaldırdı. "Hissettiklerimi, kalbimden ve aklımdan geçenleri söylüyorum," diye ekledi. Stalin "formundaydı," diye yazdı Brooke, "gayet neşeli ve espriliydi". Kendisini "saf ... geveze bir ihtiyar" olarak betimlediğinde kimseyi kandıramayan Stalin, "sadece bir savaş sırasında tanıştığı ve hizmetleri savaştan hemen sonra unutulan" generallerine de kadeh kaldırdı. O generallerin "prestijleri savaştan sonra hızla azalır ve kadınlar onlara sırtlarını dönerlerdi." Generaller Stalin'in onları kısa süre içinde bizzat unutacağını ima ettiğini anlamadılar.

Bu efsanevi yemek, ortalıkta pek görünmeyen bir misafiri de kapsadı. Stalin, gizli rolünü giderek sıkıcı bulmaya başlayan Beria'yı davet etti. Bu davet Roosevelt'in gözünden kaçmadı. Stalin'e sordu:

"Gromiyko'nun karşısındaki şu kelebek gözlüklü kim?"

"Ah, o mu? O bizim Himmler'imizdir," dedi Stalin, meşum bir ifadeyle, gülümseyerek. "O, Beria'dır." Gizli polis, "bir şey demedi, sadece sarı dişlerini göstererek

gülümsedi." Babasının dünya sahnesine çıkma özlemini gayet iyi bilen oğlunun anlattıklarına bakılırsa, "bu konuşma [Beria'yı] derinden yaraladı." Gromiyko, Beria bu sözleri işittiği için Roosevelt'in biraz rahatsız olduğunu gözlemledi. Amerikalılar, bu esrarengiz şahsiyeti büyülenmiş gibi incelemeye başladılar: "Ufak tefek, tombul, güler yüzlü olmasına rağmen, kalın gözlük camlarının yüzüne sinsi bir ifade verdiği bir adam," der Kathleen Harriman. Bohlen ise onu, "tıknaz, bir öğretmeni andıran kelebek gözlüklü" diye tanımlar. Cinsellik saplantısı olan Beria, biraz kafayı bulunca, Sir Archibald Clark Kerr'e balıkların cinsel hayatını anlatmaya başladı. Sir Archibald ise sarhoş olunca ayağa kalkıp, Beria'nın şerefine kadeh kaldırdı: "Bizlere göz kulak olan adama!" Bu sadece isabetsiz değil, aynı zamanda patavatsız bir iltifattı. Churchill, Beria'nın Majestelerinin Büyükelçisi için uygun bir arkadaş olmadığını düşündü ve parmağını sallayarak, "Hayır Archie, bu olmaz, dikkatli ol!" diye uyardı.

10 Şubat günü, bu kez Churchill'in verdiği akşam yemeğinde, Stalin, kendisi halkın saflarında olduğu için krallara daima karşı olduğunu belirterek VI. George'un şerefine kadeh kaldırmayı önerdi. Biraz rahatsız olan Churchill, Molotov'a, bir dahaki sefere "Üç Devlet Başkanı"na kadeh kaldırmalarını önerdi. Sadece 12 kişilik akşam yemeğinde, yaklaşan İngiltere seçimlerini tartıştılar. Stalin, Churchill'in kazanacağına emindi:

"Zaferi kazanandan daha iyi kim lider olabilir?" Bunun üzerine Churchill, ülkesinde iki parti olduğunu söyledi.

"Tek parti daha iyidir," dedi Stalin. Almanya'yı tartışırlarken, Stalin onları eğlendirmek için, kendi çevresinde de sık sık tekrarladığı, bu ülkenin "akıldışı disiplin anlayışı"na ilişkin bir öykü anlattı. Bir Komünist konferansı için Leipzig'de bulunduğu sırada, Almanlar istasyona gelmişler fakat biletçi yerinde olmadığı için [bariyerlerden atlayıp gidecek yerde] iki saat platformda beklemişlerdi.

Çar'ın Livadya'daki bilardo salonunda verilen son akşam yemeğinden sonra Molotov, Roosevelt'i Saki'de hazır bekleyen *Secred Cow* adlı Başkanlık Uçağı'na kadar geçirdi. Churchill uçuştan bir önceki geceyi Sivastopol limanına demirleyen *Franconia*'da geçirdi. Stalin, Moskova'ya dönmek üzere trenindeydi. Budapeşte düşeli iki gün olmuştu.[1]

Stalin isteklerinin neredeyse tamamını Müttefikler'e kabul ettirmişti. Bu konuda genellikle Roosevelt'in hastalığı ve Stalin'in etkisinde kalması mazeret gösteri-

1 Arşivlerde Churchill'le ilgili esrarengiz bir not bulunmaktadır. Gorbatov adında bir General, Beria'ya verdiği 5 Mayıs tarihli raporunda, Winston Churchill'in Betsy Pongrantz isimli bir akrabasının bulunması için verilen emrin Mareşal Malinovskiy'nin Macaristan'daki ordusuyla birlikte NKVD'ye iletildiğini ve şahsın bulunduğunu bildirmektedir. Bu notun ne anlama geldiği bilinmemektedir, ayrıca Churchiller'den hiçbirinin bu "akraba"dan haberi yoktur. Sir Winston'ın hayatta olan kızı Leydi Soames böyle bir Macar akrabanın varlığından habersizdir. Kendisi, "Belki de Mr. Beria ve NKVD hata yaptılar!" demektedir.

lir. Her iki batılı da "Doğu Avrupa'yı Stalin'e satmakla" suçlanmıştır.[1] Roosevelt'in Stalin'e kur yapması ve Churchill'le atışması yanlış değerlendirilmiştir. FDR gerçekten hasta ve yorgundu. Fakat Stalin, 10 milyon Sovyet askerinin işgali altındaki Doğu Avrupa'nın yönetiminin güçle belirleneceğine inanıyordu. Kendisi savaştan sonra Yalta hakkındaki görüşlerini ortaya koyan bir anekdot anlatmıştır. "Churchill, Roosevelt ve Stalin ava çıktılar," demiştir. "Sonunda ayıyı vurdular. Churchill, ben ayının postunu alacağım, Roosevelt ve Stalin etini paylaşsınlar, dedi. Roosevelt ise, hayır, postu ben alacağım, Churchill ve Stalin eti paylaşsınlar, dedi. Stalin sessiz kaldı. Bunun üzerine, Churchill ve Roosevelt ona sordular: Mister Stalin, siz ne diyorsunuz? Bunun üzerine Stalin şöyle dedi: Ayı bana ait, çünkü onu ben öldürdüm." Burada ayı Hitler, postu ise Doğu Avrupa'dır.

8 Mart günü, Pomeranya'yı temizlemek için yapılan harekâtlar sırasında Stalin, yakın ve hassas ortaklıklarının ne kadar derin olduğunu gösteren tuhaf bir toplantı için Jukov'u Kuntsevo'ya davet etti. Yüce Önder hastaydı ve "aşırı derecede yordundu". Morali bozuk gibiydi. "Çok çalıştı ve çok az uyudu," diye düşündü Jukov. Berlin için verilen savaş onun son büyük çabasıydı. Çalışma temposunu artık sürdüremiyordu. Bu bakımdan yalnız sayılmazdı. Roosevelt ölüyordu; Hitler iyiden iyiye çökmüştü; Churchill de sık sık hastalanıyordu. Topyekûn savaş, savaşı yönetenlerin sağlığını topyekûn çökertmişti. Savaştan henüz çıkan Stalin hem duygusal hem de daha amansızdı.

"Biraz bacaklarımızı açalım," dedi Stalin. "Nedense topallıyorum." Yürüyüş sırasında Stalin bir saat kadar ona çocukluğunu anlattı. "Haydi dönüp çay içelim," dedi daha sonra. "Seninle konuşmak istediğim bir şey var." Bu şaşırtıcı yakınlıktan cesaret bulan Jukov, Yakov'dan söz açtı:

"Haber alabildiniz mi?"

Stalin yanıt vermedi. Oğlu Yakov ona acı veriyordu. Yüz adım kadar hiçbir şey söylemedi. Sonra, "kırık bir sesle" yanıt verdi:

"Yakov esaretten kurtulamayacak. Onu kurşuna dizecek, katiller. Bildiğimiz kadarıyla, onu tecritte tutuyor, ülkesine ihanete zorluyorlar." Stalin gene sessizleşti. Sonra şöyle dedi: "Hayır, Yakov Anavatan'a ihanet etmektense, her türlü ölümü tercih edecektir." Oğluyla nihayet gurur duyuyor, fakat onun neredeyse iki yıl önce öldüğünü bilmiyordu. Stalin masanın başına oturdu, fakat yiyeceklere dokunmadı. "Ne feci bir savaş," dedi. "Ne kadar çok insan hayatı yok olup gitti. Yakınlarını kaybetmeyen belki birkaç aile kalmıştır." Roosevelt'ten ne kadar hoşlandığını an-

1 Bir satış söz konusuysa, bu muhtemelen daha erken bir tarihte, Ekim 1943'te Moskova'da yapılan Dışişleri Bakanları konferansında olmuştu. Ancak Stalin, Yalta'dan çoğu Naziler'le birlikte savaşan, İç Savaş'tan kalma Beyaz Kazak göçmenlerden oluşan "Sovyet eski savaş tutsakları"nın iadesine ilişkin Dışişleri Bakanı Eden'in imzasını taşıyan bir belgeyle döndüğü için memnundu. Bu göçmenlerin çoğu kurşuna dizildi ya da Stalin'in Gulaglar'ında yok oldu.

lattı. Yalta başarılı olmuştu. Poskrebişev elinde evrak dolu bir çantayla geldi. Stalin, Berlin konusuna döndü:

"*Stavka*'ya git ve Berlin harekâtıyla ilgili hesaplara bak..." Üç hafta sonra, 1 Nisan sabahı Stalin, Küçük Köşe'de, en atak iki mareşaliyle, 1. Belorusya Cephesi Komutanı Jukov ve 1. Ukrayna Cephesi Komutanı Koniyev'le bir toplantı yaptı. "Pekâlâ," dedi, "Berlin'i kim alacak: Biz mi Müttefikler mi?"

"Berlin'i alacak olan biziz," diye bağırdı Koniyev, Jukov'a fırsat bırakmadan.

"İşte sen busun," dedi Stalin, gülerek. Jukov, Seelow Tepeleri üzerindeki Oder köprübaşlarından Berlin'e saldıracak, Koniyev ise Jukov'a paralel olarak güney Berlin'e doğru, kendi kuzey cenahıyla Leipzig ve Dresden istikametinden harekete geçecekti. Pek emin olmayan Yüce Önder her ikisinin de Berlin'i alabileceklerine inanmalarına izin verdi. "Tek bir söz söylemeden" cepheler arasından Berlin'e doğru bir çizgi çekti. Sonra durup, Berlin'in güneyine giden çizgiyi sildi. Koniyev bu çizginin kendisine, eğer başarabilirse, Berlin taarruzuna katılma izni verdiğini anladı. Stalin onlara takıldı: "İlk giden Berlin'i alır." O gün, bir tarihçinin "modern tarihin en büyük 1 Nisan şakası" olarak betimlediği bir olay yaşandı ve Stalin, "Berlin'in önceki stratejik önemini kaybettiği" konusunda Eisenhower'a güvence verdi. İki gün sonra iki mareşal neredeyse yarışarak hava alanına gittiler ve iki dakika içinde uçaklarına binerek havalandılar. Koniyev, ödülü almak için "tutkulu bir arzu" duyduğunu kabul eder.

Onlar güçlerini harekete geçirirlerken, Roosevelt öldü. Stalin için bu, bir dönemin sonuydu. Aralarındaki ortaklık onun güvenini kazanmış ve pek yeterli olmayan insani duygularını yükseltmişti. Molotov, "derinden etkilenmiş ve üzgün görünüyordu". Harriman, "Molotov'un bu kadar içten konuştuğuna" daha önce tanık olmamıştı. Stalin'in de "derin bir üzüntü" içinde olduğunu gördü. Diplomatın elini otuz saniye boyunca tutmuştu. Yıllar sonra Stalin, Yeni Athos daçasında tatil yaparken, şöyle dedi: "Roosevelt, büyük bir devlet adamı, kapitalizmin ömrünü uzatan, zeki, eğitimli, ileri görüşlü, liberal bir liderdi."

16 Nisan günü saat 05.00'da Jukov, Seelow Tepeleri'ne doğru 14.000 topla bir baraj ateşi açtı. İki mareşalin elinde, 2.5 milyon asker, 41.600 top, 6.250 tank ve 7500 uçak vardı. Bu, o zamana kadar "bir araya getirilen en yoğun ateş gücü"nü sağlıyordu. Fakat tepeler iyi savunulan bir engel oluşturuyordu. Jukov'un kayıpları ağırdı. Gece yarısı Stalin'i aradı. Stalin ona takıldı:

"Demek ki Berlin aksındaki düşmanı yetersiz gördün. Koniyev'in işleri daha iyi gidiyor." Yüce Önder bu kez Koniyev'i aradı. "Jukov'un işi biraz zorlaştı. Hâlâ savunma hatlarını dövüyor." Stalin durdu. Yüce Önder'in tarzını kavramış olan Koniyev, Stalin konuşana kadar sessiz kaldı. "Jukov'un tanklarını aktarmak ve onları senin cephendeki gedikten geçirip Berlin'e göndermek mümkün mü?" Koniyev heyecan içinde kendi tank kuvvetlerinin Berlin'e dönebileceğini söyledi. Stalin haritayı inceledi. "Tamam," dedi, "tank ordularını Berlin'e yönelt." Jukov ise Berlin'i

almaya kararlıydı. Tank savaşının gereklerini göz ardı ederek, tepelere doğru bir tank taarruzu başlattı, fakat iyice yumuşamış toprak ve cesetlerden oluşan bir bataklığa sıkışıp kaldı ve 30.000 asker kaybetti. Stalin üç gün boyunca onu aramadı.

20 Nisan günü Jukov nihayet Berlin'in güneyindeki varoşlara ulaştı. Her iki mareşal, Hitler'in Şansölyelik binasına doğru ev ev, sokak sokak savaşıyordu. Ayın 25'inde Koniyev, Reichstag'a saldırı emri verdi. O sırada Reichstag'a 274 metre mesafede olan ve Jukov'un harekâtına öncülük eden Çuykov, Rus kuvvetleriyle, Koniyev'in tanklarıyla karşılaştı. Jukov hızlandı ve Koniyev'in tank komutanı Rybalko'ya seslendi:

"Burada ne işin var?" Hayal kırıklığına uğrayan Koniyev, Reichstag'ı Jukov'a bırakarak yarı yoldan döndü. Stalin bu kez yeni bir ödül koydu:

"Prag'ı kim alacak?"

Stalin her gün öğle saatlerinde bürosuna gidip iki saat kadar kalıyor, daha çok Kuntsevo'da bekliyordu. 28 Nisan günü Hitler, Eva Braun'la henüz evlendiği sığınakta vasiyetnamesini yazdırdı ve beraberindekilerle şampanya içti.[1] İki gün sonra, Jukov iyice yaklaştığında Hitler siyanit kapsüllerini Alsas cinsi kurt köpeği Blondi üzerinde denedi. Saat 15.15 civarında, dışarıda büyük bir gürültü koparken, Hitler başına ateş ederek intihar etti. Eva zehir içti. Goebbels ve Bormann, Şansölyelik binasının bahçesinde Hitler'in cesedi yakılırken onu son kez selamladılar. Bütün bunlardan haberi olmayan Stalin, saat 19.30'da bürosuna gelerek Malenkov ve Vişinskiy'le 45 dakika süren bir toplantı yaptı ve tekrar Kuntsevo'ya döndü.

1 Mayıs gününün erken saatlerinde, Alman Genel Kurmay Başkanı Çuykov'u ziyaret ederek, Hitler'in öldüğünü bildirdi ve ateşkes istedi. Bu kişinin, Nisan 1941'de Japonlar'ı yolcu ederken Stalin'in "Dost kalacağız" dediği uzun boylu Alman subayı Hans Krebs olması ironiktir. Çuykov ateşkesi reddetti. Krebs onun yanından ayrıldı ve intihar etti. Bu muazzam olayları haber vermek için sabırsızlanan Jukov, tıpkı 22 Haziran 1941 günü yaptığı gibi, Kuntsevo'ya telefon etti. Güvenlik yine zorluk çıkardı.

"Yoldaş Stalin az önce yattı," dedi general Vlasik.

"Lütfen onu uyandır. Mesele acil, sabahı bekleyemez."

Stalin ahizeyi kaldırdı ve Hitler'in öldüğünü öğrendi.

"Alçak, nihayet belasını buldu," diye mırıldandı.

1 Sığınağın daha üst seviyelerinde Hitler'in sekreteri "herkesi sarmalamış görünen erotik bir korkuyu" tespit etti. "Dişçi koltuğundaki gibi bir yerde, şehvetle kucaklaşarak kenetlenmiş bedenler gördüm. Kadınlar bütün alçakgönüllülüklerinden sıyrılmışlardı, mahrem bölgelerini serbestçe teşhir ediyorlardı."

BÖLÜM DOKUZ

Tehlikeli Ardıllık Oyunu, 1945-1949

44

Bomba

"Onu canlı olarak ele geçiremeyişimiz çok kötü," dedi Stalin, Jukov'a. "Hitler'in cesedi nerede?"

"General Krebs'e göre, yakmışlar." Stalin, kayıtsız şartsız teslimiyet dışında müzakere yapılmasını yasakladı. "Ve çok acil bir durum olmadıkça sabaha kadar beni aramayın," dedi Stalin. "Yarınki resmi geçitten önce biraz dinlenmek istiyorum."

Saat 10.15'te Jukov'un topçusu kent merkezini bombaladı. Ayın ikisinde şafak sökerken Berlin onundu. 4 Mayıs günü bir Smerş albayı Hitler ve Eva'nın, kuru, kömürleşmiş kalıntılarını buldu. Cesetler oradan uzaklaştırıldı. Jukov'a bir şey söylenmedi. Aslında Stalin, Hitler'in cesedi hakkında bir şey duyup duymadığını sorarken Jukov'la eğlenmişti.[1] Bu arada Stalin Nazi liderliğiyle özel olarak ilgileniyordu: "Size, Berlin'de bulunan ... üst düzey Almanlar'ın yazışmalarını ... gönderiyorum," diye yazdı Beria, Himmler'in Ribbentrop'a yazdığı mektupları listeleyerek.

Savaştan sonra Karadeniz kıyılarında bir akşam yemeğinin geç saatlerinde Stalin'e, Hitler'in deli mi yoksa maceracı mı olduğu soruldu:

"Bir maceracı olduğunu kabul ederim, fakat deli olduğunu kabul edemem. Hitler yetenekli bir adamdı. Ancak yetenekli bir adam Alman halkını birleştirebilirdi. İster beğenin ister beğenmeyin, Sovyet Ordusu Alman topraklarına girdi ... ve Berlin'e kadar gitti, fakat Alman işçi sınıfı ... Faşist rejime karşı ayaklanmadı. Deli bir adam kendi ulusunu bu şekilde birleştirebilir miydi?"

9 Mayıs günü Moskova Zafer gününü kutladı, fakat fatih kutlama konusunda sabırsızdı. Kıdemsiz bir general Reims'te Almanlar'ın teslimiyet belgesini imzaladığında Stalin öfkelendi ve Jukov'a "Alman saldırganlığının yayıldığı" Berlin'de tam bir teslimiyet belgesinin imzalanmasını emretti. Fakat generallerin şanlı günleri artık sona ermişti. Vişinskiy "siyasal meseleleri ele almak" için hemen yola çıktı ve bütün töreni "Jukov'un kulağına emirler fısıldayarak yönetti." Stalin dikkatle Jukov'u ve onun tavırlarında bir değişiklik olup olmadığını gözlüyordu. O yılın sonuna doğru Jukov'u Kremlin'e çağırdı ve Beria ile Abakumov'un kendisi hakkında kanıt toplamakta olduklarını söyleyerek onu uyardı.

---

1 Çene kemiği ve kafatasının bir kısmı Moskova'da tutuldu; kadavranın geri kalan kısmı Smerş tarafından incelendi ve Magdeburg'daki bir Sovyet askeri üssündeki garajın yanına gömüldü. KGB Başkanı Yuri Andropov Nisan 1970'de onun yakılmasını ve küllerinin saçılmasını emretti.

"Bu saçmalıklara inanmıyorum, ama gene de Moskova'dan uzak dur." Bu Jukov için sorun değildi, çünkü kendisi Stalin'in Berlin'deki genel valisiydi. Stalin yeni imparatorluğunu yönetmek için satraplarını gönderdi. Mikoyan, Almanlar'ı beslemek için bölgeye uçtu. Malenkov ve Voznosenskiy Alman sanayini yağmalama ya da onu bir Sovyet uydu rejiminin inşası için muhafaza etme mücadelesi vermek üzere Berlin'e geldiler. Jdanov, Finlandiya'yla; Voroşilov, Macaristan'la; Bulganin, Polonya'yla; Vişinskiy ise Romanya'yla ilgileniyordu. Huruşov kutlamak için aradığında, Stalin "vakit kaybı" nedeniyle konuşmayı yarıda kesti.

Bu arada Svetlana da ona telefon etti.

"Zaferini kutluyorum, baba!"

"Evet, kazandık," dedi Stalin, gülerek. "Sana da tebrikler!"

24 Mayıs günü saat 20.00'de Stalin, Georgevskiy Salonu'nda Politbüro üyeleri, Mareşaller, şarkıcılar, aktörler ve Polonyalı bakanların katıldığı bir ziyafet verdi. Bütün yönlerden Borovitskiy Kapısı'na gelen limuzinler trafiği tıkadı. Misafirler oturacakları yerleri buldular ve sabırsızlıkla beklemeye başladılar. Stalin göründüğünde, "kulakları sağır eden müthiş bir alkış patladı ve 'Hurra' sesleri kubbeli salonu sarstı." Molotov kadehini mareşallere kaldırdı. Mareşaller Politbüro üyeleriyle kadeh tokuşturdu. 1942'de bacağını kaybeden Amiral İsakov kadehini kaldırdığında, hâlâ bir kişisel ilişki ustası olan Stalin, uzaktaki masaya kadar yürüyüp Amiral'le kadeh tokuşturdu. Daha sonra Stalin Rus halkını övdü ve kendi hatalarına değindi: "Başka bir halk hükümetine şöyle diyebilirdi: Beklentilerimizi karşılayamadınız; gidiniz, biz Almanya'yla barış yaparak bize huzurlu bir hayat sağlayacak başka bir hükümet kuracağız."

Daha sonra Stalin, Jukov ve mareşallerine sordu:

"Faşist Almanya'nın yenilgisini bir zafer yürüyüşüyle kutlasak nasıl olur?" Stalin törene at üstünde katılmaya karar verdi. Stalin at binemezdi, fakat şan ve şeref açlığı öylesine şiddetliydi ki, Budyonni'nin seçtiği beyaz bir Arap atıyla gizlice eğitim gördü. Yürüyüşten bir hafta önce, 15 Haziran gibi, külot pantolonlu, mahmuzlu ve çizmeli Stalin yanında oğlu Vasili olduğu halde at üstünde göründü. Stalin atı mahmuzladı. At şaha kalktı. Stalin atın yelesine tutunmaya, eğerin üzerinde durmaya çalıştıysa da düştü ve omzunu incitti. Güçlükle ayağa kalkınca şöyle dedi:

"Yürüyüş kolunun başında Jukov olsun. Ne de olsa o bir süvari." Kuntsevo'da Jukov'a at binmeyi unutup unutmadığını sordu.

"Unutmadım," dedi Jukov, "arada bir binerim."

"İyi o zaman... Yürüyüşün başına sen geç."

"Bu onuru bana bahşettiğiniz için teşekkür ederim. Fakat .. siz Yüce Önder'siniz ve bu sizin hakkınız.",

"Ben çok yaşlıyım ... Sen yap. Daha gençsin sen." Jukov, gene Budyonni'nin seçeceği bir Arap atına binecekti. Ertesi gün Jukov merkez hava alanında hazırlıkları gözden geçirirken, Vasili Stalin ona yaklaştı.

"Size büyük bir sır vereceğim. Babam yürüyüş kolunun başında yer almaya hazırlanıyordu, fakat üç gün önce at onu sırtından attı..."

"Baban hangi ata biniyordu?"

"Beyaz bir Arap atı. Sizin yürüyüşte bineceğiniz at. Fakat rica ediyorum, bundan kimseye söz etmeyin." Jukov Arap atına hâkim olmayı başardı.

24 Haziran günü saat 09.57'de Jukov, Spasskiy Kapısı'nda at bindi. Yağmur yağıyordu. Saatler 10:00'u vurduğunda, "Merasim geçidi için hazır ol!" diye bağırdı.

"Kalp atışlarım hızlandı," diye yazar, Jukov. Aynı anda, mareşal Rokossovskiy, Nikolskiy Kapısı'nda Budyonni'nin Polus -Polonyalı- adındaki siyah süvari atının üzerinde bekliyordu. Yüzünde hiçbir ifade olmayan Stalin, üzerinde asker paltosuyla ağır adımlarla yürüdü, Anıtkabir'in basamaklarını hızlı adımlarla tırmandı. Beria ve Malenkov ter içinde soluksuz kalarak, ondan kopmamaya çalıştılar. Kalabalık onu gördüğünde, bütün meydan "Hurra!" çığlıklarıyla çınladı. Yağmur yağıyor, Stalin'in kasketinin siperliğinden sular damlıyordu. Yüzünü silmeden öylece durdu. Vakit geldiğinde Jukov ve Rokossovskiy at üstünde ilerlediler, bando Glinka'nın "*Slavsya*" –Senin Zaferin– marşını çalarken, tanklar ve Katyuşalar taş döşeli yollarda harekete geçti. Kızıl Meydan'a bir sessizlik çöktü. "Ardından aynı anda vurulan yüzlerce davulun sesi işitildi," diye yazar, Yakovlev. "Sovyet askerlerinden oluşan bir yürüyüş kolu, düzgün saflar halinde ve ayaklarını yere vurarak ilerlemeye başladı." İki yüz savaş gazisinden her birinin elinde bir Nazi bayrağı vardı. Anıtkabir'in önüne geldiklerinde, sağa dönerek, üzerinde siyah beyaz gamalı haç işli bayrakları Stalin'in ayaklarının dibine, çamurların içine fırlattılar. Stalin'in bütün hayatının en etkileyici anıydı.

Tören sona erdiğinde liderler Anıtkabir'in arkasındaki odaya geçtiler. Amiral Kuznetsov'a göre, mareşallerden biri, muhtemelen Koniyev, Stalin'in başkomutanlığa terfi ettirilmesini ilk kez orada önerdi. Stalin, istemez, der gibi bir el hareketi yaptı. Sonra 67 yaşında ve yorgun olduğunu söyledi:

"İki ya da üç yıl daha çalışır, sonra emekliye ayrılırım." Politbüro üyeleri ve mareşaller daha nice yıllar ülkeyi yönetecek kadar yaşayacağını söylediler. İçkinin su gibi aktığı yemek sırasında, Poskrebişev'in, Vişinskiy'nin diplomat üniformasındaki kamayı çıkararak yerine bir hıyar turşusu koyması Stalin'i güldürdü. Havalı eski savcının belinde sebzeyle bir süre ortalıkta dolaşması onu çok eğlendirdi. Liderler de onu tebessümle izlediler.

O gece, 2500 subayın katıldığı bir ziyafette, disiplini yeniden nasıl sağlayacağını ve Birliği dağılmadan bir arada nasıl tutacağını düşünmekte olan Stalin, kadehini "Rus halkı"na ve "sıradan insanlar"a kaldırdı: "Onlar olmadan, bizler, mareşaller, cephelerin ve orduların komutanları... beş para etmeyiz."

Kadeh kaldırırken söylediği, dikkatle seçilmiş sözlerle Stalin, çevresindeki insanlara bir işaret vermiş oluyordu. Mareşaller, Rus halkıyla kıyaslandığında "beş para" etmezlerdi. Rus halkını ise sadece parti (Stalin) temsil edebilirdi. Emekli-

ye ayrılmaktan söz etmesi, aslında böyle bir niyet taşımayan bir yirminci yüzyıl imparatorunun yerini alacak adamlar arasında amansız bir mücadele başlattı. Bu yarışmaya girenlerin üçü, beş yıl içinde ölecekti.

Koniyev'in, Molotov ve Malenkov'a, Stalin'i mareşallerden ayırmak için ona Başkomutan rütbesinin verilmesi önerisi tamamen boş değildi. Suvarov da Başkomutan olmuştu. Fakat bu terim (Generalissimo) aynı zamanda Güney Amerika cuntalarını çağrıştırıyordu. Stalin bu fikre karşı çıktı. Bir dünya fatihi, "yaldızlı, mermer döşeli imparatorluk salonlarından geçen bir ilah ... gölgede kalmış bir adam" olmanın verdiği prestij, ona yetiyordu. Fakat liderler onu Sovyetler Birliği Kahramanı olarak yeni bir Zafer Nişanı ve Başkomutanlık rütbesiyle taltif etme konusunda kararlıydılar.

Stalin, Koniyev'e, "Yoldaş Stalin'in buna ihtiyacı yok," dedi. "Yoldaş Stalin bu olmadan da otoriteye sahiptir. Bu unvanın nasıl bir şey olduğunu düşünün. Çang Kay-şek Başkomutan, Franco da Başkomutan. Kendimi içinde bulduğum topluluğa bak!" "Stalinizm"in mucidi olmakla gururlanan Kaganoviç de, ilk kez 1938'de Yejov'un dile getirdiği bir öneriyi tekrarlayarak, Moskova adının Stalinodar olarak değiştirilmesini önerdi. Beria onu destekledi. Bu öneri Stalin'i öfkelendirdi. "Buna neden ihtiyaç duyayım?"

Zeki saraylılar, efendilerinin içten içe böyle bir şey istediğini sezdiler. Malenkov ve Beria, Kalinin'in imzasını taşıyan bir kararname çıkardılar. Geçit töreninden üç gün sonra, *Pravda*, Stalin'in yeni rütbesini ve Sovyetler Birliği Kahramanı olarak altın yıldızlı madalyayla ödüllendirildiğini duyurdu. Stalin sinirlendi, Molotov, Malenkov, Beria, Jdanov ve mide kanseri nedeniyle çok hasta olan Kalinin'i çağırdı. "Sahrada alayların başında yer almadım," dedi onlara. "Hak etmediğim o yıldızı kabul etmiyorum." Tartıştılar, fakat Stalin diretti. "Ne derseniz deyin. Madalya kabul edemem." Fakat diğerleri, Stalin'in Başkomutanlık konusunda bir şey demediğini fark ettiler.

Mareşaller artık şeritler ve şangırdayan madalyalarla Noel ağacını andırdıkları için, Başkomutan'ın üniformasının çok daha gösterişli olması gerekiyordu. Seçkinlerin terzisi Lerner, pelerini altın rengi, tamamen fantezi ürünü, altın yaldızlı bir üniforma üretti. Hurulev üç iri yarı subayı, Göring'in süslü üniformalarını andıran bu giysiyle donattı. Stalin onları görünce odasından dışarı çıktı ve Poskrebişev'e bağırdı:

"Kim bunlar? Bu tavus kuşlarının burada ne işi var?"

"Başkomutan üniformasından üç örnek onlar."

"Bunlar bana uymaz. Bana daha mütevazı bir şey lazım... Kapıcı gibi görünmemi mi istiyorsun?" Sonunda Stalin, bir Park Avenue kapıcısı gibi değilse de, bir bando şefi gibi görünmesini sağlayan, siyah ve kırmızı şeritli pantolon ve yüksek yakası yaldızlı bir uzun beyaz ceketi olan bir üniformaya razı oldu. Üniformayı

giydiğinde, kabul ettiğine pişman oldu ve Molotov'a söylendi. "Bunu niye kabul ettim ki?"

Sovyetler Birliği Kahramanı yıldızı Malenkov ve Beria'ya teslim edildi. Bunu ona nasıl kabul ettireceklerdi? Stalin'in adamları kendilerini bir opera komik sahnesinin içinde buldular. Huysuz Başkomutan Moskova'da dolaşırken, saraylıları, punduna getirip madalyayı takmak için onu izliyorlardı. Önce Malenkov denemeyi kabul etti, fakat Stalin onu dinlemedi. Bunun üzerine görev Poskrebişev'e aktarıldı. Poskrebişev görevi kabul etti, fakat Stalin kesin bir tavırla karşı çıkınca vazgeçti. Beria ve Malenkov bu kez Vlasik'i denediler, fakat o da başarısız oldu. Sonunda Stalin'i bahçede dolaşırken tuzağa düşürmeye karar verdiler. Stalin güllerini ve limon ağaçlarını çok sevdiği için o ortamda ikna edilebilirdi. Madalyayı sunma görevi Kuntsevo Komutanı Orlov'a verildi. Stalin sevgili güllerinin bakımını yapmak için budama makasını istediğinde, Orlov hemen koşup makası getirdi, fakat ne yapacağını bilemediği yıldızı arkasında saklıyordu.

"Ne saklıyorsun?" diye sordu Stalin. "Göster bakayım." Orlov, korka korka yıldızı gösterdi. Stalin ona kızdı:

"Bu saçmalığı kim akıl ettiyse, götürüp ona ver!" Sonunda madalyayı kabul etti. "Yaşlı bir adamı şımartıyorsunuz. Benim sağlığıma faydası yok bunun!" Stalin, Franco'yla aynı rütbede olmak istemediği için Başkomutanlık unvanını henüz kabul etmemişti. Kibir siyasetle birleşti ve tehlikeli biçimde prestijli mareşalliğin küçülmesine yardımcı oldu. 9 Temmuz günü Stalin, mareşallerin baş belası Beria'yı, Jukov ve Vasilyevskiy'le eşitledi. Onu Mareşal yaparak onların unvanını sulandırdı.

Galibin ruh hali olumlu olsa da ürkütücülüğünden bir şey kaybetmemişti. Gemi İnşa Komiseri Nosenko'yu ne zaman görse onunla şakalaşıyordu: "Seni hâlâ tutuklamadılar mı?" Son gördüğünde ona şöyle dedi: "Nosenko, seni hâlâ kurşuna dizmediler mi?" Nosenko'nun yüzünde her defasında sinirli bir tebessüm beliriyordu. Nihayet kutlama amaçlı bir Sovnarkom toplantısında, Stalin şöyle dedi: "Zafere inandık ve ... mizah duygumuzu asla kaybetmedik. Öyle değil mi, Yoldaş Nosenko?"

* * *

Bir hafta sonra, Gromiyko'ya göre, "her zaman yorgun görünen" Stalin, Potsdam'a gitmek üzere on bir vagonlu zırhlı trenine bindi. Bir müzeden alınan, Çar'a ait dört yeşil vagon Stalin'e tahsis edilmişti. Beria'ya göre, tam tamına 1923 km. olan yol boyunca belki de o güne kadar görülen en sıkı güvenlik önlemleri alındı. Beria, 2 Temmuz günü Stalin'e şu raporu gönderdi: "Tam bir güvenlik sağlamak için, NKVD/KGB, operatif kurmayından 1515 adam ve 17 409 kişilik bir NKVD gücünü şu emirle görevlendirdi: SSCB topraklarında, kilometre başına 6 adam, Polonya topraklarında kilometre başına 10 adam; Alman topraklarında

kilometre başına 15 adam. Yanı sıra, özel tren hattı üzerinde, 8 zırhlı tren devriye gezecek; SSCB'de 2, Polonya'da 2, Almanya'da 4." Ayrıca, "Sovyet heyeti şefinin güvenliğini sağlamak için" 7 NKVD alayı ve 900 koruma görevlendirilmişti. Emirde, ayrıca iç güvenlik, "toplam 2041 NKVD görevlisinin ortak merkezli üç çemberi" içinde yer alan "NKGB 6. Şube'nin operatif kurmayları tarafından sağlanacaktır," deniyordu. Sadece 16 NKVD bölüğü Stalin'in kullanacağı telefon hatlarını korumaktan sorumluydu ve 11 uçak Moskova'yla hızlı bağlantı sağlıyordu. Acil ihtiyaç olduğunda, Stalin'in, bir Dakota dahil, üç uçağı hazır bekletiliyordu. Gizli polis, bütün istasyon ve havaalanlarında "düzeni ve anti-Sovyet unsurların temizlenmesini sağlıyor" idi.[1]

Potsdam'a varmadan bir önceki gece Stalin, Jukov'u aradı:

"Bizi şeref kıtası ve bandoyla karşılamayı aklından bile geçirme. Gerekli gördüklerini yanına alarak tek başına istasyona gel."

Stalin'in geldiği 16 Temmuz günü, saat 05.30'da ABD, New Mexico'da, pek çok bakımdan her şeyi değiştirecek ve Stalin'in keyfini kaçıracak bir nükleer bomba denemesi yaptı. Haberler, Roosevelt'in yerine Başkan olan Harry S. Truman'a telgrafla bildirildi. Telgrafta yüzyılın en hafif ifadesi yer alıyordu:

"Bebek sağlıklı biçimde doğdu."

Stalin ve Molotov, yanlarında Poskrebişev, Vlasik ve Valeçka olduğu halde trenden indiklerinde, sadece Jukov, Vişinskiy ve hem Kremlin hem de ordularla bağlantı sağlayan telefonların üzerinde durduğu bir masa dışında platformun neredeyse boş olduğunu gördüler. "Neşeli görünen" Stalin şapkasını çıkararak, kendisini beklemekte olan ZIS 101 zırhlı limuzine bindi, fakat hemen sonra kapıyı açarak Jukov'u yanına davet etti. Beria'nın verdiği bilgiye göre, "15 odası ve açık bir verandası olan, içinde elektrik, ısıtma ve 100 hatlı bir *Vch* sistemine sahip bir telefon istasyonu bulunan iki katlı, taş" Babelsberg konutuna gittiler. Burası bir zamanlar Ludendorff'un eviydi. Stalin gösterişli mobilyalardan nefret ederdi. Tıpkı bir zamanlar Kremlin'de yaptığı gibi, hepsinin çıkarılmasını emretti.

Stalin konferansa geç kaldı, fakat bu pek önemli değildi. Büyük kararlar Yalta'da alınmıştı. Öteki liderler ayın 15'inde gelmişler ve Hitler'in Şansölyelik binasını gezmişlerdi. Düzenlemeleri denetlemek için o sırada Berlin'de oğlu Sergo'yla birlikte bulunan Beria, harabeleri görmek için sabırsızlanıyor, fakat bunun için Stalin'in izin vermesini bekliyordu. Stalin oraya gitmeyi reddetti, turist değildi. Bunun üzerine, üzerinde bol bir takım elbise ve yakası açık bir gömlek olan Beria, her zaman şık Molotov'la birlikte gitti.

---

1 NKVD Babelsberg'in bütün elektrik sistemlerini onardı ve Yalta'daki gibi, kendi itfaiye birliğini getirdi. Dahası, Stalin, "kendi örgütlü ekonomik ikmal imkânları"na sahipti. Bu sistem, 20 buzdolabı ... ve 3 çiftlikle –bir sığır, bir kümes hayvanı ve bir sebze çiftliği– destekleniyordu. Ayrıca, "güvenilir kişilerce işletilen ve günde 850 kg. ekmek üretebilen 2 özel fırın" vardı.

Ayın 17'si Salı günü Stalin açık kahverengi Başkomutan üniforması içinde, Truman'ın, ilk toplantı için hazırlanan "Küçük Beyaz Saray"ına gitti. Yeni Başkan, konferansa hâkim olan konu hakkında hiçbir şey söylemedi. Sergo Beria, Amerikan nükleer projesindeki casuslardan bilgi alan babasının o hafta içinde Stalin'e yeni haberler verdiğini yazar. Fakat "O sırada en azından Amerikalılar'dan aldığım bir bilgi yoktu," diye ekler. Beria, Manhattan Projesi hakkında Stalin'i ilk kez Mart 1942'de bilgilendirmişti. Stalin, görevi Molotov'a vererek, "Bizim de başlamamız gerekiyor," dedi. Fakat Demir Kıçlı komutasında çok zor ve yavaş bir ilerleme kaydediliyordu. Nihayet Eylül 1944'te, önde giden Rus nükleer bilimci Profesör İgor Kurçatov, Stalin'e bir mektup yazarak, hantal Molotov'dan şikayet etti ve onun yerine Beria'nın geçirilmesini istedi. Stalin ne nükleer füzyonun dünyayı sarsan önemini ne de bunun için büyük kaynakların gerekli olduğunu yeterince anlamıştı. Stalin ve Beria kendi casuslarına ve bilim insanlarına güvenmiyorlardı. Bununla birlikte, uranyum temin etmenin aciliyetinin farkındaydılar ve Konferans sırasında iki kez, Amerikalılar'a nasıl karşılık vereceklerini tartıştılar.[1] Amerikalılar, konu ele alındığında Stalin'in "durumu kavramış gibi davrandığını" kabul ederler. O sırada Truman da bir şey söylemedi. Rusya'nın Japonlar'a karşı savaşa girmesini tartıştılar. Truman, Stalin'den öğle yemeğine kalmasını rica ettiyse de Stalin teklifi reddetti.

"İsteseydiniz, kalırdınız," dedi Truman. Stalin kaldı; FDR'nin yerini asla dolduramayan Missouri'li tuhafiyeciden etkilenmemişti. "İkisi kıyaslanamaz," dedi daha sonra. "Truman ne eğitimli ne de zeki." (Truman ise ondan hoşlanmıştı: "Stalin'i seviyorum!" Fakat, gayet açık biçimde ona, Kansas City'nin bir siyaset makinesini andıran şefi ve kendi patronu T. J. Pendergast'ın Başkanı olduğunu da hatırlattı.)

Kıyafetin önemini giderek daha çok fark eden Stalin, bu kez yaldızlı beyaz Başkomutan üniformasını giyip, altın yıldızdan oluşan benzersiz Sovyetler Birliği Kahramanı madalyasını göğsüne takarak, Cecilienhof Sarayı'ndaki ilk resmi oturuma yine gecikerek geldi. Bina son veliaht Prens için 1917'de yapılmıştı. Kayzerlere özgü ihtişamla hep alay eden Stalin, binayı görünce "Hımm," dedi, "pek de bir şey değilmiş." Sonra Gromiyko'ya dönerek, "Mütevazı," diye mırıldandı. "Rus Çarları kendileri için çok daha sağlam binalar inşa ettiler." Konferans'ta Stalin, Molotov ile tercüman Pavlov'un arasına oturdu; Vişinskiy ile Gromiyko yandaydı. Şampanya kadehleri Konferans'ın şerefine kaldırıldı. Churchill elinde bir puroyla, Churchill tarzı bir puro içmekte olan Stalin'e yaklaştı. Başkomutan elinde bir puroyla gö-

1 Bu arada Beria, Berlin'deki harabelerin içinde özel bir harekâtla mümkün olduğu kadar çok miktarda uranyum elde etti. Malenkov'la birlikte Stalin'e verdiği bir raporda, önemli Alman fizikçilerinin toplandığı Kaise Wilhelm Enstitüsü'nde "250 kg. metalik uranyum, 2 ton uranyum oksit ve 20 litre ağır su" bulduklarını bildirdi. Bu hazine derhal SSCB'ye nakledildi. Roy Medvedev, *Neizvestniy Stalin* başlıklı kitabında, Beria'nın Amerikalılar'ın yaptıkları denemeyi 20 ya da 21 Ağustos'a kadar Stalin'e bildirmediğini iddia eder. Ancak kesin tarih hakkında elimizde bilgi yoktur.

rüntülenecek olsa, "büyük sansasyon olur," dedi Churchill. "İnsanlar bunu benim etkime yorarlar." Aslında süper güçlerin tazminatlar ya da Polonya konusunda değil, sadece Almanya'nın Naziler'den arındırılması konusunda anlaşmaya vardıkları yeni dünya düzeninde İngiliz etkisi önemli ölçüde azalmıştı. Artık Hitler gitmiş, farklılıklar göze batmaya başlamıştı.

Stalin bir oturumdan sonra bahçede dolaşmaya karar verdiğinde, İngiliz heyetinden biri, "çatışma düzeninde yürüyen ve ellerinde hafif makineliler olan bir Rus müfrezesi ve NKVD ordusundan çok sayıda koruma ve asker" görünce şaşırdı. "Nihayet Joe Amca yürüyerek geldi. Etrafında gangsterleri andıran ve yine silahşor görünümlü tipler vardı. Toplantılarda daima Amca'nın arkasında oturan iriyarı bir subay, anlaşılan harekâtlardan sorumluydu ve çevredeki bütün geçitleri tutan hafif makinelileri yönetiyordu." Stalin birkaç yüz metre yürüdükten sonra arabasına bindi.

Ayın 18'inde, saat 20.30'da Churchill, Ludendorff'un villasında verdiği akşam yemeği sırasında, Stalin'in hasta ve "fiziksel bakımdan zorlanmakta" olduğunu fark etti. Birlikte puro içerlerken, iktidar ve ölüm konusunda tartıştılar. Stalin monarşinin Britanya İmparatorluğu'nu bir arada tuttuğunu söyledi. Belki de o sırada kendi imparatorluğunu nasıl bir arada tutacağını düşünüyordu.[1] Çok yanlış bir çözümleme yaparak, Churchill'in seçimlerde 80 sandalye kazanacağı kehanetinde bulundu. Daha sonra, Batı'daki insanların kendisi öldüğünde neler olacağına ilişkin tahminlerde bulunduklarını söyledi. Ancak bu merak yersizdi, çünkü "her şey ayarlanmış" idi. "Kendi çizmelerini giymeye hazır iyi insanlar"ı terfi ettirmişti.

Nihayet 24 Temmuz'da yaşanan iki anıtsal an Büyük İttifak'ın yakında sona ereceğini gösterdi. Önce Churchill, Bükreş'teki İngiliz misyonunun sorunlarından söz ederken Doğu Avrupa'nın kapatılmasıyla ilgili olarak Stalin'e saldırdı.

"Bir demir çitle çevrelendiler," dedi. Bu söz daha sonra "demir perde" adını alacaktı.

"Peri masalı!" diye söylendi, Stalin. Toplantı saat 19.30'da sona erdi. Stalin odasına yöneldiğinde, Truman arkasından gelerek ona yetişti. Tercüman Pavlov ustalıklı bir manevrayla Stalin'in yanında bitiverdi. O anı Başkan'la daha önceden tartışmış olan Churchill, Truman'ın Stalin'in sözleriyle "tesadüfmüş gibi" Başkomutan'a yaklaşmasını, uzaktan keyifle izliyordu.

"ABD," dedi Truman, "olağanüstü yıkıcı gücü olan bir bombayı test etti." Pavlov o anda dikkatle Stalin'in yüzüne baktı: "Yüzünde tek bir kas bile oynamadı." Stalin, bunu duyduğuna sevindiğini belirtti:

---

1 Stalin kendisini hep hükümdarlarla kıyaslayan bir hükümdar katiliydi. Yugoslavlar'la şakalaşırken, "Molotov ve ben prenseslerle evlenmeliydik" dedi. Böyle bir şeyin olması, hiç kuşkusuz Almanac de Gotha'da yer alan gerçek soyluları ürpertirdi. Gerektiğinde monarşileri kullanmak onu memnun ederdi. Hatta Tito'yu genç Yugoslav Kralı'nı tahta geçirmeye zorladı: "Kimseye göstermeden sırtına hep bir bıçak dayayabilirsin."

"Yeni bir bomba! Olağanüstü güçte! Belki de Japonlar'a karşı belirleyici! Ne büyük bir şans!" Stalin daha önce Beria'yla kararlaştırdığı plana uygun hareket ederek hiç üzerine alınmıyor, fakat Amerikalılar'ın hâlâ dümen çevirdiklerini düşünüyordu: "Bir A-Bombası tamamen yeni bir silahtır ve Truman bunu kesinlikle söylemedi." Churchill'in keyiflenmesi de Stalin'in gözünden kaçmamıştı. Zira Truman, "Churchill'in bilgisi dahilinde," demişti.

Yanında Jukov ve Gromiyko olduğu halde Ludendorff'un villasına dönen Stalin, Truman'la arasında geçen konuşmayı hemen Molotov'a anlattı. Gene de Amerikalılar'ın sadece bir ya da iki bombaya sahip olduklarını düşünüyordu. Onlara yetişmek için henüz vakit vardı.

"Bahsi yükseltiyorlar," dedi, nükleer projeden sorumlu olan Molotov.

"Bırak onları," dedi Stalin. "Bu meseleyi Kurçatov'la konuşmak ve işleri hızlandırmak zorundayız." Profesör Kurçatov ise Stalin'e elektrik gücünden yoksun olduğunu ve elinde yeterince traktör olmadığını söyledi. Stalin derhal çeşitli yerleşim alanlarının elektriğinin kesilerek gerekli elektrik enerjisinin temin edilmesini ve traktör olarak kullanılmak üzere iki tank bölüğünün Kurçatov'a verilmesini emretti. İlk bomba Hiroşima'ya düştüğünde bombanın devrim niteliğindeki önemi ortaya çıktı. Stalin nihayet gerekli kaynakların ölçeğini kavradı.

Daha sonra Molotov ve Gromiyko'la yaptığı bir toplantıda şöyle dedi:

"Müttefiklerimiz bize ABD'nin yeni bir silaha sahip olduğunu söylediler. Truman bunu bana anlattıktan hemen sonra, fizikçimiz Kurçatov'la konuştum. Esas sorun, bombaya sahip olan ülkeler birbirleriyle rekabet mi edecekler, yoksa ... onun üretimini ve kullanımını yasaklamak gibi bir çözüm mü arayacaklar?" Stalin'e göre, Amerika ve İngiltere, "bir süre kadar bombayı kendi başımıza geliştiremeyeceğimizi umuyorlar... [ve] bizi kendi planlarını kabul etmeye zorlamak istiyorlar" idi. "Böyle bir şey olmayacak," dedi Stalin. Ardından onlara, Gromiyko'nun "galiz" diye betimlediği küfürler savurdu ve diplomata, bütün bu anlaşmaların Müttefikler'i tatmin edip etmediğini sordu.

Gromiyko, "Churchill bizim muhteşem üniformalı kadın trafik polislerimizi görünce öyle şaşırdı ki, purosunun külünü elbisesine düşürdü," diye yanıt verdi. Stalin güldü.

Ertesi sabah Churchill ve İşçi Partisi lideri Clement Attle Londra'ya uçtuklarında savaş lordunun genel seçimlerde ağır bir yenilgiye uğradığını öğrendiler. Tahran ve Yalta triumvirası böylece sona erdi. Stalin, Roosevelt'i tercih ederdi, fakat en çok Churchill'e hayrandı. 1950'de onu anarken, "Güçlü ve kurnaz bir siyasetçi" dedi. "Savaş yıllarında bir centilmen gibi davrandı ve çok şey kazandı. Kapitalist dünyada en güçlü kişilikti."

Bu arada Stalin, Almanya'daki oğlu Vasili'yle buluştu. Vasili ona Sovyet uçaklarının Amerikan uçaklarının çok gerisinde olduğunu söyledi ve bir tekme yemekten son anda kurtuldu.. Vasili'nin söyledikleri anlamlı olabilirdi, fakat Stalin bu

bilgiyi kullanmanın ölümcül olduğunu düşünüyordu. Ayın 25'inde verilen öğle yemeğinde, Stalin, Kraliçe Victoria'nın torununun oğlu, II. Nikola'nın kuzeni ve Müttefikler'in Güneydoğu Asya'daki Yüksek Komutanı, coşku dolu Amiral Lord Louis Mountbatten'le buluştu. Amiral, Hindistan'dan İngiltere'ye giderken, "sadece savaşta değil, barışta da sağladığı başarılardan ötürü uzun süredir hayranı olduğu Başkomutan'ı görmek için özel olarak" yolunu değiştirdiğini söyleyerek Stalin'i pohpohladı.

Stalin, elinden geleni yaptığını söyleyerek karşılık verdi. "Her şey, gayet iyi" olmamıştı, fakat olduğu kadarıyla "kazanımları sağlayan" Rus halkı idi. Mountbatten'in esas niyeti Rusya'yı ziyaret etmek için bir izin koparmaktı. Romanovlar'la olan bağlantısına büyük değer veriyordu. Stalin'e, küçükken Çar'ı sık sık ziyaret ettiğini, bu ziyaretlerin "üç ya da dört hafta" sürdüğünü anlattı.

Stalin onu gülümseyerek, soğuk bakışlarla süzdü. O dönemden bu yana çok zaman geçtiğini söyledi. Mountbatten, "çok şeyi değişmiş bulacaktı." Mountbatten bir davet beklediğini tekrar tekrar ifade etti ve Stalin'i etkileme umuduyla emperyal bağlantılarından söz etti. Montbatten'in tercümanı Lunghi, "Tam aksine," der, "toplantı sıkıcı oldu, çünkü Stalin hiç etkilenmedi. Davette de bulunmadı. Mounbatten kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırıp gitti."[1]

Potsdam, dostane, fakat giderek ürpertici bir hal alan tam bir çıkışsızlıkla sona erdi: Stalin Doğu Avrupa'ya, fakat Truman bombaya sahipti. Stalin, 2 Ağustos günü ayrılmadan önce, Bomba'nın muazzam bir çabayı ve en dinamik yöneticisini gerektirdiğini anlamıştı. Molotov'u görevden aldı ve Sovyet Bombası'nın yapılmasıyla Beria'yı görevlendirdi. Sergo Beria, babasının "bir kâğıt parçasının üzerine ... gelecekteki komisyonun örgütlenmesi ve üyelerin seçilmesiyle ilgili notlar aldığı"nı gördü. Beria, listeye diğerlerinin yanı sıra Malenkov'u da kattı.

"Bu insanları katmana ne gerek var," diye sordu Sergo.

"Onların da katılmalarını tercih ederim," dedi Beria. "Dışarıda kalırlarsa tekere çomak sokarlar." Bu olay Beria'nın kariyerinin zirvesiydi.

1 Montbatten'in biyografilerinde ilk kez burada anlatılan bu konuşmanın hiç yer almamasının sebebi belki de budur. Bu görüşmeyle ilgili mülakatından ve yayımlanmamış resmi tutanaklardan yararlanmamı sağladığı için Hugh Lunghi'ye teşekkür ediyorum.

45

Beria: Hükümdar, Koca, Baba, Âşık, Katil, Tecavüzcü

6 Ağustos 1945 günü Amerika, bombasını Hiroşima'ya attı. Stalin ganimet fırsatını kaçırmak istemiyordu, ordularını Japonya'ya karşı harekete geçirdi, fakat Hiroşima'nın yok edilmesi Truman'ın uyarısından çok daha büyük bir etki yarattı. Svetlana o gün Kuntsevo'yu ziyaret etti: "Herkes meşguldü, benimle kimse ilgilenmedi," der. Stalin, "Savaş barbarca," diye düşünüyordu, "fakat A-bombası kullanmak aşırı bir barbarlık. Ayrıca onu kullanmaya gerek yoktu. Japonya zaten yenilmişti!" Hiroşima'nın kendisini hedeflediğinden kuşkusu yoktu: "A-Bombası şantajı Amerikan siyasetidir."

Ertesi gün Stalin, Beria ve bilim insanlarıyla Kuntesevo'da bir dizi toplantı yaptı: "Hiroşima bütün dünyayı sarstı," dedi onlara. "Denge bozulmuş durumda. Buna razı olamayız." Stalin artık kendi dünyasında en önemli şeyin bu proje olduğunu düşünüyordu. Kod adı "Bir Numaralı Görev" olan proje, Beria'nın bir "Atomik Politbüro" olarak çalışan "Özel Komite"si tarafından "Rusya çapında" yürütülecekti. Bilim insanlarının ikna ve tehdit edilmeleri gerekiyordu. Ödüller ve çeşitli imkânlar çok önemliydi: "Birkaç bin insanın çok iyi yaşamasını ... diğerlerinden daha iyi durumda olmasını sağlamak elbette mümkün." Bilim Stalin için "sıkıcı" bir konuydu, fakat Kurçatov'a gayet kibar davrandı: "Bir çocuk ağlamazsa annesi onun neye ihtiyacı olduğunu bilemez. Ne istersen söyle. Hiçbiri reddedilmeyecek."

Beria, hayatı Bir Numaralı Görev'e bağlıymış gibi işe girişti. Aslında öyleydi de. Proje gerçekten de Sovyet ölçeğindeydi. Beria 330.000 ile 460.000 arası insanı ve 10.000 teknisyeni yönetiyordu. Rakipsiz bir Terör uygulayıcısıydı. Adamlarından birine şöyle dedi: "Sen iyi bir işçisin, fakat kamplarda altı yıl hizmet edersen daha iyi çalışırsın." Bilim insanlarını, Soljenitsin'in *İlk Çember*'de betimlediği özel teknik uzmanlar cezaevi şaraşki'de denetim altında tutuyordu. Bir uzman özgür olması halinde daha iyi çalışacağını söylediğinde, Beria "Elbette," diye dalga geçti onunla. "Fakat bu riskli olur. Caddelerde çılgın bir trafik var, arabanın biri seni eziverir." Gene de kendini "sevdirmeyi" başarabiliyor, Andrey Saharov'a gayet kibar bir tavırla şöyle diyordu: "Bana sormak istediğin bir şey var mı?" El sıkışmaları Saharov'a her zaman ölümü hatırlatıyordu. "Tombul, nemli ve ölümcül biçimde soğuk" bir

eldi bu. Beria ona bir keresinde, "Cezaevlerimizde pek çok oda olduğunu unutma," dedi. Onun ismi bile pek çok insanın dehşete kapılmasına yetiyordu. "Bir kez 'Beria emretti' denildiğinde kişi kesinlikle hata yapmadan çalışırdı," diye hatırlar Mikoyan. Vişinskiy onun tarafından çağırıldığında, "saygıyla koltuğundan fırlar, efendisinin önündeki hizmetkâr gibi yaltaklanırdı."

Bir Numaralı Görev, Beria'nın bütün projeleri gibi, "bir İsviçre saati benzeri düzgün ve sağlam biçimde" işliyordu. Kurçatov, onun "olağanüstü enerjik" olduğunu düşünüyordu. Beria bilim insanlarını koruyarak onların sadakatini de sağladı. Stalin ona şöyle dedi:

"Huzurlu olsunlar. Daha sonra onları her zaman kurşuna dizebiliriz." Şeytani bir gaddarlık, İsviçre kesinliği ve bitmek bilmez bir enerji "inanılmaz bir zekâya sahip ... olağanüstü bir adam ve aynı zamanda büyük bir cani" olan Beria'nın belirleyici özellikleriydi.

Beria Amerikan dinamizmini içgüdüsel olarak kavrayan birkaç Stalinist'ten biriydi. Saharov, neden hep "ABD'nin gerisinden" gittiklerini sorduğunda, bir IBM yöneticisi gibi, şöyle dedi: "Çünkü biz A (araştırma) ve G'den (geliştirme) yoksunuz." Fakat karmaşık bilimsel konular Beria'yı ve onun baş yöneticisi, eski Mühimmat şefi Vannikov'u da şaşırtıyordu. "Onların konuşmalarına kulak misafiri oluyordum," der Vannikov. "Sözcükler Rusça gibiydi, fakat onları ilk kez işitiyordum. Bir bilim insanı Saharov'la şakalaşırken şöyle diyordu: "Parçacıkların ne olduğunu Lavrenti Pavloviç bile bilir." Beria sorunları yüksek kibir ve tehditle çözüyordu: "Eğer bu bilgi yanlışsa seni zindana atarım!"

Beria'nın zorlamaları ile Kurçatov'un parçacıklarının füzyonu, şiddetli bir anlaşmazlığa yol açtı. Kasım 1945'te, en parlak Sovyet bilimcilerinden biri olan Piyotr Kapitsa, Stalin'e Beria ve adamlarının "Süpermen gibi" davranmalarından şikayetçi oldu. Kapitsa görüşlerini Beria'ya da bildirmişti: "Ona açıkça söyledim: 'Fizikten anlamıyorsunuz.'" Beria, "benim de insanlardan anlamadığımı söyleyerek yanıt verdi." Beria "orkestra şefinin değneği"ne sahipti, fakat şef "sadece değneği sallamamalı, partisyondan da anlamalıydı." Beria bilimden anlamıyordu. Kapitsa, ona fizik çalışmasını önermişti. Stalin'e yazdığı mektubun sonuna zekice şu sözleri ekledi: "Yoldaş Beria'nın bu yazdıklarımı bir ihbar olarak değil, faydalı bir eleştiri olarak görmesini dilerim. Bütün bunları kendisine de söylerdim, fakat kendisiyle görüşmek çok zor." Stalin, Beria'ya bilim insanlarıyla iyi geçinmesini söyledi. Beria, Kapitsa'yı davet etti. Fakat Kapitsa şaşırtıcı bir tavırla daveti reddetti:

"Benimle konuşmak istiyorsanız, Enstitü'ye geliniz." Beria hatalı olduğunu kabul etmek zorunda kaldı ve barış yapmak için ona bir av tüfeği hediye etti. Fakat Kapitsa artık ona yardım etmek istemiyordu. Bu arada Stalin ona bir not yazdı:

"Bütün mektuplarını aldım... Hepsi de gayet öğretici ve bir ara seninle görüşmeyi düşünüyorum..." Fakat bu görüşme asla olmadı.

* * *

Beria sadece Stalin'in siyasi dünyasının değil, onun özel dünyasının da merkezindeydi. Artık aileleri de bir Gürcü hanedanı gibi kaynaşmıştı. Kapler'le yaşadığı ilk aşk macerasının sona ermesi yüzünden acı çeken Svetlana, Beria'nın evinde, onun karısıyla daha çok vakit geçiriyordu. Sarışın ve güzel Nina, aristokrat bir aileden gelen seçkin bir bilim insanı, aynı zamanda geleneksel anlamda Gürcü bir ev kadınıydı. Stalin, Beria'dan nefret etmeye başladığında bile ona hep bir baba gibi davranırdı. Beria'nın gelinine göre, "Svetlana annesiz olduğu için, Stalin, Nina'dan onunla ilgilenmesini istedi."

Beria atletik kadınlara düşkündü; Sovyet yüzücülerinin ve basketbol oyuncularının soyunma odalarını sık sık ziyaret ederdi. Nina da sporcuydu. Her zaman egzersiz yapar, korumalarla tenis oynar, bisiklet sürerdi. Beria, bütün çapkın erkekler gibi, çok kıskanç bir kocaydı ve erkek olarak karısına yalnızca korumalar yaklaşabilirdi. Beria'nın bir hayat tarzı vardı: Malikânesinin bir yanında bürolar ve özel odalar, öteki yanında ailesinin ve eşinin kaldığı ayrı bir bölüm vardı. Karısı ve oğlu genellikle Barviha yakınlarında, Sosnovka'daki "görkemli, geniş" beyaz daçada yaşarlardı. Burası, "cam ve taşın hâkim olduğu, Jugend üslubunda, bir terası ve çevresinde muhafız kulübeleri olan *art deco*'yu andıran" bir binaydı. Bahçede yavru ayılar ve tilkiler barınırdı.[1] Nina o evde kendisini rahat hissederdi. Evin içi her zaman İngiliz ve Alman dergileri ve kitaplarla dolu olurdu. Mimarlık eğitimi görmüş olan Beria, güneyde geçirilen tatiller için Gagra'da kendisine Stalin'inkine yakın, planını bizzat hazırladığı bir daça yaptırmıştı. Usta, Berialar'ı sık sık davet eder, oğulları Sergo da bu ziyaretlere katılırdı.

Savaşın sonunda, ablak suratlı, kel, şiş ve ıslak dudaklı, bulanık kahverengi gözlü Beria "çirkin, gevşek vücutlu, yüzü gri-sarı, sağlıksız görünümde" biri olmuştu. Stalinist bir liderin hayatı zaten sağlıklı olamazdı. "İnanılmaz enerjik" Beria'dan daha fazla çalışan yoktu. Fakat gene de hafta sonları Nina ve korumalar ekibiyle voleybol oynardı. "Atletik olmamasına rağmen, şaşılacak kadar hızlıydı." Öteki insan yırtıcılarla ortak yanları olan Beria, bir vejeteryandı; sadece ot ve Gürcü yemekleri yer; etli yemekler sofrasında nadiren yer alırdı. Hafta sonları eve gelir, bahçede tabancasıyla atış talimi yapar, sinemasında bir film seyreder, sonra arabasına binip giderdi.

Güneyli bir üzüm bağcısı gibi giyinen, sadece 1945'te Mareşal üniforması içinde görünen Beria, aslında üniformalardan nefret ederdi. Genellikle gömlek yakalı bir kazak, hafif bir ceket, bol pantolon ve yumuşak bir şapka giyerdi. Diğer liderlerden daha zeki, daha atılgan, daha hırslıydı ve bunu gizlemeye de çalışmazdı. "Nikita'ya

1 Sovyet liderlerinden pek çoğu kendi hayvanat bahçesine sahipti: Buharin yavru ayı ve tilki toplardı. Huruşov'un tilki yavruları ve bir geyiği vardı; Budyonni, Mikoyan ve Kaganoviç at yetiştirirlerdi.

bakın, bakılacak yanı yok, ama tam bir kadın katili!" diyerek Huruşov'un görünüşü ve kadın düşkünlüğüyle dalga geçer, hasta Andreyev'e eziyet çektirir, aptallığı yüzünden Voroşilov'la, zaafları yüzünden Malenkov'la alay eder; Kobulov'a Göring gibi giyindiğini söylerdi. Hiç kimse Beria'nın sivri dilini unutmadı. Nina daha düşünceli davranması için ona yalvarırdı: Onun "insanları yaralama tarzından nefret ederdi," diye yazar oğulları. Çevresindeki insanlar "onu idealize ederler" ve Dinamo futbol stadyumundaki locasında isimsiz yöneticiler olarak onun yanında otururlardı. Önemli teşkilatların kendi futbol takımları vardı. Beria'nın MVD'sinin takımı Dinamo, sendikalarınki Spartak idi. 1942'de rekabet öyle şiddetlendi ki, Beria, Spartak takımının başarılı yöneticisi Nikolay Starostin'i tutuklatıp sürgüne gönderdi. Oyunu Beria'nın locasından seyretme daveti alan bir Çekist onun çevresine girmiş demekti.

Yıllar sonra tutuklandığında Beria'nın çalışma masasında bulunanlar onun ilgi alanlarının, iktidar, terör ve seks olduğunu açığa vurdu. Beria, bürosunda insanlara işkence etmek için kullanılan coplar, kadın çamaşırları, seks oyuncakları ve bütün gizli polis şeflerinin düşkün olduğu pornografik malzeme bulunduruyordu. Yapılan aramada ayrıca on bir çift ipek çorap, on bir ipek korse, yedi ipek gecelik, spor kadın giysileri, amigo kostümlerinin Sovyet eşdeğerleri, kadın gömlekleri, ipek eşarplar, sayısız müstehcen aşk mektubu ve "erkek ahlâksızlığına ilişkin çok sayıda parça" bulundu.

Muazzam iş yüküne rağmen Beria, aşk, tecavüz ve sapıklığı neredeyse eşit ölçüde birleştiren Drakulavâri bir seks hayatına vakit bulabiliyordu. Savaş ona, aynı işlerle uğraşan öncellerinden daha yoğun ve daha sakınmasız bir cinsel haydutluk hayatı sürdürme fırsatı vermişti. Gizli polis şefleri daima en büyük cinsel yetkiye sahiptiler. Beria'yı sadece Smerş gözlüyordu. Bunun dışında istediği her şeyi yapabiliyordu. Bir zamanlar Beria'nın ayartma ve tecavüz olaylarının abartıldığı sanılırdı, fakat kendisine ait sorgu arşivlerinin açılması, ayrıca tanıklardan, hatta tecavüze uğrayanlardan gelen bulgular, sahip olduğu iktidarı saplantılı bir ahlâksızlık için kullanan cinsel bir yırtıcıyı açığa vurur. Yakınları için talepte bulunmak için ona gittiğinde ayartılan kadınlar ile bizzat kaçırdığı ve tecavüz ettiği kadınlar arasında ayırım yapmak genellikle imkânsızdır. Ancak anneler sık sık kızlarını limuzinler ve ayrıcalıklar karşılığında pazarlıyorlardı. Bu arada Beria gayet nazik de olabiliyordu. Bazı metreslerine o kadar iyi davranıyordu ki, o kadınlar bir Sovyet Mavi Sakal'ı olarak ortaya çıktığında bile, onu asla eleştirmediler.[1] Beria ayartmayla ca-

1 Beria'nın ölümünün ellinci yılı olan Aralık 2003'te Moskova'daki Tunus Büyükelçisi bir zamanlar onun evi olan elçiliğin bodrumlarında insan kalıntıları buldu. Bunlar muhtemelen Beria'nın kurbanlarına aitti. Bunların tecavüze uğramış kurbanlar mı, yoksa infaz edilmiş düşmanlar mı olduğunu asla bilemeyiz. 17 Ocak 2003'te Rus Savcı, Stalin'in ölümünden sonra tutuklandığında toplanan, Beria'nın suç niteliğindeki eylemlerine ilişkin 47 ciltten oluşan dosyaların varlığını doğruladı. Beria'ya karşı açılan dava tamamen siyasi ve suçlamalar abartılmış olsa da, dosyalar onlarca kadının onu tecavüzle suçladığını

susluğu birleştiriyordu. Kira Alliluyeva'nın istekli bir kadın arkadaşını, "ne güzel kiraz dudakların var, Venüs gibi bir vücut!" diyerek baştan çıkardıktan sonra, onu önce kendi çevresinde denedi, daha sonra Alliluyevler hakkında ajanlık yapmakla görevlendirdi.

Zırhlı Packard'ıyla caddelerde dolaştığını ve Kafkas korumaları Albay Sarkisov ile Nadaraya'yı kendisi için kadın temin etmeye gönderdiğini Moskova'da herkes bilirdi. Albaylar oynadıkları rolden pek hoşnut değillerdi. Aslında Sarkisov, Stalin'e ihbar etmek üzere Beria'nın anormalliklerini kayıt altına alıyordu. Kızlar genellikle şehirdeki eve getirilirlerdi. Orada kendilerini karikatür niteliğinde bir Kafkas şövalyeliği ortamında şaraplı bir ziyafet beklerdi. Albaylardan biri yolda daima bir çiçek buketi sunardı. Direnmeleri halinde kadınların tutuklanmaları muhtemeldi. Sinema yıldızı Zoya Fyodorovna aynı Çekistler tarafından bebeğini emzirirken alındı. Tek kişilik bir partiye götürüldü. Kendisini karşılayan Beria'ya, çocuk emzirdiğini söyleyerek, kendisini rahat bırakması için yalvardı. "Beria öfkelendi." Onu evden alan subay kapıda kendisine bir buket vermişti. Beria buketi görünce bağırdı: "O buket değil, çelenk! Mezarına koyarsınız!" Zoya Fyodorovna daha sonra tutuklandı.

Sinema aktristi Tatyana Okunevskaya o kadar da talihli değildi: Savaşın sonunda Beria, onu Politbüro için yapılacak bir gösteriye davet etti. Fakat gösteri yerine bir daçaya gittiler. Beria onu içkiye boğdu. "Kucağıma bile şarap döktü. Sürekli konuşarak hırsla yiyor, eti elleriyle parçalıyordu." Sonra "Elbiselerini çıkardı, gözlerini süzüyordu, çirkin ve biçimsizdi. 'Çığlık atman durumu değiştirmez,' dedi. 'Düşün ve ona göre davran.'" Beria kadının sevgili babasını ve büyük babasını cezaevinden çıkaracağını vaat ederek onu yatıştırdı, sonra tecavüz etti. Her iki adamın da çoktan infaz edildiğini biliyordu. Kısa süre sonra Tatyana da tutuklandı ve hücre hapsine alındı. Daha sonra Sibirya *tayga*'sında ağaç kesti ve diğer pek çokları gibi, sıradan insanların iyiliği sayesinde hayatta kaldı.

Bu kadınlar yozlaşmanın sadece görünen yüzüydü. Beria'nın cinsel enerjisi bürokratik alandaki gücü kadar şiddetli ve tükenmezdi. Daha sonra, şu itirafta bulundu: "Savaş sırasında, sanırım 1943'te, frengiye yakalandım ve tedavi gördüm." Savaştan sonra Vlasik ve Bronka'yı hâlâ unutmamış olan Poskrebişev, bu frengi olayını Stalin'e anlattılar. Listelemek Stalinist bir saplantıydı. Öyle ki bu seks bağımlısı bile fetihlerinin kaydını tutma zorunluluğu hissetti. Albayları puanlamayı yapıyorlardı. Albaylardan biri 39, diğerleri 79 kadını listelediler. Beria itiraf etti: "Bu kadınların çoğu benim metresim oldu." Beria, Sarkisov'a listeyi imha etmesini emretti. Emir yerine getirildi, fakat bir Çekist olan Sarkisov listenin bir kopyasını sakladı ve daha sonra efendisine karşı kullandı.

---

ortaya koymaktadır. Devlet televizyon ağı RTR'nin bu kadınların el yazısıyla kaydedilmiş isimlerini ve telefon numaralarını filme çekmesine izin verildi. Dosyalar yirmi beş yıl daha açılmayacak.

"Sofya" ve Dış İlişkiler Enstitüsü'nde öğrenci olan "Maya" gibi bazı metresler istemeden hamile kaldılar. Gene albaylar, Sarkisov ve Nadaraya, MDV'nin Sağlık Şubesi'nde yapılan kürtaj işini düzenlediler. Bir çocuk doğduğunda, albaylar onu yetimhaneye yerleştiriyorlardı.[1]

Beria'nın liderler arasında da kötü bir şöhreti vardı. Stalin siyasi bakımdan güvenilir oldukları sürece adamlarının işledikleri ufak tefek suçları görmezden gelirdi. Savaş sırasında Beria ekonominin yarısını yönetirken ve kendisine onun kadınlarla olan maceraları anlatıldığında Stalin bu durumu anlayışla karşılayarak şöyle dedi: "Yoldaş Beria çok çalışıyor ve yoruluyor." Fakat Beria'ya olan güveni azaldıkça, hoşgörüsü de azaldı. Bir keresinde Svetlana'nın Beria'nın evinde olduğunu öğrendiğinde telaşlandı, hemen telefon edip kızının eve dönmesini istedi. Bir keresinde de "Beria'ya güvenmiyorum," demiş, ancak bununla onun cinsel ilişkilerini mi, yoksa siyasi tutumunu mu kastettiği anlaşılmamıştır. Bir keresinde de Beria, Poskrebişev'e kızının annesi kadar güzel olduğunu söylediğinde, baş yardımcı kızına, "Asla Beria'nın arabasına binmeyeceksin," dedi. Voroşilov'un gelini Kremlin'e giden yol boyunca Beria'nın arabasını izlediğinde, Voroşilov'un karısı dehşete kapıldı.

"Beria bu!" dedi. "Sakın bir şey söyleme! Tek kelime etme!" Liderlerin eşleri Beria'dan nefret ederlerdi.

"Böyle bir adamla nasıl çalışabiliyorsun?" diye sorardı, Ashen Mikoyan kocasına.

"Böyle şeyler söyleme," derdi, Mikoyan, fakat Ashen, Beria geleceği zaman ortalıkta pek görünmezdi:

"Başı ağrıyor, dersin!"

Beria'nın eşi Nina, Svetlana'ya ve öteki dostlarına, "Çok mutsuzum," derdi. "Lavrenti eve uğramıyor. Hep yalnızım." Fakat gelini, onun "Beria'yı sevmekten asla vazgeçmediğini" hatırlar. Kocasının hayatında başka kadınların olduğunu biliyor, "fakat bir Gürcü kadını olarak hoşgörülü davranıyordu." Beria hafta sonları eve geldiğinde, "Saatlerce manikür ve makyaj yapardı. Alt katta kendi odasında kalır, fakat o eve geldiğinde yukarı çıkıp onun yatağını paylaşırdı... Şöminenin karşısında oturup sohbet ederler, batılı filmler seyrederlerdi. Bu filmler genellikle kovboy filmleri ya da Meksikalı haydutlara ilişkin filmler olurdu. Beria'nın en sevdiği film, Panço Villa'nın hayatını anlatan *Viva Villa!* idi. Migrelya dilinde sevgi dolu sohbetleri olurdu." Nina onun bunca kötü iş yaptığına asla inanmazdı: "Lavrenti

1 Beria'nın gayrı meşru çocukları bugün de Moskova ve Tiflis sosyetesinde bilinmektedir. Bu çocukların arasında gayet saygın bir Gürcistan Parlamento üyesi ve Brejnev'in Politbüro'sundan birinin oğluyla evlenen bir Sovyet yöneticisi vardır. Savaştan sonra Stalin Halk Komiserlikleri'ni Bakanlıklar olarak değiştirdi ve böylece NKVD ve NKGB, MVD ve MGB oldu. Devlet Savunma Komitesi, GKO 4 Eylül 1945 günü feshedildi. Politbüro bir kez daha en yüksek parti organı haline geldi. Stalin Başbakan olarak yönetiyordu ve Parti Sekreterliği Malenkov'a bırakılmıştı.

bunca kadını metres tutacak kadar zamanı nasıl buluyor? Gece gündüz çalışan bir adam." Nina, bu kadınların, onun "gizli ajanları" olduğunu tahmin ediyordu.

* * *

Ordjonikidze'nin adını alan ve artık 21 yaşında olan Sergo, Svetlana Stalin, Martha Peşkova ve diğer seçkin çocuklarıyla birlikte 175 Numaralı Okul'a giderdi. Bir baba olarak Beria, evde pek bulunmasa da oğluyla gurur duyardı. Onlarınki, bir Bolşevik ile oğlu arasında görülen türde, tipik bir resmi ilişkiydi. "Sergo babasıyla konuşmak istediğinde," diye hatırlar eşi, "Lavrenti ona, 'Büroma gel, görüşelim,' derdi." Malenkov ve öteki liderlerin çoğu gibi, Beria da oğlunu siyasete sokmama konusunda kararlıydı.

Bütün Politbüro aileleri gibi, Beria da oğlunu bilimle uğraşmaya teşvik ediyordu. Albay Beria uzun menzilli füze tasarımının yapıldığı Bir Numaralı Tasarım Bürosu'nun şefi olarak askeri teknoloji alanında önemli biri haline geldi. Sergo, Stalin'in çevresinde yetişmişti. Bu nedenle Beria, Başkomutan'ın onu savaş dönemi konferanslarına davet etmesini önleyemiyordu.

Sergo, zeki, kültürlü ve Martha Peşkova'ya göre, Svetlana Stalin'in en yakın arkadaşıydı. "Bir rüya gibi, çok yakışıklı bir adamdı ve bütün kızlar ona âşıktı." 1944 yılında Svetlana da ona âşık oldu. Bu olay ne anılarında ne de kendisiyle yapılan mülakatlarda yer alır. Sergo kendi anılarını yazdığında ve bu olaydan da söz ettiğinde, pek çok tarihçi buna inanmadı. Ancak Svetlana onunla evlenmek istiyordu. Bu öyle bir özlemdi ki, Sergo bir başkasıyla evlendiğinde bile sona ermedi. Savaş sırasında Sergo Sverdlovsk'tayken, Svetlana erkek kardeşini oraya birlikte uçma konusunda ikna etti. Kapler olayından sonra, bu tutku Berialar'ı kaygılandırdı:

"Ne yaptığının farkında değil misin?" dedi Nina Beria, Svetlana'ya. "Baban bunu öğrenecek olursa, Sergo'nun derisini yüzer."

Stalin kızının çevresindeki önemli adamların oğullarından biriyle evlenmesini istiyor, hatta onun Yuri Jdanov, Sergo Beria ya da Stepan Mikoyanla evlenmesi gerektiğini açıkça söylüyordu. Fakat bu onur Beria'yı korkutuyordu.

"Korkunç olur," dedi Mikoyan'a. Stalin bu fikre ilgi gösterse de, Beria'nın Sergo'ya dediği gibi, sonunda bunu "ailenin içine sızma girişimi olarak yorumlayacak" idi. Svetlana, Sergo'yla evlenmeye kararlıydı, fakat Berialar bunu kesin bir tavırla önlediler. Svetlana bu noktayı açıkça belirtir:

"Genç bir kızken biriyle evlenmek istedim... Fakat onun anne ve babası kimliğimden ötürü bunu kabul etmediler. Çok acı verici bir darbeydi."

Daha kötüsü de olacaktı. Martha Peşkova artık "bir bıldırcın kadar güzel ve tombul" idi ve çevresine "tuhaf bir cazibe yayıyordu". Gulya Cugaşvili'nin hatırladığı kadarıyla, "Martha'yla dostluk kurmak zordu." Martha'nın erkek arkadaşı, NKGB şefinin oğlu Rem Merkulov idi. Belki de Yagoda'nın çevresinde büyüdüğü

için Martha daha çok genç Çeka prenslerinden hoşlanıyordu. Böylece o da Sergo Beria'ya âşık oldu ve kısa süre içinde onunla evlendi. Berialar büyük bir düğün yapmadılar. "Dönemin tarzına uygun değildi," der Martha. Beria, Sergo'ya Stalin'in "o aileyle [Gorkiler] bağlantı kurması"nı onaylamayacağını söyledi. Stalin elbette Sergo'yu bu meseleyi görüşmek için Kuntsevo'ya davet etti ve uyarıda bulundu:

"Gorki kötü bir adam değildi, fakat çevresinde pek çok anti-Sovyet kişi vardı. Karının etkisi altında kalma." Stalin eşlerden daima kuşkulanırdı.

"Fakat onun siyasetle bir ilgisi yok," dedi Sergo.

"Biliyorum. Fakat bu evliliği benim açımdan değil, senin açından Sovyet Devleti'ne yönelik bir sadakatsizlik eylemi olarak görüyorum. Seni buna ... baban mı zorladı?" Ardından Beria'yı "muhalif entelijansiya"yla bağlantı kurmakla suçladı. Sergo ise Martha'yla kendisini tanıştırdığı için suçu Svetlana'nın üzerine attı.

"Bu konuda Svetlana'ya tek kelime etme," dedi Stalin. "Kendisi anlattı bana." Sonra Sergo'ya bakıp gülümsedi: "Sen bana bakma. Yaşlılar hep huysuzluk ederler... Marfoçka'ya gelince, elimde büyüdü sayılır."

Martha, zaten bildiği ve sevdiği bir yer olan, dönemin en kötü şöhretli adamının evine, Berialar'ın daçasına taşındı.[1] Beria nezaketini ondan esirgemedi. "Onu çok severdim," der Martha. "Çok neşeli ve çok komikti. Her zaman, Meksika şarkısı '*La Paloma*'yı söylerdi; Romanya'da bekâretini kaybetmesi, kadının pantolunuyla başa çıkmakta zorlanması gibi kendi hayatına ilişkin komik öyküler anlatırdı." Bir Herkül bebek olarak, bahçede sürünerek ilerleyen bir yılanı elleriyle tuttuğunu iddia ederdi. Beria, evde olduğu Pazar günleri Nina'yla geç saatlerde kalkar, Martha ve Sergo'yla, korumaların da katılmasıyla voleybol oynardı. Martha, Beria'ya ilk torununu verdiğinde, "çok tatlıydı; beşiğin yanında saatlerce oturur ona bakardı. Sabahları bebeği alıp Nina'yla paylaştığı yatak odasına götürür, onu aralarına oturtur ve ona hep gülümseyerek bakardı." Çocuğa karşı öylesine hoşgörülüydü ki, "onun ellerini doğum günü pastasının içine sokmasına bile izin verdi."

Martha, Nina'dan pek hoşlanmazdı. Beria evde olmadığı zaman, kayın validesi despot kesilirdi. Nina yalnız bir kadındı ve bir süre sonra Martha kocasından çok kayınvalidesiyle vakit geçirdiğini fark etti. Kendi evlerine çıkmak istediğinde, Nina ona şöyle dedi: "Eğer bir daha bunu söyleyecek olursan, kendini çocuğundan çok uzakta bulursun."

Martha, Beria için, "Stalin'in çevresindeki en zeki adamdı," der. "Aslında kaderi o dönemde orada bulunmak olduğu için, ona acırım. Başka bir çağda yaşasaydı çok

1 Gorki'nin torunu, Svetlana'nın en iyi arkadaşı ve Beria'nın gelini Martha Peşkova eşsiz anılarıyla ve beni aralarında Beria'nın torunlarının da bulunduğu Gorki/Beria ailesiyle tanıştırdığı için çok şanslıyım. (bk. Son Not). Stalin, Sergo ile Marta'ya düğün hediyesi olarak Rustaveli'nin *Panter Postlu Şövalye*'sini verdi. Bu kitabın son baskısını Profesör Nutsibitze'yle birlikte hazırlamıştı. Kitabın kapağına şu iğneleyici sözleri yazmıştı: "Gürcü entelijansiyasıyla bağlantı kurmanız daha iyi olur!"

farklı biri olurdu. Amerika'da doğmuş olsaydı, General Motors'un Başkanı gibi bir şey olurdu." Martha onun asla gerçek bir Komünist olmadığına inanıyordu. Bir keresinde, torunuyla oynarken Martha'yı çok şaşırtan şeyler söylemişti: "Bu kız evde özel ders alacak ve daha sonra Oxford Üniversitesi'ne gidecek!" Başka bir Politbüro üyesi asla böyle bir şey söylemezdi.

* * *

Sergo olmayınca Svetlana uygun olmayan bir evliliğe sürüklendi. Vasili'nin Set Üstü Ev'deki dairesinde, savaş döneminde trafik polisliği yapan Grişa Morozov'la tanıştı. "Bir dostluk başladı," diye hatırlar, "fakat ona âşık değildim." Ne var ki Morozov, Svetlana'ya âşıktı. Stalin gene bir Yahudi olan Morozov'dan kuşkulandı. Kapler'den sonra Yahudiler'in ailesine sızmaya çalıştıklarını hissetmeye başlamıştı. Fakat onların sıcaklığı ve kültürlü olmaları Svetlana'ya cazip geliyordu. Stalin ona şöyle dedi:

"Bu hiç beklenmedik bir durum ... Evlenmek istiyorsun ... Sana kalmış. Ne istersen yap."

Svetlana, yıllar sonra, "Reddedilmiştim ve bu durumun üstesinden gelmek istiyordum," dedi. "Evlendik, fakat koşullar farklı olsaydı bunu seçmezdim. İlk kocam çok iyi bir adamdı ve beni daima sevdi." Tören yapılmadı. Evlendirme memurunun önüne gittiklerinde, adam Svetlana'nın pasaportuna bakıp şöyle dedi:

"Babanın haberi var mı?" Stalin'in ailesine evlilik yoluyla giren Morozov, "derhal önemli biri haline geldi," der Leonid Redens. Kısa süre içinde ilk bebekleri dünyaya geldi. Oğlana elbette Josef adını koydular. Svetlana evliliğe hazırlıksız yakalandığını düşünmeye başladı: "Oğlum dünyaya geldiğinde on dokuz yaşındaydım... genç kocam da henüz öğrenciydi. Bebeğe bakacak insanlarımız vardı. Üç kez kürtaj oldum ve çok kötü bir düşük yaptım. Bu arada Stalin, Morozov'la görüşmeyi reddediyordu.

Svetlana hâlâ Sergo Beria'ya âşıktı. "Onunla evlendiğim için beni asla bağışlamadı," der Martha. Svetlana, Sergo'ya, evlendiği için Stalin'in ona "çok öfkeli" olduğunu hatırlatırdı. Anne olarak kabul ettiği Nina'yı hâlâ ziyaret ediyordu. Bir keresinde Svetlana onlara Martha'yı uzaklaştırmalarını önerdi. Böylece Martha büyük kızı alabilir, daha sonra Sergo'yla birlikte başka eve taşınabilir ve daha küçük olanı yetiştirebilirdi. "Aynen babası gibi," derdi Mikoyan. "İstediğini daima alır!"

Ancak Svetlana çok nazik de olabiliyordu. Yakov'un Alman esareti sırasında sergilediği kahramanlık kanıtlandığında, dul eşi Gulya serbest bırakıldı, fakat yedi yaşındaki kızının kendisini pek hatırlayamadığını gördü. Svetlana, annesinin adını taşıyan küçük Gulya'ya bakmayı kabul etti ve bir gün kıza şöyle dedi: "Bugün anneyi görmeye gidiyoruz." Fakat çocuk karşılaştığı yabancıdan korktu. Bunun üzerine Svetlana büyük bir duyarlılık göstererek, çocuğu annesiyle kaynaşana kadar

her gün ona götürdü. Bunun gizlice yapılması gerekiyordu, çünkü Gulya dadıların elinde büyürken annesi ailenin dışında kalıyordu. Sonunda Stalin'e bir mektup yazdı: "Yosif Visariyonoviç, size yaptığım başvuruyu geri çevirmemenizi rica ediyorum, çünkü Gulya'yı görmek çok zor oluyor. Sizi görme ve bu mektupta belirtilmeyen şeyleri konuşma umuduyla yaşıyoruz. Gulya'yı ziyaret etmenizi istiyoruz..." Daha sonra, Svetlana'nın anlatımına göre, Stalin ilk torunuyla buluştu.

46

Gece Yaşayan Yosif Visariyonoviç'in Hayatında Bir Gece: Filmlerin ve Akşam Yemeklerinin Zulmü

Savaşın gerçek galibi Stalin bir dünya fatihi olmanın prestijinden yararlanıyordu, ancak siyasi iktidarı ile kişisel tükenişi arasındaki oransızlık onu kırılganlaştırıyordu.

Kazanımları, hâlâ sürüyor olsa da, hem Başkomutan'ı hem de Molotov'u tatmin etmişti. Güneyde bir akşam yemeğinde Stalin, Poskrebişev'i gönderip bir harita getirtti. Haritayı masanın üzerine yaydılar. Stalin piposuyla, harita üzerinde imparatorluğunun kapladığı alanı gösterdi: "Bakalım nereleri aldık: Kuzeyde her şey mükemmel, Finlandiya bizi çok uğraştırdı, ancak sınırı Leningrad'dan daha uzağa çekmiş olduk. Kadim zamanlardan beri Rus toprakları olan Baltık Devletleri gene bizim; bütün Beloruslar da artık bizim, Ukraynalılar da öyle ve Moldavyalılar bize geri döndüler. Dolayısıyla Batı'da her şey mükemmel." Stalin, bu kez doğuya döndü. "Burada ne aldık? Kuril adaları bizim ve Sahalin'in tamamı ... Çin ve Moğolistan, hepsi olması gerektiği gibi." Dunhill pipo, güneye doğru indi: "Şimdi bu sınır. Bundan hiç hoşlanmıyorum. Çanakkale Boğazı... Türk toprakları ve Libya'yla ilgili de taleplerimiz var." Bu, bir Rus Çarı'nın konuşmasıydı ve bir Gürcü Bolşevik'e pek uygun düşmüyordu. Molotov bu misyonu paylaştı: "Dışişleri Bakanı olarak benim görevim Anavatan'ımızın sınırlarını genişletmekti. Ve öyle görünüyor ki, Stalin ve ben bu işin üstesinden geldik... gayet iyi biçimde." Ardından, "Evet, Alaska'yı geri almayı düşünmüyorum," diye bir de espri yaptı. Fakat Molotov, Bolşevizm ile imparatorluk inşa etme arasında hiçbir çelişki görmüyordu. "Savaşta bizim için bunca toprak kazanan Rus çarları iyidir," dedi. "Bu, kapitalizmle mücadelemizi kolaylaştırır."

Fakat Stalin'in saraylıları kazandığı zaferlerin Stalin'in başını döndürdüğünü fark ettiler. "Kurumlanıyordu," der Molotov. "Bir devlet adamı için iyi bir özellik değil." Prestiji öylesine büyüktü ki, her konuda kendinden emindi. Ağzından çıkan her söz, "derhal yerine getirilmesi gereken parti emirleri" olarak kabul ediliyordu. Fakat artık çok farklı biçimde yönetiyordu. Yanında çalışanlardan birinin sözleriy-

le, "doğrudan yönetimin biraz dışında duruyordu" ve adamlarına öykülerle, işaretler ve ipuçlarıyla önderlik etmekten hoşlanan ihtiyar başkan Mao gibi, Olimpos Dağı'nda oturan bir lideri andırıyordu. Daha genç, daha güçlü ve hırslı adamlarının üzerindeki hâkimiyetini sürdürmek için, gizlilikten yararlanıyor, kaprisli ve bilinmez davranıyor, çevresine gizemli bir havayla hükmediyordu.

Stalin'e bağlı Gürcü şefi Çarkviyani, "Asla doğrudan emir vermezdi," diye yazar. "Bu yüzden kendi kararlarınızı bizzat almak zorundaydınız." Stalin şunu anlamıştı: "Havuzun hangi bölümüne taş attığınız fark etmez, dalgacıklar yayılır." Bir keresinde, Abhazyalı lider Mgeladze'ye kendi yetiştirdiği limon ağaçlarını tekrar tekrar, o kadar çok gösterdi ki, *aparatçik* sonunda Abhazya'nın bütün SSCB için limon üretmesi gerektiğini anladı ve bunu dile getirdi.

"Şimdi anladın," dedi Stalin, gülerek. Artık emirlerini, öfkelenmeden, "İstediğin gibi yap," diyerek bitiriyordu, ancak herkes onun ne istediğini gayet iyi anlıyordu. Öte yanda, doğrudan bir emir verecekse, "gayet açık oldukları için gerekçelerimin tartışma gerektirdiğini sanmıyorum," diye yazıyor ya da arzularını bağırarak ifade ediyor ve emirleri hemen yerine getiriliyordu. MGB'de *Instantsiya*'nın sözü bile her türlü barbarlığı haklı çıkarıyordu.

Ne var ki Başkomutan eskisine kıyasla artık daha zayıf ve daha yaşlıydı. Zafer yürüyüşünden kısa süre önce Stalin bir tür kalp krizi ya da Svetlana'nın deyişiyle "küçük bir inme" geçirmişti. Savaş döneminin Stalin'in belirgin biçimde dayanıklı metabolizması üzerinde yarattığı baskı dikkate alındığında bunda şaşılacak bir şey yoktu. Molotov'un gözlemine göre, "Çok bitkin olduğu gayet açıktı." Stalin zaten eklem iltihabından mustaripti. Şimdi buna, damar sertliği, arteriosiklerosis de eklenmişti. Beyne kan akışı azalıyordu ve bu yüzden zihinsel melekeleri hasar görebilirdi. Potsdam'dan döndükten sonra yine hastalandı; konumunun en güçlü olduğu anda kendisini zayıf hissediyordu. Onu, mesleklerini her zaman küçümsediği ve yozlaştırdığı doktorların (kendi doktoru Vinogradov'a otuzlardaki gösteri mahkemelerinde tanıklık ettirmişti) iradesine teslim ettiler. Eski bir hastabakıcı olan Poskrebişev, onun gizli doktoru oldu; ilaçlar veriyor, tedavi yöntemleri öneriyordu.

Bu çelişkiler yüzünden Stalin tehlikeli biçimde kestirilemez, çevresindeki insanlara saldıran biri haline geldi. Savaşın getirdiği umutlar ve özgürlükler, Stalin'in, SSCB'nin sorunlarının en iyi şekilde bireylerin tasfiyesiyle çözümleneceği inancında hiçbir farklılık yaratmadı. Amerika'nın artan refahıyla kıyaslandığında kendi ülkesinin yaşadığı yoksulluk, gücünün azalmakta olduğu hissi ve hayat boyu süren aşağılık kompleksleriyle benzeşiyordu.

Genellikle "sakin, ihtiyatlı ve sabırlı" olan Stalin, sık sık "ani öfkelere kapılıyor, isabetsiz ve yanlış kararlar alıyordu". Huruşov, onun için, "savaştan sonra aklı pek yerinde değildi," der. Damar sertliği öfkeli mizacını, depresyon ve paranoyasını artırdıysa da, üstün bir manipülatör olmaya devam etti. Asla kendini kaybetmedi. Aslında en tuhaf saplantılarının bile gündelik siyasette daima bir temeli vardı. An-

cak ölümlülük duygusu, kendi içinde yaratmış olduğu kısırlığı anlamasını sağladı. Bir keresinde Jukov'a, "Ben çok talihsiz bir insanım," dedi. "Kendi gölgemden korkuyorum." Fakat onu böylesine korkutucu fakat usta bir siyasetçi haline getiren de bu aşırı duyarlılıktı. İmparatorluğunun denetimini kaybetme korkusu temelsiz değildi. Kendi Politbüro'sunun içinde bile, Mikoyan, savaşın "teröre dönüş"ü gerektirmeyen "büyük bir özgürlük okulu" olduğunu hissediyordu.

Stalin bu gevşekliği küçümsedi. Hatta, bazı yazarları fethedilmiş Japonya'ya bir tur için gönderdiği ve Molotov'a onların yola çıkıp çıkmadıklarını sorduğu zaman, bu konuda bir şaka da yaptı. Molotov, gezinin ertelendiğini söyledi. "Neden gitmediler?" diye sordu Stalin ve şöyle dedi: "Bu bir Politbüro kararıydı. Belki de kararı onaylamadılar ve Parti Kongresi'ne başvurmak istediler." Yazarlar apar topar yola çıktılar. Fakat Stalin bu gevşekliğin çevresini sardığını hissediyordu.

"Çok gergindi," der Molotov. "En tehlikeli yıllar, onun son yıllarıydı. Aşırı uçlara savruluyordu." Stalin, Molotov ve Jukov'un prestijlerini kıskanıyor, Beria'nın gücünden kuşkulanıyor ve adamlarının kendini beğenmiş tavırlarından tiksiniyordu. Hasta ve yaşlı olduğu dönemde bile, bir mücadeleyi yönettiği dönemlere kıyasla daha mutlu olmadı. Mücadele etmek, onun yeteneği, doğal durumuydu. Bazı dayanakların kırılması gerekiyordu. Stalin, "her zaman kendisine yakın küçük bir grup aracılığıyla" yönetti. Resmi "hükümetin işlevi yoktu." Moskova'dan uzakta geçen uzun tatil dönemlerinde bile, her bir sorunu doğrudan o konuyla resmen ilişkisi olan kişilerle yöneterek muazzam gücünü korudu. Müdahaleleri neredeyse kasten kaprisli ve damdan düşer gibi oluyordu.

Çevresindeki insanlar onu her zamankinden daha iyi idare etmek zorundaydılar, fakat her şeyden önce onun gece hayatına alışmaları gerekiyordu. Bundan böyle Stalin'in, Berlin'den Kuril Adaları'na kadar uzanan geniş bir alanı yemek masasından ve sinema salonundan yönettiğini söylemek abartma olmaz. Zulüm sadece zamanla yarışıyor, Varşova'dan Ulan Bator'a, Budapeşte'den Sofya'ya kadar, Stalin'in bütün başkentlerinde ışıklar geceler boyunca yanıyordu.

* * *

Liderlerin Küçük Köşe'de yaptıkları toplantılardan sonra Başkomutan mutlaka bir film öneriyordu. Misafirlerinin önüne düşüp onları kırmızı-mavi halılarla kaplı koridorlardan geçiriyor, Büyük Kremlin Sarayı'nın ikinci katındaki eski kış bahçesinde gayet konforlu biçimde inşa edilen sinema salonuna götürüyordu. Beria, Molotov, Mikoyan ve Malenkov sürekli ona eşlik ederlerdi, fakat Finlandiya ve Ukrayna'daki genel valileri Jdanov ve Huruşov da sık sık ziyarete gelirlerdi.

Avrupa'nın yeni vasallarının hepsi oradan geçiyordu: Stalin'in gözdeleri, "nazik, şık giyinen, terbiyeli ... kadınlara karşı gayet centilmen" fakat "dogmaya fanatik bir inanç"la bağlı acımasız Stalinist Polonyalı lider Boleslaw Bierut, yardımcısı Jakob Berman, Çek Devlet Başkanı Clement Gottwald, Macaristan'ın lideri Matyas

Rakosi. Mağrur Yugoslavlar, Mareşal Tito ve Milovan Cilas'tan pek hoşlanılmazdı. Bu kişilerin her biri, Moskova'ya gelme ve Stalin'in papazlara özgü bilgeliği ile emperyal yönetimine saygı gösterme onuruna eriştiler. Onlar sinemada ve akşam yemeklerinde nasıl davranmaları gerektiğini de öğrenmek zorunda kaldılar.

Başkomutan ve muhafızlarının yaklaşırlarken sergiledikleri görüntü, o koridorlarda nöbet tutan genç bir görevli için dehşet verici bir olaydı. Sivil giyimli muhafızlar Stalin'in 25 adım önünde ve iki metre ardında yürürlerken, üniformalı muhafızlar onu gözleriyle izliyorlardı. Sessiz fakat hızlı ve kaygısız adımlarla ilerleyen bu falanksın orta yerinde, dağ adamlarına özgü başı, düşük omuzları, yüzünde kurnaz kaplan tebessümüyle göbekli imparator ilerliyordu. Onun yaklaştığını gören kişi hemen sırtını duvara yapıştırmak ve ellerini göstermek zorundaydı. Genç bir diplomat olan Anatoliy Dobriynin, bir keresinde kendisini bu ikilemin içinde buldu: "Sırtımı duvara yapıştırdım." Stalin, "ne kadar şaşkın olduğumu fark etmedi" ve "kim olduğumu, nerede çalıştığımı" sordu. Daha sonra, Dobriynin'in yüzüne doğru "sağ el parmağının bir hareketiyle sözlerini vurgulayarak" şöyle dedi:

"Gençler Yoldaş Stalin'den korkmamalılar. O, onların dostudur." Dobriynin ürperdi.

Sinemaya gitmek birkaç dakikayı alıyordu. Mavi rengin hâkim olduğu sinema salonunda, çift çift yerleştirilmiş, aralarında, üzerlerinde maden suyu, şarap, sigaralar ve çikolata kutuları olan masaların bulunduğu yumuşak ve rahat koltuklar, yerde ise üzerinde küçük kilimlerin bulunduğu gri bir halı vardı. Stalin gelmeden önce Politbüro üyeleri yerlerini alırlar, ön sırayı boş bırakırlardı. Onları Sinema Bakanı İvan Bolşakov karşılardı. Bolşakov, 1939'dan beri sinema endüstrisini yönetiyordu ve artık vazgeçilmez fakat komik varlığıyla çevrenin ayrılmaz bir parçası olmuştu. Kendisinden önce aynı görevi yapan iki kişi kurşuna dizildiği için Bolşakov, Stalin'den çok korkardı. Stalin yaşlandıkça sinema onun için saplantılı bir ritüel halini aldı. Sinema aynı zamanda yöneticilerin bir buluşma yeri olarak da iş görüyordu.

Bolşakov, hangi filmin gösterileceği gibi büyük bir karar almak zorundaydı. Stalin'in ruh halini anlamaya çalışarak bu konuda karar veriyordu. Lider'in yürüyüşünden ve ses tonundan anlam çıkarmaya çalışıyor, eğer şanslıysa Vlasik ya da Poskrebişev'den ipucu alıyordu. Stalin'in ruh hali kötüyse, Bolşakov yeni bir film göstermenin iyi bir fikir olmadığını düşünüyordu. Stalin alışkanlıkları olan bir insandı ve özellikle sevdiği filmler vardı. Bunların arasında, *Volga Volga!* gibi otuzlu yıllardan kalma filmler ya da *In Old Chicago*, *Mission to Moskow* gibi yabancı filmler, *It Happened One Night* gibi komediler ya da Charlie Chaplin filmleri vardı.

Stalin artık, yakın zamana kadar Goebbels'e ait olan yeni bir Amerikan, İngiliz ve Alman filmleri arşivine sahipti. Eğer ruh hali kötüyse, Goebbels'in filmlerinden biri onu memnun ederdi. Dedektif filmlerini, Westernler'i, gangster filmlerini severdi; çatışmadan hoşlanırdı. Seks filmlerinin her türlüsü yasaktı. Bir keresinde

Bolşakov ona çıplak bir kızı gösteren biraz riskli bir sahnenin yer aldığı bir film gösterdiğinde, Stalin masaya vurarak şöyle dedi:

"Burayı kerhaneye mi çevirmek istiyorsun, Bolşakov?" Ve ardından, Politbüro'yla birlikte salonu terk ederek, tutuklanmayı bekleyen zavallı Bolşakov'u ardında bıraktı. O andan itibaren Bolşakov en ufak bir çıplaklığı bile makasladı.

Stalin, Bolşakov'a yabancı filmlerin tercüme edilmesini emretti. Ancak Bolşakov sadece melez bir İngilizce konuşuyordu. Bunun üzerine zamanının büyük bir bölümünü bu gece seansları için tercümanlarla birlikte çalışıp, senaryoları ezberlemekle geçirmeye başladı. Bu çok zor bir işti, çünkü her an Stalin'e gösterebileceği yüzlerce film vardı. Bu nedenle yaptığı tercüme seyircilerin kolayca tahmin edebilecekleri şeylerle sınırlı kalıyor ve çeviri karakterin sözlerinden çok sonra geliyordu. Politbüro buna gülüyor ve zavallı Bolşakov'la dalga geçiyordu. Mesela Beria, perdeyi gösterip şöyle diyordu:

"Bakın, bakın, adam koşuyor..." Hep birlikte gülüyorlardı. Fakat, bu komikliklerden hoşlandığı anlaşılan Stalin asla uygun bir tercüman talep etmedi. 1951'de Bolşakov, Stalin'e *Tarzan* filmi isteyip istemediğini sordu. Bolşakov'un daldan dala atlayan ve Jane'le flört eden Tarzan'ı, izleyicileri eğlendirecek şekilde nasıl tercüme ettiği ancak hayal edilebilir. Bolşakov *Volga, Volga!*'yı gösteriyorsa, Stalin filmi ne kadar iyi bildiğini göstermekten hoşlanır ve her bölümü aktörden önce canlandırırdı.

Stalin'in ruh hali iyiyse, Bolşakov yeni bir Sovyet filmi seçme şansına sahip olurdu. Stalin bütün sinema endüstrisinin sansürcüsü olmaya devam ediyordu. Onun kişisel onayını almadan hiçbir film gösterime giremezdi. Aylarca güneyde kaldığı dönemlerde, dönüp de bütün filmleri seyredene kadar hiçbir karar alınmazdı.

Stalin yaklaşırken Bolşakov sinemanın kapısında esas duruşa geçerdi. Bir keresinde gölgelerin içinden süzülerek Stalin'i korkuttu. "Kimsin sen? Ne yapıyorsun?" diye bağırdı Stalin. "Neden saklanıyorsun?" Bu olaydan sonra Stalin haftalarca Bolşakov'u sert bakışlarla süzdü. Çevresinde misafirleriyle ön koltuğa oturur, maden suyuyla Gürcü şarabını karıştırır ve her zaman şu soruyu sorardı:

"Yoldaş Bolşakov bugün bize ne gösterecek?" Bolşakov, filmin adını söyler, arkada oturur ve makiniste filmi başlatmasını emrederdi. Bir keresinde makinistlerden biri bir projektörü düşürüp kırdı ve döşemeye cıva dağıldı. Makinistler Başkomutan'ı öldürme girişiminde bulunmakla suçlandılar. [1]

Stalin film boyunca konuşurdu. Kovboy filmlerinden, özellikle de John Ford'un yönettiklerinden hoşlanırdı ve Spencer Tracy ile Clark Gable'a hayrandı. Fakat Huruşov, bir keresinde Stalin'in önce "ideolojik bir değerlendirme yaparak onları lanetlediği"ni, "daha sonra onların yeni filmlerini istediği"ni hatırlar.[2]

1 Cıva zehirlenmesi, Stalin'in sarayında özel bir soyağacına sahipti. Yejov kendi bürosuna cıva püskürtmüş ve Yagoda'nın onu zehirleme girişiminde bulunduğunu iddia etmişti.

2 John Wayne'ın yakınlarda çıkan bir biyografisi, bir Amerikan kahramanı ve Komünizm

Stalin aktörlere hayrandı. Sık sık "Bu aktörü daha önce hangi filmde görmüştük?" diye sorardı. Savaştan sonra, aktörler ve yönetmenler, özellikle kahraman lider temalarını işleyen Gürcü yönetmen Mihail Çiyaureli ve özellikle Stalin'i canlandıran aktörler Mihail Gelovani (Stalin'i Gürcü aksanıyla oynardı) ve Aleksey Dikiy (savaştan sonra Stalin'i giderek Rus aksanıyla oynadı) onun akşam yemeklerinde sık sık boy gösterdiler. Bir keresinde Gelovani'ye "Beni sürekli gözlemliyorsun," dedi. "Senin için vakit kaybı olmuyor mu?" Bir keresinde de Dikiy'e "Stalin'i oynama"nın nasıl bir şey olduğunu sordu.

"İnsanların sizi gördüğü gibi," dedi aktör.

"Doğru yanıt," dedi Stalin ve ona bir şişe konyak verdi.

Film sona erdiğinde Stalin entelektüel arkadaşına sorardı:

"Yoldaş Jdanov bize ne söyleyecek?" Jdanov parlak cümlelerle kanaatini bildirirdi. Ardından Molotov'un özlü görüşleri ve nihayet Beria'nın şakaları gelirdi. Stalin yönetmen hakkında yapılan şakalardan hoşlanırdı:

"Eğer Yoldaş [yönetmen ya da senaryo yazarı] iyi değilse, Yoldaş Ulrih kendi ölüm hükmünü imzalayacak." Bolşakov, bir keresinde Beria ile Molotov'un, havacılıkla ilgili *Jukovskiy* adlı bir filmin hava kuvvetleri gününde gösterime girebileceğini söylediklerini, fakat o sırada tatilde olan Stalin'in filmi henüz görmediğini hatırlar. Beria ve Molotov bu kararın kendilerine değil, Stalin'e ait olduğunu söylediler, bunun üzerine Bolşakov filmi gösterime soktu. Stalin tatilden döndüğünde, *Jukovskiy*'i seyretti ve şöyle dedi:

"SSCB'nin bütün sinemalarına bu filmi göndermeye karar verenin sen olduğunu biliyoruz. Beni aldatmaya çalıştılar, ama bu imkânsız." Bolşakov donakaldı. Kimin yetkisiyle, diye soruyordu Stalin. Bolşakov, "danıştığını ve karar verildiğini" söyledi.

"Sen danıştın ve karar verdin," dedi Stalin, sakin bir tavırla. Yerinden kalkıp yürüdü, kapıyı açtı ve dönerek, "Sen karar verdin," diye tekrarladı. Arkasında bir ölüm sessizliği bırakarak dışarı çıktı. Sonra tekrar kapıyı açıp, gülerek, "Doğru karar verdin," dedi. Stalin bir filmi beğenmediği zaman, kalkıp gider, fakat salondan çıkmadan önce Bolşakov'a takılmayı ihmal etmezdi.

Bolşakov bu saygıdeğer eleştirilerin hepsini not ediyor, sabahleyin yönetmenleri ya da senaryo yazarlarını arıyor ve kaynak belirtmeden yorumları onlara aktarıyordu. Fakat hiç kuşkusuz titreyen sesi ve soluk soluğa anlattıkları kaynağın kim-

---

düşmanı olarak yıldızın taşıdığı sembolizmin Stalin'i öfkelendirdiğini ve "dük"ün öldürülmesi gerektiğini söylemesine yol açtığını iddia eder. Huruşov 1958'de Hollywood'u ziyaret ettiğinde, Wayne'a şöyle dediği söylenir: "Son çılgın yıllarında Stalin bu kararı almıştı. Stalin öldüğünde, ben emri geri aldım." Aslında bu öykü bir söylentiye dayanır. Stalin bu sözleri muhtemelen şaka niyetine söylemiştir. Huruşov'un-kendi anılarında bu öyküyü kullanmamasının sebebi de muhtemelen budur. Öykü doğru olsaydı, Wayne'ın hayatta kalmasına şaşmak gerekirdi

olduğunu ortaya koyuyordu.[1]

Stalin'in, "Sanatsal gerçekliği aktüaliteyle karıştıran eğitimsiz bir adam gibi" olanları birbirine karıştırması Cilas'ın dikkatini çekti. Arkadaşların ve ortakların katledilmesiyle ilgili filmlerden hoşlanıyordu. Huruşev ve Mikoyan, hiç kuşkusuz Goebbels'in koleksiyonundan kalma, bir miktar altın çalan ve sonra ganimete el koymak için suç ortaklarını "teker teker" öldüren bir korsanı anlatan bir İngiliz filmini tekrar tekrar seyretmek zorunda kaldılar.

"Ne adam ama, nasıl da becerdi!" diyordu Stalin. Bu sözler, Huruşov'un deyişiyle "gelip geçici insanlar" olduklarını unutamayan Stalin'in yoldaşları için "rahatsız edici" idi. Stalin'in tecrit hali bu filmleri gittikçe daha önemli hale getiriyordu. Savaştan sonra Stalin, kıtlığın kırsal kesimi kasıp kavurmasına rağmen köylülere vergi konulmasını istedi. Bütün Politbüro duyarlı bir tutumla buna karşı çıktı. Bu durum Stalin'i öfkelendirdi. Köylülerin bu vergiyi ödeyebilecekleri kanaatindeydi. Açlığı göz ardı etmesini sağlayan kendi propaganda filmlerinde gösterilen bolluğa işaret ediyordu. Büyük Katerina'nın amiralini anlatan *Uşakov* adlı filmi izledikten sonra da güçlü bir donanma inşa etme saplantısına kapıldı. Film kahramanının şu sözlerini tekrarlıyordu: "Kara kuvvetleri bir eldeki kılıç, deniz kuvvetleri ise öteki eldeki kılıçtır."

Genellikle peş peşe iki film seyreder ve sabahın ikisine doğru şöyle derdi:

"Haydi gidip bir şeyler yiyelim." Ardından, beraberindekilerin başka seçenekleri olabilirmiş gibi, "eğer vaktiniz varsa," diye eklerdi.

"Bu bir davetse, memnuniyetle," derdi Molotov. Bunun üzerine Stalin, misafirlerine, genellikle Tito ya da Bierut'a döner ve "Bu gece için bir planınız var mı?" diye sorardı, o saatte bir plan olabilirmiş gibi. Gülerek şöyle derdi: "Hımm, bir devlet planı olmayan bir hükümet. Bir şeyler yiyelim." Bu "bir şeyler yeme" işi, şafak sökene kadar kesintisiz ortalama altı saat sürerdi.

* * *

Stalin her yerde her zaman hazır olan Poskrebişev'e arabaları hazırlamasını söyledi, fakat gecikince öfkeyle titremeye başladı, "bağırdı, yüzü çarpıldı ... kalp krizi geçirmek üzere olan sekreterine ağız dolusu sövdü." Poskrebişev misafirleri topladı. Misafirler akşam yemeklerine hazır olmak, öğleden sonra biraz kestirmek zorundaydılar, çünkü "Stalin'in sofrasında uyuklamak kötü sonuçlar doğururdu," der Huruşov.[2] Stalin zaman zaman Gürcü film yönetmenleri ve aktörleri partiye

1 Stalin'den uzun yaşayan Bolşakov, Ticaret Bakan Yardımcısı olarak Huruşov'a hizmet etti. 1980'de öldü.

2 Liderlerin aileleri, Stalin'in sekreterleri tarafından sinemaya ya da daçaya çağırılmayı beklerken gerildiklerini kabul ederler. Liderlerin ailelerini görme konusunda tek şansları hafta sonlarıydı ve telefonun her çalışında geriliyorlardı. Aşırı miktarda yemek zorunda kaldıkları ziyafetler yüzünden gündüz saatlerinde mümkün olduğu kadar az yerlerdi.

renk katmaları için davet ederlerdi: "Çiaureli ve Gelovani'nin Moskova'da olup olmadıklarını biliyor musunuz?"

Stalin yabancı misafirlerle birlikte arabaya bindiğinde daima sürücünün sağındaki koltuğa otururdu ve çoğu kez bir şeyler okumak için başının üzerindeki lambayı yakardı. Molotov genellikle açılıp kapanabilir koltukta otur, Jdanov ve diğer misafirler ise arka koltuklarda otururlardı. Stalin'in "bir çift alçak" dediği Beria ve Malenkov daima ayrı bir arabaya binerlerdi.[1] Arabalar kent içinde Stalin'in istediği hızla giderler, bu arada kendisi teröristleri atlatmak için rotayı planlar, arabayı "dolambaçlı yollar"a saptırırdı.

Hükümet Caddesi'nde on kilometre kadar gittikten sonra bir bariyere ulaşırlar, oradan sola dönüp genç köknar ağaçlarından oluşan yeşil bir alana yaklaşırlardı. Bir başka kontrol noktasından sonra Kuntsevo'nun kapılarından içeri girerlerdi. İçeri girince duvara asılı büyük bir haritanın önünden geçerler, Stalin, Jdanov ve Molotov büyük jeopolitik saptamalarda bulunmak ve ani kararlar vermek üzere haritanın önünde duraklarlardı. Jdanov, rakibi Malenkov ve Vozosenkiy, Stalin'in emirlerini kaydetmek için daima yanlarında not defteri taşırlarken, Eski Bolşevikler, Molotov ve Mikoyan, kendilerini bu türden dalkavuklukların üzerinde görürlerdi.

Tuvaletler bodrumdaydı. Misafirler yemekten önce burayı ziyaret ettiklerinde, Molotov, "Buna yüklemeden önce boşaltma deriz!" diyerek misafirlerle şakalaşırdı. Bu tuvalet Moskova'da, liderlerin açık tartışmalar yapabildikleri nadir mekânlardan biriydi. Beria ve diğerleri Stalin'in Sibirya maceralarına ilişkin bitmek bilmez hikâyeleri hakkında fısıldaşırlardı. Stalin kayakla 12 km. gidip 12 keklik vurduğunu iddia ettiğinde, ondan giderek nefret eden Beria ısrarla "Düpedüz atıyor!" dedi.

Her iki tarafında 14 koltuklu uzun bir masanın bulunduğu ferah yemek salonuna girerlerdi. Burada rahat koltuklar, uzun perdeli yüksek pencereler, iki avize ve duvarlarda aplikler vardı. Stalin'in bütün evlerindeki gibi, duvarlar, döşemeler ve tavanlar hafif Karelya çamından ahşap kaplamayla döşeliydi. Burası öylesine temiz, öylesine "ölüm sessizliği" içinde ve "dış dünyadan öylesine yalıtılmış" bir mekândı ki, misafirler kendilerini "bir hastanede" hayal ederlerdi.

Stalin daima masanın başında, hemen solda oturur, genellikle *tamada* olan Beria öteki uçta, şeref misafirleri ise Stalin'in solunda otururlardı. Masaya oturur oturmaz içmeye başlarlardı. Önce hafif içkilerle, birkaç şişe şarap, bazen hafif bir Gürcü içkisi ve Stalin'in çok sevdiği şampanyayla başlarlardı. Mikoyan ve Beria beraberlerinde şarap getirirlerdi.

Fakat telefon geldiğinde babasının apar topar giyinip gidişi Sergey Huruşov'un dikkatini çekiyordu.

1 Liderlerin sürücüleri, şeflerini Stalin'in mekânına davet ederken gayet naziktiler. Voroşilov savaş öncesine kıyasla artık daha az davet ediliyordu. Voroşilov'un şoförü, "benim ihtiyar artık eskisi kadar davet edilmiyor," diye yakınırdı.

"Kafkasyalı olduğuna göre, diğerlerine kıyasla şaraptan daha iyi anlarsın, dene şunu ..." derdi Stalin. Şarapta zehir olup olmadığını öğrenmek istediği gayet açıktı. Mikoyan ve Beria bu yüzden şarap getirme işinden vazgeçtiler. Stalin onlara kendi şarabından sunar, şişeyi neşeyle açardı. Gecenin ilerleyen saatlerinde, votka, biberli votka ve brendi kadehleri peş peşe kalkar ve bu çelik mideli içkiciler zilzurna sarhoş olurlardı. Stalin, fazla içildiği için Beria'yı suçlamaktan hoşlanırdı. Gürcü ev sahipleri geleneksel olarak misafirlerine içmeleri için ısrar ederler, içmezlerse gücenirlerdi. Fakat bu misafirperverlik artık biraz bozulmuştu, iktidar ve korkudan başka bir şeyi temsil etmiyordu. 1944-1945'te yapılan içki âlemlerinde, Profesör Vinogradov'un içkiyi azaltması için yaptığı uyarı üzerine Stalin içkiye su, şaraba da maden suyu katmaya başladı. Gene de içkiyi fazla kaçırdığı oluyordu. Bir keresinde Svetlana onu, bir bacağı eksik fakat gururlu Sağlık Bakanı'yla düet yaparken gördü. Yoldaşlarını kendilerini kaybedene kadar içmeye zorlamak onun için bir spor ve bir hâkimiyet ölçüsü haline geldi.

İçki Beria'yla değil, Stalin'le başlardı. "Bizi dilimiz dolaşana kadar içmeye zorlardı," diye yazar Mikoyan. Stalin hava tahminiyle ilgili eski içki içme oyunundan hoşlanırdı. Cilas'ın da bulunduğu bir ziyafette Beria üç derece yanıldı ve üç kadeh votka içmek zorunda kaldı. Svetlana'nın, "kur yapma sanatının muhteşem bir modern örneği" dediği Beria, Stalin'in saraylıları küçük düşürme arzusunu kullanarak göze girmeye çalışır, içenleri gözetler ve bardakların boş kalmamasını sağlardı.

"Hadi sen de herkes gibi içsene," diyen Beria Molotov'a eziyet etmekteydi, çünkü "Stalin'in önünde her zaman gösteri yapmak isterdi –Stalin bir şey dediğinde asla geride kalmazdı." Bazen Stalin yabancı misafirleri ona karşı savundu ve "Yahudiler iyi içkici değildirler" diye Kaganoviç'i de korudu. Bu yemeklerde bile Beria'nın zihni cinsel imgelerle titreşirdi: Cilas'ı biberli votka içmeye zorladıktan sonra da bunun "cinsel hormonlar için kötü olduğunu" söyleyerek alay etti. Stalin ise gözlerini misafire dikmiş onun şoke olması durumunda "kahkaha patlatmaya hazır halde" beklemekteydi.

Aslında Beria bu içkili ortamlardan gizliden gizliye nefret ediyordu. Nina'ya, Huruşov ve Molotov'a acı acı yakınıyordu. Nina bunu neden yaptığını sordu. "Kendini beraber olduğun insanlarla aynı düzeyde tutmak zorundasın," dedi Beria. Fakat sebep bundan ibaret değildi. Beria sahip olduğu gücün tadını çıkarıyordu. Başka pek çok şey gibi, bunun için de "kendimi alıkoyamıyorum," derdi. Huruşov bu akşam yemeklerinin "korkutucu" olduğunu kabul ediyordu.

Bu âlemlerde bazen o kadar çok içiliyordu ki, gittikçe yaşlanan ve bu kadarına dayanamayan liderler sendeleyerek dışarı çıkıp kusuyorlar, üstleri başları batıyor ya da evlerine korumalarının yardımıyla gitmek durumunda kalıyorlardı. Stalin, Molotov'un dayanıklılığını överdi, fakat bazen o bile sarhoş oluyordu. En fazla kusan Poskrebişev idi. Stalin'i memnun etme konusunda Beria kadar hevesli olan Huruşov müthiş bir içiciydi. Bazen öyle sarhoş oluyordu ki Beria'nın onu evine taşıyıp

yatırması gerekiyordu. Jdanov ve Şçerbakov kendilerini denetlemeyi başaramadılar ve alkolik oldular. İkincisi Mayıs 1945'te hastalanıp öldü, fakat Jdanov alkolizmle savaşmaya gayret etti. Bulganin "resmen bir alkolik" idi. Malenkov ise biraz daha tombullaştı.

Beria, Malenkov ve Mikoyan bir garsonu ayarlayarak, kendilerine "renkli su" servis edilmesini başardılar, fakat durumu Stalin'e bildiren Şçerbakov'un ihanetine uğradılar. Mikoyan muazzam miktarda brendiyi yuvarladıktan sonra, yemek salonundan çıkar, içinde bir divanla lavabo bulunan küçük bir oda bulur, yüzünü suyla yıkar ve oracıkta biraz kestirirdi. Bu onun gizli alışkanlığı haline geldi. Fakat Beria, Ermeni'den giderek yüz çeviren Stalin'e haberi sızdırdı. "Kendini diğerlerinden daha zeki sanıyorsun, öyle mi?" dedi Stalin, alçak bir sesle. "İleride pişman olmayasın!" Stalin'in sürekli tehditlerinden biriydi bu.

Stalin'in Orta Avrupalı adamlarının durumu daha iyi değildi. Bir keresinde Gottwald öyle sarhoş oldu ki, Çekoslovakya'nın SSCB'ye katılmasını istedi. Onunla birlikte gelen eşi, kahramanca bir tavırla öne çıktı: "İzin verin Yoldaş Stalin, kocamın yerine ben içeyim. Her ikimiz için içeceğim." Rakosi aptalca bir tutumla Beria'ya, Sovyetler'in "sarhoşlar"a dönüştüğünü söyledi.

"Görelim bakalım," dedi Stalin, alaycı bir tavırla. Beria'ya katılarak, Macar'a içki "pompalamaya" başladı.

* * *

Yaz aylarında misafirler sendeleyerek verandalara çıkarlardı. Stalin, Beria ya da Huruşov'un, gülleri (onları budamaktan hoşlanırdı), limon ağaçları ve sebze bahçesiyle ilgili tavsiyelerde bulunmalarını isterdi. Stalin sebze bahçesine büyük özen gösterir, balkabaklarını kavunlarla melezleştirerek çeşitlemeler yapardı. Kuşlarını her gün beslerdi. Bir keresinde Beria, Stalin'e hediye etmek için bir sera inşa etti.

"Hangi aptal yaptırdı bunu?" diye sordu Stalin. "Aydınlatma için ne kadar elektrik harcıyorsunuz?" Serayı yıktırdı.

Bu sarhoş hoyratlıklarının standardı, o evrensel kardeşlik diyarının standartlarından daha iyi değildi. Huruşov ve Poskrebişev içkili oldukları bir sırada Kulik'i göle ittiler. Stalin'in ona artık saygı duymadığını biliyorlardı. Gücüyle ünlü olan Kulik sırılsıklam havuzdan çıktı ve çalılıkların arasında saklanan Poskrebişev'e küfretmeye başladı. Beria uyardı: "Biri bana böyle bir şey yapsa, onu kıyma yaparım." Poskrebişev sık sık havuza atılır, korumaları sarhoş olduğu için onun boğulabileceğini düşünerek endişeye kapılırlardı. Öyle ki, tedbir olarak havuzu boşalttılar. Bütün bunlar Stalin'i güldürürdü: "Küçük çocuklar gibisiniz!"

Bir akşam Beria bahçede biraz atış yapmayı önerdi. Kafes içinde bıldırcınlar vardı. "Biz vurmazsak, korumalar onları yer," dedi Beria. Muhtemelen sarhoş olan lider sendeleyerek bahçeye çıktı ve silah istedi. Artık yaşlı, zayıf ve o sırada içkili

olan Stalin, gayet "delişmen" bir ruh hali içindeydi, fakat silahını ateşlediğinde az kalsın Mikoyan'ı vuruyordu. Daha sonra havaya ateş etti ve ardından korumaları Albaylar Tukov ile Hurulev'in üzerlerine ateş etti. Daha sonra onlardan özür diledi, fakat Beria'yı suçladı.[1]

* * *

Yemek salonunda, Victoria dönemi rahibeleri gibi beyazlara bürünmüş hizmetkârlar, tombul köylü kadınlar, içinde yemekler olan tepsilerle ortaya çıkarlar, onları bir servis masasına ya da uzun masanın bir ucuna bırakırlar, sonra ortadan kaybolurlardı. Onlardan biri, Stalin ve Polonyalılar'a çay servisi yaparken, birden durdu. Bu duraksama Stalin'in gözünden kaçmadı: "Bizi mi dinliyorsun?" Önemli yabancılar yoksa, akşam yemeği servisini hizmetkârlardan biri, genellikle Valeçka ve bir koruma yapardı. Misafirler kendi yemeklerini alırlar, sonra masaya geçip Stalin'e katılırlardı.

"Stalin zamanla yemeklere büyük bir ilgi göstermeye başladı," der Mikoyan. Yıpranmış Başkomutan, azalan enerjisini "daha iri bir adamın kaldırabileceği muazzam miktarda yiyecek"le telafi ediyordu. "Benim yediğimin en az iki katını yerdi," diye yazar Mikoyan. "Kendi köyümden bildiğim bir kırsal âdeti uygulayarak, iki ayrı çorbayı derin bir tabakta karıştırır, sıcak çorbaya ekmek doğrar, sonra üzerine bir başka tabak kapatarak bekler ve hepsini sonuna kadar tüketirdi. Ardından sıra, mezelere ve bol etli ana yemeğe gelirdi." Stalin balık, özellikle de ringa balığını tercih eder, fakat "av etleri, beç tavuğu, ördek, tavuk" ve haşlanmış bıldırcın da severdi. Bu arada, patlıcan, domates, patates, karabiber ve acı soslu koyun etiyle yapılan, *Aragvi* dediği yeni bir yemek icat etti. Bu yemeği sık sık yerdi. Ancak çok kuşkucuydu, liderlerin en açgözlüsü olan Huruşov'u kendisinden önce ringayı ya da kuzu etini tatmaya ikna etmeye çalışırdı.

Akşam yemekleri bir tür mutfak emperyalizmiydi; hem güç gösterisi hem de sadeliğiyle insanları etkilemek için tasarlanıyor ve etkili oluyordu. Bağımsız Yugoslavlar sofra arkadaşlığının hoyratlığı karşısında şaşkına dönüyor, uysal Polonyalılar "nefis yemekler"den etkileniyor ve ev sahiplerini "çok çekici bir adam" olarak görüyorlardı. Stalin onlara şefkatli bir baba gibi davranıyor, eşleriyle birlikte Kırım'da tatil yapmalarını teklif ediyordu. Stalin yabancılarla birlikteyken, erken bir dönemde kazandığı "insanları etkileme" ustalığını sergiliyordu. Ancak bunun da sınırları vardı. Bir keresinde Bierut ona 1937'de ortadan kaybolan Polonyalı Komünistler'e ne olduğunu sordu.

Bunun üzerine Stalin,"Lavrenti, nerede onlar?" diye sordu Beria'ya. "Sana onları aramanı söyledim, neden bulmadın onları?" Stalin ve Beria bu kurnaz oyunların

1 Bu olay İmparator Napolyon'un gene böyle bir atış talimi sırasında Mareşal Maséna'nın bir gözünü kör etmesini andırır. Bu olay Beria ile Huruşov'u Stalin'in atıcılık hikâyelerinin palavra olduğu konusunda ikna etti. Stalin bu olaydan sonra bir daha ateş etmedi.

zevkini paylaşırlardı. Beria kayıp Polonyalılar'ı arayacağına söz verdi, fakat Stalin'in işitemeyeceği bir anda, Bierut'a dönerek şöyle dedi:

"Yosif Visariyonoviç'e karşı neden aptalca davranıyorsun? Siktir git ve onu rahat bırak. Yoksa pişman olursun." Bierut kayıp arkadaşlarından bir daha söz etmedi.

Stalin diş sorunlarından mustaripti. Bu durum sarayını da etkiliyordu, çünkü sadece en yumuşağından et ve sulu meyveler yiyordu. Bu durum onun yerleşik diş hekimleri arasında yeni bir meşum rekabete yol açtı. Fakat bu gurme Bolşevik tevazuu da elden bırakmıyordu. Birbiriyle bağdaşması zor olan bu iki güdü, saraylıların onun için en iyisini seçme yarışına girmelerine yol açtı. Bir keresinde Stalin yediği kuzu etinden çok memnun kaldı, fakat korumasına sordu:

"Bu kuzuyu nereden aldın?"

"Kafkasya'dan," dedi koruma.

"Uçağın deposunu neyle doldurdun? Suyla mı? Vlasik'in marifeti bu!"[1] Stalin, Kuntsevo'da, içinde ineklerin, koyunların, tavukların ve balıklı bir havuzun bulunacağı bir çiftliğin kurulmasını emretti. Bu görev, üç tarım uzmanından oluşan bir kurmay heyet tarafından yerine getirildi. Beria çiftliğe otuz kalkan balığı teslim ettiğinde, Stalin korumalarına takıldı: "Siz kalkan bulamadınız, ama Beria buldu." Korumalar balıkları laboratuvar tahliline gönderdiler ve Beria'nın balıklarının bozulmuş olduğu saptandı.

"Bu hilekâra güvenilmez," dedi Stalin. "Malanya" Malenkov'u aşırı şişman olduğu için eleştiren Stalin, "bir insan görünümü kazanması" için ona egzersiz yapmasını emretti. Beria da onunla dalga geçiyordu:

"Demek insan görünümü, hani nerede? Zerre kadar kilo verdin mi?" Fakat Huruşov'un açgözlülüğü Stalin'i eğlendiriyordu. Korumalarına fısıldıyordu: "Ona iki balıktan daha fazlası, biraz sülün eti lazım, doymaz zira!" Bir küreyi andıran Huruşov'u daha fazla yemeğe teşvik ederdi: "Şu sakatata bak, Nikita. Bunları da denedin mi?" Liderler "zayıflamak" için haftada bir gün sadece meyve ve meyve suyuyla beslenirlerdi. Fakat bunun faydası olmadı. Beria, sebze yeme konusunda kararlı olsa da, Malenkov kadar şişmandı.

"Buyurunuz, Yoldaş Beria," derdi Stalin'in hizmetkârı, "otlarınız burada."

* * *

1 Vlasik ve Gori hancısı ve Keke'nin koruyucusunun güvenilir oğlu Korgeneral Saşa Egnataşvili, Stalin'in "Üs" olarak anılan bir MGB laboratuvarında hazırlanan ve "Zehirli madde taşımaz" diye damgalanan yiyeceklerinden muhtemelen sorumlu olan kişiydi. Yakınlarda çıkan bir kitap, Egnataşvili'nin Stalin'in çeşnicibaşı olduğunu iddia eder. Bunun bir efsane olduğu da söylenir. Ne var ki Stalin sık sık çevresindekilerin kendisinden önce yiyecekleri tatmasını ve kendi şarabından içmesini isterdi. Bir partiye katıldığında, kendi şarap kutusunu ve kendi sigaralarını getirir ve kutuları bizzat açardı. Sadece mührünü bizzat kırıp açtığı şeyleri yer ve içerdi. Yarım bıraktığı şarap ve sigaraları diğerlerine dağıtması için Vlasik'e bırakırdı. İsraf büyüktü; rüşvet ayartısı ise dayanılmaz fakat tehlikeliydi. Vlasik bu türden şekerlemelere asla direnemezdi.

Stalin bu akşam yemeklerinin bir "yemekli siyaset topluluğu"nu andırdığına inanıyordu, fakat "entelektüel arkadaşı" Jdanov onu, yaptıkları kapsamlı tartışmaların kadim Grekler'in *sempozya*'sının aynısı olduğuna ikna etti. Her şeye rağmen, bu kusmalı hengâmeler Stalin'in bir bakanlar kuruluna en yakın olduğu noktaydı. Gerçekten de imparatorluk, "sofradan yönetiliyordu," der Molotov. Liderlik, "başında bulunan kişinin zaaflarının katılımcıların kaygılanmalarına yol açtığı patriyarkal bir aile"yi andırıyordu diye yazar, Cilas. Fakat, "gayrı resmi olarak ve gerçekte, Sovyet siyasetinin önemli bir bölümü bu akşam yemeklerinde biçimlendiriliyordu. Geniş Rus topraklarının, henüz kazanılmış bölgelerin ... ve insanlığın kaderi burada belirleniyordu." Yemek sırasında yapılan konuşmalar, şakalardan ve edebiyattan, "en ciddi siyasi konular"a giden dolambaçlı bir yol izliyordu. Politbüro üyeleri kendi derebeyliklerinden aldıkları haberleri birbirlerine iletirlerdi. Fakat samimiyet yanıltıcıydı: "Önceden uyarılmamış bir ziyaretçi Stalin ile diğerleri arasında herhangi bir farklılık görmeyebilirdi, fakat böyle bir farklılık vardı."

Yemeklerde en çok konuşan "Piyanist" Jdanov olurdu. En son kültür kampanyasını anlatır ya da homurdanarak, Molotov'un Finlandiya'yı ilhak etmesine izin vermesi gerektiğini söylerdi. Bu arada baş rakibi, obez süper-memur Malenkov genellikle suskun kalırdı. "Stalin'e karşı aşırı ihtiyatlı olmak" onun siyasetiydi. En dalkavuk, fakat en saygısızları olan Beria, Stalin'i kışkırtma ve yönlendirme ya da eşinin dediği gibi, "kaplanla oynama" konusunda mahirdi. Önceden kendisine danışılmadan yapılan bir öneriyi boşa çıkarabiliyordu. Beria "çok güçlüydü", çünkü "Stalin'in olumlu ya da olumsuz ruh halini ... en uygun anda yakalamayı" becerebiliyordu.

Yabancılar olmadığı zaman, genellikle adamların kaderi belirleniyordu. Gene de Stalin otuzlu yıllarda onların da tanıdıkları insanların öldürülmelerinden "ne üzüntü ne de öfke sergileyerek, hafif alaycı ve bir tarihçinin sakin tarafsızlığıyla" söz ediyordu. Bir keresinde, tutuklanmış sonra serbest bırakılmış mareşallerinden birine kayıtsız bir tavırla şöyle dedi: "Yakınlarda hapse girdiğini işittim."

"Evet, Yoldaş Stalin, oradaydım, fakat dosyamı incelediler ve beni serbest bıraktılar. Fakat ne çok iyi ve seçkin insan oralarda yok olup gitti."

"Evet," diye mırıldandı Stalin, düşüncelere dalarak. "Pek çok iyi ve seçkin insanı kaybettik." Daha sonra yerinden kalkıp bahçeye çıktı. Saraylılar Mareşal'e döndüler:

"Yoldaş Stalin'e ne söyledin sen?" dedi her zaman mükemmel bir öğrenci gibi davranan Malenkov. "Neden?" dedi Mareşal. Tam o sırada Stalin elinde bir buket gülle göründü ve çiçekleri Mareşal'e sundu. Bu bir tür özür dileme hareketiydi.

* * *

Yüksek iktidar genellikle çevresinde yüksek bir sıkıntı yaratır: Çöküş halindeki mutlak hükümdarın sıkıcı ve zorlayıcı laf kalabalığı kadar insanı yıpratan bir şey

yoktur. İhtiyar Başkomutan anlattıklarını sürekli tekrarlayan, hırçın ve unutkan biri haline gelmişti. Beria ve Huruşov, Stalin'in sürgün maceralarını, Londra ve Viyana'ya yaptığı seyahatleri ve küçükken babasından yediği dayakları neredeyse ezbere biliyorlardı. Stalin sürgünde yaşadığı tuhaf mutluluktan gittikçe daha sık söz ediyordu. Bildiği tek mutluluk belki de buydu. Birinci Dünya Savaşı sırasında gönderildiği Turuhansk sürgününden tanıdığı eski bir dostu ondan yardım istedi: "Kureyka köyünden sizi rahatsız etme cüretinde bulunuyorum," diye yazıyordu, 150 ruble tutan emekli maaşıyla geçinen Vasili Solomin adındaki yaşlı öğretmen. "Bir mersin balığı yakaladığınızı ... hatırlıyorum. Onu bana verdiğinizde nasıl da mutlu olmuştum!"

"Mektubunu aldım," diye yazdı Stalin. "Seni ve Turuhansk'taki dostlarımı unutmadım ve emin ol asla unutmam. Sana kendi maaşımdan 6.000 ruble gönderiyorum. Büyük bir miktar değilse de, yararlı olur. Sağlık dilerim. Stalin."

Liderlerin her biri diğerlerini gözlüyor, kendi çıkarlarını korumak için sürekli uyanık davranıyor ve ihtiyar kaplanı kızdırmaktan korkuyordu. Günlük siyasi sorunları tartışmak gittikçe zorlaştı. Mikoyan gıda maddesi kıtlığından söz ettiğinde, Stalin kaygılandı ve yemeklerle donatılmış ziyafet masasının başında, sordu: "Yiyecek neden yok?"

"Malenkov'a sorun, Tarım'dan sorumlu olan o," diye karşılık verdi Mikoyan. O anda hem Beria hem de Malenkov masanın altından Mikoyan'ı tekmelediler.

Daha sonra, "Bunu niye yapıyorsun?" diye bağırdılar ona. "Stalin'i kızdıracaksın. Sonra bize saldırmaya başlayacak. Hoş bir atmosfer yaratmak için ona sadece işitmek istediği şeyleri söylemek gerekir. Yemeği berbat etmenin âlemi yok!"

* * *

Liderler, Stalin'i tıpkı zoologlar gibi inceliyorlar, onun gözüne girerek hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Bu noktada önemli olan, Stalin'in aşırı duygusal karakterinin, dünya çapında tarihsel kibrinin, beğenilme arzusunun ve acımasız sertliğinin oluşturduğu benzersiz karışımı anlamaktı. Hayati olan onu sinirlendirmemekti. Mikoyan, uçak tasarımcısı erkek kardeşinin başı derde girdiğinde, "Stalin'e konuyu nasıl açması gerektiği konusunda Artyom'a danıştı." Huruşov, Polonyalı Bierut'un "Stalin'i idare etmeyi öğrendiği için felaketten kaçınmayı başardığı"nı fark etti.

Anahtar niteliğinde kesin kurallar vardı ve bunlar, kamp yaparken vahşi bir hayvanla karşılaşma talihsizliğine uğrayan bir turiste nasıl davranması gerektiğine ilişkin yapılan tavsiyeleri andırıyordu. Birinci kural dosdoğru onun gözlerinin içine bakmaktı. Aksi halde Stalin sorardı: "Bugün neden gözümün içine bakmıyorsun?" Fakat gözünün içine fazla bakmak da tehlikeliydi. Polonyalı liderlerden Gomulka not tutar ve ona saygılı davranırdı, fakat bu yoğunluk Stalin'in asabını bozdu: "Bu Gomulka ne biçim adam? Devamlı burada oturup bir şey arıyormuş gibi gözümün içine bakıyor." Gomulka yoksa bir ajan mıydı?

Ziyaretçi daima sakin olmak zorundaydı. Panik, Stalin'i endişelendirirdi. Bierut, "Stalin'i asla sinirlendirmez ve canını sıkmazdı." Ziyaretçiler, Malenkov gibi not tutarak saygı göstermeli, fakat bunu yaparken asla Gomulka gibi aşırıya kaçmamalıydılar. "Neden yanında hep bir not defteri taşıyor?" diye sorardı Stalin. Korumalar aşırı resmi bir tavırla ona topuk selamı verdiklerinde, çıkışırdı: "Kimsin sen? Asker Şvayk mı?" Ancak Stalin'le ilişkide kesinlik ve mizah her zaman işe yarardı. Güçlü görüşleri nedeniyle Jukov'a hayrandı ve onu hep korudu. Aynı nedenle Huruşov'u da takdir ederdi.

Beria ve Malenkov'un görüşme öncesi karar almaya çalıştıklarını bilir, bu yüzden Voznosenkiy'nin dürüstlüğünü takdir ederdi. Fakat eski yoldaşlarının açık sözlülüğünden artık hoşlanmıyordu. Gösteriş düşkünlüğü ve Bohem çevresi yüzünden artık güvenmediği "Sovyet kodamanlarının en ünlüsü" Voroşilov, ona çok uzun bir geçmişi olan dostluklarını hatırlatmaya çalıştığında, "Hatırlamıyorum," dedi Stalin. İçlerinde en dürüst ve Stalin'le sık sık çatışan lider Mikoyan idi. Stalin onun çıkışlarına savaş döneminde katlanmıştı. Bir keresinde, Harkov taarruzunu tartışırlarken, Mikoyan cesur bir çıkışla, yaşanan felaketin Stalin'in hatasından kaynaklandığını söyledi. Molotov ve Mikoyan'dan iyiden iyiye kuşkulanmaya başlayan askeri deha, bu çıkış karşısında öfkelendi.

Liderler asla özel ortamlarda bir araya gelmezlerdi. "Tehlike dostlarda ve dostluklarda saklıydı," diye yazar Sergey Huruşov. "Masum bir toplantı trajik biçimde sonlanabilirdi." Huruşov, Malenkov, Mehlis, Budyonni ve diğerleri, Granovskiy Caddesi'nde oturmalarına rağmen, komşularını neredeyse hiç ziyaret etmezlerdi. Stalin onların karşılıklı nefretlerinden haz duyardı. Beria ve Malenkov, Jdanov ve Voznosenskiy'den; Mikoyan, Beria'dan; Bulganin ise Malenkov'dan nefret ederdi. Hepsinin evi dinlenirdi. (Koruması kendi evinin dinlendiğini söylendiğinde, Molotov "Beni hayatım boyunca dinlediler," itirafında bulundu.) Fakat Beria evdeyken kasten siyasi eleştirilerde bulunduğunu, aksi halde Stalin'in şüphelenebileceğini öne sürdü. Onların önemi, kıdemlerine değil, sadece Stalin'le olan ilişkilerine bağlıydı. MK üyesi, fakat aslında bir uşak olan Poskrebişev'in, bir Politbüro üyesi olan Mikoyan gözden düştüğünde ona açıkça hakaret etmesinin nedeni buydu.

Önemsiz de olsa, her konuda Stalin'e danışmak gerekiyordu. Ancak Stalin karar alması için taciz edilmekten hoşlanmazdı. Bu baskı onu sinirlendirirdi. Beria, Yejov'un her ayrıntı için Stalin'e koştuğunu, oysa kendisinin sadece önemli sorunlar olduğunda ona danıştığını söyleyerek övünürdü. Stalin tatildeyse, en güvenilir seçenek hiç karar almamaktı. Hiç iz bırakmadan yükselen Bulganin bu stratejiyi mükemmel biçimde uyguladı. Kuşkuya düşüldüğünde Stalin'in bilgeliğine başvurulurdu. Bir notta şu sözleri okuyoruz: "Sizden başka hiç kimse bu sorunu çözemez." Stalin kendi fikrini söylemeden herkesin fikrini almak isterdi, fakat Mikoyan, "Stalin konuşana kadar beklemeyi" tercih ederdi.

Beria, hayatta kalmanın tek yolunun "daima ilk darbeyi indirmek" olduğunu

söylerdi. Kendi arkadaşlarını her zaman ihbar etmek ya da, Vişinskiy'nin dediği gibi, "insanları uçurumun kıyısında tutmak" gerekiyordu. Molotov bir hata yaptığında, Vişinskiy olayın tadını çıkarırdı. Fakat ihbarcılar da uçurumun kenarındaydılar. Manuilskiy bir keresinde Vişinskiy hakkında on sayfalık bir ihbar mektubu yazdı: "Değerli Yoldaş Stalin, Vişinskiy vakası hakkında size başvurmak istiyorum. Kendisi, MK'nın denetimi dışında bir küçük burjuva ve kendisini aşırı önemseyen biridir. Onun için öncelikli olan kendi çıkarlarıdır." Stalin bu konuda bir şey yapmamaya karar verdi, fakat her zamanki gibi kurbanı bilgilendirdi. Aynı gün içinde Vişinskiy tamamen unutulduğunu hissetti: "Sadece teorik olarak hayattayım. Günü zor geçirdim. Bu da bir şey, Tanrı'ya şükür!"

En önemli kural Stalin'den bir şey saklamamaktı. Jdanov, Leningrad'da yaşadığı krizin etkilerini bu yöntemle sildi; Huruşov gençlik dönemi Troçkizm'i hakkında Stalin'e itirafta bulundu. Zaaflar asla Stalin'in gözünden kaçmazdı. Diplomatik bir toplantıda Vişinskiy rahatsızlanıp dışarı çıktı. Bunu işiten Stalin hemen telefona sarılarak Vilinskiy'nin astı olan Gromiyko'yu aradı: "Vişinskiy'e ne oldu? Sarhoş muydu?" Gromiyko onun sarhoş olmadığını söyledi. "Fakat," dedi Stalin, "doktorlar onun alkolik olduğunu söylüyorlar ... Pekâlâ, anlaşıldı!"

* * *

Yemekten sonra Stalin, kadehini duvardaki aydınlatılmış büste doğru uzatarak Lenin'in şerefine kadeh kaldırdı: "Liderimiz, öğretmenimiz, her şeyimiz, Vladimir İlyiç'e!" Fakat bu sadece adaba uymak için yapılan bir hareketti. Yabancıların olmadığı ortamlarda Stalin, Lenin'i, kendisinden yüz çeviren o kahramanı eleştirirdi. Hatta genç Sergo Beria'ya onun sekreterleriyle yaşadığı ilişkileri anlatırdı. Huruşov, Stalin'in "hayatının son dönemlerinde, ağzından çıkanı kulağının duymadığı"nı düşünüyordu. Saat sabahın dördünü geçmişti. Misafirler fena halde sarhoş olmuşlar ve yorulmuşlardı; mideleri bulanıyordu. Fakat geceleri yaşayan o kudretli adam, uyanık, zinde ve neredeyse ayıktı.

El yıkama bahanesiyle küçük bir mola verdiler ve bu fırsatı Stalin'in son durumunu değerlendirmek için kullandılar. Kilitli kapı sayısının giderek arttığını söyleyip kendi aralarında gülüştüler ve Stalin'in sürekli kadeh kaldırıp içmesi hakkında fısıldaştılar: "Biliyorsunuz, gençliğinde de çok içerdi!" Sonra tekrar sofraya döndüler ve o ilkel erkekler âleminin içine daldılar.

Huruşov, zaman zaman Stalin'in de "sarhoş olup serbest davrandığını," söyler. "Kafanıza domates fırlatırdı." Beria da Poskrebişev gibi bir pratik şaka ustasıydı. En ağır başlı iki misafir, Molotov ve Mikoyan, Stalin'in onlara olan güvensizliği arttıkça, bu şakaların hedefi haline geldiler. Beria, "havalı" Mikoyan'ın aşırı şık giyimini hedef alırdı. Stalin de onun "süslü havası"yla dalga geçerdi. Beria ise onun şapkasını alıp çam ağaçlarının dallarına fırlatırdı. Şapka orada kalırdı. Mikoyan'ın cebine

domates koyar, sonra onu "duvara sıkıştırır" ve domateslerin ezilmesini sağlardı. Mikoyan akşam yemeklerine gelirken yedek pantolon getirmeye başladı. Eve geldiğinde eşi Ashen onun cebinde tavuk kemikleri bulurdu. Molotov bir domatesin üzerine oturduğunda ya da Poskrebişev ona tuzlu sek votka içirip kusmasını sağladığında Stalin gülerdi. Poskrebişev sık sık yıkılır ve sürüklenerek dışarı çıkarılırdı. Beria bir keresinde bir kâğıt parçasının üzerine "yarak" diye yazıp, Huruşev'in sırtına iğneledi. Huruşov sırtındaki kâğıdı fark etmedi. Onu bu halde görenler gülmekten kırıldılar. Huruşov bu aşağılamayı asla unutmadı.

Svetlana zaman zaman yemekte görünür, fakat sıkıntısını ve rahatsızlığını gizleyemezdi. Liderler'in, "Büyük Petro'nun boyarları"na benzediklerini düşünürdü. Boyarlar, Çar'ın sarhoş "Sinod"unda onu eğlendirmek için birbirlerini içmeye zorlayarak neredeyse ölümlerine sebep olurlardı.

Yemekten sonra Stalin, "Bir yurttaş olarak görev kabul ettiği işi yaparak gramofon çalardı." Berman, "Bu işten asla vazgeçmedi," der. Komik plaklardan hoşlanırdı. Birinde "kuş gibi şakıyan bir şarkıcıya havlayan ve uluyan köpekler eşlik ediyordu." Bu plak onu her defasında güldürür, "Çok zekice, şeytani bir zekâ!" derdi. Plakların üzerine kendi yorumunu yazardı: "Çok iyi!"

Stalin çevresindeki insanları dans etmeye zorladı. Fakat Voroşilov ve Mikoyan artık fantastik dansları yapacak kadar hafif değildiler. Bu da bir güç ve kuvvet testi haline geldi. Stalin, "ritm duygusu"na sahip olmasına rağmen, Gürcü tarzında, "kollarını açıp ayaklarını sürüyerek" dans etti.

Politbüro üyeleri "Yoldaş Yosif Visariyonoviç, ne kadar güçlüsünüz!" diye bağırıştılar. Bunun üzerine Stalin birden durdu ve kasvetli bir havaya büründü.

"Ah, hayır," dedi. "Uzun yaşamayacağım. Fizyolojik yasalar hükmünü icra ediyor."

"Oh, hayır," diye bağırdı Molotov. "Yoldaş Yosif Visariyonoviç, size muhtacız, önünüzde daha uzun bir hayat var!"

"Yaşlılık yavaş yavaş üzerime çöküyor. Zaten yaşlı bir adamım ben!"

"Saçma. Mükemmel görünüyorsunuz. Gayet güzel direniyorsunuz."

Tito geldiğinde, Stalin bu türden tesellilere kulak asmadığını gösterdi. Daha sonra öldürülmesini emredeceği misafirine bakarak, "Tito her ihtimale karşı kendisine iyi bakmalı," dedi. "Çünkü ben uzun yaşamayacağım." Sonra Molotov'a döndü: "Fakat Vyaçeslav Mihayloviç hep burada olacak." Molotov mahcup oldu. Bunun üzerine Stalin, kendini kanıtlama çabasıyla, "Ama bende hâlâ güç var," dedi ve her iki kolunu Tito'nun kollarına dolayıp tam üç kez onun ayaklarını yerden kesti. O sırada gramofonda çalmakta olan bir Rus halk şarkısı eşliğinde bu hareket ikili bir dansı andırıyordu. Nureyev ve Fonteyn çiftinin zorba eşdeğerleri gibiydiler.

"Stalin dans istediğinde zeki bir adam dans eder," dedi Huruşov, Mikoyan'a. Stalin, ter içindeki Huruşov'u yere düşene kadar dans ettirdi ve *gopak* dansı yaparken "buzun üzerinde dans eden bir inek" gibi göründüğünü söyledi. Bulganin "tepi-

niyordu." "Tanınmış dansör" Mikoyan vahşi *lezginka* dansını hâlâ becerebiliyordu ve "kentimizin dansörü" Molotov, benzersiz yeteneğini sergileyerek vals yaptı. Otuzların ortasında Molotov'un partilerde en büyük numarası erkeklerle slow dans yapmaktı. Bu görüntü Stalin'i eğlendirirdi. Molotov'un son erkek partneri Postişev yıllar önce kurşuna dizilmişti.

Polonyalı güvenlik şefi Berman, Sovyet Dışişleri Bakanı kendisini dansa kaldırdığında şaşırdı. "Ayaklarımı tıpkı bir kadın gibi ritme uyarak hareket ettirdim," der Berman. "Molotov yönetiyordu. Fena dans etmiyordu. Ayak uydurmaya çalıştım, fakat bana dans etmekten çok soytarılık ediyormuşum gibi geldi. Hoş, fakat içten içe gerilimli bir durumdu." Molotov ve Berman pistte vals yaparlarken Stalin gramofonun başında onları alaycı nazarlarla süzüyordu. Berman eğlenen tek kişinin Stalin olduğunu söyler. "Bizim için," der, "bu dans seansları, yüksek sesle söylenemeyecek şeyleri birbirimize fısıldamamız için iyi bir fırsattı." Molotov, dans sırasında Berman'ı "çeşitli düşman örgütlerin sızma harekâtı konusunda" uyardı. Bu uyarıyı daha önce Stalin'le kararlaştırmıştı.[1]

Bu yemeklere kadınlar nadiren katılırlardı, ancak Yılbaşı Geceleri'nde ya da Stalin'in doğum günü partilerinde bazen görünürlerdi. Nina Beria, Kuntsevo'da kocasıyla birlikteyken, Stalin ona neden dans etmediğini sordu. Nina dansa uygun bir ruh hali içinde olmadığını söyledi. Bunun üzerine Stalin genç bir aktörü yanına çağırdı ve ona Nina'yla dans etmesini emretti. Bunu Beria'yı kızdırmak için yapmıştı. Svetlana bu âlemlere katılmaktan nefret ederdi. Stalin ona da dans etmesi için ısrar ederdi. Bir keresinde Svetlana'yı sıvışmaya çalışırken yakaladı, saçlarından çekerken ona şöyle dedi: "Yoldaş Evsahibesi, bizim gibi ... yönsüz, zavallı cahil yaratıkları neden terk ediyorsunuz? Önderlik edin! Bize yol gösterin!"

Jdanov piyanonun başına geçtiğinde, dini ilahiler, Beyaz marşları ve "Suliko" gibi Gürcü halk şarkıları söylerlerdi. Gürcü aktörler ve Çiaureli gibi yönetmenler yemeğe katıldıklarında, eğlence daha da artardı. Çiaureli'nin "yaptığı taklitler, şarkıları, anlattığı hikâyeler Stalin'i güldürürdü." Stalin şarkı söylemeyi sever ve gayet güzel söylerdi. İki eski koro çocuğu, Stalin ve Voroşilov, Mikoyan, Beria ve piyanodaki Jdanov'a katılırdı.[2]

Şafak sökmek üzereydi. Papaz okulu ve kilise korolarının bu kayıp dünyalarından gelen şarkıların sarıp sarmalayıcı nostaljisi ansızın Stalin'in öfke ve hakaret

1 Bu erkek erkeğe dans Stalin'in diktatörlüğünün içten içe yozlaşmasını simgeler, ancak tek örnek değildir. Kasım 1943'te, Başkan Roosevelt'in Tahran'da Stalin'le buluşmasından kısa süre sonra Kahire'de verdiği Şükran Günü partisinde dans edecek kadın eksikliği vardı. Bunun üzerine Churchill FDR'nin askeri konulardaki yardımcısı General Edwin "Pa" Watson'la gayet mutlu biçimde dans etti.

2 Bu şarkı seanslarını öyle severlerdi ki, vokalde Voroşilov'un, piyanoda Jdanov'un bulunduğu bu caniler korosunun icralarını kayda aldılar. Kuntsevo'da herhangi bir gece çok güzel insan ve piyano seslerini işitmek mümkündü. Bu dikkate değer kayıt Jdanov ailesinde bulunmaktadır.

patlamasıyla bozuldu. Huruşov şöyle der: "Makul bir sorgucu Stalin'in masasındaki dostlarına davrandığı tarzda, katı ve canice davranmazdı." Mikoyan onunla anlaşmazlığa düştüğünde, Stalin birden parladı: "Yaşlandın sen. Seni görevden alacağım."

Saat 5 civarında Stalin, çoğu yerinden kımıldayamayacak kadar sarhoş olan yoldaşlarını azat etti. Korumalar arabaların ön kapıya yanaşmasını ve sürücülerin "görev yerlerine getirilmesi"ni emrettiler. Eve dönüş yolunda Huruşev ve Bulganin, hâlâ hayatta oldukları için rahatlayarak kendilerini arabanın arka koltuğuna bıraktılar. "İnsan eve mi yoksa hapishaneye mi gideceğini asla bilemez," diye fısıldadı Bulganin.

Korumalar daçanın kapılarını kilitleyip kendi görev yerlerine çekildiler. Stalin divanlarından birine uzanıp okumaya başladı. İçki ve yorgunluk bu saplantılı dinamoyu nihayet yavaşlattı. Uykuya daldı. Korumalar Stalin'in bulunduğu yerde ışıkların söndüğünü gördüler. "Hareket yok," diye not düştüler.

47

Molotov'un Şansı: "Sarhoş Olduğunda Yapmayacağın Şey Yoktur!"

Stalin, "Savaş beni çökertti," itirafında bulundu. Ekim 1945'te yine hastalandı. Bir yemekte ansızın şöyle dedi: "Bırakalım işleri Vyaçeslav yürütsün. O daha genç." Bunun üzerine hıçkırarak ağlamaya başlayan Kaganoviç, emekliye ayrılmaması için Stalin'e yalvardı. Bu zalim caninin vârisi olarak atanmaktan daha fazla kıskanılabilecek bir şey yoktu. Fakat artık ölümcül potansiyel ardıllar listesinin en başında yer alan Molotov, eline geçen fırsatı yedek lider gibi davranmak için kullandı.

9 Ekim günü Stalin, Molotov ve Malenkov "Yoldaş Stalin'e bir buçuk aylık bir tatil vermek" için oy kullandılar ve Başkomutan özel trenine binerek önce Soçi'ye, daha sonra Karadeniz kıyılarındaki Gagra'ya gitti. Ekim ayının 9'u ile 15'i arasında Stalin ağır bir kalp krizi geçirdi. Vlasik ailesinin arşivinde, muhtemelen Soçi'deki, bahçeli, yeşil boyalı, iki katlı büyükçe bir malikâneye, arkasında endişeli Vlasik'le gelirken, belirgin biçimde hasta Stalin'i gösteren bir fotoğraf vardır. Daha sonra oradan ayrılıp Gagra'daki Holodnaya Reçka'ya gitmek üzere güneye hareket ettiler. Burası Stalin'in kayalara oyulmuş, denize dik yamaçlı, erişilmez kartal yuvasıydı. Kuntsevo'yu andıran yeşil boyalı bir güney evi olarak Merjanov tarafından yeniden inşa edilen bu bina, Stalin'in hayatının geri kalan bölümünde onun güneyde kaldığı esas ev, bir tür Camp David oldu. Evin iri çivilerle süslü ahşap kapılarına, sadece "dar ve dolambaçlı bir yol"dan varılabiliyordu. Çepeçevre bir Gürcü verandası ve açılabilir bir tavanı vardı. Dağın yamacına köhne bir ahşap çardak konulmuştu.[1]

Bu güzel tecrit ortamında Stalin rahat ve dışa kapalı bir tatil havasında sağlığını yeniden kazandı. Gündüzleri yürüyüş yapıyor, terasta kahvaltı ediyor, geç saatlerde okuyor ve kendisine gönderilen evrakları inceliyordu. Bunların içinde asla ihmal etmediği iki dosya vardı: NKGB raporları ve dış basından yapılan çeviriler. Belki de Sovyet basınını çok yakından izlediği için, yabancı gazetecilere şaşırtıcı bir güveni vardı.

---

1 Svetlana için yamaçta merdivenlerle inilen küçük bir villa vardı. Stalin villayı gördüğünde söylendi: "Kim oluyor o? Politbüro üyesi mi?" Vasili'nin kulübesi muhafız evine bitişikti. Ziyaretçiler Stalin'in evine ulaşmak için muhafız evinin içinden girilen uzun bir tünelden geçiyorlardı.

Onun yokluğunda hükümeti Politbüro Dörtlüsü, Molotov, Beria, Mikoyan ve Malenkov yönetiyordu. Fakat Molotov'un üzerine düşen ışık, kısa süre içinde, Stalin'in ölmek üzere olduğuna, hatta öldüğüne dair rahatsız edici söylentilerle gölgelendi. 10 Ekim günü, Sovyet basın ajansı *TASS*, "Yoldaş Stalin dinlenmeye çekildi" haberini verdi. Fakat bu haber sadece merak uyandırdı ve Stalin'in dikkat kesilmesine yol açtı. *Chicago Tribune*, Stalin'in iş yapamaz hale geldiğini yazdı. Yerine kuşkusuz Molotov ve Mareşal Jukov geçecekti. Bu arada güneye, "Dış Basında Yoldaş Stalin'in Sağlık Durumu Üzerine Dedikodular" başlıklı bir rapor gönderildi. Jukov'la yapılan bir mülâkatı okuduğunda Stalin'in kuşkuları derinleşti. Burada Mareşal savaşta kazanılan zaferin onurunu sahipleniyor ve Stalin'i sadece mülâkatın sonunda övüyordu. Stalin bu dedikoduların çıkış noktasına odaklandı. Bunları yayan kimdi ve neden onun şahsında Sovyet onuruna saldırılıyordu?

Belki de "bizim Vyaçeslav" nihayet sorumluluğu üstlenme konusunda, Abhazya'da doğabilecek kaygıları göz ardı edecek kadar heyecanlanmıştı. O sırada Molotov uluslararası bir devlet adamı olarak prestijinin doruğundaydı. Bir dizi uluslararası toplantıdan henüz dönmüştü. Stalin, Bakan'ının biraz toprak vermesi için Türkiye'ye baskı yapmasını istediğinde aralarında gerilim olmuştu. Molotov bu fikre karşı çıkıyor, fakat Stalin ısrarlarını sürdürüyordu. Sovyet talepleri reddedildi. Nisan ayında Molotov, New York, Washington ve San Francisco'yu ziyaret etmiş, Başkan Truman'la görüşmüş ve Birleşmiş Milletler'in açılışına katılmıştı. Hoş olmayan bir toplantıda, Truman Polonya'daki Sovyet vefasızlığı konusunda Molotov'la karşı karşıya geldi. Molotov, "Polinka aşkım"a, "Herhangi bir şey gözden kaçmasın diye, sürekli baskı altında yaşıyoruz," diye yazdı, fakat önemsendiği için memnundu. "Buradaki burjuva basınında, öteki bakanlar pek umursanmazken, ben ilgi odağı oldum," diye övündü. Her zamanki gibi, "Seni ve kızımızı çok özledim," diye yazdı. "Senin yakınlığına ve okşamalarına zaman zaman sabırsız bir özlem duyduğumu saklayacak değilim." Fakat esas mesele şuydu: "Moskova [yani Stalin] çalışmalarımızı gerçekten destekliyor ve teşvik ediyor."

Eylül ayında Molotov, Dışişleri Bakanlığı Konseyi için Londra'daydı. Burada, İtalyan Libya'sında Sovyet vesayeti konusunda ısrar etti. Sömürge yönetimi konusunda Sovyet yetenekleri hakkında soğuk şakalar yaptı. Sürekli radikal atılımlar isteyen Stalin'in aksine, Molotov dış siyasette gerçekçi ve evreler halinde sağlanacak gelişimlerden yanaydı ve Batı'nın bir Sovyet Libya'yı asla onaylamayacağını biliyordu. Bazı hataları olduysa da, Stalin suçu Amerikan inadına yükleyerek, başarısız konferanstan ötürü onu bağışladı. Molotov bir kez daha Polina'ya "başarısızlığa uğramama baskısı"ndan şikayet etti. Sovyet Elçiliği'nden pek çıkmıyor, Wilde'ın *An Ideal Husband*'ı gibi filmleri seyrediyordu. "Bir kez, sadece bir kez, Karl Marx'ın mezarını ziyaret ettim." Tipik Sovyet tarzı bir tutumla, Polina'yı "yıllık [tekstil ürünleri] planlama[sın]da sergilediği performans"tan ötürü kutladı. Ayrıca, "Sana sarılmak ve sana kalbimi açmak istiyorum," diye yazdı.

Bu arada Stalin iyileşiyor, Molotov biraz daha bağımsız hareket ediyor ve hararet yükseliyordu. Molotov Batı'yla ilişkileri geliştirmek için uygun anın geldiğini hissediyordu. Stalin ise bu tutumu reddediyor, "dostluk peçesinin çıkarılıp atılması" için uygun anın geldiğini düşünüyordu. Molotov, Müttefikler'e karşı fazla ılımlı davranmayı sürdürürken, Stalin resmi kanallardan ona karşı şiddetli bir saldırı başlattı: "Molotov'un daha liberal görünmek için kendisini hükümetten ayırma tarzı ... beş para etmez." Molotov ritüel niteliğinde bir özürle alttan aldı: "Vahim bir hata yaptığımı kabul ediyorum." Liderler için bu önemli bir andı. Stalin ve Molotov bile artık birbirine teklifsiz davranmıyordu. Artık "Koba" yoktu, sadece "Yoldaş Stalin" vardı.

9 Kasım günü Molotov, Churchill'in Stalin'e ilişkin "gerçekten büyük bir adam, ülkesinin babası" şeklindeki övücü sözlerini yayımlaması için *Pravda*'ya emir verdi. Molotov, Stalin'in Batı'ya ilişkin yeni değerlendirmesini henüz anlamamıştı. Stalin öfkeli bir telgraf çekti: "Churchill'in Rusya'yı ve Stalin'i öven konuşmasını yayımlamanın bir hata olduğunu düşünüyorum." Stalin, "Yabancı şahsiyetlerin önünde .... yaltaklanmaya varan" bu "çocuksu hezeyan"a saldırıyordu. "Bu yaltaklanmaya karşı dişimizle, tırnağımızla savaşmalıyız ... Belirtmek gereksiz ki, Sovyet liderleri yabancı liderlerin övgüsüne ihtiyaç duymazlar. Kişisel olarak belirtmek gerekirse, bu övgü beni sadece sinirlendirmektedir. Stalin."

Tam da dış basının Stalin'in hastalığı ve Molotov'un başarısı hakkında şamata yaptığı bir sırada, Molotov, 7 Kasım resepsiyonunda gayet keyifli bir görünüm sergiledi ve dış medyaya uygulanan sansürün hafifletilmesini önerdi. Stalin, "yabancı muhabirlerin daha serbest" bırakılmalarını öneren Molotov'u aradı. İflah olmaz kuşkucu, saldırganlaşmıştı:

"Sarhoş olduğun zaman ağzına geleni söylüyorsun!"

Stalin tatilinin sonraki üç gününü Molotov'u ezerek geçirdi. *New York Times* "Fransız magazin basınından daha kaba bir tarzda" Stalin'in hastalığı hakkında haberler verdiğinde, Molotov'a bir ders vermeye karar verdi ve Dörtlü'ye bir soruşturma açılmasını emretti. Bu durum Molotov'un hatasından mı kaynaklanıyordu? Üç lider daha küçük bir diplomatı suçlayarak Molotov'u korumaya çalıştılarsa da, o diplomatın Molotov'un talimatlarını yerine getirdiğini kabul etmek zorunda kaldılar. 6 Aralık günü Stalin, Molotov'u göz ardı ederek, Malenkov, Beria ve Mikoyan'a bir telgraf çekerek, "olayı örtbas etme" çabalarında gösterdikleri "el çabukluğu"ndaki "saflık" yüzünden onlara saldırdı. Sovyet hükümetinin prestijine yönelik bu "tecavüz" onu çok öfkelendirmişti. "Muhtemelen, günah keçisini tokatlamak ve durdurmak suretiyle davayı hasır altı etmeye çalıştınız. Fakat bir hata yaptınız." Sanki bir Politbüro hükümeti varmış gibi, ikiyüzlü bir tutumla, şöyle diyordu: "Hiç birimiz kendi başına hareket etme hakkına sahip değiliz... Fakat Molotov bu hakkı edindi. Neden?... Çünkü bu karalama hamleleri onun planının bir parçasıydı." Bir kınama artık yeterli değildi, çünkü Molotov, "bazı yabancı çev-

relerde ün kazanmayı önemsiyor" idi. "Böyle bir yoldaşı Birinci Yardımcı'm olarak düşünemiyorum." Sonunda, bunu Molotov'a göndermeyeceğini söylüyor, "çünkü onun çevresindeki bazı insanlara güvenmiyorum" diyordu. (Bu, Yahudi Polina'ya ilk göndermeydi.)

Beria, Malenkov ve zavallı Molotov'a sempati duyan Mikoyan, yargıç pozunda onu davet ettiler, Stalin'in telgrafını okudular ve yaptığı gaflar yüzünden ona saldırdılar. Molotov hatalarını kabul etti, fakat kendisine yönelik güvensizliğin haksız olduğunu düşünüyordu. Üçlü, Stalin'e bir rapor göndererek, Molotov'un "gözyaşı döktüğü"nü bildirdiler. Bu rapor Başkomutan'ı biraz rahatlatmış olmalı. Daha sonra Molotov, Stalin'e bir özür mektubu yazdı. Bir tarihçi, bu mektubun, Molotov'un "siyasi hayatının belki de en duygusal belgesi" olduğunu yazar.

"Şifreli telgrafınız, bir Bolşevik ve bir insan olarak bana yönelik derin bir güvensizlikle dolu," diye yazdı sulugöz Molotov, "ve bunu hangi görevde olursam olayım bundan sonra yapacağım bütün çalışmalar için partiden gelen en ciddi uyarı olarak kabul ediyorum. Her dürüst Bolşevik'in sadece kişisel bir güven olarak değil, partinin, kendi hayatımdan daha fazla değer verdiğim güveni olarak gördüğü sizin güveninizi yeniden kazanmak için elimden geleni yapmaya çalışacağım."

Stalin, Molotov'u iki gün kıvrandırdıktan sonra, 8 Aralık günü saat 01.15'te Dörtlü'ye yanıt verdi ve hata yapan yardımcısını Başbakan Birinci Yardımcısı olarak eski konumuna iade etti. Fakat Stalin bir daha Molotov'dan asla kendi ardılı olarak söz etmedi ve bu hataları ona karşı kullanmak üzere arşivledi.[1]

* * *

Bu sadece bir başlangıçtı. Stalin kendisini daha iyi hissediyor, fakat dışarıdan gelen meydan okumalar, ülke içindeki disiplinsizlik, kendi çevresindeki sadakatsizlik ve mareşallerinin şımarıklığı onu öfkelendiriyordu. Hareketsizlik ve yalnızlık canını sıkıyor, öfkeli enerjisi ve hayata olan bağlılığı mücadeleyle güçleniyordu. Onu canlandıran, kukla oynatıcısı olmanın verdiği heyecan ve ideolojik çatışmaydı. Aralık ayında sarı gözlerinde bir parıltı ve sarsak adımlarla döndüğünde, Bolşevizm'e yeni bir güç kazandırmaya ve fazla güçlenen boyarlarını, ustaca düzenlenmiş tutuklamalar ve uzaklaştırmalarla azaltmaya kararlıydı.

Stalin, Molotov'u sarstıktan sonra, Beria ve Malenkov'a döndü. Skandal icat etmesi gerekmiyordu. Vasili Stalin onu Potsdam'da ziyaret ettiğinde Sovyet uçak-

1 Mikoyan da Stalin'in kendisine gayet soğuk davrandığını hissediyordu. Stalin, bu iki eski yoldaşının gizli Sağcılar olduğunu düşünüyordu ki, Molotov için bu kanaat saçmaydı. Fakat Almanya'yı sanayiden yoksun bırakma ya da uydu olarak bir doğu sektörü oluşturma ya da sonu gelmeyen kıtlık ve tahıl krizi konusunda yapılan karmaşık tartışmalar sırasında, Mikoyan ılımlı bir ses oldu. Uzak Doğu'dan yeterli raporlar vermediğinde, Stalin'den sert bir not aldı: "Seni Uzak Doğu'ya ağzını suyla doldurasın [bir şey söylemeyesin] ve Moskova'yı bilgilendirmeyesin diye göndermedik."

larının feci güvenlik sicili hakkında bilgi verdi. Savaşta 80 300 uçak kaybedilmişti. Bu kayıpların % 47'si düşman ateşi ya da pilot hatasından değil, kazalardan kaynaklanıyordu. Stalin tatilde bu konuyu ele almış, hatta Uçak Üretim Bakanı Şahurin'i[1] Soçi'ye davet etmişti. Ardından Şahurin'e ve de Gaulle için verilen ziyafette şakadan tehdit ettiği, savaş kahramanlarından Hava Kuvvetleri Komutanı Mareşal Novikov'a karşı bir "Havacılar Davası" açılması için soruşturma yapılmasını emretti.

2 Mart günü Vasili Stalin Tümgeneralliğe terfi ettirildi. 18 Mart günü, savaş döneminin iki güçlü adamı Beria ve Malenkov tam yetkili Politbüro üyeliğine terfi ettirildiler ve "Havacılar Davası"nı önlerinde buldular. Ardından Şahurin ve Hava Mareşali Novikov tutuklandılar ve işkence gördüler. Onların acıları dikkatli biçimde bir taşla iki kuş vurmak için kullanıldı: Uçak üretiminin başındaki isim Malenkov idi.

Stalin'in yetiştirdiği Smerş şefi Abakumov, Beria'yı da hedefleyen Havacılar Davası'nı düzenliyordu. Stalin bir zamanlar çok düşkün olduğu Migrelyalıyı uzunca bir süredir hor görüyordu. Stalin, Beria'nın bir yönetici olarak sergilediği dehadan ne kadar etkileniyorsa, teatral yağcılığından ve canilere özgü yaratıcılığından da o kadar nefret ediyordu. Stalin "yılan gözlü"ye artık güvenmiyordu. Onun ilk kuralı gizli polis üzerindeki denetimi sürdürmekti. Bir keresinde Mikoyan'a onun hakkında şöyle dedi: "Çok şey biliyor." Stalin'in kızgınlığı içten içe artıyordu. Kuntsevo'daki bahçede, yanlarında Kavtaradze de olduğu halde dolaşırlarken, Beria'ya Migrelya ağzıyla (Gürcülerden başka kimsenin anlamadığı bir dil) öfkeli biçimde söylenmeye başladı: "Sen hainsin, Lavrenti Beria!" Sonra "alaycı bir tebessümle" tekrarladı: "Hain!" Beria'nın evinde yemekteyken, Nina'yla yakından ilgilendi, fakat Lavrenti'nin yüzüne bile bakmadı. Kadeh kaldırırken, ağzından Beria'ya yönelik tek bir övgü sözü çıkmadı. Beria, 1926'da Stalin'le nasıl tanıştığını hatırlattı.

Stalin ise, kırıcı bir tutumla, "Hatırlamıyorum," dedi. Beria'nın toplantılarda onunla Gürcüce konuşma çabası, artık Stalin'in asabını bozuyordu: "Bu yoldaşlardan gizleyecek bir şeyim yok benim. Bu nasıl bir provokasyon böyle! Herkesin anladığı dilde konuş!"

Stalin, sanayinin ve nükleer çalışmanın tepesinde yer alan Beria'nın artık bir devlet adamı olmak istediğini doğru biçimde hissediyordu. Himayesindeki bir Gürcü'ye, onun için, "Küresel ölçekte hırslı," dedi, "fakat mühimmatı beş para etmez!" Stalin, Organlar'da bir çürüme olduğunu düşünüyordu. Tatilde olduğu sırada Vlasik'e, Beria'nın yönetim tarzı hakkında sorular sordu. Beria'yı yok etmeye istekli Vlasik, yozlaşmışlığını, yetersizliğini ve muhtemelen zührevi bir hastalığa yakalanmış olduğunu söyleyerek, onu ihbar etti. Güneyde bir akşam yemeğinde Stalin, Beria için uydurulmuş bir fıkra anlattı:

1 Bu, 1943'te Kamenniy Most'ta oğlu kız arkadaşını öldürüp intihar eden Şahurin idi.

"Stalin en sevdiği piposunu kaybeder. Birkaç gün sonra Lavrenti ona telefon eder: 'Piponuzu buldunuz mu?' 'Evet,' der Stalin. 'Onu divanın altında buldum.' 'Bu imkânsız,' diye bağırır, Beria. 'Üç kişi bu suçu işlediklerini itiraf etti!'" Stalin, Çeka'nın insanlara itiraf ettirme gücü hakkında şakalar yapmaktan hoşlanırdı. Fıkrayı anlattıktan sonra birden ciddileşti: "Herkes bu fıkraya gülüyor. Fakat komik değil. Yasaları ihlal edenler henüz MVD'den sökülüp atılmadı!"

Stalin yavaş yavaş ona karşı harekete geçiyordu. Beria, Ocak ayında MVD Bakanlığı'ndan alındı, fakat MGB şefi olan Merkulov'la birlikte Organlar'ın yöneticisi olmaya devam etti. Bu arada Merkulov sekreteri tarafından ihbar edildi. Böylece Beria ondan kurtulmuş oldu. 4 Mayıs günü, Jdanov'un desteğiyle Stalin, Abakumov'un Devlet Güvenlik Bakanlığı'na terfi ettirilmesini sağladı. Bu iş için sahip olduğu nitelikler, kör itaati ve Beria'dan bağımsız olmasıydı. Abakumov tevazu göstererek görevi reddettiğinde, Stalin "Çay Tröstü'nü tercih edip etmeyeceği"ni sorarak onunla şakalaştı.

Savaş sonrası yılların Stalin'in en karanlık yılları olması gibi, Abakumov da Stalin'in gizli polis şeflerinin en bilinmezi olmaya devam eder. Ancak bu konuda artık daha çok şey biliyoruz. Tarihçilerin çoğu Beria'yı suçlasa da, yaklaşan vahşet onun değil Abakumov'un işi olacaktı. Başbakan Yardımcısı olarak Bomba ve füze endüstrisinden sorumlu olduğu için bürosunu Lubyanka'dan Kremlin'e taşıyan Beria, böylece Organlar'dan "atılmış" oldu. Buna çok içerledi.

"Beria, Abakumov'dan çok korkuyor ve ne pahasına olursa olsun onunla iyi ilişkiler kurmak istiyordu..." diye hatırlar Merkulov. "Beria, Abakumov'un şahsında sert bir kayaya çarptı." Beria'nın pezevengi Albay Sarkisov, batan gemideki fare gibi, Bolşevik "Mavi Sakal"ın cinsel yozlaşmışlığını Abakumov'a ihbar etti. O da hemen ihbarı Stalin'e yetiştirdi. "Bu salağın kâğıda dökeceği her şeyi bana getireceksin!" dedi Stalin.

48

Vâris Jdanov ve Abakumov'un Kanlı Halısı

Göbekli, uzun boylu, yanakları etli, gözleri renksiz, maviye çalan siyah fırça saçlı, somurtkan dudaklı ve gür kaşlı Abakumov, Beria'nın her türlü sadizmine sahip, fakat onun zekâsından yoksun bir diğer renkli, kasıntı bir işkenceci, ahlakdışı bir *condottiere* ve bir "hayvansal kariyerist" idi.[1] Abakumov, kurbanlarını işkenceye almadan önce, lekelenmemesi için bürosundaki pahalı İran halılarını kaldırtıp, yerine kanlı bir halı serdirirdi. Casusu Leopold'a "Görüyorsun," dedi bir keresinde, "bir ajanın önünde sadece iki yol vardır: göğsünü madalyalarla donatmak ya da kelleyi vermek." Bu Bolşevik anlayışın sadece ona özgü olduğu söylenemez.

Viktor Abakumov, Stalin tarafından ansızın kendi Çekist'i yapılana kadar, 1938'de Rostov'da yaptığı temizlik sayesinde öne çıkan tipik bir gizli polisti. 1908'de Moskovalı bir işçinin oğlu olarak dünyaya gelmiş, iyi yaşamayı seven bir kadın düşkünüydü. Savaş sırasında metresini Moskova Oteli'nde sakladı ve Berlin'de yağmaladığı malları trenle taşıdı. Muhteşem apartman dairesi, tutukladığı ve birlikte olmak için düzenli olarak MGB'nin güvenli evlerini kullandığı bir sopranoya aitti. Caz müziğinden hoşlanırdı. Caz orkestrası şefi Eddie Rosner, bu müzik türü yasaklanana kadar Abakumov'un verdiği partilerde çaldı.

Abakumov, Stalin'le doğrudan ilişki kurar, onunla her hafta görüşür, fakat sofra çevresine asla katılmazdı. Stalin öldükten sonra, "Kendi başıma bir şey yapmadım," iddiasında bulundu. "Stalin emir verirdi, ben emri yerine getirirdim." Ona inanmamak için hiçbir sebep yoktur. Stalin'in çocuklarının dostluğunu kazandı. Bir Kremlin yemeği sırasında, "ansızın ayağa fırladı ve kısa boylu, kızıl saçlı bir kızın önünde başını saygıyla eğdi." Bu kız Svetlana Stalin idi. Stalin o kadar büyüktü ki, insanlar kızının önünde eğiliyorlardı. Abakumov, Vasili Stalin'le içki içerdi. Birlikte Havacılar Davası'nı körüklediler. Vasili, Novikov'un daçasını çalarken, "Sovyet hava kuvvetlerinin babası" işkencedeydi. Stalin, Abakumov'dan tavsiye istedi.

"Kurşuna dizilmeliler."

"İnsanları vurmak kolaydır," dedi Stalin. "Onları çalıştırmak daha zordur. Ça-

1 Abakumov, Soljenitsin'in savaş sonrası Terör'ü anlatan *İlk Çember* adlı romanında Stalin'in gizemli kaprislerine boyun eğen gayet kurnaz bir saraylı, Ribakov'un *Arbat Çocukları* üçlemesinin son cildi olan *Ateş ve Küller*'de becerikli, ahlâksız ve kariyerist bir gizli polis olarak anlatılır.

lıştır onları." Şahurin yedi, Novikov ise on yıl ağır iş cezasına çarptırıldı. Fakat yaptıkları itiraflar daha büyük bir balığın yakalanmasını sağladı.

4 Mayıs günü Malenkov ansızın Sekreterlik'ten alındı. Ailesi onu daçadan alıp götürdüklerini hatırlar. Çocuklar anneleri tarafından Baltık kıyılarında uzun bir tatile götürüldü. Malenkov tutuklanmadı, sadece Orta Asya'daki hasadı denetlemek için aylar süren bir yolculuğa çıktı. Beria onu geri getirtmek için Stalin'i ikna etmeye çalıştı. Başkomutan ise onunla dalga geçti: "O aptalı niye bu kadar dert ediyorsun? İlk ihanet edeceği kişi sen olacaksın."

* * *

Beria, Organlar'dan uzaklaştırılmış ve müttefiği Malenkov'u kaybetmişti. Bu durum Bomba işinin önemini artırmıştı. O yılın sonunda, Profesör Kurçatov'un, ilk Sovyet nükleer reaksiyonunu sağlayacak deneysel nükleer reaktörünü görmek için Moskova yakınlarındaki Noginsk'e, Elektrostal'a gitti. Kurçatov paneldeki kontrol çubuğunu kaldırarak nötronların harekete geçtiğini gösteren sesleri dinlerken, Beria onu izliyordu.

"Başladı!" dediler.

"Hepsi bu kadar mı?" diye bağırdı Beria. O entellerin kendisini aldatmalarından korkuyordu. "Başka bir şey gerekmiyor mu? Reaktöre girebilir miyim?" Beria'nın milyonlarca kurbanı için bu mükemmel bir şey olurdu, fakat görev duygusuna sahip adamlar onu durdurarak, küçük düşen Beria'nın korunmasına katkıda bulundular.

* * *

Beria ve Malenkov'un talihleri ters dönünce, onların can düşmanı, Stalin'in yakın dostu, candan ve havalı entelektüel Andrey Jdanov yeniden ortaya çıktı. Leningrad geriliminden sonra Jdanov, gözleri sulanan, yüzü grimsi, tombul bir alkolik haline gelmişti. Stalin onu vârisi olarak gördüğünü açıkça söylüyordu. Bu arada Beria, Jdanov'un havalı tavırlarına olan nefretini gizleyemiyordu: "Sadece iki parmakla piyano çalmayı ve bir resimde adam ile boğa arasında ayırım yapmayı becerebilir, gene de soyut resim hakkında uzun uzadıya nutuk çeker!"

"Piyanist" Leningrad'da bir kahraman olarak görülüyordu. Bu kentin kuşatılmasının Stalingrad savaşından daha önemli olduğunu söyleyerek övünürdü. 1945'te Stalin'in genel valisi olarak Finlandiya'ya gönderildiğinde, Fin tarihini inceledi, Helsinki siyaseti hakkında ansiklopedik bilgi edindi ve oradaki İngiliz temsilcisini bile büyüledi. Finlandiya'yı (1917'ye kadar Rus dükalığıydı) ilhak etmek için harekete geçtiğinde, Molotov ona çıkıştı: "Fazla ileri gittin... Çok duygusalsın!" Fakat bunların hiçbiri Stalin'le olan yakınlığına zarar vermedi. Stalin onu Leningrad'dan çağırıp Ajitprop'tan [ajitasyon ve propaganda-çn.] ve dış partilerle ilişkilerden so-

rumlu Parti Temsilciliği'ne terfi ettirerek, savaş öncesine kıyasla daha güçlü hale getirdi. Jdanov'un ailesi, özellikle de oğlu Yuri, Stalin'le yeniden yakınlaştı. Hatta ona ailece not yazıyorlardı: "Sevgili Yosif Visariyonoviç, Bolşevizm'in zaferinin ... yıl dönümü münasebetiyle sizi candan kutluyor ve en sıcak selamlarımızı kabul etmenizi rica ediyoruz. Zinayda, Andrey, Anna ve Yuri Jdanov."

Jdanov, Ocak 1945'te yaşanan dönüşten sonra elindeki kartları gayet zekice oynamıştı. Stalin'i Leningradlılar'dan oluşan kendi *kamarilla*sını Moskova'da önemli görevlere getirmeye ikna ederek, Malenkov ve Beria'ya karşı kazandığı zaferi pekiştirdi. Uzun yüzlü, sıska, tatlı dilli Aleksey Kuznetsov, Malenkov'un Sekreter'i oldu. Jdanov, Stalin'in MGB'nin Beria tarafından denetlenmesini istemediğini anlayarak Organlar'ın yöneticiliğine Kuznetsov'un getirilmesini önerdi. Bu zehirli kupayı kabul etmesi Kuznetsov'un "saflığı"nı gösterdi. "Reddetmeliydi," der Mikoyan, fakat "dünyadan haberi yoktu." Kuznetsov'un görevi kabul etmesi, Stalinist cangılın en kindar iki yırtıcısının, Beria ile Malenkov'un nefretini kazanmasına yol açtı.

Şubat 1946'da, Stalin'in bir yarı emekli hayatı yaşamaya başlamasıyla birlikte Jdanov'un, partinin yanı sıra kültür ve dış siyaset meselelerinde de denetimi ele aldığı, Organlar'ı ve askeriyeyi etkisizleştirdiği görüldü.[1] Jdanov artık "partinin ikinci adamı," onun "en büyük emekçisi" olarak görülüyor ve kurmayları kendi aralarında onun "veliaht prens" olduğunu fısıldaşıyorlardı. Stalin onu "Genel Sekreter" yapmayı düşünüyordu. 1946'da Jdanov, kararnameleri, Başbakan olarak Stalin'in yanı sıra "Sekreter" olarak imzalıyordu. "Piyanist" artık o kadar önemliydi ki, Jdanov'un bürosuna giren bir bürokratın "ona yaklaşırken" başını eğmesi ve geri geri yürüyerek çıkması, Yugoslavya Büyükelçisi'nin dikkatini çekti. "Başını eğerek altı ya da yedi adım yaklaşıyor, sonra sırtı kapıya dönük geriye doğru yürüyor, elini arkasına götürerek kapı tokmağını bulmaya çalışıyordu." Kasım'da yapılan gösteri yürüyüşünde Jdanov, Stalin'in yokluğunda, Anıtkabir'i dolduran kendi *kamarilla*sıyla birlikte geçit törenini selamladı.

Ancak sağlığı kötüydü.[2] Jdanov asla Stalin'in ardılı olmak istemedi. Stalin ağır hasta olduğu sırada, bu ihtimal onu dehşete düşürüyor, oğluna şöyle diyordu: "Allah korusun, ya Stalin'den uzun yaşarsam!"

* * *

1 Stalin, Silahlı Kuvvetler Bakanlığı'ndan kendisini emekli ederek bu görevi Bulganin'e devretti. Jdanov'un müttefiklerinden biri olan Bulganin 1943'te kendisini Batı Cephesi'nden aldığı için Malenkov'dan nefret ediyordu. Beşli'den (Stalin, Molotov, Mikoyan, Malenkov ve Beria) oluşan yönetici iç çevre, resmen Politbüro üyeleri olup olmadıklarına bakılmaksızın, evreler halinde Jdanov, Voznosenskiy, Bulganin ve Kuznetsov'u kapsayarak genişledi.

2 1946'nın sonunda Jdanov'un kalp sorunları vardı ve Soçi'de dinlenmek zorunda kaldı. 5 Ocak 1947'de Stalin'e yazdığı raporda şöyle diyordu: "Şimdi kendimi daha iyi hissediyorum ... Tedaviyi yarıda bırakmak istemiyorum ...tatilimin 10 gün uzatılmasını rica ediyorum ... İzin verirseniz ayın 25'inde döneyim ... izin verirseniz çok müteşekkir olurum. Selamlar! Andrey Jdanov."

Stalin ve Jdanov savaştan önce bıraktıkları noktadan başladılar. Savaşın yurtsever Rusluğu ile Devrim'in Bolşevizm'ini, dış etkileri ortadan kaldırmak, ahlâk, gurur ve disiplini yeniden geçerli kılmak için nasıl bağdaştıracaklarını tartıştılar. Eski papaz okulu öğrencisi ile taşra entelijansiyasının evladı, XIX. yüzyıl kültürüne saplantılı ve modern sanat ile ahlâkın yozlaşmışlığından nefret eden iki huysuz profesör gibi, kendi gençlik dönemlerine uzanarak, modernizme ("formalizm") ve Rus kültürü üzerindeki yabancı etkisine ("kozmopolitizm") yönelik vahşi bir saldırı tasarlamaya başladılar. Bolşevikler'in tutkulu eğitim özlemini paylaşan bu iki titiz ve her şeyi onarmaya düşkün "entelektüel", şiir ve edebiyat dergileri üzerinde odaklanarak, savaş zamanının kültürel özgürlüğüne kısıtlama getirdiler.

Yeni sanat akımlarını küçümseyerek klasiklere yönelen Jdanov, Çar I. Aleksander ile I. Nikola'nınkini andıran bir siyaset uygulamaya başladı. Zafer Rusluk ile Bolşevizm'in evliliğini kutsamıştı. Stalin, Rusları, SSCB'nin birleştirici unsuru, Sovyet halklarının "ağabeyi", kendi yeni Rus ulusalcılık anlayışını ise bu ulusalcılığın XIX. yüzyılda yaşayan atalarınınkinden çok farklı görüyordu. Ne yeni özgürlükler ne de yabancı etkisi olacak, bu dürtüler Rusluğun zorla kutsanmasıyla baskı altına alınacaktı.

Doğal başlangıç noktası Leningrad gazeteleriydi, çünkü bunlar, Stalin'in mizah yazarı Mihail Zoşçenko'nun bir zamanlar çocuklarına okuduğu eserlerini ve tutkulu mısraları terör ve savaş koşullarında insanlığın sarsılmaz onur ve duyarlılığını simgeleyen şair Anna Ahmatova'nın eserlerini yayımlıyordu. Jdanov'un belgeleri, Stalin'in ne istediğini, kendi sözleriyle açığa vurur: "Şuna bir bakmanızı rica ediyorum," diye yazdı Jdanov, efendisine. "Medya için uygun mu ve geliştirmek için ne yapmak gerekir?"

"Raporunu okudum," diye yazdı Stalin, renkli kalemiyle. "Bunu hemen, daha sonra da kitap olarak yayımlamalısın. Selamlar!" Fakat Stalin'in düşüncelerini yansıtan, "Bazı düzeltmeler var": "Gençliğimiz Ahmatova okumuş ve o atmosferde eğitilmiş olsaydı, Büyük Yurtsever Savaş'ta ne olurdu? Gençliğimiz Almanya ve Japonya'ya karşı zafer kazanmasını sağlayan neşeli bir ruhla eğitil[miştir]... Bu gazete, düşmanlarımızın gençliğimizi tahrip etmesine yardımcı oluyor."[1]

Jdanov, *Jdanovşçina* (Jdanovculuk) olarak bilinen kültürel terörünü, 18 Nisan günü, Leningrad gazetelerine saldırarak başlattı. Ağustos ayında edebiyat engizitörü, taleplerini sıralamak için Leningrad'a gitti: "Leningrad'daki bu yoldaşların

1 Jdanov kampanyayı, kimya öğrenimi gören, daha sonra felsefe alanında yüksek lisans yapan oğlu Yuri'yle tartışıyordu. Yuri, Stalin'in kendisine damat olarak hayal ettiği biriydi ve onun için ideal genç olmaya devam ediyordu. Jdanov durumu şu sözlerle açıklıyordu: "Milyonlarca insanın öldüğü ve ekonominin tahrip olduğu savaşın ardından harap olmuş bir ülkeye bir zemin kazandırmak için klasik kültür temelinde yeni bir manevi değerler anlayışı oluşturmak zorundayız..." "Puşkin'den Tolstoy'a kadar yazarlar, Haydn ve Mozart gibi kompozitörler"le XIX. yüzyıl kültüründe yetişen Jdanov "klasiklerde ideolojik bir temel" arayışındaydı.

uyanıklığı *Zvezda* gazetesinin önderliğinde nasıl da zayıftı, çünkü bu gazete ... Sovyet liderliğine karşı hayvani bir kinle zehirlenmiş ... çalışmalar yayımlıyordu." Ahmatova'yı, ona ait mısraları gülünç hale getirerek, "yarı-rahibe, yarı-fahişe ya da daha çok, günahları dualarına karışmış bir fahişe-rahibe" sözleriyle yerden yere vurdu. Ardından film yapımcılarına ve müzisyenlere saldırdı. "Piyanist", Şostakoviç ve diğerleriyle yaptığı kötü şöhretli bir toplantıda, tıpkı II. Joseph'in "çok fazla nota" yazdığı için Mozart'a akıl öğretmesi gibi, piyanonun başına geçerek halkın kulağına uygun melodileri gösterdi. Yuri Jdanov, babası ve Stalin'le birlikte tiyatroya gitti. Oyundan sonra konuştukları oyuncular, gösterilerinin Paris'te büyük alkış aldığını söylediler.

"O Fransızlar sizin elinize su dökemezler," dedi Stalin. "Rus tiyatrosu kadar önemli bir şey yoktur."

Bu hoş sohbet ve her şeye gücü yeten iki oyuncu, Stalin ve Jdanov, yazarlara ve yönetmenlere rehberlik etmek için onlarla bir *konverzasione* [görüşme] ayarladılar. 14 Mayıs 1947 gecesi, Stalin'in en gözde iki edebi bürokratı, şair Simonov ile yazarlar Sendikası'nın şefi, sıradan romancı Fadeev'i kabul ettiler. Stalin önce yazarlara bir ders verdi:

"İyi bir kitap yazarlar, daçalarını inşa ederler ve çalışmayı bırakırlar," dedi gülerek. "Parayı onlardan esirgeyecek değiliz." Sonra bir komisyon kurulmasını önerdi:

Jdanov, bağımsızlığını göstermek istercesine, "Ben de katılacağım," dedi.

"Büyük bir tevazu!" dedi Stalin, bir kahkaha atarak. Komisyon hakkında tartışırlarken, Jdanov, Stalin'le tartışabilecek kadar önemli olduğuna dair bir örnek daha vererek, ona tam üç kez karşı çıktıysa da, sonunda itaat etti. Stalin onunla hafiften dalga geçiyordu. "Piyanist" bir yazardan acıklı bir mektup aldığını söylediğinde, Stalin espri yaptı:

"Acıklı mektuplara inanma, Yoldaş Jdanov!" Sonra yazarlara bir soru yöneltti: "Pekâlâ, size bir sorum var: Yazarlar ne tür temalar üzerinde çalışıyorlar? Ardından, "Sovyet yurtseverliği" üzerine bir söyleve başladı. Halk gururluydu, fakat "bizim orta entelijansiyamız, doktorlar ve profesörler, yurtseverlik eğitimine sahip değiller. Yabancı kültüre yersiz bir hayranlık duyuyorlar... Bu gelenek Petro'dan geliyor; Almanlar'a, Fransızlar'a, yabancılara, o dallamalara hayranlık..." Bunları söylerken gülüyordu. "Kendini aşağılama ruhu yok edilmelidir," dedi. "Bu tema üzerine bir roman yazmalısınız."

Stalin'in zihninde yeni bir rezalet vardı. Kanser tedavisi üzerine uzmanlaşan iki tıp profesörü, çalışmalarını bir Amerikan gazetesinde yayımlamışlardı. Stalin ve Jdanov, Çarlık döneminde memurlar için uygulanan bir yönteme başvurarak, profesörleri yargılamak için "onur mahkemeleri" kurdular (Jdanov da mahkeme heyetine katıldı). Stalin, Simonov'dan, bu davaya ilişkin bir oyun yazmasını istedi. Jdanov, Stalin'in önünde Simonov'a bir saat kadar edebi eleştiride bulundu. Ardın-

dan Stalin oyunun sonunu bizzat yazdı.[1]

Ağustos ayında, sinema sunucusu Bolşakov Stalin'e yeni bir film gösterdi: *Müthiş İvan, Bölüm İki.* MGB raporlarından Eisenstein'ın Müthiş İvan'ı Yejov'a benzettiğini bilen Stalin, Rus gururundan yoksun olduğu için ve İvan (sakalı ve öpüşmesi fazla uzundu) portresinden ötürü nefret duyarak bu "kâbus"u reddetti. Eisenstein akıllıca davranarak Stalin'e başvurdu. 25 Şubat 1947 günü, saat 23.00'te, Eisenstein ve senaryo yazarı Küçük Köşe'ye geldiler. Stalin ve Jdanov onlara, ulusal Bolşevizm, ayrıca tarih, terör, hatta seks konularında açıklayıcı bir ufuk turunu içeren bir ders verdiler. Stalin, Çar'ın MGB'si *Opriçnina*'yı Ku Klux Klan örgütüne benzettiği için filmi eleştirdi. İvan'a gelince, "Sizin Çar, kararsız; Hamlet'e benziyor," dedi. "Çar İvan çok zeki bir hükümdardı ... yabancıları ülkenin içine sokmayacak ... kadar zeki. Büyük Petro da büyük bir Çar idi, fakat yabancılara fazla serbest davrandı ... Katerina da öyle. I. Aleksander'in Sarayı Rus muydu? ... Hayır, Alman idi..." Daha sonra Jdanov, ilginç biçimde Stalin'in tabiatını yansıtan bir tanımlamayla, kendi görüşünü belirtti:

"Eisenstein tarzında Müthiş İvan, bir histeriği andırıyor!"

"Tarihi şahsiyetler doğru biçimde gösterilmelidir," diye ekledi Stalin. "Müthiş İvan karısını fazla uzun öpüyor." Gene öpüşme. "Bu süreye izin verilmedi." Daha sonra meselenin püf noktasına geldi: "Müthiş İvan çok kabaydı. Onun kabalığını gösterebilirsin! Fakat *kabalığa neden ihtiyaç duyduğunu* da göstermelisin." Ardından Jdanov, önemli bir konuyu, İvan'ın sakalını ele aldı. Eisenstein sakalın kısaltılacağına söz verdi. Bu arada sigara içip içemeyeceğini sordu.

"Bana öyle geliyor ki, sigara konusunda bir yasak yok," dedi Stalin. "Belki konuyu oylarız." Eisenstein'a gülümsedi. "Sana talimat vermiyorum," dedi. "Sadece bir seyircinin yorumlarını aktarıyorum."[2]

Jdanov'un Rus yurtseverliğini yükseltme kampanyası, kısa süre içinde öyle bir saçmalığa vardı ki, Saharov insanların "Rusya, filin ülkesi," diye dalga geçmeye başladıklarını hatırlıyordu. Daha uğursuz bir gelişme, Rus ulusalcılığının harekete geçirilmesinin ve "kozmopolitizm"e karşı başlatılan saldırıların Yahudiler'e yönelmesi oldu.

---

1 Simonov, 9 Şubat 1949 günü Poskrebişev'e şunu yazdı: "Yoldaş Stalin'in oyun hakkında verdiği, tarafımdan not edilen talimatları doğrultusunda emirleri yerine getirdim." Ve çalışmasını teftiş için gönderdi.

2 Eisenstein, sakalı ve öpüşme sahnelerini kısaltamadan ve Müthiş İvan'ın "kabalığa neden ihtiyaç duyduğu"nu anlatamadan öldü. Bu belki de bir lütuftu, zira 1951-1953'te gerçekleştirilen anti-Semitik temizlik hareketinden sağ çıkması pek mümkün olmazdı.

49

Jukov'un Düşüşü ve Avrupa Vurguncuları: Emperyal Seçkinler

Savaşın başlarında Stalin, Sovyet Yahudiliği'nin Amerikan yardımı için yararlı olduğunu anladı, fakat bu proje bile kanla lekelendi.[1] Daha sonra Stalin, Beria'ya NKDV'nin denetiminde, fakat resmen ünlü Yidiş aktör Solomon Mihoels'in önderliğinde bir Anti-Faşist Yahudi Komitesi'nin (AFYK) kurulmasını emretti. "Kısa boylu, yüzünde muzip bir entelektüel ifade olan, çıkık alınlı, alt dudağı sarkık" Mihoels, Stalin için *Kral Lear*'i oynamıştı. Mihoels, Nisan 1943'te Rusya'ya destek sağlamak için Amerika turuna çıkarken Molotov ona bilgi verdi ve Stalin onunla vedalaşmak için bürosundan çıktı. AFYK, Molotov'un Dışişleri Komiserliği'nin en yüksek noktasında yer alan tek Yahudi, Hıristiyan din adamlarına özgü bir sakalı olan, kır saçlı Eski Bolşevik, Solomon Lozovskiy tarafından denetleniyordu.

Nazi Holocaust'una ilişkin dehşet verici haberler, Mihoels'in turu ve Siyonizm'in Yahudi halkına güvenli bir sığınak bulma arzusu, en yüksek Bolşevikler'in bile enternasyonalizmini yumuşatıyordu. Stalin bunu hoşgörüyle karşılıyor, fakat öte yandan geleneksel anti-Semitik tepkiyi teşvik ediyordu. *Müthiş İvan, İkinci Bölüm* için oyuncu seçilirken, Bolşakov bir kadın oyuncuyu "Semitik özellikleri belirgin" olduğu için açıkça reddetti. Fazla Yahudi görünümlü olanlar kovuluyorlardı.

İlerleyen Sovyet Ordusu Hitler'in görülmemiş Yahudi soykırımını açığa çıkardığında, Ukrayna şefi Huruşov ölüm kamplarından evlerine dönmeye çalışan Yahudiler için özel bir uygulama yapmamaya özen gösterdi. Hatta onların, o sırada Ukraynalılar'ın işgali altında olan yurtlarına dönme önerilerini bile reddetti. Bu gedikli anti-Semit, söyleniyor, "Abramoviçler"in kendi derebeyliğine "kargalar" gibi üşüştüklerini dile getiriyordu.

Bu gelişmeler Stalin'in çevresinde sahici bir tartışmanın kıvılcımı oldu. Mihoels "Yerel yetkililer Yahudi felaketini dikkate almıyorlar" diyerek Molotov'a şikayette bulundu. Molotov bu şikayeti Beria'ya iletti. Beria ise, kendisine itibar kazandıracağı düşüncesiyle konuya sempatiyle yaklaştı ve Huruşov'un "Almanlar tarafın-

1 Bu savaş dönemi tanıtım kampanyasına önderlik etmek için ilk iki aday, Bund'un (Yahudi Sosyalist Partisi) Polonyalı liderleri, V. Alter ile G. Ehlich çok fazla şey talep ettiler ve tutuklandılar. Birincisi kurşuna dizilirken, ikincisi cezaevinde intihar etti.

dan herkesten fazla ezilen" Yahudiler'e yardımcı olmasını istedi. Böylece risk almış oluyordu, çünkü Stalin *bütün* Sovyet yurttaşlarının *eşit derecede* acı çektiklerine karar vermişti. Daha sonra Stalin, Beria'nın Yahudiler'e fazla yakın olduğundan kuşkulandı. Beria'nın aslında bir "gizli" Yahudi olduğu söylentisi belki de bu kuşkudan kaynaklandı. Molotov, Beria'nın emrini iletti ve Huruşov "Abramoviçler"e yardımda bulunmayı kabul etti.

Artan sempatiyle cesaret kazanan Mihoels ve bir şair ve MGB ajanı olan meslektaşı Fefer[1], Molotov ile onun AFYK'dan sorumlu yardımcısı Lozovskiy'e, Kırım'da (o sırada Tatarlar'dan boşaltılmıştı) ve Saratov'da (Volga Almanlar'ından boşaltılmıştı) bir Yahudi cumhuriyetinin kurulmasını önerdi. Molotov, "bir Yahudi'yi traktör üzerinde düşünmek imkânsız" sözleriyle Volga Almanı fikrini gülünç, fakat Kırım'ı uygun buldu: "Neden bana ve yoldaş Stalin'e bir bilgi notu yazmıyorsun? Bakarız."

"Herkes, Yahudi Kırımı'nın olacağına inanıyordu," diye hatırlar, Vladimir Redens. Artık daha bağımsız davranan Molotov, konuyu Beria'yla tartışmış olabilir, ancak bu kanaati neredeyse hayatına mal oluyordu. Bu işe bulaşanların çoğu beş yıl içine öldüler.

2 Şubat 1944 günü Mihoels mektubunu Molotov'a teslim etti. Mektubun bir nüshası, bu kez aktörün Sovyet propagandasını bırakıp Yahudi propagandasına başladığına karar veren Stalin'e gönderildi. Stalin katı bir anti-Semitizm bilinciyle bu "Yahudi Kaliforniyası" fikrinin üzerine soğuk su dökmesi için Kaganoviç'i gönderdi. "Ancak aktörler ve şairler böyle bir tasarı hazırlayabilirler," dedi. Bu tasarı "pratikte hiçbir değer taşımıyor" idi. Jdanov farklı şubelerde çalışan Yahudiler'in listesini çıkarttırdı ve AFYK'nin kapatılmasını tavsiye etti.[2] 1939'daki Molotov gibi, Jdanov da, kendi deyişiyle "bir tür sinagog" haline gelen *apparat*'ın içindeki Yahudiler'e karşı harekete geçti.

Stalin'in anti-Semitizm'i eski tarz önyargı, topraksız bir halktan duyulan kuşku ve düşmanları genellikle Yahudi olduğu için duyduğu güvensizliğin bir karışımıydı. Bu konuda o kadar açık sözlüydü ki, Yalta'da Roosevelt'e, Yahudiler'in "simsar, vurguncu ve parazit" olduklarını açıkça söyledi. Fakat 1945'ten sonra bir değişim oldu: Stalin aşırı saldırgan ve saplantılı bir anti-Semit haline geldi.

Her zaman yüksek düzeyde siyasi olan bu tutum kısmen de pratik bir kanaatten

1 Fefer İkinci Dünya Savaşı sırasında "Ben bir Yahudiyim" başlıklı saçma bir şiir yazarak Kral Solomon'dan, Marx, Sverdlov ve "Stalin'in yakın dostu Kaganoviç"e kadar büyük Yahudi Bolşevikler'i övdü. Bu şiirin özellikle Kaganoviç'te büyük bir sıkıntı yarattığı kuşku götürmez.

2 Jdanov'un baş ideolojik anti-Semit'i, uzun boylu, zayıf ve çileci MK Sekreteri Mihail Suslov, Kafkasya sürgünlerinde önemli bir rol oynadı; daha sonra savaşın ardından vahşi bir tasfiye uyguladığı Baltık bölgesinde Stalin'in genel valisi olarak hizmet etti. Değişik zamanlarda Jdanov ve Malenkov'un yönetiminde çalışan Suslov, Stalin'in koruması altındaki gençlerden biri oldu.

kaynaklanıyordu: Anti-Semitizm yeni Rus ulusalcılığına uygun düşüyordu. Güçlü bir Yahudi topluluğunun yaşadığı Amerika'nın üstünlüğü, savaş sırasında ABD'yle yeniden bağlantı kuran kendi Yahudiler'ini, Stalin'in sadakatsiz bir Beşinci Kol olarak görmesine yol açtı. Yahudiler'e yönelik kuşkuları, Amerika karşısında duyduğu aşağılık kompleksinin bir başka yüzü olmanın yanı sıra, kendi muzaffer halkının kazandığı yeni zaferin yol açtığı özgüvenden duyduğu korkunun bir belirtisiydi. Bu aynı zamanda, eski yoldaşlarını denetleme yöntemiydi, çünkü bu yoldaşların Yahudi bağlantıları savaştan sonra kazandıkları yeni kozmopolit güveni simgeliyordu. Stalin farklı sadakatleri olan insanlardan da nefret ediyordu. Holocaust'un kendi çevresinde bile etkili olması ve Sovyet Yahudiliği'ni uyandırması dikkatini çekiyordu. Onun yeni anti-Semitizm'i, içten içe kaynayan paranoyasından kaynaklandı, kendi ailesinin içindeki Yahudiler'in kaderiyle iyice alevlendi.

Gene de Stalin enternasyonalisti oynamaya devam etti; anti-Semitizm'e sık sık saldırıyor ve Mehlis'ten romancı Ehrenburg'a kadar Yahudiler'i kamuoyu önünde ödüllendiriyordu. Bu uğursuz girdap kısa süre içinde Molotov, Beria ve kendi klanını bile yok edecek kadar tehlikeli bir hale geldi.

* * *

Stalin Yalta'da, "Düşmanlıklar sona erer ermez, askerler unuturlar ve her şeyi affederler," dedi. Bunu gerçekten istiyordu, fakat Mareşal Jukov'un prestiji asla bu kadar yüksek olmamıştı. Batı basını onu neredeyse Stalin'in ardılı olarak alkışlıyordu. Stalin, Jukov'u sever, fakat "kişisel bağları umursamazdı". Jukov'la ilgili görüşlerin destek bulup bulmadığını anlamaya çalıştı.

Bir keresinde, eski dostu ve Jukov'la arası iyi olan Budyonni'ye "Yaşlanıyorum," dedi. "Jukov'un benim yerime geçmesi konusunda ne düşünüyorsun?"

"Jukov'u onaylarım," dedi Budyonni, "fakat karmaşık bir karakterdir."

"Onu yönetmeyi becerdin," dedi Stalin. "Bunu ben de becerebilirim."

Stalin, "Havacılar Davası"nı kullanarak, Hava Mareşali Novikov'un işkence altında suça bulaştırmasını sağladığı Jukov'u gerçekten de "becerdi."[1] Novikov, daha sonra, "moral bakımdan çökmüş, umutsuzluğa kapılmış, geceler boyunca uykusuz vaziyette imzaladım," itirafında bulundu. Abakumov gerekli bulguları sağlamak için ayrıca 70 generale işkence yaptı. Mart ayında Jukov Moskova'ya çağırıldı. Doğrudan Başkomutan'a rapor verecek yerde, Silahlı Kuvvetler Bakanı olarak Stalin'in

1 Churchill bile zaman zaman kendi generallerini kıskandı. Ekim 1944'te Moskova'dan dönerken Sir Alan Brooke'a şöyle dedi: "Monty eline sopayı aldığında aklına eseni yapmak istiyor. Bunu yapamayacak. Monty olduğu için her istediğini yapacağını sanıyor, fakat ben her istediğini yapmasına izin vermeyeceğim!" Brooke şöyle yazar: Bu "onun için neredeyse inanılmaz bir küçük kıskançlık patlamasıydı... Kendisiyle güneş arasına girenler onun onayını alamazlardı." Parlak fakat aşırı güçlü generallerin hükümdarlar tarafından kıskanılmasına ve tehdit edilmesine ilişkin büyük bir gelenek vardı: İmparator Justinyen, Belizaryus'u aşağılar; İmparator Paul da Suvorov'a aynı şeyi yapardı.

yardımcısı konumunda olan ve o sıralarda çok tutulan, Beria'nın taktığı isimle "tesisatçı" Bulganin tarafından davet edildi. Jukov, Bulganin'in kibirli tutumundan yakındı. Bulganin ise onu, parti emirlerine karşı çıkarak kendisi üzerinde otorite kurmaya çalışmakla suçladı. Stalin "tesisatçı"ya Jukov'a karşı düzmece bir dava açmasını emretti. Abakumov, Jukov'un evinde arama yaptı ve Alaaddin'in ganimetlerle dolu mağarası gibi bir mekânla karşılaştı.

"Size şunu söyleyebilirim ki," dedi Stalin'e keyifle, "Jukov'un daçası tam bir müze." Gerçekten de daça, altın, 323 adet kürk, 400 metre kadife ve ipekle doluydu. Bazıları mutfak duvarına asılmış çok sayıda yağlıboya tablo vardı. Jukov yatağının başucuna iki çıplak kadını gösteren dev bir tablo asacak kadar ileri gitmişti. "Tek bir Sovyet kitabı bulamadık," dedi Abakumov. Ayrıca evde, "Holland&Holland'dan [ünlü bir İngiliz silah mağazası –*çn.*] alınmış 20 adet eşsiz av tüfeği" vardı. Andaçları bıraktılar (1948'de bunları da almak için geri döneceklerdi), fakat tuhaf bir tutumla, Mareşal'in kızlarından birine ait bir bebeğe ve anılarına el koydular.

Stalin, anılarını kastederek Jukov'u uyarmıştı: "Tarih yazmayı tarihçilere bırak."

Haziran ayının başlarında Jukov, Yüksek Askeri Konsey'e çağrıldı. Stalin, "kara bir bulut kadar kasvetli" volta atıyordu. Tek kelime etmeden Ştemenko'ya bir not uzattı

"Oku şunu," dedi sert bir tavırla. Ştemenko, Novikov'un ifadesini yüksek sesle okudu. Jukov, Sovyet zaferini kendi prestiji için istismar etmiş, Stalin'i eleştirmiş ve kendi kliğini kurmuştu. Hatta, aşk ilişkisi yaşadığı yıldız adayı Lidya Ruslanova'ya bir madalya hediye etmişti.

Stalin generallere dönerek, bunun "hoşgörülemeyeceği"ni söyledi. Budyonni (Bulganin tarafından önceden hazırlanmıştı) arkadaşını fazla ileri gitmeden, üstü kapalı biçimde eleştirdi. Jukov'un rakibi Koniyev onun geçimsiz fakat dürüst olduğunu söyledi. Sadece 1943 yılında Jukov tarafından Voronej Cephesi'nden alınan Golikov, onu gerçek anlamda suçladı. Fakat Molotov, Beria ve Bulganin, Mareşal'i "Bonapartizm"le suçladılar ve "haddini bilmesi"ni istediler. Jukov kendini savundu, fakat önemini abarttığını kabul etti.

Stalin her zamanki gibi, kendi görüşünü açıklamadan, "Jukov'a ne yapacağız?" diye sordu. Liderler, onun görevden alınmasını, askerler ise alınmamasını istediler. Koşulların 1937'deki gibi olmadığını bilen Stalin, Jukov'un Odessa Askeri Bölgesi'ne gönderilerek rütbesinin düşürülmesini önerdi. Galiplere karşı Terör bilinçli bir siyasetti. Başkalarının yanı sıra Amiral Kuznetsov da tutuklandı (ancak onun da sadece rütbesi indirildi). Eski Mareşal Kulik, telefonda siyasetçilerin askerlerin itibarını azaltmakta olduklarını söylerken dinlemeye takıldı. Bu bir sapmaydı: 1950'de sessiz sedasız kurşuna dizildi. Jukov, MK'dan atıldı, evindeki eşyalara el konuldu, arkadaşları işkenceye uğradı ve sonunda rütbesi daha da indirilerek Urallar'a gönderildi. Kalp krizi geçirdi, fakat Stalin Abakumov'un onu Bonapartist bir darbe planladığı için tutuklamasına asla izin vermedi.

"Jukov'un bunu yapabileceğini söyleyenlere güvenmiyorum. Onu iyi tanırım. Herkesle açık açık konuşabilen, dolambaçsız, net bir kişidir, fakat asla MK'ya karşı harekete geçmez."

Sonunda Stalin, Politbüro'ya şu notu yazarak, generallerin boyun eğdiklerini kanıtladı:

"Yoldaş Bulganin'in Yurtseverlik Savaşı'nda kazandığı saygınlık nedeniyle Mareşal rütbesine terfi ettirilmesini öneriyorum." Birilerinin "Tesisatçı"nın gayet vasat askeri -ve sivil- sicilini sorgulama olasılığına karşı Stalin, şu sözleri ekledi: "Gerekçemin, gayet açık olduğu için, tartışma gerektirmediğini düşünüyorum."

* * *

Altın ve tablo "müzesi" konusunda Jukov yalnız değildi. Yozlaşma Stalin'in savaş sonrası Terör'ünün anlatılmamış öyküsüdür: Liderler ve mareşaller, Almanlar'ın Rusya'ya yaptıklarından sonra haklı görülebilse de, Göring açgözlülüğüyle Avrupa'yı yağmaladılar. Bu emperyal seçkinler eski "Bolşevik tevazu"yu terk ettiler. Ancak, yabancı ziyaretçilerin anlattıklarına bakılırsa, "Yoldaş Stalin," fatihlerin malları ve yerel kızları yağmalamalarına destek çıkılabileceğine her zaman inanmış olsa da, "ahlâksızlığa tahammül edemiyor" idi. Generallerinin cariyeleri ve emir erleriyle birlikte sergiledikleri lüks düşkünlüğüyle eğleniyordu. Ancak Stalin'in arşivleri, daha sonra kullanmak üzere dosyaladığı yozlaşma ihbarlarıyla doludur.

Mareşaller, subayların yağma yapmalarını, sonra üstlerine bir tür haraç ödemelerini sağlayan feodal yağmacılık kuralından yararlandılar. Bazılarının böyle bir yardıma ihtiyacı olmadı: Stalin'in gözdelerinden Hava Mareşali Golovanov, Goebbels'in sayfiye evini boşalttı ve malları uçakla Moskova'ya gönderdi. Bu hareketi kariyerini tahrip etti.

Hazinelere ilk ulaşanlar askerlerdi; fakat malların en iyisinden yararlananlar Çekistler oldu. Gagra'da Beria yağmalanmış bir sürat motorları filosuyla kadın atletleri gezdirdi ve onları etkiledi. Abakumov, Moskova'da spor İtalyan arabalarla dolaşıyor, Göring tarzı bir müsriflikle Almanya'yı yağmalıyor, büyük bir alışveriş mağazasını dolduracak miktardaki antika hazineleri getirtmek için Berlin'e uçak kaldırıyordu. Kendisi de bir Alman film yıldızı ve uluslararası gizemli bir kadın olan Olga Çehova'yla aşk ilişkisini sürdürmek için Berlin'e uçuyordu. Aktrist Tatyana Okunevskaya (Beria'nın tecavüzüne uğramıştı) onu reddedince yedi yıllığına Gulaglar'a gönderildi. Stalin'in kurmayları yolsuzluğa batmışlardı. Lüks bir yiyecek, içecek ve malikâne imparatorluğunu yöneten *vezir* Vlasik, hovarda ressamlar, cani Çekistler ve zevk düşkünü bürokratlardan oluşan bir tayfayla birlikte resmi dinlenme evlerinde fahişelerle eğleniyordu. Limuzinler, kendilerine apartman daireleri verilen "metresler"e, havyar, Kızıl Meydan resmi geçitleri ve futbol maçları için bilet taşıyordu. Vlasik arkadaşlarının karılarına Stalin fotoğrafları ve Potsdam

haritaları göstererek onları baştan çıkarıyordu. Hatta Stalin'in evlerini bile yağmaladı, Potsdam'daki villasını soyarak 100 parça porselen, piyanolar, saatler, arabalar, üç boğa ve iki at çalarak onları MGB trenleri ve uçaklarıyla ülkeye taşıdı. Potsdam Konferansı sırasında vaktinin büyük bölümünü içerek, zina yaparak ya da çalarak geçirdi.

Stalin'in daçalarında muazzam miktarda yiyecek maddesi israfı vardı.Vlasik, muhtemelen bir zamanlar ihbar ettiği Beria tarafından aşırı miktarda havyar çalmakla suçlandı. 1947'de Vlasik az kalsın tutuklanıyordu. Fakat Stalin onu tutuklatacak yerde günahlarını açıklamasına izin verdi: "Yemek saati her defasında [Stalin tarafından] değiştiriliyor ve yemeklerin bir bölümü kullanılmıyordu. Bu yemekler kurmaylara dağıtıldı." Stalin onu bağışladı ve sipariş edilen yemek miktarını azalttı. Vlasik işini korudu.

Ancak Vlasik'in metresleri, tıpkı Beria'nın pezevenkleri gibi Abakumov'a onun hakkında bilgi veriyorlar, Abakumov da MGB içindeki rakibi General Serov tarafından ihbar ediliyordu. General, Stalin'e bir mektup yazarak Bakan'ın rüşvetçiliğini ve sefahat düşkünlüğünü aktardı. Stalin mektupları daha sonra kullanmak üzere sakladı. Serov'un da Belçika Kralı'nın tacını çaldığı söyleniyordu. Saraylılar, muhabbet tellalları ve MGB generalleri artık bir cinsel ilişkiler ve ihanetler atlıkarıncasına binmiş birbirilerini ihbar ediyorlardı.

* * *

Stalin'in adamları varlıklarını artık incelikli bir ayrıcalıklar serasında sürdürüyorlardı. Büroları mükemmel İran halıları ve büyük yağlıboya tablolarla süslüydü.[1] Evleri saray gibiydi. Moskova şefi artık Grand Dük Sergey Aleksandroviç'in sarayının tamamını işgal ediyordu. Yalta'dan sonra Stalin, II. Nikola'nın Livadya ve Prens Vorontsov'un Alupka Sarayları'nın cazibesine kapılarak bu yeni emperyal çağı güçlendirdi. 27 Şubat 1945'te "Bu saraylara çekidüzen verin," diye yazdı Beria'ya. Onları, "sorumlu emekçiler için hazırlayın." Kendisi de sadece bir kere ziyaret ettiği bir daça inşa ettirdiği Kırım'daki Sosnovka'da bulunan, III. Aleksander'in Sarayı'ndan hoşlanıyordu. Böylece yöneticiler ve çocukları MGB 9. Şube aracılığıyla bu saraylarda kendilerine yer ayırtmaya başladılar. Stepan Mikoyan, Vorontsov'un sarayında balayına çıkarken, Stalin de Livadya'da tatil yapıyordu. Aileler devlet hava yollarının özel bir bölümü sayesinde güneye uçuyorlardı. Sergo Mikoyan, Poskrebişev'le

1 Stalin portrelerinin büyüklüğü ve niteliği bir subayın apoletlerindeki yıldızlar gibi rütbe ve mevkiyi belirtiyordu. Gerasimov gibi bir saray sanatçısının gerçek boyutlarda yağlıboya Stalin tablosu, o tabloya sahip olan kişinin önemini gösteriyordu. Budyonni ve Voroşilov da Gerasimov tarafından yapılan ve kendilerini askeri üniforma içinde, elde kamçı at sırtında gösteren gerçek boyutlarda yağlı boya tablolarıyla övünürlerdi. "Bu adamlar öylesine havalıydılar ki," Svetlana'nın hatırladığı gibi, "sıkıntıyla iç çeken" aile fertleriyle kendi evlerinde yemek yerken bile "fırsat bulduklarında nutuk" çekmeye başlıyorlardı.

birlikte yaptığı bu uçuşları hatırlar. Çocukların da ayrıcalıkları vardı, fakat onlar örnek olmak ve parti kurallarına uymak zorundaydılar. Jdanov'un caz müziğine karşı çıktığı dönemde Huruşov, bir öfke anında oğlunun sevgili caz plaklarını kırdı.

Svetlana, Mikoyanlar'ın, Molotovlar'ın ve Voroşilovlar'ın daçalarının "işçilerden gelen armağanlar ... halılar, altın kaplama Kafkas silahları ve porselen eşyalarla dolu" olduğunu fark etti. Bütün bunları sanki "ortaçağın haraç ödeyen vasal geleneği"ndeki gibi alıyorlardı. Liderler, Stalin'in emriyle Amerikan Packard'ları örnek alınarak imal edilen zırhlı ZİS limuzinlerle dolaşıyorlar; Çekistler'den oluşan bir "kuyruk" siren çalarak onları izliyorlardı. Moskovalılar bu araba konvoylarına "köpek düğünü" diyorlardı.

Liderlerin her birine, bir albayın ya da generalin komuta ettiği bir müfreze atanmıştı. Askerler neredeyse fiilen onların daçalarında, kısmen ailenin bir parçası, kısmen de MGB muhbirleri olarak yaşıyorlardı. Bunların sayısı o kadar çoktu ki, her Politbüro üyesi kendi voleybol takımını kurabiliyordu. Berialar takım halinde Kaganoviçler'le maç yapıyorlardı. Fakat Kaganoviç bir süre sonra Beria'nın takımıyla oynamayı reddetti. "Beria hep kazanıyor ve ben kazanan tarafta olmak istiyorum," diyordu. MGB argosunda, lidere "özne", evlerine "nesne" ve muhafızlara "öznenin eklentileri" deniyordu. Muhafızlar, "Özne nesneye doğru yolda" dediklerinde çocuklar gülüyorlardı. Malenkov, genellikle çevresinde "eklentiler"den oluşan bir grupla kuşatılmış olarak Granovskiy Caddesi'nden Kremlin'e kadar yürürdü.

Politbüro kadınlarının artık kendi moda tasarımcıları vardı. "En tepedeki on aile" özel bir MGB şubesinin denetiminde Kutuzovskiy Prospekt'te sanatını icra eden bir *atelier*'ye (stüdyo) gidiyor, burada Abram (Nina Huruşova'ya göre Donyat İgnatoviç) Lerner ve Nina Adjubey erkeklere takım ve kadınlara elbise tasarlıyorlardı. Lerner üniforma tasarımı yapan geleneksel bir Yahudi terziydi. Stalin'in fantezi Başkomutan üniformasını da o dikmişti. O, Politbüro'nun Dior'u idiyse, "kısa boylu, yuvarlak hatlı, kalkık ve basık burunlu" Nina Adjubey de onun Chanel'i idi. Stüdyoda yığınla *Harper's Bazaar* ve *Vogue* dergileri olurdu. Nina, modellerini Dior, *Vogue* ya da *Harper's*'tan kopya eder ya da kendi tasarımını ortaya koyardı. Müşterilerinden biri, Beria'nın gelini Martha Peşkova, "Chanel kadar iyi idi" der. Sergo Mikoyan ise, "Fiyatı sormadıkça ödeme yapmanız gerekmezdi," der. "Annem her zaman öderdi, fakat Polina Molotova ödeme yapmazdı." Bu uygulama da, diğer şeyler gibi, sonunda Stalin'e ihbar edildi. Stalin Politbüro üyelerini azarladı. Ashen Mikoyan her zaman ödeme yaptığını göstermek için, faturaları Anastas'ın yüzüne fırlattı. Adjubey, "Svetlana'nın ilk elbisesini dikti."[1]

Bu terzi, Nina Beria tarafından keşfedilmiş, fakat büyük "first lady" Polina Mo-

1 Oğlunun Huruşev'in kızı Rada'yla evlenmesi üzerine Nina Adjubey de seçkinlere katıldı. Huruşov Sovyet lideri olduğunda Aleksey Adjubey liderin danışmanı ve *Izvetsiya*'nın editörü kadar güç kazandı.

lotova onun en iyi müşterisi olmuştu. Bir zamanlar Victoria Çağı Avrupası'nın kodamanları Carlsbad'daki Bohemian kaplıcalarına giderlerdi. Zinayda Jdanova ile Nina Beria bu kaplıcaların yeni ilgi odağıydı. Polina elli kişilik maiyetiyle seyahat ettiği resmi bir uçakla, "Süslü giysiler içinde ve kürklere bürünmüş olarak", kızı ise omuzlarında bir "mink etol" olduğu halde sık sık Karlsbad'ı ziyaret ederlerdi. Polina'nın "gerçek bir Bolşevik prenses" olan kızı Svetlana, seçkin çocuklarının okuduğu Dış İlişkiler Enstitüsü'ne özel bir şoförün kullandığı arabayla götürülür, ardında bir Chanel No.5 kokusu bırakarak içeri girer, "her gün yeni bir elbise giyerdi."

Stalin her lider için araba seçmeyi sürdürerek bu ayrıcalıkları denetliyordu. Bu denetimin bir sonucu olarak, Jdanov zırhlı bir Packard, mormal bir Packard ve bir ZİS 110; Beria, zırhlı bir Packard, bir ZİS ve bir Mercedes alırken; Poskrebişev bir Cadillac ve bir Buick'le yetinmek zorunda kaldı. Stalin alkolizmden ölen Moskova şefi Şçerbakov'un ailesini bir nakit yağmuruyla teselli etti. [1] Şöyle dedi: "Onlara, bir daçanın yanı sıra bir apartman dairesi, Kremlin Hastanesi'nden yararlanma hakkı, limuzin ... NKVD özel görevlisi .. çocuklar için öğretmen... verin." Şçerbakov'un karısını ayda 2.000 ruble, oğullarını okullarını bitirene kadar ayda 1.000 ruble, annesini ayda 700 ruble ve kızını 300 ruble"yle ödüllendirdi. Karısı ayrıca toplam 200.000 ruble, annesi ise 50.000 ruble aldı. Ortalama bir işçinin bu kadar parayı hayal etmesi bile mümkün değildi. Stalin'in yeni emperyal düzeni böyleydi.

* * *

"Veliaht Prens" Vasili yeni bir yozlaşma, sefahat ve kapris standardı getirdi. Subaylar onu Stalin'e şikayet ettiklerinde bile, Vasili'nin kutsal yerini tanımlamak için özel bir formül kullandılar: "Sizin oğlunuz olduğu için kendisi Sovyet halkına yakındır." Kibirli tavırlarının gerisinde Vasili, saraylılar içinde en fazla korku duyan kişiydi. Stalin, emretmesi halinde onun "ateşin üzerinde yürüyeceği"ni söyleyerek alay ediyordu. Vasili ise özellikle gelecekten korkuyordu:

"Benim için sadece iki çıkış yolu var," dedi Artyom'a. "Tabanca ya da içki! Tabanca kullanırsam Baba'nın başını derde sokarım. Fakat o ölürse, Huruşov, Beria ve Bulganin beni parçalarlar. Bir baltanın altında yaşamanın nasıl bir şey olduğunu biliyor musun?"

Vurdumduymaz bir tutumla karısı Galina'yı terk ettikten sonra, Set Üstü Ev'de

1 Stalin ölen liderlerinin isimlerinin çeşitli yerlere verilmesinden pek hoşlanmazdı, ancak Şçerbakov'un heykelinin dikilmesini, isminin bir semte, caddeye ve fabrikaya verilmesini istedi. Taslak metinde Şçerbakov adının bir şehre verilmesi öneriliyordu. Fakat Stalin önerinin üzerini çizdi; "Adını bir kumaş fabrikasına verin," dedi. 9 Aralık 1947 günü Politbüro yıllık maaşları Başbakan ve Başkan için 10.000 ruble; Başbakan Yardımcıları ve MK Sekreterleri için 8.000 ruble olarak belirledi. Stalin'in maaşını içeren paketler, Kuntsevo'daki masasının üzerine açılmamış paketler halinde yığılıyordu.

oğlu Saşa'yla birlikte yaşamaya başladı. Galina oğlunu o kadar özlüyordu ki, dadı bir süre birlikte oynamaları için ana oğlu gizlice buluşturuyordu. Fakat Galina ondan bir kat ya da ev hizmeti talep edemeyecek kadar korkuyordu. Vasili daha sonra Mareşal Timoşenko'nun kızı, "güzel Ukraynalı" Ekaterina'yla evlendi. Kaldığı ev Başkomutan'ın oğlu için yeterince gösterişli olmadığı için, Mareşal, General Vlasik'in Gogolevskiy'deki zarif villasını istedi. Vasili Almanya'dan bir uçak dolusu "ganimet"le döndü: "altın ziynet eşyaları, elmaslar, zümrütler, düzinelerce halı, çok sayıda kadın iç çamaşırı, muazzam sayıda erkek takım elbisesi, mantolar, kürklü paltolar, kürk şallar, astragan." Vasili'nin evi, "altınlar, Alman halıları ve kristaller"le doldu. Bunlar o kadar çoktu ki, karısı Timoşenka zaman zaman onları satıp kendisine harçlık yapıyordu. Timoşenka'yla evliliği sona erdiğinde, Vasili bir yıldız yüzücüyle, endamlı Kapitolina Vasilevna'yla evlendi. En çok onunla mutlu oldu. Svetlana onun eşlerinde hep annesini aradığını düşünüyordu, çünkü karısına "anne" diye hitap ediyor ve Vasilevna saçını tıpkı Nadya gibi topuz yapıyordu.

Vasili, yeteneklerinin ötesinde bir görev yapıyor, Moskova Askeri Mıntıkası'ndaki Hava Kuvvetleri'ne komuta ediyordu. Kendisini her zaman arkalayan çevresinden, tıpkı babası gibi kendisine *Hozyain* diye hitap edilmesini istedi. Yaveri daha sonra, "Vasili hemen her gün aşırı derecede içerdi," dedi. "Haftalarca işe gelmez ve kadınları rahat bırakmazdı."

Veliaht Prensler kendi alaylarını gururla talime çıkarıyorlardı. Vasili, tıpkı Batılı bir milyonerin oğlu gibi, kendi VVS (Hava Kuvvetleri) futbol takımını kurup lige çıkarmaya kararıydı ve acilen bir futbol antrenörüne ihtiyacı vardı. Stalin'i öldürmek için komplo düzenlemekten suçlu bulunarak Beria tarafından sürgüne gönderilen, Rusya'nın en önde giden futbol antrenörü Starostin'i Gulag'dan kurtarmaya karar verdi. Starostin kamp komutanının bürosuna çağrıldı ve *vertuşka*'nın ahizesi eline tutuşturuldu: "Selam Nikolay, ben Vasili Stalin." General Stalin'in uçağı geldi ve Starostin'i alıp Moskova'ya götürdü. Vasili cezasını iptal ettirmeye çalışırken, onu sakladı.

Bu olay Dinamo takımının şefi olan Abakumov'u öfkelendirdi. MGB Starostin'i kaçırdı. Hava Kuvvetleri istihbarat subaylarını kullanan Vasili onu geri aldı. Abakumov onu tekrar kaçırdı. Vasili telefon ettiğinde, Bakan futbolcu hakkında bilgi vermeyi reddetti. Fakat Starostin, Vasili'ye bir mesaj ulaştırmayı başardı. Bunun üzerine Vasili Hava Kuvvetleri güvenlik şefini göndererek onu geri getirtti. O gün Vasili Dinamo'nun maçını izlemek için hükümet locasında yerini aldı. Starostin yanında oturuyor, MGB bandosu marşlar çalıyordu. Vasili, Abakumov'un yardımcısını çağırıp, bağırmaya başladı: "İki saat önce bana Starostin'in nerede olduğunu bilmediğini söyledin... İşte yanımda oturuyor! Senin çocuklar onu kaçırmışlar. Unutma, bizim ailemizde, hakaret asla bağışlanmaz. Bunu sana General Stalin söylüyor!"[1]

1 Starostin sonunda kampına döndüğünde (orada da bir futbol takımını yönetiyordu)

Tiflis'e seyahat ettiğinde, sarhoş olup bir savaş uçağıyla kentin üzerinde tur attı ve caddelere pike yaparak hasara yol açtı. Sözünü geçiremediği subayları Abakumov ya da Bulganin'e ihbar ediyordu. Tek kurtuluş yolu onu Stalin'e ihbar etmekti. Moskova'ya yaklaşan Alman tanklarını ilk saptayan kişi, Hava Kuvvetleri subayı N. Sbitov, "Sevgili Yosif Visarionoviç," diye yazdı, "sizden Vasili Yosifoviç'e bana dokunmamasını söylemenizi rica ediyorum... Ona yardımcı olabilirdim." Sbitov, Vasili'nin sürekli olarak onun ismini kullandığını söylüyor, "Babam bu görevi onayladığında, benim bağımsız bir tutumla komuta etmemi istedi," diye bağırıp çağırıyordu.

Vasili tam da Çekistler'in elinde büyümüş bir çocuk gibi davranıyordu. Kendi komutası altına bazı "Düşmanlar" bulunca, kendi evinde alelacele bir işkence odası kurdurdu ve "ince bir copla adamın ayak tabanlarına vurma"ya başladı. Bu seyyar Lubyanka'nın varlığı nihayet bir partiyle sona erdi.

* * *

Jukov'un sürgüne gitmesinden birkaç gün sonra, mide kanserinden mustarip Başkan Kalinin'in durumu kötüleşmeye başladı. Stalin, Baba Kalinin'i severdi. Kişisel çabasıyla onu iyileşmesi için Abhazya'ya gönderdi ve yörenin şefine, "azami ihtimam" göstermesini, korumalarına da ona şefkat göstermelerini emretti. Ancak yarı kör Kalinin'e eziyet de ediyor, Baba'nın yirmili yıllarda yaptığı muhalefeti sürekli başına kakıyordu. Bu muhalefet yüzünden onu yirmi yıl hükümet çalışmalarının dışında tutmuştu. Bir ziyafette Tito, Kalinin'e birkaç sigara vermek istediğinde, Stalin şakadan şöyle dedi:

"Bu Batı sigaralarından bir tane bile alma!" Kalinin, "şaşırarak sigaraları titreyen parmaklarının arasından düşürdü."

Yetmiş bir yaşındaki Kalinin, sevgili karısı kamplarda çürürken, hizmetkârı ve iki evlatlığıyla birlikte yaşıyordu. Yakında öleceğini hissedince Stalin'e başvurdu.

"Ülkemizin geleceğini huzurlu görüyorum ... ve tek bir şey istiyorum," diye yazdı. "İktidarınızı ve gücünüzü koruyunuz. Bu, Sovyet Devleti'nin başarılı olmasının yegâne güvencesidir. Kişisel olarak sizden iki ricam var: Ekaterina İvanovna Kalinina'yı bağışlayınız ve kız kardeşimin benimle birlikte yaşayan iki yetimi yetiştirmesini sağlayınız. Bütün kalbimle, son kez hoşça kalın. M. Kalinin." Stalin, Malenkov ve Jdanov Kalinin'in karısının affedilmesi yönünde oy kullandılar. Fakat

---

Vasili, Dinamo Tiflis'in ünlü atrenörünü kiraladı ve takımını 1950'de dördüncü sıraya yerleştirmeyi ve SSCB Kupası'nda yarı-finale yükseltmeyi başardı. Stalinist cezalandırma ve plütokratik özendiricilerden yanaydı: Takımı 2-0 yenildiğinde, uçak pilotuna ceza olarak futbolcuları Moskova'dan uzak bir yere götürüp bırakılmasını emretti. Takım kazandığında ise bir helikopter sahanın ortasına inip onlara çeşitli hediyeler getirdi. Hava Kuvvetleri'ye ilgilenmeye vakit bulduğunda adamlarına aşırı bir cömertlik ve acımasız bir terörle yaklaşıyordu. Bu anekdotlar için Vasili'nin futbol antrenörü ve kayınpederi Zurab Karumidze'ye teşekkür ediyorum.

önce, Ekaterina'nın bağışlanmanın olağan koşulu olarak, suçlu olduğunu kabul etmesi gerekiyordu:

"Kötü şeyler yaptım ve ağır biçimde cezalandırıldım ... Fakat asla Komünist Partisi'nin bir düşmanı olmadım. Beni bağışlayınız!"

"Derhal affedilmesi, serbest bırakılması ve Moskova'ya getirilmesi gereklidir. J. Stalin."

Kalinin, ölmeden önce, 24 Haziran'da, Stalin'e olağandışı, fakat hazin bir mektup yazdı. Bu mektubu ona esinleyen, acıyla hissettiği Bolşevikler'e özgü kefaret duygusuydu:

"Ölümü beklerken ...şunu söylemeliyim ki, bütün muhalefet dönemlerinde, muhalif olan hiç kimse parti çizgisine karşı asla düşmanca bir tutum önermedi. Onlarla dostça ilişkilerim olduğu için, bu sizi şaşırtabilir ... gene de eleştirildim ve itibarsızlaştırıldım ... çünkü Yagoda muhalefet hareketlerine yakın olduğumu göstermek için çok çaba harcadı." Kalinin, 22 yıl sakladığı bir sırrı da açığa vurdu: "Lenin'in ölümünü izleyen yıl, Troçki'yle yaşanan çatışmanın ardından, Buharin, avladığı hayvanları göstermek için beni dairesine davet etti ve sordu: 'Stalinsiz bir yönetim'i düşünür müydüm? Böyle bir şeyi düşünemeyeceğimi söyledim. Stalinsiz bir bileşim düşünülemezdi ... Lenin'in ölümünden sonra, Stalin'in siyasetine inandım ... Zinovyev'in en tehlikeli kişi olduğunu düşünüyordum." Daha sonra Stalin'den kız kardeşine ve öksüzlere göz kulak olmasını rica etti ve "bu mektup arşive konulsun" diye ekledi.

Cenaze töreninde fotoğrafçılar çeşitli pozlarını yakalamaya çalıştıklarında, Stalin tabutu işaret ederek söylendi: "Kalinin'in fotoğrafını çekin!"

* * *

8 Eylül günü, Stalin tatile çıkarken, Molotov Yeni Avrupa'yı müzakere etmek için Müttefikler'in yapacakları toplantılara katılmak üzere dünya turuna çıktı. Paris'te, Almanya'daki Sovyet çıkarlarını savunurken, Batılı müttefiklerin kararlı muhalefetine rağmen Libya üzerinde hamilik sağlama çabalarını sürdürdü. Stalin'in eski müttefikleriyle müzakereler yoluyla konumunu güçlendireceğine inanmaya devam ettiği görülür.

"Drujkov" ya da *Instantsiya* kod adıyla, Molotov'un kararlı direnişini övdü. Molotov da kendinden gayet hoşnuttu. Fransa'da yapılan bir geçit töreninde kendisine ikinci sırada yer verildiğini gördüğünde, öfkeyle podyumu terk etti, fakat daha sonra onay almak için Stalin'e yazdı: "Doğrusunu yaptığımdan emin değilim."

"Kesinlikle doğru davrandın," diye yanıtladı Stalin. "Sovyetler Birliği'nin şerefi sadece büyük meselelerde değil, küçük meselelerde de savunulmalıdır."

Molotov, karısına,"Sevgili Polinka balım," diye yazdı, "sana selamlarımı ve Pazar günü yapılan törenden ayrılırken çekilmiş gazete fotoğraflarını gönderiyorum!

Paris-Midi'deki üç resimden 1.si beni tribünde; 2.si ayrılmaya hazırlanırken; ve 3.sü tribünden ayrılmış, arabama binerken gösteriyor. Seni hararetle öpüyor ve kucaklıyorum. Svetusya'yı benim için öp!" Molotov bir başka toplantıya katılmak üzere New York'a uçtu. Stalin, bu seyahati de, Gagra'da, Holodnaya Reçka'dan izledi. Stalin İtalyan tazminatlarından çok, bir büyük güç olarak Sovyet statüsüyle ilgileniyordu. Molotov, yine gözdeydi. 28 Kasım günü Stalin ona şefkatli bir mektup yazdı: "Sinirli ve Sovyet önerisinin akıbeti hakkında kaygılı olduğunu biliyorum ... Daha sakin davran!" Fakat o sıralarda Ukrayna'da kıtlık ve Amerikan rekabetiyle yüz yüze gelen hırçın *Vojd*, ansızın çevresindeki tehlikeli zaafı, yozlaşma ve sadakatsizliği fark etti.

* * *

Molotov yenilen ülkelerle barış anlaşmaları imzalama konusunda zafer kazanırken, Stalin yeni bir aşağılama biçimi icat etti. Stalin, Bilimler Akademisi üyesiydi ve şimdi Molotov'a da, *Vojd*'un kutsamasıyla aynı onur verilmişti. Molotov, bir görev duygusuyla, Akademi'ye bir teşekkür telgrafı gönderdi. Bunun üzerine Stalin kartal gibi onun üzerine çullandı: "Telgrafın beni şaşırttı... Seçildiğin için, onurlu bir Akademisyen olarak gerçekten bu kadar kendini kaybetmiş olabilir misin? Şu 'bütün kalbiyle sizin, Molotov' imzası ne anlama geliyor? Böyle ikinci sınıf bir mesele hakkında bu kadar duygusal olabileceğini sanmazdım doğrusu... Bana öyle geliyor ki, en yüksek tipte bir devlet adamı olan sen kendi onurunla ilgili olarak daha özenli olmalısın."

Stalin halkının aç kalmasının, Otuz Üç Açlığı'nın yeniden gelmesinin yarattığı münasebetsiz duruma öfkeleniyordu.[1] Önceleri, resmi açıklama olan "Beslenme Bozukluğu" terimi üzerine şakalar yapmaya çalıştı. Daha sonra, Jdanov kıtlık hakkında rapor verdiğinde, 1932'de yaptığı gibi Ukrayna valisi Huruşov'u suçladı: "Seni aldatıyorlar..." Ancak 1946'da 282.000, 1947'de ise 520.000 kişi öldü. Nihayet Stalin İkmal ustası Mikoyan'a yöneldi ve Devlet Denetim Bakanı Mehlis'e soruşturma emri verdi:

"Mikoyan'a hiçbir konuda güvenme, dürüst bir karakterden yoksun olduğu için İkmal alanını bir hırsız barınağı haline getirdi!"

Mikoyan özür dileyecek kadar zekâya sahipti:

"Çalışmalarımda pek çok hata gördüm. Kuşkusuz bunu siz de gayet açık biçimde gördünüz," diye yazdı Stalin'e, uysal bir ironiyle. "Elbette, ne ben ne de diğerlerimiz sorunu sizin kadar berrak biçimde ortaya koyabiliriz. Gerekli çalışmayı nasıl yapacağımı sizden öğrenmek benim için en iyisi olacak. Ders almak için elimden geleni yapacağım ... dolayısıyla bu ders sizin babacan liderliğiniz altında bun-

1 Stalin sadece sivillerini besleyememekle kalmıyordu. Beria ve Serov'la (Almanya'da) yaptığı yazışmalar Sovyetler'in Doğu Almanlar şöyle dursun, Almanya'daki kendi ordusunu bile besleyememekten kaygılandığını gösterir.

dan sonraki çalışmaları yürütmemi sağlayacak." Molotov gibi, Mikoyan da artık Stalin'le eskisi kadar samimi değildi. Huruşov da kıtlıkla ilgili tutumundan ötürü Stalin'in gözünden düştü. Stalin, onun için "Omurgasız!" diyordu. Onu azarladı ve Şubat 1947'de Ukrayna Birinci Sekreterliği'nden aldı (Başbakan olarak kaldı). Artık "şişman bir toprak ağası"nı andıran Kaganoviç onun yerini alarak Kiev'e geldi. Stalin'in hoşnutsuzluğunun yarattığı gerilim, adamlarının sağlığını da bozuyordu: Huruşov zatürreeye yakalandı. İsmi Ukrayna gazetelerinden silindi, yarattığı kült ortadan kayboldu. Fakat Kaganoviç, doktorlara, Stalin'in onaylamadığı Batı tıbbının bir uygulaması olan penisilinle onu tedavi etmelerini emretti. Huruşov iyileşti, ancak Stalin'in "gözdesi"ni nasıl bir kader bekliyordu?

50

"Siyonistler Seni Kendilerine Çektiler!"

1947'de Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall Avrupa için muazzam bir iktisadi yardım programı başlattı. Bu durum dağınık imparatorluğa önceleri cazip geldi. Molotov daha fazlasını öğrenmek için hemen Paris'e gitti. Liderler ilk başta Plan'ın bağlayıcı olmayan bir kredi uygulaması olduğunu düşündüler, fakat Stalin bu uygulamanın Almanya'yı yeniden canlandıracağını ve Doğu Avrupa'da kurduğu hegemonyayı zayıflatacağını kısa süre içinde kavradı. Molotov başlangıçta Plan'dan yana ve sorunu müzakere yoluyla çözme eğilimindeydi, fakat Stalin Marshall'ı reddetti.

Stalin ve Jdanov Doğu Avrupa üzerinde kurdukları denetimi sıkılaştırmaya karar verdiler. Eşzamanlı olarak Stalin Yahudi devletinin kurulmasını destekledi. Bu devletin bir Ortadoğu uydusu haline geleceğini umuyordu. 29 Kasım günü Birleşmiş Milletler'de bu yönde oy kullandı ve İsrail'i tanıyan ilk ülke oldu. Mihoels'e Stalin Ödülü verdi. Fakat kısa süre içinde, İsrail'in Rus değil Amerikan müttefiki olacağı anlaşıldı.

Stalin'in akıldışı önyargılar, keskin siyasi dürtüler ve saldırgan Rus hassasiyetleri kazanında, Mihoels'in bir Yahudi Kırım düşü, sinsi bir Siyonist/Amerikan Truva atı[1], bir İbrani Marshall Planı haline geldi. Siyonizm, Judaizm ve Amerika, Stalin'in zihninde artık aynı şeydi. Elbette liderler tarafından destekleniyordu. Stalin'in ölümünden sonra bile Huruşov, Polonyalı Komünistlere şöyle diyordu: "Bizler Yahudiler'i tanırız; akrabaları yurt dışında oldukları için hepsinin kapitalist dünyayla bağlantısı vardır. Birinin büyükannesi vardır .... Soğuk Savaş başladı; emperyalistler SSCB'ye saldırmak için komplo yapmaya başladılar; daha sonra Yahudiler Kırım'a yerleşmek istediler ... Kırım ve Bakü'ye ... Yahudiler, bağlantıları sayesinde, Amerikan planlarını gerçekleştirecek bir şebeke kurmuşlardı. Bu yüzden o

1 Stalin'in hummalı korkularının çoğu gibi, bunda da bir gerçeklik payı vardı: Osmanlı Sultanları, Kırım'ı denetim altında tutarak Karadeniz'e hâkim olmuşlardı. Büyük Katerina ve Prens Potemkin 1783'te Kırım'ı bu yüzden ilhak etmişler, Anglo-Fransız orduları Rusya'yı zayıflatmak için 1853'te buraya çıkarma yapmışlardı. Huruşov ise 1954'te Kırım'ı geri dönüşü olmayan biçimde Ukrayna'ya katmıştı. Bu karar 1990'larda Ukraynalılar ile Rusya tarafından yönetilmek isteyenler arasında neredeyse bir iç savaşa yol açtı.

[Stalin] hepsini ezdi." Bu görüş sadece Stalin'in konseylerinde savunulmadı. Yeğeni Vladimir Redens o sırada yapılan şikayetleri haklı buluyordu: "Komite ... sadece Yahudiler acı çekmiş gibi, müthiş bir Siyonist propaganda yapıyordu." Stalin'in anti-Semitizm'i, geleneksel ulusalcılık kampanyasının ardından geldi. Stalin'in önyargıları bile *realpolitik*'e tâbi ve onun tamamlayıcısı oluyordu.

Stalin, Mihoels ve Yahudi Komitesi'nin "Sovyet karşıtı faaliyette bulunmak üzere Amerikalılar tarafından yönlendirilen aktif ulusalcılar" olduklarına dair ve özellikle Mihoels'in "ABD gizli servisleriyle bağlantılı ünlü Yahudi şahsiyetlerle ilişki kurduğu" Amerika seyahati hakkında delil toplaması için Abakumov'a emir verdi. Mihoels, Stalin'in elinde oyuncak oldu.

Stalinist *Golem*'le[1] düellosunda alta düşen Mihoels, Stalin'e başvurmak istedi. Kaganoviç'ten sonraki en güçlü ikinci Yahudi'yi, Polina Molotova'yı arayarak, önce Jdanov'a mı yoksa Malenkov'a mı başvurması gerektiğini sordu.

"Jdanov ve Malenkov sana yardım etmezler," dedi Polina. "Ülkede bütün iktidar tek başına Stalin'in elinde ve hiç kimse onu etkileyemez. Stalin'e yazmanı tavsiye etmem. Yahudiler'e karşı olumsuz bir tavrı var ve bizi desteklemez." Savaştan önce Polina'nın bu şekilde konuşması düşünülemezdi.

Svetlana aracılığıyla Stalin'e ulaşma fikri Mihoels'e cazip geldi, fakat bu zamanlama bakımından görülmemiş derecede hatalı bir karardı. Stalin tam da o sırada Svetlana'nın Yahudi erkeklere düşkün olduğu kanaatine varmıştı. Sergo Beria tarafından reddedilen Svetlana, Kapler'le yaşadığı ilişkinin ardından Morozov'la evlenmişti. Stalin kişisel olarak Morozov'a karşı değildi; "iyi bir adam" diyordu, fakat Morozov hem savaşa katılmamıştı hem de Yahudi idi. "Siyonistler seni kendilerine çektiler!" dedi kızına. Malenkov'un kızı Volya da yakın zamanda Mihoels'in Yahudi Komitesi'ni yöneten Lozovskiy'nin Yahudi torunuyla evlenmişti. Molotov, Mihoels'in Yahudi Kırım mektubunu öneri haline getirmişti ve karısı Polina'nın erkek kardeşi Yahudi Amerikalı bir iş adamıydı. Bu Amerikalı ajanlar her yerdeydi. Durum gittikçe kötüleşiyordu.

Yahudi topluluğunu koruma telaşına kapılan Mihoels, Yahudi entelijansiyayla iç içe olan Jenya Alliluyeva'ya, Svetlana'yla görüşüp görüşemeyeceğini sordu. Seçkinlerin çocukları bağlantı kurmak için kendilerinden yararlanan aracılara karşı dikkatliydiler. "Bir *çinovnik*'in kızı olmanın hoş olmayan yanlarından biri, çevremdeki genç insanlara güvenmeyişimdi", der Volya Malenkova. "Benimle evlenmek isteyen pek çok kişi vardı. Beni mi, yoksa babamın nüfuzunu mu istediklerini bilemiyordum."

Alliluyevler, tehlikeli Yahudi işlerine bulaşmaması konusunda Jenya'yı uyardılar. "Hepsi aynı kapta çalkalanıyordu," der Vladimir Redens. "İşin kötüye varacağını biliyorduk." Fakat Jenya'nın Mihoels'i Svetlana ve Morozov'la tanıştırdığı

1 Musevi efsanelerinde, çamurdan yapılmış, zekâ ve ruhtan yoksun, yıkıcı bir canlı –*çn.*

anlaşılmaktadır. Stalin bunu hemen[1] haber aldı ve küplere bindi. Yahudiler "ailenin içine sızıyorlar" idi. Üstelik Anna Redens, Stalin'in gençlik dönemine ilişkin ihtiyatsızca kaleme aldığı anılarını yayımlayarak ve Stalin'e şikayetlerde bulunan Vasili'yi azarlayarak onu bir kez daha kızdırdı. Böylece Mihoels istemeden arı kovanına çomak sokmuş oldu.

Stalin, Svetlana'ya Jenya'nın 1938'de kendi kocasını zehirlediğini söyleyerek, bu Alliluyev'in Amerikan-Siyonist espiyonajla bağlantısını soruşturması için Abakumov'a emir verdi. Uyanık olanlar Yahudi eşlerinden boşanmaya başladılar. Svetlana Stalin de Morozov'dan boşandı. Bütün tarih kitapları, bu konuda Stalin'in emir verdiğini tekrarlar ve Svetlana'nın kuzeni Leonid Redens de onun bu emri verdiğini iddia eder. Fakat Svetlana, "Babam asla ondan boşanmamı istemedi," diyerek durumu açıkladı. Daha sonra kendisiyle yapılan mülakatlarda, Morozov'a âşık olmadığını ekledi: "Boşandık, çünkü ona âşık değildim." Bu sözler doğru gibi görünmektedir. Leonid Redens de şunu ekler: "Svetlana'nın hayatında pek çok erkek vardı; Morozov'la yetinmedi." Fakat Stalin, Mikoyan'a şunu söyledi: "[Svetlana] onu boşamadığı takdirde, Morozov'u tutuklayacaklar." Svetlana, Morozov'u terk etti ve Tsarevna'ya, "Kimse beni terk etmez," dedi. Stalin'in sorunu çözmesi için oğlunu görevlendirdiği anlaşılmaktadır: "Vasili, Morozov'un pasaportunu aldı,"[2] der Redens "ve ona evlilik mührü olmayan yeni bir pasaport verdi."

Abakumov, Alliluyevler'in Yahudi çevresini tutuklamaya başladı.10 Aralık günü, bir zamanlar Stalin'le çok yakın ilişki içinde olan Jenya Alliluyeva'yı "Sovyet Hükümet Başkanı hakkında asılsız iddialar yayma" suçundan tutukladı. Jenya'nın kocası, şen şakrak aktrist kızı Kira ve Anna Redens de tutuklandılar. Önde giden Yahudiler de onlarla birlikte içeri çekildiler.

Kremlin'deki kutsal mevki için kullanılan dehşet verici isimle *Instantsiya*, Yahudi/Alliluyev ortamının, "Yahudi istihbaratının desteğiyle Sovyet Hükümet Başkanı'nın kişisel hayatına ilgi" duyduğuna inanıyordu. Stalin, Mihoels'in de bu işe bulaştırılması için "ikna yöntemleri"nin kullanılmasına izin verdi. İşkencecilerin deyişiyle "Fransız güreşi" amansız bir anti-Semitik psikopat olan Komarov'un önderliğinde yapılıyordu. Komarov, kurbanlarına şöyle diyordu: "Kaderiniz benim elimde ve ben bir insan değil, bir canavarım. Bütün Yahudiler rezil alçaklardır!" Abakumov, mahkûmların "öldüresiye dövülmeleri"ni emrederek bu şeytani sadisti denetliyordu.

Mihoels'i Alliluyevler'le tanıştıran Goldştayn daha sonra şu tanıklıkta bulundu: "Lastik bir sopayla vücudumun yumuşak yerlerine ve ayak tabanlarıma vurmaya

1 Jenya çok geçmeden kocasının evlendiklerinden beri onun hakkında muhbirlik yapan bir MGB ajanı olduğunu öğrendi, fakat her ailede muhbir vardı. Kocasından boşandı.

2 Daha sonra saygın bir Sovyet avukatı olan ve daima ağzı sıkı ve onurlu davranan Grigoriy Morozov, "Asla 1947'yi yeniden yaşamak istemem," diyerek bu kitap için mülakat vermeyi reddetti. 2002 yılında öldü.

başladılar... oturamıyor ve ayakta duramıyordum." Başına öyle şiddetli vurdular ki, "yüzüm dehşet verici biçimde şişti ve işitme duyum zarar gördü. Gece gündüz devam eden sorgular, dayak dehşeti, hakaretler ve tehditler beni öylesine tüketti ki, derin bir depresyon ve tam bir moral çöküş yaşadım ve hem kendime hem de başkalarına karşı ifade vermeye başladım."

"Demek Mihoels'in bir domuz olduğunu söylüyorsun?" diye bağırdı Abakumov.

"Evet, öyledir," dedi, umutsuz Goldştayn ve Mihoels'in "Amerikalı dostlarımıza bilgi vermek için ... Svetlana ile Grigori arasındaki ilişkiye dair bütün küçük ayrıntıları dikkate" almasını istediğini kabul etti. Stalin bu ifadeyi okuduğunda, Mihoels hakkındaki en büyük kaygıları doğrulanmış oldu.

O sırada 12 yaşında olan Vladimir Redens artık hem annesini hem de babasını kaybetmişti. Küçük kuzenleri, Jenya'nın oğulları, ana babalarını ve kız kardeşlerini kaybetmişlerdi. Vladimir, kocası 1946'da öldükten sonra Kremlin'de yaşamaya devam eden büyük annesi Olga'ya koşup haber verdi. Onun bu kadar erken evlendiği için Jenya'yı asla bağışlamaması onu şaşırttı:

Olga, Jenya'nın tutuklandığını işitince "Tanrı'ya şükür" dedi. Fakat Anna'nın tutuklanmasını konuşmak için Stalin'i aradı.

"Düşman tarafından kullanıldılar," karşılığını verdi, Stalin. Aile, "birinin Stalin'e haber vermesi"ni istediğinde, yaşlı kadın, "Onun bilgisi dışında bir şey olmaz," dedi. Abakumov'un sadece Stalin'e rapor verdiğini bilmeyen aile, saf bir tutumla Beria'yı suçluyordu.

Svetlana "teyzeleri" için aracılık yapmaya çalıştı, ancak Stalin "Onlar fazla konuştular; sen de Sovyet karşıtı yorumlarda bulunuyorsun," diyerek kızını uyardı. Kendisi de tutuklanan, Svetlana'nın kuzeni Kira Alliluyeva, Stalin'in kızına şöyle dediğini iddia eder: "Onların savunucusu gibi davranırsan, seni de hapishaneye koyarız." Hem Svetlana hem de Vasili, Alliluyev çocuklarıyla selamı sabahı kestiler.

* * *

Svetlana yine yalnız kalmıştı. Stalin onun bu kez kiminle evleneceğini sorgulamaya başladı. Liderlere şöyle dedi: "Stepan Mikoyan'la ya da Sergo Beria'yla evleneceğini söyledi." Politbüro'daki babalar endişelendiler. Çarevna, her iki genç adamın da sadece evli olmakla kalmadıklarını, eşlerine de âşık olduklarını dikkate almıyor gibiydi. Stalin, kaygılı Mikoyan ile Beria'ya şöyle dedi:

"Ona ne biriyle ne de diğeriyle dedim. Yuri Jdanov'la evlenmeli." Tam o sıralarda, bu hoyrat ve zalim çöpçatan Yuri'ye Svetlana'yla evlenmesini söyledi.

16 Temmuz günü Stalin, 1933'ten beri yapmadığı bir şeyi yaparak, halkla buluşmak ve ülkenin durumunu görmek için kara yoluyla seyahate çıktı. Uzak ve yükseklerde duran bir liderin yaşadığı yorgunluğun ve yeni tarzın bir göstergesi

olarak, üç ay süren manidar ve nostaljik bir tatil yapacaktı. Sorumlu olarak geride Bulganin'i bıraktı.

Abakumov yeni bir "Amerikan" komplosu imal etmek ve Mihoels'i yok etmek için Yahudiler'e işkence ederken, Stalin ve zırhlı ZİS110'lardan oluşan konvoyu, Valeçka'nın eşliğinde, Harkov'a doğru yol alıyordu.

51

Tatilde Yalnız Bir Adam

Başkomutan sıkıcı törenler yapılmamasını emretti. Seyahati çok yorucu bulan Vlasik her yerden "heyecansız biçimde" geçip gittiklerini ve bu durumun "Stalin'i çok memnun ettiği"ni yazdı. Stalin sadece iki saat kadar uyumuştu, fakat "hepimizi mutlu eden neşeli bir ruh hali içinde" idi. Her şeyi inceliyor, "masa başı"ndan bütün bunları görmediğini söylüyordu.

Sıradan hayatın bazı yönlerini de yaşama fırsatı buldu. Orel yakınlarında arabası bozuldu. Stalin, arabadan çıkıp, "eklentiler"iyle kuşatılmış olarak dolaştı. Yol kenarına park etmiş kamyonlara yaklaştı. Kendisini tanıttığında şoförler donakaldılar. Kursk'ta geceyi yörenin Çekisler'inden birinin evinde geçirdi. Sabah olduğunda kendisini misafir eden çifte bir hediye vermesi gerektiğini düşündü ve ev sahibesinin tuvalet masasına bir şişe esans bıraktı. Harkov'da insanların hâlâ yeraltı sığınaklarında yaşamakta olduklarını gördü. Valeçka'ya, bu durumun kendisini sarstığını söyledi. Gözden düşen Huruşov, kıtlığın fazla abartıldığı konusunda Stalin'i ikna etti ve ona hediye olarak sulu kavunlar verdi. Valeçka bu anlatılanlara şaştı, Svetlana'ya yakınarak, bu adamların "babamızı, bütün halkın babasını!" aldattıklarını söyledi.

Rahatlayan Vlasik nihayet Stalin'i özel trene bindirdi. Önce Yalta'ya gidip, muhtemelen Livadya'da kaldılar, ardından *Molotov* kruvazörüne binerek Soçi'ye doğru yola çıktılar. Hava muhteşemdi, fakat mürettebat yolcudan çekiniyordu. Saray fotoğrafçısı Vlasik pek çok fotoğraf çekti. "Her zaman duyarlı" olan Stalin'in aklına bir şey geldi:

"Vlasik işini iyi yapıyor, fakat onun fotoğrafını çeken yok. Birisi onun bizimle birlikte fotoğrafını çeksin."

Soçi'de Stalin, peşinde Vlasik, Poskrebişev ve kıyıda tatil yapan kampçıları denetlemeye çalışan dikkatli korumalar olduğu halde gezintiye çıktı. Okul çocukları arabasının çevresinde toplandıklarında, onları arabaya alıp yöredeki *café*'ye götürdü. Orada küçük bir kız ağlamaya başladı. Hiç tatlı yiyememişti. Stalin onu alıp dizine oturttu ve istediği tatlıyı seçmesini söyledi. Vlasik hesabı ödedi, sonra çocuklara seslendi:

"Şimdi çocuklar! Yoldaş Stalin için hep beraber bir Öncü Hurra'sı. Vlasik'in önderliğinde "çocuklar uyumlu bir 'hurra!' çektiler".

* * *

Daha sonra, alacakaranlık yıllarda Stalin'in manevi yurdu olan Abhazya'ya hareket ettiler. Stalin bu bölgenin havasının ve yiyeceklerinin insan ömrünü uzattığına inanırdı.

"İngiliz yazar J. B. Priestly'nin 150 yaşında bir Abhaz köylüsüyle karşılaştığında nasıl şaşırdığını hatırlıyor musunuz?" dedi. "Burada yaşasaydım, belki ben de 150 yaşıma kadar yaşardım!"[1] Stalin sık sık Molotov'a yurdunu çok özlediğini söylerdi. Rus halkını, imparatorluğunu bir arada tutan bağ olarak her zaman yüceltmişti. Rus halkı Bolşevizm'i yükselten dinamik gücü sağlamış ve kendisini onurlandırmıştı. Onun kaderi Rus olmaktı. Vasili'nin, "Baba bir zamanlar Gürcü idi," demesinin sebebi buydu. Fakat Stalin'in kişisel Rusluğu abartılmıştır. Hayat tarzı ve zihniyetiyle Gürcü olmayı sürdürdü. Gürcüce konuşur, Gürcü yemekleri yer ve Gürcü şarkıları söylerdi; yerel şefler aracılığıyla Gürcistan'ı bizzat yönetti; yerel siyasete karıştı, çocukluk arkadaşlarını özledi ve hayatının neredeyse son sekiz yılını, o tecrit edilmiş, fantezi Gürcistan'ında geçirdi.

Stalin Holodnaya Reçka'da üs kurdu, fakat sürekli olarak yeni evlere taşınıp oralarda da kaldı. Bu evlerin kasvetli olduğu söylenir. Ahşap kaplama gerçekten de evlere kasvetli bir hava veriyordu, fakat yaz aylarında ziyarete gelenler evlerden hoşlanıyorlardı. Stalin genellikle verandalarda yemek yer ve çalışırdı. Evlerin çevresi yürümekten hoşlandığı çiçek dolu, verimli bahçelerle çevriliydi. Ayrıca bu evler manzaraları için seçilmişti. O kasvetli evlerin manzarası nefes kesecek kadar güzeldi.

Bu kez, Mandelstam'ın *gopak* dansı yapan Yejov'u seyrettiği Suhumi'deki Dedra Park'ın verimli bahçelerindeki beyaz boyalı, Barok taklidi malikânede kalmaya başladı. Otuzlu yıllarda Yeni Athos'ta Lakoba'nın inşa ettiği küçük bir daçada tatil yapmıştı. Şimdi onun tam karşısında inşa edilen, tek katlı, muhteşem deniz manzaralı, Küba tarzı yeni bir villaya sahip olmuştu. Ritsa Gölü'nün kıyısında bir MK sanatoryumu vardı. Buraya ancak uzun bir karayoluyla, coşkun bir akarsu boyunca uzanan manzaralı dar bir yoldan gidiliyordu.[2]

---

1 Uzun yaşama konusu her zaman Stalin'in ilgisini çekmiştir. 1937'de Profesör Aleksander Bogomolov'un, Gürcü ve Abhaza halkının olağandışı uzun ömürleri üzerine yaptığı çalışmaya destek verdi. Stalin'in bu konudaki inancının buzullardan gelen su ve beslenme biçiminden kaynaklandığı söylenir. Kendisi de aynı amaçla buzul suyu içerdi.

2 Stalin'in evlerinin çoğuna kemerli bir güvenlik binasından geçilerek giriliyordu (Ritsa Gölü ve Yeni Athos dışında). Sonra çalılardan oluşmuş çitlerle çevrili bir bahçeden geçiliyor ve çepeçevre verandalı olan Akdeniz tarzı villaya giden bir yola giriliyordu. En büyük oda, yüksek tavanlı, ahşap kaplamalı yemek odasıydı. Odanın orta yerinde biraz fazla büyük, uzun bir yemek masası yer alıyordu. Belki de yukardan evin görülmemesi için her

Stalin sayısız devlet daçasının her birinde kalmıştı, fakat düzenli olarak, Moskova çevresindeki beş daçayı, Kırım'da iki imparatorluk sarayı dahil çeşitli daçaları, Gürcistan'da üç, Abhazya'da yaklaşık beş daçayı kullandığı görülür. Beraberindeki insanlara ayrılmış en az on beş daça vardı. Stalin pek çok bakımdan gençlik döneminin gezgin, huzursuz Gürcü devrimcisi özelliklerini korudu. Poskrebişev sayesinde, hava yoluyla en son MK belgelerini alıyor, istediği zaman adamlarını çağırıyor, dünyanın her yerine telgraf çekiyor ve gittiği her yerde iktidar odağı olmayı sürdürüyordu.

* * *

Geldiği zaman, eski zamanları yansıtan bir ritüeli uygulardı. Kuntsevo'daki daçanın duvarında bulunan ve bir ikon gibi lambayla aydınlatılan Lenin'in ölüm maskı, tatile çıktığında Stalin'le birlikte seyahat ederdi. Bir daçaya girdiğinde, Orlov'a, "yüzü görünür bir yere as," emrini verirdi.

Stalin geldiğinde, liderler ve bütün Gürcü liderliği eşzamanlı olarak evlerine çekilip çağırılmayı beklerlerdi. Abakumov en son sorgulara ilişkin haberleri aktarmak için her an uçuşa hazır olurdu. Politbüro'da anlaşmazlık çıktığında Stalin, Süleyman adaletiyle sorunu çözmek için onları davet ederdi. Politbüro üyeleri tatilde Stalin'le birlikte vakit geçirmekten korkarlardı. Bir keresinde tam bir ay boyunca bu azaba katlanmak zorunda kalan Huruşov'a göre, onunla tatilde birlikte olmak, "akşam yemeklerinden bile kötü" idi. Ukrayna'da kıtlık ve ayrılıkçılıkla savaşan Huruşov, iyileşme döneminde bir süre kadar unutuldu. Stalin, Kaganoviç'e, Huruşov'u denetlemesini ve Ukraynalılar'dan gelen her türlü ulusalcılığı ezmesini emretti. Kendisi yirmili yılların sonunda bunu başarmıştı. Uzun süre birlikte çalışan Huruşov ve Kaganoviç, sürekli görüşüyorlar, hafta sonları aileleriyle birlikte yürüyüşe çıkıyorlardı. Fakat kısa süre içinde kaçınılmaz biçimde can düşmanı oldular. İkisi de Stalin'e başvurdu. Stalin onları Holodnaya Reçka'ya çağırdı. Yemekten sonra bir film seyrettiler ve Stalin önce onların kinlerini alevlendirdi, sonra barıştırdı ve sonunda Kaganoviç'i Moskova'ya geri gönderdi.

Stalin'in Doğu Avrupa vasalları, özellikle Gottwald, Bierut ve Hoca, davete karşı çıkmaya cesaret edemezlerdi. Fakat Stalin'in esas gözdeleri iki yerel şefti. İkisi de

---

şey asker yeşiline boyalıydı. Evler neredeyse görünmezdi. Geçitler dardı; çam ve köknar ağaçları öylesine sıktı ki, bahçeden bakan birinin bile evi görmesi zordu. Hemen hepsinde bir iskele ve Stalin'in çalışıp yemek yediği çardaklar vardı. Evlerde mutlaka sinema olarak da kullanılan bir bilardo salonu bulunurdu. Film makinesi küçük ahşap bir pencereden gösterim yapar, projeksiyon bilardo masasının üzerinden geçip duvara yansırdı. Gene bütün evlerde, içinde birer divan bulunan pek çok yatak odası ve Stalin'in boyuna uygun yapılmış küvetlerin olduğu banyolar vardı. Bütün bunlar Stalin'in saray mimarı, Martha Beria'nın annesi, Gorki'nin gelini ve Yagoda'nın aşkı Timoşa'yla yaşayan, Miron Merjanov tarafından onun için inşa edilmiş ya da tasarlanmıştı. Merjanov kırklı yılların sonunda, Timoşa'nın bütün eski âşıkları gibi tutuklandı.

otuzlu yaşlarının ortasında ve Gürcü oldukları için Stalin'i rahatlatabiliyorlardı. Onlara kendi çocuklarından daha yakındı. Onlar da Stalin'i hem kutsal bir kişi hem de bir baba gibi görüyorlardı.

Kültürlü Gürcü, Birinci Sekreter Kandid Çarkviyani, onu "iki günde bir" ziyaret ederdi. Kandid, Stalin'e, kendisine yıllar önce alfabeyi öğreten Çarkviyani adlı papazı hatırlatırdı. Kandid'e o kadar güvendi ki, ona gizli işlerini anlatmakla kalmadı, Kandid ona iç çamaşırlarını her gün değiştiren bir Gürcü prensten söz ettiğinde, Stalin ona çekmeceleri "beyaz pamuklu iç çamaşırlar"la dolu bir dolap gösterdi: "Bir prens için mesele değil," dedi gülerek. "Fakat ben bir köylüyüm ve aynısını yapıyorum."

Güvendiği diğer kişi, Abhazya'nın acımasız ve yakışıklı şefi Akaki Mgeladze idi. Stalin ona "Yoldaş Kurt" adını takmıştı. Stalin, Çarkviyani'den edebiyat bilgisi, Mgeladze'den ise siyasi entrikacılığı nedeniyle hoşlanırdı. Zaman zaman Suhumi'deki bürosundan daçaya arabayla on yedi dakikada gelemeyeceğini söyleyerek Mgeladze'ye meydan okurdu. Çarkviyani ve Mgeladze, tıpkı kendilerinden önceki Beria ve Lakoba gibi birbirinden nefret ederdi.[1]

Stalin'e eşlik eden diğer kişiler, yakın daçalarda oturan Valeçka, Vlasik, Poskrebişev, bir stenograf ve bir şifre subayı idi. "Yüzünde hep üzgün bir ifade olan, gözleri fırıl fırıl ve kurnaz" Poskrebişev, her gün Moskova'dan uçakla gelen dosyaları ayıklar, onları villaya taşırdı. Stalin'in sonraları "kurmay başkanı" diye isim taktığı Poskrebişev, Başkomutan'ı istenmeyen telefonlardan korurdu. Mikoyan, Ekim 1947'de telefon ettiğinde, Poskrebişev ona çıkıştı:

"Sana bu konuda Yoldaş Stalin'in canını sıkmaman gerektiği söylendi ve sen aynı şeyi yine yapıyorsun." Politbüro'yu kutsalların kutsalı olarak gören yabancılar için bu şoke edici bir durumdu.

Stalin yemeklerini dışarıda, verandalarda, kameriyelerde ya da Ritsa Gölü'nün kıyısında yer, bu arada gazete okurdu. Neredeyse her yerde açık dergiler, kitaplar ve dosya yığınları olurdu. Güneye doğru yola çıkmadan önce, Poskrebişev'e şu notu yazdı:

"Şu kitapların hepsini sipariş et. Stalin. *Goethe'nin Mektupları*, *Fransız Devrimi Şiirleri*, Puşkin, Konstantin Simonov, Shakespeare, Herzen, *Yedi Yıl Savaşı Tarihi* ve Peter Scott'un *Deniz Savaşları, 1939-1945*." Yine geç saatlere kadar çalışır, akşam yemeğine geç bir saatte başlardı. Vlasik ve Poskrebişev her zaman şefle birlikte yemek yemezlerdi, ancak baş kâhya ziyaretçileri şu kuru sözlerle buyur ederdi:

"Stalin sizi bekliyor." Poskrebişev ziyaretçileri içeri aldığında, Stalin onunla şakalaşırdı:

---

1 Bu bölümde Çarkviyani'nin anıları temel alındı. Mgeladze'nin içtenlik bakımından Mikoyan'ınkine yakın olan anıları sadece Gürcistan'da yayımlandı. Gürcü ve Abhaz şefler doğal olarak rakip durumundaydılar: Lakoba'ya karşı Beria vakasında, Tifis şefi Suhumi şefini yok etti; Çarkviyani ile Mgeladze hesaplaşmasında ise tam tersi bir durum ortaya çıktı.

"Kurmay Başkanımız'ın keyfi nasıl?" Güneş yanığı, gri saçlı, alnı biraz açılmış, süzgün yüzlü, hafif göbekli ve düşük omuzlu Stalin, onları verandada, üzerinde avcı giysilerini andıran sivil bir kıyafetle, hatırşinas bir Gürcü köylü gibi karşılardı. Çok sıcak havalarda, Holodnaya Reçkanı terasına damı soğutan bir sulama sistemi yerleştirilirdi.

Zaman zaman hizmetkâr ziyaretçilere bahçeyi işaret ederdi. Stalin, General Vlasik'in yardımıyla, elinde bir kürek limon ağaçlarının dibini çapalıyor olurdu.

"Size nasıl çalışılacağını gösteriyorum!" Onlara limonlarını ve güllerini gösterirdi. "Doğayla romantik bir ilişkisi vardı," diye yazar Mgeladze. Fakat en sevdiği çiçek, dokunulduğunda hemen kapanıveren mimoza, onun gizli alınganlığının organik bir metaforuydu. Bir keresinde Mgeladze'ye, "Baharın gelişini haber veren ilk çiçek mimozadır," dedi. "Muskovitler mimozayı nasıl da severler, onun için kuyrukta beklerler. Muskovitler'i mutlu etmek için nasıl daha çok mimoza yetiştirileceğini düşün!" Sık sık yürüyüşe çıkarlar, bazen Suhumi'de dolaşırlardı. Stalin kentin içinde dolaşırken rastladığı öğrencilere, şu tip sorular sorardı: "Büyüyünce ne olmak istiyorsun?"

* * *

Genellikle açık havada verilen Gürcü ziyafetlerinde, içki şişelerini neşeyle açardı. "Sonsuz yemekler" liderler için bir ızdıraptı, fakat genç Gürcüleri büyülerdi. Haritalar açılır, imparatorluklara hayran olunur, geçmişin şahsiyetleri tartışılır, şakalar yapılır, kadehler kaldırılırdı. Bir keresinde Poskrebişev, Buharin ve Rikov'u yok ettiği için kadehini Stalin'in şerefine kaldırdı:

"Sen haklıydın, Yoldaş Stalin. Eğer onlar kazanacak olsalardı..." Poskrebişev onu sık sık "*tamada*"yla görevlendiren Stalin'le biraz fazla samimi olabiliyordu. "Şimdi benim şerefime içiyorsunuz!" derdi. Stalin itaat ederdi. Bir keresinde Molotov, Stalin'i şu sözlerle selamladı:

"Sen olmasaydın Stalin," dedi, Demir Kıçlı, kadehini kaldırarak, "SSCB Troçki'yi yenilgiye uğratamaz, savaşı kazanamaz, Bomba'yı yapamaz ya da böyle bir imparatorluğu sosyalizm için fethedemezdi." Misafirler bu tip sözlerden hoşlanırlardı. Misafirler Politbüro üyelerinden ya da yabancılardan oluşuyorsa, bu içkili sohbetler bir süre sonra fırtınalı bir hal alır, fakat sofrada sadece Gürcüler varsa, daha neşeli ve nostaljik olurdu.

Stalin şarkı söylerken, Poskrebişev ve Vlasik bir çift koro çocuğu gibi ona eşlik ederlerdi. Yemekten sonra misafirler genellikle geceyi orada geçirirlerdi. Stalin misafirlerini huzursuz edecek kadar kibar olabiliyordu. Mikoyan'ın erkek kardeşi, MİG (Mikoyan-Gurev) uçaklarının tasarımcısı Artyom anjine yakalanmıştı. Yattıktan bir süre sonra, odasına birinin girdiğini, üzerine bir battaniye örttüğünü fark etti. Stalin'i başucunda görünce çok şaşırdı.

Stalin'in bütün misafirlerinin buluştukları ortak bir nokta vardı: Meşum, tehlikeli öfke patlamaları ile acınmalı pişmanlıklar ve bezdirici, sıkıcı hatırlamalar arasında gidip gelen bu tuhaf ve gergin ihtiyardan kaçma arzusu. Onların güçlü fakat aşırı alıngan ev sahiplerinin yanından ayrılmak için buldukları çılgınca ve yaratıcı bahaneler, bu uzun gecelere komik temalardan birini sağlıyordu.

O yıl Svetlana ilk misafirlerden biri oldu ve kendisine ait küçük evde üç hafta kaldı. Beria ve Malenkov'un bulunduğu o korkunç akşam yemeklerini çok sıkıcı buluyordu. Onun kaçması daha kolaydı, ama yine de bir mücadele gerektiriyordu. Bir keresinde, Molotov, Mikoyan ve Çarkviyani'nin bulunduğu bir yemekte ansızın şöyle dedi:

"Bırak, Moskova'ya döneyim!"

"Neden bu kadar acele ediyorsun?" dedi incinen baba. "On gün daha kal. Sıkıldın mı yoksa?"

"Baba, çok acil. Lütfen, bırak gideyim!" Stalin sinirlendi:

"Kes şunu! Kalacaksın!" Svetlana biraz sonra yeniden başladı.

"Gidersen git!" diye bağırdı Stalin. "Seni burada zorla tutamam!" Siyasi cinayetlerinin kendi dünyasını ne kadar boşalttığını ve zehirlediğini kavrayamıyor, fakat belki de bunu hissediyordu. Svetlana'ya üzgün bir ifadeyle, "Bir yabancının evinde değilsin," dedi. Jdanov geldiğinde Svetlana hâlâ oradaydı. Oradan sorunsuz ayrılmayı başardı ve "Baba'ya sıcak bir mektup" gönderdi. Stalin onu yanıtladı:

"Selam Svetka ... Babanı unutmamış olman iyi. Ben iyiyim ... yalnız değilim. Sana küçük hediyeler, mandalinalar gönderiyorum. Öpüyorum."

Jdanov, Stalin'in Doğu Avrupa üzerindeki hâkimiyetini güvence altına alma siyasetine yardımcı olmak için geldi. Molotov'un Batı'yla müzakere yapma eğilimi Marshall Planı'nın reddedilmesiyle sona ermişti. Jdanov artık iç siyasette olduğu kadar dış siyasette de üstünlük kazanmaya çalışıyor gibiydi ve doğal olarak sahibinin sesine daha çok kulak veriyordu. İlişkileri yine baba oğul ilişkisi gibiydi. Stalin, Jdanov'un konuşmalarına öğretmen edasıyla notlar ekliyordu. Bir metne kahverengi kurşun kalemle şu sözleri karaladı: "Buraya Lenin'den alıntılar koymalısın!"

Jdanov'un, gelecek kırk yıl boyunca Demir Perde'nin ideolojik temelini oluşturan, Avrupa'yı "iki kamp"a bölen konuşmasını birlikte hazırladılar. Stalin, Marshall Planı'na ve Tito'nun Yugoslavya'sının rahatsız edici bağımsızlığına karşılık vermek için Jdanov'a, Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet hegemonyasını güçlendirmek amacıyla yeni bir Komünist Enternasyonal, Kominform, kurmasını emretti.

Yakınlarda daha alt bir konuma indirilen, nefret ettiği rakibi Malenkov'un eşliğinde Jdanov, Polonya'dan Yugoslavya'ya kadar yönetimdeki bütün Komünist Partiler'in Moskova'nın talimatlarını bekledikleri, Polonya'nın Szklarska Poreba kentine uçtular. Konferans gizli polise ait bir dinlenme evinde yapıldı. Jdanov ve delegeler binanın üst katında kalıyorlardı. Jdanov, 25 Eylül günü yaptığı "iki kamp" konuşması bir yana, bir imparatorluk valisinin tehditkâr kibriyle davranı-

yordu. Polonyalı liderlerden Berman (Molotov'la vals yapan) Kominform'la ilgili kuşkularını dile getirdiğinde, Jdanov kibirli bir tutumla şu karşılığı verdi:

"Aslan kesilmeye kalkışmayın. Moskova'da bizler, Marksizm-Leninizm'in nasıl uygulanacağını daha iyi biliyoruz." Her aşamada, "Yoldaş Filipov", yani tatildeki Stalin, "Sergeev ve Borisov"a (Jdanov ve Malenkov) ne yapılacağı konusunda talimat veriyordu. Bu, Jdanov'un kariyerinin yüksek bir noktası ve denebilir ki, en büyük ve kalıcı başarısıydı. Aslında toplantının bir sanatoryumda yapılması uygun olurdu, çünkü sonunda "Piyanist" alkolizm ve kalp sorunları yüzünden çöküş noktasına geldi. Molotov, Malenkov ve Beria'ya karşı zafer kazanmıştı ama kendisini kontrol edemiyordu. Henüz 51 yaşında fakat tükenmiş olan Jdanov, oğlunun sözleriyle "Stalin'in yerine geçme sorumluluğunu üstlenecek kadar güçlü değildi" ve bunu biliyordu. "Asla iktidarı istemedi." İyileşmek için deniz kıyısına, Stalin'in yanına uçtu ve orada bir kalp krizi geçirdi.[1]

Jdanov'un hastalığı Malenkov ile Beria'nın büyük bir hevesle doldurdukları bir boşluk yarattı. Kasım ayında Stalin'e selamlarını gönderdiler: "Yönetiminiz altında çalışmaktan büyük mutluluk duyuyoruz ...Size adanmış, L. Beria ve G. Malenkov." Ancak aralarındaki dostluk her zaman siyasi idi. Aslında Beria, Malenkov'un "omurgasız ... tam bir teke!" olduğunu düşünüyordu. Bu arada onların yeniden ortaya çıkışı Jdanov'un gözünden kaçmadı. "Bir hizip kuruldu," dedi oğluna. Aralık ayına kadar bu acımasız savaşa girmeyecek kadar zayıftı.

* * *

Aşağılanmadan henüz kurtulan Molotov ve Mikoyan da Moskova'dan ayrılamayınca Stalin yalnız kaldığını fark etti. Genç insanlarla birlikte olmayı özlüyordu. Oğlunun anlattıklarına göre Beria, Stalin'in yalnızlığının bir rol olduğunu düşünüyordu. "Tecrit korkusuyla değil, onları gözünün önünde tutmak için" çevresinde insanlar istiyordu. Fakat bu sözler Stalin'in önemsiz gençlerin arkadaşlığından hoşlanmasını açıklamaz. Bir keresinde Golovanov'a şöyle dedi: "Herkes büyük adamdan, her konuda dâhi olan birinden söz ediyor, fakat benim birlikte çay içecek kimsem yok." Jdanov ziyaretlerinden birinde oğlunu, Stalin'in ideal damat adayı Yuri'yi de getirdi. Stalin ona sık sık telefon ediyor ve kariyeri hakkında tavsiyelerde bulunuyordu:

"Senin siyasi faaliyetlerle fazla zaman geçirdiğini söylüyorlar," dedi bir keresinde. "Ancak siyasetin pis bir iş olduğunu sana söylemek isterim. Bizim kimyagerlere ihtiyacımız var!" Yuri başarılı bir kimyager oldu, daha sonra felsefe alanında yüksek lisans yaptı.

Artık 28 yaşında olan Yuri, yanında halalarından biri olduğu halde Karadeniz

1 Jdanov bu bakımdan yalnız değildi. Andreyev'de 1947'de, 52 yaşında rahatsızlandı. Ancak 1950'ye kadar fiilen Politbüro üyesi olarak kaldı ve 1952'de konumunu kaybetti.

kıyılarında arabayla dolaşırken, Gagra daçasına giden yolun başında kendilerine doğru gelen çok sayıda muhafız görünce şaşırdı.

"Yoldaş Stalin, sizi davet ediyor, Yoldaş Jdanov!" dedi muhafızlar. Yuri içeriye, yanında halasının da olduğunu belirten bir not gönderdi. Muhafız geri döndüğünde, "İkiniz de davetlisiniz" dedi. Kapalı verandada, bronzlaşmış, gayet rahat görünen Stalin onları bekliyordu. Yuri'ye babasının sağlığını sorduktan sonra, kadehlere şarap koyarken, sadede geldi:

"Belki de parti için çalışmalısın."

"Yoldaş Stalin," dedi Yuri. "Bir keresinde bana siyasetin pis bir iş olduğunu söylemiştiniz."

"Bu farklı bir dönem. Zamanlar değişiyor. Parti işi yapacaksın, seyahat edeceksin ve bölgeleri göreceksin. Nasıl karar aldığımızı, bu kararlara hemen nasıl karşı çıktıklarını göreceksin."

"Anneme ve babama danışsam iyi olur," dedi Yuri Jdanov. Hiçbir liderin, çocuklarının Stalin'in yılan yuvasına girmesini istemediğini biliyordu. Fakat Jdanov kabul etti. Stalin, Yuri'yi genç bir adam için önemli bir göreve, MK Bilim Şubesi Başkanlığı'na atadı. Yuri, farkında olmadan, veraset savaşının tam da kan dökme noktasına geldiği bir anda, kafasını timsahın ağzına sokuyordu. Günümüzde Yuri, "Ondan korkmuyordum," demektedir. "Onu çocukluğumdan beri tanıyordum. Ancak daha sonra, korkmam *gerektiğini* anladım."

Yuri'nin orada kalması gerekmiyordu, fakat bir başka genç adam o kadar şanslı değildi ve kaçmayı başarana kadar dokuz gün katlandı. Ekim ayında, 26 yaşındaki bir Dışişleri Bakanlığı tercümanı, Oleg Troyanovskiy, İngiliz İşçi Partisi'nden birkaç milletvekiliyle yapacağı bir toplantıda Stalin için tercüme yapmak üzere Gagra'ya gönderildi. [1]

Yakışıklı, kahverengi saçlı, bilgili Troyanovskiy seçkin çocuklarından biriydi. Stalin, gördüğü anda ondan o kadar hoşlandı ki, *Mohikanların Sonuncusu*'ndan kaptığı bir Kızılderili aksanıyla konuştu: "Kızılderililerin şefinden soluk benizli kardeşe selam söyle!" Stalin, İngiliz parlamenterlerle toplantısı sona erince, Troyanovskiy'e şöyle dedi: "Neden bir süre bizimle yaşamıyorsun? Seni sarhoş ederiz ve nasıl biri olduğunu anlarız."

Bu öylesine beklenmedik ve endişe verici bir durumdu ki, Troyanovskiy kekele-

1 Stalin, Troyanovskiy'nin babası Aleksander'le 1913'te Viyana'da bulunmuş, onu Washington'a Sovyet Büyükelçisi olarak atamış ve Terör döneminde onu korumuştu. Stalin, eski bir Menşevik olan Troyanovskiy'i sever fakat ona pek güvenmezdi. Bir keresinde ona yavaşça yaklaşmış, ellerini gözlerinin hizasına getirerek fısıldamıştı: "O da kim? Dost mu, düşman mı?" 1948'de Molotov Troyanovskiy'i korumak için başka bir göreve tayin edince, genç adamın Stalin'in tercümanı olarak kariyeri ansızın sona erdi. Eski bir diplomat olan babası, inatçı Litvinov'la briç oynarken liderliği eleştirmekteydi. Tehlikeli bir dönemdi. Troyanovskiy daha sonra Huruşov'a tercümanlık yaptı. Burada anlatılanlar, kendisiyle yapılan mülâkatı temel almaktadır.

yerek "Yoldaş Stalin'e yük" olmak istemediğini söyledi. Fakat Stalin ısrar etti. Troyanovskiy anlaşılır biçimde huzursuzdu, fakat Stalin onu birkaç kez bilardo oynamaya davet etti. Stalin neredeyse topları hedef almadan mükemmel biçimde oynuyordu. Esas olarak akşam yemeklerinde bir araya geliyorlardı. Zaman zaman Poskrebişev ya da Politbüro üyeleri de onlara katılıyorlardı. Ev sahibi Troyanovskiy'e kendi eliyle servis yapıyordu. Konuşmalar "asla sıkıcı değildi ve sessizlik olmuyordu". Gene de Troyanovskiy ihtiyatı elden bırakmıyor, hiç soru sormuyor ve pek az görüş belirtiyordu. Stalin durmaksızın konuşuyor, 1913'te Viyana'da Oleg'in babasının evinde nasıl kaldığını anlatıyordu. "İlk kez Batı tipi bir aile"nin yanında kalmıştı. Stalin ona rahat olmasını söylüyordu, fakat "Stalin'le yapılacak herhangi bir şeyi rahatlık olarak betimlemek pek mümkün değildi".

Diğer misafirler gibi, Troyanovskiy de Stalin'i gücendirmeden nasıl kaçacağını düşünüyordu. Dokuz gecenin ardından, cesaretini toplayarak Stalin'e ayrılıp ayrılamayacağını sordu. Stalin şaşırmış göründü. Bunun üzerine Troyanovskiy, Moskova'ya dönüp partiye üye olacağını söyledi.

"Önemli bir olay," dedi Stalin. "İyi şanslar." Ona bir sepet meyve verdi, onu kapıya kadar geçirdi ve şu şaşırtıcı ve anlamlı sözlerle uğurladı: "Senin için burası muhtemelen sıkıcı bir yer. Yalnızlığa alıştım ben. Hapishanede alışmıştım."

Nazik ve yaşlı ev sahibi 21 Kasım günü Moskova'ya döndüğünde, Yidiş aktör Mihoels'in öldürülmesi için Abakumov'a emir verdi. Dokuz gün sonra Birleşmiş Milletler'de İsrail'in kurulması yönünde oy kullandı.

52

İki Tuhaf Ölüm: Yidiş Aktör ve Meşru Vâris

Stalin Ödül Komitesi, Mihoels'i Belorus tiyatrolarını denetlemesi için Minsk'e gönderdi. Bu durum kendisine rapor edildiğinde Stalin, Malenkov'un varlığında bazı ayrıntılar da vererek, Abakumov'a Mihoels'in derhal öldürülmesini emretti. Abakumov *Instantsiya*'yı harekete geçirerek görevi Minsk MGB şefi olan yardımcısına verdi. Abakumov'un planı, "akşam saatlerinde Mihoels'i bazı tanıdıklarını ziyarete davet etmek, ona bir araba sağlamak ... ve Tsanava'nın (Belorusya MGB şefi) daçasının civarında onu öldürmek; daha sonra cesedi otel yolunda ıssız bir caddeye götürüp yolun ortasında bırakmak ve üzerinden bir kamyon geçirmek..." idi. Plan Stalin'in tutuklanamayacak kadar ünlü kişileri tasfiye etmek için Beria'yla birlikte uyguladığı kaba gangster oyunlarının bütün özelliklerini taşıyordu. Tsanava emirleri sihirli sözcüğü -*Instantsiya*- kullanmadan, telefonla aktardı.

12 Ocak günü Mihoels ve arkadaşı, tiyatro eleştirmeni ve MGB ajanı Vladimir Golubov, gündüz saatlerini aktörlerle birlikte geçirdikten sonra akşam yemeğini otelde yediler. Saat 20:00'de Golubov'un "arkadaşı"yla buluşmak için otelden ayrıldılar. Muhtemelen bir MGB arabası onları Tsanava'nın daçasına götürdü. Orada Mihoels'e muhtemelen sersemletici bir iğne yapıldı. Bu işler MGB doktorlarının görevleri arasındaydı. Mihoels muhtemelen direndi. O coşku dolu sanatçı, Mandelstam ve Babel'in entelektüel ışıltısıyla son bağlantı, hayatı seven biriydi ve muhtemelen mücadele etti. Sert bir cisimle alnına vuruldu ve kurşunlandı. İki taraflı oynayan görgü tanığı Golubov'u da öldürdüler. Cesetler kente götürüldü, üzerlerinden bir kamyon geçirildi ve karların içinde bırakıldı.[1]

Cinayet Stalin'e muhtemelen cesetler sokağa atılmadan önce bildirildi. Tam o sırada Svetlana babasını ziyaret etmek için Kuntsevo'ya geldi. Stalin telefonla, muhtemelen Tsanava'yla konuşuyordu. "Birileri ona rapor veriyordu, o da dinliyordu," der Svetlana. "Daha sonra şöyle dedi: 'Güzel, demek ki bir araba kazası.' O anki ses

1 Operasyondan sorumlu olan, siyah saçlı, zarif bıyıklı Lavrenti Tsanava, Beria tarafından Moskova'ya getirilen Gürcüler'den biriydi. Çeka'daki pek çok kişi gibi bir cani idi. Yakından tanıyanlar onun hakkında sadece "O bir hayvandır," diyebiliyorlardı. Gerçek adı Jandyugava idi. Beria tarafından kurtarılana kadar cinayetten sanıktı. Daha sonra Belorusya MGB'sinin şefi oldu. Abakumov'a çok yakın olduğu için Beria'ya özel bir sadakati yoktu. Stalin'in ölümünden sonra tutuklandı ve idam edildi.

tonunu gayet iyi hatırlıyorum: Bir soru değil, bir doğrulamaydı... Soru sormuyor, araba kazasından söz ederken, bir öneride bulunuyordu." Stalin telefonu kapattı ve Svetlana'yı öptükten sonra, şöyle dedi: "Mihoels bir trafik kazasında öldü."

Ertesi sabah saat yedide karların içinde iki ceset bulundu. Mihoels'in cesedi Moskova'ya getirilerek Lenin'in mumyasından sorumlu Profesör Boris Zbarskiy'nin (Yahudi) laboratuvarına teslim edildi. Cesedin başındaki yarayı ve mermi girişini gören Profesör, "yol kazası" kurbanının Yahudi Tiyatrosu'nda katafalka konulmasını emretti. Orada, "parçalanmış yüz" ve "makyajla kapatılmış yara" kimseyi kandıramadı.

Mihoels kamuoyunun yanı sıra Stalin'in bazı saraylıları için de bir sanat kahramanıydı. Ayın 15'inde, savaş sırasında Yahudi köklerini yeniden keşfeden Polina Molotova, sessizce katafalka yaklaştı ve "bu bir cinayet" diye mırıldandı. Cenaze töreninden sonra, Lazar'ın yeğeni ve 1941'de intihar eden Mihail'in kızı Yulya Kaganoviç, Mihoels'in evine geldi ve onun kızını banyoya götürdü. Orada musluğu açtıktan sonra: "Amca sana selamlarını gönderiyor," dedi ve endişeli Kaganoviç'in bir emrini aktardı. "Hiç kimseye hiçbir şey sormamanı sana söylememi istedi." Mihoels'in adı Yahudi Tiyatrosu'na verildi ve cinayet soruşturması açıldı. Yahudi Komitesi varlığını sürdürürken, Stalin, İsrail'i tanıyan ilk devlet adamı olacaktı.

Ne var ki, kamuoyunun gözünden uzak bir ortamda, Mihoels'in katili Tsanava, "Hükümet'in verdiği özel bir görevi başarıyla yerine getirdiği" için Lenin Nişanı'yla ödüllendirildi. "Özel aile hayatı [Stalin'in ailesi] hakkında Amerikan Büyükelçiliği'ne bilgi vermekten" yargılanan Jenya Alliluyeva on yıla, kızı Kira beş yıla mahkûm edildi. Anna Redens de beş yıl aldı. Hepsi hücre hapsine alındılar.[1]

MGB bu kez Dışişleri Bakan Yardımcısı Solomon Lozovskiy ve diğer önde giden Yahudiler'e karşı bir dosya hazırlamaya başladı. Polina Molotova sessiz sedasız görevinden alındı. Stalin kendi anti-Semitizm'iyle dalga geçiyor, Yugoslav liderliğindeki Yahudiler hakkında Cilas'a takılıyordu:

"Sen de bir anti-Semitsin, sen de ..."

* * *

Jdanov, "kırımızı, şiş yüzü ve hareketli hayatı"na rağmen eski zindeliğini ve gücünü yeniden kazandı. "Her an ölebilirim ve çok uzun süre yaşayabilirim," dedi Cilas'a. Akşam yemeklerinde alkole direnmeye çalışıyor ve bir tabak hafif çorbadan başka bir şey yemiyordu.

Sonraki aylar hasta bir adam için pek rahat geçmeyecekti. Stalin neredeyse yirmi yıldır ilk kez gerçek bir muhalefetle yüz yüze geldi. Mareşal Tito vasal değildi.

1 "Teyzeler" Vladimir cezaevindeydiler. Jenya Alliluyeva taş yutarak intihar etmeye çalıştıysa da hayatta kaldı. Diğer pek çoğu gibi, hiç tanımadığı insanların yardımıyla hayatta kaldı. Yan hücrede kalan Polonyalı bir mahkûm hücre duvarına şifreli vuruşla, "Çocukların için hayatta kal," dedi ona.

Onun Partizanlar'ı Almanlar'a karşı yiğitçe savaşmış ve kendi kurtuluşları için Kızıl Ordu'ya bağımlı olmamışlardı. Şimdi de Komintern Konferansı'nda Jdanov'un sergilediği "diktatörce tavırlar"ı sert bir dille kınamaya başlamışlardı. Stalin konuya ilişkin raporu okuduğunda, yapılan saygısızlığa inanamadı ve kahverengi kalemiyle şu sözleri karaladı: "Çok tuhaf bir bilgi."

Stalin, Amerika'yla nerede ve ne zaman yüz yüze geleceğini seçme hakkını saklı tutarak, Yunanistan'ı Batı'ya bırakmayı kabul etmişti. Tito ise onun emirlerini göz ardı ederek Yunanlı Komünistler'e ikmal sağlamaya başladı. Stalin Amerikan çözümünü, gözlerden uzak bir Balkan köyünde değil, Berlin'de test etme konusunda kararlıydı. Bulgaristan lideri Dimitrov ile Tito arasında, Stalin'in izni olmaksızın planlanan Balkan Federasyonu bardağı taşıran son damla oldu. Anlaşmazlık kızışırken, Tito yoldaşlarını, Milovan Cilas ile Edvard Kardelyi'yi Stalin'le müzakere yapmaya gönderdi. Kuntsevo'da verilen ürkütücü akşam yemeklerinde, Stalin, Jdanov ve Beria, Yugoslavya'yı Sovyet hâkimiyetine boyun eğdirmeye çalıştılar. Cilas etkilendi, fakat direndi. Sonunda, 28 Ocak günü *Pravda*, Dimitrov'un planını kınadı.

10 Şubat günü Stalin, Yugoslavlar'ı ve Bulgarlar'ı Küçük Köşe'ye davet ederek, karşısında haylaz Politbüro üyeleri varmış gibi onları aşağıladı. Bulgar-Yugoslav planına karşı çıkacak yerde, birbirinden zaten nefret eden ülkeler arasında bağlantı sağlayan, küçük bir federasyonlar kolajı önerdi. Stalin "sert bakıyor ve durmadan saldırıyordu".

"Ben hayır dediğim zaman, bu hayır anlamına gelir!" dedi Stalin. Bir lokmayı parmaklarıyla tutup ağzına götürür gibi yaparak, Yugoslavya'nın Arnavutluk'u yutmasını önerdi. Çatık kaşlı üçlünün –Stalin, Jdanov ve Molotov– çabası, Tito'nun direnişini sertleştirmekten başka bir işe yaramadı.

Stalin ve Molotov Tito'ya sekiz sayfalık bir mektup göndererek, onu en iğrenç suçu -Troçkizm- işlemekle suçladılar. Meşum bir tavırla, "Troçki'nin siyasi kariyerinin yeterince öğretici olduğunu düşünüyoruz," diye yazdılar. Fakat Yugoslavlar buna aldırmadılar ve 12 Nisan günü mektubu reddettiler. Stalin, Tito'yu ezmeye karar verdi.

"Küçük parmağımı sallayacağım," dedi Huruşov'a öfkeyle "ve artık Tito olmayacak!" Fakat Tito, Troçki ya da Buharin'den daha çetin ceviz olduğunu kanıtladı.

* * *

Meşru vâris, fakat hasta kalbi yüzünden gittikçe kırılganlaşan Jdanov, Kuntsevo'daki akşam yemeklerinde "zaman zaman kendini tutamıyor" ve içkiye uzanıyordu. Bunun üzerine Stalin, "içmemesi için ona bağırıyordu." Stalin'in içmeyi kısıtladığı nadir anlardan biriydi bu ve Jdanov'un özel konumunu gösteriyordu. Fakat başka zamanlarda, Stalin Tito'ya sövüp sayar ve bel altı esprilere gülerken,

soluk yüzlü, kibirli Jdanov, aşırı titiz ve somurtkan, sessizce oturuyordu. Bir keresinde Stalin ona bağırdı:

"Şuna bakın! Orada İsa gibi oturuyor, umursadığı hiçbir şey yokmuş gibi! Şimdi de bana İsa gibi bakıyor!" Jdanov'un rengi attı, yüzünde ter damlacıkları belirdi. O sırada masada bulunan Svetlana ona bir bardak su verdi. Fakat bu Stalin'in aniden yükselen ve birden yatışan her zamanki öfke patlamalarından biriydi. Gene de Stalin, Jdanov'un o çok bilinen kendini beğenmişliğinden ve bağımsız düşünme yeteneğinden gittikçe daha fazla rahatsız oluyordu. Hiç beklenmedik bir noktadan gelen yardım Beria ve Malenkov'un intikam almalarını sağladı.

Stalin tarafından seçilen, Svetlana'ya gittikçe daha fazla yaklaşan, 28 yaşındaki MK Bilim Şubesi Başkanı Yuri Jdanov aşırı derecede gururluydu. Babası kültürü ne kadar ciddiye alıyorsa, o da bilimi o kadar ciddiye alıyordu. Trofim Lisenko'nun genetik alanına mantıksız hâkimiyeti Yuri'yi rahatsız ediyordu. Bu bilim şarlatanı Terör döneminde Stalin'in desteğinden yararlanarak sahici bilim insanlarını genetik alanından tasfiye etmişti.

Jdanov şakacı bir tavırla oğlunu uyarıyordu: "Yuri, Lisenko'yla takışma. Seni bir hıyarla melezleştirir." Fakat Jdanov, o sırada oğlunu durduramayacak kadar hasta olabilirdi.

10 Nisan 1948 günü, genç Jdanov, Moskova Politeknik'te yaptığı bir konuşmayla, hem Lisenko'nun sözde yaratıcı Darwinizm'ine, hem de onun bilim insanlarını ve fikirlerini ezme tutumuna saldırdı. Lisenko bir mikrofon aracılığıyla konuşmayı yakındaki bürosunda dinledi. Bu deneyimli saraylı hemen Stalin'e başvurarak Yuri'nin "kendi adına" parti hakkında konuşma cüreti gösterdiğini bildirdi. Lisenko, desteğini kazandığı Malenkov'a da mektubun bir kopyasını gönderdi. Çarklar dönüyordu. Malenkov, artık kendisini bilimin "temsilcisi ya da "koro şefi" olarak gören Stalin'e, Yuri'nin yaptığı konuşmanın metnini gönderdi. Stalin konuşmayı aşağılayıcı bir tutumla okudu:

"Ha, ha, ha!" diye yazdı sayfa kenarına. "Saçma!" ve "Defol!" sözcüklerini karaladı. Arsız delikanlı, kalıtım ve evrim konularında Stalin'in görüşlerine ters düşmüş ve onun kişisel yetkilerini gasp etmişti. Yuri'nin bunların kendi kişisel görüşleri olduğunu iddia ettiği yere, "Bak sen şu işe!" diye bir not düştü ve kendi yorumlarını durumdan memnun olan Malenkov'a gönderdi.

Yugoslav direnişi, Berlin'deki gerilim ve Siyonist entrikalar yüzünden asabı bozuk olan Stalin, Avrupa'daki Amerika'ya meydan okuma anının geldiğine karar vermişti. Parti disiplini istiyordu ve Yuri bu disiplini ihlal etmişti. Bilimin temsilcisi, Sovyet bilimini ve siyasetini değiştiren bir Olimpos yıldırımıyla müdahale etti. 10 Haziran günü Stalin Küçük Köşe'de aşağılama seanslarından birini gerçekleştirdi. Andrey Jdanov önde oturmuş naçizane not tutuyor, oğlu onun arkasında saklanıyor, Stalin ise "elinde pipo, sık sık dumanlar savurarak" volta atıyor ve söyleniyordu:

"Herhangi biri Yoldaş Lisenko'ya hakaret etmeye nasıl cesaret eder?" Zavallı Jdanov, Stalin'in sözlerini müsvedde defterine kaydediyordu. "Rapor yanlış. JDANOV HATALIDIR!" Stalin bu sözleri söyledikten sonra durdu ve sordu: "Buna kim yetki verdi?"

Bakışlarıyla odayı taradı. "Bir mezar sessizliği vardı," diye yazar, Jdanov'un himayesindeki Şepilov. Herkes önüne bakıyordu. Sonunda Şepilov ayağa kalktı:

"Benim kararımdı, Yoldaş Stalin."

Stalin ona yaklaştı ve gözlerinin içine baktı. "Doğrusunu söylemek gerekirse," diye hatırlar Şepilov, "Hayatımda öyle bir bakış görmedim. Sarı göz bebekleri saldırmaya hazırlanan bir kobra ... gibi üzerime sabitlendi." Stalin "sonsuzluk gibi gelen bir süre gözlerini kırpmadı." Sonra sordu:

"Bunu neden yaptın?" Şepilov açıklamaya çalıştı, fakat Stalin onun sözünü kesti: "Bütün olguları değerlendirecek bir komite kuracağız. Suçlu cezalandırılmalıdır. Yuri Jdanov değil, o henüz genç." Fakat bu sözlerin ardından piposuyla "Piyanist"i işaret etti: "Babaları cezalandırmak gerekir." Sonra, dehşet verici bir sessizlik içinde volta atarken, komitenin üyelerini saydı. Malenkov ... isimleri sıraladı, fakat Jdanovlar'ı saymadı. Sıra son kişiye gelince, kasıtlı olarak bir süre bekledi. Yoksa bütün bunlar *Jdanovşçina*'nın sona erdiğini mi gösteriyordu? "Stalin uzun uzun düşündükten sonra sonuncu üyenin adını söyledi: 've Jdanov'. Sonra yine uzun bir sessizlik oldu ve Stalin ekledi: 'Yaşlı olanı.'"

Yuri, Stalin'e kendi "tecrübesiz"liğinden söz ettiği bir özür mektubu yazdı: "Kuşkuya yer bırakmayacak şekilde bir dizi vahim hata yaptım." Malenkov, kendini merkeze çekmek için genç Jdanov'un farkında olmadan sergilediği cüreti ustaca manipüle etti. Özür mektubu *Pravda*'da yayımlandı. Fakat Jdanov'un düşüşünü hazırlayan bizzat Stalin olmuştu. Aşağılama Jdanov'un sağlığını olumsuz etkiledi. Kendi çocuklarını siyasetten uzak tutan Berialar'a ve Malenkovlar'a gıpta etmiş olmalı.

19 Haziran günü, bitkin Jdanov, rakibi Malenkov'un eşliğinde, Yugoslavya'nın ihraç edileceği ikinci Kominform toplantısına başkanlık etmek için Bükreş'e geldi. Toplantıda mantıksız bir bildirimde bulundu: "Tito'nun bir Emperyalist casus olduğuna dair bilgilere sahibiz." Yugoslavlar aforoz edildiler.

24 Haziran günü Stalin, Batılı Müttefikler'e meydan okuyarak ve onların Sovyet Doğu Almanyası'ndaki derin mıntıkaya karadan ikmal malzemeleri göndermelerini önleme umuduyla Berlin Ablukası'nı başlattı. Bu meydan okuma, hem Moskova'daki Yahudi karşıtı kampanyanın, hem de Stalin'in vârisi olmak için verilen nefret dolu mücadelenin hızlanmasına yol açtı. Genellikle Jdanov'un Yugoslavlar'ı desteklediği ve bu nedenle suçlandığı iddia edilir. Jdanov ve Voznosenskiy aslında Yugoslavlar'ı 1945'ten beri gayet iyi tanıyorlardı, fakat Stalin'in tutumunu sadece desteklemekle kalmadılar, Tito'nun antikalıklarını onun dikkatine sunarak durumu daha da ağırlaştırdılar.

Yugoslav hizipleşmesi Stalin'in sergilediği inatçı tutumun istenmeyen bir sonucuydu. Ülke, Tanrı Stalin'e taparken, aşırı muhabbet nefrete yol açmıştı. 1948'de Cilas, Stalin'in "bariz bunama belirtileri sergilediği"ni düşünüyordu. Her şeyi kendi çocukluk dönemiyle ya da Sibirya sürgününe ilişkin uzak anılarla kıyaslıyordu. "Saçmalıklara ve boş şakalara gülerek, evet ben de aynı şeyleri hatırlıyorum..." derdi. Kendi adamları da onun çöküşünü ve tehlikeli bir hal alan öngörülemezliğini gözlemliyorlardı: "Yaşlı ve kokuşmuştu," der Huruşov. "Ona olan saygımızı kaybetmeye başladık." Beria da aynı evrelerden geçmiş; tapınmayla başlamış sonunda hayal kırıklığına uğramıştı. Fakat liderlerin çoğu, özellikle de, Molotov, Mikoyan, Kaganoviç ve Huruşov, Marksizm-Leninizm'e fanatik bir inançla bağlıydılar ve kendisini bir sivil hizmetkâr, *çinovnik*, olarak gören Malenkov dâhil hemen hepsi Stalin'in, bütün kusurlarına rağmen, tarihin yasalarına uygun davrandığına inanıyorlardı.

Haziran ayında Bükreş'ten dönen Jdanov yeni bir kalp krizi ve kısmi felç geçirdi. Nefes almakta zorlanıyordu ve vücudunun sağ tarafını kullanamıyordu. "Bana tedavi görmemi ve dinlenmemi söylediler," dedi adamlarından birine. "Uzun süre uzaklaşabileceğimi sanmıyorum." 1 Temmuz günü Stalin, Jdanov'u İkinci Seketerlik görevinden alarak, yerine onun baş düşmanı Malenkov'u geçirdi. Aslında Jdanov kullanışlı bir günah keçisiydi, fakat Stalin'in yörüngesinde, Malenkov'u terfi ettirmek için Jdanov'u yok etmek gerekmiyordu. İkisini paralel olarak yönetmek daha uygundu. Jdanov, Kuntsevo'dan dönerken bayıldı. Artık ağır hastaydı ve görevlerini yerine getiremiyordu. Yuri, babasının "azledilmediğini, sadece hastalandığını ve kendi çıkarlarını savunamadığını" söyler. Bu sözler doktorlar tarafından doğrulanır: "Yoldaş Jdanov'un iki hafta yatak istirahati yapması gerekiyor," diyordu Profesör Yegorov. Stalin Profesör'ün verdiği Çok Gizli raporda yer alan bu sözlerin yanına şunu yazdı: "Nerede dinlenecek? Nerede tedavi edilecek?"

Yuri, "Stalin endişeliydi," diye hatırlar. "Baba'nın hastalığı iktidar dengesinde bir değişikliğe neden oldu." Mikoyan, bunu doğruluyordu. Aslında Jdanov'un müttefikleri, Voznosenskiy ve Kuznetsov nüfuzlarını korudular. Yuri görevde kaldı.

Stalin, Novgorod yakınlarındaki Valday'da bir sanatoryuma nakledilen Jdanov'u muayene etmeleri için kendi doktorlarını gönderdi. Jdanov iktidarın titrek parmaklarının arasında kayıp gitmekte olduğunu hissediyordu. 23 Temmuz günü, Şepilov, Malenkov'un dönüşü konusunda onu bilgilendirmek için telefon ettiğinde, Jdanov ona bağırıp çağırdı. O gece bir kalp krizi daha geçirdi. Stalin, Jdanov'un yardımcısı Voznosenskiy ile kendi doktoru Vinogradov'u hastayı ziyaret etmeleri için gönderdi.

Jdanov'un belirgin arteroskleroz semptomları ve kalp sorunları hakkında yapılan teşhis hatalıydı. Günlük kardiyogram çekilmesi ve tam bir istirahat yerine, egzersiz ve ağır masaj önerildi. 29 Ağustos günü Jdanov bu kez ağır bir kalp krizi geçirdi. Stalin bir kez daha Vinogradov'u gönderdi, Voznosenskiy ve Kuznetsov'a,

yapılan tedaviyi denetlemelerini emretti. Siyasetçiler daha oraya varmamışlardı ki, hastayla ilgili bir anlaşmazlık çıktı. Kardiyograf Dr. Lidya Timaşuk "miyokardiyal enfarksiyon (kalp krizi) teşhisi koydu ve neredeyse kesinlikle haklıydı, fakat seçkin profesörler onu yazdığı raporu değiştirmeye, "arteroskleroz ve hipertansiyona bağlı işlev bozukluğu" gibi daha belirsiz bir ifade kullanmaya zorladılar. Doktorlar Timaşuk'un vahim teşhisine burun kıvırarak, hastaya parkta yürüyüş yapmasını tavsiye ettiler. Bunun üzerine Jdanov bir kalp krizi daha geçirdi.

Timaşuk üstlerini ihbar etti ve Jdanov'un baş koruması mektubu Stalin'e iletilmek üzere General Vlasik'e teslim etti. Bir MGB ajanı olan Timaşuk bu girişimden sonuç alamayınca, bu kez gizli polise bir mektup yazdı. Abakumov mektubu aynı gün Stalin'e iletti. Stalin mektubu imzaladı, üzerine "arşive" diye yazdı, fakat bir şey yapmadı. O sırada orada bulunan Yuri'ye göre, Stalin "çok endişelendi ve Voznosenskiy'i Baba'yı yoklaması için geri gönderdi".

Stalin'in gözden düşen adamı, ayın 31'inde tuvalete gitmek için yataktan çıktı ve damar tıkanıklığından öldü. Poskrebişev'in emriyle, ölüm sonrası işlemler Kuznetsov'un eşliğinde kötü aydınlatılmış, sıradan bir banyo odasında yapıldı. Profesörler hatalı teşhislerinden ötürü dehşet içindeydiler. Olayı örtbas etmek için Timaşuk'u görevden aldılar ve ihbar ettiler. Bunun üzerine Timaşuk, Stalin'e ve MGB yöneticisi Kuznetsov'a daha ağır mektuplar yazdı. Fakat Vlasik bu kez mektupları iletmedi, Kuznetsov da onları göz ardı etti.

Timaşuk, mektupları daha sonra Stalin tarafından kullanıldığı için, Doktorlar Komplosu'nun kötü kadını haline geldi, fakat tıbbi bakımdan haklı olduğu için bu ironik bir durumdu. Jdanov yanlış tedaviye kurban gitmiş olabilir, ancak cinayet söylentilerinin yersiz olduğu anlaşılmaktadır. Kremlavka en iyi Sovyet hastanesi olarak biliniyordu, fakat öylesine büyük bir hata korkusu, bilimsel gerilik ve siyasi rekabetle yönetiliyordu ki, korku içindeki doktor komiteleri yanlış kararlar alıyorlardı. Mehlis'ten Koniev'e kadar çeşitli ünlü hastalar rutin biçimde hatalı tedavi edildiler. Demokrasilerde bile doktorlar ufak tefek hataları örtbas etmeye çalışırlar. Stalin gerçekten Jdanov'u öldürmek isteseydi, beş kalp krizi geçirmesine fırsat vermez, bir iğneyle işi çabucak hallederdi. Jdanov'un eşi ve oğlu, onun öldürülmediği kanaatindeydiler. "Olay daha basitti," diye hatırlar Yuri. "Doktorları yakından tanıyorduk. Babam çok hastaydı. Kalbi tükenmişti."

Peki manyakça paranoid olan Stalin ihbarları neden dikkate almadı? Jdanov'un hastalığının ağır olduğu belliydi ve Stalin tedaviyi üst düzey Kremlin doktorlarına bırakmaya razı edilebilirdi. Ayrıca Jdanov'un durumu onu tedirgin ediyordu. Fakat daha derin bir düzeyde bu tıbbi kargaşa Stalin için bir fırsattı. Tıbbi cinayet yöntemini bizzat kullanmış ve otuzlu yıllarda, doktorları, Kuybişev ve Gorki'yi öldürdüklerini itirafa zorlamıştı. Bu titiz oportünist ve sabırlı komplocu, yaşlı ama karmaşık mekanizmalar kurma konusunda hâlâ bir deha olan o adam, gerekli olduğuna kanaat getirdiği Terör'ü başlatmaya hazır olduğu anda Jdanov'un ölümünü

kullanacaktı. Bir yıl sonra Bulgar lideri ve eski yoldaşı Dimitrov aynı doktor tarafından tedavi edilirken öldü. Stalin Sağlık Bakanı'yla Soçi bahçesinde yürüyüş yaparken, güllerini seyretmek için durduğu bir anda mırıldandı: "Tuhaf değil mi? Tek bir doktor onları tedavi etti ve ikisi de öldü." Doktorlar Komplosu'nu düşünmeye başlamıştı, fakat Timaşuk'un mektuplarını ele alması için daha üç yıl vardı.

Stalin cenaze töreninde Jdanov'un açık tabutunun taşınmasına yardımcı oldu, aileye nezaket gösterdi. Törenin ardından verilen akşam yemeğinde sarhoş oldu.[1]

O gece Aragvi restoranının Beria'nın Gürcüleri'yle dolu olduğu ve Jdanov'un ölümü için kadeh kaldırdıkları söylendi.

* * *

8 Eylül günü, Berlin krizi ve Jdanov'un cenazesi nedeniyle Moskova'da kalan Stalin üç ay süren bir tatile çıktı. Huzursuzluğa kapılarak Suhumi'den Livadya'ya taşındı ve orada Çek Başkanı Gottwald'ı ağırladı. Molotov ve Mikoyan'la birlikte Lakoba'nın Museri'de inşa ettiği eski daçayı ziyaret etti. Akşam yemeğinde Poskrebişev ayağa kalktı ve Mikoyan'ı ihbar etti:

"Yoldaş Stalin, siz güneyde dinlenirken, Molotov ve Mikoyan, Moskova'da size karşı bir komplo hazırladılar."

Mikoyan, kara gözlerinde öfkeli bir parıltıyla yerinden fırladı. "Seni alçak!" diye bağırarak Poskrebişev'e vurmak üzere yumruğunu kaldırdı.

Stalin onun elini yakaladı: "Ne bağrıyorsun? Sen benim misafirimsin!" Molotov, "yüzü bembeyaz, bir heykel gibi oturuyordu". Mikoyan masum olduğunu söyledi. "Öyleyse, onun söylediklerine aldırma," dedi Stalin. Bu sözler öncelikle Poskrebişev'i rahatlattı.

Stalin, kıdemlilerin, yerini alamayacak kadar yaşlı olduklarını söyledi. O sırada Stalin'den çok genç, 52 yaşında olan Mikoyan, bunun saçmalıktan başka bir şey olmadığını düşünüyordu. Stalin, yerine geçecek kişinin Kafkasyalı değil, Rus olması gerektiğini söyledi. Molotov bu bakımdan "tek aday" olmaya devam ediyordu, fakat Stalin ona olan inancını kaybetmişti. Daha sonra Stalin, ölümcül bir kutsamayla, Jdanov'un yetiştirdiği Kuznetsov'un munis, uzun yüzünü işaret etti: "İşte bu adam." Genel Sekreter olarak yerine onun geçmesini istiyordu. Voznosenskiy ise Başbakan olarak onun yerini alacaktı. Mikoyan "böyle bir rolü gizlice hayal edenler düşünüldüğünde [bunun] Kuznetsov'a yapılan büyük bir kötülük" olduğunu hissetti.

---

1 Stalin, Jdanov'un ölümünden etkilenmiş olabilir. Merhumun Karadeniz kıyılarındaki doğum yeri Mariopol'a Jdanov adını verdi. Korumalara göre, Jdanov'un cenaze töreninden sonra Molotov, Stalin'in sağlığından endişelendi ve korumalara onu bahçeye bırakmamalarını söyledi. Stalin özel hayatına yapılan bu müdahaleyi fark ettiğinde, Molotov'a olan güvensizliği biraz daha arttı.

Batı kendi mıntıkasına enerjik biçimde havadan ikmal sağlamaya başladığında etkisini kaybeden Berlin ablukasının başarısızlığı dikkate alındığında, Stalin'in kutsanmış her vâristen kuşkulanması kaçınılmazdı. Bu durum Stalin'in kendi hastalığıyla, Tito'nun isyankârlığıyla ve Rus Yahudileri arasındaki Siyonist kıpırtılarla zaten şiddetlenen paranoyasını azdırmaktan başka bir işe yaramadı. Beria ve Malenkov bıçaklarını biliyorlardı.

BÖLÜM ON

Topal Kaplan, 1949-1953

53

Bayan Molotov'un Tutuklanması

Stalin güneyde ardıllarını kutsarken, yeni İsrail Devleti'nin yılmaz Olağanüstü Elçisi Golda Myerson (tarihe Meir adıyla geçti), 3 Eylül günü Moskova'ya geldi ve Sovyet Yahudileri arasında büyük bir heyecan yarattı. Holocaust ve İsrail'in kurulması, Polina Molotova gibi en katı Eski Bolşevikler'i bile etkilemişti. Voroşilov'un eşi (kızlık soyadı Golda Gorbman) "Artık bizim de bir Anavatan'ımız var," diyerek ailesini şaşırttı.

Yahudi Yeni Yılı'nda Meir, Büyük Moskova Sinagogu'nu ziyaret etti. Sinagog tıka basa dolduğu için coşkulu Yahudiler dışarıda beklediler. Neredeyse bir isyan havası vardı. O sırada 53 yaşında olan Polina Molotova bile oradaydı. Molotov'un 7 Kasım'da verdiği diplomatik resepsiyonda, neredeyse aynı köklerden gelen iki zorlu ve zeki kadın bir araya geldi, Polina, Golda Meir'le tanıştı.

Polina, çocukluğunun diliyle, Orta Avrupalılar'la karşılaştığında daima konuştuğu, incelik göstererek "Avusturya dili" dediği Yidişçe konuşuyordu. Meir ona Yidişce'yi nasıl öğrendiğini sordu. "*Ikh bin yidishe tokhhter*" ("Ben Yahudi halkının kızıyım") diye karşılık verdi, Polina. Ayrılırlarken, Polina şöyle dedi: "Eğer işleriniz yolunda giderse, dünyanın her yerindeki Yahudiler için her şey iyi olacak." Belki de, Stalin'in onun atak zekâsından, züppe zarafetinden, Yahudi geçmişinden, Amerikalı iş adamı kardeşinden ve Svetlana'ya dediği gibi, "Nadya üzerindeki olumsuz etkisi"nden ne kadar rahatsız olduğunu bilmiyordu. Mayıs ayı içinde görevden alınması bir uyarıydı, fakat Stalin'in 1939'da onu öldürmeyi düşündüğünü bilmiyordu.[1]

Sinagog "gösterisi" ve Polina'nın Yidişçe konuşması tatildeki yaşlı adamı öfkelendirdi. Bütün bunlar, Sovyet Yahudileri'nin Amerikan Beşinci Kolu haline gelmekte olduklarını doğruluyordu. Molotov'un Yahudi Kırım düşüncesini destekle-

1 Bazı Yahudiler işten atıldı. Kaganoviç, Başbakan Yardımcısı ve Politbüro üyesi olmaya devam etti, fakat ağabeyi Yuli işini kaybetti. Kaganoviç'in torunu, onun da Polina gibi çocukluğunda konuştuğu Yidişce'yi konuşabidiğini hatırlar. Kaganoviç, Alman Komünist Ernest Thalman'la karşılaştığında bu dille konuşmuştu. "Devletin ikinci leydisi" Andreyev'in eşi Dora Kazan Tekstil Bakan Yardımcılığı'ndan alındı ve General Hurulev'in Yahudi karısı tutuklandı. Mehlis, Kaganoviç gibi, Devlet Denetim Bakanı olmaya devam etti ve ancak 1950'de bir kalp krizi geçirdikten sonra emekliye ayrıldı. Yahudi Boris Vannikov nükleer projeden sorumlu Sovmin'in Birinci Direktörlük'ünü yönetmeye devam etti.

diği açıktı. 20 Kasım günü Politbüro, Yahudi Komitesi'ni dağıttı ve Malenkov ile Abakumov'un önderliğinde anti-Semitik bir terör başladı. Bu kez Mihoels'in çalışma arkadaşları, Yidiş şair Perets Markiş'ten biyokimyager Lina Ştern'e kadar, bazı parlak Yahudi yazarlar ve bilim insanlarıyla birlikte tutuklandı. Svetlana'nın henüz boşandığı kocasının babasını da tutukladılar. Stalin kızına, "Eski kuşağın tamamına Siyonizm bulaşmıştır," dedi. "Şimdi onlar da aynı şeyi gençlere öğretiyorlar."

Stalin, Polina Molotova'yı da bulaştırmak için tutsaklara işkence yapılmasını emretti. Bu arada Holodnaya Reçka'da geceleri kurulan coşkulu sofralarda, Çarkviyani'ye çocukluğundan hatırladığı masalları anlatıyordu. Ansızın eski arkadaşlarını, özellikle de Papaz Okulu'ndan hocası Peter Kapanadze'yi özledi. Papaz, devrimden sonra öğretmen olmuştu ve Stalin ona zaman zaman para gönderiyordu. Kapanadze ile MGB Korgenerali Saşa Egnataşvili'yi partiye davet etti. Stalin'in "hancının oğlu" dediği Egnataşvili, Gori'den bir aile dostuydu. Çarkviyani, misafirleri getirmek için alelacele Tiflis'e gitti. Çok geçmeden, yedi eski arkadaş, "tatlı sesli ev sahibi"nin önderliğinde Gürcü şarkıları söylüyordu. Stalin eski arkadaşlarından birkaçına bir hafta kadar kalmaları için ısrar etti. Misafirler, Stalin'in bütün misafirleri gibi, bu süre içinde kaçmak için fırsat kolladılar. Nihayet içlerinden biri, yemekte bir halk şarkısı söyleyerek büyük bir yaratıcılık sergiledi. Şarkının nakaratı şöyleydi: "Gitmek, kalmaktan iyidir!"

"Ah, anlıyorum," dedi Stalin. "Sıkıldın. Belki de torunlarını özledin."

"Hayır, Soso," dedi misafir. "Burada sıkılmak imkânsız, fakat neredeyse bir haftadır buradayız, vaktini alıyoruz..." Stalin onları azat ederek, 2 Aralık günü Moskova'ya döndü. Molotov'un tehlikeli ikiyüzlülüğüne ilişkin saplantılı düşüncelere sahipti. Bu arada (muhtemelen Vişinskiy'den), Molotov'un tek başına özel bir vagonla New York'tan Washington'a seyahat ettiğini öğrendi. Belki de SSCB'yi bir Yahudi anayurduyla yıpratmak için talimat almıştı. Molotov'a bunu "ima yoluyla aktaran," Stalin'in en yakınındaki Poskrebişev oldu:

"Sana neden özel bir vagon tahsis ettiler?" Molotov "düşünerek bir sonuç çıkarmaya çalıştı", fakat yapabileceği hiçbir şey yoktu.

Stalin'i Molotovlar'a karşı harekete geçmeye nihayet ikna eden, şaşırtıcı biçimde, bir opera oldu. Stalin döner dönmez, karısının ihanetine uğrayan bir prensin öyküsünü anlatan Ermeni operası *Almast*'ı izledi. "Her yerde ve herkeste ihaneti görebilirdi," fakat ihanet, özellikle önemli kişilerin eşleri arasındaydı. Opera'dan güç kazanan ve Abakumov'un aldığı ifadelerle silahlanan Stalin, Polina'nın suçları konusunda Molotov'la yüzleşti. "O ve ben bu konuda münakaşa ettik," der Molotov.

"Karını boşamanın zamanı geldi," dedi Stalin. Molotov, kısmen bir Bolşevik olduğu için, kısmen de sevdiği kadını ancak itaat ederek kurtarabileceği için, boşanmayı kabul etti. Kendisine yöneltilen suçlamaları anlattığında, Polina acı bir çığlık attı:

"Sen de bunlara inandın!" Sonunda o da kabul etti: "Partinin buna ihtiyacı varsa, boşanalım." Bu tuhaf ve en romantik boşanmaydı. Her iki taraf da bir diğerini kurtarmak için kendini feda ediyordu. "Aileyi nasıl kurtarabileceklerini tartıştılar," der torunları. Polina kız kardeşinin yanına taşındı. Sinirli biçimde beklemeye başladılar, fakat Molotov'un sözleriyle, "aralarına kara kedi girmişti."

* * *

Stalin, Malenkov ve Abakumov'a Yahudi davasını birleştirmelerini emretti. Malenkov, Beria'ya ısrarla kendisinin bir anti-Semit olmadığını söylüyordu: "Lavrenti, biliyorsun ben Makedonyalıyım. Benim bir Rus şovenisti olduğumdan nasıl kuşkulanabilirsin?"

Davanın esası Yahudi Kırım planı olduğu için, 13 Ocak 1949 günü Malenkov, Yahudi Komitesi'nin eski başkanı Lozovskiy'i sorgulamak üzere Eski Meydan'a davet etti. Lozovskiy için bu bir ölüm kalım meselesiydi. Fakat çok dikkatli ancak cani "memur" Malenkov için de tehlike söz konusuydu, çünkü en büyük kızı Volya, kız kardeşi Lozovskiy'le evli olan Lamberg adında bir Yahudi görevlinin oğluyla evliydi.

Yahudi Kırım düşüncesine "sempati duydun..." dedi Malenkov. "Ve bu çok haince bir tutum!" Stalin, Lozovskiy'nin tutuklanmasını emretti.

Malenkov, ailesinin Yahudiler'le olan ilişkilerine son verdi. Volya Malenkova, Şamberg'den boşandı. Bütün tarih kitapları bu boşanmayı Stalin'in emrettiğini ve Malenkov'un bu emri uyguladığını tekrarlar. Volya Malenkova bunu kesin bir dille reddetmektedir. Şamberg onunla yanlış nedenlerle evlenmişti ve "kötü sanatsal beğenileri" vardı. "Hatta babam beni caydırmaya çalıştı. Şöyle derdi: 'Dikkatli ve ciddi düşün. Alelacele evleniyorsun. Telaş etmeden, dikkatli davran'". Fakat Malenkov'un bürosuna çağırılan Şamberg, bütün bunları bilmiyordu. Vasili Stalin'in Svetlana'nın boşanmasını hızlandırması gibi, Malenkov'un koruması da, Volya'nın boşanma işini halletti. [1]

Çoğu Yahudi olan 110 kişi, Lubyanka'da kötü ruhlu Komarov'un elinde "Fransız güreşi"ne maruz kalarak acı çekiyordu. Komarov daha sonra, "Onlara karşı merhametsizdim," diye övündü. "Ruhlarını parçaladım ... Yahudi ulusalcılara karşı özellikle acımasızdım (ve en çok onlardan nefret ediyordum)." Abakumov, seçkin bilim kadını Lina Ştern'i sorguya çekerken şöyle bağırıyordu: "Yaşlı orospu... Konuş! Sen

1 Arkadaşı Julya Huruşeva'ya bakılırsa, Şamberg'in "kalbi kırıktı". Gerek Svetlana Stalin gerekse Volya Malenkova dik başlı insanlardı. Mutsuz evliliklerine son verdiler. Fakat Yahudiler'le yapılan mutsuz evlilikleri sona erdirmek için, Stalin'in köpüren anti-Semitizm'inden daha teşvik edici bir şey olamazdı. Stalin'in tek bir söz söylemesi gerekmiyordu. Genç insanlar ne yapmaları gerektiğini biliyorlardı. Malenkov'un ılımlı itibarı sayesinde Şambergler, çocuğun babası Mihail'i taşrada saklayarak kendilerini korumayı başardılar. "Volya" Malenkov'un icat ettiği bir isimdi. Halkın İradesi'ndeki gibi, "irade" anlamına geliyordu.

bir Siyonist ajansın!" Komarov, Lozovskiy'e hangi lider "karılarının Yahudi" olduğunu sordu ve "hiçbiri dokunulmaz değil," diye ekledi. Tutuklular, Yahudi liderler, Kaganoviç ile Mehlis'i de davaya bulaştırmak için teşvik edildiler, fakat esas hedef, Polina Molotova idi. Abakumov, Stalin'e, onun "Halk Düşmanı'na dönüştürdüğü kişilerle ilişkileri" olduğunu söyledi. Bir keresinde sinagoga gitmiş, Mihoels'e tavsiyelerde bulunmuş, "onun cenazesine katılmış ve ailesine ilgi göstermişti."

Beş gün sonra Stalin, Polina'ya karşı tuhaf bir cinsel-Semitik suçlamayı değerlendirmek için Politbüro'yu topladı. Genç bir adam bu saygıdeğer Bolşevik kadınla bir aşk macerası yaşadığına ve "grup seks" yaptığına dair tanıklıkta bulunmuştu. Molotov bu "dehşet verici pisliğe" inanamadı, fakat Stalin ifadeyi okurken, "güvenliğin kendisine verilen görevi yerine getirdiğini" anladı. Demir yapılı Molotov bile artık korkuyordu: "Dizlerim titriyordu!" Molotov'dan hoşlanmayan ve bir Yahudi olarak sadakatini kanıtlamak zorunda olan Kaganoviç, "Molotov hiçbir şey söyleyemiyor!" diyerek, kötü niyetli bir tutumla Demir Kıçlı'ya saldırdı.

Polina, 1939'da uyarılmasına rağmen, "Yahudi ulusalcılarla yakın ilişkiler" kurduğu için partiden ihraç edildi. Molotov 1939'daki oylamada çekimser kalmıştı. Bu kez de manidar biçimde, çekimser oy verdi. Fakat davanın ne kadar vahim olduğunu hissedince, boyun eğdi. Stalin'e 20 Ocak 1949'da yazdığı bir mektupta, "Merkez Komitesi PS Jemçujina'nın ihracı önerisini oyladığında ... çekimser kalmamın siyasi bakımdan hatalı olduğunu kabul ediyorum," diye yazdı. "Bu vesileyle, meseleyi kapsamlı biçimde düşündükten sonra, olumlu oy veriyorum ... bana yakın olan bir kişinin hatalı adımlar atmasını ve Mihoels gibi Sovyet karşıtı ulusalcılarla ilişki kurmasını zamanında önlemeyerek ağır bir hata yaptım..."

21 Ocak günü Polina sincap kürkü paltosu üzerinde olduğu halde tutuklandı. Kız kardeşleri, doktoru ve sekreterleri de tutuklandı. Kız kardeşlerinden biri ve bir ağabeyi cezaevinde ölecekti. Onun tutuklanması, ona sempati duyan liderler için de uğursuz bir belirtiydi.

İşkence görmeyen Polina suçlamaları reddetti: "Sinagog'da değildim ... Orada olan, kız kardeşimdi." Cinsel ahlâksızlık suçlamalarıyla da karşılaştı. İvan X'le yüzleştirme tutanağı, kötü bir komediyi andırır:

"Polina, beni bürona çağırdın [ve] benimle yakın ilişki kurmak istedin!"

"İvan Alekseeviç!" diye haykırdı Polina.

"İnkâr etme!"

"X'le hiçbir ilişkim olmadı," dedi Polina. "İvan Alekseeviç, X'i her zaman güvenilmez biri olarak gördüm, fakat onun bir alçak olduğunu asla düşünmemiştim." Fakat X bu kez onun merhamet duygularına hitap etti:

"Benimle işlediğin suçu kabul etmen için, sana çocuklarımı ve parçalanmış ailemi hatırlatıyorum ... Sen beni yakın bir ilişkiye zorladın." Bu arada Polina, cehennemin içinde bile önemli şahsiyeti oynamayı sürdürdü. Bir başka tutuklu, onun şöyle seslendiğini işitti:

"Kocama telefon edin! Söyleyin ona, benim diyet haplarımı göndersin! Hastayım ben! Beni bu çerçöple beslemeye hakkınız yok!"

12 Numaralı Nesne haline gelen Polina hakkında bundan sonra hiçbir şey işitilmedi. Genellikle onun öldüğüne inanılıyordu. Fakat Yahudi Davası'nda fazla rolü olmayan Beria, ilişkileri sayesinde daha fazlasını biliyordu. Bir Politbüro toplantısında Molotov'un kulağına, "Polina HAYATTA!" diye fısıldadı.

Stalin ve Abakumov, Yahudi davasında Polina'yı baş sanık yapma konusunu tartıştılar, ancak sonunda Lozovskiy'nin davanın yıldızı olmasına karar verdiler. Polina, Orta Asya'daki Kustanay'da beş yıl sürgün cezası aldı. Diğer tutukluların kaderiyle kıyaslandığına bu hafif bir cezaydı. İçmeye başladıysa da, bu zaafın üstesinden gelmeyi başardı. Daha sonra kızlarına, "cezaevinde gerekli olan üç şey vardır," dedi. "Temizlenmen için sabun, beslenmen için ekmek, sağlıklı olman için soğan." Oraya sürgüne gönderilmiş bazı kulaklar'la arkadaş olması ironiktir. Kocasıyla birlikte tasfiye etmek için o kadar uğraştığı bu masum köylüler onun hayatını kurtaran nazik yabancılar oldu. Sürgünde bulunduğu sırada Molotov'a olan sevgisi asla sona ermedi. Ona şöyle yazdı:

"Dört yıldır süren bu ayrılık sırasında, dört sonsuzluk, tuhaf ve dehşet verici hayatımın içinde akıp durdu. Beni hayata bağlayan tek şey, seni düşünmek ve acı çeken kalbimin kalıntılarına ve sana duyduğum o muazzam aşka hâlâ muhtaç olabileceğini bilmek." Molotov da onu sevmekten asla vazgeçmedi. Geceleri yemek masasına tek başına oturduğunda hizmetçilerden onun tabağını da masaya koymalarını istemesi dokunaklıdır. Durumun farkındaydı: "Benim yüzümden acı çekti..."

Stalin, Molotov'u en yüksek çevreden artık dışlamıştı. Yazdığı bir notta, dokümanların, "Bakanlar Konseyi Bürosu'nun faaliyetlerine katılmayan Yoldaş Molotov değil," sadece Voznosenskiy, Beria ve Malenkov tarafından imzalanması gerektiğini belirtti. Ancak Mikoyan'a hâlâ güveniyordu. Dünyevi Ermeni'yi, Çin'in tamamını fethetmek üzere olan Mao Zedung'u tartma amaçlı gizli bir göreve gönderdi.

Çin İç Savaşı son sancılarını yaşıyordu. Stalin, Çang Kay-şek rejiminin bu kadar çabuk çökeceğini hesaplayamamıştı. 1948'e kadar Mao Zedung'un başarısı, Stalin'in Batı'yla *realpolitik* ortaklık kurma siyasetine elverişli değildi, fakat Soğuk Savaş, fikrini değiştirmesine neden oldu. Beria'ya Başkan'ın bir "Margarin Marksisti" olduğunu söylemesine rağmen Stalin, Mao'yu potansiyel bir müttefik olarak görmeye başladı.

31 Ocak 1949 günü Mikoyan büyük bir gizlilik içinde Mao'nun Hopey eyaletinin Sibaipo bölgesindeki karargâhına ulaştı; Mao ve Çu En-lay'la tanıştı ve Stalin'in armağanlarını verdi. Armağanlardan biri sancılıydı: Mikoyan, Mao'ya maiyetinde yer alan bir Amerikalı'nın casus olduğunu ve tutuklanması gerektiğini söyledi. Stalin (Yoldaş Filipov), Mikoyan'la (Yoldaş Andreev) Mao'nun Rus doktoru, aynı zamanda şifre çözücü Terebin aracılığıyla temas kurdu. Mikoyan bu seyahat sayesinde Stalin'in geceleri oturma alışkanlığından bir süre için kurtulacağını ummuştu.

Ancak Mao'nun da aynı saatlerde çalıştığını gördü. Buna rağmen, ziyaret başarılı geçti.

Dönüşünde Mikoyan'ı bir şok bekliyordu. Stalin, Molotov'u ve Mikoyan'ı Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanlıkları'ndan almıştı. Ancak ikisi de Başbakan Yardımcısı olmaya devam ediyorlardı. Ardından Mikoyan'ı Çin seyahatinin gizliliğini ihlal etmekle suçladı. Mikoyan bu seyahatten sadece oğlu Stepan'a söz etmişti. "Bu Çin seyahatinden kimseye söz ettin mi?" diye sordu ona.

"Svetlana'ya söyledim," dedi Stepan.

"Bir daha boşboğazlık etme." Svetlana'nın babasına söylediği masum bir söz, Mikoyanlar'ı tehlikeye atmıştı. Stalin, 1943'te Mikoyan'ın çocuklarının tutuklandığını unutmamıştı. Çocuklar hâlâ gözetim altındaydılar.

Meşum bir tavırla, Mikoyan'a ansızın sordu: "Senin çocuklar tutuklandıklarında onlara ne yapmışlardı? Onların Sovyet kurumlarında öğrenim görmeyi hak ettiklerini düşünüyor musun?" Mikoyan dikkatli davranarak bir şey demedi. Fakat tehdidi, özellikle Polina'nın tutuklanmasından sonra, gayet iyi anlamıştı. Çocuklarının tutuklanmasını bekledi, fakat bir şey olmadı. Yetkileri azaltılan Molotov ve Mikoyan'ın kızağa çekildiği sırada, Stalin söylenmeye başladı. Voroşilov'un "bir İngiliz casusu" olduğunu ve onu pek göremediğini söylüyordu.[1] Fakat bu kez Stalin'in seçilmiş vârisleri, Beria ve Malenkov'un güttükleri vahşi kan davasına, ani bir kan banyosu içinde yenik düştüler.

1 22 Ağustos 1946'da, Stalin hava tahmin raporunu dinledi ve yapılan tahminin tamamen yanlış olduğunu fark edince öfkelendi. Bunun üzerine Voroşilov'a hava tahmincileri hakkında bir soruşturma açmasını, bir "sabotaj" yapıp yapmadıklarını araştırmasını emretti. Stalin'in Birinci Mareşal'den hoşlanmadığını ortaya koyan çok saçma bir görevdi bu. Ertesi gün Mareşal rapor vererek, yanıldıkları için hava tahmincilerini suçlamanın haksız olduğunu belirtti.

54

Cinayet ve Evlilik: Leningrad Davası

İki "alçak" en yüksek bahisle oynuyorlardı: ölüm. Fakat Stalin kendi üstünlüğünü sürdürmek için en uzun gelincikleri, o yetenekli Leningradlılar'ı biçmeye daima hazırdı.

Stalin'in Başbakan olarak meşru vârisi Nikolay Voznosenskiy, Sovmin yöneticisi Çadayev'in hatırladığı gibi, "kendisini Stalin'den sonra en zeki kişi" olarak görüyordu. Politbüro'nun 44 yaşındaki en genç üyesi, kendisini Stalin'le olağandışı dürüst bir ilişkisi olan parlak bir planlamacı olarak diğerlerinden ayırıyordu. Ancak bu tutumu ona öylesine aşırı bir atılganlık kazandırdı ki, "içinde bulunduğu ruh halini gizleyemedi" ve keskin bir Rus ulusalcılığı sergilemeye başladı. Çalışma arkadaşlarına yönelik kaba tavırları yüzünden Voznosenskiy kadar düşman edinen bir başkası yoktu. Patronu Jdanov artık ölmüş, düşmanı Malenkov ise yeniden doğmuştu. Beria "ondan korkuyor" ve onun ekonomi alanındaki gücüne sahip olmayı şiddetle arzuluyordu. Voznosenskiy'nin kibri ve Stalin'in alınganlığı onu kırılganlaştırmıştı.

1948 yılı içinde Stalin yılın son çeyreğinde üretimin arttığını, fakat ilk çeyreğinde dibe vurduğunu fark etti. Bu normal bir mevsimsel değişimdi, fakat Stalin, Voznosenskiy'e bu dengesizliği düzeltmesini söyledi. Gosplan'ı yönetmekte olan Voznosenskiy bunu yapacağına söz verdi. Ancak yapamadı ve Stalin'den korktuğu için istatistikleri gizledi. Bu el çabukluğu bir şekilde Beria'ya sızdırıldı. Beria yüzlerce gizli Gosplan belgesinin kayıp olduğunu fark etti. Kuntsevo'da bir gece konuyu Stalin'e açtı. Mikoyan, Stalin'in önce "şaşırdığını" sonra "öfkelendiğini" gözlemledi.

"Bu, Voznosenskiy'nin Politbüro'yu aldattığı ve bizi aptal yerine koyduğu anlamına mı geliyor?" dedi Stalin. Bunun üzerine Beria 1941'den beri özenle sakladığı sırrı açıkladı: Stalin'in moral çöküntüsüne uğradığı sırada, Voznosenskiy, Molotov'a şöyle demişti:

"Vyaçeslav, önümüze düş seni izleyelim!" İhanet perçinlenmişti. Huzursuz bürokrat katil Andreyev soruşturmayla görevlendirildi. Telaşa kapılan Voznosenskiy, Stalin'i aradıysa da ona ulaşamadı. 7 Mart 1949 günü Politbüro'dan atılan Voznosenskiy günlerini Granovskiy'de iktisadi bir deneme yazarak geçirmeye başladı. Ölümcül ikili, Malenkov ve Abakumov, Gosplan Davası'nı yeniden ele aldılar.

Öteki kutsanmış vâris, 1946'da Malenkov'un yerinden edilmesi için Jdanov'a yardımcı olan ve Beria'nın yerine MGB'nin başına getirilen "genç ve yakışıklı" Kuznetsov bu iki kişinin nefretini kazanmıştı. Samimi ve arkadaş canlısı Kuznetsov, Voznosenskiy'nin tam zıddıydı. Hemen herkes onu severdi. Fakat ılımlılık Stalin'in sarayında göreliydi: Kuznetsov anti-Semitizm meselelerinde Jdanov'a yardımcı olmuş ve parti görevlilerinin cinsel suçları hakkında Stalin'e bir rapor vermişti. Stalin'e tapıyor, savaş sırasında ondan aldığı bir notu hazine gibi saklıyordu. Ancak onu anlayabilmiş değildi. Kirov'un öldürülmesi ve gösteri niteliğindeki mahkemelerle ilgili MGB dosyalarını incelemek gibi bir hata yaptı. Kuznetsov'un bu türden hassas meselelerle ilgilenmesi Stalin'in kuşkulanmasına yol açtı.

Tam o sırada Malenkov, Leningrad Partisi'nin bir oylama skandalını örtbas etmesi ve Hükümet'in izni olmadan bir ticaret fuarı düzenlemesi konusunda Stalin'i uyardı. Stalin, bu günahları, Jdanov'un belli belirsiz savunduğu, Sovyet Partisi'nin yanı sıra bir *Rus* (karşıt) partisi kurma ve Leningrad'ı Rus başkenti yapma planıyla birleştirmeyi başardı. Bu saçmalıklar ölümle cezalandırılabilecek suçlar gibi görünmese de, Sovyet İmparatorluğu ve Stalin'in diktatörlüğündeki fay hatlarını gizliyordu.[1] Ayrıca bir Rus Partisi'ne bir Gürcü önderlik edemezdi. Stalin, Rus halkını SSCB'yi bir arada tutan bir güç olarak savunmakla birlikte, bir enternasyonalist olmaya devam ediyordu. Voznosenskiy'nin ulusalcılığı Kafkasyalılar'ı da endişelendiriyordu. Stalin, Mikoyan'a "kendisi için sadece Gürcüler'in ve Ermeniler'in değil, Ukraynalılar'ın da bir halk olmadıkları"nı söylüyordu. Beria, Leningradlılar yüzünden kendi geleceğinden kaygılanmış olmalı.

Malenkov, en duyarlı konularda Stalin'in damarına basan hataları kurnazca bir araya getirdi. Stalin, Malenkov ile Abakumov'a, "Oraya gidin ve bakın bakalım, ne oluyor," emrini verince, ikili, 500 MGB subayı ve "Özellikle Önemli Davaları Soruşturma" bölümü *Sled*-Çast'tan 20 müfettişi taşıyan iki trenle Leningrad'a hareket etti. Beria şöyle derdi: "Stalin bir kişinin öldürülmesini emrettiğinde, Malenkov 1000 kişi öldürür!" Malenkov farklı iplikleri ölümcül bir komplo oluşturacak şekilde dokuyarak yerel şeflere saldırdı. Tutuklamalar başladı, fakat pembe Granovskiy binasındaki evlerinden çıkmayan Voznosenskiy ve Kuznetsov, Stalin'in kendilerini bağışlayacağına inanmışlardı. 1937 geçmişte kalmış gibi görünüyordu. O sırada Mikoyan bile kan dökmenin geçmişte kaldığını düşünüyordu.

* * *

1 Bu tehlikelerin yersiz olmadığı 1991'de Boris Yeltsin kendi Rusya Başkanlığı'nı Gorbaçev'in SSCB'sini yıkmak için kullandığında mükemmel biçimde kanıtlandı. Başkenti, Zinovyev ve Kirov'un kenti Leningrad'a aktarmak Büyük Petro'dan beri Rus siyasetinde ölümcül bir meseleydi. XVIII. yüzyılda bu yüzden insanlar ölmüştü, 1949'da da öleceklerdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Kuznetsov'un ve Leningrad kentinin halk arasında kahraman olarak tanınması da Stalin'i kuşkulandırıyordu. O kent kendisine ve Moskova'ya karşı alternatif bir askeri yurtseverlik totemini temsil ediyordu.

Mikoyan'ın bu umudu yersiz değildi, çünkü o sırada 18 yaşındaki en küçük oğlu Sergo, Kuznetsov'un "hoş ve güzel" kızı Alla'yla nişanlanmıştı. Babası düştüğünde Alla, Sergo'ya evlenmekten kaçınması için bir şans verdi:

"Bu olay fikrini değiştirir mi?" Fakat Sergo, Alla'yı seviyordu. Annesiyle babası da onu "kendi kızları gibi" seviyorlardı. Mikoyan evliliği destekledi:

Fakat tabansız Kaganoviç, Mikoyan'a şu sözleri fısıldadı: "Bu evliliğe nasıl izin verirsin? Aklını mı kaçırdın sen? Kuznetsov'un durumunu görmüyor musun? Durdur şu evliliği." Mikoyan kararlıydı. 15 Şubat 1949 günü Kuznetsov Parti Sekreterliği'nden alındı, "Bolşevik olmakla bağdaşmayan sapma" ve "Devlet karşıtı" ayrılıkçılıkla suçlandı. Nişanlılar üç gün sonra evlendiler. Kuznetsov gayet neşeli görünüyordu. "Cesur adam," diye düşündü Mikoyan, "Stalin'in âdetleri hakkında hiçbir fikri yok." Mikoyan, Zubalovo'da bir parti verdi, fakat kendi durumunu nihayet idrak eden Kuznetsov, Mikoyan'a telefon ederek "midesi bozulduğu" için gelemeyeceğini söyledi. Mikoyan anlamazlıktan geldi:

"Evde yeterince tuvalet var! Gel!"

"Arabam yok," dedi Kuznetsov. "Bensiz daha iyi olur."

"Bir babanın kızının düğününü kaçırması doğru olmaz," diye diretti Mikoyan ve ona kendi limuzinini gönderdi.[1] Partide Kuznetsov bir türlü rahatlayamadı. Kızının tehlikede olduğunu hissediyordu.

"Kendimi iyi hissetmiyorum," dedi. "Bırakalım çocuklarımız içsinler!" Daha sonra oradan ayrıldı.

***

O tehlikeli bahar günlerinde, zavallı Kuznetsov, kuşatılmış Jdanov hizbinin katıldığı bir başka Politbüro düğününde hazır bulundu. "Stalin, benim Svetlana'yla evlenmemi her zaman istemişti," der, o sırada hâlâ Politbüro üyesi olan Yuri Jdanov. "Çocukluk arkadaşı olduğumuz için bana korkutucu gelmiyordu." Fakat bir diktatörün kızıyla evlenmek de kolay değildi. Stalin kendisini ziyarete gelen Yuri'yi bu kez caydırmaya çalıştı:

"Onun karakterini bilmiyorsun. Sana hemen kapıyı gösteriverir." Fakat Yuri diretti. "Stalin nutuk çekmedi, sadece Svetlana'yı kollayacağımı, bu konuda bana güvendiğini söyledi," der.

Sergo Beria'ya göre, Stalin bu kez çöpçatan rolü oynuyordu: "Bu adamı severim," dedi Svetlana'ya. "Geleceği parlak ve seni seviyor. Evlen onunla."

"Aşkını sana mı ilân etti," diye karşılık verdi Svetlana. "Benim yüzüme bile bakmıyor."

---

1 Bu arada Granovskiy'deki bir başka apartmanda, bir başka tartışma yapılıyordu: Babası hâlâ Kiev'de olan Rada Huruşova, babasının arkadaşları Malenkovlar'la birlikteydi. Düğüne gitmek istedi, fakat Kuznetsov'un durumunu gayet iyi bilen Malenkov kızın düğüne gitmesi için limuzinini vermiyordu: "Sana araba veremem; derslerin iyi değil." Fakat Rada yine de düğüne gitti.

"Konuş onunla, göreceksin," dedi Stalin. Svetlana hâlâ Sergo Beria'yı seviyordu ve ona "Beni istemedin," dedi. "Madem öyle, ben de Yuri Jdanov'la evleniyorum."

Ne var ki, "benim göstermelik Yuroçkam" dediği Yuri'den hoşlanıyordu ve onunla evlenmeyi kabul etti. Daha sonra, "İkinci evliliğim babamın tercihiydi" diyecekti, "ve bu evliliği sürdürmek için mücadele etmek beni yordu."

Jdanovlar'ın Uspenskoye Yolu üzerinde, Zubalovo'ya 11 km. mesafedeki daçasında yapılan düğüne Başkomutan katılmadı. Davetlilerin arasında bir başka Politbüro çifti vardı: Andreev ve Dora Kazan'ın kızları Nataşa, müteveffa liderin oğlu Vladimir Kuybişev'le birlikte oradaydı. "Sıradan ailelere mensup ... okul arkadaşları da oradaydı," diye hatırlar, kendisi de partiye katılan Stepan Mikoyan. Dans edildi, yemek yendi. Yuri, babası gibi, piyano çaldı. Kuznetsov'un da orada olması doğaldı, çünkü kendisi Jdanov'a en yakın kişiydi. Fakat herkes onun netameli durumunun farkındaydı.

Yuri ve o sırada 4 yaşında olan oğlu Josef Morozov'la birlikte Svetlana, Jdanov'un dul eşiyle birlikte Kremlin'de yaşamaya başladılar. "Babamı görmüyordum," der Josef. "Yuri'ye 'baba' derdim. Yuri beni severdi!"

Vlasik onların birkaç gün sonra Zobalovo'ya ziyarete gittiklerini hatırlar. Stalin onların yanına geldi ve kızına, "Neden Jdanovlar'a taşınmak istedin?" diye sordu. "Kadınlar seni orada çiğ çiğ yerler. O evde çok fazla kadın var." Kuntsevo'ya ikinci bir kat eklemek ve genç çiftin oraya taşınmasını sağlamak istiyordu, fakat sakarlığı yüzünden bunu açıkça söylemedi. Rahatsız edilmek istememiş de olabilir.

Svetlana, Jdanov ve Şçerbekov'un aşırı titiz dul eşleriyle kaldı. Bir süre sonra, "Parti fanatikliği"ni "burjuva rahatlığı"yla birleştiren kaynanası Zinayda'dan nefret etti. Bir aşk evliliği yapmamıştı: "Öğrendiğim bir ders asla görev duygusuyla evlenmemektir." Annesinin "deli" olduğunu söylediği için Zinayda Jdanova'yı asla bağışlamadı. Ne var ki, Katya adında bir kızı oldu. Doğum sırasında o kadar hastalandı ki, babasına kendisini terk edilmiş hissettiğini ve ondan hemen alacağı bir mektubun kendisini memnun edeceğini yazdı.[1]

Düğünün zamanlaması Jdanovlar için de uygun değildi. Kuznetsov ve Voznosenskiy uçurumun kıyısındaydılar. Yuri, Leningrad Olayı'nın kesinlikle babasını hedef aldığını anlamıştı. "O sırada korkmuyordum," der. "Benim de yok edilmem

1 Stalin, Mayıs 1950'de, o sırada hastanede yatmakta olan Svetlana'ya mektup yazdı: "Sevgili Svetoçka. Mektubunu aldım. Kolay atlattığına sevindim. Böbrek sorunu ciddi bir iştir. Çocuktan hiç söz etmemişsin. Seni terk ettiğimi de nereden çıkardın? İnsanlar arada bir böyle rüyalar görürler. Sana rüyalara inanmamanı tavsiye ediyorum. Kendine iyi bak. Kızına da iyi bak. Devlet'in erken doğanlara da ihtiyacı var. Biraz sabırlı ol. Tez zamanda görüşeceğiz. Seni öpüyorum, benim Svetoçkam! Küçük Baban." O sırada Stalin sadece Leningrad Davası'yla uğraşmıyor, aynı zamanda, yeni bir Sovyet Ansiklopedisi'nin hazırlanmasına nezaret ediyor, kâğıdın kalitesinden içeriğine kadar her konuyla ilgileniyordu. Editör, Troçki gibi "olumsuz şahsiyetler"e yer vermesinin doğru olup olmayacağını sorduğunda, Stalin onunla dalga geçti: "Napoleon'u koyacağız, ama o büyük bir alçaktır!"

gerektiğini daha sonra anladım..." Haklıydı. O sırada Jdanov'u da davaya bulaştırmak için tutuklulara işkence ediliyordu.

* * *

Stalin, Kuznetsov'un kaderi üzerine düşünüyordu. Poskrebişev, Leningradlı'yı Kuntsevo'da akşam yemeğine davet etti, fakat Stalin onun elini sıkmadı: "Seni davet etmedim." Kuznetsov, "büzülüp kaldı." Stalin ondan bir özeleştiri mektubu bekliyordu, ancak saf Leningradlı bunu anlamadı. Stalin, "Bu onun suçlu olduğunu gösterir," dedi Mikoyan'a.

Gene de Stalin'in kuşkuları vardı. "Kendisine ne yapacağımızı kararlaştırdığımız bir sırada, Voznosenkiy'i işinin başında tutmak israf değil mi?" diye sordu Malenkov ile Beria'ya. İkisi de sessiz kaldı. O anda Stalin, Hava Mareşali Novikov ile Şahurin'in de cezaevinde olduklarını hatırladı.

"Onları serbest bırakma zamanının geldiğini düşünmüyor musunuz?" Fakat ikili yine sessiz kaldı. Tuvalette Şahurin ile Novikov'u serbest bırakırlarsa, "bu diğerlerini de kapsayabilir," diye fısıldaştılar. Leningardlılar'ı kastediyorlardı. Onlar ölüm kalım meselelerini düşünürlerken, Stalin, Semyonovskoye'deki daçasına doğru arabayla gidiyordu. Yolda bir otobüs durağı kuyruğunda, yağmur altında bekleyen insanlar gördü. Arabayı durdurdu ve korumalarına onları almalarını söyledi, fakat adamlar korktular.

"Halkla nasıl konuşulacağını bilmiyorsunuz," diye söylendi Stalin. Arabadan indi ve duraktaki insanları limuzinine davet etti. Onlara oğlu Yakov'un ölümünü anlattı. Küçük bir kız da ona babasının ölümünü anlattı. Daha sonra Stalin, küçük kıza bir okul üniforması ve çantası gönderdi. Üç hafta sonra, daha yakın bir zamana kadar kutsanmış vârisi olarak gördüğü Leningradlılar'ı tutuklaması, işkenceden geçirip yok etmesi için Abakumov'a emir verdi.

13 Ağustos günü Kuznetsov, Malenkov'un bürosuna davet edildi. "Döneceğim," dedi karısına ve oğlu Valeri'ye. "Ben gelmeden sofraya oturmayın." Babası Granovskiy'den Kremlin'e doğru giderken, oğlu arkasından baktı. "Dönüp bana el salladı. Onu bir daha görmedim." Kuznetsov, Malenkov'un koruması tarafından tutuklandı.

Ancak Stalin Voznosenskiy konusunda kararsızdı. Onun tutuklanması Malenkov ile Beria'nın eline kalmasına yol açacaktı. Onu hâlâ olağan akşam yemekleri için Kuntsevo'ya davet ediyor ve Devlet Bankası'na atamaktan söz ediyordu. 17 Ağustos günü Voznosenskiy, Stalin'e acıklı bir mektup yazdı. Kendisine iş verilmesi için yalvarıyordu. "İnsanın yoldaşlarından ayrılması çok zor ... Partiyi gözetme dersini anlıyorum ... Bana güvenmenizi istiyorum." Mektubu "Size adanmış" diye imzaladı. Stalin mektubu Malenkov'a gönderdi. İkili baskıyı sürdürdüler. Hasta, fakat kasvetli Andreyev "bu örgütteki karışıklıklar"ı her bakımdan açığa çıkardı:

Gosplan'da bulunan 526 belge kaybolmuştu. Bu uydurulmuş dava, Andreyev'in son başarılarından biri oldu. Voznosenskiy, suçluları cezalandırmadığını kabul etti. "Hiçbir bulgu" yoktu. "Suçlu olduğumu ... şimdi anlıyorum," dedi. Huruşov daha sonra, Malenkov'u, Voznosenskiy'nin yok edilmesini sağlamak için "Stalin'e fısıldamak"la suçladı. "Ne!" diye bağırdı Malenkov. "Stalin'i yönetiyordum, öyle mi? Şaka yapıyorsun herhalde!" Stalin yönetilemezdi, fakat kolayca ikna edilebilirdi. Kendisi her şeyi yönetmeye devam ediyordu.

Dört ay sonra Voznosenskiy, Jdanovcular'ı süpürme dalgası içinde tutuklanarak, Kuznetsov ve 214 tutukluya katıldı. Hepsine "Fransız güreşi" cinnetiyle işkence yapıldı. Erkek kardeşler, eşler ve çocuklar da onlarla birlikte Abakumov'un MGB'si tarafından yutuldu. Kuznetsov o kadar şiddetli dövüldü ki, kulak zarları patladı. Tutuklulardan biri, Turko, Stalin'in ölümünden sonra yaptığı tanıklık sırasında "Her iki kulağımdan kan gelene kadar dövüldüm," dedi. "Komarov başımı duvara vuruyordu." Kuznetsov'u davaya bulaştıran Turko idi. İşlenceciler Abakumov'a, hamile olan Zakrijevskaya'yı dövüp dövmeyeceklerini sordular:

"Onu savunuyor musunuz?" diye bağırdı Abakumov. "Yasalar bunu yasaklamıyor. İşinizi yapın." Kadın işkence nedeniyle düşük yaptı.

İşkenceciler ona şöyle diyorlardı: "Bize her şeyi anlatacaksın! Biz partinin öncüsüyüz!"

Düşmüş öncüler, Kuznetsov ve Voznosenskiy, Malenkov tarafından kurulan Matrosskaya Tişina Caddesi'ndeki bir Özel Cezaevi'ne konuldular. Malenkov, tutukluları sorguya çekmek için Beria ve Politbüro üyeleriyle birlikte gizlice cezaevine geldi.

Kendisi de tehdit altında olan, her zaman ikiyüzlü bir nezaket sergileyen Bulganin'e, Leningrad Üniversitesi Rektörlüğü yapmış eski arkadaşı, Voznosenskiy'nin erkek kardeşi Aleksander'i sorgulama görevi verildi. Tutuklu onu görünce, kurtulduğunu sandı. Bulganin daha sonra, "Kollarıma atıldı ve bağırmaya başladı," diyecekti. "Yoldaş Bulganin, sevgili dostum, nihayet! Ben suçsuzum. Buraya gelmen ne büyük bir olay. Yoldaş Stalin şimdi gerçeği öğrenecek." Bulganin, bir zamanlar dostu olan eski arkadaşına çıkıştı:

"Tambov kurdu senin arkadaşın." Rusça'da bu deyim, "Senin artık hiç arkadaşın yok," anlamına geliyordu. Bulganin başka seçeneğinin olmadığını düşünüyordu: "Ne yapabilirdim?" diye yakındı. "Beria ile Malenkov'un köşede oturmuş beni gözetlediklerini biliyordum." Stalin'in bütün davalarında olduğu gibi, suç esnekti ve ona da kolayca uzanabilirdi. Voznosenskiy'e yakın olan Molotov bile neredeyse davaya bulaştırılacaktı.

* * *

Kuznetsov'un kızı Alla ve henüz evlendiği kocası Sergo Mikoyan balayını kesip

apar topar döndüler. O sırada Alla'nın babasından dövülerek imzalı itiraf alınmasının üzerinden henüz birkaç gün geçmişti. Anastas Mikoyan, gelinini Kremlin'deki çalışma odasında kabul etti. "Alla'yla konuşmak benim için çok zor oldu," diye yazar Mikoyan. "Elbette ona resmi görüşü aktarmak zorundaydım." Alla gözyaşları içinde odadan çıkıp gitti.

Sergo, "Onun peşinden koştum," diye hatırlar, "canına kıymasından korkuyordum."[1] Mikoyan, bu kez Sergo'yu çağırdı ve Kuznetsov'un verdiği ifadeyi gösterdi. İfade metni bizzat Stalin tarafından dağıtılmıştı. Sergo suçlamalara inanmadı.

"Her sayfası imzalı," dedi Mikoyan.

"Eminim bu dava iptal edilecek ve o dönecek."

"Kuznetsov'un kaderinin Stalin tarafından çoktan belirlendiğini, bir daha asla dönemeyeceğini ona söyleyemedim," der Mikoyan.

* * *

Leningrad davası Beria'nın tek başarısı değildi. Kuznetsov'un tutuklanmasından hemen sonra, 1949 Ağustos'unun sonunda Beria özel bir zırhlı trene binerek Kazak steplerinin ortasındaki gizli nükleer tesisin yolunu tuttu. Beria endişeli ve telaşlıydı; kendisine bağlı yöneticilerden biri, işler kötü giderse, "Hepimiz halkın önünde hesap vermek zorunda kalacağız," diyerek durumu özetliyordu. Bu durumda Beria'nın ailesi yok edilecekti. Malenkov onu rahatlatmaya çalışıyordu.

Beria "madde"nin testine katılmak için Semipalatinsk-21'e geldi ve Profesör Kurçatov'un komuta noktasının hemen yanındaki küçük odaya yerleşti. 29 Ağustos sabahı, bir vincin uranyum tokmağını taşıyıcının üzerine yerleştirmesini izledi. Plütonyum yarıküresi tokmağın içindeki yerine konuldu. Patlayıcılar ve ateşleyici yerleştirildi. "Madde" alacakaranlıkta bir platforma nakledildi ve kulenin tepesine çıkarıldı. Beria ve görevliler oradan ayrıldılar.

Saat 18.00'de, on kilometre ötede, şok dalgalarını emecek bir toprak duvarın

1 Sergo ve Alla, bunun "Stalin'i kandıran Malenkov ve Beria tarafından çevrilen bir entrika" olduğunu düşünüyorlardı. "Buna inanmış olmamız çok tuhaf," diye hatırlar Sergo. "Fakat Stalin ölene kadar bu dava hakkında TEK KELİME etmedik." Babası Sergo'nun, Kuznetsov'un oğluyla görüşmesine izin verdi, fakat eşi bu izni alamadı, çünkü Mikoyan onun da tutuklanabileceğini gayet iyi biliyordu. Granovskiy Caddesi'nde yaşayan Kremlin çocuklarına gelince, komşuları Voznosenskiy ve Kuznetsov ailelerinin ortadan kaybolduğunu onlar da fark etmişlerdi. Fakat babası bu olaydan sorumlu olan İgor Malenkov "Hiç kimse bundan söz etmedi," der. "Spor okumaları üzerinde odaklandım." Julya Huruşova "Voznesenkiy'nin kızı Nataşa'yla oynardı. Babasının tutuklanmasından kısa süre sonra, onu bizim kattaki dairemize getirdim. Fakat annem hiçbir şey söylemedi." Kişilerin gözden düştüğü durumdaki kurallar aileden aileye değişirdi: Nataşa Poskrebişeva, Nataşa Voznosenkiya ile oynamaya devam ederken, Nadya Vlasik "onu gördüğünde yolun karşısına geçerdi." Bu hikâye hakkında kendi değerlendirmesini benimle paylaşan Sergo Mikoyan'a özel olarak müteşekkirim.

ardındaki, içinde bir kontrol paneli ve Moskova'yla telefon hatları bulunan komuta noktasında bir araya geldiler. Kurçatov ateşleme emrini verdi. Parlak bir ışık çaktı. Şok dalgası geçip gittikten sonra, dışarı koştular ve önlerinde muzaffer biçimde yükselmekte olan mantar biçimindeki bulutu hayranlıkla izlediler.

Beria müthiş bir heyecana kapıldı ve Kurçatov'u alnından öptü. Fakat şunu sormaktan da geri kalmadı:

"Amerikan bombasına benziyor mu? İçine etmedik umarım? Kurçatov bizimle dalga geçmedi, değil mi?" Yaratılan yıkımın muazzam olduğunu işitince iyice rahatladı. "Başarılamasaydı, büyük bir talihsizlik olurdu," dedi. Haberi veren ilk kişi olmak için hemen telefona koştu. Fakat Stalin telefona çıktığında, ezici bir tavırla haber aldığını söyledi ve telefonu kapattı. Stalin'in kendi kaynakları vardı. Beria, Stalin'i haberdar etme cüreti gösteren General'e bağırıp çağırmaya başladı: "Arkamdan iş çevirdin, hain, seni kıyma makinesinden geçireceğim." Fakat bu "muazzam başarı" nedeniyle gururluydu. Stalin, Hiroşima'dan dört yıl sonra Bomba'yı yapmıştı.

Beria'nın mutlu olmak için bir nedeni daha vardı. Kocası Kremlin'de çalışan Drojdova adında hoş bir kadınla tanışmıştı. Kızıyla tanıştırılmadan önce Drojdova'yla bir ilişki yaşamış olabilir. Martha Peşkova, kızın henüz 14 yaşındaki Lilya'nın, "mavi gözlü, uzun bacaklı, uzun sarı saçları örgülü, tipik bir Rus güzeli," olduğunu hatırlar. Böylece Beria "son büyük aşkı"yla tanıştırılmış oldu. Kızın annesi her şeyi istiyordu:

Peşkova'nın anlattıklarına bakılırsa, "Bir kat, araba ve daça almadan ona izin verme" dedi kızı Lilya'ya. Beria kendisinden istenen her şeyi yaptı. Nina Beria bu ilişkiyi hoşgörüyle karşıladı, fakat Martha'yla birlikte Gagra'da olduğu yaz, kocası daçada Lilya'yla vakit geçiriyordu. "Bütün Moskova biliyordu," der Martha. Beria ve Malenkov yükseklerde kalmaya devam ettiler, fakat Leningradlılar'ın bıraktığı iktidar boşluğundan en çok yararlanacak olan kişi bir başkasıydı.

* * *

Stalin, Huruşov'u Kiev'den çağırdı. "Çaresiz ve kaygılıydım," der Huruşov. O sırada Kuznetsov ve Voznosenskiy işkence altındaydı. Aradığı Malenkov onu rahatlattı:

"Kaygılanma. Neden çağırıldığını sana şu anda söyleyemem, fakat sana söz veriyorum, korkmanı gerektirecek bir şey olmayacak." Huruşov 1938'den beri Ukrayna'yı yönetiyordu. Savaştan önce kulaklar'ı acımasızca temizlemiş, Ukraynalı ulusalcıları ezmiş, ardından Uniate piskoposlarının katledilmesini emretmiş ve Şubat 1948'de "zararlı unsurlar"ın köylerden sürülmesini örgütlemişti. Huruşov'un inisiyatifiyle neredeyse bir milyon insan tutuklanmıştı. Bu, ölçek ve vahşet bakımından kulaklar'a yaklaşımda işlenen en muazzam suçtu. Emekliye ayrıldığında,

"Dirseklerime kadar kana bulandım," demesinde şaşılacak bir şey yoktur. Stalin'in Kaganoviç'i onun yerini alması için Kiev'e gönderdiği kısa bir dönem dışında, "atak, dik başlı ve neşeli", fakat artık kel ve neredeyse bir küreyi andıran Huruşov, her zaman gözde olmayı başarmıştı. Açık konuşması yağcılığına sahici bir hava veriyordu. Stalin, top güllesini andıran bu dinamik adamı yarı cahil bir köylü olarak görürdü. Malenkov'a, "Huruşov, Habeş Hükümdarı kadar cahildir," derdi. Ancak onun "doğallığını, saf erkeksiliğini, inatçı kurnazlığını, sağduyusunu ve karakter sağlamlığını" azımsıyor değildi.

"Onunla ilişkilerde, dizginler elinizde olmalı," diye düşünürdü Stalin. Huruşov, Moskova'ya geldiğinde biraz rahatlamak için, doğruca Beria'nın evine gitti. Stalin'in saraylıları arasında gittikçe artan bir dayanışma vardı. Beria onu rahatlattı.

Stalin, Huruşov'u MK Sekreterliği ve Moskova şefliğine atadı ve şu sözlerle ona güvendiğini ortaya koydu: "İşler iyi gitmiyor ... Leningrad'da bir komployu açığa çıkardık. Ve Moskova da parti karşıtı unsurlarla dolu." Huruşov'un "denetleme yapmasını" istiyordu. Leningrad Davası'nın gösterdiği gibi, sistem Terör girişimciliğini teşvik ediyordu. Liderler ancak bir davayı sulandırabiliyor ya da onu katliama yol açacak şekilde alevlendiriyorlardı. Kurbanları korumak mı, kanıtları daha sonra kullanmak üzere saklamak mı, yoksa sanıkları hemen boğazlamak mı gerektiğine karar vermek Stalin'e kalmıştı.

"Bu bir provokatörün işi," dedi Huruşov. Stalin bu görüşü onayladı ve Tarım'ın sorumluluğunu hemen ona verdi. "Stalin bana gayet iyi davrandı," der Huruşov. Leningrad bağlantısının yok edilmesi ve "iki alçağın", Molotov ile Mikoyan'ın zayıflatılması, mükemmel biçimde birbirini izlemişti. Huruşov güç dengesi sağlamak için çağrıldı. Ne var ki bu plan pek iyi işlemedi, çünkü Huruşov, Beria ve Malenkov'dan "ayrılamaz" haldeydi. Huruşovlar ve Malenkovlar[1], Granovskiy Caddesi'nde neredeyse iç içe yaşıyorlar, Beria'nın limuzini her sabah caddede park edip onları bekliyordu. Küçük Huruşovlar okula giderlerken Beria onları selamlıyordu:

"Şu haline bak! Nikita'nın tıpkısı!"

Üçlü, bir yandan Stalin'in planı hakkında şakalaşıyor, bir yandan da birbirlerine ihanet ediyorlardı. Malenkov imkânsız Tarım işinin üstesinden gelmekte başarısızlığa uğradıktan sonra, görevi Andreyev devralmış fakat o da itibarını kaybedip, görevi bırakmak zorunda kalmış ve böylece kariyeri noktalanmıştı. Şimdi sorumluluk Huruşov'daydı, fakat onun devasa tarım merkezleri, "tarımkentler" kurma planı da geri tepti. Stalin, Beria ve Malenkov onu kamuoyuna açık biçimde fikrinden vazgeçmeye zorladılar. Molotov ve Malenkov onun görevden alınmasını istediler, fakat "yuvarlak kafalı aptal"ı azımsayan Beria, onu kurtarmak için müdahale etti.

1 Onlar artık, Beria ve Bulganin'le birlikte Stalin'in yeni iç "beşlisi"ni oluşturuyorlardı. Kaganoviç eski konumunu kısmen yeniden kazanmıştı. Pazar günleri, iki şişman bürokrat arkadaş Huruşov ve Malenkov, gizli polislerle kuşatılmış olarak Gorki Caddesi'nde yürüyüşe çıkarlardı.

Stalin, Huruşov'u korudu. Piposunun ağızlığıyla onun kafasına vuruyor, "Bunun içi boş!" diye dalga geçiyordu.

* * *

5 Eylül günü Stalin, Soçi'de tatile başladı. Beria, Bomba'yı kutlamak için düzenlenen bir mangalda şaşlık partisine katıldı. Bomba'nın yanı sıra, Leningradlılar'ın yok edilmesi ve Beria'nın yeniden göze girmesi de kutlanıyordu. Fakat bu durum uzun sürmeyecekti. Stalin'in çevresindeki adamlara duyduğu güvensizlik gittikçe artıyordu. Güneye, Yeni Athos'a, son tatillerinin çoğunu geçirdiği evlerinin en küçük ve en rahat olanına yerleşti.

Yüksek Sovyet, Sovyet Bombası'nın varlığını ilân ettiğinde, Stalin genç sırdaşı Mgeladze'ye yeni dünya düzenine dair düşüncelerini anlattı:

"Savaş patlak verirse, A-bombalarının kullanılması, iktidardaki Trumanlar'a ve Hitlerler'e bağlı olacak. Halk bu türden insanların iktidarda olmalarına izin vermez. Dünyanın sonu telaffuz edilmedikçe, atom silahlarının kullanılması mümkün olamaz." Şarkı söyleyecek kadar mutluydu. Vlasik ve Poskrebişev'in eşliğinde "Suliko"yu söyledi. Tıpkı Beria'nın bombası gibi, notaların hakkını vererek söylüyordu.

Bir ara gülerek, "Şalyapin bunu biraz daha iyi söyler," dedi.

"Sadece biraz daha iyi," dedi çevresindekiler.

İhtiyar Stalin, Nadya'yı gittikçe daha fazla düşünüyordu. Bahçede Mgeladze'yle yürüyüş yaparken, bir baba olarak yaşadığı felaketlerden söz etti. Bu felaketlerin başında Yaşa geliyordu.

"Kader Yakov'a kötü davrandı ... ama yine de bir kahraman olarak öldü," dedi. Vasili bir alkolikti: "İçmekten başka bir şey yapmıyor." Vasili'den sonra, Stalin'in feminen alter egosu olan Svetlana geliyordu: "Aklına eseni yapar." Kocaların en yıkıcısı, Svetlana'nın evlilikleri hakkında gayet duyarlıydı: "Morozov iyi bir adamdı, fakat Svetlana'ya göre bu bir aşk evliliği değildi ... Svetlana için sadece bir eğlence. Onu ezip geçti... Doğal olarak bu durum evliliği başarısız kıldı. Sonra tekrar evlendi. Bakalım daha sonra ne olacak?... Svetlana bir düğme bile dikemez. Dadıları ona böyle şeyleri öğretmediler. Annesi onu yetiştirmiş olsaydı, daha disiplinli olurdu. Biliyorsun, üzerimde her zaman büyük bir baskı vardı... Çocuklara zaman ayıramadım. Onları aylarca görmediğim oluyordu. ... Talih çocukların yüzüne gülmedi. Ah Ekaterina!" İlk karısı Kato'dan şefkatle söz etti. Sonra, "Nadya, ah Nadya!" diye inledi. Mgeladze, onu hiç bu kadar kederli görmemişti. "Yoldaş Kurt," dedi Stalin ona, "işittiklerin hakkında tek kelime bile etmemeni istiyorum senden."

55

Mao, Stalin'in Doğum Günü ve Kore Savaşı

7 Aralık 1949 günü Stalin iki önemli olay için Moskova'ya döndü. Olaylardan biri, Çin lideri Başkan Mao Zedung'un gelişi, diğeri ise kendisinin 70. doğum günü kutlamalarıydı. Ocak ayında Pekin'i ele geçiren Mao, 16 Aralık günü öğle saatlerinde, Molotov ve Mareşal üniformalı Bulganin tarafından Yaroslavskiy İstasyonu'nda karşılandı.[1] Ziyaret şaşırtıcı biçimde başladı ve aynı şekilde sona erdi. Mao, Ruslar'ı trende Çin yemeğine davet etti, fakat Molotov daveti reddetti. Mao bozuldu ve yol boyunca Çin Seddi gibi anıtsal biçimde somurttu. Stalin'in ihtişamından çekinen, ama aynı zamanda, Çin'e yeterince yardım etmediği ve yanlış yorumladığı için onu küçümseyen, ince uzun Mao, doğruca Stalin'in daçalarından birine, Lipki'ye götürüldü.

Saat 18.00'de Mao ve Stalin, Küçük Köşe'de ilk kez bir araya geldiler. Yüzyılın iki Komünist devi, ikisi de fanatik, şair, aşırı kuşkucu olan iki köylü, imparatorlukların başına geçmişlerdi. Tarih saplantısı olan, milyonlarca insanı rahatlıkla ölüme gönderen bu amatör komutanlar, Amerika'nın en büyük kâbusunu gerçekleştirmeyi amaçlıyorlardı. Bir Çin-Sovyet antlaşması, Stalin'in en büyük başarısı olacaktı. Kendilerini Olimpus tepelerinde gören iki adam, karşılaştıklarında birbirini soğuk bakışlarla süzdüler. Mao "uzun süre bir kenara bırakılmış" olduğu için şikayet etti.

"Galipleri kimse suçlamaz," dedi Stalin. "Fikirler ya da arzular var mı?"

"Belirli bir görevi tamamlamak için geldik," dedi Mao. "Bu hem güzel, hem de lezzetli olmalı."

Ardından inatçı bir sessizlik oldu. Mao'nun sözlerindeki ima Stalin'i şaşırtmıştı. Bu sözler, hem simgesel hem de pratik, hem dünya devrimini hem de Çin'in ulusal çıkarlarını savunan bir antlaşma talebini ima ediyordu. Stalin'in önceliği, Uzak Doğu'da elde ettiği, Yalta'da onaylanan ve eski Çin-Sovyet Antlaşması'nda doğrulanan kazanımları korumaktı. Eskisini değiştirmediği takdirde yeni bir antlaşmayı imzalayacaktı. Mao ise, Çin topraklarından uzakta bir imza atmadan önce görünü-

1 Mao beraberinde Çin işi değerli armağanlar ve arabalar dolusu pirinç getirmişti. Parlak süs eşyaları günümüzde Molotov'un Granovskiy'deki emeklilik evinin duvarlarında asılı durmaktadır. Stalin pirinci saraylıları arasında bölüştürdü. Karşılık olarak Stalin de ona Çin Politbürosu'ndaki Sovyet ajanlarının isimlerini verdi. Pekin'e döndüğünde Mao o isimleri derhal tasfiye etti.

şü kurtarmak istiyordu. Bu bir pat durumuydu. Mao, müzakerelerin tamamlanması için Başbakanı Çu En-lay'ın davet edilmesini önerdi.

"Tamamlamamız gereken şeyi saptayamıyorsak, Çu'yu neden çağıralım?" diye sordu Stalin.

Ayrıldılar. Mao, Stalin'in kendisiyle görüşmek istemediğini iddia etti, fakat beklemesi için nedenler vardı. Taraflar yeniden bir araya gelene kadar Moskova'da gayet sıkıntılı birkaç hafta geçirdi. Mao, "Burada yemekten, uyumaktan ve sıçmaktan başka bir şey" yapmadığını söyleyerek acı acı yakınıyordu. Aşırı resmi Ruslar hem kişiler hem de yerleştirdikleri dinleme cihazları hakkında Mao'nun yaptığı müstehcen şakalar karşısında çok şaşırdılar.

"Yoldaşlar," dedi Stalin, "Çin'in savaşı henüz sona ermedi. Yeni başlıyor." Beria, daha büyük bir ülkeyi yönettiği için onun Mao'yu kıskandığını söyleyerek diğerlerine espri yaptı.

Mao tamamen ihmal edilmedi. Molotov, Bulganin ve Mikoyan daçaya gelerek onu ziyaret ettiler. Stalin, bu Çin bilmecesinin "gerçek bir Marksist" olup olmadığını merak ediyordu. Molotov, bir papaz adayını sınavdan geçiren bir başpapaz gibi Mao'yu Marksizm konusunda sınavdan geçirdi ve Başkan'ın, "zeki bir adam, bir köylü lideri, Çinli bir Pugaçov[1] gibi" olduğuna, fakat gerçek bir Marksist olmadığına karar verdi. Üstelik Stalin'e, Mao'nun "*Das Kapital*'i asla okumadığını itiraf ettiğini" söyledi.

* * *

21 Aralık günü Mao ve bütün Komünist âlem yüksek ruhani liderinin doğum gününü kutlamak için Bolşoy'da bir araya geldi. Dini bir haç seyahati ve emperyal bir kutlama, bir kraliyet düğünü ve toplu eğlence arası bir şeyi andıran kutlama, 5.6 milyon ruble'ye mal oldu ve binlerce kişiyi bir araya getirdi. Kendisine tapanlara yönelik bir küçümseme ile tapılma özlemi arasında gidip gelen Stalin, mütevazı aksi adamı oynuyordu. Bu arada en temel putperestlik edimlerinin öncüsü Malenkov, "halkın" kutlama ve ikinci bir Sovyetler Birliği Kahramanı yıldızıyla ödüllendirme beklediği konusunda onu ikna etmeye çalıştı.

"Bana yeni bir yıldız takmayı aklından bile geçirme," diye söylendi Stalin.

"Fakat Yoldaş Stalin, halk ..."

"Bırak şimdi halkı."

Fakat sonunda ikinci bir yıldız takmayı kabul etti ve yapılan düzenlemeleri mutlulukla izledi. Arşivler olağanüstü hazırlıklar yapıldığını gösterir. Başkan Şvernik, "Yoldaş Stalin'in Doğum Günü Hazırlıkları Komitesi"nin başında yer alıyordu. Komite bilinçli biçimde, "sıradan işçiler", liderler, mareşaller ve Şostakoviç gibi

1 Emelyan Pugaçov, 1773-1774'te İmparator III. Petro'nun öldürüldüğünü iddia ederek tahta talip olan ve Büyük Katerina'ya karşı muazzam bir ayaklanma başlatan Kazak isyancısıydı.

sanatçılardan oluşuyordu. Şostakoviç, bir Stalin Nişanı'nın yaratılmasını, oturma yerleri, misafir listesi ve bir Stalin hediye paketi hazırlanmasını tehlikeli biçimde tartıştı. Toplam 487.000 ruble'ye, her delegeye bir robdöşambr, bir çift terlik, ustura ve Moskva marka bir sabun, talk pudrası ve parfüm (cezaevinde olan Polina Molotova'nın en çok gururlandığı ürün) seti verilecekti.

Pravda'da Huruşov, Stalin'in "köksüz kozmopolitlere karşı sergilediği kararlı tutum"u övdü. Yahudiler'i kastediyordu. Poskrebişev, Stalin'in limon yetiştirme başarısını övdü. Liderlerin eşleri kendi armağanlarını getirmişlerdi. Nina Beria, "Annenizden ... küçük bir hatıra" olarak ceviz reçeli yapmıştı. Stalin ona bir teşekkür mektubu yazdı:

"Reçelini yerken gençliğimi hatırlıyorum."

Beria, gözlerini devirerek karısına, "Bundan sonra her yıl aynı angaryaya katlanacaksın," dedi.

Ünlü artistler ve seçkinlerin çocukları kendi övgülerini ezberlemişlerdi. Ana babalar asla bu kadar fırsatçı olmamışlardı. Poskrebişev kızı Nataşa'ya övgü dolu bir şarkı söyletti. Nataşa şarkısını bitirince Stalin'e (annesinin ölüm emrini vermişti) bir buket sundu. Bolşoy'un balerinleri, sanatlarını icra ederek, "Tanrı'nın önünde reverans" yaptılar.

Bir gece önce Stalin, Küçük Köşe'de oturma yerlerini, kendisi merkezde olmayacak şekilde değiştirmişti. Fakat Malenkov onun ön sırada yer alması gerektiğini ısrarla belirtti. Bunun üzerinde Stalin, Mao ile yeni gözdesi Huruşov'un arasındaki koltuğu işaret etti. Sonra boynunda bir baskı hissetti ve bir baş dönmesiyle sendeledi, fakat Poskrebişev onu tuttu. Doktor çağırmayacaktı. Poskrebişev kendi çarelerinden birini uyguladı.

Ertesi gece, hınca hınç dolu Bolşoy, liderleri bekliyordu. Stalin'in, aralarında Mao'nun, Almanya'dan Ulbricht'in, Macaristan'dan Rakosi'nin ve Polonya'dan Bierut'un bulunduğu egzotik maiyeti, her şey hazır olana kadar büyük locada toplandı. Daha sonra öne çıktılar ve müthiş bir alkış koptu. Stalin bir ormanı andıran kızıl bayrakların ve dev portresinin altında merkezin soluna oturdu. Daha sonra bitmek bilmeyen konuşmalar başladı. Doğum günü çocuğu, bir dâhi olarak selamlandı. Stalin bir işaretle yanına çağırdığı Vlasik'e fısıldayarak misafirlerin kendi dilleriyle konuşmalarını söyledi. Böylece "halkların babası" bir enternasyonalist jest yapmış oluyordu. Togliatti İtalyanca yaptığı konuşmayı, bizzat Rusça'ya çevirdi. Mao'nun şaşırtıcı biçimde yüksek perdeden yaptığı konuşma büyük bir alkış aldı. Sık sık ayağa kalkmak Stalin'i yoruyordu. Daha sonra öğrenci kızlar, Öncü giysileri içinde, Nataşa Poskrebişeva'nın öncülüğünde sahne alarak şiir okudular. Poskrebişev kızına göz kırptı. Bunun üzerine kız hemen harekete geçerek Stalin'e kırmızı güllerden oluşan bir buket sundu. "Baba ve Stalin kırmızı gülleri sevdiler," diyecekti yıllar sonra.

Stalin, "Güller için teşekkürler *rijik*, kızıl kafa!" dedi ve eliyle, kendisine adan-

mış, yüzü gururla ışıldayan Poskrebişev'i işaret etti.

Katılımcılar, Kremlin'deki Georgiyevskiy Salonu'nda kurulan dev ziyafet sofrasında bir araya geldiler. Bu arada yıldız tenor Kozlovskiy, balerin Maya Plisetskaya ve soprano Vera Davidova eşliğinde konsere başladı. Vlasik suikastçılara ya da bombalara karşıgiyinme odalarında bizzat arama yapıyordu. Maya dans ederken, "İmparatorun sahneden uzak ziyafet masasının sıra başında, karşısında Mao olduğu halde bana doğru yarı dönmüş bıyıklı yüzü"nü fark etti.

Mao'nun baskın somurtkanlığı biraz geçmişti. Görüntü kurtarılmıştı. Mao, Stalin'e telefon etmeyi denediğinde, kendisine onun "evde olmadığı, Mikoyan'la konuşmasının daha iyi olacağı" söylendi. Nihayet 2 Ocak günü Stalin, Molotov ile Mikoyan'ı müzakereleri başlatmaya gönderdi. Çu En-lay[1] ayın 20'sinde geldi ve yeni Dışişleri Bakanı Vişinskiy ve Mikoyan'la müzakerelere başladı. Mao ve Çu, Stalin tarafından sadece ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'ın son konuşmasına ilişkin eleştiri metnini imzalamadıkları için azarlanmak üzere Kremlin'e çağırıldılar. Mao, antlaşmaya direndiği için yakınacak olduğunda, Stalin öfkeyle patladı:

"Canı cehenneme! Sonuna kadar gitmeliyiz." Mao'nun yüzü biraz daha asıldı. Limuzinle Kuntsevo'ya giderlerken, Çinli tercüman Stalin'i Mao'yu ziyarete davet etti.

Mao, tercümana Çince "Çeneni kapa!" diye fısıldadı. "Onu davet etme!" Otuz dakika süren yolculuk boyunca devler sessizliklerini korudular. Stalin, gramofonu çalıştırdığında, Mao'yu dansa davet etti. Stalin'i ziyarete gelen bir lider için büyük bir onurdu bu. Fakat Mao teklifi reddetti. Poker oyunu sona erdiği için böyle şeylerin artık önemi yoktu. Kendisini uluslararası Komünizm'in yüksek ruhani lideri olarak gören Stalin, Mao'nun Asya'da öncü bir rol oynamasına izin vermişti.

Antlaşmanın imzalanmasından sonra, 14 Şubat günü Metropol Oteli'ndeki ziyafette Stalin anlamlı bir tutumla Titoizm'i kınadı. Mao kahramanca bir tutumla somurtmaya devam etti. İki dev arasında pek az konuşma oldu: "Arada bir" sarf edilen birkaç sözcüğü "uzun aralar" izliyordu. Gromiyko konuşmalara süreklilik kazandırmaya çalıştı. Stalin, Mao'dan belki hoşlanmamış, ama ondan etkilenmişti: "Marksist dünyanın en dikkate değer şahsiyeti Mao'dur ... Onun Marksist-Leninist hayatında her şey, ilkeleri, belirli bir çizgiyi ve tutarlı bir savaşçıyı ortaya koyar." İttifak kısa süre içinde Kore'deki savaş alanlarında sınandı.

* * *

Bu kez Komünist Kuzey Kore'nin genç lideri Kim İl Sung, Güney Kore'yi işgal etmek için Stalin'den izin almak üzere Moskova'ya geldi. Stalin, Kim'i cesaretlendirdi, fakat ancak "Yoldaş Mao Zedung'a kişisel olarak" danıştıktan sonra

1 Stalin, Mao'nun en "seçkin" adamları olarak gördüğü Çu ile Başkan Liu-Şao-çi'ye hayrandı, fakat Mareşal Çu-Teh'in "bizim Voroşilov ile Budyonni"nin Çinli versiyonu olduğunu düşünüyordu.

Kore'yi "eyleme geçirebileceğini" söyleyerek, sorumluluğu derhal Mao'ya aktardı. Pekin'de, sinirli Mao, Stalin'le temas kurdu. 14 Mayıs günü Stalin kurnazca bir yanıt verdi: "Sorun nihai olarak Çinli ve Koreli yoldaşlar tarafından karara bağlanmalıdır." Böylece kendi başat rolünü korumuş, fakat sorumluluğu aktarmış oluyordu. Gene de adamları endişeliydiler. Onun hatalı bir karar verdiğini ve Amerika'ya ihtiyatsızca meydan okuduğunu düşünüyorlardı. 1950 yılının 25 Haziran Pazar günü saat 04.00'de Kuzey Kore, güneye saldırdı. O ana kadar bütün Komünistler temkinli bir tutum almışlardı.

5 Ağustos günü, yorgun ve yaşlanmakta olan Stalin o zamana kadar yaptığı en uzun tatil için özel treniyle yola çıktı. Yahudi karşıtı dava, Molotov ve Mikoyan'a yönelik öfkesi, Beria'ya olan güvensizliği ve Abakumov'un MGB'sinin acımasızlığından yeterince tatmin olmaması nedeniyle saplantılı düşünceler içindeydi. Bu arada dünya binlerce kilometre ötedeki Kore'de uçurumun kıyısına gelmişti.

Çok geçmeden yarımadada yaşanmakta olan felaketin uzağındaki dinlenme yerine vardı. Stalin, meşru hükümet olarak Mao'nun Çin'i yerine Tayvan'ı tanıdığı için protesto ettiği BM'den çekilmişti, fakat Başkan Truman, BM'nin Kuzey Kore'ye müdahalesini onaylatmak için Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırarak Stalin'in blöfünü gördü. Sovyetler Birliği bundan kaçınabilirdi, fakat Stalin, Gromiyko'nun tavsiyesine rağmen hatalı bir tutumla oturumun boykot edilmesinde ısrar etti. "Bu kez Stalin duygularıyla hareket etti," diye hatırlar Gromiyko. Eylül ayında BM bayrağı altında İnçon'da başlatılan güçlü ABD karşı saldırısı, Kim'in Kuzey Koreliler'ini tuzağa düşürdü ve ordularını dağıttı. Stalin'in Amerikan çözümünü test etmesi bir kez daha fena halde geri tepmişti. Fakat yaşlı adam içini çekerek Huruşov'a, Kim yenilgiye uğrasa "Ne olur," dedi. "Bırak yenilsin. Amerikalılar bize komşu olurlar." Stalin istediğini almadıkça, Rusya müdahale etmeyecekti.

Amerikalılar Kuzey Kore'nin içlerinde Çin sınırına doğru ilerlerken Mao can havliyle Stalin'e yöneldi. Müdahale eder ve Amerikalılar'la çatışırlarsa, Çin-Sovyet Antlaşması'nın Rusya'yı da savaşa sürüklemesinden korkuyordu. Stalin, Nero'yu andıran bir umursamazlıkla, "Moskova'dan uzak ve Kore'deki olaylardan bir ölçüde kopuk" olduğunu söyleyerek yanıtladı onu. Fakat 5 Ekim günü Stalin saf bir *realpolitik* ve cüretli bir blöf telgrafı çekti: Amerika "büyük bir savaşa ... hazır değildi," fakat böyle bir savaşın patlak vermesi halinde, "bırakalım savaş, Japon militarizminin kendini toparlayacağı birkaç yıl içinde değil, şimdi olsun." Böylece Stalin, Mao'nun çekincelerini geçersiz kılarak, müttefikini savaşa doğru bir adım daha itti.

Mao dokuz tümeni harekete geçirdi. Bu arada Çin birliklerine Sovyet hava desteği vaadini tartışması için Çu'yu Stalin'in tatil evine, muhtemelen Yeni Athos'a gönderdi. 9 Ekim günü, büyük bir gerilim yaşayan Çu, yanında Mao'nun güvenilir adamı ve onun meşru varisi olarak kendisini kötü bir kaderin beklediği, kırılgan fakat yetenekli Lin Piao olduğu halde, Stalin, Malenkov, Beria, Kaganoviç, Bulganin, Mikoyan ve Molotov'la yüz yüze geldi.

"Bugün Çinli yoldaşlarımızın fikirlerini ve düşüncelerini dinlemek isteriz," dedi Stalin, toplantıyı açarken. Çu, durumu anlattıktan sonra, Stalin, Rusya'nın savaşa giremeyeceğini, fakat Çin'in girmesi gerektiğini söyledi. Kim'in kaybetmesi halinde, Kuzey Koreliler'e sığınma hakkı tanıyordu. Bununla birlikte askeri malzeme yardımı yapabilirdi. Sovyet hava koruması bekleyen Çu, soluğunu tuttu. Daha sonra Stalin Çinliler'i içkili bir ziyafete davet etti. Sofrada suratı asık olan tek kişi Lin Piao idi. Beria'nın Stalin'le anlaşmazlığa düştüğü ve görüşlerini ifade etme konusunda en cesur davrandığı olaylardan biriydi bu. Çin birliklerini Kore'ye gönderme toplantısından çıktığında, dışarıda bekleyen Gürcü şef Çarkviyani'yle karşılaştı:

Nükleer tehdidi yakından bilen Beria, "Ne yapıyor?" diye söylendi öfkeyle. "Amerikalılar çok kızacaklar. Onları bize düşman edecek." Çarkviyani bu sapma karşısında şaşırdı.

Yemekten sonra Stalin, Mgeladze'ye düşüncelerini açtı. Mao'yu Sovyet hava koruması olmaksızın Amerikalılar'la savaşması için yönlendirmişti. "Bir adama % 100 güvenmek benim için zordur," dedi, "fakat ona güvenebileceğimi düşünüyorum."

19 Ekim günü Çin topçusunun desteğinde harekete geçen Mao, Amerikalılar'ı geri püskürttü. Bundan sonra, cephe nihayet 38. Paralel'de sabitlendiğinde ve Kuzey Koreliler barış istediklerinde bile, Stalin anlaşmaya yanaşmadı: Yıpratma tutumu ona uyuyordu. Daha sonra, bir toplantıda Çu'yla konuşurken, inanılmaz kariyerinin tamamını özetleyen bir ifade kullandı. Kuzey Koreliler sonsuza kadar savaşabilirlerdi, çünkü "*adamlarından başka* kaybedecekleri bir şey yoktu."

* * *

İhtiyar Başkomutan Kore'nin iplerini elinde tutarak güneşin tadını çıkarırken, kendi adamlarını öldürmeye devam ediyordu. Kuznetsov ve Voznosenskiy, 29 Eylül günü, Leningrad'daki Subay Kulübü'nde MGB'lilerden oluşan bir izleyici kitlesinin önünde yargılandılar. Duruşma nihayet başlamadan önce, sanıklara Jdanov'u ifadelerinin dışında tutmaları emredildi. Baş sanıklar ertesi gün kurşuna dizilerek ölüme mahkûm edildiler, Politbüro cezaları onayladı. "Önce o imzaladı," der Huruşov. "Daha sonra imzalamamız için bize aktarıldı. Bakmadan imzaladık..." Ölüm listesini verandada bir akşam yemeğinden sonra mı imzalamışlardı?

Kuznetsov cüretkâr bir tutumla itiraf etmeyi reddetti. Bu durum Stalin'i öfkelendirdi ve Abakumov'u zor durumda bıraktı.

"Ben bir Bolşeviğim ve aldığım cezaya rağmen Bolşevik olmaya devam edeceğim," dedi Kuznetsov. "Tarih bizi yargılayacaktır." Çekistler, infaz işlemini gereksiz yere uzatarak sanıklara beyaz gömlek giydirdiler. 1 Ekim'de, gece yarısını 59 dakika geçtiğinde öldürüldüler. Aileleri kamplara sürüldü. Stalin'in listelere, onların nasıl öldürüleceklerini gösteren semboller çizdiğini ortaya koyan bulgular vardır. Voznosenskiy bir süre daha hayatta kalmış olabilir, çünkü Stalin daha sonra Malenkov'a şunu sordu:

"Urallar'da mı, o? Ona biraz iş ver!" Malenkov ona Voznosenskiy'nin, hava eksi derecelerdeyken bir cezaevi aracının arkasında donarak öldüğünü bildirdi. Stalin'in ölümünden sonra Rada Huruşova, Kuznetsov'a ne olduğunu sordu:

"Dehşet verici biçimde, boynuna bir kanca geçirilmiş olarak öldü," dedi babası.

Bu küçük katliam, Malenkov, Beria, Huruşov ve Bulganin'in iktidarını güçlendirdi. Onlar Stalin'in son yıllarında ayakta kalabilen son adamlardı. Fakat aynı olay Abakumov için bir kuğu ötüşü oldu. O sadist çok geçmeden kanlı halısını temelli dürüp gidecekti. Mart 1950'de onu Yahudi Davası'na yaklaştıran belki de aşırı güvendi. Kimse affedilmedi. İşkenceler öylesine ağırdı ki, mağdurlardan biri baldırlarına ve ayak tabanlarına ayrı ayrı iki bin kez vurulduğunu saydı.

Ana dava geçici olarak hızını kaybederken, Stalin tatilden yeni bir anti-Semitik kasılmaya orkestra şefliği yapıyordu. Anti-Semitizm artık "Stalin'in zihninde bir tümör gibi büyüyordu," der Huruşov. Fakat o sırada kendisi de *Pravda*'da yapılanlara övgüler düzüyordu. Stalin, Ukraynalı şefleri akşam yemeğine çağırdı ve onlardan Kiev'de de benzer bir anti-Semitik kampanyanın düzenlenmesini istedi. "Siyonist tehlike" avcılığı binlerce Yahudi'nin işten atılmasıyla Hükümet'in içine kadar uzandı.[1]

Stalin, kendi limuzinlerini de imal eden prestijli Stalin Otomobil Fabrikası'nın Yahudi yöneticilerine açılan bir davayı özellikle takdir ediyordu. Yöneticiler, Mihoels'e İsrail'in kuruluşunu kutlayan bir telgraf göndermişlerdi.

Şubat ayında Stalin, Huruşov'a şunları söyledi: "Fabrikadaki iyi işçilere, iş gününün sonunda bu Yahudileri dövüp kapı dışarı etmeleri için coplar verilmeli."

"Emirlerinizi aldınız mı?" diye sordu Beria alaycı bir tavırla. Ayrılmaz üçlü, Huruşov, Malenkov ve Beria, Yahudi ZiS yöneticilerini Kremlin'e çağırdılar ve onları "uyanık olmamak"la, "Sovyet karşıtı Yahudi ulusalcı grupla suç ortaklığı yapmak"la suçladılar. Dehşete kapılan bir yönetici bayıldı. Üç lider onu soğuk suyla ayılttı. Stalin bu yöneticiyi serbest bıraktı, fakat biri fabrika hakkında yazı yazan bir kadın olmak üzere iki Yahudi gazeteci idam edildi. Onun kişisel müdahalesi hayat ve ölüm farkını sağlıyordu. Bir diğer Yahudi yönetici, Zaltsman kurtarıldı, çünkü savaş zamanı Stalin'e silahı andıran kalemleri olan tank biçiminde bir yazı seti göndermişti.

Stalin'in tek hedefi Yahudiler değildi. Beria'ya yönelik kuşkuları, Abhazya şefi Mgeladze tarafından sürekli körükleniyordu. Mgeladze, Beria'nın otuzlu yılların sonunda işlediği suçları ve kan davalarını ustaca açığa çıkarıyordu. Stalin onu teşvik ediyor, akşam yemeklerini izleyen sohbetlerde Beria'yı suçluyordu. Migrelyalılar'ın Gürcistan'ı yönetirken nasıl yolsuzluğa battıklarını Stalin'e anlatan tek kişi Mge-

1 Svetlana'nın kocası bile bu işe bulaştırıldı. Merkez Komitesi mekanizması içinde yer alan, Sovyet eğitiminin kusursuz örneği, Stalin'in damadı Yuri Jdanov, anti-Semitik avı yöneten Malenkov'a, bazı bilim insanlarının "Yahudi kökenli taraftarlarıyla birlikte ... Enstitüler'in teorik bölümlerine akın ettiği"ni bildirdi.

ladze idi. Beria bir Migrelyalı idi; bölgeyi 1938'de beri yöneten Çarkviyani de. Stalin, rüşvete batarak kötü şöhret kazanan Gürcistan'ı denetlemesi ve Migrelyalılar'a dava açması için Abakumov'a emir verdi. Bu arada Beria'yı da unutmayarak, "Büyük Migrelyalı'nın peşine düş," dedi.

18 Kasım günü, tatili sona ermek üzere olan Stalin ilk Yahudi doktorun tutuklanmasını onayladı. Liderleri tedavi eden Profesör Yakov Etinger, Stalin hakkında gayet açık konuşurken dinlemeye takılmıştı. Etinger'e, Abakumov'un subaylarından biri, Tümgeneral Mihail Riyumin tarafından "ulusalcı" eğilimleri nedeniyle işkence yapıldı. Riyumin onu Moskova'daki en seçkin Yahudi doktorların hepsini davaya bulaştırmaya zorladı, fakat gene de patronunu memnun edecek ölçüde başarılı olamadı. Abakumov ona işi bırakmasını emretti. Bunun üzerine subay, Etinger'e o kadar ağır işkence yaptı ki, adam "kalp felci"nden -işkencede ölümler için kullanılan bir örtmece- öldü. Erken davranıp Abakumov'u yok edemedikçe, Riyumin'in başı dertteydi.

Abakumov'un suçu tembellik değildi. Stalin baskıyı artırıyordu. Tutuklamalar şiddetlendi. 1950'de Gulaglar'daki köle sayısı -2.6 milyon- geçmişe kıyasla çoğalmıştı. Fakat Abakumov, Leningrad ve Yahudi davaları hakkında çok şey biliyordu. Daha kötüsü, Stalin, MGB'nin ve Abakumov'un ayak sürüdüğünü hissediyordu. Gene bir Yagoda olayı yaşanıyordu ve Stalin'in bir Yejov'a ihtiyacı vardı.

Yahudi Davası'nın duraklaması, rüşvet söylentileri, Beria ve Malenkov'un fısıldaşmaları ve muhtemelen Abakumov'un giderek kibirli bir hal alması, Stalin'in ona karşı harekete geçmesine neden oldu. Ani bir kopuş olmadı, fakat Stalin 71. doğum gününün ardından tatilden döndüğü[1] 22 Aralık günü, Abakumov'u çağırmadı. Yagoda ve Yejov örneklerinde de olduğu gibi, haftalık toplantılar kesildi. Yılan yuvası MGB içinde, Stalin'in gözdesinin konumunu kaybetmesi ve Etinger'in ölmesi, Riyumin'e bir fırsat sağlıyordu. "Küçük Mişka" ya da Stalin'in taktığı isimle "Ufaklık" ya da "Pigme" -"*Şibsdik*"- *Vojd*'un ikinci katil cücesi oldu.

1 Stalin, Aralık 1950'de Malenkov'a,"Moskova'daki kötü hava ve nezle tehlikesi nedeniyle dönüşümü ertelemek istiyorum," diye yazdı. "Buzlanma geçince Moskova'da olacağım."

56

Ufaklık ve Katil Doktorlar: Dövün, Dövün ve Yine Dövün!

Otuz sekiz yaşında, kel, aptal ve ahlâksız Riyumin, yeni düşmanlar bularak ve onları öldürerek yalnızca Stalin'i memnun etmek ve cesaretlendirmek isteyen hırslı işkenceciler dizisinin sonuncusuydu. Engizitör haline gelene kadar çok popüler olan Yejov'un aksine Riyumin, sekiz okul bitirmiş başarılı bir hesap uzmanı olmasına rağmen, coşkulu bir katildi. Malenkov'un gösterdiği gibi, eğitim kitle katliamına bir engel değildi. Ayrıca onun kendi sorunları vardı. 1937'de zimmetine para geçirdiği için azledilen ve şimdi de yaşlı Yahudi doktoru öldürdüğü için başı derde giren Ufaklık, harekete geçmeye karar verdi. Belki kendisini de şaşırtacak şekilde, Doktorlar Komplosu'nun fitilini ateşledi.

2 Temmuz 1951 günü Riyumin, Stalin'e bir mektup yazarak Abakumov'u, merhum Şçerbakov gibi liderleri katletmek için tezgâhlanan bir Yahudi doktorlar komplosunu örtbas etmek amacıyla Etinger'i kasten öldürmekle suçladı. Bu mektup, Stalin'in yaşlılıktan, doktorlardan ve Yahudiler'den duyduğu korkuları birleştirdi. Riyumin'in mektubunu Stalin'e gönderen Beria değil, Malenkov idi. Bu durum, Riyumin'in mektubu "kendi başına" yazdığını iddia etmesine rağmen, Malenkov'un yardımcısı tarafından doğrulandı. Doktorlar komplosu, Beria'ya ve Molotov gibi bir eski muhafıza yöneldi, fakat bu şişirilmiş dava Malenkov ile Huruşov'u da tehdit edebilirdi. Böylece, Stalin'in sarayında sık sık görüldüğü üzere, yeni bir dava, eşzamanlı olarak bazı liderler tarafından teşvik edilerek başlayacak, fakat daha sonra Stalin tarafından kanlı bir bumerang gibi geri döndürülüp onları hedef alacaktı. Malenkov bazen Huruşov'la, bazen de Beria'yla ittifak kuruyor, fakat büyük kararlar daima Stalin tarafından alınıyordu. Riyumin'in tıbbi cinayet iddiası bizzat Stalin tarafından kışkırtılmış olabilir. Bu iddia onu, Jdanov'un ölümünü yeniden ele almaya ve ülkeyi dışarıda Amerika'ya, içerde de onun Yahudi müttefiklerine karşı birleştirecek bir terörü kışkırtmak üzere bir dizi komplo yaratmaya esinleyen kıvılcımı sağlamış da olabilir.

Stalin bu kez Beria ve Malenkov'a "MGB'deki Olumsuz Durum"u inceleme emri vererek, Abakumov'u yolsuzluk, beceriksizlik ve ahlâksızlıkla suçladı. 5 Temmuz günü gece yarısına doğru Stalin, Küçük Köşe'de Malenkov'un, o sırada 47 yaşında

olan Semyon İgnatyev'i yeni şef olarak atama önerisini onayladı. Saat 01.00'de Abakumov, düşüşü kendisine bildirilmek üzere çağırıldı. Saat 01.40'ta Riyumin ödüllerini almaya geldi: Önce Generalliğe, ardından Bakan Yardımcılığı'na atanacaktı. 1920'de kısa bir süre Çekist olarak hizmet eden İgnatyev, Huruşov ve Malenkov'un dostu olan, hevesli, gözlüklü bir MK bürokratıydı. Aslında Huruşov, Yahudi doktorlar kendisiyle pek aynı fikirde olmayacak olsalar da, İgnatyev'i "mülayim ve düşünceli" biri olarak betimlerdi. Beria, gizli polis üzerinde yeniden denetim kurmayı başaramadı. Böylece Stalin, Doktorlar Komplosu'nu İgnatyev aracılığıyla bizzat yönetti ve Malenkov'u MGB'ye göndererek, "Siyonistler"le bağlantılı "ABD'ye ilişkin geniş bir istihbarat şebekesi" kurmak istediğini bildirdi.

Ertesi gün, 12 Temmuz'da, Abakumov tutuklandı. Düşen her gizli polis için geçerli olan gelenek onun için de uygulandı ve yolsuzluğu büyük bir hevesle kayıt altına alındı. Evinde yapılan aramada, 3000 metre pahalı kumaş, giysiler, kristal Çin vazosu setleri -"bir mağazayı dolduracak miktarda"- bulundu. Abakumov kendine ev inşa etmek için, 16 aileyi yerinden etmiş, kendine bir "saray" inşa etmek için bir milyon ruble harcamış ve bu iş için 200 işçi, 6 mühendis ve MGB İnşaat Şubesi'nin bütün imkânlarını kullanmıştı. Gene canavarların düşüşü masumları da yok etti. Abakumov'un genç eşi ve iki aylık oğlunun annesi Antonina Smirnova, Viyana işi antika bir çocuk arabasını da kapsayan 70.000 ruble değerinde hediye almıştı. O da tutuklandı. Anne ve bebeğinin kaderi bilinmiyor.[1]

Artık bir Bakan değil sadece 15 Numaralı Nesne olan Abakumov özel olarak soğutulmuş bir hücrede prangaya vurulmuş olarak üç ay geçirdi ve ondan nefret eden Ufaklık tarafından sert bir sorguya tabi tutuldu. Bu arada Beria'ya acıklı bir mektup yazdı:

"Sevgili LP. Dehşet verici bir durumdayım ... Bana en yakın olan kişi sizsiniz ve beni geri istemenizi bekliyorum. ... Gelecekte bana ihtiyacınız olacak." Abakumov, Yahudi Davası'nı yürütemediği için yok edilmişti. İgnatyev ve korkunç "Ufaklık" Riyumin, "casusluk ve ulusalcı faaliyetle ilgili delil toplamak" için AFYK'nın Yahudi görevlilerine ve doktorlara işkence yapmaya koyuldular.

* * *

1 1937'deki gibi Terör önce tutuklanan MGB liderliğini yok etti. Otuzlu yılların sonundan beri en acımasız işkencecilerden biri ve ifadeleri düzelten bir basın yayın uzmanı olan Albay Naum Şvartsmani sadece kendi oğluyla ve kızıyla değil, aynı zamanda Abakumov'la da cinsel ilişkide bulunduğunu ve İngiliz elçiliğine zorla girdiği gece Sir Archibald Clark Kerr'le görüşerek, her nasılsa St James [Kraliyet] Sarayı'nda gizemli biçimde dikkate alınmayan Anglo-Sovyet ilişkilerinde muazzam bir diplomatik gelişme sağladığını doğruladı. Şvartsman "Siyonist çorba"yla zehirlendiğini iddia etti. Bu fikir, otuzlu yıllarda Kaganoviç'in balıklı böreğine zehir koymak için Özerk Yahudi Oblast'ında Düşmanlar tarafından yapılan rezil komployu hatırlatıyordu. Fakat Şvartsman, Siyonist sempatizanı olması ihtimal dışı olan Abakumov'u da işin içine katarak ne yapmak istediğini de ortaya koydu.

Bu komplolar ve acılar tiyatrosunun yönetmeni artık hızla yaşlanıyordu. Bazen başı dönüyor ve Kremlin'deki dairesinde yere düşüyordu. Korumalar gözlerini ondan ayırmıyorlardı, çünkü "kendisine bakamıyordu". Okuması gerekenleri okumakta zorlanıyordu. Kuntsevo açılmamış evrak kutularıyla doluydu. Hâlâ Bulganin'in konuşma metinlerini bir öğretmen gibi düzeltiyor, fakat politbüro üyelerinin önünde onun adını unutuyordu:

"Baksana, adın ne senin?"

"Bulganin."

"Evet, doğru ... dilimin ucundaydı."

Eklem iltihabı ve damar sertliğinden mustarip, arada bir bayılan, hafıza kaybından şikayet eden, ağrıyan diş etleri ve takma dişleri yüzünden sıkıntı çeken, hastalık derecesinde kuşkucu ve öfkeli Stalin, 1 Ağustos günü son ve en uzun tatil için yola çıktı. Her zamankinden daha huzursuzdu. Gagra'dan Yeni Athos'a, oradan Tsaltubo ve Borjomi'ye gidip, geri döndü. Ritsa Gölü'nde ormana, göl kıyısına ve patikalara, Stalin'in kendisini kötü hissetmesi halinde yardım isteyebileceği özel telefonlar içeren tuhaf yeşil metal kutular yerleştirilmişti.

Fakat baş dönmesi nöbetleri çevresini düzenlemesine engel olmuyordu:

"Ben, Molotov, Kaganoviç, Voroşilov; hepimiz yaşlandık ...Politbüro'yu daha genç ... kadrolarla doldurmalıyız," dedi Mgeladze'ye, meşum bir ifadeyle. Ancak paranoyası onu rahat bırakmıyordu. Bir keresinde Mikoyan ve Huruşov'a, "Ben bittim," dedi "Kendime bile güvenim yok." Bütün liderler gibi onlar da civarda tatildeydiler ve Stalin'i haftada iki kez ziyaret edebiliyorlardı.

Bir akşam yemeğinde, saraylılarının görüşlerini almak istedi ve "göğsünü bir hindi gibi kabartarak" en sevdiği, fakat öldürücü sonuçlar doğuran konuyu, veraset meselesini açtı. Beria olamazdı, çünkü "Rus değildi"; Kaganoviç de olamazdı, çünkü Yahudi idi. Voroşilov fazla yaşlıydı. Mikoyan'ın (Ermeni) ya da Molotov'un sözünü bile etmedi. Huruşov da olamazdı, çünkü o bir "köylü çocuğu" idi ve Rusya'nın entelijansiyadan gelen bir lidere ihtiyacı vardı. Sonra Bulganin'den, zaman zaman adını bile unuttuğu o adamdan, kendi yerine geçecek Başbakan olarak söz etti. İdeolojik olarak partiye önderlik edebilecek yetenekte kimse yoktu. Malenkov, kendi adından hiç söz edilmemesini cesaret verici bir işaret olarak yorumladı. Hemen kitaplar sipariş etti ve coşkuyla çalışmaya başladı.

""Yoldaş Stalin benim siyaset bilimi çalışmamı gerekli görüyor," diyen Malanya, Adam Smith okumaya başladı ve çalışma arkadaşlarından birine sordu: "İyice öğrenmek ne kadar zaman alır?"

Liderler Stalin'in bunamakta olduğuna kanaat getirdiler. Ancak Stalin her zamankinden daha tehlikeli, kararlı ve denetleyiciydi. Her yönde, kendi yoldaşlarına, Yahudiler'e, Migrelyalılar'a, hatta muz ithalatçılarına saldırıyordu. Muz öyküsü, yaşlanan Stalin'in yönetme tarzını özetler.

Vlasik bir gemi dolusu muzun geldiğini öğrenince, dişleri sorunlu efendisinin

kolayca çiğneyeceğini düşünerek biraz muz satın aldı. Holodnaya Reçka'daki, bütün liderlerin hazır bulunduğu akşam yemeğinde, muzları gururla takdim etti. Stalin muzlardan birini alıp soydu, fakat yeterince olgun olmadığını gördü. Bunun üzerine iki muz daha soydu. Onlar da olgun değildi. "Bu muzları denediniz mi?" diye sordu misafirlerine. Sonra Vlasik'i çağırdı:

"Bu muzları nereden aldın?" Vlasik açıklamaya çalışırken, Stalin bağırdı: "Bu sahtekârlar rüşvet alıyorlar ve ülkeyi soyuyorlar. Muz gemisinin adı neydi?"

"Bilmiyorum," dedi Vlasik. "İlgilenmedim..."

"İlgileneceksin!" diye bağırdı Stalin. "Diğerleriyle birlikte seni mahkemeye vereceğim!" Poskrebişev, geminin adını öğrenmek ve tutuklama emirlerini vermek için hemen dışarı fırladı. Malenkov defterini çıkararak not almaya başladı. Stalin, Mikoyan'a yeni Ticaret Bakanı'nı kovmasını emretti. Fakat Beria, Mikoyan'ı muzla vurmak için adeta sabırsızlanıyordu.

Yemek sabahın beşinde sona erdi. Bir saat sonra Stalin, Beria'yı arayarak Bakan'ı görevden almasını söyledi. Mikoyan saat 6.00'dan sonra Moskova'yı aradığında, Beria'nın talihsiz adamı çoktan azarlamış olduğunu gördü. Birkaç gün sonra Mikoyan veda etmek için geldiğinde Stalin hâlâ muzlardan söz ediyordu. Bakan kovulmuştu. Çarkviyani bu olayın Stalin'in "öfke patlamalarının yersiz kararlara yol açması"na ilişkin tipik bir örnek olduğunu yazdı. Mikoyan, gayet kuru bir ifadeyle, Stalin "muzları çok sevdi" sonucuna vardı.

Stalin'in kolları ve bacakları ağrıyordu, fakat Tsaltubo'ya gittiğinde hava çok sıcaktı. Ardından Borjomi'ye gitmeye karar verdi ve özel anıları olan bir evi ziyaret etti. Bir zamanlar II. Nikola'nın erkek kardeşi Grand Dük Mihael'in malikânesi olan, Kura Irmağı'na yukarıdan bakan neo-Gotik bir malikânede, Likani Sarayı'nda, çok daha mutlu günlerde Nadya'yla birlikte kalmıştı. Bina müze haline getirilmişti ve yatak odası olmadığı için kalınabilecek durumda değildi. Stalin'e bir yatak odası hazırlandı. Fakat adamları aynı şansa sahip olamadılar. Huruşov ve Mikoyan'ın da orada kalmalarını emretti Stalin. Soçi'den ve Suhumi'den koşup geldiler, fakat yatak odası olmadığı için, izciler gibi tek bir odada kamp yapmak zorunda kaldılar.

Stalin her gün bir kır manzarası içinde, Kura kıyısındaki bir ağacın altına yerleştirilen bir masada yemek yiyordu. Yürüyüşe çıktığında korumalar tarafından izleniyor, ani dönüşler yaptığında onlarla çarpıştığı oluyordu. Bakuryani'yi ziyaret etmeye karar verdi. Yöre insanları onun arabasını çevrelediler, halılar serip yolun karşısına bir ziyafet masası kurdular. Aksi ve yaşlı adam arabadan inerek coşku dolu hayranlarının arasında Gürcü ziyafetine katılmak zorunda kaldı. "Ağızlarını açarlar ve geri zekâlılar gibi bağırıp çağırırlar," diye söylendi, yüzünde seğirmelerle. Bakuryani'ye gitmekten vazgeçip Abhazya'ya döndü.

Nadya'nın Vasili'yi doğurduktan sonra dinlendiği Saray'da, Stalin ailesini düşündü. Alkolizm yüzünden acınacak derecede hasta olan Vasili onu ziyaret etti. "Sağ-

lığı çok kötü, midesinden hasta, yemek bile yiyemiyor," dedi Stalin, Çarkviyani'ye. Eğlence düşkünü oğlunu Betty Ford Klinik'e yatıran Batılı bir milyoner gibi, Stalin de Vasili'yi bir alkolden arınma programına kaydettirmek istedi, fakat o konuda da bir suçlu aradı ve buldu:

"Vlasik ve arkadaşları yaptı bunu, onun içme huyunu bağımlılığa dönüştürdüler!" Stalin, Vlasik'in yozlaşmasına yıllarca sövüp saymıştı. Bir ihbar mektubu ve Malenkov'un MGB'ye yaptırdığı bir soruşturma Vlasik'in sefahat âlemlerini ve saçmalıklarını ortaya çıkardı. Stalin sarsıldı ve kendisinin de pisliğe bulaştığını hissetti. Sonunda kendisine en bağlı hizmetkârına yol verdi.[1]

Svetlana'nın Yuri'yle evliliği sadece iki yıl sürdü. Babasına yazdığı bir mektupta, Yuri'den "kalpsiz bir kitap kurdu" ve bir "aysberg" olarak söz ediyordu. Stalin, Mgeladze'ye, Svetlana'nın pantolon giydiğini söyledi:

"Yuri Jdanov bu ailenin reisi değil. Herhangi bir konuda ısrar edemiyor. Ne onun lafını dinliyor, ne de kendi lafını dinletiyor. Koca, aileyi yönetmelidir ... mesele budur." Fakat Yuri boşanmak istediğini Stalin'e söylemeye cesaret edemedi. Onun yerine Svetlana babasıyla görüşmeye gitti:

"Ne diyeceğini biliyorum," dedi Stalin. "Onu boşamaya karar verdin."

"Baba," dedi Svetlana, yalvaran bir ses tonuyla. O sırada orada bulunan Çarkviyani rahatsız oldu ve izin istedi, fakat Stalin kalmasını istedi.

"Söyle bakalım, onu niye boşuyorsun?" dedi Stalin.

"Kayın validemle yapamıyorum. Çok zor bir insan."

"Kocan ne diyor bu işe?"

"Annesini destekliyor!"

Stalin içini çekti: "Onu boşamaya karar verdiysen, fikrini değiştiremem, fakat davranış tarzın kabul edilemez." Svetlana kıpkırmızı bir yüzle odadan çıktı, Jdanov ailesinin yanından ayrılarak, iki çocuğuyla birlikte Set Üstü Ev'de bir daireye taşındı.

"Bakalım daha neler yapacak?" diye söylendi Stalin.

"Bu işin sona ermesi Stalin'i pek mutlu etmedi," der Yuri, fakat şaşırdığı da söylenemezdi. Stalin, Yuri'nin yüzüne karşı bir şey söylemedi. Onu Ritsa Gölü'ne, kalması için davet etti. Gece yarısına kadar Stalin'in 1907'de yaptığı Londra seyahati hakkında sohbet ettiler. Doğal olarak kozmopolitanlığa karşı açılan kampanyadan da söz ettiler. Yahudi bilim insanlarının avlanmasına katkıda bulunan Jdanov, ona Yahudiler'in "orantısız bir ulusal karakter sayılıp sayılmayacağı"nı sordu. Bu sözler, Yahudiler'e karşı fazla ileri gidildiğini ima ediyordu.

"Kozmopolitizm yaygın bir fenomendir," karşılığını verdi Stalin. Sabahın erken

1 Vlasik Urallar'daki bir çalışma kampına Komutan Yardımcısı olarak gönderildi. Oradan Stalin'e masumiyetine dair protestolar yağdırdı. Fakat bu gelişme, Beria'nın hâlâ İgnatyev'in MGB'sinin komutasında olan korumalardan sorumlu olmasını sağlamadı.

saatlerinde nihayet yatmaya giderlerken, hayranlık duyduğu bir Yahudi'yi andı: "Maria Kaganoviç, işte gerçek bir Bolşevik! Ulusal niteliğe değil, toplumsal konuma önem vermek gerekir!" Bu sözlerin ardından, sendeleyerek uyumaya gitti. Sabahleyin göl kıyısına yerleştirilen masada Yuri, Stalin'i *Pravda*'yı incelerken izledi. "Ne yazıyor?" diye sordu. Stalin yüksek sesle okudu: "Yaşasın Yoldaş Stalin, bütün ulusların lideri!" Yüzünde bezgin bir tavırla, gazeteyi fırlatıp attı.

Stalin, Migrelyalılar'ın adı çıkmış yolsuzluklarından şikayet eden eski arkadaşlarıyla eğlendikten sonra, doğruca Yeni Athos'a gitti ve Mgeladze'ye 17 dakika içinde orada olmasını söyledi. İhtiyarla yaptığı sohbetlerin meyvelerinden yararlanma zamanının geldiğini hisseden hırslı Abhaz şefi, 15 dakikada geldi ve Stalin'i, Çarkviyani'nin "bir genel ev!" işletmekte olduğuna nihayet ikna etti.

Öfkeye kapılan Stalin, Gürcü MGB şefi, fıçı göğüslü Ruhadze'yi çağırdı. "Migrelyalılar kesinlikle güvenilmezdir," dedi ona. Yaşlılık döneminde Gürcistan'ın farklı bölgelerinin yerel kinlerini sahipleniyordu. Binlerce Migrelyalı tutuklandı, fakat Stalin esas olarak Beria'yı yok etmek istiyordu. Belki de Lavrenti'nin Marksist olmadığından kuşkulanıyordu: "Fazla iddialı ... Eskisi gibi değil ... Birlikte yemek yediği yoldaşlar, onun düpedüz burjuva olduğunu söylüyorlar."

Huruşov'a göre, Stalin "Beria'dan korkuyordu ve ondan kurtulsa mutlu olacaktı, fakat bunu nasıl yapacağını bilmiyordu." Beria'nın destek kazanmakta olduğunu hisseden Stalin de bunu doğruluyordu: "Beria fazla kurnaz ve hilekâr. Politbüro ona güvenmeye başladı. Onu savunuyorlar. Göz boyadığını anlamıyorlar. Örnek: Vyaçeslav [Molotov] ve Lazar [Kaganoviç]. Beria'nın gelecekteki bir hedefe göz diktiğini düşünüyorum. Fakat sınırları var. Zamanında büyük iş yaptı, fakat bugüne gelince ... gücünü kötü kullanmayacağından emin değilim." Daha sonra Stalin en yakın müttefiklerini andı: "Jdanov ve Kirov onun hakkında olumsuz düşüncelere sahiptiler, fakat biz Beria'yı mütevazı ve çalışkan olduğu için severdik. Bu niteliklerini daha sonra kaybetti. Sadece bir polis memurudur."

İgnatyev, 60 MGB sorgucusu ile araçlarla dolu özel bir çanta taşıyan bir işkence uzmanını Tiflis'e gönderdi. Stalin, Çarkviyani'ye telefon etti. Saatlerce edebiyat ve aile sohbetleri yaptığı adamı, merhaba bile demeden tehdit etti:

"Gürcistan'daki yolsuzluklara göz yumdun ... Başına kötü işler gelecek, Yoldaş Çarkviyani." Telefonu kapadı. Çarkviyani dehşet içindeydi.

Beria ailesi, Nina ve Sergo, ilmeğin sıkılaşmakta olduğunu hissediyorlardı. Stalin, Beria'yı prestijli 6 Kasım konuşmasını yapmakla görevlendirdi, fakat üç gün sonra Migrelya komplosuyla ilgili bir emir verdi ve Nina'nın Paris'teki Menşevik göçmenlerle olan bağlantılarını kullanarak, doğrudan Beria'yı tehdit etti.

Vasili Stalin safça bir tutumla konuyu Sergo Beria'ya açtı. Babaları arasındaki ilişki "gergin" idi. Vasili bu konuda Politbüro içindeki Gürcü karşıtı Ruslar'ı suçluyordu. Nina'ya çok yakın olan Svetlana da bir şeylerin yaklaşmakta olduğu konu-

sunda onu uyardı. O sırada Beria'nın Nina'yla evliliği de gerilimliydi, çünkü Lilya Dorojdova bir kız çocuğu doğurmuş, Beria kızına annesinin adı olan Martha ismini vermişti. Lilya artık neredeyse 17 yaşındaydı ve iki yıldır Beria'nın metresi durumundaydı. Korumalar Martha Peşkova'ya, Lilya daçadayken bebeğin Sergo'nun çocuğuyla aynı beşiğe yatırıldığını söylediler. Bebeğin doğumunun Nina'yı sarsması doğaldı. Mutsuz Nina, ayrı bir hayat yaşamaya karar verdi ve Suhumi'de kendisine bir kulübe inşa ettirdi.

* * *

22 Aralık 1951 günü Stalin, topal, huzursuz ve aç bir kaplan gibi Moskova'ya döndü. Özgül anti-Semitik özellikler taşıyan yeni bir Terör başlatmaya niyetli olduğu gayet açıktı. İgnatyev ve Riyumin'in işkence odaları, Molotov ve Beria'yı yok etmek için, yeni Yahudi ve Migrelya kurbanlarıyla inliyordu. Stalin, Beria'dan nasıl "kurtulacağını" bilmiyordu. Ne var ki, bu "doz üstadı" daima insana azap veren bir sabırla çalışmıştı. Fakat artık yaşlıydı. Beria'dan nefret ediyordu, ama Sergo onun "kötü bir ruh hali içinde olduğu zaman, bir insan sıcaklığı arayışıyla" onları görmeye geldiğini hatırlar. Stalin, Nina'ya artık çok zor uyuyabildiğini anlatıyordu:

"Nasıl yoruluyorum, bilemezsin. Av köpeği gibi uyumam gerekir."

Beria da Stalin'le oynuyordu. Gayet kurnaz bir tutumla, Gürcistan'ı temizlemek için harekete geçti. Mart 1952'de Beria, Çarkviyani'yi[1] görevden aldı, yerine Mgeladze'yi geçirdi ve kamuoyu önünde itirafta bulundu:

"Ben de suçluyum."

Stalin ve Beria birbirini küçümsüyordu, fakat geçmiş suçların, karşılıklı hasedin ve tamamlayıcı bir kurnazlığın oluşturduğu görünmez bağlarla bağlıydılar. Stalin dış siyaseti hâlâ Beria'yla tartışıyor, hatta onun tarafsız, yeniden birleşmiş bir Almanya öneren bir belge yazmasına izin veriyordu. Beria, Huruşov'un "dini bir hissiyat" dediği şeyle, Başkomutan'ı hâlâ manipüle edebiliyordu, fakat onu kızdırmayacak kadar da akıllıydı. Nina onu, "Bir kaplanla oynuyorsun," diye uyardı.

"Kendimi alıkoyamıyorum," dedi Beria.

Beria'nın hayalleri ile gerçekliği arasındaki uçurum, oğlunun sözleriyle, onu "derinden mutsuz bir adam" haline getirmişti. Başkalarını Stalin'e bağlayan ideolojik fanatizm olmaksızın, Beria artık bütün Sovyet sistemini sorguluyordu. "Özel mülkiyete sahip olmadığımız sürece SSCB asla başarılı olamaz," dedi Çarkviyani'ye.

1 Stalin Çarkviyani'yi korudu, çünkü daha küçük bir çocukken alfabeyi ona Peder Çarkviyani öğretmişti. Stalin onu Moskova'da MK Müffettişi yaptı. Fakat Beria kendisini ya da adamlarını savunamayacak kadar güçsüzdü. Berialar'ın aile dostu Migrelyalı gizli polis Rapava tutuklandığında karısı cesur bir tutumla gizlice Moskova'ya gelip Nina Beria'dan yardım istedi. Fakat umutsuz kadın Beria'nın evini aradığında, Nina telefona çıkamayacak kadar korktu. Alman hizmetçi, "Nina telefona gelemiyor," dedi. Bu olay Migrelyalılar'ın Beria'nın başının dertte olduğunu nasıl anladıklarını da gösterir.

Stalin'i küçümsüyor, onun artık "insan bile olmadığı"nı söylüyordu. Sergo, "Sadece tek bir sözcüğün, babamın o günlerde hissettiklerini ortaya koyduğunu düşünüyorum," diye yazar. Bu sözcük, "Nefret" idi. Beria, Stalin'i kınama konusunda gittikçe cesaretleniyordu. "Uzun süredir SSCB," diyordu, alaycı bir tavırla, "Yosif Visariyonoviç'e dar geliyor!" Her zaman en ödlek ve en saygısız kişi olan Beria, Stalin'i kınarken, öteki liderler ona katılmaktan korkuyorlardı. "Bizi kışkırtmaya çalıştığını düşünüyordum," der Mikoyan.

Fakat zamanla ortak korkuları ve Stalin'in kestirilemezliği, bir "dayanışma duygusu", hayatta kalmak ve ailelerini korumak isteyen hırslı katiller arasında bir destek sistemi yarattı. Bu huzursuz dönemde, Beria bile Huruşov ve Mikoyan gibi sert adamlar için hiç olmayacak bir şeye, teselli edici babacan bir şahsiyete dönüştü. Diğerleri, korkularını paylaşsalar da, Beria'nın yaşadığı tutulmanın tadını çıkarıyorlardı. Malenkov onu uyarıyor, Huruşov ise şaka yollu takılıyordu. Molotov ve Kaganoviç ondan öylesine etkilenmişlerdi ki, Stalin'in eleştirisine uğradığında bile onu savundular. Gene de hepsi birbirini yok etmeye hazırdı. Çok geçmeden İgnatiyev ve onun MGB işkencecileri Stalin'in iki saplantısını birbirine bağlamaya çalıştılar: Beria'nın gizli bir Yahudi olduğunu fısıldıyorlardı.

O bahar Stalin kıdemli doktoru Vinogradov tarafından muayene edildi. Doktor, Stalin'in kötüleşen sağlık durumu karşısında şaşırdı. Stalin yüksek tansiyon ve arterosiklerozdan mustaripti. Beynindeki kan dolaşımı zaman zaman yavaşlıyor ve bu durum küçük inmelere ve ön lobun beyin dokusunda küçük kistlere neden oluyordu. Bu durum Stalin'in öfkesini, amnezi ve paranoyasını artırıyordu. "Tam bir istirahat, her türlü çalışma faaliyetinden uzak durmak," diye yazdı Vinogradov, dosyaya. Fakat doktorun emeklilikten söz etmesi Stalin'i öfkelendirdi. Tıbbi kayıtlarının yok edilmesini emretti ve bir daha doktorları görmemeye karar verdi. Vinogradov bir Düşman idi.

15 Şubat günü Stalin, Şçerbakov'un öldürülmesine yardımcı olduklarını kabul eden birkaç doktorun daha tutuklanmasını emretti. Sonra sıra, Jdanov'un tedavisi konusunda Stalin'e şikayet mektubu yazan Dr. Lidya Timaşuk'a geldi. Stalin İgnatyev'i arayarak, tutuklanan doktorların sorgularını hızlandırmadığı takdirde, Abakumov'un yanına, cezaevine gönderileceğini söyledi. MGB'dekiler "kuş beyinli" idiler.

İgnatyev'e "MGB'ye yalvaracak değilim," diye bağırdı. "Emirlerimi yerine getirmezseniz sizi kapı dışarı ederim... Grubunuzu dağıtacağız!" Artık kendi yoldaşlarından çok, korumaları ve Valeçka'yla konuşuyordu. Moğolistan diktatörü Mareşal Çoybalsang'ın Moskova'da ölmesi endişelerini artırdı ve düşüncelerini sadece şoförüne açtı: "Peş peşe ölüyorlar. Şçerbakov, Jdanov, Dimitrov, Çoybalsang ... çabucak ölüyorlar![1] Eski doktorları yenileriyle değiştirmeliyiz." Korumalar Stalin'le gayet

1 Bulgar lider Georgi Dimitrov 1949'da öldü.

samimi konuşabiliyorlardı. Albay Tukov, doktorların çok deneyimli olduklarını söyledi. "Hayır, onları yenileriyle değiştirmeliyiz," dedi Stalin. "MVD onları sabotör olarak tutuklamak istiyor." Valeçka onun bu davadan emin olmadığını söylediğini işitti. Fakat Stalin tutumunu değiştirmedi: Yahudi Kırım davasının hemen açılmasını istiyordu. Lozovskiy ve seçkin Yahudi entelektüeller kastı bir kez daha Riyumin ve Komarov'un oyuncağı oldular.

Bu arada Vasili Stalin'in alkolizm tedavisi tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. 1 Mayıs yürüyüşünde hava bozdu. Bu durumda uçakların kalkmasına izin verilmemesi gerekiyordu, fakat sarhoş Vasili, uçakların gösteriye havadan katılmalarını emretti. İki Tupolev-4 bombardıman uçağı düştü. Stalin bu manzarayı Anıtkabir'den seyretti ve hemen sonra Vasili'yi Moskova Hava Kuvvetleri komutanlığından alarak, Hava Kuvvetleri Akademisi'ne geri gönderdi.

Sekiz gün sonra, 8 Mayıs gününün öğle saatlerinde, eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Solomon Lozovskiy ile Yidiş şair Perets Markiş'in başrolde oldukları "Yahudi şairler davası" Lubyanka'daki Djerzinskiy Subay Kulübü'nde başladı. Stalin, neredeyse bütün sanıkların kurşuna dizileceklerini söylemişti.

Lozovskiy'e işkence yapıldı, fakat Bolşevik olduğu, daha da şaşırtıcısı Yahudi soyundan geldiği için duyduğu gurur sarsılmadı. Duruşmada yaptığı konuşma o koyu karanlığı, Stalin'in bütün davalarının en dikkate değer, en onurlu ve cesur konuşmasıyla aydınlatmaktadır. O konuşma, Riyumin'in geri zekâlı Yahudi-Kırımlı komplosunu da dağıttı.

"Bu türden faaliyetlere katılmak istemiş olsaydım ... bir şairle ve bir aktörle mi temas kurardım?... En önemlisi ... istihbarat subaylarıyla kaynayan bir Amerikan elçiliği var. Bırakın Dışişleri Bakan Yardımcısı'nı, Maliye Komiserliği'nin kapıcısı bile böyle bir şey yapmaz!"

Lozovskiy o kadar ikna ediciydi ki, yargıç Korgeneral Aleksander Çeptsov duruşmayı durdurdu. Bu benzersiz olay, Stalin'in isteksiz ve artık körü körüne itaat etmeyen bürokrasiye yeni bir Terör uygulamasını gerektiriyordu. Çeptsov, sürekli söylenen İgnatiyev ve aşağılanmış Riyumin'in varlığında, Malenkov'a davanın temelsizliğini anlatarak şikayette bulundu. Malenkov davanın sürdürülmesini emretti. 18 Temmuz günü Çeptsov, sadece bilim kadını Lina Ştern'i, belki de uzun ömür araştırmaları nedeniyle esirgeyerek, 13 sanığı ölüm cezasına mahkûm etti. Fakat Çeptsov, Riyumin'in sert emirlerini göz ardı ederek, infazları gerçekleştirmedi ve Malenkov'a başvurdu.

"Bu canilerin önünde diz çökmemizi mi istiyorsun?" diye bağırdı Malenkov. "Politbüro bu dava hakkında üç kez soruşturma yaptı. Politbüro'nun kararını uygulayacaksın." Malenkov daha her şeyi Stalin'e anlatmadığını itiraf etti: "Cesaret edemedim!"

Stalin resmi başvuruları reddetti. Lozovskiy[1] ve Yahudi şairler 12 Ağustos 1952 günü kurşuna dizildiler.

* * *

Stalin Ağustos ayında tatile gitmeyi reddetti. Malenkov ve Huruşov'un hâkimiyeti onu mutsuz ediyordu. Tatile gidecek yerde, Ekim ayında, 1939'dan beri ilk kez bir Kongre toplamaya karar erdi. Yeni, daha genç liderleri kutsamak ve eski yoldaşlarını ortadan kaldırmak istiyordu.

Eylül ayında İgnatyev, "Ufaklık" Riyumin'in yardımıyla, başta Stalin'in özel doktoru olmak üzere Kremlin doktorlarının aslında Jdanov, Şçerbakov, Dimitrov ve Çoybalsang'ı katlettiklerini "kanıtlamak" için elindeki tutuklulara işkence yapmıştı. Yeni bir grup tutuklandı, ancak Vinogradov'a şimdilik kaydıyla dokunulmadı. Ayın 18'inde Stalin, Riyumin'e doktorlara işkence yapmasını söyledi. Korkunç bir ilkel tiyatro yeteneğine sahip olan Riyumin, Lefortovo'da özel bir işkence odası hazırladı ve doktorların gözünü korkutmak için bir ameliyathane ya da otopsi salonu gibi döşedi. Laurence Olivier'in *Maratoncu* filminde bir Nazi dişçiyi canlandırmasından çok önce, Stalin dehşet verici bir cerrahi parodiyle kendi doktorlarına işkence yapıyordu.

Riyumin, doktorlardan birine, "Orospu gibi davranıyorsun!" diye bağırdı. "Sen aşağılık bir casus, bir teröristsin! Sana kızgın demirle işkence yapacağız. Bunun için gerekli her türlü ekipmana sahibiz..." Stalin'in ailesi de Stalin'in korkunç hayal gücü ve Riyumin'in şeytani itaatkârlığıyla tezgahlanan bu acayip tıp melodramına dahil edildi: Doktorlar, Vasili Stalin'in gördüğü "sinir bozukluğu" tedavisini kasten yanlış uygulamışlar ve 1950 baharında Katya Jdanova'yı doğurmasından sonra Svetlana Stalin'in toksikoz'unu yine kasten önlememişlerdi. 1947'den beri hasta olan Andreyev'in durumu da gerçek üstü bir tutumla devreye sokuldu: Doktorlar Andreyev'in uykusuzluğu için kokain reçetesi yazmışlardı ki bu durumda hastanın uyuyamaması pek şaşırtıcı değildi. Andreyev[2] ilaca bağımlılık geliştirerek, tarihin en tuhaf kokain bağımlılarından biri olmuştu.

1 Stalin döneminden sağ çıkanlardan biri, Yahudi eski Dışişleri Komiseri Maksim Litvinov 31 Aralık 1951 günü yatağında ölmeyi başardı. Kendisi MGB'nin anti-Semitik davalarının sürekli hedeflerinden biriydi. Molotov, savaşın son yıllarında Litvinov'un yaptığı patavatsızlıklar yüzünden kurşuna dizilmesi gerektiğini kabul ediyordu. "Onun hayatta kalması tamamen tesadüftü," der soğukkanlı bir tavırla. Ona Mihoels tarzı bir yol kazası düzenleme planı vardı, fakat Litvinov sonunda İngiliz eşi yatağının başucunda olduğu halde öldü. Son sözleri "İngiliz kadın ülkene dön!" oldu. Londra'ya dönen Ivy Litvinov, "Onu ele geçiremediler," dedi. Kızları hâlâ Brighton'da yaşamaktadır.

2 Andreyev, Ocak 1949'da "tedavinin denetlenmesi" için Malenkov'a başvurmuştu. "Doktorların talimatlarını izlememe rağmen kendimi iyi hissetmiyorum," diyordu. "Başım dönüyor ... Ayakta zor duruyorum. Feci haldeyim. Teşhis ve tedavinin yanlış olduğunu hissediyorum..." Kokainin yanlış bir tedavi olduğu açıktı. Bu yüzden Andreyev belki de haklıydı. İçini çekerek şöyle diyordu: "Çalışamadığım için çok mutsuzum."

Ayrıntılar kulağa saçma gelse de, Doktorlar komplosu, Stalin'in fantastik başeserlerinden biri olarak her derde deva olan güzel bir simetriye sahipti: Tek başına çalışan, kendi adamlarına sadece sonuçlara ulaştıkça bilgi veren "Ufaklık" aracılığıyla paralel ipleri elinde tutarak tam bir denetim sağlayan Stalin, Sovyet halkını dış düşman Amerika'ya ve onun ülke içindeki ajanları olan Yahudiler'e karşı seferber etmek ve böylece yeni bir Terör dalgasını haklı çıkarmak için, savaştan beri yapılan her entrikayı ve bu entrikaların önde giden mağdurlarını bir araya getirerek bir halı dokudu. Yeni araştırmalar Stalin'in, çeşitli "cani" Yahudiler'i ve doktorları, Abakumov'u ve onun "uyanık olmayan" Çekist "avanaklar"ını ve Yahudiler'le arasında bağlantı kurulacak olan, idam edilmiş Leningradlı Kuznetsov'u ve liderleri, özellikle çocuklarının evliliğiyle Mikoyan'ı, aynı kazanın içine atmasını sağladı. 1937'de Troçkist olmayan bir adamın Troçkist olarak kurşuna dizilmesi gibi, şimdi de Yahudi olmayan kurbanlar "Siyonizm"le suçlanıyorlardı: Yahudiliğe zerre kadar sempatisi olmayan Abakumov Siyonizm'e bulaştırılıyordu. Kesin Rus olan Molotov'a gelince, yirmili yıllarda Stalin'in ona "Molotştayn" adını takması sebepsiz değildi.

Stalin bütün bunlara gerçekten inanıyor muydu? Evet, tutkuyla, çünkü siyasal bakımdan gerekliydi. Gereklilik, tek başına doğrudan daha iyi idi. Stalin bir keresinde İgnatyev'e şöyle dedi: "Neyin doğru neyin yanlış olduğunu biz kendimiz belirleyebileceğiz."

Gizli soruşturmalar labirentinin uyardığı Stalin edebiyat ve bilimle ilgilenmekten vazgeçmedi. Beyni dumura uğradıkça, Beria'nın sözleriyle "çalışkan bir öğrenci gibi" yeni alanlara hâkim olmak ve ideolojik sorunları çözmek için çalışıp çabalıyordu. Svetlana'ya, "Yetmiş yaşında olmama rağmen öğrenmeye devam ediyorum," diyerek övünürdü. Stalin ödülü için yapılan bütün başvuruları okur ve Komite'de yer alıp kazananları kendi bürosunda seçerdi. O yıl, her zamanki gibi volta atarken, Stepan Zlobin adında bir romancının kazanması gerektiğine karar verdi. Ne var ki Malenkov hemen bir dosya çıkararak şöyle dedi:

"Yoldaş Stalin, Zlobin bir Alman toplama kampında bulunduğu sırada çok olumsuz davrandı..." Stalin, derin bir sessizlik içinde, ağır adımlarla masanın çevresinde tam üç kez döndü ve durup şöyle dedi:

"Bağışlamak mı?" Sessizce masanın çevresinde volta atmaya devam etti. "Yoksa bağışlamamak mı? Bağışlamak mı, yoksa bağışlamamak mı?" Nihayet kendi sorusunu yanıtladı: "Bağışlayın!" Zlobin, ödülü kazandı. Daha sonra Stalin anti-Semitizm'e saldırdı: Bir süre önce Yahudi yazarların yayınlarında Rusça isimlerinden sonra Semitik isimlerini parantez içinde yazmaları gerektiğini ısrarla belirtmişti. Bu kez Komite'yi şaşırtan bir soru sordu: ""Nedir bu? Bu adamın Yahudi olduğunu belirtmek birilerine zevk mi veriyor? Neden? Anti-Semitizm'i geliştirmek için mi?" İhtiyar tilki her zamanki gibi aynı anda birkaç oyun oynuyordu.

Lengüistik teorisiyle her zaman ilgilenmişti. Bu alan, dillerin tıpkı sınıflar gibi

sonunda kaybolacağını ve Komünizm'e yaklaşılırken tek bir dil içinde kaynaşacağını öne sürerek Stalinist ortodoksiyi oluşturan Profesör Marr'ın hâkimiyeti altındaydı. Bir Gürcü dilbilimci, Arnold Çikobava, Stalin'e bu teoriyi eleştiren bir mektup yazdı. Marrizm'i altüst edecek şekilde kendi ulusal Bolşevizm'ini destekleme eğilimi gösteren Stalin, Çikobava'yı bir akşam yemeğine davet etti. Akşamın dokuzunda başlayıp sabahın yedisinde sona eren yemek sırasında bir öğrenci gibi özenle ve azimle not tuttu. Daha sonra tartışmaya, bütün Sovyet bilim ve ideoloji alanını kısa süre içinde değiştiren "Marksizm ve Lengüistik Sorunları" başlıklı kendi makalesiyle müdahale ederek, *Pravda*'da açık bir tartışma başlattı.[1]

Kongre'nin başlamasından hemen önce Stalin, çalışmalarının bir diğer meyvesini, *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* başlıklı abartılı başeserini, gururla dağıttı. Bu kitapta, iktisadi yasaların "nesnelliği"ni ilan ediyor ve emperyalist devletleri savaşa yöneltecek ortodoksi'yi bir kez daha doğruluyor, ama bu arada, Komünizm'in kendi hayat süresi içinde gerçekleştirilebilir olduğunu iddia etmek için Marksizm'in öngördüğü bazı evreleri atlıyordu. İdeolojiye inanç, Stalin için her zaman önemliydi, fakat eski inanç sahipleri, Molotov ve Mikoyan, bu "Solcu türetme"yi onaylamadılar. Kuntsevo'da akşam yemeğine geldiklerinde, Stalin onlara sordu:

"Soru var mı? Herhangi bir yorum!" Asla ideolog olmayan Beria ve Malenkov kitabı övdüler. Fakat o sırada hayatı tehlikede olan Molotov, bu ideolojik sapmayı onaylamayacaktı. Kekeleyerek bir şeyler söyledi, fakat Mikoyan bir şey demedi. Onların sessizliği Stalin'in dikkatini çekti. Yüzünde şeytani bir tebessümle Mikoyan'a dönerek şöyle dedi:

"Ama sen geride kaldın! Haydi bakalım, vakit geldi!" Kongre Prezidyumu için bir araya geldiklerinde de şöyle dedi:

"Mikoyan ve Andreyev'in katılmalarına gerek yok. Aktif Politbüro üyesi değiller!" Mikoyan toplantı hazırlıklarıyla çok uğraştığı için, Politbüro üyeleri gülüştüler.

"Şaka yapmıyorum," dedi Stalin. "Gayet ciddiyim." Gülüşmeler aniden kesildi, fakat Mikoyan toplantıya dahil edildi. Stalin iktidarının zirvesinde olduğu bir dönemde bile, bu sıkı dokunmuş oligarşinin içinde gayet ihtiyatlı olmak zorundaydı: Mikoyan ve Molotov sadece kendi meslektaşlarından değil, kamuoyundan da saygı

1 Çikobova, Stalin'e bazı Ermeni meslektaşlarının kendi görüşlerini paylaştıkları için görevden alındıklarını söyledi. Bunun üzerine Stalin hemen Ermeni şef Arutinov'a telefon ederek profesörlerin durumunu sordu. "Görevlerinden alındılar," dedi Arutinov. "Fazla acele etmişsin," dedi Stalin ve telefonu kapadı. Profesörler alelacele yataklarından kaldırılarak görevlerine iade edildiler. Çikobava'yla yaptığı toplantı, muhtemelen Kore Savaşı'nın zamanlamasını tartıştığı 12 Nisan 1950'de gerçekleşti; Stalin'in makalesi o yılın 20 Haziran'ında yayımlandı. Çikobava'nın özgün mektubu Stalin'e, o sırada Gürcistan Birinci Sekreteri olan Kandid Çarkviyani tarafından gönderildi. Bu olay, *Vojd*'a doğrudan ulaşanların gücünü gösterir.

gören prestijli Politbüro devleriydi. Stalin onlara, Politbüro'yu 25 üyeli bir Prezidyum halinde genişletmeyi önerdi. Mikoyan, bunun eski Politbüro üyelerini görevden almayı kolaylaştıracağını anladı. "Galiba bir şeyler oluyor," diye düşündü. Mikoyan ansızın korkuya kapılmıştı: "Ayaklarım yerden kesildi." Stalin bağırdığında, onun amacını anladılar:

"Yaşlandınız! Hepinizi değiştireceğim!"

XIX. Kongre, 5 Ekim 1952 günü saat 19.00'da (Stalin'in zaman çizelgesine uygun bir saat) başladı. Liderler sol tarafta yan yana otururlarken, yaşlı Stalin sağ tarafta tek başına oturuyordu. Stalin sadece toplantının açılışına ve kapanışına katıldı, ancak temel raporları sunma görevinin Malenkov ile Huruşov'a verilmesi, veraset konusunda onların öne çıkmalarına neden oldu.[1] Stalin sadece Kongre'nin sonunda birkaç dakika süren bir konuşma yaptı. Ardından, bitkin bir halde, Huruşov'a övündü:

"Şu işe bak! Hâlâ becerebiliyorum!" Huruşov, Kongre sırasında hastalandı. Bir doktor Granovskiy'e geldi ve onu büyük bir nezaketle muayene etti. "Büyük bir acı duydum," der Huruşov, "çünkü elimde doktoru suçlayan ifadeler vardı. Ne söylesem Stalin'in onu esirgemeyeceğini biliyordum." Fakat asıl kritik olan, 16 Ekim günü Plenum'da yapılacak, Prezidyum ve Sekreterlik seçimiydi. Stalin'in kurduğu pusu herkesi hazırlıksız yakaladı.

1 Molotov Kongre'yi açtı, Kaganoviç parti kuralları hakkında konuştu ve kapanışı Voroşilov yaptı. Bütün bunlar statükoya uygundu. Stalin'in radikal bir değişim yapmayı planladığını pek az kişi kestirebildi. Stalin'in Bolşevik Partisi ismini, Komünist Partisi olarak değiştirmesi de anlamlıydı. Yeni Prezidyum'da Beria Molotov'dan sonra gelen üçüncülük konumundan kaydı ve Malenkov, Voroşilov'un ardından beşinciliğe indi. Beria'nın yardımcıları Merkulov ve Dekanozov yeni MK'da yer almadılar.

57

Kör Kedi Yavruları ve Suaygırları: Eski Muhafız'ın Yıkımı

Stalin hemen önünde, liderlerin oturmakta oldukları sıradan iki metre yüksekteki kürsüye kuruldu. Yaşlı adam, "dikkat kesilmiş ve sanki kendi düşüncelerini kararlı bir tutumla izlemeye çalışan" az sayıda izleyicinin gözlerinin içine bakarak "öfkeyle" konuşurken, Plenum büyülenerek taş kesilmiş gibi onu seyrediyordu.

"Böylece Parti Kongresi'ni yaptık," dedi. "İyi oldu ve çoğu insana birlik görüntüsü verdik. Ne var ki, birlik halinde değiliz. Bazıları kararlarımıza katılmadıklarını ifade ediyorlar. Neden bakanları önemli noktalardan dışladık ... Molotov, Kaganoviç, Voroşilov? ... Bakanlar'ın çalışması ... büyük bir güç, bilgi ve sağlıklı olmayı gerektirir." Böylece Stalin, "güç ve enerjiyle dolu gençleri" öne çıkarıyordu. Ardından, ansızın gürledi: "Birlikten söz edeceksek, bazı onurlu siyasetçilerin hatalı davranışlarına değinmeden geçemem. Yoldaş Molotov ile Mikoyan'ı kastediyorum."

Stalin'in hemen arkasında oturmakta olan Molotov ile Mikoyan'ın "renkleri attı". "Dehşet verici bir sessizlik" oldu. "Taş kesilmiş, gergin ve ciddi" liderler "Stalin'in nerede ve ne zaman duracağını, Molotov ve Mikoyan'dan sonra başkalarına da değinip değinmeyeceğini" merakla bekliyorlardı.

Stalin, önce Molotov'u ele aldı:

"Molotov davamıza sadıktır. İsteyin, canını tereddütsüz parti için vereceğinden kuşkum yoktur. Fakat yakışıksız davranışları göz ardı edemeyiz." Stalin, Molotov'un hatalarını kınayıcı bir tavırla deşmeye başladı: "Yoldaş Molotov, bizim Dışişleri Bakanımız, diplomatik bir resepsiyonda İngiltere Büyükelçisi'ne burjuva gazetelerini ülkemizde yayımlama izni verdi ... Bu ilk siyasi hatadır. Peki, Yoldaş Molotov'un Kırım'ı Yahudiler'e verme önerisine ilişkin değerlendirmesine ne demeli? Bu, büyük bir hata, Yoldaş Molotov'un ikinci siyasi hatası olmuştur..." Üçüncüsü Polina idi: "Yoldaş Molotov karısına o kadar güveniyordu ki, bir Politbüro kararı aldığımız anda ... Yoldaş Jemçujina bu karardan derhal haberdar oluyordu ... Gizli bir tehdit Politbüro'yu Molotov'un güvenilir olmayan eşine ... ve eşinin arkadaşlarına bağlamaktadır. Böyle bir davranış bir Politbüro üyesi için kabul edilemez." Daha sonra köylülerin ödediği vergilerin yükseltilmesine karşı çıktığı için Mikoyan'a saldırdı: "Bizim Anastas Mikoyan kendini ne sanıyor? Uygun görmediği nedir?"

Daha sonra cebinden bir kâğıt çıkararak yeni Prezidyum üyelerinin ismini okudu. Otuz altı üyenin çoğu yeni isimlerden oluşuyordu. Huruşov ile Malenkov şaşkınlık içinde göz göze geldiler. Stalin bu adamları nereden bulmuştu? Stalin bir iç Büro önerdi. Büro'da Molotov ile Mikoyan'ın yer almayışı herkesi şaşırttı.[1] Stalin kürsüden inip yerine geçerken, onların neden düştüklerini açıkladı: "Amerika'da gördükleri büyük güç ödlerini patlattı." Molotov ile Mikoyan'ı meşum biçimde, çok önce kurşuna dizilen Sağcılar, Rikov, Frumkin ve daha Ağustos ayında kurşuna dizilen Lozovkiy ile aynı düzleme koymuştu.

Molotov ayağa kalktı ve itirafta bulundu:

"Ben Stalin'in sadık bir öğrencisiyim ve hep öyle kalacağım." Fakat Başkomutan, daha iyi işitmek istiyormuş gibi elini kulağına götürerek, bağırdı:

"Saçma! Benim öğrencim yok! Hepimiz Lenin'in öğrencileriyiz. Lenin'in!"

Mikoyan kendini savunmaya cüret etti: "Çok iyi hatırlıyor olmalısınız, Yoldaş Stalin ... Herhangi bir suçumun olmadığını kanıtladım." Malenkov ile Beria "yalancı" diye laf attılar, fakat o devam etti. "Ekmek fiyatlarına gelince, bu suçlamayı kesinlikle reddediyorum." Stalin bu noktada araya girdi:

"Bak nereye geldin, Mikoyan! O bizim yeni Frumkin'imiz!"

O anda bir ses yükseldi.

"Yoldaş Stalin'i Genel Sekreterliğe seçelim!"

"Hayır," dedi Stalin. "Genel Sekreterlik ve Bakanlar Konseyi Başkanlığı [Başbakanlık] görevlerinden beni affediniz." Malenkov kamçılanmış bir tazı gibi, çenesi titreyerek yerinden fırlayıp koştu. Simonov, onun yüzündeki "dehşet ifadesi"nin, korkudan değil, "başlarının üzerinde dolaşan ölümcül tehlikeyi herkesten daha iyi kavraması"ndan kaynaklandığını gözlemledi: "Stalin'in isteklerini karşılamak imkânsızdı." Sahnenin kıyısında sendeleyen Malenkov, dua ediyormuş gibi ellerini kaldırarak, yüksek sesle konuşmaya başladı:

"Yoldaşlar! Oybirliğiyle Yoldaş Stalin'in, liderimizin ve öğretmenimizin Genel Sekreter olarak kalmasını talep etmeliyiz!" İşaret vermek için parmağını salladı. Bütün salon bu işareti anladı ve Stalin'in görevde kalması için bağrışmaya başladı. Malenkov'un çene kemikleri "doğrudan, gerçek bir ölüm tehlikesinden kurtulmuş" gibi gevşedi. Fakat henüz güvende değildi.

"Plenum'un alkışlarına gerek yok," dedi Stalin. "Beni serbest bırakmanızı istiyorum... Yaşlandım artık. Dokümanları okumuyorum. Kendinize başka bir Sekreter seçin." Mareşal Timoşenko araya girdi:

"Yoldaş Stalin, halk bunu anlamayacaktır. Hepimiz sizi, liderimizi Genel Sekre-

1 Ancak Stalin kendisine he zaman sadık kalan Mehlis'i unutmadı. 1949'da felç geçiren Mehlis daçasında ölümü bekliyordu. Tek dileği Kongre'ye katılmaktı. Stalin orasının hastane olmadığını söyleyerek bu isteği reddetti, fakat yeni MK ilân edildiğinde, Stalin'in onu unutmadığı anlaşıldı. Mehlis çok heyecanlandı ve mutlu öldü. Stalin ona muhteşem bir cenaze töreni düzenledi.

ter olarak seçme konusunda birleşmiş durumdayız!" Alkış ve şamata uzun süre devam etti. Stalin bekledi, sonra mütevazı bir hareketle elini sallayarak yerine oturdu.

Stalin'in en eski yoldaşlarını görevden alma kararı bir çılgınlık edimi değil, en olası ardıllarının çoğunu akılcı biçimde ortadan kaldırma girişimiydi. Hasta Lenin'in olası ardılına (Stalin'e) saldırdığını ve liderlerden hiçbirinin üye olmadığı genişletilmiş bir Merkez Komitesi önerdiğini gayet iyi hatırlıyordu. Liderler, "aynı teknede" olduklarını artık anlamışlardı, zira, Beria'nın oğluna dediği gibi, "hiçbiri Stalin'in ardılı olamazdı; daha genç kuşaktan bir vâris seçmek istiyordu." Muhtemelen gizli bir vâris yoktu. Ancak bir "kolektif" Stalin'in yerini alabilirdi.[1]

Molotov'un törensel bir tutumla boyun eğmesi Stalin'i tatmin etmişti. Gene de ondan Ribbentrop Paktı'nın gizli protokollerini iade etmesini istedi. Bunları Molotov'a karşı açılacak bir davada kullanacağı açıktı. Mikoyan'a gelince, karşı çıkışı Stalin'i şaşırtmıştı. Kuntsevo'da iki adamın yokluğunda, Malenkov ve Beria'ya şöyle dedi:

"Gördünüz mü, Mikoyan karşı çıktı!" Plenum'dan günler sonra, Molotov ve Mikoyan Hükümet'teki olağan rollerini sürdürdüler, ancak Stalin o sırada, emekliye ayrılmasını tavsiye ettiği için Profesör Vinogradov'a yönelik yakıcı bir öfkeyle Doktorlar Komplosu'nun en yüksek evresine nezaret ediyordu. Ancak sinsi ve yaşlı komplocu, tipik özelliğini sergileyerek, öfkesini bastırdı ve kendi doktorunu yok etmek için on bir ay bekleyerek kanıt topladı. Zamanı geldiğinde, İgnatyev'e Vinogradov'u tutuklamasını emretti ve şöyle bağırdı:

"Bacak zinciri! Onu prangaya vur!"

4 Kasım günü Vinogradov tutuklandı. Bütün Politbüro aileleriyle ilişkisi vardı. Sergo Beria, "O bizim aile doktorumuzdu," diye yazar.

* * *

1 Bu vârislerden biri muhtemelen, o sırada 51 yaşında olan Parti Sekreteri Mihail Suslov olacaktı. Suslov zorunlu ideolojik donanımı (MK İdeoloji ve Uluslararası İdeoloji şefi olarak Jdanov'un yerini almıştı) kesin bir bağlılıkla birleştirmiş biriydi. 1938'de Rostov'u temizlemiş, savaş sırasında Karaçaylılar'ın sürülmesine nezaret etmiş, Baltık bölgesinde baskı uygulamış ve anti-Semitik kampanyayı yönetmişti. 1948'de Stalin'le sık sık görüşüyordu. Üstelik çileci bir kişiliğe sahipti. Beria, bu gözlüklü, "bağırsak kurdu" gibi ince uzun, insanın "kulağını tırmalayan hadım" sesli bu "Parti sıçanı"ndan nefret ediyordu. Roy Medvedev yakınlarda çıkan *Neizvestnyi Stalin* başlıklı kitabında Suslov'un "Stalin'in gizli vârisi" olduğunu öne sürer, ancak bu konuda herhangi bir kanıt yoktur. Suslov, Stalinsizleştirme sürecini yöneten Huruşov'un 1964'te devrimesine yardımcı oldu ve 1982'de ölene kadar yeniden Stalinleştirme sürecini gerçekleştiren Brejnev rejiminin önemli şahsiyetlerinden biri oldu. Plenum'da Prezidyum'a seçilen gençlerden biri Brejnev idi. Stalin istediğini elde etti. Daha sonra birinci "Sekreter" olarak anıldıysa da, asla "Genel Sekreter" olmadı. Bu değişiklik bazı tarihçilerin Plenum'da Stalin'in gücünü kaybettiğini düşünmesine yol açtı. Yakın zamana kadar bu olağanüstü toplantıya ilişkin tek değerlendirme Simonov'unkiydi, fakat artık Mikoyan, Şepilov ve Efremov'un anılarında yer alan değerlendirmelere de sahibiz.

Üç gün sonra, bu kez "casus" oldukları için idam edilen Alyoşa ve Marya'nın oğulları Johnreed Svanidze'yle yeni bir tehlikeli ilişkiye giren Svetlana, iki çocuğunu dedeleriyle oynamaları için getirdi. Devrim tatili ve Nadya'nın intiharının yirminci yıl dönümüydü. Yahudi Terörü'nün zirvesinde Stalin, o sırada 7 yaşında olan "iri ve parlak Yahudi gözleri ve uzun kirpikleri" olan, yarı-Yahudi torunu Josef Morozov'u "inceledi".

"Nasıl da anlamlı gözler," diye mırıldandı, "Kafkas usulü"ne uygun biçimde çocuğa bir yüksük dolusu şarap verirken, "Akıllı bir oğlan," dedi. Svetlana duygulandı. Yakın zamanda Stalin, Yakov'un 15 yaşındaki kızı Gulya Cugaşvili'yle de buluşmuş, kızın çay servisi yapmasında hoşlanmıştı.

"Servisi *hojayka* yapsın," dedi, kızın saçlarını karıştırıp öperek. Gulya, yeni bir mücadeleye giren Stalin'in ateşli heyecanını herkesten daha iyi yakalar: "Yüzü çok yorgundu, fakat yerinde duramıyordu."

Riyumin'in doktorlara ilişkin bulgu toplama konusundaki yavaşlığı Stalin'i öfkelendirdi. MGB'ye "suaygırı sürüsü" diyor, İgnatyev'e bağırıp çağırıyordu: "Dövonları! Nesin sen? Dzerjinskiy'e [Çeka'nın kurucusu] Savinkov'u pencereden dışarı atmasını emreden Lenin'den daha mı insancıl olmak istiyorsun? ... Dzerjinskiy seninle kıyaslanmaz, fakat o pis işlerden kaytarmazdı. Beyaz eldivenli garsonlar gibisin. Çekist olmak istiyorsan, çıkar o eldivenleri." Malenkov "öldürücü darbeler" indirmek için Stalin'in emirlerini tekrarladı.

13 Kasım'da, küçük Josef'in ziyaretinden birkaç gün sonra, Stalin karşısında taş kesilen İgnatyev'e, Riyumin'i kovmasını emretti: "Ufaklığı görevden al!" Doktorlara gelince, "Onları itiraf edene kadar dövün. Dövün, dövün ve yine dövün! Zincire vurun onları, öğütüp toz edin!" Stalin, Vinogradov'a "suçlarının kökenleri"ni itiraf etmesi halinde hayatını bağışlamayı teklif etti. Ona, "İfadeni, hayatını bağışlamayı vadeden Lider'e hitaben verebilirsin," denildi. "Bütün dünya, Lider'imizin sözünü tuttuğunu bilir." Vinogradov böyle bir şey bilmiyordu.

"Benim durumum trajik," dedi doktor. "Söyleyecek bir şeyim yok." Tanıklığı başkalarına zarar vermesin diye ölmüş insanların isimlerini vermeye çalıştı. Daha sonra Stalin, İgnatyev'e dönek diye saldırdı. İgnatyev kalp krizi geçirdi ve yataklara düştü.[1]

Stalin, bu kez inatçı hizmetkârı Vlasik'e yönelerek, 1937'de renkli Pauker'e yaptığı gibi, sefih korumasını ortadan kaldırdı. Vlasik tehlikeli doktorların içki arkadaşı olmakla kalmamıştı; aynı zamanda çok şey, özellikle de Jdanov'un yanlış

1 "Ufaklık" yükseldiği hızla düşerek, Devlet Denetim Bakanlığı'nda önemsiz bir işe tayin edildi ve yerini S. A. Goglidze'ye bıraktı. Bundan önce Stalin teşkilatını Migrelya Davası, *Vojd*'la yakın ilişkileriyle övünen Gürcistan MGB şefi Ruhadze'nin üzerine saldı. "Ruhadze'nin tutuklanması sorununu ele alma zamanı geldi," diye yazdı Mgeladze ve Goglidze'ye, 25 Haziran 1952'de. "Onu kaderini belirleyeceğimiz yere, Moskova'ya gönderin!" Riyumin, Goglidze ve Ryhadze, Stalin'in ölümünden sonra kurşuna dizildiler.

tedavi edildiğini Stalin'in öğrendiğini ve hiçbir şey yapmadığını biliyordu. Muhtemelen sadece Timaşuk'un mektuplarını Stalin'e vermeyi ihmal etmişti. Tutulandı, Moskova'ya getirildi ve Abakumov'la birlikte delilleri karartmakla suçlandı. Asla Şef'ine ihanet etmemişti. Fakat tutuklanması kurnazca düşünülmüş bir hamleydi, çünkü Vlasik'in "ihanet"i, Stalin'in kendi rolünü gizlemesini sağlıyordu. Vlasik'in bütün metresleri ve içki arkadaşları tutuklandı ve Malenkov tarafından sorguya çekildi. Vlasik'e işkence yapıldı: "Sinirsel bir çöküntüye uğradım, kalp krizi geçirdim. Aylarca uykusuz kaldım." Stalin öteki yaşlı ve sadık hizmetkârının, Poskrebişev'in Vlasik'in en yakın arkadaşı olduğunu biliyordu: Katil doktorlara ilişkin delillerin karartılmasında onun da bir rolü olmuş muydu? Poskrebişev 1949'da Stalin'in limon yetiştirme yeteneği üzerine yazdığı makaleden beri onun güvenini kaybetmişti. Yoksa birileri gaddar sekreterini gölgelerden çıkarması için onu teşvik mi ediyordu? Bu arada Stalin, Poskrebişev'in Vlasik'in âlemlerine katıldığını da öğrenmişti. "Pis işler"e bulaştı, der Molotov. "Kadınlar casus olarak hizmet edebilirler!" Poskrebişev panik halinde Beria'nın evine geldi. Başı derde giren herkes Beria'ya koşuyordu, fakat Beria'nın da başı dertteydi.

Stalin, Poskrebişev'i görevden aldı (yerine, yardımcısı Çernuha geçti), Prezidyum sekreterliğine tayin etti ve onu son kez 1 Aralık günü kabul etti. Böylece Stalin en sadık iki hizmetkârını görevden almış oldu. Artık histerisini tırmandıracak kadar bulguya sahipti.

Stalin, kalbi kırık Poskrebişev'le görüştükten sonra, Prezidyum üyelerine "beyaz önlüklü katiller" dediği kişilerin dehşetini açıkladı. Kuntsevo'da onlara, "Kör kedi yavruları gibisiniz," dedi. "Ben olmazsam ülke ölür, çünkü düşmanlarınızı tanıyamıyorsunuz." Stalin, "kör kedi yavruları"na, "her Yahudi bir ulusalcı ve Amerikan istihbaratının bir ajanıdır," dedi. Onlar, "ABD'nin kendi halklarını kurtardığı"na inanırlar. Bu katil doktorlar ile Gorki'nin ve Kuybişev'in doktor katilleri arasında bağlantı kurdu ve 1937'deki kutsal sözlerini tekrarladı. Büyük bir Terör acilen gerekliydi. "GPU'yu 'tedavi' etmeliyiz," dedi. "Bokun içinde oturduklarını biliyorlar!"

Liderler bu uğursuz sözlerin ne anlama geldiğini biliyorlardı, çünkü o sırada Prag'da anti-Semitik bir dava görülüyor ve bir Yahudi olan Çek Genel Sekreter Rudolf Slanskiy, "Devlet karşıtı komplo"yla suçlanıyordu. Üç gün sonra, Slanskiy ve önde giden on Yahudi Komünist asılarak idam edildi. Stalin'in Varşova için de benzer planları vardı. Bierut'a Yahudi yardımcıları hakkında sorular sordu:

"Senin için hangisi daha değerli. Berman mı Minc mi?

Bierut, onun istediği yanıtı verdi:

"İkisi de eşittir."

Bu arada Stalin, Tito'nun öldürülmesi için yeni emirler verdi.

* * *

Çek infazları, tuzağı, o sırada suçlanan adamların mahkemedeki yaftalarını tartışan Molotov ve Mikoyan'a biraz daha yaklaştırdı. "Nedenini bugüne kadar tam olarak anlayamadım," diye hatırlar Molotov. "Bana karşı büyük bir güvensizlik duyduğunu hissediyordum."

Akşam yemekleri hiçbir şey olmamış gibi sürüyordu. Huruşov'un dikkatini çeken bir şey vardı: "Stalin onları görünce memnun olmuyordu." Nihayet Stalin, Molotov ile Mikoyan'a yasak koydu: "Bu ikisinin bir daha ortalıkta dolaşmasını istemiyorum." Fakat görevliler onlara akşam yemeklerinin sürmekte olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Stalin görevlilerin onlarla konuşmalarını yasakladı. Gene de temas kesilmedi, çünkü Dörtlü, yani Huruşov, Beria, Malenkov ve Bulganin, onları uyarıyorlardı. Bu artan bir sempati belirtisiydi, çünkü onlar dörtlünün "kendilerini kurtarmak ... hayatta kalmak için birbirlerine yakın durdukları"nı anlıyorlardı. Mikoyan, Beria'dan tavsiye istedi:

"Alttan alsan iyi olur," dedi Beria.

"Kovulduğunda suratını görmek isterim," diye karşılık verdi Mikoyan.

"Yıllar önce benim de başıma geldi," dedi Beria.

Hayatlarının tehlikede olduğunu anlayan Molotov ve Mikoyan, ne yapacaklarını kararlaştırmak için Kremlin'de bir araya geldiler. Mikoyan, Molotov'a her zaman güvenmişti. Gene de ona ilişkin yorumlarını tekrarladı: "Sen beni asla bırakmadın ve güvenimi istismar etmedin." İkisi de incinmiş ve öfkeliydi.

Molotov, bir toplantıda sesini yükselterek şöyle demişti: "Yetmişli yaşlarınızda ülkeyi yönetmeniz ve bütün kararları yemek masasında almanız pratik olarak imkânsızdır." Bu, Plenum'dan önce akla bile gelemeyecek, hükümdara ihanet niteliğinde, riskli bir tavırdı.[1]

Liderler, Molotov ile Mikoyan'ın tasfiyesine yardımcı olabilirlerdi. Fakat Stalin, yaşlı, öfkeli, kötü niyetli, paranoid ve aceleciydi. Gene de davayı metodik ve mantıklı biçimde ayrıntılara inerek yönetirken, neyin mümkün olduğunu hissedebilmesi, sabrı ve cazibesi vahşetini dengeliyordu. Öngörülemeyen öfkesi, çılgınca gayreti ve amansız paranoyası, ironik biçimde liderlerin birbirlerine yaklaşmalarını sağladı. Beria ve Huruşov, Stalin'in yaptığı değişikliklere karşıydılar. Malenkov, Beria'yı, o da Mikoyan'ı rahatlatıyordu. Huruşov ve Beria ise Molotov'u rahatlatıyorlardı. Kuntsevo'daki tuvaletlerde yapılan fısıltılı görüş alışverişleri sırasında Dörtlü, Stalin'in kuşkularına gülüyor ve Doktorlar Komplosu'yla dalga geçiyorlardı.

"Molotov'u korumalıyız, dedi Beria, diğer üçüne. "Partinin ona hâlâ ihtiyacı var."

21 Aralık Stalin'in resmi doğum günüydü. Molotov ve Mikoyan otuz yıldır onun hiçbir doğum gününü kaçırmamışlardı. Stalin birilerini nadiren davet eder,

1 Kovulan ve aşağılanan Voroşilov'un saygılı olmakla birlikte Stalin'e içerlediği görülür. Karısı, Stalin'in Klim'in şöhretini kıskandığını fısıldıyordu ki, bu bile düşünülemeyecek bir sapmaydı.

insanlar kendiliğinden gelip akşam yemeğine katılırlardı. Aforoz edilenler ne yapacaklarını tartıştılar. Mikoyan, gitmemeleri halinde, bunun "Stalin'e yönelik tutumumuzun değiştiği anlamına" geleceğini söyledi. Dörtlü'ye telefon ettiler. Dörtlü onlara gelmeleri gerektiğini söyledi.

Ayın 21'inde, saat 22.00'de, Kuntsevo'ya geldiler. Stalin duvarlara yeni resimler asmıştı. Resimlerden biri kuzuları besleyen çocukları gösteriyordu. Çok sevdiği, Repin'in *Zaporojye Kazakları'nın Yanıtı* adlı tablosu da duvara asılmıştı. Svetlana da oradaydı. Stalin sakin, fakat dostça davranıyordu. Elli yıl sonra tütünü bıraktığı için gururluydu. Fakat hâlâ nefes alırken zorlanıyordu. Yüzü biraz mordu ve kilo almıştı. Bunlar yüksek tansiyonu akla getiriyordu. Hafif bir Gürcü şarabı yudumluyordu. Svetlana ayrılırken, sordu:

"Paraya ihtiyacın var mı?"

"Hayır," dedi Svetlana.

"Numara yapıyorsun. Ne kadar gerekiyor?" Ona, kendisi ve Yakov'un kızı Gulya için 3000 ruble verdi. Ev ihtiyaçları için yararlı bir miktardı bu, fakat Stalin milyonlar vermiş gibiydi. "Kendine bir araba al," dedi, "fakat sürücü belgeni bana gönder!" Dörtlü, Molotov ve Mikoyan'ı davet ettiği için, içten içe "öfkeli ve kırgın" idi.

"Molotov ve Mikoyan'a haber verdiğinizi anlamadım mı sanıyorsunuz?" dedi, Huruşov ve Beria'ya. "Buna katlanamam." Şu mesajı onlara iletmelerini emretti: "Böyle şeylerin faydası olmaz. O artık sizin yoldaşınız değil ve kendisini ziyaret etmenizi istemiyor." Bu sözler Mikoyan'ı gerçekten endişelendirdi.

"Anlaşılmıştı ... Stalin işimizi bitirmek istiyordu ve bu sadece siyasi değil, aynı zamanda fiziksel imha anlamına geliyordu."

Beria'nın oğluna göre, son dört adam "Stalin'in onları birbirine karşı kullanmasına izin vermeme" konusunda karar almışlardı. Stalin, zaman zaman Dörtlü'ye sorardı: "Bana karşı bir blok mu oluşturuyorsunuz?" Bir bakıma öyleydi, fakat hiçbiri, hatta Beria bile, bunun için gerekli iradeye sahip değildi. Mikoyan, çok sonra Enver Hoca'ya anlattığı gibi, muhtemelen Molotov'la Stalin'in öldürülmesi hakkında konuştu: "Bu fikirden vazgeçtik, çünkü halkın ve partinin bunu anlamayacağından korkuyorduk."

* * *

13 Ocak 1953 günü, sabırla hazırlanan komplonun başlangıcından iki belki de beş yıl sonra Stalin, doktorların tutuklandıklarını *Pravda*'da duyurarak histerik bir anti-Semitizm kampanyası başlattı. "Profesör-Doktor Maskeli Aşağılık Casuslar ve Katiller" sözünü kendisi icat etmiş, dikkatle notlar eklediği bir makale taslağının üzerine kalemle yazmıştı.[1] 20 Ocak günü, Jdanov'un kardiyologu Doktor Tima-

1 Stalin, aykırı biçimde, şu cümleleri de ekledi: "Uzun süredir Yoldaş Stalin bizi, başarılarımızın gölgeli olduğu konusunda uyarıyordu ... Dikkatsizlik bizi sabote eden düşmanlarımızın işine yarar..." Onlar "ABD ile İngiltere'nin köle sahipleri ve yamyamlarıdır ...

şuk, Kremlin'e çağırıldı ve orada Malenkov gösterdiği "büyük cesaret" nedeniyle Stalin'in ona teşekkür ettiğini bildirdi. Ertesi gün doktora Lenin Nişanı verildi. Fakat Stalin, Ehrenburg'u hâlâ ördek tuzağı olarak kullanıyordu. Bir hafta sonra, 27 Ocak günü ona Stalin Ödülü verdi. Ocak ve Şubat ayları boyunca tutuklamalar hızlanarak devam etti.

Makale güvenlik servislerinin yeterince uyanık olmadığını açığa vuruyordu. Bu, Beria'nın hedef alındığını gösteren bir belirtiydi. Beria'nın Gürcistan'daki müttefiklerinin tutuklanmasıyla yetinilmedi; Moskova'da onun himayesi altındaki Kurmay Başkanı Ştemenko da görevden alındı. Bu arada Beria'nın eski metresi V. Mataradze de tutuklandı. Beria, oğluna, "her dakika ... öldürücü bir darbe beklediği"ni yazdı. Huruşov onun "Stalin'e giderek daha saygısız ve cüretkâr davrandığı"nı belirtti. Dahası şu sözlerle Kaganoviç'e övünmüştü: "Tutuklanmam halinde Çekistler'in bir ayaklanma örgütleyeceklerini Stalin anlamıyor."

Liderler, kendi hayatları için duydukları endişeden ayrı olarak, Amerika'yla nükleer bir savaştan da korkuyorlardı. Kore savaşını hâlâ körüklemekte olan Stalin, tutarsız biçimde, savaş korkusu ile savaşın kaçınılmaz olduğuna dair ideolojik bir kaygı arasında gidip geliyordu. Beria, Huruşov ve Mikoyan, Stalin'in endişe verici öngörülemezliğinin Amerika üzerinde yaratacağı etkiden korkuyorlardı.[1] Stalin, Moskova'yı füzesavarlarla kuşattı. Başlattığı kampanya Amerikan saldırısı korkusundan esinlenirken korumalarıyla konuyu tartışıyordu:

Bir keresinde Kuntsevo'daki Komutan Yardımcısı Peter Lozgaçev'e sordu: "Sen ne düşünüyorsun? Amerika bize saldırır mı saldırmaz mı?"

"Belce korkarlar," diye yanıtladı subay. Stalin ansızın parladı:

"Defol buradan. Ne işin var burada. Seni çağırmadım."

Gene de korumalarına karşı, siyasetçilerle ilişkilerinde düşünülemeyecek tarzda duyarlıydı. Daha sonra Lozgaçev'i çağırdı:

"Sana bağırdığımı unut, fakat şunu hatırla: Bize saldıracaklar. Onlar, emperyalistlerdir ve bize kesinlikle saldıracaklardır. Eğer bunu yapmalarına imkân verirsek... Vermen gereken yanıt budur."

* * *

"Bir av köpeği" gibi divanların üzerinde kıvrılıp uyuyan Stalin, Mozart'ın 23 Sayılı Piyano Konçertosu'nu dinleyerek sakinleşiyordu. Ziyaretçiler onu "çok değişmiş" buluyorlardı. "Uzun aralar"la "zorlukla konuşan ... yaşlı bir adam" idi ar-

---

Katilleri esinleyen insanlar ne olacak? Bunu onlara ödeteceğimizden kuşkuları olmasın ... Zarar var olduğu sürece, halk arasındaki dikkatsizliği yok etmeliyiz."

1 Stalin'in ölümünden sonra Mikoyan oğullarına "o hayattayken savaşa girmediysek, şimdi hiç girmeyiz," dedi. Bu ironik bir görüştü, zira Stalin'in dış siyasette sergilediği paranoya, tutarsızlıklar ve risk alma davranışlarına rağmen, Küba Füze Krizi sırasında dünyayı bir nükleer savaşa en çok yaklaştıran hoyrat ve atılgan Huruşov oldu.

tık. Fakat kendi Terör kampanyasını büyük bir dikkatle yönetiyordu. Önde giden Sovyet Yahudileri tarafından imzalanacak bir mektubun tasarlanmasına eşgüdüm sağladı. Mektupta Yahudiler'den yaklaşan pogromdan kurtulmaları için kentlerden ayrılmaları isteniyordu. Mektubun aslı hiçbir zaman bulunamadı, fakat Mikoyan "Yahudiler'in gönüllü-zorunlu tahliyeleri"nin hazırlanmakta olduğunu doğruladı. Kendisinden imza istendiğinde Kaganoviç kırıldıysa da, sadakatini sürdürerek reddetmenin bir yolunu buldu.

"Neden imzalamıyorsun?" diye sordu Stalin.

"Ben Yahudi bir şahsiyet değil, bir Politbüro üyesiyim ve ancak bir Politbüro üyesi olarak imzalarım."

Stalin omuzlarını silkerek, "Pekâlâ," dedi.

"Gerekirse, bir makale yazarım."

"Bir makaleye ihtiyacımız olabilir," dedi Stalin.

Kaganoviç bile Stalin'den şikayetçiydi. Mikoyan'a gizli gizli şöyle diyordu:

"Siyonizm'e karşı her zaman bilinçli bir tutumla mücadele eden benim gibi biri için, bu çok acı. Ve şimdi 'onu imzalamak' zorundayım." Huruşov, Kaganoviç'in "kıvranarak" da olsa, mektubu imzaladığını öne sürdü. (Ne Kaganoviç ne de Huruşov, iş kendi rollerine geldiğinde doğru tanıklık etmişlerdir.) Ne var ki mektubu gören ve Stalin'e başvurarak imzalamaktan kaçınmayı başaran Ehrenburg, mektubun Politbüro'ya hitap ettiğini, "bilim insanları ve kompozitörler" tarafından imzalandığını söylüyordu. Bu da Kaganoviç'in "kıvranma" işinde başarılı olduğunu gösterir. En son bulgular, muhtemelen Yahudiler için, iki yeni kampın inşa edilmekte olduğunu gösterir.

Stalin işkence altındaki doktorların, İgnatyev tarafından her gün gönderilen ifadelerini dikkatle okuyordu. Yahudi Davası'nın muhtemel yıldızı olacak 12 Numaralı Nesne'nin (Polina Molotova olarak da biliniyordu) Moskova'ya getirilip sorguya alınmasını emretti. Fakat o haftalarda Stalin'in uğraştığı tek konu Yahudi Davası değildi.

Diplomatlarla nadiren görüşürdü, fakat 7 Şubat günü genç Arjantin Büyükelçisi Leopoldo Bravo'yu kabul etti. Büyükelçi, Stalin'in "sağlıklı, zinde ve konuşmasının akıcı" olduğunu saptadı. Stalin, Peron'a hayrandı ve ona cömertçe kredi veriyordu. Bunun sebebi, Faşist geçmişine rağmen Peron'un anti-Amerikancılığını takdir etmesiydi. Fakat en çok Eva Peron'la ilgileniyordu.[1]

"Anlat bana," dedi Bravo'ya, "yükselişini kişiliğine mi, yoksa Albay Peron'la yaptığı evliliğe mi borçluydu?" Bravo, Stalin'i son kez canlı gören iki yabancıdan biriydi.

Yedi gün sonra, 17 Şubat günü saat 20.00'de Stalin, Hintli diplomat K. P. S. Menon'u kabul etmek için son kez Küçük Köşe'ye geldi. Zihni komplolarla meş-

1 Evita 26 Temmuz 1952'de yumurtalık kanserinden öldü.

guldü, çünkü yarım saat kadar not defterine kurt başları çizdi. Bu çizimler onun, "Köylüler kuduz kurtları öldürmekte haklılar," düşüncesini yansıtıyordu. Saat 22.30'da, yanında Beria, Malenkov ve Bulganin olduğu halde, muhtemelen akşam yemeği için ayrılıp Kuntsevo'ya gitti.

Beria ve diğer düşmanlarına karşı dava açmak için çalışmaya devam ediyordu. Yeni Gürcistan şefi Mgeladze'ye, MGB'ye yönelik bir saldırı emrini Beria'ya imzalatmasını emretti. Beria aslında kendisini hedef alan bu emirden hoşlanmamıştı, fakat imzalamak zorunda kaldı. Başbakan son toplantılarından birini Tito'ya karşı yeni bir suikast emri vermek için yaptı.

27 Şubat günü, saat 20.00'de Stalin *Kuğu Gölü*'nü izlemek için tek başına Bolşoy'a gitti. Ayrılırken, "eklentisi" Albay Krillin'e, gösteri için kendi adına teşekkür etmesini istedi. Hızla Kuntsevo'ya gidip sabahın üçüne kadar çalıştı. Geç kalktı, Yahudi doktorların son sorgu tutanaklarını ve Kore raporlarını okudu. Karlarla kaplı bahçeye çıkıp, dolaştı. Bu arada Komutan Orlov'a şu emri verdi:

"Basamaklardaki karları süpür." O gün öğleden sonra Stalin bir buhar banyosu almış olabilir. Yaşlandıkça, sıcak, sakat kolundaki eklem iltihabına iyi geliyordu, fakat Profesör Vinogradov kan basıncı için zararlı olduğu için banyoları yasaklamıştı. Beria ise ona doktorlara inanmamasını söylemişti. Stalin artık ihtiyatlı davranıyordu. Akşam saatlerinde Kremlin'e gitti ve yıllanmış ortakları, Beria, Hruşov, Malenkov ve Bulganin'le sinema salonunda bir araya geldi. Voroşilov da film seyretmek için onlara katıldı. Stalin'in "canlı ve neşeli" hali dikkatini çekti. Stalin ayrılmadan önce, komutan Yardımcısı Lozgaçev'le menüyü saptadı ve birkaç şişe hafif Gürcü şarabı ısmarladı.

Saat 23.00'te Stalin ve dörtlü akşam yemeği için daçaya gittiler. Gürcü sofrasına Lozgaçev ve Matrena Butuzova hizmet etti (Valeçka o akşam izinliydi). Bulganin, Kore'deki pat durumu hakkında bilgi verdi ve Stalin Çinliler ile Kuzey Koreliler'e müzakere tavsiyesinde bulunmaya karar verdi. Stalin biraz daha "içki" istedi. Doktorların sorguları hakkında konuştular. Beria'nın, Stalin'in bayılma nöbetleri hakkında dedikodu yapan Vinogradov'un "gevezeliği"nden söz ettiği söylenir.

"Peki şimdi ne yapmayı öneriyorsunuz?" dedi Stalin. "Doktorlar itiraf ettiler mi? Söyleyin İgnatyev'e, tam itiraf alamadığı takdirde, onu tepeden kısaltırım."

"İtiraf edecekler," dedi Beria. "Timaşuk gibi yoldaşların yardımıyla, soruşturmayı tamamlayacağız ve mahkemeyi başlatmak için izin almak üzere size geleceğiz."

"Ayarla bunu," dedi Stalin. Bunları aktaran Huruşov'dur. Kendisi ve Malenkov daha sonra Stalin'in işlediği bütün suçlardan ötürü Beria'yı suçladılar, fakat Doktorlar komplosuna yaptıkları katkı karanlıkta kaldı. Komplonun kendisi de karanlıkta kalmaya devam eder. Beria'nın tek başına Stalin'i teşvik etmiş olması muhtemel değildir.

Misafirler bir an önce evlerine dönmek istiyorlardı. Stalin, güler yüzlü Bulganin'den memnundu, fakat liderliğin içinde geçmişin değerleriyle hareket ede-

bileceklerini sanan kişiler olduğunu söyleyerek homurdandı.

"Yanılıyorlar," dedi. Bir anlatıma göre, bu sözlerden sonra misafirlerini yalnız bırakarak, ağır adımlarla salondan çıkıp gitti. Dönmüş olabilir. Anlatımların çeliştiği görülmektedir. Ancak Stalin'in davranışları da çelişkindi. 1 Mart Pazar günü sabahın dördünde Stalin onları nihayet kapıya kadar geçirdi. "Biraz sarhoş ... gayet keyifli" idi. Ukrayna aksanıyla "Niçik" şarkısını mırıldanıyor, arada bir Huruşov'un karnını dürtüyordu.

Rahatlayan Dörtlü, "eklenti" Albay Hurustalev'den limuzinlerin getirilmesini istedi. Beria, kendi ZiS'ini her zamanki gibi Malenkov'la, Huruşov ise kendi arabasını Bulganin'le paylaştı. Stalin ve koruması onlarla birlikte arabalara kadar yürüdüler. Stalin, duvarları ahşap kaplama küçük yemek salonunda pembe çizgili bir divana uzandı. İhtiyar komplocunun, asla yeteneksiz ya da çılgın olmayan, iktidarının dehşet verici zirvesindeki acımasız Terör örgütleyicisinin o gece uyumak için seçtiği oda burasıydı.

Neşeli bir sesle, "Ben uyuyacağım," dedi Hurustalev'e. "Sen de biraz kestirebilirsin. Seni çağırmayacağım." "Eklentiler" sevindiler. Stalin daha önce onlara asla sakin bir gece geçirme imkânı vermemişti. Kapıları kapadılar.

* * *

Pazar sabahı öğle saatlerinde, korumalar 22 metre uzunluğunda kapalı bir geçitle Stalin'in odalarına bağlanan muhafız evinde oturmuş, Şef'in kalkmasını bekliyorlardı. Fakat öğle saatleri boyunca "hiçbir hareket" olmadı. Korumalar endişelendiler. Nihayet saat 18.00'de Stalin küçük yemek odasının ışığını yaktı. Nihayet kalkmıştı. "Tanrı'ya şükür, her şey yolunda dedik içimizden," der Lozgaçev. Onları hemen çağıracaktı. Fakat çağırmadı.

Bir, üç, dört saat geçti, fakat Stalin ortaya çıkmadı. Yolunda gitmeyen bir şeyler vardı. Kıdemli "eklenti" Albay Starostin, Lozgaçev'i gidip ihtiyarı yoklaması için ikna etmeye çalıştı. "'Kıdemli olan sensin, sen git,' karşılığını verdim," diye hatırlar Lozgaçev.

"Ben korkuyorum," dedi Starostin.

Lozgaçev, "Sen beni ne sanıyorsun?" diye çıkıştı. "Kahraman mı?" Bekleyenler sadece onlar değildi. Huruşov ve diğerleri de akşam yemeğine çağrılmayı bekliyorlardı. Fakat çağrı gelmedi.

58

"Onu Geberttim!": Hasta ve Titreyen Doktorları

Saat 22.00 civarında MK postası geldi. Kısa boylu, iri yapılı Lozgaçev, elinde dosyalar, endişeli bir ruh hali içinde eve girdi ve odaları dolaşmaya başladı. Özellikle gürültü yapıyordu, çünkü "ona sessizce yaklaşmama konusunda dikkatliydik ... böylece bizim geldiğimizi işiyordu." Küçük yemek salonuna girdiğinde, "dehşet verici bir manzarayla karşılaştı." Stalin, altında pijama pantolonu, üzerinde bir iç gömleği, halının üzerinde yatıyor, "çok tuhaf biçimde" tek eliyle doğrulmaya çalışıyordu. Bilinci açıktı, fakat güçsüzdü. Lozgaçev'in ayak seslerini işittiğinde, "elini güçlükle kaldırarak" ona bir şey söylemek istedi. Koruma hemen yanına koştu:

"Yoldaş Stalin, neyiniz var?"

Stalin bir şeyler söylemeye çalıştı, fakat ağzından sadece "dııh" gibi bir ses çıktı. Konuşamıyordu. Üşüyordu. Yerde, yanı başında bir saat ve *Pravda* gazetesi, masanın üzerinde ise bir şişe Marzan maden suyu vardı. Altını ıslatmıştı.

"Doktor çağırayım mı?" diye sordu, Lozgaçev.

"Dııh," diye inledi, Stalin. "Dııh." Lozgaçev yerdeki saati alıp baktı. Saat, Stalin'in felç olduğu anı gösteriyordu: 6.30'da durmuştu. Stalin horlamaya başladı, uyuyacak gibiydi. Lozgaçev telefona koşup, Starostin ile Butuzova'yı çağırdı.

"Onu divana taşıyalım, yerde ... rahatsız," dedi onlara. Üçü birlikte Stalin'i yerden kaldırıp divana yatırdılar. Lozgaçev nöbet tuttu: "Şef'in yanından ayrılmadım." Bu arada Starostin, Vlasik'in Mayıs 1952'de azledilmesinden beri Stalin'in kişisel güvenliğinden sorumlu olan MGB şefi İgnatyev'e telefon etti. İgnatyev de karar veremeyecek kadar korktu. Doktor çağırma yetkisine sahipti, fakat dikkatli olmak zorundaydı. Starostin'e, Beria ve Malenkov'u aramasını söyledi. Dostu Huruşov'u da aramış olabilir, çünkü onu Doktorlar Komplosu ve Migrelya davasında suçlayan ve kellesini isteyen Beria'ya karşı korunma ihtiyacı duyuyordu. Beria muhtemelen haberi duyan son kişi oldu.

Bu arada "eklentiler", Stalin'i, ünlü akşam yemeklerinin yaşandığı ana yemek salonundaki divanın üzerine taşıdılar, çünkü orası daha havadardı. Stalin çok üşümüştü. Üzerine bir battaniye örttüler. Butuzova onun iç gömleğinin kollarını aşağıya doğru çekti. Starostin, muhtemelen metresiyle bir yerlere kapanan Beria'yı bulamıyordu. Fakat Malenkov'a ulaştı. Malenkov ona Beria'yı bulmaya çalışacağını söyledi. Yarım saat sonra aradı.

"Beria'yı hâlâ bulamadım." Bir yarım saat daha geçti. Bu kez Beria aradı:

"Yoldaş Stalin'in hastalığından kimseye söz etme," diye emretti "ve telefon da etme." Bu arada Lozgaçev, endişeli biçimde Stalin'in yanında oturmaya devam ediyordu. O gece saçlarının ağardığını söyler. Malenkov da Huruşov ve Bulganin'e telefon etti:

"Çekistler, Stalin'in konutundan aradılar. Çok endişeliler, Stalin'e bir şey olduğunu söylüyorlar. Oraya gitsek iyi olur..." Ancak Huruşov koruma noktasına geldiklerinde içeri girmemeyi ve bu duyarlı işi korumalara bırakmayı "kararlaştırdıklarını" iddia eder. Stalin o sırada uyuyordu ve "böyle uygunsuz bir durumda" görülmek istemezdi. "Evlerimize döndük," der Huruşov. Korumalar bu ziyareti hatırlamamaktadırlar. Huruşov, Bulganin ve muhtemelen İgnatyev'in, telaşlı görüşmelerin ardından Beria ile Malenkov'u gerçekten kötü bir durum olup olmadığını öğrenmek için oraya göndermiş olmaları daha muhtemel görünmektedir. Nasıl olduysa, o gece *Pravda*'daki anti-Semitik kampanya birileri tarafından durduruldu. Yoksa kampanyaya bilinçli olarak ara veren Stalin miydi?[1]

2 Mart Pazartesi sabahının üçünde bu küçük heyet, Starostin'in Malenkov'a ilk telefonundan dört saat sonra Kuntsevo'ya geldi. İki adam kişiliklerine uygun bir tavır sergilediler. Beria, dinamik, gergin (belki de sarhoş) maceraperest; aşırı titiz Malenkov ise asabi memur rolündeydi. Beria hızlı adımlarla salona girerken, Malenkov ayakkabılarının gıcırdadığını dehşetle fark edip onları çıkardı. "Malanya" ayakkabıları koltuğunun altında, çoraplı ayaklarının ucuna basarak ilerledi.

"Şef'in nesi var?" Battaniyenin altında horlayarak uyumakta olan Başkomutan'a baktılar. Beria "eklentiler"e döndü:

"Ne yapıyorsun sen ... panik çıkararak," diye azarladı Lozgaçev'i. "Şef, besbelli huzur içinde uyuyor. Haydi gidelim, Malenkov."

"Malanya" ayaklarının ucuna basarak dışarı çıkarken, Lozgaçev durumu açıklamaya çalıştı: "Yoldaş Stalin hasta ve tıbbi bakıma ihtiyacı var."

"Bizim canımızı sıkma, panik çıkarma ve Yoldaş Stalin'i rahatsız etme!" Endişeli korumalar direttiler. Ancak Beria onlara şöyle dedi:

"Sizin gibi aptalları Yoldaş Stalin'in yanına kim verdi?"

Limuzin, o sırada beklemekte olan Huruşov ve Bulganin'le onları buluşturmak üzere hareket etti. İktidar pazarlığının o gece başladığı kuşku götürmez. Lozgaçev nöbet yerine döndü. Starostin ile Butuzova koruma odasına, uyumaya gittiler.

Kuntsevo'nun köknar ve huş ağaçlarının üzerine şafak söküyordu. Stalin'in geçirdiği krizin üzerinden on iki saat geçmişti ve hâlâ divanın üzerinde, altı ıslak, horluyordu. Liderler kuşkusuz doktorları çağırmayı tartıştılar. On iki saat tek bir

1 Belki de ikisi, Beria ile Malenkov ZiS'lerinin içinde dışarıda bekliyorlardı. İgnatyev de orada olabilir. Ancak Beria'nın o sırada denetimi ele aldığı görülmektedir. Anti-Semitik medya kampanyasını o gece kimin durdurduğunu bilen kimse yoktur. Suslov, ideolojiden sorumlu MK Sekreteri idi. Fakat ona durdurma emrini veren kimdi? Bu nokta hâlâ sırdır.

doktor bile çağırmamaları olağandışıydı, fakat durum da olağandışıydı. Bu durum doğal olarak Stalin'i öldürmek için, kasıtlı olarak tıbbi yardım istemediklerine ilişkin bir kanıt olarak kullanılır. Fakat içinde bulundukları hassas durumda, katil doktorlara yönelik bir casus histerisinin devam ettiği bir sarayda, panik yaratma korkusu abartma değildi. Stalin'in kendi doktoru bile, ona dinlenme tavsiyesinde bulunduğu için işkence altındaydı. Stalin, karışık bir zihinle uyansaydı, çağrılan doktorların yaptıkları her şeyi iktidarı ele geçirme girişimi olarak görecekti. Ayrıca liderler kendi başlarına bir şey yapamayacak ölçüde Stalin'in titiz denetimine alışmışlardı.

Fakat Dörtlü'nün önünde iktidarı paylaşmak için sadece saatler vardı. Stalin'in, hükümetteki ve partideki birinci yardımcıları Beria ve Malenkov, bir Politbüro ve ardından bir Merkez Komitesi toplantısı yapılana kadar hukuken sorumlu durumdaydılar. Stalin gerçekten ölüyorsa, iktidarı oluşturmak için zamana ihtiyaçları vardı. Muhtemelen aynı nedenlerden ötürü, kendi konumlarını koruyana kadar tıbbi yardımı ertelemek, Huruşov ve Bulganin'in çıkarınaydı. İgnatiyev'i korumaya ve onu MK Sekreterliği'ne getirmeye söz verdikleri anlaşılıyordu.

Dörtlü içinde o sırada kendi hayatından endişe eden tek kişi olan Beria'nın, nefret ettiği Stalin'in ölmesini umut etmesi için her türlü neden vardı. (Molotov ve Mikoyan, Stalin'in hasta olduğunu henüz bilmiyorlardı.) Ancak Beria, Stalin konusunda yalnız değildi; Malenkov'u da yanına çekecek kadar dikkatliydi. O sırada ne MGB'nin, ne Doktorlar Komplosu'nun, ne de "Sizin gibi aptalları Yoldaş Stalin'in yanına kim verdi?" dediği korumaların denetimine sahipti. Bu gecikmeden ötürü her zaman Beria suçlanmış olsa da, buna neden olanlar pekâlâ Huruşov ve İgnatyev de olabilirdi.

Niyetleri ne olursa olsun, Dörtlü sabaha kadar doktor çağırmadı. Bu durumun tıbbi bakımdan belirleyici olup olmadığını asla bilemeyiz. Kan pıhtısını temizlemek için bir ameliyat imkânı vardı, fakat doktorlar böyle bir müdahalenin birkaç saat içinde yapılması gerektiğini kabul ederler. Peki bu konuda yetki vermeye kim cesaret edecekti? Ellili yıllarda böyle bir ameliyatın başarılı olması uzak bir ihtimaldi. Hastanın ameliyat sırasında ölmesi daha muhtemeldi. Stalin'in ölümü hakkında yapılan ve hiç de az olmayan melodramatik değerlendirmelerde, onun öldürüldüğü iddia edilir. Büyük olasılıkla, tıbbi bakımın engellenmesi durumda en ufak bir değişiklik yaratmadı. Fakat Beria bu görüşte değildi. Daha sonra Molotov ve Kaganoviç'e övündü:

"Onu geberttim! Hepinizi kurtardım!"

Yakınlarda yapılan araştırmalarda, günler sonra felce neden olabilecek *varfarin* gibi kanı seyrelten bir maddenin Beria tarafından Stalin'in şarabına katılmış olabileceği öne sürülmüştür. Belki de Huruşov ve diğerleri suç ortağıydı ve olayı örtbas etmek hepsinin işine geliyordu.

Dörtlü uyumak için evlerine çekildi. Ailelerine bir şey söylemediler. İmparato-

run yanı başında nöbet tutan Lozgaçev umutsuzluk içindeydi. Starostin'i uyandırdı ve ona Politbüro'yu aramasını söyledi: "Aksi halde ölecek ve bu seninle benim sonumuz olacak." Liderlerin doktor çağırmalarını önleyen terör, bu işi korumaların yapmasına yol açıyordu. Malenkov'u aradılar. Malenkov, Butuzova'nın gidip bakmasını söyledi. Butuzova, bunun "sıradan bir uyku olmadığı"nı söyledi. Malenkov, Beria'yı aradı.

Ardından Huruşov'u aradı ve ona, "Çocuklar yine Stalin'in konutundan telefon ettiler," dedi. "Yoldaş Stalin'in kötü durumda olduğunu söylüyorlar. Oraya bir kez daha gitmemiz gerekiyor. Doktorların çağrılmasına karar verdik." Beria ve Malenkov bütün kararları birlikte alıyorlardı. Peki hangi doktoru arayacaklardı? Sağlık Bakanı Tretyakov'dan, birkaç *Rus* (Yahudi değil) doktor seçmesini istediler. Huruşov, Kuntsevo'ya geldi ve doktorların yolda olduğunu söyleyerek "eklentiler"i rahatlattı. Albay Tukov, Molotov, Mikoyan ve Voroşilov'u aradı. Bu da Dörtlü'nün onları dışlamak istemediklerini gösterir.

"Politbüro'yu arayın," dedi Molotov. "Hemen geliyorum." Voroşilov'un evindeki telefon çaldığında, ihtiyar Mareşal bir dönüşüm geçirdi. Karısı, yayımlanmamış günlüğüne şunları yazdı: "İç Savaş'ta ve Büyük Yurtseverlik Savaşları'nda tehlikeli durumlarda tanık olduğum gibi ... güçlü ve kararlı bir hal aldı ... Mutsuz bir dönemin yaklaşmakta olduğunu anladım. Büyük bir korku ve gözyaşları içinde sordum ona: 'Ne oldu?' Bana sarıldı. 'Korkma!' dedi."

Voroşilov, yatağın başucunda toplanan Kaganoviç, Molotov ve Mikoyan'a katıldı. Beria'nın işin başında olması, Molotov'un dikkatini çekti. Kaganoviç geldiğinde Stalin gözlerini açtı ve hepsinin yüzüne tek tek baktı, sonra yine gözlerini kapadı. Duruma hâkim olmaya çalışan Beria'nın aksine, Molotov ve Kaganoviç, derinden sarsılmışlardı. Yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Voroşilov hastanın üzerine eğilerek şöyle dedi:

"Yoldaş Stalin, buradayız, sadık dostların ve yoldaşların. Kendini nasıl hissediyorsun sevgili dost?"

Stalin'in yüzü "çarpıldı". Uyanıktı fakat bilinci açılmıyordu. Huruşov "çok sarsılmış" idi: "Stalin'i kaybediyorduk, çok üzgündüm." Hemen evine gidip yüzünü yıkadı ve telaşla Kuntsevo'ya döndü. Ailesinden hiç kimse tek bir soru sormadı. Oğlunun anlattıklarına göre, Beria eve telefon etti ve karısına Stalin'in hastalığından söz etti. Nina gözyaşlarına boğuldu. Politbüro eşlerinin çoğu gibi, kendisi de ölümün eşiğinde olsa bile, büyük bir üzüntü içindeydi.

Sabahın yedisinde, Profesör Lukomskiy'nin başkanlığındaki doktorlar nihayet geldiler, fakat bu daha önce Stalin'le çalışmamış yeni bir ekipti. Yerlerde muhtemelen idrar lekeleri olan büyük yemek salonundaki hastanın yanına götürüldüler. Meslektaşları işkence altındaydı. Stalin'in kutsallığı onlarda dehşet duygusu uyandırıyor, hemen arkalarında Beria'nın şeytan gibi dikilip durması ise korkutuyordu. Bir zamanlar her şeye gücü yeten, fakat o anda güçsüz düşmüş hastanın muayenesi

tam bir yanlışlıklar komedisiydi. "Onlar da bizim gibi titriyorlardı," der Lozgaçev. Önce bir diş hekimi gelip Stalin'in takma dişlerini çıkardı, fakat "öyle korkmuştu ki, dişler elinden kaydı" ve yere düştü. Daha sonra Lukomskiy, tansiyonunu ölçmek için hastanın gömleğini çıkarmaya çalıştı. Logaçev'in dikkatini çekti: "Elleri fazla titriyordu; onun gömleğini bile çıkaramadı." Lukomskiy, "Stalin'e dokunmaya korkuyor," nabzına bakmak için bileğini tutamıyordu.

Beria, "Elini doğru tut!" diye çıkıştı ona.

Giysilerin makasla kesilmesi gerekti. "Gömleğini yırtıp açtım," diye hatırlar, Lozgaçev. "Başı sola dönük, gözleri kapalı, yüzünde ılımlı bir hiperemi [kan toplanması] olduğu halde divanın üzerinde sırtüstü yatmakta olan" hastayı muayene etmeye başladılar. Nabzı 78; kalp atımları "zayıf"; büyük tansiyonu 19, küçük tansiyonu 11 idi. Sağ tarafı felçliydi. Sol kol ve bacağı zaman zaman seğiriyordu. Alnı soğuktu. Bir bardak suya % 10 magnezyum sulfat karıştırılarak içirildi. Bir nöropatolog, bir pratisyen hekim ve bir hemşire başında beklediler. Doktorlar korumalara, hastayı bulduklarında ne durumda olduğunu sordular. Korumalar artık kendi hayatlarından endişe ediyorlardı: "Bizi bir arabaya koyup götüreceklerini ve hepimizi temizleyeceklerini düşünüyorduk."

Stalin'de bir beyin tahribatı, doktorların deyişiyle, "orta sol serebral arteryal kanama..." olmuştu ve "hastanın durumu çok ağır" idi. Nihayet resmi bir rapor hazırlanmıştı. Stalin artık çalışamayacaktı.

Korumalar hastanın başından ayrıldılar. Doktorların yapabileceği pek az şey vardı. Tavsiyelerde bulundular: "Divanda tam bir sükûnet içinde istirahat; kulaklarının arkasına sülük (sekiz adet); başın üzerine soğuk kompres ... Bugün bir şey yemeyecek." Beslenirken, "tıkanma olmadıkça" bir çay kaşığıyla "sıvı verilecek." Oksijen silindirleri getirildi. Doktorlar Stalin'e kâfuru enjekte ettiler. İdrar örneği aldılar. Hasta hareket etti. "Stalin üstünü örtmeye çalıştı."

Bir gece önce doğum gününü kutlayan Svetlana, Fransızca dersinden çağırıldı ve kendisine "Malenkov, Kuntsevo'ya gelmeni istiyor," denildi. İkisi de gözyaşları içinde olan Huruşov ve Bulganin arabayı kapıda karşıladılar ve ona sarıldılar.

"Beria ve Malenkov sana her şeyi anlatacaklar." Sorumluluğu kimlerin yüklenmiş olduğu bir kez daha açığa çıktı. Telaş ve gürültü Svetlana'yı şaşırttı. Kuntsevo her zaman çok sessiz olmuştu. Doktorları daha önce hiç görmemişti. Yatağın başına gelip Stalin'i öptü, "Babamı daha önce hiç böylesine duygusal bir ruh haliyle sevmemiştim," diye düşündü.

Vasili babasından öyle korkuyordu ki, çağrıldığında kendisine bir görev vereceğini düşündü ve hava kuvvetleri haritalarıyla geldi. Hemen ardından sarhoş oldu. Sonraki iki gün boyunca, yalpalayarak sakin hasta odasına girip çıktı ve bağırıp çağırdı:

"Domuzlar, babamı kurtarmadınız!" Svetlana onun sesini duymaya dayanamı-

yordu. Liderler bu serseri mayını oradan uzaklaştırmayı düşündüler, fakat Voroşilov onu bir kenara çekip sakinleştirdi:

"Babanın hayatını kurtarmak için elimizden geleni yapıyoruz."

Artık çalışamayacağı anlaşıldığında, Beria "Stalin nefretini kustu." Fakat ne zaman gözkapakları titrese ya da gözleri açılsa, iyileşecek diye dehşete kapılıyor ve Sultan'ın başucunda bekleyen Doğulu bir vezir gibi "diz çöküp onun elini öpüyordu." Stalin yeniden derin uykuya geçtiğinde, Beria incelikten ve basiretten yoksun bir ihtiras sergileyerek, ağız dalaşına giriyordu. Öteki liderler onu sessizce gözlemliyor, bu arada, kusurları olsa da eski dostları, uzun süredir liderleri, tarihi bir dev ve benimsedikleri enternasyonal inancın en yüksek rahibi için, ölüyor olması kendilerini rahatlatsa da, gözyaşı döküyorlardı. Yaklaşık 20 milyon insan öldürülmüş; yerinden edilen 28 milyon insanın 18 milyonu Gulaglar'da köle olmuştu. Bunca katliamın ardından bile liderler inançlarını koruyorlardı.

Saat onda, Beria ve Huruşov'dan, Molotov, Voroşilov ve Mikoyan'a kadar bütün eski Politbüro Kremlin'in yolunu tuttu ve saat 10.40'da bir plan yapmak için küçük Köşe'de bir araya geldiler. Stalin'in koltuğu boştu. İktidar noktasına geri dönmüşlerdi. On dakika sonra, yeni Kremlevka şefi Dr. Kuperin ve Profesör Tkaçev sinirli bir ruh hali içinde; şaşkın, sarsılmış ve zorlanmakta olan liderlere rapor verdiler. Rapor bittiğinde kimse konuşmadı ve bu durum Kuperin'in asabını biraz daha bozdu. Bir sonraki adımda ne yapılacağını tartışmak için belki de çok erkendi. Nihayet, en faal lider olarak ortaya çıkmış olan Beria, şu meşum emirle doktorları gönderdi:

"Yoldaş Stalin'in hayatından sizler sorumlusunuz. Anladınız mı? Yoldaş Stalin'i kurtarmak için mümkün olan ve imkânsız olan her şeyi yapacaksınız!" Kuperin korku içinde odadan çıktı. Her şeye Beria'yla birlikte eşgüdüm sağladığı anlaşılan Malenkov, liderlerin yirmi dört saat ikili olarak nöbet tutmalarını öngören bir kararnameyi yüksek sesle okudu. Daha sonra Beria ile Malenkov hastayı yoklamak için hızla Kuntsevo'ya hareket ettiler. Molotov ve Mikoyan'dan nöbet tutmaları istenmedi: Beria, Mikoyan'a, Kremlin'de kalarak ülkeyi yönetmesini emretti.

Malenkov, Beria'yla birlikte nöbetteyken Kuntesova'ya dönen liderler, doktorlardan teşhis istediler. Kuperin kan dolaşımı grafiğini gösterdi.

Politbüro üyeleri tıp öğrencileriymiş gibi, "Tıkalı kan damarını görüyorsunuz," dedi. "Beş kopek büyüklüğünde. Damar zamanında temizlenirse, Yoldaş Stalin hayatta kalır."

"Yoldaş Stalin'in hayatını kim garanti ediyor?" diye sordu Beria. Onlara meydan okuyordu. Stalin'i ameliyat etmeye cesaret edebilecekler miydi?

"Hiçbiri cesaret edemedi," der Lozgaçev. Malenkov, hastalığın nasıl seyredeceğini sordu.

"Ölüm kaçınılmaz," dedi doktorlar. Fakat Malenkov, Stalin'in ölmesini henüz istemiyordu: yönetimde kesinti olamazdı.

Saat 20.30'da liderler, bu kez Beria'nın başkanlığında Küçük Köşe'de gene bir saat kadar toplantı yaptılar. Kuperin'in resmi raporu Stalin'in hastalığını umutsuz göstermiyor, fakat hastanın durumu gittikçe ağırlaşıyordu. Tansiyonu 21-12, solukları ve kalp atımı düzensizdi. Kulaklarının çevresine altı ile sekiz kadar sülük yapıştırılmıştı. Kendisine şırıngayla magnezyum sulfat ve küçük bir kaşıkla şekerli çay veriliyordu.

O akşam Lukomskiy dört doktorla ekibe katıldı. Aralarında saygın Profesör Myasnikov da vardı. Politbüro bu üst düzey doktorların hepsinin cezaevinde olduğunu sanıyordu.

Kuntsevo'ya gelen Dr. Myasnikov, "kısa ve şişman" Stalin'in "kendinden geçmiş halde" yatmakta olduğunu gördü. "Yüzü çarpılmıştı ... Teşhisin doğru olduğu anlaşılıyordu: sol serebral yarıkürede, yüksek tansiyon ve damar sertliğinden kaynaklanan kanama." Doktorlar her yirmi dakikada bir not alarak, ayrıntılı bir seyir defteri tutmaya başladılar. Liderler, yatağın yanında duran koltuklarda, uykulu yüzlerle, bacaklarını uzatmış oturarak doktorları seyrediyorlardı. Bitmek bilmeyen o geceler iktidarın devri için plan yapma fırsatı veriyordu.

Myasnikov, "Malenkov hastanın hayatını 'yeterli bir süre' uzatmayı sağlayacak tıbbi önlemler almak durumunda olduğumuzu anlamamızı sağladı," diye yazar. "Hepimiz yeni Hükümet'in örgütlenmesi için zaman kazanmak istediğini anladık."

Kremlin'de 5 Mart'a kadar yeni bir resmi toplantı yapılmadı. Beria ve Malenkov görev yerlerinin paylaşılması hakkında fısıldaşırlarken, Huruşov ve Bulganin, Beria'nın gizli polisin denetimini ele geçirmesini nasıl önleyeceklerini düşünüyorlardı. Beria, planlarını çok önceden, muhtemelen Malenkov'la birlikte yapmıştı. Rusya'yı artık hiçbir Gürcü yönetemeyeceğine göre, Malenkov hem Sekreter olarak kalmayı, hem de Hükümet'in başına geçmeyi planlıyordu. Beria ise eski derebeyliğini, MGB/MVD'yi alacaktı.

Gecenin geç saatlerinde Mikoyan ölmekte olan adamı seyrediyordu. Molotov hasta olmasına rağmen zaman zaman görünüyor, sürgünden sağ salim dönmesini umut ettiği Polina'yı düşünüyordu. Onun Lubyanka'da sorguya çekilmekte olduğunu bilmiyordu. O gece, Beria'nın emriyle sorguya ansızın son verildi. Ancak doktorların sorgusu devam ediyordu. Doktorlar Komplosu'nun baş kâhyası İgnatyev'in kapı aralığından Stalin'e arada bir dikkatle bakması gözlerden kaçmadı. Ondan hâlâ çok korkuyordu.

"İçeri gir, utanma!" dedi Lozgaçev. Ertesi sabah Huruşov bir ara uyumak için evine gitti ve ailesine Stalin'in hasta olduğunu söyledi.

Stalin'in bilincini yeniden kazanır gibi olduğu anlar oldu. Onu çay kaşığıyla çorba vererek besliyorlardı. Bir ara, duvardaki duygusal resimlerden birini, kuzuyu besleyen kız resmini, sonra da "kendisini işaret etti." Huruşov onun yüzünde "gülümsemeyi andıran" bir ifade gördü. Liderler de ona gülümsediler. Molotov bunun, Stalin'in mütevazı esprilerinin bir örneği olduğunu düşündü. Beria diz çöktü ve

Stalin'in elini coşkuyla öptü. Stalin gözlerini kapadı ve "bir daha açmadı." Sabah saat 10.15'te doktorlar Stalin'in durumunun ağırlaştığını bildirdiler.

Vasili gene "Alçaklar, babamı öldürdüler!" diye bağırdı. Huruşov dehşet dolu o zayıf adamı koluyla sararak yandaki odaya götürdü.

Öğle yemeği için evine giden Beria ne kadar rahatladığını gösterdi. "Ölmesi onun için daha iyi olur," dedi ailesine. "Hayatta kalırsa sebze gibi yaşayacak." Nina hâlâ ağlıyordu. "Sen de amma komiksin, Nina," dedi Beria. "Onun ölümü senin hayatını kurtardı." Nina her gün Svetlana'ya gidip onu teselli ediyordu.

Ayın dördünde, Stalin'in durumu kötüleşmeye başladı. Solukları sıklaşmış ve kısalmıştı; Cheyne-Stokes soluması bir hastanın gücünü kaybettiğini gösteren bir belirtiydi. Beria ve Malenkov mevcut doktorları gözden geçirmeye başladılar. O gece, Doktorlar Komplosu nedeniyle her gün işkence gören üç tutuklu, yeni bir işkence seansına götürüldüler ve çok şaşırdılar. İşkenceciler Siyonist komployla ilgilenmiyor, gayet nazik bir tavırla tıbbi tavsiye istiyorlardı.

"Amcam çok hasta," dedi sorgucu. Kendisinde "Cheyne-Stokes soluması" vardı. "Sence bu ne anlama geliyor?"

Yahudiler'e özgü mizah anlayışını kaybetmemiş olan Profesör, "Kalıtımsal olarak amcana çekmişsen, başına gelecekleri sen düşün artık," dedi. Bir diğer seçkin profesör, Yakov Rapoport'tan, bu "hasta amca"yı tedavi edebilecek uzmanların isimlerini vermesi istendi. Rapoport, Vinogradov ve diğer tutuklu doktorların adını verdi. Sorgucu bu kez, Doktor Kuperin ve Lukomskiy'nin iyi olup olmadıklarını sordu ve Rapoport'un verdiği yanıt karşısında donakaldı: "Sadece biri yetenekli bir hekimdir, fakat cezaevindekilere kıyasla çok alt düzeydedir." Sorgular devam etti, fakat sorgucular davaya olan ilgilerini kaybetmişlerdi. Seanslar arasında bazen uyuyorlardı. Tutuklular bütün bu olanlardan bir şey anlamadılar.

Saat 23.30'da Stalin öğürdü. Düzensiz solukların arasındaki duraklamalar uzuyordu. Kuperin, korku dolu bir sessizlik içinde hastayı izleyen liderlere durumun kritik olduğunu bildirdi.

"Yoldaş Stalin'i kurtarmak için gerekli olan bütün önlemleri al!" diye emretti Beria, heyecanla. Yapay solunum cihazı getirildi, fakat kullanılmadı. Aleti çalıştıracak genç teknisyenler çevrelerinde yaşanan gerçeküstü duruma "şaşı gözlerle" bakıyorlardı.

Ayın beşinde Stalin'in rengi ansızın soldu. Artık daha uzun aralıklarla soluk alıyordu. Nabzı hızlı ve zayıftı. Başını kımıldatmaya başladı. Sol kolunda ve bacağında kasılmalar oluyordu. Gün ortasında Stalin kan kustu. En son araştırmalar, doktorların tıbbi notlarının ilk taslağını açığa çıkardı. Buna göre, Stalin'in midesinde kanama vardı. Bu ayrıntı son raporda yer almaz. Belki de bir zehirlenme durumunu akla getireceği için rapordan çıkarıldı. *Varfarin* de bu tür kanamaya yol açmış olabilir. Kanama gerçekten de kuşkulu görünür, fakat bu, hasta ve yaşlı bir bedenin çöküşünü gösteriyor da olabilir.

Malenkov, Huruşov'a seslendi: "Çabuk gel, Stalin kötüleşiyor!" Liderler koşup geldiler. Stalin'in nabzı yavaşladı. Saat 15.35'te soluması her iki ya da üç dakikada beş saniye kadar durmaya başladı. Hızla göçüyordu. Beria, Huruşov ve Malenkov, Stalin'in hem güncel hem de arşivde olan dosyalarını ve dokümanlarını düzene sokmak için Politbüro'dan izin aldılar. İkisi yatağın başında kalırken, Beria hızla Kremlin'e gidip Stalin'in suç belgelerinin yer aldığı kasasını ve dosyalarını araştırma sürecini başlattı. Öncelikle bir vasiyetname olabilirdi. Lenin bir vasiyetname bırakmış, Stalin onun kendi düşüncelerini kaydettiğinden söz etmişti. Beria, böyle bir şey bulduysa yok etmiştir. Dosyalar liderlere ilişkin ihbarlar ve suç belgeleriyle doluydu. Beria'nın İç Savaş sırasında Bakü'de oynadığı karanlık role ilişkin bulgular, ayrıca Malenkov ve Huruşov'un Büyük Terör, Leningrad Davası ve Doktorlar Komplosu sırasında oynadıkları kanlı rolü açığa vuran kayıp dokümanlar da orada olmalıydı. Öğleden sonra üçlü, belgeleri imha etmeye başladı. Bu imha faaliyeti Huruşov ile Malenkov'un tarihi şöhretlerini başarılı biçimde korudu. Beria'yla ilgili belgeler bile artık onarılamayacak durumdaydı.[1]

Beria geri döndü. Doktorlar en son çöküş bilgilerini verdiler. Bütün rejimin, 300 kıdemli görevlinin katıldığı resmi toplantı o akşam yapıldı. Liderler yeni Hükümet'i oluşturmak için odaların birinde gayrı resmi bir toplantı yaptılar. Beria ve onun "teke"si Malenkov, daha önceden bir "kolektif liderlik" düşünmüşler, sıra atamalara gelmişti. Molotov ve Mikoyan, eski boyutlarına uygun biçimde küçülen Prezidyum'a geri döndüler. Molotov yeniden Dışişleri Bakanı, Mikoyan ise İç ve Dış Ticaret Bakan'ı oldu. Huruşov, kıdemli Sekreterler'den biri olarak kaldı, fakat Hükümet'ten dışlandı. Beria duruma hâkimdi; Birinci Başbakan Yardımcısı olmaya devam ederken, MVD ile MGB'yi yeniden birleştirdi. Malenkov, Başbakan ve Sekreter olarak Stalin'in her iki görevini de devraldı. Bu arada askeriye de güçlendirildi. Savunma Bakanı Bulganin'in yeni yardımcıları, ihtiyar kahramanlar, Jukov ile Vasilyevskiy idi. Voroşilov Devlet Başkanı oldu. Beria'nın sevinci kuşku götürmez.

Mimarlık eğitimi gören, fakat polis teşkilatında yetişen gayrimeşru Migrelyalı, bir nükleer güç haline gelen imparatorluğu yönetme ve artık sadece bir gizli polis değil, uluslararası bir devlet adamı olma hayalleri kuruyordu. Bütün güçlüklerin üstesinden gelmişti ve artık korkusuzdu. Stalin'e olan nefretini açıkça ifade edebiliyordu: "O alçak! O pislik! Tanrı'ya şükür kurtulduk ondan!" Sahte Başkomutan'ın kirli çamaşırlarını gözler önüne serebiliyordu: "Savaşı o kazanmadı," dedi yakın-

1 Huruşov, A. V. Snegov'a Stalin'in masasının çekmecelerinden birinde bir gazete kâğıdının altında beş anlamlı mektup bulunduğunu söyledi. Snegov, bu mektuplardan sadece üçünü hatırlıyordu. Bunları tarihçi Roy Medvedev'e hatırlattı. Birincisi Lenin'in 1923 tarihli mektubuydu ve Stalin'in eşi Krupskaya'ya yaptığı kabalık yüzünden özür dilemesini istiyordu. İkincisi Buharin'in son ricasıydı: "Koba, beni öldürmekle eline ne geçecek?" Üçüncüsü 1950'de Tito'dan gelmişti. Şöyle yazdığı söyleniyordu: "Beni öldürmek için katil göndermekten vazgeç... Vazgeçmezsen Moskova'ya bir adam gönderirim ve daha fazlasını göndermeye gerek kalmaz."

larına. "Savaşı biz kazandık!" Üstelik, "Savaştan kaçınabilirdik!" Stalin'i suçlamak için "Kişilik kültü" sözünü de ilk kez o kullandı. Milliyetlere özgürlük verecek, ekonomiyi açacak, Doğu Almanya'yı serbest bırakacak, cömert bir afla çalışma kamplarını boşaltacak ve Doktorlar Komplosu'nun içyüzünü açıklayacaktı. Üstün zekâsının ve yeni anti-Bolşevik fikirlerinin zafer kazanacağından bir an bile kuşku duymadı. Molotov bile, "o geleceğin adamı," diye düşünmeye başladı.

Benimsediği siyasetler Gorbaçov reformlarının habercisi gibi görünse de, Beria Stalin'in ifadesiyle her zaman "sadece bir polis" olarak kaldı, çünkü Vlasik gibi kendisine ihanet eden kişilerden intikam alma arzusuyla yanıp tutuşuyordu. Stalin'in ardılı değil, ancak "kolektif bir liderlik" içinde güçlü adam olabilirdi. Yakın zamanda öne çıkan kişilerin çoğu, ondan, onun sergilediği gaddarlıktan, ün kazanmak için rejimi Bolşevizm'den arındırmaya kalkışmasından korkuyordu. Beria Huruşov'u ve mareşalleri küçümsüyordu. Gene de büyük bir başarı kazanmıştı.

Liderler tekrar hırıltılı soluyan hastanın yanında toplandılar. Beria yatağa yaklaştı ve ancak filmlerde görülebilecek melodramatik bir tavırla, tıpkı bir Veliaht Prens gibi konuştu:

"Yoldaş Stalin, bütün Politbüro üyeleri, buradayız. Konuşun bizimle!" Hasta tepki göstermedi. Voroşilov, Beria'yı geri çekti:

"Bırakalım yatağın yanında korumalarla görevliler dursun. Onu daha yakından tanıyorlar." Albay Hrustalev yatağın yanında durdu ve onunla konuşmaya çalıştı. Stalin gözlerini açmadı. Liderler, okul çocukları gibi, önem sırasına göre ikişerli kuyruk oluşturarak onunla vedalaştılar. En önde Beria ile Malenkov, onların arkasında Voroşilov, Molotov, Kaganoviç, Mikoyan ve nihayet daha genç liderler geliyordu. Onun elini törensel bir tavırla sıktılar. Malenkov, Stalin'in de onun elini sıktığını iddia etti ve bu haberi arkasındakilere iletti.

Bulganin'i yatağın başında bırakan liderler Kremlin'e gittiler. Prezidyum, Bakanlar Konseyi ve Yüksek Sovyet Prezidyum'u yeni Hükümet'i onaylamak için toplandı. Üç yüz, belki de daha fazla görevli daha önce verilen kararı onayladı. Liderler arasında bir "rahatlama" duygusu vardı.[1]

Bulganin'in Stalin'in öldüğünü bildirmesini bekliyorlardı. Fakat haber gelmedi. Stalin hâlâ dayanıyordu. Tekrar Kuntsevo'ya döndüler. Saat 21.00'de Stalin terlemeye başladı. Nabzı zayıfladı ve dudakları morardı. Politbüro, Svetlana Stalin,

1 Huruşov ve Bulganin MK Sekreteri olan İgnatyev'i korudular, fakat daha sonra Beria Doktorlar Komplosu'ndaki rolünden ötürü onu görevden almayı başardı. İgnatyev sadece kınandı. Birinci Sekreter olarak önce Başkırya'ya, daha sonra Tataristan'a gönderildi. Huroşov, Gizli Konuşma'sında onu bir canavar olarak değil, mağdur olarak gösterdi. Mihoels'in öldürülmesine komuta eden Ogoltsov ve Riasnoy dâhil, Doktorlar Komplosu'nda görev yapan üst düzey Çekistler'in çoğu, Huruşov, daha sonra Brejnev döneminde korundular. Huruşov'un Stalin'in suçlarıyla bağlantılı kişileri cezalandırması çok seçiciydi. İgnatyev 1974'te 70. doğum gününde madalyalar aldı. Stalin'in MGB şeflerinin en şanslısı olan İgnatyev, 1983'te 79 yaşında saygın biri olarak yatağında ölen tek kişi oldu.

Valeçka ve korumalar, divanın çevresinde toplandılar. Kıdemsiz liderler dışarıda toplanmış, kapı aralığından bakıyorlardı.

Saat 21.30'da, Stalin dakikada 48 kere soluk alıyordu. Kalp atımları giderek yavaşladı. Saat 21.40'da doktorlar herkesin gözü önünde Stalin'e oksijen vermeye başladılar. Nabzı belli belirsiz atıyordu. Doktorlar kalbi uyarmak için kâfuru ve adrenalin enjekte etmeyi önerdiler. Buna Vasili ile Svetlana'nın karar vermesi gerekiyordu. Ancak onlar sadece seyrediyorlardı. Emri Beria verdi. Stalin enjeksiyondan sonra titredi, nefes alması daha da zorlaştı. Kendi vücut sıvılarıyla ıslanmaya başladı.

Beria, bu kötü manzarayı görmemesi için "Svetlana'yı çıkarın," emrini verdi. Fakat kimse kımıldamadı.

"Yüzü rengini kaybetti," diye yazar Svetlana. "Yüz hatları giderek tanınmaz hale geldi ... Gözümüzün önünde yavaş yavaş ölüyordu. Can çekişme korkunçtu ... Son anda gözlerini açtı. Çılgınca ya da öfkeli, ölüm korkusuyla dolu dehşet bir bakıştı." Solukların ritmi ansızın değişti. Sol eli kalktı. Bir hemşire, bu hareketin "selamlamayı andırdığını" düşündü. "Yukarıda bir yeri işaret ediyor ya da bizi tehdit ediyor gibiydi ..." der Svetlana. Bu hareketin nefes alma çabasının bir sonucu olması daha muhtemeldi. "Daha sonra, son bir çabanın ardından ruhu bedeninden ayrıldı." Bir kadın doktor gözyaşlarına boğularak, perişan haldeki Svetlana'ya sarıldı.

Mücadele henüz sona ermemişti. İri yarı bir doktor cesedin üzerine çökerek kuvvetli bir göğüs masajıyla yapay solunum yaptırmaya başladı. Bu manzara öyle acı vericiydi, Huruşov büyük bir üzüntüye kapıldı:

"Lütfen, yeter artık! Adam öldü, görmüyor musunuz? Ne istiyorsunuz? Onu hayata döndüremeyeceksiniz. Öldü o." Huruşov, Beria ve Malenkov'un önüne geçmiş, atılgan otoritesini sergileyerek bağırıyordu. Stalin'in yüzü "solgun ...huzurlu, güzel, vakur" bir hal aldı, diye yazar Svetlana. "Taş kesilmiş gibiydik."

Huzursuz kuyruk yeniden oluşturuldu. Beria en öndeydi, ölen kralın parmağındaki yüzüğü çıkarmanın eşdeğeri bir hareketle, henüz soğumamış bedeni ilk öpen kişi oldu. Sırası gelen onu öpüyordu. Voroşilov, Kaganoviç, Bulganin, Huruşov ve Malenkov, Svetlana'yla birlikte hıçkırarak ağlıyorlardı. Az kalsın tasfiye edilecek olmasına ve karısının başına gelenlere rağmen derin bir üzüntü içinde olan Molotov da ağlıyordu. Mikoyan duygularını açığa vurmadı, ancak "şanslı olduğum söylenebilir," diye düşündü. Beria ağlamadı. Aslında "mutluluk saçıyordu" ve "yenilenmiş" gibiydi. Tam olarak gizleyemediği bir hazla ışıldayan, kabaran, fakat içi içine sığmayan gri bir kara kurbağasını andırıyordu. Gözü yaşlı liderlerin arasından salona geçti. Ölü yatağının çevresindeki mezar sessizliği ansızın onun, Svetlana'nın deyişiyle, "gizlenmemiş bir zafer tınısı taşıyan yüksek sesiyle dağıldı."

"Hurustalev, arabayı getir!" diye haykırdı Beria. Kremlin'e gidiyordu.

"İktidarı almaya gidiyor," dedi Mikoyan, Huruşov'a. Svetlana durumun farkındaydı: "Ondan korkuyorlardı." Beria'nın arkasından baktılar ve çılgınca bir telaşla

"hükümet üyeleri kapıya koştular..." Mikoyan ve Bulganin biraz daha oyalandılarsa da, sonunda limuzinlerini çağırdılar. *İnstantsiya* binadan ayrıldı. Çirkin bir banliyö evindeki bir divanın üzerinde yaşlı bir adamın kalıbını bırakan dev yok olup gitmişti.

Geride sadece hizmetkârlar ve aileler kaldı: "Masanın çevresinde oturmuş bekleşen, aşçılar, şoförler, bekçiler, bahçıvanlar ve kadınlar ...veda etmek için" odaya girdiler. Çoğu ağlıyor, sert korumalar "çocuklar gibi" gözyaşlarını kollarına siliyorlardı. Gözyaşları içinde yaşlı bir hemşire onlara sakinleşmeleri için kedi otu damlası verdi. Svetlana uyuşmuş gibi bakıyordu. Hizmetkârlar ışıkları söndürmeye, ortalığı toplamaya başladılar.

Nihayet Stalin'in en yakınındaki kişi, o eşsiz canavarın vahşi yalnızlığını gideren, o sırada 38 yaşında olan ve 20 yaşından beri Stalin'le çalışan Valeçka, ağlayan hizmetkârların arasından sıyrılıp yatağa yaklaştı, "dizlerinin üstüne çöktü" ve sıradan insanların ketlenmemiş acısıyla cesedin üzerine kapandı. Çok şey görmüş geçirmiş bu neşeli, fakat gayet ketum kadın, ölene kadar "yeryüzüne ondan daha iyi bir adam gelmedi" kanaatini sürdürecekti. Yanaklarından yaşlar süzülen Valeçka, başını onun göğsüne bırakarak, "köylerde yaşayan kadınların yaptığı gibi, sesinin bütün gücüyle ağıt yaktı. Bu ağıt çok uzun sürdü ve hiç kimse onu durdurmaya kalkmadı."

Son Söz

Stalin'in cesedi tahnit edildi. 9 Mart 1953 günü Molotov, Beria ve Huruşov cenaze töreni için bir görüşme yaptılar. Stalin, Anıtkabir'e, Lenin'in yanına konuldu. Polina Molotova hâlâ Lubyanka'daydı. Ertesi gün Beria, Molotov'u Lubyanka'daki bürosuna davet etti. Molotov geldiğinde, Beria, Polina'yı kutlamakla meşguldü. "O bir kahraman," dedi, Molotov'a. Polina'nın ilk sorusu şu oldu: "Stalin nasıl?" Öldüğünü duyunca bayıldı. Molotov onu eve götürdü.

Beria rejimi gevşetmek için harekete geçti ve Doktorlar Komplosu'ndan sorumlu olanları tutuklattı, fakat Doğu Almanya'yı serbestleştirme önerisi, öteki liderleri endişelendiren bir ayaklanmaya yol açtı. Huruşov, Beria'yı yok etmek için plan hazırlamaya başladı. Başbakan Malenkov ile Savunma Bakanı Bulganin'i kendi yanına çekti. Molotov hâlâ Beria'ya hayrandı, fakat Alman krizi nedeniyle Huruşov'u desteklemeyi kabul etti. Başkan Voroşilov ise şaşırtıcı biçimde Beria'yı destekledi. Mikoyan, kendisine danışıldığında, Beria ve Malenkov'a fazla yakın oldu için Huruşov'a güvenmediğini söyledi. Huruşov öykünün tamamını Mikoyan'a anlatmadıysa da, onu Beria'nın etkisizleştirilerek Petrol Bakanlığı'na atanmasına razı etti. Kaganoviç, her zamanki gibi tarafsız kaldı. Fakat gerekli gücü sağlayan Mareşal Jukov ve generalleri oldu.

25 Haziran günü Beria daçasındaki hamağa uzanmış, Gürcü şarkıları söyleyerek sallanıyordu. Özel bir toplantı için Prezidyum'a çağrılmıştı. Nina onu dikkatli olması için uyardı, fakat Beria endişelenmedi ve Molotov'un kendisini desteklemekte olduğunu söyledi. Ertesi gün saat 13.00 civarında Huruşov, toplantı sırasında ayağa kalkarak Beria'ya karşı saldırıya geçti. Bulganin de ona katıldı, fakat Mikoyan, Beria'nın tutuklanacağını işittiğinde şaşırdı.

"Neler oluyor, Nikita?" diye sordu Beria. "Pantolonumda niye pire arıyorsun?" Darbeyi destekleme sırası kendisine geldiğinde, Malenkov daha fazla dayanamadı ve dışarıdaki generallere gizli bir işaret yolladı. Mareşal Jukov toplantı salonuna daldı ve Beria'yı yakaladı.

Nina Beria, oğlu Sergo ve gelini Martha Peşkova da tutuklanarak cezaevine konuldular. Beria hücresinden Malenkov'u mektup yağmuruna tuttu. Kendisine yardım etmesini ve ailesine merhamet edilmesini istiyordu. 22 Aralık günü, gizli bir siyasi mahkemede ihanet ve terörizm nedeniyle, Merkulov, Dekanozov ve Kobulov'la birlikte ölüme mahkûm edildi. Bu katiller kendilerine isnat edilen suçlardan masumdular.

Beria'nın elbiseleri çıkarıldı; elleri kelepçelendi ve duvarda bir kancaya bağlandı. Beria hayatının bağışlanması için yalvarıyordu. Fazla gürültü ettiği için ağzına bir havlu tıkıldı. Gözleri yüzünü çevreleyen bandajda iki tümsek halindeydi. Beria'nın celladı General Batitskiy (bu rolden ötürü daha sonra Mareşal oldu) doğruca onun alnına ateş etti. Beria'nın cesedi yakıldı. Önce öğrencisi, daha sonra rakibi olan Abakumov Leningrad Davası yüzünden yargılandı ve Aralık 1954'te kurşuna dizildi. Stalin'in işlediği suçların çoğu onlara yüklendi.

Yeni liderlerin serbest bırakmaya başladıkları mahkûmların tepkileri genellikle birbirine benziyordu. Kendisi de yakın zamanda serbest kalan Kira Alliluyeva, annesi Jenya'yı Lubyanka'dan aldı.

"Stalin nihayet bizi kurtardı!" dedi Jenya.

"Aptallık etme!" diye bağırdı Kira. "Stalin öldü!" Jenya'nın Stalin'e olan hayranlığı 1974'te ölene kadar sürdü. Yengesi Anna Redens, Budyonni'nin ikinci eşi Olga gibi, cezaevinde aklını kaçırdı ve bir daha asla iyileşmedi. Vlasik cezaevinden ayrıldığında kırgındı, fakat Poskrebişev'le dostluğu sürdü. İkisi de altmışlı yılların ortasında öldüler.

Huruşov başat lider olarak ortaya çıktı. Malenkov, Başbakanlık'tan alındı ve yerine Bulganin geçti. 1956'da Huruşov, ünlü "Gizli Konuşma"sında, Mikoyan'ın desteğiyle Stalin'in suçlarını açıkladı. Beş yıl sonra Stalin'in naşı Anıtkabir'den alınarak Kremlin duvarına gömüldü.

1957'de Voroşilov ve Bulganin'in desteğiyle Molotov, Kaganoviç ve Malenkov, Prezidyum'da Huruşov'u devirmeyi başardılar. Ne var ki Huruşov, Merkez Komitesi'ni harekete geçirerek ve Jukov'un örgütlediği uçaklarla taraftarlarını Moskova'ya getirterek kurtuldu.

Stalin'in cani liderleri, bir Plenum'da karşılıklı suçlamalarla birbirlerine girdiler. Jukov onları, bu arada Huruşov'u da, "Kollar sıvalı, elde balta, kelle uçuruyorlar," diye suçladı. Huruşov'un suçladığı Malenkov ona şu karşılığı verdi: "Tamamen temiz olan tek kişi sensin, Yoldaş Huruşov!" Kaganoviç ölüm listelerini "bütün Politbüro'nun imzaladığını" söyledi. Huruşov ona karşı suçlamalar yönelttiğinde, Kaganoviç kükredi: "Ukrayna'da ölüm fermanı imzalayan sen değil miydin?" Sonunda Huruşov şöyle dedi: "Hepimizi bir araya getirseler, Stalin'in boku olamayız!" Yakınlarda bir tarihçinin yazdığı gibi, "bu kesinlikle bir Nuremberg değildi," ama gene de "Stalin'in adamlarının hesap vermeye en yakın oldukları" andı. Molotov, Kaganoviç ve Malenkov görevden alındılar. Kaganoviç ve Malenkov, biri bir potasyum fabrikasını, diğeri de bir elektrik santralını yönetmek üzere uzak bölgelere gönderildiler. Malenkov'un kızı, babasının bu küçük işi çok huzur verici bulduğunu söyler. Kaganoviç'in torunu ise, "Demir Lazar"ın o ünlü öfkesinin birden kaybolduğunu, bir daha asla bağırmadığını, keyifli bir büyükbabaya dönüştüğünü anlatır.

Molotov, Sovyet Büyükelçisi olarak Moğolistan'a gönderildi. 1960'da Viyana'da-

ki BM Atom Ajansı'nda Sovyet Temsilcisi oldu. Geçmişte olanlar unutuldu. Öyle ki, Haziran 1961'de Başkan Kennedy ve Huruşov, heyetleriyle birlikte Ajans'ta bir araya geldiklerinde Molotov da oradaydı.

Huruşev, tıpkı Stalin gibi, hem Başbakan hem de Birinci Sekreter oldu. Mareşal Jukov, yardımlarının ödülü olarak Savunma Bakanı oldu, fakat hırçınlığı ve şöhreti, alınganlığı gittikçe artan Huruşov'u rahatsız etmeye başladı. Sonunda Huruşov onu "Bonapartizm"le suçlayarak görevden aldı.

1960'da, artık iyice yaşlanan Voroşilov, Başkanlık'tan emekliye ayrıldığında, Huruşov ve Mikoyan Stalin'in iktidarda kalan son adamlarıydı. Küba Füze Krizi sırasında Mikoyan, oğlu Sergo'yla birlikte Havana'ya uçup, Castro'yu Huruşov'un uzlaşmacı tutumunu onaylamaya razı etti, daha sonra Washington'a giderek Kennedy'le görüştü. Lenin'in tabutunu omuzlayan Mikoyan, JFK'nin cenaze törenine de katıldı.

Füze Krizi'nden ve her derde deva gördüğü tarımsal uygulamalar sırasında sergilediği otokratik budalalıktan zarar gören Huruşov, Stalin'in genç yıldızları, Brejnev, Kosigin ve Suslov'dan oluşan bir hizip tarafından 1964'te devrildi. İşleri perde arkasından yöneten Suslov, seksenli yıllarda diğerlerinin ölümüne kadar yönetimde kaldı. Mikoyan bu kargaşadan da sağ salim çıktı ve Başkan oldu. 1965'te emekliye ayrıldı.

Yaşlı liderler düşüşlerini hazmetmekte zorlandılar. Tutuklanmayı beklediler, fakat hayatta kalacaklarını anladıklarında rahatladılar. Kaganoviç ve Andreyev, 1957'de Kremlin'deki dairelerinden ayrıldıklarında, kendilerine ait havlu ve yatak çarşafı bile olmadığını gördüler. Çoğuna görkemli Granovskiy binalarında daireler tahsis edildi. Becerikli Molotov, bir daçanın yanı sıra Granovskiy'deki iki daireyi de elde tutmayı başardı. Kaganoviç ve Malenkov, Frunze Seti üzerindeki sade fakat geniş dairelerde, birbirinden uzak durarak sade bir emeklilik hayatı yaşadılar. Bu ünlü, kan dökmüş yaşlı emekliler, anılarını yazıyor, Stalinist hayranlarını kabul ediyor, sokakta karşılaştıkları eski kurbanlarının düşmanca bakışlarından kaçıyor, partiye yeniden kabul edilmek için başvuruda bulunuyor ve Lenin Kütüphanesi'ndeki belgeleri karıştırıyorlardı. Yalnız değildiler, fakat insanlar onları canlı arkeolojinin heyecan verici formları olarak görüyorlardı.

Mutlu ve sevgi dolu birlikteliklerini yeniden kazanan Molotov ve Polina tavizsiz birer Stalinist olarak kaldılar. Svetlana onları ziyaret etmenin bir "paleontoloji müzesi"ne girmek gibi olduğunu yazdı. Molotov ile Kaganoviç arasındaki asabi aşağılama ölümlerine kadar sürdü, ancak bu duygular, Huruşov'a duydukları ortak nefretle kıyaslanamazdı. Huruşov "dirseklerine kadar" kurbanlarının kanına bulandığını kabul ediyor ve bu durum "ruhumu eziyor," diyordu. 1971'de ölürken, seçici ve dürüst anılarını dikte ettirerek ardıllarına meydan okudu. Hastalığına rağmen Andreyev de aynı yıl içinde öldü. Granovskiy'nin dış duvarına onun anısına konulan bir plaket, Stalin'in bu sonuncu kasabını övmektedir. Mikoyan da 1978'de

ölene kadar dürüst fakat aynı ölçüde seçici anılarını yazdı.

Diğer üçü yeni bir çağa kadar hayatta kaldı. Polina 1970'de ölürken, Molotov kendisine sempati duyan bir gazeteciyle konuşarak, acıma duygusundan yoksun anılarını gelecek kuşaklara bıraktı. Malenkov, bir Stalinist olarak kaldı, fakat Mandelstam'ın şiirlerinden hoşlanmaya başladı ve çocukluğunun Hıristiyan inancını yeniden keşfetti. Bu keşif bir tür pişmanlığı yansıtıyor olabilir. 1988'de bir haçın ve (hiç de isabetli olmayan biçimde) torunu tarafından yapılan bir "adalet aslanı" heykelinin altına gömüldü. İçlerinde en ihtiyatlı ve yüreksiz olan Kaganoviç, kuruluşuna katkıda bulunduğu Sovyetler Birliği için sonun başlangıcına tanık olacak kadar, hepsinden uzun yaşadı ve 1991'de öldü.

Aileleri birbirinden farklı hayatlar yaşadılar ve gerek Stalin gerekse kendi ana babalarının rolüne ilişkin çok farklı görüşlere sahip oldular. Çoğu editör, mimar ya da bilim insanı oldu. Vasili Stalin hapse atıldı, sonra salıverildi, yeniden evlendi ve nihayet 1962'de alkolizmden öldü. Annesinin adını kullanan oğlu Aleksander, Moskova'da saygın bir tiyatro tasarımcısıdır, fakat Mareşal Timoşenko'nun kızından olma iki çocuğu genç yaşta alkolizmden öldüler. Svetlana Alliluyeva iltica etti, sonra Rusya'ya döndü, sonra tekrar yurt dışına çıktı, bir Amerikalı'yla evlendi ve ondan bir kızı oldu, Harvard ve Cambridge'de yaşadı, çok güzel yazılmış anıları sayesinde bir servet kazandı ve bu serveti kaybetti ve nihayet çaresiz kalarak Bristol'de bir sığınma evine yerleşti; American Midwest'te unutulmuş bir insan olarak hayatını sürdürmektedir. Liberalizmi benimseyen ve Stalinizm'i reddeden Svetlana, babasının hem zekâsını hem de paranoyasını sergilemiştir. Rus çocukları, Yosif Morozov ile Katya Jdanova, Rusya'da doktor olarak çalışmaktadırlar.

Yuri Jdanov yeniden evlendi ve akademik hayata dönerek Rostov-on-Don Üniversitesi'nde Rektör oldu; itibarlı bir emeritus profesör, Stalin hayranı ve babasının savunucusu olarak aynı yerde hayatını sürdürmektedir. Artyom Sergeev orduda kaldı, korgeneralliğe kadar yükseldi. Halen Moskova dışında yaşamaktadır. Alliluyev ailesinin geri kalanı yakın ilişkilerini sürdürdü: Kira Alliluyeva aktrist olarak çalıştı ve bugün de 1937'de Stalin'in bilardo masasının altına girmeyi reddettiği dönemdeki kadar dik başlıdır.

Stepan Mikoyan test pilotu olarak yetişti ve o da korgeneralliğe yükseldi. Kardeşi Sergo, Latin Amerika üzerine bir derginin editörü oldu. İkisi de Moskova'da yaşamaktadır. Kaganoviç'in kızı Maya evlendi, çocukları oldu, yaşlı babasına baktı ve ondan sadece birkaç yıl sonra öldü.

Sergo Beria ve Martha Peşkova serbest bırakıldılar ve kocasına olan aşkı asla sona ermeyen Beria'nın dul eşiyle birlikte Kiev'e taşındılar. 1965'te Martha, Sergo'dan boşandı. Sergo annesinin adı Gegeçkori'yi kullanarak bir füze bilimcisi olarak çalışmayı sürdürdü. 2000 yılında ölmeden kısa süre önce anılarını yayımladı ve babasının itibarının iadesi için Rus Yüksek Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme,

Beria'ya yöneltilen uydurma suçlamaları haklı buldu. Görünüşünü hâlâ koruyan Martha, büyükbabası Gorki'nin eski mülkündeki geniş daçasında yaşamaktadır. Beria'nın Peşkov adını kullanan sevimli torunu ise bir iç dekoratör, bir sanat akademisyeni ve elektronik uzmanı olarak hayatını sürdürmektedir.

Beria'nın "son aşkı" Lilya Drojdova ona asla ihanet etmedi. Moskova'da yaşamaktadır ve altmışlı yaşlarının başında olmasına rağmen güzelliğinden bir şey kaybetmemiştir. Budyonni'nin üçüncü eşi hâlâ, Mareşal'i at sırtında gösteren dev yağlıboya tablolarla dolu olan Granovskiy'deki apartman katında yaşamaktadır. Oradaki apartman dairelerinin günümüzdeki değeri bir milyon dolardan fazladır. Molotovlar kendi dairelerini Amerikalı yatırımcılara kiraya vermektedirler. Bu durum belki de Vyaçeslav'ın "Sağcı" eğilimlerinden kuşkulan Stalin'i haklı çıkarmaktadır. Molotov'un torunu Vyaçeslav Nikonov 1992'de önde giden liberallerden biriydi; KGB arşivlerinin açılmasına yardım etti ve 1996'da seçim ekibinde yer aldığı Başkan Yeltsin'in üst düzey danışmanlarından biri oldu. Şimdilerde Moskova'nın en saygın siyasi düşünce kuruluşlarından birini yönetmekte ve büyükbabasının biyografisini yazmaktadır.

Belki de Stalin, Mikoyan konusunda da haklı çıktı. Anastas'ın torunu bir Sovyet *rock* yıldızı oldu, doksanlı yıllarda kendi kayıt şirketini kurdu. Günümüzde kendisi en önemli Rus *rock* emprezaryosu, Ruslar'ın Richard Branson'ıdır. Beria'nın, torunlarının Oxford'da okuması düşü gerçekleşmedi, fakat torununun oğlu özel İngiliz okulu Rugby'den henüz mezun oldu. Malenkov'un mimar kızı Volya, babasının ileri yaşlarında çıktığı dinsel yolculuğu sürdürerek, kendi yaşlılık döneminde bir kilise kurucusu oldu. Kartvizitinde inşa ettiği kiliselerin resimleri yer almaktadır. Kendisi ve ikisi de bilim profesörü olan erkek kardeşleri babalarının masum olduğuna hâlâ inanmaktadırlar.

Stalin'in sırdaşı Kandid Çarkviyani, Gürcistan'ın 1991'de bağımsızlığını kazandığını görecek kadar yaşadı ve yayımlanmayan anılarını yazdı. Oğlu Gela, 1993'ten sonra eski Başkan Şevardnadze'ye baş siyasi danışman olarak hizmet etti.

Stalin döneminin dostlukları ve düşmanlıkları liderlerin çocukları arasında günümüze kadar yaşadı. Hâlâ iktidarda olan önemli kişilerin, Mikoyanlar'ın, Huruşovlar'ın ve Budyonniler'in aileleri şimdi bile Sovyet aristokrasisi olarak görülür. Hâlâ bir Stalinist olan Nina Budyonni'nin en iyi arkadaşı, artık Stalinist olmayan Julya Huruşeva'dır. Mareşal Budyonni ile Jukov'un dostlukları sadece kızları arasında değil torunları arasında da yaşamaktadır. Stepan Mikoyan bir liberal, Nataşa Andreyeva inatçı bir Stalinist olsa da, dostlukları sürmektedir. Artyom Sergeev, yakın dostları Nadya Vlasik ve Nataşa Poskrebişeva'yla ilişkisini sürdürmektedir. Fakat Malenkovlar ve Andreyevler, Huruşov'dan hâlâ nefret etmektedirler.

Hepsinin Terör'e katkısı olan babalarını savunmaları doğaldır. Huruşovlar ve Mikoyanlar, babalarının Stalin'in en büyük gaddarlıklarını önlemeye, kendi gad-

darlıklarını da azaltmaya çalıştığını düşünseler de, gerçeği kabul edecek cesaret ve dürüstlüğe sahiptirler. Bununla birlikte, lider çocuklarının çoğu Terör'ü hâlâ coşkuyla savunmakta ve Stalin'in cinayetlerinden ötürü Beria'yı suçlamayı tercih etmektedirler.

Sorrento'da Gorki'nin yanında yetişen, büyükbabasının ve babasının öldürüldüğüne hâlâ inanan, çocukken Stalin'le oynayan Martha Peşkova, şöyle düşünmektedir: "Stalin zalim olduğu kadar zekiydi. Stalin döneminde siyaset entrikacıların birbirleriyle ölümüne savaştıkları kapalı bir kutuyu andırıyordu. Ne korkunç bir dönemdi! Fakat Stalin'den sonra Beria gelmiş olsaydı, ülkenin hayat tarzını iyileştirirdi ve muhtemelen bugünkü yıkım ve yoksulluktan kaçınabilirdik!"

Babası Stalin'in emriyle kurşuna dizilen, annesi cezaevinde aklını kaybeden Vladimir Alliluyev (Redens) onun "iyi ve kötü yanları olan büyük bir adam" olduğunu söylemektedir. Annesi Stalin tarafından kurşuna dizilen Nataşa Poskrebişeva ona büyük bir hayranlık duymakta ve onun kızı olduğunu iddia etmektedir. Babasının *art deco* Kremlin mobilyalarıyla dolu dairesinde zor koşullarda yaşayan Nataşa Andreyeva en kararlı Stalinist olmaya devam etmektedir. Bu kitap için kendisiyle yapılan mülakat sırasında yazarı, "Annemin sezgileri bana geçti," diye uyardı. "Düşman'ı gözünden tanırım. Sen bir Düşman mısın? Kızıl Bayrak'tan korkuyor musun?" Terör'ü hâlâ desteklemektedir: "Savaştan önce casusları yok etmek zorundaydık." Babasının 1937'de işlediği cinayetlerin kabarık dosyalarda belgelenmiş olmasına rağmen onun masum olduğunu iddia etmekte ve "Huruşov'un kirli elleri Ukrayna'da çok daha fazla insan öldürdü," iddiasında bulunmaktadır. Andreyeva'nın vardığı sonuca göre, her türlü "hata"nın suçlusu Stalin değil, "sistem" idi. "Fakat siz, Batılı kapitalistler, Rusya'da AIDS'inizle Stalin'den çok daha fazla insan öldürdünüz!"

Stalin'in adamlarının çocukları olarak olağanüstü, dehşet verici ve ayrıcalıklı bir hayat yaşayanlar, ilişkilerini sürdürdüler. Tutumlarıyla zamana ve kendi ailelerinin kaderine meydan okumaları şaşırtıcı değildir. Marksizm-Leninizm-Stalinizm'in tutku dolu iyimser idealleri ve Başkomutan'ın ordularının emperyal zaferleri, ondan asla kurtulamayanlar için Stalin'in varlığı kadar güçlü ve ikna edici olmaya devam etmektedir. Yaşlı Molotov'a rüyalarında Stalin'i görüp görmediği sorulduğunda şu karşılığı vermişti: "Sık değil, bazen. Onu hep olağandışı koşullarda görüyorum. Yakılıp yıkılmış bir şehirdeyim. Bir türlü yolumu bulamıyorum. Sonra birden, onunla karşılaşıyorum..."

Kaynak Notları

Bu kitapta kullanılan kaynakların tamamı kitabın İngilizce ciltli baskısında, aynı zamanda yazarın aşağıdaki internet sitesinde yer almaktadır: http://www.simonsebagmontefiore.com

Bu kitapta kullanılan kaynakların çoğu yenidir. Ancak yazar ve yayıncı, İngilizce karton kapaklı baskıyı daha kolay okunur hale getirmek için bu kaynaklara metinde yer vermemeye karar vermişlerdir. Okurların bu tutumun uygun olduğunu anlayacaklarını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Antipenko, N. A. 'Tyl Fronta', *Novy Mir,* no. 8, 1965

Alanbrooke, Viscount, *War Diaries* 1939-45, Londra 2001

Alexandrov, G. V. *Epokha I kino,* Moskova 1983

Alliluyeva, Svetlana, *Twenty Letters to a Friend,* Londra 1967

Alliluyeva, Svetlana, *Only One Year,* Londra 1971

Alliluyev, Sergei, *Proidennyi put,* Moskova 1946

Alliluyeva, Anna S., *Vospominaniya,* Moskova 1946

Alliluyev, Sergei ve Anna Alliluyeva, (der. David Tutaev), *The Alliluyev Memoirs,* Londra 1968

Babel, Isaac, *1920 Diary,* New Haven, CT 1990

Babel, Isaac, *Collected Stories,* Londra 1994

Baibakov, N. K., *Delo zhizni: zapiski neftyanika,* Moskova 1984

Bazhanov, Boris, *Bazhanov and the Damnation of Stalin,* Athens, OH 1990

Berezhkov, Valentin, *Kak ia stal perevodchikom Stalina,* Moskova 1963

Berezhkov, Valentin, *History in the Making, Memoirs of WW2 Diplomacy,* Moskova 1983

L. P. BERIA:

Beria, L. P., 'Lavrenty Beria: Pizma iz tyuemnogo bunkera', *Istochnik,* no.4, 1994

Beria, L. P., *On the History of Bolshevik Organizations in Transcaucasia,* Moskova 1949

Beria, Nina, 'Letters to LP Beria', *Istochnik,* no. 2, 1994

Beria, Nina, 'Letter to Members of Presidium 7 January 1954', *Vlast,* no. 34, 2001

Beria, Sergo, *Beria My Father: Inside Stalin's Kremlin,* Londra 2001

The Beria Affair, The Meetings Signalling the End of Stalinism, (der. D. M. Sickle), New York 1992.

Beria Affair, CC Plenum 12-7 July 1953, *Izvestiya TsK KPSS,* nos. 1 ve 2, 1991

Bessedovsky, G., *Revelations of a Soviet Diplomat,* Londra 1931

Birse, A. H., *Memoirs of an Interpreter,* Londra 1967

Bohlen, Charles E., *Witness to History,* Londra 1973

Bolshakov, 1. G., 'Letter to AN Poskrebyshev on film Tarzan', *Istochnik,* no. 4, 1999

Bukharin, Nikolai, *How It All Began,* New York 1998

Budyonny, S. M., *Proidennyi put,* Moskova 1968

Budyonny, S. M., (der. Nina Budyonny), *Notes,* yayımlanmamış

Cadogan, Alexander, *The Diaries of Sir Alexander Cadogan,* Londra 1971
Charkviani, Candide, *Memoirs on Stalin,* yayımlanmamış
Chikobava, Arnold, 'Kogda ix kak eto *bylo', Ezhegodnik iberiysko-kavkazskogo yazykoznaniya,* c. 12, 1985

W. S. CHURCHILL:
Churchill, Winston 5., *Second World War,* Londra 1951
Churchill and Stalin, documents from British Archives, FCO Historians
Dan, Lydia, 'Bukharin O Staline', *Noviy Zhumal,* 75 (Mar. 1964).
Davies, Joseph E., *Mission to Moskova,* Londra 1942
Dedijer, V., *Tito Speaks,* Londra 1953
Dekanozov, Reginald, *Some Episodes of the History of Soviet-German Relations Before the War,* yayımlanmamış
Deriabin, Peter, *Inside Stalin's Kremlin,* Dulles, VA 1998
Dmitrov, Georgi (der. Ivo Banac), *The Diary of Georgi Dmitrov 1933-49,* New Haven, CT 2003
Dobrynin, Anatoly, *In Confidence: Moskova's Ambassador to Six Cold War Presidents,* Washington DC 2001
Djilas, Milovan, *Conversations with Stalin,* NY 1962
Djilas, Milovan, *Wartime,* Londra 1980
Djugashvili, Gulia, *Ded, Otets, Mat i Drugie,* Moskova 1993
Eden, A., *Memoirs, Facing the Dictators,* Londra 1962
Efimov, Boris, *Mikhail Koltsov, Kakim On Byl,* Moskova 1965
Efremov, 1. N., Memoir of Plenum, *Dosye Glastnosty, Spetsvypusk 2001*
Ehrenburg, Ilya, *Men, Years, Life,* Londra 1966
Eisenhower, D. D., *Crusade in Europe,* Londra 1948
Fedorenko, N. T., 'Zapiski diplomata. Rabota s Molotovym', *Novaya i Noveishaya Istoriya,* no. 4, 1991
Gaulle, Charles de, *Memoires de Guerre,* Paris 1959
Gaulle, Charles de, *Complete War Memoirs of Charles de Gaulle 1940-46,* NY 1964
Ginsburg, Eugenia 5., *Journey into the Whirlwind,* NY 1967
Gnedin, E. A., *Katastrofa I vtoroe rozhdenie,* Amsterdam 1997
Gromyko, Andrei, *Memoirs,* Londra 1989
Gromyko, Andrei, *Pamyatnoye,* Moskova 1990
Grossman, Vasily, *Life and Fate,* Londra 1985
Grossman, Vasily, 'Mama', *Znamya,* c. 5, 1989
Guinzburg, S. Z., O *proshlom, dlya budushchego,* Moskova 1984
Gunther, John, *Inside Russia Today,* NY 1962
Harriman, Averell W. ve Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin,* 1941-6, NY 1975
Hilger, Gustav ve Alfred Mayer, *Incompatible Allies: A Memoir History of German-Soviet Relations* 1918-41, NY 1953

Hoxha, Enver (der. Jon Halliday), *Artful Albanian: the Memoirs of Enver Hoxha,* Londra 1986
Iskander, Fasil, *Sandro of Chegem,* Londra 1979

L. M. KAGANOVİÇ:
Kaganovich, L. M. (der. Felix Chuev), *Tak Govoril Kaganovich,* Moskova 1992
Kaganovich, L. M., *Pamiatniye Zapiski,* Moskova 1997
Kennan, George, *Memoirs,* Boston 1967
Kamov, B., 'Smert Nikolaia Yezhova', *Iunost,* no. 8, 1993
Kavtaradze, Sergo, *Memoirs,* yayımlanmamış
Kavtaradze, Sergo, Interview, *Literaturnaya Rossiya,* no. 12, 1989

N. S. HURUŞOV:
Khrushchev, N. S. (Jerrold Schecter and Vyacheslav Luchkov, der.),
Khrushchev Remembers: the Glasnost Tapes, NY 1990
Khrushchev, N. S., *Khrushchev Remembers,* Londra 1971/Londra 1974
Khrushchev, N, S., 'Memuary Nikity Sergeevicha Khrushcheva', *Voprosy Istorii 1990-95*
Khrushchev, Sergei, *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower,* Pennsylvania 2001
Koniev, 1. S., *Sorok pyatyi,* Moskova 1966
Koniev, 1. S., *Zapiski kommanduushchego frontom,* Moskova 1991
Kopelev, Lev, *No Jail for Thought,* Londra 1977
Krivitsky, Walter, *I Was Stalin's Agent,* Londra 1940
Kravchenko, Victor, *I Chose Freedom,* NY 1946
Krementsov, Nikolai, *Stalinist Science,* Princeton, NJ 1997
Kuznetsov, N. G., Memoirs, *Voprosy Istorii,* no. 4-5, 1965
Larina, Anna, *This I Cannot Forget, The Memoirs of Nikolai Bukharin's Widow,* Londra 1993
Lunghi, Hugh, *Minutes of Meeting between Generalissimo JV Stalin and Admiral Mountbatten at Babelsberg, Germany, 25 July 1945 at 12.45 hours,* yayımlanmamış
Lunghi, Hugh, *Tribute to Sir Winston Churchill at Churchill Memorial Concert,* Blenheim Palace, 1 March 1997
Lunghi, Hugh, *Meeting Stalin,* European Service, General News Talk, BBC, 1 March 1963
Maisky, Ivan, *Memoirs of a Soviet Ambassador,* Londra 1967
Malenkov, Andrei, a *moem otse Georgie Malenkove,* Moskova 1992
Malyshev, V. A., Notes, *Istochnik,* no. 5, 1997
Mandelstam, Nadezhda, *Hope Against Hope,* Londra 1999
Meretskov, K. A., *Na sluzhbe narodu,* Moskova 1970
Mgeladze, Akaki, *Stalin, kakim ya ego znal,* Tiflis 2001

A. I. MİKOYAN:
Mikoyan, Anastas, *Tak bylo,* Moskova 2000
Mikoyan, N., IA Month at Beria's Dacha', *Forum,* no. 3, 1995
Mikoyan, Stepan, *Memoirs of Military Test-flying and Life with the Kremlin's Elite,* Londra 1999

V. M. MOLOTOV:
Molotov, V. M. (der. Felix Chuev), *Molotov Remembers,* Chicago 1993
Molotov, V. M. (der. Felix Chuev), *Sto Sorok Besed s Molotovym,* Moskova 1991
Muratov, E., '6 Chasov s I V Stalinym na Prieme v Kremle', *Neva,* no. 7, 1993
Myasnikov, A. 1., Medical notes on JV Stalin's Illness, *Literaturnaya Gazeta,* 1 Mart 1989
Nutsibidze, Ketevan ve Shalva, *Nakaduli,* Tbilisi 1993
Okunevskaya, Tatiana, *Tatianin den,* Moskova, 1998
Orlov, Alexander, *Secret History of Stalin's Crimes,* Londra 1954
Ortenberg, David, '*U* Zhukova v Perkbushkogo', *Krasnaya Zvezda,* 30 Kasım 1991
Ortenberg David, *Stalin Shcherbakov Mekhlis i Drugie,* Moskova 1995 Pahlavi, HIM Mohammed Reza, *Mission for My Country,* Londra 1961
Parrott, Cecil, *The Serpent and the Nightingale,* Londra 1977
Patolichev, N. S., *Ispytanie na zrelost,* Moskova 1977
Pavlov, V. N., Avtobiographicheskie Zametki', *Novaya i Noveishaya Istoriya,* 2000, no. 4
Plisetskaya, Maya ve Tim Scholl, *1/ Maya,* New Haven, CT 2001
Platonov, Andrei, *The Foundation. Pit,* Londra 1996
Pronin, Vasily P., 'Gorod u linii fronta', in *Moskovskie Novosti,* no. 21, 26 Mart/2 Nisan 1995, p. 14
Pronin, Vasily P, *Gorod-vain/ Bitva za Moskvu,* Moskova 1966
Pirozhkova, A. N., *At His Side/ The Last Ten Years of Isaac Babel,* VT 1996
Putin, Vladimir, *First Person,* NY 2000
Rapoport, Yakov, *The Doctors' Ploti, Stalin's Last Crime,* Londra 1991
Razgon, Lev, *Plen v svoem otechestve,* Moskova 1994
Roberts, Frank, *Dealing with Dictators,* Londra 1991
Rokossovsky, K., *Soldatskiy dolg,* Moskova 1968
Romanov, A. 1., *The Nights are Longest There,* Boston 1972
Rosliakov, K., *Ubiistvo Kirova. Polititcheskie i ugolovnye prestupleniya v 1930 godakh,* Leningrad 1991
Rybin, A. G., *Stalin v Oktyabre* 1941, Moskova tarihsiz
Rybin, A. T., 'Ryadom s IV Stalinym', *Soziologicheskie Issledovaniya,* no. 3, 1988
Rybin, A. T., *Stalin i Zhukov,* Moskova 1994
Rybin, A. T., *Ryadom Stalinym v Bolshom Teatre,* Moskova tarihsiz
Rybin A. T., *Kto Otravil Stalina?,* Moskova tarihsiz
Rybin, A. T., *Next to Stalin: Notes of a Bodyguard,* Toronto, 1996

Rzhevskaya E., 'B tot den pozdhnei oseniu' in SS Smirnov, *Marshal Zhukov: kakim my ego pomnim,* Moskova 1988
Sakharov, Andrei, *Memoirs,* NY 1992
Sbornik zakonodatelnykh i normativnykh actov 0 repressiyakh i reabilitatsii, Moskova 1993
Serge, Victor, *From Lenin to Stalin,* Londra 1937
Shakhurin, A., 'Memoirs' *Voprosy Istorii,* no. 3, 1975
Shepilov, D., *Neprimknuvshii,* Moskova 2001
Shepilov, D., Vospominaniya, *Voprosy Istoriii,* 1998, vols 3, 4, 5, 6
Shreider, M., *NKVD iznutri. Zapiski chekisti,* Moskova 1995
Sholokhov, Mikhail, *Virgin Soil Upturned,* Londra 1988
Shostakovich, Dmitri, *Testimony The Memoirs of Dmitri Shostakovich As related to and edited by Solomon Volkov,* Londra 1981
Shtemenko, S. M., *Generalnyi shtab v gody voiny,* Moskova 1981
Simonov, K., 'Glazami cheloveka moego pokoleniya', *Znamya,* no. 3, 1988
Simonov, K., 'Conversations with Admiral IS Isakov,' *Znamya,* no. 5, 1988
Simonov K., 'Zametki k biografii GK Zhukova', *Voprosy Istorii,* nos. 6, 7, 8, 9, 10, 12, 1987
Simonov, K., *Diaries,* RGALI, Moskova
Smith, Walter Bedell, *My Three Years in Moscow,* NY 1948
Smirnoff, S. 5., G. *K. Zhukov: Kakim My Ego Pomnium,* Moskova 1988

J. V. STALIN:
Lih, Lars T., Oleg V. Naumov ve Oleg V Khlevniuk (der.), *Stalin's Letters to Molotov,* New Haven, CT 1995
O. V. Khlevniuk, R. W. Davies, I. P. Kosheleva, E. A. Rees ve 1. A. Rogovaya, *Stalin i Kaganovich Perepiska* 1931-36, Moskova 2001
Stalin, J. V., *Sochineniya,* Moskova 1946-1952
Stalin,]. V, *Ekonomicheskiye problemy socializma v SSSR,* Moskova 1953
Stalin, *Vystuplenie na prieme v Kremle v chest kommanduyushchikh voiskami Krasnoi Armii* in *Works* (der. Robert McNeal), c. II 1941-5, Stanford, CA 1967
'Stalin, Molotov Zhdanov o vtoroy serii filma Ivan Grozny', *Moskovskie Novosti,* no. 37, 7 Ağustos 1988
'Josif Stalin v obiatiiakh semyii: iz lichnogo arkiva', *Istochnik,* Moskova 1993
Starostin, Nikolai, *Futbol skvoz gody,* Moskova 1992
Sudoplatov, Pavel ve Anatoli Sudoplatov, Jerrold I. ve Leona Schecter ile, *Special Tasks! the Memoirs of an Unwanted Witness, a Soviet Spymaster,* Londra 1994
Sukhanov, N. N., *The Russian Revolution* 1917. *A personal record,* Londra 1955
Sukhanov, D. M., *Memoirs,* Library of Congress
Timashuk, Lydia, 'Tsel byla spasti zhizn bolnogo. Pisma Lidii Timashuk', *Istochnik,* no. I, 1997
Trotsky, Leon, *My Life,* NY 1930

Trotsky, Leon, *Stalin,* Londra 1968
Trail, Vera, *Memoirs of Yezhov,* yayımlanmamış
Trifinov, Yury, *House on the Embankment,* Evansto, IL 1999
Troyanovsky, Oleg, *Cherez godiy rasstoyaniya,* Moskova 1997
Valedinsky, 1., 'Vospominaniya o vstrechah s tov. Stalinym IV, *Muzei Revolutsii,* c. 23, bk. 2, Moskova 1992
Vaschchenko, N., *Za Grani Istorii,* Moskova 1998
Vasilevsky, A. M., *Delo Vsey Moey Zhizni,* Moskova 1978
Vishnevskaya, Galina, *Galina, Russian Story,* Londra 1984

N. S. VLASIK:
Vlasik, N. S., 'Moya Biografiya', *Shpion,* vols 8, 9
'Vlasik Case: Interrogations', *VIZh,* no. 12, 1989
Voronov, N.V., *Memoir of NV Voronov,* Volkogonov Collection, Reel 8, 6 Haziran 1994

K. E. VOROŞİLOV:
Voroshilov, K. E., *Stalin and the Armed Foces of the USSR,* Moskova 1951
Voroshilov, K. E., *Razzkaz o zhizni. Vospominaniya,* Moskova 1968
Verth, Alexander, *Year of Stalingrad,* Londra 1946
Werth, Alexander, *Russia at War,* Londra 1964

G. YAGODA:
Litvin, A. L., (der.), *Genrikh Yagoda Narkom vnutrennikh del SSSR, Generalnyi kommissar gosudarstvennoy besopastnosti,* Kazan 1997
Yakovlev, A. S., *Tsel zhizni,* Moskova 1970
Yerofeev, Vladimir, 'Ten Years of Secretaryship', *International Affairs,* c. 9, 1991
Zakharov, M. V., *Generalnyi shtab v predvoennye gody,* Moskova 1989
Zbarsky, Ilya ve Samuel Hutchinson, *Lenin's Embalmers,* Londra 1998

A. A. JDANOV:
A. A. Zhdanov, 'Doklad Zhdanova o zhurnalakh Zvezda i Leningrad', *Bolshevik,* no. 17-18, Eylül 1946
Zhdanov, Yury, 'O kritie i samokritike v nauchnoy rabote', *Bolshevik,* 1951, no. 21. pp. 28-43
Zhdanov, Yury, 'Yo mgle protivorechii,' *Voprosy Filosofii,* 1993, no. 7, p. 74

G.K. JUKOV:
Zhukov, G. K., *Vospominaniya i razmyshleniya,* 10. bs., Moskova 1990
Zhukov, G. K., 'Korotko o Staline', *Pravda,* 20 Ocak 1989
Zhukov, G. K., 'Na Kurskoy Duge', *VIZh,* Ağustos 1967

İkincil Kaynaklar

Antonov-Ovseenko, Anton, *The Time of Stalin: Portrait of a Tyranny,* NY 1980

Antonov-Ovseenko, Anton, *Beria,* Moskova 1999

Applebaum, Anne, *GULAG: A History of the Soviet Concentration Camps,* Londra 2003

Aptekov, Pavel ve Olga Dudorova, 'Peace and statistics of losses: Unheeded Warning and the Winter War', *Slavic Military Studies,* c. 10, no. 1, Mart 1997

Avtorkhanov, Abdurakhman, *Stalin and the Soviet Communist Party,* Londra 1959

Axell, Albert, *Stalin's War Through the Eyes of his Commanders,* Londra 1997

Babichenko, D. ve M. Sidorov, 'Nevelika pobeda', *Itogi,* no. 31 (269), 2001

Barsukov, N., 'Mart 1953. Stranitsy Istorii KPSS', *Pravda,* 27 Ekim 1989

Barbosa, Adalberto Zelmar, *El Federalismo Bloquista: Bravo o el pragmatismo politico,* Buenos Aires 1988

Beevor, Antony, *Stalingrad,* Londra 1998

Beevor, Antony, *Berlin The Downfall* 1945, Londra 2002

Biagi, Enzo, *Svetlana: The Inside Story,* Londra, 1967

Bialer, Seweryn (der.), *Stalin and his Generals,* NY 1969

Bloch, Michael, *Ribbentrop,* Londra 1994

Blotsky, Oleg, *Vladimir Putin The Story of My Life,* Moskova 2002

Bobrenov, V. ve V. Wiazantsev, 'Marshal protiv Marshala', *Armia, 1993* nos 8,9, 10

Bartoli, Georges, *Death of Stalin,* Londra 1975

Bos, W. H. ve E. M. Farber, 'Joseph Stalin's Psoriasis: Its Treatment and the Consequences', *Cutis,* c. 59, Apr. 1997

Brackman, Roman, *The Secret File of Joseph Stalin,* Londra 2001

Brent, Jonathan ve Vladimir P. Naumov, *Stalin's Last Crime: The Doctors' Plot,* Londra 2003

Briukhanov, B. B. ve E. N. Shoshkov, *Opravdaniyu ne podlezhit: Ezhov I ezhovshchina,* St Petersburg 1998

Bromage, Bernard, *Molotov!* Londra 1956

Brooks, Jeffrey, *Thank You Comrade Stalin,* Princeton 2000

Burleigh, Michael, *The Third Reich, A New History,* Londra 2000

Carlton, David, *Churchill and the Soviet Union,* Londra 2000

Carr, E. H., *What is History?* Londra 1964

Carswell, John, *The Exile, the Life of Ivy Litvinov,* Londra 1980

Chase, William J., *Enemies Within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression* 1934-39, New Haven, CT 2001

Chinsky, Pavel, *Staline archives inedites,* Paris 2001

Chisholm, Anne ve Michael Davie, *Beaverbrook: A Life,* Londra 1992

Chubariyan, Alexander O. ve Vladimir O. Pechatnov, '"Molotov the Liberal":

Stalin's 1945 Criticism of his Deputy', *Cold War History,* c. 1, no. 1, Ağustos 2000
Clark, Alan, *Barbarossa,* Londra 1996
Cohen, Stephen, *Bukharin and the Bolshevik Revolution, A Political Biography* 1888-1938, Londra 1973
Cohen, Y., 'Des lettIes comme action: Stalin au debut des annees 1930 vu depuis les fonds Kaganovich', *Cahiers du Monde russe,* no. 3, c. 38, Temmuz-Eylül 1997
Conquest, Robert, *The Great Terror, Stalin's Purge of the Thirties,* Londra 1968
Conquest, Robert, *The Nation Killers,* Londra 1972
Conquest, Robert, *Inside Stalin's Secret Police: NKVD Politics 1936-1939,* Stanford, CA 1985
Conquest, Robert, *Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror/ Famine,* Londra 1986
Conquest, Robert, *Stalin and the Kirov Murder,* Oxford 1989
Conquest, Robert, *Stalin: Breaker of Nations,* Londra 1991
Coox, Alvin D, 'Laffaire Liushkov: Anatomy of a Defector', *Soviet Studies,* 1967, c. 8, no. 3
Coox, Alvin D., 'The Lesser of Two Hells: NKVD General GS Lyushkov's Defection to Japan 1938-45', *Slavic Military Studies,* c. II, no. 3, Eylül 1998
Curtis,]. A. E. , *Manuscripts Don't Burn: Mikhail Bulgakov A Life in Letters and Diaries,* Londra 1991
Dallin, Alexander ve F. 1. Firsov (der.), *Dmitrov and Stalin 1934-1943,* New Haven CT 2000
Davies, R. W. 'The Sypsov/Lominadze Affair', *Soviet Studies,* 33, no. 1, Ocak 1981
Easter, Gerald, *Reconstructing the State: Personal Networks and Elite Identity in Soviet Russia,* Cambridge 2000
Ebon, M., *Malenkov,* Londra 1953
Erickson, John, *Soviet High Command A Military/Political History 1918-41,* Londra 1962
Erickson, John, *The Road to Stalingrad,* Londra 1983
Erickson, John, *The Road to Berlin,* Londra 1996
Fairbanks, C. H., 'Clientilism and higher politics in Georgia 1949-1953', *Transcaucasia,* Ann Arbor, MI 1983
Fay, Laurel, *Shostakovich, A Life,* Oxford 2001
Figes, Orlando, *A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891-1924,* Londra 1996
Figes, Orlando, *Natasha's Dance, A Cultural History of Russia,* Londra 2002
Fitzpatrick, Sheila, *The Cultural Front, Power and Culture in Revolutionary Russia,* Ithaca, NY 1992

Fitzpatrick, Sheila, *Everyday Stalinism, Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s,* Oxford 1999

Fitzpatrick, Sheila, *Stalinism: New Directions,* Londra 2000

Garros, V., N. Korenevskaya ve T. Lahusen, *Intimacy and Terror: Soviet Diaries of the 1930s,* New Press 1995

Gazur, Edward P., *Secret Assignment: The FBI's KGB General,* NY 2001 Gendlin, 1., *Confession of Stalin's Lover,* Moskova 1991

Getty J. A. ve R. T. Manning (der.), *Stalinist Terror. New Perspectives,* Cambridge 1993

Getty, J. Arch, *Origins of the Great Purges: the Soviet CP Reconsidered* 1933-1938, Cambridge 1985

Getty, J. Arch ve Oleg V. Naumov, *The Road to Terror: Stalin and the SelfDestruction of the Bolsheviks* 1932-9, New Haven, CT 1999

Gilbert, Martin, *Churchill: A Life,* Londra 1991

Glantz, David, 'The Kharkov Operation May 1942', *Slavic Military Studies,* c. 5, Eylül 1992, Aralık 1992

Glantz, David, *Zhukov's Greatest Defeat: the Red Army's Epic Disaster in Operation Mars* 1942, Manchester 2000

Glantz, David, *Barbarossa: Hitler's Invasion of Russia* 1941, Londra 2001

Glantz, David, 'Forgotten Battles of German Soviet War - the Winter Campaign: the Crimean Counter-Offensive', *Slavic Military Studies,* c. 14, Mart 2001

Gleason, Abbott, *Totalitarianism: The Inner History of the Cold War,* Oxford 2001

Gobarev, Victor, 'Soviet Military Plans and Actions During the First Berlin Crisis', *Slavic Military Studies,* c. 10, Eylül 1997

Gobarev, Victor, 'Khrushchev and the Military: Historical and Psychological Analysis', *Slavic Military Studies,* c. II, 1998

Goncharov, Sergei N., John W. Lewis ve Xue Litai, *Uncertain Partners: Stalin, Mao and the Korean War,* Stanford, CA 1993

Gorlizki, Yoram, *Stalin's Cabinet: the Politburo and Decision-Making in the PostWar Years,* Christopher Read, *The Stalin Years: A Reader* içinde, Londra 2003

Gorlov, S. A., 'Peregovory VM Molotova v Berline v Noiabre 1940 goda', *VIZh,* c. 6, 7, 1992

Gorodetsky, Gabriel, *Stafford Cripps' Mission to Moscow 1940-2,* Londra 1984

Gorodetsky, Gabriel, *Grand Delusion; Stalin and the German Invasion of Russia,* New Haven, CT 1999

Gromov, E., *Stalin: Vlast IIskusstro,* Moskova 1998

Hahn, Werner, *Postwar Soviet Politics: the Fall of Zhdanov and the Defeat of Moderation* 1946-53, Ithaca, NY 1982

Harris, Jonathan, 'The Origins of the Conflict between Malenkov and Zhdanov 1939-1941', *Slavic Review,* c. 35, no. 2, 1976

Holloway, David, *Stalin and the Bomb: the Soviet Union and Atomic Energy* 1939-1956, New Haven, CT 1994

Hosking, Geoffrey, *A History of the Soviet Union* 1917-1991, Londra 1992
Ivanov, S. P., *Shtab armeiskii, Shtab frontovoi,* Moskova 1990
Y. Izumov, 'Why Khrushchev took revenge on Stalin', *Dosye Glasnost,* no. 12, 2001
Jansen, Marc ve Nikita Petrov, *Stalin's Loyal Executioner: People's Commissar Nikolai Ezhov 1895-1940,* Stanford, CA 2002
Jeffery, Inez Cope, *Inside Russia: Life and Times of Zoya Zarubina,* Austin TX 1999
Jenkins, Roy, *Truman,* Londra 1986
Karpov, j, 'Tainaya rasprava nad marshal om Zhukovym', *Vestnik Protivovozdushnoy Oborony,* no. 7, 8, 17 ve 19 Ağustos 1991
Karpov, Vladimir, 'Rasprava Stalin a nad Marshalom Zhukovym', *Vestnik Protivovozdushnoy Oborony,* 7-8, 1992
Karpov, Vladimir, *Marshal Zhukov: Opala,* Moskova 1994
Karpov, Vladimir, *Rastrelyanniye Marshaly,* Moskova 2000
'Career of Communications Worker Vladimir Kazakov', *Nezavisimoe Voennoe Obrozenie,* c. 19, 2002, p. 5
Kahan, Stuart, *Wolf of the Kremlin,* NY 1987
Kemp-Welch, A., *Stalin and the Literary Intelligentsia,* Londra 1991
Kenez, Peter, *Cinema and Soviet Society from the Revolution to the Death of Stalin,* Londra 2001
Khlevniuk, Oleg, *Stalin NKVD i sovetskoe obshchestvo,* Moskova 1993
Khlevniuk, Oleg, *In Stalin's Shadow, the Career of Sergo Ordzhonikidze,* NY 1993
Khlevniuk, Oleg, *Stalinskoe Politburo v 1930 gody. Sbornik dokumentov,* Moskova 1995
Khlevniuk, Oleg, *Le Circle du Kremlin, Staline et Ie bureau politique dans les annees 30: les jeux du pouvoir,* Paris 1996
Khlevniuk, Oleg, Y. Gorlizki, A. I. Miniuk, M. Y. Prozymenshikov,
L. A. Rogovaya ve S. V. Somonova (der.), *Politburo TsK BKP i Sovet Ministrov SSSR* 1945-53, Moskova 2002
Kirilina, A. A. *L'Assassinat de Kirov,* Paris 1995
Amy Knight, *Beria: Stalin's First Lieutenant,* Princeton, NJ 1993
Amy Knight, *Who Killed Kirov? The Kremlin's Greatest Mystery,* NY 1999
Kojevnikov, Alexei, *Games of Stalinist Democracy, Ideological discussions in Soviet sciences* 1947-1952, Sheila Fitzpatrick, *Stalinism: New Directions* içinde, Londra 2000
Kotkin, Stephen, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilization,* University of California, 1995
Korol, V. E., A. I. Sliusarenko, and I. U., Nikolaenko, 'Tragic 1941 and Ukraine: New Aspect of Problems', *Slavic Military Studies,* c. 11, no. 1, Mart 1998
Kostyrchenko, Gennadi, *Out of the Red Shadows, Anti-Semitism in Stalin's Russia,* NY 1995
Kulikov, E., M. Miakgov ve O. Rzheshevsky, *Voina* 1941-1945, Moskova 2001
Kun, Miklos, *Stalin: An Unknown Portrait,* NY 2003

Kuznetsov, I. I., 'Stalin's Minister VI Abakumov', *Slavic Military Studies,* c. 12, no. 1, Mart 1999
Kuznetsov, I. I., 'KGB General Naum Isąkovich Eitingon 1899-1991', *Slavic Military Studies,* c. 14, no. I, Mart 2001
Lakoba, S., *Ocherki popoliticheskoy istorii Abkhazii,* Sukhumi 1990
Lastours, S. de, *Toukhatchevski,* Paris 1996
Lebedeva, N. S., *Katyn,* Moskova 1994
Levashov, Viktor, *Mikhoels: Ubiystvo Mikhoelsa,* Moskova 1998
Lewis, Jonathan ve Phillip Whitehead, *Stalin: Time for Judgement,* Londra 1990
Leyda, Jay, *Kino: History of Russian and Soviet Film,* Londra 1973
Likhanov, D. ve V. Nikonov, 'La pochistil OGPU', *Sovershenno sekretno* içinde 1992, 4
Loguinov, V., *Taini Stalina, General Vlasik i yego soratniki,* Moskova 2000
Malia, Martin, *The Soviet Tragedy: A History of Socialism 1917-2000,* NY 1994
Marcucci, L., *II Commissario di Ferro di Stalin,* Turin 1997
Mariamov, Grigory, *Kremlevskiy tsenzor: Stalin smotrit kino,* Moskova 1986
McLoughlin, Barry ve Kevin McDermott, *Stalin's Terror: High Politics and Mass Repression in the Soviet Union,* Londra 2002
Medvedev, Roy, *Let History Judge,* Londra 1976
Medvedev, Roy, *On Stalin and Stalinism,* Oxford 1979
Medvedev, Roy, *Khrushchev,* NY 1983
Medvedev, Roy, *All Stalin's Men: Six Who Carried the Bloody Purges,* NY 1985
Medvedev, Roy, *Neizvestnyi Stalin,* Moskova 2001
Medvedev, Roy ve Zhores, *Politicheskiy dnevnik,* Amsterdam 1975
Medvedev, Zhores, *The Rise and Fall of T.* D. *Lysenko,* NY 1969
Mee, Charles L. Jr, *Meeting at Potsdam,* Londra 1975
Merridale, Catherine, *Night of Stone, Death and Memory in Russia,* Londra 2000
Merridale, c., *Moskova Politics and the Rise of Stalin: the Communist Party in the Capital* 1925-32, Basingstoke/Londra 1990
Morgan, Ted, *FDR,* Londra 1985
Munn, Michael, *John Wayne: the Man Behind the Myth,* Londra 2003
Naumov, V., 1941 *god, Dokumenty,* Moskova 2000
Nekrasov, V. E, *Beria: Konets kariery,* Moskova 1991
Nekrasov, V. E, *Zhelezni Narkomy,* Moskova 1995
Nenarakov, A, 'Shatbs/Kapitan, Marshall, Vrag Naroda, Yegorov', *Rodina,* no. 10, 1989
Nevakivi, Jukka (der.), *Finnish-Soviet Relations* 1944-1948, Helsinki 1994
Nevezhin, V. A., 'Stalin's 5th May Address: the experience of
Interpretation', *Slavic Military Studies,* c. 11, no. 1, March 1998
Nove, Alex (der.), *The Stalin Phenomenon,* New York 1993
Overy, Richard, *Russia's War,* Londra 1997
Papkov, S. A., *Stalinsky Terror* v *Sibiri* 1928-1941, Novosibirsk 1997

Parrish, Michael, *The Lesser Terror: Soviet State Securiy* 1939-1953, Londra 1996

Parrish, Michael, 'The Last Relic: Serov', no. 3, *Slavic Military Studies,* c. 10, Eylül 1997

Parrish, Michael, 'Downfall of the Iron Commissar NI Yezhov *1938-1940', Slavic Military Studies,* c. 14, no. 2, Haziran 2001

Pavlenko, N. G., 'GK Zhukov: Iz neopublikovanykh vospominaniy', *Kommunist,* c. 14, Eylül 1988

Pavlenko, N. G., 'Razmyshleniya o sudbe polkovodtsa', *VIZh,* nos 10, 11, 12, 1988

Pechatov, Vladimir O., 'The Allies are pressing on you to break your will ... ' *Foreign Policy Correspondence between Stalin and Molotov and other Politburo members, September 1945/December* 1946, Working Paper 26, Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Centre for Scholars, Washington DC

Perrie, Maureen, *The Cult of Ivan the Terrible in Stalin's Russia,* Londra 2001

Perlmutter, Amos, *A Not So Grand Alliance* 1943-45, Columbia, MO 1994

Petrov, N. V. ve K. V. Scorkin, *Kto Rukovodil NKVD 1934-41: Spravochnik,* Moskova 1999

Pipes, Richard, *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism* 1917-1923, Harvard 1954

Pipes, Richard, *Russia Under the Bolshevik Regime,* Londra 1994

Polianski, A., *Yezhov: Istoriya zheleznogo stalinskogo narkoma,* Moskova 2001

Pope, Arthur Upham, *Maxim Litvinov,* Londra 1943

Popov, B. S. ve V. G. Oppokov, 'Berievshchina', *VIZh,* 1990, no. 3

Porter, Cathy, *Alexandra Kollantai,* Londra 1980

Povartsov, S. *Prichina smerti-rastrel,* Moskova 1996

Raanan, Gavriel D., *International Policy Formation in the USSR Factional 'Debates' during the Zhdanovshchina,* Hamden, CT 1983

Radosh, R., M. R. Habeck ve G. Sevostianov (der.), *Spain Betrayed the Soviet Union in the Spanish Civil War,* New Haven, CT 2001

Radzinsky, Edvard, *Stalin,* Londra 1996

Read, Christopher, *The Stalin Years: A Reader,* Londra 2003

Read Anthony ve David Fisher, *The Deady Embrace: Hitler, Stalin and the Nazi-Soviet Pact* 1939-1941, Londra 1988

Rees, E. A., *Stalinism and Soviet Rail Transport* 1928-1941, Londra 1995

Reese, R. R., *Stalin's Reluctant Soldiers: A Social History of the Red Army,* Kansas 1996

Richardson, Rosamond, *The Long Shadow: Inside Stalin's Family,* Londra 1993

Rieber, Alfred J., 'Stalin Man of the Borderlands', *American History Review,* c. 106, no. 5, Aralık 2001

Riehl, Nikolaus ve Frederick Seitz, *Stalin's Captive Nikolaus Riehl and the Soviet*

Race for the Bomb, Londra 1996
Rigby, T. H., 'Was Stalin a Disloyal Patron?', *Soviet Studies,* c. 38, no. 3, Temmuz 1986
Rigby, T. H., *Political Elites in the USSR,* Aldershot 1990
Ritterspoon, G. T., *Stalinist Simplifications and Soviet Complications. Social Tensions and Political Conflicts in the USSR* 1933-53, Philadelphia 1991
Roberts, Andrew, *The Holy Fox: A Biography of Lord Halifax,* Londra 1991
Roberts, Geoffrey, 'Beware Greek Gifts: the Churchill/Stalin Percentages Agreement of October 1944', *Churchill and Stalin, FCa Historians' Conference 2002*
Rogovin, Vadim Z., 1937: *Stalin's Year of Terror,* Oak Park, MI 1988
Rosenfeldt, N. E., *Knowledge and Power: the Role of Stalin's Secret Chancellery in the Soviet System of Government* Copenhagen 1978
Rubenstein, Joshua, *Tangled Loyalties: the Life and Times of Ilya Ehrenburg,* Londra 1996
Rubenstein, Joshua ve Vladimir P. Naumov, *Stalin's Secret Pogrom, The Postwar Inquisition of the Jewish Anti-Fascist Committee,* New Haven, CT 2001
Rubtsov, Y., *Alter Ego Stalina: Stranitsy politicheskoi biografi LZ Mekhlisa,* Moskova 1999
Rubtsov, Y, *Marshay Stalina,* Rostov 2000
Rybakov, Anatoli, *Children of the Arbat,* Boston 1988
Rzheshevsky, O. A., *Vtoraya Mirovaya Voina,* Moskova 1995
Rzheshevsky, O. A. (der.), *War and Diplomacy: the Making of the Grand Alliance,* NY 1996
Rzheshevsky, O. A., 'Winston Churchill in Moskova 1942', *Churchill and Stalin, FCO Historians, Conference 2002*
Sainsbury K., *The Turning Point,* Londra 1986
Salisbury, Harrison, *900 Days, The Siege of Leningrad,* Londra 1969 (r/p: 2000)
Seaton Albert, *Stalin as Military Commander,* Conshohocken, PA 1998
Service, Robert, *The Bolshevik Party in Revolution: A Study in Organizational Change* 1917-23, Londra 1979
Service, Robert, *A History of 20th Century Russia,* Londra 1997
Service, Robert, *Joseph Stalin, the Making of a Stalinist,* John Channon (der.), *Politics, Society and Stalinism in the USSR,* Londra 1998
Service, Robert, *Lenin,* Londra 2000
Service, Robert, 'Architectural Problems of Reform: from Design to Collapse', *Totalitarian Movements and Political Religions,* c. 2, no. 2, güz 2001
Shapiro, Leonard, *The Communist Pary of the Soviet Union,* Londra 1970
Sheinis, Z, *Maxim Maksimorich Litvinov,* Moskova 1989
Shentalinsky, Vitaly, *The KGB's Literary Archive,* Londra 1995
Shentalinsky, Vitaly, 'Okhota v revzapovednike', *Novy Mir,* 1998, no. 12
Shukman, Harold (der.), *Stalin's Generals,* Londra 1993

Shukman, Harold (der.), *Stalin and the Soviet-Finnish War 1939-1940,* Londra 2002
Siegelbaum, Lewis, and Andrei Sokolov (der.), *Stalinism as a Way of Life, A Narrative in Documents,* New Haven, CT 2001
Smith, Edward Ellis, *Young Stalin,* New York 1967
Soyfer, Valery, *Lysenko and the Tragedy of Soviet Science,* NJ 1994
Spahr, William J, *Zhukov, The Rise and Fall of a Great Captain,* Novato, CA 1995
Spahr, William J., *Stalin's Lieutenants, A Study of Command under Duress,* Novato, CA 1997
Starr, S. Frederick, *Red and Hot, The Fate of Jazz in the Soviet Union 1917-80,* Oxford 1983
Stoliarov, K. A., *Golgofa,* Mosco11991 Sukhomlinov, A., *Vasily: Syn Vozhdya,* Moskova 2001
Sulianov, Anatoli, *Arrestovat* v *Kremle. 0 zhizni i smerti marshala Beria: Povest,* Minsk 1991
Suny, Ronald Grigor, *The Making of the Georgian Nation,* Stanford, CA 1988
Suvenirov, O. F., *Tragediya RKKA* 1937-8, Moskova 1998
Taubman, William, *Khrushchev, The Man and His Era,* Londra 2003
Taubman, William, Sergei Khrushchev, and Abbott Gleason, *Nikita Khrushchev,* New Haven, CT 2000
Taylor, A. J. P., *Beaverbrook,* Londra 1972
Thomas, Hugh, *Armed Truce, The Beginnings of the Cold War 1945-6,* Londra 1986
Thurston, Robert W., *Life and Terror in Stalin's Russia 1934-41,* New Haven, CT 1996
Trepper, L., *Bolshaya igra,* Moskova 1990
Tolstoy, Nikolai, *Stalin's Secret War,* Londra 1981
Tolstoy, Nikolai, *The Tolstoys,* Londra 1983
Torchinov, B. A. ve A. M. Lentiuk, *Vokrug Stalina,* St Petersburg 2000
Toranska, Teresa, *Oni, Stalin's Polish Puppets,* Londra 1987
Tucker, Robert, *Stalin as Revolutionary,* NY 1974
Tucker, Robert, *Stalin in Power: the Revolution from Above,* New York 1990
Tucker, Robert, *Stalinism: Essays in Historical Interpretation,* New Brunswick, NJ 2000
Ushakov, S. ve A. A. Stukakov, *Front Voennykh Prokurorov,* Moskova 2000
Uspenski, V. D., *Taynyi Sovetnik Vozhdya,* Moskova 1992
Vaksberg, Arkady, *Stalin's Prosecutor. The Life of Andrei Vyshinsky,* NY 1991
Vaksberg, Arkady, 'Delo marshala Zhukova: nerazorvavshayasya bomba', *Literaturnaya Gazeta,* no. 32, 5, Ağustos 1992
Vaksberg, Arkady, *Stalin Against the Jews,* NY 1995
Vasilieva, Larissa, *Kremlin Wives,* Londra 1994
Vasilieva, Larissa, *Kremlevskie Zheny,* Moskova 2001
Vasilieva, Larissa, *Deti Kremya,* Moskova 2001
Veiskopf, Mikhail, *Pisatel Stalin,* Moskova 2001

Volkogonov, Dmitri, *Stalin: Triumph and Tragedy,* Londra 1991
Volkogonov, Dmitri, *The Rise and Fall of the Soviet Empire,* Londra 1998
Watson, Derek, 'The Early Career of VM Molotov', *CREES Discussion Papers, Soviet Industrialisation Project Series,* Univ. of Birmingham, c. 26, 1986
Watson, Derek, *Molotov and Soviet Government: Sovnarkom 1930-41,* Basingstoke 1996
Wheatley, Dennis, *Red Eagle. The Story of the Russian Revolution and of Klimenty Efremovitch Voroshilov, Marshal and Commissar for Defence of the USSR,* Londra 1938
Yakovlev, Alexander, *A Century of Violence in Soviet Russia,* New Haven, CT 2002
Yakovlev, A. N., R. Pikhoya ve A. Geishtor, *Katyn,* Moskova 1997
Yakovlev, N. N., *Zhukov,* Moskova 1992
Young, Gordon, *Stalin's Heirs, Who's Who in Soviet Russia,* Londra 1953
Zenkovich, N. *A., Marshaly I genseki,* Smolensk 1997
Zhavoronkov, G., 'I snitsya nochyu den', *Sintaksis,* no. 32, 1992
Zhirnov, E., 'Gornichnyh Predstavit k Nagradam', *Vlast,* c. 16, 2000
Zhirnov, E, 'Conversation with Office Manager of USSR Council of Ministers Mikhail Smirtukov', *Vlast,* c. 11 (Molotov), c. 7 (Bulganin), c. 5 (Malenkov), c. 25 (Stalin), 2000
Zhukov, Y. N., 'Borba za vlast v rukovodstve SSSR v 1945-1952', *Voprosy Istorii,* no. I, 1995
Zhukov, N. Y., 'Tainy Kremlevskogo dela 1935 goda I sudba Avelia Yenukidze', *Voprosy Istorii,* no. 9, 2000
Zubkova, Elena, 'Obshchestvennaya atmosphera posle voiny *(1945-1946)',* *Svobodnaya Mysl,* no. 6, 1992
Zubok, Vladislav ve Constantine Pleshakov, *Inside the Kremlin!s Cold War, From Stalin to Khrushchev,* Harvard 1996